

الذی المنصور

(الحکم)

سُنَنُ أَبِي ذَرٍّ

(افادات)

حضرت مولانا محمد عاقل صیّد

صدر مدرس، مظاہر العلوم، تھانہ نور، ہند

(تقریباً)

- ① دیکھنا کہ اقل کہیں ماکھل، غرضت میں کی منتقمہ
- ② دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ③ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ④ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ⑤ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ⑥ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ⑦ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ
- ⑧ دیکھنا کہ کیا وہ دیکھ کر (اقل) کاویں، غرضت میں کی منتقمہ

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احاث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
آڈیو درس	مناظرے	تمام فنون

الدر المنضود

فی حل

سنن أبي داود

افادات:- حضرت مولانا محمد عاقل صیب

صدر مدرس مظاہر العلوم سہارنپور (ہند)

مترجمین:

[رفقاء] دارالتصنیف والتحقیق

زیر نگرانی

مولانا شامہ فیصل فاضل وفاق المدارس

پیشگو..... اتم جلد

خصوصیات

- ① د کتاب پہ اول کنہی د اصول حدیث مفیدہ مقدمہ.
- ② د بذل المجہود شرح ابي داود عربی شرحی خلاصہ اونچور
- ③ د متن تولو احادیث تہ اعراب ورکول
- ④ د ہر کتاب پہ اول کنہی ہفتی سرہ متعلقہ ضروری مباحث.
- ⑤ د ہر حدیث تخریج د مصدر، کتاب او رقم پہ حولی سرہ.
- ⑥ د مشکلو لغاتو حل
- ⑦ پہ فقہی مباحثو کنہی د مذاہبو بیان
- ⑧ د فریق مخالف دلائل
- ⑨ د فریق مخالف د دلائلو خخہ جوابونہ
- ⑩ د مذهب حنفی دلائل او وجوہ ترجیح

خوړونکي

فیصل کتب خانہ محلہ جنگی پیشور

د چپاق حقوق صرف ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم: الدر المنضود فی حل سنن أبی داؤد

مؤلف: حضرت مولانا محمد عاقل صاحب دامت برکاتهم

زیر نگرانی: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس

خپرونکی: فیصل کتب خانہ محلہ جنگی پېښور

د ملاویدو پټی

مکتبه فخر الدین دازی هرات [نمائنده فیصل کتب خانہ دهرات]

جدید اسلامی کتب خانہ خوست

المصباح کتب خانہ کابل

روغانیوال کتب خانہ جلال آباد

رحیمی کتب خانہ خوست

حرم کتب خانہ کابل

فلاح کتب خانہ جلال آباد

موتی مبارک کتب خانہ غزنی

مکتبه خواجه عبداللہ انصاری غزنی

واحدی کتب خانہ خوست

مکتبه رحمانیه قندهار

دعوت کتب خانہ جلال آباد

تقوی کتب خانہ جلال آباد

نعمت کتب خانہ کابل

شریف الله کتب خانہ کابل

حقانیه کتب خانہ گردیز

مسلم کتب خانہ جلال آباد

مکتبه نعمانیه غزنی

گودر کتب خانہ جلال آباد

مسلم کتب خانہ خوست

حاجی سردار کتب خانہ کابل

مکتبه رشیدیہ کابل

خپرونکی

فیصل کتب خانہ

مدینه ټاور محلہ جنگی پېښور قصه خوانی پېښور

موبائیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

فهرست أبواب و مضامين

شمار	مضمون	صفحه
۲۱	كتاب العتق.....	۲۱
۲۱	(ربط او مناسبت).....	۲۱
۲۱	باب في المكاتب يُؤدِّي بَعْضُ كِتَابَتِهِ فَيَعْجِزُ أَوْ يَمُوتُ.....	۲۱
۲۲	د زنانه غلام د هغې محرم دي يا نه؟.....	۲۲
۲۳	باب في بَيْعِ المَكَاتِبِ إِذَا فُسِّخَتِ الكِتَابَةُ.....	۲۳
۲۴	د مكاتب بريره <small>رضي الله عنها</small> روايات او د هغې تشرېح او تطبيق :.....	۲۴
۲۷	حضرت جوېريه <small>رضي الله عنها</small> او د هغې د مكاتب قصه :.....	۲۷
۲۷	باب في العتق عَلَى الشَّرْطِ.....	۲۷
۲۸	د سفينه <small>رضي الله عنها</small> صحابي تذکره :.....	۲۸
۲۹	باب فِيمَنْ أُعْتِقَ نَصِيبًا لَهُ مِنْ مَمْلُوكٍ.....	۲۹
۲۹	باب اول او باب ثاني د دواړو تشرېح او مذاهب ائمه :.....	۲۹
۳۱	شرح الحديث :.....	۳۱
۳۱	بَابُ مَنْ أُعْتِقَ نَصِيبًا مِنْ مَمْلُوكِهِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ آخَرٍ.....	۳۱
۳۲	باب مَنْ ذَكَرَ السَّعَايَةَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ.....	۳۲
۳۲	د ترجمه الباب عرض او تشرېح :.....	۳۲
۳۴	باب فِيمَنْ رَوَى أَنَّهُ لَا يَسْتَسْعِي.....	۳۴
۳۴	اختلاف نسخ او د نسخه صحيحه تعين :.....	۳۴
۳۵	د حديث الباب د احنافو د طرف نه جواب :.....	۳۵
۳۷	باب فِيمَنْ مَلَكَ ذَا رَجِمٍ مُحَرَّمٍ.....	۳۷
۳۷	په مسئله الباب كښ د ائمو مذاهب.....	۳۷
۳۸	په دي مسئله كښ د امام بخاري <small>رحمه الله</small> رائي.....	۳۸
۳۸	باب في عِتْقِ أُمَّهَاتِ الأولَادِ.....	۳۸
۳۹	مضمون الحديث :.....	۳۹
۴۰	په مسئله الباب كښ مذاهب د علماء كرامو :.....	۴۰
۴۰	(د حديث توجيه).....	۴۰
۴۱	باب في بَيْعِ المُدَبَّرِ.....	۴۱
۴۱	مضمون حديث :.....	۴۱
۴۲	الكلام على الحديث من حيث الفقه ذكر مذاهب الاثمه :.....	۴۲

شمار	مضمون	صفحه
۴۳	باب فِيمَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا لَهُ لَمْ يَبْلُغْهُمُ الثَّلَاثُ	۴۳
۴۴	په حديث الباب كښ د فقهاء كرامو رائي :	۴۴
۴۵	باب فِيمَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ	۴۵
۴۵	په مسئله الباب كښ د ائمه كرامو رائي :	۴۵
۴۵	باب فِي عِتْقِي وَلَدِ الرَّثْنَا	۴۵
۴۶	شرح الحديث :	۴۶
۴۷	باب فِي ثَوَابِ الْعِتْقِي	۴۷
۴۸	حدود زاجرات دي نه كفارات :	۴۸
۴۸	باب أَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ	۴۸
۵۰	اعتاق امه افضل دي يا اعتاق عبده ؟ :	۵۰
۵۰	باب فِي فَضْلِ الْعِتْقِ فِي الصَّحَّةِ	۵۰
۵۱	كتاب الحروف والقراءات	۵۱
۵۱	(د ما قبل سره ربط او مناسبت)	۵۱
۵۱	په كتاب الحروف كښ د مصنف <small>رحمه الله</small> لطيف طرز استدلال :	۵۱
۵۷	د قال ابوداؤد تشریح :	۵۷
۶۸	د قراءت سبعة امامان او د هغوی د مشهورو راویانو مختصر تعارف :	۶۸
۶۹	كِتَابُ الْحَمَامِ	۶۹
۶۹	د دي كتاب مناسبت د ماقبل سره :	۶۹
۶۹	باب الدُّخُولِ فِي الْحَمَامِ	۶۹
۷۰	مضمون الحديث :	۷۰
۷۱	باب الثَّمَنِي عَنِ الثَّعْرِيِّ	۷۱
۷۲	شرح الحديث وفقهه :	۷۲
۷۴	باب مَا جَاءَ فِي الثَّعْرِيِّ	۷۴
۷۵	شرح الحديث :	۷۵
۷۶	كتاب اللباس	۷۶
۷۶	باب مَا يَقُولُ إِذَا لَبَسَ ثَوْبًا جَدِيدًا	۷۶
۷۸	په حديث كښ ثواب عظيم :	۷۸
۷۸	باب فِيمَا يُدْعَى لِمَنْ لَبَسَ ثَوْبًا جَدِيدًا	۷۸
۷۸	(ما قبل سره ربط او مناسبت)	۷۸
۷۸	مضمون الحديث	۷۸

شمار	مضمون	صفحه
۷۹	د رسول الله ﷺ د بعض عجمی الفاظو تکلم کول :	۷۹
۷۹	باب مَا جَاءَ فِي الْقَمِيصِ	۷۹
۷۹	د قميص د زیات خوښیدلو وجه :	۷۹
۸۰	لستونړې د کوم ځانې پورې کیدل پکار دی :	۸۰
۸۱	باب مَا جَاءَ فِي الْأَقْبِيَّةِ	۸۱
۸۲	باب فِي لُبْسِ الشُّهْرَةِ	۸۲
۸۳	د جامې په اختیارولو کښن ضابطه :	۸۳
۸۳	باب فِي لُبْسِ الصُّوفِ وَالشَّعْرِ	۸۳
۸۴	د رسول الله ﷺ د مېاهلې په ارادې باندې د یو پادری تصور :	۸۴
۸۶	باب فِي لُبْسِ الْمُزْتَفِعِ	۸۶
۸۶	د رسول الله ﷺ د غیر مسلمو هدیه قبول :	۸۶
۸۶	باب لِتَابِ الْغُلِيظِ	۸۶
۸۸	د رسول الله ﷺ جامه غوره او بیکاره دواړه ثابت دی :	۸۸
۸۸	باب مَا جَاءَ فِي الْحَرِّ	۸۸
۹۰	په دې امت کښن د مسخ ثبوت :	۹۰
۹۰	د لباس خز په باره کښن په متعارض روایتونو کښن تطبیق :	۹۰
۹۰	باب مَا جَاءَ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ	۹۰
۹۰	د لبس حریر مختلف اسباب او صورتونه او د هغې حکم :	۹۰
۹۳	باب مَنْ كَرِهَهُ	۹۳
۹۳	شرح الحديث :	۹۳
۹۶	شرح الحديث :	۹۶
۹۸	باب الرُّخْصَةِ فِي الْعَلَمِ وَخَيْطِ الْحَرِيرِ	۹۸
۹۹	شرح الحديث :	۹۹
۱۰۰	باب فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِعُذْرٍ	۱۰۰
۱۰۰	شرح الحديث وفقهه :	۱۰۰
۱۰۱	باب فِي الْحَرِيرِ لِلنِّسَاءِ	۱۰۱
۱۰۳	باب فِي لُبْسِ الْحَبْرَةِ	۱۰۳
۱۰۳	شرح الحديث :	۱۰۳
۱۰۳	باب فِي الْبَيَاضِ	۱۰۳
۱۰۴	باب فِي غَسْلِ الْقَوْبِ وَفِي الْخُلُقَانِ	۱۰۴

شمار	مضمون	صفحه
۱۰۵	د عمر بن عبدالعزیز یو حکایت د زهد په باره کښ:	۱۰۵
۱۰۶	باب في المَصْبُوحِ بِالصُّفْرَةِ.....	۱۰۶
۱۰۷	باب في الخُضْرَةِ.....	۱۰۷
۱۰۸	باب في الحُمْرَةِ.....	۱۰۸
۱۰۸	په لباس احمر کښ مذهب ائمه:	۱۰۸
۱۰۹	شرح الحديث:	۱۰۹
۱۱۱	په حديث باندې اشکال او دهغې توجیه:	۱۱۱
۱۱۲	باب في الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ.....	۱۱۲
۱۱۳	باب في السَّوَادِ.....	۱۱۳
۱۱۳	باب في الِهْدَبِ.....	۱۱۳
۱۱۳	(د لفظ هذب تلفظ).....	۱۱۳
۱۱۴	باب في العَمَائِمِ.....	۱۱۴
۱۱۴	(یو تعارض او دهغې تطبیق).....	۱۱۴
۱۱۵	رسول الله ﷺ سره د مصارعة رکانه واقعه:	۱۱۵
۱۱۶	د رسول الله ﷺ نه د توبی او پټکی دواړو د معمول ثبوت:	۱۱۶
۱۱۶	د عمامه د ثبوت او دهغې د رنگونو په باره کښ د علماء کرامو مستقل تالیفات:	۱۱۶
۱۱۷	په پټکی کښ د شملې بحث:	۱۱۷
۱۱۸	د رسول الله ﷺ د پټکی اوږدوالي څومره وو؟:	۱۱۸
۱۱۸	باب في لِبْسَةِ الصَّمَاءِ.....	۱۱۸
۱۲۰	باب في حَلِّ الْأَزْزَارِ.....	۱۲۰
۱۲۱	باب في التَّقْنِيعِ.....	۱۲۱
۱۲۱	د قصه هجرت د ابتداء حصه:	۱۲۱
۱۲۲	د تقنع مفهوم او دهغې تحقیق او استعمال:	۱۲۲
۱۲۳	باب مَا جَاءَ فِي إِسْبَالِ الْأَزْزَارِ.....	۱۲۳
۱۲۴	مضمون الحديث:	۱۲۴
۱۲۸	یو اوږد مضمون حديث:	۱۲۸
۱۳۰	(د حضرت الشیخ یوه واقعه).....	۱۳۰
۱۳۱	باب مَا جَاءَ فِي الْكِبْرِ.....	۱۳۱
۱۳۲	د حديث تشریح او توجیه:	۱۳۲
۱۳۳	باب في قَدْرِ مَوْضِعِ الْأَزْزَارِ.....	۱۳۳

شمار	مضمون	صفحه
۱۳۵	باب لِبَاسِ النِّسَاءِ.....	۱۳۵
۱۳۶	باب فِي قَوْلِهِ تَعَالَى { يُذْنِبْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَافِهِنَّ }.....	۱۳۶
۱۳۶	باب فِي قَوْلِهِ تَعَالَى { وَلَيُضِرَّنَّ بِخُفْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ }.....	۱۳۶
۱۳۸	نزول حجاب، او د حجاب متعلق د آيتونو او رواياتو توضيح :.....	۱۳۸
۱۳۹	نزول حجاب د زينب د وجې نه اوشو که د سوده <small>فِي الثَّيِّبِ</small> د وجې نه:.....	۱۳۹
۱۴۰	د رسول الله <small>ﷺ</small> په زمانه کښ د زنانو د پردو سرو نه محل پتول :.....	۱۴۰
۱۴۱	ايقاظ :.....	۱۴۱
۱۴۲	آيت د استيزان د آيت حجاب نه مقدم دي :.....	۱۴۲
۱۴۲	باب فِيمَا تُبْدِي الْمَرْأَةُ مِنْ زِينَتِهَا.....	۱۴۲
۱۴۳	باب فِي الْعَبْدِ يَنْظُرُ إِلَى شَعْرِ مَوْلَاتِهِ.....	۱۴۳
۱۴۴	مطابقة الحديث للترجمة :.....	۱۴۴
۱۴۴	هل العبد محرم لسيدته ام لا ؟ :.....	۱۴۴
۱۴۵	باب فِي قَوْلِهِ { غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ }.....	۱۴۵
۱۴۵	شرح الحديث :.....	۱۴۵
۱۴۶	(اسم المخنث؟).....	۱۴۶
۱۴۷	باب فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ { وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ }.....	۱۴۷
۱۴۸	نظر الرجل الى المرأة وعكسه كښ مذهب ائمه :.....	۱۴۸
۱۴۹	باب فِي الْإِخْتِمَارِ.....	۱۴۹
۱۴۹	شرح الحديث :.....	۱۴۹
۱۵۰	باب فِي لُبْسِ الْقَبَاطِيِّ لِلنِّسَاءِ.....	۱۵۰
۱۵۱	باب فِي قَدْرِ الذَّنْبِ.....	۱۵۱
۱۵۱	شرح الحديث :.....	۱۵۱
۱۵۲	باب فِي أَهْلِ الْمَيْتَةِ.....	۱۵۲
۱۵۲	د جلد ميتة د دباغت نه پاكيدو كښ مذهب ائمه :.....	۱۵۲
۱۵۳	حقيقت د دباغت او په هغې كښ اختلاف د امامانو :.....	۱۵۳
۱۵۶	باب مَنْ رَوَى أَنْ لَا يُنْتَفَعَ بِأَهَابِ الْمَيْتَةِ.....	۱۵۶
۱۵۷	(د حديث نه جواب).....	۱۵۷
۱۵۸	باب فِي جُلُودِ الثُّمُورِ وَالسَّبَاغِ.....	۱۵۸
۱۵۹	مضمون الحديث :.....	۱۵۹
۱۶۱	باب فِي الْإِنْتِعَالِ.....	۱۶۱

شمار	مضمون	صفحه
۱۶۶	باب في القُرْشِ	۱۶۶
۱۶۶	شرح الحديث :	۱۶۶
۱۶۷	شرح الحديث :	۱۶۷
۱۶۷	باب في اتِّخَاذِ السُّتُورِ	۱۶۷
۱۶۸	شرح الحديث :	۱۶۸
۱۶۸	(آيا پرده زورندول ممنوع دی؟)	۱۶۸
۱۶۹	باب في الصَّلَيبِ فِي الثَّوْبِ	۱۶۹
۱۶۹	باب في الصُّوَرِ	۱۶۹
۱۷۰	مضمون حديث مع الشرح :	۱۷۰
۱۷۲	شرح الحديث :	۱۷۲
۱۷۵	كِتَابُ التَّرْجُلِ	۱۷۵
۱۷۵	د الدين النصيحة تشریح :	۱۷۵
۱۷۶	باب التَّغْيِ عَنْ كَثِيرٍ مِنَ الْإِزْقَاءِ	۱۷۶
۱۷۶	(په ترجل او تسريح کښې فرق)	۱۷۶
۱۷۷	مضمون الحديث :	۱۷۷
۱۷۸	باب مَا جَاءَ فِي اسْتِحْبَابِ الطَّيْبِ	۱۷۸
۱۷۸	باب في إِضْلَاجِ الشَّعْرِ	۱۷۸
۱۷۹	باب في الْخِصَابِ لِلنِّسَاءِ	۱۷۹
۱۷۹	شرح الحديث :	۱۷۹
۱۸۰	(نبي کریم ﷺ سره د بنخوبيعت کيدو طريقه)	۱۸۰
۱۸۰	باب في صَلَاةِ الشَّعْرِ	۱۸۰
۱۸۰	په دې مسئله کښې مذاهب د ائمه :	۱۸۰
۱۸۲	مضمون الحديث :	۱۸۲
۱۸۴	باب في رَدِّ الطَّيْبِ	۱۸۴
۱۸۵	باب مَا جَاءَ فِي الْمَرْأَةِ تَتَطَيَّبُ لِلْخُرُوجِ	۱۸۵
۱۸۶	باب في الْخَلْقِ لِلرِّجَالِ	۱۸۶
۱۸۷	د جنبي د اودس يوه خاص فائده :	۱۸۷
۱۸۹	باب مَا جَاءَ فِي الشَّعْرِ	۱۸۹
۱۹۰	د ويښتو قسمونه او د هغې نومونه :	۱۹۰
۱۹۱	د ابوداؤد او ترمذی په روايتونو کښې تعارض او په هغې کښې تطبيق :	۱۹۱

شمار	مضمون	صفحه
۱۹۱.....	د سر د وښتو په باره کښ د رسول الله ﷺ عادت مبارک :	۱۹۱.....
۱۹۱.....	باب مَا جَاءَ فِي الْفَرْقِ.....	۱۹۱.....
۱۹۳.....	باب فِي تَطْوِيلِ الْجُمَّةِ.....	۱۹۳.....
۱۹۳.....	باب فِي الرَّجُلِ يَغْقُصُ شَعْرَهُ.....	۱۹۳.....
۱۹۳.....	شرح الحديث :	۱۹۳.....
۱۹۴.....	باب فِي حَلْقِ الرَّأْسِ.....	۱۹۴.....
۱۹۵.....	شرح الحديث :	۱۹۵.....
۱۹۵.....	باب فِي الدُّوَابَةِ.....	۱۹۵.....
۱۹۶.....	باب مَا جَاءَ فِي الرَّخْصَةِ.....	۱۹۶.....
۱۹۷.....	باب فِي أَخْذِ الشَّارِبِ.....	۱۹۷.....
۱۹۸.....	شرح الحديث :	۱۹۸.....
۱۹۹.....	شرح الحديث :	۱۹۹.....
۲۰۰.....	باب فِي تَنْفِ الشَّيْبِ.....	۲۰۰.....
۲۰۰.....	باب فِي الْخِضَابِ.....	۲۰۰.....
۲۰۱.....	د خضاب حکم عند الائمة :	۲۰۱.....
۲۰۱.....	په خضاب اسود کښ مذاهب ائمه :	۲۰۱.....
۲۰۳.....	شرح الحديث :	۲۰۳.....
۲۰۴.....	د رسول الله ﷺ د خضاب په باره کښ اختلاف د روایاتو :	۲۰۴.....
۲۰۵.....	(تطبيق بين الروایتين).....	۲۰۵.....
۲۰۵.....	باب مَا جَاءَ فِي خِضَابِ الصُّفْرِ ^(۱)	۲۰۵.....
۲۰۶.....	باب مَا جَاءَ فِي خِضَابِ السَّوَادِ.....	۲۰۶.....
۲۰۷.....	(دجنت د خوشبونه بوئی کولو مطلب).....	۲۰۷.....
۲۰۷.....	باب مَا جَاءَ فِي الْإِنْتِفَاعِ بِالْعَاجِ.....	۲۰۷.....
۲۰۸.....	مضمون الحديث :	۲۰۸.....
۲۰۸.....	الكلام على فقه الحديث والترجمة :	۲۰۸.....
۲۰۹.....	كِتَابُ الْخَتَامِ.....	۲۰۹.....
۲۰۹.....	باب مَا جَاءَ فِي اخْتِذَاذِ الْخَتَامِ.....	۲۰۹.....
۲۱۰.....	د رسول الله ﷺ د خاتم جوړولو قصه او په هغې کښ د روایات مختلفه تحقیق او توجیه.....	۲۱۰.....
۲۱۳.....	(غمې حبشی وو او که ټوله گوتمه د چاندی وه؟).....	۲۱۳.....
۲۱۴.....	یو شبه او د هغې توجیه :	۲۱۴.....

شمار	مضمون	صفحه
۲۱۴	(په گوتمه مبارکه باندې څه نقش وو؟)	۲۱۴
۲۱۵	(غښې دنده تلې طرف ته کول پکار دی)	۲۱۵
۲۱۶	باب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْخَاتَمِ	۲۱۶
۲۱۶	باب مَا جَاءَ فِي خَاتَمِ الذَّهَبِ	۲۱۶
۲۱۶	(د سرو زرو د گوتمې حکم)	۲۱۶
۲۱۷	شرح الحديث :	۲۱۷
۲۱۷	باب مَا جَاءَ فِي خَاتَمِ الْحَدِيدِ	۲۱۷
۲۱۸	مضمون الحديث :	۲۱۸
۲۱۸	د چاندې د گوتمې وزن څومره کیدل پکار دی ؟ :	۲۱۸
۲۱۹	(د سند تشریح)	۲۱۹
۲۲۰	د تصور شیخ د جواز دلیل :	۲۲۰
۲۲۱	باب مَا جَاءَ فِي التَّخْتُمِ فِي الْيَمِينِ أَوِ الْيَسَارِ	۲۲۱
۲۲۱	په مسئله الباب کښ د مذاهب ائمه تحقیق :	۲۲۱
۲۲۳	باب مَا جَاءَ فِي الْجَلَّاجِلِ	۲۲۳
۲۲۴	باب مَا جَاءَ فِي رَبِطِ الْأَسْنَانِ بِالذَّهَبِ	۲۲۴
۲۲۵	باب مَا جَاءَ فِي الذَّهَبِ لِلنِّسَاءِ	۲۲۵
۲۲۶	د احادیث الباب د جمهورو د طرف نه جواب او توجیه :	۲۲۶
۲۲۸	کتاب الفتن والملاحم	۲۲۸
۲۲۸	باب ذِكْرِ الْفِتَنِ وَدَلَالِهَا	۲۲۸
۲۲۸	(ما قبل سره ربط او مناسبت)	۲۲۸
۲۲۸	(تحقیق و معانی فتن)	۲۲۸
۲۲۸	(تحقیق و معانی ملاحم)	۲۲۸
۲۲۸	د علم حدیث ابواب ثمانية :	۲۲۸
۲۲۹	د اختلاف النسخ بیان :	۲۲۹
۲۳۰	امام بخاری او امام مسلم <small>رضی الله عنهما</small> و غیرهما د کتاب الفتن ابتداء څنګه فرمایلې ده ؟ :	۲۳۰
۲۳۱	مضمون الحديث :	۲۳۱
۲۳۳	د فتنه الاحلاس مصداق :	۲۳۳
۲۳۴	د فتنه السراء په باره کښ د حضرت سهارنبوری رائي :	۲۳۴
۲۳۴	(د حضرت خلیل احمد سهارنبوری <small>رحمته الله علیه</small> درې مقبول دعاګانې)	۲۳۴
۲۳۵	د فتنه الدهیماء مصداق :	۲۳۵

شمار	مضمون	صفحه
۲۳۷	مضمون حدیث او د اوږد حدیث شرح :	۲۳۷
۲۴۰	د حدیث په شرح کښ د گنکو هی <small>رضی اللہ عنہ</small> راځي :	۲۴۰
۲۴۳	په مشاجرات صحابه <small>رضی اللہ عنہم</small> باندې د گنکو هی <small>رضی اللہ عنہ</small> تقریر :	۲۴۳
۲۴۵	شرح الحدیث :	۲۴۵
۲۴۷	د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> د اهل بدعت نه د دینی ضرر سخته ویره :	۲۴۷
۲۴۸	لعین قادیان غلام احمد :	۲۴۸
۲۴۹	مضمون الحدیث :	۲۴۹
۲۵۰	شرح الحدیث :	۲۵۰
۲۵۱	شرح الحدیث :	۲۵۱
۲۵۲	باب فی التَّهْیِ عَنِ السَّغْیِ، فی الْفِتْنَةِ	۲۵۲
۲۵۲	یونازک اشکال او د هغې حل :	۲۵۲
۲۵۳	مضمون الحدیث :	۲۵۳
۲۵۵	شرح الحدیث :	۲۵۵
۲۶۱	باب فی کَفِّ اللِّسَانِ	۲۶۱
۲۶۲	شرح الحدیث :	۲۶۲
۲۶۳	شرح الحدیث :	۲۶۳
۲۶۳	باب مَا یُرَخَّصُ فِیهِ مِنَ الْبَدَاوَةِ فی الْفِتْنَةِ	۲۶۳
۲۶۴	باب فی التَّهْیِ عَنِ الْقِتَالِ، فی الْفِتْنَةِ	۲۶۴
۲۶۵	باب فی تَعْظِیمِ قَتْلِ الْمُؤْمِنِ	۲۶۵
۲۶۷	ناحق قتل مومن په باره کښ د ابن عباس <small>رضی اللہ عنہما</small> وغیره مسلک :	۲۶۷
۲۷۰	باب مَا یُرْجَى فی الْقَتْلِ	۲۷۰
۲۷۲	کِتَابُ الْمَلَاخِمْ	۲۷۲
۲۷۲	کِتَابُ الْمَهْدِی	۲۷۲
۲۷۲	(د نسخو اختلاف)	۲۷۲
۲۷۲	تخریج الحدیث واختلاف الفاظه :	۲۷۲
۲۷۳	د حدیث مطلب او په هغې باندې اشکال او جواب :	۲۷۳
۲۷۴	الکلام علی شرح الحدیث و بیان معانیه :	۲۷۴
۲۷۶	بَابُ فی ذِکْرِ الْمَهْدِی	۲۷۶
۲۷۶	د علامات قیامت تقسیم :	۲۷۶
۲۷۷	د مهدی په باره کښ عقیده	۲۷۷

شمار	مضمون	صفحه
۲۷۹	خروج مهدی یقینی امر دې :	۲۷۹
۲۸۱	خروج مهدی به ځنگه وی او کله به وی :	۲۸۱
۲۸۳	د مهدی د خلافت موده :	۲۸۳
۲۸۵	کتاب الملاحم	۲۸۵
۲۸۵	باب مَا يُذَكِّرُ فِي قَرْنِ الْمَائَةِ	۲۸۵
۲۸۸	د حدیث المجددین مرتبه من حیث الثبوت والصحة :	۲۸۸
۲۸۹	باب مَا يُذَكِّرُ مِنْ مَلَا حِمِ الرُّومِ	۲۸۹
۲۹۰	مضمون الحدیث :	۲۹۰
۲۹۰	باب فِي أَمَارَاتِ الْمَلَا حِمِ	۲۹۰
۲۹۱	باب فِي تَوَاتُرِ الْمَلَا حِمِ	۲۹۱
۲۹۲	(رفع تعارض بین الحدیثین)	۲۹۲
۲۹۳	باب فِي تَدَا عِي الْأُمَمِ عَلَى الْإِسْلَامِ	۲۹۳
۲۹۴	(د الله والو رعب)	۲۹۴
۲۹۴	باب فِي الْمَغْفِلِ مِنَ الْمَلَا حِمِ	۲۹۴
۲۹۵	شرح الحدیث :	۲۹۵
۲۹۵	باب اَرْتِفَاعُ الْفِتْنَةِ فِي الْمَلَا حِمِ	۲۹۵
۲۹۶	باب فِي النَّهْيِ عَنْ تَهْيِيجِ التُّرْكِ، وَالْحَبْشَةِ	۲۹۶
۲۹۶	په حدیث باندې یو اشکال او د هغې جواب :	۲۹۶
۲۹۷	باب فِي قِتَالِ التُّرْكِ	۲۹۷
۲۹۸	(د تُرک نه مراد تاتار دی)	۲۹۸
۲۹۹	د حدیث الباب او د مسند احمد په روایت کښن تخالف :	۲۹۹
۲۹۹	تعریف د صاحب البذل <small>رضی الله عنه</small> په باره د عون المعبود کښن :	۲۹۹
۳۰۰	باب فِي ذِكْرِ الْبُضْرَةِ	۳۰۰
۳۰۰	شرح الحدیث الطویل :	۳۰۰
۳۰۳	مضمون الحدیث او د عبادت بدنیه د وصول ثواب دلیل :	۳۰۳
۳۰۴	په مقام مقدس وغیره کښن د مونځ وغیره عباداتو فضیلت :	۳۰۴
۳۰۴	باب النَّهْيِ عَنْ تَهْيِيجِ الْحَبْشَةِ	۳۰۴
۳۰۴	شرح الحدیث :	۳۰۴
۳۰۴	(د کعبې د خزانی نه مراد)	۳۰۴
۳۰۴	(حرم خود امن ځانې دې نودا واقعه ځنگه راپېښیدې شی؟)	۳۰۴

شمار	مضمون	صفحه
۳۰۵	باب أَمَارَاتِ السَّاعَةِ	۳۰۵
۳۰۶	مضمون الحديث :	۳۰۶
۳۰۷	د علامات قیامت ترمینحه ترتیب :	۳۰۷
۳۰۷	د دابة الارض او دخان تفسیر :	۳۰۷
۳۰۹	باب حَسْرِ الْفُرَاتِ عَنْ كَنْزٍ	۳۰۹
۳۱۰	باب خُرُوجِ الدَّجَالِ	۳۱۰
۳۱۱	د دجال په باره کښ کوم کوم تحقیقات مطلوب دی :	۳۱۱
۳۱۱	د لفظ دجال او مسیح تحقیق :	۳۱۱
۳۱۲	شرح الحديث :	۳۱۲
۳۱۳	د حدیث په شرح کښ د شارحینو او حضرت گنگوهی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بیله بیله راڼي	۳۱۳
۳۱۵	د دجال خلقی صفتونه :	۳۱۵
۳۱۶	د طافیه او طافئه تحقیق :	۳۱۶
۳۱۸	د عیسی <small>علیه السلام</small> په نزول کښ اختلاف روایات :	۳۱۸
۳۲۰	شرح الحديث :	۳۲۰
۳۲۱	باب فِي خَبَرِ الْجَسَّاسَةِ ( )	۳۲۱
۳۲۱	(جسامه څوک وو؟ تطبیق بین الروایتین)	۳۲۱
۳۲۲	د جسامه قصه :	۳۲۲
۳۲۵	محل د خروج دجال :	۳۲۵
۳۲۷	(آیا ابن صیاد دجال وو؟)	۳۲۷
۳۲۷	باب فِي خَبَرِ ابْنِ صَائِدٍ	۳۲۷
۳۳۲	باب الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ	۳۳۲
۳۳۳	مضمون الحديث :	۳۳۳
۳۳۳	د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> د خپل امت سره کمال همدردی او خیرخواهی :	۳۳۳
۳۳۵	د تبلیغ اهمیت او د هغې وجوب :	۳۳۵
۳۳۷	هغه کوم وخت دې چه په هغې کښ ترک تبلیغ مضر نه دې؟	۳۳۷
۳۳۸	آیا غیر صحابی د صحابی نه افضل کیدی شی؟	۳۳۸
۳۳۹	د فتنو په زمانه کښ سری لره څنگه کیدل پکار دی؟	۳۳۹
۳۴۱	شرح الحديث :	۳۴۱
۳۴۲	باب قِيَامِ السَّاعَةِ	۳۴۲
۳۴۲	مضمون الحديث :	۳۴۲

شمار	مضمون	صفحه
۳۴۳	(د ټولو نه په آخر کښې وفات شوې صحابې)	۳۴۳
۳۴۴	کتاب الحدود	۳۴۴
۳۴۴	(د حد لغوی او شرعی معنی)	۳۴۴
۳۴۵	باب الْحُكْمِ فِيمَنْ ارْتَدَّ	۳۴۵
۳۴۵	شرح الحديث :	۳۴۵
۳۴۵	(د وېچ معنی)	۳۴۵
۳۴۶	په قتل مرتد او مرتده کښې اختلاف دأئمة :	۳۴۶
۳۴۹	مضمون الحديث :	۳۴۹
۳۵۲	شرح الحديث :	۳۵۲
۳۵۳	باب الْحُكْمِ فِيمَنْ سَبَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ( )	۳۵۳
۳۵۴	مضمون الحديث :	۳۵۴
۳۵۵	په مسئله مترجم بها کښې د فقهاء کرامو رأيي :	۳۵۵
۳۵۶	مضمون الحديث :	۳۵۶
۳۵۶	باب مَا جَاءَ فِي الْمُحَارَبَةِ	۳۵۶
۳۵۷	د حديث العرنين شرح :	۳۵۷
۳۶۰	د قطاع الطريق سزا او په هغې کښې د علماء کرامو اختلاف بالتفصيل :	۳۶۰
۳۶۳	د عرنين سره چه کومه مثله وغيره اوکړې شوه د هغې توجيه او جوابات :	۳۶۳
۳۶۴	د آية المحاربة تفسير :	۳۶۴
۳۶۵	په آيت کریمه کښې يو بله مسئله فقیهه :	۳۶۵
۳۶۶	د ابن عباس د رأيي تشریح :	۳۶۶
۳۶۷	باب فِي الْحَدِّ يُشْفَعُ فِيهِ	۳۶۷
۳۶۸	مضمون الحديث :	۳۶۸
۳۷۰	شرح الحديث :	۳۷۰
۳۷۰	باب الْعَفْوُ عَنِ الْحُدُودِ، مَا لَمْ تَبْلُغِ السُّلْطَانُ	۳۷۰
۳۷۱	باب فِي السُّتْرِ عَلَى أَهْلِ الْحُدُودِ	۳۷۱
۳۷۲	باب فِي صَاحِبِ الْحَدِّ يَجِيءُ فَيُقَرَّرُ	۳۷۲
۳۷۲	مضمون الحديث :	۳۷۲
۳۷۳	تحقیق نفیس واجب التنبیه :	۳۷۳
۳۷۴	باب فِي التَّلْقِينِ فِي الْحَدِّ	۳۷۴
۳۷۵	حدود صرف زواجردی او که کفارات هم ؟ :	۳۷۵

شمار	مضمون	صفحه
۳۷۶	باب فِي الرَّجُلِ يَعْتَرِفُ بِحَدٍّ وَلَا يُسَمِّيهِ	۳۷۶
۳۷۶	باب فِي الْإِمْتِحَانِ بِالضَّرْبِ	۳۷۶
۳۷۷	شرح الحديث ومسئلة الباب :	۳۷۷
۳۷۸	باب مَا يُقْطَعُ فِيهِ السَّارِقُ	۳۷۸
۳۷۸	د سرقې تعريف او په نصاب د سرقې كښن مذهب ائمه :	۳۷۸
۳۸۰	باب مَا لَا قَطْعَ فِيهِ	۳۸۰
۳۸۱	شرح الحديث :	۳۸۱
۳۸۲	شرح الحديث	۳۸۲
۳۸۲	ما استفيد من الحديث	۳۸۲
۳۸۳	باب الْقَطْعُ فِي الْخُلْسَةِ وَالْخِيَاةِ	۳۸۳
۳۸۴	د قال ابوداؤد تشريع :	۳۸۴
۳۸۵	باب مَنْ سَرَقَ مِنْ حِرْزٍ	۳۸۵
۳۸۶	شرح الحديث والكلام عليه من حيث الفقه :	۳۸۶
۳۸۶	په حديث الباب كښن يوه بله مسئله :	۳۸۶
۳۸۷	باب فِي الْقَطْعِ فِي الْعَارِيَةِ إِذَا جُحِدَتْ	۳۸۷
۳۸۹	باب فِي الْمَجْنُونِ يَسْرِقُ أَوْ يُصِيبُ حَدًّا	۳۸۹
۳۹۰	شرح الحديث :	۳۹۰
۳۹۱	(حضرت عمر (رض) د رجم حكم ولي وركړې وو؟)	۳۹۱
۳۹۳	باب فِي الْغُلَامِ يُصِيبُ الْحَدَّ	۳۹۳
۳۹۴	باب السَّارِقِ يَسْرِقُ فِي الْغَزْوِ أَيْفَظُ	۳۹۴
۳۹۵	الكلام على الحديث من حيث الفقه :	۳۹۵
۳۹۵	په دار الحرب كښن حد جاري كول پكار دی يا نه؟	۳۹۵
۳۹۶	باب فِي قَطْعِ النَّبَاشِ	۳۹۶
۳۹۷	باب فِي السَّارِقِ يَسْرِقُ مِرَارًا	۳۹۷
۳۹۷	په مسئله الباب كښن مذهب ائمه :	۳۹۷
۳۹۸	حديث د ائمه اربعة خلاف دي د دي جوابات :	۳۹۸
۳۹۸	په مسئله الباب كښن د احنافو دليل :	۳۹۸
۳۹۹	باب فِي السَّارِقِ تَعْلَقُ يَدُهُ فِي عُنُقِهِ	۳۹۹
۴۰۰	باب بَيْعِ الْمَمْلُوكِ إِذَا سَرَقَ	۴۰۰
۴۰۰	باب فِي الرَّجْمِ	۴۰۰

شمار	مضمون	صفحه
۴۰۳	احسان د کومو صفاتو د مجموعې نوم دې :	۴۰۳
۴۰۴	د ذکر کړې شوی عبارت خلاصه :	۴۰۴
۴۰۵	د رجم په ثبوت کښ د بعض فرقو اختلاف :	۴۰۵
۴۰۶	مضمون حدیث :	۴۰۶
۴۰۷	د ثبوت زنا اسباب :	۴۰۷
۴۰۷	باب رَجِمَ مَا عَزَبَ بَيْنَ مَالِكٍ	۴۰۷
۴۰۸	په ثبوت زنا بالاقرار کښ تعدد اقرار او په دې کښ د ائمه اختلاف :	۴۰۸
۴۰۹	د رجوع عن اقرار الزنا حکم :	۴۰۹
۴۱۰	د حدیث شرح :	۴۱۰
۴۱۱	په ماعز <small>رضی الله عنه</small> باندې د جنازې موندنې کښ اختلاف :	۴۱۱
۴۱۳	مضمون الحدیث :	۴۱۳
۴۱۴	شرح الحدیث :	۴۱۴
۴۱۵	د اقرار بالزنا دپاره صریح الفاظ ضروری دي :	۴۱۵
۴۱۷	د غیبت حرمت او بدی :	۴۱۷
۴۱۹	توضیح الحدیث	۴۱۹
۴۲۰	توضیح الحدیث	۴۲۰
۴۲۰	د الفاظ حدیث شرح :	۴۲۰
۴۲۱	مضمون الحدیث :	۴۲۱
۴۲۳	په حدیث باندې یو اشکال او د هغې جواب :	۴۲۳
۴۲۴	باب الْمَرْأَةُ الَّتِي أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجْمِهَا مِنْ جُهَيْنَةَ	۴۲۴
۴۲۵	مضمون الحدیث :	۴۲۵
۴۲۷	د رجم حبلي متعلق څو اختلافي مسائل :	۴۲۷
۴۲۷	(د وضع حمل نه پس به رجم کله کولې شي؟)	۴۲۷
۴۲۸	(د حفر مسئله)	۴۲۸
۴۳۰	مضمون الحدیث :	۴۳۰
۴۳۰	یو اشکال سره د جواب نه :	۴۳۰

شمار	مضمون	صفحه
۴۳۱.....	باب فِي رَجْمِ الْيَهُودِيِّينَ.....	۴۳۱.....
۴۳۱.....	(آيا اسلام د احسان د شرائطو ځنې دې؟).....	۴۳۱.....
۴۳۵.....	د رجم کوم بدل چه يهودو د خپل ځان نه تجويز کړې وو :.....	۴۳۵.....
۴۴۰.....	باب فِي الرَّجْلِ يَزْنِي بِحَرِيمِهِ.....	۴۴۰.....
۴۴۰.....	مذاهب ائمه :.....	۴۴۰.....
۴۴۱.....	مضمون الحديث :.....	۴۴۱.....
۴۴۲.....	(مذاهب ائمه).....	۴۴۲.....
۴۴۳.....	باب فِي الرَّجْلِ يَزْنِي بِحَارِيَةِ امْرَأَتِهِ.....	۴۴۳.....
۴۴۴.....	په مسئله الباب کنښ مذاهب ائمه :.....	۴۴۴.....
۴۴۵.....	باب فَيَمْنَعُ عَمَلُ قَوْمٍ لُوطَ.....	۴۴۵.....
۴۴۵.....	په مسئله الباب کنښ مذاهب ائمه :.....	۴۴۵.....
۴۴۸.....	باب فَيَمْنَعُ آتَى بِهِيْمَةً.....	۴۴۸.....
۴۴۹.....	باب إِذَا أَقَرَّ الرَّجُلُ بِالزَّانَا وَلَمْ تُقَرَّ الْمَرْأَةُ.....	۴۴۹.....
۴۵۰.....	مسئله مترجم بها کنښ مذاهب ائمه :.....	۴۵۰.....
۴۵۱.....	باب فِي الرَّجْلِ يُصِيبُ مِنَ الْمَرْأَةِ دُونَ الْجَمَاعِ فَيَتَوَبُّ قَبْلَ أَنْ يَأْخُذَهُ الْإِمَامُ.....	۴۵۱.....
۴۵۲.....	مضمون الحديث :.....	۴۵۲.....
۴۵۲.....	(دا صحابي څوک وو؟).....	۴۵۲.....
۴۵۲.....	باب فِي الْأُمَةِ تَزْنِي وَلَمْ تُحْصَنَ.....	۴۵۲.....
۴۵۳.....	شرح الحديث من حيث الفقه :.....	۴۵۳.....
۴۵۵.....	په حديث الباب کنښ يوه بله اختلافي مسئله :.....	۴۵۵.....
۴۵۵.....	باب فِي إِقَامَةِ الْحَدِّ عَلَى الْمَرِيضِ.....	۴۵۵.....
۴۵۶.....	په حيله مذکوره في الحديث باندي د کوم امام عمل دي :.....	۴۵۶.....
۴۵۸.....	باب فِي حَدِّ الْقَذْفِ.....	۴۵۸.....
۴۵۸.....	د قذف تعريف او د احسان قذف مصداق :.....	۴۵۸.....
۴۵۹.....	حديث القذف :.....	۴۵۹.....
۴۵۹.....	په عبدالله بن ابی باندي حد قذف جاري کړې شوي نه؟.....	۴۵۹.....
۴۶۰.....	باب الْحَدُّ فِي الْحُمْرِ.....	۴۶۰.....

شمار	مضمون	صفحه
۴۶۰.....	شرح الحديث :	۴۶۰.....
۴۶۱.....	به حد خمر کښن مذاهب ائمه :	۴۶۱.....
۴۶۳.....	مضمون الحديث :	۴۶۳.....
۴۶۴.....	مضمون الحديث :	۴۶۴.....
۴۶۵.....	جمع بين الروايات المختلفة :	۴۶۵.....
۴۶۶.....	باب إِذَا تَتَابَعَ فِي شَرْبِ الْخَمْرِ.....	۴۶۶.....
۴۶۷.....	د قتل شارب في الرابعة د نسخ بحث :	۴۶۷.....
۴۷۲.....	باب فِي إِقَامَةِ الْحَدِّ فِي الْمَسْجِدِ.....	۴۷۲.....
۴۷۳.....	باب فِي ضَرْبِ الْوَجْهِ فِي الْحَدِّ.....	۴۷۳.....
۴۷۴.....	باب فِي التَّعْزِيرِ.....	۴۷۴.....
۴۷۴.....	د تعزير تعريف او د هغې ثبوت او مشروعيت :	۴۷۴.....
۴۷۴.....	د تعزير په باره کښن د ائمه مذاهب تحقيق :	۴۷۴.....
۴۷۶.....	كتاب الديات.....	۴۷۶.....
۴۷۶.....	د ديت تعريف :	۴۷۶.....
۴۷۷.....	باب التَّنْفِيسِ بِالتَّنْفِيسِ.....	۴۷۷.....
۴۷۸.....	باب لَا يُؤْخَذُ الرَّجُلُ بِجَرِيرَةِ أَخِيهِ أَوْ أَبِيهِ.....	۴۷۸.....
۴۷۹.....	شرح الحديث :	۴۷۹.....
۴۸۰.....	باب الإمام يَأْمُرُ بِالْعَفْوِ فِي الدِّمِ.....	۴۸۰.....
۴۸۱.....	به قتل عمد کښن د قصاص په خائي د ديت اخستلو حق د مقتول ولي ته کله حاصل دي؟.....	۴۸۱.....
۴۸۲.....	شرح الحديث :	۴۸۲.....
۴۸۳.....	مضمون الحديث مع الشرح :	۴۸۳.....
۴۸۵.....	شرح الحديث :	۴۸۵.....
۴۸۸.....	د محلم بن جثائه الليثي واقعه د قتل او د هغې تشريع :	۴۸۸.....
۴۹۱.....	باب وَلِيَ الْعَمْدِ يَأْخُذُ الدِّيَةَ.....	۴۹۱.....
۴۹۱.....	شرح الحديث من حيث الفقه :	۴۹۱.....
۴۹۲.....	به مسئله الباب د احنافو دليل :	۴۹۲.....
۴۹۳.....	باب مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أَخْذِ الدِّيَةِ.....	۴۹۳.....

شمار	مضمون	صفحه
.....	شرح الحديث :	۴۹۴
.....	باب فِيمَنْ سَقَى رَجُلًا سَمًا أَوْ أَطْعَمَهُ فَمَاتَ أَيْقَادُ مِنْهُ.....	۴۹۴
.....	په رسول الله ﷺ باندې د زهريله غوښې خوړلو قصه :	۴۹۵
.....	په مسئله الباب كښ مذهب ائمه :	۴۹۹
.....	باب مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ أَوْ مَثَلَ بِهِ أَيْقَادُ مِنْهُ.....	۵۰۰
.....	د حديث شرح او د مذهب ائمه تفصيل :	۵۰۰
.....	د جمهورو او ائمه اربعه د طرف نه د حديث الباب توجيه :	۵۰۰
.....	مضمون الحديث :	۵۰۳
.....	باب الْقَسَامَةِ.....	۵۰۳
.....	د قسامه په باره كښ مباحث اربعه :	۵۰۳
.....	بحث اول : د قسامه لغوی او شرعی معنی.....	۵۰۳
.....	دويم بحث : د قسامت مشروعيت او اختلاف العلماء.....	۵۰۴
.....	د قسامه په باره كښ د امام بخاري رحمه الله مسلك :	۵۰۴
.....	بحث ثالث : د قسامت كيفيت او طريقه او په هغې كښ د علماء كرامو اختلاف :	۵۰۵
.....	د من عنده او من ابل الصدقة توجيه :	۵۰۷
.....	بحث رابع : يعنى په قسامت سره قصاص ثابتېرى يا نه؟.....	۵۰۹
.....	باب فِي تَرْكِ الْقَوْدِ بِالْقَسَامَةِ.....	۵۱۴
.....	د باب اول حديث كوم چه د جمهورو مستدل دې د هغې وهم كيدل :	۵۱۶
.....	باب يُقَادُ مِنَ الْقَاتِلِ.....	۵۱۷
.....	مضمون الحديث :	۵۱۷
.....	د دې حديث دوه مسئلې :	۵۱۸
.....	يو دريمه مسئله :	۵۱۸
.....	باب أَيْقَادُ الْمُسْلِمِ بِالْكَافِرِ.....	۵۲۰
.....	د ذمی قصاص د مسلمان نه او په هغې كښ د احنافو دليل :	۵۲۰
.....	باب فِي مَنْ وَجَدَ مَعَ أَهْلِهِ رَجُلًا أَيْقَتْلُهُ.....	۵۲۱
.....	شرح الحديث او د مسئله الباب تحقيق :	۵۲۱
.....	باب الْعَامِلِ يُصَابُ عَلَى يَدَيْهِ خَطَأً.....	۵۲۳

شمار	مضمون	صفحه
۵۲۴	مضمون الحديث :	۵۲۴
۵۲۴	باب الْقَوْدِ بِغَيْرِ حَدِيدٍ	۵۲۴
۵۲۵	باب الْقَوْدِ مِنَ الضَّرْبَةِ وَقَصِّ الْأَمِيرِ مِنْ نَفْسِهِ	۵۲۵
۵۲۶	باب عَقْوِ النِّسَاءِ عَنِ الدَّمِّ	۵۲۶
۵۲۶	د مسئله الباب توضیح :	۵۲۶
۵۲۷	شرح الحديث :	۵۲۷
۵۲۷	باب مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَاءَ بَيْنَ قَوْمٍ	۵۲۷
۵۲۸	شرح السند :	۵۲۸
۵۲۸	شرح الحديث :	۵۲۸
۵۲۹	باب الدِّيَةِ كَمْ هِيَ	۵۲۹
۵۲۹	د قتل اقسام او تعریفات :	۵۲۹
۵۳۰	د اهل دیت تفصیل :	۵۳۰
۵۳۰	د دیت مصداق کوم کوم خیزونه دی :	۵۳۰
۵۳۴	دیه الخطاء کثیر د احنافو او د حنابله دلیل :	۵۳۴
۵۳۴	باب دِيَةِ الْخَطَا شَبِهُ الْعَمْدِ	۵۳۴
۵۳۵	شرح الحديث :	۵۳۵
۵۳۶	باب أَسْنَانِ الْإِبِلِ	۵۳۶
۵۳۶	د امام شافعی او امام محمد دلیل :	۵۳۶
۵۳۹	باب دِيَاتِ الْأَعْضَاءِ	۵۳۹
۵۴۱	د اندامونو د دیت ضابطه او قاعده :	۵۴۱
۵۴۳	شرح الحديث :	۵۴۳
۵۴۴	شرح الحديث :	۵۴۴
۵۴۶	د قتل عمد د دیت مسئله او د هغې تحقیق :	۵۴۶
۵۴۷	شرح الحديث من حيث الفقه وبيان المذاهب :	۵۴۷

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب العتق

د غلامانو د آزادولو بیان

د دې ځانې نه د سنن ابی داؤد پنځویشتمه پاړه شروع کیږي د خطیب بغدادی د تجزیه په اعتبار سره چا چه دا سنن په دوه دیرشو اجزاء کښ تقسیم کړي دي. (ربط او مناسبت)

د دې کتاب د کتاب الطب سره په مناسبت کښ دا وئیلې کیدی شي چه په طب کښ ازاله ده د مرض جسمانی او په عتق کښ ازاله ده دانسان د غلامۍ، هغه هم یو قسم مرض او عیب دي.

باب فِي الْمُكَاتَبِ يُؤَدِّي بَعْضَ كِتَابَتِهِ فَيَعْزُزُ أَوْ مَمُوتٌ

که څوک د بدل کتابت نه څه حصه آزاده کړي او بیا عاجزه شي یا مړ شي

[۳۹۲۶] (حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرٍ، حَدَّثَنِي أَبُو عَتَبَةَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الْمُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنْ مَّكَاتَبَتِهِ دَرَاهِمٌ».

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه او هغه د نبی ﷺ نه روايت کوي چه نبی ﷺ فرمائيلى دى مکاتب دهغه وخته پورې غلام دي ترڅو پورې چه په ليکلې شوي مال کښې يو درهم هم دده په ذمه باندې باقى وي.

«عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «الْمُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنْ مَّكَاتَبَتِهِ دَرَاهِمٌ»

د مکاتب مطلب دا وي چه يو غلام خپل آقا ته اوای چه زه د خپلې غلامۍ په بدل کښ د دومره مال په عوض باندې آزادي دل غواړم کوم چه به زه گټولو سره په قسطونو ادا کوم، او هغه خبره د هغه مولى منظوره کړي، نو په دې حديث کښ دا دى چه مکاتب ترڅو پورې خپل پوره بدل د کتابت ادا نه کړي هغه نه ازاديږي، تر دې چه که يو درهم هم باقى پاتې شو نو بيا به هم هغه ازاد نه وي او په هغه باندې به د عبد احکام جاري کیږي، د جمهور علماء کرامو سره د ائمه اربعه نه هم دا مسلک دي، په دې کښ د بعض علماء کرامو اختلاف منقول دي، پس په کتاب الديات کښ يو حديث راوړان دي: «عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قضی رسول الله ﷺ فى دية المكاتب يقتل: يودى ما ادى كتابته دية الحر، وما بقى دية المملوك وفى رواية اذا اصاب المكاتب حدا او ورت میراثا يورث على قدر ما عتق منه» دا روايت په ترمذی کښ هم شته، د دې حديث په بناء باندې ابراهيم نخعی رحمه الله او د بعض صحابه کرامو رحمه الله زانې دا ده چه مکاتب د بدل کتابت د ادا په اندازه ازاديږي، مثلاً که هغه نصف بدل د کتابت ادا کړو نو د دې مکاتب نيکه حصه به ازاده شي او نيم به غلام وي، او په ميراث او ديت وغيره احکاماتو کښ به د هغې اعتبار کولې شي او يو قول په دې کښ د بعض حنابله

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۷۰۷)، وقد أخرجه: سنن الترمذي للبيوع ۳۵ (۱۲۶۰)، سنن ابن ماجه للعتق ۳ (۲۵۱۹)، مسند احمد (۱۷۸/۲، ۲۰۶، ۲۰۹) (حسن)

دې چه مكاتب د بدل كتابت په درې ربع ادا كولو سره ازادېږي خو د جمهورو عمل په حديث الباب باندې دې، او هم دا حديث اولی دې د هغه بل حديث نه، ځكه چه ددې حديث امت تلقی بالقبول كړې دې او تقريباً د ټولو فقهاء كرامو عمل په دې حديث باندې دې، او د حضرت گنگوھی رحمته الله په تقرير كښ د دې حديث يو توجیه ذكر ده كومه چه به هم دلته انشاء الله وړاندې راشي، حديث عمرو بن شعيب عن جده الاول سكنت عليه المنذرى والثاني اخرجه الترمذی والنسائي، وابن ماجه، قاله المنذرى.....

[۳۹۲۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَمِيدٍ، حَدَّثَنَا هَمَامٌ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْجَرِيرِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَيُّمَا عَبْدٍ كَاتَبَ عَلَى مِائَةِ أُوقِيَّةٍ، فَأَذَاهَا إِلَّا عَشْرَةَ أَوْاقٍ فَهُوَ عَبْدٌ، وَأَيُّمَا عَبْدٍ كَاتَبَ عَلَى مِائَةِ دِينَارٍ، فَأَذَاهَا إِلَّا عَشْرَةَ دَنَانِيرٍ فَهُوَ عَبْدٌ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَيْسَ هُوَ عَبَّاسُ الْجَرِيرِيِّ، قَالُوا: هُوَ هُمُ وَلَكِنَّهُ هُوَ شَيْخٌ آخَرٌ.

عمر بن شعيب دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه او هغه د نبي عليه السلام نه روايت کوي چه نبي عليه السلام فرمائيلي دی کوم غلام چه په سلو اوقيو باندې مکاتبت او کړو او بيا ئې ټوله مطالبه ادا کړه ليکن لس اوقيې باقي پاتې شوي نو دې غلام دې يعنی آزاد شوې نه دې.

[۳۹۲۸] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسْرَهٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ تَبَّانٍ مُكَاتِبٍ أَمْرٍ سَلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَمْرَ سَلَمَةَ، يَقُولُ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ كَانَ لِإِحْدَاكُمُ مَكَاتِبٌ فَكَانَ عِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي، فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ".

دام سلمه عليه السلام نه روايت دې فرمائي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ته او فرمائيل كله چه د چا سره يو مكاتب وي او د هغه سره دومره مال موجود وي په كوم سره چه بدل كتابت ادا كولي شي نودده نه دده مالك لره پرده كول پكار دي.

«سَمِعْتُ أَمْرَ سَلَمَةَ يَقُولُ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنْ كَانَ لِإِحْدَاكُمُ مَكَاتِبٌ فَكَانَ عِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ»»

ام سلمه عليه السلام فرمائي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ته او فرمائيل چه كله په تاسو كښ د چا دپاره يو مكاتب وي او هغه مكاتب سره دومره پيسې موجود وي چه په هغې سره بدل د كتابت ادا كړې شي (اگر چه لا هغه پوره نه وي ادا كړې) نو د هغه نه ورله پرده كول پكار دي يعنی اگر چه لا آزاد شوې نه دې خو ازاديدلو نژدې دې نو په دې وجه دې ترې نه د اول نه احتياطاً پرده شروع كړي.

د زنا نه غلام د هغې محرم دي يا نه؟

په دې حديث كښ يو د حجاب مسئله ده هغه دا چه د زنا نه غلام د هغې محرم دي يا نه؟ د هغه نه ورله پرده كول ضروري دي يا نه؟ په ظاهره خو د حديث نه معلومېږي چه هغه ئې محرم دي د هغه نه پرده نشته، د احنافو په نزد محرم نه دي، او د امام شافعي او احمد نه

(۱) : تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۷۲۵)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبرى (۵۰۲۶)، مسند احمد (۱۸۴/۲) (حسن).

(۲) : سنن الترمذی / البيوع ۳۵ (۱۲۶۱)، سنن ابن ماجه / لعن ۲ (۲۵۲۰)، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۲۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱۱، ۳۰۸، ۷۲۸۹) (ضعيف).

دواړه روايتونه دي، او د امام مالک رحمہ اللہ نه روايت دي «ان كان وغدا لمحرم والا فلا» يعنى هغوى دا فرمائى چه كه هغه غلام ساده او ناپوهه شان وي (چغد) نو بيا خو محرم دي د پردې حاجت نشته، او كه پوهه او تيز قسم وي نو بيا ترې نه په دي صورت كښ پرده شته. د احنافو د طرف نه په حديث كښ دا تاويل كړې شوې دي چه په دي حديث كښ د احتجاب نه مراد نفس احتجاب نه بلكه احتجاب مفرد او اهتمام بالحجاب مراد دي ځكه چه د عبد نه پرده خو كولې شي خو د هغه په بار بار راتلو باندې د پردې اهتمام نه شي كولې. «كالكلام معه والنظر الى الكفين والوجه كما تحتجب من غيره من الاجانب» څوك چه د محرميت قائل دي د هغوى استدلال د «او ما ملكت ايمانهن» نه دي (۱) په دي قول د الله پاك كښ «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ» په تفسير مدارك كښ د سعيد بن المسيب قول نقل كړې شوې دي. «لا يفرنكم سورة النور فانها فى الاماء دون الذكور» يعنى د «او ما ملكت ايمانهن» نه مراد صرف وينځې دي، غلامان په دي كښ داخل نه دي، وينځې چونكه د هلكانو په شان بې پردې بهر گرځي نو د هغوى په باره كښ دا خيال كيدي شي چه د هغوى نه د پردې حكم وي، په دي وجه دا تصريح او كړې شوه چه د هغوى نه پرده نشته. والحديث اخرجه الترمذى والنسائى وابن ماجه، قاله المنذرى....

بَابُ فِي بَيْعِ الْمَكَاتِبِ إِذَا فُسِّخَتْ الْكِتَابَةُ

كله چه د كتابت لوظ مات شي نو د مكاتب خرڅول جائز دي

[۳۹۲۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ: "أَنَّ بَرِيرَةَ جَاءَتْ عَائِشَةَ تَسْتَعِينُهَا فِي كِتَابَتِهَا وَلَمْ تَكُنْ قَصَتْ مِنْ كِتَابَتِهَا شَيْئًا، فَقَالَتْ لَهَا عَائِشَةُ: ارْجِعِي إِلَى أَهْلِكَ فَإِنْ أَحْبَبُوا أَنْ أَقْضِيَ عَنْكَ كِتَابَتَكَ وَيَكُونَ وَلَاؤُكَ لِي، فَعَلْتُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ بِبَرِيرَةَ لِأَهْلِهَا، فَأَبَوْا، وَقَالُوا: إِنْ شَاءَتْ أَنْ تَحْتَسِبَ عَلَيْكَ فَلْتَفْعَلْ، وَيَكُونَ لَنَا وَلَاؤُكَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ابْتَاعِي فَأَعْتِقِي، فَأَتَمَّا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: مَا بَالُ أَنْاسٍ يَشْتَرُ طَوْنَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، فَلَيْسَ لَهُ وَإِنْ شَرَطَهُ مِائَةَ مَرَّةٍ شَرْطَ اللَّهِ أَحَقُّ وَأَوْثَقُ."

دعروه نه روايت دي فرمائى چه بريره رضي الله عنها عائشه رضي الله عنها ته راغله چه د بدل كتابت په سلسله كښې يې ورنه مدد غوښتلو او هغې دخپل بدل كتابت نه څه نه وو ادا كړي نو عائشې رضي الله عنها بريري ته او ونيول ته لاره شه او دخپلو مالكانو نه تپوس او كړه كه چرې دهغوى خوښه وي چه ستا ټول بدل كتابت دي ادا كړې شي او ولا دي زه حاصله كړم نوزه به ئې و كړم چنانچه بريره خپلو ملكانوته لاره اودا خبره ئې ورته او كړه نو هغوى دولا وركولونه انكار وكړو او وئې

(۱) طريق استدلال دا دي چه په دي آيت كريمه كښ او ما ملكت ايمانهن يعنى غلامان د پلارانو او خامنو په حكم كښ راوړلې شوې دي

۱. صحيح البخاري/ المكاتب ۲ (۲۵۶۱)، الشروط ۱۱ (۲۷۲۷)، صحيح مسلم/ العتق ۲ (۱۵۰۴)، سنن الترمذي/ الوصايا ۷۱ (۲۱۲۴)، سنن النسائي/ البيوع ۸۳ (۴۶۵۹)، (تحفة الأشراف: ۱۶۵۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸۱/۸) (صحيح)

ونیل که چرې عائشه ماته د ثواب په نیت باندې د الله درضا د پاره راکوي نو دیره ښه ده لیکن ولا به مونږ اخلو عائشې ددې خبرې ذکر نې عليها السلام ته وکړو نو نې عليها السلام ورته او فرمائیل بریره واخله او آزاده ئې کړه ځکه چه دولا حق هم دهغې دې چه څوک یې آزاده کړي بیانبی عليها السلام پاڅیدو او وئې فرمائیل په خلقو څه شوي دي چه هغوی داسې شرطونه لگوي کوم چه دالله تعالی په کتاب کښې نشته دې ، او څوک چه داسې شرط ولگوي کوم چه دالله تعالی په کتاب کښې نه وي نو دهغه دشرط به درست نه وي، اگرکه دا شرط سل پیري ولگوي ، دالله تعالی شرط زیات صحیح اور مضبوط دې.

د مکاتبت بریره عليها السلام روایات او دهغې تشریح او تطبیق :

په دې باب کښې مصنف رحمته الله علیه دوه روایتونه ذکر فرمائیلې دي، اول ئې د بریره عليها السلام واقعه ذکر کړه، د دې نه پس ئې د جویریه عليها السلام واقعه ذکر کړه، په دواړو کښې هم داسې اوشو چه د مکاتبت معامله فسخ کولو سره هغه واخستلې شوه، بریره عليها السلام لره اخستونکې عائشه عليها السلام ده لکه چه په روایاتو کښې مشهوره ده، او جویریه عليها السلام لره اخستونکې خپله رسول الله صلی الله علیه و آله دې، د بریره عليها السلام په قصه کښې روایات مختلف دي هغه دا چه د هغوی بدل کتابت څومره متعین شوې وو په بعضو روایتونو کښې نهه اوقیه دي **« علی تسع اواق »** لکه چه په حدیث الباب کښې دی او په بعضو کښې **« خمس اواق »** راغلی دی او په حدیث الباب کښې دا هم دی **« ولم تکن قضت من کتابتها شیئا »** یعنی کله چه هغه د عائشې عليها السلام په خدمت کښې حاضره شوه د استعانة فی کتابتها دپاره نو تر هغه وخته پورې هغې هیڅ نه وو ادا کړی، او د بعضو روایاتو نه معلومیږي چه هغې څه حصه ادا کړې وه، د روایت الفاظ دا دي **« فقال اهلها ان شئت اعطيت ما بقی »** دا ټول روایات مختلفه په بخاری کښې دي. ځکه چه امام بخاری رحمته الله علیه د بریره عليها السلام د قصې ډیرو ځایونو کښې ذکر فرمائیلې دې، د دې ټولو اختلافاتو تاویل کړې شوي دې کوم ئې چه په بدل کښې د فتح الباری نه نقل کړې دې.

بریره عليها السلام د بعضو انصارو مملوکه وینځه وه (۱) هغوی د خپلو موالی سره د مکاتبت معامله کړې وه هغه د عائشې عليها السلام په خدمت کښې حاضره شوه د پاره د امداد طلب کولو د مکاتبت په معامله کښې، عائشې عليها السلام هغې ته دا مشوره ورکړه چه د خپلو موالی نه تپوس او کړه چه که هغوی دا خبره خوښوي چه زه د خپل طرف نه پوره بدل د کتابت ادا کړم او ته زما د طرف نه آزاده شې، او د قاعدې مطابق ستا ولاء زما دپاره شی نو زه داسې کولو ته تیاره یم، هغې د خپلې مالکانو نه معلومه کړه هغوی اووې چه که عائشه عليها السلام حسب الله ستا د طرف نه بدل کتابت ادا کړی نو ادا دې کړی خو ولاء به ستا زموږ دپاره وی. عائشې عليها السلام د دې خبرې ذکر رسول الله صلی الله علیه و آله ته او کړو نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل **« ابتاعی فأعتقی فإنما الولاء لمن أعتق »** چه ته بریره عليها السلام واخله او آزاده ئې کړه او ولاء به د قاعدې مطابق د ازادونکي

(۱) قال الحافظ ۲۲۳/۵ وکانت بريرة لئناس من الانصار كما وقع عند ابي نعيم، وقيل لئناس من بني هلال قاله ابن عبد البر ويمكن الجمع وکانت تخدم عائشة قبل ان تعتق كما سيأتي في حديث الافك اهـ

دپاره وی، او بیا د دې نه پس رسول الله ﷺ خطبه ورکړه چه په هغې کښې ئې اوفرمائیل « مَا بَالُ أَنْاسٍ يَشْتَطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْخ » چه په دې خلقو باندې څه چل شوي دي چه د کتاب الله خلاف شرطونه لگوي څوک چه داسې شرط اولگوي چه د الله پاک د کتاب خلاف وي نو هغه شرط معتبر نه دي اگر که سل شرطونه اولگوي، دلته په بعض روایتونو کښ داسې دي چه رسول الله ﷺ عائشې رضی الله عنها ته اوفرمائیل « واشترطي لهم الولاء » چه د هغوی د ولاء شرط قبول کړه، په دې باندې دا اشکال مشهور دي چه رسول الله ﷺ د دې شرط فاسد اجازت هغوی ته څنگه ورکړو؟ بیا د دې تاویل په مختلفو طریقو باندې کړې شوي دي، بعض شارحینو دا روایت ضعیف کړې دي چه په هغې کښ د شرط اجازت ذکر شوي دي، خو د دې جواب تردید اوکړې شو چه د اشتراط والا روایت ثابت دي او د هغې راوی هشام ثقه او حافظ دي، یو توجیه دا کړې شوې ده چه په یو روایت کښ په ځانې د « اشتراطي » یعنی باب افعال « اشتراطي » واقع شوې ده او د اشتراط معنی اظهار ده « یعنی اظهاری لهم حکم الولاء » ... یعنی رسول الله ﷺ عائشې رضی الله عنها ته اوفرمائیل چه د ولاء کوم حکم دي هغه هغوی ته بیان کړه، یو توجیه دا کړې شوې ده کما حکاه الطحاوی چه په « اشتراطي لهم » کښ لام په معنی د علی دي یعنی د هغوی خلاف کښ شرط اولگوه، او یو توجیه د دې دا کړې شوې ده چه دا امر په طور د وعید او توبیخ دي لکه فی قوله تعالی « اعملوا ما شئتم » حاصل د دي دا دې چه دا شرط په طور د قبول نه دي بلکه د رد کولو دپاره وو په طریقه د مبالغې چه د داسې مهمل شرط هیڅ اعتبار نشته، امام نووی رحمه الله هم دا توجیه زیاته خوښه کړې ده. (من البدل مختصرا)

[۳۹۳۰] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: جَاءَتْ بَرِيرَةَ لَتَسْتَعِينَنِي فِي كِتَابَتِيهَا، فَقَالَتْ: إِنِّي كَاتِبْتُ أَهْلِي عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ فِي كُلِّ عَامٍ أَوْقِيَةً، فَأَعِينَنِي، فَقَالَتْ: إِنَّ أَحَبَّ أَهْلِكَ أَنْ أَعِدَّهَا عِدَّةً وَاحِدَةً وَأَعْتَقَكَ وَيَكُونَ لِي بِأَوَّلِكِ لِي فَعَلْتُ فَبَدَّهْتِ إِلَى أَهْلِيهَا وَسَاقِ الْحَدِيثِ نَحْوَ الزُّهْرِيِّ زَادَ فِي كَلَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِهِ مَا بَالُ رَجُلٍ يَقُولُ أَحَدُهُمْ: أَعْتَقَ يَا فُلَانٌ وَالْوَلَاءُ عَلَى إِمَّا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ.

دام المومنین عائشة رضی الله عنها نه روایت دي فرمائي چه بریره په خپل کتابت کښې د مدد غوښتلو دپاره راغله او ونې وئیل چه ما دخپلو مسالکانوسره په نهه اوقیوسپینوزرو اداکولو باندې کتابت کړي دي نو په دې سلسله کښې زما مدد وکړه عائشه رضی الله عنها اوفرمائیل که چرې ستاد مالکانو خوښه وي نوزه به ټول بدل کتابت په یوځل باندې درکړم اوتابه آزاده کړم اوستا ولاء به وصول کړم نوبریره خپلو مالکانوته لاره اوباقی حدیث دتیرشوي حدیث په شان دي، البته په دې کښې ئې دومره اضافه کړې ده چه نبی ﷺ داهم اوفرمائیل: په خلقوڅه شوي دي چه نوروته وائی چه آزاد ئې ته کړه او ولاء به زمونږ وي اوحالانکه ولا دهم هغه چاري چه څوک ئې آزاد کړي.

۱: تفرده ابو داود، انظر حديث رقم: (۲۲۳۳)، (تحفة الأشراف: ۱۷۲۹۶) (صحيح)

حديث عائشه رضي الله عنها الاول اخرجہ البخاری ومسلم والترمذی والنسائی، والثانی اخرجہ البخاری ومسلم والنسائی وابن ماجه، قاله المنذرى...

[۳۹۳۱] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى أَبُو الْأَصْبَغِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ابْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "وَقَعْتُ جُوزِيرَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ بْنِ الْمُصْطَلِقِ فِي سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَاسٍ أَوْ ابْنِ عَمِّ لَهُ فَكَاتَبْتُ عَلَى نَفْسِهَا وَكَانَتْ امْرَأَةً مَلَا حَةً تَأْخُذُهَا الْعَيْنُ، قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: لَمَّا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كِتَابَتِيَا فَلَمَّا قَامَتْ عَلَى الْبَابِ، فَرَأَيْتُهَا كَرِهَتْ مَكَانَهَا، وَعَرَفْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيَرَى مِنْهَا مِثْلَ الَّذِي رَأَيْتُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا جُوزِيرَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ وَإِنَّمَا كَانَ مِنْ أَمْرِي مَا لَا يَخْفَى عَلَيْكَ وَلَئِنْ وَقَعْتُ فِي سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَاسٍ وَإِنِّي كَاتَبْتُ عَلَى نَفْسِي، فَجِئْتُكَ أَسْأَلُكَ فِي كِتَابَتِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَهْلُ لَكَ إِلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ؟ قَالَتْ: وَمَا هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: أَوْذَى عَنْكَ كِتَابَتُكَ وَأَتَزَوَّجُكَ، قَالَتْ: قَدْ فَعَلْتُ، قَالَتْ: فَتَسَامِعُ نَعْنِي النَّاسَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ تَزَوَّجَ جُوزِيرَةَ، فَأَرْسَلُوا مَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنَ السَّبْيِ، فَأَعْتَقُوهُمْ وَقَالُوا: أَصْهَارُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَارَ إِنَّا امْرَأَةً كَانَتْ أَعْظَمَ بَرَكَةً عَلَى قَوْمِهَا مِنْهَا أَعْتَقَ فِي سَبِّهَا مِائَةَ أَهْلِ بَيْتٍ مِنْ بَنِي الْمُصْطَلِقِ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا حُجَّةٌ فِي أَنَّ الْوَلِيَّ هُوَ زَوْجُ نَفْسِهِ.

دعائشه رضي الله عنها نه روایت دي فرمائی چه جویریہ بنت حارث بن المصطلق (په جهاد کښې گرفتاره شوه)، دثابت بن قیس بن شماس یا دخپل تره دخوي دغنیمت په حصه کښې راغله هغې دبدل کتابت معامله وکړه جویریہ یوه ښکلي جینۍ و دهرچاپه هغې نظر وو عائشې اووئیل چه دا دبدل کتابت اداکولو دپاره دمدد غوښتلو دپاره دښې رضي الله عنها په خدمت کښې حاضره شوه کله چه په دروازه کښې ودریده نوما ورته وکتل اوددې راتلل مې ښه ونه گڼگل زما دخیال رو هسي نه چه نبی صلی الله علیه و آله ټي ونه ویني او ورسره نکاح ونکړي، ما دا خیال وکړو چه نبی صلی الله علیه و آله به ددې داحالت اوویني کوم چه ماو لیدل، جویریہ اووئیل ای دالله رسوله زه جویریہ بنت حارث یم اوزما په مخکښې کوم حال ور هغه ستانه پټ نه دي اوزه دثابت بن قیس بن شماس په حصه کښې راغلي یم اود کتابت معامله مې کړې ده اود بدل کتابت په اداکولو کښې ستانه دمدد غوښتلو دپاره راغلي یم، نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل زه به تاته ددینه ډیره غوره خبره وکړم جویریہ اووئیل هغه څه خبره ده؟ نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل زه به ستا بدل کتابت ادا کړم اونکاح به درسره وکړم جویریہ اووئیل ماته منظور ده، عائشه وائی کله چه خلقو واوریدل چه نبی صلی الله علیه و آله دجویره سره نکاح وکړه نوبه قبيله بنی المصطلق کښې چه څومره گرفتار کړې شوي خلق وو هغه ټول کي آزاد کړل، په دې خیال باندي چه دا دښې رضي الله عنها سخرگنۍ ده او مونږ په ښځو کښې دومره برکتی ښځه نه وه لیدلي دچاپه وجه چه دهغې قوم ته دومره فائده ورسیده څنگه چه جویریہ وه چه دهغې په وجه باندي دبنی المصطلق سل قیدیان آزاد شول. امام ابوداود فرمائی ددې حدیث نه دا خبره ثابته شوه چه ولي پخپله خپله نکاح کولي شي.

«عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ وَقَعْتُ جُوزِيرَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ بْنِ الْمُصْطَلِقِ فِي سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَاسٍ أَوْ ابْنِ عَمِّ لَهُ فَكَاتَبْتُ عَلَى نَفْسِهَا وَكَانَتْ امْرَأَةً مَلَا حَةً الْخ»

(۱) تفرد به ابوداود، (تحفة الأشراف: ۱۶۳۸۶)، وقد اخرجہ: مسند احمد (۱/۲۷۷، ۲۷۷/۱) (حسن)

د دې حديث مضمون په كتاب الجهاد كښ د باب المكر فى الحرب نه مخكښ باب كښ تير شوي دي.

حضرت جویریہ رضی اللہ عنہا او د هغې د مكاتبه قصه :

خلاصه دا چه جویریہ رضی اللہ عنہا په غزوه بنی المصطلق کوم ته چه غزوه مریسیع هم وائی په غنیمت کښ د یو صحابی ثابت بن قیس رضی اللہ عنہ په حصه کښ راغلې وه، هغې د هغه صحابی سره د مكاتبه معامله او کړه، وه ده ډیره ښکلې... دا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښ حاضره شوه او خپل صورت حال ئې بیان کړو یعنی د کتابت معامله وغیره، او د بدل کتابت په باره کښ ئې سوال او کړو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه زه تاته د دې نه غوره مشهور درکوم که تاته منظوره وی، هغې عرض او کړو هغه څه مشوره ده یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل هغه دا چه ستا د کتابت بدل به زه ادا کړم او تا سره به نکاح او کړم، هغې عرض او کړو چه ما ته منظوره ده، پس هم دغه شان او کړې شو. چه کله صحابه کرام رضی اللہ عنہم ته معلومه شوه چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د جویریہ رضی اللہ عنہا سره نکاح او کړه نو د کومو صحابه کرام رضی اللہ عنہم سره چه د قبيله بنو المصطلق قیدیان وو کوم چه هغوی ته په مال غنیمت کښ ملاؤ شوي وو هغوی هغه ټول آزاد کړل په دې وینا چه دا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سخرگنئ خلق دی، عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه مونږ د جویریہ رضی اللہ عنہا په شان بابرکته یو زنانه هم نه ده لیدلې د هغې په وجه باندي د بنو المصطلق تقریباً سل خاندانونه آزاد کړې شو.

﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا حُجَّةٌ فِي أَنَّ الْوَلِيَّ هُوَ يُزَوِّجُ نَفْسَهُ الْخ ﴾ امام ابوداؤد رحمته اللہ علیہ په دې واقعه باندي استدلال کوی چه د زنانه ولی خپله د هغې سره نکاح کولې شی، یعنی څنگه ئې چه د بل سره کولې شی خپله ئې د خان سره هم کولې شی که هغه ئې محرم نه وی، اوس دا چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغې ولی څنگه وو؟ نو یا خو په دې اعتبار سره چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه په اخستلو سره آزاده کړې وه لهذا هغوی ولی العتاقة شو، او یا په دې حیثیت سره چه ﴿السلطان ولی من لا ولی له﴾ دا وضاحت خوشو د امام ابوداؤد رحمته اللہ علیہ د کلام، خو حنفیان به داسې وائی چه دا قصه دلیل دې د دې خبرې چه حره بالغه په خپله د خان ولی ده په دې وجه هغه خپله نکاح پخپله کولې شی.

باب فی العتق علی الشرط

په شرط لیکلو سره د آزادولو بیان

[۳۹۳۲] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مَسْرُودٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُمَّانَ، عَنْ سَفِينَةَ، قَالَ: كُنْتُ مَمْلُوكًا لِأَمْرِ سَلَمَةَ، فَقَالَتْ: "أَعْتَقْتُكَ وَأَشْرَطْتُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْدُمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عَشْتُ، فَقُلْتُ: وَإِنْ لَمْ تُشْرَطْ لِي عَلَيَّ مَا قَارَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عَشْتُ، فَأَعْتَقْتَنِي وَأَشْرَطْتَ عَلَيَّ."

دسفينه رضی اللہ عنہا نه روایت دې فرمائی چه زه دام سلمه غلام وم هغې راته او وئیل زه به دي آزاد کړم خوزما په تاباندي د شرط دې چه دښی رضی اللہ عنہ خدمت به کوي ترخوچه ژوندې يي ما ورته او وئیل که ته په ما شرط مقرر نکړي نوبیا هم زه دښی رضی اللہ عنہ نه پخپل ژوند کښې نه جدا کیریم

۱: سنن ابن ماجه ۶/۲۵۲۶، (تحفة الأشراف: ۴۴۸۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲۱/۵) (حسن)

نو هغې زه آزاد کړم او دا شرط ئې راباندې مقرر کړو.
 (عَنْ سَفِينَةَ قَالَتْ كُنْتُ مَمْلُوكًا لَّأَمِّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ أَعْتَقْتُكَ وَأَشْرَطُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْدُمَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مَا عِشْتَ الْخ)

د سفینه رضی اللہ عنہا صحابی تذکره :

سفینه رضی اللہ عنہا چه د هغه په نوم کښ ډیر اقوال دی قیل مهران بن فروخ، وقیل نجوان، وقیل رومان وقیل رباح وغیره ذلک.... هغه ته سفینه رضی اللہ عنہا ولې وائی؟ د هغه خپله بیان دې چه مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په یو سفر کښ وو نو زمونږ په ملگرو کښ چه به څوک هم سترې کیدلو نو هغه به خپل لاس سامان په ما باندې اچولو، چا تورې کیخودلې او چا د هالونه، تردې چه په ما باندې ډیر زیات سامانونه کیخودلې شو، نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: (انت سفینه) (تهذیب الکمال)

د هغوی په باره کښ دا قصه مشهوره ده چه په یو سفر کښ یواځې پاتې شو او لاره ترې نه هم ورکه شوه هم په دې وخت کښ هغوی اولیدل چه یو زمرې هغه ته راروان دې نو دې اویریدو او هغه ته ئې اووې چه زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم غلام او خادم یم او لاره رانه ورکه شوې ده، په دې اوریډلو باندې د هغه زمرې رویه د هغه سره بدله شوه او هغه سره ئې نرمی شروع کړه او لکئ خوزول ئې شروع کړل لکه چه د یو پیژندگلو څیز په لیدو باندې ئې خوزوی او بیا د هغه سره په حینریدو باندې راغلو او لارې ته ئې راویستلو، د قصیده برده شعر دې!

ومن تکن برسول الله نصرته :: ان تلقه الاسد فی اجامها تجم

وترجمه العارف الجامی فی الفارسیة.....

هر که او را از رسول نصرت امدہ :: شیر اگر بروی رسد از ترس آید بهم

هو مد جس کور رسول سید لولاک کی :: شیر بھی اکھوٹے جنگل میں گرے نہ دم

په حدیث الباب کښ دی سیدنا سفینه رضی اللہ عنہا فرمائی چه زه د ام سلمه رضی اللہ عنہا غلام اوم نو هغې ماته او فرمائیل چه زه تا په دې شرط باندې آزادوم چه ته ترڅو پورې ژوندې ئې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خدمت به کوي، هغوی فرمائی چه ما د دې خبرې جواب دا ورکړو چه که تاسو دا شرط نه هم لگوي نو زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه نه جدا کیږم، بیا زه هغوی هم په دې شرط آزاد کړم. په دې واقعہ کښ یو فقهی مسئله هم ده هغه دا چه د اعتناق په وخت داسې قسم شرطونه لگول شرعا معتبر دی یا نه، د اکثر فقهاء کرامو په نزد صحیح نه دی: (لانه شرط لا یلاقی ملکا، ومنافع الحر لا یملکها غیره الا فی اجارة او ما فی معناها) یعنی دا شرط داسې دې چه د هغې تعلق د مملوک د خپل څیز سره نه دې، ځکه چه د خدمت وقوع به د عتق نه پس وی او د عتق نه پس د مولی هیڅ حق باقی نه پاتې کیږي (سوی الولاء) ځکه چه د حر د منافع مالک خپله هغه حر دې د دې توجیه دا کړې شوې ده چه دا اصطلاحی شرط نه دې بلکه د دې نه مراد وعده ده یعنی د هغوی نه دا وعده واخستلې شوه، او د وعدې ایفاء لازم نه ده بلکه شرعا تبرع ده. (والحدیث اخرجه النسائی، وابن ماجه قاله المنذری)

باب فِيمَنْ أَعْتَقَ نَصِيبًا لَهُ مِنْ مَمْلُوكٍ

باب: خوځکه چه د غلام څه حصه آزاده کړی

د باب اول او باب ثاني د دواړو تشریح او مذاهب اتمه:

او د دې نه روستو باب داسې دي «من اعتق نصيبا من مملوك بينه وبين اخر» لهذا رومبي باب د عبد غير مشترك سره متعلق دي او دويم د عبد مشترك سره، يعنې يو سړي د خپل غلام څه حصه آزاده کړي مثلاً نصف، او پوره آزاد نه کړي، لکه چه په رومبي باب کښ ذکر شوي دي، يا عبد مشترك کښ خپله حصه آزاده کړي لکه چه د دويم باب مضمون دي. مطلب دا دي چه په دې دواړو صورتونو کښ به د دې غلام څه انجام وي، پوره به آزاديږي يا صرف نيمه حصه به نې آزاديږي، او که پوره آزاد نه شي نو د بل شريک دپاره به په آزادونکي باندې ضمان واجب وي يا نه.

ځان پوهه کړئ چه دلته دوه څيزونه دي يو اعتاق او په هغې باندې مرتب کيدونکي څيز يعنې عتق، د امام صاحب او صاحبينو عليهم السلام په دې باندې اتفاق دي چه عتق متجزي نه دي، او غلام به په هر صورت کښ آزاد وي خو په اعتاق کښ اختلاف دي، د امام صاحب په نزد هغه متجزي دي مطلقاً (که هغه آزادونکي موسر وي او که معسر وي) او د صاحبينو په نزد اعتاق هم متجزي نه دي څنگه چه عتق متجزي نه دي لډا، د صاحبينو په نزد نيم غلام آزادول يا د احد الشريكين خپلي حصې لره آزادول د پوره غلام آزادول دي، لهذا په دواړو صورتونو کښ به پوره غلام آزاديږي، او د امام صاحب په نزد به آزاديږي خو پوره په دواړو صورتونو کښ، خو نصف به د آزادونکي د طرف نه وي، او باقي نيم به د هغه د طرف نه نه آزاديږي بلکه خپله به آزاد وي بالسراية يعنې د معتق د اختيار نه بغير به نصف عتق په باقي کښ پخپله سرايت کوي.

د امام صاحب او د صاحبينو تر مينځه په دې کلي اختلاف باندې د پوهې نه پس د رومبي باب والا مسئلې متعلق د امام صاحب په مسلک باندې ځان پوهه کړئ، هغوی د اعتاق نصف نه پس فرمائي چه اوس دي معتق ته دوه اختياره دي يو اعتاق او بل استسعاء يعنې که هغه غواړي نو نصف آخر دي هم د خپل طرف نه آزاد کړي او يا دي د غلام نه نيم قيمت سعاية کړي، او د صاحبينو په نزد چونکه اعتاق نه متجزي کيږي په دې وجه اعتاق البعض اعتاق الكل دي گويا هغه پخپله پوره غلام آزاد کړو اوبس قصه ختم شوه.

اوس د دويم باب متعلق ځان پوهه کړه چه احد الشريكين چا چه خپله حصه آزاده کړې وه هغه ته دي او کتلې شي چه هغه موسر دي يا معسر که موسر وي نو د امام صاحب په نزد د شريک آخر دپاره درې اختياره دي، ضمان، اعتاق، استسعاء، يعنې شريک آخر که د معتق نه غواړي نو ضمان دي ترې نه واخلې او که غواړي نو خپله حصه دي ترې نه هم آزاده کړي. (۱) او که غواړي د غلام نه دي سعايت او کړي، او که آزادونکي شريک معسر او غريب دي نو په دې صورت کښ به شريک آخر ته صرف دوه اختياره وي، يو اعتاق او بل

(۱) يعنې کوم اعتاق چه شوي دي د خپل طرف نه دي او گنري

استسعاء، د ضمان اختیار به ورته حاصل نه وی د هغه د اعسار د وجې نه. او صاحبین په دې مسئله کښ دا فرمائی چه آزادونکې که موسر دې نو د شریک آخر دپاره به ضمان د استحقاق وی او که معسر وی نو په دې صورت کښ د شریک آخر دپاره صرف حق دسعایت دې، یعنی په یو صورت کښ صرف ضمان او په یو صورت کښ صرف سعایت. دا تفصیل خو شو د مذهب حنفی، او د باقی ائمه ثلاثه مسلک دا دې چه د هغوی په نزد اعتاق او عتق دواړه د اعسار په صورت کښ متجزئ دی او د یسار پ ه صورت کښ غیر متجزئ، لهذا د رومی باب والا مسئله کښ چه کومه رائې د صاحبینو ده هم هغه د ائمه ثلاثه ده یعنی دنصف په آزادولو سره به پوره غلام آزادشی. (لعدم الجواز التجزئ حینل عندهم) (۱) او د باب ثانی والا مسئلې کښ د ائمه ثلاث په نزد د یسار معتق په صورت کښ د شریک ثانی دپاره صرف یو اختیار دې یعنی ضمان او د اعسار په صورت کښ دا دې چه (عتق منه ما عتق) یعنی نیم به آزادیږی او نیم به غلام وی.

د دې تفصیل نه معلومه شوه (۲) چه ائمه ثلاث د استسعاء قائل نه دی، او دا چه د هغوی په نزد باندې عتق هم متجزئ دې هم په دې وجه د هغوی په نزد د اعسار معتق په صورت کښ سعایت نشته بلکه عتق متجزئ به راشی. نیم غلام به آزاد وی او نیم غیر آزاد. او دا خبره هم مخې ته راغله چه باب اول یعنی عبد غیر مشترک والا مسئله کښ د ائمه ثلاث او د صاحبینو خپل مینخ کښ اتفاق دې او د باب ثانی والا مسئله کښ د یسار معتق په صورت کښ ائمه ثلاث او صاحبین متفق دی او د اعسار والا صورت کښ مختلف. والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب

[۳۹۳۳] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا هَمَامٌ م وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ الْمَعْفِيُّ، أَخْبَرَنَا هَمَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، قَالَ أَبُو الْوَلِيدِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا "أَعْتَقَ شَقَصًا لَهُ مِنْ غُلَامٍ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ" زَادَ ابْنُ كَثِيرٍ فِي حَدِيثِهِ: فَأَجَازَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِتْقَهُ.

ابوالمليح دخپل پلار نه روايت کوي، دابوالوليد د پلار په روايت کښې دې چه یوسرې دیو غلام نه خپله یوه حصه آزاده کړه اوبیانې عليه السلام ددینه خبر شو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل دالله

(۱) خکه چه دا مسئله د یسار په صورت کښ داخله ده خکه چه آزادونکې سرې دپوره غلام مالک دې په دې لحاظ سره هغه موسر شو

(۲) خلاصة المذاهب: د مذاهبو خلاصه دا ده چه که یو سرې د خپل غلام بعض حصه آزاده کړی نو د امام صاحب په نزد د هغه دپاره دوه اختیاره باقی دی یا اعتاق او یا استسعاء او عند الخمسة یعنی د صاحبینو او د ائمه ثلاثه په نزد اعتاق البعض هغه اعتاق الکمل دې، او که عبد مشترک وی او احد الشریکین خپله حصه آزاده کړی نو بل شریک ته به د امام صاحب په نزد د یسار معتق په صورت کښ درې اختیارات وی.... الضمان والاعتاق والاستسعاء، او د اعسار په صورت کښ به صرف دوه اختیاره وی اعتاق او استسعاء او ضمان به ساقط وی، او د صاحبینو په نزد یسار د معتق په صورت کښ د شریک آخر دپاره صرف د ضمان او اعساء په صورت کښ صرف سعایت او د ائمه ثلاث په نزد د یسار په صورت کښ ضمان او د اعسار په صورت کښ هیچ هم نشته بلکه (عتق منه ما عتق) نیم غلام به آزاد وی او نیم رقیق

(۳) سنن النسائي الكبير المتيق ۱۷ (۱۹۷۰)، (تحفة الأشراف: ۱۳۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷۵، ۷۴/۵) (صحيح)

تعالی سره څوک شریک نشته دې ابن کثیر پخپل روایت کښې دا اضافه کړې ده چه بیانې
عليه السلام ددې غلام په آزادولو کښې درخصت حکم وکړو.

«عَنْ أَبِي الْمَلِیح عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ شِفْصًا لَهُ مِنْ غُلَامٍ فَلَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ «لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ». زَادَ ابْنُ كَثِيرٍ فِي حَدِيثِهِ فَأَجَازَ... الخ»

شرح الحديث :

يعنى يو سړى د خپل غلام څه حصه آزاده کړه د کوم ذکر چه رسول الله ﷺ ته اوکړې شو
هغوى او فرمائيل چه د الله پاک هيڅوک شریک نشته لهذا هغه شرک نه خوښوى، او هغوى
دا عتق په ټول کښ نافذ او فرمائيلو، دا حديث په ظاهر کښ د ائمه ثلاث او د صاحبينو
موافق دې چه اعتاق البعض اعتاق الكل دې، د امام صاحب ﷺ د طرف نه دا توجیه کيدې
شى چه مقصود ترې نه ترغيب دې چه پوره غلام د الله پاک د طرف نه آزادول پکار دى، چه
د غير الله شرکت په هغې کښ باقى نشى. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

بَابُ مَنْ أَعْتَقَ نَصِيبًا مِنْ مَمْلُوكٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ آخَرٍ

باب څوک چه په داسې غلام کښ خپله حصه آزاده کړى کوم چه دده او دبل په مینځ کښې شریکوى

[۳۹۳۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنِي هَمَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّعْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهْيك، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ: "أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ شِفْصًا لَهُ مِنْ غُلَامٍ، فَأَجَازَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِتْقَهُ وَغَرَّمَهُ بَقِيَّةَ ثَمَنِهِ".

دا ابوهريره نه روایت دې فرمائى چه نبى کریم ﷺ فرمائيلي دي څوک چه په مشترک غلام
کښې خپله حصه آزاده کړي نو نبى ﷺ ددې غلام آزاديدل جائزگرځولي دي اود غلام باقى
پاتې قيمت ئې دده په ذمه باندې اچولې دې (چه نورو حصه دارانو ته به ئې ورکوي).

قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ شِفْصًا لَهُ مِنْ غُلَامٍ فَأَجَازَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عِتْقَهُ
وَوَغَرَّمَهُ بَقِيَّةَ ثَمَنِهِ» دا د باب ثانى دويم حديث دې د دې تعلق د عبد مشترک سره دې د
مضمون حديث خلاصه دا ده چه احد الشريکين په غلام کښ خپله حصه آزاده کړه، نو
رسول الله ﷺ دا عتق په پوره غلام کښ نافذ کړو او آزادونکې ئې د نيم باقى ضامن کړو.

ښکاره خبره ده چه ضمان د يसार معتق په صورت کښ کيدې شى او په دې صورت
کښ د صاحبينو او د ائمه ثلاث په نزد صرف وجوب ضمان دې کوم چه په حديث کښ ذکر
دې، او د امام صاحب په نزد په دې صورت کښ شریک آخر ته دوه اختياره نور دى د ضمان
نه علاوه، اعتاق او سعایت، کما تقدم.... د سعایت مسئله چه مختلف فيه ده احناف د
هغې قائل دى او ائمه ثلاث منکر، د هغې وړاندې مستقل باب راروان دې، دا ضرورى نه
ده چه د يو حديث نه دې د مسئلې پوره تفصيل معلوم شى، په نورو احاديثو کښ د ضمان
سره د سعایت هم ذکر دې کوم چه احنافو اختيار کړې دې.

والحديث اخرجه البخارى ومسلم والترمذى والنسائي وابن ماجه نحوه، قاله المنذرى

۱: صحيح البخاري/الشركة ۵ (۲۴۹۲)، ۱۴ (۲۵۰۴)، والعتق ۵ (۲۵۲۷)، صحيح مسلم/العتق ۱ (۱۵۰۳)، سنن
الترمذی/الأحكام ۱۴ (۱۳۴۶)، سنن ابن ماجه/العتق ۷ (۲۵۲۷)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۱۱)، وقد أخرجه: مسند احمد
(۲۵۵/۲، ۳۴۷، ۴۲۶، ۴۶۸، ۴۷۲، ۵۳۱) (صحيح)

[۳۹۳۵] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ سُوَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ يَأْسَنَادُهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ آخَرٍ، فَعَلَيْهِ خَلَاصُهُ"، وَهَذَا الْفُطْرُ بْنُ سُوَيْدٍ.

د قتاده رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم فرمائیلی دی خوک چه داسې غلام ازاد کړي کوم چه دده دبل چاسره مشترک وي نوپه ده باندې دتول غلام آزادول لازم دي او دا د سويد د روایت الفاظ دي.

[۳۹۳۶] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي. وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ سُوَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ قَتَادَةَ يَأْسَنَادُهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَعْتَقَ نَصِيبًا لَهُ فِي مَمْلُوكٍ عَتَقَ مِنْ مَالِهِ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ"، وَلَمْ يَذْكُرْ ابْنُ الْمُثَنَّى النَّضْرَ بْنَ أَنَسٍ وَهَذَا الْفُطْرُ بْنُ سُوَيْدٍ.

د قتاده فنه روایت دي فرمائی چه نبی کریم فرمائیلی دی خوک چه په يو غلام کښې خپله حصه آزاده کړي نو تپول غلام دده دمال نه آزاد شو خوبه دي شرط چه آزادونکي مالدار وي و ابن مثنی پخپل روایت کښې نضر بن انس نه دي ذکر کړي او دا د سويد د روایت الفاظ دي.

بَابُ مَنْ ذَكَرَ السَّعَايَةَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ

باب د چاپه نزد چه آزادونکې غريب وی نوپه غلام به محنت کولې شی ددې د دليل بيان

د ترجمه الباب عرض او تشريح :

په اول باب کښ چه د ابوهريره رضي الله عنه کوم حديث تير شوې دي د هغې په هغه طريق کښ د سعایت ذکر نشته..... چونکه هم د دي حديث په بعضو طرقو کښ د سعایه ذکر دي، او مسئله فی نفسه بين الائمة مختلف فيه ده هم د دي اهميت د وجې نه مصنف رحمه الله مستقل ترجمه قائم کړه.

[۳۹۳۷] (۳) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ يَعْنِي الْعَطَّارَ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ هَبِيبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَعْتَقَ شَقِيصًا فِي مَمْلُوكِهِ، فَعَلَيْهِ أَنْ يُعْتِقَهُ كُلَّهُ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ وَلَا اسْتُسْعِيَ الْعَبْدُ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ".

د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم فرمائیلی دی چاچه ديو غلام نه خپله حصه آزاده کړه کومه چه په مشترک غلام کښې وه نوپه ده باندې دپوره غلام آزادول لازم دي خوبه دي شرط چه مالدار وي خوکه چرې دده سره مال نه وي نو غلام به په مشقت کښې داچلولونه بغير مزدوري کوي (اوباقی پاتې حصه به آزادوي).

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ لَا أَبَانُ — قَالَ قَتَادَةُ عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ بَشِيرِ بْنِ هَبِيبٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه الخ ﴾ (۴) د دي حديث مضمون هم هغه دي کوم چه مخکښ تير شو خو په

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۱۱) (صحيح)

(۲): انظر حديث رقم: (۳۹۳۴)، (تحفة الأشراف: ۱۲۱۱) (صحيح)

(۳): انظر حديث رقم: (۳۹۳۴)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۱۱) (صحيح)

(۴) د دي روایت الفاظ دا دي: مَنْ أَعْتَقَ شَقِيصًا فِي مَمْلُوكِهِ فَعَلَيْهِ أَنْ يُعْتِقَهُ كُلَّهُ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ وَلَا اسْتُسْعِيَ الْعَبْدُ.....

اول طریق کنس صرف ضمان ذکر دې او په دې کنس دا دی چه که آزادونکې شریک مالدار وی نو د هغه نه به ضمان اخستلې شی او که معسر دې نو په دې صورت کنس دې د عبد نه سعایت او کړې شی.

د دې نه مخکنس حدیث کنس د قتاده نه روایت کونکې همام وو او په دې طریق کنس د هغوی نه روایت کونکې ابان دې د (غیر مشقوق علیه) مطلب د ادې چه د عبد نه سعایت کولو والا صورت کنس دې په هغه باندې مشقت وانچولې شی ښه په سهولت به ئې هغه د گټلو نه پس ادا کړی.

[۳۹۳۸] (حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ، وَهَذَا الْقُطْبُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَسَى، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهْيَكٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَعْتَقَ شَقِصًا أَوْ شَقِصًا فِي مَمْلُوكٍ، فَخَلَّصَهُ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ قَوْمَ الْعَبْدِ قِيمَةً عَدْلٍ لَمْ اسْتَسْعَى لِصَاحِبِهِ فِي قِيَمَتِهِ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: فِي حَدِيثِهِمَا جَمِيعًا، فَاسْتَسْعَى غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ وَهَذَا الْقُطْبُ عَلِيٌّ.

د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلى دی څوک چه په مشترک غلام کښې خپله حصه آزاده کړي نو ددې کس په ذمه باندې دخپل مال نه دغلام آزادول ضروری دی خو په دې شرط چه مالدار وي که چرې آزادونک مالدار نه وي نو ددې غلام به متوسط قیمت مقرر کړې شي اویا به دباقي شریکانو د حصو مطابق غلام محنت او مزدوري وکړي لیکن په ده باندې به زور نشي کولې. امام ابوداؤد په دواړو حدیثونو کښې "استسعی غیر مشقوق علیه"، بیانوي اوداد علی دروایت الفاظ دي.

(فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ قَوْمَ الْعَبْدِ قِيمَةً عَدْلٍ) یعنی که د معتق سره مال نه وی نو د عبد به په یو عادل سړی باندې قیمت لگولو سره د عبد نه سعایت او کړې شی.

الحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه قاله المنذرى

[۳۹۳۹] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَنَادٍ وَمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ لَمْ يَذْكُرِ السَّعَايَةَ، وَرَوَاهُ جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، وَمُوسَى بْنُ خَلْفٍ جَمِيعًا، عَنْ قَتَادَةَ، بِإِسْنَادٍ يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، وَمَعْنَاهُ وَذَكَرَ فِيهِ السَّعَايَةَ.

دسعید نه هم دتیرشوي روایت په شان روایت منقول دې ، امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت روح بن عباده دسعید بن ابی عروبه نه نقل کړې دې اوراوی دعایه نوم نه دې

۴۶..... د حدیث د ظاهري الفاظو تقاضه دا ده چه دا حدیث د غیر مشترک غلام باره کښې دې چه نبی علیه السلام فرمائی چه کوم سړی دخپل غلام بعضي حصه آزاده کړه نو هغه له پیکاردی چه کل غلام آزاد کړی که په دې کښ گنجائش وی او هغه مالدار وی (دا حکم په طور د ترغیب دې د تکثیر ثواب دپاره) او که گنجائش نه وی نو دغلام نه دې د باقی حصي د خپل خان دپاره سعایه اوکړی. او دا هم ممکنه ده چه دا دې په عبد مشترک باندې محمول کړې شی لکه چه د دې نه روستو روایت کښ دی نو په دې صورت کښ (فعليه ان يعتقه كله) مطلب به دا وی چه د باقی حصي به شریک آخر ته ضمان ورکولو سره د خپل طرف نه هغه آزاد کړی، حضرت په بذل کښ دا هم په دې باندې محمول کړې دې. (فماثل).

(۲): انظر حديث رقم: (۳۹۳۸)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۱۱) (صحيح)
(۱): انظر حديث رقم: (۳۹۳۸)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۱۱) (صحيح)

ذکر کړې، جریر او موسی بن خلف د قتاده رضی الله عنه نه دیزید په سند سره نقل کړې دي او په دې کښې د سعایه ذکر هم شته.

باب فِيمَنْ رَوَى أَنَّهُ لَا يَسْتَسْعَى

باب د چاپه نزد چه په هغه محنت کول نشته دهغوی د دلیل بیان

اختلاف د نسخو او د نسخه صحیحہ تعیین :

د دې ترجمه الباب په باره کښې نسخې مختلف دي خو څه چه زمونږ په نسخه کښې دی که هغه اختیار کړې شي نو ترجمه سابق او دا دواړه به یو شي، حال دا چه په ترجمه سابقه سره مقصود ذکر د سعایه دې او په دې ترجمې سره غرض د جمهورو د مسلک مطابق عدم ذکر د سعایه دې، پس په حدیث الباب کښې سعایه نه دې ذکر شوې، لهذا په دې کښې دویمه نسخه کومه چه په حاشیه باندې ذکر شوې ده (باب فیمن روی انه لا يستسعی) دا صحیح ده.

[۳۹۴۰] (حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَالَهُ فِي مَمْلُوكٍ أَقِيمَ عَلَيْهِ قِيمَةُ الْعَدْلِ، فَأَعْطَى شُرَكَاءَهُ حِصَصَهُمْ وَأَعْتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ وَالْأَقْدَقُ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ".

د عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه مروی دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دي، څوک چه په یو غلام کښې خپله حصه آزاده کړي نو متوسط انصافي قیمت به ورباندې مقرر کړي شي او نورو شریکانو ته به خپلې حصې ورکړي شي او غلام به دده د طرف نه آزاد کړي شي او که چرې داسې نه وي نو څومره چه آزاد کړي شي نوهم دوهمه آزاده کړي شو (یعنی باقی د غلامۍ په حالت کښې پاتې شو).

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَالَهُ فِي مَمْلُوكٍ أَقِيمَ عَلَيْهِ قِيمَةُ الْعَدْلِ فَأَعْطَى شُرَكَاءَهُ حِصَصَهُمْ وَأَعْتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ وَالْأَقْدَقُ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ »)
د رومبې باب حدیث چه په هغې کښې ذکر د سعایه دې هغه د ابوهریره رضی الله عنه روایت وو او په دې باب کښې چه څومره هم روایات دی هغه ټول د ابن عمر رضی الله عنه دی په ډیرو طرقو سره، مضمون د حدیث دا دی.

کوم شریک چه په غلام کښې خپله حصه آزاده کړه نو د هغه غلام قیمت به لگولي شي او نورو شریکانو ته د هغوی حصه ورکول به د دې معنی په ذمه وی (یعنی په صورت الیسار کښې به ضمان واجب وی) (والا ای وان لم يعط) یعنی که هغه معتق شریکانو ته د هغوی حصه ورکړې شي (بان کان معسرا فقد اعتق منه ما اعتق) نو په دې صورت کښې به سعایه نه وی بلکه عتق به متجزی وی بعض حصه به د غلام آزاده وی بعض نه، یعنی د باقی شریکانو په اندازه به غلام آزاد نه وی.

۱: صحیح البخاري/الشركة ۵ (۲۴۹۱)، ۱۴ (۲۵۰۳)، العتق ۴ (۲۵۲۲)، صحیح مسلم/العتق ۱ (۱۵۰۱)، الأیمان ۱۲ (۱۵۰۱)، سنن النسائي/اليومع ۱۰۴ (۴۷۰۳)، سنن ابن ماجه/العتق ۷ (۲۵۲۸)، تحفة الأشراف: ۸۳۲۸، وقد أخرجه: موطا امام مالك/العتق ۱ (۱)، مسند احمد (۵۶۷۱) (صحیح)

د حدیث الباب د احنافو د طرف نه جواب :

دا حدیث د ائمه ثلاثه دلیل دی او د تیر شوی باب د حدیث خلاف دی چه په هغې کښ د اوو چه د اعسار د معتق په صورت کښ به په عبد باندې سعایت کولې شی، د دې حدیث جواب خپله د روایات الباب د کتلو نه اندازه کیدلې شی چه د دې ثبوت ضعیف دی ځکه چه د دې لفظ په باره کښ د راویانو اختلاف دی بعضو هغه ذکر کړې دي او بعضو نه دي ذکر کړې، پس په وړاندې روایت کښ دی : « وَكَانَ نَافِعٌ رُبَّمَا قَالَ « فَقَدْ عَتَّقَ مِنْهُ مَا عَتَّقَ ». وَرُبَّمَا لَمْ يَقُلْهُ » او د هغې نه په روستو روایت کښ دی « قَالَ أَيُّوبُ فَلَا أَذْرَى هُوَ فِي الْحَدِيثِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْ شَيْءٍ قَالَهُ نَافِعُ الْخ »

[۳۹۴۱] (۱) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ: وَكَانَ نَافِعٌ رُبَّمَا قَالَ: فَقَدْ عَتَّقَ مِنْهُ مَا عَتَّقَ وَرُبَّمَا لَمْ يَقُلْهُ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي: دا روایت د تیر شوي روایت په شان دي مگر یدی کښې دا اضافه ده چه نافع به کله کله داسې وئیل «فقد عتق منه ما عتق» او کله کله به ئې دا کلمات نه وئیل.

[۳۹۴۲] (۲) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ أَيُّوبُ: فَلَا أَذْرَى هُوَ فِي الْحَدِيثِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ شَيْءٍ قَالَهُ نَافِعٌ وَالْأَعْتَقَ مِنْهُ مَا عَتَّقَ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي: ایوب وائی زه نه پوهیږم چه دا جمله عتق منه ما عتق په دې حدیث کښې مرفوع یعنی د نبی صلی الله علیه و آله الفاظ دي او که د نافع الفاظ دي.

روایتونه خو د رومی باب هم او دې هم د تخریج په لحاظ سره یو شان دی چه ټول په صحیحینو کښ موجود دی خو د دې باوجود د صحیحینو په روایاتو کښ که تعارض بیا موندلې شی نو د ترجیح طریقه خو به هلته هم اختیارولې شی د دفع د تعارض دپاره، احنافو د استسعاء والا روایت ته ترجیح ورکړې ده او جمهورو د عدم استسعاء روایت ته.

امام بخاری رحمه الله د استسعاء باب قائمولو سره هغه ثابت منلې دي پس په الابواب والتراجم کښ دی نقلا عن الحافظ : « قوله تابعه حجاج بن حجاج كانه اشار بهذا الى الرد على من زعم ان الاستسعاء في هذا الحديث غير محفوظ الى آخر ما ذكر »

[۳۹۴۳] (۳) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَائِمِنْ مَمْلُوكٍ لَهُ، فَعَلَيْهِ عِتْقُهُ كُلُّهُ إِنْ كَانَ لَهُ مَا يَبْلُغُ »

(۱): صحيح البخاري / الشركة ۵ (۲۴۹۱)، العتق ۴ (۲۵۲۴)، صحيح مسلم / العتق ۱ (۱۵۰۱)، سنن الترمذي / الأحكام ۱۴ (۱۳۴۶)، سنن النسائي / البيوع ۱۰۴ (۴۷۰۳)، تحفة الأشراف: ۷۵۱۱، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۵/۲) (صحيح)

(۲): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۷۵۱۱) (صحيح الإسناد)

(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۰۸۳)، وقد أخرجه: صحيح البخاري / العتق ۴ (۲۵۲۳)، صحيح مسلم / الأيمان والنذور ۱۲ (۱۵۰۱)، سنن الترمذي / الأحكام ۱۴ (۱۳۴۶)، سنن النسائي / البيوع ۱۰۴ (۴۷۰۳) (صحيح)

ثَمَنُهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ عَتَقَ نَصِيبَهُ".

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دى: څوك چې په يو غلام كښې خپله حصه آزاده كړي نو يده باندې د ټول غلام آزادول ضرورى دى خو هله چې دې دده قيمت ادا كولى شي نو كه چرې مال ورسره نه وي نو بيا صرف دده خپله حصه آزاده شوه.

[۳۹۴۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمَعْنَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُوسَى.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دي: باقى روايت د موسى بن ابراهيم د روايت په شان دي.

[۳۹۴۵] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَصْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمَعْنَى مَالِكٍ وَلَمْ يَذْكُرُوا إِلَّا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ أَنْتَهَى حَدِيثُهُ إِلَى وَأَعْتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ عَلَى مَعْنَاهُ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دي: باقى روايت د مالك د روايت په شان دي ليكن په دې روايت كښې ده «ولا فقد عتق منه ما عتق» الفاظ نه دي ذكر شوي دده روايت پوره شو، او غلام دده د طرف نه آزاد شو د مالك د روايت هم مطلب.

[۳۹۴۶] (۳) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَاءَ لَهُ فِي عَبْدٍ عَتَقَ مِنْهُ مَا بَقِيَ فِي مَالِهِ إِذَا كَانَ لَهُ مَا يَنْتَلِمْ مِمَّنْ الْعَبْدُ".

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دي چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دي: كله چې څوك په يو غلام كښې خپله حصه آزاده كړي نو باقى پاتې هم دده د مال نه آزاد شو خو چه دده د مال نه د غلام قيمت ادا كيدي شي يعنى قيمت ورسره پوره كيږي.

[۳۹۴۷] (۴) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا سَعْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، يَنْتَلِمْ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا كَانَ الْعَبْدُ بَيْنَ الثَّانِيَيْنِ، فَأَعْتَقَ أَحَدُهُمَا نَصِيبَهُ فَإِنْ كَانَ مُوْبِرًا يَقُومُ عَلَيْهِ قِيمَةٌ لَا وَكُسَ وَلَا شَطَطًا ثُمَّ يُعْتَقُ".

سالم دخپل پلار نه روايت كوي فرمائي چې نبى ﷺ فرمائيلى دى كله چې يو غلام ددو كسانو په مينځ كښې مشترك وي او يو ددوى نه خپله حصه آزاده كړي نو كه چرې آزادونكي مال داروي نو غلام به په متوسط قيمت باندې قيمت كړي شي نه ډير كم اونه ډير زيات او بيا به دده د طرف نه آزاد كړى شي.

۱: صحيح البخاري/العتق ۴ (۲۵۲۵) تعليقاً صحيح مسلم/العتق ۱ (۱۵۰۱)، سنن النسائي/الكبرى (۴۹۵۸)، (تحفة الأشراف: ۸۵۲۱) (صحيح)

۲: صحيح البخاري/الشركة ۱۴ (۲۵۰۳)، (تحفة الأشراف: ۷۶۱۷) (صحيح)

۳: صحيح مسلم/العتق ۱ (۱۵۰۱)، سنن الترمذي/الأحكام ۱۴ (۱۳۴۷)، سنن النسائي/الكبرى (۴۹۴۴)، (تحفة الأشراف: ۶۹۳۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴/۲) (صحيح)

۴: صحيح البخاري/العتق ۴ (۲۵۲۱)، صحيح مسلم/العتق ۱ (۱۵۰۱)، سنن النسائي/الكبرى (۱۵۴۱)، (تحفة الأشراف: ۶۷۸۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱/۲) (صحيح)

[۳۹۴۸] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ الْعَنْبَرِيِّ، عَنْ ابْنِ التَّلْبِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا "أَعْتَقَ نَصِيبًا لَهُ مِنْ مَمْلُوكٍ، فَلَمْ يُضَمِّهِهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، قَالَ أَحْمَدُ: إِنَّمَا هُوَ بِالتَّاءِ يَغْنَى التَّلْبُ وَكَانَ شُعْبَةُ أَلْفَ لَمْ يُبَيِّنِ التَّاءُ مِنَ التَّاءِ.

دتلې بن ثعلبة بن ربیعہ نه روایت دې فرمائی چه یوکس دیو غلام نه خپله حصه ازاده کړه اود باقی قیمت ورنه نبی ﷺ ضمانت وانه خستو. امام احمد وئیلی دی ددې صحابي نوم تلې دې (ت) نه، نه چه د (ث) نه امام احمد وائی چه شعبه تر ترې (چارا) و (ت) به ئې نشوه وئیلی اود (ت) په ځانې به ئې (ث) وئيله.

﴿ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ الْعَنْبَرِيِّ عَنِ ابْنِ التَّلْبِ عَنْ أَبِيهِ. قَالَ أَحْمَدُ إِنَّمَا هُوَ بِالتَّاءِ - يَغْنَى التَّلْبُ - وَكَانَ شُعْبَةُ أَلْفَ لَمْ يُبَيِّنِ التَّاءُ مِنَ التَّاءِ ﴾

په سند کېنې چه کوم راوی راغلی دی ابن التلب د هغه په باره کېنې امام احمد ﷺ فرمائی چه دا نوم په ابن التلب تاء سره دې یعنی د دوه نقطو والا، او شعبه راوی د حدیث الشغ وو یعنی د تتې ژبې والا چه په تاء او تاء کېنې به ئې فرق نه شو کولې الشغ هم هغه سړی ته وائی چه بعض حروف نه شی ادا کولې، د امام احمد ﷺ د تنبیه تقاضه دا ده چه په اصل سند کېنې چه کوم پورته ذکر دې دا دې ابن التلب په تاء سره وی په ځانې د تاء، او په یو نسخه کېنې دې هم تاء (مثلثة) سره، گینې که په اصل سند کېنې ابن التلب المثناة شی لکه چه زمونږ په نسخه کېنې دی نو په دې صورت کېنې تنبیه ته حاجت نه پاتې کیږي.

بَابُ فِي مَن مَّلَكَ ذَارِجِمَ مُحْرَمٍ

باب: څوک چه د محرم مالکشی نو هغه ازادېږي

[۳۹۴۹] (۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ مُوسَى فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، فِيمَا يَحْسِبُ حَمَّادٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ مَلَكَ ذَارِجِمَ مُحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ النَّسَائِيُّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعَاصِمٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ الْحَدِيثِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَلَمْ يُحَدِّثْ ذَلِكَ الْحَدِيثَ إِلَّا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَقَدْ شَكَّ فِيهِ.

د سمره نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی هر څوک چه دیورشته دار محرم مالک جوړ شي نو هغه (ملکیت کېنې راتلو سره) ازادېږي. ابوداؤد وائی: محمد بن بکر برسانی د حماد بن سلمه نه، حماد د قتاده او عاصم نه، هغوی د حسن نه، حسن د سمره نه، سمره د نبی کریم ﷺ نه ددې حدیث په شان روایت کړې دې. ابوداؤد وائی: او هم دا حدیث د حماد بن سلمه نه علاوه بل چا نه دې روایت کړې، او هغوی ته په دې کېنې شک دې.

په مسئله الباب کېنې د اتمو مذاهب

قوله: ﴿عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ مَلَكَ ذَا رَجِمَ مُحْرَمٍ فَهُوَ الْخُ»

(۱): تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۵۰۲) (ضعيف الإسناد)

(۲): سنن الترمذي للأحكام ۲۸ (۱۳۶۵)، سنن ابن ماجه للعنق ۵ (۲۵۲۴)، (تحفة الأشراف: ۱۸۵۳۴، ۱۸۴۶۹، ۱۸۵۴۶۹)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبرى (۴۸۹۸، ۴۸۹۹)، مسند احمد (۱۵/۵، ۱۸، ۲۰) (صحيح)

یعنی کوم سړي چه یو داسې غلام واخلی کوم چه د هغه رسته دار هم وی او محرم هم وی نو هغه په خپله آزادیری، دا د اسلام قانون دې، گویا یو ذی رحم محرم د بل غلام نه شی کیدی، د احنافو او د حنابله مسلک هم دا دې، د امام شافعی رحمه الله په نزد دا حکم صرف د اصول او فروع سره متعلق دې گویا د هغوی په نزد دا عام مخصوص منه البعض دې، هم دغه شان د امام مالک رحمه الله په نزد هم دا عام نه دې، د هغوی په نزد د دې مصداق ولد او والدین او اخوه دی.

دا حدیث د احنافو او د حنابله دلیل شو، د شوافعو او د مالکیانو د دلیل دپاره دې مطولاتو ته رجوع او کړې شی. (۱) والحدیث أخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۳۹۵۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "مَنْ مَلَكَ ذَارِجِمَ فَخَرِمَ فَبُخْرٌ".

دامیر المومنین عمر فاروق رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه هرڅوک چه دیورشته دار محرم مالک جوړ شي نو هغه آزادیری.

[۳۹۵۱] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، قَالَ: "مَنْ مَلَكَ ذَارِجِمَ فَخَرِمَ فَبُخْرٌ".

دحسن نه روایت دې فرمائی چه: هرڅوک چه دیورشته دار محرم مالک جوړ شي نو هغه آزادیری.

[۳۹۵۲] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ وَالْحَسَنِ مِثْلَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: سَعِيدٌ أَحْفَظُ مِنْ حَمَّادٍ.

دجابر بن زید او حسن رضی الله عنه نه دتیر شوي روایت په شان روایت منقول دې. امام ابوداؤد فرمائی سعید دحماد نه په حافظه کښي قوي دې.

بَابُ فِي عَتَقِ أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ

د مالک په وفات باندې ام ولده آزادیری

[۳۹۵۳] (۴) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّقِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَطَّابِ بْنِ صَالِحٍ مَوْلَى الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ سَلَامَةَ بِنْتِ مَعْقِلٍ أُمِّ رَجَلَةٍ قَنِيسَ عَيْلَانٍ، قَالَتْ: "قَدِمَ مَرِي عَتَى

(۱) په دې مسئله کښي د امام بخاري رحمه الله راښي: امام بخاري رحمه الله دا مسئله داسې بیان کړې ده (باب اذا اسرخوا الرجل او عمه هل يفادي اذا كان شركاء قال الحافظ قيل انه اشار بهذه الترجمة الي تضعيف الحديث الوارد فيمن ملك ذارحم فهو حر وهو حديث أخرجه اصحاب السنن واستنكره ابن المديني ورجح الترمذي ارساله، وقال البخاري لا يصح وجري الحاكم وابن حزم وابن القطان علي ظاهر الاسناد لصحوه، وقد اخذ بمجموعه الحنفية والثوري والاوزاعي والليث وقال داؤد لا يعتق احد علي احد، وذهب الشافعي الي انه لا يعتق علي المرء الا اصوله وفروعه، لا لهذا الدليل بل لادلة اخري وهو مذهب مالك وزاد الاخوة حتي من الام، الي آخر ما بسط لي هامش اللامع (من الابواب والتراجم ۳۷/۴)

(۲) تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۴۵۸۵، ۱۸۴۶۹، ۱۸۵۳۴) (ضعيف)

(۳) تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۴۵۸۵، ۱۸۴۶۹، ۱۸۵۳۴) (صحيح)

(۴) تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله (تحفة الأشراف: ۴۵۸۵، ۱۸۴۶۹، ۱۸۵۳۴) (صحيح)

(۵) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۸۹۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۶۰/۶) (ضعيف الإسناد)

فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَبَاعَنِي مِنَ الْحَبَابِ بْنِ عَمْرٍو، أَخِي أَبِي الْيَسْرِ بْنِ عَمْرٍو، فَوَلَدْتُ لَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَبَابِ، ثُمَّ هَلَكْتَ، فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ: الْآنَ وَاللَّهِ تَبَاعِينَ فِي دِينِهِ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي امْرَأَةٌ مِنْ خَارِجَةِ قَيْسِ عِيلَانَ قَدِمَ بِي عَمِّي الْمَدِينَةَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَبَاعَنِي مِنَ الْحَبَابِ بْنِ عَمْرٍو وَأَخِي أَبِي الْيَسْرِ بْنِ عَمْرٍو، فَوَلَدْتُ لَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَبَابِ، فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ: الْآنَ وَاللَّهِ تَبَاعِينَ فِي دِينِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَلِيَ الْحَبَابِ؟ قِيلَ: أَخُوهُ أَبُو الْيَسْرِ بْنِ عَمْرٍو، فَبَعَثَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: اغْتَفُوهُ، فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِرَقِيقٍ قَدِمَ عَلَيَّ فَأْتُونِي أَعْرِضْكُمْ مِنْهَا، قَالَتْ: فَأَعْتَقُونِي وَقَدِمَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَقِيقٌ، فَعَوَّضَهُمْنِي غَلَامًا".

خطاب بن صالح دخپلې مور سلامه بنت معقل دخارجہ قيس بن عيلان قبيلې والا نه روايت کوي فرمائي چه د جاهليت په زمانه کښې زماتره زه په حباب بن عمرو خوک چه د ابو اليسر بن عمرو ورور باندې خرڅه کړه او زمادختي نه د حباب يوخوي عبد الرحمن پيداشو او د دينه پس حباب وفات شو دهغه ښځي او وئيل په الله مې دي قسم وي ته به د حباب د قرض په عوض کښې خرڅه کړې شي، ماچه دا خبره واوریده نو د نبی ﷺ په خدمت کښې حاضره شوم او عرض مې او کړو اي د الله رسوله زه دخارجہ قيس بن عيلان قبيلې يوه زنانه يم د جاهليت په زمانه کښې زماتره زه مديني ته راوستم او هغه زه د ابو اليسر بن عمرو په ورورد خارجه بن قيس عيلان قبيلې والا حباب بن عمرو باندې خرڅه کړم او زمادختي نه د حباب يوخوي عبد الرحمن پيداشو، اوس د حباب ښځه وائي چه ته به د حباب د قرض په بدل کښې خرڅيږي؟ نبی کریم ﷺ تپوس او کړو ايا د حباب خوک وارث شته؟ خلقو او وئيل هو، دهغه يو ورور ابو اليسر بن عمرو موجود دې نبی ﷺ هغه ته جواب اوليرلو چه ته سلامه آزاده کړه او کله چه تا واوريدل چه ماته غلامان يا وينځي راغلي دي نو بيا ماته راشه بيا به زه تاته ددې مواوضه درکړم سلامه وائي هغوی چه دا خبره واوریده نوزه ئې آزاده کړم، بيا چه کله نبی ﷺ ته غلامان او وينځي راغلي نو هغه زما په معاوضه کښې هغوی ته يو غلام ورکړو.

(عَنْ سَلَامَةَ بِنْتِ مَعْقِلٍ - امْرَأَةٍ مِنْ خَارِجَةِ قَيْسِ عِيلَانَ - قَالَتْ قَدِمَ بِي عَمِّي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَبَاعَنِي مِنَ الْحَبَابِ بْنِ عَمْرٍو..... وَاللَّهِ تَبَاعِينَ فِي دِينِهِ الْخ) مضمون الحديث :

سلامه بنت معقل کومه چه د خارجہ قيس عيلان قبيلې يو زنانه ده هغوی وائي چه زه زماتره په جاهليت کښې راوستلم او د حباب بن عمرو په لاس باندې ئې خرڅ کړم (ممکنه ده چه د اهل جاهليت دا هم عادت وو چه هغوی به ظلما داسې کول) هغه وړاندې وائي چه زما د خيتي نه د حباب يو خوئي پيدا شو عبد الرحمن بن الحباب (اوس دا يعنی سلامه بنت معقل ام الولد شوه د حباب) د دې نه پس دا اوشوه چه حباب هلاک شو نو د هغه ښځي سلامه ته اووې چه والله اوس به ته د خپل مولی حباب په دين باندې خرڅولې شي. سلامه دا ټوله خبره رسول الله ﷺ ته عرض کړه. په دې باندې رسول الله ﷺ تپوس او کړو چه د حباب ولی خوک دې؟ وې وئيل چه د هغه ورور ابو اليسر دې، رسول الله ﷺ هغه راطلب کړو او وې فرمائيل سلامه آزاده کړه، بيا چه کله ته واورې چه ماته غلامان راغلي دي بيت المال ته نو ماته راشه زه به د سلامه په عوض کښې تاته غلام درکړم، سلامه وائي چه د رسول الله ﷺ د فرمان نه پس هغوی زه آزاده کړم او بيا چه کله رسول الله ﷺ ته غلامان راغلل نو زما په

عوض کښې ټې هغوی ته یو غلام ورکړو. دا غلام وړکول په حقیقت کښې د ام ولد عوض نه وو بلکه د هغه خلقو د زړه ساتلو دپاره وه.

په مسئله الباب کښې اختلاف د علماء کرامو :

د ام الولد بیع په ائمه اربعه کښې د چا په نزد هم نه ده جائز، په دې کښې د داؤد ظاهري رحمه الله او د بعض صحابه کرامو لکه علی رضی الله عنه اختلاف دې، امام خطابی رحمه الله فرمائی چې دا اختلاف د بعض صحابه کرامو رضی الله عنهم په شروع کښې وو روستو پرې د ټولو اتفاق اوشو په عدم جواز د بیع باندې، او د قیاس تقاضه هم دا ده چې ام الولد آزاد کیدل پکار دی ځکه چې امهات او دهغوی د اولاد دواړو حکم متفق وی په حریت (آزادوالی)، او رق (غلام کیدو) کښې، او دلته د ام ولد چې کوم څوئې دې د هغې د سید نه هغه بالاتفاق حر دې لهذا د هغې تقاضه دا ده چې د هغه مور هم حر کیدل پکار دی. (بذل)

[۳۹۵۴] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَبِيصٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "بَغْنَا أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَى بَكْرٍ، فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ نَهَانَا فَأَنْتَهَيْنَا."

د جابر بن عبد الله رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې مونږ به د نبی صلی الله علیه و آله په زمانه کښې او د ابوبکر صدیق په دور خلافت کښې ام ولدي خرڅولي بیا چې کله عمر فاروق خلیفه شو نو هغه مونږ د دینه منع کړو او مونږ د ام ولدي د خرڅولو نه منع شو.

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ بَغْنَا أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَأَبَى بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ نَهَانَا فَأَنْتَهَيْنَا)

جابر رضی الله عنه فرمائی چې مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې هم دغه شان د ابوبکر رضی الله عنه په زمانه کښې د ام ولد بیع کړې ده، بیا چې کله د عمر رضی الله عنه زمانه راغله نو هغوی دې نه مونږ منع کړو پس مونږ ترې نه منع شو.

(د حدیث توجیه)

د دې حدیث په باره کښې دا توجیه کړې شوې ده چې دې ته د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې ډیر کم حاجت راغلې دې چې د هغې رسول الله صلی الله علیه و آله ته علم اونشو، او دا هم ممکن ده چې بعض صحابه کرامو رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه و آله د شروع په زمانه کښې دابیع کړې وی او بیا په آخری عمر کښې رسول الله صلی الله علیه و آله د دې نه منع فرمائیلی وی چې د هغې علم صدیق اکبر رضی الله عنه ته نه دې شوې یو خو په دې وجه چې د هغوی د خلافت موده کمه وه او دویم په دې وجه چې د دین په امورو کښې مشغول وو، بیا د عمر رضی الله عنه د شروع په زمانه کښې هم خلقو کولو د کوم چې هغوی ته خبر نه وو، بیا چې هغوی ته د دې خبر اورسیدو نو هغوی ترې نه منع او فرمائیل.

(۱) تقریبه ابو داود، (تحفة الأشراف: ۲۸۳۵، ۲۸۷۵)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/العتق ۲ (۲۵۱۷) (صحیح)

باب فی بیع المدبر دمدبر د خرخولو بیان

[۳۹۵۵] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَطَاءٍ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ سَهْبَةَ بْنِ كَيْسٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ غُلَامًا لَهُ عَنْ ذُبُرٍ مِنْهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبِيعَ بِسَبْعِ مِائَةٍ أَوْ تِسْعِ مِائَةٍ.

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه یو سړې خپل یو غلام دخپل مرګ نه پس ازاد کړو او دهغه دپاره ددې غلام نه علاوه نور مال نه وو نونبی عليه السلام ددې غلام دخرخولو حکم او کړو نو په اوه سوه یا په نهه سوه باندي خرڅ شو.

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ غُلَامًا لَهُ عَنْ ذُبُرٍ مِنْهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ الْخ)

مضمون حدیث :

د جابر رضي الله عنه نه روایت دې چه یو سړی (چه دهغه نوم ابو مذکور وو) خپل غلام آزاد کړو د خان نه روستو، (یعنی دا ئې اووې چه زما د مرګ نه پس ته آزاد ئې او حال دا چه د دې مولی سره د دې غلام نه علاوه نور مال نه وو، رسول الله صلی الله علیه و آله د دې غلام دخرخولو حکم ورکړو، پس دې په اووه سوه یا نهه سوه درهمو باندي خرڅ کړې شو، او د دې نه په روستو روایت کښ کوم چه مفصل دې دا زیادت دې (فَدَعَا بِهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ « عَنْ يَشْتَرِيهِ ». فَاشْتَرَاهُ نَعِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ النُّحَامِ (۲) بِثَمَانِيَةِ دِرْهَمٍ)..... یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله دا غلام په خپله خرڅ کړو کوم چه نعیم بن عبد الله بن النحام په اته سوه درهمه باندي واخستلو او هغه پیسې رسول الله صلی الله علیه و آله هغه سړی ته حواله کړې او وې فرمائیل : چه کله په تاسو کښ یو سړی غریب وی نو هغه لره د اتفاق ابتداء دخپل نفس نه کول پکار دی او دهغې نه پس چه څه بیج شی هغه په خپل خاندان باندي، او که نور څه بیج شی نو په نورو خپلوانو باندي او که نور څه بیج شی نو بیا دې هغه یو خوابل خوا چرته چه غواړی خرڅ کړی.

[۳۹۵۶] (۲) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَافٍ، حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، بِهَذَا، زَادُوا قَالُ: يَعْنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْتَ أَحَقُّ بِأَمْنِهِ وَاللَّهُ أَعْلَى عَنْهُ.

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه دتیر شوي. روایت په شان روایت منقول دې مګر په دې کښې دا اضافه ده چه نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل ته ددې د غلام قیمت اخستلو زیات حقدار ئې او الله تعالی ددینه مستغني (بې پرواه) دې.

۱: صحيح البخاري للبيوع ۵۹ (۲۱۴۱)، الاستقراض ۱۶ (۲۴۰۳)، الخصومات ۲ (۲۴۱۵)، العتق ۹ (۲۵۳۴)، كفارات الأيمان ۷ (۶۷۱۶)، الإكراه ۴ (۶۹۴۷)، الأحكام ۳۲ (۷۱۸۶)، سنن النسائي للزكاة ۶۰ (۲۵۴۷)، سنن ابن ماجه للعتق ۱ (۲۵۱۲)، مسند احمد (۳۰۵/۳، ۳۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۹۰)، سنن الدارمي للبيوع ۳۷ (۲۶۱۵) (تحفة الأشراف: ۲۴۱۶، ۲۴۴۳)، وقد أخرجه: صحيح مسلم للزكاة ۱۳ (۹۹۷)، الأيمان ۱۳ (۹۹۷)، سنن الترمذي للبيوع ۱۱ (۱۲۱۹) (صحيح)

۲: قيل: الصواب نعيم بن عبد الله النحام اذ النحام صفة لعباده لا لايه

۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۴۲۵)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبرى (۵۰۰۱) (صحيح)

[٣٩٥٧] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، يُقَالُ لَهُ: أَبُو مَذْكَورٍ أَعْتَقَ غَلَامًا لَهُ يُقَالُ لَهُ: يَعْقُوبُ، عَنْ دُبُرٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ، فَدَعَا بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "مَنْ يَشْتَرِيهِ فَأَشْتَرَاهُ نَعِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ النَّخَّاسِ بِمِائَةِ دِرْهَمٍ، فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فَقِيرًا، فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ فَإِنْ كَانَ فِيهَا فَضْلٌ فَعَلَى عِيَالِهِ فَإِنْ كَانَ فِيهَا فَضْلٌ فَعَلَى ذِي قَرَابَتِهِ، أَوْ قَالَ: عَلَى ذِي رَحِمِهِ فَإِنْ كَانَ فَضْلًا فَهِنََّا وَهَاهُنَا".

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه روايت دي فرماني چه په انصارو کښې يو کس چه ابو مذکور به ورته ونيلى شو هغه د يعقوب په نوم باندې خپل يو غلام آزاد کړ او د دغه کس د دې غلام نه علاوه نور څه مال نه و ونوښى عليه السلام دا غلام را اوغوښتو او اوښي فرمائيل څوک به دا غلام واخلي؟ نو ده لره نعيم بن عبد الله بن نحام په اته سوه درهمه واخست او نوښى عليه السلام دغه دراهم دغه انصاري ته ورکړى او او فرمايل کله چه په تاسو کښې څه حجاجي وه نو د دې پيسو خرچ کول دخپل ځان نه شروع کول پکار دي، بيا چه کوي دخپل ځان نه زياتي شي هغه په خپل اهل و عيال باندې خرچ کول پکار دي او کوي چي د دې نه هم سوا شي نو هغه په خپل خاندان باندې خرچ کړه دراري شک دي چه نبى عليه السلام دي رحم او فرمائيل او که نه او کوي چه درشته دارونه باقى شي نو هغه داسې او داسې خرچ کړه.

د دې حديث نه معلومېږي چه د دې مدبر بيع د هغه مولى په حيات کښ شوې وه، او هم دا صحيح ده، او د ترمذى په روايت کښ چه په هغې کښ د دې اختلاف دي چه هغه سرې د مدبر جوړولو نه پس وفات شوې وو او دا بيع د مولى د مرگ نه روستو او شوه وهم دي.

الكلام على الحديث من حيث الفقه و ذكر مذاهب الائمة :

د دې نه پس ځان پوهه کړئ چه د بيع مدبر مسئله مختلف في ه ده، د امام شافعى او امام احمد په نزد د هغه بيع مطلقا جائز ده، او د احنافو په نزد د مدبر مطلق بيع خونا جائز ده او د مدبر مقيد جائز ده او د امام مالک عليه السلام مذهب دا دي چه که د مدبر مولى د تدبير نه مخکښ مديون وي نو بيا د داسې مدبر بيع جائز ده، د مدبر مقيد مطلب دا دي چه مولى خپل غلام ته داسې اوښي چه که زه په فلانى بيماري کښ مړ شوم يا دومره موده کښ مړ شوم نو ته آزاد شي، د داسې مدبر بيع زمونږ په نزد جائز ده، د احنافو په نزد د تدبير مطلق حکم دا دي چه د هغې په وجه باندې غلام د مولى په حيات کښ صرف مستحق العتق کيږي په دې وجه د هغه بيع جائز نه ده او د مولى د مرگ نه پس د هغه د عتق نفاذ کولې شي، يعنى د هغې حقيقت موندلې شي، او په تدبير مقيد کښ د مولى په ژوند باندې هغه مستحق العتق نه وي ځکه چه نه وي معلومه چه هغه به په دې مرض کښ مړ شي يا نه، لهذا دا شرط د عدم او د وجود دواړو احتمال لري لهذا دا تعليق (تدبير) به فى الحال سبب نه وي د حریت، خو که مولى هم په دې مرض کښ وفات شو د کوم چه قيد لگولې شونو اوس چونکه د سبب حریت تحقق او شو په دې وجه به هغه مدبر آزاد شي، خو د ثلث مال نه به

١: صحيح مسلم / الزكاة ١٣ (٩٩٧)، سنن النسائي / الزكاة ٦٠ (٥٤٧)، (تحفة الأشراف: ٢٦٦٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٩، ٣٠١، ٣) (صحيح)

ازادیږي څنگه چه په وصیت کښ وی او که مولى د دې مرض نه علاوه په بل څه مرض کښ وفات شو نو په دې صورت کښ به حریت نه موندلې کیږي د انتفاء د شرط د وجې نه، او د امام شافعی رحمته الله علیه په نزد د تدبیر د وجې نه که هغه مقید وی او که مطلق عبد ته حق د حریت نه حاصلیږي هم په دې وجه د هغوی په نزد د هغه بیع جائز ده، د احنافو دلیل د ابن عمر رضی الله عنهما دا حدیث مرفوع دې: «المدير لا يباع ولا يوهب وهو حر من ثلث المال اخرج الدارقطني» نور هم د ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم نه دا حدیث روایت کړې شوي دي چه د هغې په سندونو باندې دارقطني کلام هم کړې دې، وروی عن عمر وعثمان وزيد بن ثابت وعبدالله بن مسعود وعبدالله بن عباس وعبدالله بن عمر رضی الله عنهم مثل مذهب الحنفية وهو قول جماعة من التابعين مثل شريح ومسروق وسعيد بن المسيب وجماعة ذكرو اسماءهم صاحب البدائع، حتى قال ابوحنيفة لولا قول هؤلاء الاجلة لقلت بجواز بيع المدير لما دل عليه من النظر كذا في البدائع (ملخصا من البذل) ددې نه پس په بذل کښ د علامه زیلعی نه د دې حدیث دوه جوابونه نقل کړې شوي دي یو دا چه مونږ دا په مقید مدیر باندې محمول کوو او د هغه بیع زمونږ په نزد هم جائز ده او دویم جواب دا چه په دې حدیث کښ د بیع نه مراد بیع الرقبة نه ده بلکه بیع الخدمة ده یعنی دې غلام لره د خدمت دپاره په اجاره باندې ورکول لکه چه د دارقطني په یو روایت کښ ددې تصریح هم ده چه د هغې په آخر کښ دې «قال ابو جعفر شهدت الحديث من جابر انما اذن في بيع خلعتي» الی آخر ما فی البذل.... والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي وابن ماجه مختصرا ومطولا، قاله المنذرى...

باب فِيمَنْ أُعْتِقَ عَبْدٌ لَهُ لَمْ يُلْغُهُمُ الثَّلَاثُ

که چرې څوک خپل غلامان آزاد کړي او دغه غلامان

د دریمې حصې د مال نه زیات وی نو څه حکم دې؟

[۳۹۵۸] (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ، "أَنَّ رَجُلًا أُعْتِقَ سِتَّةَ أَعْبِدٍ عِنْدَ مَوْتِهِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ، قَبْلَهُ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ: قَوْلًا شَدِيدًا لَمْ دَعَاهُمْ، فَجَزَّاهُمْ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ، فَأَعْتَقَ الثَّانِيْنَ وَأَرَقَّ أَرْبَعَةً."

د عمران بن حصین نه روایت دې فرماني چه یو سړي د مرگ په وخت کښې شپږ غلامان آزاد کړل او د دوینو علاوه دده نور مال نه وونی رضی الله عنه ته ددې خبر ورسیدو، نبی صلی الله علیه و آله ورته سختې خبرې وکړې او بیا د غلامان راوغوښتل او دوی ته درې تقسیمه کړل او د دوی په مینځ کښې یې قرع اندازې وکړه نو دوه یې د دوینو آزاد کړل او باقی څلور یې د غلامۍ په حال پریخودل.

(عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَجُلًا أُعْتِقَ سِتَّةَ أَعْبِدٍ عِنْدَ مَوْتِهِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ)

سیدنا عمران بن حصین رضی الله عنه فرماني چه یو سړي په خپل مرض الموت کښې شپږ غلامان آزاد کړي کوم چه د هغه کل مال وو، د هغې نه علاوه هغه سره هیڅ نه وو، چه کله رسول الله صلی الله علیه و آله ته دا مسئله راغله نو رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه سړي په باره کښې ډیر سخت وعید

(۱) صحیح مسلم الحدود ۱۲ (۱۶۶۸)، سنن الترمذی الأحکام ۲۷ (۱۳۶۴)، سنن النسائي المجاز ۶۵ (۱۹۶۰)، سنن ابن ماجه الأحکام ۲۰ (۲۳۴۵)، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۲۷۴، ۴۳۱، ۴۳۸، ۴۴۰) (صحیح)

اوفرماښلو «وعيد کوم چه په وړاندې روايت کښ ذکر دې وهو قوله ﷺ لو شهدته قبل ان يدفن لم يدفن في مقابر المسلمين..... رسول الله ﷺ دا ټول غلامان راطلب کړل او هغوی ئې دوه دوه کولو سره درې ځايه کړل، د دې نه پس ئې قرعه اندازی اوکړه چه په هغې کښ د دوه کسانو نوم راوتلو او باقي څلور غلامان ئې اوساتل، ځکه چه په مرض الموت کښ انسان د خپل مال په صرف ثلث کښ تصرف کولې شي.

په حديث الباب کښ د فقهاء گرامو راټي :

هم د دې قائل دی ائمه ثلاث چه په داسې صورت کښ دې هم داسې اوکړې شي، او د احنافو په نزد به په دې شپږو کښ د هر غلام يو ثلث آزاد وی د مالک د طرف نه او دوه ثلث به د غلام په قيمت کښ سعاية ساتلې شي د هر غلام نه، د احنافو په نزد څنگه چه مشهور ده قرعه حجت ملزمه نه ده، د دې حجت کيدل منسوخ شوې دی، بنسوخ القمار، او جمهور کوم چه د قرعه د حجيت قائل دی د هغوی عمل هم په دې حديث باندې دې.

والحديث اخرجه مسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري

[۳۹۵۹] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ الْمُخْتَارِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ يَأْسَنَادُهُ وَمَعْنَاهُ وَلَمْ يُقُلْ، فَقَالَ لَهُ: قَوْلًا شَدِيدًا. وَلَمْ يُقُلْ، فَقَالَ لَهُ: قَوْلًا شَدِيدًا وَمَعْنَاهُ وَلَمْ يُقُلْ، فَقَالَ لَهُ: قَوْلًا شَدِيدًا.

خالد د ابوقلابه نه د ايوب د روايت په شان روايت دسند او معنی په لحاظ سره کړې دې او په دې روايت کښې دا الفاظ چه فقال له قولا شديدا،، سختي خبرې ئې ورته اوکړې، نشته.

[۳۹۶۰] (۲) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ يَعْقِبَةَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ هُوَ الطَّحَّانُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ بِمَعْنَاهُ، وَقَالَ يَعْنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ شَهِدْتُهِ قَبْلَ أَنْ يُدْفَنَ لَمْ يُدْفَنَ فِي مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ.

د ابوزبيده نه روايت دې فرمائی چه په انصارو کښې يوکس خپل شپږ غلامان آزاد کړل اوبيا ئې همدا حديث بيان کړو «تيرشوي حديث» نونبی ﷺ اوفرماښل که چرې زه دده جنازي ته د دفن کولو نه مخکښې حاضر شوي وي نو دې به د مسلمانانو په مقبره کښې نه وو دفن شوي.

[۳۹۶۱] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَتِيقٍ، وَأَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ سِتَّةَ أَغْدٍ عِنْدَ مَوْتِهِ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ، فَأَعْتَقَ اثْنَيْنِ وَأَرْقَى أَرْبَعَةً.

د عمران بن حصين نه روايت دې فرمائی چه يوکس دخپل مرگ په وخت کښې خپل شپږ غلامان آزاد کړل اودده دپاره ددوينه علاوه نور مال نه وو، پس نبی ﷺ ته ددې خبرې خبر ورسيدو نونبی ﷺ به دوی کښې قرع اندازې وکړه اودوه ئې ددوينه آزاد کړل اوباقی څلور ئې دغلامۍ په حال کښې پريخودل.

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۸۰) (صحيح)

(۲) تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۹۵) (صحيح)

(۳) انظر حديث رقم: (۳۹۵۸)، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۳۹) (صحيح)

باب فِيمَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ

بابه څوکه چه داسې غلام آزاد کړي چه هغه د مال مالک وي

[٣٩٦٢] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ هُبَيْرَةَ، وَاللَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشْجَرِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالَ الْعَبْدِ لَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَهُ السَّيِّدُ".

د عبد الله بن عمرو نه روایت دې فرمائی چه رسول کریم فرمائیلي دي څوک چه مالدار غلام آزاد کړي نو د مال حقدار مالک دې مردا چه مالک شرط مقرر کړي وي.
 ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالَ الْعَبْدِ لَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَهُ السَّيِّدُ » ﴾

يعني کوم سړی چه خپل غلام آزاد کړو په داسې حال کښ چه د دې غلام سره څه مال وو نو دا مال به د هم هغه عبد وي، مگر دا چه مولى د اعتاق په وخت شرط او لگوي.

په مسئله الباب کښ د ائمه گرامو راټي:

د امام مالک رحمته الله عليه مسلک هم دا دې، او د جمهورو په نزد به مطلقا د سيد دپاره وي، يعنى بغير د شرط نه..... جمهور د دې حديث دا جواب ورکوي چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا فرمان په طريقه د استحباب دې يعنى غوره دې چه هغه سره ئې پريږدي، او دويم جواب دا ورکړي شوي دې چه دا حديث داسې محفوظ نه دې بلکه اصل حديث د بيع سره متعلق دې چه د هغې الفاظ دا دي کما تقدم في كتاب البيوع: وكذا هو في الصحيحين ﴿من باع عبدا وله مال فمال له للبائع الا ان يشترط المبتاع﴾ وهذا الجواب اختاره الحافظ ابن القيم رحمته الله عليه وبسط الكلام فيه، واما الحديث بلفظ من اعتق عبدا وله مال فلم يذكره هكذا الا المصنف والنسائي كما قال ابن القيم رحمته الله عليه.

باب فِي عِتْقِ وَلَدِ الزَّانَا

د غلام د آزادولو ثواب بيان

[٣٩٦٣] (٢) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ سُكَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَلَدُ الزَّانَا شَرْ الثَّلَاثَةِ"، وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَأَنْ أُمَتَّعَ بِسَوْطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَعْتِقَ وَلَدَ زَنِيَّةٍ.

د ابو هريره رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائیلي دي د زنانه پيدا شو ماشوم په درې وارو کښې ډيربد دې، ابو هريره رضي الله عنه او ونيل که چېرې ماته د الله په لاره کښې يوه کوره را کړې شي نو هغه د دينه بهتره ده چه د زنانه پيدا شوې ماشوم آزاد کړم.
 ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَلَدُ الزَّانَا شَرْ الثَّلَاثَةِ » . وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ لَأَنْ أُمَتَّعَ بِسَوْطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَعْتِقَ وَلَدَ زَنِيَّةٍ ﴾

١: سنن ابن ماجه/العتق ٨ (٢٥٢٩)، (تحفة الأشراف: ٧٦٠٤) (صحيح)

٢: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٦٠١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١١/٢) (صحيح)

شرح الحديث :

رسول الله ﷺ ارشاد او فرمائيلو د ولد الزنا په باره كېنډ چه هغه په درې واړو كېنډ د ټولو نه بدتر دې، د درې واړو نه مراد زانې زانيه او دريم خپله ولد الزنا دې خو د ولد الزنا خو په زنا كېنډ هيڅ دخل نشته په دې وجه دا به وئيلې شي چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد چه هغه د ټولو نه بدتر دې په اعتبار د اصل او نسب سره چه دې غير ثابت النسب دې او هغه دواړه اكر كه عاصي او نافرمانه دې خو دې خو ثابت النسب، او دا به وئيلې شي چه د رسول الله ﷺ دا فرمان د يو مخصوص ولد الزنا په باره كېنډ دې نه مطلقا، پس په مستدر كېنډ يو روايت دې چه عائشې رضي الله عنها ته دا خبره اورسيده چه ابوهريره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه دا حديث نقل كوي چه « ولد الزنا شر الثلاثة » نو په دې باندې ام المومنين رضي الله عنها او فرمائيل چه يو سړې كوم چه د منافقانو نه وو او رسول الله ﷺ ته به ئې تكليف وركولو، رسول الله ﷺ د صحابه كرامو مخكېنډ د هغه شكاييت او فرمائيلو نو په دې باندې چا عرض او كړو: صرف هم دا نه بلكه هغه ولد الزنا هم دې نو رسول الله ﷺ او فرمائيل: « هو شر الثلاثة » بيا عائشې رضي الله عنها په خپل تائيد كېنډ دا آيت تلاوت او فرمائيلو. والله تعالى يقول « ولا تزر وازرة وزر اخرى » يعنى په ولد الزنا باندې چه د شر الثلاثة كوم حكم رسول الله ﷺ لگولې دې هغه د ولد الزنا كيدو د وجې نه نه دې بلكه د هغه د نفاق او دايداء د رسول ﷺ د وجې نه دې. او يو جواب د دې دا دې چه په دې روايت كېنډ تصحيف واقع شوې دې اصل لفظ د حديث دا نه دې بلكه داسې دې « هو شر الثلاثة » يعنى د يو زانې په باره كېنډ ئې داسې او فرمائيل چه هغه داسې دې، عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي د ولد الزنا په باره كېنډ: « هو خير الثلاثة » (خطاى) ځكه چه د زنا په معصيت كېنډ د هغه هيڅ دخل نشته. او يو توجيه د حضرت گنگوهي په تقرير كېنډ ده چه ممكنه ده د ولد الزنا نه مرا دهغه سړې وى د چا نه چه په كثرت سره زنا كيږي نو داسې او گرځيدو لكه ولد للزنا، حضرت چه كومه توجيه فرمائيلې ده هغه د امام طحاوى رحمه الله نه نقل ده لكه چه په حاشيه د بذل كېنډ دى: « قال الطحاوى: ولد الزنا الملازم للزنا كما يقال ابن السبيل للملازم لها وولد الليل الذى لا يهاب السرقة » (په المعجم الكبير للطبراني ۲۸۵/۱ كېنډ مې دا روايت د نظر نه تير شو عن ابن عباس ولد الزنا شر الثلاثة اذا عمل بعمل ابويه... يعنى ولد الزنا شر الثلاثة هغه وخت كېنډ دې چه كله هغه هم هغه حركت كوي كوم چه د هغه مور پلار كړې وو، په دې صورت كېنډ به په حديث باندې هيڅ اشكال نه وى ۱۲ منه) او هم په دې حديث كېنډ وړاندې دى، سيدنا ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چه والله دا خبره چه زه يو سور لره كوم چه جهاد له روان وى هغه ته كوره وركولو سره فائده وركړم دا ماته زياته غوره ده چه زه يو داسې غلام آزاد كړم چه هغه ولد الزنا وى. د دې نه معلومه شوه چه د ولد الزنا د اعتناق ثواب ډير كم دې. په مصنف د عبدالرزاق ۸/۱ كېنډ په دې باره كېنډ مختلف رواياتونه ذكر دى د عمر رضي الله عنه يو اثر خو هم په دې معنى دې: ولفظه: ان عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: لان احمل على نعلين فى سبيل الله احب الى من ان اعتق ولد الزنا..... خو د عمر رضي الله عنه يو اثر په دې

کښ دا روایت دې چه **«انه قال فی اولاد الزناء... اعتقوهم واحسنوا اليهم»** او هم دغه شان د عائشې رضی اللہ عنہا نه چا د اولاد الزنا د اعتاق په باره کښ سوال اوکړو فقالت اعتقوهم واحسنوا اليهم... د ولد زنيه مقابل ته ولد رشده وائی. والحديث اخرجه النسائي.

باب فی ثواب العتق

باب د غلام آزادولو ثواب

[۳۹۶۴] (۱) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ الْغُرَيْفِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: أَتَيْنَا وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ، فَقُلْنَا لَهُ: حَدِّثْنَا حَدِيثًا لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ وَلَا نُقْصَانٌ، فَغَضِبَ، وَقَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَقْرَأُ وَمُصْحَفُهُ مُعَلَّقٌ فِي بَيْتِهِ فَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ، قُلْنَا: إِنَّمَا أَرَدْنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَاحِبٍ لَنَا أَوْجَبَ لَنَا يَغْنَى النَّارَ بِالْقَتْلِ، فَقَالَ: "اعْتَقُوا عَنْهُ يُغْتِقَ اللَّهُ بِكُلِّ عَضْوٍ مِنْهُ عَضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ".

د غریف بن ديلمی رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مونږ واللہ بن الاسقع ته ورغلو چه مونږ ته حديث بيان کړي داسې حديث چه څه کمې اوزياتې په کښې نه وي وائله چه دا واوريدل نو په غصه شو او وئې وئيل په تاسو کښې هريو قران لولئ او په کور کښې مو قران موجود دې اوبيا په کښې کمول اوزياتول کوي (يعنی په غلطۍ سره، مطلب دا دې چه کمې زياتۍ کيدل په نقل د روایت کښې په غلطۍ سره ممکن دي اودا څه جرم نه دې، نومونږ او وئيل مونږ ستانه د يوداسې حديث داوريدلو اراده کړيوه کوم چه تادښی عليه السلام نه اوريدلې وي نو وائله مونږ ته او وئيل مونږ دخپل يو ملگري په باره کښې دښی عليه السلام په خدمت کښې حاضر شو چا چه پخپل خان باندې پخپله جهنم لازي کړې وو دقتل کولو په وجه، نبی عليه السلام اوفرمايل دده دطرف نه غلام آزاد کړئ الله تعالى به ددې غلام دهر بند په بدل کښې دده يو يو اندام دجهنم داوړ نه آزاد کړي.

«أَتَيْنَا وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ فَقُلْنَا لَهُ حَدِّثْنَا حَدِيثًا لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ وَلَا نُقْصَانٌ فَغَضِبَ الْخ»

غريف بن الديلمی فرمائی چه مونږ يو ځل وائله بن الاسقع رضی اللہ عنہ ته راغلو او مونږ هغه ته درخواست اوکړو چه مونږ ته يو داسې حديث واوروه بالکل صحيح چه هغې کښ زيادت او کمې نه وي، نو هغوی په دې خبره باندې غصه شو او وې فرمايل چه ستاسو خو خپله دا حال دې چه قرآن لولئ هغه ستاسو مخې ته پروت دې بيا هم تاسو په هغې کښ کمې زيادت کوي، يعنی يو آيت درنه وړاندې روستو شی يا هير شی، مونږ د هغوی د غصې د پخولو دپاره اووې چه زمونږ مقصد دا دې چه هغه حديث داسې وي کوم چه تاسو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه براه راست اوريدلې وي نو په دې باندې هغوی حديث واورولو چه يو ځل مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښ حاضر شو د خپل يو ملگري په حق کښ چا چه ناحق قتل کولو سره د خان دپاره جهنم واجب کړې وو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمايل چه د هغه د طرف نه يو غلام آزاد کړئ چه د هغې په بدل کښ به الله پاک د قاتل هر اندام د دې آزاد کړې شوې غلام د هر اندام په بدل کښ د جهنم نه آزاد کړي.

۱: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۴۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۶۹۰، ۱۰۷/۱) (ضعيف)

حضرت په بذل کښ په دې باندې لیکلې دي چه دلته به دا منو چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد په کوم کښ چه د اعتناق فضيلت ذکر دې دا د موجب قتل د ادا نه پس وه (يعنی د ديت وغيره د ادا کولو نه پس) گينې ښکاره خبره ده چه صرف په غلام ازادولو سره د مقتول د ولی حق څنگه ادا کيدلې شی او یا به دا حديث محمول کولې شی په دې باندې چه هغه سړی خودکشی کړې وه د هغه په حق کښ رسول الله ﷺ دا حديث او فرمائيلو.

حدود زاجرات دی نه کفارات :

او بيا وړاندې فرمائی چه د دې نه دا هم معلومه شوه چه اقامت حد د تکفير جنایت دپاره کافی نه دې، گينې د اعتناق رقبه څه حاجت وو ا ه... مسئله مشهوره ده چه حدود کفارات دی يا صرف زاجرات د احنافو په نزد زاجرات دی، وهذا الحديث يوند هم... والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى

باب أى الرقاب أفضل باب کوم قسم غلام آزادول بهتر دی؟

[۳۹۶۵] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ مُعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْيَعْمَرِيِّ، عَنْ أَبِي نَجِيحٍ السَّلْمِيِّ، قَالَ: "خَاصَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَصْرِ الطَّائِفِ، قَالَ مُعَاذٌ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ بِقَصْرِ الطَّائِفِ بِحُصْنِ الطَّائِفِ كُلِّ ذَلِكَ، فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ يَلْغِ بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلَهُ دَرَجَةٌ"، وَسَأَلْتُ الْحَدِيثَ. وَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "أَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٍ اعْتَقَ رَجُلًا مُسْلِمًا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَاعِلٌ وَقَاءَ كُلِّ عَظْمٍ مِنْ عِظَامِهِ عَظْمًا مِنْ عِظَامِ مُتَحَرِّرَةٍ مِنَ النَّارِ، وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَعْتَقَتْ امْرَأَةً مُسْلِمَةً فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ وَقَاءَ كُلِّ عَظْمٍ مِنْ عِظَامِهَا عَظْمًا مِنْ عِظَامِ مُتَحَرِّرَةٍ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

د ابونجیح السلمي رحمه الله نه روایت دې فرمائی چه مونږ د نبی ﷺ په ملګرتیا کښې د طائف د قلعي محاصره وکړه او که داسې ئې و وئیل چه د طائف محل مومحاصره کړو، معاذ رحمه الله وائی ما دقلعه طائف په ځانې باندې دخپل پلار نه قصر طائف اوریدلې دې اومادنبی ﷺ نه اوریدلې وو چه فرمائیل ئې چاچه دالله په لاره کښې یو غشي اوویشو نوده ته یوه درجه حاصله شوه اوحدیث ئې تر آخره بیان کړو اومدنبی ﷺ نه داهم اوریدلې دی چه فرمائیل ئې څوک چه یو مسلمان غلام آزاد کړي نوالله تعالی ددغه غلام دهر بند په بدل کښې دده هر هډوکي ددوزخ داور نه آزادوی ، اوکومه زنانه چه بله مسلماننه زنانه آزاده کړي نوالله تعالی ددغي ښځې د هر هډوکي په بدل کښې د آزادونکي ښځې هر هډوکي دقیامت په ورځ به دجهنم د اورنه محفوظ کړي.

(خَاصَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَصْرِ الطَّائِفِ - قَالَ مُعَاذٌ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ بِقَصْرِ الطَّائِفِ بِحُصْنِ الطَّائِفِ كُلِّ ذَلِكَ)

ابو نجیح سلمی رحمه الله فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ سره د قصر طائف محاصره

^۱ : سنن الترمذی للمصنّف الجهاد ۱۱ (۱۶۳۸)، سنن النسائي للجهاد ۲۶ (۳۱۴۵)، (تحفة الأشراف: ۱۰۷۶۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۱۳/۴، ۳۸۴، ۳۸۶) (صحيح)

او کړه. (د دې نه پس معاذ د حديث راوی وائی چه ما د خپل پلار هشام نه دواړه الفاظ اوریدلې دی « بقصر الطائف » هم او « بحصن الطائف » هم یعنی کله یو او کله بل..... او نجیح فرمائی چه د دې محاصرې په وخت مونږ د رسول الله ﷺ نه دوه احادیث واوریدل یو دا چه رسول الله ﷺ او فرمائیل: چه کوم سرې په جهاد کښ یو غشي هم اوچلوی د هغه دپاره به په جنت کښ یو درجه وی. وساق الحديث..... د مصنف رحمه الله دا مقوله په دې خبره باندې دلیل دې چه د دې نه پس په حديث کښ نور هم څه وو کوم چه هغوی اختصاراً حذف کړل، دا محذوف حضرت په بذل کښ د نسائی په حوالې سره لیکلې دی: « فقال له عبدالرحمن بن النحام ما الدرجة يا رسول الله ﷺ؟ قال انها ليست بعتبة امك... ما بين الدرجتين مائة عام » او دویم حديث چه کوم دې هغه د اعتاق رقبه د فضیلت په باره کښ دې چه د هغې مضمون هم هغه دې کوم چه پورته ذکر شو.

والحديث اخرجه الترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري

[۳۹۶۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ بْنُ تَجْدَةَ، حَدَّثَنَا بِقِيَّةٌ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنِي سُلَيْمُ بْنُ عَامِرٍ، عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ السَّمِطِ، أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرٍو بْنِ عَبْسَةَ: حَدَّثَنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً كَانَتْ فِدَاءً مِنَ النَّارِ".

د شرحبیل بن السمط رحمه الله نه روایت دې فرمائی چه ما عمرو بن عبسه ته اووئیل مونږ ته داسې حديث بیان کړه کوم چه تادنبی رحمه الله نه اوریدلې وي هغه اووئیل مادنبی رحمه الله نه اوریدلې دی چه فرمائیل ئې چاچه پومسلمان څت آزاد کړو نودابه دده دپاره دجهنم نه دازادیدو سبب جوړشی.

[۳۹۶۷] (۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ السَّمِطِ، أَنَّهُ قَالَ: لِكَعْبِ بْنِ مُرَّةَ أَوْ مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ: حَدَّثَنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مَعْنَى مُعَاذٍ إِلَى قَوْلِهِ: "وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَعْتَقَ مُسْلِمًا، وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَعْتَقَتْ امْرَأَةً مُسْلِمَةً، زَادَ وَأَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ، إِلَّا كَانَتْمَا فِكَاهَةً مِنَ النَّارِ، يُجْزَى مَكَانَ كُلِّ عَظْمَيْنِ مِنْهُمَا عَظْمٌ مِنْ عِظَامِهِ". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: سَالِمٌ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ شُرَحْبِيلَ، مَاتَ شُرَحْبِيلُ بِصِفْيَيْنَ.

د شرحبیل بن السمط رحمه الله نه روایت دې فرمائی چه ما کعب بن مره یا مره بن کعب ته اووئیل مونږ ته داسې حديث بیان کړه کوم چه تادنبی رحمه الله نه اوریدلې وي نو هغه دمعاذ دحديث په شان حديث بیان کړو تردې چه دانې اووئیل چه نبی ﷺ فرمائیلې دي: څوک نارینه چه د یو مسلمان نارینه څت آزاد کړي یا کومه زنانه بله مسلمان زنه آزاد کړي نودقیامت په ورځ به ددې هر یو هډوکي دهغې هر یو هډوکي دجهنم داور نه بچ کونکې وي، لیکن په دې حديث کښې دا اضافه ده چه کوم نارینه دوه مسلمانانې زنانه آزادي کړي نو هغوی به ده لره ددورخ نه آزاد کړي اوددې دوه زنانو دهر دوو دوه هډوکوپه بدل کښې به دازادونکي

۱: سنن الترمذي لافضائل الجهاد ۹ (۱۶۳۴)، سنن النسائي للجهاد ۲۶ (۳۱۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۰۷۵۵)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۱۲/۴، ۳۸۶) (صحيح)

۲: سنن ابن ماجه/الأحكام (۲۵۲۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۶۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۳۴/۴، ۲۳۵، ۳۲۱) (صحيح)

یو یوه وکې آزاد کړې شي.

«فَذَكَرَ مَعْنَى مُعَاذٍ إِلَى قَوْلِهِ «وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَعْتَقَ مُسْلِمًا وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَعْتَقَتْ امْرَأَةً مُسْلِمَةً». زَادَ «وَأَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ إِلَّا كَانَتْمَا فِكَائَهُ مِنَ النَّارِ»

یعنی کوم سړې چې یو مسلمان غلام آزاد کړي، او هم دغه شان چې کومه زنانه یو مسلمان وینځه ازاده کړي... او د دې نه پس دی چې کوم سړې دوه مسلمانانې وینځې آزادي کړي، یعنې د دې ټولو جزاء د آزادونکي د دوزخ نه خلاصیدل دی.

اعتاق امه افضل دي یا اعتاق عبدا؟

د دې مجموعه د حدیث نه معلومه شوه چې د جهنم نه د خلاصیدو دپاره د یو سړي یو غلام آزادول، او د یو زنانه یو وینځه آزادول کافی دی، او کوم سړي چې دوه وینځې آزادي کړي د هغه حکم هم دا دی، د دې نه معلومه شوه چې اعتاق امتین قائم مقام د اعتاق عبد واحد دي، لهذا غلام لره د آزادولو فضیلت د وینځې د آزادولو نه دوچند دي، او بعض علماء کرام دې طرف ته تلې دي چې د وینځې آزادول زیات افضل دی په نسبت د غلام آزادولو، او د هغې دلیل هغوی دا بیان کړې دي چې د وینځې حریت مستلزم وی د هغې نه د پیدا کیدونکي اولاد حریت ته که واده ئې د حر سره شوې وی او که د عبد سره، او د سړي حر کیدل په هر حال کښ د اولاد حریت لره مستلزم نه دی بلکه صرف په یو صورت کښ یعنې په کوم صورت کښ چې د هغه په نکاح کښ حره وی، خو صرف دومره خبره د دې صریح حدیث د معارضې دپاره کافی نه ده، (وایضا عتق الانثی ربما افصى فی الغالب الی ضیاعها لعدم قدرتها علی التکسب بخلاف الذکر.... تحفة الاخوذی جلد ۱ الامان والنذور) والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

باب فی فضل العتق فی الصحّة

د صحت په حالت کښې د غلام یا د وینځې د آزادولو د فضیلت بیان

[۳۹۶۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَبِيبَةَ الطَّائِي، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَثَلُ الَّذِي يُعْتِقُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَمَثَلِ الَّذِي يَهْدِي إِذَا شَبِعَ".

د ابو الدرداء رضي الله عنه نه روایت دي فرماني چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائيلى دی څوک چې د مرگ په وخت کښې غلام یا وینځه آزادوي دده مثال داسې دي لکه څوک چې د مریدونه پس بل چاته خوراک هډیه کوي.

«عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَثَلُ الَّذِي يُعْتِقُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَمَثَلِ الَّذِي يَهْدِي إِذَا شَبِعَ»

هم دغه شان په بذل کښ د نسائي روایت نقل کړې شوې دي: «مثل الذي يهدي ويتصدق عند موته مثل الذي يهدي بعد ما شبع» یعنې د مرگ په وخت غلام آزادول یا مال

۱: سنن الترمذی/الوصایا ۷ (۲۱۲۳)، سنن النسائی/الوصایا ۱ (۳۶۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۷۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۹۷/۵، ۴۴۷/۶) (ضعيف)

صدقه کول هم داسې دی لکه چه یو سرې د خپلې خیتې مړولو نه پس خوراک صدقه کړې، زیات ثواب او فضیلت په هغه صورت کښ دې چه خپل حاجت لره موخر کولو سره بل ته ترجیح ورکړې شی، او خپل حاجت وی د صحت په زمانه کښ، لکه چه په یو بل روایت کښ دی کوم چه په کتاب الزکوة کښ تیر شوې دې، (ان تنفق وانت صحیح شحیح تخشی الفقر.... قال تعالی ویوئرون علی انفسهم ولو کان بهم خصاصة) والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی، وقال الترمذی: حسن صحیح، قاله المنذری. >>> آخر کتاب العتاق <<<

کتاب الحروف والقراءات

د حروف او قراءات احکامو بیان

(د ما قبل سره ربط او مناسبت):

د دې کتاب د ما قبل سره څه مناسبت دې، طالبانو ته د وینا خبره ده په طور د لطیفې، چه د دې نه مخکښ کتاب العتق تیر شوې دې او د شروع کیدونکي کتاب تعلق د قرآن کریم سره دې، نو ځنگه چه په عتق کښ خلاصیدل وی د غلامی نه هم دغه شان د قرآن کریم په قرات کښ خلاصیدل وی د اور نه، یا داسې او وایه چه عتق خود متمماتو د طب نه دې، لهذا اوس مناسبت، په طب او په دې کښ کتل دی، هغه دا چه په طب کښ شفاء ده د بدنونو او په قرآن کریم کښ شفاء ده د قلوب.

باب

په کتاب الحروف کښ د مصنف رحمه الله لطیف طرز استدلال:

د مصنف رحمه الله غرض په دې کتاب سره په کومو الفاظو او آیاتونو د قرآن کریم کښ چه اختلاف نقل دې هغه بیانول دی، مصنف رحمه الله په عنوان کښ د قراءتونو سره حروف هم ذکر کړې دی، ممکنه ده چه په دې کښ اشاره وی هغه حدیث مشهور طرف ته (انزل القرآن علی سبعة احرف) د دې حدیث شرح د کتاب الصلوة په آخر کښ تیره شوې ده. د دې نه پس دا پیژندل پکار دی چه مصنف په دې کتاب کښ د ژور نظر نه کار اخستلې دې، پس اصل مقصد خود مصنف رحمه الله اختلاف قرات لره بیانول دی خو چرته ئې قرآنی آیتونه ذکر کړې دی او په هغې کښ ئې صرف یو قرات ذکر کړې دې، د یو قراءت ذکر دلالت کوی په دې خبره چه په دې کښ نور هم قراءتونه دی چه د هغې معلومات په قرائتو یا نورو روایاتو سره کیږي، او چرته ئې داسې هم کړې دی چه لفظ قرآن ئې ذکر کړې هم نه دې صرف روایت ئې ذکر کړې دې خو په هغه روایت کښ یو لفظ داسې وی کوم چه په قرآن کریم کښ هم راغلې وی او په هغې کښ اختلاف د قراءت دې. لکه چه د دې کتاب د روایاتو لوستلو نه به معلومه شی، فلله تعالی در المصنف رحمه الله ..... هم دا مضمون حضرت په بذل المجهود کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه نقل فرمائیلې دې وکتب مولانا محمد یحی المرحوم: ثم لا یذهب علیک ان غرض المصنف فی هذا الباب ایراد ما ثبت بالرواية فی لفظة معينة وکان فیها اختلاف فکل ما اورده ههنا علی وجه یکون فی وجه آخر غیر ما ذکره اه.

[۳۹۶۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ۳ وَحَدَّثَنَا نَعْمَانُ بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: «وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى» سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ آيَةَ ۲۵".

د جابر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله به تلاوت په دې طریقہ کولو: «واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى» یعنی واتخذوا په صیفي د امر سره. «عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَرَأَ (وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى)» په «اتخذوا» کښ دوه قراءتونه دی یو په کسري د خاء سره په صیغه د امر، او هم دا د اکثر قرات دې او په دې کښ د نافع او د ابن عامر قراءت «واتخذوا» دې د خاء په فتحې سره. یعنی د ماضی صیغه (بذل).

والحديث أخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، وقال الترمذی: حسن صحيح، قاله المنذرى

[۳۹۷۰] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَقَرَأَ فَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَلَمَّا أَصْبَحَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَرْحَمُ اللَّهُ فُلَانًا كَأَنَّ مِنْ آيَةِ أَذْكَرَ فِيهَا اللَّيْلَةَ كُنْتُ قَدْ أَسْقَطْتُهَا".

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت دې فرمائی چه یو کس دمونځ دپاره د شپې پاڅیدو او په اوچت او ازی د قرآن کریم تلاوت شروع کړو کله چه سحرشونو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل الله تعالی دې په دې کس باندې رحم وکړي ډیر داسې آیاتونه ئې ماته راياد کړل کوم چه زما نه پاتې شوي وو.

قوله: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَقْرَأُ فَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَرْحَمُ اللَّهُ فُلَانًا كَأَنَّ مِنْ آيَةِ أَذْكَرَ فِيهَا اللَّيْلَةَ كُنْتُ قَدْ أَسْقَطْتُهَا»» په اکثر نسخو کښ دلته داسې دی «کائن من آية» ..... او په یو نسخه کښ «کای» دې دا حدیث په کتاب الصلوة کښ تیر شوی دی، او هلته د دې خبرې حواله هم مونږ ورکړې ده، او هلته مونږ دا تشریح هم کړې ده چه په کتاب الحروف والقراءة کښ دا حدیث ولې راځي چه د هغې خلاصه دا ده چه مصنف رحمته الله علیه دې حدیث لره راوړلو سره دا بیانول غواړي چه په دې حدیث کښ لفظ د کائن ذکر شوی دی او دا لفظ په قرآن کریم کښ هم یو ځای کښ راغلې دې فی قوله تعالی «وَكَايْنٍ مِنْ نَبِيٍّ قَاتِلٍ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ» نو مصنف رحمته الله علیه فرمائی چه په دې لفظ کښ اختلاف د قراءت دې د «کائن من نبی» او د «کای من نبی» چونکه دا لفظ په حدیث کښ راغلې وو په دې وجه مصنف رحمته الله علیه په کوم ځای کښ چه په قرآن کریم کښ دا لفظ راغلې دې په هغې کښ د اختلاف قراءت طرف ته اشاره کړې ده.

والحديث أخرجه البخاري ومسلم والنسائي، وقد تقدم في كتاب الصلوة، قاله المنذرى

(۱): سنن الترمذی/ الحج ۳۳ (۸۵۶)، سنن النسائي/ الحج ۱۶۳ (۲۹۶۴)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ۵۶ (۱۰۰۸)، انظر حديث رقم: (۱۹۰۵)، (تحفة الأشراف: ۲۵۹۵) (صحيح)
(۲): انظر حديث رقم: (۱۳۳۱)، (تحفة الأشراف: ۱۶۸۷) (صحيح)

[۳۹۷۱] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا خُصَيْفٌ، حَدَّثَنَا مِقْسَمٌ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: «وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةً فِي قَطِيفَةٍ خُمْرَاءَ، فَقَدْ تَبَيَّنَ يَوْمَ بَدْرٍ، فَقَالَ بَعْضُ النَّاسِ: لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةً» إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: يَغُلُّ مَفْتُوحَةً الْهَاءِ.

د عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه دا ایت کریمه: «وما کان لنبی أن یغل» دیوسورخادر په باره کښې نازل شوي دي کوم چه دغزوه بدر په ورځ ورک شوي وو، دا خادر چه کله ورک شو، نوخلقوو وئیل کیدی شي چه داخادر نبی صلی اللہ علیہ وسلم اخستلې وي نودودی په جواب کښې الله تعالی دا ایت کریمه نازل کړو.

قوله: «قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ) فِي قَطِيفَةٍ خُمْرَاءَ فَقَدْ تَبَيَّنَ يَوْمَ بَدْرٍ الْخُ» دلته مقصود بالذکر لفظ «یغل» دې په دې کښ دویم قراعت «یغل» د مجهول په صیغې سره دې ای یوجد غالا..... والحديث اخرجه الترمذی، قاله المنذری

[۳۹۷۲] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَخْلِ وَالْهَرَمِ».

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: ای پروردگار زه پتایاندي دکنجوسئ او دبوداوالي نه پناه غواړم.

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَخْلِ وَالْهَرَمِ» ..... قال ابو داود: والبخل بفتح الباء والخاء د بخل لفظ په قرآن کریم کښ ډیر کرته راغلې دې، «وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبَخْلِ» (سورة النساء) «وَيَأْمُرُونَ بِالْبَخْلِ» (سورة الحديد) نواشاره کول دي اختلاف د قراعت ته په دې ټولو ځايونو کښ «بخل» بفتح الباء والخاء او «بخل» په ضمي او سکون سره. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي بطوله، قاله المنذری.

[۳۹۷۳] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ لَقِيطٍ بْنِ صَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ، قَالَ: كُنْتُ وَافِدَ بَنِي الْمُتَنَفِقِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، فَقَالَ: يَغْنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَحْسِبَنَّ وَلَمْ يَغُلْ لَا تَحْسِبَنَّ».

دلقيط بن صبره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زه دبنی المتنفق دطرف نه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته په وفد کښې لارم، اوحدیث ئې بیان کړوچه چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: «لا تحسبن». دسین په زیر سره اولاً تخت په زبردسین سره ئې ئې ونه وئیل.

«عَنْ لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ قَالَ كُنْتُ وَافِدَ بَنِي الْمُتَنَفِقِ - فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - - «لَا تَحْسِبَنَّ». وَلَمْ يَغُلْ لَا تَحْسِبَنَّ»

دا حدیث په ابواب الوضوء کښ په باب الانتشار کښ تیر شوي دي، مصنف رحمته الله دا وئیل

^۱: سنن الترمذی/تفسیر سورة آل عمران ۱۷ (۳۰۰۹)، (تحفة الأشراف: ۶۴۸۷) (صحیح)

^۲: تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۸۸۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۳/۳، ۱۱۷)، انظر حديث رقم: (۱۵۴۰) (صحیح)

^۳: انظر حديث رقم: (۱۴۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۷۲) (صحیح)

غواړي چه دا لفظ « لا تحسبن » په قرآن كريم كښ هم راغلې دې « وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا » په دې كښ اختلاف د قراءت بيانول غواړي چه د سين په كسري او فتحې دواړو باندې منقول دې. والحديث اخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[۳۹۷۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لِحَقِّ الْمُسْلِمُونَ رَجُلًا فِي غَنِيمَةٍ لَهُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَتَقْتُلُوهُ وَأَخَذُوا تِلْكَ الْغَنِيمَةَ فَتَنَزَّلَتْ: وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا سَوَاءَ آيَةً تِلْكَ الْغَنِيمَةُ".

د عبداللہ رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مسلمانان دیوکس خواته اورسیدل څوک چه دخپلو چیلو گډوسره وو دغه کس اووئیل السلام علیکم لیکن مسلمانانو هغه قتل کړو اودده چیل نې بوتلي نوپه دې باره کښې دا ایت کریمه نازل شو «ولا تقولوا لمن ألقى إليكم السلام لست مؤمنا تبتغون عرض الحياة الدنيا» اوبیا نې : تلك القيمة الفاظ اووئیل یعنی دالله تعالی سره ډیر مال موجود دې.

« فَتَنَزَّلَتْ (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا) » په دې كښ دوه قراءتونه دی یو «السلام» او بل «السلم» نافع او ابن عمرو او حمزه دې لره السلم لوستلې دې بغير د الف نه او نورو قاريانو په «السلام» سره لوستلې دې، او یو قراءت په دې كښ د سلم او بل د سلم هم منقل دې. (بذل)

[۳۹۷۵] (۲) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي الزِّنَادِ وَهُوَ أَشْبَعٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَارِجَةَ بِنْتِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ: غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ سَوَاءَ آيَةً وَلَمْ يَقُلْ سَعِيدٌ كَانَ يَقْرَأُ".

د زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دایت : «غیر اولی الضرر» دراپه پیش سره ، تلاوت کولو اوددینه مخکښې دایت کریمه دا حصه : «لا يستوي القاعدون من المؤمنين» پورې نازل شوې وو ، خو چه کله دا حکم خلقتو ته گران شونو غیر اولی الضرر په زبرد غیر سره نازل شو.

« كَانَ يَقْرَأُ (غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ) » په دې كښ لفظ د غیر كښ د راء ضمه او فتحه دواړه لوستلې شوې دی.

[۳۹۷۶] (۳) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ".

^۱ : صحيح البخاري/تفسير سورة النساء ۱۷ (۴۵۹۱)، صحيح مسلم/التفسير (۳۰۲۵)، (تحفة الأشراف: ۵۹۴۰)، وقد أخرجه: سنن الترمذی/تفسير القرآن النساء ۵ (۳۰۳۰) (صحيح)
^۲ : تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۷۰۹) (حسن صحيح)

^۳ : سنن الترمذی/القراءات ۱ (۲۹۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱۵/۳) (ضعيف)

د انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله به «والعین بالعين» لوستلو یعنی العین په ضمی دنون سره.

﴿ وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ ﴾ دې آیت کریمه ته اشاره ده ﴿ وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ ﴾ منصوب او مرفوع دواړو طریقو سره لوستلې شوې دې. والحديث أخرجه الترمذی، قاله المنذری.

[۳۹۷۷] (۱) حَدَّثَنَا نُصْرَةُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ".

دانس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم و به دا ایت کریمه «وکننا علیهم فیها ان النفس بالنفس والعین بالعين»، په ضمی سره.

[۳۹۷۸] (۲) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ سَعْدٍ الْعَوْفِيِّ، قَالَ: "قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ سُرَّةَ الرُّومِ آيَةً ۖ فَقَالَ: مِنْ ضَعْفٍ. قَرَأْتُهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا قَرَأْتُهَا عَلَى، فَأَخَذَ عَلَيَّ كَمَا أَخَذْتُ عَلَيْكَ".

د عطیه بن سعد عوفی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ما آیت کریمه: «اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ» د عبد الله بن عمر په وړاندې د یوز، په زبر سره ولوستو، او هغه من ضعف دض په پیش سره ولوستو او ما هم د نبی صلی الله علیه و آله په وړاندې داسې لوستلې وو لکه څنگه چه تازما په وړاندې ولوستو او نبی صلی الله علیه و آله هم زما مواخذه کړیوه لکه څنگه چه ما ستا مواخذه وکړله.

﴿ قَرَأْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ) فَقَالَ (مِنْ ضَعْفٍ) ﴾ عطیه عوفی فرمائی چه ما یو ورځ د عبد الله بن عمر رضی الله عنه مخکښ دا آیت کریمه اولوستلو د «ضعف» په فتحې سره نو هغوی د دې اصلاح او کړه په «ضعف» سره، او وې فرمائیل چه ما هم دا آیت کریمه د رسول الله صلی الله علیه و آله مخکښ هم دغه شان لوستلې وو نو رسول الله صلی الله علیه و آله زما اصلاح او کړه څنگه چه ما ستا او کړه. د دې نور تفصیل دې په بذل کښ او کتلی شی.

[۳۹۷۹] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْقُطَيْبِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَيْدُ بْنُ أَبِي عَقِيلٍ، عَنْ هَارُونَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مِنْ ضَعْفٍ".

د ابوسعيد خدری رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله دا آیت کریمه «من ضعف» په ضمی سره ولوستو.

[۳۹۸۰] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَسْلَمَ بْنِ مَرْثُومٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَنِي كَعْبٍ: "بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْتَفَرَّحُوا". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: بِالنَّاءِ.

۱: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۲) (ضعيف)

۲: سنن الترمذی للقراءات سورة الروم ۴ (۲۹۳۶)، (تحفة الأشراف: ۷۲۳۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵۸/۲) (حسن)

۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۲۱۱) (حسن)

۴: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۳/۵) (حسن صحيح)

د عبد الرحمن بن ابزی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه اوي بن کعب نه به دا ایت کریمه :
 «بفضل الله وبرحمته فبذلك فلتفرحوا» داسې لوستو، امام ابوداؤد وائی چه په تاء سره.
 قوله: «قَرَأَ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْتَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا تَجْمَعُونَ» دلته په دواړو لفظونو
 کښ اختلاف د قراءت دې. «فلتفرحوا» قراءه متواتره دې په یاء سره او فلتفرحوا قراءت
 غیر متواتره دې مشهوره یا شاذه، هم دغه شان «تجمعون» کښ دواړه قراءتونه دی، د ابن
 عامر په قراءت کښ «تجمعون» په تاء سره او باقی قراءه «مما يجمعون» په یاء سره. (بذل)

[۳۹۸۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا الْبَغِيرَةُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ الْأَجْلِيِّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ
 اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ
 فَبِذَلِكَ فَلْتَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا تَجْمَعُونَ".

عبد الرحمن بن ابزی دخپل پلار او د اوبی بن کعب رضی الله عنه نه روایت کوی فرمائی چه نبی کریم
 و ته دا ایت کریمه: «بفضل الله وبرحمته فبذلك فلتفرحوا» داسې لوستلو.

[۳۹۸۲] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ، عَنْ شُهْرَبِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ:
 "أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ: إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ".

د اسماء بنت یزید رضی الله عنها نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم نه مې اوریدلی دی چه دا ایت
 کریمه: «إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ» په دې طریقې سره ولوستو.

«عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ (إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ)»
 یعنی په سورة هود کښ «يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ» یعنی «عَمِلَ»
 په صیغه د ماضی او «غَيْرُ صَالِحٍ» منصوب بناء بر مفعولیت، او دویم قراءت په دې کښ د
 «عَمَلٌ» رفع لام مع التنوين. او د غیر راء مرفوع په اول صورت کښ د «انه» ضمیر به د
 ابن طرف ته راجع وی، او په دویم صورت کښ به د سوال طرف ته راجع وی چه ستا دپاره د
 خپل بچی د نجات سوال کول عمل غیر صالح دې.

په بذل کښ لیکلې دی د اول قراءت په بآره کښ: «وهذه قراءة الكسائي وهي قراءة
 النبي صلى الله عليه وسلم روى عن عائشة اسماء بنت يزيد وام سلمة رضي الله عنهن، وقرا الباقون بفتح الميم» دویم قراءت د
 باقی قاریانو دې.. والحديث أخرجه الترمذی، قاله المنذرى....

[۳۹۸۳] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ الْمُخْتَارِ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ شُهْرَبِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ:
 "سَأَلْتُ أُمَّ سَلَمَةَ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ: إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ سُوْرَةُ هُودِ آيَةُ ٤١
 فَقَالَتْ: قَرَأَهَا: إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ." قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَدَوَاةُ هَارُونَ النَّحْوِيُّ، وَمُوسَى بْنُ خَلْفٍ، عَنْ ثَابِتٍ، كَمَا قَالَ
 عَبْدُ الْعَزِيزِ.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۷) (حسن صحيح)

۲: سنن الترمذی للقراءات سورة هود ۲ (۲۹۳۱)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۹۴/۶)، ۳۲۲،
 ۴۵۹، ۴۶۰ (صحيح)

۳: سنن الترمذی للقراءات سورة هود ۲ (۲۹۳۲)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۸) (صحيح)

د شهر بن حوشب رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه دام سلمه رضی اللہ عنہا نه می تپوس اوکرو چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم به دا ایت کریمه: «إِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرُ صَالِحٍ» خنگه لوستلو؟ نوهغی اووئیل داسی به نی لوستو «إِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرُ صَالِحٍ» ، امام ابو داود فرمائی دا روایت هارون نحوی دموسی بن خلف نه او هغه دثابت نه د عبد العزیز د روایت به شان نقل کری دی.

«عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ قَالَ سَأَلْتُ أُمَّ سَلَمَةَ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- - يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرُ صَالِحٍ) فَقَالَتْ قَرَأَهَا (إِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرُ صَالِحٍ)»

دا دویم روایت د ام سلمه رضی اللہ عنہا نه روایت کری شوی دی او رومبی د اسماء بنت یزید رضی اللہ عنہا وو، او د دوارو نه روایت کونکی شهر بن حوشب دی، خو په اول طریق کنب روایت حماد عن ثابت عن شهر دی، او په دویم کنب عبد العزیز عن ثابت دی.

د قال ابوداؤد تشریح:

«قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ هَارُونُ النَّخَوِيُّ وَمُوسَى بْنُ خَلْفٍ عَنْ ثَابِتٍ كَمَا قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ» مصنف رحمته الله فرمائی چه اکثر روایانو داسی روایت کری دی خنگه چه عبد العزیز یعنی «سالت ام سلمه الخ» د دوارو روایتونو په سیاق کنب هم فرق دی او د راویه حدیث صحابی به نوم کنب هم فرق دی. یو ځانې کنب اسماء بنت یزید دی او په بل ځانې کنب د هغی په ځانې ام سلمه رضی اللہ عنہا دی..... امام ترمذی رحمته الله هم په دوارو سیاقو سره حدیث نقل کری دی، د هغوی د کلام نه هم دا معلومیږی چه اکثر روایانو دا حدیث په لفظ د ام سلمه رضی اللہ عنہا ذکر کری دی پس هغه فرمائی «قد رواه غیر واحد عن ثابت البناني نحو هذا (یعنی عن شهر بن حوشب عن ام سلمه) وقد وروی هذا الحدیث ایضا عن شهر بن حوشب عن اسماء بنت یزید» بیا د دی نه روستو امام ترمذی د خپل استاد عبد بن حمید نه نقل کری دی چه دا اسماء بنت یزید ام سلمه انصاریه ده او دا چه دواړه احادیث زما په نزد یو دی. یو روایت کنب نوم ذکر شوی دی د دی نه مراد ام المومنین نه ده بلکه ام سلمه انصاریه مراد ده د چا نوم چه اسماء بنت یزید دی. په یو کنب ئې نوم ذکر دی او په بل کنب ئې کنیت. خو دا رائي د امام ترمذی رحمته الله د استاد عبد بن حمید ده امام ترمذی رحمته الله په دی کنب خپله هیڅ رائي نه ده ظاهر کری خو د امام ابوداؤد رحمته الله د کلام نه معلومیږی چه دا د روایانو اختلاف دی او ترجیح هغوی ام سلمه رضی اللہ عنہا ته ورکړې ده د روایانو د کثرت د وجې نه، او حضرت هم په بذل المجهود کنب د ام سلمه د نوم سره ام المومنین لیکلې دی گویا د ماتن او شارح د دوارو په رائي کنب دا دواړه نومونه بیل بیل دی، والله تعالی اعلم

[۳۹۸۴] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى، عَنْ خَمَزَةَ الزَّيَّاتِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَعَا بَدَأَ بِنَفْسِهِ، وَقَالَ: "رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى مُوسَى لَوْ صَبَرَ لَرَأَى مِنْ صَاحِبِهِ الْعَجَبَ، وَلَكِنَّهُ قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ

^۱: سنن الترمذی/القراءات سورة الكهف ۳ (۲۹۳۳)، الدعوات ۹ (۳۳۸۵)، (تحفة الأشراف: ۴۱)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/العلم ۴۴ (۱۲۲)، أحاديث الأنبياء ۲۷ (۳۴۰۰)، تفسير القرآن ۲ (۴۷۲۵)، صحيح مسلم/الفضائل ۴۶ (۲۳۸۰) (صحيح) دون قوله: "ولكنه قال..."

بَلَّغْتَ مِنْ لَدُنِّي سُوْرَةَ الْكَهْفِ آيَةً ۚ طَوَّلَهَا حَمْزَةً ۖ

سعید بن جبیر او عبد الله ابن عباس او ابی بن کعب رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی کله چه به نبی صلی اللہ علیہ وسلم دعا غوښتله نو اول به ئې د خان دپاره دعاو غوښتله داسې به ئې فرمائیل په مونږ دې د الله رحمت وي او په موسی دې د الله رحمت وي که چرې هغه د صبر نه کار اخستې وې نو هغه ډیرې ناشناخبرې لیدلې وي لیکن هغه داسې او وئیل: «إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي» په دې ایت کریمه کښې حمزه من لدني په تشدید سره وائي.

«عَنْ أَبِي بَنِي كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا دَعَا بَدَأَ... الخ»

ابی بن کعب رضی اللہ عنہ فرمائی چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم عادت مبارک دا وو (که د بل دپاره په دعاء کول مقصود وو) نو د خپلې دعاء ابتداء به ئې د خان نه کوله (لکه چه د وړاندې حدیث نه معلومېږي هغه دا چه) رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل په مونږ او موسی صلی اللہ علیہ وسلم باندې دې د الله پاک رحمت وي که موسی صلی اللہ علیہ وسلم صبر کړې وې، یعنی که د خضر عليه السلام نه ئې بار بار تپوسونه نه کول نو معلومه نه ده چه څه عجیبه عجیبه خبرې به مخې ته راغلې وې.

«وَلَكِنَّهُ قَالَ (إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي) ... الخ»

«طول» د دې تعلق د لدني سره دې او «طول» په معنی د شدد و ثقل... لکه چه روستو روایت کښ راځي، او هم دغه شان د ترمذی په روایت کښ دې هم په دې حدیث کښ «انه قراء قد بلغت من لدني عذرا» مثقلة او په دې کښ په دویم قراءت کښ «من لدني» دې د نون په تخفیف سره، حضرت په بذل المجهود کښ د دې شرح داسې کړې ده او دا احقر عرض کوي چه «فلا تصاحبنی» کښ قراءت د «فلا تصاحبنی» هم دې، پس په بذل کښ دی قال ابن رسلان قراء عيسى ويعقوب فلا تصاحبنی... مضارع تصحب پس کیدې شی چه د «طولها حمزة» نه هم دا مراد وی بلکه وئیلې کیدې شی چه هم دا زیاته ظاهره ده ځکه چه د دې تعلق د «لدني» سره وې نو بیا آیت کریمه لره د شاته نه ذکر کولو ته څه حاجت وو، خو د دې نه روستو چه کوم روایت راروان دې چه د هغې الفاظ دا دې «انه قراءها قد بلغت من لدني» و ثقلها... د دې تعلق د لدني سره هم دې ځکه چه د تثقیل معنی تشدید راځي، او د تطویل زیاته مناسب معنی د الف زیادت دې کوم چه په «فلا تصاحبنی» کښ موندلې شی... فتامل..... والحديث اخرجه الترمذی والنسائي، قاله المنذرى.

[۳۹۸۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ حَالِدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثَةِ الْعَبْدِيُّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ حَبِيزٍ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بَنِي كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنَّهُ قَرَأَهَا قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي سُوْرَةَ الْكَهْفِ آيَةً ۚ وَثَقَلَهَا".

د عبد الله بن عباس او ابی بن کعب رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم د من لدني تلاوت وکړو اورن، ئې په تشدید سره ولوستو.

تنبیه: د ترمذی په روایت کښ «قد بلغت من لدني عذرا» مثقلة د لاندې بین السطور

لیکلي دی « یعنی بضم ذال خوانده، واین به نسبت سکون مثل است اه » گویا د مثقله تعلق، د « عذرا » سره دې خو دا په دې باندې موقوف دې چه په « عذرا » کښ یو قرأت په ضم د ذال سره هم وی..... « عذرا ».....

[۳۹۸۶] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ الْبَيْهَقِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دِينَارٍ، حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ أُوَيْسٍ، عَنْ مِصْدَعِ أَبِي يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: "أَقْرَأَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ كَمَا أَقْرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي عَيْنِ حِمَّةٍ سَوْرَةَ الْكَهْفِ آيَةَ ۸۶ مُحَقَّقَةً".

مصدق ابویحي وائی دابن عباس نه مې اوریدلی دی چه فرمائیل ئې ابوبی بن کعب زما په وړاندې ددې آیت کریمه: «(فی عین حمته)» داسې تلاوت وکړو لکه څرنگه چه نبی ﷺ مونږ ته کړې دې دشد نه بغیر.

« سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ أَقْرَأَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ كَمَا أَقْرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- (فِي عَيْنِ حِمَّةٍ) مُحَقَّقَةً » او د څو احادیثو نه پس د ابوذر رضی الله عنه په حدیث کښ راځی هغه فرمائی چه یو ځل چه کله نمر پریوتلو نو رسول الله ﷺ زما نه تپوس اوکړو «هل تدری این تغرب هذه قلت الله ورسوله اعلم قال : فانها تغرب فی عین حامية » د دې نه معلومه شوه چه په دې لفظ کښ دوه قراءتونه دی، حامیه په معنی د حارة..... او «حمته» په معنی د «الطين الاسود» توره خټه او خاوره.....والحدیث أخرجه الترمذی قاله المنذری وحديث ابی ذر أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی اتم منه، قاله المنذری.

[۳۹۸۷] (۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الْقَضِي، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ عَمْرِو التَّمَرِيُّ، أَخْبَرَنَا هَارُونُ، أَخْبَرَنِي أَبَانُ بْنُ تَغْلِبٍ، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عِلِّيَّينَ لَيُشْرِفُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُضِيءُ الْجَنَّةَ بِوَجْهِهِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ، قَالَ: وَهَكَذَا جَاءَ الْحَدِيثُ دُرِّيٌّ مَرْفُوعَةً الدَّالَ لَا تَهْمَزُ وَإِنْ أَبَا بَكْرٍ، وَعَمَرَ لِمَنْهُمْ وَأَنْعَمًا".

د ابوسعید خدری رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ او فرمائیل، البته دمقام علین په خلقو کښې به یوکس جنت والاته وربښکاره شي اودده دمخ درنراپه وجه به جنت داسې روښانه شي لکه یوه پر قیدونکي ملغلره، راوی والي په دې حدیث کښې لفظ د دري، د دال په ضي سره دې په زیر و زیر سره نه دې، ابوبکر او عمر رضی الله عنهما به هم ددغه کسانونه وي بلکه ددوینه به بهتروي.

« إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عِلِّيَّينَ لَيُشْرِفُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُضِيءُ الْجَنَّةَ بِوَجْهِهِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ ». قَالَ وَهَكَذَا جَاءَ الْحَدِيثُ « وَإِنْ أَبَا بَكْرٍ وَعَمَرَ لِمَنْهُمْ وَأَنْعَمًا »

مضمون حدیث دا دي چه کوم جنتیان په علین کښ وی یعنی د جنت په پورته درجه کښ نو چه کله به په هغوی کښ څوک د جنت لاندې درجې اوگوری نو په دې باندې به د پورته

(۱): سنن الترمذی/القراءات سورة الكهف ۳ (۲۹۳۴)، (تحفة الأشراف: ۴۳) (ضعیف)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۱۹۰)، وقد أخرجه: سنن الترمذی/المناقب ۱۴ (۳۶۵۸)، سنن ابن ماجه/المقدمة

۱۱ (۹۶)، مسند احمد (۵۰/۳، ۶۱) (ضعیف)

جنتیانو د مخونو په رنرا سره لاندې جنتونه روښانه شی، او د هغه پورته جنتیانو مخونه به لاندې جنتیانو ته داسې معلومېږي لکه څنگه چې پر قیدونکي ستوری دی، او بیا د دې نه روستو رسول الله ﷺ او فرمائیل چې دا دواړه ابوبکر او عمر رضی الله عنهما به د هم دغه جنتیانو نه وی یعنی په پورته خلقو کښ، او د دې نه هم پورته.

امام ابوداؤد رحمته الله علیه فرمائی چې په دې حدیث کښ لفظ «دری» په ضم د دال سره دې بغیر د همزه، او په دویم قراءت کښ چې هغې طرف ته مصنف اشاره کول غواړي، هغه «دری» په کسري د دال او همزه سره چې کم ماخوډ دې، د «ذره» چې د هغې معنی د دفع کولو ده، او په اول صورت کښ به دا نسبت وی «در» طرف ته چې د هغې معنی ملغلره ده.

والحدیث اخرجه الترمذی وابن ماجه، وقال الترمذی حسن، وليس فی حدیثهما تقیید الکلمة، قاله المنذری.

[٣٩٨٨] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الْحَكَمِ النَّخَعِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو سَبْرَةَ النَّخَعِيُّ، عَنْ فِرْوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ الْغَطَفِيِّ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرْتُ الْحَدِيثَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنَا عَنْ سَيِّمًا هُوَ أَرْضٌ أَمْرَأَةٌ؟ فَقَالَ: "لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا أَمْرَأَةً وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةً مِنَ الْعَرَبِ فَتَيَّامَنَ سِتَّةً وَكُتِبَ لَهُ أَرْبَعَةٌ"، قَالَ: عُثْمَانُ الْغَطَفِيُّ مَكَانَ الْغَطَفِيِّ، وَقَالَ: حَدَّثَنَا: الْحَسَنُ بْنُ الْحَكَمِ النَّخَعِيُّ.

د فروه بن مسيک الغطفي رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې زه د نبی صلی الله علیه و آله په خدمت کښې حاضر شوم او پوره حدیث ئې بیان کړو چې په خلقو کښې یو کس ووئیل ای د الله رسوله خبر راکړه مونږ ته د سبا په باره کښې چې داڅه شی دې ایا دا کومه زمکه ده او که ښځه ده؟ نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل سبا نه د زمي نوم دې اونه د ښځي نوم دې بلکه دا دیوداسې عرب سړي نوم دې د چاچه لس خامن وو په دوی کښې شپږو په یمن کښې او سیدل اختیار کړل او څلورو په شام کښې بیا په مزه مزه ددوی په اولاد کښې اضافه وشوه اود سبا نه یو قوم جوړ شو، د عثمان په روایت کښې د غطيفي په ځانې باندې غطفاني ذکر شوې دې او داتې هم او وئیل چې دا حدیث مونږ ته حصین بن حکم نقعي بیان کړې دې.

قوله: «فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا عَنْ سَيِّمًا هُوَ أَرْضٌ أَمْ امْرَأَةٌ الْخ»

یو سړی د رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چې یا رسول الله ﷺ! د سبا په باره کښې مونږ ته خبر راکړئ چې هغه څه دی د یو ځانې نوم دې او که د زنانه؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل: نه د زمکې نوم دې او نه د زنانه، بلکه دا یو عرب سړي وو د چاچه لس خامن شوې وو چې په هغې کښې شپږ یمن ته لاړل او هلته آباد شو او څلور شام ته لاړل، مصنف رحمته الله علیه دا روایت مختصراً ذکر کړې دې او اختصار طرف ته ئې اشاره په خپل قول «فلذكر الحديث» سره کړې ده، روایت مفصله په ترمذی کښ دې چې د هغې په آخر کښ دی: «والنزل فی سبا ما النزل» او د سبا په باره کښ په سورة سبا کښ دا آیت کریمه ذکر شوې دې: «لقد کان لسباء فی

ممكنهم اية ﴿ په لفظ سبا كښ قراءت مختلف دی، ﴿ لساء ﴾ په (تنوين همزي سره) او ﴿ لساء ﴾ (بغير د تنوين نه) او لساء (په سكون د همزه سره)،
والحديث اخرجه الترمذی، وقال غريب، قاله المنذرى.

[۳۹۸۹] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَبُو مَعْمَرٍ الْهَذَلِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ غَمْرٍو، عَنْ عِكْرَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ إِسْمَاعِيلُ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَوَايَةً، فَقَدْ ذَكَرَ حَدِيثَ الْوَحْيِ قَالَ قَدْ لِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: "حَتَّى إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ سُورَةُ سَبَأِ آيَةً ۲۲".

د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دې چه هغه دوحی حدیث بیان کړو او ونې فرمائیل دا هغه خبره ده کوم چه دالله تعالی په دې قول: ﴿حَتَّى إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ﴾ کښې ذکرشوي ده یعنی هغوی په راوغین سره ولوستل لیکن اکثر و قاریانو زاو غین لوستلې دې او مشهور قرئت هم داسې دې.

قوله: ﴿قَالَ قَدْ لِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (حَتَّى إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ)﴾

یعنی تفزیع د باب تفعیل نه د ماضی مجهول صیغه، بل قراءت په دې کښ ﴿ فزع ﴾ دې په تخفیف سره د مجرد نه، والحديث اخرجه البخاری والترمذی وابن ماجه بتمامه، قاله المنذرى.

[۳۹۹۰] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ النَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرَّازِيُّ، سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ يَذْكُرُ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: "قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ." قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا مَرْسَلُ الرَّبِيعِ لَمْ يَذْكُرْ أُمِّ سَلَمَةَ.

دام سلمه رضي الله عنها نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله به دا ایت کریمه: ﴿بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ داسې لوستلو، امام ابوداؤد فرمائی دا حدیث مرسل دې ځکه چه دربیعه اوریدل دام سلمه نه ثابت نه دي.

قوله: ﴿بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾

په څلورو واړو ځایونو کښ د مونث په صیغه سره نفس ته خطاب کولو سره چه مونث سماعی دې او په دې کښ دویم قراءت هم هغه دې کوم چه زمونږ او ستاسو قراءت دې یعنی د مخاطب مذكر په صیغه سره.

[۳۹۹۲] (۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ غَمْرٍو، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ ابْنُ حَنْبَلٍ: لَمْ أَفْهَمْ جَيِّدًا، عَنْ صَفْوَانَ، قَالَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنُ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقْرَأُ: وَنَادُوا يَا مَالِكُ سُورَةَ الزَّخْرَفِ آيَةً ۵۰"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: يَعْنِي بِلَا تَرْجِيهِمْ.

صفوان بن یعلی دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه مادنی رضي الله عنه نه اوریدلی دی چه په ممبرني فرمائیل: ﴿وَنَادُوا يَا مَالِكُ﴾ امام ابوداؤد وائی دترخیم نه بغیره.

(۱): صحيح البخاري/ تفسير سورة الحجر ۱ (۴۷۰۱)، التوحيد ۲۲ (۷۴۸۱)، سنن الترمذي/ للتفسير ۳۵ (۳۲۲۳)، سنن ابن

ماجه/المقدمة ۱۳ (۱۹۴)، (تحفة الأشراف: ۱۴۲۴۹) (صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۵۰) (ضعيف الإسناد)

(۳): صحيح البخاري/ هذه الخلق ۷ (۳۲۳۰)، وتفسير القرآن ۱ (۳۲۶۶)، صحيح مسلم/ للجمعة ۱۳ (۸۷۱)، سنن

الترمذي/ للجمعة ۱۳ (۵۰۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۳۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲۳/۴) (صحيح)

﴿ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى الْمِنْبَرِ يَقْرَأُ (وَنَادُوا يَا مَالِكُ) ﴾

د دې نه پس داسې دى ﴿ لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَأْكُونُونَ ﴾ په سورة زخرف كښ په يا مال ك كښ دوه قراتونه نور دى، يو په ترخيم سره يعنى يا مال ..... په ضم د لام سره او يا مال په كسرې د لام سره...

د آيت كريمه مفهوم دا دى چه جهنميان به ټول يو ځانې شى او د جهنم داروغه ته به درخواست او كړى چه الله پاك ته زمونږ سفارش او كړه چه هغه دې مونږ ته مرگ راكړى نو د هغه ځانې نه به ورته جواب ملاؤ شى چه ﴿ انكم مأكون ﴾ چه تاسو به هم دلته اوسيدئ، د ترمذى په روايت كښ دى چه دا جواب به هغوى ته د زر كالو د انتظار نه پس ملاويږي...
اعاذنا الله منها، والحديث أخرجه الترمذى والنسائى، قاله المنذرى

[۳۹۹۳] (۱) حَدَّثَنَا نُصْرَةُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ، أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي أَنَا الرِّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ".

د عبد الله بن يزيد رضي الله عنه نه روايت دې فرماني چه نبي كريم صلی الله علیه و آله ماته دا ايت كريمه رواه ابی انا الرزاق ذو القوة المتين داسې ولوستو.
قوله: ﴿ إِنِّي أَنَا الرِّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴾

دا قراعت غير متواتر دې، او قراعت متواتره ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرِّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴾ والحديث أخرجه الترمذى والنسائى، وقال الترمذى، حسن صحيح، قاله المنذرى.

[۳۹۹۴] (۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُهَا: فَهَلْ مِنْ مُذَكِّرٍ سُورَةَ الْقَمَرِ آيَةً يَعْني: مُثَقَّلًا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مَضْمُونَةُ الْبَيْتِ مَفْتُوحَةٌ الدَّالِ مَكْسُورَةٌ الْكَافِ.

د عبد الله رضي الله عنه نه روايت دې فرماني چه نبي كريم صلی الله علیه و آله ماته دا ايت كريمه: ﴿ فَهَلْ مِنْ مُذَكِّرٍ ﴾ داسې ولوستو، امام ابوداود فرماني په ضمني دميم سره او په فتح د دال او كسرې د كاف سره. ﴿ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقْرَأُهَا (فَهَلْ مِنْ مُذَكِّرٍ) ﴾ او دويم قراعت په دې كښ (مذكر) دې په ذال معجمه سره، او مذكر په اصل كښ مذكر وو اول تاء په دال سره بدله كړې شوه ﴿ لتقارب مخرجيهما ﴾ بيا ذال لره په دال سره بدلولو سره ادغام او كړې شو. والحديث أخرجه الترمذى والنسائى، قاله المنذرى.

[۳۹۹۵] (۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَالِيحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَارِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُكَدَّرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ: أَيْحَسِبُ أَنْ مَالَهُ أَغْلَدَةُ".

(۱): سنن الترمذى للقراءات سورة الداريات ۸ (۲۹۴۰)، (تحفة الأشراف: ۹۳۸۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۴/۱)، (صحيح) (۴۱۸، ۳۹۷)

(۲): صحيح البخاري/أحاديث الأنبياء ۳ (۳۳۴۱)، وتفسير القرآن ۲ (۴۸۷۴)، صحيح مسلم للمسافرين ۵۰ (۸۲۳)، سنن الترمذى للقراءات سورة القمر ۵ (۲۹۳۷)، (تحفة الأشراف: ۹۱۷۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۵/۱)، ۴۰۶، ۴۱۳، ۴۳۱، ۴۳۷ (صحيح)

(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۰۲۶) (ضعيف الإسناد)

د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به دا آیت کریمه: «يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ» داسې لوستو.

﴿مَسِغَتُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأَهَا (فَرُوحٌ وَزَيْحَانٌ)﴾ دا قراءت غیر متواتره دې یعنی په ضمی د راء سره او قراءت متواتره په فتحی سره دې، ﴿فَرُوحٌ وَزَيْحَانٌ﴾
 ﴿رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ (أَيَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ)﴾ په دې کښن نسخی مختلف دی په بعضو کښن هم دغه شان دی په همزی د استفهام سره، او په بعضو کښن ﴿يَحْسَبُ﴾
 بغیر د همزی نه، او هم دا نسخه صحیح ده، ځکه چه په دې آیت کریمه کښن ﴿يَحْسَبُ﴾ په همزی سره د چا قراءه هم نه دې بلکه په دې کښن اختلاف د قراءت صرف په کسره د سین او د فتح د سین دې.

[۳۹۹۶] (١) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غُمَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ "عَمَّنْ أَرَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَيَوْمِئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ۚ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ۚ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: بَعْضُهُمْ أَدْخَلَ بَيْنَ خَالِدٍ وَأَبِي قِلَابَةَ رَجُلًا.

د ابوقلابه نه روایت دې فرمائی چه ما دا ایت کریمه: «(فیومئذ لا یعذب عذابه أحد * ولا یوثق وثاقه أحد)» په دې طریقې سره دداسې کس نه اوریدلی دی چاچه درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي. امام ابوداؤد وائی چه بعض محدثینو دخالد اود ابوقلابه په مینځ کښې یوبل راوی هم داخل کړي دي.

﴿فَيَوْمِئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ﴾ یعنی دواړه ځایه فعل مجهول، او په دویم قراءت کښن په دې کښن ﴿لا یعذب﴾ او ﴿لا یوثق﴾ په صیغه د معروف سره دې.

[۳۹۹۷] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: "أَتَانِي مَنِ أَرَأَاهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مَنِ أَرَأَاهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَيَوْمِئِذٍ لَا يُعَذِّبُ سَوْرَةَ الْفَجْرِ آيَةً ۚ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَرَأَ عَاصِمٌ، وَالْأَعْمَشُ، وَطَلْحَةُ بْنُ مَصْرَفٍ، وَأَبُو جَعْفَرٍ يَزِيدُ بْنُ الْقَعْقَاعِ، وَشَيْبَةُ بْنُ نَصَّارٍ، وَثَافِعُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَثِيرٍ الدَّارِيُّ، وَأَبُو عَمْرٍو بْنُ الْعَلَاءِ، وَحَمْزَةُ الزِّيَّاتُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجُ، وَقَتَادَةُ، وَالْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، وَمُجَاهِدٌ، وَثَمِيمُ الْأَعْرَجِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ لَا يُعَذِّبُ وَلَا يُوثِقُ إِلَّا الْحَدِيثَ الْمَرْفُوعَ فَإِنَّهُ يُعَذِّبُ بِالْفَتْحِ.

د ابوقلابه نه روایت دې فرمائی چه ماته دا ایت کریمه: «(فیومئذ لا یعذب) یوداسې کس اورولي دي چاته چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اورولي وو چه: «(فیومئذ لا یعذب)» (په مجهول صیغې سره، دې، ابوداؤد وائی: عاصم، اعمش، طلحه بن مصرف، ابوجعفر یزید بن القعقاع، شیبه بن نصاح، نافع بن عبد الرحمن، عبد الله بن کثیر الداری، ابو عمرو بن العلاء، حمزة الزیات، عبد الرحمن الاعرج، قتادة، حسن بصري، مجاهد، حمید أعرج، عبد الله بن عباس، عبد الرحمن بن ابی بکر) لَا يُعَذِّبُ وَلَا يُوثِقُ» (معروف صیغې سره) وئیلې دې، خوپه

١: تفرد به ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۱۵۶۰۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷/۵) (ضعيف الإسناد)

٢: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۵۶۰۸) (ضعيف الإسناد)

مرفوع روایت کښي (يُعَذَّبُ) (د ذال فتحې سره) دي.

[۳۹۹۸] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي عُبَيْدَةَ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعْدِ الطَّائِي، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا ذَكَرَ فِيهِ جِبْرِيلُ وَمِيكَالُ، فَقَالَ جِبْرِائِيلُ، وَمِيكَالُ، "قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ خَلْفٌ: مُنْذُ أَرْبَعِينَ سَنَةً لَمْ أَرُقِ الْقَلَمَ عَنْ كِتَابَةِ الْحُرُوفِ مَا أَعْيَانِي شَيْءٌ مَّا أَعْيَانِي جِبْرِائِيلُ، وَمِيكَالُ.

د ابوسعيد خدری (رض) روایت دي فرماني چه رسول الله يوداسي حديث بيان کړو چه د جبرائیل او میکائیل عليهما السلام ذکر نې په کښې او کړو نبی ﷺ او فرمائیل جبرائیل او میکائیل.

قوله: (حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حَدِيثًا ذَكَرَ فِيهِ « جِبْرِائِيلُ وَمِيكَالُ »). فَقَرَأَ (جِبْرِائِيلُ وَمِيكَالُ): په دې دواړو لفظونو يعنی جبرائیل او میکائیل د ابوداؤد په نسخو کښ ډير اختلاف دي، په بذل کښ د ابن رسلان نه نقل کړې دي چه ماته هيڅ نقل په دې باره کښ نه دي ملاؤ شوې چه د رسول الله ﷺ تلفظ په دې دواړو کښ څه وو او اهل عرب په دې دواړو لفظونو کښ ډير تصرف او تغير کړې دي د خپل عادت مطابق لکه چه په اسماء عجميه کښ تغير کړې دي، تردې چه په دې دواړو لفظونو کښ ديارلس لغتونه دي، خو په دې اصل چونکه لغت د قریش دي ځکه چه رسول الله ﷺ قریشي دي نو د دې تقاضه دا ده چه دا لفظ جبریل وي بکسر الجيم برون قنديل، (فانها لغة الخجاز وهي قراءة ابن عامر وابي عمرو ونافع وحفص، وقال حسان ...)

وجبريل رسول الله فينا وروح القدس ليس له الكفاء

او د میکائیل په باره کښ هغوی ليکی چه هغه میکال دي بالقصر سره د حذف د همزې نه په وزن د مفعال اه (بذل) د ابوداؤد په بعض نسخو کښ دي چه خلف وائي چه د خلويښتو کالو نه زه په کتابت د حروفو کښ مشغول یم، چرته د يو لفظ کتابت هم زه نه یم عاجز کړې څنگه چه زه جبرائیل او میکائیل عاجز کړم. په دې ديارلسو لغتونو کښ خو دولس په حرف لام سره دي او ديارلسم لغت د لام په ځاني په نون سره دي، جبراین.....

[۳۹۹۹] (۲) حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَةَ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَازِمٍ، قَالَ: ذَكَرَ كَيْفَ قِرَاءَةَ جِبْرِائِيلَ، وَمِيكَالَ عِنْدَ الْأَعْمَشِ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَعْدِ الطَّائِي، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاحِبَ الصُّورِ، فَقَالَ: عَنْ يَمِينِهِ جِبْرِائِيلُ وَعَنْ يَسَارِهِ مِيكَالُ."

دمحمد بن حازم ﷺ نه روایت دي فرماني چه داعمش په وړاندې ددې خبرې ذکر وشو چه د جبریل او میکائیل (عليهما السلام) قرءت څنگه دي؟ نومونې ته اعمش د سعيد الطائي نه او هغه د عطيه عوفي نه او هغه د ابوسعيد خدری نه حديث بيان کړو چه نبی ﷺ دهغه فرستي ذکر وکړو د کوي سره چه شپيلی ورسره ده او ولاړه ده نبی ﷺ او فرمائیل دهغې

(۱): تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۴۲۰۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۹/۳) (ضعيف الإسناد)

(۲): تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۴۲۰۵) (ضعيف)

[٤٠٠] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَدَيْمًا ذَكَرَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ يَقْرَءُونَ: مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ سُوْرَةَ الْفَاتِحَةِ آيَةً وَأَوَّلَ مَنْ قَرَأَهَا: مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ. مَرْوَانُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ وَالزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ.

سعید بن مسیب فرمائی چه رسول کریم ﷺ او ابوبکر صدیق، عمر فاروق او عثمان رضی اللہ عنہما به (مالک يوم الدين) تلاوت کولو او مروان د ټولونه مخکښي (مالک يوم الدين) لوستلی وو امام ابو داود فرمائی زهري په واسطه دانس په واسطه د سالم دهغه دپلار نه نقل کړې دې، او دا حدیث مرسل گنرل زیات مناسب دي.

قوله: (كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ يَقْرَءُونَ (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) وَأَوَّلَ مَنْ قَرَأَهَا (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) مَرْوَانُ)

يعنی دې ټولو حضراتو خو (مالک يوم الدين) په الف سره لوستلو او د ټولونه اول چه کوم سړی لفظ (ملک) بغير د الف نه لوستلې دې هغه مروان دي. په دې باندې بذل کښ د حضرت گنگوهی د تقرير نه نقل کړې دی چه د دې نه د مطلق قراءت نفی نه ده مراد، قراءت خو دا قدیم دي او متواتر دي، دلته مراد دا دي چه د جماعت په مانځه کښ دغه شان د ټولونه اول مروان لوستل کړې دي.

والحدیث اخرجه الترمذی تعلیقاً، قاله المنذری

[٤٠١] (٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ: "أَنَّهُمَا ذَكَرْتُ أَوْ كَلِمَةً غَيْرَهَا قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ. يُقَطِّعُ قِرَاءَتَهُ آيَةً آيَةً"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ يَقُولُ: الْقِرَاءَةُ الْقَدِيمَةُ: مَالِكِ يَوْمِ

دام سلمه رضی اللہ عنہا نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم به سورة فاتحه داسې لوستله: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ)، څلورم ایت تر آخره پورې (يعنی نبی ﷺ به هریو ایت جدا جدا تلاوت کولو او یو به ئې دبل سره نه یوځای کولو).
(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا ذَكَرَتْ - - قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) يُقَطِّعُ قِرَاءَتَهُ آيَةً آيَةً)
دام سلمه رضی اللہ عنہا د دي روایت نه معلومېږي چه رسول الله ﷺ به د سورة الفاتحه د هر آیت په وخت وقف فرمائيلو.

دا روایت په جامع ترمذی کښ په دوه طرقو سره روایت کړې شوې دي (ابن جُرَيْجٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ) او دویم طریق داسې دي (لیث بن سعد عن ابن ابی ملیکة عن یعلی بن مملک عن ام سلمة) امام ترمذی رحمه الله فرمائی (وحدیث اللیث اصح) ... په دواړو

(١): تفرد به أبو داود (ضعیف الاستاد)

(٢): سنن الترمذی للقراءات سورة الفاتحة ١ (٢٩٢٧)، (تحفة الأشراف: ١٨١٨٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٠٢/٦)، (صحیح)

روایتونو کښ فرق دا دي چه در رسول الله ﷺ د قراعت تشریح په هر آیت باندې د وقف کولو سره نشته، او د ابن جریج په روایت د هغې کیفیت ذکر دي، د ابن جریج روایت منقطع او د لیث روایت متصل دي لهذا هم دي ته به ترجیح ورکولې شی، د دي نور تفصیل په الدر المنصود د دویم جلد په آخر کښ تیر شوي دي هغې ته دي رجوع او کړې شی.

[٤٠٠٢] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَبِيدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عَتِيَّةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: كُنْتُ رَدِيفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى جَمَارٍ وَالشَّمْسُ عِنْدَ غُرُوبِهَا، فَقَالَ: "هَلْ تَذَرِي أَيْنَ تَغْرُبُ هَذِهِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَأَيْنَمَا تَغْرُبُ فِي عَيْنِ حَامِيَةٍ".

د ابوذر رضی الله عنه روایت دي فرمائی چه زه په یو خرباندې په نبی ﷺ پسي شاته سوروم په دي وخت کښې د ماښام نمر پریوتو اونبي ﷺ او فرمائیل ایا تاته معلومه ده چه دانمر چرته پنا کيږي؟ ما عرض اوکړو الله اودهغه رسول ښه پوهيږي نبی ﷺ او فرمائیل: «فإنها تغرب في عين حامية» دحمته په ځاني باندې ئې حامية ولوستلو.

[٤٠٠٣] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَطَاءٍ، أَنَّ مَوْلَى ابْنِ الْأَسَّقَعِ رَجُلٌ صَدَقَ أَخْبَرَهُ، عَنْ ابْنِ الْأَسْقَعِ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَهُمْ فِي صَفَةِ الْمُهَاجِرِينَ فَسَأَلَهُ إِنْسَانٌ أَى آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ".

د واثله بن اسقع نه روایت دي فرمائی چه ئې کزیم و د مهاجرینو صفه ته تشریف راوړو او یوکس ورته تپوس اوکړو چه اي د الله رسوله په قران کریم کښې کوم یو ایت ډیر لوی دي (یعنی دمرتې اوداثر په اعتبار سره) نبی ﷺ او فرمائیل: «(الله لا إله إلا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم)» (نه الا هو باندې ئې وقف ونکړو).

«(الله لا إله إلا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم)» دا حدیث مصنف رحمه الله په دي وجه راوړلې دي چه په القیوم کښ قراوتونه مختلف دي، پس په بذل کښ دي «وفيه قراءتان غير متواترتين وهى القيام والقيم قال البيضاوى وقرئ القیوم والقیام والقيم اه»

[٤٠٠٤] (٣) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أَبِي الْحَجَّاجِ الْبَنْقَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَرَأَ: هَيْتَ لَكَ سُورَةُ يُوسُفَ آيَةً ٣٣ فَقَالَ شَقِيقٌ: إِنَّا نَقْرُؤُهَا: هَيْتَ لَكَ. يَعْنِي، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَقْرَأُهَا كَمَا عَلِمْتُ أَحَبُّ إِلَيَّ".

د ابن مسعود رضی الله عنه روایت دي فرمائی چه هغه په سورة يوسف هیت لک ولوستلو شفیق او وئیل چه مونږ خوبه هیت لک لوستل ابن مسعود به او فرمائیل ما چه څنگه زده کړې دي

(١): صحيح البخاري/بدء الخلق ٤ (٣١٩٩)، وتفسير القرآن ٣٦ (٤٨٠٣)، والتوحيد ٢٢ (٧٤٢٤)، صحيح مسلم/الإيمان ٧٢ (١٥٩)، سنن الترمذي/الفتن ٢٢ (٢١٨٦)، تفسير القرآن سورة يسن ٣٧ (٣٢٢٧)، (تحفة الأشراف: ١١٩٩٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٥/٥، ١٥٢، ١٥٨، ١٦٥، ١٧٧) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٧٥٦) (صحيح)

٣: صحيح البخاري/تفسير القرآن ٤ (٤٦٩٢)، (تحفة الأشراف: ٩٢٦٥) (صحيح)

هم هغسي مې خوښ دي.

قوله: (عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَرَأَ (هَيْتَ لَكَ) فَقَالَ شَقِيقٌ إِنَّا نَقْرُؤُهَا (هَيْتَ لَكَ) يَغْنَى فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ أَقْرُؤُهَا كَمَا عَلَّمْتُ أَحَبُّ إِلَيَّ)

په بعض نسخو کښ هم دغه شان ده د لفظ یعنی په زیادت سره، په ظاهر کښ دا لفظ زائد او بی محل دي، که دا صحیح او منلې شی نو بیا به دا وئیلې شی چه راوی سره بعینه د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه الفاظ محفوظ نه وو په دي وجه هغوی دا لفظ زیاتې کړو، دا لفظ (هیت) په سورة یوسف کښ دي، (وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ الْآيَةَ) په دي کښ پنځه قراتونه معروف دي، (هیت، هیت، هیت) دا درې واړه په یا بعد الهاء سره دي. او (هیت، هیت) بالهمزة بعد الهاء، په بذل کښ ئې د غیث النفع فی القراءات السبعه نقل کړې دي: (وللعرب فيها لغات اجودها فتح الهاء والتاء وهي قراءة العامة وقال الطبري: وهي قراءة النبي ﷺ) او دا د اسماء افعال نه دي لکه (روید) او (صه) د دي معنی د (هلم) راځي (بذل) او د حضرت شیخ په الابواب والتراجم ۱/۵۷ کښ دي: وقد بسط القسطلاني الكلام في قرات لفظ هیت فذكر تسع قراءات اربعة منها شاذة وخمسة معروفة، وقال صاحب الجمل بعد ذكر اختلاف القراءات في هذا اللفظ: فالقراءات السبعة وسبعة وهذه كلها لغات في هذه الكلمة وهي في كلها اسم فعل بمعنى هلم اي اقبل وتعال اه والحديث اخرجه البخاري بنحوه، قاله المنذرى.

[۴۰۰۵] (حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مَعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، قَالَ: قِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ: "إِنَّ أَنَا سَاءَ يَفْرَعُونَ هَذِهِ الْآيَةَ: وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ، فَقَالَ: إِنِّي أَقْرَأُ كَمَا عَلَّمْتُ أَحَبُّ إِلَيَّ: وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ سورة يوسف آية ٢٣".

د شقيق نه روايت دي فرمائي چه خلقو عبد الله بن مسعود ته او وئيل چه بعضي خلق (وقالت هيت لك) وائي، هغه او وئيل زه ئې داسې لولم څنگه چه ماته زده كړې شوې دي او زما همدا خوښ دي.

[۴۰۰۶] (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَالِيحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. ۴ وَحَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ".

د ابوسعید خدری رضی الله عنه نه روايت دي فرمائي چه نبی کریم او فرمائیل چه الله تعالی بنی اسرائیلوته فرمائیلې دي: (ادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة تغفر لكم خطاياكم) «يعني نبی ﷺ دنغفره ځانې باندې تغفر ولوستل» (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ ») په دي لفظ کښ درې قراتونه دي، (تغفر، يغفر، نغفر) (بذل) والاولی قراءه ابن عامر والثانية قراءة نافع، والثالثة للباقين. (بذل)

۱: نظر ماقبله، (تحفة الأشراف: ۹۲۶۵) (صحیح)
۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۱۸۰) (حسن صحیح)

والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي من حديث همام بن منبه عن أبي هريرة رضي الله عنه، قاله المنذري.

[٤٠٠٧] (١) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي قُدَيْكٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، بِإِسْنَادٍ مِثْلِهِ.

هشام په خپل سند سره د دې روایت په شان روایت بیان کړې دي.

[٤٠٠٨] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ: أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "نَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْنَا: سُورَةَ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: يَعْْنِي مُخَفَّفَةً حَتَّى آتَى عَلَى هَذِهِ الْآيَاتِ.

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت دي فرماني چه په نبی کریم صلی الله علیه و آله باندې وحی نازل شو او مونږ ته یې واوروله: «سورة أنزلناها وفرضناها» یعنی په فرضنا کښې په تخفیف دن سره امام ابوداود فرماني چه نبی صلی الله علیه و آله دالفظ په تخفیف دراء سره تردې چه دي ایتونوته ورسیدو. قوله: «عن عائشة - رضى الله عنها - قالت نزل الوحي على رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقرأ علينا (سورة أنزلناها وفرضناها). قال أبو داود ينعني مخففة»

یعنی په «فرضنا» کښ د راء په تخفیف سره، او د دې مقابله کښ تشدید د راء دي، په بذل کښ دی: «قراء ابن كثير وابو عمرو "وفرضناها" بتشديد الراء والباقون بتخفيفها» اه

د قراءت سبعة امامان او د هغوی د مشهورو راویانو مختصر تعارف:

په ذهن کښ راغلل چه اوس په آخر مقام کښ د مناسبت د وجې نه د قراءت سبعة مشهوره متواتره د ائمه نومونه ذکر کړې شی، علماء قراءت په دې امامانو کښ دوه راویان هم ذکر کړې دي:

١: امام نافع المدني: دا نافع بن عبد الرحمن لیشی دي د هغې راوی عیسی بن مینا مدنی دي چه د هغه لقب قالون دي، او دویم راوی ابوسعید عثمان بن سعید مصری قرشی دي، د چا لقب چه ورش دي.

٢: امام ابن کثیر مکی: د هغوی نوم ابو معبد عبدالله بن کثیر کنانی فارسی الاصل چه پیدائش یې په مکه مکرمه کښ شوې دي، د هغوی یو راوی ابو الحسن احمد بن محمد مخزومی ولاء مکی دي او دویم راوی یې ابو عمر محمد بن عبد الرحمن مخزومی مکی دي چه د هغوی لقب قنبل دي.

٣: ابو عمرو بصری: د دوی یو راوی ابو عمر حفص بن عمر ازدي دوری ضریر دي او دویم راوی ابو شعيب صالح بن زياد رقی دي.

٤: امام ابن عامر شامي عبدالله بن عامر يحيصبي امام جامع دمشق دي، د دوی یو راوی ابو الوليد هشام بن عمار خطيب جامع دمشق، او دویم راوی یې ابو عمرو عبدالله بن احمد فهري قرشي جامع دمشق دي.

(١): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ٤١٨٠) (حسن صحيح)

(٢): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٨٧٨) (صحيح الإسناد)

۵: امام عاصم کوفی ابوبکر عاصم بن ابوالنجد اسدی ولاء کوفی د هغوی یو راوی ابوبکر شعبه ابن عیاش حناط او دویم راوی ابو حفص بن سلیمان دې، د حفص په باره کښ نې لیکلې دی چه اگر چه قراءت سبعة بلکه عشره متواتره دی او د سبعة خلاف خو کله چا یو حرف هم نه دې وئیلې بلکه د حرمین او بصره قراءتونه خالص د قرشی کیدو د وجې نه یو خاص امتیاز هم دې خو دا د الله ورکړې قبولیت دې چه د سوونو کلونو نه په مکاتب اومدارس کښ صرف د حفص روایت لوستلې شی، اود زمکې په سر باندې په زرو حافظانو کښ تقریباً یو کم زرو کسانو ته صرف هم دا روایت یاد دې او داسې به کیدې شی چه یو هم نه وی چا چه دا روایت نه وی لوستلې، ذلک فضل الله یوتیه من یشاء.....

۶: امام حمزة کوفی ابوعمار حمزة بن حبيب الزيات د هغوی یو راوی ابو محمد حلف ابن هشام او دویم راوی ابو عیسیٰ خلاد بن خالد صیرفی کوفی دې،
۷: امام ابوالحسن علی بن حمزة الکسانی نحوی کوفی دا د امام محمد بن الحسن الشیبانی د ترور خوښ وو. د هغوی یو راوی ابوالحارث لیث بن خالد نحوی او دویم راوی ابو عمر حفص ابن عمر دې څوک چه د ابو عمرو بصری هم راوی دې. (ماخوذ از شرح سبعة قراءات مولفه قاری محی الاسلامی بقی)

کتاب الحمايم

د غسل خاني د احکامو بيان

د دې کتاب مناسبت د ما قبل سره :

دا کتاب مقدمه او تمهید دې د راروان کتاب اللباس دپاره ځکه چه جامه او کپړې صفا او پاک انسان بدلوی د حمام د دخول او غسل نه پس، لهذا په کتاب اللباس او کتاب الحروف کښ مناسبت کتل دی، پس هغه ظاهر دې ځکه چه حروف او الفاظ د معانی دپاره په منزله د لباس دی، فلما فرغ المصنف من احد قسمی اللباس شرع فی الاخر....

باب الدُّخُولِ فِي الْحَمَامِ

غسل خاني ته د داخلیدو بیان

[۴۰۰۹] (حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ أَبِي عُدْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ دُخُولِ الْحَمَامَاتِ لَمْ رَخَّصَ لِلرِّجَالِ أَنْ يَدْخُلُوها فِي الْمَنَازِلِ".

د عائشه رضی الله عنه روایت دې فرمائی چه نبی کریم ﷺ حمامونوته دتلونه منع فرمائی وه او بیا ئې صرف سړوته په داسې حال کښې اجازت ورکړو چه لنگونه به ئې وهلي وي.
(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- نَهَى عَنْ دُخُولِ الْحَمَامَاتِ لَمْ رَخَّصَ لِلرِّجَالِ أَنْ يَدْخُلُوها فِي الْمَنَازِلِ)

سنن الترمذي/الأدب ۴۳ (۲۸۰۲)، سنن ابن ماجه/الأدب ۳۸ (۳۷۴۹)، (تحفة الأشراف: ۱۷۷۹۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۳۲/۶، ۱۳۹، ۱۷۹) (ضعيف)

دا روایت مختصر دې د دې نه روستو روایت مفصل دې، روایتونه دواړه د عائشې رضی اللہ عنہا نه روایت دی، په روایت مفصله کښ دی: «دَخَلَ بِنْتُ الشَّامِ عَلَى عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - فَقَالَتْ مِمَّنْ أَتْنُ قُلْنَ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ. قَالَتْ لَعَلَّكُمْ مِنَ الْكُورَةِ الَّتِي تَدْخُلُ بِسَاوِهَا الْحَمَامَاتِ قُلْنَ نَعَمْ الْخ»

[۴۰۱۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قَدَامَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ جَمِيعًا، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، قَالَ: دَخَلَ بِنْتُ الشَّامِ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَقَالَتْ: مِمَّنْ أَتْنُ؟ قُلْنَ: مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، قَالَتْ: لَعَلَّكُمْ مِنَ الْكُورَةِ الَّتِي تَدْخُلُ بِسَاوِهَا الْحَمَامَاتِ؟ قُلْنَ: نَعَمْ، قَالَتْ: أَمَا إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَا مِنْ امْرَأَةٍ تَحْلُمُ بِمَا فِي غَيْرِ بَيْتِهَا إِلَّا أَهَتْكَتْ مَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا حَدِيثُ جَرِيرٍ وَهُوَ أَثَرٌ، وَلَمْ يَذْكُرْ جَرِيرٌ أَبَا الْمَلِيحِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

د ابوالمليح نه روایت دې فرمائی چه دشام اوسیدونکي یوڅو زنانه ام المومنین عائشې رضی اللہ عنہا ته راغلې هغې ورته ووثیل تاسوڅوک یی؟ دوی ورته ووثیل چه دشام د علاقې والیو، عائشې رضی اللہ عنہا ورته ووثیل کیدی شي چه تاسود هغه خلقونه یی چه زنانه ئې د غسل کولو دپاره حمامونوته څي دوی ووثیل هوام المومنین ورته ووثیل چه ماد نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چه فرمائیل ئې. هره یوه زنانه چه دخپل کور نه علاوه په بل ځانې کښې جامې اوکاري نو هغې هغه پرده اوشلوله کومه چه ددې او د الله تعالی په مینځ کښې ده. امام ابوداؤد فرمائی چه دا د جریر حدیث دي او جریر په دې کښې د ابوالمليح ذکر نه دې کړي اوداسې ئې فرمائیلې دي چه رسول الله فرمائیلې دي.

مضمون الحديث :

یعنی یو ځل د شام څه زنانه د عائشې صدیقې رضی اللہ عنہا په خدمت کښ حاضرې شوې نو هغوی ترې نه تپوس اوکړو چه تاسو د کوم ځانې ئې؟ هغوی اووې مونږ اهل شام یو. عائشې رضی اللہ عنہا او فرمائیل چه کیدی شي تاسو د شام د هغه علاقې یی چرته چه زنانه په حماماتو کښ داخلېږی، یعنی د غسل دپاره. هغوی اووې او جی..... په دې باندې عائشې رضی اللہ عنہا او فرمائیل چه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چه نه ده یو زنانه چه د خپل کور نه علاوه بل ځانې خپلې جامې اوباسی مگر دا چه هغه ستر او پرده شلوی کومه الله پاک د هغې او خپل مینځ کښ قائم فرمائیلې ده یعنی د انسان او گناهونو تر مینځه چه الله پاک کومه پرده او بندیز جوړ کړې دې هغې لره هغه ماتوی یعنی د حکم خلاف ورزی کوی.

د باب د اول روایت مضمون دا دې چه په شروع کښ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دخول حمام نه مطلقاً منع فرمائیلې وه د دې نه پس ئې صرف د رجال دپاره د پردې او لنگ سره د داخلیدو اجازت او فرمائیلو.

۱: و حدیث محمد بن قدامة قد تفرده به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۸۰، ۱۶۰۹)، وقد أخرجه: حديث محمد بن مثنى: سنن الترمذي للأدب ۴۳ (۲۸۰۳)، سنن ابن ماجه للأدب ۳۸ (۳۷۵۰)، مسند احمد (۱/۶، ۱۹۹)، سنن الدارمي للاستئذان ۲۳ (۲۶۹۳) (صحيح)

معلومه شوه چه د سرو په حق کښ نهی منسوخ ده خو د زنانو په حق کښ باقی ده په بعض لویو ښهرونو کښ د حماماتو انتظام وی چه د هغې په عربو کښ دستور نه وو هم په دې وجه وړاندې حدیث د ابن عمر رضی الله عنهما کښ راځی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلې وو: **«إِنَّهَا سَتُفْتَحُ لَكُمْ أَرْضُ الْعَجَمِ وَسَتَجِدُونَ فِيهَا بَيُوتًا يُقَالُ لَهَا الْحَمَامَاتُ فَلَا يَدْخُلْنَهَا الرِّجَالُ إِلَّا بِالْأُزْرِ وَامْنَعُوهَا النِّسَاءَ إِلَّا مَرِيضَةً أَوْ نَفْسَاءً»** یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه مسلمانان به د عجمو زمکه فتح کړی او هلته به داسې کورونه او حمامات بیا مومی په هغې کښ دې سړی بغیر د لنگ نه بالکل داخل نه شی، او زنانه هلته د تلو نه منع کړی مگر دا چه هغه مریضه وی یا د حیض او نفاس والا وی.

د دې حماماتو د دخول نه په دې وجه منع او فرمائیلې شوه چه هلته د عورت ښکاره کیدل او بې پردگی وی، او د سرو او ښځو اختلاط وی. حدیث عائشة رضی الله عنها اخرجهما الترمذی وابن ماجه، وحدیث عبداللہ بن عمر اخرجہ ابن ماجه قاله المنذری.

[۴۰۱۱] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّهَا سَتُفْتَحُ لَكُمْ أَرْضُ الْعَجَمِ وَسَتَجِدُونَ فِيهَا بَيُوتًا يُقَالُ لَهَا الْحَمَامَاتُ فَلَا يَدْخُلْنَهَا الرِّجَالُ إِلَّا بِالْأُزْرِ وَامْنَعُوهَا النِّسَاءَ إِلَّا مَرِيضَةً أَوْ نَفْسَاءً".

د عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلې دي: نزدې ده چه تاسوبه د عجمو علاني فتح کړی او هلته به تاسو د حمامونو په نوم باندې آبادی ووينئ خبردار سړې دي ورته بغیر د لنگ نه نه داخلېږي او خپلې زنانه هلته د تلونه منع کړي مگر چه کومه زنانه په نفاس کښې وي یا مریضه وي.

بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّعَرِّيِ (١)

د بربند لا مبلود معانعت بیان

[۴۰۱۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ نُفَيْلٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ الْعَرَزَمِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ يَعْلَى: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَغْتَسِلُ بِالْبَرَّازِ بَلَا إِزَارَ، فَصَعَدَ الْمِنْبَرَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَبِيبُ سِتِيرٍ يُحِبُّ الْحَيَاءَ وَالسَّتْرَ، فَإِذَا اغْتَسَلَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَسْتِرْ".

د يعلى رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله یو داسې کس اولیدو چه بغیر جانگي نه غسل کولونو په دې وخت کښې منبرته وختلود الله تعالی حمد او ثناء نه بیان کړه اوبیاني او فرمائیل یقینا الله تعالی ډیر ژوندي او پرده پوش دي ستراو حياء خوښوي. کله چه په تاسو کښې یو کس غسل کوي نوځان ته دي پرده وکړي.

قوله: «عَنْ يَعْلَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- رَأَى رَجُلًا يَغْتَسِلُ بِالْبَرَّازِ فَصَعَدَ الْمِنْبَرَ

١: سنن ابن ماجه الاذدب ٣٨ (٣٧٤٨)، (تحفة الأشراف: ٨٨٧٧) (ضعيف)

٢: په دې تعري سره مقصود بالذات هغه تعري ده کومه چه عند الغسل وی هم په دې وجه مصنف دا باب په کتاب الحمام کښ راوړې دي په ځانې د کتاب اللباس، والله تعالی اعلم

٣: سنن النسائي الغسل والتيمم ٧ (٤٠٤)، (تحفة الأشراف: ١١٨٤٥)، وقد أخرجہ: مسند احمد (٢٢٤/٤) (صحيح)

فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَنْتَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ - « إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ سِتِيرَ » دا لفظ حی په یوې یاء سره نه دې هغه خو د حیاة نه اخستلې شوې دې او دا په دوه یاء گانو سره د حیا نه ماخوځ دې په وزن د فعیل، زمونږ په نسخه کښ هم دغه شان دې « یفتسل بالبراز » او په بعض کښ دې « یفتسل بالبراز بلا ازار » او په بعض کښ « یفتسل بالازار » دې.

شرح الحديث وفقهه :

رسول الله ﷺ یو سرې اولیدو چه په ښکاره ځانې کښ ئې بغیر د ازار او پردې نه غسل کولو، رسول الله ﷺ هغه ته مخامخ خوځه او نه فرمائیل چه د رسول الله ﷺ عادت مبارک مخامخ د رتلو نه وو بلکه د عام تقریر او بیان په انداز کښ به رسول الله ﷺ خبردارې کولو، پس دلته هم رسول الله ﷺ هم دغه شان او کرل چه منبر ته ئې تشریف یووړ او د خطبې نه پس ئې په دې باندې تنبیه او فرمائیل او وې فرمائیل چه بیشکه الله پاک حیا کونکې دې او د بل نه هم حیا او پرده خوښوی، پس کوم سرې چه په تاسو کښ غسل کوی نو هغه لره پرده اختیارول پکار دی.

په بذل المجهود کښ لیکلې دی چه که غسل د خلقو مخکښ کوی نو بیا خو ستر واجب دې او که ځانله وی نو بیا هغه وخت مستحب دې، (۱) ونقل عیاض جواز الاغتسال عریانا فی الخلوة عند جماهير العلماء لحديث البخاری ان موسى اغتسل عریانا وان ایوب کان یفتسل عریانا اه... په زمانه د جاهلیت کښ پرده بالکل وه نه پس د عورت ښکاره کولو سره د استنجاء ذکر په کتاب الطهارة کښ تیر شوې دې، « لا یخرج الرجلان یضربان الغائط کاشفین عن عورتھما الحديث » والحديث اخرجه النسائی، قاله المنذرى...

[۴۰۱۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلْفٍ، حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْأَوَّلُ أَثَرٌ.

صفوان بن یعلی دخپل پلار نه او هغه د نبی ﷺ نه دا روایت بیان کړې دې. امام ابوداؤد فرمائی چه اولنې ایت ډیر کامل دې.

[۴۰۱۴] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي النَّغْرِ، عَنْ زُرْعَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زُرْهٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَتْ هَذِهِ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ، قَالَ: جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَنَا وَلَحِظَ مِنَّا مُنْكِشَةً، فَقَالَ: "أَمَا عَلِمْتُمْ أَنَّ الْفَيْحَ عَوْرَةٌ؟"

(۱) د راتلونکې باب په آخری حدیث کښ راځی « قلت یا رسول الله ﷺ اذا کان احدنا خالیا؟ قال الله احق ان یتحمي من الناس، په دې باندې د شیخ په حاشیه کښ دی چه شامی د خلوت په حالت کښ هم ستر واجب کړې دې یعنی بغیر د حاجت نه بریند کیدل جائز نه دی، او په شرح اقناع کښ د استحباب تصریح کړې ده خو امام نووی رحمه الله فرمائی چه الاصح الوجوب...»

(۲) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۴۰) (حسن)

(۳) صحیح البخاری/ الصلاة ۱۲ (۳۷۱ تعلیقاً)، سنن الترمذی/ الاستئذان ۴۰ (۲۷۹۵)، (تحفة الأشراف: ۳۲۰۶)، وقد اخرجه: سنن الدارمی/ الاستئذان ۲۲ (۲۶۹۲) (صحیح)

عبد الرحمن بن جرهد د خپل پلار نه روایت نقل کوي او جرهد رضی الله عنه د اصحاب صفه والادي فرمائی چه یوخل نبی صلی الله علیه و آله زمونږ سره کیناستو او زما پتون بریندوو، راته ئې او فرمائیل ایاتاته معلومه نه ده چه ورون عورت وي؟

«جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عِنْدَنَا وَفَخِذِي مُنْكَشِفَةً فَقَالَ «أَمَا عَلِمْتُ أَنَّ الْفَخِذَ عَوْرَةٌ؟»

د ائمه اربعه مذهب هم دا دې د هغوی په نزد فخذ په عورت کښ داخل دې په دې کښ د اهل ظواهر اختلاف دې د هغوی په نزد د عورت مصداق صرف سواتین دی یعنی قبل او دبر، دا مسئله یعنی حد العورة کښ اختلاف العلماء په دویم جلد «باب جماع اثواب ما یصلی فيه» کښ تیر شوې دې، هلته دا هم تیر شوې دی چه د امام مالک رحمته الله علیه یو قول دې چه فخذین په عورت کښ داخل نه دی.

د جرهد د دې حدیث په باره کښ امام ترمذی رحمته الله علیه فرمائی: حدیث حسن ما اری اسناده بمتصل... او د دې په سند کښ اختلاف او اضطراب هم دې کوم چه په بذل کښ ذکر دې، او په صحیح بخاری کښ دی امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی: حدیث انس اسند و حدیث جرهد احوط... د حدیث انس رضی الله عنه نه مراد دا دې: «حَسْبُ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله عَنْ فَخْذِهِ» ابن رسلان فرمائی: «و معنی قوله ((اسند)) ای احسن اسنادا ومعنی قوله ((احوط)) اقرب الى التقوى والجواب عن حدیث انس انه محمول على انه انكشف فخذه بغير اختياره وعلمه وقصده وانما انكشف من اسراع اللدابة ونحوه فلا يستلزم ذلك ان لا تكون الفخذ عورة» (من البذل)

[۴۰۱۵] (١) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا حُجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرْتُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُكْشِفُ فُخْذَكَ وَلَا تَنْظُرَ إِلَى فُخْذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا الْحَدِيثُ فِيهِ نَكَارَةٌ.

د علی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیل دی خپل ورون مه برینده وه اونه به دژوندي اونه به دمړي ورون ته گوري، امام ابوداؤد فرمائی چه په دې روایت کښې نکارت دې.

«عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا تُكْشِفُ فُخْذَكَ وَلَا تَنْظُرَ إِلَى فُخْذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ». قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا الْحَدِيثُ فِيهِ نَكَارَةٌ»

د نكارة په ظاهر کښ وجه دا ده چه په دې سند کښ د حبيب او عاصم ترمینځه انقطاع ده، د هغوی د هغوی نه سماع نه ده ثابت اگر چه رجال د اسناد ثقه دی، په بذل کښ د ابن رسلان نه دا جواب نقل کړې دې: «وقد زال الانقطاع بواسطة الحسن بن ذكوان كما قال ابو حاتم. او عمرو بن خالد كما ذكره البزار، وقد اخرج لهما البخاري في الصحيح، ولم يبق فيه نكارة ولا قدح اه» والحديث اخرجه ابن ماجه قاله المنذرى...

١: انظر حديث رقم: (٣١٤٠)، (تحفة الأشراف: ١٠١٣٣) (ضعيف جداً)

بَاب مَا جَاءَ فِي التَّعْرِی د برېښه تلوی بیان

دلته د تعری نه مراد بې پرده کیدل دی کوم چه بالاراده وی لکه چه د حدیث الباب نه معلومېږي چه دهغي مضمون دا دي:

[۴۰۱۶] (۱) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ الْمُسَوِّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ، قَالَ: حَمَلْتُ حَجْرًا ثَقِيلًا، فَبَيْنَا أَمْشِي، فَسَقَطَ عَنِّي ثَوْبِي فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خُذْ عَلَيْكَ ثَوْبَكَ وَلَا تَمْشُوا عُرَاةً".

دمسور بن مخرمه رضي الله عنه نه روایت دي فرمائي چه مایوخل یوه لوه گټه وړله نوزمالنگ کولا وشو نبی صلی الله علیه و آله راته او فرمائیل جامې دي راپورته کړه او برېښه مه گرځئ. مسور بن مخرمه رضي الله عنه فرمائي چه یو ځل مایو دروند کانړې اوړلو اتفاقا زما لنگ پرانستلي شو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه خپله جامه برابره کړه: ﴿ خُذْ عَلَيْكَ ثَوْبَكَ وَلَا تَمْشُوا عُرَاةً ﴾ والحديث اخرجه مسلم، قاله المنذري

[۴۰۱۷] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا أَبِي. وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى نَحْوَهُ، عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَوْرَاتُنَا مَا نَأْتِي مِنْهَا وَمَا نَذَرُ؟" قَالَ: أَحْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلَّا مِنْ زَوْجِكَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا كَانَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ، قَالَ: إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا يَرَيْنَهَا أَحَدٌ فَلَا يَرَيْنَهَا، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا كَانَ أَحَدُنَا خَالِيًا، قَالَ: اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسَخِّيَا مِنْهُ مِنَ النَّاسِ".

بهز بن حکیم دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روایت کوي فرمائي چه ماعرض وکړو اي دالله رسوله مونږ خپل عورتونه دچانه پټ وساتو اودچانه ئې دپټولو کوشش وتکروانې او فرمائیل خپل عورتونه به پټوي مگردخپلو ښځونه اودخپلو وينځونه ، مايبيا عرض وکړو اي دالله رسوله کله چه خلق مخلوط وي نوبياڅه حکم دي نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه ترڅومره حده پورې ممکن وي دسترپوشي اهتمام کوه دي وائی چه مايبيا عرض وکړو چه اي دالله رسوله کله چه يوکس يواځي وي نوبياڅه حکم دي نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه دخلقو په نسبت الله تعالی زيات حقدار دي چه حياء ور نه وکړي شي. قوله: ﴿ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَوْرَاتُنَا (۲) مَا نَأْتِي مِنْهَا وَمَا نَذَرُ

(۱) صحيح مسلم/الحیض ۱۹ (۳۴۱)، (تحفة الأشراف: ۱۱۲۶۶) (صحیح)
(۲) صحيح البخاري/ الطهارة قبيل حديث (۲۷۸ تعليقاً)، سنن الترمذي/الأدب ۳۹ (۲۷۹۴)، سنن ابن ماجه/النكاح ۲۸ (۱۹۲۰)، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۳/۵) (حسن)
(۳) ښځوته د راتگ نه مراد دی ښځوسره دښځو معامله کول وهولستر، دحدیث شرح داده چه سائل د حضور پاک (ص) نه تپوس اوکړو چه د بدن کومې حصې ته عرفاً اوشرعاً عورت (ستر) وائی دکوم ښکاره کیدل چه حياء اوشرم گنرلي کيږي آيا دهغي څه حصه داسې هم ده چه دهغي ستر نه کول جائز وي؟ په دي باندې حضور پاک (ص) او فرمائیل نا، بلکه دخپل پوره عورت ستر کوه د هرچانه، سواد خپلې ښځې او مملوکه وينځې نه، معلومه شوه چه د بدن څومره حصه په عورت کښې داخله ده دهغي هيڅ حصه د عورت دحکم نه يعنې د ستر نه مستثنی نه ده بلکه دټول ستر کول ضروري دی، سوا دهغي دوه کسانو نه دکومې استثنی چه په حدیث کښې مذکورده (يعنی ښځه او وينځه) د زياتی غور نه پس دحدیث شریف دا تشریح اوکړي شوه له الحمد والمنة.

قَالَ « اخْفِظْ عَوْرَتَكَ إِلَّا مِنْ زَوْجَتِكَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ » عورات جمع د عورت ده، د بدن هغه حصه چه د هغې پتول ضروری دی کوم ته چه زمونږ په ژبه کښ ستر وائی نو هغه صحابی د رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چه ایا ټول ستر لږه پتول ضروری دی یا که بعض پریخودلې هم شو؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل د ټولو نه خپل پوره ستر پتوی سوا د خپلې ښځې نه او د وینځې نه...

[۴۰۱۸] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي قُدَيْكٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عُرْيَةِ الرَّجُلِ وَلَا الْمَرْأَةُ إِلَى عُرْيَةِ الْمَرْأَةِ، وَلَا يَفْضِي الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ وَلَا تَفْضِي الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي ثَوْبٍ».

د ابوسعید خدری رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی یونارینه به دبل نارینه عورت ته نه گوري اونه به یوه ښځه دې ښځې عورت ته گوري او په یوه جامه بستره کښې به یونارینه دبل نارینه سره نه یوځائی کیږی اونه به یوه ښځه دې ښځې سره په یوه بستره کښې یوځائی کیږي.

قوله: « لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عُرْيَةِ (۱) الرَّجُلِ وَلَا الْمَرْأَةُ إِلَى عُرْيَةِ الْمَرْأَةِ »
شرح الحديث :

چه یو سړې دې د بل سړی ښکاره ستر نه گوري او هم دغه شان زنانه هم « لا یفزی الرجل الی الرجل فی ثوب الخ » په اول جمله کښ د نظر حکم ذکر وو او په دې کښ د مس یعنی په یو جامه کښ دې دوه سړی برینه یو ځائی نه سملی چه د بدن سره بدن مس کیږی، او هم دغه شان دې دوه زنانه یو جامه اغوستلو سره داسې نه سملی، ځکه چه هر کله ستر ته کتل جائز نه دی نو د هغې مس په طریق اولی ناجائز دی او دا مس البدن بالبدن.... اگرکه د بدن د هغه حصې سره وی کومه چه په ستر کښ داخله ده نو مکروه تحریمی دې، او که په هغه حصه کښ وی کوم چه غیر ستر دې نو هغه مکروه تنزیهی دې، د عدم خوف د فتنې په صورت کښ گینې په دواړو کښ مکروه تحریمی دې. (بذل) د ابواب المساجد په آخر کښ « مروا اولادکم بالصلاة اذا بلغوا سبعا » کښ تیر شوې دی « وفرقوا بینهم فی المضاجع » د دې شرح دې هم او کتلې شي د مقام په مناسبت سره.

والحديث اخرجه مسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[۴۰۱۹] (۲) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نُفَيْرَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنَ الطَّلَافَةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَفْضِيَنَّ رَجُلٌ إِلَى رَجُلٍ وَلَا امْرَأَةٌ إِلَى امْرَأَةٍ إِلَّا وَلَدًا، أَوْ أَلَدًا، قَالَ: وَذَكَرَ الثَّالِثَةَ، فَتَسِيَّتَهَا».

د ابوهريره رضی الله عنه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دي: یونارینه به دبل نارینه

(۱) صحيح مسلم / الحيض ۱۷ (۳۳۸)، النكاح ۲۱ (۱۴۳۷)، سنن الترمذي / الأدب ۳۸ (۲۷۹۳)، سنن ابن ماجه / الطهارة ۱۳۷ (۶۶۱)، (تحفة الأشراف: ۴۱۱۵) (صحيح)

(۲) عريه... په دې کښ درې لغتونه دي (عريه، عريه، عريه) (بذل عن النووي) د بدن برینه حصه

(۳) انظر حديث رقم (۲۱۷۴)، (تحفة الأشراف: ۱۵۴۸۶) (ضعيف)

سره اونه به يوه نسخه دبلي بنځې سره ځملي مگريلار او بچي راوی وائی چه دریم ئې هم ذکر کړو خورمانه هیرشوي دي.

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا يُفْضِيَنَّ رَجُلٌ إِلَى رَجُلٍ وَلَا امْرَأَةٌ إِلَى امْرَأَةٍ إِلَّا وَلَدًا أَوْ وَلَدًا». قَالَ وَذَكَرَ الثَّالِثَةَ فَنَسِيَهَا» د پورته حديث شرح او گوري... او په بعض نسخو کښ د دې نه مخکښ دی. (آخر کتاب الحمام)

بسم الله الرحمن الرحيم
کتاب اللباس
د لباس د احکامو بيان

باب مَا يَقُولُ إِذَا لَبَسَ ثَوْبًا جَدِيدًا
د نوي جامو د اغوستلو په وخت د دعا غوښتلو بيان

[۴۰۲] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ أَبِي نُضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَجَدَّ ثَوْبًا سَمَاءَ بِاسْمِهِ إِمَّا قَمِيصًا أَوْ عِمَامَةً ثُمَّ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ»، قَالَ أَبُو نُضْرَةَ: فَكَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَبَسَ أَحَدُهُمْ ثَوْبًا جَدِيدًا، قِيلَ لَهُ: تُبَلِّى وَتُخْلِيفُ اللَّهُ تَعَالَى.

د ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی کله چه به نبی صلی اللہ علیہ وسلم نوي جامي واغوستلي نو د جامو نوم به ئې واخستو چه قميص يا عمامه او بيا به ئې دا دعا وئيله: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ»، ابونضره وائی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په صحابه کرامو کښې چه به چا کله نوي جامي واغوستي نو خلقوبه ورته داسې وئيل الله دي وکړي چه ته دا جامي زړي کړي او بل لباس اغوستل درته نصيب شي.

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا اسْتَجَدَّ ثَوْبًا سَمَاءَ بِاسْمِهِ إِمَّا قَمِيصًا أَوْ عِمَامَةً ثُمَّ يَقُولُ «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ». قَالَ أَبُو نُضْرَةَ وَكَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا لَبَسَ أَحَدُهُمْ ثَوْبًا جَدِيدًا قِيلَ لَهُ تَبَلَّى وَتُخْلِيفُ اللَّهُ تَعَالَى»

يعنى کله چه به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نوي جامه واغوستله نو قميص يا عمامه هر څه چه وى د هغې نوم اخستلو سره به ئې دا دعاء فرمائيله. او ابونضره فرمائی چه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم خپل مينځ کښ معمول وو چه کله به په هغوی کښ چا نوي کپړه واغوستله نو هغه ته به دا دعا کيدلې شوه، «تبلى ويخلف الله تعالى» الله دې اوکړى چه ته دا کپړه دې اغوستلو اغوستلو سره زړه کړى او بيا دې الله پاک د هغې په عوض کښ دويمه ورکړى.

اخرجه الترمذی والنسائی المسند منه، قاله المنذرى

(۱) سنن الترمذی/اللباس ۲۹ (۱۷۶۷)، سنن النسائی/اليوم والليلة (۳۱۰)، تحفة الأشراف: (۴۳۲۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵۰، ۳۰/۳) (صحيح)

[۴۰۲۱] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

یونس د جریري نه په دې طریقې سره ددې روایت په شان روایت بیان کړې دي.

[۴۰۲۲] (۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ لَمَّا ذَكَرَ فِيهِ أَبَا سَعِيدٍ، وَحَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: عَنِ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَالثَّقَفِيُّ سَمَاعُهُمَا وَاحِدٌ.

محمد بن دینار د جریري نه پخپل سند سره د مذکور روایت په شان روایت بیان کړې دي. امام ابوداؤد فرمائی عبد الوهاب ثقفی په دې روایت کښې د ابو سعید ذکر نه دې کړې او ابو حماد دا روایت د جریري نه د ابو العلاء په واسطه سره د نبی ﷺ نه نقل کړې دي.

[۴۰۲۳] (۳) حَدَّثَنَا نُصَيْبُ بْنُ الْفَرَجِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي مَرْحُومٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ طَعَامًا ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ، قَالَ: وَمَنْ لَيْسَ ثَوْبًا، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ».

سهل بن معاذ دخپل پلار معاذ بن انس رضی الله عنه نه روایت کوي فرمائی چه نبی ﷺ فرمائيلي دي: خوک چه دخوراک کولونه پس دا دعا: «الحمد لله الذي أطعمني هذا الطعام ورزقني من غير حول مني ولا قوة» او وائی نودده مخکني او روستني گناهونه به معاف شي او چاچه د جامو اغوستو په وخت کښې دا دعا: «الحمد لله الذي كساني هذا الثوب ورزقني من غير حول مني ولا قوة» او وائی نودده مخکني اوزوستني گناهونه به معاف کړې شي.

(عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ أَكَلَ طَعَامًا ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ، فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ»

دا دوه دعاگانې کومې چه ذکر شوې چه په هغې کښې يو د خوراک نه پس ده او دويمه د جامو د اغوستلو په وخت، د دې دواړو په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سرې دا دعا اولولې د هغه به وړاندې روستو ټول گناهونه معاف شي، دا خبره خو مشهوره چه په دې قسم رواياتو کښې د گناهونو نه مراد صفاتر دي، دلته به هم دا وئيلې شي، دويمه خبره په بذل کښې دا ليکلې ده چه دا روایت په ترمذی او ابن ماجه کښې هم شته خو هلته د «وما تاخر» لفظ نشته چه د هغې مطلب دا شو چه د تيرو گناهونو د معاف کيدو وعده ده خو د مستقبل د گناهونو نشته، او دويمه خبره ئې دا ليکلې ده چه که اومنلې شي د «وما تاخر» زيادت نو بيا د دې څه مطلب دې په دې کښې يو قول خو دا دې چه هغه گناه به سره د وقوع

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۴۳۲۶) (صحیح)

(۲): انظر حديث رقم: (۴۰۲۰)، (تحفة الأشراف: ۴۳۲۶) (صحیح)

(۳): سنن الترمذی/الدعوات ۵۶ (۳۴۵۸)، سنن ابن ماجه/الأطعمة ۱۶ (۳۲۸۵)، (تحفة الأشراف: ۱۱۲۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۳۹/۳)، سنن الدارمي/الاستبذان ۵۵ (۲۷۳۲) (حسن) دون زيادة: «وما تأخر» في الموضعين

نه معاف کولې شي، دویم مطلب ئې دا دې چه هغه به د بیا دپاره د گناهونو نه محفوظ شي چه د بیا دپاره به د هغه نه د گناه وقوع نه کیږي، دا دواړه احتمال له شارحینو د اهل بدر په باره کښ هلته لیکلې دی کوم چه په حدیث کښ راغلې دی «اعملوا ما شئتم فقد غفرت لکم».... لهذا دلته هم دا دواړه احتمال کیدې شي. (بذل بتوضیح)

په حدیث کښ ثواب عظیم :

په دې حدیث کښ چه د کومو گناهونو نه د دومره زبردست معافئ بشارت دې هغه په یو مختصر عمل سره د الله پاک په امت محمدیه باندې ډیره زیاته مهربانی معلومیږي، په دې کښ به د رسول الله ﷺ شان محبوبیت لره دخل وی، چه د هغې امت لره قدردانی کول پکار دی او د هغې نه فائده اوچتول پکار دی. والله تعالی الموفق.

.....

باب فیما یدعی لمن لیس ثوباً جدیداً

د نوی لباس اغوستونکی دپاره دعا غوښتلویان

(ما قبل سره ربط او مناسبت)

په اول باب کښ هغه دعاگانې ذکر شوې وې کومې چه خپله کپړې اغوستونکی لره وئیل پکار دی، او په دې باب کښ هغه دعا کومه چه بل ته اوئیلې شي چه کله هغه نوې جامې واچوی چه د هغې ذکر په تیر شوی باب کښ راغلو. «تبی ویخلف الله تعالی»

[۴۰۲۴] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ الْحَرَّامِ الْأَذَنِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَمْرِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِكِسْوَةٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ صَغِيرَةٌ، فَقَالَ: "مَنْ تَرَوْنَ أَحَقَّ بِهَذِهِ؟ فَسَكَتَ الْقَوْمُ، فَقَالَ: أَتُؤْنِي بِأَمْرِ خَالِدٍ فَأَتِي بِهَا، فَالْبَسَهَا إِيَّاهَا، ثُمَّ قَالَ: أَبِلِي وَأَخْلِقِي مَرَّتَيْنِ وَجَعَلْ يَنْظُرُ إِلَى خَمِيصَةِ أَمْرٍ أَوْ أَصْفَرٍ وَيَقُولُ: سَنَاءُ سَنَاءُ يَا أَمْرُ خَالِدٍ وَسَنَاءُ فِي كَلَامِ الْحَبَشَةِ الْحَسَنِ."

دام خالد بن سعيد بن العاص نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم له ته یو خوقسمه کپړي راوړل شوي او په هغې کښې یو وړوکې خادر هم وونې ﷺ صحابه کراموته او فرمائیل تاسو ددې زیات مستحق څوک گنړئ؟ خلقو چه دا واوریده نو خاموش شول نبی ﷺ او فرمائیل ام خالد ماته راوړئ چنانچه هغه نبی ﷺ ته راوستلی شونې ﷺ دغه خادر ام خالد ته واغوستو او بیا ئې دوه پیري او فرمائیل دا خادر دي په تازوړ کړې شي، نبی ﷺ به د خادر سرو او زیرو گلونوته کتل او سناه سنا، ئې وئیل په حبشي ژبه کښې سناء بهترین ته وئیلې شي «ددې مطلب دادې چه دا خادر در سره ډیر ښکلی ښکاري».

مضمون الحديث

او د حدیث الباب مضمون دا دې چه رسول الله ﷺ ته یو ځل د چرته نه ډیر کپړې راغلې چه په هغې کښ یو لوپته هم وه رسول الله ﷺ د هغې په لیدلو باندې او فرمائیل چه د دې زیاته

(۱) : صحيح البخاري للجهاد ۱۸۸ (۳۰۷۱)، المناقب ۳۷ (۳۸۷۴)، اللباس ۲۲ (۵۸۲۳)، الأدب ۱۷ (۵۹۹۳)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۷۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۶۵/۶) (صحيح)

مستحقه څوک ده؟ بیا رسول الله ﷺ خپله او فرمائیل چه ام خالد رضی الله عنه راوغواړئ، پس هغه راوستلی شوه او رسول الله ﷺ هغې ته ورکړه او دا دعاء ئې ورته ورکړه «ابلی واخلقى» دا رسول الله ﷺ دوه کړته او کړه، په دې لوبته کښ څه گلونه او نقش ونگار هم وو سور او زیر رنگ، نو رسول الله ﷺ هغې ته کتلو سره هغه ماشومې ته اورولو سره او فرمائیل «سناه سناه یا ام خالد»^(۱) یعنی اوگوره ای ام خالد دا گلونه څنگه ښکلی دی، وړاندې راوی وائی چه د سناه معنی په لغت حبشه کښ د «حسن» ده.

د رسول الله ﷺ د بعض عجمی الفاظو تکلم کول:

د دې حدیث نه د رسول الله ﷺ تکلم بلسان العجم فی بعض الاوقات ثابت شو، امام بخاری رحمته الله علیه خو په دې موضوع باندې په کتاب الجهاد کښ مستقل باب قائم کړې دې «باب من تکلم بالفارسیة والرطانة» بیا ئې د احادیث الباب نه دا قسم درې الفاظ ثابت کړې دی یو لفظ «سور» او دویم لفظ «سناه سناه» او دریم لفظ «کخ کخ» او حضرت شیخ په الابواب والتراجم ۲/۲۷۷ کښ د دې سلسلې بعض نور الفاظ هم نقل فرمائیلی دی لکه چه په ابن ماجه کښ دی چه رسول الله ﷺ یو ځل ابوهریره رضی الله عنه ته فرمائیلی وو «اشکمت درد» چه په هغې باندې هغوی او فرمائیل «نعم» او د ابن ماجه په حاشیه باندې دی چه صاحب قاموس «باب تکلم النبی ﷺ بالفارسیة» (په کتاب سفر السعادة) کښ لیکلې دی چه «العنب دو دو والتمر یک» او هم دغه شان «یا سلمان شکمت درد» دا ثابت نه دې، حضرت شیخ فرمائی چه بعض فارسی الفاظ د ابواللیث سمرقندی په بستان العارفین کښ هم ذکر کړې شوي دي، او په مقاصد حسنه کښ دی «العنب دو دو والتمر یک» په باره کښ دا دی چه د احادیث مشهورین الاعاجم دې «ولا اصل له» والحديث أخرجه البخاری، قاله المنذری

باب مَا جَاءَ فِي الْقَمِيصِ

د قميص بيان

[۴۰۲۵] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ بْنِ خَالِدٍ الْحَنْفِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرْدَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: «كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقَمِيصُ».

دام سلمه رضی الله عنه نه مروی دي فرمائی چه په ټولو لباسونو کښې قميص د نبی صلی الله علیه و آله ډیر خوښ وو. «عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْقَمِيصُ» چه د رسول الله ﷺ په جامو کښ د ټولو نه زیات قميص خوښ وو.

د قميص د زیات خوښیدلو وجه

د زیات خوښیدو وجه ئې دا لیکلې ده چه په دې کښ د اندامونو او بدن ستر زیات دې په

^(۱) په دې کښ څلور لغتونه دي: سنه سنه سناه، سناه سناه، سناه سناه (بدل)

^(۲) سنن الترمذي للالباس ۲۸ (۱۷۶۳)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۶۹)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه للالباس ۸ (۳۵۷۵)، مسند

احمد (۳۰۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۲۱) (صحیح)

نسبت د هغې د مقابل یعنی ازار او رداء، او بل په دې وجه باندې هم چه د دې په اغوستلو کښ سہولت او آرام زیات دې ځکه چه د ازار د تړلو ضرورت پښیری او په ځادر کښ د امساک یعنی هغه سنبهالول غواړی په خلاف د قميص او په دې وجه باندې هم چه هغه د مالوچو نه جوړ وی پس په قاموس کښ دی «ولا يكون الا من القطن واما الصوف فلا» په خلاف د ځادر چه هغه اونۍ او سوتۍ هر قسم وی (تحفه)

والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی، قاله المنذری

[۴۰۲۶] (۱) حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا أَبُو ثُمَيْلَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمُؤْمِنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: "لَمْ يَكُنْ ثَوْبٌ أَحَبَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَمِيصٍ".

دام سلمه رضی اللہ عنہا نه مروی دي چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته په لباسونو کښي د قميص نه بل څيز محبوب نه وو.

[۴۰۲۷] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بُدَيْلِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ شُهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ، قَالَتْ: "كَانَتْ يَدُ كُمِّ قَمِيصِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الرُّصْغِ".

د اسماء بنت یزید رضی اللہ عنہا نه روایت دي فرمائی چه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نستونري دمړوندونو پورې وو.

«عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ كَانَتْ يَدُ كُمِّ قَمِيصِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الرُّصْغِ»

لستونري د کوم ځاني پورې کيدل پکار دی :

یعنی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لستونري د لیچې پورې وو، او د ترمذی د روایت الفاظ دا دي: «كان کم يد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم» دا زیات واضح دي په نسبت د ابوداؤد د الفاظو «يد کم قميص» په دي کښ د يد اضافت د کم طرف ته تاویل ته محتاج دي په داسې طور چه اوښلې شی چه اضافت بیانیه دي، او سیوطی رحمۃ اللہ علیہ په مرقاة الصعود کښ فرمائی چه په دي حدیث کښ د هغه بیان دي کوم چه به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په سفر کښ اغوستلو او کوم قميص چه به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په حضر کښ اغوستلو د هغې لستونري د گوتو پورې وو لکه د بیهقي په روایت کښ دی کوم چه په شعب الایمان کښ دي او حضرت په بذل کښ د هغې د نقل کولو نه پس دا فرمائیلې دي چه ممکنه ده چه داسې اوښلې شی چه دا حدیث الباب په اولویت باندې حمل دي او حدیث د بیهقي په جواز باندې، خو وړاندې د شامی د هغې خلاف راځی او په عون المعبود کښ د علامه جزري نه نقل کړې شوې دي چه د دي نه معلومه شوه چه سنت دا دي چه د قميص لستونري د رسغ نه متجاوز نه وی او غیر قميص یعنی جبه وغیره د هغې په باره کښ علماء کرام دا فرمائی: «السنة فيه ان لا يتجاوز رؤوس الاصابع» د دي نه پس صاحب تحفه په دي روایات مختلفه کښ مختلف وجوه ذکر کړي دي، ولى هامش البدل: وسط اختلاف الروایات فى ذلك القارى فى شرح عون الشمال و ذکر الشامی ۲۴۷/۵ فى كتاب اللباس سنية الكمين الى الاصابع فتأمل. والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی، قاله المنذری.

بَاب مَا جَاءَ فِي الْأَقْبِيَةِ

د قبی بیان

اقيب جمع ده د قبا په دي کښ دوه لغته دي قبا (بالمذ) او قبا (بالقصر) يعنى چوغه.

[۴۰۲۸] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَزَيْدُ بْنُ خَالِدٍ بْنُ مَوْهَبٍ الْمَعْنَى، أَنَّ اللَّيْثَ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّهُ قَالَ: "قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَةً وَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ شَيْئًا، فَقَالَ مَخْرَمَةُ: يَا بَنِي، انْطَلِقُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ، قَالَ: ادْخُلْ فَأَدْعُهُ لِي، قَالَ: قَدْ دَعَوْتُهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَعَلَيْهِ قِبَاءٌ مِنْهَا، فَقَالَ: خَبَأْتُ هَذَا لَكَ، قَالَ: فَتَنَظَّرَ إِلَيْهِ زَادَ ابْنُ مَوْهَبٍ مَخْرَمَةَ ثُمَّ اتَّفَقَا، قَالَ: رَضِيَ مَخْرَمَةُ"، قَالَ قُتَيْبَةُ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ لَمْ يُسَمِّهِ.

دمسور بن مخرمه رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ په خلقو باندې قباګانې تقسیم کړي او مخرمه ته یو څه ورنکړل. مخرمه نه ماته او وئیل ای زما چیه زما سره نبی ﷺ ته لار شه زه ورسره لارم هغه چه هلته ورسیدو ماته ئې او وئیل چه ته دننه ورشه او زما نوم ورته واخله او نبی ﷺ راته بهر راوباسه مسور وائی مانبي رضي الله عنه ته خبر ورکړو او هغه په همدې قباګانو کښې یوه قبا اغوستلې وه او بهر ته ئې تشریف راوړو، نبی ﷺ او فرمائیل ما داقبه ستادپاره ساتلې وه مسور وائی چه هغه ماته وکتل، ابن موهب دا اضافه کړې ده چه مخرمه قبا ته وکتل په باقی روایت کښې دواړه متفق دي چه مخرمه نبی ﷺ ته وکتل نبی ﷺ او فرمائیل مخرمه خوشحاله شو.

قوله: (عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّهُ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَقْبِيَةً وَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ شَيْئًا الخ) سیدنا مسور بن مخرمه رضي الله عنه فرمائی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ چغې تقسیمولې چه په هغې کښ زما والد صاحب مخرمه پاتې شو هغوی ته ملاؤ نه شوه، نو هغوی ماته او فرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ خدمت ته بوځه (په بذل کښ لیکلې وو چه هغه نابینا شوې وو) (۱) مسور فرمائی چه زه هغوی سره لارم دروازي ته رسیدو سره هغوی ماته او وې (ځکه چه دې کم عمره وو) چه ته دننه لار شه او رسول الله ﷺ راطلب کړه، مسور فرمائی چه ما رسول الله ﷺ د دننه نه رااوغوښتلو نو هغوی د ځان سره یو قبه راوړه او بهر ئې تشریف راوړلو، او زما والد صاحب رضي الله عنه ته ئې او فرمائیل: (خبأت هذا لك) چه ما دا ستا دپاره پته کړې وه. مخرمه رضي الله عنه چه کله هغه په خپل لاس کښ اونیوله نو رسول الله ﷺ او فرمائیل (رضی مخرمه) چه خوشحاله شوې که نه؟ ممکنه ده چه دا استفهام وی او دا هم احتمال دي چه خبر وی، یا دا قول د مخرمه رضي الله عنه دي یعنې هغوی او فرمائیل چه اوس خو زه خوشحاله

(۱) صحیح البخاری للهبه ۱۹ (۲۵۹۹)، الشهادات ۱۱ (۲۱۲۷)، الخمس ۱۱ (۳۱۲۷)، اللباس ۱۲ (۵۸۰۰)، ۴۲ (۵۸۶۲)، الأدب ۸۲ (۶۱۳۲). صحیح مسلم للزکاة ۴۴ (۱۰۵۸)، سنن الترمذی للأدب ۵۳ (۲۸۱۸)، سنن النسائي للزينة ۴۵ (۵۳۲۶)، (تحفة الأشراف: ۱۱۲۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۲۸/۴) (صحیح)

(۲) دا بل شارح نه دي لیکلې په ظاهر کښ دا حضرت د (یا بني انطلق بنا) نه مستنبط کړې دي چه مونږ بوزه. خو د هغوی په ترجمه کښ دا ملاوېږي چه ومني في اخر عمره او د هغوی آخری عمر ډیر روستو دي ځکه چه هغوی په ۵۴ هجری کښ وفات شوې دي

شوم.

دا روایت په بخاری کښلې، په تفصیل سره دې او په مختلفو الفاظو باندې په ډیرو ځایونو کښلې په ابواب الخمس کښلې داسې دې:

﴿أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْدَيْتَ لَهُ أَفْيَةً مِنْ دِيْنَاكِ مُزْرَرَةً بِالذَّهَبِ فَقَسَمَهَا فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ﴾

او بیا وړاندې هم هغه دی کوم چې دلته د ابو داؤد په روایت کښلې دی، او ددې په آخر کښلې دی ﴿وكان في خلقه شدة﴾ راوی چې کومه آخری خبره د هغوی په باره کښلې کړې، یعنی د طبیعت تیزی، دا اشاره ده هم هغه طرف ته چې د هغوی د خپل حق او حصې د وصول کولو دپاره عجلت او تیزی کول او د خپل ماشوم بچي سره د رسول الله ﷺ کور ته تلل، یعنی د هغوی مقصد دا وو هم دغه شان په اسد الغابة کښلې د هغوی په ترجمه کښلې لیکلې شوې دی:

﴿وكان في لسانه فظاظة وكان النبي ﷺ يتقى لسانه﴾ د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې مسور بن مخرمه رضی الله عنه صحابی ابن الصحابی دې او مسور په صغار صحابه کرامو کښلې دې لکه محمود بن الربیع، سائب بن یزید وغیرهم. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي، قاله المنذري

باب في لبس الشهرة

د شهرت حاصلولو دپاره د لباس اغوستلو بیان

[٤٠٢٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، عَنْ شَرِيكِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ الْمَاجِرِ الشَّامِيِّ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ فِي حَدِيثِ شَرِيكِ يَرْفَعُهُ، قَالَ: "مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شَهْرَةِ الْبَسَةِ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَوْبًا مِثْلَهُ زَادَ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ ثُمَّ تَلَّهَبُ فِيهِ النَّارُ".

د عبد الله ابن عمر رضی الله عنه نه روایت دې فرماني چې نبی ﷺ فرمانيلی دی چاچه د شهرت (نوم) دپاره لباس واغوستو نو الله تعالی به دې کس ته داسې لباس ورواغوندي، ابن عوانه دا اضافه کړې ده چې په دې لباس کښلې به اور لمبې وهی.

﴿مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شَهْرَةِ الْبَسَةِ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَوْبًا مِثْلَهُ، ثُمَّ تَلَّهَبُ فِيهِ النَّارُ﴾

یعنی کوم سړي چې د شهرت دپاره جامه واغوندي یا خو عمده په طور د تفاخر یا ډیره ساده د زهد د اظهار دپاره، نو الله پاک به د قیامت په ورځ هغه ته هم دغه شان جامې اغوندوی، او بیا به په دغه جامه کښلې اور او لگولې شی. والحديث أخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٠٣٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، قَالَ: ثَوْبَ مَذَلَّةٍ.

د ابو عوانه په حدیث کښلې دی چې الله تعالی به دې کس ته د قیامت په ورځ باندې د ذلت او درسواتي او دشرم لباس ورواغوندي.

^۱: سنن ابن ماجه/اللباس ۲۴ (۳۶۰۶)، (تحفة الأشراف: ۷۴۶۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۹۲/۲، ۱۳۹) (حسن)

^۲: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۷۴۶۴) (حسن)

[۴۰۳۱] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّظْمِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ، حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي مُنَيْبٍ الْجَرَشِيِّ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ».

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې نبی صلی الله علیه و آله فرمایلی دی چاچه دیو قوم سره مشابهت اختیار کړو نو دا کس د دوی نه شو.

«عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»»

یعنی کوم سړې چې د کومو خلقو مشابهت اختیاروی په جامې وغیره امورو کښ کښ هغه خلق چې دې نې مشابهت اختیاروی د فساقو او کفارو نه وی، یا په صلحاء او ابرار کښ وی، پس د هغه سړی شمیر به هم په هغوی کښ وی په اعتبار د اثم او خیر دواړو..... یعنی د الله پاک په نزد.

د دې نه معلومه شوه چې د صلحاء په جامه اختیارولو کښ هم فائده او خیر دې په دې شرط چې د اتباع نیت وی، شهرت او خلقو لره په دې هکله کښ ساتل مقصود نه وی، لکه چې وائی چې د موسی عليه السلام مقابلې ته جادوگران راغلل هغوی د موسی عليه السلام په شان جامه کښ راغلل کومه چې د موسی عليه السلام وه، نو هم د دې مشابهت په وجه باندې الله پاک هغوی ته هدایت او کړو. (۲)

د جامې په اختیارولو کښ ضابطه :

جامه څنگه اغوستل پکار دی د دې قاعده مونږ د بعض استاذانو رحمهم الله نه داسې اوریدلې ده چې د کومې جامې مدح یا مذمت چې په حدیث شریف کښ منصوص دې په دې کښ به خو د هغې اعتبار کولې شی د هغې نه علاوه دا ده چې د کومې زمانې د صلحاء کوم لباس وی هغه اختیارول پکار دی.

بَابُ فِي لُبْسِ الصُّوفِ وَالشَّعْرِ

باب د وړی اود ویښتود لباس بیان

صوف یعنی مالوچ او د گډو وغیره وړی، او شعر د چیلو وغیره ویښته.

[۴۰۳۲] (۱) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدٍ بْنُ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ الرَّمْلِيُّ، وَحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَرْحَلٍ مِنْ شَعْرِ أَسْوَدَ"، وَقَالَ حُسَيْنٌ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكْرِيَّا.

عائشه رضي الله عنها نه روایت دې فرمائی کله چې به نبی صلی الله علیه و آله بهر وتلو نو د وړی نه جوړ یو تور ښکلې خادر به نې اغوستلې وو، حسین وئیلی دی مونږ ته زکریا حدیث بیان کړې دې ابراهیم بن

(۱) : تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۵۹۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۵۰/۲، ۹۲) (حسن صحيح)

(۲) د دوی په باره کښ یو بله نکته هم لیکلې شی هغه دا چې هغه ساحران چونکه په خپل فن کښ ماهران وو هغوی پوهه شو چې دا موسی عليه السلام چې څه کړی دا د سحر د قبیل نه نه دی ځکه چې په دې کښ قلب د ماهیت شوي وو او د ساحر په سحر سره قلب ماهیت نه راځی بلکه صرف ظاهری صورت بدلیږی، والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم.

(۳) : صحيح مسلم لمفضائل الصحابة ۹ (۲۰۸۱)، سنن الترمذي ۴۹ (۲۸۱۳)، (تحفة الأشراف: ۹۷۵۳، ۱۷۸۵۷)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۸۵/۴، ۱۶۲/۶) (صحيح)

علاء زبیدی نه هغه وائی مونږ ته عیاش د عقیل بن مدرک نه او هغه دلقدان بن عامر نه او هغه د عتبه بن عبدنه فرمائی چه مادنبی ﷺ نه داغوستودپاره جامي وغوښتي نوماته ئې دکتان دوه جوړې راکړې ماچه به ورته وکتل نو ماته به دخپلو ملگروپه جامو کښې ښی ښکاره شوي.

﴿ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَعَلَيْهِ مِرْطُ الْخ﴾

عائشه صدیقه ﷺ فرمائی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ د کور نه اووتلو په داسې حال کښ چه رسول الله ﷺ په داسې خادر کښ وو چه په هغې کښ د رحال ابل تصویران وو او هغه خادر د خلورو تورو وینستو نه جوړ وو، یعنی تور کمبل.

او په دې کښ هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا تصویران د غیر ذی روح وو، په دې حدیث کښ د رسول الله ﷺ د تور کمبل اغوستلو ثبوت ملاؤ شو، هسې خود رسول الله ﷺ نه نور رنگونو جامې اغوستل هم ثابت دی لکه چه وړاندې په روایت کښ راځی، د تور کمبل هیڅ تخصیص نشته، خو په عوامو کښ د دې لفظ شهرت دې د حضور ﷺ په باره کښ، تورې کمبلې والا پس کیدې شی چه د دې نور څه خاص سبب وی او په څه خاص وخت کښ رسول الله ﷺ په تور کمبل کښ وی، په سوچ کولو سره زما دا ذهن هغه واقعي طرف ته لارو کوم چه د آیت مباحله په تفسیر کښ مفسرینو لیکلې ده:

﴿ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ سورة ال عمران (۶۱) ﴾

د رسول الله ﷺ د مباحلې په ارادې باندې د یو پادری قاتر:

د ترمذی په روایت کښ دی چه کله دا آیت کریمه نازل شو ﴿ دعا رسول الله ﷺ علیا وفاطمة وحسنا وحسینا فقال اللهم هؤلاء اهلی ﴾ په دې آیت کریمه باندې د نجران د نصاراو سره رسول الله ﷺ د مباحلې اراده فرمائیلې وه او رسول الله ﷺ د خپل کور نه اووتلو په داسې حال کښ چه په هغوی باندې توره کمبل وه ﴿ وعليه ﷺ مرط من شعر اسود ﴾ او په دغه وخت کښ رسول الله ﷺ سیدنا حسین ﷺ په خپل غیر کښ نیولې وو او د حسن ﷺ لاس ئې نیولې وو او په هغوی پسې سیده فاطمه ﷺ او د هغوی نه شاته سیدنا علی ﷺ، د نجران یو پادری چه کله دا منظر اولیدو نو هغه خپلو خلقو ته خطاب اوکړو ﴿ انی لاری وجوها لو دعت الله ان یزیل جلا من مکاله لازاله بها، فلا تباهلوا فتهلکوا ولا تبقى علی وجه الارض نصرانی الی یوم القیامة ﴾ یعنی زه داسې نورانی مخونه وینم چه که هغوی الله پاک نه اوغواړی چه یو غر د خپل ځانې نه بل ځانې ته کړی نو الله پاک به ئې ضرور لرې کړی، لهذا تاسو دې نبی ﷺ سره مباحله مه کوئ گینې هلاک به شی او د زمکې په سر باندې به د قیامت د ورځې پورې هیڅ نصرانی باقی پاتې نه شی، پس د دې نه پسر هغه خلقو راتې د مباحلې پاتې نه شوه، دا مفصل واقعه ده تر وړاندې پورې، نو په دې خاص موقع کښ رسول الله ﷺ په توره کمبل کښ وو. والحديث اخرجه مسلم والترمذی، قاله المنذری.

(۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْعَلَاءِ الزُّبَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَقِيلِ بْنِ مُدْرِكٍ، عَنْ لُقْمَانَ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ السَّلَمِ، قَالَ: «اسْتَكْسَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَسَانِي خَيْشَتَيْنِ» فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي وَأَنَا أَكْسَى أَصْحَابِي

عتبه بن عبید سلمی رضی اللہ عنہ وائی چه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اغوستلو دپاره کپړې او غوښتلې، نو هغوی رضی اللہ عنہم ماته د کتان دوه کپړې راواغوستولې، نو خپل خان به مې خپله او د خپلو دوستانو په مقابله کښې د ښه لباس والا محسوسولو.

قوله: (قَالَ اسْتَكْسَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَكَسَانِي خَيْشَتَيْنِ فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي وَأَنَا أَكْسَى أَصْحَابِي) سیدنا عتبه بن عبد سلمی رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما یو ځل د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه د اغوستلو دپاره جامه طلب کړه نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته د معمولی کتان دوه جامې راکړې، نو دهغې د اغوستلو نه پس به ما خان ته په خپلو ملگرو کښ کتل چه زما جامه د هغوی ټولو نه ښه وه. ځکه چه نورو سره داسې هم نه وې، د دې نه د هغه زمانې غریبی او د احتیاج حالت طرف ته اشاره ده.

[۴۰۳۲] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ لِي أَبِي: "يَا بَنِي لَوْرَأَيْتُنَا وَنَحْنُ مَعَ نَبِيِّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَصَابَتْنَا السَّمَاءُ حَسِبْتُ أَنْ رِيحًا رِيحُ الضَّأْنِ".

د ابو برده نه روایت دې فرمائی چه ماته زما پلار او وئیل ای بچیه که چرې تا مونږه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سره لیدلې دې د باران په وخت کښې نوتابه داگمان کړې وو چه زمونږ نه د چیلو او گدو بیوي را روان دې.

(حَسِبْتُ أَنْ رِيحًا رِيحُ الضَّأْنِ) سیدنا ابو برده رضی اللہ عنہ فرمائی چه ماته زما پلار ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه ای زما بچیه چه که تا مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښ لیدلې وې چه کله به زمونږ جامې په باران باندې لوندې شوې (نو هغه وخت چه به زمونږ د جامو نه کوم بوټی راتلو، نو هغه به مو د گډې بوټی گنړلو.

د گډې وړې خو ډیره عمده کیدې شی که هغې لره د نن صبا په مشینانو باندې تیاره کړې شی، پس پشمینه کوم چه خاص قسم وړې وی دهغې خادر په خوځو زره راځی، خو په هغه زمانه کښ به وړې ډیره بیکاره او د معمولی درجې وه، خلقو به خپله په کورونو کښ دهغې وینخلو سره دهغې نه جامه جوړوله. والحديث أخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذرى.

.....

^۱: صحيح مسلم لمضائل الصحابة ٩ (٢٠٨١)، سنن الترمذي للأدب ٤٩ (٢٨١٣)، (تحفة الأشراف: ٩٧٥٣، ١٧٨٥٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٢/٦، ١٨٥/٤) (صحيح)

^۲: سنن الترمذي/صفة القيامة ٣٨ (٢٤٧٩)، سنن ابن ماجه/لللباس ٤ (٣٥٦٢)، (تحفة الأشراف: ٩١٢٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٠٧/٤، ٤١٩) (صحيح)

باب فی لبس المرتفع

باب د قیمتی جامو اغوستلو بیان

[۴۰۳۴] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا عُمَارَةُ بْنُ زَادَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ "أَنَّ مَلِكَ ذِي يَزَنَ أَهْدَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً أَحَدَهَا ثَلَاثَةٌ وَثَلَاثِينَ بَعِيرًا وَثَلَاثٌ وَثَلَاثِينَ نَاقَةً، فَقَبِلَهَا".

دانس عليه السلام نه روایت ده فرمائی چه دذي یزن بادشاه نبی صلی الله علیه و آله ته په تحفه کښې یوه جوړه جامې راولیږلي کوي چه هغه په درې دیرش اوبنانو اغستلي وي او هغه قبولي کړي.

«عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ مَلِكَ ذِي يَزَنَ أَهْدَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حُلَّةً الْخ»

د رسول الله صلی الله علیه و آله د غیر مسلمو هدیه قبولول :

د سیدنا انس رضی الله عنه نه روایت دي چه د قبيله حمير بادشاه چه د هغه نوم ذی یزن وو هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ یو جوړه هدیه راولیږله کومه چه هغه د درې دیرشو اوبنانو یا اوبنو په بدل کښ په بیع اخستلي وه، نو رسول الله صلی الله علیه و آله هغه قبوله کړه. او د دي نه په روستو روایت کښ دا دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله هم یوه جوړه د شلو نه په زیاتو اوبنو باندې په بیع اخستلو سره ذی یزن ته هدیه اولیږله.

د کتاب الخراج په آخر کښ یو باب تیر شوي دي، باب فی الامام یقبل هدايا المشركين چه د هغې په آخر کښ یو حدیث دا تیر شوي دي. «نهیت عن زبد المشرکین» هلته په الدر المننود کښ دا روایت او د دي په شان د نورو روایتونو حواله تیره شوي ده. فارجع لو شنت.

[۴۰۳۵] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى حُلَّةً بِبُضْعَةٍ وَعِشْرِينَ قَلُوصًا، فَأَهْدَاهَا إِلَى ذِي يَزَنَ".

د عبد الله بن حارث نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د کپري یوه جوړه دشلونه په زیاتو اوبنانو باندې واغستله اویا ئې د ذی یزن بادشاه ته په تحفه کښې ولیږله (ددې دپاره چه دهغه دتحفی بدله اداشي) نبی صلی الله علیه و آله به تحفی قبولي او دهغې بدله به ئې ضرور ورکوله.

باب لباس الغلیظ

د سخت او قیمتی لباس د استعمال بیان

[۴۰۳۶] (۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ وَحْدَةَ مَوْسَى، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ الْمَعْنَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي بَرْدَةَ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَأَخْرَجَتْ إِلَيْنَا إِزَارًا غَلِيظًا مِمَّا يُصْنَعُ بِالْيَمَنِ وَكَسَاءً مِنَ التِّي يُسَمُّونَهَا الْمَلْبَدَةَ، فَأَقْسَمَتْ بِاللَّهِ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُبِضَ فِي هَذَيْنِ الثَّوْبَيْنِ".

^۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۵۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲۱/۳)، سنن الدارمي، السير ۵۳ (۲۵۳۶) (ضعيف)

^۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۴۳۴) (ضعيف)

^۳: صحيح البخاري/لارض الخمس ۵ (۳۱۰۸)، اللباس ۱۹ (۵۸۱۸)، صحيح مسلم/اللباس ۶ (۲۰۸۰)، سنن الترمذي/اللباس ۱۰ (۱۷۳۳)، سنن ابن ماجه/اللباس ۱ (۳۵۵۱)، (تحفة الأشراف: ۱۷۶۹۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۳۱، ۳۲۸) (صحيح)

د ابو برده نه روایت دي فرمائی چه دام المومنین عائشه رضی الله عنها په خدمت کښې حاضر شوم نو هغې مونږ ته یولند اوښودو ددېلي کپړي کوم چه دیمن جوړ وو او یو کمبل چه ملیده به ورته وئیلې شوه او عائشې قسم وکړو چه دښې عليها السلام وفات په همدې دوه جامو کښې شوې دي.

«عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - فَأَخْرَجَتْ إِلَيْنَا إِزَارًا غَلِيظًا مِمَّا يُصْنَعُ بِالْيَمَنِ وَكِسَاءً مِنَ النَّبِيِّ يُسْمَوْنَهَا الْمَلْبَدَةُ الْخ»

سیدنا ابو برده رضی الله عنه فرمائی چه یو کورت زه عائشې رضی الله عنها کره لارم (نو ممکنه ده چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه و آله د جامې د لیدو خواش کړې وې) نو هغوی زمونږ د ښودلو دپاره یو پیر شان لنگ کوم قسم چه په یمن کښ جوړولې شی هغه ئې راویستلو او یو خادر کوم ته چه خلق ملیده وائی او بیا هغې قسم خوړلو سره او فرمائیل چه د رسول الله صلی الله علیه و آله وفات په دې دوه کپړو کښ شوې وو.

د ملیده یو تفسیر په مرقعه سره کړې شوې دي او دویم تفسیر په غلیظه سره کړې شوې دي. یعنی د پیرې جامې معمولی شان لنگ وو یا کیدې شی هم په دې وجه وی چه په هغې کښ پیوندونه او جوړونه لگیدلې وو.

والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی وابن ماجه، قاله المنذری

[۴۰۳۷] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ أَبُو ثَوْرٍ الْكَلْبِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ الْقَاسِمِ الْيَمَامِيُّ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو زُمَيْلٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا خَرَجَتْ الْحُرُورُ أَتَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: أَتَيْتَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ، فَلَيْسَتْ أَحْسَنُ مَا يَكُونُ مِنْ حُلْلِ الْيَمَنِ، قَالَ أَبُو زُمَيْلٍ وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَجُلًا جَمِيلًا جَهْدًا، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَأَتَيْتُهُمْ، فَقَالُوا: مَرْحَبًا بِكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، مَا هَذِهِ الْحُلَّةُ؟ قَالَ: مَا تَعْبِيُونَ عَلَيَّ لَقَدْ رَأَيْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الْحُلْلِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: اسْمُ أَبِي زُمَيْلٍ سِمَاكُ بْنُ الْوَلِيدِ الْحَنْفِيُّ.

د عبد الله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی کله چه حروریانو دعلی و مقابله وکړه نوزه علی ته ورغلم هغه راته اووئیل ته دي قوم ته ورشه، ما دیمن جوړ شوې اعلی لباس واغوستو اردوی ته ورغلم، دحدیث راوی ابو زمیل وئیلی دی چه ابن عباس ف یو ښکلي سړې وو ابن عباس وائی کله چه زه خارجیانوته ورغلم نو هغوی راته پخیر راغلې روئیل دادي څنگه لباس اغوستلې دي؟ ابن عباس اووئیل تاسو ماته دڅه پیغور راکوئ یقینا مانښې عليها السلام د عمده لباس په اغوستلو باندي لیدلې وو.

«حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا خَرَجَتْ الْحُرُورُ أَتَيْتُ عَلِيًّا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْخ»

سیدنا ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه کله خوارجو په علی رضی الله عنه باندي خروج یعنی د هغوی نه بغاوت او په هغوی باندي حمله اوکړه نوزه سیدنا علی رضی الله عنه ته لارم نو هغوی ماته او فرمائیل چه ته هغه خلقو ته لار شه یعنی د هغوی د پوهولو او د هغوی د شکونو او شبها تو د لرې کولو دپاره. هغوی فرمائی چه ما د دې تیاری دپاره بهترینه جوړه واچوله د یمن په جوړو کښ، راوی وائی یعنی د هغوی شاگرد چه ابن عباس رضی الله عنه ډیر زیات ښکلي او ډیر د حسن مالک وو، ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه کله زه هغوی ته لارم نو هغوی ماته هرکلي

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۶۷۶) (حسن الإسناد)

او مرجبا اووي او ورسره ئې دا هم اشكال اوکړو «ما هذه الحلة؟» يعنى داسې قيمتي جامه دې ولې اغوستلې ده؟ مطلب ئې دا وو چه د سنت خلاف کار دې کړې دې، هغوی اوفرمائيل چه په ما باندې څه عيب لگوي بيشکه ما د رسول الله ﷺ په بدن مبارک باندې بهترينې جوړې ليدلې دى.

د رسول الله ﷺ جامه ښه او بيکاره دواړه ثابت دى:

د رسول الله ﷺ نه هر قسمه جامه اغوستل ثابت دى، ښه نه ښه هم او بيکاره هم، اوس يا خو دې داسې اوښلې شى چه غوره لباس د جواز د بيان دپاره وو د هديه کونکى د تطيب خاطر دپاره، يا د ميلمنو او وفودو د راتلو په موقع باندې، لکه چه په کتاب الصلوة باب اللبس للجمعة کښ روایت تير شوې دې چه يو ځل کله چه عمر رضی الله عنه حله سيرا په خرڅيدو باندې اولينده نو هغوی عرض اوکړو «يا رسول الله ﷺ لو اشتريت هذه فلبستها يوم الجمعة وللوفد اذا قدموا عليك الحديث» په يو روایت کښ دى چه هغوی اوفرمائيل «ابتع هذه تجمل بها للعید وللوفد» او يا دا چه د عدم اهتمام د وجې نه، يعنى نه ئې د ښه اهتمام کولو او نه د بيکاره، چه څنگه به ورته ملاويدله هغه به ئې استعمالوله.

باب مَا جَاءَ فِي الْخَزْرِ

باب درينمود کپړواستعمالولوييان

د جز په تفسير کښ لږ اختلاف دې، يو قول دا دې چه خز هغه کپړه ده کومه چه د ريښم او وړئ نه جوړه وي، يعنى خالص ريښم نه وي، ابريشم خو اصل ريښم دى، خالص دهغې نه وي، او ابن العربى وائى چه خز هغه کپړه ده چه د هغې سدى يا لحمه کښ يو حرير وي او دويم غير حرير، او د بعضو د کلام نه معلوميرى چه د دې اطلاق په خالص حرير باندې هم کيږي، او يو قول د دې لفظ د اصل په باره کښ دې چه خز... خزر برون عمر نه اخستلې شوې دې تر سويه ته وائى (ذكر الارب) او خز د هغې وړئ ته، وهو فى غاية اللين مثل الابرسم، د دې ټولو خلاصه درې اقوال شو.

۱: چه د حرير او غير حرير نه جوړه کوي شوې وي.

۲: خالص حرير، ۳: وړ الارب نه جوړه کړې شوې وي.

د دې نه پس پيژندل پکار دى چه د خز په باره کښ روايات د احاديثو هم مختلف دى، د بعضو نه د دې جواز معلوميرى لکه چه د دې باب په حديث اول کښ دى، او د بعضو نه حرمت لکه هم د دې باب د حديث ثانى نه معلوميرى.

[۴۰۳۸] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْمَاطِيُّ الْهَمْصِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيُّ، رَوَاهُ أَبُو أَحْمَدَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، أَخْبَرَنِي أَبِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَجُلًا يَخْتَارِي عَلَى بَغْلَةٍ يَبْصَاءَ عَلَيْهِ عِمَامَةٌ خَزْرَاءُ، فَقَالَ: كَسَانِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ." هَذَا لَفْظُ عُثْمَانَ وَالْإِخْبَارُ فِي حَدِيثِهِ.

دسعد رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه ما په بخارا کښې یو داسې کس اولیدو چه په سپین قچرباندې سور وو اوتور رینسمي پتکې بي پسروو هغه اووئیل دا پتکې ماته نبی صلی اللہ علیہ وسلم دپسرکولودپاره راکړې دي.

د باب د اول حدیث مضمون دا دی: سعد بن عثمان رضی اللہ عنہ فرمائی «رَأَيْتُ رَجُلًا بُخَارِي عَلَى بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ عَلَيْهِ عِمَامَةٌ خَزْ مَوْدَاءَ الْخ» چه ما په بخارا کښې یو سړې اولیدو چه په سپینه خچره باندې سور وو چه د هغه په سر باندې د تور خز پتکې وو، هغه سړی اووې چه دا پتکې ماته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم راکړې دي.

[۴۰۳۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ غُلَمٍ الْأَشْعَرِيَّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَامِرٍ أَوْ أَبُو مَالِكٍ وَاللَّهُ يَمِينُ آخِرِي مَا كَذَّبَنِي أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْخَزَّ وَالْخَرِيرَ، وَذَكَرَ كَلَامًا، قَالَ: يُنْسَخُ مِنْهُمْ آخِرُونَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَعِشْرُونَ نَفْسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرُ لَيْسُوا الْخَزَّ مِنْهُمْ أَنَسُ، وَالْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ.

دعبدالرحمن بن غنم رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه ماته ابو عامر یا ابو مالک اووئیل په الله مې دي قسم وي پيادويم قسم چه هغه ماته دروغ نه وو وئيلي چه هغه دنبی صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي وو چه فرمائیل ئې زما په امت کښې به داسې خلق پیدا شي خوک چه به خز داسې کپړه چه رینسم اوتار دواړه په کښې مکس استعمال شوي وي، اوریښم به حلال گنري وبيائي بل خه شی هم بیان کړو اوددینه پس ئې وفرمائیل په دوی کښې به بعضې خلق شادوگان شي وبعضې خلق به دقیامت په پورې خنزیران شي. ابو داؤد وائي چه دشلونه زیاتوصحابه کرامو دخز استعمال کړي دي چه په هغوی انس اوبراء بن عازب رضی اللہ عنہما هم شامل دي.

دويم حدیث د ابو عامر رضی اللہ عنہ دي چه په هغې کښې دی: «أَنَّ سَمْعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْخَزَّ وَالْخَرِيرَ» (۱) وَذَكَرَ كَلَامًا قَالَ «يُنْسَخُ مِنْهُمْ آخِرُونَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» (۲) چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل چه زما په امت کښې به خه خلق داسې وی چه خز او حریر به حلال گنري (یعنی عملا یا عملا واعتقاداً) د هغوی په باره کښې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل چه په هغوی کښې به د بعضو صورتونه مسخ کړې شی، د قردة او خنازیر په شکل کښې همیشه دپاره.

د دي دویم حدیث په سند کښې یو لفظ راغلې دي «حدثنی ابو عامر او ابو مالک والله یمین آخري ما کذبني» داسې هلته وئيلي شی چرته چه مبالغه فی القسم مقصود وی ففی الحاشية: ای یمین بلغت فی أقصى درجات التوثق اه..... د دي په ترجمه داسې خان پوهه کړئ: زه مکرر قسم خورم.

(۱): تفرد به أبو داود، خ تعلیقاً/الأثرية ۶ (۵۵۹۰)، (تحفة الأشراف: ۱۲۱۶۱) (صحیح)

(۲): صحیح هم دا ده چه دا لفظ په خاء معجمه او زاء معجمه سره دي لکه چه په ترجمه الباب کښې دی، او بعضو دا په حاء مهمله او راء مهمله سره ضبط کړي دي یعنی حر واصله حرح وهو الفرج، بیردانه پکتر لیهام الرزنا (بدل)

په دې امت کښ د مسخ ثبوت :

د دې حديث نه دا هم معلومه شوه چه په دې امت کښ به په آخر کښ مسخ واقع کيږي، په دې باندې کلام مونږ سره په مبادرت علی الامام والا حديث کښ تير شوې دې «ان يحول الله صورته صورة حمار» د لاندې.

په دې دواړو احاديثو کښ اختلاف ظاهر دې چه د يو نه د لبس خز جواز او د دويم نه د هغې حرمت ثابتيږي، د ابو داؤد په بعض نسخو کښ دې «قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَعِشْرُونَ نَفْسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَوْ أَكْثَرُ لَبَسُوا الْخَزَّ مِنْهُمْ أَنْسَ وَالْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ»

د لباس خز په باره کښ په متعارض روایتونو کښ تطبيق :

د دې نه پس تاسو ځان پوهه کړئ چه د منع او د جواز په دې دوه مختلفو احاديثو کښ تطبيق مختلف طور سره کړې شوې دې.

۱: د منع تعلق د حرير مصمت يعنی خالص حرير سره دې او د جواز والا روايت په غير مصمت يعنی مخلوط باندې حمل دې ځکه چه د خز اطلاق لکه څنگه چه مخکښ تير شو په دواړو باندې کيږي.

۲: نهی محمول ده په هغه کپړه باندې چه د هغې لحمه حرير او سدي غير حريري وي، او جواز د دې په عکس باندې يعنی د کوم سدي چه حرير وي او لحمه غير حرير وي.

۳: که مراد د خز نه ابريشم او حرير دې نو بيا خو هغه حرام دې او که د دې نه مراد وبرالارنب وي نو بيا جائز دې. (متلقطاً من الهذل)

په کپړه کښ دوه قسمه تارونه وي يو قسم اوږده کوم ته چه سدي يعنی تانا وائي او دويم قسم لحمه کوم چه عرضا وي يعنی بانا.. وهو الاصل وعليه مدار الحرمة..... پس د يو

باب نه پس راځي باب الرخصة في العلم وخط الحرير..... چه په هغې کښ دا راروان دې «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الثُّوبِ الْمُصَمَّتِ مِنَ الْخَبَرِ فَأَمَّا الْعَلَمُ مِنَ الْخَبَرِ وَتَدَى الثُّوبِ فَلَا بَأْسَ بِهِ» والحديث الاول اخرجہ الترمذی والنسائي، والشأنی اخرجہ البخاری تعليقاً، قاله المنذرى.

باب مَا جَاءَ فِي لَبْسِ الْحَرِيرِ

بابه درېښمود استعمال بيان

د لبس حرير مختلف اسباب او صورتونه او د هغې حکم :

د احنافو مسلک په دې کښ دا دې چه د سرو دپاره حرير خالص حرام دې. او هم دغه شان هغه چه د هغې لحمه يعنی بانا حرير وي او تانا غير حرير هغه هم حرام دې، خو که د دې برعکس وي نو هغه جائز دې او د شوافعو مذهب لکه چه د هغوی د کتاب په متن ابی شجاع کښ ذکر کړې شوې دې: «واذا كان بعض الثوب ابريسما وبعضه قطناً او کتاناً جاز لبسه ما لم يكن الابريسم غالباً اه» (وفي الابواب والتراجم ۷۶/۶ وهذا التفصيل اى التفريق بين السدي

واللحمة عندنا الحنفية... واما الجمهور فالعبرة عندهم للغلبة، قال الموفق: فاما المنسوج من الحرير وغيره كثوب منسوج من قطن وابرسم او قطن وكتان فالحكم للاغلب منها لان الاول مستهلك فيه: واما اذا استويا ففي تحريمه وابطاحته وجهان وهذا مذهب الشافعي اه مختصرا.....دويمه مسئله دا ده «لبس الحرير لاجل الحرب» پس د صاحبينو په نزد په جنگ كښن حرير خالص جائز دي، د امام صاحب رحمه الله په نزد خالص جائز نه دي، خو مخلوط جائز دي يعنى د كوم تانا يا بانا چه حرير وي او دويم غير حرير.

يو مسئله دلته بله ده يعنى لبس الحرير لعذر.... د څه عذر مثلا د خارښ د وجې نه د هغې باب وړاندې مستقل راروان دي. يو مسئله دلته بله ده يعنى اغوستل د رينسم د سړو دپاره چه په بذل المجهود كښن په باب الحرير للنساء د لاندې ذكر دي او په الدر المنضود جلد ثاني باب اذا كانوا ثلاثة كيف يقومون كښن د حديث انس «فقمتم الى حصر لناقد اسود من طول لبث» په شرح كښن تير شوې دي.

[٤٠٤٠] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَأَى حُلَّةَ سَيِّرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ تَبَاعُرَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلِلْوَفْدِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلْقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ، ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا حُلٌّ، فَأَعْطَى عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ مِنْهَا حُلَّةً، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَوْنَتُنِيهَا وَقَدْ قُلْتَ فِي حُلَّةِ عَطَارِدٍ مَا قُلْتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي لَمْ أَكْسُهَا لِتَلْبَسَهَا، فَكَسَاهَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَحَالَه مُشْرِكًا يَمْكَةً".

عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چه اميرالمومنين عمر فاروق رضي الله عنه دجومات په دروازه كښې يوكس وليدو چه ريشي لباس ئې خرڅولو هغه نبى صلی الله علیه و آله ته او فرمائيل كاش چه دا تا اغستلې وې اودجمعي اودوندونو دراتلوپه ورځ دي اغوستلې نبى صلی الله علیه و آله چه دا واوريدل نووئې فرمائيل دا لباس به هغه څوك اغوندي دچاچه په خرت كښې هيڅ حصه نه وي بيا دا قسم يوڅو جوړې نبى صلی الله علیه و آله ته راغلي نبى صلی الله علیه و آله ددينه يوه جوړه عمر ته وركړه عمره عرض او كړو اي دالله رسوله ته ماته دا لباس راكوي اوحال دادې چه مخكښې تا د عطارد نوي كس په باره كښې وئيلي وو چه دا به هغه كس اغوندي دچاچه به په آخرت كښې څه حصه نه وي نبى صلی الله علیه و آله ورته او فرمائيل دا جوړه ماتاته داغوستلو دپاره نه ده دركړي نو عمر رضي الله عنه دا جوړه خپل يو مشرك ورور (عثمان بن حكيم) ته وركړه، كوم چه په مكه كښې وو.

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَأَى حُلَّةَ سَيِّرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ تَبَاعُرَ الخ»
دا حديث او په دي باندې كلام په كتاب الصلوة باب اللبس للجمعة كښن تير شوې دي، فارجع اليه لو شت.

والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي، قاله المنذري

١: انظر حديث رقم: (١٠٧٦)، (تحفة الأشراف: ٨٣٣٥) (صحيح)

[۴۰۴۱] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، وَعَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: حُلَّةٌ اسْتَبْرَقِي، وَقَالَ: فِيهِ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهِ بِجَبَّةٍ دِيْبَاةٍ، وَقَالَ: تَبِيعُهَا وَتُصِيبُ بِهَا حَاجَتَكَ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه همدا حدیث منقول دی او په دې روایت کښې داسې ذکر شوي دي چه دا جوړه د استبرق والا وه استبرق دي ته وائی چه ریښم په کښې استعمال شوي وي بیانې عليه السلام عمرته درینسمو جبه ولیږله نبی صلی الله علیه و آله ورته وفرمائیل دا خرڅه کړه او خپل ضرورت ورباندې پوره کړه.

[۴۰۴۲] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَخْوَلُ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ إِلَى عُثْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْحَرِيرِ إِلَّا مَا كَانَ هَكَذَا وَهَكَذَا أَصْبَعَيْنِ وَثَلَاثَةً وَأَرْبَعَةً".

د ابو عثمان نهدي رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چه امیرالمومنین عمر رضي الله عنه عتبه بن فرقد ته ولیکل چه نبی کریم درینسمو داغوستلونه منع فرمائیلې ده لیکن دومره او دومره یعنی ددوه یادري یا څلورو گوتو په برابر.

﴿عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ قَالَ كَتَبَ عُمَرُ إِلَى عُثْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- نَهَى عَنِ الْحَرِيرِ إِلَّا مَا كَانَ هَكَذَا وَهَكَذَا أَصْبَعَيْنِ وَثَلَاثَةً وَأَرْبَعَةً﴾

په دې حدیث کښ د سرو دپاره په اندازه د څلورو گوتو د ریښمو د استعمال جواز معلومیږي، د دې څلورو گوتو نه مراد دا دي چه سنجاف (۳) یعنی د کپړې په طرفونو کښ لکه گریوان او کف او شاته او مخکښ د لمنو په سرونو باندې لگول ئې جائز دی. پس په بخاری کښ دی د دې حدیث نه پس ﴿فیما علمنا انه یعنی الاعلام﴾ او د باب الرخصة فی العلم وخیط الحریر وړاندې مستقل باب راروان دي په دې کښ د احنافو او د شوافعو مذهب هم دا دي چه د څلورو گوتو په مقدار جائز دي لکه چه د ابوداؤد په روایت کښ تصریح ده، خو په دې کښ اشکال دا دي چه د صحیحین د روایت الفاظ خو دا دی: ﴿نَهَى عَنِ الْحَرِيرِ إِلَّا هَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصْبَعَيْهِ الثَّلَاثَيْنِ ثَلَاثِينَ الْإِنْهَامَ﴾ او په بل روایت کښ دی ﴿بِأَصْبَعِيهِ الْمَسْبُوحَةِ وَالْوَسْطَى﴾ چه د هغې نه په ظاهر مقدار د جواز صرف د دوه گوتو معلومیږي، ولم يتعرض له فی الهدل، فتامل (۴) والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والنسائي وابن ماجه بنحوه، قاله المنذرى.

(۱): انظر حدیث رقم: (۱۰۷۷)، (تحفة الأشراف: ۶۸۹۵) (صحیح)

(۲): صحیح البخاری/لللباس ۲۵ (۵۸۲۸)، صحیح مسلم/لللباس ۲ (۲۰۶۹)، سنن النسائي/الزينة ۲۸ (۵۳۱۴)، سنن ابن ماجه/الجهاد ۲۱ (۳۵۹۳) (تحفة الأشراف: ۱۰۵۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۱۵۱، ۳۶، ۴۳) (صحیح)

(۳): سنجاف بالفتح فارسي کښ سنجاف بکسر الاول هغه ریشه کومه چه د کپړو غاړې ته ئې د ډول دپاره لگوي نور اللغات)

(۴): او داسې وئیل هم ممکن دی: ریشه د کپړو دواړو طرفونو ته وی د کتاب په روایت کښ مجموع طرفین ذکر دي او د صحیحین په روایت کښ یو طرف مراد دي، فلیستل (۱۲)

[۴۰۴۳] (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يُحَدِّثُ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "أُهِدِيَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةٌ سَيَرَاءُ فَأَرْسَلَ بِهَا إِلَيَّ، فَلَبِسْتُهَا فَأَتَيْتُهُ فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ، وَقَالَ: إِنِّي لَمَّا أُرْسِلَ بِهَا إِلَيْكَ لَتَلْبَسَهَا، وَأَمَرَنِي فَأَطَرْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي".

دعلی رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه یوکس نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته یوه رینسمي وجوره په هدیہ کښې راولیرله، نبی صلی اللہ علیہ وسلم هغه ماته راولیرله، ما واغوستله اودنبی صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر شوم مادغصی اثار دهغه په مخ باندې اولیدل او ماته ئې اوفرمائیل دا خوماتاته د اغوستلو دپاره نه وه درلیرلې، ماته یسې حکم وکړو اوما پخپلو ښځو باندې تقسیم کړه.

باب مَنْ كَرِهَهُ

بابه څوک چه درینمو استعمال بد کښې دهغوی دلیل

په دې باب سره د مصنف رحمته الله علیه غرض په ظاهر کښ دا دې چه د تیر باب د احادیثو نه د سرو په حق کښ د درې گوتو په مقدار د حریر جواز ثابتیږي د دې په مقابله کښ مصنف رحمته الله علیه په دې باب کښ بعض داسې روایتونه راوړي چه دهغې نه د څلورو گوتو په مقدار جواز هم نه معلومیږي، خو دا نهی به په کراهت تنزیهی باندې محمول کولی شی.

[۴۰۴۴] (۲) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْبَلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُبْسِ الْقَتَنِ، وَعَنْ لُبْسِ الْمُعَصْفَرِ، وَعَنْ تَخْتُمِ الذَّهَبِ، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ".

دعلی بن ابی طالب کرم الله وجهه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم دقسي (یو قسم رینسمي کپړه، داغوستلونه منع فرمائیل ده او په زعفرانو باندې درنگ کړې شوي کپړي نه او د سرو زرو دگوتي داغوستلونه اوپه رکوع کښې د قران کریم دلوستلونه منع فرمائیلې ده.

«عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ لُبْسِ الْقَتَنِ وَعَنْ لُبْسِ الْمُعَصْفَرِ وَعَنْ تَخْتُمِ الذَّهَبِ وَعَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ»

شرح الحديث :

دلته مقصود بالذکر د مصنف رحمته الله علیه جزء اول دې، «قسي» منسوب دې قس ته کوم چه په مصر کښ د یو ځانې نوم دې، په دې کپړه کښ حریر گډ وی، او یو قول په دې کښ دا دې چه قص په اصل کښ قزو و زه په سین سره بدله کړې شوه، او قزو وائی رینسمو ته، لبس معصفر کښ اختلاف دې د احنافو او حنابلې په نزد مکروه دې، د امام شافعی رحمته الله علیه په نزد مباح دې (الا البیهقی فانه رجح الکراهة) او د امام مالک رحمته الله علیه نه د معصفر مقدم کراهت نقل دې

۱: صحیح مسلم للالباس ۲ (۲۰۷۱)، سنن النسائي للزينة ۳۰ (۵۳۰۰)، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۲۹)، وقد أخرجه: صحيح البخاري للالباس ۳۰ (۵۸۴۰)، مسند احمد (۱/۹۰، ۱۳۹، ۱۵۳) (صحيح)
 ۲: صحيح مسلم الصلاة ۴۱ (۴۸۰)، اللباس ۴ (۲۰۷۸)، سنن الترمذي للصلاة ۸۰ (۲۶۴) واللباس ۵ (۱۷۲۵)، ۱۳ (۱۷۳۷)، سنن النسائي للتطبيق ۷ (۱۰۴۱)، والزينة ۴۳ (۵۱۸۰)، الزينة من المجتبى ۲۳ (۵۲۶۹)، ۵۲۷۰، سنن ابن ماجه للالباس ۲۱ (۳۶۰۲)، ۴۰ (۳۶۴۲)، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۷۹)، وقد أخرجه: موطا امام مالك للصلاة ۶ (۲۸)، مسند احمد (۱/۸۰، ۸۱، ۹۲، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۴، ۱۱۹، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۴۶) (صحيح)

یعنی سخت، او د تختم ذهب نهی د ائمه اربعه ترمینځه متفق علیه ده په دې کښ د بعض سلفو اختلاف دې.

والحدیث اخرجه مسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه مطولا ومختصرا، قاله المنذری.

[۴۰۴۵] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ يَعْنِي الْمَوْزِيَّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْبَلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا قَالَ: "عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ".

د علی بن ابی طالب کرم الله وجهه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ فرمائیلی دی باقی روایت دتیر شوی روایت په شان دې مگر په دې روایت کښې دا اضافه ده چه نبی ﷺ منع فرمائیلی ده دقرت کولونه په رکوع اوپه سجده کښې.

[۴۰۴۶] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بِهَذَا زَادَ وَلَا أَقُولُ نَهَاكُمْ.

د ابراهیم بن عبد الله نه هم همدا روایت منقول دې مگر په دې کښې دا اضافه ده چه زه دانه وایم چه تاسو ئې منع کړي یئ.

[۴۰۴۷] (٣) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ مَلِكَ الرُّومِ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَقَّةً مِنْ سُنْدُسٍ، فَلَبِسَهَا فَكَانَتْ أَنْظَرُ إِلَى يَدَيْهِ تَذِيذًا بَانَ ثُمَّ بَعَثَ بِهَا إِلَى جَعْفَرٍ، فَلَبِسَهَا ثُمَّ جَاءَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي لَمْ أُعْطِهَا لِتَلْبَسَهَا، قَالَ: فَمَا أَصْنَعُ بِهَا؟ قَالَ: أَرْسِلْ بِهَا إِلَى أَخِيكَ النَّجَاشِيِّ".

د انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه دروم بادشاه یوه قیمتي د رېښمو چوغه نبی ﷺ ته په تحفه کښې رالیکلي وه نبی ﷺ واغوستله انس رضی الله عنه وائی گویا کښې دنبی ﷺ لاسونه اوس هم زه وینم چه خوزیدل او هغه چوغه ئې جعفر بن ابی طالب ته ولیرله جعفر واغوستله اودنبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نبی ﷺ ورته او فرمائیل داخوماتاته داغوستلو دپاره نه وه درکړي هغه ووئیل بیا په دې باندي څه وکړم انبی ﷺ ورته او فرمائیل خپل ورور دحبشو بادشاه نجاشي ته ئې ولیږه.

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ مَلِكَ الرُّومِ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُسْتَقَّةً مِنْ سُنْدُسٍ فَلَبِسَهَا الخ)

د روم بادشاه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ یو پوستین چه د هغې کف وغیره د حریر وو، په طور د هدیه راولیرلو. سندس وائی باریک حریر ته. د (من سندس) مطلب دې (ای مکففة من سندس) گینې پوستین خو د حریر نه وی، راوی وائی چه رسول الله ﷺ دا پوستین واغوستلو، گویا چه زه د هغې لستونرو لره وینم په حرکت کولو باندي، د پوستین لستونری لږ شان اوږده وی، بیا رسول الله ﷺ یو ځل هغې لره اغوستلو سره جعفر رضی الله عنه ته

١: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠١٧٩) (صحیح)

٢: انظر حديث رقم: (٤٠٤٤)، (تحفة الأشراف: ١٠١٧٩) (حسن صحیح)

٣: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٩٨)، وقد أخرجه: مسند أحمد (١١١/٣، ٢٢٩، ٢٥١) (ضعيف الإسناد)

Maktaba Tul Ishaat.com

الرَّجُلُ يَغْيِرُ شَعَارَهُ، وَعَنْ مُكَامَعَةَ الْمَرْأَةِ الْمَرْأَةَ يَغْيِرُ شَعَارَهُ، وَأَنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ فِي أَسْفَلِ ثِيَابِهِ خَرِيرًا مِثْلَ الْأَعَاجِمِ أَوْ يَجْعَلَ عَلَى مَنْكِبَيْهِ خَرِيرًا مِثْلَ الْأَعَاجِمِ، وَعَنِ النَّهْبِيِّ وَرُكُوبِ الثُّمُورِ وَلُبُوسِ الْخَائِمِ إِلَّا لِدَى سُلْطَانٍ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الَّذِي تَقَرَّدَ بِهِ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ ذَكَرَ الْخَائِمَ.

د ابو الحصین هیثم بن شفی رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرماي چه زه او زما او ملگري دمعا فر قبيلي والا چه ابو عامربه ورته وئيلي شو په بيت المقدس کښې دمونځ کولو دپاره روان شو او په دغه وخت کښې ددوی خطيب دايز قبيل والا ابوريحانه صحابي وز، ابو الحصین وائی زما ملگري زمانه جومات ته په داخلیدو کښې مخکښې شو اوزه ورپسې وم اودهغه یواړخ ته کیناستم زمانه ئې تپوس اوکړو ایا د ابو ريحانه تقرير دي واوریدو؟ ما او وئيل نه هغه او وئيل ما ورنه واوریدل چه وئيل ئې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دلسو څیزونونه منع فرمائيلي ده (۱) د غاښونو دنري کولونه (۲) دخال لگولونه (۳) دزیب اوزینت دپاره دسر یادگیری وینسته ویستل (۴) او بر بند ځملاستل ددوه سرو بغیرد پردي نه (۵) او بر بند ځملاستل ددوه ښځو بغیرد پردي نه (۱) اوددي نه ئې هم منع فرمائيلي ده چه د عجمیانو په شان د خپلو جاسو لاندې رینسم مه لگوئ (۷ ، ۸) دلوت مار اوتالان کولو ئې نه ئې منع فرمائيلي ده (۹) او ددرندگانو په څرمن باندې ئې دسورلی کولونه منع فرمائيلي ده (۱۰) اردبادشاه نه علاوه ئې دبل چادپاره دگوتي اچولونه منع فرمائيلي ده.

«عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ - يَغْنِي الْهَيْثَمُ بْنُ شَفِيٍّ - قَالَ خَرَجْتُ أَنَا وَصَاحِبْتُ لِي يُكْنَى أَنَا عَامِرُ الْخِ»

شرح الحديث :

ابو الحصین فرمائی چه یو ځل زه او زما یو ملگري چه دهغه کنیت ابو عامر دي د کور نه وتلو چه بیت المقدس ته تلو سره مونځ اوکړو او دهغه ځانې قاص یعنی واعظ او مقرر د قبيله ازد یو سرې وو چه دهغه کنیت ابوريحانه وو کوم چه په صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کښ وو، ابو حصین وائی چه بیت المقدس ته رسیدو کښ زما ملگري زما نه مخکښ شو او دوی په څه وجه باندې شاته پاتې شو تر دي وخته پورې دهغوی بیان ختم شوې وو، بیا زه اورسیدم او د خپل ملگري سره خوا کښ کیناستم، زما ملگري زما نه تپوس اوکړو چه تاسو د ابوريحانه وعظ اوریدلي وو؟ ما اووي نه، هغه اووي ما دهغه نه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حدیث اوریدلي دي «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ عَشْرِ عَنِ الْوَشْرِ وَالْوَشْمِ وَالْتَفِيفِ وَعَنْ مُكَامَعَةَ الرَّجُلِ الرَّجُلَ يَغْيِرُ شَعَارَهُ وَعَنْ الْمَرْأَةِ الْمَرْأَةَ يَغْيِرُ شَعَارَهُ وَأَنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ فِي أَسْفَلِ ثِيَابِهِ خَرِيرًا مِثْلَ الْأَعَاجِمِ أَوْ يَجْعَلَ عَلَى مَنْكِبَيْهِ خَرِيرًا مِثْلَ الْأَعَاجِمِ وَعَنِ النَّهْبِيِّ وَرُكُوبِ الثُّمُورِ وَلُبُوسِ الْخَائِمِ إِلَّا لِدَى سُلْطَانٍ»

یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دلسو څیزونو نه منع او فرمائيله:

۱: وشر نه یعنی د تر قیق الاسنان نه. غاښونه په څه آله باندې نری کول، کوم چه د بعضو زنانو عادت وی چه د لو ئې عمر د کیدو نه پس د خپلو غاښونو طرفونه نری کوی چه هغوی کم عمره ښکاره شی، باریک کونکې ته واشره، او د کومې چه باریک کولې شی هغې ته موشوه وائی.

- ۲: او دوشم نه چه هغې ته خالونه هم وائی، د بدن په یو حصه کښ په یو نرئ ستن وغیره باندې نخښې او گلونه وغیره جوړولو سره په هغې کښ نیل یا سرمه ډکولې شی،
- ۳: د نتف نه یعنی سپین وینسته ویستل د سر یا گیرې نه،
- ۴: او د دې نه چه یو سرې د بل سرې سره بغیر د پرتوګ یا لنگ نه سملی، او که دواړه په خپلو خپلو جامو کښ مستور وی او بیا یو مشترک خادر اغوستلو سره سملی نو د هغې جواز شته که د فتنې ویره نه وی،
- ۵: او هم دغه شان ئې د زنانو په باره کښ هم او فرمائیل،
- ۶: او دا چه یو سرې د عجمیانو په شان د جامو نه لاندې څه رینمی جامه واچوی لکه بنین وغیره،
- ۷: یا دا چه په خپله اوږه باندې د رینمو رومال اچولو سره روان وی،
- ۸: او د بل د مال به غیر د اجازت اخستلو نه،
- ۹: او د پړانګ وغیره په خرمن باندې د سوریډو نه یعنی رکوب جلود النمر، یعنی د شیر یا پړانګ وغیره خرمن په کته باندې اچولو سره په هغې باندې سوریډل لانه من زی الجابرة، دا د متکبرینو عادت دې،
- ۱۰: او د گوتمې اچولو نه د عام سرې دپاره مگر عهده دار ته اجازت دې، لکه مفتی یا قاضی چاته چه د مهر لگولو ضرورت راځی.
- په جلود نمر باندې د سوریډو د ممانعت مختلف اسباب کیدې شی یا خو زینت او خیلا، او د امام شافعی رحمه الله په نزد د منع وجه دا هم کیدې شی چه د هغوی په نزد د دې ځناورو وینسته ناپاک دی او په دباغت سره هم نه پاکیرې. بخلاف الحنفية فان عندهم شعر الميتة وعظمها طاهر.
- د لبس خاتم ابواب وړاندې مستقل راروان دی. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۰۰] (۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ، حَدَّثَنَا زَوْجٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "نَهَى عَنْ مَيَاطِرِ الْأَرْجَوَانِ".

دعلی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله منع فرمائیل ده زین ته دسور پوخ اغوستلونه خوله چه په دې کښې رینسم لگیدلي وي.

﴿عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ نَهَى عَنْ مَيَاطِرِ الْأَرْجَوَانِ﴾ میاشرة د مشیره جمع او ارجوان سور رنگ دې ته په اردو کښ ارګوانی رنگ وائی یعنی په کته باندې خوره کړې شوې سره ګډی، او منع یا خود اسراف د وجې نه ده یا د حریر د وجې نه، او رنگ هم په دې کښ داخل دې چه هغه سور وی، پس په وړاندې روایت کښ دی ﴿المیثرة الحمراء﴾...

۱: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۳۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۱/۱) (صحیح)

[۴۰۵۱] (۱) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، وَمُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ هُبَيْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "تَهَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ، وَعَنْ لُبْسِ الْقَنَسِ، وَالْبَيْتَةِ الْحُمْرَاءِ".

دعلی خه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ زه دسرو زرو دگوتی او دفسي داغوستلو اودسور رنگ زین نه منع کړې يم.

[۴۰۵۲] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِي خِمِصَةٍ لَهَا أَغْلَامٌ، فَنَظَرَ إِلَى أَغْلَامِهَا فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ: "أَذْهَبُوا بِخِمِصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَكْثَنِي آتِئًا فِي صَلَاتِي وَأَتُونِي بِالْإِجَابَةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَبُو جَهْمُ بْنُ حَذِيفَةَ مِنْ بَنِي كَعْبٍ بْنِ كَعْبٍ غَانِمٌ.

دعائشه ﷺ نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ په یونقش دار خادر کښې مونځ وکړو اونبې ورته کتل بیا ئې دسلام گرځولونه پس اوفرمائیل دا خادر ابوجهم ته ورکړی زما خیال دمونځ په حالت کښې ددې خادر نقش اونگار طرف ته ورگرځي او زما دپاره یوخاده خادر پکار دې په کوم کښې چه نقش اونگار نه وي، امام ابوداؤد فرمائی چه ابوجهم بن حذیفه د بنو عدي بن کعب دقبیلې نه دې.

﴿ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَلَّى فِي خِمِصَةٍ لَهَا أَغْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَغْلَامِهَا الْخ ﴾ دا حدیث په کتاب الصلوة کښ په باب النظر فی الصلوة کښ تیر شوي دي. والحديث أخرجه البخاري ومسلم، والنسائي، وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۰۵۳] (۳) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي آخَرِينَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ وَالْأَوَّلُ أَشْبَعُ.

ترجمه: دعائشه ﷺ نه دتیر شوي روایت په شان روایت منقول دې لیکن اولنې روایت زیات کامل دې.

باب الرُّخْصَةِ فِي الْعِلْمِ وَخَيْطِ الْحَرِيرِ

باب دهنه کپړې د استعمال جواز چه په هغې کښې ریښم کښلې شوي وي

[۴۰۵۴] (۴) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْمُفِيدَةُ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَبُو عُمَرَ مَوْلَى أَنَسٍ بَنِي أَبِي بَكْرٍ، قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي السُّوقِ اشْتَرَى ثَوْبًا شَامِيًا فَرَأَى فِيهِ خَيْطًا أَحْمَرَ، فَرَدَّهُ فَأَتَيْتُ أَنَسًا فَقَدَرْتُ ذَلِكَ لَهَا، فَقَالَتْ "يَا حَارِثَةُ تَأْوِيلُنِي جَبَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْرَجْتَ جَبَّةَ طَالِسَةَ مَكْفُوفَةَ الْجَنِّبِ وَالْكُمَيْنِ وَالْفَرْجَيْنِ بِالْذِّيَابِ".

۱: سنن الترمذي / الأدب ۴۵ (۲۸۰۸)، سنن النسائي / الزينة ۴۳ (۵۱۶۸)، سنن ابن ماجه / اللباس ۴۶ (۳۶۵۴)، تحفة الأشراف: (۱۰۳۰۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۹۳، ۱۰۴، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۷) (صحيح)

۲: انظر حديث رقم: (۹۱۵)، (تحفة الأشراف: ۱۶۴۰۳) (صحيح)

۳: انظر حديث رقم: (۹۱۴)، (تحفة الأشراف: ۱۶۴۳۴) (صحيح)

۴: صحيح مسلم / اللباس ۲ (۲۰۶۹)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۲۱)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه / اللباس ۱۸ (۳۵۹۴)، مسند احمد (۳۵۵، ۳۵۴، ۳۵۳، ۳۴۸۷) (صحيح)

د ابو عمر (د اسماء بنت ابی بکر آزاد کړي شوي غلام) نه روایت دي فرمائی چې عبد الله بن عمر رضی الله عنہ مې په بازار کښې اولیدو چې یوه شامی جوړه ئې واخستله او یو سورتار ئې پکښې اولیدونو واپس ئې کړه، راوی وائی چې زه اسماء ته ورغلم او د واقعي ذکر ئې ورته وکړو نو هغې یوې جینې ته اواز وکړو چې د نبی صلی الله علیه و آله جبه راته راوړه نو هغې یوه داسې طیالسي جبه راوړله چې په نستونرو او گریبان او دهغې مخامخ اوشاته دریخمو کار شوي وو.

(رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي السُّوقِ اشْتَرَى ثَوْبًا شَامِيًا فَرَأَى فِيهِ خَيْطًا أَخْمَرَ فَرَدَّهُ الْخ)

شرح الحديث:

یعنی یو ځل ابن عمر رضی الله عنہ د بازار نه یو شامی کپړه واخستله چې کله ئې په هغې کښ سره تارونه اولیدل یعنې د رینسم نو هغه ئې واپس کړه، ابو عمر وائی (راوی د حدیث کوم چې د اسماء رضی الله عنہا مولی وو) چې زه اسماء رضی الله عنہا ته لارم او هغې ته مې د دې خبرې ذکر او کړو نو هغوی یوې وینځې ته اووې چې دننه چې کومه د رسول الله صلی الله علیه و آله جبه پرته ده هغه راوړه. (فَأَخْرَجَتْ جَبَّةً طَيَالِسَةً مَكْفُوفَةً الْجَنِبِ وَالْقَرْجَيْنِ بِالذِّيَابِ) نو هغې یو داسې د وړې جبه راوړله چې د هغې په لستونرو او گریوان کښ روستو مخکښ دواړو سرونو ته د رینسمو ریشه وه.

(طیالسة) جمع د طیلسان ده الکساء الغلیظ، پیر د وړې څادر (جیب) یعنې گریوان (فرجین) تشبیه ده د فرج چې د هغې ترجمه مونږ چاک کړې ده، کومه چې په بعض جبو کښ لږه لږه وړاندې او روستو د لاندې طرف ته وی، یعنې بعض جیبې خو هغه وی کومې چې د وړاندې نه ټولې پرانستلې وی او بعض داسې وی چې د وړاندې نه ټولې پرانستلې نه وی بلکه څه حصه ئې د لاندې نه پرانستلې وی بعض مغربی جیبې هم دغه شان وی، او ذیابج وائی پیر قسم رینسم ته، یعنې هغه کوم ته چې کمخواب وائی. د دې حدیث نه معلومه شوه چې که په جامه کښ رینسمی تار یا د هغې په غاړو باندې رینسم لگیدلې وی نو هغه دسرو دپاره جائز دي کما فی ترجمه الباب.

ممکنه ده چې ابن عمر رضی الله عنہ ته دا مسئله معلومه نه وه ..... هم په دې وجه اسماء رضی الله عنہا هغه ته د بنودلو دپاره دا جبه راوغوښتله.

والحدیث اخرجه مسلم والنسائی وابن ماجه نحوه مختصراً، قاله المنذرى.

[۴۰۵۵] (١) حَدَّثَنَا ابْنُ نَفِيلٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا خُصَيْفٌ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الثَّوْبِ الْمُصَنَّمِ مِنَ الْخَبَرِ فَأَمَّا الْعَلَمُ مِنَ الْخَبَرِ وَسَدَى الثَّوْبِ، فَلَا بَأْسَ بِهِ".

د عبد الله بن عباس رضی الله عنہ نه روایت دي فرمائی چې رسول الله صلی الله علیه و آله منع فرمائیلې ده د داسې جامونه چې صرف دریخمو نه جوړي کړي شوي وي مگر په کومه جامه باندې چې صرف گلونه دریخمو جوړوي یا وودې شوي وي په ریخمو په دې کښې څه حرج نشته.

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الثَّوْبِ الْمُصَنَّمِ مِنَ الْخَبَرِ فَأَمَّا الْعَلَمُ مِنَ الْخَبَرِ وَسَدَى الثَّوْبِ فَلَا بَأْسَ بِهِ)

١: تقریبه ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۶۹-۶۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱۳/۱، ۳۲۱) (صحیح) دون قوله: "فأما العلم"

دا حدیث او د دې شرح په باب ما جاء فی الخز کنس تیره شوی ده دا حدیث د احنافو د مسلک موافق دې.

باب فی لبس الحریر لعذر

باب د عذریه وجه درینمود جامواستعمالو لویان

[۴۰۵۶] (۱) حَدَّثَنَا النُّعْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَلِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فِي قُمُصِ الْحَرِيرِ فِي السَّفَرِ مِنْ حِكْمَةٍ كَانَتْ بِهِمَا".

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اجازت ورکړې وو عبد الرحمن بن عوف اوزبیر بن عوام ته دریخمدقمیصونو اغوستلو په سفر کنسې دهغه خاربښ په وجه باندې کوم چه په دوی دواړو باندې لگیدلې وو.

(عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَلِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فِي قُمُصِ الْحَرِيرِ فِي السَّفَرِ مِنْ حِكْمَةٍ كَانَتْ بِهِمَا)

شرح الحدیث و فقهه :

د سرو دپاره لبس حریر د څه عذر د وجې نه لکه خاربښ یا سپگې وغیره د کیدو د وجې نه، ځکه چه په ریښم کنس سپگې نه پیدا کیږي دا مسئله مختلف فیه ده، يجوز عند الشافعي صرح به النووي وهو اصح روايتی احمد ویکره عند مالک وعن الحنفية روايتان.

مضمون : حدیث دا دې چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم عبد الرحمن بن عوف او زبیر بن العوام رضی اللہ عنہما ته په یو سفر کنس د ریښم د قمیص اجازت ورکړو د خاربښ د وجې نه کوم چه په دې دواړو حضراتو باندې لگیدلې وو. دا حدیث په صحیحین کنس م دې په هغې کنس یو ځانې کنس خو داسې دی (لحکة کانت بهما) ..... او په یو روایت کنس په ځانې د (حکة) قمل دې (انهما شکوا الى النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعنی القمل) په دې باندې فتح الباری کنس لیکلې دی. جمع الداؤدی باحتمال ان يكون احدي العلتين باحدى الرجلين .... یعنی کیدې شی چه په دې دواړو کنس د یو عذر حکه وی او د بل عذر قمل، په دې باندې حافظ رحمہ اللہ فرمائی : قلت ويمكن الجمع بان الحكمة حصلت من القمل فنسبت العلة تارة الى السبب وتارة الى سبب السبب .... فتح الباری ۱/۶۱ امام بخاری رحمہ اللہ دا حدیث دوه ځایه ذکر فرمائی دې په کتاب الجهاد کنس چرته چه نې ورله ترجمه قائم کړې ده. باب الحریر فی الحرب ..... او بل په کتاب اللباس کنس هلته نې ترجمه قائم کړې ده. باب ما يرخص للرجال من الحریر للحکة ..... په مسئله الباب کنس اختلاف د ائمه او د هغې تفصیل په الابواب والتراجم کنس ذکر دی که څوک غواړی هغې ته د رجوع او کړی.

(۱) صحیح البخاری/الجهاد ۹۱ (۲۹۱۹)، واللباس ۲۹ (۵۸۳۹)، صحیح مسلم/اللباس ۳ (۲۰۷۶)، سنن النسائي/الزينة من المجتمع ۲۸ (۵۳۱۲)، سنن ابن ماجه/اللباس ۱۷ (۳۵۹۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۹)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/اللباس ۲ (۱۷۲۲)، مسند احمد (۱۲۷/۳، ۱۸۰، ۲۱۵، ۲۵۵، ۲۷۳) (صحیح)

والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، وذكر السفر عند مسلم وحده، قاله المنذرى.

باب فی الحریر للنساء

بابه بنخودپاره دریشمود جامود استعمالولوبیان

[۴۰۵۷] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي أَقْلَمٍ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَيْرٍ يَغْنِي الْقَافِقِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: "إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ حَرِيرًا فَجَعَلَهُ فِي يَمِينِهِ، وَأَخَذَ ذَهَبًا، فَجَعَلَهُ فِي شِمَالِهِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ هَذَيْنِ حَرَامٌ عَلَى ذِكْرِ أُمَّتِي".

دعبدالله بن زریر القافقی رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه دعلی بن ابی طالب د نه می اوریدلی دی چه فرمائیل نی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یوه ریشمی جامه پخپل بنی لاس اونیوله او په خپل چپ لاس نی سره زر اونیول اووئی فرمائیل دا دوه خیزونه زمادامت په نارینوو باندې حرام دي.

امام بخاری رحمہ اللہ هم دا ترجمه قائم کړې ده خو په دې کښ یو مرفوع حدیث هم داسې نه دې ذکر کړې چه په دې مسئله کښ د نساء متعلق وی نفیا یا اثباتا، په دې باندې حافظ فرمائی «کانه لم یثبت عنده الحدیثان المشهوران فی تخصیص النهی بالرجال صریحا، فاکفی بما یدل علی ذلک» بیا د دې نه پس حافظ یو حدیث د علی رضی اللہ عنہ کوم چه دلته په آبوداؤد کښ ذکر دې او دویم حدیث د ابوموسی اشعری رضی اللہ عنہ کوم چه په الابواب والتراجم کښ ذکر دې. «قلت ولفظه عند الترمذی: عن ابی موسی الاشعری ان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قال حرم لباس الحریر والذهب علی ذکوراتی واحل لاناھم ثم قال الترمذی: وفي الباب عن عمر وعلی رضی اللہ عنہما، الی آخر ما ذکر» د جمهور علماء او ائمه اربعه مسلک هم دا دې کومه چه د دې احادیثو نه ثابتیږی. خو په دې کښ د بعض صحابه کرامو رضی اللہ عنہم لکه عبدالله بن عمر او د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہما نقل دې. نه پس حافظ فرمائی «باب الحریر للنساء لعله افردہ بالذکر لوجود الخلاف فیہ فی السلف کما تقدمت الإشارة فی باب لبس الحریر اھ من الابواب والتراجم» د ابن عمر او د ابن زبیر رضی اللہ عنہما د دوی دواړو روایت د عدم جواز په نسائی کښ ذکر دې په کوم باندې چه هغوی باب قائم کړې دې. التشدید فی لبس الحریر الخ... او حدیث دا دې «حدثنا خليفة قال سمعت عبد الله بن الزبير قال لا تلبسوا نساءکم الحریر فإني سمعت عمر بن الخطاب يقول قال رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم من لبسه فی الدنيا لم یلبسه فی الآخرة» او دویم روایت د عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما دې چه د عبدالله ابن عباس رضی اللہ عنہما نه د لبس حریر په باره کښ تپوس او شونو هغوی او فرمائیل چه د عائشې رضی اللہ عنہا نه تپوس او کړی، راوی وائی (عمران بن حطان راوی دې) چه ما د عائشې رضی اللہ عنہا نه تپوس او کړو نو هغوی او فرمائیل چه د عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما نه تپوس او کړه، بیا ما د ابن عمر رضی اللہ عنہما نه تپوس او کړو نو هغوی او فرمائیل «فقال حدثني أبو حفص أن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

(۱) سنن النسائی للزینة ۴۰ (۵۱۴۷)، سنن ابن ماجه لللباس ۱۹ (۳۵۹۵)، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۸۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۱۵، ۹۷۱) (صحيح)

قال من ليس الحرير في الدنيا فلا خلاق له في الآخرة ﴿ ددې جواب دا دې چه دا د دې حضراتو خپل اجتهاد او استنباط دې د جمهورو استدلال د احاديث مرفوعه نه دې، کيدې شی چه هغوی ته دا حديث نه وی رسيدلي. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[٤٠٥٨] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، وَكَثِيرُ بْنُ عَبْدِ الْجَمِيَّانِ، قَالَا: حَدَّثَنَا بَقِيَّةٌ، عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ "أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ رَأَى عَلَى أَمِّ كَلْثُومٍ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُرْدًا سِيْرَاءً"، قَالَ: وَالسِّيْرَاءُ الْمُضْلَعُ بِالْقَزِّ.

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه ما دنی کريم لور ام کلثوم رضی اللہ عنہا په داسې حال کښې اوليدله چه يوداسې خادرني اغوستلې وو چه درينسمو گلان پري جوړ شوي وو، راوی وائی السیراء درينسمو کرخوته وئيلې شي.

﴿ بُرْدًا سِيْرَاءً، قَالَ وَالسِّيْرَاءُ الْمُضْلَعُ بِالْقَزِّ ﴾ سيدنا انس رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په لور ام کلثوم رضی اللہ عنہا باندې يو خادر اوليدو چه په هغې کښ د حرير پلنې پلنې گيندې وې.

مضلع د ضلع نه دې يعنی پختی..... يعنی د پختو شان پلنې پلنې گيندې، د قز تحقيق مخکښ تير شوې دې ولفظ البخاری : برد حرير سیراء..... والحديث اخرجه البخاری والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[٤٠٥٩] (٢) حَدَّثَنَا نَعْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ يَغْنِي الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ عَمْرُو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "كُنَّا نَنْزِعُهُ عَنِ الْغُلَمَانِ وَنَتْرُكُهُ عَلَى الْجَوَارِي، قَالَ: مِسْعَرٌ فَسَأَلْتُ عَمْرُو بْنَ دِينَارٍ عَنْهُ فَلَمْ يَعْرِفْهُ."

د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مونږ به دهلکانودغاري نه د رينسمو جامې ويستلي اودجينکوپه غاړه به مو پريخودلي، معمر وائی چه مادعمرو بن دينار نه ددې حديث په باره کښې تپوس اوکړو نو هغه ددې دپيژندلونه انکار وکړو.

﴿ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نَنْزِعُهُ عَنِ الْغُلَمَانِ وَنَتْرُكُهُ عَلَى الْجَوَارِي ﴾

سيدنا جابر رضی اللہ عنہ فرمائی (که د يو ماشوم په بدن باندې به مونږ د رينسم جامه اوليده، نو هغه به مو ترې نه ويستله او که په وينخو باندې به مو ليدله نو هغه به مو پريخودله.

معلومه شوه چه ماشوم ته رينسم اغوستل د ولی دپاره جائز نه دی، د احنافو مذهب هم دا دې او د امام شافعي رحمته اللہ علیہ نه په دې کښ دوه روايتونه دی يو د عدم جواز، او دويم د جواز الی سبع سنين..... رومبي روایت اختيار کړې دې شيخ ابواسحاق شيرازی، او علامه رافعي دويم روایت ته ترجيح ورکړې ده. (بذل)

﴿ قَالَ مِسْعَرٌ فَسَأَلْتُ عَمْرُو بْنَ دِينَارٍ عَنْهُ فَلَمْ يَعْرِفْهُ ﴾ يعنی دا حديث مسعر ته د عمرو بن دينار نه په واسطه د عبدالملک رارسيدلې وو، مسعر وائی چه روستو زمانه کښ چه کله ما د

(١): صحيح البخاري/اللباس ٣٠ (٥٨٤٢ تعليقا)، سنن النسائي/الزينة من المجتبى ٣٠ (٥٢٩٩)، (تحفة الأشراف: ١٥٣٣)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/اللباس ١٩ (٣٥٩٨) (صحيح)

(٢): تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ٢٥٦١) (صحيح)

عمرو بن دينار نه پخپله تپوس اوکړو نو هغوی د دې روایت نه لا علمی ښکاره کړه، قال المنذري، فلعله نسيه وقال ابن رسلان وهذا غير قاذح في الرواية لان الراوى ثقة فلا يسقط روايته اهـ.

باب في لبس الحبرة

باب د حبره (نقش و نځار والا يمني) جامود اغوستلو بيان

[٤٠٦٠] (١) حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ الْأَزْدِيُّ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قُلْنَا لِأَنْسِ يَعْنِي ابْنَ مَالِكٍ "أَيُّ اللَّيَاسِ كَانَ أَحَبَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَغْجَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: الْحَبْرَةُ".

د قتاده رضي الله عنه نه روایت دې فرماني چه انس بن مالک نه مې او وئیل چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله کوم یو لباس ډیر خوښ وو یا کوم یو لباس به ورسره ښه ښکاریدو؟ انس نه او فرمایل یمني خادر. (قال الحبرة) د انس رضي الله عنه نه تپوس اوکړې شو چه د رسول الله صلی الله علیه و آله کوم لباس زیات خوښ وو؟ نو هغوی او فرمایل: حبره....

شرح الحديث :

حبره یعنی برد یمانی یمني خادر کوم چه د کتان یا د قطن وی، سمیت حبرة لانها محبرة ای مزينة والتحجير التزيين والتحسين (بذل) او په تحفة الاخوذي ۲۰۷/۵ کښ دی چه حبره د برود یمن یو قسم دې چه په هغې کښ سرې کرښې وی، او کله شنې یا اسمانی رنگ، دا د عربو په نزد اشرف الثياب دې ځکه چه دا د تار نه جوړولې شی. او یا په دې وجه چه د شین رنگ وی کوم چه د اهل جنت جامه ده. پس په یو روایت کښ دی: (كان احب الالوان اليه الحضرة، على ما رواه الطبراني في الاوسط وابن السني وابونعيم في الطب، والتحجير التحسين) او بعضو وجه د محبت دا لیکلې ده چه په دې کښ سادگی ده زیات زینت نشته، او دا هم چه داسې کپړه زر خیر نیږې نه. آه قال العارف الجامي رحمته الله:

برون اور سراز بردیمانی که روئے تست صبح زندگانی

والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي، قاله المنذري

باب في البياض

باب د سپین لباس د فضیلت بیان

[٤٠٦١] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ عُثَيْمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْبُسُومُ مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضُ، فَأَتَاهَا خَيْرُ ثِيَابِكُمْ وَكَفَنُوا فِيهَا مَوْتَكُمْ، وَإِنْ خَيْرُ أَكْحَالِكُمْ إِلَّا مِمْدُ يَجْلُو الْبَصَرُ وَيَنْبُتُ الشَّعْرُ".

د عبد الله ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې فرماني چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایلې دی سپین لباس اغوندې ځکه چه دا ستاسو په لاسونو کښې غوره لباس دې او خپل مړونه هم په دې کښې

(١): صحيح البخاري/اللباس ١٨ (٥٨١٢)، صحيح مسلم/اللباس ٥ (٢٠٧٩)، (تحفة الأشراف: ١٣٩٥)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/اللباس ٤٥ (١٧٨٧)، الشماثل ٨ (٦٠)، مسند أحمد (٣/١٣٤، ١٨٤، ٢٥١، ٢٩١) (صحيح)
(٢): انظر حديث رقم (٣٨٧٨)، (تحفة الأشراف: ٥٥٣٤) (صحيح)

کنن ورکوي اوستا سودپاره غوره رانجه ائمد دي ځکه چه دا نضر تيزوي اود وروزو ويښته رازرغونوي.

قوله: «الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا خَيْرٌ ثِيَابِكُمْ وَكَفَّوْا فِيهَا مَوْتَكُمْ»

د ابن عباس رضي الله عنه حديث مرفوع دي چه رسول الله ﷺ او فرمائيل: سپينې جامې اغوندې چه هغه بهترينې جامې دي، او په دې کښ خپل مړي کفن کوي. وړاندې په حديث کښ د کحل ائمد ذکر دي د کوم روايت چه مخکښ ذکر شوي دي.

والحديث اخرجه الترمذي وابن ماجه مختصرا، قاله المنذري

باب فِي غَسْلِ الثَّوْبِ وَفِي الْخُلُقَانِ

ابو د زېو جامود وينځلو او صفا ساتلو بيان

خلقان جمع ده د خلق لکه ذکر او ذکران، زړه کپړه.

د باب په رومبي حديث کښ دي جابر رضي الله عنه فرمائي چه يو ځل مونږ ته رسول الله ﷺ تشریف راوړلو نو د هغوی نظر په يو داسې سړي باندې پريوتلو چه د هغه ويښته گډوډ وو. نو رسول الله ﷺ او فرمائيل «أَمَا كَانَ يَجِدُ هَذَا مَا يُسْكِنُ بِهِ شَعْرَهُ» چه د هغه سره داسې څيز نه وو چه په هغې باندې د خپلو ويښتو اصلاح او کړي يعنې ترجيل، تدهين وغيره. هغوی فرمائي چه دغه شان رسول الله ﷺ يو بل سړي اوليدو چه د هغه جامې خيرنې وې. «وعليه ثياب وسخة» نو هغه ته هم رسول الله ﷺ او فرمائيل چه آيا دي سړي سره داسې څه نشته دي خپلې جامې وينځي او صفا ئي کړي؟

[٤٠٦٢] (١) حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا مَسْكِينٌ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، ح وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ وَكَيْعٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ نَحْوَهُ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى رَجُلًا شَعْنًا قَدْ تَفَرَّقَ شَعْرُهُ، فَقَالَ: "أَمَا كَانَ يَجِدُ هَذَا مَا يُسْكِنُ بِهِ شَعْرَهُ، وَرَأَى رَجُلًا آخَرَ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ وَسَخَةٌ، فَقَالَ: أَمَا كَانَ هَذَا يَجِدُ مَا يَغْسِلُ بِهِ ثَوْبَهُ".

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه نبي ﷺ مونږ ته تشریف راوړو او به خيرن حالت کښې ئي يو بېر سړي سړي وليدو چه دسر ويښته ئي گډوډ شوي او خواره وو نبي ﷺ او فرمائيل ايادده سره داسې څه نشته چه خپل سر په هغې باندې صفا کړي بياني ﷺ دخيرنو جامو ولايوکس اوليدو وبې فرمائيل ايادده سره او به نشته چه خپلې جامې پري پالي کړي.

په دې حديث کښ د بدن او د جامو وغيره پاکولو ته ترغيب دي چه انسان لره صفا ستهره اوسيدل پکار دي، عمده او قيمتي جامه خو بيل څيز دي هغه خو د سادگي خلاف ده، خو نظافت امر مطلوب دي، او باقی د مطلوب کيدو مطلب دا هم نه دي چه د انسان په بدن باندې دي بالکل جامې خيرنېرې هم نه او بس هم د هغې د صفائي په اهتمام کښ دي مصروف وي، اعتدال په هر څيز کښ ضروري دي.

١. سنن النسائي للزينة من المجتبى ٦ (٥٢٣٨)، (تحفة الأشراف: ٣٠١٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٥٧/٣) (صحیح)

د عمر بن عبدالعزیز یو حکایت د زهد په باره کښ :

یو روایت رایاد شو کوم چه په ترمذی کښ دې (باب ما جاء فی صفة اوانی الحوض) چه د هغې مضمون داسې دې چه یو ځل عمر بن عبد العزیز رحمته الله علیه ابوسلام حبشی د حوض کوثر په باره کښ د حدیث اوریدلو دپاره راوغوښتلو چه هغوی اوریدلې وو چه هغه د حوض کوثر په باره کښ یو حدیث بیانوی، هغوی په پوښتنه کولو باندې هغه حدیث واورولو چه په هغې کښ د حوض کوثر بیان دې او د هغې په آخر کښ دی (اول الناس ورودا علیه فقراء المهاجرین الشعب رؤسا الدنس ثيابا الذین لا ینکحون المتنعمات ولا تفتح لهم ابواب السدد قال عمر لکنی نکحت المتنعمات وفتح لی السدد ونکحت فاطمة بنت عبد الملك لا جرم انی لا اغسل رأسی حتی یشعث ولا اغسل ثوب الذی یلی جسدی حتی یتسخ) چه د هغې ترجمه دا ده چه د ټولو نه اول به په دې حوض باندې د قیامت په ورځ باندې راتلونکی فقراء مهاجرین وی کوم چه په دنیا کښ گډوډو ویښتو والا وو، او د خیرنو جامو والا، چه د نیازبینو زنانو سره نې ودونه نه کول او نه د هغوی دنیوی حیثیت داسې وو چه د هغوی دپاره دروازه پرانستلې شی. عمر بن عبد العزیز رحمته الله علیه په دې حدیث اوریدلو سره خپله جائزه واخستله او وې فرمائیل چه زما حال خو داسې نه دې، ما خو د نیازبینې سره واده کړې دې، او زما دپاره دروازه هم پرانستلې شی او د خلیفه عبد الملك لور فاطمه سره ما نکاح کړې ده، اوس زه عهد کوم چه خپل سر به نه وینځم تر څو چه هغه خیرن نه شی، او د خپل بدن جامې به نه وینځم تر څو چه هغه خیرنې شوې نه وی. د عمر بن عبد العزیز رحمته الله علیه حالات او سیرت د مطالعې قابل دی، قدیم علماء کرامو د هغوی په سیرت باندې تصنیفات کړې دی چه د هغې اردو ترجمې هم شائع شوې دی، د هغوی په شروع کښ چه کله هغوی د مدینې طیبې گورنر وو ډیره امیرانه او شاهانه ژوند وو، خپله د هغوی ذاتی گټه ډیره زیاته وه په کتاب الخراج کښ د هغې ذکر تیر شوې دې، خو د خلافت نه پس د هغوی په حالاتو کښ ډیر په تیزی سره انقلاب راغلو چه د هغې اندازه د دې مذکوره روایت نه هم کیدلې شی.

هسې په لباس کښ زمونږ د اکابرینو نور الله مرقدهم ذوق مختلف وو. حضرت گنگوهی به ډیر زیات صفا او لطیف جامه اغوستله. دغه شان د هغوی نه پس د هغوی خلیفه حضرت سهارنپوری او هم دغه شان مولانا تهانوی چه د هغې تفصیل د هغوی د ژوند د حالاتو نه معلومېږي، او د قاسم العلوم مولانا محمد قاسم نانوتوی کښ ډیره زیاته سادگی وه او هم دغه شان حال زمونږ د شیخ د والد مولانا محمد یحیی صاحب کاندهلوی هم وو.

والحدیث أخرجه النسائي، قاله المنذري

[٤٠٦٣] (١) حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو اسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَوْبٍ دُونَ، فَقَالَ: أَلَيْكَ مَالٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: مِنْ أَيْنَ الْمَالُ؟ قَالَ: قَدْ آتَانِي اللَّهُ مِنَ الرِّبْلِ وَالْعَنَمِ وَالْحَيْلِ وَالرَّقِيقِ، قَالَ: فَإِذَا آتَاكَ اللَّهُ مَالًا، فَلْيَرَأْ ثَرَنَافَةَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتَهُ."

١: سنن النسائي/الزينة ٥٢ (٥٢٢٥)، الزينة من المجتبى ٢٨ (٥٢٩٦)، (تحفة الأشراف: ١١٢٠٣)، وقد أخرجه: مسند احمد

(١٣٧/٤، ٤٧٣/٣) (صحيح الإسناد)

ابوالاحوص دخپل پلار نه روایت کوي فرمائي چه دښی ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او په دغه وخت کښې زما جامې خیرني وي نبي ﷺ او فرمائیل ایا مال درسره شته؟ ماعرض اوکړوهو، بیا ئې او فرمائیل ستا سره څه قسم مال موجود دي؟ ماعرض اوکړو چه الله تعالی ماته چیلن اسونه وینځي او غلامان هرڅه راکړي دي، نبي ﷺ او فرمائیل کله چه تاته الله تعالی داڅیزونه درکړي دي نو یکارده چه دالله تعالی د نعمت اثر ستا په جسم باندې ښکاره شي.

«عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي ثَوْبٍ ذُوْنِ فَقَالَ «أَلَيْكَ مَالٌ الْخ» يُوْصِيهِ مَالِكُ بْنُ نَضْلَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَانِيْ چې يوه ورځ زه په زړو جامو کښ د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شوم نو هغوی زما نه تپوس اوکړو چه آیا تاسره څه مال وغيره شته؟ ما عرض اوکړو چه الله پاک ماته هر قسم مال راکړې دي اوبنان، چیلن، اسونه او غلامان. نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چه هر کله الله پاک تاته مال درکړې دي «فَإِذَا أَتَاكَ اللَّهُ مَالًا فَلْيَرْ أَثَرُ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتِهِ» نو پکار ده چه د الله پاک د نعمت او کرامت په تاسو باندې اثر ښکاره شي، معلومه شوه چه مالدار انسان لره د تحديث بالنعمت په طور د حیثیت مطابق ښه جامه اغوستل پکار دی. والحديث اخرجه النسائي قاله المنذرى.

باب فِي الْمَصْبُوغِ بِالصُّفْرِ

باب په زير رنگ باندې درنګ شوو جامو د استعمال بيان

او په بعض نسخو کښ «فِي الْمَصْبُوغِ بِالصُّفْرِ» دي او کيدل هم پکار دی لکه چه په حديث الباب کښ دی. مصنف رحمه الله دلته څلور ابواب قائم کړي دي اول په لباس اصفر باندې، دويم په لباس اخضر باندې، او دريم په لباس احمر باندې، او څلورم په لباس اسود باندې. او د دي څلورو وارو د رسول الله ﷺ نه ثبوت دي، خو د احمر په باره کښ په رواياتو کښ اختلاف دي، په دي کښ بعض روايتونه د ثبوت دی او بعض د منع، په دي وجه مصنف رحمه الله هم په دي باندې دوه بابونه ترلي دي.

[٤٠٦٤] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ يَعْنِي ابْنَ أَسْلَمَ: أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَصْبُغُ لِحْيَتَهُ بِالصُّفْرِ حَتَّى تَمْلَأَ لِيَابَهُ مِنَ الصُّفْرِ، فَقِيلَ لَهُ: لِمَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرِ؟ فَقَالَ: "إِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبُغُ بِهَا وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْهَا، وَقَدْ كَانَ يَصْبُغُ لِيَابَهُ كُلَّهَا حَتَّى عِمَامَتُهُ."

دزيد بن اسلم رحمه الله نه روایت دي فرمائي چه عبد الله ابن عمر رحمه الله به خپله ږيره په زير رنگ باندې رنگه کوله تردې چه ټولي جامې به ئې زيرې شوي يو ځل ورنه چاتپوس اوکړو چه په زير رنگ باندې ږيره ولي رنگ کوي؟ نو هغه په جواب کښې او وئیل ماښې ﷺ ليدلې وو چه زير رنگ ئې استعمال کړې وو او دښی ﷺ به ددينه زيات بل څيز خوښ نه وو او يقينانې ﷺ به خپلي ټولي جامې په دي رنگ باندې رنگ کولې تردې چه خپل پټکې به ئې هم په دي رنگ رنگ کړو.

١: صحيح البخاري/اللباس ٣٧ (٥٨٥٢)، صحيح مسلم/الحج ٥ (١١٨٧)، سنن النسائي/الزينة ١٧ (٥٠٨٨)، سنن ابن ماجه/اللباس ٣٤ (٣٦٢٦)، (تحفة الأشراف: ٦٧٢٨) (صحيح الإسناد)

قوله: «أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَصْبُغُ لِحْيَتَهُ بِالصُّفْرَةِ حَتَّى تَمْتَلِي ثِيَابَهُ مِنَ الصُّفْرِ فَقِيلَ لَهُ لِمَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرِ فَقَالَ إِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصْبُغُ بِهَا وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْهَا وَقَدْ كَانَ يَصْبُغُ بِهَا ثِيَابَهُ كُلَّهَا حَتَّى عِمَامَتُهُ»

يعنى ابن عمر رضي الله عنهما به په خپله ګیره کښ خضاب اصفر کولو، تر دې چه د هغوی کپړې به هم په دې باندې اولړلې شوې، چه کله د هغوی نه دې باره کښ تپوس او کړې شونو وې فرمائیل چه ما رسول الله ﷺ لره خپلو جامو ته دې رنگ ورکولو باندې لیدلې دې، او د رسول الله ﷺ دا رنگ ډیر زیات خوښ وو. او رسول الله ﷺ به هم په دې رنگ کښ خپلې کپړې رنگ کولې تر دې چه عمامه هم.

کوم رنگ چه خالص اصفر وی لکه د شپږم ګلونه هغې ته زمونږ خلق د سپرلې رنگ وائی او کوم رنگ چه سرخی ته مائل وی هغې ته ګیرو وائی چه هغې ته په عربی کښ معراء وائی وړاندې په حدیث کښ راځی، او کومه کپړه چه په دې رنگ کښ رنگ شوې وی هغې ته ګیرو او که مونث وی نو ګیروی، دا صوفیانه او مردانه رنگ دې او خالص اصفر هغه زنانه رنگ دې دا دلته نه دې مراد، د بذل نه معلومیږی چه که ګیروا لباس د غیرو شعار نه وی نو بیا د هغې استعمال جائز دې خاص طور د پټګی په باره کښ حضرت دا لیکلې دی. په هندوستان کښ بعض مذهبی هندوان ساده ګان قسم داسې وی چه د هغوی ټوله جامه د اول نه آخره پورې ټوله ګیروا وی. د حضرت اشاره هم دې طرف ته ده.

په متن کښ چه راځی: «وقد كان يصبغ ثيابه كلها» حضرت په بذل کښ د کان ضمیر رسول الله ﷺ طرف ته منلې دې، او د دې نه پس ئې لیکلې دی «وقال القارى فى المرقاة: وقد كان اى ابن عمر فارجع الضمير الى ابن عمر، وهذا ايضا محتمل» هم دغه شان د «رايت رسول الله ﷺ يصبغ بها» په باره کښ منذری فرمائى چه بعض علماء کرامو دا فرمائیلې دی چه د دې نه مراد خضاب لحيه بالصفرة دې، او بعض نورو وئیلې دی چه د دې نه مراد صفرة ثياب دې، اصفر لباس اغوستل (بذل) والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

باب فى الخضرة

باب د شين رنگ د جامو بيان

[٤٠٦٥] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي إِدْرِيسَ، حَدَّثَنَا إِيَادُ بْنُ أَبِي رَمْثَةَ، قَالَ: انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، "فَرَأَيْتُ عَلَيْهِ بُرْدَيْنِ أَخْضَرَيْنِ".

د ابورمته رضي الله عنه نه روایت دې فرمائى چه زه دخپل پلار سره د نبی ﷺ طرف ته روان وم نومایه نبی ﷺ باندې دوه شنه خادرونه اونیدل.
قوله: «عَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي الخ»

(١) : منن الترمذي/الأدب ٤٨ (٢٨١٣)، سنن النسائي/العیدین ١٥ (١٥٧٣)، الزينة من المجتبى ٤٢ (٥٣٢١)، تحفة الأشراف: ١٢٠٣٦، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٨، ٢٢٧، ٢٢٧٢) (صحيح)

ابورمته رضي الله عنه (۱) فرمائی چه زه د خپل پلار سره د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ حاضر شوم نو په هغوی باندې مې دوه شنې خادري اوليدې، په ظاهر کښ ترې نه خادر او ازار مراد دې، قال ابن رسلان وهو من لباس اهل الجنة ومن انفع الالوان للابصار..... د سترگو په حق کښ ډیر مفید دی. والحديث أخرجه الترمذی والنسائی، قاله المنذری.

باب فی الحُمْرَةِ

باب د سورنک د جامو بیان

په لباس احمر کښ مذاهب ائمه:

د ائمه ثلاثه په نزد د سړي دپاره لباس احمر بغير د کراهت نه جائز دې او د احنافو اقوال په دې کښ مختلف دی د بعضو د کلام نه معلومېږي چه مکروه تحریمی او د بعضو بلکه د اکثر و د کلام نه مکروه تنزیهی وغیره..... تردې چه یو قول پکښ د استحباب هم دې په شامی کښ د دې پوره تفصیل دې. د علامه شامی میلان زیات نه زیات د کراهت طرف ته معلومېږي، او د سید الطائفه حضرت اقدس گنگوھی د تقریر الکوکب الدری عبارت داسې دې: «والمذهب فی البس الحمره والصفرة ان المزعفر والمعصر ممنوع عنه الرجال مطلقا والحمره والصفرة غیر ذلك، فالفتوى على جوازهما مطلقا لكن التقوى غیر ذلك والله تعالى اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب » یعنی د سړو په حق کښ مزعفر او معصر خو مطلقا ناجائز دی او حمرة او صفرة بیل څیز دې. د هغې په باره کښ فتوی د جواز ده اگر چه د تقوی خلاف ده اه... د دې حاصل هم دا شو چه احمر او اصفر دواړه د سړو په حق کښ خلاف اولی دی د لون اصفر په باره کښ څه تفصیل په باب المصبوغ کښ تیر شوي دي. د دې نه پس خان پوهه کړه چه مصنف رحمته الله د حمرة په باره کښ دوه بابونه قائم کړي دی په اول باب کښ ئې د منع او تشدید ذکر دې په ډیرو روایتونو کښ، او د دې نه پس ئې «باب الرخصة» کښ د جواز روایتونه راوړي دي، خو د منع په اکثر روایتونو باندې محدثینو کلام کړې دې، کما يظهر بالرجوع الى الشروح....

[۴۰۶۶] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ الْغَزَّازِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "هَبَطْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ ثَنِيَّةٍ، فَالْتَقَيْتُ إِلَى وَعَلَى رِبْطَةٍ مُضَرَّجَةٍ بِالْمَعْصَرِ، فَقَالَ: مَا هَذِهِ الرِّبْطَةُ عَلَيْكَ؟ فَعَرَفْتُ مَا كَرِهْتُ فَأَتَيْتُ أَهْلِي وَهُمْ يَسْجُرُونَ تَنَوُّرًا لَهُمْ، فَقَدْ فُتِّهَا فِيهِ ثُمَّ أَتَيْتُهُ مِنَ الْغَدِ، فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا فَعَلْتَ الرِّبْطَةَ؟ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: أَلَا كَسَوْتُمَهَا بَعْضَ أَهْلِكَ فَإِنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ لِلنِّسَاءِ".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روایت کوي فرمائی چه مونږ دنبی صلی الله علیه و آله سره ديوي ډيرئ نه لاندې راکوز شونږی صلی الله علیه و آله ماته اوکتل او ما په دې وخت کښې يو خادر اغوستلی وو کوم ته چه زير رنگ ورکړې شوې روښی صلی الله علیه و آله او فرمائيل داڅه رنگه خادر دي اغوستلی دي؟ ماته دنبی صلی الله علیه و آله دخبرونه معلومه شوه چه دا خادر ئې خوښ نه شو زه چه کور

(۱) د ابورمته او دهغوی دپلار په نوم کښ اختلاف دې فقيل رفاعة بن يثري وقيل حبيب بن وهب

(۲) سنن ابن ماجه للالباس ۲۱ (۳۶۰۳)، (تحفة الأشراف: ۸۸۱۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/ ۱۶۶، ۱۹۶) (حسن)

ته را غلم نوزمونو په کور کښې تنور لې وهلې ماهغه خادر. تنور ته ور وغورځوو بیا بله ورځ دښې عليه السلام په خدمت کښې حاضر شوم نو زمانه ئې تپوس او کړو چه اې عبدالله هغه خادر دي څه کړو؟ ما ورته واقعه بیان کړه نبي عليه السلام او فرمائیل دخپل خاندان بوکس ته به دي ورکړې وو ځکه چه دزنانونو دا رنگ خوښ وي او بد ورسره نه ښکاري.

﴿ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ الْخ ﴾

شرح الحديث :

سیدنا عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره په یو غریزه لاره کښ کوز شو ﴿ فَالْتَقَتْ إِلَيَّ وَعَلَى رِجْلَةٍ مُضْرَجَةٍ بِالْعَصْفَرِ ﴾ یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله چه زما طرف ته التفات او فرمائیلو نو په ما ئې یو داسې خادر اولیدو کوم چه د عصفر په لږ شان رنگ کښ رنگ کړې شوې وو نو هغوی اظهار د کراهت او فرمائیلو، زه کور ته راغلم هلته تنور بل وو ما په هغې کښ اوسیزلو بیا چه کله زه د هغوی په مجلس کښ بله ورځ حاضر شوم نو هغوی زما نه د هغه خادر په باره کښ تپوس او کړو، ما چه څه کړی وو هغه مې عرض کړل، نو هغوی او فرمائیل چه په زنانونو کښ دې په چا ته ولې وانغوستلو. په دې کښ څه بدی وه؟

د دې حدیث تعلق د مطلق احمر سره نه دې بلکه د معصفر سره دی چه د جمهورو په نزد هم ممنوع دي، صرف د امام شافعی رحمته الله علیه په نزد مباح دی، او امام مالک رحمته الله علیه د مقدم او د غیر مقدم تفریق کړې دي اول مکروه او دویم غیر مکروه، حال دا چه دا غیر مقدم وو.

[٤٠٦٧] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْحِمَصِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، قَالَ: قَالَ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْغَازِ الْمُضْرَجَةُ "الَّتِي لَيْسَتْ بِمُشَبَّعَةٍ وَلَا الْمُرْدَّةَ".

ولید دهشام بن الغاز رضی الله عنه نه روایت کوی چه مضرجه معنی داده چه نه بالکل شوخ سور اونه گلابي بلکه درمیان.

قوله: ﴿ قَالَ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْغَازِ - الْمُضْرَجَةُ الَّتِي لَيْسَتْ بِمُشَبَّعَةٍ وَلَا الْمُرْدَّةَ ﴾ (٢)

هشام راوي د ﴿ مضرجه ﴾ تفسیر بیانوی چه کوم نه زیات شوخ وی او نه زیات پیکه، مشبعة یعنی شوخ او تیز رنگ او مورده یعنی حمزه خفیفه په مثل د الورد یعنی گلابی د دواړو نفی کولې شی چه نه داسې وی او نه داسې بلکه د دواړو ترمنځه ته مضرجه وئیلې شی. والمحدث اخرجه ابن ماجه، قاله المنذرى.

دا حدیث مصنف رحمته الله علیه په مختلفو طرقو سره ذکر کړې دي او الفاظ هم د ټولو روایتونو خپل مینځ کښ مختلف دی لهذا دي روایت لره په استدلال کښ پیش کول گران دی.

[٤٠٦٨] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ النَّوْلِيُّ: أَرَاهُ وَعَلَى

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٨١١) (صحيح)

(٢): الظاهر انه مشبعة من الاشباع وبعضهم ضبطه من التفعيل، وليس بظاهر

(٣): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٤٠٦٦)، (تحفة الأشراف: ٨٨٢٤) (ضعيف)

ثَوْبٌ مَصْبُورٌ بِمَعْصَرٍ مُورِدٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَأُتِيَتْهُ، فَأُخْرِقَتْهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا صَنَعْتَ بِثَوْبِكَ؟ فَقُلْتُ: أَخْرِقْتُهُ، قَالَ: أَفَلَا كَسَوْتَهُ بَعْضَ أَهْلِكَ؟" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ثَوْرٌ عَنْ خَالِدٍ، فَقَالَ: مُورِدٌ، وَطَاوُسٌ، قَالَ: مَعْصَرٌ.

د عبدالله بن عمرو بن العاص نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ ولیدلم ، ابو عی لؤلؤثی وئیلی دی په داسې حال کښې چه ماګلابی جامې اغوستلي وي ماته ئې اووئیل داخه دي نوزه لارم او هغه مې وسوزولي نبی ﷺ راته اووئیل دهغه جاموسره دي څه وکړل ماوره اوئیل وي وسوزولي نبی ﷺ راته اووئیل خپلې ښځې ته دي ولي نه ورکولي ؟ امام ابوداود فرمائی چه دا روایت ثور په واسطې دخالد مورد اوطاوس لفظ دمعصر نقل کړيدي .

[۴۰۶۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُزَابَةَ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِي يَحْيَى، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: "مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَحْمَرَانِ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

د عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ ته یوکس راغې او دوه سرې جامې ئې اغوستلي وي نبی ﷺ ته ئې سلام اوکړو نبی ﷺ ورته دسلام جواب ورنکړو .
(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- رَجُلٌ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَحْمَرَانِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-)

دا حدیث سندا ضعیف دې ، د ابویحیی د الققات په باره کښ حافظ منذری رحمه الله فرمائی (لا یحتج بحديثه) والحديث اخرجه الترمذی ، قاله المنذری .

[۴۰۷۰] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَخْبَرَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنِ الْوَلِيدِ يَعْنِي ابْنَ كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: "خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَوَاحِلِنَا وَعَلَى إِبِلِنَا أَكْسِيَّةَ فِيهَا خِيوطٌ مِنْ حُمْرٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَرَى هَذِهِ الْحُمْرَةَ قَدْ عَلَتَكُمْ؟ فَقَمْنَا سِرَاعًا لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى نَقْرَ بَعْضُ إِبِلِنَا، فَأَخَذْنَا الْأَكْسِيَّةَ فَتَرَعْنَاهَا عَنْهَا."

د رافع بن خديج نه روایت دې فرمائی چه مونږ په یوسف رکښې د نبی ﷺ سره اووو نونبې ﷺ زمونږه داوښانو دزینونو پوخونوته وکتل چه دسور رنگ کرخي په کښې وي نبی ﷺ اوفرمائیل ایا زه نه وینم چه په تاسو باندي سوروالې غالب شوې دي مونږ درسول الله دفرمان په وجه په جلتی پاخیدو تردې چه زمونږه ذتیزئ په وجه باندي بعضي اوښان وتریدل او وتښتیدل اوبیا مونږه دخپلو اوښانونه دا کپړې لري کړي .

(عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي سَفَرٍ الْخ)
سیدنا رافع بن خديج رضی الله عنه فرمائی چه مونږ یو ځل د رسول الله ﷺ سره په سفر کښ اوتلو نو هغوی زمونږ په کجاوو او اوښانو باندي داسې څادرې اولیدی چه په هغې کښ سره تارونه وو ، نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه گورم چه دا سرخی په تاسو باندي غالبه

۱: سنن الترمذی / الأدب ۵۵ (۲۸۰۷)، (تحفة الأشراف: ۸۹۱۸) (ضعیف)

۲: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۵۹۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۶۶۳) (ضعیف الاستاد)

کېږي، مونږ په دې اوریدو سره فورا خپلو اوبسانو ته منډه کړې چه د هغې په وجه باندې زمونږ اوبسان اویریدل او مونږ د هغې نه هغه خادري راکوزې کړې.

[۴۷۱] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْفٍ الطَّائِبِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ ابْنُ عَوْفٍ الطَّائِبِيُّ: وَقَرَأْتُ فِي أَصْلِ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي هَمَّضُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ زُرْعَةَ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ حُرَيْثِ بْنِ الْأُبَيْحِ السَّلَمِيِّ: أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي أَسَدٍ، قَالَتْ: "كُنْتُ يَوْمًا عِنْدَ زَيْنَبَ امْرَأَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَصْبُغُ ثِيَابًا لَهَا بِمَغْرَةٍ، فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَأَى الْمَغْرَةَ رَجَعَ فَلَمَّا رَأَتْ ذَلِكَ زَيْنَبُ عَلِمَتْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ كَرِهَ مَا فَعَلْتُ فَأَخَذْتُ، فَقَسَلْتُ ثِيَابَهَا وَوَارَتْ كُلَّ خُمْرَةٍ ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَعَ فَأَطْلَعَ فَلَمَّا لَمْ يَرِ شَيْئًا دَخَلَ."

د حريث بن ابح نه روايت دي فرمائي چه د قبيله بنی اسد یوې زنانه وئیلی دی چه یوه ورځ زه د نبی ﷺ د بي بي زينب رضی الله عنها سره ناسته وم او مونږه دهغې جاموله سور رنگ وړکولو مونږ په دې حال کېښي وو چه نبی ﷺ راسرگند شونې چې سور رنگ اولیدو نو واپس شو کله چه زينب رضی الله عنها دا منظر اولیدو نو پوهه شوه چه دا رنگ نبی ﷺ بد وگنړلو چنانچه هغه پاڅیدله او خپل جامی ئې ووینځلي تردې چه سور والې هی ختم کړو د دینه پس نبی ﷺ راغې نبی ﷺ په غور سره وکتل لیکن څه ورته معلوم نه شول نو کورته ئې تشریف راوړو. (أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي أَسَدٍ قَالَتْ قَالَتْ كُنْتُ يَوْمًا عِنْدَ زَيْنَبَ امْرَأَةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَنَحْنُ نَصْبُغُ ثِيَابًا لَهَا بِمَغْرَةٍ الْخ)

یوه زنانه د قبيله بنو اسد وائی چه زه یوه ورځ د ام المومنین زينب رضی الله عنها سره اوم، او مونږ د هغوی کپړې رنگ کولې په مغرا سره یعنی په گپرو (سړې خاورې سره) چه ناڅاپه رسول الله ﷺ راغلو، چه کله مونږ رسول الله ﷺ په رنگ کولو اولیدو نو دتنه داخل نه شو بلکه واپس شو، چه کله زينب رضی الله عنها دا صورت حال اولیدو نو هغه ټولې جامې ئې په اوبو کېښ وینځلي چه په هغې سره ترې نه ټول رنگ لارو بیا لږ ساعت پس رسول الله ﷺ راغلو نو سړي رابښکاره کړو چه دا رنگ ئې او نه لیدو نو راداخل شو.

په حدیث باندې اشکال او د هغې توجیه:

د زنانو دپاره سړې جامې بالاتفاق جائز دی او د دې حدیث نه په ظاهر کېښ د هغې کراهت معلومېږي، نو د دې په باره کېښ د حضرت گنگوهی په تقریر کېښ دی چه دا د زينب رضی الله عنها خپله استنباط وو چه د رسول الله ﷺ واپس کیدل د دې وجې نه وو کیدې شی چه د رسول الله ﷺ واپس کیدل د بل څه وجې نه وو، او د کور خلکو دا اوگنړله چه د رسول الله ﷺ واپس کیدل د دې رنگ د وجې وو ابن رسلان د دې حدیث یو بله توجیه کړې ده او حافظ منذری رحمه الله د دې په سند باندې کلام کړې دې (بذل)

حضرت د حدیث توجیه دا فرمائیله ده او هم دا راجحه معلومېږي، او په حدیث کېښ د دې مثال هم شته، پس وړاندې «باب تطویل الجمعة» کېښ راځي وائل بن حجر رحمه الله فرمائي چه زه یو ځل د رسول الله ﷺ په خدمت کېښ حاضر شوم په داسې حال کېښ چه زما وینسته اوږده

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۳۹) (ضعیف الإسناد)

وو نورسول الله ﷺ زما په لیدو باندې او فرمائیل: «ذباب.. ذباب» یعنی رسول الله ﷺ د کراهت اظهار او فرمائیلو، زه واپس شوم او وینسته مې پرې کړل، په بله ورځ چه زه کله د رسول الله ﷺ مجلس کښ حاضر شوم نورسول الله ﷺ او فرمائیل چه ته نه وې مراد، یعنی پوهه نه شوې ما هغه الفاظ ستا په باره کښ نه وو وئیلې، باقی دا زیات غوره دی، یعنی زیات اوږده وینسته پرې کولو سره واره کول.

په دې باندې حضرت په بذل کښ لیکلي دي: «وفي الحديث دليل على ان بعض الصحابة (في بعض الاحيان) قد يغلط في فهم رسول الله ﷺ اه»

باب في الرخصة في ذلك

باب د سورنګ جامود اجازت بیان

[۴۰۷۲] (١) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غُمَرَ التَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ شَعْرَتَانِ شَحْمَةٌ أُذُنِيَّةٌ وَرَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حُمْرَاءَ لَمْ أَرِ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ".

دبراء بن عازب رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه د نبی ﷺ وینسته مبارک به د غوږونو دنرموږي وو او مایوه سره جوړه د نبی ﷺ په غاړه ولیدله او ما چرته هیڅوک دانسې ښکلي او ښائسته نه وو لیدلې.

«وَرَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حُمْرَاءَ لَمْ أَرِ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ» سیدنا براء رضی الله عنه فرمائی چه د رسول الله ﷺ وینسته به د غوږونو د غاړو پورې رسیدل، او ما اولیدو رسول الله ﷺ په سره جوړه کښ، او کله هم ما یو څیز د رسول الله ﷺ نه ښکلي نه دې لیدلې. دا حدیث په لیس احمر کښ د جمهورو دلیل دې او د احنافو په نزد په بیان د جواز باندې محمول دې، او یو توجیه دا کړې شوې ده چه د حله حمراء نه مراد دا نه ده چه د هغې خالص سور رنگ وو بلکه دا چه په هغې باندې سرې کرښې وې کما تقدم فی تفسیر الحبرة.

والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی بمعناه، قاله المنذری

[۴۰۷۳] (٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَلَى بَغْلَةٍ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ أَحْمَرٌ وَعَلَى رُضَى اللَّهِ عَنْهُ أَمَامَهُ يُعْبَرُ عَنْهُ".

هلال بن عامر دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه نبی ﷺ مې په مني کښې دخطي ورکولو په حال کښې په یوه قچر باندې لیدلې وو او سور رنگ خادر ئې اغوستلې وو علی د نبی ﷺ مخامخ او دریدو او خلقوته به ئې اواز رسولو.

«رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَعْنَى يَخْطُبُ الْخ» یعنی رسول الله ﷺ په یو خچره باندې سور خطبه ورکوله او په رسول الله ﷺ باندې سور خادر وو او علی ﷺ د

(١): صحيح البخاري/المناقب ٢٣ (٣٥٥١)، اللباس ٣٥ (٥٨٤٨)، ٦٨ (٥٩٠١)، صحيح مسلم/الفضائل ٢٥ (٢٣٣٧)، سنن الترمذي/اللباس ٤ (١٧٢٤)، الأدب ٤٧ (٢٨١١)، المناقب ٨ (٣٦٣٥)، الشرائع ١ (٦٢)، ٣ (٦٤)، سنن النسائي/الزينة من المجتبى ٥ (٥٢٣٤)، (تحفة الأشراف: ١٨٦٩)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/اللباس ٢٠ (٣٥٩٩)، مسند احمد (٢٨١/٤)، (٢٩٥)، وأعاد المؤلف بعضه في الترجل (٤٢٨٤) (صحيح)

(٢): تقدمه أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٠٥٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٧٧/٣) (صحيح)

هغوی مخې ته ولاړ وو او د هغوی ترجمانی ئې کوله، یعنی په اوچت اواز باندې ئې د رسول الله ﷺ خبره نورو ته رسوله.

باب فی السَّوَادِ

باب د تور رنگ د جامو استعمالو لوی بیان

[۴۰۷۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "صَنَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُرْدَةً سَوْدَاءَ فَلَبِسَهَا فَلَمَّا عَرَّقَ فِيهَا وَجَدَ رِيحَ الصَّوْفِ، فَقَدَّفَهَا، قَالَ: وَأَحْسِبُهُ، قَالَ: وَكَانَ تُعْجِبُهُ الرِّيحُ الطَّيِّبَةُ".

دام المومنین عائشة رضی اللہ عنہا نه روایت دې فرمائی چه د نبی ﷺ دپاره مې یو تور خادر جوړ کړو او نبی ﷺ واغوستو بیا چه کله په دې خادر کښې په نبی ﷺ خوله راغله او دورې بوي ئې محسوس کړو نو نبی ﷺ دا خادر یو طرف ته او غورزوو، راوی وائی چه د نبی ﷺ خوشبو ډیره خوښه وه.

یعنی توره جامه، د عائشې صدیقې رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه ما د رسول الله ﷺ دپاره خادر په تور رنگ کښ رنگ کړو کوم چه هغوی واغوستلو، پس چه کله په رسول الله ﷺ باندې په هغې کښ خوله راغله نو په هغوی باندې د وړې بوټی راغلو نو رسول الله ﷺ هغه ویستلو. راوی وائی چه د رسول الله ﷺ خوشبو ئې خوښه وه.

په بذل کښ لیکلې دی چه ددې حدیث نه د تور لباس جواز ثابت شو کوم چه متفق علیه دې، د رسول الله ﷺ نه د تور خادر او تور پټکی دواړو استعمال ثابت دې. والحديث اخرجه النسائي مرسلًا، قاله المنذرى.

باب فی الهدب

باب د کپړود غاړې د استعمال بیان

(د لفظ هذب تلفظ)

دا لفظ (الهدب) په یو ضمه او ضمتینو دواړو طریقو سره لوستلې شی، قاعده ده چه هر ذو ضمتین لفظ کښ ثانی لره تخفیفًا ساکن لوستل جائز دی، د هدبه ترجمه په جالر سره کولې شی، د خادر یا رومال په غاړو باندې چه کوم تارونه شان وی، په اصل کښ هغه صرف تانا وی بغیر د بانا نه او کله په هغې کښ غوټې هم لگولې شی.

[۴۰۷۵] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقُرَشِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ أَبِي خَدَّاشٍ، عَنْ أَبِي قَحِيمةٍ الْهَجَمِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلِيمٍ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْتَبٍ بِشَمْلَةٍ وَقَدْ وَقَعَ هَذَبُهَا عَلَى قَدَمَيْهِ".

د جابر بن سلیم رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او هغه د یو خادر نه احتباء کړي وه او د هغه خادریوه کناره دده په خپو باندې پرته وه.

۱: تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۶۶۵)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۳۲/۸، ۱۴۴، ۲۱۹، ۲۴۹) (صحيح)

۲: تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۱۲۵)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۶۳/۵) (ضعيف)

د جابر رضی الله عنه نه روایت دي چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شوم په داسې حال کښ چې رسول الله ﷺ په یو څادر کښ راټول شوې ناست وو، او د هغوی د څادر جالرد هغوی په قدمونو باندې پراته وو. «جوه» ترلو سره کیناستل دا کله کله خو په رومال یا کپړې سره وی او کله د دواړو لاسونو نه حلقه جوړولو سره.

باب فی العمام

باب د عمامې (پټکۍ) ترلویان

[۴۰۷۶] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، وَمُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَامَ الْفَتْحِ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءٌ".

د جابر رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چې د فتح مکي په کال باندې نبی ﷺ مني ته داخل شواو تور پټکي ئې ترلې وو.

قوله: «عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ عَامَ الْفَتْحِ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءٌ» په حدیث الباب کښ دی چې کله رسول الله ﷺ مکي مکرمې ته د فتح دپاره داخلیدو نو هغه وخت د رسول الله ﷺ په سر مبارک باندې تور پټکي وو.

(یو تعارض او دهغې تطبیق)

«ودخل عام الفتح مكة وعليه عمامة سوداء» په دې باندې اشکال دا دي چې په بل روایت کښ راځي «انه دخل مكة وعلى راسه المغفر» د دې جواب دا ورکړې شوې دي چې په دواړو کښ هېڅ تعارض نشته، کیدې شی چې رسول الله ﷺ عمامه ترلې وی په مغفر باندې دپاسه یا د هغې نه لاندې، بله دا چې په دې باندې ملا علی قاری رحمه الله لیکي چې په دې حدیث سره بعض علماء کرامو د تور لباس په جواز باندې استدلال کړې دي اگر چې بیاض افضل دي «لحديث ان خير ثيابكم البيض الى آخر ما ذكر» او هم دغه شان خبره علامه باجوری لیکلې ده چې په دغه ورځ باندې د رسول الله ﷺ تور پټکي اختیارولو کښ په ایض باندې کوم چې ممدوح دي ډیر مصلحتونه دي یو دا چې په دې کښ اشاره ده د رسول الله ﷺ سوده یعنی سیادت ته او د اسلام او اهل اسلام او چتوالی ته او دې طرف ته چې په دین محمدی ﷺ کښ به هېڅ قسم تغیر او تبدیل نه وی ځکه چې تور رنګ د تغیر او تبدیل نه ډیر بعید وی.

والحدیث اخرجه مسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۰۷۷] (۲) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مُسَاوِيٍّ الْوَرَّاقِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءٌ قَدْ أَرْنَعَى طَرَفَاهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ".

^۱: سنن الترمذي/اللباس ۱۱ (۱۷۳۵)، سنن النسائي/الحج ۱۰۷ (۲۸۷۲)، الزينة ۵۵ (۵۳۴۶، ۵۳۴۷)، سنن ابن ماجه/الجهاد ۲۲ (۲۸۲۲)، اللباس ۱۴ (۳۵۸۵)، تحفة الأشراف: ۲۶۸۹، وقد أخرجه: صحيح مسلم/الحج ۸۴ (۱۳۵۸)، مسند احمد (۳۸۷، ۳۱۳/۳) (صحيح)

^۲: صحيح مسلم/الحج ۸۴ (۱۳۵۹)، سنن الترمذي/الشعائل ۱۶ (۱۰۸)، سنن النسائي/الزينة من المجتبى ۵۶ (۵۳۴۸)، سنن ابن ماجه/الجهاد ۲۲ (۲۸۲۱)، اللباس ۱۵ (۳۵۸۷)، تحفة الأشراف: ۱۰۷۱۶، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۰۷/۴)، سنن الدارمي/المنازل ۸۸ (۱۹۸۲) (صحيح)

عمرو بن حريث دخپل پلار نه روايت كوي فرمائي چه نبی ﷺ مې په منبر باندې ليدلي وو چه تور پټې ئې ترلې وو چه دهغه شمله ئې داوړوپه مينځ رازوړنده كړې وه.

[۴۰۷۸] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ الثَّقَفِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَيْبَعَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْكَلَانِيُّ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ رُكَّانَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رُكَّانَةَ صَارَعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَرَعه النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ رُكَّانَةُ: «وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «فَرَّقَ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلَانِسِ».

محمد بن علي بن ركانه دخپل پلار نه روايت كوي فرمائي چه ركانه د نبی ﷺ سره كشتي زغلوله نو نبی ﷺ ده لره شاته پريخودو ، ركانه ونيلى دى چه مادنبی ﷺ نه اوريدلى دى چه فرمائيل ئې زمونږ اود مشركانو په مينځ كښې فرق په خولو باندې په پټكوسره دې. قوله: «أَنَّ رُكَّانَةَ صَارَعَ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَصَرَعه النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ رُكَّانَةُ: «وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «فَرَّقَ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلَانِسِ» رسول الله ﷺ سره د مصارعة ركانه واقعه :

د دې حديث راوى ركانه بن عبد يزید بن هاشم بن المطلب بن عبد مناف دې. په دې حديث كښ د هغوى دمصارعت ذكر دې د رسول الله ﷺ سره، او هم دا سلسله د نسب د هغه ركانه هم دې د كوم ذكر چه په كتاب الطلاق كښ راغلې دې چه هغوى خپلې ښځې ته درې طلاقه يا طلاقه بته وركړې وو، په تهذيب الكمال للمزى كښ تصريح ده چه دا دواړه قصې يو سړى ته منسوب دى او دا هم هغه ركانه دې.

په دې حديث كښ دا دى چه ركانه كوم چه مشهور پهلوان وو هغه د رسول الله ﷺ سره كشتي او كړه خو رسول الله ﷺ هغه راگزار كړو. په مراسيل ابوداود كښ دى چه يو ځل د هغه د راگزارولو نه پس هغه دوباره كشتي او كړه او بيا په دريم ځل هم، درې واړه كړه رسول الله ﷺ هغه را اوپرځولو. او هر ځل ئې ترې نه يوه يوه بيزه واخستله د كومې چه وعده شوې وه، د دې واقعي نه پس هغه رسول الله ﷺ ته عرض او كړو چه اې محمد ﷺ د دې نه مخكښ كله هم يو سړى زما شا د زمكې سره نه ده لگولې او اوس هم څوك داسې نشته چه ما را اوپرځوى يعنى تاسو سره بل څه طاقت معلومېږي. او د دې نه پس هغه اسلام قبول كړو او رسول الله ﷺ د هغه دپاره دعا او فرمائيله، او په بعض روايتونو كښ دى چه هغه او وئيل تاته ستا رب دې وخت كښ عزت دركړې دې او زه خپل رب لات او عزى ذليل كړم او هغه زما په دې وخت كښ په كار راغلل «ربك الذى اعزك وخذلنى اللات والعزى» او په يو روايت كښ دى چه كله رسول الله ﷺ د هغه درې واړه بيزې واخستلې نو هغه په پښيمانتيه سره اووې چه اوس به زه د دې بيزو په باره كښ د خپل كور خلقو ته څه واييم؟ د يوې بيزې په باره كښ خو به اووايم چه ليوانو ماته كړه او د يو په باره كښ هغه بل څه بهانه جوړه كړه (چه غالبا هغه گوډه شوه) او وې وئيل چه د دريمې په باره كښ به څه جواب وركوم، په دې اوريدلو باندې رسول الله ﷺ او فرمائيل مونږ په تاباندې دوه

(۱) سنن الترمذي للبياس ۴۲ (۱۷۸۴)، (تحفة الأشراف: ۳۱۱۴) (ضعيف)

مصيبتونه نه جمع کوو چه تا دي راپرخوو هم او تانه دي تاوان هم واخلو. او بيا رسول الله ﷺ هغه بيزې هغه ته واپس کړې.

د دي حديث الباب په آخر کښ دا دي رکانه ﷺ فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل چه زمونږ او د مشرکينو ترمينځه فرق د عمامم على القلانس دي، په توپو باندې پټکي، يعنى مسلمانان په توپو دپاسه پټکي تړي په خلاف د مشرکينو چه هغوى بغير د توپي په سرولو نه پټکي تړي. (بذل) ملا على قارى په مرقاة کښ دا مطلب طيبي او ابن الملك وغيره شارحينو ته منسوب کړې دي، او بعض شارحينو د دي مطلب دا بيان کړې دي چه مشرکان صرف په توپي باندې اکتفاء کوي او مسلمانان په توپي دپاسه عمامه هم تړي. (عون المعبود) د رسول الله ﷺ نه د توپي او پټکي دواړو د معمول ثبوت:

بله دا چه په عون المعبود کښ د حافظ ابن القيم رحمه الله نه دا هم نقل کړې شوې دي چه د رسول الله ﷺ نه په درې واړو طريقو سره ثابت دي صرف توپي، صرف پټکي، او په توپي دپاسه عمامه، «وفي الجامع الصغير برواية الطبراني عن ابن عباس رضي الله عنهما قال كان يلبس قلنسوة بيضاء اه» ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه رسول الله ﷺ به سپينه توپي په سروله، امام بخاري رحمه الله په كتاب اللباس کښ د «باب العمامم» ترجمه قائم کړې ده، خو د لبس عمامه هيڅ روايت ئې نه دي ذکر کړې بلکه د كتاب الحج روايت: «لا يلبس المحرم القميص ولا العمامة» الحديث باندې ئې اکتفاء کړې ده..... حافظ فرمائي: د امام بخاري رحمه الله په نزد چونکه د هغوى د شرط مطابق د عمامه په باره کښ حديث نه وو په دي وجه ئې داسې اوکړل، بيا د دي نه پس حافظ د مسلم روايت ذکر کړو کوم چه د عمرو بن حريث نه مروى دي «قال كَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَلَى الْمَنِيِّ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ قَدْ أَرْخَى طَرَفَيْهَا بَيْنَ كَتِفَيْهِ» كذا في الابواب والتراجم..... او په هغې کښ دا هم دي چه علامه سخاوي په مقاصد حسنه کښ د فضيلت د عمامه په باره کښ ډير روايتونه ذکر کړي دي، مثلاً «العمائم تيجان العرب» او هم دغه شان «عليكم بالعمائم فانها سيما الملائكة فارخوها خلف ظهوركم» وغيره او په دي کښ دا هم دي چه «صلاة بعمامة تعدل بخمسين وعشرين» او هم دغه شان «ركعتان بعمامة افضل من سبعين ركعة بغيرها» دا احاديث ثابت نه دي. الى اخر ما في الابواب والتراجم.

د عمامه د ثبوت او د هغې د رنگونو په باره کښ

د علماء گرامو مستقل تاليفات:

د عمامه په موضوع باندې په متاخرينو علماء گرامو کښ د يو لوښي جيد عالم محمد جعفر الکتاني المتوفى ۱۳۴۵ هجري مستقل تاليف دي «الدعامة لمعرفة احكام سنة العمامة» کوم چه د عمامه سره متعلق په ټولو فروعو او جزئياتو او صفاتو باندې مشتمل دي، هغوى د دي خپل کتاب په شروع کښ چه کومو مصنفينو په دي موضوع باندې مستقل کتابونه ليکلي دي د هغوى نومونه ئې هم ليکلي دي، په محدثانه انداز کښ هغوى دا کتاب ليکلي

دې چه د مطالعې قابل دي (۱) په دې کتاب کښ هغوی په الوان د عمامه باندې هم ډیر نغول جمع کړې دي او دا چه څنگه رنگ پټکې وهل د رسول الله ﷺ نه ثابت دي او هغوی د هر رنگ متعلق بیل بیل فصلونه قائم کړي دي. (والحدیث اخرجه الترمذی قاله المنذری)

[۴۰۷۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُثْمَانَ الْقَطَفَانِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ خَرْبُودَ، حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ يَقُولُ: "عَمَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَدَّهَا بَيْنَ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي."

د عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه نه روایت دي فرمائي چه نبی ﷺ زما په سر باندې پټي تړلي وونوبی ﷺ دپټي شمله زمامخامخ اوشاته دواړه طرفونوته زورپنده کړه يعنی دواړه طرفونوته.

قوله: (سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ يَقُولُ عَمَّنِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَسَدَّهَا بَيْنَ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي)

په پټکي کښ د شملې بحث:

سیدنا عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائي چه یو ځل رسول الله ﷺ زما په سر باندې پټکې اوتړلو نو د هغې یو اړخ ئې زما مخې ته او یو شاته زورپند کړو گویا د هغې دوه شملې وې یو په سینه باندې او یو په ملا باندې (بذل) او په عون المعبود کښ لیکلې دي چه دا حدیث ضعیف دي پس اولی دا ده چه د پټکي سر چه هغې ته علامه عذبه او ذبابه هم وائی صرف یو بین الکتفین کیدل پکار دي لکه چه د عمرو بن حریث په روایت کښ دي یعنی د

(۱) د عمامه بیضاء په باره کښ ئې دا لیکلې دي چه اوسه پورې ماته په یو حدیث کښ هم د دې تصریح نه ده ملاؤ شوي خو د شارحینو د کلام نه او د رسول الله ﷺ د عادت شریفه یعنی بیاض لره په غیر بیاض باندې د ترجیح ورکولو نه ظاهرا هم دا معلومیږي چه په غالب احوالو کښ رسول الله ﷺ هم دا عمامه استعمال کړې ده او غالباً د عدم تصریح د بیاض هم دا مقصد هم دي چه هغه د رسول الله ﷺ معمول اکثری وو ولی هغه ذکر کړې شی ځکه چه اهتمام د هغه څیز د ذکر کولې شی چه په هغې کښ څه مذمت وی او خلاف عادت وی په خلاف د هغه څیز کوم چه معمول اکثری او د عادت مطابق وی، عام طور سره د هغې ذکر کولو ته حاجت نه راځي لان ذلك من باب الاخبار بما هو معلوم (عیان راجه بیان) په دې کتاب کښ په عمامه سوداء باندې او د هغې په روایاتو باندې مستقل فصل دي هم دغه شان یو فصل په عمامه حرقانیه باندې قائم کړې دي لکه چه د نسائی په یو روایت کښ دي د عمرو بن حریث رضی الله عنه په روایت چه (رایت علي النبي ﷺ عمامة حرقانية) او په یو روایت کښ دي (عمامة سوداء حرقانية) او په یو فصل کښ ئې عمامت فطریه ذکر کړې دي لکه چه په ابوداؤد کښ تیر شوی د سیدنا انس رضی الله عنه په حدیث کښ (رایت رسول الله ﷺ يتوضأ وعليه عمامته قطرية الحديث) او یو مستقل فصل ئې د عمامت صفر په باره کښ قائم کړې دي چه په هغې کښ ئې د ابن عمر رضی الله عنه په روایت ذکر دي چه په هغې کښ دا تیر شو (كان يصيغ بالصفرة ثيابا كلها حتي عمامته) او یو فصل د عمامه خضراء په باره کښ قائمولو سره په طور د سوال او جواب دا لیکلې دي چه د رسول الله ﷺ نه د عمامه خضراء اچول ثابت نه دي بلکه دا د بعض اشرافو او د اتمی صدى د بادشاهانو ایجاد دي هغوی د ساداتو دپاره تجویز کړي وو په سادات او غیر سادات کښ د امتیاز دپاره، بله دا چه د جنگ حنین په باره کښ د ابن عباس رضی الله عنه روایت دي چه په دغه ورځ باندې د ملائکو خاص لباس شنه پټکي وو

(تقرده ابو داود، تحفة الأشراف: ۹۷۳۱) (ضعیف)

صحيح مسلم روايت كوم چه پورته ذكر شو. هم دغه شان په جامع ترمذی كښ د ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې (كان النبي ﷺ اذا اعتم سدل عمامته بين كتفيه) او د ابن عمر رضي الله عنهما شاگرد نافع فرمائي چه ابن عمر رضي الله عنهما به هم داسې كول، او امام نووي رحمته الله عليه په شرح مذهب كښ فرمائي چه د عمامه استعمال په شملي او غير شملي دواړو سره جائز دې او د منع روايت د ترك شمله ثابت نه دې.

او په خصائل كښ د شملي په باره كښ دا دی چه د رسول الله ﷺ عادت مبارك په دې كښ مختلف وو د شملي پريخودلو معمول ئې اكثر وو تر دې چه بعض علماء كرامو تردې اوليكل چه بغير د شملي پريخودلو نه ثابت نه دې، خو د محققينو رائې دا ده چه كله كله به ئې بغير د شملي نه هم پټكي وهلو، او په شمله پريخودلو كښ هم مختلف معمول پاتې كيدو لكه ښي طرف ته او كله گس طرف ته، كله شاته كله د دواړو اوږو ترمينځه، كله به ئې د عمامه دواړه سرونه د شمله په طريقه باندې پريخودل، علامه مناوي ليكلي دي چه ثابت اكر چه ټول صورتونه دي خو په دې كښ افضل او زيات صحيح د دواړو اوږو ترمينځه شاته طرف ته دې.

د رسول الله ﷺ د پټكي اوږدوالي څومره وو؟

د رسول الله ﷺ د پټكي د پيمائش په باره كښ حضرت شيخ په خصائل نبوي ﷺ كښ ليكي چه د رسول الله ﷺ د پټكي مقدار په مشهور روايتونو كښ نشته د طبراني په يو روايت كښ اووه ذراع راغلي دي، بيجوري د ابن حجر نه د دې حديث بي اصله كيدل نقل كړې دي، علامه جزري فرمائي چه ما د سيرت كتابونه خاص طور سره اولټول خو د رسول الله ﷺ د پټكي مقدار ماته ملاؤ نه شو، خو د امام نووي رحمته الله عليه نه دا نقل كولي شي چه د رسول الله ﷺ دوه پټكي وو يو وړوكي د شپږو لاسونو، د مناوي د قول مطابق، او د اووه لاسونو. د ملا علي قاري رحمته الله عليه د قول مطابق يو بله لويه عمامه د دولسو لاسونو، صاحب مدخل د رسول الله ﷺ د عمامې مقدار صرف اووه لاسونه ليكلي دي، او دويم ئې نه دې بيان كړې، د پټكي ترل سنت مستمره دې د رسول الله ﷺ نه د پټكي ترلو حكم هم نقل كړې شوې دې پس ارشاد دې: عمامه ترئ دې سره به په حلم كښ زيات شئ... الى آخره.... او په الابواب والتراجم كښ دى نقلا عن الحافظ وعن ابى المليلح بن اسامة عن ابيه رفعه: اعتموا تزدادوا حلما.... اخرجه الطبراني والترمذى فى العلل المفرد وضعفه البخارى وقد صححه الحاكم فلم يصب الى آخر ما ذكر.

باب فى لبسة السماء

باب په جامو كښ د ځان اغېستلو بيان

[۴۰۸۰] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لَيْسَتَيْنِ أَنْ يَخْتَبِيَ الرَّجُلُ مَقْضِيًا يَفْرَجُهُ إِلَى السَّمَاءِ وَيَلْبَسُ ثَوْبَهُ وَأَحَدُ جَانِبَيْهِ خَارِجٌ وَيُلْقِي ثَوْبَهُ عَلَى عَاتِقِهِ".

(۱) تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۳۵۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳/۳۱۹، ۳۸۰، ۳۹۱) (صحيح الإسناد)

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله ددوه لباسونو داستعمالولونه منع فرمائيلي ده یوداچه سرې احتبا وکړي او شرمگاه دارسمانه پورې یعنی په مکمل طور کولاو اوبی پردي وي بله هغه لباس دي چه سرې په یوه جامه باندې خپل ټول بدن پټ کړي مگر یو جانب آزاد پریرېدی اوبیاددې جامې بل طرف په خپل خټ باندې راواړوي (ددې دپاره چه په داسې کولو سره شرمگاه ښه کولاویري).

[۴۰۸۱] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْإِحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ".

د جابر رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله منع فرمائيلي ده دصماء او احتبا کولونه په یوه جامه کښې صماء دپته وئيلي چه دټول بدن نه یوه جامه راتا وکړي او لاسونه هم پکښې گیرکړي داځکه منع دي چه په دې کښې دغورځیدو ختره ده. او احتبادپته وائی چه زنگنونه دملاسه وتړي او په کونایتوباندې ناست وي. داصورت هم دسترپوشی سره منافي دي په دې وجه باندې داهم ممنوع دي.

قوله: (نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ لِبْسَتَيْنِ الْخ)

یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله د دوه قسمو اغوستلو نه منع فرمائيلي ده یو دا چه سرې احتباء او کړی داسې چه د هغه شرمگاه د مخې طرف پرانستلې وی. او دا به هغه وخت وی چه بغیر د ازار نه صرف یو خادر کښ احتباء او کړی، پس په دویم روايت کښ دی (عن الاحتباء فی ثوب واحد) او بله دا چه خپل خادر داسې واغوندي چه یو طرف ئې ښکاره شی، یعنی د کوم طرف نه چه جامه اوچتولو سره په اوږه باندې اچوی، هم دا مضمون په بل حدیث کښ هم راروان دې او فرق د ترتیب دې، په اول حدیث کښ د احتباء ذکر مقدم دې او د (القاء علی عاتقه) کوم ته چه صماء وائی موخر دې، او په بل حدیث کښ ترتیب د دې برعکس دې خو د الصماء یو تفسیر خو هم دا دې کوم چه خپله په دې حدیث کښ ذکر شوې دې او د صماء بل تفسیر دا کړې شوې دې چه خادر په پوره بدن باندې داسې واغوندي چه لاسونه خپې ئې ټول په هغې کښ دننه پاتې شی او د لاسونو بهر راویستل ئې گران شی، د اخستلې شوې دې د (الصخرة الصماء) نه یعنی کلک کانړې، په داسې لباس کښ د غورزیدو ویره ده او هم دغه شان یو ضرری ځناور لره دفع کول هم مشکل وی، د اشتمال الصماء او اشتمال اليهود ذکر په کتاب الصلاة کښ هم تیر شوې دې.

(۱) صحیح مسلم للباس ۲۱ (۲۹۹)، سنن الترمذي للأدب ۲۰ (۲۷۶۷)، سنن النسائي للزينة ۵۳ (۵۳۴۴)، (تحفة الأشراف: ۲۶۹۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲/۲۹۳، ۲۹۷، ۳۲۲، ۳۳۱، ۳۴۴، ۳۴۹) (صحیح)

باب فی حل الأزرار

باب د قمیص گریوان د کھلاؤ ساتلو بیان

ازار د زر جمع ده د گریوان وغیره تنرئ ته وائی....

[۴۰۸۲] (۱) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَا: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عُرْوَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ ابْنُ نُفَيْلٍ بْنُ قُشَيْرٍ أَبُو مَهْلٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ، حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: "أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنْ مَزِينَةَ، فَبَايَعَنَاهُ وَإِنَّ قَمِيصَهُ لَمُطْلَقُ الْأَزْرَارِ، قَالَ: فَبَايَعْتُهُ ثُمَّ أَدْخَلْتُ يَدَيَّ فِي جَيْبِ قَمِيصِهِ، فَمَسَسْتُ الْخَاتَمَ"، قَالَ عُرْوَةُ: فَبَارَأَيْتُ مُعَاوِيَةَ وَلَا ابْنَهُ قَطُّ إِلَّا مُطْلَقِي أَزْرَارِهِمَا فِي شَتَاءٍ وَلَا حَرٍّ وَلَا يَزِرَّانِ أَزْرَارَهُمَا أَبَدًا.

معاویہ بن قرہ د خپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه د مزینه قبیلې دیووند سره زه د نبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او مونږ ورسره په اسلام بیعت وکړو او د نبی ﷺ د قمیص گریبان کولو و و ما خپل لاس دننه کړو او مهر نبوت مې مسح کړو عروہ وائی مادنبی ﷺ گریبان کولو لیدلي وو چه گري به وه او که یخني به وه او کله کله به ئې په قمیص کښې پټني نه وي.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي رَهْطٍ مِنْ مَزِينَةَ فَبَايَعَنَاهُ وَإِنَّ قَمِيصَهُ لَمُطْلَقُ الْأَزْرَارِ الْخ ﴾

معاویہ بن قرہ وائی چه ماته زما پلار قره بن ایاس بیان او کړو چه زه یو ځل د قبیلہ مزینه د یو جماعت سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شوم مونږ د حضور ﷺ په لاس باندې بیعت او کړو او د هغوی د قمیص تنرئ هغه وخت پرانستلې شوې وې، ما په خپل گریوان کښ لاس داخلولو سره مهر نبوت مسح کړو، په دې باندې عروہ ﷺ فرمائی چه ما خپل استاد معاویہ ته او د هغه ځوی (ایاس بن معاویہ) همیشه په داسې حال کښ لیدلي دی چه د قمیص تنرئ به ئې پرانستلې وې، که د گرمئ موسم به وو یا د یخنی.

په دې حدیث کښ د معاویہ او د هغه د ځوی حال خو ذکر دې ځکه چه عروہ هم هغوی دواړه لیدلي دي، او ښکاره خبره ده چه معاویہ دا عادت د خپل پلار قره بن ایاس صحابی نه حاصل کړې دې چا چه رسول الله ﷺ په داسې حال کښ لیدلي وو.

په دې حدیث کښ په صحابه کرامو ﷺ او تابعینو کښ د اتباع سنت نمونه موندلي شی او په هغې باندې ډیر په مضبوطیا سره قائم اوسیدل، جعلنا الله من اهل الاتباع وجنبا الابتداع (بذل) او د گنگوهی صاحب په تقریر کښ دی چه اگر چه دا طریقه د گریوان پرانستلو خصوصاً په مانځه کښ خلاف اولی ده خو دې دواړو چه څه او کړل هغه ئې د رسول الله ﷺ سره د تعلق او محبت په بناء باندې کړې دې په دې وجه د هغوی په حق کښ زموږ امید دې چه مکروه به نه وي. والحدیث اخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذری.

۱: سنن الترمذی / الشامل (۵۸)، سنن ابن ماجه / للباس ۱۱ (۳۵۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۰۷۹)، وقد أخرجه: مستد احمد (۴۳۴/۳، ۱۹۷۴، ۲۵/۵) (صحیح)

بَابُ فِي التَّقْنَعِ

باب په يوه جامه باندې د سر پټولو بيان

[۴۰۸۳] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ سَفْيَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، قَالَ: قَالَ الزُّهْرِيُّ، قَالَ عُرْوَةُ، قَالَتْ: عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ فِي بَيْتِنَا فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، قَالَ قَابِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا مُتَقَنِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ."

امام المومنين عائشة عليها السلام نه روايت دې فرمائي چه مونږ د گرمي په موسم كښې د ماسپڅين په وخت كښې پخپل كور كښې ناست وو يو ويونكي ابوبكر صديق و ته وويل چه دا راروان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دې اوسر ئې پټ كړې وو خو په دې شكل كښې به عموما نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه راتلو كله چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم راغې نو كور ته ئې د داخلیدو دپاره اجازت وغوښتو صديق اكبر نه ورته اجازت وركړو او بيا داخل شو.

قوله: (قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ فِي بَيْتِنَا فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ قَالَ قَابِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُقْبِلًا مُتَقَنِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ)

قصه د هجرت د ابتداء حصه :

دا واقعه كومه چه په دې حديث كښ ذكر ده قبل الهجرة د مكې مكرمې ده، سیده عائشه صديقه عليها السلام فرمائي چه مونږ په خپل كور كښ عین د غرمې په وخت كښ ناست وو نو يو ويونكي راغلو او والد صاحب (ابوبكر صديق عليه السلام) ته ئې خبر وركړو چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دلته تشریف راوړي په سر باندې كپړه اچولې، عائشه عليها السلام فرمائي چه هغه وخت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تشریف راوړل د عادت مبارك خلاف وو، يعنی عین د غرمې په وخت كښ چه كله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دروازي ته راوړسيدلو نو هغوی اجازت طلب كړو، په اجازت ملاويدو باندې دننه راغلل، دا اوږد حديث دې د هجرت د قصې متعلق كومه چه په بخاري كښ ذكر ده، امام بخاري رحمته اللہ علیہ دا د كتاب المناقب په اخير كښ د كتاب المغازی نه مخكښ ذكر فرمائي ده، د بخاري په روايت كښ داسې دی: (فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدَاءٌ لَّهُ أَبِي وَأُمِّي وَاللَّهِ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمَرَ قَالَتْ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ يَا أَبَايَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لِي فِي الْخُرُوجِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصَّحَابَةُ يَا أَبَايَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَعَمْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَخَذَ يَا أَبَايَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِخْدَى رَاحِلَتِي هَاتَيْنِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِالْقَمَنِ الْحَدِيثُ) يعنی كله چه صديق اكبر عليه السلام ته اوښلي شو چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تشریف راوړي نو وې فرمائيل چه په تاسو دې زما مور او پلار قربان وي قسم په الله چه تاسو لره د دې وخت د معمول خلاف يو لوڼې خيز راوستلې

۱: صحيح البخاري للباب ۱۶ (۵۸۰۷)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۵۳، ۱۶۶۶۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۹۸/۱) (صحيح)

یئ، دننه د تشریف راوړلو نه پس رسول الله ﷺ او فرمائیل چه غیر متعلق کسان د دې ځانې نه لرې کړه، هغوی عرض او کړو چه یا رسول الله ﷺ په تاسو باندې دې زما مور او پلار قربان وی دلته خو ټول ستاسو د کور خلق دی څوک هم پردی نشته. رسول الله ﷺ او فرمائیل (ښه زه دا وایم) چه ماته د مکې مکرمې نه د خروج اجازت کړې شوې دې په دې باندې هغوی عرض او کړو یا رسول الله ﷺ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وی ما هم ځان سره کړئ، رسول الله ﷺ او فرمائیل بالکل ضرور... بیا هغوی عرض او کړو یا رسول الله ﷺ زما مور پلار دې په تاسو قربان وی زما په دې دوه سورلو کښ یو تاسو واخلئ، په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل صحیح ده خو په قیمت (یعنی هسې نه) ددې نه پس په بخاری کښ په اوږد حدیث کښ د هجرت پوره واقعه ذکر ده.

د تقنع مفهوم او د هغې تحقیق او استعمال :

مصنف رحمه الله په دې حدیث باندې د تقنع ترجمه قائم کړې ده لکه چه په حدیث الباب کښ دی چه رسول الله ﷺ هغه وخت چه د ماسپحین وخت وو د صدیق اکبر رضی الله عنه کور ته متقنعا تشریف راوړلو. په دې باندې په بذل کښ لیکلې دی : « ای مغطیا راسه اما حفظا عن حر الشمس او اختفاء من الکفار » یعنی د رسول الله ﷺ په خپل سر مبارک باندې کپړه کیخودل یا خو د گرمۍ نه د بچ کیدلو دپاره وو یا د کفارو نه د پتیدو دپاره، امام بخاری رحمه الله هم په کتاب اللباس کښ د باب العمامت نه پس باب التقنع قائم کړې دې، په دې باندې حافظ لیکلې دی : « وهو تغطية الرأس واكثر الوجه برداء او غيره » یعنی د سر او مخ اکثر حصه پټول په یو څادر یا رومال سره، او امام ترمذی رحمه الله هم په شمائل کښ باب ترلې دې، « باب ما جاء فی تقنع رسول الله ﷺ » او بیانی د هغې د لاندې د انس رضی الله عنه حدیث ذکر کړې دې « کان رسول الله ﷺ یكثر القناع کان ثوبه ثوب زیات » رسول الله ﷺ به ډیر زیات قناع استعمالولو تر دې چه داسې به معلومیده چه د هغوی هغه کپړه (قناع) د تیلی کپړه ده. او هم دا قسم حدیث امام بخاری رحمه الله هم په باب التقنع کښ ذکر فرمائیلې دې « خرج النبی ﷺ وعليه عصا دسما » یو ځل رسول الله ﷺ د کور نه بهر تشریف راوړلو په داسې حال کښ چه د رسول الله ﷺ په سر مبارک باندې غور شان رومال وو. خو امام ابوداؤد رحمه الله د باب التقنع ترجمه قائمولو سره په ځانې د شمائل والا روایت حدیث الهجرة ذکر او فرمائیلو او ښکاره خبره ده چه په هغه حدیث الهجرة کښ چه کومه تقنع ذکر ده هغه د هغې نه علاوه ده کومه چه امام بخاری رحمه الله په کتاب اللباس او امام ترمذی رحمه الله په شمائل کښ ذکر فرمائیلې ده لکه چه په دواړو احادیثو کښ د غور کولو نه پس معلومیږي،

حضرت سهارنپوری په بذل کښ د تقنع چه کومه شرح لیکلې ده او مصلحت ئې بیان فرمائیلې دې د حدیث الهجرة والا تقنع هم هغه مناسب ده ( ) چه په هغې کښ د سر او اکثر

( ) زمونږ بعض مشانخو به هم داسې تقنع کوله ما اوریدلې دی چه مولانا عبدالرحمن صاحب کیمل پوری د مظاهر العلوم صدر مدرس کوم چه د حضرت تهانوی په اجل خلفاء کښ وو د هغوی عادت د حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا صاحب د مازیگر نه روسته مجلس کښ د مدرسې..... له

مخ پتیدل وی لکه چه د حافظ د کلام نه مونږ د تقنع په تفسیر کښ لیکلې دی، او د حدیث شمائل تقنع هغه بیل خیز دی یعنی د پتکې د لاندې یو رومال وغیره په دې غرض باندې کیخودل چه د تیلو په غوړوالی باندې پتکې خراب نه شی دلته د تقنع نه مراد په ظاهر کښ صرف تغطیة الرأس مراد دې د مخ سره د هغې هیڅ تعلق نشته. هذا والله تعالی اعلم بالصواب.

والحدیث أخرجه البخاری بنحوه فی الحدیث الطویل فی الهجرة، قاله المنذری.

باب مَا جَاءَ فِي إِسْبَالِ الْإِزَارِ

باب د کښتو نه ښکته د لنډ اوږدولو بیان

د اسبال ازار نه په حدیث کښ په جر ازار سره تعبیر کړې شوې دې یعنی جامه که هغه ازار وی یا قمیص هغه دومره اوږدول او زوړندول چه په هغې سره کعبین پت شی په حدیث کښ د دې ممانعت راغلې دې، پس په حدیث الباب کښ دی ﴿وَارْفَعْ إِزَارَكَ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ فَإِنْ أَبَيْتَ فَلِى الْكَعْبَيْنِ وَإِيَّاكَ وَإِسْبَالِ الْإِزَارِ﴾ او د باب په دویم روایت کښ دی ﴿مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِلاَءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ علماء کرامو لیکلې دی چه اسبال د ازار که د تکبر په طور وی نو حرام دې، او که د بې علمۍ یا بې توجه کیدو په وجه وی نو مکروه تنزیهی دې او که بغیر د قصد نه عذرا وی نو مباح دې لکه چه د ابوبکر صدیق رضی الله عنه په باره کښ حدیث کښ مذکور دی چه د هغې وجه شارحینو دا لیکلې ده چه صدیق اکبر رضی الله عنه نحیف الجسم وو د هغوی لنډ به په خپل ځانې نه ایساریدو لاندې به خوئیدلو، او مونږ د خپلو مشانځو نه اوریدلې چه د علی رضی الله عنه ازار به هم لاندې خوئیدلو چه د هغې وجه دا وه چه هغوی بطین وو یعنی خپته ئې وړاندې وتلې وه.

[۴۰۸۴] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي غَفَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو تَمِيمَةَ الْهَجَمِيُّ وَأَبُو تَمِيمَةَ اسْمُهُ طَرِيفُ بْنُ مُجَالِدٍ، عَنْ أَبِي جُرَيْجٍ جَابِرِ بْنِ سَلِيمٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَجُلًا يَصْدُرُ النَّاسَ عَنْ رَأْيِهِ لَا يَقُولُ شَيْئًا إِلَّا صَدْرُوا عَنْهُ، قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، قَالَ: لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامُ تَحِيَّةَ النَّبِيِّ، قُلْتُ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: أَنَا رَسُولُ اللَّهِ الَّذِي إِذَا أَصَابَكَ هَرَقٌ قَدْ عَوْتَهُ كَشَفَهُ عَنْكَ، وَإِنْ أَصَابَكَ عَامُ سَنَةٍ قَدْ عَوْتَهُ أَنْتَبَهَا لَكَ، وَإِذَا كُنْتَ بِأَرْضٍ فَقَرَأْ أَوْ فَلَاةً فَضَلَّتْ رَأْسُكَ قَدْ عَوْتَهُ رَدَّهَا عَلَيْكَ، قَالَ: قُلْتُ أَعِزُّ إِلَيَّ، قَالَ: لَا تُسَبِّحْ أَحَدًا، قَالَ: فَمَا سَبَّحْتُ بَعْدَهُ حُرًّا وَلَا عَبْدًا وَلَا بَعِيرًا وَلَا شَاةً، قَالَ: وَلَا تُخَفِّرَنَّ شَيْئًا مِنَ الْمَعْرُوفِ، وَأَنْ تُكَلِّمَ أَخَاكَ وَأَنْتَ مُنْبَسِطٌ إِلَيْهِ وَجْهَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ

نه چه د حضرت شیخ کور ته چه کله تشریف راوړلو نو په لاره کښ به ئې په خپل سر او مخ باندې تولیه کیخودلو سره تشریف اوړلو، په دې کښ به یو مصلحت دا هم وو چه په لاره کښ بې محل په یو خیز باندې نظر پرې نه اوځی، او دا چه کومه نن صبا د رومال د اچولو طریقه جاری ده خصوصاً په عربو کښ چه په سر باندې رومال واچوی بغیر د ترلو نه دا د حدیث والا تقنع نه دې بلکه دا د سدل یو قسم دې او د سدل په حدیث کښ مستقل ذکر راځی چه د هغې فقهاء کرامو او شارحینو مختلف صورتونه بیان کړې دی اوس دا خبره کول چه دا د هغې په نوع ممنوع کښ داخل دې یا نه دا امر اخر دې او پرې غور کول غواړی

۱: تقدیر به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۲۱۲۴)، وقد أخرج * سنن الترمذي للاستئذان ۲۸ (۲۷۲۲)، سنن النسائي / الكبير (۹۶۹۱)، مسند احمد (۵/۶۳، ۴/۸۸۲) (صحیح)

الْمَعْرُوفِ، وَأَرْفَعُ رِزَاكَ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ فَإِنْ أُبَيِّنْتَ فَلِى الْكُفَّيْنِ، وَإِيَّاكَ وَاسْبَالَ الْإِزَارِ فَإِنَّهَا مِنَ الْمَخِيلَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمَخِيلَةَ، وَإِنْ أَمَرْتُ شَمَكَ وَعَبَّرَكَ بِمَا يَعْلَمُ فَبِكَ فَلَا تُعْزَرُهُ بِمَا تَعْلَمُ فِيهِ فَإِنَّمَا وَبَالَ ذَلِكَ عَلَيْهِ."

د جابر بن سلیم رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مایوکس لیدلې وو چه هره خبره به ئې کوله نو خلقوبه قبلوله مادخلقونه تپوس اوکړو دا څوک دې؟ هغوی او وئیل دانبی صلی اللہ علیہ وسلم دې کله چه ورته زه ورنیزدې شوم نو ما علیک السلام یا رسول الله دوه پیري او وئیل نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل علیک السلام مه وایه ځکه چه په داسې الفاظوسره خو مروتته سلام کیږي بلکه ته داسې وایه السلام علیک ماعرض اوکړو آیا ته دالله رسول هی؟ هغه او فرمائیل هو ضرور زه دالله استاذی یم کله چه تاته تکلیف ورسیري نو ته هغه یادوی یعنی دعا ورنه غواړي او هغه ستاتکلیف لري کوي او په تاسوچه کله قحط سالي راشي اوتاسودهغه نه دعا وغواړئ نو هغه ستاسو دپاره غله اوستاسودڅاروو دپاره گیا پیداکوي اوکله چه تاسو په یوځنگل کښې یئ اوستاسو اوبښه ورکه شی اوتاسو ورنه دعا وغواړئ نو هغه تاسوته ستاسو سورلی راواپس کوي، ما ورته عرض اوکړو چه ماته نصیحت اوکړه نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چاته به کنځل نه کوي د جابر بیان دې فرمائی چه ددغه ورځي نه پس بیا ماچاته کنځل نه دي کړي نه کوم آزاد کس ته اونه غلام ته نه اوبښ ته اونه چیلئ ته، بیانبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل دنیکی کومه خبره وړه مه گنږه اودخپل مسلمان ورور سره په خنډیدونکي تندي باندې خبرې کوه ځکه چه داهم دنیکی کار دې اوخپل النګ دنیمي پند پورې پورته ساته اوکه داسې نه وي نودگیتو پورې او دلنګ دزورندولونه ځان بچ ساته یعنی دگیتونه ښکته ځکه چه دا دتکبر علامه ده اوالله تعالی تکبرنه خوښوي، اوکه چرې څوک تاته کنځل اوکړي او هغه کس ستادعیب نه خبر وي اوبیان ئې کړي اوته هم دده دعیب نه خبر ئې نودده عیب به نه بیانوني ځکه چه ددې گناه بوج به ددغه کس په سر باندې وي.

مضمون الحديث :

قوله: « عَنْ أَبِي جَرْرِ جَابِرِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا يَصْنُرُ النَّاسَ عَنْ رَأْيِهِ لَا يَقُولُ شَيْئًا إِلَّا صَدَرُوا عَنْهُ الْخ » جابر بن سلیم رضی اللہ عنہ فرمائی (چه هغوی چه کله اول ځل مدینې طیبې ته تشریف راوړلو نو د هغه ځانې ئې چه کوم منظر اولیدو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او د صحابه کرامو هغه بیان فرمائی، چه ما دلته یو داسې سرې اولیدو چه خلق د هغه راتې اخلی او واپس کیږي. یعنی د هغوی په مجلس کښ چه څه اوری د هغې قبلولو سره راځی. نو ما د خلقونه تپوس اوکړو چه دا صاحب څوک دې خلقو اووې چه دا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دې. زه د هغوی طرف ته متوجه شوم او سلام مې عرض اوکړو، او داسې مې اوئیل: « علیک السلام یا رسول الله » نو هغوی او فرمائیل داسې مه وایه دا طریقه د سلام (په زمانه د جاهلیت کښ) د مړی په حق کښ وه بلکه « السلام علیک » وایه. ما تپوس اوکړو تاسو د الله رسول یئ؟ نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: او..... زه د هغه الله رسول یم چه که تاته څه ضرر در اورسی او ته د هغه نه دعا اوکړې نو هغه به درنه لرې کړی او هغه داسې دې. که تاته څه قحط سالی در اورسی او ته هغه ته دعا وغواړې نو هغه به ستا دپاره گیا وغیره راوتوکوی (یعنی باران ورولو سره) او

هغه الله پاک داسې دې چه که ته په یو ځنگل یا بیابان کښې ئې او ستا سورلی ورکه شی او بیا د هغه نه او غواړې نو ستا طرف ته به ئې واپس کړی (۱). هغوی وائی چه ما عرض او کړو چه ماته نصیحت او کړئ.... رسول الله ﷺ او فرمائیل: چاته هر گز کنخل مه کوه، هغوی وائی چه د دې نه پس ما چاته هم کنخل نه دی کړی، بد مې نه دی وئیلې نه یو آزاد ته او نه غلام ته، نه انسان ته او نه ځناور ته اوبښ او بیزه وغیره. او وې فرمائیل چه هیڅ نیکی کمه مه گنړه او ته چه چا سره په مسکې کیدو خبره کوي نو دا هم نیکی ده (لهذا دا هم معمولی مه گنړه). او خپل لنگ د نیمې پندې پورې اوچت کړه، او که دا منظوره نه وی نو صرف د کعبینو پورې (۲) او خپل ځان د اسبال د ازار نه بچ ساته چه دا د تکبر د وجې نه کیږي یا دا مطلب دې چه دا هم د تکبر یو قسم دې او الله پاک تکبر نه خوښوی، ﴿وَإِنْ آمَرُوا شَتَمَكَ وَعَيْرَكَ بِمَا يَغْلُمُ فِيكَ فَلَا تُعْزِرْهُ بِمَا تَغْلُمُ فِيهِ فَإِنَّمَا وَتَالُ ذَلِكَ عَلَيْهِ﴾ او که یو سرې تاته کنخل او کړي او تاته ته پیغور درکړي په هغه څیز چه کوم هغه ته په تا کښ معلوم دې نو هغه ته پیغور مه ورکوه په هغه عیب سره کوم چه تاته په هغه کښ معلوم دې ځکه چه د هغه د پیغور وبال به هم په هغه باندې وی. دا آخری نصیحت ډیر جامع دې الله پاک دې په دې باندې د عمل توفیق راکړي، په دې کښ د بل سرې په واقعی عیب باندې د پیغور ورکولو نه منع کړې شوې ده پاتې لا دا چه یو سرې باندې په داسې کار تهمت اولگولې شی کوم چه په هغه کښ نه وی لکه چه خلق په مخالفت او دشمنی کښ اخته شی.

والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی مختصراً، وقال الترمذی حسن صحیح، قاله المنذری.

[۴۰۸۵] (۳) حَدَّثَنَا الثَّقَلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنْ أَحَدًا جَانَيْتُ إِذَا رَى يَسْتَرْخِي إِلَيَّ لَأَتَّعَاهُ ذَلِكَ مِنْهُ، قَالَ: لَسْتُ مِنْ يَفْعَلُهُ خِيَلَاءً".

سالم دخپل پلار عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت کوي فرمائی چه رسول الله فرمائيلي دي څوک چه خپله جامه دتکبر په وجه په ځان پسي راکاږي نو الله تعالی به ورته دقیامت په ورځ ونه گوري، ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ عرض او کړو اي دالله رسوله زما دلنگ یو گوټ خو په ما پسي رابښکلي کیږي مگر هله چه زه هروخت ددې خیال وساتم نبی ﷺ او فرمائیل ته دهغه خلقونه نه ئې څوک چه دتکبر په وجه داسې کوي.

۱. قال العلماء لاستجابة الدعاء شروط لا بد منها فمنها ان يكون الداعي عالماً بان لا قادر علي حاجته الا الله تعالى وحده وان الوسائط في قبضته ومسخرة بتسخيره وان يدعو باضطرار والتفان فان الله تعالى لا يقبل الدعاء من قلب غافل. (بذل)
۲. يعنى كعبين حد او غاية دي د ازار دپاره چه په هغې کښ دا غایت داخل نه دي پس په یو روایت کښ دی اخرجه النسائی وصححه الحاكم ايضاً من رواية حذيفة رضي الله عنه بلغظ الازار الي انصاف السابقين فان ابیت لاسفل فان ابیت لمن وراء السابقين ولا حق للكعبين في الازار

۳. صحيح البخاري لمضائل الصحابة ۵ (۳۶۶۵)، اللباس ۱ (۵۷۸۳)، ۲ (۵۷۸۴)، ۵ (۵۷۹۱)، سنن النسائي للزينة من المجتبى ۵۰ (۵۳۳۷)، (تحفة الأشراف: ۷۰۲۶)، وقد أخرجه: صحيح مسلم لللباس ۹ (۲۰۸۵)، سنن الترمذي لللباس ۸ (۱۷۳۰)، ۹ (۱۷۳۱)، سنن ابن ماجه لللباس ۶ (۳۵۷۱)، ۹ (۳۵۷۶)، موطا امام مالك لللباس ۵ (۹)، مسند احمد (۵/۲)، ۱۰، ۴۲، ۴۴، ۴۶، ۵۵، ۵۶، ۶۰، ۶۵، ۶۷، ۶۹، ۷۴، ۷۶، ۸۱ (صحیح)

وحديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري والنسائي، قاله المنذري.

[۴۰۸۶] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَنَانُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلًا إِزَارَةً، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَذْهَبَ فِتْوَضًا، فَذَهَبَ فِتْوَضًا ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: أَذْهَبَ فِتْوَضًا، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لَكَ أَمَرْتَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ، ثُمَّ سَكَتَ عَنْهُ، قَالَ: إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ مُسْبِلٌ إِزَارَةً وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ".

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چې يو کس لنک دگيتونه بنسکته کړې وو او مونځ ئې کولو نبي عليه السلام ورته او فرمائيل دوباره اودس اوکړه او راشه هغه کس دوباره اودس اوکړو او راغي نبي عليه السلام ورته او فرمائيل لاړ شه چې اودس اوکړي بياراشه نوده بيا اودس اوکړو کله چې راغي نبي عليه السلام ورته او فرمائيل اودس وکړه او بيا راشه نو يو کس عرض اوکړو اي دالله رسوله ته ده ته وائي چې اودس اوکړه او راشه نو ددينه پس نبي عليه السلام خاموشي اختيارکړه (اخر ستامقصد څه دې) نبي عليه السلام او فرمائيل لنک ئې زورپند کړې وو او مونځ ئې کولو الله تعالى دداسې کس مونځ نه قبلوي.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلًا إِزَارَةَ الْخ) دا حديث په كتاب الصلاة كښ

تير شوي دي.

[۴۰۸۷] (۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُذْرِكٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَبْرٍ، عَنْ خُرَشَةَ بْنِ الْحَرْثِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٍ، قُلْتُ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ خَابُوا وَخَسِرُوا؟ فَأَعَادَهَا ثَلَاثًا، قُلْتُ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ خَابُوا وَخَسِرُوا؟ فَقَالَ: الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَانُ، وَالْمُنْفِقُ يَلْعَنَهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ أَوْ الْفَاجِرِ".

د ابوذر رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چې نبي كريم عليه السلام فرمائيلی دی درې کسان داسې دی چې الله تعالى به ورسره خبرې ونکړي اونه به ورته اوگوري په ورځ دقيامت درحمت په نظر اونه به ئې پاک کړي دگناهونونه اوددوی دپاره دردناک عذاب دې ماعرض وکړو اي دالله رسوله دوی څوک دي چې برباد شول او تاواني شول؟ نبي عليه السلام درې پيري همداسې او فرمائيل اوما به وئيل اي دالله رسوله دغه کسان څوک دي چې برباد شول او تاواني شول نبي عليه السلام او فرمائيل لنک زورپندونک بل احسان زباتونکې اوبل د دروغوپه قسم سره خپل مال خرڅونکې.

قوله: (عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَالَ «ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ الْخ»

په دې حديث باندې هم په اسبالي د ازار باندي وعيد دي. والحديث أخرجه مسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

(۱) تقرده ابو داود، انظر حديث رقم (۶۳۸)، (تحفة الأشراف: ۱۴۲۴۱) (ضعيف)

(۲) صحيح مسلم للإيمان ۴۶ (۱۰۶)، سنن الترمذي/اليبوع ۵ (۱۲۱۱)، سنن النسائي/الزكاة ۶۹ (۲۵۶۴)، البيوع ۵ (۴۴۶۳)، الزينة من المجتبى ۵۰ (۵۳۳۵)، سنن ابن ماجه/التجارات ۳۰ (۲۲۰۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۰۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۴۸/۴، ۱۵۸، ۱۶۲، ۱۶۸، ۱۷۸)، دي/اليبوع ۶۳ (۲۶۴۷) (صحيح)

[۴۰۸۸] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسَبَّرٍ، عَنْ خُرَشَةَ بْنِ الْحَرْثِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْأَوَّلِ أَمَّا، قَالَ: الْمَنَانُ الَّذِي لَا يُعْطَى شَيْئًا إِلَّا مَنَّهُ.

ابودر دنی علیہ السلام نه دتیرشوی روایت په شان روایت بیان کړې دې لیکن اولنې روایت ډیر کامل دې اوپه دې روایت کښې ئې دا اضافه کړې ده چه احسان زباتلو والا کس داحسان زباتلونه بغیر هیڅ شی نه ورکوي.

[۴۰۸۹] (۲) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ يَعْنِي عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ بِشْرِ التَّغْلِبِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي وَكَانَ جَلِيسًا لِأَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: كَانَ بِدِمَشْقَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ: ابْنُ الْحَنْظَلِيَّةِ وَكَانَ رَجُلًا مُتَوَحِّدًا قَلَمًا يُجَالِسُ النَّاسَ إِنَّمَا هُوَ صَلَاةٌ فَإِذَا فَرَغَ قَامَ هُوَ تَسْبِيحًا وَتَكْبِيرًا حَتَّى يَأْتِيَ أَهْلَهُ، فَمَرَيْنَا وَمَعْنُ عِنْدَ أَبِي الدَّرْدَاءِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً فَقَدِمَتْ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَجَلَسَ فِي الْمَجْلِسِ الَّذِي يُجْلِسُ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لِرَجُلٍ إِلَى جَنْبِهِ: لَوْ رَأَيْتُنَا حِينَ التَّقِينَا مَعْنُ وَالْعَدُوَّ فَحَمَلْتُ فَلَانَ فَطَعَنْ، فَقَالَ: خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْغُلَامُ الْغِفَارِيُّ كَيْفَ تَرَى فِي قَوْلِهِ؟ قَالَ مَا أَرَاهُ إِلَّا قَدْ بَطَلَ أَجْرُهُ، فَسَمِعَ بِذَلِكَ آخَرٌ، فَقَالَ: مَا أَرَى بِذَلِكَ بَاسًا فَتَنَازَعَا حَتَّى سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ لَا بَاسَ أَنْ يُؤْجَرَ وَجْهٌ، فَرَأَيْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ سُرِبَ بِذَلِكَ وَجَعَلَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ: أَنْتَ سَمِعْتَ ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَمَا زَالَ يُعِيدُ عَلَيْهِ حَتَّى إِنِّي لَأَقُولُ لِبِزْرِكٍ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، قَالَ: فَمَرَيْنَا يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُنْفِقُ عَلَى الْخَيْلِ كَالْبَاسِطِ يَدَهُ بِالْبَصْدَقَةِ لَا يَقْبِضُهَا ثُمَّ مَرَيْنَا يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نِعْمَ الرَّجُلُ خُرَيْمُ الْأَسَدِيُّ لَوْ لَا طَوْلُ جُمْتِهِ وَإِسْبَالُ إِزَارِهِ، فَلَبِغْتُ ذَلِكَ خُرَيْمًا فَجَعَلْتُ فَأَخَذْتُ شَفْرَةً فَقَطَعْتُ بِهَا جُمْتَهُ إِلَى أُذُنَيْهِ وَرَفَعْتُ إِزَارَهُ إِلَى أَنْصَافِ سَاقَيْهِ ثُمَّ مَرَيْنَا يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا تَضُرُّكَ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ فَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ وَأَصْلِحُوا لِبَاسَكُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ قَالَ أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ هِشَامٍ، قَالَ: حَتَّى تَكُونُوا كَالشَّامَةِ فِي النَّاسِ.

قیس بن نصر دخپل پلار څوک چه ددمشق په جومات کښې دابو الدرداء خلیفه وو، نه روایت کوي فرمائی چه دنی علیہ السلام په صحابه کرامو کښې ددمشق په جومات کښې یوکس وو چه ابن الحنظلیه به ورته وئیلې شول هغه به خلوت یعنی یواځې والې خوښولو اودخلقوسره به ډیرکم کیناستو اکثر وخت به په مونځ کښې مشغول وو اوکله چه به دموځ نه فارغ شو نو په تسبیح اوتکبیر کښې به مشغول شو تر دې چه خپل کورته به لاړو، یوه ورځ دغه کس زمونږ په خوا کښې تیریږدو او مونږ د ابو الدرداء سره ناست وو ابودرداء ورته اووئیل ته مونږ ته یوه داسې خبره وښایه چه مونږ ته فائده راکړي اوتاته نقصان ونه رسوي هغه اووئیل چه رسول الله دجهاد دپاره یو وړوکې لښکر ولیږل کله چه دغه لښکر واپس راغې نو ددې لښکرد کسانونه یوکس راغې اوپه هغه ځای کې کیناستو چرته چه به نبی علیہ السلام کیناستلو او څوک چه ورته نزدې وو هغه ته ئې ووئیل کاش چه تازه لیدلې وې کله چه

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۰۹) (صحیح)
(۲) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۶۵۴)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۷۹/۴، ۱۸۰) (ضعیف)

مونږه د دشمن دمقابلې دپاره پاڅیدو په مونږ کښې فلانی کس نیزه راواخسته اود دشمن طرف ته ئې غشي وويشل اود ویشتلو په وخت کښې ئې داسې اووئیل دازخم زما دطرف نه درواخله زه دغفار قبیلې والايم ته په دې ویناباندې څخه گمان کوي دغه کس اووئیل زما په خیال کښې ددغه کس اجر ضائع شو اودا خبره یوبل کس هم واوریده هغه اووئیل چه په دې کښې څه حرج نشته بیا دواړو جگړه وکړه تردې چه دا خبره نبی ﷺ ته هم ورسیده او وئې فرمائیل په دې کښې څه بدوالې دې؟ که چرې دې کس ته ثواب هم ورکړې شي او خلق دده تعریف هم وکړي، دبشر تغلبي بیان دې چه ما ابوالدرداء و لیدلې وو چه دا خبره ئې واوریده او خوشحاله شو اوخیل سرئې دهغه کس طرف ته ور پورته کړو دتپوس کولو دپاره چه ایا تا پخپله دا خبره دنبی ﷺ نه اوریدلې ده؟ هغه اووئیل هو، بیا ابودرداء ډیري پیري مسلسل ورنه داتپوس کوو تردې چه ما گمان وکړو چه دې به په زنگنونوباندې کښیني بشر تغلبي وائی چه یوه ورځ بیا ددغه کس زمونږ په خواکښې تیریدل وشو ابوالدرداء ورته اووئیل مونږ ته کومه داسې خبره واوروه چه زمونږ فائده په کښې وي اوستانقصان په کښې نه وي هغه اووئیل نبی ﷺ فرمائیلې دې په مونږ کښې چه څوک خپلې پیسې داسونوپه پالنوباندې خرچ کړي «ثواب په نیت نودده مثال داسې دې چاچه خپل لاسونه دصدقي دپاره برابر خواره کړې وی او ولاړ وي اوهیڅ کله خپل لاسونه نه بندوی (یعنی مسلسل صدقي ورکوي) بیا یوه ورځ دغه کس زمونږ په خواکښې تیرشو ابوالدرداء ورته اووئیل مونږ ته یوه داسې خبره واوروه چه په هغې کښې زمونږ کامیابي وي اوستا په کښې څه نقصان نه وي هغه اووئیل رسول الله مونږ ته فرمائیلې وو خرم اسدي څومره ښه سړې دې که چرې دده دسر وینسته لوي نه وي اودده لنگ ښکته نه وي دا خبر چه کله خرم ته ورسیدو نو په جلتی سره پر خپل لنگ دپندو دنیې نه پورته کړو، بیا یوه بله ورځ زمونږ په خواکښې ددې کس تیریدل کیدل ابودرداء نه ورته اووئیل مونږ ته یوه داسې خبره وښایه چه زمونږ په کښې فائده وي اوستا په کښې نقصان نه وي هغه اووئیل ما د رسول الله نه اوریدلې دی چه دسفرنه ئې دواپسې په وخت کښې فرمائیلې وو تاسو خپلو رونه روتنه رسیدونکي یئ، تاسو خپلې سورلئ برابري کړئ اوخپلې جامې پاکې کړئ ددې دپاره چه هریوسړې تاسو وپیژندلې شي او الله تعالیٰ فحش ویونکې اورفحش اوریدونکې نه خوښوي، امام ابوداؤد فرمائی چه ابونعیم دهشام په واسطې سره دنبی ﷺ نه په همدې سند سره روایت بیان کړې دې او وئیلې یې دي چه تاسو دخال په شان واضح ښکاری.

«عَنْ قَيْسِ بْنِ بَشْرٍ التَّغْلِبِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي وَكَانَ جَلِيسًا لِأَبِي الدَّرْدَاءِ - قَالَ كَانَ بِدِمَشْقَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُقَالُ لَهُ ابْنُ الْخَنْظَلَةِ الْخ»

يو اوږد مضمون د حدیث :

دا یو اوږد حدیث دې کوم چه په ډیرو احادیثو باندې مشتمل دې چه د هغې مضمون دا دی فیس بن بشر وائی چه ماته زما پلار بشر بن قیس بیان اوکړو. زما پلار د ابوالدرداء رضی الله عنہ ملگري وو، یعنی هغوی سره ئې تر راتږ ډیر وو، زما والد فرمائی چه په دمشق کښ یو

صحابی وو چاته چه به ابن الحنظلیه وئیلی کیدو کوم چه ډیر خانله پاتی کیدونکې وو، خلقو سره به ډیر کم ملاویدو د هغوی مشغله مونځ وو او د مانځه نه فارغ کیدو باندې به په تسبیح او تکبیر کښ مشغول شو او خپل کور ته به راغلو، زما پلار فرمائی چه دا صحابی زمونږ مخکښ تیر شو په داسې حال کښ چه مونږ د ابوالدرداء رضی الله عنه سره ناست وو چه کله هغه تیریدو نو ابوالدرداء رضی الله عنه هغوی ته عرض اوکړو (کلمة تنفعها ولا تضرک) (داسې څه خبره ده) یو خبره په ولاړه ولاړه اوکړې چه په هغې سره مونږ ته فائده اوشی او تاسو ته پکښ هیڅ نقصان نه وی نو په دې باندې هغوی دا واقعه واوروله یو ځل رسول الله صلی الله علیه و آله یو سریه روانه کړه نو کله چه هغه سریه راواپس شوه نو په دې سریه والو کښ یو سړې راغلو او د رسول الله صلی الله علیه و آله په مجلس کښ کیناستلو نو دې راتلونکې سړی د هغه سړی نه کوم چه د مخکښ نه په دې مجلس کښ ناست وو او د هغه سره خوا کښ وو اوئیل چه کله زمونږ د دشمن سره مقابلې اوشوه نو زمونږ په ملگرو کښ یو سړی په دشمن باندې حمله اوکړه دا حمله کونکې د قبیلې غفار وو، نو د حملې کولو په وخت هغه اووې (خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْفَلَأَمُ الْغَفَارِيُّ) چه دا انعام زما د طرف نه یوسه څه به یاد ساتي زه غفاری غلام یم نو د هغه په باره کښ هغه قادم د خپل ملگری نه تپوس اوکړو چه ستا څه خیال دې کومه خبره چه هغه اوکړه د هغې په باره کښ؟ نو هغه جواب ورکړو چه زما خو دا خیال دې چه د هغه ټول ثواب باطل شو یعنی د دې فخریه حملې په وئیلو باندې هلته د مجلس یو بل سړی هم دا خبره واوریدله نو هغه اووې چه زما خیال دې چه په داسې وئیلو کښ هیڅ باک نشته، په دې باره کښ په دې دواړو کښ اختلاف پیدا شو، رسول الله صلی الله علیه و آله هم د هغوی دا خبره واوریدله نو په دې باندې هغوی اوفرمائیل: (سُبْحَانَ اللَّهِ لَا بَأْسَ أَنْ يُؤْجَرَ وَيُخَمَدَ) یعنی په دې کښ هیڅ باک نشته چه هغه ته دې د عمل اجر هم ملاؤ شی او د هغه دې تعریف هم اوکړې شی، (ځکه چه په جنگ کښ د کافر مخکښ خپله بهادری ښکاره کول نه صرف جائز بلکه غوره او مستحسن امر دې لکه حدیث کښ دی) راوی وائی (فَرَأَيْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ سُرَّ بِذَلِكَ) چه ابوالدرداء رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله په دې ارشاد اوریدلو باندې ډیر خوشحاله شو پوره حدیث خو هغوی سر ښکته کولو سره اوریدلې وو خو د اوریدو نه پس ئې د خوشحالی او تعجب د اظهار کولو دپاره د هغه صحابی طرف ته چا چه دا حدیث بیان کړې وو سر اوچتولو او د هغوی طرف ته ور وړاندې کیدو او بار بار ئې دا وئیل چه آیا تاسو واقعی دا خبره د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلې ده چه په هغې باندې ما دا اوگنډله چه اوس به هغوی اودریږی. (یو حدیث خو دا شو) راوی وائی چه بیا یوه ورځ هغه صحابی یعنی ابن الحنظلیه رضی الله عنه په مونږ باندې تیر شو، دې ځل هم ابوالدرداء رضی الله عنه هغوی ته اوفرمائیل: (کلمة تنفعنا ولا تضرک) په دې باندې هغوی یو بل حدیث واورولو چه مونږ ته رسول الله صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چه د جهاد اس باندې خرچ کونکې په شان د هغه سړی دې چه هغه خپل لاس د صدقې کولو دپاره ورته واره خوروی او کله ئې هم نه راټولوی. (دا دویم حدیث شو) وړاندې راوی وائی چه دغه شان هغه یو ورځ بیا په مونږ باندې راتیر شو بیا ابوالدرداء رضی الله عنه د هغه نه هم دا درخواست اوکړو

﴿ کلمة تنفعنا ولا تضرک ﴾ نو په دې باندې هغوی دا حدیث واورولو چه یو ځل رسول الله ﷺ د خیریم اسدی په باره کښ داسې او فرمائیل: ﴿ نعم الرجل خیریم الاسدی لولا طول جمته واسبال ازاره ﴾ چه خیریم اسدی څومره ښه سړې دې که د هغه ویښته زیات اوږده نه وې او لنگ ئې نه ښکته کولې یعنی بیا خو د هغه د خوبیانو څه بیان..... دا خبره خیریم اسدی رضی الله عنه ته هم اورسیدله نو هغوی حدیث اوریدلو سره قینچی په لاس کښ واخستله او خپل ویښته ئې د غوږونو پورې پرې کړل او خپل ازار ئې تر نصف ساق پورې اوچت کړو (دا دریم حدیث شو) راوی وائی چه بیا یو ځل هغه په مونږ باندې تیریدو نو ابو الدرداء رضی الله عنه خپله هم هغه جمله مکرر کړه، ﴿ کلمة تنفعنا ولا تضرک ﴾ په دې باندې هغوی حدیث واورولو چه یو ځل د یو سفر نه په واپسې باندې رسول الله ﷺ مدینې طیبې ته داخلیدونکې وو نو رسول الله ﷺ خپلو ټولو ملگرو ته اووې: ﴿ إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ فَأَصْلِحُوا رَحَالَكُمْ وَأَصْلِحُوا لِبَاسَكُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَأَنْتُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَخْشَ وَلَا التَّقَشَّ ﴾ چه اوس تاسو خپلو خپلوانو کره ځئ نو د خپلو سورلو کجاوې برابر کړئ، او خپل لباس او جامه هم برابر کړئ، او داسې بدل شی گویا تاسو په خلقو کښ داسې لگئ لکه څنگه چه په بدن کښ تور خال وی یعنی بالکل صفا او مزیدار..... ځکه چه الله پاک د انسان خراب حالت نه خوښوی برابره خبره ده که هغه خرابی طبعی وی یا هغه وخت سره یعنی عارضی، د دې حدیث نه دا معلومه شوه چه د استقبال کونکو رعایت او اعزاز کښ خپل هیئت برابرول پکار دی.

(د حضرت الشیخ یوه واقعه)

په دې باندې ماته یو واقعه رایاده شوه زمونږ شیخ نور الله مرقده چه کله د علی گړه د سفر نه د خپلې سترگې آپریشن کولو نه پس واپس کیدلو نو په سترگه باندې ئې شنه پتۍ لگیدلې وه نو کله چه گادې کور ته راورسیدو نو د گادۍ نه د کویزیدو نه مخکښ هغوی خپل خادم ته اووې چه د سترگو نه مې پتۍ کوزه کړه ځکه چه د پتۍ د وجې نه د مخ هیئت خراب شان معلومېږي او حال دا چه خلق د استقبال دپاره منتظر ولاړ دی چه د دوستانو سره په ښه حالت کښ مخامخ شو.

د شمائل ترمذی په حدیث کښ دی چه رسول الله ﷺ به د هر محل او هرې موقعې مطابق تیاری فرمائیل، ﴿ لكل حال عنده عتاد ﴾ د دوستانو سره په ښه او مناسب حالت کښ ملاقات کول په دې کښ صرف د خپل نفس احترام او عزت نه دې بلکه د مخاطب هم په دې کښ رعایت دې دا دی د تعلیم نبوی ﷺ په معاشره کښ باریکیانې.

باب مَا جَاءَ فِي الْكِبَرِ

باب د تكبر او غرور د مذمت بيان

[۴۰۹۰] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ ۳ وَحَدَّثَنَا هَنَادٌ يَعْنِي ابْنَ السَّرِيِّ، عَنْ أَبِي الْأَخْوِصِ الْمَعْنَى، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، قَالَ مُوسَى: عَنْ سَلْمَانَ الْأَعْرَجِ، وَقَالَ هَنَادٌ، عَنْ الْأَعْرَجِ أَبِي مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ هَنَادٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ".

د ابو هريره رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي: تكبر زما خادر دي اولوئي زما لنك دي خوك چه زمانه په دي دوه خيزونو كښې د كوم يودا خستلو كوشش كوي نواورته به ئې او غور زوم.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « قَالَ اللَّهُ تَعَالَى الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ »)

رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه الله پاک داسې فرمائی چه تكبر زما خادر دي او عظمت زما ازار دي، يعنى دا دواړه زما مخصوص صفتونه دي نو كوم سړې چه په دي دواړو كښ ما سره جنگ كوي نو زه هغه په جهنم كښ غورخوم. د جنگ نه مراد دا دوه صفتونه اختيارول او استعمالول دي، او كوم سړې چه د بل چا خيز استعمالوي نو گويا هغه د هغه سره جنگ ته تيار دي. د دي نه معلومه شوه چه تكبر ډيره لويه گناه ده او د شرك په شان دي چه د هغې سزا به انسان ته ملاويږي، يعنى كه د هغې نه تائب نه شو، او كه په صدق سره ئې ترينه توبه او كړه نو د شرك په شان دا هم معاف كيږي او د توبې دروازه د الله پاک په نزد هر وخت پرانستلې وي د هغې طرف ته رغبت كول پكار دي او يو وخت هم عاصي لره د الله پاک د رحمت نه نااميده كيدل نه دي پكار،

يو ځل مې د حضرت شيخ نه هم اوريدلې وو پورته ئې د فضاء طرف ته په لاس سره اشاره كولو سره او فرمائيل چه په دي ميدان كښ د تكبر گنجائش نشته، د حيواني گناهونو خو هيڅ اهميت نشته خو دا تكبر چه شيطاني گناه ده دا ډير سخت خيز دي. والحديث اخرجه ابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۰۹۱] (٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ يَعْنِي ابْنَ عَيَّاشٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ، وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ خَرْدَلَةٍ مِنْ إِيمَانٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ الْقَسَمَلِيُّ، عَنْ الْأَعْمَشِ مِثْلَهُ.

د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي: د چاپه زړه

(١): صحيح مسلم/البر والصلة ٣٨ (٢٦٢٠)، سنن ابن ماجه/الزهد ١٦ (٤١٧٤)، (تحفة الأشراف: ١٢١٩٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٤٢، ٤٢٧، ٤١٤، ٣٧٦، ٢٤٨٢) (صحيح)

(٢): صحيح مسلم/الإيمان ٣٩ (٩١)، سنن الترمذي/البر والصلة ٦١ (١٩٩٨)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٩ (٥٩)، (تحفة الأشراف: ٩٤٢١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٨٧/١، ٤١٢، ٤١٦، ١٦٤/٢، ١٧، ١٢٣) (صحيح)

کښې چه دزري برابر تکبروي نو جنت ته به داخل نشي او هغه څوک به جهنم ته داخل نشي د چا په زړه کښې چه دزري برابر ايمان وي. امام ابو داؤد فرمائي چه قسملي هم داعمش نه په دې طريقي سره روايت بيان کړې دي.

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَزْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ خَزْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ »

د حديث تشريح او توجيه :

د حديث دا دواړه جملې مخې ته كيخودلو سره يو منطقي طالب العلم دا نتيجه راوباسي (١) چه د کوم سړي په زړه کښ د اورې د دانې برابر کبر وي د هغه په زړه کښ به د اورې د دانې برابر ايمان هم نه وي بلکه هغه به د ايمان نه خالي وي، ډير سخت وعيد دې د کبر په باره کښ، خو د اهل سنت والجماعت په نزد خو دغه شان روايات ماؤل وي چه د دخول اولي نفی ده، يعنې د سزا موندلو نه پس به جنت ته ځي، يا دا چه د دخول جنت په وخت به د هغه په زړه کښ کبر باقی نه وي، او کبر لره اخستلو سره جنت ته نه شي داخلیدې کما قال الله تعالى : ونزعنا ما فی صدورهم من غل. او يو توجيه دا کړې شوي ده چه د کبر نه مراد استکبار دې دايمان نه.... والحديث اخرجه مسلم والترمذي وابن ماجه، قاله المنذرى

[٤٠٩٢] (١) حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَجُلًا جَمِيلًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي رَجُلٌ حُبِّبَ إِلَيَّ الْجَمَالَ وَأُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى حَتَّى مَا أَحِبُّ أَنْ يَقُوْنِي أَحَدٌ، إِمَّا قَالَ بِشْرًا لِي نَعْلِي، وَإِمَّا قَالَ بِشِيرٍ نَعْلِي، أَفَبَيْنَ الْكِبَرِ ذَلِكَ؟ قَالَ: لَا وَلَكِنَّ الْكِبَرَ: مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَطَ النَّاسَ."

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه نبی صلی الله علیه و آله ته يوداسې کس راغې څوک چه ډير ښائسته وو او عرض ئې وکړو چه زما حسن او جمال ډير خوښ وي او الله تعالی ماته حسن او جمال راکړې دې کوم چه ته ويښي زه غواړم چه څوک زمانه زما د پيزار دتسي برابر هم په حسن کښې زيات نشي نو ايا داخوبه تکبر نه وي؟ نبی صلی الله علیه و آله او فرمائيل دا تکبرندې بلکه تکبر دادي چه څوک د حق مخې ته او دريږي او خلق ورته سپک ښکاري.

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- - وَكَانَ رَجُلًا جَمِيلًا - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَجُلٌ حُبِّبَ إِلَيَّ الْجَمَالَ وَأُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى ١٥ الخ

سيدنا ابو هريره رضي الله عنه فرمائي چه يوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ يو ډير ښکلې سړې راغلو او هغه راتلو سره رسول الله صلی الله علیه و آله ته عرض او کړو يا رسول الله صلی الله علیه و آله زه داسې سړې يم چاته چه حسن او جمال ډير خوښ دې او ماته دا څيز راکړې شوي هم دې څنگه چه تاسو ته ښکاري تر دې چه زما حال په حسن خوښولو کښ دې حد ته رسيدلي دې چه زما دا خبره نه

(١) ځکه چه د اول جملې مقتضا دا ده چه د کوم سړي په زړه کښ د اورې د دانې برابر کبر وي هغه دې جهنم ته لاړ شي او په دويمه جمله کښ د دې تصريح ده چه د کوم سړي په زړه کښ چه د اورې د دانې برابر ايمان وي هغه به جهنم ته نه ځي، فالتيجه التي ذكرناها ظاهرة (تقرده ابو داؤد، تحفة الأشراف: ١٤٥٤٠) (صحيح الإسناد)

ده خوبنه چه يو سرې هم په حسن کښ زما نه فوقيت يوسي، لږ شان هم په دې خيز کښ، مثلاً د خپلې تسمه هم، يعنې زما دا خبره نه ده خوبنه چه د يو سرې د خپلې تسمه دې هم زما د خپلې د تسمې نه زياته ښکلې وي پاتې لا لوني خيزونه. د خپل ټول حال بيانولو نه پس هغه تپوس او کړو چه دا تکبر خو نه دې؟ نو رسول الله ﷺ او فرماښل چه دا تکبر نه دې ﴿وَلَكِنَّ الْكِبْرَ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَطَ النَّاسَ﴾ بلکه متکبر هغه سرې دې چه د حق نه انکار کوي، يعنې د حق معلوميدو نه پس هم هغې ته نه تسليميږي او په خپله رائي باندې ولاړ وي او د دې سره سره خلق سپک گڼي.

د دې حديث نه معلومه شوه چه ښه خوراک او ښه جامه دا د کبر په حقيقت کښ داخل نه دي، دا خو ويلي شي چه په زيات غوره لباس سره تکبر پيدا کيدلې شي پس دا بله خبره ده.

باب فِي قَدْرِ مَوْضِعِ الْإِزَارِ باب لنک په خومره اندازه ټول پکار دی؟

[۴۰۹۳] (١) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ عَنِ الْإِزَارِ، فَقَالَ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِزْرَةُ الْمُسْلِمِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ، وَلَا خَرَجَ أَوْلَا جُنَاحَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ مَا كَانَ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ، فَبُوفِي النَّارِ مَنْ جَرَّ إِزْرَهُ بَطَرَ أَلَمْ يَنْظُرَ اللَّهُ إِلَيْهِ».

علاء بن عبد الرحمن دخپل پلار نه روايت کوي فرمائي چه دابوسعيد خدری ﷺ نه مې دلنگ په باره کښې تپوس وکړو هغه راته او فرماښل تايقينا دخبردار کس نه تپوس وکړو، نبی ﷺ فرماښلي دي دمسلمان لنک دنيمي پندې پورې وي او که چرې لنک دپندې اودخپود گيتو ترمينځ وي نوهم څه باک نشته او که چرې دگيتونه خکته وي نو دابيا اورته دداخليدو عمل دي، الله تعالی به دقيامت په ورځ داسې کس ته اونه گوري څوک چه دتکبر په نيت خپل لنک په ځان پسې راکاږي.

(سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ عَنِ الْإِزَارِ فَقَالَ عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِزْرَةُ الْمُسْلِمِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ وَلَا خَرَجَ - فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ»)

يعنې د مسلمان د ازار صفت تر نيمې پندې دي، يعنې اولی دا ده او بيا د نصف ساق نه تر د گيتو پورې گنجائش دي او کوم چه د هغې نه لاندې دي هغه د اور مستحق دي. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[۴۰۹۴] (٢) حَدَّثَنَا هَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْجَعْفِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَادٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ، وَالْكَعْبَيْنِ، وَالْعِمَامَةِ مَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرَ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

سالم بن عبد الله ﷺ دخپل پلار نه روايت کوي فرمائي چه نبی کریم ﷺ فرماښلي دي:

(١) سنن ابن ماجه للباس ٦ (٣٥٧٣)، (تحفة الأشراف: ٤١٣٦)، وقد أخرجه: موطا امام مالك للباس ٥ (١٢)، مسند احمد

(٣١، ٥٢، ٤٤، ٩٧) (صحيح)

(٢) سنن ابن ماجه للباس ٩ (٣٥٧٦)، (تحفة الأشراف: ٦٧٦٨)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبرى (٩٧٢٠) (صحيح)

اسبال یعنی کپړې اوږدې جوړول په لنگ، قميص او پټې کښې وي څوک چه ددې څيزونو نه کوم يو په ځان پسې راکاږي د تکبر په نيت باندې نو الله تعالی به ورته د قیامت په ورځ باندې ونه گوري.

﴿الْإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ مَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خِلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾

دا د ابن عمر رضي الله عنهما حديث مرفوع دې چه د اسبال کراحت څنگه چه په ازار کښ دې هم دغه شان په قميص او عمامه کښ هم دې یعنی د عمامې شعله، کوم سرې چه په دې درې واړو کښ په هر يو کښ اسبال کوی د تکبر په طور نو الله پاک به د قیامت په ورځ دهغه طرف ته د رحمت نظر نه کوی. والحديث أخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[۴۰۹۵] (١) حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي سَمِيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: "مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْإِزَارِ فَيُوفَى الْقَمِيصُ".

د عبداللہ بن عمر رضي الله عنهما نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم چه څه دلنگ په باره کښې فرمائیلی دي نو هغه ئې د قميص په باره کښې هم فرمائیلی دي.

[۴۰۹۶] (٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنِي عِكْرَمَةُ أَنَّه رَأَى ابْنَ عَبَّاسٍ يَأْتِرُ، فَيَضَعُ حَاشِيَةَ إِزَارِهِ مِنْ مُقَدِّمِهِ عَلَى ظَهْرِ قَدَمَيْهِ وَيَرْفَعُ مِنْ مُؤَخَّرِهِ، قُلْتُ: لِمَ تَأْتِرُ هَذِهِ الْإِزْرَةَ؟ قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِرُهَا".

د عکرمه رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ما عبداللہ بن عباس رضي الله عنهما په داسې حال کښې لیدلې ووجه لنگ يې تړلو اود مخامخ طرف نه ئې دومره زورند کړوچه د جامو يو گوټ کي دخپو گيتوته ورسيدو اود شاد طرف نه ئې راپورته کړوما ابن عباس ته ووييل چه ته لنگ داسې ولې تړي؟ هغه راته په جواب کښې ووييل چه مانبي عليه السلام دلنگ په داسې تړلو باندې ليدلې وو.

قوله: (حَدَّثَنِي عِكْرَمَةُ أَنَّه رَأَى ابْنَ عَبَّاسٍ يَأْتِرُ فَيَضَعُ حَاشِيَةَ إِزَارِهِ مِنْ مُقَدِّمِهِ عَلَى ظَهْرِ قَدَمَيْهِ وَيَرْفَعُ مِنْ مُؤَخَّرِهِ الخ) عکرمه رضي الله عنه فرمائی چه ما ابن عباس رضي الله عنهما اوليدو چه کله به هغوی ازار اچولو نو د خپل ازار د مخکښ حصې غاړه به ئې دخپو په شا باندې کيخودله او شاته غاړه به ئې پورته اوچتوله حاصل دا چه د هغوی تهبند به د وړاندې طرف ته به ښکته وو، او شاته طرف ته لږ پورته اوچت شوي وو، عکرمه وائی چه ما دهغوی نه تپوس اوکړوچه تاسو خپل تهبند داسې والي تړئ نو هغوی او فرمائیل چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم هم دغه شان کونکي ليدلې دي. په بذل کښ ليکلې دي چه کيدې شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې د بيان د جواز دپاره کړې وي. اه ځکه چه بغیرد خيلاء نه داسې کول صرف خلاف اولی دی، ماته ياددی چه حضرت شيخ د دې حديث د لوستلو په وخت فرمائيلې وو چه گورئ دا کومه چه مغلی پاجامه وی د دې اصل هم دا خو نه دي؟ د مغلی پاجامې هيئت داسې وی چه د لاندې طرف نه لږ شان ښکته اود پوندې د طرف نه لږ شان اوچت، حضرت دا خبره په طور د ظرافت فرمائيلې وه.

(١): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۸۵۶۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۰/۲، ۱۳۷) (صحيح الإسناد)

(٢): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۶۲۱۵)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبير (۹۶۸۱) (صحيح الإسناد)

بَابُ لِبَاسِ النِّسَاءِ

دزنانو دلباس بیان

[۴۰۹۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ لَعْنَ الْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ، وَالْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ".

دعبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دسروسرہ پہ مشابہت کونکر بنخو باندی اودبنخوسرہ پہ مشابہت کونکو سرو باندی لعنت فرمائیلی دی۔
 ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ لَعْنَ الْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ وَالْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ﴾ یعنی کومی زنانه چہ په شکل او لباس کنس د سرو مشابہت اختیار کری په هغوی باندی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لعنت فرمائیلی دی، او هم دغه شان نی په هغه سرو هم چہ د زنانو مشابہت اختیاروی۔

د دی حدیث په عموم کنس به د زنانو د سرو بیسته واره کول د سرو په شان او د سرو گیره خرنیل داخل شی چہ پکنس د خلقو اکثریت مبتلا دی، والله الهادی .... والحديث اخرجه البخاري والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[۴۰۹۸] (۲) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ سَهْمِيلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ".

د ابوهریره رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ رسول کریم په هغه نارینه باندی لعنت فرمائیلی دی خوک چہ د زنانو لباس اغوندي، اونبی صلی اللہ علیہ وسلم په هغه زنانه باندی هم لعنت فرمائیلی دی خوک چہ د سرو لباس اغوندي۔

[۴۰۹۹] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ لَوْثٍ وَبَعْضُهُ قِرَاءَةُ عَلَيْهِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: قِيلَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: إِنَّ امْرَأَةً تَلْبَسُ الثَّغْلَ، فَقَالَتْ "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلَةَ مِنَ النِّسَاءِ".

د ابن ابی ملیکه نه روایت دی فرمائی چہ دام المومنین عائشة رضی اللہ عنہا نه تپوس اوکړې شو دهغه زنانه په باره کنسې کومه چہ دنارینو پیزار اغوندي ام المومنین ورته اوفرمايیل نبی کریم و په هغه بنخه باندی لعنت فرمائیلی دی کومه چہ دخان نه سره جوړوي۔
 ﴿قِيلَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِنَّ امْرَأَةً تَلْبَسُ الثَّغْلَ. فَقَالَتْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الرَّجُلَةَ مِنَ النِّسَاءِ﴾ عائشې صدیقې رضی اللہ عنہا ته چا اووې چہ یو زنانه د سرو خپلنی په خپو کوی نو هغې اوفرمايیل چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لعنت فرمائیلی دی په هغه زنانه باندی چہ رجه وی، یعنی د سرو سره مشابہت اختیار کونکې۔

۱: صحيح البخاري/اللباس ٦١ (٥٨٨٥)، الحدود ٣٣ (٦٨٣٤)، سنن الترمذي/الأدب ٣٤ (٢٧٨٤)، سنن ابن ماجه/النكاح ٢٢ (٢٩٠٤)، (تحفة الأشراف: ٦١٨٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٥١، ٢٥٤، ٣٣٠، ٣٣٩)، سنن الدارمي/الاستئذان ٢١ (٢٦٩١) (صحيح)

۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٦٧٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٢٥/٢) (صحيح)

۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٢٥١) (صحيح)

باب فی قوله تعالى {يُذْنِبْنَ عَلَيْهِنَ مِنْ جَلَائِبِهِنَّ}

د الله تعالى د دې قول (يذنبن عليهن من جلايبهن) تفسير

[۴۱۰۰] (حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّهَا ذَكَرَتْ نِسَاءَ الْأَنْصَارِ، فَأُثْنَتْ عَلَيْهِنَ، وَقَالَتْ: لَهُنَّ مَعْرُوفًا، وَقَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ سُورَةُ النُّورِ عَمَدُنَ إِلَى حُجُورٍ أَوْ حُجُوزٍ شَكَ أَبُو كَامِلٍ، فَشَقَقْنَهُنَّ فَأَتَّخَذْنَهُ خُمْرًا".

د صفيه بنت شيبه نه روايت دې فرمائي. چه يوخل ام المومنين عائشي رضي الله عنها نه دانصارود زنانو ذکر کول دهغوی تعريف ئې وکړو او هغوی ته ئې نيکي خبرې او کړي او وئې فرمايل کله چه د سورة نور دا ايت: «قل للمومنات يغضضن» نازل شو نو هغوی د پردو پالنگونونه دراوی شک دې، لويېتي جوړې کړي.

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا ذَكَرَتْ نِسَاءَ الْأَنْصَارِ فَأُثْنَتْ عَلَيْهِنَ وَقَالَتْ لَهُنَّ مَعْرُوفًا)

د حديث دا تکره په باب غسل الحيض کښ هم تيره شوې ده ﴿ نعم النساء نساء الانصار لم يكن يمنعهن الحياء ان يتفقهن في الدين ﴾

﴿ وَقَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ سُورَةُ النُّورِ عَمَدُنَ إِلَى حُجُورٍ - أَوْ حُجُوزٍ شَكَ - فَشَقَقْنَهُنَّ فَأَتَّخَذْنَهُ خُمْرًا ﴾ هغوی فرمائي چه کله دا سورة نازل شو چه په هغې کښ دا آيت دې ﴿ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ ﴾ نو هغوی قصد اوکړو د خپلې ملا تکره ته اوکتل او د دې نه مراد دا دې چه د بعض علاقو زنانو يو خادر لره راټولولو سره د ملا په مينځ کښ اوتري. يعنی ورې ورې ټوټې کولو سره ئې په خپلو سرونو باندې واچوی، يعنی په ملا باندې ترلې شوې کپړې ئې ډيرې اوږدې وې چه د هغې د مختصر کولو گنجائش وو په دې وجه هغوی داسې اوکړل چه په هغې کښ ئې يو يو تکره پرې کړه چه په هغې باندې سر پټ کړی د هغې نه ئې خمار جوړ کړو، ﴿ حجوز ﴾ جمع ده د ﴿ حجرة ﴾ ده او په دې روايت کښ دويم لفظ د حجور د راوی د شک په طور ذکر شوې دې د هغې دلته هيڅ معنی نه جوړيږي.

د آيت کريمه سبب د نزول دا ليکلي شوې دې چه د دې انصاري زنانو گريوانونه کهلاؤ کهلاؤ وو چه د هغې نه به ئې سينې ښکاره کيدې، او د لويېتو په باره کښ د هغوی عادت دا وو چه هغه به ئې په سر باندې اچولو سره شاته زړورندولې، لهذا هغوی ته حکم اوکړې شو د شاته اچولو په ځاني ئې وړاندې اچوی چه په هغې سره سينه پټه شی.

باب فی قوله تعالى {وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ}

د الله تعالى د دې قول (وليضربن بخمرهن على جيوبهن) تفسير

په دې باب کښ مصنف رحمه الله دوه احاديث ذکر کړي دي يو د ام سلمه رضي الله عنها ﴿ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ (يُذْنِبْنَ عَلَيْهِنَ مِنْ جَلَائِبِهِنَّ) خَرَجَ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِهِنَّ الْغُرَبَاءُ مِنَ الْأَكْسِيَّةِ ﴾

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۸۴۸)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/ تفسير القرآن (النور) ۱۲ (۴۷۵۸، ۴۷۵۹)، مستند احمد (۱۸۸۶) (صحيح الإسناد)

[۴۱۰۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قَوْسٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ابْنِ خُبَيْبٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: "لَمَّا نَزَلَتْ يَدْنَيْنِ عَلَيْهِنَ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ خَرَجَ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِهِنَّ الْغُرَبَانَ مِنَ الْأَكْسِيَّةِ".

دام سلمه رضی اللہ عنہا نه روایت دې فرمائی هرکله چه ایت: «یدنین علیهن من جلابیبهن» نازل شونوچه کله به دانصارو بنځي دکورونونه وتلي نوداسې به ښکاریدلې لکه په سورونوچه پي کارغان ناست وي.

دا آیت کریمه کوم چه په دې حدیث کښ ذکر شوې دې د سورة احزاب دې چه په هغې کښ داسې دی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ذَلِكَ أَذْنَى أَنْ يُغَرَفْنَ فَلَا يُؤْذِينَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (۵۹)﴾

په دې آیت کریمه کښ زنانو ته د پردې حکم دې چه خپلې خادري په خپل ځان باندې په ښه طریقي سره اچوي، ام سلمه رضی اللہ عنہا فرمائی چه د دې آیت کریمه د نزول نه پس چه کله انصاری زنانو په دې آیتونو باندې عمل کونکې د کورونو نه وتلې (نو چونکه اوس هغوی خپلې خادري په خپلو سرونو او باقی بدنونو باندې په ښه طریقي سره اچولې وې او د ټولو سرونو په تورو خادرونو باندې پټ شوې وو نو کتونکی ته به داسې ښکاریده، لکه چه د هغوی په سرونو باندې کارغان ناست دي.

غریبان په وزن د غلمان، د غراب جمع ده چه تور وي، په کومو خادرونو سره چه هغوی خپل سرونه پټ کړي وو چونکه هغه د تور رنگ وو چه په هغې سره د هغوی سرونه د کارغانو سره مشابه شو، دا حدیث د ام سلمه رضی اللہ عنہا د ترجمه اولی سره مناسب دې نه د ترجمه ثانی سره او د اول باب په ضمن کښ چه کوم د عائشې رضی اللہ عنہا حدیث ذکر شوې دې چه په هغې کښ د سورة النور حواله ده ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ هغه حدیث د دې دویم ترجمه سره مناسب دې یعنی معامله برعکس شوه.

او د دې باب ثانی حدیث ثانی دا دي:

[۴۱۰۲] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَالِيحٍ، وَحَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ وَابْنُ السَّرْحِ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالُوا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي قُرَّةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَعَاوِرِيُّ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: "يَرَحِمُ اللَّهُ نِسَاءَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأَوَّلِ لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلِيضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ، سُوْرَةُ النُّوْرِ آيَةً ۳۲ شَقَّقْنَ أَكْنَفَ ۳۲، قَالَ ابْنُ صَالِحٍ: أَكْنَفٌ مُرَوِّطُونَ، فَأَخْتَمَرْنَ بِهَا.

عروة بن الزبير قدام المومنين عائشة رضی اللہ عنہا نه روایت کوي فرمائی چه ام المومنين او فرمائيل الله تعالى دي په هغه زنانو باندې رحم وکړي چاچه دټولونه مخکښي هجرت کړي دي، کله چه الله تعالى دا ایت کریمه: «وليضربن بخمرهن علی جیوبهن» نازل کړونو هغوی دخپلو پردونه دځان دپاره لوپتي جوړې کړي گویا کښې هغوی په همدغه وخت کښې دحکم تعمیل وکړو ابن صالح په خپل روایت کښې دا کنف په ځاني باندې اکشف لفظ بیان کړې دې.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۸۱) (صحیح)

۲: تفرد به أبو داود، انظر رقم حدیث: (۴۱۰۰)، (تحفة الأشراف: ۱۶۵۶۷، ۱۶۵۷۷) (صحیح)

﴿ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا قَالَتْ يَرْحَمُ اللَّهُ نِسَاءَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأَوَّلَ لَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ (وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ) شَقَقْنَ أَكْثَفَ - قَالَ ابْنُ صَالِحٍ أَكْثَفَ - مُرُوطِهِنَّ فَأَخْتَمَرْنَ بِهَا ﴾
 په دې حديث كښ د مهاجرو زنانو ذكر دې چه كله دا آيت كريمه نازل شو (وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ) نو دې زنانو داسې او كړل چه په خپلو خادرو كښنې چه كوم د ټولو نه پير وو د هغې ټكرې كولو سره ئې ترې نه لوپتې جوړې كړې.
 د عائشې صديقې رضي الله عنها كوم حديث چه په اول باب كښ راغلې دې په هغې كښ هم د دې آيت ذكر دې كوم چه دلته ذكر كړې شوي دي يعنې د سورة نور آيت، خو هلته نساء الانصار ذكر وو او دلته نساء المهاجرات، لهذا د دواړو احاديثو د يو ځانې كولو نه معلومه شوه چه په دې آيتونو كښ د نساء الانصار تخصيص نشته لكه چه د اول حديث نه شك پيدا كيدو او نه د مهاجراتو تخصيص دې لكه چه د بل باب د حديث نه شبه كيږي بلكه دا د دواړو په حق كښ دې.

نزول حجاب، او د حجاب متعلق د ايتونو او رواياتو توضيح :

د دې دواړو ابوابو تعلق د حجاب سره دې او مونږ د كتاب اللباس نه بحث كوو، امام بخاري رحمه الله د حجاب مسئله په كتاب الاستيذان كښ ذكر كړې ده، په سنن ابوداؤد كښ د استيذان بيان د كتاب په آخرى حصه كښ دې، د كتاب الادب په آخرى حصه كښ ئې مختصرا ذكر كړې دې. امام بخاري رحمه الله ترجمه قائم كړې ده ﴿باب اية الحجاب﴾ او په هغې كښ ئې دوه قصي ذكر كړې دي يو د زينب بنت جحش رضي الله عنها د وليمې او دويمه د سيدنا عمر رضي الله عنه د سوده رضي الله عنها متعلق ..... د اول قصي حاصل دا دې د كوم راوي چه انس رضي الله عنه دې چه د مسئله حجاب په قصه باندې د ټولو نه زيات زه خبر يم او بيا هغوى دنزول حجاب واقعه بيان كړه هغه دا چه رسول الله ﷺ زينب بنت جحش رضي الله عنها سره د نكاح كولو نه پس او د رخصتې نه پس سحر خلق د وليمې په دعوت كښ راوغوښتل نو اكثر خلق د خوراك كولو نه پس لاړل، خو بعض خلق د فارغ كيدو نه پس په خبرو كښ مشغول شو او د ډير ساعته پورې ئې خبرې كولې، رسول الله ﷺ په شروع كښ انتظار او كړو د هغوى د پاسيدو، چه كله هغوى پانه سيدل ځكه چه هغوى د رسول الله ﷺ په طبيعت باندې پوهه شوې نه وو نو رسول الله ﷺ دا صورت اختيار او فرمائيلو (١) چه د هغوى د پاسولو دپاره رسول الله ﷺ خپله د كور نه بهر تشریف يوړلو او د ترمذې په روايت كښ دې چه زينب رضي الله عنها د كومې ناوې د واده چه دا دعوت وو، په كور كښ يو طرف ته مخ كړې ناسته وه ..... سيدنا انس رضي الله عنه فرمائى چه د حضور ﷺ سره زه هم د كور نه وتلم او حضور ﷺ د هلته نه وتلو سره د عائشې رضي الله عنها حجرې ته تشریف يوړو چه ورسره نژدې وه. زه هم د هغوى سره يوځانې لاړم، لږ ساعت پس هغوى د هغه ځانې واپس شو په دې گمان چه غالبا اوس به هغه خلق هم بهر راغلې وي چا چه دننه خبرې كولې خو كور ته داخليدو سره ئې اوكتل چه زينب رضي الله عنها ناسته ده او هم هغه څو سړي هغه شان ناست دي، رسول الله ﷺ بيا د كور نه راواپس شو او زه هم د

١) په روايت كښ دې چه رسول الله ﷺ هغوى ته د تلو په امر باندې شرميدو

هغوی سره سره، او حضور ﷺ دې ځل هم د عائشې رضی الله عنها حجرې ته تشریف یوړلو، بیا چه کله رسول الله ﷺ گمان او کړو چه اوس به هغوی واپس تلې وی نو هغوی د هغه ځانې نه واپس کیدو سره کور ته داخل شو چه او ئې کتل نو هغه خلق تلې وو، هغوی سره زه هم کور ته داخلیدم نو هغوی زما او خپل مینځ کښ حجاب حائل کړو او د ایت کریمه نازل شو:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظِيرِهَا إِنَّهَا.....﴾

او دویمه قصه د سوده رضی الله عنها دا ده عائشه رضی الله عنها روایت کوی چه سیدنا عمر رضی الله عنه به رسول الله ﷺ ته فرمائیل چه په خپلو بیبیانو باندې پرده کوئ. ﴿قَالَ فَلَمْ يَفْعَلْ﴾ عائشه رضی الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ د عمر رضی الله عنه په وینا باندې عمل اونکړو، وړاندې هغه فرمائی چه ازواج مطهرات به د استنجاء دپاره د شپې بهر وتلې، یو ځل ام المومنین سوده بنت زمعه رضی الله عنها اوتله چه په قد کښ ښه اوږده وه، عمر رضی الله عنه هغه د لرې نه اولیده نو هغوی اوفرمائیل: ﴿عرفناک یا سودة﴾ چه اې سوده مونږ ته اوپیژندلې، په تلو کښ په لیدو باندې..... ﴿حرصا علی ان ينزل الحجاب﴾ یعنی هغوی دا خبره په دې خیال باندې اوفرمائیله چه په څه طریقه باندې د حجاب حکم نازل شی. ﴿قالت فانزل الله عزوجل اية الحجاب﴾ یعنی په دې باندې د حجاب حکم نازل شو.

نزول حجاب د زینب د وجې نه اوشو که د سوده رضی الله عنها د وجې نه:

په دې دواړو روایتونو کښ چه په ظاهره کوم تعارض دې چه په یو روایت کښ د نزول حجاب نسبت د زینب رضی الله عنها قصې ته کړې شوې دې، او په بل روایت کښ د سوده رضی الله عنها قصې ته کړې شوې دې د دې یو توجیه دا کړې شوې ده چه د دواړو قصو د پېښیدلو نه پس د حجاب نزول اوشو، لهذا دواړو ته د نزول نسبت صحیح دې، دا یو مشهوره او عام توجیه ده کومه چه د دې قسم تعارض د دفع کولو دپاره کیدلې شی. او د بعض شارحینو رائي دا ده چه د آیت حجاب نزول خو د زینب رضی الله عنها قصې د وجې نه شوې دې چه په هغې کښ مطلق د حجاب حکم دې کوم چه تر اوسه پورې نه وو، او د سوده رضی الله عنها په حدیث کښ چه عمر رضی الله عنه کومه پرده غوښتله نو هغه عام پرده نه وه بلکه د هغې تعلق د خاص حریم نبوی سره وو، عمر رضی الله عنه دا غوښتله چه ازواج مطهرات سره د مخونو او د بدنونو د پردو هم پټې وی په هیڅ طریقه دې په هغوی باندې د یو پردې سړی نظر او نه لگی. خو د عمر رضی الله عنه دا خواش پوره نه کړې شو، خو په دې رائي کښ دا اشکال دې چه په حدیث کښ خو د سوده رضی الله عنها قصې نه پس هم دا دی ﴿فانزل الله اية الحجاب﴾ (۱)

په صحیح بخاری کښ د دې سلسلې روایات په ډیرو ځایونو کښ دی اولاً په ابواب الوضوء کښ، ثانیاً په تفسیر د سورة احزاب کښ، او د هغې نه پس بیا په کتاب الاستیذان کښ او د هغې خپل مینځ کښ تعارض هم دې، په قصه د سوده رضی الله عنها کښ په یو ځانې کښ داسې دی: ﴿انه کان بعد ما ضرب الحجاب﴾ او په کتاب الوضوء کښ چه کوم روایت دې د

(۱) دې باره کښ زمونږ یو خاص رائي ده کومه چه وړاندې راځی.

هغې نه معلومېږي چه د واقعه د قبل الحجاب ده، د دې تعارض په دفع كولو كښ هم
 متوحيين د حديثو مختلف دي، او حافظ د دې اختلافاتو توجيه كولو سره يو ځانې كښ
 (كتاب الوضوء) دا هم وئيلې دي: «والمراء باية الحجاب في بعضها قوله تعالى: ﴿يَذْنِبْنَ عَلَىٰ
 مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ﴾» مونږ چه په كوم باب كښ بحث كوو په هغې كښ روميې هم په دې آيت
 كريمه باندې دي: (۱)

ځان پوهه كول پكار دي چه د حجاب په مراتبو او درجات باندې شارحينو د حديث
 او هم دغه شان فقهاء كرامو په تفصيل سره كلام كړې دي، مونږ خو دلته ضمنا په انتهائي
 اختصار سره د مقام د مناسبت سره ليكل كړې دي، حضرت مولانا مفتي محمد شفيع
 صاحب رحمته الله په معارف القرآن كښ د آيات حجاب په تفسير كښ په مسئله د حجاب باندې
 كافي مفصل مدلل او مرتب بحث كړې دي.

د رسول الله ﷺ په زمانه كښ د زنانو د پردو سپړونه مخ پټول:

د دې ټولو خبرو باوجود بعضو دنياوي تعليم يافته چاته چه ديني مسائل په ښه طريقه
 باندې ياد نه وي، هغوی په مسائل شرعيه كښ دخل اندازی كوی، داسې قسم خلق په
 مسئله د حجاب كښ هم شكوك او شبهات پيدا كوی او دا هم وائی چه د رسول الله ﷺ په
 زمانه كښ د مخ د پټولو دستور نه وو، حال دا چه دا خبره غلطه ده د مخ د پټولو ثبوت د
 رواياتو نه ثابت دي پس په ابو داؤد كښ د عائشې رضي الله عنها روايت دي:

«عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ الرَّكْبَانُ يَمْشُونَ بَيْنَا وَنَحْنُ مُحْرَمَاتٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَإِذَا
 خَاضُوا بَيْنَا سَدَلَتْ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَى وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ»

عائشه رضي الله عنها د خپل سفر حج په باره كښ د لارې كيفيت بيانوی چه كله مونږ د احرام په حالت
 كښ د رسول الله ﷺ سره روانې وو نو زمونږ مخې ته به نور قافله سواره هم تيريدل چه كله
 به هغوی مونږ ته رانزدې شو نو مونږ به خپل خادرونه ښكته كړل او پرده به مو او كړه بيا چه
 به كله هغوی تير شو نو مونږ به خپل مخ ښكاره كړو، او دا روايت د حج په سفر كښ د زنانو
 د نورو مخكښ په مخ پټولو كښ صريح دي، په دې باندې د «امراء خشميه» د قصې نه
 اشكال كيدلې شي د هغې جواب ښكاره دي چه هلته مخ ښكاره كول د حاجت د وجې نه وو

(۱) وفي العيني نقلا عن الكرماني: الحجاب أي حكم الحجاب يعني حجاب النساء عن الرجال فأنزل الله آية الحجاب
 ويحتمل أن يراد بآية الحجاب الجنس فيتناول الآيات الثلاث قوله تعالى (يا أيها النبي قل لأزواجك وبناتك ونساء
 المؤمنين يذنبن عليهن من جلابيبهن) الآية وقوله تعالى (وإذا سألتموهن متاعا فاسألوهن من وراء حجاب) وقوله تعالى
 (وقل للمؤمنات يغضضن من أبصارهن ويحفظن فروجهن ولا يبدین ریتھن إلا ما ظھر منها ولیضرن بخمرهن علی
 جیوبهن) الآية او د دې نه مخكښ شروع كښ مشروع بحث د حجاب كښ علامه عینی ليكلي دي چه:
 الحجب ثلاثة الأول الأمر بستر وجوههن يدل عليه قوله تعالى (يا أيها النبي قل لأزواجك وبناتك ونساء المؤمنين يذنبن
 عليهن من جلابيبهن) الثاني هو الأمر بإرخاء الحجاب بينهن وبين الناس يدل عليه قوله تعالى (وإذا سألتموهن متاعا
 فاسألوهن من وراء حجاب) الثالث هو الأمر بمنعهن من الخروج من البيوت إلا لضرورة شرعية فإذا خرجن لا يظهرن
 شخصهن كما فعلت حفصة يوم مات أبوها سترت شخصها حين خرجت وزيّن عملت لها قبة لما توليت (د قبه نه
 مراده خانگو ده چه د هغې نه په نعش سره تعبیر كوی كما سبق في كتاب الجنائز) وكان لهن في التستر عند
 قضاء الحاجة ثلاث حالات - الي آخر ما ذكر (عيني ۲۶۷۲)

یعنی حاجت د سوال چه هغې د رسول الله ﷺ نه یو مسئله تپوسله، ښکاره ده چه د نورو حاضرینو نظر دې وخت کښ د هغوی طرف ته نه وو، د صحابه کرامو ﷺ په احوال کښ دا خبره مشهوره ده چه هغوی به د رسول الله ﷺ په مجلس کښ او د هغوی مخکښ سرونه ښکته کړي وو، «کان علی رؤسهم الطیر» خود رسول الله ﷺ د تره خوښې حضرت فضل بن عباس رضی الله عنه کوم چه هغه وخت کښ په رسول الله ﷺ پسې شاته ناست وو د هغوی په باره کښ په روایاتو کښ راځی چه هغوی دغه وخت کښ دغه زنانه ته اوکتل خو هم په دې روایت کښ د دې هم تصریح ده چه رسول الله ﷺ په خپل لاس مبارک باندې د هغوی مخ بل طرف ته واړولو. «رایت شابا وشابة فلم امن الشيطان عليهما» یعنی دواړه ځوانان دی په دې وجه د فتنې ویره وه. معلومه شوه چه د زنانه دپاره چه د مخ ښکاره کولو ته جائز وئیلې شوې دی د هغې تعلق د مانځه سره دې چه په هغې کښ د مخ پټول ضروری نه دی د هغې نه مراد پردو سرو ته مخ ښکاره کول نه دی لهذا پردو سرو ته مخ ښکاره کول مطلقا لکه چه د سفر حج د روایت نه معلومه شوه یا کم از کم د فتنې د ویرې په وخت لکه چه د حدیث الحثعمیه نه معلومه شوه ناجائز دی، او هم دا خبره فقهاء کرام فرمائی، حدیث الحثعمیه او په هغې باندې کلام په کتاب الحج باب الرجل يحج عن غيره کښ تیر شوې دې، هغې طرف ته رجوع اوکړی. تنبيه: د سوده ﷺ په قصه کښ چه راځی چه «فانزل الله اية الحجاب» د دې په مقابله کښ په کتاب التفسیر کښ یو روایت داسې دې چه د هغې مضمون داسې دې چه د نزول حجاب نه پس سوده ﷺ د خپل څه حاجت دپاره د کور نه بهر وتله، او دا په بدن باندې غټه زنانه وه چه په لیدو سره به پیژندلې کیده، عمر رضی الله عنه هغوی په تلو سره اولیده نو د هغې د کور نه په وتلو باندې ئې اوتوکلله، هغه د هغوی په ټوکلو باندې واپس شوه، عائشه رضی الله عنها فرمائی چه هغه وخت رسول الله ﷺ زما په کور کښ وو، سوده ﷺ راغله او د عمر رضی الله عنه شکایت ئې اوکړو، عائشه رضی الله عنها فرمائی چه په رسول الله ﷺ باندې د وحی آثار ښکاره شویا چه کله هغه آثار لاړل نو هغوی او فرمائیل: «انه قد اذن لکن ان تخرجن لحاجتک» چه د هغې مطلب دا شو چه د عمر رضی الله عنه خواهش پوره نه کړې شو او څه چه هغوی غوښتل یعنی د مطلق خروج نه منع کول د هغې حکم زنانو ته اونکړې شو، بلکه د خروج للحاجة اجازت ورکړې شو.

ایقاف:

زمونږ خیال دا دې^۱، چه په کومو روایتونو کښ چه د سوده ﷺ د قصې په باره کښ راځی «فانزل الله اية الحجاب» هغه غالبا د راویانو تصرف دې، اصل وحی کومه چه په رسول الله ﷺ باندې په دې موقع نازل شوې وه هغه د نزول حجاب نه وه، نزول حجاب خود دې نه مخکښ په قصه د زینب بنت جحش کښ شوې وو، د عمر رضی الله عنه د واقعي نه پس کومه چه د سوده ﷺ سره پېښه شوه په هغې کښ چه د کومې وحې نزول شوې وو^۲، هغه خود دې کوم

^۱ وقد ابدی هذا الاحتمال العزيز المولوي حبيب الله سلمه الله تعالى

^۲ هغې ته آیت د حجاب په دې لحاظ سره وئیلې شی چه د هغې تعلق د حجاب سره دې اگر چه نفیا دې والله تعالى اعلم.... لکن بشكل عليه لفظ آية اللهم الا ان يقال ان المراد بالآية الوحي اي غير المتلو.

چه په دې روایت کښ مصرح دې، په دې صورت کښ د دوه احادیثو خپل مینځ کښ تعارض چه د یو نه معلومیږي چه نزول د حجاب په قصه د زینب کښ اوشو او د یو روایت نه معلومیږي چه په قصه د سوداء کښ شوې وو دا تعارض به اوس نه پیښیږي، خو یو شارح هم دې طرف ته توجه نه ده کړې، والله اعلم بالصواب.

امام بخاری رحمه الله د حجاب مسئله د کتاب الاستیذان په ضمن کښ ذکر فرمائیلي ده او امام ابو داؤد رحمه الله په کتاب اللباس کښ او هم دا زیات اولی معلومیږي، ځکه چه د حجاب تعلق د لباس سره دې. او استیذان د حجاب نه علاوه یو مستقل څیز دې چه د هغې په باره کښ په سورة نور کښ دوه آیتونه نازل شوي دي یو دهغې په شروع کښ، «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا» او دویم آیت کریمه د هغې په آخر کښ «لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ» ملا علی قاری رحمه الله په مرقات کښ فرمائی چه د استیذان معنی طلب الاذن دي، او اصل په دې کښ دا آیت کریمه دې «د سورة النور اولنې آیت» او حافظ ابن کثیر رحمه الله د آیت ثانیه په باره کښ فرمائی چه دا ایت د الاستیذان الاقارب بعضهم علی بعض باندې مشتمل دې، او په آیت اولی کښ استیذان الاجانب بعضهم علی بعض ذکر دې، هکذا فی الابواب والتراجم.

ایت د استیذان د ایت حجاب نه مقدم دې:

او په هغې کښ دا هم دی چه په تاریخ خمیس کښ د ایت ثانیه په باره کښ لیکلي دي چه د هغې نزول په ۱۰ هجری کښ شوې دې، د دې نه پس حضرت شیخ رحمه الله فرمائی چه ظاهر دا ده چه آیت اولی د دې نه مخکښ نازل شوې دې لکن لم ار التصريح بذلك، وفي التفسير الكبير ما یؤید هذا.... الى آخر ما فيه... او نزول د حجاب د دې نه مخکښ دې ځکه چه د حضرت زینب نکاح په یو قول کښ په ۵ هجری کښ شوې او په یو قول کښ په دریمه هجری کښ شوې کما فی المواهب اللدنیة، للقسطالای ۸۸/۲ او هم دا دوه اقوال علامه عینی نقل کړي دي او دریم قول ذو القعدة ۴ هجری دې.

[۴۱۰۳] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، قَالَ: رَأَيْتُ فِي كِتَابِ خَالِي عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ بِإِسْنَادٍ وَمَعْنَاهُ:

ابن السرح ویلي دي چه ما دخپل ماما په کتاب کښی داسې لیدلي دي چه د عقیل په واسطه ئې د ابن شهاب نه د دې روایت په شان روایت بیان کړې دې.

باب فیما تُبْذَرُ الْمَرْأَةُ مِنْ زِينَتِهَا (۱)

بابه بنځي هکوم قسم سنځکار ښکاره هکولي شی؟

[۴۱۰۴] (۲) حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْطَاكِيُّ، وَمُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خَالِدٍ، قَالَ يَعْقُوبُ بْنُ دُرَيْكٍ: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ دَخَلَتْ

(۱): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (۴۱۰۰)، (تحفة الأشراف: ۱۶۵۶۷، ۱۶۵۷۷) (صحيح)

(۲): لعل المراد بالزينة محلها كما قال المفسرون في تفسير قوله تعالى ولا يبدین زینتهن الاية)

(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۶۰۶۲) (صحيح)

عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا ثِيَابُ رِقَاقٍ، فَأَعْرَضَ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: "يَا أَسْمَاءُ! إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتْ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلَحْ أَنْ يَرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا وَهَذَا، وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفِّهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا مَرْسَلُ خَالِدِ بْنِ دُرَيْكٍ لَمْ يُدْرِكْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا.

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چه اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنه د نبی صلی الله علیه و سلم په خدمت کښې حاضره شوه اونړی جامي ئې په غاړه وې نونبی عليه السلام دهني دطرف نه مخ واپرولو او ورته ئې او فرمائيل اي اسماء کله چه يوه جينئ دحيض راتلو وخت ته ورسيرې نودهغې دپاره جائزندي چه دهغې دجسم نه څه حصه علاوه ددې نه ښکاره شي اودهغې مخ اولاسونوته ئې اشاره وکړه امام ابوداؤد فرمائي چه دا روايت مرسل دي دخالد بن دريک ملاقات اوليدل دعائشي سره ثابت نه دی.

﴿ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَعَلَيْهَا ثِيَابُ رِقَاقٍ فَأَعْرَضَ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الخ ﴾

عائشه رضي الله عنها فرمائي چه زما خور اسماء رضي الله عنها رسول الله صلی الله علیه و سلم ته راغله يعنی زمونږ کور ته او رسول الله صلی الله علیه و سلم هلته موجود وو نو هغه وخت هغې نړی او سپکې جامې اغوستلې وې، نو رسول الله صلی الله علیه و سلم ترې نه مخ واپرولو او وې فرمائيل : اي اسماء ! زنانه چه کله بلوغ ته اورسيرې نو دهغې دپاره جائز نه دی چه دهغې بدن ښکاره شي سوا ددې او دې نه، رسول الله صلی الله علیه و سلم مخ او لاسونو ته اشاره او فرمائيله.

يعنی د وجه او کفين نه علاوه چه د بدن کومه نوره حصه ده دهغې ښکاره کول خو په هيڅ حال کښ جائز نه دی نه په کور کښ او نه خارج د کور نه صرف دا دوه اجزاء داسې دی د بدن چه دهغې ښکاره کول جائز دی، اعنی داخل الدار او عند عدم حضور الاجانب (والدليل على هذا القيد قرينة الحال اذ القصة قصة داخل الدار)

بَابُ فِي الْعَبْدِ يَنْظُرُ إِلَى شَعْرِ مَوْلَاتِهِ

آيا غلام دخپلې مالکې دسرويوختوته کتلې شي؟

[٤١٠٥] (حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَابْنُ مَوْهَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: "أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ اسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحِجَامَةِ فَأَمَرَهَا أَبُو طَيْبَةَ أَنْ يَخْجُمَهَا، قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّكَ قَالَتْ: كَانَ أَخَاهَا مِنَ الرِّضَاعَةِ أَوْ غُلَامًا لَمْ يَخْتَلِمَ".

دجابر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه ام سلمه رضي الله عنها د نبی صلی الله علیه و سلم نه دښکر لگولو په باره کښې اجازت وغوښتو نونبی عليه السلام ابوطيبه ته حکم اوکړو چه ښکر ورته ولگوي جابر وائی زماخيال دي چه هغه اوونيل ابوطيبه ددې رضاعي ورور وو او يا يو نابالغ هلک وو.

﴿ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ اسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي الْحِجَامَةِ فَأَمَرَ أَبَا طَيْبَةَ أَنْ يَخْجُمَهَا. قَالَ حَسِبْتُ أَنَّكَ قَالَتْ: كَانَ أَخَاهَا مِنَ الرِّضَاعَةِ أَوْ غُلَامًا لَمْ يَخْتَلِمَ ﴾

١: صحيح مسلم السلام ٢٦ (٢٢٠٦)، سنن ابن ماجه للطب ٢٠ (٣٤٨٠)، (تحفة الأشراف: ٢٩٠٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٥٠٣) (صحيح)

جابر رضی اللہ عنہ فرمائی چه ام سلمه رضی اللہ عنہا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اجازت طلب کړو د ښکر لگولو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ابوطیبه ته حکم اوکړو هغې ته د ښکر لگولو، راوی وائی چه ماته یادیری چه جابر رضی اللہ عنہ دا هم فرمائیلي وو چه دا ابوطیبه د ام سلمه رضی اللہ عنہا رضاعی رور وو یا نابالغ هلک وو.

مطابقة الحديث للترجمة :

په ترجمه الباب کښ د نظر الی شعر المرأة ذکر دي او ښکر ډیر کړته د بدن په هغه حصو باندې لگولې شی کوم چه د عورت په حد کښ داخل دی، او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اجازت مطلقا اوکړو دغه شان به ئې د ترجمې سره مناسبت پیدا شی، د حدیث د ترجمه الباب سره مناسبت په یو لحاظ سره خو پیدا شو خو په ترجمه کښ قید د خپل غلام دي چه د زنانه غلام د هغې د سر وینسته لیدلې شی یا نه، د دي جواب زما په ذهن کښ دا دي چه په دي حدیث کښ د مصنف رحمته الله علیه غرض د ترجمه الباب اثبات نه دي د دي اثبات خو د باب د حدیث ثانی نه کیږی، دا روایت خو مصنف دلته استطرادا او تقریبا للمرام راوړې دي.

هل العبد محرم لسيدته ام لا ؟ :

په ترجمه الباب کښ چه کومه مسئله ذکر ده د هغې حاصل دا دي چه د زنانه غلام د هغې محرم دي یا نه؟ دا مسئله سره د اختلاف د ائمه نه د ابواب العتق په رومبی باب کښ تیره شوي ده.

والحدیث اخرجه مسلم وابن ماجه، قاله المنذرى

[۱۰۶] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، حَدَّثَنَا أَبُو جَمَيْعٍ سَالِمُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَى فَاطِمَةَ بَعْدَ كَانَ قَدْ وَهَبَهُ لَهَا، قَالَ: وَعَلَى فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ثَوْبٌ إِذَا قُلِّعَتْ بِهِ رَأْسُهَا لَمْ يَنْلُغْ رَجُلِيهَا، وَإِذَا غَطَّتْ بِهِ رَجُلِيهَا لَمْ يَنْلُغْ رَأْسُهَا، فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَلَقَّى قَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْكَ بَأْسٌ إِنَّمَا هُوَ أَبُوكَ وَعَلَامُكَ".

د انس رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فاطمې رضی اللہ عنہا ته يو غلام بوتلو کوم چه ئې هغې ته هبه کړې وو او په دي وخت کښې فاطمې رضی اللہ عنہا داسې جامه اغوستلي وه که چرې هغې ورباندې سر پټولې نو دپندو پورې نه رسیده او که چرې خپې ئې ورباندې پټولې نو سرته نه رسیده نبی صلی اللہ علیہ وسلم چه کله فاطمه په دي مشکل کښې ولیدله نووئې فرمائيل په دي کښې هيڅ خرج نشته ځکه چه دا والد دي او بل ستا غلام دي.

«عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَلَى فَاطِمَةَ بَعْدَ قَدْ وَهَبَهُ لَهَا الْخ»

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فاطمې رضی اللہ عنہا ته يو غلام راوستلو، فاطمې رضی اللہ عنہا د هغې غلام نه پرده کول شروع کړل خو خادر ئې وړوکې وو که سر به ئې پټولو نو خپې به ئې ښکاره کيدې او که خپې به ئې پټولې نو سر به ئې ښکاره کيدو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دي لیدو باندې او فرمائيل چه د پټولو فکر ولې کوي اوس دي وخت کښ خو په کور کښ ستا پلار او هم ستا غلام دي....

کوم حضرات چه د زنانه غلام د هغې محرم نه منی هغوی د دي تاویل دا کوی چه «ان هذا العبدکان صغيرا لاطلاق لفظ الغلام، ولانها واقعة حال الى آخر ما ذكر من المسئلة ودليلها في البذل»

بَابُ فِي قَوْلِهِ {غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ}

دالله تعالی ددی قول (غیر اولی الاربه) تفسیر

دا لفظ په ترجمه الباب کښ ذکر دې د سورة نور په یو اوږد آیت «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ» په آخر کښ دی «أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ» یعنی کوم سړی چه داسې دی چاته چه د شهوت نه کیدو په وجه باندې د زنانو حاجت نشته لکه بعض مخنث او عینین نو دا په هغې کښ دی چه د هغوی مخکښ د مواضع زینت ابداء جائز ده، څنگه چه د اباء او خامنو او د خاوندانو دپاره جائز دي.

[۱۰۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، وَهشام بن عروة، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُخَنَّثٌ فَكَانُوا يَعْدُونَهُ مِنْ غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ، فَدَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا وَهُوَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ وَهُوَ يَنْعَتُ امْرَأَةً، فَقَالَ: "إِنَّمَا إِذَا أَقْبَلْتُ أَقْبَلْتُ بِأَرْبَعٍ، وَإِذَا أَذْبَرْتُ أَذْبَرْتُ بِثَمَانٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَرَى هَذَا يَعْلَمُ مَا هَاهُنَا، لَا يَدْخُلَنَّ عَلَيْكُنَّ هَذَا فَحَبِوَةٌ".

عروه دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت کوی چه هغې فرمائيلي دي چه په ازواجو مطهراتو کښې دیوي تني دخدمت دپاره به یو هجرا راتلو او دوی به هغه د غیر اولی الاربه دجملې نه گنړلو یوه ورځ زمونږ خواته نبی ﷺ راغی او په دې وخت کښې دغه هجرا هم ناست وو او دیوي ښځې تعریف ئې کولو او وئیل ئې کله چه دغه زبانه مخامخ راشي نوڅلور راوړي او کله چه روانه شي نو اته راوړي نبی ﷺ او فرمائیل زماخیال دې چه دې هم دزنانو د خبرونه خبر دې ددینه پس دي دې ستاسو خواته نه راځی نو ازواج مطهراتو دده نه پرده کول شروع کړل.

قوله: «عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- مُخَنَّثٌ فَكَانُوا يَعْدُونَهُ مِنْ غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ الْخ»

شرح الحديث :

عائشه صديقه ﷺ فرمائی چه یو مخنث به زمونږ کورونو ته تلو راتلو مونږ هغه په «غیر اولی الاربه» کښ شمار کولو، یو ځل رسول الله ﷺ کور ته تشریف راوړلو او هغه مخنث د رسول الله ﷺ د بعض بیبيانو سره وو، او هغه د یو زبانه وصف بیانول شروع کړل چه په هغوی کښ یو زبانه داسې ده چه ډیره غټ او ښکلې بدن ئې دې چه کله مخامخ راځی نو په خپته کښ ئې څلور کندی وی او کله چه واپس شی نو اته کندی پرې ښکاره کیږی، یعنی څلور مخامخ او څلور شاته یعنی د اړخونو، رسول الله ﷺ د هغه په دې جمله اوریدو باندې او فرمائیل «أَلَا أَرَى هَذَا يَعْلَمُ مَا هَاهُنَا» خبردار ازه پوهیږم چه دا سړی خو د زنانو د حال نه

۱: صحیح مسلم للسلام ۱۳ (۲۱۸۱)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۳۴، ۱۷۲۴۷)، وقد أخرجه: سنن النسائي / الكبرى (۹۲۳۷)، مسند احمد (۱۵۲/۸) (صحیح)

خبر دې او پرې پوهیږی، لهذا دې بیا دلته داخل نه شی، پس ټولو هغه بیا دپاره کور ته د راتلو نه منع کړو.

(اسم المنخنث؟)

شارحینو د دې منخنث نوم هم لیکلې دې: قیل اسم هیت وقیل هند وقیل ماته. د دې بعض ازواج نه مراد چا کره چه دا منخنث وو ام سلمة رضی الله عنها ده ځکه چه دا روایت په کتاب الادب باب الحكم فی المنخنثین کښ راغلي دي: «عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا مُخْنَثٌ وَهُوَ يَقُولُ لِعَبْدِ اللَّهِ أُخِيهَا إِنْ يَفْتَحَ اللَّهُ الطَّائِفَ غَدًا دَلَّلْتُكَ عَلَى امْرَأَةٍ تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ»»
د عربو په نزد او د هغوی په مزاق کښ د زنانو څرې کیدل ممدوح او خوبښ دی، د طائف د یوې زنانه هم دا صفت دا منخنث بیانوی چه کله مخامخ راشی نو د تلو د حرکت د وجې نه او د هغې د څرې والی د وجې نه د هغې په خپته کښ څلور کندی جوړې شی او بیا چه کله واپس ځی نو اوس چونکه د خپتې او د شا لږه لږه حصه ښکاری نو اوس هم هغه څلور کندی اته شوې، خپتې او ملا لږه یو ځانې کولو سره.
د دې نه روستو روایاتو کښ لږ زیادت دي

[۴۱۰۸] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ سَفْيَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ بِمَعْنَاهُ.

عروه دام المومنین عائشة رضی الله عنها نه دتیرشوي روایت په شان روایت بیان کړې دي.

[۴۱۰۹] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ زَادَ وَأَخْرَجَهُ، فَكَانَ بِالْبَيْدَاءِ يَدْخُلُ كُلُّ جُمُعَةٍ يَسْتَطْعِمُ.

عروه دام المومنین عائشة رضی الله عنها نه دتیرشوي روایت هم معنی روایت بیان کړې دي لیکن ددې اضافي سره چه: دکورنه ئې وویستلو او په بیابان کښې به اوسیدو اوهره جمعه به دخوراک غوښتلو دپاره راتلو.

(فكان بالبيداء يدخل كل جمعة يستطعم) چه کله ئې هغه ویستلو نو هغه د بیداء طرف ته لاړو، په هفته کښ به یو ځل د جمعی په ورځ راتلو د خوراک غوښتلو دپاره، او په یو روایت کښ دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته عرض اوکړې شو چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځنگل کښ خو به دې د لوږې نه مړ شی تاسو هغه ته په هفته کښ دوه کرته ښهر ته د داخلیدو اجازت اوکړئ د سوال کولو نه پس به واپس کیږی.

[۴۱۱۰] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُ إِذْ نَمُوتُ مِنَ الْجُوعِ، فَأُذِنَ لَهُ أَنْ يَدْخُلَ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّتَيْنِ فَيَسْأَلَ، لَمْ يَرْجَمْ.

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۳۴) (صحيح)

(۲): تقدم به أبو داود، انظر حديث رقم: ۴۱۰۷، (تحفة الأشراف: ۱۶۷۴۱) (صحيح)

(۳): تقدم به أبو داود، انظر حديث رقم: (۴۱۰۷)، (تحفة الأشراف: ۱۶۵۱۸) (صحيح)

عمرو د اوزاعي نه په دې قصه کښې نقل کړي دي چه نبی ﷺ ته وویلې شول چه اې دالله رسوله اوس خوبه دولري نه مړشي نو نبی ﷺ ورته په جمعه کښې دوه ځله دراتلو اجازت ورکړو نور اتلویه دخوراک غوښتلو دپاره اویا به واپس تلو.

والحدیث اخرجه النسائی واخرجه البخاری ومسلم والنسائی وابن ماجه من حدیث زینب بنت ام سلمة عن امها ام سلمة رضی اللہ عنہا واخرجه ابوداؤد كذلك في كتاب الادب، قاله المنذرى.

باب فی قوله تعالى { وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ }

دالله تعالى ددې قول (وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن) تفسیر

دا د جنس حجاب د سلسلې دریم آیت کریمه دې لکه چه په تیر شوی باب کښ د علامه کرمانی نه تیر شوې دی چه هغه درې آیتونه دی، ۱: ﴿يُذْنِبْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِیْهِنَّ﴾ او دویم ۲: ﴿يُخْمِرْنَ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾ او دریم دا دې چه په ترجمه الباب کښ ذکر دي.

[۴۱۱۱] (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَوْزِيُّ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ يَزِيدَ النَّخَوِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ "وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ" سُورَةُ النُّورِ آيَةُ ٢٤، فَنَسِخَ وَاسْتَشْنَى مِنْ ذَلِكَ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا سُورَةُ النُّورِ آيَةُ ٣٠، الْآيَةُ".

دعبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دې فرمائی چه دالله تعالى ددې قول تفسیر: «وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن» حکم منسوخ شوي دي اوددې نه هغه زنانه مستثنی شوي دي څوک چه په کورونو کښې ناستي وي اودنکاح خواهشمندي نه وي. قوله: (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ) (وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ) الْآيَةُ فَنَسِخَ وَاسْتَشْنَى مِنْ ذَلِكَ (وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا) الْآيَةُ

يعنى د آيت د حجاب نه دا زنانه مستثنی دی چه بودی کيدو د وجې نه د حيض او د ولادت په سلسله باندې تیرې شوې دی، او په کومو کښ چه د نکاح طمع باقی نه ده، نو د هغوی په حق کښ هيڅ باک نشته چه هغوی دپاسه جامې لکه هغه څادر کوم چه په خمار دپاسه وي د پردې دپاره هغه په سر نه کړی په داسې طريقه چه مقصد ئې پکښ اظهار د زينت نه وي.

[۴۱۱۲] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي نُبَيْانُ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: "كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةُ، فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَمَرْنَا بِالْحِجَابِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْتَبِئَا مِنْهُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ أَغْمَى لَا يُبْصَرُنَا وَلَا يَعْرِفُنَا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفَعَمِيَا وَإِنْ أَنْتُمَا أَلَسْتُمَا تُبْصَرَانِ؟" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا الْأَزْوَاجُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً لَا تَرَى إِلَى اعْتِدَادِ قَاطِعَةٍ بَيْنَ قَبِيصٍ عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، قَدْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِقَاطِعَةٍ بَيْنَ قَبِيصٍ: اعْتَدِي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَغْمَى تَضَعِينَ ثِيَابَكَ عِنْدَهُ.

د ام سلمة رضی اللہ عنہا نه روایت دې فرمائی چه زه د نبی ﷺ سره موجوده وم او ميمونه رضی اللہ عنہما هم ورسره موجوده وه او په دې وخت کښې عبدالله بن ام مکتوم رضی اللہ عنہ راغې اودادهغه وخت واقع ده کله چه د پردې متعلق آیت نازل شوې وونبی ﷺ اوفرماښل تاسودواړه ددنه پرده

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۶۶) (حسن الإسناد)
۲: سنن الترمذي للأدب ۲۹ (۲۷۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۲۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۹۶۷۱) (ضعيف)

و کړئ مونږ عرض او کړوای د الله رسول له دې خو نابینا دې نه خومونږ لیدلې شي اونه مونږه پیژندلې شي نبی ﷺ او فرمائیل ایا تاسو هم نابینایي ایا تاسو دې نه وینئ؟
 ﴿عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةُ فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَمَرْنَا بِالْحِجَابِ الْخ﴾

ام سلمه رضی الله عنہا فرمائی چه یوه ورځ زه او ميمونه رضی الله عنهما دواړه رسول الله ﷺ سره وو، دا د نزول حجاب نه پس واقعہ ده، نو عبدالله بن ام مکتوم رضی الله عنهما رسول الله ﷺ ته راغلو، نو حضور ﷺ مونږ ته او فرمائیل چه د دې سړی نه پرده او کړئ. مونږ عرض او کړو یا رسول الله ﷺ ایا دا روند نه دې؟ نه مونږ لیدلې شي نه مو پیژندلې شي نو په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل ﴿أَفَعَمِيَآوَانِ أَنتُمَا أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِ﴾ عیماوان تشیه ده د عمیاء، یعنی ایا تاسو هم نابینایي، ایا تاسو نه شي لیدلې هغه لره؟

د دې حدیث نه معلومه شوه چه د زنانه سړی ته کتل جائز نه دی، د امام شافعی رحمه الله اصل قول هم دا دې عند النووی..... او د جمهور علماء کرامو او د ائمه ثلاثه په نزد جائز دی، د هغوی دلیل د حراب الحبشه واله حدیث عائشه رضی الله عنہا دې او د فاطمه بنت قیس کوم چه په کتاب الطلاق کښ تیر شوې دې. ﴿فانه رجل اعمى تضمين عنده ثيابك﴾ د جمهورو په نزد حدیث الباب په ورع باندې حمل دې، او کوم حضرت چه د تحریم قائل دی هغوی د حدیث عائشه رضی الله عنہا تاویل داسې کوی چه هغه د قبل الحجاب واقعہ ده، او بعضو داسې وئیلې دي چه عائشه رضی الله عنہا هغه وخت صغیر السن وه. خو علامه سیوطی رحمه الله فرمائی چه د قدوم حبشه واقعہ په ۷ هجری کښ ده او د عائشې رضی الله عنہا عمر هغه وخت شپاړس کاله وو، او هغه واقعہ د نزول حجاب نه روسته ده، لهذا دا دواړه تاویلونه صحیح نه دی. (من البذل وهامشه) او د ابوداؤد په بعض نسخو کښ دی د حدیث الباب متعلق چه دا د ازواج مطهرات سره خاص دې، او په دلیل د خصوص کښ هغوی د فاطمه بنت قیس روایت پیش کړې دې، خو په دې باندې به اشکال وی د حراب حبشه د حدیث نه، کذا فی هامش البذل، حدیث د حراب حبشه په بخاری او مسلم کښ دې، په سنن ابوداؤد کښ د حراب حبشه سره متعلق دومره روایت موندلې شوې دې په کتاب الادب باب فی الغناء عن السنن قال لَمَّا قَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- الْمَدِينَةَ لَعَبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ فَرَحًا بِذَلِكَ لَعِبُوا بِحُرَابِهِمْ.

نظر الرجل الى المرأة وعكسه كنبی مذاهب ائمه :

نظر الرجل الى المرأة او نظر المرأة الى الرجل د دې تفصیل او د مذاهب ائمه تحقیق په در منضود کتاب الحج کښ تیر شوې دې. ﴿وحاصله ان نظر الرجل الى المرأة الى الوجه والكفين يجوز عند الحنفية والمالكية بشرط عدم الشهوة وعدم اللذة، ولا يجوز عند احمد وعن الشافعية روايتان رجح النووى عدم الجواز والرافعى الجواز اما عكسه فيجوز عند الاثمة الثلاثة (الحنفية والمالكية والحنابلة) ورواية عن الشافعية والرواية الثانية انه لا يجوز واختارها النووى والحديث اخرجه الترمذی والنسائی، وقال الترمذی، حسن صحيح، قاله المنذرى.

[۴۱۱۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمَيْمُونِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ عَبْدَهُ أَمَةً، فَلَا يَنْظُرْ إِلَى عَوْرَتِهَا".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اوهغه دده دنيکه نه روايت کوي فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمايلي دي کله چه يوکس ستاسو خپله وينځه خپل يو غلام ته په نکاح ورکړي نو دهغي عورت ته دي نه گوري.

[۴۱۱۴] (۲) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنِي دَاوُدُ بْنُ سَوَّارٍ الْمُزَنِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ عَبْدَهُ أَوْ أَمِيرَهُ، فَلَا يَنْظُرْ إِلَى مَا دُونَ السَّرَّةِ وَقَوْقُ الرُّكْبَةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَصَوَابُهُ سَوَّارُ بْنُ دَاوُدَ الْمُزَنِيُّ الصَّيْرَفِيُّ وَهَمَّ فِيهِ وَكِيعٌ.

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اوهغه دده دنيکه نه روايت کوي فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمايلي دي کله چه يوکس ستاسو خپله وينځه خپل يو خادم ته يا مزدور ته په نکاح ورکړي نو دنوم نه بسکته ترزنګونو پورې دي ورته نه گوري ، امام ابوداؤد فرمائي صحيح نوم سوار بن داود مزني الصيرفي دي او وکيع په دي کښې وهم کړې دي.

﴿إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ عَبْدَهُ أَمَةً فَلَا يَنْظُرُ إِلَى عَوْرَتِهَا﴾ د حديث مضمون واضح دي چه کله مولي د خپلې وينځې نکاح د بل چا سره اوکړي نو دغه وينځه د هغه په حق کښ پردي شوه لهذا اوس به دهغي د ستر طرف ته کتل د هغه دپاره ناجائز وي، دا حديث مخکښ په کتاب الصلوة باب متي يومر الغلام بالصلوة کښ تير شوې دي.

باب فِي الْإِخْتِمَارِ

باب د لوپټې په سرو لوبيان

[۴۱۱۵] (۳) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ وَهْبٍ مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ، عَنْ أَمِّ سَلَمَةَ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَهِيَ تَخْتِمِرُ، فَقَالَ: لَيْتَ لَأَلَيْتَيْنِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مَعْنَى قَوْلِهِ لَيْتَ لَأَلَيْتَيْنِ يَقُولُ: لَا تَعْتَمِدُ مِثْلَ الرَّجُلِ لَا تُكْرِرُهُ طَائِفًا أَوْ طَائِفَيْنِ.

دام سلمه رضی الله عنه نه روايت دي فرمائي چه نبی ﷺ زما کورته راغي او مالوپټه پسرکوله نوونې فرمايل چه لوپټه يوخل راتاوکړه دوه ځله ئې مه تاوه ، امام ابوداؤد فرمائي دليتون معنی داده چه دسرې په شان پټکې مه جوړه اوبيابيا ئې مه راتاوه.

﴿عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَيْهَا وَهِيَ تَخْتِمِرُ فَقَالَ «لَيْتَ لَأَلَيْتَيْنِ»﴾
شرح الحديث :

ام سلمه رضی الله عنها فرمائي چه يو ځل رسول الله ﷺ ماته تشريف راوړلو او ما په خان باندي لوپټه اچوله نو هغوی دا خبردارې راکړو چه د اچولو په وخت دي ته يو ول ورکوه نه دوه.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۷۴۲) (حسن)

۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۷۱۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۸۷/۲) (حسن)

۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۲۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۹۳/۶، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۰۷) (ضعيف)

ددې نه دا معلومه شوه چه لوپته هسې په سر باندې نه دی کیخودل پکار بلکه هغې لره په سر باندې کیخودلو سره یو ول ورکول پکار دی چه هغه د سر نه بار بار نه پریوخی، خو دوه ولونه نه دی ورکول پکار چه د عمامه مشابهت رانشی، مصنف رحمته الله علیه د دې هم دا حکمت بیان کړې دې، «يقول لا تعتم مثل الرجل»

باب فی لبس القباطی للنساء

باب د زنا نو دپاره د نرو جامو د اغوستلو د ممانعت بیان

[۴۱۱۶] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ السَّرْحِ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ لُحَيْعَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ جَبْرِ: أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ حَدَّثَهُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنْ دِحْيَةَ بْنِ خَلِيفَةَ الْكَلْبِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبَاطِيٍّ فَأَعْطَانِي مِنْهَا قُبْطِيَّةً، فَقَالَ: "اصْذَعْهَا صَدْعَيْنِ، فَأَقْطَعْ أَحَدَهُمَا قَبِيصًا وَأَعْطِ الْآخَرَ امْرَأَتَكَ تَحْتَمِرُ بِهِ، فَلَمَّا أَذْبَرَ، قَالَ: وَأَمْرَأَتُكَ أَنْ تَجْعَلَ تَحْتَهُ ثَوْبًا لَا يَصِفُهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، فَقَالَ: عَبَّاسُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ.

ددحیه کلبی رحمته الله علیه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله ته مصري جامې راوړل شوي اودهغه نه ئې یوه جامه ماته هم راکړه اوراته ئې اوفرمائیل دا دوه توتي کړه دیوي نه دخان دپاره قمیص جوړ کړه اوبله توته خپلې ښځې ته ورکړه چه لوپته ورنه جوړه کړي راوی وائی کله چه دحیه شاه کړه او روان شونې رحمته الله علیه اوفرمائیل چه خپلې ښځې ته دي اووايه چه ددې لوپتي نه لاندې یوه بله کپړه هم پسروي ددې دپاره چه بدن ئې نه ښکاري یعنی چه ددې جسم برېند ښکاره نشي، ابوداؤد فرمائی دا روایت يحيي بن ايوب بیان کړې دې اودعبیدالله بن عباس په ځانې باندې عباس بن عبیدالله بن عباس بیان کړې دې.

« عَنْ دِحْيَةَ بْنِ خَلِيفَةَ الْكَلْبِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِقَبَاطِيٍّ فَأَعْطَانِي مِنْهَا قُبْطِيَّةً فَقَالَ « اصْذَعْهَا صَدْعَيْنِ الْخ »

قباطى د قبطية جمع ده د نرو جامو يو قسم دې چه د کتان وې، دا نسبت دې قبط طرف ته یعنی اهل مصر قوم فرعون... ومنهم مارية القبطية ام ابراهيم رحمته الله علیه....

سیدنا دحیه بن خلیفه رحمته الله علیه فرمائی چه یو ځل رسول الله صلی الله علیه و آله ته قباطی کپړې راغلې نو په هغې کښ یوه رسول الله صلی الله علیه و آله ماته راکړه او وې فرمائیل چه دا دوه تکرې کړه دیوې نه ځانله قمیص جوړ کړه او دویمه تکره خپلې ښځې ته ورکړه د لوپتي دپاره، او دا ئې هم اوفرمائیل چه هغې ته داسې اوایه چه دې سره لاندې یو کپړه بله هم اولگوى چه د سر وینسته ئې ښکاره نه شی، ځکه چه دا کپړه نرئ وه نو په دې وجه رسول الله صلی الله علیه و آله د هغې نه لاندې د یو بل استرد لگولو حکم اوفرمائیلو.

باب فِي قَدْرِ الدَّيْلِ

باب د بشخود لنكد مقدار بيان

[۴۱۱۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ نَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ أَنَّمَا أَخْبَرَتْهُ: أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ ذَكَرَ الْإِزَارَ: "قَالَ لِمَرْأَةٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: تُرْخِي شِبْرًا، قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: إِذَا بَنَيْتُكِ عَنْهَا، قَالَ: قَدِيرًا عَالًا تَزِيدُ عَلَيْهِ".

دام سلمه رضي الله عنها نه روایت دي فرمائی کله چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله په وړاندې دلنگ په باره کښې ذکر اوشونو ماد زنانو د ننگ ذکر وکړو او عرض مې وکړو چه ای د الله رسوله بشخي به څنگه کوي؟ (یعنی که چرې لنګ زوړندن کړي نو بیا خود ستر اندیښنه ده) نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل بشخي دي خپل لنگونه دیو بالښت په مقدار اوږدوی ام سله عرض وکړو چه اوس هم دسترد کولاویدو اندیښنه باقی ده نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل بیاني دیو لاس په مقدار اوږده کړئ اود دې نه ئې مه زیاتری.

شرح الحديث :

قوله: « أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حِينَ ذَكَرَ الْإِزَارَ الْخ » ام سلمه رضي الله عنها فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله چه کله د سرو په حق کښ مقدار د ازار بیان کړو نو په دې باندې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چه زنانه دې خپل ازار د کوم ځانې پورې زوړندوی؟ نو هغوی او فرمائیل یو لیشت ..... یعنی کوم مقدار چه د سرو په حق کښ بیان کړې شوې دې د زنانو دپاره په هغې باندې د یو لیشت د زیات اجازت دې، ام سلمه رضي الله عنها فرمائی ما عرض او کړو چه په دې صورت کښ خو به د هغې خپې ښکاره شی. یعنی د تلو په وخت، نو بیا دې یو ذراع زیات کړی، د دې نه زیاتی نه.

حافظ فرمائی چه د مقدار د ازار په باره کښ د سرو دوه حالتونه دی یو حالت د جواز او یو حالت د استحباب، حالت د استحباب الی نصف الساق دې او حالت د جواز تر د کعبینو پورې دې، هم دغه شان د زنانو په حق کښ هم دوه حالتونه دی یو د استحباب، او هغه مقدار د شبر زیادت دې علی ما جوز للرجال ..... یعنی د سرو په حالت جواز باندې، او حال جواز مقدار د ذراع زیادت په علی ما جوز للرجال ^(۱) او د حضرت گنګوهی رضي الله عنه رانې کومه چه په الکوکب الدرې کښ ده په هغې کښ هم د زنانه دوه حالتونه ذکر شوې دی یو د مقدار شبر زیادت او یو د مقدار ذراع زیادت، خو حضرت دا زیادت په مقدار د جواز باندې نه دې محمول کړې بلکه د سرو په حالت استحباب باندې ئې دا زیادت مراد کړې دې، یعنی په نصف ساق باندې د یو لیشت زیادت د زنانو په حق کښ مستحب او د یو زراع زیادت په

^(۱) سنن النسائي/الزينة من المجتبى ۵۱ (۵۳۴۰)، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۸۲)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/اللباس ۹ (۱۷۳۱)، سنن ابن ماجه/اللباس ۱۳ (۳۵۸۰)، موطا امام مالك/اللباس ۶ (۱۳)، مسند احمد (۲۹۳/۶، ۲۹۶، ۳۰۹، ۳۱۵)، سنن الدارمي/الاستاذان ۱۶ (۲۶۸۶) (صحيح)

^(۲) الحاصل د زنانو په حق کښ د مقدار شبر زیادت په کعبین باندې دا حال د استحباب دې او د مقدار زراع زیادت علی الکعبین دا حال د جواز دې ^(۱۲)

نصف ساق باندې د هغوی په حق کښ جائز دې، په حدیث کښ یو مسئله بله ده چه د زنانو خپې په حد د عورت کښ داخل دی یا نه؟ د شوافعو او حنابله په نزد د ظهور قدمین په مانحه کښ ستر واجب دې، د احنافو او مالکیانو په نزد نه دې، دا مسئله په تفصیل سره په ثياب الصلوة کښ تیره شوې ده. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۱۱۸] حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيْمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيْسَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَّارٍ، عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ إِسْحَاقَ، وَأَيُّوبُ بْنُ مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ صَفِيَّةَ.

د ام سلمه رضي الله عنها نه د تير شوي روايت په شان روايت منقول دې. امام ابوداؤد فرماني: دا روايت ابن اسحق او يعقوب په واسطه د نافع سره د صفيه رضي الله عنها نه بيان کړې دې.

[۴۱۱۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، أَخْبَرَنِي زَيْدُ الْعَمِي، عَنْ أَبِي الصَّدِيقِ النَّاجِي، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِهَا الْمُؤْمِنِينَ فِي الذِّبْلِ شَبْرًا ثُمَّ اسْتَزَدْنَهُ فَرَأَاهُنَّ شَبْرًا فَكُنَّ يُرْسِلْنَ إِلَيْنَا فَنَدْرَعُهُنَّ ذِرَاعًا".

د عبداللہ بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې فرماني چه نبی کریم صلی الله علیہ وسلم دازواج مطهرات دپاره د لنگونو داوردولو دیوبالخت په مقدار اجازت ورکړې دې هغوی لنگونه اوږدول غوښتل نوییا نبی صلی الله علیہ وسلم ددوه بالختوبه مقدار اجازت ورکړو ازواج مطهرات به مونږ ته خپل لباس رالیرلو او مونږ به په خپل لاس ناپ کولو.

بَابُ فِي أَهْلِ الْمَيْتَةِ

د مردار خاړو د څرمنې بيان

جلد ميتة، د ميتة په شان نجس دې. اوس دا چه د دباغت نه پاکيږي او که نه؟

د جلد ميتة په دباغت سره پاکيدو کښ مذاهب ائمه:

مسئله مختلف فيه ده، په الابواب والتراجم کښ شيخ ليکي: د بخاری ترجمه «باب جلود الميتة قبل ان تدبغ» د لاندې، بسط الكلام على حديث الباب والابحاث المتعلقة به في الاوجز، وذكر فيه عن النووي اختلاف العلماء فيه على سبعة اقوال. کما في هامش اللامع.... د دې نه پس د ائمه اربعة مذاهب په هغې کښ دا ليکلي دي: د امام شافعي رحمه الله په نزد د کلب او خنزير نه علاوه ټول جلود ميتة په دباغت سره پاکيږي. بله دا چه ظاهر جلد او باطن جلد دواړه پاکيږي. او د امام احمد رحمه الله په نزد اشهر الروايتين او هم دا يو روايت د امام مالک رحمه الله نه دې چه هيڅ يو جلد هم نه پاکيږي په دباغت سره، او د احنافو په نزد ټول جلود پاکيږي سوا د خنزير نه (او د انسان نه) او د امام مالک رحمه الله مشهور مذهب دا دې چه ټولې څرمنې پاکيږي خو صرف د هغې ظاهر پاکيږي نه باطن. لهذا صرف په يابساتو کښ هغه استعمال

۱: سنن النسائي / الزينة من المجتبى ۵۱ (۵۳۴۱)، سنن ابن ماجه / اللباس ۱۳ (۳۵۸۰)، سنن النسائي / اللباس ۱۳ (۳۵۸۰)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۵۹، ۱۸۲۸۲)، وانظر ما قبله (صحيح)

۲: سنن ابن ماجه / اللباس ۱۳ (۳۵۸۱)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۱)، وقد أخرجه: سنن الترمذي / اللباس ۹ (۱۷۳۱)، سنن احمد (۱۸۲، ۹۰) (صحيح)

کیدې شی نه په مائعاتو کښ. وېصلی علیه لا فيه.. یعنی په جلد مدبوغ باندې مونږ کول جائز دی نه په هغې کښ یعنی په هغې کښ اوبه اخستلو سره اودس کول جائز نه دی. دا څلور مذاهب شو د څلورو امامانو او درې مذاهب په دې کښ نور دی، د زهری په نزد جلد میتة پاک دې بغیر د دباغت نه هم لکه چه وړاندې خپله په متن کښ راځی، او د اهل ظواهر په نزد ټولې څرمنې پاکیزې په دباغت سره بغیر د استثناء نه تر دې چه خنزیر کما فی هامش البذل، اوس یو بل مذهب باقی پاتې شو او هغه د امام اوزاعی او د اسحق بن راهویه وغیره دې چه د ماکول اللحم جلد پاکیزې او د غیر ماکول اللحم نه، دا اووه واړه مذاهب امام نووی رحمته الله په شرح د مسلم کښ ذکر کړې دي.

حقیقت د دباغت او په هغې کښ اختلاف د امامانو:

بیا ځان پوهول پکار دی چه په حقیقت د دباغت کښ اختلاف دې چه د هغې تفصیل په اوجز ۲۰۰/۲ کتاب الصيد کښ دې: ففیه عن ((التعلیق الممجد)) الدباغ بکسر الدال المهملة وهو ازالة الرائحة الكريهة والرطوبات النجسة باستعمال الادوية وغيرها، وروی محمد عن ابی حنیفة فی کتاب الاثار "کل شی يمنع الجلد من الفساد فهو دباغ، وفي الروض المربع (فی مذهب احمد) ولا يحصل بالتشميس ولا تتريب اه وقال الموفق: ويفتقر ما يدبغ به الى ان يكون منشفا للرطوبة، منقيا للخبث كالشرب والقرظ، وقال النووي يجوز الدباغ بكل شی ينشف فضلات الجلد وبطيه ويمنع من ورود الفساد عليه من الادوية الطاهرة، ولا يحصل بالتشميس عندنا، وقال اصحاب ابی حنیفة يحصل، الى اخر ما ذکر.... وفي الهداية ثم ما يمنع التن والفساد فهو دباغ وان كان تشميسا او تتريبا، لان المقصود يحصل به فلا معنى لاشتراط غيره، وفي هامشه: الدباغة اعم من ان تكون حقيقته كالقرظ (۱) ونحوه او حکمية كالترييب والتشميس والاقاء فی الريح، فان كانت بالاول لا يعود نجسا ابدا، وان كانت بالثانية ثم اصابه الماء ففیه روايتان عن الامام والظاهر انه يعود قياسا، وعندهما لا يعود استحسانا، وهو الصحيح،.... پس حاصل دا چه د جمهور په نزد دباغت حقيقيه معتبر دې، دباغت حکميه معتبر نه دې. او د احنافو په نزد معتبر دې خو په دې کښ اختلاف دې زمونږ په نزد د حکميه په صورت کښ د لونديدلو نه پس نجاست عود کوی که نه، والصحيح انه لا يعود، وفي الكوكب: استثنى منه الانسان والخنزير، لكرامة الاول، ونجاسته الثاني مع ان الدباغة غير ممكنة فيهما للاتصال الذي بين الجلد واللحم فلا يمكن سلخه بحيث ينفصل اللحم بآسره من الجلد، ولا يمكن الدبغ مالم يفرز الجلد عن اجزاء اللحم.... اه

[۴۱۲۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَوَهْبُ بْنُ بَيَّانٍ، وَعَلَمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبْنُ أَبِي خَلْفٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ مُسَدَّدٌ، وَوَهْبٌ، عَنْ مَيْمُونَةَ، قَالَتْ: "أَهْدَيْ

(۱) وهو ورق السلم د کيکر په شان يو اونه وی.

(۲) صحيح البخاري/الزكاة ۶۱ (۱۴۹۲) والبيوع ۱۰۱ (۲۲۲۱)، صحيح مسلم/الحيض ۲۷ (۳۶۴، ۳۶۵)، سنن النسائي/الفرع والعتيرة ۳ (۴۲۴۰)، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۶۶، ۵۸۳۹)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/اللباس ۷ (۱۷۲۷)، سنن ابن ماجه/اللباس ۲۵ (۳۶۱۰)، موطا امام مالك/الصيد ۶ (۱۶)، مسند احمد (۲۶۱/۱، ۳۲۷، ۳۲۹، ۳۶۵)، سنن الدارمي/الأضاحي ۲۰ (۲۰۳۱) (صحيح)

لِمَوْلَاةٍ لَنَا شَاةٌ مِنَ الصَّدَقَةِ، فَمَاتَتْ فَمَرَّ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "أَلَا دَبَعْتُمْ إِهَابَهَا وَاسْتَفْعْتُمْ بِهِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا مَيْتَةٌ، قَالَ: إِنَّمَا حَرَّمَ أَكْلَهَا".

د زهري په روايت كښې د عبداللہ بن عباس رضي الله عنه نه روايت دې اود مسدد او وهب په روايت كښې د ميمونه رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه زمونږ يوازاو كړې شوي غلام ته د صدقي يوه چيلی ملاو شوه او هغه مرداره شوه نبی صلی الله علیه و آله هلته تشریف یوړو او وئې فرمائیل تاسو ددغه چيلی څرمن درنگ کولو په ذریعه ولي نه پاکوله چه بيا مو استعمال کړي وې؟ هغوی عرض او کړو اې د الله رسول هغه خو مرداره شوي وه نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل ددې خو صرف خوړل حرام دي (يعنی ددې څرمن استعمالول خو حرام نه دي).

﴿ عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ أَهْدَى لِمَوْلَاةٍ لَنَا شَاةٌ مِنَ الصَّدَقَةِ الْخ ﴾

سیده ميمونه رضي الله عنه فرمائي چه زمونږ يوې وينځې ته د صدقي يو بيزه راغله هغه مړه شوه چه رسول الله صلی الله علیه و آله په هغه طرف باندې تير شو نو وې فرمائیل ﴿ أَلَا دَبَعْتُمْ إِهَابَهَا فَاسْتَفْعْتُمْ بِهِ... قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا مَيْتَةٌ. قَالَ: إِنَّمَا حَرَّمَ أَكْلَهَا ﴾

[٤١٢١] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْحَدِيثِ لَمْ يَذْكُرْ مَيْمُونَةَ قَالَ: فَقَالَ: أَلَا انْتَفَعْتُمْ بِإِهَابِهَا، ثُمَّ ذَكَرَ مَعْنَاهُ لَمْ يَذْكُرِ الدِّبَاغَ.

د ميمونه رضي الله عنه نه د تير شوي روايت په شان روايت منقول دې او په دې روايت كښې داسې دي چه ناسوددې د څرمني نه نفع ولي وانه خسته او په دې روايت كښې درنگ کولو ذکر نشته.

[٤١٢٢] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: قَالَ مَعْمَرٌ وَكَانَ الزُّهْرِيُّ "يُنْكِرُ الدِّبَاغَ وَيَقُولُ: يُسْتَمْتَعُ بِهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَمْ يَذْكُرِ الْأَوْزَاعِيُّ، وَيُونُسُ، وَعَقِيلٌ فِي حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ الدِّبَاغَ، وَذِكْرُهُ الزُّبَيْدِيُّ، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَحَفْصُ بْنُ الْوَلِيدِ ذَكَرُوا الدِّبَاغَ.

د معمر بيان دې فرمائي چه ابن شهاب زهري به باغت ښه نه گنرلو او وئیل به ئې چه په هر حال كښې د دينه فائده اخستلی شي ، امام ابوداؤد فرمائي چه اوزاعي، يونس او عقيل د زهري په روايت كښې د دباغت ذكر نه دې كړې او زبيدي او سعيد بن عبد العزيز او حفص بن وليد پخپل روايت كښې د دباغت ذكر كړې دي.

د دې نه پس مصنف رحمه الله دا حديث په يو بل طريق باندې ذكر كړې چه په هغې كښې د دباغت ذكر نشته.

﴿ قَالَ مَعْمَرٌ وَكَانَ الزُّهْرِيُّ يُنْكِرُ الدِّبَاغَ وَيَقُولُ يُسْتَمْتَعُ بِهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ ﴾ د امام زهري رحمه الله مذهب هم دا دې كوم چه مخكښ هم تير شوي دي چه د هغوی په نزد جلد ميتة بغير د دباغت نه هم پاك دي. والحديث اخرجه مسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٥٨٣٩) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف:) (صحيح الإسناد)

[۴۱۲۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَعْلَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهَّرَ».

د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه د نبی ﷺ نه می اوریدلی دی چه فرمائیل نی کله چه خرمن رنگ کرې شوه نوپه یقینې طور سره پاکه شوه.

«عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهَّرَ»» والحديث أخرجه البخاري ومسلم والنسائي، قاله المنذرى

[۴۱۲۴] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ أَنْ يُسْتَمْتَعَ بِجُلُودِ الْمَيْتَةِ إِذَا دُبِغَتْ».

دعائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دی فرمائی چه نبی ﷺ حکم اوکړو دمردار شوي ځناور دخرمني نه په فاندې اخستلو باندې پس درنگ کولونه.

[۴۱۲۵] (۳) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَا: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ جَوْنِ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أُنِيَ عَلَى يَنْبِ قَادِ أَقْرَبَةٍ مُعَلَّقَةٍ فَسَأَلَ الْمَاءَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا مَيْتَةٌ، فَقَالَ: دَبَاغُهَا طَهْرُهَا».

دسلمه بن محبق نه روایت دی فرمائی چه دغزوہ تبوک په موقعه باندې نبی کریم ﷺ پوکورته ورغې هلته یومشک زورپند روڼی ﷺ دهغې نه اوبه وغوښتي خلغو عرض اوکړو ای دالله رسوله دا مشق خودمردار شوي ځناور دخرمني نه جوړ دی نبی ﷺ او فرمائیل ددی خرمن په رنگ کولو سره پاکه شوي ده.

[۴۱۲۶] (۴) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عُمَرُو بْنُ عَبْدِ الْحَارِثِ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ قَرْقَدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ حَذَافَةَ حَدَّثَهُ، عَنْ أُمِّهِ الْعَالِيَةِ بِنْتِ سَبِيْعٍ، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ لِي غَنَمٌ بِأَحَدِ فَوَاقٍ فِيهَا الْمَوْتُ، فَدَخَلْتُ عَلَى مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهَا، فَقَالَتْ لِي مَيْمُونَةُ: لَوْ أَخَذْتَ جُلُودَهَا فَانْتَفَعْتَ بِهَا، فَقَالَتْ: أَوْ يَحِلُّ ذَلِكَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، مَرَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَجْرُونَ شَاةَ هُمْ مِثْلَ الْحِمَارِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ أَخَذْتُمْ رِجَالَهَا، قَالُوا: إِنَّهَا مَيْتَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُطَهَّرُهَا الْمَاءُ وَالْقَرْطُ».

د عاليه بنت سبيع رضی اللہ عنہا نه روایت دی فرمائی چه دا حد په غر کښې زما گران وو هغه مړه

۱: صحيح مسلم بالحیض ۲۷ (۳۶۶)، سنن الترمذي لللباس ۷ (۱۷۲۸)، سنن النسائي للفرع والعتيرة ۳ (۴۲۴۶)، سنن ابن

ماجه لللباس ۲۵ (۳۶۰۹)، (تحفة الأشراف: ۵۸۲۲)، وقد أخرجه: موطا امام مالك للصعيد ۶ (۱۷)، مسند احمد (۲۱۹/۱)،

۲۳۷، ۲۷۹، ۲۸۰، ۳۴۳)، سنن الدارمي للأصاحي ۲۰ (۲۰۲۹) (صحيح)

۳: سنن النسائي للفرع والعتيرة ۵ (۴۲۵۷)، سنن ابن ماجه لللباس ۲۵ (۳۶۱۲)، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۹۱)، وقد أخرجه:

موطا امام مالك للصعيد ۶ (۱۸)، مسند احمد (۶/۷۳، ۱۰۴، ۱۴۸، ۱۵۳)، دي للأصاحي ۲۰ (۲۰۳۰) (صحيح لغيره)

ملاحظه: صحيح موارد الظمان: ۱۲۲، غاية المرام: ۲۶)

۴: سنن النسائي للفرع والعتيرة ۳ (۴۲۴۸)، (تحفة الأشراف: ۴۵۶۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷، ۶۷۵، ۷) (صحيح)

۵: سنن النسائي للفرع والعتيرة ۳ (۴۲۵۱، ۴۲۵۲)، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۸۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸/۳۳۴) (صحيح)

شول نوزه ام المومنین میمونہ رضی اللہ عنہا ته راغلم او ددې خبرې ذکر مې ورته وکړو هغوی او وئیل کاش چه تا ددوی څرمني راوړي وې نو فائده به مو ترې اخستلې وې ماعرض اوکړو ایا دمردار شوي ځناور دڅرمني نه فائده اخستل جائز دي؟ هغې او وئیل هو، داصحیح خبره ده یو ځل دنبی صلی اللہ علیہ وسلم په وړاندې دیوی مرداري شوي چیلې ذکر وشو چه هغوی دمرخر په شان رابښکله نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل کاش چه تاسو دینه څرمن ویستلې وې خلقو عرض اوکړو اې دالله رسوله هغه چیلې خو مرداره شوي وه نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل په دې کښې څه خبره ده څرمن خو په اوبو او قرظ سره پاکیږي (قرظ دیو قسم وږي پانړي دي په کوي چه څرمن پاکيږي).
«مَرْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- رَجَالٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَجُرُونَ شَاةَ لَهُمْ مِثْلَ الْجِمَارِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَوْ أَخَذْتُمْ إِيَّاهَا» قَالُوا إِنَّهَا مَيْتَةٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «يُظْهِرُهَا الْمَاءُ وَالْقَرْظُ»» أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

باب مَنْ رَوَى أَنْ لَا يَنْتَفِعَ بِأَهَابِ الْمَيْتَةِ

باب دهغه چا ددلیل بیان چه دمرداري دڅرمن نه فائده نه شی اخستلې

[۴۱۲۷] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غُمَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَكِيمٍ، قَالَ: قُرِئَ عَلَيْنَا كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَرْضِ جُهَيْنَةَ وَأَنَا غُلَامٌ شَابٌّ "أَنْ لَا تَسْتَفْتَعُوا مِنَ الْمَيْتَةِ يَا هَابٍ وَلَا عَصَبٍ".

دعبدالله بن عکیم رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مونږ ته دجهينه په زمکه کښې دنبی صلی اللہ علیہ وسلم خط ولوستلی شو اوزه په دغه وخت کښې ځوان وم، په دې خط کښې لیکلې شوي وو چه دمردار شوي ځناور دڅرمن نه به فائده نه اخلي، نه به ددې دڅرمني نه فائده اخلي او نه به ددې د پتو (پي) نه.

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَكِيمٍ قَالَ قُرِئَ عَلَيْنَا كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «أَنْ لَا تَسْتَفْتَعُوا مِنَ الْمَيْتَةِ يَا هَابٍ وَلَا عَصَبٍ»»

عبدالله بن عکیم رضی اللہ عنہ فرمائی چه زمونږ مخې ته د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لیکل واورولې شو، په ارض جهينه کښې په داسې حال کښې چه زه ځوان هلک اوم چه په هغې کښې دا وو چه د اهاب ميته نه دې فائده اوچته نه کړې شی او نه د هغې د هډوکو نه، د دې نه په روستو طریق کښې دی: **«كتب الى جهينة قبل موته بشهر الخ»**

[۴۱۲۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ مَوْلَى أَبِي هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا الثَّقَفِيُّ، عَنْ عَالِدٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عَتِيْبَةَ أَنَّهُ ابْتُطِقَ هُوَ وَنَاسٌ مَعَهُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَكِيمٍ رَجُلٍ مِنْ جُهَيْنَةَ، قَالَ الْحَكَمُ: فَدَخَلُوا وَقَعَدْتُ عَلَى الْهَابِ، فَخَرَجُوا إِلَيَّ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ عَكِيمٍ أَخْبَرَهُمْ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى جُهَيْنَةَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ أَنْ لَا يَنْتَفَعُوا مِنَ الْمَيْتَةِ يَا هَابٍ وَلَا عَصَبٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: فَإِذَا ذِيَّةٌ لَا يُعَالَى لَهُ إِهَابٌ، إِنَّمَا يُسَمَّى شَنَا وَقَرِيَّةً، قَالَ الثَّغَفِيُّ: بَنُ شَمِيلٍ يُسَمَّى إِهَابًا مَا لَمْ يَذْبَحْ.

۱: سنن الترمذي للباس ۷ (۱۷۲۹)، سنن النسائي للفرع والعتيرة ۴ (۴۲۵۴)، سنن ابن ماجه للباس ۲۶ (۳۶۱۳)، تحفة الأشراف: ۶۶۴۲، وقد أخرجه: مستند احمد (۴/۳۱۰، ۳۱۱) (صحيح)
 ۲: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۶۶۴۲) (صحيح)

د حکیم بن عیینہ نه روایت دې فرمائی چه زه دیوڅو کسانو سره عبدالله بن عکیم ته لارم څوک چه دجهینه قبیلې والادې حکم وائی چه زه په دروازه کښې ناست وم اونور کسان دننه ورداخل شول کله چه هغوی بهر راغلل نو ماته ئې اووئیل چه مونږ ته عبدالله بن عکیم بیان اوکړو چه نبي ﷺ دخپل وفات نه یوه میاشت مخکښې جهینه قبیلې خلقوته خط رالیږلې وو چه د مرداري دڅرمن اودپتونه به فائده نه اخلی ، ابوداؤد فرمائی چه نضر بن شمیل وئیلې دی اهاب هغه څرمني ته وئیلې شي کومه چه درنگ کولونه مخکښې وي خو کله چه رنګ کړې شي نو بیا ورته اهاب ننشي وئیلې بلکه شن یا قریه ورته وئیلې شي.

ابن رسلان فرمائی چه دا حدیث د امام مالک رحمته الله علیه دپاره حجت دې: ان الجلد بعد الدباغ نجس. او دا چه دا حدیث ناسخ دې د هغه احادیثو دپاره په کوم کښ چه د دباغت مطهر کیدل ذکر دی الی اخر ما ذکر..... وقال الترمذی کان احمد بن حنبل یقول به ثم ترکه لما اضطربوا فی اسناده اهـ امام ترمذی رحمته الله علیه د دې حدیث په سند کښ اختلاف او اضطراب ذکر کړې دې، دا حدیث په اصل کښ د امام احمد رحمته الله علیه دلیل دې د هغوی د مشهور قول، امام بیهقی رحمته الله علیه وغیره وائی چه دا حدیث مرسل دې ځکه چه ابن عکیم صحابی نه دې. (بذل بزیادة)

تنبیه: د «ایما اهاب دبغ فقد طهر» د لاندې امام ترمذی رحمته الله علیه د نضر بن شمیل په حوالې سره نقل کړی دی چه هغوی داسې وائی: «الاهاب معناه جلد ماکول اللحم» اهاب وائی د ماکول اللحم جلد ته، حال دا چه امام ابوداؤد رحمته الله علیه د نضر بن شمیل نه د هغې خلاف دا نقل کړې دی «یسمی اهابا ما لم یدبغ، فاذا دبغ لا یقال له اهاب، یسمی شنا وقرية» یعنی اهاب وائی کچه څرمني ته مخکښ د دباغت نه، او پس د دباغت نه ورته شن او قریه وائی (مشک) په دې وجه ئې په الکوکب الدری کښ هم په دې باندې نقد کړې دې پس په هغې کښ دی: قوله انما یقال اهاب لجلد ما یوکل وهذا لا یصح لانه لهذا د امام ابوداؤد رحمته الله علیه نقل صحیح دې،

(د حدیث نه جواب)

او د امام ابوداؤد رحمته الله علیه غرض د نضر بن شمیل په قول نقل کولو سره د عبدالله بن عکیم د حدیث جواب ورکول دی د جمهورو د طرف نه چه په هغې کښ دا دی چه د اهاب میتة نه انتفاع جائز نه ده، چه د هغې جواب امام ابوداؤد رحمته الله علیه دا ورکړو چه جلد میتة ته اهاب قبل الدباغة وئیلې شي لهذا مطلب دا شو چه د جلد میتة نه قبل الدباغت انتفاع جائز نه ده، لهذا د عبدالله بن عکیم د حدیث اوس دوه جوابونه شو یو ضعف او اضطراب او دویم هغه ترجیه کومه چه مصنف رحمته الله علیه نقل کړه، والحديث أخرجه الترمذی والنسائی، وابن ماجه، وقال الترمذی حسن، قاله المنذری.

.....

باب فی جلود النمرور والسباع

باب د نمرود دیوانود خرمنوبیان

[۴۱۲۹] (۱) حَدَّثَنَا هَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ وَكَيْعٍ، عَنْ أَبِي الْمُعْتَمِرِ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَرْكَبُوا الْخَزْ وَلَا الثَّمَارَ"، قَالَ: وَكَانَ مُعَاوِيَةَ لَا يُتَّهَمُ فِي الْحَدِيثِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَنَا أَبُو سَعِيدٍ: قَالَ لَنَا أَبُو دَاوُدَ: أَبُو الْمُعْتَمِرِ اسْمُهُ يَزِيدُ بْنُ طَهْمَانَ كَانَ يَنْزِلُ الْحِجْرَةَ.

دمعاویہ رضی اللہ عنہ روایت دی فرمائی چه ئی کریم ﷺ فرمائیلی دی سورلی مه کوی په خالص ریشمی زینونوباندي اونه د نمرود درنده خنور په خرمن باندي ابن سیرین وئیلی دی چه معاویه د حدیث په روایت کبسی متهم نه وو.

قوله: «لَا تَرْكَبُوا الْخَزَّ وَلَا الثَّمَارَ» خز یعنی رینم باندي مه سوریرئ یعنی هغه په کته وغیره باندي بدلوسره، او نه د زمري په خرمن باندي، د دي شرح په باب الحریر کبس تیره شوي ده. «قَالَ وَكَانَ مُعَاوِيَةُ لَا يُتَّهَمُ فِي حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم» یعنی معاویه رضی اللہ عنہ د خلقو په نزد په باب د حدیث کبس متهم نه وو، یعنی اگر چه خلقو به په هغه یا د هغه د کور په خلقو باندي نور اعتراضات او تبصرې کولې لکه چه وړاندي دا قسم روایتونه راروان دی خو د ناقدینو هیخ نقد په هغوی باندي د روایت حدیث حوالې سره نه وو، دا مقوله د چا ده؟ حضرت خود دي نسبت ابن سیرین رضی اللہ عنہ ته کړې دي کوم چه په سند کبس ذکر دي او د معاویه رضی اللہ عنہ نه حدیث الباب روایت کوی، او د دي نه پس حضرت د ابن رسلان رائي دا لیکلې ده چه هغوی د قال ضمیر مصنف رضی اللہ عنہ ته راجع کړې دي او حضرت دا هم لیکلې دی یعنی مع امارته غیر متهم فی الحدیث.... چه سره د خلافت او بادشاهت په روایت د حدیث کبس د ټولو په نزد معتبر وو.

[۴۱۳۰] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا عُمَرَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُفْقَةً فِيهَا جُلْدٌ ثُمَّ".

دابوهریره رضی اللہ عنہ روایت دي فرمائی چه ئی کریم ﷺ فرمائیلي دي فرشتي دداسي کسانوسره ملگرتیانه کوي دچاسره چه د نمرود خنور خرمن وي.

[۴۱۳۱] (۳) حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ الْجَنْصِيُّ، حَدَّثَنَا بَقِيعٌ، عَنْ بَجِيرٍ، عَنْ خَالِدٍ، قَالَ: وَقَدْ أَلْقَدَامُ بْنُ مَعْدٍ يَكْرِبُ، وَعُمَرُو بْنُ الْأَسَدِ، وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ مِنْ أَهْلِ قَيْسَرِينَ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِلْمَقْدَامِ: "أَعْلِمْتُ أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ تَوَفَّى، فَرَجَعُ الْمَقْدَامِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَتَرَاهَا مُصِيبَةً؟ قَالَ لَهُ: وَلَمْ لَا أَرَاهَا مُصِيبَةً وَقَدْ وَضَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُمْرَةٍ، فَقَالَ: هَذَا مِنِّي، وَحَسَيْنٌ مِنِّي، فَقَالَ الْأَسَدِيُّ: جَمْرَةٌ أَطْفَأَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: فَقَالَ الْمَقْدَامُ: أَمَا أَنَا قَلَّا أَبْرَحُ الْيَوْمَ حَتَّى أَغِيظَكَ وَأَسْمِعَكَ مَا تَكْرَهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّ أَنَا صَدَقْتُ، فَصَدِّقْنِي وَإِنَّا كَذَبْتُ، فَكَذِّبْنِي، قَالَ: أَفْعَلْ، قَالَ: فَأَنْشُدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُبْسِ الدَّهَبِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَنْشُدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

۱: تقدربه أبو داود (تحفة الأشراف: ۱۱۴۲۹)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه للباس ۴۷ (۳۶۵۶)، مسند احمد (۹۴، ۹۳/۴) (صحیح)

۲: تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۸۹۸) (حسن)

۳: سنن النسائي للقرع والعتيرة ۶ (۴۲۵۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۱۱، ۱۱۵۵۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۳۲/۴) (صحیح)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَنْشُدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُبْسِ جُلُودِ السِّبَاعِ وَالرَّكُوبِ عَلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَوَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ هَذَا الْكَلَّهَ فِي بَيْتِكَ يَا مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: قَدْ عَلِمْتُ أَنِّي لَنْ أُنْجُو مِنْكَ يَا مُقْدَامُ، قَالَ خَالِدٌ: فَأَمَرَهُ مُعَاوِيَةُ بِمَا لَمْ يَأْمُرْ بِصَاحِبِيهِ وَقَرَضَ لِأَنِيهِ فِي الْيَأْتَيْنِ، فَفَرَّقَهَا الْمِقْدَامُ فِي أَصْحَابِهِ قَالَ: وَلَمْ يَقُطِ الْأَسَدِي أَحَدًا شَيْئًا مِمَّا أَخَذَ قَبْلَهُ ذَلِكَ مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: أَمَّا الْمِقْدَامُ فَرَجُلٌ كَرِيمٌ سَطِيذَةٌ وَأَمَّا الْأَسَدِيُّ فَرَجُلٌ حَسَنُ الْإِمْسَاكِ لِشَيْبِهِ."

دخالد عليه السلام نه روایت دي فرمائی چه مقدم بن معدي كرب او عمرو بن الاسود او دبنی اسد قبیلې یوکس دقنسرین مقام اوسیدونکې معاویه بن ابی سفیان نه ته په وفد کښې راغلل معاویه مقدم ته او وئیل ایا تاته معلومه ده چه حسن بن علی وفات شوې دي مقدم چه دا خبره واوریده نو انا لله وانا اليه راجعون ئې او وئیل په دي باندې دي کس او وئیل ایا ته دا واقعه مصیبت کنړي؟ مقدم او وئیل زه دا واقعه مصیبت څنگه ونه گنړم چه نبی صلی الله علیه و آله حسن عليه السلام پخپله غیر کښې کینولې وو او وئیلې ئې وو چه دا ماشوم زمانه دي او حصین علی عليه السلام نه دي، دا خبره چه دبنی اسد قبیلې شخص واوریده نو وئې وئیل په الله مې دي قسم وي چه هغه خویوه سکروته وه کومه چه الله تعالی یخه کړي وه مقدم او وئیل لیکن زه نن ورځ تاسولره دغصه کولونه بغیرنه پرېږدم او تاسوته به داسې خبره اوروم کومه چه به تاسونه خوښوي اوبیا ئې او وئیل ای معاویه که چرې ما رښتیا او وئیل نوته مې رښتونې وگره او که چرې دروغ مې او وئیل نومادرغوژن وگنړه معاویه عليه السلام او وئیل زه به همداسې کوم، مقدم او وئیل ستادي په الله تعالی قسم وي چه تادنبی صلی الله علیه و آله نه اوریدلی دی چه دسرو زرو داغوستلونه ئې منع فرمائیلې وه معاویه و او فرمائیل هو، ما اوریدلی دی، مقدم بیا او وئیل ستادي په الله قسم وي چه نبی صلی الله علیه و آله دخالص ریشي کېږي داستعمال نه منع فرمائیلې ده؟ معاویه او وئیل هو، مقدم او وئیل ستادي په الله قسم وي چه نبی صلی الله علیه و آله درنده ځناورو د څرمني داغوستلونه او په دي باندې دسوریدونه منع فرمائیلې وه؟ معاویه او وئیل هو، مقدم: وز پر پوین څیزونه ستا په کور کښې وینم معاویه او فرمائیل ای مقدم زه په دي پوهیږم چه زه ستادلاس نه مخ نه شم حاصلولې، خالي وائی چه زیبا و ساده اند - ددومره مال ورکولو حکم وکړو څومره م اید - بیشترین ملگرو دباره کړې وو او دده دځوی دیاره بین حصه به دوه سوه کسانو کښې مقرر کړه مقدم هغه ما رو بخونه ملگرو باندې تقسیم کړو او دقبیله بنو اسیه و اشي دخپل مال نه چاته هیڅ هم ورنسکړل کله چه برون ته ددې خبرې اطلاع ورسیده نو هغه او وئیل مقدم یوسخي سرې دي دچاچه لاسونه پراخه دي اودکومه حده پورې چه داسدي تعلق دي نو هغه خپل مال لره ښه منع کونکې کس دي.

قوله: (عَنْ خَالِدٍ قَالَ وَقَدْ الْمِقْدَامُ بْنُ مَعْدِيكَرْبٍ وَعَمْرُو بْنُ الْأَسَدِ وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ مِنْ أَهْلِ قَنْسَرِينَ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِلْمِقْدَامِ أَعْلِمْتَ أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ تَوَلَّى فَرَجَعَ الْمِقْدَامُ..... فَقَالَ الْمِقْدَامُ أَمَّا أَنَا فَلَا أَبْرَحُ الْيَوْمَ حَتَّى أُعِظَكَ.... الخ)

مضمون الحديث :

بحیر بن سعد عليه السلام روایت کوی د خالد بن معدان نه چه یو ځل د معاویه عليه السلام په خدمت کښ

دا درې کسان یو مقدم بن معديکرب رضی الله عنه، عمرو بن الاسود او یو بل سړې اسدی د قنسرین د اوسیدونکو نه د وفد په طور حاضر شول. په مجلس کښن معاویه رضی الله عنه او فرمائیل حضرت مقدم رضی الله عنه ته خطاب کولو سره چه تاسو ته هم معلومه ده چه د حسن بن علی رضی الله عنه وفات اوشو (توفی ۴۹ هجری) نو په دې باندې مقدم رضی الله عنه «اا الله» اولوستلو نو یو سړی اووې (لعله الرجل الاسدی او غیره) آیا ته دا مصیبت گنړې؟ مقدم رضی الله عنه او فرمائیل زه به دا مصیبت ولی نه گنړم حال دا چه رسول الله صلی الله علیه و آله په داسې حال کښن چه حسن رضی الله عنه د هغوی په غیر مبارک کښن وو فرمائیلې وو «هَذَا مِنْي وَحَسِينٌ مِنْ عَلِيٍّ» نو په دې باندې اسدی اووې چه وفات شو نو څه چل اوشو یو سکروته وه چه الله مړه کړه، نو معاویه رضی الله عنه په دې باندې خاموش وو او د هغوی خاموشی په مقدم رضی الله عنه باندې بده اولگیده په دې وجه هغوی او فرمائیل چه نن به زه هم د دې ځانې نه نه څم تر څو زه تا (معاویه رضی الله عنه) غصه نه کړم او یو ناخوښه خبره درته اونکړم، او په دې وینا باندې تیاریدو سره کیناستلو او معاویه رضی الله عنه ته ئې او فرمائیل چه گوره که زه رښتیا وایم نو د هغې تصدیق کوه او که غلطه وایم نو تکذیب ئې کوه. (د معاویه رضی الله عنه خو حلم مشهور دې پس) هغوی او فرمائیل چه او زه خو به هم داسې کوم، او بیا ئې څو څیزونه چه د هغې نه رسول الله صلی الله علیه و آله منع فرمائیلې ده د هغوی مخې ته بیان کړل چه تاسو د رسول الله صلی الله علیه و آله نه دا اوریدلې دی، هغوی به د هر یو په باره کښن فرمائیل بغیر د خفگان نه چه او..... ما دا حدیث د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلې دې. هغه امور دا دی: د سړو په حق کښن د سرو زرو اچولو نه معانعت او هم دغه شان د لبس حریر نه، او دریم د لبس جلود سباع (۱) او په هغې باندې د رکوب نه، معاویه رضی الله عنه د ټولو په باره کښن فرمائیل چه او ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلې دی. بیا په آخر کښن مقدم رضی الله عنه معاویه رضی الله عنه ته او فرمائیل چه دا ټول ممنوع څیزونه ما ستا په کور کښن لیدلې دی. «فَقَالَ مُعَاوِيَةُ قَدْ عَلِمْتُ أَنِّي لَنْ أَنْجُو مِنْكَ يَا مُقَدَّمُ» په دې باندې معاویه رضی الله عنه او فرمائیل چه زه خو اول پوهه شوې اوم، چه زه به نن ستا نه نه بچ کیږم، او ستا د تنقید به ضرور په نڅښه کیږم، «قَالَ خَالِدٌ فَأَمَرَ لَهُ مُعَاوِيَةُ بِمَا لَمْ يَأْمُرْ لِصَاحِبَتِهِ وَفَرَضَ لِأَنِي فِي الْمَنِينِ» خالد بن معدان فرمائی چه معاویه رضی الله عنه د مقدم دپاره د دومره لوڼې هدیه حکم او فرمائیلو کوم ئې چه د هغوی د دواړو ملگرو دپاره نه وو فرمائیلې، او د دې نه علاوه ئې د هغوی ځوی ته د چا نوم چه یحیی وو، په خپل فوج کښن داخل کړو چه د هغه وظیفه څو سوه ته یا دوه سوه وه (علی اختلاف النسخ ففي نسخة المالتين) وړاندې راوی وائی چه کومه هدیه مقدم رضی الله عنه ته ملاؤ شوې وه هغوی خو هغه ټول هر څه په خپلو ملگرو باندې تقسیم کړل، او دې اسدی سړی چا چه د حسن رضی الله عنه په باره کښن سخته جمله وئیلې وه هغوی چاته هیڅ هم ورنکړل، دا خبره معاویه رضی الله عنه ته وروستو پته اولگیده نو هغه د مقدم رضی الله عنه تعریف او مدح اوکړه، «اما المقدم فرجل كريم بسط يده، يا بسط يده» چه مقدم دیر شریف او سخی دې د هغوی لاس د ورکړې دپاره فراخه دې. «واما

(۱) وهلة المنع لي جلود النمر والسباع لما لان الدبع لا يؤثر في الشعر ولا يظهره ولما لانه من ذي المتكبرين وهذا الوجهان عند الشافعي والوجه عندنا هو الآخر

الاسدی فرجل حسن الامساك لشيء وفي نسخة لشيء (۱) یعنی اسدی خپل خیز لره ښه بندونکې دې، زمونږ په اردو محاوره کښ غټ بخیل ته ممسک اعظم وائی. والحديث أخرجه النسائي مختصراً، قاله المنذري.

[۴۱۳۲] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مَسْرُودٍ، أَنَّ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنَ إِبرَاهِيمَ حَدَّثَاهُمَا الْمَعْنَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عُرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيعِ بْنِ أَسَامَةَ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ".

اسامه نه دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه ئي کریم ﷺ دد درنده گانو دخرمنو داستعمال نه منع فرمائیلي ده.

باب فِي الْإِنْتِعَالِ بابه دپیزار په خپو کولو بیان

[۴۱۳۳] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَرَّازُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَقَالَ: "أَكْثَرُوْا مِنَ الْبَيْعَالِ فَإِنَّ الرَّجُلَ لَا يَزَالُ رَاكِبًا مَا انْتَعَلَ".

دجابر ﷺ نه روایت دې فرمائی چه مونږ دښي ﷺ سره په یوسف رکښي وونښي ﷺ اوفرماښل تاسو په کثرت سره پیزارونه اغوندئ په دې وجه چه کله چه پیزار دیوانسان په خپروي نودا داسې ده لکه چه دې همیشه سورري (یعنی دده خپه دتکلیفونونه محفوظ وي). (عَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِمًا) یعنی پیزار په ناسته باندي په خپو کول پکار دی، په ولاړه باندي په خپو کول نه دی پکار.

[۴۱۳۴] (۴) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ "أَنَّ نَعْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَهَا قَبْلَانِ".

دانس ﷺ نه روایت دې فرمائی چه دښي ﷺ په پیزار کښي دوه تسي لگیدلي وي. دا نهی د شفقت دپاره ده ځکه چه په بعض صورتونو کښ په دې سره د سقوط ویره وی او چه هر کله په ولاړه ولاړه په سهولت سره وانغوستلې شی نو په دې سره د اغوستونکي هیئت خراب شان شی، ففي الكوكب الدرر لما فيه من احتمال السقوط ومخالفة التودة، ونكارة الهيئة الظاهرة...

(۱) شی که په تشدید د بیا سره وی بغیر د همزي نه نو د دې معنی مشوی لیکلې شوي ده یعنی تیار کړې شوي او حاصل کړي شوي خیز.
(۲) سنن الترمذي للباس ۳۲ (۱۷۷۱)، سنن النسائي للفرع والعنبره ۶ (۲۵۸)، (تحفة الأشراف: ۱۳۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷۵، ۷۴/۵) (صحیح)
(۳) تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۹۷۱)، وقد أخرجه: صحيح مسلم للباس ۱۸ (۲۰۹۶)، مسند احمد (۳۳۷/۳) (صحیح)
(۴) صحيح البخاري للخمسة ۵ (۳۱۰۷)، اللباس ۴۱ (۵۸۵۷)، سنن الترمذي للباس ۳۳ (۱۷۷۳)، الشماثل ۱۰ (۷۱)، سنن النسائي للزينة من المجتبى ۶۲ (۵۳۶۹)، سنن ابن ماجه للباس ۲۷ (۳۱۱۵)، (تحفة الأشراف: ۱۳۹۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۲/۳، ۲۰۳، ۲۴۵، ۲۶۹) (صحیح)

[۴۱۳۵] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَبُو يَحْيَى، أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَابِلًا".

د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم په ولاړه د پیزار خپو کولونه منع فرمائیلې ده. دا حدیث د جابر رضی اللہ عنہ دې او هم دا متن په ترمذی شریف کښ په روایت د ابوهریره رضی اللہ عنہ او یو په روایت د انس بن مالک رضی اللہ عنہ په بیل بیل سند سره روایت کړې شوې دې، په دې دواړو احادیثو باندې امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ کلام کړې دې ولفظه: «وكلا الحديثين لا يصح عند أهل الحديث و الحوث بن نيهان ليس عندهم بالحافظ ولا نعرف لحديث قتادة عن أنس أصلاً، د دې نه پس نې د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ نه هم داسې نقل کړې دی چه دا دواړه احادیث ثابت نه دی.

[۴۱۳۶] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي النَّعْلِ الْوَاحِدَةِ لِيَنْتَعِلَهُمَا جَمِيعًا، أَوْ لِيَخْلَعَهُمَا جَمِيعًا".

د ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې دی په تاسو کښې دې هیڅوک په یو پیزار کښې نه گرځي یا به دواړه پیزارونه په یوځای خپو کوي اویا به دواړه په یوځانې اوباسي.

قوله: ﴿ لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي النَّعْلِ الْوَاحِدَةِ لِيَنْتَعِلَهُمَا جَمِيعًا أَوْ لِيَخْلَعَهُمَا جَمِيعًا ﴾

یعنی څوک دې هم په یو خپلې اچولو سره نه گرځي، یا خو دې په دواړو خپو کښ و اچوی یا دې بیا دواړه اوباسي، د دې مصلحت هم د دې په شان دې کوم چه پورته نهی راغلي ده، د وقار خلاف هم ده او په تلو کښ هم مشقت وی ځکه چه په دواړو خپو کښ د لوړوالی او ښکته والی په وجه باندې په تلو کښ تکلیف وی.

امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ په دې سلسله کښ دوه بابونه قائم کړې دی «باب ما جاء في كراهية المشي في النعل الواحد» د دې نه پس «ما جاء في الرخصة في النعل الواحد» او په دې دویم باب کښې د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا حدیث ذکر کړې دې: (قالت ربما مشى النبی فی نعل واحد) په کوکب الدرې کښ لیکلې دی: قوله فی نعل واحد: لئلا يحمل النهی علی التحريم اه..... امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا حدیث په دوه طریقو سره ذکر کړې دې په یو طریق کښ دا حدیث مرفوع دې او په دویم کښ موقوف په عائشې رضی اللہ عنہا باندې، «عن عائشة رضی اللہ عنہا انها مشيت بنعل واحد» وهذا اصح، یعنی صدیقه رضی اللہ عنہا به کله کله یو پیزار اچولو سره هم په کور کښ گرځیده، امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: وهذا اصح.... یعنی د دې حدیث موقوف کیدل (د عائشې رضی اللہ عنہا فعل کیدل، زیات صحیح دی. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذی، قاله المنذرى.

(۱) تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۷۶۴۹) (صحیح)

(۲) صحیح البخاري/اللباس ۴۰ (۵۸۵۵)، صحیح مسلم/اللباس ۱۹ (۲۰۹۷)، سنن الترمذی/اللباس ۲۷ (۱۷۷۴)، سنن ابن ماجه/اللباس ۲۹ (۱۶۱۷)، (تحفة الأشراف: ۱۳۸۰۰)، وقد أخرجه موطا امام مالك/اللباس ۷ (۱۴)، مسند احمد (۲/۲۴۵/۲) ۲۵۴، ۳۱۴، ۴۲۴، ۴۷۷، ۴۸۰، ۵۲۸ (صحیح)

[۴۱۳۷] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّلَبِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزَّيْدِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا انْقَطَعَ شَيْءٌ أَحَدَكُمْ فَلَا يَمْسُ فِي ثَعْلٍ وَاحِدَةٍ حَتَّى يَصْلَحَ شَيْعُهُ وَلَا يَمْسُ فِي خُفٍّ وَاحِدٍ وَلَا يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ".

د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه رسول الله له فرمائیلى دی کله چه په تاسو کنبی دیوکس پیزار تسمه وشلیري نوپه یوپیزار کنبی دی تلل نه کوي ترخوچه ئی دخپل پیزار تسمه روغه کړي نه وي اونه به څوک په یوه موزه کنبی څي اونه به څوک په گس لاس باندې خوراک کوي.

[۴۱۳۸] (۲) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَارُونَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي نَهْيَكٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "مِنْ السُّنَّةِ إِذَا جَلَسَ الرَّجُلُ أَنْ يَتَعَلَّمَ نَعْلَيْهِ فَيَضَعُهُمَا بِجَنْبِهِ".

د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه سنت طریقه داده کله چه څوک کنبیني نوخپل پیزار دي اوباسی او خپل خواته دي کیردي.

[۴۱۳۹] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ، وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ، لِتَكُنَ الْيَمِينُ أَوْهَمًا يَنْتَعِلُ وَآخِرُهُمَا يَنْزِعُ".

د ابوهريره رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه نه عليه السلام فرمائیلى دی کله چه په تاسو کنبی یوکس پیزار خپو کوي نودبسي پیزار نه دي مخکښي شروع وکړي اوکله چه څوک په تاسو کنبی پیزار اوباسي نودگس پیزار نه دي اول شروع وکړي ددې دپاره چه بڼی خپه په خپو کولو کنبی مخکښي شي اوگه خپه په ويستلو کنبی مخکښي شي.

[۴۱۴۰] (۴) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، وَمُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ التَّيْمَنَ مَا اسْتَطَاعَ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ فِي ظَهْرِهِ وَتَرَجَّلَهُ وَنَعْلِهِ"، قَالَ مُسْلِمٌ: وَسِوَاكَ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ عَنْ شُعْبَةَ مُعَاذٌ وَلَمْ يَذْكُرْ سِوَاكَ.

د عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دی فرمائی چه رسول الله به په ټولو کارونو کنبی دښی طرف نه شروع کول خوښول ترخوچه به ممکن وو تردې پورې چه په اودس کولو کنبی ويښته گمنزولو کنبی او په پیزار خپو کولو کنبی هم اودمسلم به روایت کنبی دومره اضافه ده چه

(۱) صحيح مسلم للباس ۲۰ (۲۰۹۹)، (تحفة الأشراف: ۲۷۱۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۲۹۳، ۳۲۷) (صحيح)

(۲) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۶۵۷۱) (ضعيف الإسناد)

(۳) صحيح البخاري للباس ۳۹ (۵۸۵۴)، سنن الترمذي للباس ۳۷ (۱۷۷۹)، (تحفة الأشراف: ۱۳۸۱۴)، وقد أخرجه:

صحيح مسلم للباس ۱۹ (۲۰۹۷)، سنن ابن ماجه للباس ۲۸ (۳۶۱۶)، موطا امام مالك للباس ۷ (۱۵)، مسند احمد

(۲/۲۴۵، ۲۸۳، ۴۳۰، ۴۷۷) (صحيح)

(۴) صحيح البخاري للوضوء ۳۱ (۱۶۸)، الصلاة ۴۷ (۴۷۶)، الأطعمة ۵ (۵۳۸۰)، اللباس ۳۸ (۵۸۵۴)، ۷۷ (۵۹۲۶)، صحيح

مسلم للطهارة ۱۹ (۲۶۸)، اللباس ۴۴ (۲۰۹۷)، سنن الترمذي للصلاة ۳۱۶ (۶۰۸)، الشمائل ۱۰ (۸۰)، سنن النسائي للطهارة

۹۰ (۱۱۲)، الغسل ۱۷ (۴۲۱)، الزينة ۸ (۵۰۶۲)، الزينة من المجتبى ۹ (۵۲۴۲)، سنن ابن ماجه للطهارة ۴۲ (۴۰۱)، (تحفة

الأشراف: ۱۷۶۵۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۶/۹۴، ۱۳۰، ۱۴۷، ۱۸۸، ۲۰۲، ۲۱۰) (صحيح)

دمسواک په وهلو کښې هم. امام ابوداؤد فرمائی دا روایت معاذ دشعبه نه نقل کړې دې لیکن دمسواک ذکر نه دې کړې.

﴿ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يُحِبُّ التَّيْمَنَ مَا اسْتَطَاعَ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ فِي طَهْوَرِهِ وَتَرْجُلِهِ وَتَغْلِيهِ. قَالَ مُسْلِمٌ وَسِوَاكِه ﴾

د عائشې صدیقې رضی اللہ عنہا یو حدیث په ابواب الاستنجاء کښ تیر شوي دې. ﴿ کانت ید رسول الله ﷺ الیمنی لظهوره وطمامه، وکانت یده الیسری لخلاله وما کان من اذی ﴾ د دې شرح دې هم اوکتلی شی. والحديث أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۱۴۱] (۱) حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا لَبَسْتُمْ إِذَا تَوَضَّأْتُمْ فَأَبْدُوا بِأَيِّمِنِكُمْ".

د ابوهريره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ فرمائیلی دی کله چه لباس بدلوی یا اودس کوئ نوتا سودخپل بنی طرف نه مخکښې شروع وکړی.

باب فی الفُرْش

د بسترو بیان

[۴۱۴۲] (۲) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَالِيٍّ، حَدَّثَنَا الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي هَانِئٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبَلِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفُرْشَ، فَقَالَ: "فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ وَفِرَاشٌ لِلْمَرْأَةِ وَفِرَاشٌ لِلضَّيْفِ وَالرَّابِعُ لِلشَّيْطَانِ".

د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ دسترو تذکره کوله نووئې فرمائیل یوه بستره دخپل خان دپاره پکارده اوبله بستره دخپلې ښځې دپاره اویوه بستره د میلمه دپاره پکارده اوددینه علاوه بستري دشيطان دپاره وي.

قوله: ﴿ فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ وَفِرَاشٌ لِلْمَرْأَةِ وَفِرَاشٌ لِلضَّيْفِ وَالرَّابِعُ لِلشَّيْطَانِ ﴾

شرح الحديث:

یعنی رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه درې بستري په کور کښ کیدل کافی دی یو د خان دپاره اویو د ښځې دپاره، اویو د میلمه دپاره، د دې نه مراد جنس فراش دې، یعنی د میلمنو د ضرورت دپاره اوس چه هر څومره ضرورت وی د هغې اعتبار به کولې شی، او څلورمه د شيطان دپاره، یعنی کومه چه د ضرورت نه زیاتی وی، چه دا د دنیا د سازوسامان تکثیر دې کوم چه د شيطان د طرف نه دې.

﴿ فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ وَفِرَاشٌ لِلْمَرْأَةِ ﴾ باندې شراح الحدیث یو بله خبره هم لیکلې ده چه د سړی د ښځې سره ملاسته اولی ده یا بیله ملاسته؟ فقی ((الهدل)) استدلال بعضهم علی انه لا يلزم للرجل

۱: سنن ابن ماجه الطهارة ۴۲ (۴۰۲)، (تحفة الأشراف: ۱۲۳۸۰)، وقد أخرجه: سنن الترمذي لللباس ۲۸ (۱۷۶۶)، مستند احمد (۳۵۴/۲) (صحيح)

۲: صحيح مسلم لللباس ۸ (۲۰۸۴)، سنن النسائي للزكاح ۸۲ (۳۳۸۷)، (تحفة الأشراف: ۲۳۷۷)، وقد أخرجه: مستند احمد (۳۲۴، ۲۹۳/۳) (صحيح)

النوم مع امراته وان له الانفراد عنها بفراش ثان، قال النووي والاستدلال به في هذا ضعيف، لان المراد بهذا وقت الحاجة بالمرض وغيره، وان كان النوم مع الزوجة ليس بواجب، والصواب في النوم مع الزوجة انه اذا لم يكن لواحد منهما عذر في الانفراد فاجتماعهما في فراش واحد افضل وهو ظاهر فعل رسول الله ﷺ الذي واظب عليه... الى آخر ما ذكر. والحديث اخرجه مسلم والنسائي، قاله المنذرى

[۴۱۴۳] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سَمَاءَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: "دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِهِ، فَرَأَيْتُهُ مُتَّكِئًا عَلَى وَسَادَةٍ، زَادَ ابْنُ الْجَرَّاحِ عَلَى يَسَارِهِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ أَيْضًا عَلَى يَسَارِهِ.

جابر بن سمرة نه روایت دې فرمائی چه زه د نبی ﷺ کور ته داخل شوم مانبی ﷺ اولید و چه بالخت ته نې ډډه وهلي وه ابن جراح دا اضافه کړې ده چه نبی ﷺ درباخت بي طرفي نه ډډه وهلي وه امام ابوداود فرمائی چه دا روایت اسحق داسرائیل نه نقل کړې سې اوپه دې کښي لفظ علی يساره موجود دي.

[۴۱۴۴] (۲) حَدَّثَنَا هَنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عَمْرِو الْقُرَشِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ رَأَى رُقَّةً مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ رَحَلَهُمُ الْأَدَمُ، فَقَالَ: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى أَشْبِهِ رُقَّةً كَانُوا بِأَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَؤُلَاءِ."

د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې فرمائی چه مایو خو ملگري اولیدل کوم چه د یمن اوسیدونکي وو اوددوی بستري دخرمنونه جوړې شوي وي هغه اوفرمائیل خوک چه غواري چه دصحابه کراموسره مشابه ملگري اووینی نودوی ته دي اوگوري.

﴿ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ رَأَى رُقَّةً مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ رَحَلَهُمُ الْأَدَمُ ﴾

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما خو د سفر ملگری اولیدل چه د یمن والا وو چه د هغوی په اوبسانو باندي د خرمني کيجاوې وې. الا دم جمع ده د اديم یعنی جلد مدبوغ نو هغوی د هغې په لیدو باندي اوفرمائیل چه کوم سرې دا خوښوی چه داسې د سفر ملگری وینی کوم چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم زیات مشابه وی نو هغوی له پکار دی چه دوی ته اوگوری. یعنی په اعتبار د سادگني او ترک د تکلف او زینت کښ.

[۴۱۴۵] (۳) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اتَّخِذْكُمْ الْأَنْمَاطَ، قُلْتُ: وَأَيُّ لَنَا الْأَنْمَاطُ، قَالَ: أَمَا إِنَّمَا تَسْكُونُ لَكُمْ الْأَنْمَاطُ."

د جابر رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ راته اوفرمائیل تاسو خوتوشکونه جوړ کړل عرض اوکړې شوي دالله رسوله زمونږ سره توشکونه چرته دي نبی ﷺ اوفرمائیل ډیره نزدې ده چه تاسوته به درکړې شي توشکونه.

﴿ اتَّخِذْكُمْ أَنْمَاطًا، قُلْتُ: وَأَيُّ لَنَا الْأَنْمَاطُ الْخ ﴾ د جابر رضی الله عنه روایت دې چه ماته رسول

(۱): سنن الترمذي/الاستدكان ۲۸ (۲۷۲۲، ۲۷۲۳)، الأدب ۲۳ (۲۷۷۱)، (تحفة الأشراف: ۲۱۳۸) (صحیح)

(۲): تفرد به ابوداود، (تحفة الأشراف: ۷۰۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۰/۲) (صحیح الإسناد)

(۳): صحيح البخاري/المناقب ۲۵ (۳۶۳۱)، النكاح ۶۲ (۵۱۶۱)، صحيح مسلم/اللباس ۷ (۲۰۸۳)، سنن الترمذي/الأدب ۲۶ (۲۷۷۶)، سنن النسائي/النكاح ۸۳ (۳۳۸۸)، (تحفة الأشراف: ۳۰۲۹) (صحیح)

الله ﷻ او فرمائیل چه تا نری د جال په شان خادرونه ساتل شروع کړل. ما عرض او کړو چی هغه مونږ سره کوم دی؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چه اوس نشته خو خو ورځې پس به درسره شی، یعنی روستو به درسره د فتوحاتو په وجه د مالدارۍ د وجې نه پیدا شی او دا د تکلف او ډول څیزونه به تاسو اختیارول شروع کړئ.

﴿ انما ط ﴾ د نمط جمع ده جال نری قسم خادر ته وائی کوم چه په گدی وغیره باندي اچولې شی د ډول دپاره.

دا روایت په صحیحین او ترمذی کښ هم دې چه په هغې کښ دا زیادت دې، جابر رضی الله عنه فرمائی چه زما د کور والا سره دا قسم یو خادر وو، ما به هغې ته وئیل چه دا دې ځانې نه لرې کړه ځکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلې وو ﴿ انما ستكون ﴾ چه روستو زمانه کښ به داسې خادرې شی، ﴿ فادعها ﴾ نوپه دې زه دا پرېږدم، یعنی سکوت اختیاروم چه کله هغه د حدیث حواله ورکوی. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي، قاله المنذري.

[۴۱۶۱] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَ وَسَادَةٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ ابْنُ مَنِيعٍ: الَّتِي يَنَامُ عَلَيْهَا بِاللَّيْلِ ثُمَّ اتَّقَعَا مِنْ أَدَمِ حَشْوَهَا لَيْفٌ."

دعائشه رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه د نبی ﷺ یو داسې بالخت وو په کوم چه به د شپې اوده کیدو د رنگ کړې شوي څرمي نه جوړ وو او مینځ ئې د کجورو دپانږو نه ډک کړې شوې وو.

﴿ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ وَسَادَةٌ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - - - - - الَّتِي يَنَامُ عَلَيْهَا بِاللَّيْلِ - مِنْ أَدَمِ حَشْوَهَا لَيْفٌ ﴾

عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی چه د رسول الله ﷺ وساده یعنی تکیه د چمرې وه چه د کججورې د پوستکو نه ډکه کړې شوې وه.

لیف ... یعنی پوستکي د کججورې .... او د هغې نه روستو روایت کښ د حضور ﷺ د ضجعه په باره کښ هم دا راروان دی کوم چه د وساده په باره کښ راغلي دي، یعنی بستره چه هغه هم د داسې چمرې وه چه په هغې کښ د کججورې پوستکي اچولې شوې وو، او د ابن ماجه په روایت کښ د لیف په ځانې د الاذخر لفظ دې یعنی یو مشهوره گیا (سرگړې) چه د هغې ذکر په کتاب الحج کښ هم راغلي دي.

والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي بمعناه، قاله المنذري.

[۴۱۶۲] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ حَبَّانَ، عَنْ هِشَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَتْ هِجْعَةٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَدَمِ حَشْوَهَا لَيْفٌ."

١: صحيح مسلم للباس ٦ (٢٠٨٢)، (تحفة الأشراف: ١٧٢٠٢)، وقد أخرجه: صحيح البخاري للرفاق ١٦ (٦٤٥٦)، سنن الترمذي للباس ٢٧ (١٧٦١)، وصفة القيامة ٣٢ (١٧٢٠٢)، سنن ابن ماجه للزهدي ١١ (٤١٥١)، مسند احمد ٦ (٤٨٧، ٥٦، ٧٣، ١٠٨، ٢٠٧، ٢١٢) (صحيح)

٢: سنن ابن ماجه للزهدي ١١ (٤١٥١)، وانظر ما قبله (تحفة الأشراف: ١٦٩٥١) (صحيح)

دعائشه عليها السلام نه روايت دي فرمائي چه دنبي عليه السلام يوتوشك وو په كوم چه به دشپي اوده كيدو درنگ كړي شوي خرمي نه جوړ وو او مينځ ني دكجوړو دپانړو نه ډك كړي شوي وو.

[۴۱۸] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّادُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: «كَانَ فِرَاشُهَا حِيَالَ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

ام سلمه عليها السلام نه روايت دي فرمائي چه زما بستره دنبي عليه السلام د مونځ خائي ته مخامخ پرته وه.
(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ فِرَاشُهَا حِيَالَ مَسْجِدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

شرح الحديث:

ام سلمه عليها السلام فرمائي چه زما د ملاستي بستره د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مونځ كولو د خائي په خوا كښ وه، او خپله به د رسول الله صلى الله عليه وسلم بستره د مانځه خائي ته نژدې وه نو گويا دا درې واړه څيزونه به نژدې نژدې وو، د رسول الله صلى الله عليه وسلم بستره او د هغوی د اهل او د نفلونو د كولو ځايونه، پس په كتاب الادب كښ «باب كيف يتوجه الرجل عند النوم» كښ د ام سلمه عليها السلام حديث راړوان دي.

(كَانَ فِرَاشُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَحْوًا مِمَّا يُوضَعُ الْإِنْسَانُ فِي قَبْرِهِ وَكَانَ الْمَسْجِدُ عِنْدَ رَأْسِهِ) د دي مسجد نه مراد هم دا مسجد بيت دي د تهجد كولو خائي، والحديث اخرجه ابن ماجه، وقال عن زينب بنت ام سلمة، قاله المنذرى.

باب فِي اخْتِذَا السُّتُورِ

د پردې زوړندولو بيان

[۴۱۹] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ غَزْوَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَوَجَدَ عَلَى بَاطِنِهَا سِتْرًا، فَلَمْ يَدْخُلْ، قَالَ: وَقَلَمَا كَانَ يَدْخُلُ إِلَّا بَدَأَ بِهَا فَجَاءَ عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَأَاهَا مُهْمَمَةً، فَقَالَ: مَا لَكَ؟ قَالَتْ: جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ فَلَمْ يَدْخُلْ فَأَتَانِي عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَاطِمَةَ اشْتَدَّ عَلَيْهَا أَنْكَ جَفَّتْهَا فَلَمْ تَدْخُلْ عَلَيْهَا، قَالَ: وَمَا أَنَا وَالْدُّنْيَا وَمَا أَنَا وَالرَّقْمُ، فَذَهَبَ إِلَى فَاطِمَةَ، فَأَغْبَرَهَا بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: قُلْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَأْمُرُنِي بِهِ، قَالَ: قُلْ هَذَا فَلْتُرْسِلْ بِهِ إِلَى ابْنِي فَلَانٍ».

د عبد الله بن عمر عليهما السلام نه روايت دي فرمائي چه نبي صلى الله عليه وسلم د فاطمي عليها السلام كورته تشریف راړو نو دهغی په دروازه كښي يي يسوه پرده اوليده نو ورته داخل نه شو بله د بهرنمه وېي لارو، راوی وائي چه نبي صلى الله عليه وسلم به ډير ستشم داسي كول چه كورته به لارو او د فاطمي عليها السلام سره به په خبري ونكړي، كله چه نبي صلى الله عليه وسلم راغي نو فاطمه به وليده چه خفه ناسته د هغه اوونيل اي فاطمي عليها السلام څه خبره ده؟ فاطمي اوونيل زما طرف ته نبي صلى الله عليه وسلم راغلي وو ليكن دننه رانغي علي ده چه دا واوريدل نو دنبي صلى الله عليه وسلم به خدمت كښي حاضر شو او عرض ئي وكړو چه فاطمه ستاسو په نه راتلو باندي ډيره خفه ده نبي صلى الله عليه وسلم او فرمائيل زما دنيا سره څه تعلق ده؟ زما دنقش نگار سره څه تعلق دي علي عليه السلام چه د واوريدل نو فاطمي عليها السلام نه لارو او دنبي صلى الله عليه وسلم

۱: سنن ابن ماجه / إقامة الصلاة ۴۰ (۹۵۷)، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۲۲/۱) (صحيح)

۲: صحيح البخاري / لليلة وفضلها ۲۷ (۲۶۱۳)، (تحفة الأشراف: ۸۲۵۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱/۲) (صحيح)

فرمان ئې ورته بيان كړو فاطمې او وئيل د نبى ﷺ نه معلومه كړه چه په دې پرده باندې څه وكړو نبى ﷺ ورته او وئيل فاطمې ته وايه چه فلانكې خلقوته ئې وليږه.
 (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَتَى فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَوَجَدَ عَلَى بَابِهَا سِتْرًا فَلَمْ يَدْخُلِ الْخ)

شرح الحديث :

يعنى يو ځل رسول الله ﷺ فاطمې ﷺ كره تشریف اورلو د هغې كور ته، چه كله دروازي ته اورسيدل نو وې كتل چه په هغې باندې يو منقش پرده زورنده ده، لكه چه په روستو روايت كېن راځي، (قَالَ وَكَانَ سِتْرًا مَوْشِيًا) نو رسول الله ﷺ دننه داخل نه شو بلكه واپس لاړو. راوى وائي چه د رسول الله ﷺ معمول د سفر نه په واپس كيدو باندې د ټولو نه اول فاطمې ﷺ سره د ملاقات وو. لږ ساعت پس على ﷺ كور ته راغلو، هغوى فاطمه ﷺ خفه اوليده. د هغې وجه ئې او تېوسله، هغوى د دې وجه بيان كړه. سيدنا على ﷺ د رسول الله ﷺ په خدمت كېن حاضر شو، او ټلو سره ئې رسول الله ﷺ ته د فاطمې ﷺ حال بيان كړو نو رسول الله ﷺ وفرمائيل : (وَمَا أَنَا وَالْدُنْيَا وَمَا أَنَا وَالرَّقْمُ) چه زما د دنيا او د هغې د ډول سره څه مناسبت دې، او وې فرمائيل چه زما د دې جهان او د دې د گلونو سره څه كار دې؟ على ﷺ د رسول الله ﷺ دا ارشاد هغې ته بيان كړو نو فاطمې ﷺ سيدنا على ﷺ ته وفرمائيل چه د رسول الله ﷺ نه تېوس او كړى چه زه په دې پردې څه او كړم نو رسول الله ﷺ د يو كورنئ نوم اخستلو سره وفرمائيل چه دا هلته اوليږه.

(ايا پرده زورندول ممنوع دى؟)

په دروازه باندې پرده كيدل خو ناجائز او ممنوع نه دى بلكه هغه خو كيدل پكار دى د پردې دپاره، دلته چه رسول الله ﷺ په څه خفه شو هغه د هغې په منقش كيدو باندې، خو چه كومه پرده په كور كېن دننه په ديوال يا چمت باندې خوره كړې شى د ډول دپاره د هغې مطلقا مذمت راغلې دې لكه چه په يو روايت كېن دى كوم چه د كتاب الصلوة په آخير كېن تير شوې دې چه رسول الله ﷺ وفرمائيل : (لَا تَسْتَرُوا الْجَدْرَ) د دې شرح او تفصيل هلته تير شوې دې، په باب الدعاء كېن.

[۱۵۰] (حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْأَسَدِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، عَنْ أَبِيهِ، بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: وَكَانَ سِتْرًا مَوْشِيًا.)

د فضيل نه د تير شوى روايت په شان روايت بيان شوې دې البته په دې روايت كېنې داسې ذكر شوي دي چه په هغه پرده باندې گلونه جوړ شوي وو.

(قَالَ وَكَانَ سِتْرًا مَوْشِيًا) او په يو نسخه كېن دى (موشى) دا د وشنى نه ماخوځ دې چه د هغې معنى د نقش ده.

بَاب فِي الصَّلَيبِ فِي الثَّوْبِ

په هکومه جامه باندې چه د صلیب نشان جوړ شوي وي

[۴۱۵۱] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو هَانٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَمْرَانُ بْنُ جَطَّانَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ لَا يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصْلِيبٌ إِلَّا قَضَاهُ".

د عائشه رضی الله عنها نه روایت دي فرماني چه نبی ﷺ به په خپل کور کښې داسې یوشې نه پرېخودو په کوم چه به د صلیب تصویر جوړ شوي وو مگر ماتولوبه یې.
 (كَانَ لَا يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصْلِيبٌ إِلَّا قَضَاهُ) یعنی رسول الله ﷺ به چه په خپل کور کښ د صلیب صورت جوړ شوي اولیدو نو هغه به ئې ماتولو، صلیب اگر چه د غیر ذی روح تصویر دي خو چونکه هغه د نصاراو شعار دي او هغوی به د دې تعظیم کولو په دې وجه د مسلمان په کور کښ نه دی کیدل پکار او که وی نو هغه ختمول پکار دی.
 صلیب یعنی سولئ چه د هغې په باره کښ د نصاراو دا گمان دي چه یهودو عیسی علی نبینا وعلیه الصلاة والسلام په سولئ باندې خیرولي وو، هم په دې وجه باندې به هغوی د هغې تعظیم کولو او بعض وخت به ئې پکښ د عیسی ﷺ تصویر هم جوړولو د صلیب شکل داسې وی: + ... والحديث أخرجه البخاري والنسائي، قاله المنذرى.

بَاب فِي الصُّورِ

د تصویرونو بیان

[۴۱۵۲] (۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُذْرِبٍ، عَنْ أَبِي ذُرْعَةَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَجْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ وَلَا جُنُبٌ".

د علی رضی الله عنه نه روایت دي فرماني چه نبی ﷺ فرمانيلی دی هغه کورته درحمت فرشتي نه داخلېږي په کوم کښې چه تصویرونه پاسېږي یا جنب سړي وي.
 قوله: (لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ وَلَا جُنُبٌ) دا حدیث په کتاب الطهارة، باب فی الجنب یوخر الفصل، کښ تیر شوي دي او په دې باندې کلام هم هلته تیر شوي دي، او بله دا چه په دې حدیث کښ د کلب نه مراد عام دي یا که صرف ممنوع الاتخاذ، فارجع الیه لو شت.... والحديث أخرجه النسائي وابن ماجه، وليس في حديث ابن ماجه، ((لا جنب))..... قاله المنذرى

[۴۱۵۳] (۳) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ سَهْمِ بْنِ بَعْنٍ ابْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ الْأَنْصَارِيِّ،

۱: صحيح البخاري للباس ۹۰ (۵۹۵۲)، (تحفة الأشراف: ۱۷۴۲۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵۲/۱، ۲۳۷، ۲۵۲) (صحيح)

۲: انظر حديث رقم: (۲۲۷)، (تحفة الأشراف: ۱۰۲۹۱) (صحيح)

۳: صحيح البخاري لهذه الخلق ۷ (۳۲۲۵)، ۱۷ (۳۳۲۲)، المغازي ۱۲ (۴۰۰۲)، اللباس ۸۸ (۵۹۴۹)، ۹۲ (۵۹۵۸)، صحيح مسلم للباس ۲۶ (۲۱۰۶)، سنن الترمذي للأدب ۴۴ (۲۸۰۴)، سنن النسائي للصيد واللباس ۱۱ (۴۲۸۷)، الزينة من المجتبى ۵۷ (۵۳۴۹)، سنن ابن ماجه للباس ۴۴ (۳۶۴۹)، (تحفة الأشراف: ۱۶۰۸۹، ۳۷۷۹)، وقد أخرجه: موطا امام مالك للاستئذان ۳ (۶)، مسند احمد (۲۹، ۲۸، ۳۰) (صحيح)

عَنْ خَالِدِ بْنِ خَالِدٍ الْجَنِينِ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَمْنَالُ، وَقَالَ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ نَسْأَلُهَا عَنْ ذَلِكَ، فَأَنْطَلَقْنَا، فَقُلْنَا: يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ أَبَا طَلْحَةَ، حَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا وَكَذَا أَقْبَلْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ ذَلِكَ؟ قَالَتْ: لَا، وَلَكِنْ سَأَدْتُكُمْ بِمَا رَأَيْتُهُ فَعَلَّ، خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ مَخَازِيهِ وَكُنْتُ أُنَحِّنُ قَوْلَهُ، فَأَخَذْتُ تَمَطَّاكَانَ لَنَا فَسَرْتُهُ عَلَى الْعَرِضِ، فَلَمَّا جَاءَ اسْتَقْبَلْتُهُ فَقُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَزَّكَ وَأَكْرَمَكَ، فَنَظَرَنِي إِلَى الْبَيْتِ فَرَأَى التَّمَطَّ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ شَيْئًا وَرَأَيْتُ الْكَرَاهِيَّةَ فِي وَجْهِهِ فَأَنَّى التَّمَطَّ حَتَّى هَتَكَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا فِيمَا رَزَقْنَا أَنْ نَكُوسَ الْحِجَارَةَ وَاللَّيْنِ، قَالَتْ: فَقَطَعْتُهُ وَجَعَلْتُهُ وَسَادَتَيْنِ وَحَشَوْتُهُمَا لِيَقَالَ لَمْ يَنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ".

د ابوطلحه انصاري رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې در رسول الله صلی الله علیه و آله نه مې اوریدلی دی چې فرمائیل ئې درحمت فرشتي هغه کورته نه داخلېږي په کوم کښې چې سپې يا دذي روح تصوير موجود وي ددې حديث راوی زيد بن خالد سعيد بن يسارته او وئيل چې زما سره عائشې رضي الله عنها ته لاړ شه مونږ دهغې نه په دې سلسله کښې معلومات کوو نومونږ دواړه د عائشه رضي الله عنها په خدمت کښې حاضر شو و او عرض مو ورته وکړو چې اې ام المؤمنين ابوطلحه ماته حديث بيان کړې دې چې نبی صلی الله علیه و آله داسې فرمائيلی دی تابه هم په دې سلسله کښې دنبی صلی الله علیه و آله نه څه اوریدلي وي؟ عائشې رضي الله عنها په جواب کښې او وئيل نه، لیکن زه تاسوته يو حديث بيانوم کوم چې مې دنبی صلی الله علیه و آله عمل لیدلی و ونبی صلی الله علیه و آله چې به کله دکوم جهاد په سفر باندې تلو اوما به دهغه دواپسې انتظار کولو نوما به یوه پرده راواخسته اود دروازي په لوي لرگي پورې به مې زورنده کړه کله چې به نبی صلی الله علیه و آله راغې نوزه به ورمخکښې شوم اوداسې به مې او وئيل السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته، دهغه الله شکر دې چاچه تاته عزت درکړې دې او په تاباندې ئې احسان کړې دې اونبې صلی الله علیه و آله به په دروازه باندې پرده اولیدله او زما دکوي خبرې جواب ئې ونکړو اوما به دهغه په مخ باندې خفگان اولیدو نبی صلی الله علیه و آله به دپردي خواته راغې او هغه به ئې لري کړه اوبیا به ئې ددینه پس او فرمائیل یقینا الله تعالی مونږ ته دا حکم کړې دې چې مونږ دهغه درزق نه کارو اولوتونه لباس واغوندو عائشه رضي الله عنها او فرمائیل بیاما دغه پرده لري کړه اودوه بالختونه مې ورنه جوړ کړل اود کجورو دپانډو او پوتکونه مې ده کړه نو دا خبره نبی صلی الله علیه و آله بده اونه گنرله.

﴿ وَقَالَ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا ﴾

مضمون حديث مع الشرح :

يعني ابوطلحه انصاري رضي الله عنه چې کله دا حديث زيد بن خالد رضي الله عنه ته بيان کړو نو هغوی ابوطلحه رضي الله عنه ته يا خپل شاگرد سعيد بن يسارته او وې (۱) چې مونږ عائشې رضي الله عنها ته بوځه چې د دې حديث په باره کښې مونږ دهغې نه تپوس اوکړو، پس مونږ هغې ته لاړو او مونږ تلو سره دهغې نه د دې حديث په باره کښې تپوس اوکړو چې آيا تاسو هم د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د دې په باره کښې څه اوریدلي دي؟ نو هغوی او فرمائیل چې ما دا حديث خونه دې اوریدلي د رسول

(۱) الاول اختاره في البذل، والثاني صاحب العون

الله ﷺ د خولي مبارکې نه، خو زه تاسو ته واقعہ اوروم، مطلب دا شو چه ما سره دې باره کښ حدیث قولی خو نشته خو حدیث فعلی دې او بیا نې یو واقعہ واوروله چه یو خل رسول الله ﷺ یو غزوې ته تشریف یووړ، چه کله زه د هغوی د واپسې په انتظار شوم نو ما یو ښکلې خادر واخستلو کوم چه مونږ کړه وو او ما په تیر کښ زورپند کړو په خورولو سره یعنی د کور خائسته کولو دپاره، چه کله رسول الله ﷺ تشریف راوړلو نو ما د رسول الله ﷺ مخې ته اودریدلو سره سلام عرض کړو، «السلام علیک یا رسول الله ﷺ ورحمة الله وبرکاته الحمد لله الذی اعزک واکرمک»

خو د رسول الله ﷺ نظر په دې خادر باندې پریوتلو نو زما د سلام جواب نې رانکړو او ما د هغوی په مخ مبارک باندې خفگان اولیدو، رسول الله ﷺ هغه پردې ته نزدې شو او هغه نې اوشلوه او وې فرمائیل الله پاک چه کوم خیزونه مونږ ته راکړې دی د هغې په باره کښ نې مونږ ته دا نه دی فرمائیلی چه مونږ دې کانړو او ښختو ته جامې واغوندو. هغه فرمائی چه ما د هغه خادر ټکړې کولو سره د هغې نه ټکیې جوړې کړې او په هغې کښ مې د کهجورو پوستکی ډک کړل، «فلم ینکر ذلک علی» نو په دې سره رسول الله ﷺ په ما باندې هیڅ انکار اونکړو.

دا قسم روایتونه په صحیح مسلم کښ په مختلفو طرق سره دی او په بعض طرق کښ تصریح ده د دې خبرې چه په دې پرده کښ د ذوات الاجنحة خیل تصویر وو. بیا عائشې رضی الله عنها چه کله د هغې ټکړې کولو سره د هغې نه ټکیې جوړې کړې چه په هغې باندې رسول الله ﷺ هیڅ نکیر او نه فرمائیلو، په دې کښ دوه احتمال دی کیدې شی چه د دې پردې د ټکړې کولو په وجه باندې د هغه صورتونو ازاله شوې وی هم په دې وجه رسول الله ﷺ د هغې په ټکیه جوړولو باندې نکیر اونه فرمائیلو او دا هم احتمال دې چه د صورت ازاله به نه نوی شوې خو چونکه د صورت استعمال په هر صورت کښ ممنوع نه دې بلکه ممنوع په هغه وخت دې چه کله هغه د زینت دپاره اویزاند کړې شی، او که د استعمال نوعیت دا نه وی بلکه داسې وی چه په هغې کښ د هغې شکل ابتذال او امتهان وی مثلاً فرش په کوم باندې چه گړزی، یا مثلاً په خپلو باندې تصویر وی، او هم دغه شان د ټکیه غلاف چه په هغې کښ تصویر پټ پاتې کیږی په دې صورتونو کښ د هغې استعمال مغتفر دې (بدل لقلا عن القرطبي) او د شارحینو د کلام نه دا هم مستفاد کیږی چه په پرده وغیره کښ د ذی روح د تصویر استعمال خو حرام دې، او د ساده پردې استعمال په دیوالونو کښ دا خلاف د زهد کیدو د وجې نه مکروه تنزیهی دې. والحديث اخرجه مسلم بطوله، واخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه ببعضه، قاله المنذرى.

[۱۵۴] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ سُهَيْلٍ، بِإِسْنَادٍ مِثْلِهِ، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا أُمَّةَ إِنَّ هَذَا حَدَّثَنِي، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَقَالَ فِيهِ سَعِيدُ بْنُ يَسَارٍ مَوْلَى بَنِي النَّجَّارِ.

١: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۶۰۸۹) (صحيح الإسناد)

سهیل پخپل سند سره دتیرشري روایت په شان روایت بیان کړې دې مگردا اضافه ئې کړې ده چه ماورته اووئیل ای موري ابوطلحه ماته دبنی عليه السلام نه حدیث بیان کړې دې اوپه دې روایت کښې ئې دا وئیلی دی چه سعید بن یسار دبنی النجار ازاد کړې غلام وو.

[۱۵۵] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ بَسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ"، قَالَ بَسْرٌ: ثُمَّ اشْتَكَى زَيْدٌ، فَعُدْنَا لَهُ فَإِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعَبِيدِ اللَّهِ الْخَوْلَانِي رَيْسِ مَمْنُونَةٍ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنِ الصُّورِ يَوْمَ الْأَوَّلِ؟ فَقَالَ عَبِيدُ اللَّهِ: أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ.

د ابوطلحه عليه السلام نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی درحمت فرشتي هغه کورته نه داخلېږي په کوم کښې چه ددې روح تصویر موجود وي بسر وئیلی دی بیازید بیمار شو او مونږ دهغه بیمار پرسئ ته ورغلو اودهغه عیادت مووکړو مونږ ولیدل چه دهغه په دروازه باندې یوه پرده زورنده وه اوتصویر ورباندې جوړ شوې وو نومادعبیدالله خولاني نه دچاچه ام المومنین میمونه عليها السلام پرورش کړې وو، تپوس اوکړو چه ایا زید مونږ ته دتصویر ممانعت متعلق روایت نه وو اورولې؟ عبیدالله اووئیل تادهغه نه نه وو اوریدلي چه دابه ئې هم فرمائیل مگرپه کپړه کښې چه کوم خپل گلان اوبوتی وی.

شرح الحديث :

قوله: « عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ بَسْرٌ ثُمَّ اشْتَكَى زَيْدٌ فَعُدْنَا لَهُ فَإِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعَبِيدِ اللَّهِ الْخَوْلَانِي أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنِ الصُّورِ يَوْمَ الْأَوَّلِ فَقَالَ عَبِيدُ اللَّهِ أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ » د دې حاصل دا دې چه د زید بن خالد جهنی عليه السلام په دروازه باندې یو پرده پرته وه چه په هغې کښ تصویر وو، بسر بن سعید د حدیث راوی وائی چه ما په دې پردې لیدلو باندې عبیدالله خولانی ته اووې چه زید بن خالد خو خپله مونږ ته د تصویر د ممانعت حدیث اورولې وو، نو هغوی جواب ورکړو چه تاسو په حدیث کښ نه وو اوریدلي چه « الا رقما فی الثوب »

دا حدیث او په دې کښ چه کوم سوال او جواب ذکر دې دا محل د بحث او نظر دې ځکه چه په دې پرده کښ چه کوم صورت وو که هغه د غیر ذی روح وو نو بیا خو د بسر بن سعید د اشکال جواب دا وو چه ممانعت د ذی روح دې نه د غیر ذی روح، او که په دې پرده کښ تصویر د ذی روح وو نو بیا د بسر بن سعید اشکال صحیح دې. او د عبیدالله خولانی جواب په « الا رقما فی الثوب » سره په ظاهر کښ صحیح نه دې، ځکه چه په دې استثناء سره خو د دې ذی روح تصویر جواز مقصود دې کوم چه په مستعمل کپړو کښ وی او ممتن وی، او که په پرده کښ وی نو دې سره د استثناء تعلق نشته او هغه جائز نه دې، فتاامل وهذا علی مسلک الجمهور بخلاف القاسم بن محمد وغيره چه د هغوی په نزد د ذی روح تصویر مطلقا جائز دې که ممتن وی یا نه وی.

[۴۱۵۶] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عَبْدِ الْكَبِيرِ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنْبِهٍ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زَمَنَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِالْبَطْحَاءِ أَنْ يَأْتِيَ الْكَعْبَةَ، فَيَمْحُو كُلَّ صُورَةٍ فِيهَا فَلَمَّا بَدَّخَلَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى فُجِئَتْ كُلُّ صُورَةٍ فِيهَا.

د جابر رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی کہ دفتح می پہ وخت کنبی نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ بطحاء مقام کنبی عمر بن الخطاب و ته حکم کری و و چه کعبی ته ورشی او هلته چه خومره تصویرونه دی هغه ضایع کری اوترخوچه تصویرونه ضایع شوی نه و و ترهغی پوری نبی صلی اللہ علیہ وسلم کعبی ته نه داخلیدو.

[۴۱۵۷] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ ابْنِ السَّبَّاقِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَيْمُونَةُ زَوْجَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنْ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ وَعْدَنِي أَنْ يَلْقَانِي اللَّيْلَةَ فَلَمْ يَلْقَانِي ثُمَّ وَقَعَ فِي نَفْسِهِ جُرُوءٌ كَلَبْتُ تَحْتَ بَسَاطِ لَنَا فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِهِ مَاءً فَغَضَّ بِهِ مَكَانَهُ فَلَمَّا لَقِيَهُ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلَابِ حَتَّى إِنَّهُ لَيَأْمُرُ بِقَتْلِ كَلْبِ الْحَابِطِ الصَّغِيرِ وَيَتْرُكُ كَلْبَ الْحَابِطِ الْكَبِيرِ».

دمیمونه رضی اللہ عنہ نہ روایت د شرهانی به نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی دی یقین ما معده په ز دیده و دوره جبرائیل علیه السلام بملاقات و غمده کسری و مگر ملاقات نی ونکرو، بیادنبی صلی اللہ علیہ وسلم په زړه کنبی داخبره راغله چه زمونږ د کت د لاندې د سپی یو وړوکی بجې دې نبی صلی اللہ علیہ وسلم حکم اوکړو چه بهرني وباسی بیانی صلی اللہ علیہ وسلم پخپل لاس مبارک باندې هلته داوبو چر کاو اوکړو بیادنبی صلی اللہ علیہ وسلم سره ددینه پس د جبریل علیه السلام ملاقات اوشو جبریل نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته اوفرمائیل مونږ هغه کورته نه داخلیدو په کوم کنبی چه سپید پاته ویو نه وی، بیدسحر په وخت کنبی نص صلی اللہ علیہ وسلم دسپو دوړلو حکم وکړو تردې پورې په نوم سمیر دورو باغونود خوکی دپاره و و دهغوی د وړلو هستم نی هم وکړو اوکوم سپی چه دلویو باغونو د مسوکی دپاره و و هغه نی پریخودل. قوله: «إِنْ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ وَعْدَنِي أَنْ يَلْقَانِي اللَّيْلَةَ فَلَمْ يَلْقَانِي». ثُمَّ وَقَعَ فِي نَفْسِهِ جُرُوءٌ كَلَبْتُ تَحْتَ بَسَاطِ الْخ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یو خل ارشاد اوفرمائیلو چه جبرائیل علیه السلام ما سره وعده کری وه چه نن شپه به ما سره ملاقات کوی خو ملاقات نی اونکرو، بیا زما په زړه کنس خیال راغلو د کوتری، په دې روایت کنس دی «تحت بساط» او د مسلم په روایت کنس دی «تحت فسطاط» او په یو روایت کنس دی «تحت سریر عائشة» او د دې نه په روستو روایت کنس دی «کان تحت نضد لهم» او د نضد تفسیر په بعضو نسخو کنس داسې دی، قال ابوداؤد: والنضد شی یوضع علیه الثیاب شبه السریر، یعنی د تخت په شان یو خیز وی چه په هغې باندې کپړې سامان

۱: تقرده ابو داؤد، (تحفة الأشراف: ۳۱۳۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۳۳۵، ۳۳۶، ۳۸۳، ۳۸۵، ۳۹۶) (حسن صحيح)
۲: صحيح مسلم للباس ۲۶ (۲۱۰۵)، سنن النسائي للصيد ۹ (۲۴۸۱)، ۱۱ (۴۲۸۸)، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۶۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۳۰/۸) (صحيح)

وغیره بدلې شی، کوم ته چه زمونږ په نزد تخته پوش یا تخت وغیره وائی. یعنی هغه کوتري (د سپی بچې) د تخته پوش لاندې ناست وو. د دې خیال راتلو نه پس رسول الله ﷺ هغه بهر کړو، بیا ئې په خپل لاس مبارک کښ اوبه واخستلې او چرته چه هغه ناست وو هلته ئې چرکاؤ کړې، بیا د دې نه روستو چه کله جبرائیل علیه السلام تشریف راوړلو نو هغوی اوفرمائیل چه مونږ داسې کور ته نه داخلېږو چه په هغې کښ کلب وی یا تصویر. او د دې نه په روستو روایت کښ دا زیادت دې. «إِلَّا أَنَّهُ كَانَ عَلَى الْبَابِ تَمَائِيلٌ وَكَانَ فِي الْبَيْتِ قِرَامٌ سِتْرٌ فِيهِ تَمَائِيلٌ» یعنی باریک پرده چه په هغې کښ د ساه لرونکی خیز تصویرونه وو. «وَإِذَا الْكَلْبُ لِحَسَنِ أَوْ حُسَيْنٍ» دا کوتري په دې دواړو ماشومانو کښ د یو وو یا د حسن او یا د حسین علیه السلام او د پردې په باره کښ رسول الله ﷺ حکم اوفرمائیلو چه هغه دې تکرې کولو سره د هغې نه تکیې جوړې کړې شی. «وسادتین منبوذتین» کښ هم دې طرف ته اشاره ده چه د ذی روح د تصویر استعمال په داسې کپړو کښ جائز دې کوم چه زورپند نه وی او د خپو لاندې کیږی.

والحدیث اخرجه مسلم والنسائي، قاله المنذري، آخر كتاب اللباس.

[۴۱۵۸] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ مَحْبُوبُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتَانِي جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لِي: أَتَيْتُكَ الْبَارِحَةَ فَلَمْ مَنَعْنِي أَنْ أَكُونَ دَخَلْتُ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ عَلَى الْبَابِ تَمَائِيلٌ وَكَانَ فِي الْبَيْتِ قِرَامٌ سِتْرٌ فِيهِ تَمَائِيلٌ وَكَانَ فِي الْبَيْتِ كَلْبٌ، فَمَرَّ بِرَأْسِ التَّمَائِيلِ الَّذِي فِي الْبَيْتِ يَفْطَعُ فَيَصِيرُ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ، وَمَرَّ بِالسِّتْرِ فَلْيَفْطَعْ فَلْيَجْعَلْ مِنْهُ وَسَادَتَيْنِ مَنبُذَتَيْنِ تَوْطَأُانَ وَمَرَّ بِالْكَلْبِ فَلْيَهْرَجْ فَفَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِذَا الْكَلْبُ لِحَسَنِ أَوْ حُسَيْنٍ كَانَ تَحْتَهُ نَضْبٌ لَهُمْ فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَالنَّضْدُ شَيْءٌ تَوْضَعُ عَلَيْهِ الثِّيَابُ شَبَهَ السَّرِيرِ.

د ابوهريره علیه السلام نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی زماخواته جبریل علیه السلام راغې اوماته ئې اووئیل چه په تیره شوي شپه هم زه تاته راغلې وم لیکن په دروازه کښې موجود تصویر زه د دننه تلونه منع کړم او په کور کښې رنگ کړې شوي اونقش کړې شوي کپړه وه او په دغه کور کښې سپی هم موجود وو نو لهسه د تصویرونو دسرکت کولو حکم وکړه کوم تصویرونه چه په کورونو کښې وي خکه چه بیابه دهغې نه د ونې شکل جوړ شي اودپردي د پریکولو حکم اوکړه اوددې نه دې دکیناستو دپاره دوه توتي جوړي شي ددې دپاره چه دخپوسره و مرلې شي اودسپودشرلودپاره حکم وکړه چنانچه نبی ﷺ همدا سې وکړل سپی شاید د حسن یا حسین علیه السلام وو کوم چه دنبی ﷺ دتحت دلاندې ناست وو نبی ﷺ حکم اوکړو او هغه اوویستلی شو.

(آخر كتاب اللباس)

۱: سنن الترمذي للأدب ۴۴ (۲۸۰۶)، سنن النسائي للزينة من المجتمعي ۶۰ (۵۳۶۷)، (تحفة الأشراف: ۱۴۳۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۳۰۵، ۳۰۸، ۴۷۸) (صحيح)

کِتَابُ التَّرْجُلِ

د وینستو هکومنزولو بیان

د دې کتاب تعلق د انسان په بدن باندې چه کوم وینسته دی، د بدن په مختلفو حصو باندې
بالخصوص د سر او مخ وینسته یعنی انگي او گیره او بریت. د هغې نه دې... گویا احکام
شعور بیانول دی او دا خیزونه د باب تزیین او تنظیف نه دی، هم د دې په ضمن کښ
مصنف رحمه الله تبعاً تطیب هم بیان کړې دې. پس د طیب سره متعلق ډیر ابواب مصنف رحمه الله په
دې کښ بیان کړې دی، باب ماجاء فی رد الطیب باب طیب المرأة للخروج، باب الخلق للرجال.
او امام نسائی رحمه الله په ځانې د کتاب الترجل... په دې ابواب او احادیث باندې د
کتاب الزینة عنوان قائم کړې دې او بیا ئې د هغې د لاندې هم دغه شان ابواب او احادیث
راوړلې دی کوم چه مصنف رحمه الله په کتاب الترجل کښ راوړې دی.

د الدین النصیحة تشریح :

په حدیث شریف کښ دی «الدین النصیحة» دین سراسر د خیرخواهۍ نوم دې، د
خیر خواهۍ حاصل دا دې چه هر څیز سره د هغې شایان شان معامله کول، واعطاء کل ذی حق
حقه، د کوم څیز چه کوم حق دې هغه ورکولو سره ادا کول او په دې کښ د یو څیز تخصیص
نشته نه د انسان او نه د حیوان بلکه هر څیز په دې کښ داخل دې څنگه چه د نعمت حق
شکر دې نو د مصیبت حق صبر دې او د شکر نعمت په مفهوم کښ دا هم داخله ده چه د دې
نعمت صحیح استعمال اوشی او د هغې نه داسې انتفاع اوکړې شی د کوم دپاره چه هغه
څیز جوړ کړې شوې دې، مثلاً په حدیث کښ دی چه رسول الله ﷺ او فرمائیل «من کان له
شعر فلیکرمه» یعنی د چا په سر چه وینسته وی د هغې اکرام دې کوی، یعنی د هغې اصلاح
دې کوی کومه چه د اصلاح طریق ده. د هغې تنظیف او تطهیر، هم دغه شان تدهین او
ترجیل، تیل ورکول، گومنځول او هغه برابرول، هم دغه شان د انسان خپله جامه ده چه هغه
پاکه او د هغه د مالی حیثیت مطابق کیدل پکار دی چه مالدار انسان ډیره بیکاره جامه
واغوندی نو په حدیث شریف کښ په دې باندې هم خبردارې راغلې دې رسول الله ﷺ
او فرمائیل «فلیرا اثر نعمة الله علیک» یعنی هر کله چه الله پاک تا ته وسعت او فراخی درکړه
نو د هغې اثر په تا باندې ښکاره کیدل پکار دی، هم دغه شان په اسلام کښ د میلمه او
گاوندی حق ثابت کړې شوې دې «من کان یومن بالله والیوم الآخر فلیکرم ضیفه» او «لا یومن
احدکم حتی یامن جاره بوائقه» رسول الله ﷺ اکرام ضیف د ایمان تقاضا او ایذاء جار د ایمان
منافی کړې دې. دا د اسلامی تعلیماتو یو نمونه ده کوم چه د دې اصل کلی د لاندې داخل
دی. «الدین النصیحة» واعطاء کل ذی حق حقه... د اسلام په محاسن کښ چه څومره غور
اوکړې شی هغه به ښکاره کیږی، الله پاک دې مونږ ته د نعمت اسلام و ایمان او د باقی ټولو
مادی او معنوی نعمتونو د شکر ادا کولو توفیق راکړی. والله تعالی الموفق.

باب النہی عن کثیر من الإرفاء

باب د وینستو د ډیرو غوړولو د ممانعت بیان

[۴۱۵۹] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّرْجُلِ إِلَّا غُبَاً."

د عبد الله بن مغفل رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چې نبی صلی الله علیه و آله هر وخت دوختو گو منځولو نه منع فرمائیلې ده مگر کله کله.

(په توجل او تسريح کښې فوق)

قوله: ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ التَّرْجُلِ إِلَّا غُبَاً﴾
ترجل او ترجیل د وینستو برابرو د هغې اصلاح کول د امتشاط (گو منځولو) په ذریعه یو بل لفظ دی تسريح د هغې معنی هم دا ده خو د ترجل استعمال غالباً او اکثر د سر په وینستو کښ کولې شی، او د تسريح استعمال په گیره کښ او د غب معنی دا ده چې یو کار یو ورځ پس او کرې شی.

په دې حدیث کښ دا دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله روزانه د وینستو د گو منځولو نه منع فرمائیلې ده ځکه چې روزانه گو منځ کولو ته حاجت نشته او بغیر د حاجت نه په تزیین کښ داخل دی او مبالغه فی التزیین ده او که د چا وینسته دومره وی چې روزانه د هغې د اصلاح ضرورت وی نو بیا روزانه کولو کښ هم څه باک نشته. (من المذل) والحديث أخرجه الترمذی والنسائي، قاله المنذرى.

[۴۱۶۰] (۲) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا الْجَرِيرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحَلَ إِلَى فُضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ وَهُوَ بِمِصْرَ، فَقَدِمَ عَلَيْهِ فَقَالَ: أَمَا إِنِّي لَمَّا آتَيْتُكَ زَاوِرًا وَلَكِنِّي سَمِعْتُ أَنَّكَ حَدَّثْتَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَوْتُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَكَ مِنْهُ عِلْمٌ، قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فَمَا لِي أَرَاكَ شَعِيثًا وَأَنْتَ أَمِيرُ الْأَرْضِ؟ قَالَ: "إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْهَانَا عَنْ كَثِيرٍ مِنَ الْإِرْفَاءِ، قَالَ: فَمَا لِي لَا أَرَى عَلَيْكَ جِدَاءً؟ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَحْتَفِيَ أَحْيَانًا."

د عبد الله بن بریده نه روایت دي فرمائی چې د نبی صلی الله علیه و آله په صحابه کرامو کښې یو کس مصر ته د فضاله بن عبید سره د ملاویدو دپاره سفر وکړو کله چې ورسره ملاو شونو ورته ئې وویل چې زه تاته ستاد ملاقات په غرض باندې نه یم راغلی لیکن ما او تاد وارو د نبی صلی الله علیه و آله نه یو حدیث اوریدلی وو، زما دا امید وو چې تاته به دهغه حدیث متعلق څه علم وي فضاله بن عبید ورنه تپوس وکړو چې هغه کوم یو حدیث دي؟ هغه وویل فلانی فلانی حدیث او د فضاله نه ئې د تپوس هم وکړو چې دا څه وجه ده وینسته دي زه گډوډ وینم او حالانکه نه دیو ملک امیر ئې (دا واقع د هغه وخت ده کله چې فضاله بن عبید د مصر گورنرو) هغه

۱: سنن الترمذی للالباس ۲۲ (۱۷۵۶)، سنن النسائي للزينة ۷ (۵۰۵۹)، (تحفة الأشراف: ۹۶۵۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸۷۸) (صحیح)

۲: تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۰۲۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲/۸) (صحیح)

وونیل چه مونږ به نبی ﷺ هروخت دوختو گومنز ولونه منع کولو، نو هغه بیا فضاله ته وونیل چه پیزار ولي نه په خپو کوي؟ هغه وونیل چه نبی ﷺ به مونږ ته کله کله دخپي ابله گرځید و حکم کولو.

قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَحَلَ إِلَى فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ وَهُوَ بِمِصْرَ فَقَدِمَ عَلَيْهِ الْخ»

مضمون الحديث :

يعني يو صحابی بل صحابی فضاله بن عبید ؓ ته لاړو په داسې حال کښ چه هغه د مصر امیر وو، هغوی ته رسیدو سره هغوی او فرمائیل چه زه تاسو ته صرف د زیارت او ملاقات دپاره نه یم راغلي بلکه ما او تاسو د رسول الله ﷺ نه یو حدیث اوریدلې دې نو په دې امید باندې راغلي یم چه تاسو سره به د دې حدیث علم وی «یا خو به د دوی نه هیرو ی په دې وجه د هغې د معلومولو دپاره راغلو او یا د دې حدیث شرح او د بعض متعلقاتو د معلومولو دپاره راغلي وو) په دې باندې هغوی تپوس او کړو چه هغه کوم حدیث دې نو هغوی او فرمائیل چه داسې داسې دې «د دې نه پس به د دوی دواړه ترمینځه په دې باندې څه مذاکره هم شوې وی کومه چه دلته په دې روایت کښ نه ده ذکر شوې، «قَالَ فَمَا لِيَ أَرَاكَ شَعْبًا وَأَنْتَ أَمِيرُ الْأَرْضِ؟» دې صحابی د فضاله ؓ نه تپوس او کړو چه زه تاسو وینم چه وینسته مو خواره واره دی حال دا چه تاسو د دې زمکې والی او قاضی یئ نو هغوی او فرمائیل چه رسول الله ﷺ به مونږ منع فرمائیلو د زیات ډول او زینت اختیارولو نه، «عَنْ كَثِيرٍ مِنَ الْأَزْهَرِ» او په بعض نسخو کښ دی «الارفاء» او په یو نسخه کښ دی «الارفة» یعنی د ترفه او نازونعمت ژوند تیروولو نه، بیا هغوی د فضاله ؓ نه تپوس او کړو چه دا څه وجه ده چه ستاسو په خپو کښ پیزار هم نشته؟ نو هغوی جواب ورکړو چه «قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْمُرُنَا أَنْ نَخْتَفِيَ أَخْيَانًا» چه رسول الله ﷺ به مونږ ته حکم کولو چه کله کله مونږ خپي ابله هم گرځو.

د دې کتاب تعلق چونکه د اسباب زینت سره دې هم په دې وجه مصنف ؓ په شروع کښ د سادگي او ترک تکلف والا روایت راوړې دې. چه دا خبرې په ذهن کښ ږدلو سره وړاندې تلل دی. فله در المصنف....

[٤١٦١] حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَمَامَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ، قَالَ: ذَكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا عِنْدَهُ الدُّنْيَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْأَتَمُّهُونَ الْأَتَمُّهُونَ إِنْ الْهَذَاكَ مِنَ الْإِيمَانِ، إِنْ الْهَذَاكَ مِنَ الْإِيمَانِ يَعْنِي النَّفَحَلُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هُوَ أَبُو أَمَامَةَ بْنُ ثَعْلَبَةَ الْأَنْصَارِيُّ.

د ابوامامه ؓ نه روایت دې فرمائی چه یوه ورځ صحابه گرامو د نبی ﷺ په وړاندې د دنیا ذکر کولو نبی ﷺ ورته او فرمائیل ایاتاسونه آوری ایاتاسونه آوری چه سادگي دایمان یوه

حصه ده، سادګۍ دایمان یوه حصه ده. امام ابو داؤد فرمائی چه ابو امامه بن ثعلبه مراد دې. **« عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ ذَكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَوْمًا عِنْدَهُ الدُّنْيَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « أَلَا تَسْمَعُونَ أَلَا تَسْمَعُونَ إِنَّ الْبَذَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ ... الخ »**

ابو امامه انصاری رضی اللہ عنہ فرمائی چه یوه ورځ بعض صحابه کرام رضی اللہ عنہم د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مخکښ د دنیا تذکره او کړه نو هغوی او فرمائیل: خبردار واورئ په ښه طریقه ا دوه کرته ئې او فرمائیل... بیشکه سادګۍ او تواضع او ترک تکلف د ایمان حصه ده، یعنی د ایمان په خصلتونو کښ یو خصلت دې. د **« بذاة »** تفسیر یعنی **« التفحل »** دا د مصنف رحمۃ اللہ علیہ د طرف نه دې د تفحل معنی د انسان د بدن او چیدل د حال د خرابیدو په وجه باندې، او کمزور او ټپ کیدل، حضرت په بذل کښ لیکلې دی **« وانما كان البذاة من الايمان لانه يودي الى كسر النفس والتواضع »** والحديث اخرجه ابن ماجه قاله المنذرى.

باب مَا جَاءَ فِي اسْتِحْبَابِ الطِّيبِ

باب د خوشبو استعمالولو د استحباب بیان

[۱۶۲] **(۱) حَدَّثَنَا نَعْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، عَنْ شَيْبَانَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُخْتَارِ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَكَّةٌ يَتَطَيَّبُ مِنْهَا".**

د انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم مرکبه خوشبو وه اودهغې نه به ئې خوشبولگوله.

قوله: **« عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- سَكَّةٌ يَتَطَيَّبُ مِنْهَا »** د سکه په تفسیر کښ دوه قوله دی د یو مرکب خوشبویئ نوم دې، وقیل هی وعاء للطيب. یعنی عطردان د کوم نه چه به هغوی خوشبوئ لگوله. والحديث اخرجه الترمذی، قاله المنذرى.

باب فِي إِصْلَاحِ الشَّعْرِ

باب د ویښختو سمولوپیان

[۱۶۳] **(۲) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ".**

دابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیل دی هرچاچه ویښته پریخودلې وي نوپه ښه طریقه دي ئې اوساتی.

« مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ » د دې مضمون په شروع کښ راغلو.

^۱: تقرده ابو داود، سنن الترمذی للشعائل (۲۱۶)، (تحفة الأشراف: ۱۶۱۱) (صحیح)

^۲: تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۶۹۱) (حسن صحیح)

باب فی الخضاب للنساء د زانود نکریزو بیان

[۱۶۴] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَرَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ: حَدَّثَنِي كَرِيمَةُ بِنْتُ هَمَامٍ، أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ خَضَابِ الْحِجَاءِ، فَقَالَتْ: لَا بَأْسَ بِهِ وَلَكِنْ أَكْرَهُهُ، كَانَ حَبِيبِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ رِيحَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: تُعْنِي خَضَابَ شَعْرِ الرَّأْسِ.

د کريمه بنت همام رضی اللہ عنہا نه روایت دي فرمائی چه بوه بنځه ام المومنین عائشه رضی اللہ عنہا ته راغله او تپوس ئې ورنه او کړو د نکریزو د خضاب په باره کښې نو ورته ئې او فرمائیل په دې کښې څه حرج نشته لیکن زه ئې بد گنم نبی صلی اللہ علیہ وسلم به د دې بوي بد گنرلو.

(۱) أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - فَسَأَلَتْهَا عَنْ خَضَابِ الْحِجَاءِ الْخِ

یوې زنانه د عائشې رضی اللہ عنہا نه تپوس او کړو د نکریزو د رنگ په باره کښې، نو هغوی او فرمائیل هیڅ باک پکښې نشته، خو زما خوښې نه دی، ځکه چه زما د محبوب رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغې بوټی ناخوښه وو.

خضاب د بدن هم وی او د ویښتو هم وی، د ویښتو هغه خو د سرو او ښخو دواړو دپاره جائز دي، خو د بدن خضاب لکه لاسونه او خپې هغه صرف د سرو په حق کښې مستحب دي. او د ښخو دپاره بغیر د حاجت او ضرورت نه حرام دي. او په ترجمه الباب کښې چونکه خضاب مقید کړې دي په للنساء سره په دې وجه مصنف رحمته الله علیه د خضاب نه خضاب الجسم مراد اخستلی دي. (بذل) والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى

[۱۶۵] (۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنِي غِبْطَةُ بِنْتُ عَمْرِو بْنِ الْمَجَاشِعِيِّ، قَالَتْ: حَدَّثَنِي عَمَّتِي أُمُّ الْحَسَنِ، عَنْ جَدَّتِهَا، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ هِنْدَ بِنْتَ عَتَبَةَ قَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ يَا يُعْنِي، قَالَ: "لَا أَبَا يُعْنِي حَتَّى تُغَيِّرِي كَفِّكَ كَأَنَّهُمَا كَفَّاسِبِعٌ".

د عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دي فرمائی چه هند بنت عتبه او وئیل اي د الله نبی زما سره بیعت وکړه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل تر هغې پورې درسره بیعت نه کوم تر څو چه دي دخپلو لاسونو رنگ نه وي بدل کړې ستاد دواړه لاسونو ورغوي داسې دی لکه د درندگانو ځناورو د ورغوو پشان.

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ هِنْدًا بِنْتَ عَتَبَةَ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ يَا يُعْنِي الْخِ

شرح الحديث :

یعنی هنده بنت عتبه رضی اللہ عنہا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض او کړو چه یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما سره بیعت او کړئ (د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نظر د هغې په لاسونو باندې پریوتلو په دې وجه، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل زه تاسره بیعت نه کوم تر څو چه تا په خپلو لاسونو باندې نکریزې نه وی لگولې، ځکه چه د نکریزو نه لگولو په وجه باندې هغه داسې معلومېږي چه دا د ځناور لاسونه دي.

۱: سنن النسائي/الزينة ۱۹ (۵۰۹۳)، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۵۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۷/۸، ۲۱۰) (ضعيف)

۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۹۴) (ضعيف)

د زنانه په نکریزو نه لگولو کښ چونکه تشبه بالرجال ده په دې وجه د هغې په حق کښ مکروه دی.

(نبي کریم ﷺ سره د ښځو بیعت کیدو طریقه)

د رسول الله ﷺ بیعت به د زنانو سره بغیر د اخذ بالید او بغیر د مصافحې نه وو لکه چه په روایاتو کښ د دې تصریح ده لهذا څوک دې د حدیث نه دا معنی فهم نه کړي چه د رسول الله ﷺ غرض دا وو چه د نکریزو نه مخکښ به زه مصافحه نه کوم، عائشه رضی الله عنها فرمائی (والله ما مس یده ﷺ يد امرأة قط) (بذل)

[۱۶۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصُّورِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا مُطِيعُ بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ عَصَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "أُؤَمِّتُ امْرَأَةً مِنْ وَرَاءِ سِتْرٍ يَدُهَا كِتَابٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ، فَقَالَ: مَا أَذْرِي أَيْدِي رَجُلٍ أُمِّدَ امْرَأَةً؟ قَالَتْ: بَلَى امْرَأَةً، قَالَ: لَوْ كُنْتُ امْرَأَةً لَغَيَّرْتُ أَطْفَارَكَ يَغْنَى بِالْحِجَاءِ."

د عائشه رضی الله عنها نه روایت دې فرمائی چه یوې ښځې د پردې نه شاته په لاس باندې نبي ﷺ ته اشاره وکړه نبي ﷺ د هغې لاس اونیو او ونې فرمائیل زه نه پوهیږم چه دا دسړي لاس دې او که دښځې هغې او ونیل بلکه دښځې لاس دې نبي ﷺ او فرمائیل که چرې ته ښځه ونې نو خپل نوکان به دي په نکریزو باندې رنگ کړي وې.

«عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ أُؤَمِّتُ امْرَأَةً مِنْ وَرَاءِ سِتْرٍ يَدُهَا كِتَابٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخ» او د نسائی په روایت کښ دی «ان امراءه مدت يدها الى النبي ﷺ بكتاب» عائشه رضی الله عنها فرمائی چه یوې زنانه د پردې نه اخوا لاس راوړد کړو او رسول الله ﷺ ته ئې یو پرچه ورکوله. نو رسول الله ﷺ لاس راښکلو او د هغې پرچه ئې او نه نیوله په دې فرمائیلو سره چه نه معلومېږي چه دا د سړي لاس دې او که د ښځې، هغې عرض او کړو: نه بلکه دا د زنانه لاس دې، نو رسول الله ﷺ او فرمائیل که ته ښځه وې نو په خپلو نوکونو به دې نکریزې لگولي. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

بَابُ فِي صَلَةِ الشَّعْرِ

باب دېل چا وښته د خپلو وښتو سره د یو ځای کولو بیان

د صلة الشعر په حدیث کښ ممانعت راغلې دې «لن رسول الله ﷺ الواصلة والمستوصلة» یعنی زنانه چه دخپل سر په وښتو کښ دخپلو کمسو د زیاتولو دپاره نورو وښتو یو ځای کړي. په دې مسئله کښ مذاهب د ائمه:

په وښتو کښ وښته یو ځای کول د امام مالک رحمه الله په نزد مطلقاً منع دی او د امام شافعی رحمه الله او امام احمد رحمه الله په نزد ممانعت خاص دې د انسان د وښتو سره، یعنی چه یو زنانه د بلې زنانه وښته شامل کړي، دا ممنوع دی، او که د یو څاروی وړی وغیره شامل کړي نو د دې دواړو په نزد دا جائز ده. او هم دا د احنافو مذهب دې لکه چه په موطاء د امام محمد

کښ دی او هم دغه شان په در مختار کښ هم دی او د حضرت راثي هم په بذل المجهود کښ دا معلومېږي خو د حضرت گنگو هی میلان د مطلق منع طرف ته دې که هغه ویښته د یو انسان وی او که د یوې زنانه یا د یو څاروی.

[۴۱۶۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَامَ حَجٍّ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَتَنَاولَ لُصَّةً مِنْ شَعْرِ كَأَنَّ فِي يَدِ حَرِيصٍ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذَا وَيَقُولُ: "إِنَّمَا هَلَكْتُ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذُوا هَذِهِ نِسَاؤَهُمْ".

د حمید بن عبد الرحمن رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چې د معاویه بن ابوسفیان نه مې اوریدلی دی په هغه کال په کوم کال چې هغه حج کړې وو او هغه په منبر باندې وو او د دربان د لاس نه ئې یو موږنی ویښته واخستل او وئې فرمائیل ای اهل مدینه ستاسو عالمان څه شول؟ مادنبي عليه السلام نه اوریدلی دی چې د دینه ئې منع فرمائیل اودانې هم فرمائیل کله چې بنی اسرائیلی د اکار شروع کړو نو هغوی تباہ شول.

قوله: «أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَامَ حَجٍّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ الْخ»

حمید بن عبد الرحمن وائی چې په کوم کال باندې معاویه رضی اللہ عنہ د حج دپاره تشریف راوړلو نو هغوی په منبر باندې تقریر کولو سره د یو شرطی د لاس نه د ویښتو خپله واخستله او وې فرمائیل ای اهل مدینه ستاسو علماء څه شو؟ (کوم چې د وصل الشعر نه منع نه کوی) ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چې هغوی به د دې نه منع فرمائیل، او فرمائیل به ئې چې د بنی اسرائیلو د هلاکت په اسبابو کښ یو سبب دا هم دې یعنی د زنانو په خپلو ویښتو کښ نور ویښته یو ځانې کول.

والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی، قاله المنذری.

[۴۱۶۸] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوِشِمَةَ".

د عبد الله رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چې نبی کریم و په هغه ښځه باندې لعنت وئیلې دې څوک چې دخپلو ویښتو سره دبل چا ویښته ولگوي او په خال لگونکي باندې او چاچه خال لگول ري.

(عن عبد الله قال لعن الله - الواصلة والمستوصلة والواشمة والمستوشمة والمتفلجات للحسن المميزات خلق الله عز وجل)

۱: صحيح البخاري/الأنبياء ۵۴ (۳۴۶۸)، واللباس ۸۳ (۵۹۳۲)، صحيح مسلم/اللباس ۳۳ (۲۱۲۷)، سنن الترمذي/الأدب ۳۲ (۲۷۸۱)، سنن النسائي/للزينة من المجتبى ۱۳ (۵۲۴۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۰۷)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الشعر ۱ (۲)، مسند احمد (۹۵/۴، ۹۷، ۹۸) (صحيح)
 ۲: صحيح البخاري/اللباس ۸۳ (۵۹۳۷)، ۸۵ (۵۹۴۰)، ۸۷ (۵۹۴۷)، صحيح مسلم/اللباس ۳۳ (۲۱۲۴)، سنن الترمذي/اللباس ۲۵ (۱۷۵۹)، الأدب ۳۳ (۲۷۸۳)، سنن النسائي/للزينة من المجتبى ۱۷ (۵۲۵۳)، سنن ابن ماجه/للنكاح ۵۲ (۱۹۸۷)، (تحفة الأشراف: ۸۱۳۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱/۲) (صحيح)

مضمون الحديث :

د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت دي چې الله پاک لعنت کوی په واشحات او مستوشحات، او واصلات باندې او متمصات باندې.

د متمصات تفسیر وړاندې په متن کښ مصنف رحمته الله علیه کړې دي : التي تنفس الحاجب حتى ترقه... یعنی هغه زنانه چې د وریزو نه ویښته اوباسی د هغې د نرۍ کولو دپاره، او د متفلجات نه مراد هغه زنانه دی چې د خپلو غاښونو ترمینځه فلج یعنی فصل کوی، کوم چې عام طور سره د کم عمره جینکو په غاښونو کښ وی. المغيرات خلق الله په دې کښ عله د منع ته اشاره ده چې په دې کارونو کښ تغیر د خلق الله موندلې شی، یعنی کوم خیز چې الله پاک څنگه پیدا کړې دي او هغه خیز د عادت مطابق هم دي په هغې کښ د خپل طرف نه تغیر کول، او که د عادت خلاف په چا کښ یو خیز پیدا کړې شی لکه زیاتی گوته، یاد زنانه په مخ باندې د گيرې راتلل، نو دهغې لري کول په دې کښ داخل نه دی. (بذل)

وړاندې په روایت کښ دی چې یوې زنانه چې د هغې کنیت ام یعقوب دي چې هغې ته کله د ابن مسعود رضي الله عنه دا خبره اورسیده نو هغه هغوی ته راغله او راتلو سره ئې د اعتراض په طور اووې چې تا په دې زنانو باندې لعنت کړې دي څه خبره ده؟ نو هغوی جواب ورکړو چې زه به په هغه چا لعنت ولی نه وایم په چا باندې چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لعنت کړې وی او قرآن پرې لعنت کړې وی هغه زنانه اووې چې ما خو قرآن لوستلې دي په دې کښ خو چرته هم لعنت نشته په هغوی باندې، نو هغوی جواب ورکړو چې آیا تا په قرآن کریم کښ نه دی لوستلې چې : ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ بیا هغې اووې چې ستا بنځه هم په دې کښ بعض کارونه کوی، نو هغوی او فرمائیل چې لاره شه او گوره، هغه لاره او ئې کتل او وې وئیل چې اوس خو داسې نه ده نو هغوی او فرمائیل : ﴿لَوْ كَانَتْ ذَلِكُمْ مَا كَانَتْ مَعَنَا﴾ که هغې داسې کړې وې نو مونږ سره نه شوه اوسیدې.

[۱۶۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى، وَعُمَرَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِحَاتِ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَالْوَاصِلَاتِ، وَقَالَ عُثْمَانُ: وَالْمُتَمَصَّاتِ، ثُمَّ اتَّفَقَا: وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغِيرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَبَلَغَ ذَلِكَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي أَسَدٍ يُقَالُ لَهَا: أُمُّ يَعْقُوبَ زَادَ عُثْمَانُ كَانَتْ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ ثُمَّ اتَّفَقَا، فَأَتَتْهُ فَقَالَتْ: بَلَّغْنِي عَنْكَ أَلَيْكَ لَعْنَتُ الْوَاشِحَاتِ وَالْمُسْتَوِشِمَاتِ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَالْوَاصِلَاتِ، وَقَالَ عُثْمَانُ: وَالْمُتَمَصَّاتِ، ثُمَّ اتَّفَقَا: وَالْمُتَفَلِّجَاتِ، قَالَ عُثْمَانُ: لِلْحُسْنِ الْمُغِيرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى، فَقَالَ: وَمَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى، قَالَتْ: لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ لَوْحِي الْمُصْحَفِ فَمَا وَجَدْتُهُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَئِنْ كُنْتُ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ ثُمَّ قَرَأَ: وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا سُورَةُ الْحَشْرِ آيَةً، قَالَتْ: إِنْ أَرَى بَعْضَ هَذَا عَلَى امْرَأَتِكَ، قَالَ: فَادْخُلِي فَأَنْظُرِي، فَدَخَلَتْ ثُمَّ

(۱) صحيح البخاري/تفسير سورة الحشر ٤ (٤٨٨٦)، اللباس ٨٢ (٥٩٣١)، ٨٤ (٥٩٣٩)، ٨٥ (٥٩٤٣)، ٨٦ (٥٩٤٤)، ٨٧ (٥٩٤٨)، صحيح مسلم/اللباس ٣٣ (٢١٢٥)، سنن الترمذي/الأدب ٣٣ (٢٧٨٢)، سنن النسائي/الزينة ٢٤ (٥١٠٢)، ٢٦ (٥١١٠)، الزينة من المعجمي ١٨ (٥٢٥٤)، سنن ابن ماجه/النجاح ٥٢ (١٩٨٩)، (تحفة الأشراف) ٩٤٥٠، وقوله أخرجه: مسند أحمد (٤٠٩/١، ٤١٥، ٤٣٤، ٤٤٨، ٤٥٤، ٤٦٢، ٤٦٥)، سنن الدارمي/الاشتدان ١٩ (٢٦٨٩) (صحيح)

خَرَجْتُ، فَقَالَ: مَا رَأَيْتَ؟ وَقَالَ عُثْمَانُ: فَقَالَتْ: مَا رَأَيْتُ، فَقَالَ: لَوْ كَانَ ذَلِكَ مَا كَانَتْ مَعَنَا."

د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې الله تعالی په هغه ښځو باندې لعنت کړې دې څوک چې خال لگونکي وي او چاچه خالونه لگولې وي او د محمد په روایت کښې واصلات لفظ ذکر دې یعنی چاچه دخپلو وینستوسره نور وینسته یوځای کړې وی او د عثمان په روایت کښې والمتنصصات یعنی په هغه ښځو هم لعنت دې څوک چې خپل وینسته او بایي په باقی روایت کښې دواړه راویان متفق دي او د ښائسته کیدو دپاره خپل غاښونه کولارونکي هم په لعنت والابښځو کښې داخل وي او د الله تعالی جوړ کړې شوې شکل اوصورت بدلوي، راوی وائی د قبیلې بن اسد یوه ښځه چې نوم ئې ام یعقوب وو ماته دا خبر راوړسیدو چې هغه ښځه قران کریم وائی او عبد الله بن مسعود و ته راغله او وئې وئیل چې تابه خال لگونکي ښځه باندې لعنت وئیلې دې او په هغه چا باندې هم چاچه خالونه لگولې وي محمد بن عیسی داهم وئیلی دی او دخپلو وینستوسره دنورو وینستو په یوځای کونکي باندې هم او د عثمان په روایت کښې دی دویښتوپه ویستونکي باندې هم او د غاښونو په نري کونکي باندې هم، د عثمان په روایت کښې دی چاچه د حسن او جمال دپاره د الله تعالی جوړ کړې شوې شکل اوصورت بدل کړې وي عبد الله بن مسعود و او فرمائیل زه به پري ولي لعنت نه وایم په چا باندې چې نبی صلی الله علیه و آله لعنت وئیلې دې او هغه د قران کریم په اعتبار سره هم دلعت مستحق ده هغې ښځې او وئیل چې ماد دواړو کتوبه مینځ کښې قران کریم لوستلې دې لیکن دا خبره په کښې مانه ده موندلې عبد الله به ورته او وئیل که چېرې تاد الله کتاب په غور وفکر سره تلاوت کړې وې نو خامخا به درته دا حکم ملاو شوې وو، اوبیا ئې دا ایت کریمه او وئیلو: «وما آتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا» هغې او وئیل ماستا ښځه لیدلې وه چې دا کارونه ئې کړي وو هغه ورته او وئیل ډیره ښه ده ته دننه لاره شه او وبې گوره هغه دننه لاره اوبیا راغله او وی وئیل مالی هم نشته عبد الله بن مسعود رضي الله عنه او وئیل چې هغې داسې کړي وې نو ستا سره به نه وې.

والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری

[۱۷۰] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ أَسَامَةَ، عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جَبْرِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لُعِنَتِ الْوَاصِلَةُ وَالْمُسْتَوْصِلَةُ وَالنَّامِصَةُ وَالْمُتَّصِمَةُ وَالْوَاشِمَةُ وَالْمُسْتَوْشِمَةُ مِنْ غَيْرِ دَاءٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَتَفْسِيرُ الْوَاصِلَةِ الَّتِي تَصِلُ الشَّعْرَ بِشَعْرِ النِّسَاءِ وَالْمُسْتَوْصِلَةُ الْمَعْمُولُ بِهَا، وَالنَّامِصَةُ الَّتِي تَنْقُشُ الْحَاجِبَ حَتَّى تُرْفَعَ وَالْمُتَّصِمَةُ الْمَعْمُولُ بِهَا، وَالْوَاشِمَةُ الَّتِي تَجْعَلُ الْخَيْلَانَ فِي وَجْهِهَا بِكُحْلِ أَوْ مِدَادٍ وَالْمُسْتَوْشِمَةُ الْمَعْمُولُ بِهَا.

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چې دو یختوبه یوځای کونکي او لگونکي باندې اود تندي دوختر وپستونکي اود چندباره چې ویستلې شي او خال لگونکي اود چادپاره چې حال لگولې شي کوم چې د عذر نه بغيروي پدوی د الله تعالی لعنت دي، امام ابوداؤد فرمائی چې واصله هغه چاته وئیلې شي څوک چې دنوروزنانوو دویتوسره نور ریخته یوځای کوي، اونامصه هغه چاته وتلې شي غاښونه نري کوي او متنصه هغه چاته وئیلې شي

۱: تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۶۳۷۸) (صحیح)

د چاغبښونه چه نري کولې شي او واشمه خال لگونکي ته وائی او مستوشمه هغه چاته وئيلي شي د چاسره چه دا کار کيږي ، ابو داؤد وائی چه احمد وئيلي دی په کوم شي باندي دويتر په ترلو کښي څه حرج نشته.

وراندې په کتاب کښ مصنف رحمه الله خپله د خپل طرف نه د هغه الفاظو کوم چه په حديث کښ راغلی دی تفسير او تشریح کړې ده او د هغې په آخر کښ دی

[۱۷۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: "لَا بَأْسَ بِالْقَرَامِلِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: كَأَنَّهُ يَذْهَبُ إِلَى أَنَّ الْمَنْهَى عَنْهُ شَعُورُ النِّسَاءِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: كَانَ أَحْمَدُ يَقُولُ الْقَرَامِلُ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ.

سعيد بن جبیر وائی چه دويختر په ترلو کښي څه حرج نشته ابو داؤد وائی چه اند وئيلي دی په کوم شي باندي دويختو په ترلو کښي څه حرج نشته.

﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ كَانَ أَحْمَدُ يَقُولُ الْقَرَامِلُ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ ﴾ امام ابو داؤد رحمه الله د خپل استاد امام احمد بن حنبل رحمه الله رائي نقل فرمائی چه په قرامل يعنی د پيوي په اچولو کښ هيڅ باک نشته. يعنی زنانه که په خپلو ويښتو کښ د يو ځناور وړي يعنی د وړي پيوي يا ريښي پيوي يو ځائي کړي نو په دې کښ هيڅ باک نشته، گويا منع د شعر النساء په يو ځائي کولو کښ ده. (د دې مسئلې تشریح په شروع کښ تيره شوې ده)

بَابُ فِي رَدِّ الطِّيبِ

د خوشبود واپس کولو بيان

[۱۷۲] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَعْنَى، أَنَّ أَبَا عَمْرِو الرِّحْمَنِ الْمُقَرَّرَ حَدَّثَهُمْ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَلَا يَرُدُّهُ فَإِنَّهُ طِيبٌ الرَّيْحِ خَفِيفُ الْمَحَلِّ".

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائيلى دی چاته چه خوشبو پيش کړې شي نو هغه دي نه واپس کوي ځکه چه ددې بوي ښکلې دې او وزن ئې سپک دې،

﴿ مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَلَا يَرُدُّهُ فَإِنَّهُ طِيبٌ الرَّيْحِ خَفِيفُ الْمَحَلِّ ﴾

يعنی په کوم سړی چه خوشبوئی يعنی عطر وغيره پيش کړې شي يعنی هديه نو هغه دې نه واپس کوي، ځکه چه دا داسې هديه ده چه د هغې بوئی ډير عمده دې (چه هغې طرف ته د انسان طبيعت مائل کيږي) او په اوچتولو کښ سپک دې، په دې حيثيت سره هم سپک دې چه وزنی خيز نه دې او دې حيثيت سره هم چه ډير قيمتی خيز نه دې چه د هغه د احسان بوجه اوچتول وي، عام طور سره دا خيزونه يو بل ته هديه کولې شي. والحديث اخرجه مسلم والنسائي، ولفظ مسلم ﴿ مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ ﴾ قاله المنذرى.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۶۷۹) (ضعيف منكر)

۲: صحيح مسلم الألفاظ من الأدب ۵ (۲۲۵۳)، سنن النسائي للزينة من المعجمي ۲۰ (۵۲۶۱)، (تحفة الأشراف: ۱۳۹۴۵) وقد أخرجه: مسند احمد (۳۲۰/۲) (صحيح)

باب مَا جَاءَ فِي الْمَرْأَةِ تَطْيِيبُ لِلْخُرُوجِ

باب هكومه بنسخه چه د هكور نه د وتلو دپاره خوشبو لېكوي

[۴۱۷۳] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، أَخْبَرَنَا ثَابِتُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا اسْتَعْطَرَتِ الْمَرْأَةُ فَمَرَّتْ عَلَى الْقَوْمِ لِيَجِدُوا رِيحَهَا فَهِيَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: قَوْلًا شَدِيدًا".

د ابو موسی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی کله چه یوه بنسخه عطر استعمال کړي اوبیا دسرو په مینځ کښې تیریري ددې دپاره چه په سرو باندې ددې خوشبو ورشي نو هغه زنانه داسې داسې ده یعنی نبی صلی الله علیه و آله ډیره بده وگنرله.

په حدیث الباب کښ زنانه په سختی سره منع کړې شوې دی، د دې خبرې نه چه کله هغه د څه ضرورت دپاره د کور نه بهر تشریف اوړي نو خوشبوئی دې نه لگوي او هم دغه شان په احادیثو کښ په طیب الرجال او طیب النساء کښ دا فرق بیان کړې شوې دې چه په اول کښ خوشبوئی کیدل پکار دی رنگ دې پکښ نه وی او په دویم کښ رنگ وی خوشبوئی نه وی. الحديث الاول حدیث ابی موسی رضی الله عنه اخرجه الترمذی والنسائي، ولفظ النسائي، فهي زانية.

[۴۱۷۴] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ عُبَيْدِ مَوْلَى أَبِي رَهْمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَقِيْتُهُ امْرَأَةً وَجَدَ مِنْهَا رِيحَ الطَّيِّبِ يَنْفَعُ وَلَدَيْهَا إِغْصَارًا، فَقَالَ: يَا أُمَّةَ الْجَبَّارِ جُئْتِ مِنَ الْمَسْجِدِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: وَلَكِ تَطْيِيبٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ حَتَّى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ امْرَأَةٍ تَطْيِيبَتْ لِهَذَا الْمَسْجِدِ حَتَّى تُرْجِعَ فَتَغْتَسِلَ غُسْلَهَا مِنَ الْجَنَابَةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْإِغْصَارُ غَبَارٌ.

د ابو هريره رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه یوه زنانه راسره مخامخ شوه چه خوشبوئی ورته روانه وه اودهغې لمن هوا الوزوله هغه ورته اووئیل اي دجبار وينځې ته دجومات نه راغلې؟ هغې اووئیل هو، ابوهريره ورته اووئیل ایا خوشبودي لگولې ده هغې اووئیل هو، ابوهريره او فرمائیل مادني کریم نه اوریدلی دی کوم چه زما دوست وو هغه فرمائیل کوي زنانه چه خوشبو لگولې وي اومسجد ته داخله شي نو دهغې مونځ نه کيږي ترڅو چه هغه کورته نه وي تلی اود جنابت په شان غسل شي نه وي کړي.

[۴۱۷۵] (۳) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو عَلْقَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَتْ بِخُورٍ فَلَا تُشْهَدَنَّ مَعَنَا الْعِشَاءَ"، قَالَ ابْنُ لُقَيْلٍ: عِشَاءُ الْآخِرَةِ.

د ابوهريره رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی کوي بنسخې چه دخوشبو

۱: سنن الترمذی للأدب ۳۵ (۲۷۸۶)، سنن النسائي للزينة ۳۵ (۵۱۲۹)، (تحفة الأشراف: ۹۰۲۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۴۰۰، ۴۱۸، ۴۱۹) (حسن)

۲: سنن ابن ماجه للفتن ۱۹ (۴۰۰۲)، (تحفة الأشراف: ۱۴۱۳۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۴۶۷۲، ۲۹۷، ۳۶۵، ۴۴۴، ۴۶۱) (صحيح)

۳: صحيح مسلم للصلاة ۳۰ (۴۴۴)، سنن النسائي للزينة ۳۷ (۵۱۳۱)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۰۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۰۴/۲) (صحيح)

سپري كړي وي هغه دي زمونږ سره دماخوستن په موند كېني نه شاملېږي.
والحديث الثانی حديث الى هريرة رضي الله عنه أخرجه ابن ماجه، والحديث الثالث حديث الى هريرة ايضا
أخرجه النسائي، قاله المنذري.

باب في الخلق للرجال

باب د سرو دپاره د خلق (خوشبو) د استعمالو لوبيان

خلق د يو مركب خوشبويي نوم دي كومه چه د زعفران وغيره نه جوړېږي هم په دي وجه
رنگداره وي، د جمهورو په نزد د سرو په حق كېن ممنوع ده او د امام مالك رحمه الله په نزد
مباح ده لكه چه په كتاب النكاح كېن باب قلة المهر كېن راي عبدالرحمن بن عوف وعليه ردع
زعفران الحديث په شرح كېن تير شوي دي.

[٤١٧٦] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءُ الْخُرَّاسَانِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْقَرٍ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ
يَاسِرٍ، قَالَ: "قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِ لَيْلَا وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَخَلَقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَقَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ، وَلَمْ يَرْجُبْ بِي، وَقَالَ: أَذْهَبُ فَأَغْسِلُ هَذَا عَنكَ، فَذَهَبْتُ فَغَسَلْتُهُ ثُمَّ جِئْتُ
وَقَدْ بَقِيَ عَلَيَّ مِنْهُ رَدْعٌ فَسَلَّمْتُ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ وَلَمْ يَرْجُبْ بِي، وَقَالَ: أَذْهَبُ فَأَغْسِلُ هَذَا عَنكَ، فَذَهَبْتُ فَغَسَلْتُهُ ثُمَّ
جِئْتُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ وَرَجَّبْ بِي، وَقَالَ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَحْضُرُ جَنَازَةَ الْكَافِرِ بَعِيرٌ وَلَا الْمُتَضَمِّعُ بِالزَّعْفَرَانِ وَلَا
الْجَنْبُ، قَالَ: وَرَخَّصَ لِلْجَنْبِ إِذَا نَامَ أَوْ أَكَلَ أَوْ شَرِبَ أَنْ يَتَوَضَّأَ".

دعمار بن ياسر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه زه خپل كورته د شپي راغلم او لاسونه مي
چاودلي وو نو كوروالا زما په لاسونو باندې د زعفرانو خلق ولگول كله چه سحرشونودني
عليه السلام په خدمت كېني حاضر شوم اسلام مي ورباندې واچولو ماته ئي د سلام جواب رانكړو
اونه ئي راته پخیر راغلي او وئيل، او وئي فرمائيل لار شه اودا ووينځه زه لارم ما چه
اووینځل نوبيا راغلم اسلام مي واچولو ماته ئي د سلام جواب راکړو او پخیر راغلي بي
راته او وئيل اوبيا ئي او فرمائيل يقينا فرشتي پخیر سره د کافر جنازي ته نه حاضرېږي اونه
په زعفرانو باندې لهلي شوي ته اونه جنب ته، راوی وائی اجازت ئي ورکړو د جنب دپاره
كله چه اوده شي يا خوراک او کړي پاڅکل او کړي ددې خبرې چه اودس به کوي.

﴿عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِ لَيْلَا وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ فَخَلَقُونِي بِزَعْفَرَانٍ الْخ﴾

سیدنا عمار بن یاسر رضي الله عنه فرمائي چه زه د خپل کار نه فارغ کیدو سره چه د شپي یا ماښام
خپل کور ته اورسیدم نو «د یخنۍ او د محنت په وجه، زما لاسونه چودلي وو نو زما د کور
خلقو زما په لاسونو باندې خلق یعنی زعفران والا خوشبوئی اولگوله (دواء وعلاج) سحر
چه کله زه د رسول الله ﷺ په خدمت کېن حاضر شوم او سلام مي اوکړو (نو چونکه د هغوی
په جامه او بدن باندې زعفرانی رنگ ښکاره کیدو، رسول الله ﷺ زما د سلام جواب رانکړو
او نه ئي مرجبا اووي، او وئي فرمائيل چه لار شه او دا وینځه، زه فوراً لارم او هغه مي
وینځلو او سلام کولو سره کیناستلم هغه وخت هم رسول الله ﷺ زما د سلام جواب رانکړو
ځکه چه د هغې اثر لا باقی وو، او بیا رسول الله ﷺ او فرمائيل چه لار شه او دا وینځه، زه

لارم او ومې وينځلو بيا راغلم دې وخت کښ رسول الله ﷺ زما د سلام جواب راکړو او مرجبا ئې اوئيل، او وې فرمائيل چه بيشکه د خير ملائک نه خو د کافر په جنازه کښ شريکيږي او نه د زعفران خوشبوئې لگونکي په جنازه کښ، او نه جنبی ته حاضرېږي. د دې نه روستو روايت کښ دی ﴿ثَلَاثَةٌ لَا تَقْرُبُهُمُ الْمَلَائِكَةُ جِيفَةُ الْكَافِرِ وَالْمُتَضَمُّعُ بِالْخُلُقِ وَالْجَنْبُ إِلَّا أَنْ يَتَوَضَّأَ﴾

[۴۱۸۰] (۱) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "ثَلَاثَةٌ لَا تَقْرُبُهُمُ الْمَلَائِكَةُ: جِيفَةُ الْكَافِرِ، وَالْمُتَضَمُّعُ بِالْخُلُقِ، وَالْجَنْبُ إِلَّا أَنْ يَتَوَضَّأَ."

دعمار بن ياسر رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائيلى دی درې کسان داسې دی چه فرشته ورته نه نژدې کيږي يود کافر مړي ته اوبل هغه کس دې چه خلوق ئې لگولې وي اوبل جنب دې چه اودس ئې نه وي کړې.

د جنبی د اودس يوه خاص فائده :

يعنی جنبی که صرف اودس اوکړی او غسل موخر کړی د مانځه د وخته پورې نو بيا په دې کښ هيڅ نقصان نشته ملائک هغه ته راځي، دا مضمون او د دې حديث حواله په کتاب الطهارة باب ما فى الجنب يوغر الغسل کښ تير شوې دې، چه د هغې لفظ دا وو لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ولا كلب ولا جنب... هلته مونږ دا ليکلي دی چه که جنبی اودس اوکړي نو بيا د هغه دا حکم نه دې لکه چه د موجوده باب په حديث کښ دی.

[۴۱۷۷] (۲) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَطَاءٍ ابْنُ أَبِي الْخَوَّارِ، أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْيَعْمَرِ يُخْبِرُ عَنْ رَجُلٍ أَخْبَرَهُ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، زَعَمَ عُمَرُ: أَنَّ يَحْيَى سَمِيَ ذَلِكَ الرَّجُلَ، فَتَنَسَّى عُمَرُ اسْمَهُ أَنَّ عَمَّارًا، قَالَ: تَخَلَّفْتُ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ وَالْأَوَّلِ أَتَمُّ بِكَثِيرٍ فِيهِ ذِكْرُ الْغُسْلِ، قَالَ: قُلْتُ لِعُمَرَ: وَهُمْ حُرْمٌ؟ قَالَ: لَا، الْقَوْمُ مُقِيمُونَ.

دعمار بن ياسر نه همدارنگې روايت منقول دې ليکن اولنې روايت کامل دې او په دې روايت کښې د غسل ذکر نشته ابن جريج وئيلي دی چه ماعمر بن يحيى ته اووئيل ايا په دې وخت کښې خلق دا حرام په حالت کښې وو؟ هغه اووئيل نه، بلکه ټول خلق پخپلو کورونو کښې مقيم وو.

[۴۱۷۸] (۳) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ الْأَسَدِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَرْبٍ الْأَسَدِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: سَمِعْنَا أَبَا مُوسَى يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَعَالَى صَلَاةَ رَجُلٍ فِي جَسَدِهِ شَيْءٌ مِّنْ خُلُقٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: جَدَّاهُ زَيْدٌ، وَزَيْادٌ.

دابو موسی رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه رسول کریم صلی الله علیه و آله فرمائيلى دی دهغه کس مونځ نه قبلېږي دچاپه جسم باندې چه لږ غوندي خلوق هم لگيدلي وي امام ابوداود وائی چه دده

(۱): تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۴۷) (حسن)

(۲): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۷۶) (حسن)

(۳): تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۹۱۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۴۰۳) (ضعيف)

دنیکه اونیا نوم زید او زیاد دی.
 «عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْنَا أَبَا مُوسَى يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ رَجُلٍ فِي جَسَدِهِ شَيْءٌ مِنْ خُلُقٍ». قَالَ أَبُو دَاوُدَ جَدَّاهُ زَيْدٌ وَزَيْنَادٌ» دا حدیث ربیع بن انس د خپلو جدينو نه روایت کوی لکه چه پورته په سند کښ راغلل یعنی د مورد پلار او د پلار د پلار نه..... مصنف رحمته الله فرمائی چه په هغوی کښ د یو نوم زید او د بل نوم زیاد دی.

[۴۱۷۹] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أَنَّ هَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَاهُمَا، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ هُبَيْرٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّزَعُّفِ لِلرِّجَالِ"، وَقَالَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، أَنَّ يَتَزَعَّفُ الرَّجُلُ.

دانس رحمته الله نه روایت فرمائی چه رسول الله و منع فرمائیله ده د دینه چه سرې زعفران ولکوي اود اسماعیل راوی نه «أن يتزعفر الرجل» الفاظ منقول دي.

[۴۱۸۱] (۲) حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرُّقِّيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي يُونُسَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَمْدَانِيِّ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ: "لَمَّا فَتَحَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ جَعَلَ أَهْلَ مَكَّةَ يَأْتُونَهُ بِصِبْيَانِهِمْ، فَيَذَعُوهُمْ بِالْبَرَكَةِ وَيَمْسَحُ رُءُوسَهُمْ، قَالَ: فَمَجَى عَيْنِي إِلَيْهِ وَأَنَا مُخَلِّقٌ فَلَمْ يَمْسَحْنِي مِنْ أَجْلِ الْخُلُقِ".

دولید بن عقبه نه روایت دی فرمائی هرکله چه نبی صلی الله علیه و سلم مکه فتح کړه نودمي خلقوبه ورته خپل ماشومان راوستل نبی صلی الله علیه و سلم به هغوی ته دبرکت دپاره دعا کوله او ددوی په سرونوبه ئې لاس راښکلو ، راوی وائی چه یوخل ورته زه راوستلی شوم اوماخلوق لگولې وو نودخلوق په وجد ئې پد ماباندې لاس راښکلو.

قوله: «عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ قَالَ لَمَّا فَتَحَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ جَعَلَ أَهْلُ مَكَّةَ يَأْتُونَهُ بِصِبْيَانِهِمْ فَيَذَعُوهُمْ بِالْبَرَكَةِ وَيَمْسَحُ رُءُوسَهُمْ قَالَ فَمَجَى عَيْنِي إِلَيْهِ وَأَنَا مُخَلِّقٌ فَلَمْ يَمْسَحْنِي مِنْ أَجْلِ الْخُلُقِ» یعنی د فتح مکې په ورځ باندې ډیر خلق (یعنی مسلمة الفتح کښ) خپلو بچو لره د رسول الله صلی الله علیه و سلم په خدمت کښ راوستل نو رسول الله صلی الله علیه و سلم به د هغوی دپاره دعا فرمائیله د برکت او خپل لاس مبارک به ئې د هغوی په سرونو باندې راښکلو. دا ولید بن عقبه رحمته الله د حدیث راوی فرمائی چه زه هم راوستلې شوم هغوی خو په ما باندې خلقو لگیدلې وونوبه دي وجه رسول الله صلی الله علیه و سلم زما په سر باندې خپل لاس مبارک راښکلو.

[۴۱۸۲] (۳) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا هَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ الْعَلَوِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ أَثَرُ صَفَرَةٍ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَلَمًا يَوَاجُهُ رَجُلًا فِي وَجْهِهِ شَيْءٌ يَكْرَهُهُ فَلَمَّا خَرَجَ، قَالَ: لَوْ أَمَرْتُمْ هَذَا أَنْ يَغْسِلَ هَذَا عَنَّهُ.

دانس بن مالک رحمته الله نه روایت دی فرمائی چه یوکس دښی صلی الله علیه و سلم په خدمت کښي حاضر

۱: صحيح مسلم للباس ۲۳ (۲۱۰۱)، سنن الترمذي للأدب ۵۱ (۲۸۱۵)، سنن النسائي للحيح ۴۳ (۲۷۰۷)، الزينة من المجتبى ۱۹ (۵۲۵۸)، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۱، ۹۹۲)، وقد أخرجه: صحيح البخاري للباس ۳۳ (۵۸۴۶) (صحيح)
 ۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۹۵)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳۲/۴) (منكر)
 ۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۶۷)، وقد أخرجه: سنن الترمذي / الشماثل ۳۴۶، سنن النسائي / اليوم والليلة (۲۳۵)، وأحاده المؤلف في الأدب (۴۷۸۹)، مسند أحمد (۱۳۳/۳، ۱۵۴، ۱۶۰) (ضعيف)

شواپه هغه باندې دزی پروالي اثر وو، اونی ﷺ به ډیر کم دهغه کس سره مخامخ کیدو دچاپه مخ چه به داسې یوشې وو چه هغه به بد گنړلو، نوهرکله چه اورتو نورې فرمائیل که چرې تاسوده ته حکم کړې وې چه دا زیروالي دخان نه اووینخې نوبهتره به وه.

﴿ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا سَلَمُ الْعَلَوِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَعَلَيْهِ أَكْثَرُ صُفْرَةٍ الْخ ﴾

د حديث مضمون واضح دې، دا حديث هم په دې سند سره په كتاب الادب، باب في حسن المعاشرة كنب راروان دې او هلته دا زيادت دې ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ سَلَمٌ لَيْسَ هُوَ عَلَوِيًّا كَانَ يُنْصِرُ فِي التَّجُومِ الْخ ﴾ يعنى په سند كنب چه كوم سلم علوى راوى راغلي دې هغوى ته علوى د دې معنى په لحاظ سره نه شى وئيلي كيدي چه هغوى خپله د على ﷺ په اولاد كنب دى بلكه دا د علو نه دې دا د علم نجوم نه واقف وو گويا نجومى وو په دې وجه هغوى ته علوى وائى.

باب مَا جَاءَ فِي الشَّعْرِ

باب د ويښتو ساتلو بيان

[۴۱۸۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْهَارِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: "مَا رَأَيْتُ مِنْ ذِي لَبَّةٍ أَحْسَنَ فِي حُلَّةٍ خَمْرَاءَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، زَادَ مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ لَهُ شَعْرٌ يَضْرِبُ مِنْكِيبِهِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: كَذَا رَوَاهُ إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: يَضْرِبُ مِنْكِيبِهِ، وَقَالَ شُعْبَةُ: يَبْلُغُ شَحْمَةً أَدْنَاهُ.

دبراء بن عازب رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ما په سره جوړه کنبې داسې څوک نه دی لیدلی چه دغوږونو پورې وینسته ئې پریښي وي اودنبی ﷺ نه ښکلی وي محمد بن سلیمان په خپل روایت کنبې دا اضافه کړې ده چه دومره وینسته ئې ساتلي وو چه غوږونوته رسیدل. امام ابوداؤد فرمائی چه همدارنگې دا روایت اسرائیل داسحاق نه نقل کړې دي اوئيلي ئې دي چه دسروینسته ئې غوږونونه رسیدل، اوشعبه وئيلي دی چه دغوږونونرموته رسیدل.

﴿ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ مَا رَأَيْتُ مِنْ ذِي لَبَّةٍ أَحْسَنَ فِي حُلَّةٍ خَمْرَاءَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- زَادَ مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ لَهُ شَعْرٌ يَضْرِبُ مِنْكِيبِهِ. وَقَالَ شُعْبَةُ يَبْلُغُ شَحْمَةً أَدْنَاهُ ﴾

سیدنا براء رضی الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ په شان وینسته پریخودونکې چه په سره جوړه کنب وى زیات ښکلی نه دې لیدلې هم په دې روایت کنب وړاندې یو راوی د رسول الله ﷺ د وینستو مبارکو په باره کنب دا بیان کړې ده چه د رسول الله ﷺ د سر مبارک وینسته به اوږو پورې لگیدل، او بل راوی اووې چه د دواړو غوږونو مبارکو د غاړو پورې، او د دې نه پس د انس رضی الله عنه په روایت کنب راځی چه ﴿ اِلَى الصَّافِ اَدْنَاهُ ﴾ دا ټول روایات په

(۱) صحیح مسلم الفضائل ۲۵ (۲۳۳۷)، سنن الترمذی للالباس ۴ (۱۷۲۴)، الأدب ۴۷ (۲۸۱۱)، المناقب ۸ (۳۱۳۵)، الشامل ۱ (۳)، ۳ (۲۵)، سنن النسائي للزينة ۹ (۵۰۶۳)، الزينة من المجتبى ۵ (۵۲۳۵)، ۳۹ (۵۳۱۶)، (تحفة الأشراف: ۱۸۴۷)، وقد أخرجه: صحيح البخاري للمناقب ۲۳ (۳۵۵۱)، واللباس ۳۵ (۵۸۴۸)، ۶۸ (۵۹۰۳)، سنن ابن ماجه لللباس ۲۰ (۳۵۹۹)، مسند احمد (۲۸۱/۴) (۲۹۵) (صحیح)

اختلاف د اوقاتو او اختلاف د زمان باندې محمول دی. په یو وخت باندې نه چه څوک نې تعارض او گنډی.

[۴۱۸۴] (۱) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غُمَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي اسْمَاعِيلَ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ شَعْرَتَانِ شَحْمَةٌ أَذُنَيْهِ".

دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله وینسته د غوږونو نرموته رسیدل.

[۴۱۸۵] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ".

دانس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د نبی صلی الله علیه و آله د سرویخته د غوږونو نرموته رسیدل.

[۴۱۸۶] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيْهِ".

دانس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د نبی صلی الله علیه و آله د سرویخته د غوږونو نیمي ته رسیدل.

[۴۱۸۷] (۴) حَدَّثَنَا ابْنُ نُفَيْلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوْقَ الْوُفْرَةِ وَدُونَ الْجُمَةِ".

دام المومنین عائشة رضي الله عنها نه روایت دي فرمائی چه د نبی صلی الله علیه و آله وینسته مبارک دوفره نه زیات وو او دجمه نه کم وو. (وفره هغه وختونه وئیل شي چه د غوږونو پورې وي او جمه هغه وختونه وئیلی شي کوم چه داوږو پورې وي).

﴿عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَوْقَ الْوُفْرَةِ وَدُونَ الْخ﴾

د وینستو قسمونه او د هغې نومونه :

وفره او جمه او لمه... کوم چه په اول حدیث کښ تیر شو دا د وینستو (سنو) قسمونه دی. د یو قول مطابق وفره د ټولو نه کمه درجه ده، د غوږونو د غاړو پورې. او لمه د هغې نه زیاتې، او جمه د هغې نه هم زیاتې یعنی اوږو ته نژدې، دې ترتیب لره یادولو دپاره مونږ د خپلو استاذانو نه لفظ د وِج اوريدلې دي په اول قسم کښ حرف واو، او دویم کښ لام او دریم کښ جیم دي.

^۱: انظر حديث رقم: (٤٠٧٢)، (تحفة الأشراف: ١٨٦٩) (صحيح)

^۲: سنن الترمذي/الشمائل ٣ (٢٩)، سنن النسائي/الزينة ٩ (٥٠٦٤)، الزينة من المجتبى ٥ (٥٢٣٦)، (تحفة الأشراف: ٤٦٩، ١٨٩٦٣)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/اللباس ٦٨ (٥٩٠٤)، سنن ابن ماجه/اللباس ٣٦ (٣٦٣٤)، مسند احمد (١١٣/٣)، (١٦٥) (صحيح)

^۳: صحيح مسلم/الفضائل ٢٦ (٢٣٣٨)، سنن الترمذي/الشمائل (٢٤)، سنن النسائي/الزينة من المجتبى ٥ (٥٢٣٦)، (تحفة الأشراف: ٥٦٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٢/٣، ٢٤٩) (صحيح)

^۴: سنن الترمذي/اللباس ٢١ (١٧٥٥)، سنن ابن ماجه/اللباس ٣٦ (٣٦٣٥)، (تحفة الأشراف: ١٧٠١٩) (حسن صحيح)

د ابوداؤد او ترمذی په روایتونو کښې تعارض او په هغې کښې تطبیق :

او د ترمذی په روایت کښې په حدیث د عائشې رضی اللہ تعالیٰ عنہا کښې د دې خلاف دی په هغې کښې دی (فوق الجمه دون الوفرة) کوم چه په ظاهر کښې تعارض دې او د دې تشریح هم خلاف ده کومه چه مونږ د وینستو په ترتیب کښې بیان کړه. د دې توجیه دا کیدی شي چه د فوق او دون دواړو معنی په دواړو روایتونو کښې بیله بیله واخستلې شي، د ابوداؤد په روایت کښې د فوق معنی زائد او د دون معنی کم یعنی ناقص واخستلې شي، او مطلب به دا وی چه د وفره نه زیات او د جمه نه کم، د دې دواړو درمیانی درجه وه یعنی لڼه، او د ترمذی په روایت کښې به د فوق معنی اخستلې شي پورته او د دون معنی به اخستلې شي اسفل یعنی لاندې پس مطلب دا شو چه د رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وینسته د جمه نه لږ شان پورته او د وفره نه لږ لاندې وو، د دې مصداق هم لڼه شوه، والله تعالی اعلم.

د سر د وینستو په باره کښې د رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم عادت مبارک :

په دې احادیثو کښې د رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم د وینستو (سنږو) حال مذکور دې، د دې نه معلومه چه د رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم عادت مبارک په سر مبارک باندې د وینستو ساتلو وو، دا مضمون زمونږ په نزد په کتاب الطهارة کښې د غسل جنابت په بیان کښې د علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ په قول (ومن ثم عادت راسي) د لاندې تیر شوي دې هغه دې هم اوکتلې شي، ابن العربی وائی چه د سر وینسته د هغې زینت دې د هغې باقی ساتل سنت دی او حلق ئې بدعت دې، او په شرح د مصابیح کښې لیکلې دی چه رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم د خپل سر مبارک حلق د هجرت نه پس صرف درې کرته کړې دې په عمره د حدیبیه کښې، په عمره القضاء کښې، او په حجة الوداع کښې، او تقصیر د هغوی نه صرف یو ځل ثابت دې لکه چه په صحیحین کښې دی. (قاله الباجوري في شرح الشمايل)

قلت : واما مذهب الحنفية ففي الروضة للزندويستي ان السنة في شعر الراس اما الفرق او الحلق وذكر الطحاوي ان الحلق سنة ونسب ذلك الى العلماء الثلاثة (شامي ۲۶۱/۵) (هندي ۳۵۷/۵) معزيا للتارخالية) وفي الفتاوى المحمودية ۱۴۹/۵، عام عادت مبارکه ئې د وینستو د ساتلو وو، خرنیل ترې نه ډیر کم ثابت دی، بعض صحابه کرامو رضی اللہ تعالیٰ عنہم به همیشه خرائیلو. والحديث اخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذري.

باب مَا جَاءَ فِي الْفَرْقِ

باب د سر په مینځ کښې د لار جوړولو بیان

[۴۱۸۸] (حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَغْنِي يَسْدُلُونَ أَشْعَارَهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعِجَةً مُوَافِقَةً أَهْلَ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ فَسَدَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَّقَ بَعْدُ."

۱: صحيح البخاري/المناقب ۲۳ (۳۵۵۸)، ومناقب الأنصار ۵۲ (۳۹۴۴)، واللباس ۷۰ (۵۹۱۷)، صحيح مسلم/الفضائل ۲۴ (۲۳۳۶)، سنن الترمذی/الشمائل ۳ (۲۹)، سنن النسائي/الزينة من المجتبى ۷ (۵۲۴۰)، سنن ابن ماجه/اللباس ۳۶ (۳۱۳۲)، (تحفة الأشراف: ۵۸۳۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۴۶۷، ۲۶۱، ۲۸۷، ۳۲۰) (صحيح)

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه من اهل کتابو (یهودیانو اونصرانیانو) به ویښته اوږده پریخودل او مشرکانو به پکښې لارویستله اونبی ﷺ به د اهل کتابو سره په هغه څه کښې چه حکم ئې ورته نه ووشوي موافقت ناشنا گنړلو او دتندي ویښته به ئې اوږده ساتل اویا به ئې په سرکښې لاره هم ویستله.

قوله: (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ - يَغْنَى - يَسْتَلُونَ أَشْعَارَهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تُعْجِبُهُ مُوَافَقَةُ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ فَسَدَّلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَّقَ بَعْدُ)

سیدنا ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه اهل کتابو به په ویښتو کښ سدل کولو او مشرکینو به فرق یعنی لاره ویستله او رسول الله ﷺ ته په شروع کښ په هغه امورو کښ چه د هغې په باره کښ په هغوی باندې څه وحی او هدايت نه وو نازل شوې د اهل کتابو موافقت خوښ وو، او هم په دې وجه کیدې شوه چه د هغه اهل کتابو فعل د هغوی په دین کښ ثابت وی، په خلاف د مشرکینو چه د هغوی په یو کار کښ هم دا احتمال نه وو چه هغه دې د الله پاک د طرف نه وی، او د رسول الله ﷺ د اهل کتابو موافقت کول زړونو لره د اسلام طرف ته مائل کول هم وو، بیا چه کله الله پاک اسلام ته غلبه ورکړه نو بیا رسول الله ﷺ د هغوی ښکاره مخالفت شروع کړو. (بذل) پس په دې خیز کښ رسول الله ﷺ د هغوی موافقت پریخودلو سره د سدل په ځانې لاره ویستل شروع کړل. د سدل نه مراد دا دې چه د سر وړاندې ویښته په تندې باندې اچول او د فرق مطلب دا دې چه د سر د مخامخ حصې ویښتو لره په دوه حصو کښ تقسیمول د ښې طرف ویښتو لره ښې طرف ته او د گس طرف ویښتو لره گس طرف ته کړې شی، پس د دې نه روستو روایت کښ راځی کوم چه د عائشې صدیقې رضي الله عنها نه روایت دي هغوی فرمائی.

[۴۱۸۹] (حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ مُحَمَّدٍ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ الزَّيْتَرِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كُنْتُ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَفْرُقَ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَعْتُ الْفَرْقَ مِنْ يَافُوجِهِ وَأَرْسِلُ نَاصِيَتَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ".

د ام المومنین عائشة رضي الله عنها نه روایت دي فرمائی کله چه به مادښې ﷺ په سرکښې لاره ویستل غوښتل نو دسریه مینځ کښې به مې لار ویستله اودښې ﷺ دتندي ویښته به مې ددواړو سترگو په مینځ بیل کړل.

(إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَفْرُقَ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَدَعْتُ الْفَرْقَ مِنْ يَافُوجِهِ وَأَرْسِلُ نَاصِيَتَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ) چه کله به ما د رسول الله ﷺ په سر مبارک کښ لار ویستله نو (وړاندې هغوی د دې طریقه بیانوی) چه د هغوی د سر مبارک د مینځ نه به مې لار ویستله او د وړاندې حصې ویښته به مې په دوه حصو کښ تقسیم کړل ښې او گس طرف ته، د دې حدیث نه معلومه شوه چه په ویښتو کښ لاره ویستل سنت دی: حدیث ابن عباس رضي الله عنه اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه.

باب فِي تَطْوِيلِ الْجُمَةِ

باب د سرد ویستو د اوږدولو بیان

[۴۱۹۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، وَسُفْيَانُ بْنُ عُقَيْبَةَ السَّوَامِيُّ هُوَ أَخُو قَبِيصَةَ، وَحُمَيْدُ بْنُ غَوَّارٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِي شَعْرٌ طَوِيلٌ فَلَمَّا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ذَهَابَ ذَهَابٌ، قَالَ: فَرَجَعْتُ فُجَزَزْتُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ مِنَ الْغَدِ، فَقَالَ: إِنِّي لَمْ أَغْنِكَ وَهَذَا أَحْسَنُ."

د وائل بن حجر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه یوځل زما دسر ویښته اوږده شوي وو اوزه د نبی صلی الله علیه و آله په خدمت کښې حاضر شوم نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل نحوست دې نحوست دې، ما چه دا واوریدل نو واپس لارم بله ورځ چه بیاراتلم نو ویښته مې کم کړل اورا غلم نبی صلی الله علیه و آله راته او فرمائیل ماخوته نه وي قصد کړي داسې ویښته خوبه ترري.

قوله: «عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلِي شَعْرٌ طَوِيلٌ الْخ»

د دې حدیث حواله او مضمون په باب فی الحمره کښ تیر شوې دې، والحديث أخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب فِي الرَّجُلِ يَعْصُ شَعْرَهُ

باب د هغه سړی بیان چه خپل ویښته کونځي کوي

[۴۱۹۱] (۲) حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ هَانِيٍّ "قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَكَّةَ وَلَهُ أَرْبَعُ غَدَائِرَ تَغْنِي عَقَائِصَ".

دام هاني بنت ابی طالب رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه کله چه مکه فتح شوه اونبې صلی الله علیه و آله راغې نو د سردوختونه ئې څلور کونځي جوړې شوي وې.
قوله: «عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ قَالَتْ أُمُّ هَانِيٍّ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى مَكَّةَ وَلَهُ أَرْبَعُ غَدَائِرَ تَغْنِي عَقَائِصَ» او د شمائل هم په دې حدیث کښ یو لفظ زائد دې «قدم رسول الله صلی الله علیه و آله مكة قدمة» علامه باجوری لیکي ای مرة من القدوم... او بیا لیکي چه د دې نه مراد هغه قدوم دې کوم چه په فتح مکه کښ شوې وو، هغوی فرمائی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله تشریف راوړل مکې مکرمې ته د هجرت نه پس څلور کرته شوې وو، په عمره القضاء کښ، فتح مکه، عمره الجعرانة او حجة الوداع.

شرح الحديث :

ام هانی رضي الله عنها فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله مکې مکرمې ته تشریف راوړلو په داسې حال کښ چه د هغوی د سرد ویښتو څلور کمسې وې.
غداير د غدیره جمع ده او په یو روایت کښ «اربع ضفائر» دې دا دواړه روایتونه په ترمذی

۱: سنن النسائي للزينة ٦ (٥٠٥٥)، سنن ابن ماجه للالباس ٣٧ (٣٦٣٦)، (تحفة الأشراف: ١١٧٨٢) (صحیح)
۲: سنن الترمذی للالباس ٣٩ (١٧٨١)، سنن ابن ماجه للالباس ٣٦ (٣٦٣١)، (تحفة الأشراف: ١٨٠١١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢٥، ٣٤١/٨) (صحیح)

کښ دی غداثر او صفائو او ذوا به چه د هغې ذکر د وړاندې باب په حدیث کښ راځی دا ټول هم معنی دی. الشعر المصفور (گلگوتی وینسته) هغه وینسته چه هغې ته غوته ورکړې شوې وی یعنی د کمسو په شان لکه چه په کتاب الطهارة کښ د غسل حائض د لاندې د نقض صفائو مسئله کښ تیر شوې دی، حضرت شیخ په خصائل کښ لیکي د سرو دپاره د زنانو په شان کمسې کول مکروه دی. په دې حدیث کښ د کمسو نه مراد هم هغه وینسته دی په کوم کښ چه تشبه نه وی چه د تشبه رسول الله ﷺ پخپله ممانعت فرمائیلې دې، او په ابن ماجه کښ ترجمه الباب داسې دې، باب اتخاذ الجملة والصفائو... د هغې په حاشیه کښ حضرت شاه عبد الغنی صاحب رحمه الله لیکي: قوله: وله اربع غداثر... لعله فعل ذلك لدفع الغبار قلت وهو الظاهر لانه صلى الله عليه وسلم كان في السفر (تحفه) یعنی د رسول الله ﷺ معمول د وینستو پریځودلو خو وو خو د صفائو معمول ئې نه وو د ضرورت د وجې نه به ئې د سفر د گردو غبار نه د بچ کیدو دپاره هغوی خپل وینسته مبارک داسې کول. او یو وی عقص یعنی د سر ټولو وینستو لره یو ځانې کولو سره شاته اړولو باندې جوړه تړل دا هغه دې چه د هغې ذکر په کتاب الصلوة کښ (باب الرجل یصلی عاصفا) کښ تیر شوې دې، او دغه شان د مونځ کولو نه منع راغلې ده. ام هانی رحمه الله چه فرمائی چه رسول الله ﷺ تشریف راوړلو مکې مکرمې ته یو کورت، نور هم دغه شان په بعض روایتونو کښ راځی چه رسول الله ﷺ زمونږ کور مکې مکرمې ته تشریف راوړلو مثلاً هغه فرمائی چه د فتح مکه په ورځ رسول الله ﷺ زمونږ په کور کښ د صلوة ضحی اته رکعتونه کړل. د دې مقصد دا دې چه ام هانی رحمه الله چه د علی رحمه الله خور او د رسول الله ﷺ د ترة لور ده هغې هجرت نه دې فرمائیلې، دا د مهاجراتو نه نه وه ځکه چه د هغې اسلام د فتح مکه نه پس دې په دې وجه هجرت ته خبره اونه رسیدله.

والحدیث أخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذری

باب فی خلق الرأس

باب د سر خریلو بیان

[۴۱۹۲] (۱) حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرِمٍ، وَابْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي يَعْقُوبَ يَحَدِّثُ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَمَرَ آلَ جَعْفَرٍ ثَلَاثًا أَنْ يَأْتِيَهُمْ ثُمَّ أَتَاهُمْ، فَقَالَ: لَا تَبْكُوا عَلَيَّ أَحْيَى بَعْدَ الْيَوْمِ، ثُمَّ قَالَ: اذْعُوا إِلَى بَنِي أَبِي كُحَيْلٍ عَيْنًا كَأَنَّا أَفْرَحُ، فَقَالَ: اذْعُوا إِلَى الْخَلْقِ، فَأَمَرَهُ فَنَحَلَنِي رُغُوسًا".

د عبد الله بن جعفر رحمه الله نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم ﷺ د جعفر خاندان ته درې ورځې مهلت ورکړي وو (یعنی د جعفر د ماتم دپاره) اوبیانې ﷺ دوی ته راغې او اوي فرمائیل دنن نه پس به تاسو زما په ورور پسې نه جاري اوبیاني او فرمائیل تاسو ماته زما دورور بچي راوړئ نومونږ نبی ﷺ ته راوستلې شواو د مرغود جو په شان زمونږ وینسته گډوډ کړي شوي وو نبی ﷺ او فرمائیل ناني را او غواړي او زمونږ د سرونو خریلو حکم ئې وکړو.

شرح الحديث :

قوله: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَفْهَلَ آلِ جَعْفَرٍ ثَلَاثًا أَنْ يَأْتِيَهُمْ ثُمَّ أَتَاهُمْ الْخ) سيدنا جعفر بن ابی طالب عليه السلام چه د رسول الله عليه السلام د ترة خوښي دي کوم چه په جنگ موته کښ شهيد شوې وو د هغوی خوښي عبد الله بن جعفر عليه السلام فرماني چه رسول الله عليه السلام د هغوی د کور خلکو ته تر درې ورځو پورې مهلت ورکړو يعنې د ژړا او غم کولو، بيا درې ورځې پس رسول الله عليه السلام کور ته تشریف راوړلو او وې فرمائيل بس اوس ژړا بنده کړئ. بيا رسول الله عليه السلام او فرمائيل چه ماته زما ورپرونه راوړئ. مونږ رسول الله عليه السلام ته راوستلې شو، مونږ دومره واره واره وو لکه چرگوتي رسول الله عليه السلام حلاق رااوغوښتلو زمونږ سرونه ئې اوڅرنيل. د بذل المجهود نه هم دا معلومېږي چه دا ماشومان هغه وخت ډير واره وو د کور خلکو دوی په غيږ کښ راوستل، خو د تاريخ نه معلومېږي چه دوی دومره واره نه وو. پس عبد الله بن جعفر عليه السلام کوم چه خپله د هغوی خوښي دي او دا واقعه بيان فرماني د هغوی عمر د رسول الله عليه السلام د وفات په وخت کښ لس کاله وو. هم په دي وجه نورو شارحينو ليکلي دي چه په «كَانَا أَفْرَغَ» کښ تشبيه د وړوکوالي په اعتبار سره نه ده بلکه د ويښتو په اعتبار سره ده. چه د هغه بچو په سر باندې ويښته غټ وو او داسې ښکاريدل لکه د چرگوتو په بدن باندې چه ولاړ ولاړ ويښته وي. او حلق ئې د هغوی په دي وجه اوکړو، اگر چه د ويښتو ساتل افضل دي چه د ويښتو ساتلو نه پس د هغې خيال ساتل، او د هغې تيل لگول او گومنځول وو چه هغه د هغوی مور ته د دي غم په زمانه کښ گرانه وه. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذوي

باب فِي الدَّوَابِّ

بابه د چوتي (زلفو) ساتلو بيان

[٤١٩٣] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: أَحْمَدُ كَانَ رَجُلًا صَالِحًا، قَالَ: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْقَرْعِ وَالْقَرْعُ أَنْ يُخْلَقَ رَأْسُ الصَّبِيِّ فَيُتْرَكَ بَعْضُ شَعْرِهِ".

د عبد الله بن عمر عليه السلام نه روايت دي فرماني چه رسول كريم عليه السلام منع فرمائيلي ده د دينه چه د ماشوم سر وڅړيلي شي او بعضې ويښته ئې پريخودلي شي.
(عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْقَرْعِ وَالْقَرْعُ أَنْ يُخْلَقَ رَأْسُ الصَّبِيِّ فَيُتْرَكَ بَعْضُ شَعْرِهِ)

د دي باب په ټولو روايتونو کښ د قرع (٢) ممانعت ذکر دي چه د هغې تفسير هم پکښ ذکر

(١): صحيح البخاري للاباس ٧٢ (٥٩٢١)، صحيح مسلم للاباس ٣١ (٢١٢٠)، سنن النسائي للزينة ٥ (٥٠٥٣)، سنن ابن ماجه للاباس ٢٨ (٣٦٣٧)، (تحفة الأشراف: ٨٢٤٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/ ٢)، ٣٩، ٥٥، ٦٧، ٨٢، ٨٣، ١٠١، ١٠٦، ١١٨، ١٣٧، ١٤٣، ١٥٤) (صحيح)

(٢) قرع په لغت کښ په فضاء کښ د وريځو متفرق ټکرو ته وائي کومې چه د لرې نه پريږيدونکې ښکاري، په سر کښ چه کوم ويښته داسې پريخودلي شي چونکه هغه هم داسې محسوسېږي په دي وجه هغې ته قرع وائي

دې، هغه دا چه د يو ماشوم د سر ويښته د خړيلو په وخت د هغې څه حصه باقی پريخودلې شي، خو دا نهی د صبی سره خاص نه ده، حکم د غټ دپاره هم دا دی، ممکنه ده چه په هغه زمانه کښ به خلقو د خپلو بچو سره هم داسې کول په مینه محبت کښ.
والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[۴۱۹۴] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَهَى عَنِ الْقَرْعِ، وَهُوَ أَنْ يُخْلَقَ رَأْسُ الصَّبِيِّ فَتُتْرَكَ لَهُ ذُوَابُهُ".

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم منع فرمائیل ده د دینه چه د ماشوم سر و خړیلی شي او بعضي ويښته ئي د کونځي په شکل کښي پريخودلي شي.

[۴۱۹۵] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى صَبِيًّا قَدْ حُلِقَ بَعْضُ شَعْرِهِ وَتُرِكَ بَعْضُهُ فَهَاجَمَهُ عَنْ ذَلِكَ، وَقَالَ: احْلِقُوهُ كُلَّهُ أَوْ اتْرُكُوهُ كُلَّهُ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم وليدو چه د سر دويختو بعضي حصه ئي خړيلي شوي وو او بعضي حصه ئي پريخودلي شوي وه نومنع ئي او فرمائيله ددې کارنه او او ئي فرمائیل يا خو ورله ټول سر و خړوي يا ټول پريږدي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخَصَةِ

باب د هلكا نو دپاره د زلفو ساتلو د جواز بيان

[۴۱۹۶] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحَبَّابِ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَتْ لِي ذُوَابَةٌ، فَقَالَتْ لِي أُمِّي: لَا أَجْزُهَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْدُهَا وَيَأْخُذُ بِهَا".

د انس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه زما د سر دويښتونه زلفي جوړي شوي وي ماته زما مور او ونييل چه زه دا نه که کوم څکه چه نبی صلی الله علیه وسلم به دا نيولي او رابښکل به ئي، او کله به هسي نبی صلی الله علیه وسلم د شفقت په وجه ونيولي.

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَتْ لِي ذُوَابَةٌ فَقَالَتْ لِي أُمِّي لَا أَجْزُهَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمْدُهَا وَيَأْخُذُ بِهَا)

دا د انس رضي الله عنه د مور فعل دي (۴) چه د انس رضي الله عنه د سر کوم ويښته به د هغوی په وړوکوالي کښ رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلو لاسو مبارکو باندې نيول او رابښکل به ئي د هغې په باره کښ هغه فرمائی چه هغه به زه کله هم پرې نکړم د سر د نورو ويښتو سره.

۱: تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۵۸۶)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۰۱/۲، ۱۴۳، ۱۵۴) (صحيح)

۲: سنن النسائي للربيع ۳ (۵۰۵۱)، مسند أحمد (۸۷۲) وانظر رقم: (۱۹۳)، (تحفة الأشراف: ۷۵۲۵)، وقد أخرجه: صحيح مسلم للباب ۳۱ (۲۱۲۰) (صحيح)

۳: تقدربه أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۳۲۶) (ضعيف الإسناد)

۴: لهذا د مصنف رضي الله عنه د هغوی د فعل نه د ذوابه په جواز باندې استدلال محل نظر دي

[۴۱۹۷] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ حَسَّانٍ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فَحَدَّثَنِي أَخِي الْمَغِيرَةُ، قَالَتْ: وَأَنْتَ يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ وَلَكَ قُرْآنٌ أَوْ قُصَّتَانِ، فَمَسَحَ رَأْسَكَ وَبَرَكَ عَلَيْكَ، وَقَالَ: «اخْلُقُوا هَذَيْنِ أَوْ قُصُوهُمَا فَإِنَّ هَذَا زِيُّ الْيَهُودِ».

د حجاج بن حسان رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مونږ انس بن مالک ته ورغلو نوماته زماخور مغیره حدیث بیان کړو او ونې ونیل چه تاسو په هغه وخت کښې هلکان وئ اوستاسو د سرونونه به دوه زلفې زورنډي وي انس بن مالک ستاسو په سر باندې لاس رابښکلو او دخیر او برکت دپاره ئې دعا وغوښته اوونې فرمانیل دا زلفې وڅړوی یانې کټ کړئ؟ ځکه چه دا د یهودیانو طریقه ده.

﴿ دَخَلْنَا عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فَحَدَّثَنِي أَخِي الْمَغِيرَةُ قَالَتْ وَأَنْتَ يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ وَلَكَ قُرْآنٌ أَوْ قُصَّتَانِ فَمَسَحَ رَأْسَكَ وَبَرَكَ عَلَيْكَ وَقَالَ : اخْلُقُوا هَذَيْنِ أَوْ قُصُوهُمَا فَإِنَّ هَذَا زِيُّ الْيَهُودِ ﴾

حجاج بن حسان د خپل وړوکوالی واقعہ بیانوی چه مونږ یو ځل انس رضی اللہ عنہ کړه لارو. هلته تلو سره څه اوشو هغوی ته خود وړوکوالی هغه خبره یاده نه وه په دې وجه هغوی د خپلې خور نه نقل کوی، پس ماته زما خور مغیره بیان اوکړو چه ته خو هغه وخت ماشوم وې او ستا په سر باندې د ویښتو دوه حصې وې نو انس رضی اللہ عنہ ستا په سر باندې لاس رابښکلی وو او د برکت دعاء ئې کړې وه او دا ئې هم فرمائیلې وو چه دا دواړه حصې پرې کړه ځکه چه دا د یهودو طریقه ده. دا حدیث د ترجمه الباب سره مناسب نه دې. فتامل.

باب فِي اخْذِ الشَّارِبِ

باب د بریتود کمولو بیان

[۴۱۹۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سَفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الْخِثَانُ وَالْإِسْتِحْدَادُ وَتَنْفُ الْإِبطِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ».

د ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی فطرت په پنځه څیزونو کښې دې پاتې داسې اوفرمائیل چه پینځه څیزونه د فطرت سره تعلق لري: (۱) ختنه یعنی سنتول (۲) دنوم نه ښکته صفائي کول (۳) دطرخونو ویښته ویستل (۴) نوکان کټ کول (۲) بریتونه کمول. ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الْخِثَانُ وَالْإِسْتِحْدَادُ وَتَنْفُ الْإِبطِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ» ﴾

دا حدیث په ابواب الوضوء باب السواک من الفطرة کښ تیر شوې دې او په دې باندې تفصیلی کلام هم هلته تیر شوې دې. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذرى

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۲۲) (ضعيف الإسناد)
۲: صحيح البخاري للباب ۶۳ (۵۸۸۹)، ۶۴ (۵۸۹۱) الاستئذان ۵۱ (۶۲۹۷)، صحيح مسلم للطهارة ۱۶ (۲۵۷)، سنن النسائي للطهارة ۹ (۹)، الرينة من المجتبى ۱ (۵۲۲۷)، سنن ابن ماجه للطهارة ۸ (۲۹۲)، (تحفة الأشراف: ۱۳۱۲۶)، وقد أخرجه: سنن الترمذي للأدب ۱۴ (۲۷۵۶)، موطا امام مالك لصفة النبي ۳ (۳ موقوفاً) مسند احمد (۲۳۹/۲) (صحيح)

[۱۹۹:] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِإِخْفَاءِ الشَّوَارِبِ وَإِعْفَاءِ الذِّخْرِ.

د عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم و دبریتو په کمولو اود پیرې پریخودلو حکم فرمایلی دې.

[۲۰۰:] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا صَدَقَةُ الدَّقِيقِي، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْجَوْنِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "وَقَدْ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَتَنْفِ الْإِبْطِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا مَرَّةً"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي عُمَرَ، عَنْ أَنَسٍ، لَمْ يَذْكُرِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَقَدْ لَنَا وَهَذَا أَصَحُّ.

د انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم ﷺ زمونږ د شرمگاه د صفای دپاره اود نوکانو دکت کولو دپاره اود دبریتو دکت کولو دپاره اود ترخونودو وختو دویستلو دپاره یوخل خلوبښت ورځي میعاد مقرر کړو. امام ابوداؤد فرمائی دا روایت جعفر بن ابی سلیمان دابو عمران نه او هغه د انس بن مالک نه هم نقل کړي دي لیکن د نبی ﷺ ذکر نې پکښې نه دی کړي اوداسې ئې وئیلی دی چه نبی ﷺ زمونږ دپاره وخت مقرر کړو اودا روایت دتولونه زیات صحیح دې.

«عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ وَقَدْ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَتَنْفِ الْإِبْطِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا مَرَّةً»

شرح الحديث :

یعنی رسول الله ﷺ د نامه نه د لاندې وینستو د خرنیلو او دغه شان د هغه ټولو څیزونو کوم چه په دې حدیث کښ ذکر دی، د هغې حد خلوبښت ورځي یوخل مقرر کړو. یعنی د دې څیزونو اکثر او انتهائی موده رسول الله ﷺ دا تجویز او فرمایله، یعنی د دې نه پس خود هغې د باقی پریخودلو بالکل گنجائش نشته، اوس دا چه اولی او مناسب څه دی؟ د دې معلومات به د نورو روایتونو او د فقهاء کرامو د اقوالو نه معلومېږي، حضرت په بذل کښ لیکلي دي: وهذا تحديد لاكثر المدة ويستحب ذلك من الجمعة الى الجمعة والا فلا تحديد فيه بل كلما كثر ازاله ويختلف ذلك باختلاف طباع الناس.... یعنی د حاجت په وخت دې دا ټول کارونه او کړې شی. د خلقو طبیعتونه په دې کښ مختلف دی د بعضو نوکونه او وینسته زر غټیږي او د بعضو روستو وفي هامش البذل: روی انه عليه السلام كان يأخذ أظفاره وشاربه كل جمعة ويحلق العانة في عشرين وتنفي الإبط في أربعين وفي العالم كبرية: الأفضل الأسبوع والخمسة عشر الوسط، ولا عذر في أكثر من أربعين الخ وقرب منه ما في الدر المختار. اهوالحدث أخرجه الترمذي قاله المنذرى.

۱: صحيح مسلم للطهارة ١٦ (٢٥٩)، سنن الترمذي للأدب ١٨ (٢٧٦٤)، سنن النسائي للطهارة ١٥ (١٥)، الزينة ٥٤ (٥٢٢٨)، (تحفة الأشراف: ٨٥٤٢)، وقد أخرجه: صحيح البخاري للباس ٦٤ (٥٨٩٢)، ٦٥ (٥٨٩٣)، الزينة من السنن ٢ (٥٠٤٩)، الزينة من المجتبى ٢ (٥٢٢٨)، موطا امام مالك للشعر ١ (١)، مسند احمد (٥٢/٢) (صحيح)
 ٢: صحيح مسلم للطهارة ١٦ (٢٥٨)، سنن الترمذي للأدب ١٤ (٢٧٥٨)، سنن النسائي للطهارة ١٤ (١٤)، سنن ابن ماجه للطهارة ٨ (٢٩٥)، (تحفة الأشراف: ١٠٧٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٢٢/٣، ٢٠٣، ٢٥٥) (صحيح)

[۲۰۱] حَدَّثَنَا ابْنُ نَفِيلٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَقَرَأَهُ عَبْدُ الْمَلِكِ عَلَى أَبِي الزُّبَيْرِ، وَرَوَاهُ أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "كُنَّا نُعْفِي السَّبَالَ إِلَّا فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْإِسْتِحْدَادُ حَلَقُ الْعَانَةِ.

د جابر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه مونږ به د حج نه علاوه همیشه ږيري اوږدي ساتلي ، امام ابو داؤد فرمائی چه داستحداد نه مراد دنوم نه لاندې ويښته كت كول دي .

﴿عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نُعْفِي السَّبَالَ إِلَّا فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ﴾

شرح الحديث :

سبال د سبله جمع ده لکه چه رقاب جمع د رقبة ده، دا د هغه جموع نه ده چه د هغې نه مراد تشيه وی یعنی د شارب طرفین، د بریتو دواړه طرفونه ښې طرف او گس طرف، د هغې په باره کښ دواړه اقوال دی بعض وائی چه دا په شارب کښ داخل دی او دویم قول دا دې چه دا د گيري په حکم کښ دی پس حافظ رحمه الله لیکي قوله وقص الشارب، الشارب هو الشعر النابت على الشفة العليا واختلف في جانبيه وهما السبالان، فقیل هما من الشارب وبشرع قصهما معه، وقيل هما من جملة شعر اللحية اهـ. جابر رضي الله عنه د سبالتين په باره کښ فرمائی چه مونږ به د لوڼې ساتل خو په حج او عمره کښ به مو دا پرې کول، قال العزالي في الاحياء ولا باس بترك سبالتيه یعنی علی ما خلقه الله تعالى وهما طرفا الشارب... امام غزالي رحمه الله هم داسې فرمائی چه د سبالتين په باقی ساتلو کښ هيڅ باک نشته. (بذل)

او په صحيح بخاری کښ باب قص الشارب واللحية، یعنی ابن عمر رضي الله عنه به خپل شارب دومره پرې کول چه د شونډو سپین والې به ټپي ښکاره کيدو او هغه دواړه به ټپي هم اخستل کوم چه د شارب او د لحيه ترمينځه دی، د دې نه مراد هم هغه سبالتين دی، قال الكرمانی رحمه الله هذين يعني بطرفي الشفتين الذين هما بين الشارب واللحية وملتقاهما كما هو العادة عند قص الشارب في ان ينظف الزاويتان ايضا من الشارب.... او بيا وړاندې لیکي : ويحتمل ان يراد بهما طرفا العنقفة... چه دا هم احتمال دي چه د هذين نه مراد د گيري دواړه طرفونه مراد وی. د ابن عمر رضي الله عنه کوم روایت چه مونږ ذکر کړي دي د بخاری نه گویا دا مخالف دي د ابو داؤد د جابر رضي الله عنه د روایت سره. چه په هغې کښ دا دی چه مونږ به سبالتين باقی ساتل سوا د حج او عمرې نه، خو د ابن عمر رضي الله عنه پلار عمر رضي الله عنه معمول د سبالتين د باقی ساتلو وو. پس په فتح الباری کښ دی : وقد روى مالك عن زيد بن اسلم ان عمر رضي الله عنه كان اذا غضب قتل شاربته... یعنی عمر رضي الله عنه به چه کله په څه خبره باندې غصه شو نو خپل بریت به ټپي تاو هل. دلته د شارب نه مراد په ظاهر کښ سبالتين دی ځکه چه ول خو هم هغې ته ورکړي کيدې شی نه اصل شارب ته، او بعض علماء کرامو د بعض احنافو نه نقل کړي دي چه قال لا باس ببقاء الشوارب في الحرب ارها بالعدو ونقله الحافظ ايضا في الفتح ۳۴۷/۱۰.

۱: تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۲۷۸۹) (ضعيف الإسناد)

باب فی نَتْفِ الشَّيْبِ

باب د بیری یا سر نه د سپینو ویشتود ویستلو بیان

[۴۲۰۲] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الْمَعْنَى، عَنِ ابْنِ عُجْلَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَنْتِفُوا الشَّيْبَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ، قَالَ عَنْ سُفْيَانَ: إِلَّا كَأَنَّهُ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقَالَ فِي حَدِيثٍ يَحْيَى: إِلَّا كَأَنَّ اللَّهَ لَهُ بِهَا حَسَنَةٌ وَحَقَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ."

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روايت کوي فرمائي چه رسول پاک ﷺ فرمائيلى دى دسر يا بيري نه سپين ويښته مه اوباسئ خکه چه هيڅ يو مسلمان داسي نشته د چا چه د اسلام په حالت کښي ويښته سپين شوي وي مگر دغه ويښته به دده دپاره د قيامت په ورځ نور وي، د يحيي په روايت کښي دى ددغه کس دپاره به دهر يو سپين ويښته په بدل کښي يوه يوه نيکي وليکلې شي او يوه يوه بدې به ئې معاف کړې شي.

قوله: «لَا تَنْتِفُوا الشَّيْبَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ، إِلَّا كَأَنَّهُ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه سپين ويښته مه اوباسئ (که په گيره کښ وي او که

په سر کښ وي قاله النووي) د کوم سړي چه ويښته د اسلام په حالت کښ سپين شى نو

هغه ويښته به د هغه دپاره د قيامت په ورځ باندې د رنرا ذريعه وي.

زمونږ استاذ مولانا محمد اسعد صاحب رحمته الله عليه به فرمائيل چه د اسلام او ايمان په حالت کښ وخت تيريدل دا هم عبادت دې انتهى کلامه. خکه چه ښکاره ده چه ايمان او اسلام خود ايمان اصل او جرړه ده نو د اتصاف بالايمان سره چه کوم وخت تيريږي او عمر زياتيږي هغه هم عبادت دې. والحديث اخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب فی الخَضَابِ

باب د خضاب بيان

[۴۲۰۳] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَسَلِّمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، يَنْتَلِهُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ».

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه نبی کریم ﷺ فرمائيلى دى يهوديان اونصرانيان خپل ويښته نه رنگ کوي تاسود دوى مخالفت وکړئ يعنى بيړي رنگ کړئ.

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَنْتَلِهُ بِهِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ»

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۷۸۳، ۸۸۰۱)، وقد أخرجه: سنن الترمذي للأدب ۵۹ (۲۸۲۱)، سنن النسائي للزينة ۱۳ (۵۰۸۳)، سنن ابن ماجه للأدب ۲۵ (۳۷۲۱)، مسند احمد (۲۰۶۲، ۲۰۷، ۲۱۲) (حسن صحيح)
 ۲: صحيح البخاري للأنبياء ۵۰ (۳۴۶۲) واللباس ۶۷ (۵۸۹۹)، صحيح مسلم لللباس ۲۵ (۲۱۰۳)، سنن الترمذي لللباس ۲۰ (۱۷۵۲)، سنن النسائي للزينة ۱۴ (۵۰۷۵)، سنن ابن ماجه لللباس ۳۳ (۳۶۲۱)، (تحفة الأشراف: ۱۳۴۸۰، ۱۵۱۴۲) وقد أخرجه: مسند احمد (۲۴۰/۲، ۲۶۰، ۳۰۹، ۴۰۱) (صحيح)

یهود او نصاری به خضاب نه کولو، مسلمانانو لره د هغوی په مخالفت کښ خضاب کول پکار دی.

د خضاب حکم عند الاثمة :

امام نووی رحمہ اللہ فرمائی چه زمونږ مذهب استحباب خضاب دې د سرو او ښخو دواړو دپاره، زیر یا سور او خضاب سواد حرام دې د اصح قول په بناء باندې. (بذل) او په حاشیه د بذل کښ دی چه د احنافو مذهب هم دا دې صرح به الشامی اذ قال : يستحب للرجل خضاب شعره ولحيته ولو في غير حرب، وبسط الاختلاف في ذلك القارى في شرح الشامل، وقال حجة من احب ترك الخضاب الحديث المذكور قبل (من شاب شيبة في الاسلام الحديث) اه

او هم دا مسلک د امام احمد رحمہ اللہ دې قال الموفق : ويستحب خضاب الشعر بغير السواد. امام احمد رحمہ اللہ فرمائی چه کله زه شيخ مخضوب ته گورم نه په دې باندې خوشحالیږم. د حضرات شيخین ابوبکر او عمر رضی اللہ عنہما نه خضاب ثابت دې او د علی رضی اللہ عنہ نه ترک خضاب، حافظ فرمائی چه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم یو جماعت خضاب اختیار کړې دې او یو جماعت ترک خضاب، د دې ترمینځه طبری رحمہ اللہ تطبیق داسې کړې دې چه د چا دپاره چه څه مناسب او لائق وه هغه هم هغه شان او کړل. د بعضو سپین وینسته په کتلو کښ بدې ښکاره کیدل او د بعضو غیر شنیع، حافظ فرمائی : لكن الخضاب مطلقا اولى لان فيه امثال الامر في مخالفة اهل الكتاب، وفيه صيانة الشعر عن تعلق الغبار وغيره، ورائدې فرمائی : مگر دا چه د ښهر د خلقو عادت د ترک خضاب وی ځکه چه په دې صورت کښ چه کوم سړې خضاب کوی هغه به په مقام د شهرت کښ وی په دې وجه دې صورت کښ د هغه په حق کښ به ترک خضاب اولی وی.

په خضاب اسود کښ مذاهب ائمه :

دویمه مسئله دلته د خضاب اسود ده قال النووی : يحرم خضابه السواد على الاصح وقيل يكره تنزيها والمختار التحريم لقوله صلى الله عليه وسلم في مسلم اجتنبوا السواد... وهذا مذهبا اه وفي المحلى : وعند احمد يكره كراهة تحريم كما في الغيبة وهو مذهب ابى حنيفة وفي الدر المختار يكره بالسواد وقيل لا قال ابن عابدين قوله يكره : اى لغیر الحرب، اما الخضاب بالسواد للغز وليكون اهيپ فى عين العدو فهو محمود بالاتفاق وان ليزين ان يتزين لى النساء تحب هى ان اتزين لها، وعن ابى يوسف فى رواية ان فعل احد لاجل التزين لامراته فلا باس الى اخر ما بسط فى الاوجز. او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په باره کښ اختلاف دې د هغوی په خضاب او ترک خضاب کښ لکه چه وړاندې راځی. والحديث اخرجه البخارى ومسلم والنسائى وابن ماجه، قاله المنذرى.

[٤٢٠٤] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ السَّرِّجِ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَوَّيْدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: أَتَى أَبِي لُحَاظَةَ يَوْمَ فُتِحَ مَكَّةَ وَرَأَسُهُ وَلِحْيَتُهُ كَالْثَغَامَةِ بَيَاضًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "غَيِّرُوا هَذَا بَشَرًا وَعَاجِظِينَ السَّوَادَ".

(١) : صحيح مسلم للباس ٢٤ (٢١٠٢)، سنن النسائي للزينة ١٥، (٥٢٤٤)، سنن ابن ماجه للباس ٣٣ (٣٦٢٤)، (تحفة الأشراف: ٢٨٠٧، ٥٠٧٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١٦٣، ٣٢٢، ٣٣٨) (صحيح)

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه دفتح مي په ورځ باندې ابوقحافه راوستلی شوسر او ډیره ئې دثغامة (دیوي سپینې گيا نوم دي) په شان سپین شوي وو نبي صلی الله علیه و آله او فرمائیل ددې بیړي سپین والي په څه شي سره بدل کړئ اودتور والي ته ځان وساتئ. قوله: «عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَتَى أَبِي قُحَافَةَ يَوْمَ فَتَحِ مَكَّةَ وَرَأَسُهُ وَلَحِيَّتُهُ كَالثَّغَامَةِ بَيَاضًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « غَمَزُوا هَذَا بِشْنٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ »

ابوقحافه رضي الله عنه چه کنیت دي د ابوبکر صدیق رضي الله عنه د والد محترم چه دوی هم په مسلمة الفتح کښ دی په دي ورځ باندې هغوی د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ راوستلې شو بالکل بودا وو چه د سر او گیري وینسته ئې د ثغامة په شان سپین شوي وو، کوم چه د یوي گيا نوم دي چه د هغې گلونه او میوه دواړه سپین وی نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه دا سپین والي بدل کړه په یو رنگ باندې او د توروالی نه پرهیز کوه.

د تور خضاب باب وړاندې مستقل راوان دي. والحديث اخرجه مسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۲۰۵] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ سَعِيدِ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرِيْدَةَ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيْلِيِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَحْسَنَ مَا غُيِّرَ بِهِ هَذَا الشَّيْبُ الْجَنَاءُ وَالْكَتَمُ".

دابوذر رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیل دی هغه بهترين څيز په کوم باندې چه دوينستو داسپين والي لري کړې شي هغه نکريزي او کتم دي (کتم دیوي گيانوم دي چه دوسمي سره یوځاني کولې شي او په وينستوباندې دخضاب لگولو دپاره په کار راوستلی شي، اوبعضو وئيلي دی چه کتم وسمي ته وئيلي شي).

قوله: «إِنَّ أَحْسَنَ مَا غُيِّرَ بِهِ هَذَا الشَّيْبُ الْجَنَاءُ وَالْكَتَمُ»

يعنى د وينستو د سپين والي د زائل کولو دپاره د ټولو نه غوره څيز نکريزي او کتم دي. کتم يو قسم گيا ده د خضاب کار کوی. چه کله دا دواړه يو ځاني کولو سره خضاب اوکړې شي نو سور بخن رنگ راوړی، بعض علماء کرامو وئيلي دي چه ممکنه ده چه د دي نه مراد صرف د کتم استعمال وی بغير د حناء نه ځکه چه د دي دواړو په يو ځاني کولو سره رنگ توريږي، په دي وجه دي خلقو وئيلي دي چه ممکنه ده چه د اصل حديث الفاظ «بالحناء او الکتم» وی خو په ټولو روايتونو کښ د واؤ سره دي کذا قال ابن الاثير، او د دي خلاف علامه مناوی ليکلي دي چه که صرف په کتم سره رنگ کړې شي نو توريږي او د حناء د يو ځاني کولو نه پس د احمر او اسود ترمينځه وی (يعنى سوربخن) او معانعت د خالص تور نه دي. وقد اخرج مسلم من حديث انس قال اختضب ابوبکر رضي الله عنه بالحناء والکتم، واختضب عمر رضي الله عنه بالحناء بحنا (عون) والحديث اخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

۱: سنن الترمذي/اللباس ۲۰ (۱۷۵۳)، سنن النسائي/الزينة ۱۶ (۵۰۸۱، ۵۰۸۲)، سنن ابن ماجه/اللباس ۳۲ (۳۶۲۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۲۷، ۱۸۸۸۲)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۴۷/۵، ۱۵۰، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۶۹) (صحيح)

[۴۲۰۶] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَعْنَى ابْنُ إِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِيَادٌ عَنْ أَبِي رَمْثَةَ، قَالَ: «الطَّلَفُ مَعَ أَبِي نَحْوِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا هُوَ ذُو فَرْقَةٍ يَهَارِ ذُعْرُ جَنَاءٍ وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ».

د ابو رمثه نه روایت دې فرمائی چه دخپل پلار سره د نبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم نو ما ولیدل چه د نبی ﷺ په سر باندې د غوږونو د سرونو پورې ویښته وو او دنکریزو رنگ نې ورکړې وو او د شین رنگ دوه خادرونه نې اغوستلي.

«عَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ انْطَلَفْتُ مَعَ أَبِي نَحْوِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَإِذَا هُوَ ذُو وَفَرْقَةٍ يَهَارِ ذُعْرُ جَنَاءٍ وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ»

ابورمته ﷺ فرمائی چه زه د خپل پلار سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شوم نو هغه وخت د هغوی سنرې مبارکې وې او په هغې کښ د نکریزو اثر وو او په هغوی باندې دوه شنې خادرې وې.

د دې نه په روستو روایت کښ زیادت دې

[۴۲۰۷] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي جَرَّ، عَنْ إِيَادِ بْنِ لَقِيطٍ، عَنْ أَبِي رَمْثَةَ فِي هَذَا الْخَبَرِ، قَالَ: فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَرْنِي هَذَا الَّذِي يَظْهَرُكَ فَإِنِّي رَجُلٌ طَيِّبٌ، قَالَ: اللَّهُ الطَّيِّبُ بَلْ أَنْتَ رَجُلٌ رَفِيقٌ طَيِّبٌ الَّذِي خَلَقَهَا.

د ابو رمثه نه په همدې روایت کښې منقول دي چه زما پلار نبی ﷺ ته او وئیل ماته خپله ملا وښايه ځکه چه زه یو طیب یم نبی ﷺ او فرمائیل طیب خواله تعالی دې البته ته یو ملګري یې باقی طیب هغه ذات دې چا چه دا پیدا کړي دي.

«فَقَالَ لَهُ أَبِي أَرْنِي هَذَا الَّذِي يَظْهَرُكَ فَإِنِّي رَجُلٌ طَيِّبٌ. قَالَ «اللَّهُ الطَّيِّبُ بَلْ أَنْتَ رَجُلٌ رَفِيقٌ طَيِّبٌ الَّذِي خَلَقَهَا»

شرح الحديث :

یعنی زما والد محترم رسول الله ﷺ ته عرض او کړو چه دا ستاسو په شا باندې څه دی ما ته نې اوښايې. اشاره ده د مهر نبوت طرف ته کومه چه د غوښې د یوې وړې ټکړې په شان وو. او وې وئیل چه زه طیب او معالج یم، لهذا د دې علاج به درله او کړم. نو رسول الله ﷺ او فرمائیل اصل طیب خو الله پاک دې بلکه ته خو یو همدرد او ملګري نې. او د دې نه په روستو طریق کښ دې «فَقَالَ لِرَجُلٍ أَوْ لِأَبِيهِ «مَنْ هَذَا». قَالَ ابْنِي. قَالَ «لَا تَجْنِي عَلَيْهِ»

[۴۲۰۸] (۳) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِيَادِ بْنِ لَقِيطٍ، عَنْ أَبِي رَمْثَةَ، قَالَ: «أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَأَبِي فَقَالَ لِرَجُلٍ أَوْ لِأَبِيهِ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: ابْنِي، قَالَ: لَا تَجْنِي عَلَيْهِ وَكَانَ قَدْ لَطَعَ لِحْيَتَهُ بِالْجَنَاءِ».

د ابورمته نه روایت دې فرمائی چه زه او زما پلار نبی ﷺ ته لاړو نبی ﷺ یوکس ته یازه

۱: انظر حديث رقم: (٤٠٦٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٣٦) (صحيح)

۲: انظر حديث رقم: (٤٠٦٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٣٦) (صحيح)

۳: سنن الترمذي / الشمائل (٤٣، ٤٥)، سنن النسائي / القسامة ٣٥ (٤٨٣٦)، ويأتي برقم (٤٤٩٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٣٧)، وقد أخرجه: مسند أحمد (١٦٣/٤) (صحيح)

پلارته اووئیل او تپوس نې وکړو داڅوک دې؟ زما پلار اووئیل دازماخوي دې نبي ﷺ او فرمائیل دې به د قیامت په ورځ ستابوچ نه اوچتوي ستاد عملونو تپوس به هم ستانه کیږي اونبي ﷺ پخپله ډیره باندې نکړيزي مړلي وي.

چه رسول الله ﷺ یو سری ته یا د ابورمته د پلار نه تپوس اوکړو چه دا تاسره څوک دې؟ نو هغوی جواب ورکړو چه دا زما خوښې دې. دا حدیث په کتاب الديات کش هم راروان دې هلته نور هم زیات تفصیل دې هلته داسې دی: عَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي تَخُو النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِأَبِي «ابْنُكَ هَذَا». قَالَ إِي وَرَبِّ الْكُفْبَةِ قَالَ «حَقًّا». قَالَ أَشْهَدُ بِهِ. قَالَ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَاجِكًا مِنْ ثَبْتِ شَبْهِهِ فِي أَبِي وَمِنْ حَلْفِ أَبِي عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ لَا يَخْنِي عَلَيْكَ وَلَا تَخْنِي عَلَيْهِ» وَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) ﴿

د پوره روایت مفهوم دا دې: ابو رمته ﷺ فرمائی چه کله زه د خپل والد محترم سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شوم (نو چونکه په ما کښ د خپل پلار مشابهت ډیر زیات وو په دې وجه) رسول الله ﷺ زما د پلار نه تپوس اوکړو چه دا ستاسو خوښې دې؟ نو زما پلار جواب ورکړو چه او په رب د کعبې مې دې قسم وی. رسول الله ﷺ او فرمائیل بالکل صحیح وائي؟ نو هغوی جواب ورکړو چه او زه د دې خبرې گواهی ورکوم. نو په دې باندې رسول الله ﷺ مسکې شو، یو خو زما د خپل پلار سره په پوره پوره مشابهت باندې، او دویم زما د پلار په قسم خوړلو باندې زما په باره کښ، د دې نه پس رسول الله ﷺ او فرمائیل چه یوه خبره په ذهن کښ اوساتی چه نه خو ستا خوښې په تا باندې جنایت کوی او نه ته په هغه باندې جنایت کوی، رسول الله ﷺ هغه د اسلامی قانون نه خبر کړو چه په اسلام کښ دا نشته چه جنایت دې یو کس اوکړی او سزا دې بل کس ته ملاؤ شی. په اسلام کښ خو دا ده چه که د چا پلار په چا باندې جنایت اوکړی نو د هغې سزا به جنایت کونکی ته ملاویږی، او د هغه خوښی یا بل خپلوان ته به نه ملاویږی، او هم دغه شان که د چا خوښې جنایت اوکړی نو د هغې سزا به هغه ته ملاویږی د هغه پلار ته به نه ملاویږی. او په استدلال کښ رسول الله ﷺ آیت کریمه تلاوت او فرمائیلو کوم چه پورته ذکر دې. د دې حدیث په آخر کښ دی چه د هغې په وجه باندې مصنف ﷺ دا حدیث دلته راوړې دې ﴿وكان قد لطم لحيته بالحناء﴾ چه دې وخت کښ رسول الله ﷺ په خپله گیره مبارکه کښ د حناء خضاب کړې وو.

د رسول الله ﷺ د خضاب په باره کښ اختلاف د روایاتو:

او د دې نه روستو د انس ﷺ نه روایت دې ﴿عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَنْ خِضَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَخْضِبْ وَلَكِنْ قَدْ خَضَّبَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا﴾ چه د هغوی نه تپوس اوکړې شو د رسول الله ﷺ د خضاب په باره کښ نو هغوی د رسول الله ﷺ نه د خضاب نفی اوکړه چه رسول الله ﷺ خضاب نه دې کړې خو ابوبکر او عمر ﷺ کړې دې.

[۴۲۰۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ خُضَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَدْ كَرِهَ أَنْ يَخْضِبَ وَلَكِنْ قَدْ خَضِبَ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا".

دثابت نه روایت دی فرمائی چه دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه دنبی رضی اللہ عنہ دخضاب په باره کنبی تپوس او کړې شو هغه او وئیل نبی صلی اللہ علیہ وسلم خضاب نه دي استعمال کړي لیکن صدیق اکبر او عمر فاروق رضی اللہ عنہما به خضاب استعمالول.

(تطبیق بین الروایتین)

په دې دواړو احادیثو کنب د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دخضاب په باره کنب نفیا او اثباتا تعارض دې، د دې ډیر توجیحات کیدلې شی.

(۱) خضب لحيته یعنی بعضها، ولم يحضب ای كلها. او یا دې دا اوئیلې شی چه قد خضب ای لحيته، ولم يحضب ای راسه،

(۲) او یو توجیه دا کیدې شی چه انه خضب فی وقت وترك فی معظم الاوقات فاخبر کل بما راه... رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم كله خضاب کړې دې او كله ئې نه دې کړې، چا چه څنگه لیدلې دې د هغې خبر ئې ورکړې دې، لهذا دواړه خبرې په خپل ځانې صحیح دی.

(۳) او یو توجیه ابن رسلان کړې ده چه چرته راغلی دی چه خضب، د دې نه مراد لحيه یا راس دې، او چرته چه دی چه لم يحضب نو ددې نه مراد یدین او رجلین دی، قال صاحب البذل ان وجه الجمع هذا ليس بصواب، بل الصواب ما كتب مولانا محمد يحيى المرحوم الى اخره. د دې نه پس هم هغه توجیحات دی کوم چه پورته ذکر شو. والحديث اخرجه الترمذی والنسائي مختصرا ومطولا، قاله المنذرى.

بَابُ مَا جَاءَ فِي خُضَابِ الصُّفْرَةِ (۲)

باب د زیر رنجه خضاب په بیان کنبی

[۴۲۱۰] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمُ بْنُ مُطَرِّفٍ أَبُو سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي رَوَاحٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ يَلْبَسُ اللَّيْلَةَ الْبَيْضَةَ وَيَصْفُرُ لَحْيَتَهُ بِالْوَرْدِ وَالزَّعْفَرَانِ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقْعَلُ ذَلِكَ".

د عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم به درنگ کړې شوي څرمني پیزار استعمالول او خپله ډیره به ئې په ورس یو قسم زیره گیاده، او په زعفرانو باندې زیروله او ابن عمر رضی اللہ عنہما به هم داسې کول.

(۱) صحیح البخاری للمناقب ۲۳ (۳۵۵۰)، اللباس ۶۶ (۵۸۹۵)، صحیح مسلم للفضائل ۲۹ (۲۳۴۱)، (تحفة الأشراف: ۲۹۳)، وقد أخرجه: سنن النسائي للزينة ۱۷ (۵۰۹۰)، مسند احمد (۲۱۶۳) (صحیح)

(۲) لم الخضاب بالحمرة والصفرة واما بالسواد فمكروه عند الجمهور ومنهم الاثمة الثلاثة فقول تنزيها وقيل تحريما وعند مالك خلاف اولي، لكن الكراهة عندنا في غير الحرب، اما للحرب لمحمود بلا خلاف عند الحنفية كما في حاشية ابن عابدين وفي رواية عندنا يجوز بلا كراهة مطلقا اي الغزو وغيره وكان عثمان وكذا الحسن والحسين رضي الله عنهم يخضبون بالسواد ولما علي فكان لا يخضب مطلقا (ملخصا من المترجم ۹۶۶)

(۳) سنن النسائي للزينة من المجتبى ۱۲ (۵۲۴۶)، (تحفة الأشراف: ۷۷۶۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۴/۲) (صحیح)

قوله: ﴿عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَلْبَسُ الثَّغَالِ السَّبْتِيَّةَ وَيُصْفَرُ لِحْيَتَهُ بِالْوَرَمِ وَالزَّعْفَرَانِ﴾

د دې حديث نه د خضاب اصفر ثبوت اوشو اگر چه په ورس او زعفرانو باندې وي. او منع چه په کوم حديث کښ راغلي ده د هغې نه مراد ثياب دې چه سړی لره خپلې جامې په دې رنگ باندې رنگ کول نه دي جائز. او د دې نه په روستو حديث کښ ثابتېږي چه خالص حنا او حناوکتد دواړو لره يو ځانې کولو سره خضاب کول د دې دواړو په مقابله کښ خضاب اصفر غوره دي. والحديث اخرجه النسائي: قاله المنذرى.

[۴۲۱۱] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ قَدْ خَضَّبَ بِالْحِنَاءِ، فَقَالَ: مَا أَحْسَنَ هَذَا؟ قَالَ: فَمَرَّ آخَرٌ قَدْ خَضَّبَ بِالْحِنَاءِ وَالْكَتْمِ، فَقَالَ: هَذَا أَحْسَنُ مِنْ هَذَا، قَالَ: فَمَرَّ آخَرٌ قَدْ خَضَّبَ بِالصُّفْرِ، فَقَالَ: هَذَا أَحْسَنُ مِنْ هَذَا كُلِّهِ".

دا بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه دنبي عليه السلام په خواکښي يو کس تيريدو اودنکريزو خضاب ئې استعمال کړي وو نبي عليه السلام او فرمائيل څومره ښه رنگ دي، بيايو بل کس تيريدو چاچه نکريزي اوکتد (کيا) استعمال کړي وونبي عليه السلام او فرمائيل دادمخکني نه ډير ښه دي، راوي وائي بيا بل کس تيريدو چه دزېر رنگ خضاب ئې لگولې وونبي عليه السلام او فرمائيل دا دتولو نه ډير ښه دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي خَضَابِ السَّوَادِ

باب دتور رنگ خضاب په بيان کښي

د خضاب اسود حکم مخکښ تير شوې دي وحاصله: يکره عند الجمهور: ومنهم الائمة الثلاثة، فقيل تحريما وقيل تنزيها، وعند مالك خلاف الاولى (۲) وفي البذل: يکره تحريما وكذا قال النووي انه حرام على الاصح واما للحرب فقد تقدم انه يجوز بلاكراهة، وفي رواية عن الحنفية الجواز مطلقا، وفي الفتاوى الامدادية للشيخ التهانوي رحمه الله تعالى، هو حرام.

[۴۲۱۲] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَخَوَاصِلِ الْحَمَامِ لَا يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ".

دا بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه رسول الله فرمائيلي دي په اخره زمانه کښي به داسې خلق راشي چه دتور رنگ خضاب به لگوي دکونتري دسيني پشان، دوی به دجنت خوشبو بوي نکړي (يعني جنت ته به داخل نه شي).

قوله: ﴿يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَخَوَاصِلِ الْحَمَامِ لَا يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ﴾

(۱): سنن ابن ماجه/اللباس ۳۴ (۳۶۲۷)، (تحفة الأشراف: ۵۷۲۰) (ضعيف)

(۲) وفي الموطاء قال مالك في صبغ الشعر بالسواد لم اسمع في ذلك شيئا معلوما، وغير ذلك من الصبغ احب الي

(۳): سنن النسائي/الزينة ۱۵ (۵۰۷۸)، (تحفة الأشراف: ۵۵۴۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۷۳/۱) (صحيح)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه بعض خلق به په اخیره زمانه کښ داسې وی چه هغوی به په خپلو ویښتو کښ تور خضاب کوی لکه د کورترو ججوری دا خلق به د جنت خوشبوئی هم بوئی نه کړی.

(دجنت د خوشبو نه بوئی کولو مطلب)

د حدیث د آخری جملې درې مطلبه کیدې شی یو عدم دخول جنت، یعنی د دخول اولی نفی، د لازم و نیلو سره د ملزوم نفی کړې شوې ده، دویم مطلب دا دې چه جنت ته به اگر چه څی خو د هغه ځانې د خوشبوئی نه به محروم وی. اهل جنت ته به د قیامت په ورځ باندې میدان حشر ته د جنت نه د هغه ځانې خوشبوئی راځی خو په دې خلقو به نه راځی، کذا اتذکر هذه المعانی الثلاثة من حضرة الشيخ رحمه الله تعالى.

په دې باندې اوجز ۳۳/۱ کښ کلام کړې شوې دې فقیه وروی ابوداؤد والنسائی عن ابن عباس مرفوعاً یكون فی اخر الزمان الحديث واخطاء ابن الجوزی، کما قال الحافظ حیث اوردہ فی الموضوعات وقال انه لا یصح، فقیه عبدالکریم وهو ابن ابی المخارق فان عبدالکریم هذا هو ابن مالک الخدری (والصواب الجزری) وهو ثقة مخرج له فی الصحیحین ولو سلم انه ابن ابی المخارق فقد روى عنه مالک وهو لا یروی الا عن ثقة عنده، الی آخر ما فیہ. والحديث اخرجه النسائی قاله المنذری.

باب مَا جَاءَ فِي الْإِنْتِفَاعِ بِالْعَاجِ

باب د هاتی د غاښ استعمال لوی بیان

[۴۲۱۳] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الشَّامِيِّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُثَنَّبِيِّ، عَنْ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ كَانَ آخِرَ عَهْدِهِ بِالنَّاسِ مِنْ أَهْلِهِ فَاطِمَةَ، وَأَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ عَلَيْهَا إِذَا قَدِمَ فَاطِمَةَ، فَقَدِمَ مِنْ غَزَاةٍ لَهُ وَقَدْ عَلَّقَتْ مِسْحًا أَوْ سِتْرًا عَلَى بَابِهَا وَحَلَّتِ الْحَسَنَ، وَالْحُسَيْنَ قُلُوبَيْنِ مِنْ فِضَّةٍ فَقَدِمَ فَلَمْ يَدْخُلْ فَظَنَنْتُ أَنَّ مَا مَنَعَهُ أَنْ يَدْخُلَ مَا رَأَى، فَهَتَكْتُ السِتْرَ وَفَكَّكْتُ الْقُلُوبَيْنِ عَنِ الصَّبِيِّينِ وَقَطَعْتُهُ بَيْنَهُمَا، فَأَنْطَلَقَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمَا بَيْنَكِيَانِ، فَأَخَذَهُ مِنْهُمَا، وَقَالَ: يَا ثَوْبَانُ أَذْهَبَ بِهَذَا إِلَى آلِ فُلَانٍ أَهْلُ بَيْتِ الْمَدِينَةِ إِنَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي أَكْرَهُ أَنْ يَأْكُلُوا طَبِيبًا تَرَهُمْ فِي حَيَاتِهِمْ الدُّنْيَا يَا ثَوْبَانُ اشْتَرِ لِفَاطِمَةَ قِلَادَةً مِنْ عَصَبٍ وَسَوَارِينَ مِنْ عَاجٍ."

د ثوبان رضی اللہ عنہ (د نبی ﷺ) ازاد کړې غلام، نه روایت دې فرمائی کله چه به نبی ﷺ کوم ځای ته د سفر کولو اراده کوله نو د کور په ټولو افرادو کښې به د فاطمې رضی اللہ عنہا سره د هغه آخری خبرې کیدلې او کله چه به د سفر نه واپس راغې نو د ټولونه مخکښې به ئې د فاطمې رضی اللہ عنہا سره ملاقات کولو یو ځل نبی ﷺ د جهاد نه راغې او فاطمې رضی اللہ عنہا پخپله دروازه باندې یوه پرده یاتات زوړند کړې وو او حسن او حسین رضی اللہ عنہما ته ئې د سپینو زرو دوه بڼګرې په لاس کښې اچولې وو نبی ﷺ چه راغې نو دخپل عادت کریمه خلاف کورته ورداخل نه شو، فاطمې رضی اللہ عنہا دا گمان وکړو چه دې څیزونو نبی ﷺ دلته دراتلونه منع کړو کوم چه هغه اولیدل،

۱: تفرد به ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۲۰۸۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۷۹، ۲۷۵/۵) (ضعيف الإسناد منكر)

فاطمه عليها السلام دغه پرده و شلوله اودخپلو خامنونه ئې بنگري لري کړل اومات ئې کړل اودنبي عليه السلام مخي ته ئې وروغورخول، او هغوی دواړه نبي عليه السلام ته په ژبا لارل نبي عليه السلام دهغوی نه دبنگرو ماتي توتي واغستي او ويې فرمائيل اي ثوبان دا توتي يوسه او دفلاني فلاني کور خلکوته ئې ورکړه څوک چه په مدينه کښې اوسيدل بيا ئې اوفرمائيل داخلق «فاطمه حسن او حسين زما اهل بيت دي زه دابده گنرم چه دوی خپل پاک خيزونه په دنيا کښې حاصل کړي، اي ثوبان دفاطمي دپاره د ملغلرو هار او دهاتي دغابونو بنگري واخله، د روايت په اخر کښې دي چه دفاطمي دپاره ئې د هار جوړولو حکم اوکړو.

« عَنْ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا سَافَرَ كَانَ آخِرَ عَهْدِهِ بِإِنْسَانٍ مِنْ أَهْلِهِ فَاطِمَةَ وَأَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ الْخَ»

مضمون الحديث:

سیدنا ثوبان رضي الله عنه فرمائی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله عادت مبارک دا وو چه کله به هغوی چرته د سفر اراده فرمائيله نو د خپل کور په ټولو خلکو کښ به د ټولو نه اخر کښ چه چا سره ملاویدو هغه فاطمه عليها السلام وه او کله چه به د سفر نه واپس کیدلو نو د ټولو نه اول به چه چا سره ملاویدو نو هغه هم فاطمه عليها السلام وه. یو ځل رسول الله صلی الله علیه و آله د یوې غزوې نه تشریف راوړلو نو د هغوی په استقبال او د خوشحالي په اظهار کښ فاطمي عليها السلام د کور په دروازه باندې یو پرده خوره کړه او حسن او حسین عليهما السلام ته ئې د چاندی دوه بنگری واچول، نو د عادت مطابق رسول الله صلی الله علیه و آله د دې سفر نه په واپسې باندې د ټولو نه مخکښ د هغې دروازې ته راغلو خو دتنه داخل نه شو بلکه واپس شو، فاطمه پوهه شوه چه رسول الله صلی الله علیه و آله د دې پردې د وجې نه واپس شوې دې پس هغوی دا پرده اوشوکوله، او دواړه بنگری ئې د ماشومانو د لاسونو نه ویستل او هم هغوی ته ئې ورکړل. هغه دواړو ماشومانو ژرل هغوی دواړه رسول الله صلی الله علیه و آله ته لارل نو رسول الله صلی الله علیه و آله هغه د دې دواړو د لاسونو نه واخستل او ثوبان رضي الله عنه ته ئې اوفرمائيل چه دا فلاني کور والو ته ورکړه (یعنی غریبانانو ته ئې اولیږل) او بیا ئې اوفرمائيل چه زه دا د خپل کور د سرو دپاره نه خوښوم چه هغوی دې په خپل دنیوی ژوند کښ خوندونه واخلي. او وې فرمائيل «اشترِ لِفَاطِمَةَ قِلَادَةً مِنْ عَصَبِ وَسَوَارَتَيْنِ مِنْ عَاجٍ» چه د فاطمي عليها السلام دپاره یو امیل د بازار نه واخله د عصب جوړ کړې شوې. او دوه کړې ورله واخله د عاج جوړې کړې شوې.

الکلام على فقه الحديث والترجمة:

په ترجمه الباب کښ انتفاع بالعاج ذکر دي، مصنف رحمه الله د دې حديث نه د هغې جواز ثابت کړې دي. د عاج یو معنی یا دا چه مشهوره معنی د هاتهی غابښ ده خو د هاتهی غابښ د امام شافعی رحمه الله په نزد نجس دي اود احنافو په نزد طاهر دي. په دې صورت کښ به حديث د شوافعو خلاف وی ممکنه ده چه هغوی به د دې جواب دا ورکوی چه د عاج نه مراد دلته د هغې دویمه معنی ده «الذبل» یعنی د شمشتی خرمن. او میته البحر چونکه د جمهورو په نزد پاکه ده په دې وجه په ذبل مراد کولو کښ به هیڅ اشکال نه وی. فقی الذبل قال فی القاموس العاج: الذبل وعظم الفیل، والذبل بفتح الذال المعجمة سکون والموحدة علی وزن فلس، قال

فی القاموس والذیل جلد السحفاة البحرية او الهرة الخ

..... خو مونږ وايو چه د عاج معروف معنی هم دا ده د هاتهی د غاښ د کوم اعتراف چه امام خطابی رحمته الله هم کړې دې هغوی لیکي: لاما العاج الذی تعرفه العامة فهو عظم الیاب الفيلة.... او ددې نه مخکښ هغوی دا اونیل د اصصعی نه نقل کولو سره چه د عاج معنی د ذبل ده او د معروف معنی مراد کولو نه خطابی په ظاهر کښ انکار کوی ځکه چه د هاتهی د هاتښ استعمال خو جائز نه دې هغه میته ده.

په حاشیه د بذل کښ د ابن قدامه نه د امام مالک رحمته الله مذهب دا نقل کړې شوي دې چه فیل د امام مالک رحمته الله په نزد ماکول اللحم دې: وذهب مالک الى ان الفيل ان ذکی فعظمه طاهر لان الفيل عنده ماکول..... خو شیخ د دردير مالکی نه نقل کړی دی چه هغوی تصریح کړې ده د عاج د کراهت یا د هغې د نجس کیدو، دغه شان صاحب د حیوة الحيوان د فیل په بحث کښ د فقهاء کرامو اقوال د هغې په حلت او حرمت کښ نقل کړې دی، د مالکیانو په نزد د دې حلال کیدل هغوی هم نه دی لیکلی

آخر کتاب الترجل

کتاب الخاتم

د ګوتمې د احکامو بیان

باب ماجاء فی اتخاذ الخاتم

د مهر جوړولو بیان

د خاتم اچول د شوافعو او مالکیانو په نزد د صحیح قول مطابق مطلقا مباح دې کما فی الابواب والتراجم عن المحلی، او د احنافو په نزد د ضرورت د وجې نه د دې اچول مباح دی، او بغیر د ضرورت نه د دې ترک اولي دې. کما فی الشرح الشمائل للقراری، د احنافو تائید د هغه حدیث نه کیری کوم چه په «باب من کرهه» کښ تیر شوي دې «ولبوس الخاتم الا للذی سلطان»

[۴۲۱۴] (حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ مُطَرِّفٍ الرَّوَّاسِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى بَعْضِ الْأَعَاجِمِ فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهُمْ لَا يَقْرَعُونَ كِتَابًا إِلَّا بِخَاتَمٍ، فَأَتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ."

دانس بن مالک رحمته الله نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د عجم و بعضی بادشاهانو ته خط لیگل او غوښتل نونبی صلی الله علیه و آله ته وونیلې شول چه دوی بغیر د مهر نه خط نه لولی نونبی صلی الله علیه و آله د ځان دپاره د سپینو زرو نه ګوتمه جوړه کړه او «محمد رسول الله» ئې پکښې ولیکل.

۱: صحیح البخاري للالباس ۴۷، (۵۸۶۸)، ۵۰، (۵۸۷۲)، ۵۲، (۵۸۷۵)، ۵۴، (۵۸۷۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۳، ۱۱۸۵، ۱۲۵۶، ۱۳۷۸)، وقد أخرجه: صحیح مسلم للالباس ۱۲، (۲۰۹۲)، سنن الترمذي للالباس ۱۴، (۱۷۳۹)، الشمائل ۱۱، (۹۲)، الاستذنان (۲۷۱۸)، سنن النسائي للزينة سنن ابن ماجه للالباس ۳۹، (۳۶۴۱)، ۴۱، (۳۶۴۵)، مسند احمد (۱۶۱/۳)، ۱۷۰، ۱۸۱، ۱۹۸، (۲۲۳، ۲۰۹) (صحیح)

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يَكْتُبَ إِلَى بَعْضِ الْأَعَاجِمِ لِقِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا إِلَّا بِخَاتَمٍ فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ الْخ)

د رسول الله ﷺ د خاتم جوړولو قصه او په هغې کښ د روایات مختلفه تحقیق او توجیه
سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چې رسول الله ﷺ د بعض ملوک عجم طرف ته د دعوت
اسلام د خطونو لپرلو اراده او فرمائیل، او په بخاری کښ داسې دی: اراد ان یکتب الی
کسری وقیصر والنجاشی... نو هغوی ته عرض او کړې شو چې د هغه بادشاهانو طریقه دا ده چې
هغه خط چې په هغې باندې مهر نه وی هغه نه قبلوی. په دې باندې رسول الله ﷺ د چاندی
گوتمه جوړه کړه (او چونکه هغه د رسول الله ﷺ د نوم مهر وو په دې وجه هغې باندې
محمد رسول الله ﷺ) نقش کړې شو.

دا حدیث په روایت د انس رضی الله عنه دې، د انس رضی الله عنه په دې سلسله کښ دوه روایتونه دي
یو خو په طریق د قتاده عن انس کوم چې حدیث الباب دې. او دویم په طریق د ابن شهاب عن
انس، کوم چې به مصنف رضی الله عنه په راروان باب کښ ذکر کوی. په اول روایت کښ کوم چې په
طریق د قتاده دې په هغې کښ د رسول الله ﷺ د چاندی د گوتمې اچولو ذکر دې. او د دویم
طریق والا روایت کښ دی چې ما د رسول الله ﷺ په لاس مبارک کښ د چاندی گوتمه اولیده
یوه ورځ، خلقو هم دغه شان گوتمې جوړولو سره واچولې. رسول الله ﷺ هغه او غورخوله.
خلقو هم او غورخولې. او د ابن عمر رضی الله عنهما په حدیث کښ دی کوم چې هم په دې باب کښ
وړاندې ذکر دې چې اول رسول الله ﷺ د سرو زرو گوتمه جوړه کړه نو خلقو هم د سرو زرو
گوتمې واچولې، چې کله رسول الله ﷺ دا حال اولیدو نو هغوی دا او غورخوله، د دې نه پس
رسول الله ﷺ د چاندی گوتمه جوړه کړه چې هغه ئې اچوله، د ابن عمر رضی الله عنهما د دې حدیث په
ټولو طرقو کښ هم دغه شان دی په خلاف د حدیث د انس رضی الله عنه چې د هغې په یو طریق کښ د
خاتم فضة غورخول ذکر دی.

امام بخاری رحمه الله د خاتم په باره کښ ډیر ابواب قائم کړې دي اول خو د خواتیم
الذهب چې په هغې کښ ئې یو روایت د ابن عمر رضی الله عنهما ذکر کړې دې چې په هغې کښ د خاتم
الذهب غورزول ذکر دی، د دې نه پس ئې خاتم الفضة باب قائم کړې دې چې په هغې کښ ئې
دوه روایتونه ذکر کړې دي یو هم دا د ابن عمر رضی الله عنهما په کوم کښ چې طرح د خاتم الذهب ذکر
دې، او بیا ئې دویم روایت د انس رضی الله عنه ذکر کړې دې په طریق د زهری چې په کښ طرح د خاتم
الفضة ذکر دې، او بیا ئې په یو دریم باب کښ باب نقش الخاتم کښ د انس رضی الله عنه دویم حدیث
په طریق د قتاده ذکر فرمائیلي دي چې په هغې کښ صرف لبس د خاتم فضة ذکر دې، د هغې
د غورزولو هیڅ ذکر نشته، یعنی هم هغه روایت کوم چې دلته د باب رومیې حدیث دې.
خلاصه دا چې د ابن عمر رضی الله عنهما په روایت کښ هیڅ اختلاف او تعارض نشته صرف د
خاتم ذهب د غورخولو ذکر دې په خلاف د حدیث انس رضی الله عنه چې د هغې په یو طریق کښ د
خاتم فضة اچول ذکر دی او په بل طریق کښ د خاتم فضة غورخول ذکر دی. په الابواب
والتراجم کښ حضرت شیخ لیکي: قال الحافظ تحت رواية طرح خاتم الفضة: هكذا روا

الحديث الزهري عن أنس واتفق الشيخان على تخريجه من طريقه ونسب فيه إلى الغلط لأن المعروف أن الخاتم الذي طرحه النبي صلى الله عليه وآله وسلم بسبب اتخاذ الناس مثله إنما هو خاتم الذهب كما صرح به في حديث بن عمر قال النووي تبعاً لعباض قال جميع أهل الحديث هذا وهم من ابن شهاب لأن المطروح ما كان إلا خاتم الذهب ومنهم من تأوله كما سيأتي قال الحافظ وحاصل الاجوبة ثلاثة ثم ذكرها وزاد عليه من عنده وجهاً رابعاً. ذكره فارجع اليه.

د دي نه معلومه شوه چه حديث انس رضي الله عنه په طريق د زهري چه په هغې كېن غورخول د خاتم فضة ذكر دي دا په بخاري او مسلم دواړو كېن ذكر دي او په قول د امام نووي رحمته الله عليه او عياض په اتفاق د محدثينو دا وهم دي، يعنى د خپل ظاهر په اعتبار سره كه څه تاويل اونكړې شي، مگر دا چه كه د دي څه تاويل او كړې شي نو بيا صحيح كيدي شي او بعض محدثينو د دي توجيهات هم ذكر كړي دي كوم چه حضرت شيخ هم په الابواب والتراجم كېن ذكر نه دي فرمايلي هم دغه شان هغه مونږ هم پريږدو. من شاء رجع الى الشرح.

د امام زهري رحمته الله عليه د روايت صرف يو تاويل دلته نقل كوم كوم چه علامه سندی په حاشيه د نسائي كېن ذكر كړې دي. هغوى فرمائي: ان ثبت رواية الزهري في طرح خاتم الفضة فلعله لكرهه الزينة تنزيهاً، وكان يلبسه احياناً بعد ذلك لبيان الجواز ولا يلبسها في غالب الاوقات ١ هـ.... (١) د دي تاويل نه پس به د ابن عمر او د انس رضي الله عنه د دواړو د روايتونو مجموعه حاصل دا وي چه اول خو رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم د سرو زرو گوتمه جوړه كړه هغه رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم په شروع شروع كېن واچوله په دي باندې خلقو هم د سرو زرو گوتمي واچولي، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم دا د سرو زرو گوتمه او غورخوله او وي فرمايل چه بيا به زه دا چرې هم نه اچوم، چه كله خلقو دا اوليدل نو هغوى هم او غورخولي، د دي نه پس رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم د چاندئ گوتمه جوړه كړه ضرورة د مهر لگولو دپاره چه هغه به رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم د مهر د لگولو دپاره استعمالوله او اكثر وختونو كېن به ئې نه اچوله لكرهه الزينة تنزيهاً، او كله كله به ئې د بيان د جواز دپاره اچوله، پس د نسائي په روايت كېن دي چه د هغې په وجه باندې علامه سندی دا تاويل مذكور بيان كړې دي. (فكان يختم به ولا يلبسه) (اي خاتم الفضة) په دي صورت كېن د امام زهري رحمته الله عليه روايت ته د وهم وئيلو ضرورت نشته، هسې هم امام زهري رحمته الله عليه لوئې امام حديث دي.

دا د علامه سندی رحمته الله عليه تاويل كوم چه ذكر شو داسې معلومېږي چه د مصنف رحمته الله عليه رائي هم دا ده ځكه چه مصنف رحمته الله عليه اول باب قائم كړو (باب ما جاء في اتخاذ الخاتم) او بيا ئې دويم باب (باب ما جاء في ترك الخاتم) (٢) قائمولو نه پس هم دا حديث د زهري نقل كړې دي او بيا ئې په دي باندې سكوت كړې دي، او خپله د امام ابو داؤد رحمته الله عليه نه منقول دي د خپل دي سنن په باره كېن چه: (وما لم اذكر فيه شيئاً فهو صالح) لكه چه په مقدمه كېن د دي تفصيل تير.

١ د دي تاويل حاصل دا دي چه د زهري په روايت كېن د خاتم فضة د غورخولو مطلب دا نه دي چه د هميشه دپاره ئې او غورخوله بلكه د اكثر وختونو په لحاظ سره ئې هغه ترك كړه صرف د مهر لگولو په كار به ئې راوستله هم داسې به ئې نه اچوله.
(في ترك الخاتم اي ترك لبس الخاتم لا الترك مطلقاً)

شوي دي، هذا والله سبحانه وتعالى اعلم..... فتدبر وتشكر لعلك لا تجد هذا التوضيح في غير هذا الشرح. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي بنحوه مختصراً، قاله المنذري.

د دي نه پس په دويم روايت كښ دا زيادت دي.

زَادَ فَكَانَ فِي يَدِهِ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ عُمَرَ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ عُثْمَانَ قَبِيئًا هُوَ عِنْدَ بَنِي إِثْرٍ فَأَمَرَ بِهَا فَنَزَحَتْ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ.

[۴۲۱۵] (۱) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، بِمَعْنَى حَدِيثِ عِيسَى بْنِ يُونُسَ زَادَ فَكَانَ فِي يَدِهِ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ عُمَرَ حَتَّى قُبِضَ وَفِي يَدِ عُثْمَانَ قَبِيئًا هُوَ عِنْدَ بَنِي إِثْرٍ فَأَمَرَ بِهَا فَنَزَحَتْ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ.

دانس نه دتير شوي روايت په شان روايت منقول دي مگر په دي روايت كښې دا اضافه ده چه بيا دغه گوتمه دښې عليه السلام په لاس كښې داخړه پورې پاتې شوه تردې چه نبی عليه السلام وفات شو بيا دښې عليه السلام دوفات نه پس دابوبكر په لاس و تردې چه هغه هم وفات شو بيا د عمر فاروق په لاس كښې پاتې شوه دهغه دوفات نه پس د عثمان غني په لاس كښې وه اودهغه دلاس نه يوكوهي ته وغورزيده حكم ئې اوکړو چه دكوهي نه ټولي اوبه اوباسي ليكن دغه گوتمه ئې پيدانكړه.

يعني د چاندئ دا گوتمه د رسول الله عليه السلام په لاس مبارك كښ تر آخره پورې وه، په لاس كښ د اوسيدو مطلب به د علامه سندی رحمته الله عليه د تاويل مطابق دا وی چه رسول الله عليه السلام سره د مهر لگولو دپاره، ښكاره خبره ده چه هر وخت ئې په گوتمي اچولو څه كول. او بيا هم دغه شان د صديق اكبر او عمر فاروق عليهما السلام سره وه او بيا د عثمان عليه السلام سره، خو د هغوی نه بير اريس كښ چه كوم په قبا كښ دي هغې ته اوغورځيده، د موصوف په حكم سره د هغې د تلاش دپاره د كوهي اوبه راويستلې شوې او د هغې په لتون كښ ډير كوشش او كړې شو خو هغه په لاس رانغله معلومه نه ده چه هغه خاتم مبارك څنگه وو آيا په دي كښ راز وو، وئيلي شي چه د هغې د وركيدو نه پس د عثمان عليه السلام په خلافت كښ فتنې شروع شوې.

د بخاري په يو روايت كښ دي چه (فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ جَلَسَ عَلَى بَنِي إِثْرٍ قَالَ: فَأَخْرَجَ الْخَاتَمَ فَجَعَلَ يَقْبِضُ بِهِ فَسَقَطَ قَالَ فَأَخْتَلَفْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مَعَ عُثْمَانَ فَنَزَحَ الْبَنَرُ فَلَمْ نَجِدْهُ) يعني تردې ورځو پورې مونږ دي كوهي ته د هغې د لتون دپاره راتلو د عثمان عليه السلام سره، په دي باندې حافظ رحمته الله عليه په فتح الباري ص ۳۴۲ ج ۱۰ كښ ليكي: قال بعض العلماء كان في خاتمه صلى الله عليه وسلم من السر شيء مما كان في خاتم سليمان عليه السلام لأن سليمان لما فقد خاتمه ذهب ملكه وعثمان لما فقد خاتم النبي صلى الله عليه وسلم انتقض عليه الأمر وخرج عليه الخارجون وكان ذلك مبدأ الفتنة التي أفضت إلى قتله واتصلت إلى آخر الزمان...

[۴۲۱۶] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسٌ، قَالَ: "كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ وَرَقٍ فَضَّهُ حَبَشِيٌّ".

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم گوتمه دسپینو زرونه جوړه شوي وه اوددی غم دحبشی عقیق نه جوړ وو.

(عن أنس قال قال كان خاتم النبي -صلى الله عليه وسلم- من ورق فضة حبشي)

او په دویم طریق کښ دی (من فضة كله فضة منه)

(غمي حبشي وو اوکه ټوله گوتمه د چاندی وه؟)

یعنی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم گوتمه د چاندی وه، د هغې غمې حبشی وو. یعنی د حبشه د کانړو نه یو کانړې، خو چونکه په بل روایت کښ راځی چہ فضه منه چہ د هغې غمې هم د چاندی وو په دې وجه د حبشی معنی دې دا واخستلې شی علی الوضع الحبشی، یا دا چہ صانعه حبشی، او که د حبشی نه مراد کانړې واخستلې شی نو بیا به دا په تعدد د خاتم باندې محمول کولې شی. چہ یو گوتمه داسې وه او یو داسې، بلکه یو گوتمه بله وه یعنی خاتم حدید چہ په هغې باندې د چاندی اوبه وې لکه په خپل محل کښ به راشی.

[۴۲۱۷] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ فِضَّةٍ كُلُّهُ فَضَّةٌ مِنْهُ".

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم گوتمه دسپینو زرونه جوړه شوي وه اوددی غمې هم دسپینو زرو نه جوړ وو.

الطريق الاول اخرج البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، والثاني اخرج

البخاري والترمذي والنسائي نحوه، قاله المنذري.

[۴۲۱۸] (۳) حَدَّثَنَا نُصَيْرُ بْنُ الْغَرَجِ، حَدَّثَنَا أَبُو سَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ، وَجَعَلَ فَضَّهُ مِثْلَ بَعْلَنٍ كَفَّهُ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَ الذَّهَبِ فَلَمَّا رَأَوْهُمْ قَدِ اتَّخَذُوا هَارَمِي بِهِ، وَقَالَ: لَا الْبَسَةَ أَبَدًا ثُمَّ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ نَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ثُمَّ لَبَسَ الْخَاتَمَ بَعْدَهُ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ لَبَسَهُ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ، عُمَرُ ثُمَّ لَبَسَهُ بَعْدَهُ عُثْمَانُ حَتَّى وَقَعَ فِي بَطْنِ أَرِيْسَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَلَمْ يَخْتَلِفِ النَّاسُ عَلَى عُثْمَانَ حَتَّى سَقَطَ الْخَاتَمُ مِنْ يَدِهِ.

دعبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چہ رسول الله و دسرو زرو گوتمه جوړه کړي وو او په دې کښې ئې غېږې دخپل ورغوي باطني جانب ته ايځودلې وو او په دې غمې کښې ئې

۱: صحيح البخاري/ اللباس ٤٧ (٥٨٦٨)، صحيح مسلم/ اللباس ١٢ (٢٠١٢)، سنن الترمذي/ اللباس ١٤ (١٧٣٩)، سنن النسائي/ الزينة ٤٥ (٥١٩٩)، سنن ابن ماجه/ اللباس ٣٩ (٣٦٤١)، ٤١ (٣٦٤٦)، (تحفة الأشراف: ١٥٥٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٥، ٢٠٩/٣) (صحيح)

۲: سنن الترمذي/ اللباس ١٥ (١٧٤٠)، الشماثل ١١ (٨٤)، سنن النسائي/ الزينة ٤٥ (٥٢٠٣)، سنن ابن ماجه/ اللباس ٣٩ (٣٦٤١)، (تحفة الأشراف: ٦٦٢)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/ اللباس ٤٨ (٥٨٧٠) (صحيح)

۳: صحيح البخاري/ اللباس ٤٥ (٥٨٦٦)، الأيمان والندور ٦ (٦٦٥١)، الاعتصام ٤ (٧٢٩٨)، (تحفة الأشراف: ٧٨٣٢)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/ اللباس ١٢ (٢٠٩٢)، سنن الترمذي/ الشماثل ١١ (٨٤)، اللباس ١٦ (١٧٤١)، سنن النسائي/ الزينة ٤٥ (٥١٩٩)، سنن ابن ماجه/ اللباس ٣٩ (٣٦٣٩) (صحيح)

«محمد رسول الله» ليکي وو نوصحابه کرامو هم دسرو زرو نه گوتي جوړې کړي هرکله چه نبي ﷺ اوليدل چه دوی هم دسرو زرو نه گوتي جوړې کړي نو هغه له خپله گوتمه وغورځوله او ونې فرمائيل چه اوس به دا هيڅ کله په لاس نکرم بيانې ﷺ د سپينو زرو نه گوتمه تياره کړه او دهغه دوفات نه پس ابوبکر صديق له په لاس کړه او دده دوفات نه پس عمر فاروق په لاس کوله او دهغه دوفات نه پس د عثمان غني سره و بيا دهغه نه بير اريس (د يوکوي نوم دي) ته وغورځيدله.

قوله: «خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ قِصَّةً مِمَّا يَلِي بَطْنُ كَفِّهِ الْخ» دا هغه حديث د ابن عمر رضی اللہ عنہما دي د کوم مضمون چه مخکې تير شوي دي چه په هغې کښ دي چه هغه مطروح خاتم د ذهب وو نه خاتم دفضة، او په دي کښ دا هم دي چه د دي خاتم نقش «محمد رسول الله» ﷺ او د دي نه په روستو طريق کښ دي «لَا يَنْقُشُ أَحَدٌ عَلَى نَفْسٍ خَاتَمِي هَذَا» چه څوک دي هم په يو گوتمه باندې زما د گوتمي والا نقش نه جوړوي ځکه چه د رسول الله ﷺ گوتمه خو د هغوی مهر وو په مهر کښ خو هم د هغه نوم وي د چا چه هغه مهر دي که نوم وي او که بل څه خاص علامت.

يو شبه او د هغې توجيه:

په دي باندې دي دا شبه اونکړې شي چه د رسول الله ﷺ د خاتم په باره کښ خو دا راځي چه د رسول الله ﷺ د وفات نه پس هغه د صديق اکبر، عمر فاروق او عثمان غني رضی اللہ عنہم سره وه، نو آيا دي حضراتو به هم دا گوتمه استعمالوله؟ نو بيا خو به دا عمل د دي حديث خلاف شي، او هسې هم خلاف مصلحت او خلاف عقل خبره ده چه د يو سړي مهر دي بل سړي استعمال کړي ځکه چه د رسول الله ﷺ خاتم دي حضراتو خلفاء ثلاثه سره د مهر لگولو دپاره نه وو بلکه هغه خو د تبرک دپاره وه، او د دي حضراتو د خواتيم نقوش بيل بيل وو، پس منقول دي چه د صديق اکبر رضی اللہ عنہ د خاتم نقش «نعم القادر الله» وو لکه چه په شرح معاني الآثار للطحاوي کښ دي او ويلي شي چه د هغوی نقش «عبد ذليل لرب جليل» وو، او هم دغه شان د نورو حضراتو نقوش هم مختلف وو.

(په گوتمه مبارکه باندې څه نقش وو؟)

د دي نقش په باره کښ د بخاري په روايت کښ دي: «كان نقش الخاتم ثلاثة اسطر، محمد سطر، ورسول سطر، والله سطر» په فتح الباري کښ دي چه د بخاري د دي روايت نه ظاهر کښ معلومېږي چه د رسول الله ﷺ د نقش خاتم عبارت صرف دومره وو، خو د انس رضی اللہ عنہ په روايت کښ د کوم تخريج چه ابو الشيخ کړي دي په هغې کښ «لا اله الا الله محمد رسول الله» دي خو دا زيادت شاذ دي د دي د راوی عرعره بن البرند امام ابن المديني تضعيف کړي دي. اوس دا چه د دي کلماتو ترتيب کتابت څه وو؟ بعض وائي چه کوم ترتيب د تلفظ دي هم دغه د کتابت وو، او د بعض علماء کرامو نه منقول دي چه د دي کتابت د لاندې نه پورته طرف ته وو، د ټولو نه اول الله او د هغې نه لاندې رسول او د هغې نه لاندې محمد (فتح الباري ۲۲۱/۱۰) او دويمه خبره ئې دا ليکلي ده کومه چه په بډل کښ هم ذکر ده چه د بعضو رائي خو دا ده چه نقش کتابت څنگه چه د طباعت دپاره وي هم هغه شان وو يعنې

مقلوب، او وئیلې شوی دی چه د هغې کتابت نیغ وو، خو مهر چه به لگولې شو نو نیغ به لوستلې شو، وهذا من خصائصه عليه السلام.

(غمې دننه تلې طرف ته کول پکار دی)

په حدیث الباب کښ دی ﴿وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي بَطْنَ كَفِّهِ﴾ چه د رسول الله عليه السلام د گوتې غمې به د لاس د تلې طرف ته وو، دا د ابن عمر رضي الله عنهما روایت دې د دې نه په روستو باب کښ هم دغه شان راځي او په هغې کښ یو بل روایت هم د ابن عباس رضي الله عنهما راروان دې په هغې کښ ﴿وجعل فصه على ظهرها﴾ دې په مرقاة الصعود کښ دی: قال العلماء حديث الباطن اصح واكثر وهو الافضل وقال ابن رسلان يجوز ان يكون فعل ذلك في وقت لبيان الجواز، كذا في البلد. (۱) والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائي بنحوه، قاله المنذرى.

[۴۲۱۹] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، فِي هَذَا الْخَبَرِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، وَقَالَ: لَا يَنْقَشُ أَحَدٌ عَلَى نَقَشِ خَاتَمِي هَذَا، ثُمَّ سَأَلَ الْحَدِيثَ.

د ابن عمر رضي الله عنهما نه په دې روایت کښې د نبی عليه السلام نه منقول دي چه: «محمد رسول الله» په کښې نقش کړې شوي وو او نبی عليه السلام او فرماييل زما د نقش په شان نقش به څوک نه جوړوي، او باقی حدیث ئې د تیر شوي حدیث په شان بیان کړو.

[۴۲۲۰] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ زَيَْادٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ فِي هَذَا الْخَبَرِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: قَالَ مَسُودَةُ فَلَمْ يَجِدْهُ، فَأَتَتْهُ عُثْمَانُ خَاتَمًا وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: فَكَانَ يَخْتَمِرُ بِهِ أَوْ يَخْتَمَرُ بِهِ.

د ابن عمرو نه په دې روایت کښې د نبی عليه السلام نه منقول دي فرمائي چه دوی دغه گوتمه ولتوله خوييدائي نکره نو عثمانه دخان دپاره يوه گوتمه تياره کړه او «محمد رسول الله» په کښې نقش کړو، راوی وائی چه عثمان خون به داگوته په لاس کوله بانې داسې او وئیل چه په دې باندي به ئې مهر لگولو.

(۱) فائدة: في شرح الشرائع للباقر وفي مستدرک الحاكم عن وهب لم يثبت انه نيا الا وعليه شامة النبوة في يده اليمنى الانبياء فان شامة النبوة كانت بين كتفيه خصوصية له وبه جزم السيوطي في خصائصه وهل ولد به او وضع حين ولد او عند شق صدره او حين نبى عليه السلام اقول: قال الحافظ ابن حجر اثبتها الثالث وبه جزم حياض اهل

(۲) صحيح مسلم / اللباس ۱۲ (۲۰۹۱)، سنن الترمذی / الشرائع (۱۰۱)، سنن النسائي / الزينة من المجتبى ۲۶ (۵۲۹۰)، سنن ابن ماجه / اللباس ۳۹ (۳۶۳۹)، ۴۱ (۳۶۴۵)، (تحفة الأشراف: ۷۵۹۹) (صحيح)

(۳) سنن النسائي / الزينة ۵۱ (۵۲۲۰)، (تحفة الأشراف: ۸۴۵۰)، وقد أخرجه: صحيح البخاري / اللباس ۴۶ (۵۸۶۶)، صحيح مسلم / اللباس ۱۲ (۵۴۷۶)، حم (۲۲/۲) (ضعيف الإسناد ومنكر المتن)

بَاب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْخَائِمِ

باب د ګوټمي د نه استعمالولو بیان

[۴۲۲۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلِيمَانَ لَوْثٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ يَوْمًا وَاحِدًا، فَعَصَمَ النَّاسُ، فَلَبَسُوا وَطَرَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَطَرَحَ النَّاسُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، زِيَادُ بْنُ سَعْدٍ، وَشُعَيْبٌ، وَابْنُ مُسَافِرٍ كُلُّهُمْ قَالَ: مِنْ وَرَقٍ.

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مراد نبی صلی اللہ علیہ وسلم په لاس کښې صرف یوه ورځ یوه ګوټمه لیدلې وه چه د سپینو زرو نه جوړه شوي وه خلقو چه دا ولیدل نو هر چا : ځان دپاره ګوټی جوړې کړې بیانې صلی اللہ علیہ وسلم دغه ګوټمه وغورځوله او خلقو هم دخپلو لاسونو نه وویستلې ، امام ابو داؤد فرمائی چه دا روایت زیاد او شعیب او ابن مسافر د زهري نه نقل کړې دې او په دې کښې ئې د ورق ،، لفظ ذکر کړې دې .

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ يَوْمًا وَاحِدًا الْخ) دا د امام زهري رحمته اللہ علیہ هم هغه روایت دې چه په هغې کښ د خاتم فضة د غورځولو ذکر دې چه په کوم باندې مفصل کلام مخکښ ذکر شو .

والحديث أخرجه البخاري ومسلم والنسائي، قاله المنذري.

بَاب مَا جَاءَ فِي خَاتَمِ الذَّهَبِ

باب د نارینه دپاره د سرو د ګوټمي اچولو بیان

(د سرو زرو د ګوټمي حکم):

خاتم الذهب په حق د سرو کښ د ائمه اربعه په نزد حرام دې خلافا لبعض السلف، ففي الاوجز ۲/۲۹۲ عن المحلى: ورخص فيه طائفة منهم اسحاق بن راهويه وقال مات خمسة من الصحابة وخواتيمهم من ذهب، وقال رواه ابن ابي شيبة، وقال مصعب بن سعد رايت على طلحة وسعد وصهيب خواتيم من ذهب رواه البخاري في تاريخه، وعن حمزة والزبير ابن المنذر انهما نزعا من يد ابي اسد خاتما من ذهب حين مات وكان بدريا، رواه البخاري الى آخر ما في الاوجز.

[۴۲۲۲] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّكَيْنَ بْنَ الرَّبِيعِ يُحَدِّثُ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ حَنَانٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَرْمَلَةَ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يَقُولُ: "كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ عَشْرَ جِلَالِ الصُّفْرِ يَعْنِي الْخُلُقَ، وَتَغْيِيرَ الشَّيْبِ وَجَرَّ الْإِزَارِ وَالْمُخْتَمَ بِالذَّهَبِ وَالتَّبَرُّجَ بِالزَّيْنَةِ لِغَيْرِ مَحَلِّهَا وَالضَّرْبَ بِالْكَفَّابِ وَالرُّقَى إِلَّا بِالْمَعْدَاتِ وَعَقْدَ التَّمَامِ وَعَزَلَ الْمَاءَ لِغَيْرِ أَوْعَيْنَ مَحَلِّهِ أَوْ عَنْ مَحَلِّهِ وَفَسَادَ الصَّيِّ غَيْرَ مَحَرِّمِهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: انْفَرَدَ بِإِسْنَادِهِ هَذَا الْحَدِيثِ أَهْلُ الْبَصْرَةِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

د ابن مسعود رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به لس عادتونه بند کړل (۱) زیروالي یعنی خلوق (۲) د سپینو ویښتورنگ بدلول یعنی ویستل یا تورول (۳) لنگ

۱: صحيح البخاري/اللباس ۴۶ (۵۸۶۸)، صحيح مسلم/اللباس والزينة من المعجمي ۲۷ (۵۲۹۳)، (تحفة الأشراف: ۱۴۷۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۰/۳، ۲۲۳، ۲۲۵) (صحيح)

۲: سنن النسائي/للزينة ۱۷ (۵۱۰۳)، (تحفة الأشراف: ۹۳۵۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۸۰/۳، ۳۹۷، ۴۳۹) (منكر)

دگیتونه اورېدول (۴) دسرو زرو گوتمه اچول (۵) دزنانو دپاره په حرامو ځایونو باندې سنگار کول (۶) ضرب بالكعب یوه مشهوره لوبه ده دغوزانو او هګوپه شان چه ماشومان ئې کوي (۷) دمعوذاتونه علاوه دبل دم چپ کول (۸) بندونه په غاړه کول (۹) په حرامو ځایونو کښې مني خارجول (۱۰) اودبچي صورت خرابول لیکن نبی کریم ﷺ دا حرام نه دی گنرلي.

﴿ كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَكْرَهُ عَشْرَ خِلَالٍ الصُّفْرَةَ - يَغْنِي الْخُلُقَ - وَتَغْيِيرَ الشَّيْبِ وَجَرُّ الْإِزَارِ وَالتَّخْتُمَ بِالذَّهَبِ وَالتَّبْرُجَ بِالزَّيْنَةِ لِغَيْرِ مَحَلِّهَا وَالضَّرْبَ بِالْكَعَابِ وَالرُّقَى إِلَّا بِالْمَعُودَاتِ وَعَقْدَ التَّمَائِمِ وَعَزَلَ الْمَاءِ لِغَيْرِ أَوْ غَيْرِ أَوْ عَنْ مَحَلِّهِ وَفَسَادَ الصَّبِيِّ غَيْرَ مُحَرَّمِهِ ﴾

شرح الحديث :

- په دې حديث کښ د لسو خصلتونو په باره کښ دا دی چه رسول الله ﷺ به دا بد گنرل.
- ۱: دسرو دپاره خلوق،
  - ۲: حضاب یعنی بالسواد
  - ۳: جر الازار اسبال الازار
  - ۴: تختم بالذهب
  - ۵: د زنانه خپل زینت ښکاره کول بې محل، یعنی بغیر الزوج
  - ۶: او ضرب بالكعب. دا یو قسم لوبه ده داسې اوگنړه چه د شطرنج یو قسم دې باره سیاه، اتپاره سیاه ورته وائی، په یو تخته وغیره باندې خانې جوړولو سره کولې شی (سمعت هذا التفسير من المفتي محمود الحسن الکنکوهی رحمه الله)
  - ۷: اورقی یعنی غیر اسلامی تعویذات او منتر مگر دا چه د قرآنی آیترونو وغیره نه وی.
  - ۸: عقد التمام تعویذ په غاړه کښ اچول، په دې کښ هم یو استثناء ده کومه چه د نورو احادیثو نه ثابت ده تقدم فی محله...
  - ۹: عزل الماء لغیر محله : د منی ضائع کول بې محل یعنی وطی فی الدبر، هکذا فسرہ العلامة السندی فی حاشیة النسائی، وحمله الشيخ فی البدل العزل المعروف الذي تقدم فی النکاح اعنی اخراج الذكر عن الفرج قبل الانزال، والظاهر هو المعنى الاول لقوله فی غیر محله.
  - ۱۰: فساد الصبی: د دې نه مراد هم هغه غیل دې کوم چه په کتاب الطب کښ تیر شوې دې، د دې آخری خصلت په باره کښ په حديث کښ دی ﴿ غیر محرم ﴾ یعنی دا رسول الله ﷺ مکروه تنزیهی گنرلي دې نه تحریمی. والحديث أخرجه النسائی قاله المنذرى.

باب مَا جَاءَ فِي خَاتَمِ الْحَدِيدِ

باب دوسهني دگوتمې اچولو بيان

[۴۲۲۳] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَرْزَةَ الْمُعَفِّي، أَنَّ زَيْدَ بْنَ حُبَابٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ السُّلَمِيِّ الْمَرْفُوعِيِّ أَبِي طَلِيحَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرْزَةَ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ شَيْءٍ، فَقَالَ لَهُ: مَا لِي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ الْأَصْنَامِ، فطَرَحَهُ ثُمَّ جَاءَ وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ حَدِيدٍ، فَقَالَ: مَا لِي أَرَى عَلَيْكَ جِلْمَةَ أَهْلِ النَّارِ، فطَرَحَهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ أَتَّخِذُهُ؟ قَالَ: أَتَّخِذُهُ

(۱) سنن الترمذي للالباس ۴۳ (۱۷۸۵)، سنن النسائي للزينة ۴۴ (۵۱۹۸)، (تحفة الأشراف: ۱۹۸۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۹/۵) (ضعيف)

مِنْ وَرَقٍ وَلَا تُتِمُّهُ مِثْقَالًا»، وَلَمْ يَقُلْ مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمٍ، وَلَمْ يَقُلْ الْحَسَنُ السُّلَيْمِيُّ الْمَرْوَزِيُّ.

عبدالله بن بریده دخپل پلار نه روایت بیانوي فرمائی چه یو کس دپیتلو گوته په لاس کړي وه اودنبي ﷺ په خدمت کښې حاضر شو، نبي ﷺ ورته وفرمائیل څه وجه ده چه په ما باندې ستانه دبتانو بوټي راځي نودغه کس چه دا خبره واوریده نوگوته ټي اوغورخوله اوداوسپي یوه بله گوتمه ټي واچوله او راغي نبي ﷺ وفرمائیل څه وجه ده چه زه ستا سره دجهنميانو زیور وینم نودغه کس چه دا خبره واوریده نوگوته ټي اوغورخوله اوعرض ټي وکړواي دالله رسوله زه د څه شي نه گوتمه تیاره کړم؟ داسې گوتمه جوړه کړه چه دسپینوزرو وي اودیو مثقال نه کمه نه وي.

﴿أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ شَبِّهِ فَقَالَ لَهُ «مَا لِي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ الْأَصْنَامِ» الْخ﴾ د خاتم حدید کراحت او عدم کراحت کښ د ائمه مذاهب په کتاب النکاح، باب الصداق فالتمس ولو خاتم من حدید..... د لاندې تیر شوې دې، او هلته د حدیث الباب حواله هم تیره شوې ده، دا د احنافو بلکه د ائمه ثلاثه دلیل دي.

مضمون الحديث :

یو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغلو چا چه د پیتلو گوتمه په لاس کړې وه. رسول الله ﷺ هغه ته وفرمائیل څه اوشو چه زه ستانه د اصنام بوټي محسوس کوم هغه فوراً هغه اوغورخوله. ځکه چه دا بتان به ډیر کرته د پیتلو نه جوړولې شو، بیا یو بل سړې راغلو چه هغه د اوسپنې گوتمه په لاس کړې وه، رسول الله ﷺ هغه ته د جهنميانو کالي وفرمائیلو. یعنی د هغوی د غاړې طوق وغیره کوم چه به د اوسپنې وي. هغه هم دا اوغورخوله. بیا هغه عرض اوکړو چه یا رسول الله ﷺ زه د څه څیز گوتمه جوړه کړم؟ وې فرمائیل : ﴿اتَّخِذْهُ مِنْ وَرَقٍ وَلَا تُتِمُّهُ مِثْقَالًا﴾ چه د چاندې گوتمه جوړه کړه او د هغې وزن پوره یو مثقال مه ساته بلکه د هغې نه کم.

د چاندې د گوتمې وزن څومره کیدل پکار دي؟

په دې کښ د احنافو مسلک هم دا دي او د امام شافعي ﷺ یو روایت هم دغه شان دي. او د امام احمد ﷺ په نزد د مثقال قید نشته بلکه په دې باندې زیادت جائز دي او هم دا روایت د امام شافعي ﷺ نه هم دي، او د امام مالک ﷺ په نزد هم په دې باندې زیادت جائز دي، د هغوی په نزد درهمین پورې زیادت جائز دي او په هغې باندې زیادت جائز نه دي. دا حدیث د خاتم حدید په کراحت کښ د ائمه ثلاثه چه احناف پکښ هم داخل دی د مسلک موافق دي او د شوافعو خلاف دي هم په دې وجه امام نووی ﷺ فرمائیلې دي: والحديث الوارد في النهي ضعيف..... یو مثقال تقریباً د پاؤ باندې یو درهم برابر وي. پښخه گرامه د احنافو په نزد او ۶-۳ عند غیرهم. والحديث اخرجه الترمذی والنسائي، قاله المنذري

[۴۲۲۴] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَزِيَادُ بْنُ يحيى، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالُوا: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ حَمَّادٍ أَبُو عَتَّابٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَكِينٍ نُوحُ بْنُ رَبِيعَةَ، حَدَّثَنِي إِيَّاسُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ الْمُعْقِيبِ، وَجَدَهُ مِنْ قَبْلِ أُمِّهِ أَبُو ذُبَابٍ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حَدِيدٍ مَلَوْنٍ عَلَيْهِ فِضَّةٌ، قَالَ: فَرُبَّمَا كَانَ فِي يَدِهِ، قَالَ: وَكَانَ الْمُعْقِيبُ عَلَى خَاتَمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

د ابو ذباب رضی اللہ عنہ نه روايت دي (خوک چه داياس بن حارث دمور د طرفه نيکه وو، فرمائي چه دنبي عليه السلام گونه دوسپيني نه جوړه وه ليکن دسپينو زرو اوبه ورکړې شوي وي دغه گوتمه خه وخت زماپه لاس کښې هم پاتې شوي وه اودنبي عليه السلام دغه گوتمه به کله کله د معيقب (ديوسرې نوم دي) سره وه.

«حَدَّثَنِي إِيَّاسُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ الْمُعْقِيبِ وَجَدَهُ مِنْ قَبْلِ أُمِّهِ أَبُو ذُبَابٍ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- مِنْ حَدِيدٍ مَلَوْنٍ عَلَيْهِ فِضَّةٌ»
(د سند تشریح)

په دې سند کښ «(جده من قبل امه)» جمله معترضه ده. لهذا اصل سند داسې دي «(حدثني اياس عن جده)» يعنى اياس روايت کوي د خپل نيکه نه د چا نوم چه معيقب دي، يعنى نوح بن ربيعه هغه وائي چه ما ته بيان اوکړو اياس د خپل نيکه معيقب نه روايت کولو سره، او راوی تبعا دا هم بيان کړه چه د اياس نيکه د مور د طرف نه يعنى د مور پلار چه د هغه کښت ابو ذباب دي. سيدنا معيقب عليه السلام فرمائي چه د رسول الله عليه السلام گوتمه د اوسپني وه چه پرې د چاندې اوبه وې. دا حديث د احنافو خلاف نه دي داسې د اوسپني گوتمه د هغوی په نزد هم جائز ده.

قوله: «وَكَانَ الْمُعْقِيبُ عَلَى خَاتَمِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-»

راوی وائي چه دا معيقب د رسول الله عليه السلام په گوتمه باندې امين وو يعنى د هغې محافظ او نگران. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى

[۴۲۲۵] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِي بَرْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قُلِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي وَادْكُرْ بِالْهُدَايَةِ هِدَايَةَ الطَّرِيقِ وَادْكُرْ بِالسَّادِ تَسْدِيدَكَ السَّهْمَ، قَالَ: وَمَتَّعْنِي أَنْ أَضَعَ الْخَاتَمَ فِي هَذِهِ الْأُفْئَةِ هَذِهِ لِلْسَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى شَكَّ عَاصِمٌ، وَنَهَانِي عَنِ الْقِسْيَةِ وَالْبَيْتْرِ، قَالَ أَبُو بَرْدَةَ: فَقُلْنَا لِعَلَى: مَا الْقِسْيَةُ؟ قَالَ: لِيَابَ تَأْتِيْنَا مِنَ الشَّامِ، أَوْ مِنْ مَعَرٍ مُضَلَّعَةٍ فِيهَا أَمْثَالُ الْأُتْرُجِ، قَالَ: وَالْبَيْتْرَةُ شَيْءٌ كَانَتْ تَصْنَعُهُ النِّسَاءُ لِيُعَوِّلَتَيْنِ».

دعلي عليه السلام نه روايت دي فرمائي چه رسول الله فرمائيلي دي ته دا دعا غواړه: «اللَّهُمَّ اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي وَادْكُرْ بِالْهُدَايَةِ هِدَايَةَ الطَّرِيقِ وَادْكُرْ بِالسَّادِ تَسْدِيدَكَ السَّهْمَ» او زه ئې منع کړې يم چه زه گوتمه واچوم په دې گوتمه يا په دې گوتمه کښې يعنى شهادت گوتمه يا مينځنۍ گوتمه

۱: سنن النسائي للزينة ۴۷ (۵۲۰۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۸۶) (ضعيف)

۲: صحيح مسلم لللباس ۱۶ (۲۰۸۷)، سنن الترمذي لللباس ۴۴ (۱۷۸۶)، سنن النسائي للزينة ۵۰ (۵۲۱۴)، الزينة من المجتبى ۲۵ (۵۲۸۸، ۵۲۸۹)، سنن ابن ماجه لللباس ۴۳ (۳۶۴۸)، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۱۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸۷۱، ۱۳۴، ۱۳۸) (صحيح)

په دې کښې دعاصم راوی شک دې اونی ﷺ زه دقصیه اود مضره نه منع کړې یم ابو برده وائی مادعلی: نه تپوس اوکړو چه قصیه څه ته وائی هغه په جواب کښې اووئیل دایو قسم جامې دي کوي چه به دشام یامصرته راتلي اوددې جامو په کرڅو کښې به دترنج شکل جوړ شوې وو، اومصره هغه شی ته وائی کوم چه به زنانونو دخپلو خاوندانو دپاره جوړولو. قوله: «عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «قُلِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي وَادْكُرْ بِالْهُدَايَةِ هَذَايَ الطَّرِيقَ وَادْكُرْ بِالسَّدَادِ تَسْدِيدَكَ السُّبُلَ»»

د سیدنا علی رضی الله عنه نه روایت دې چه ماته یو ځل رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه دا لوله «اللهم اهْدِنِي» یا الله ماته هدايت اوکړه، یعنی نیغه لاره راته اوبښایه او زما حالت صحیح کړه او رسول الله ﷺ د هغې سره دا هم اوفرمائیل چه د «اللهم اهْدِنِي» وئیلو په وخت د نیغې لارې تصور کوه، او د «سددنی» وئیلو په وخت د غشی د نیغولو او برابرولو خیال کوه. د دې حاصل دا شو چه دا دعا ډیره په خشوع سره د معنی او مفهوم په لحاظ سره لوله، صرف دا نه بلکه د نیغې لارې تصور گویا زمونږ مخې ته یوه نیغه لاره ده کومه چه په نظر راځي وعلی هذا القیاس د تسدید معنی د خیال کولو په وخت د غشی د نیغولو تصور کوه ځکه چه د نخښې جوړولو په وخت غشی لره ډیر په کوشش سره هغې نخښې ته برابرولې شی.

دشیخ د تصور د جواز دلیل:

په دې حدیث باندې په بذل المجهود کښ د حضرت گنگوهی رحمة الله علیه د تقریر نه نقل کړې شوې دی چه په دې کښ اشاره ده دشیخ د تصور د جواز طرف ته، ځکه چه د الله پاک په نزد د شیخ مرتبه د غشی او لارې نه کمه نه ده. خصوصاً د معتقدین شیخ په نزد (ځکه چه په تصور د شیخ کښ د خواطر جمع کول مقصود وی اگر چه د جهت اسفل د طرف نه وی. د هغې جهت په مقابله کښ کوم طرف ته چه قلب متوجه کول پکار دی یعنی حق جل وعلی شانه، او بله دا چه د تصور الشیخ په وخت که د هغه محبت په زړه کښ راوولی په دې کښ هم هیڅ باک نشته، خو ضرر په دې کښ دې چه خپل شیخ لره د تصور په وخت په امر باطن کښ متصرف او گنډی یا نې خپلې مخې ته حاضر یا موجود یا عالم بحاله او گنډی. هم په دې وجه د مشائخو د دې په جواز کښ اختلاف راغلې دې، کیدې شی چه دا نزاع لفظی وی ځکه چه د مجوزینو مراد په تصور سره اول صورت دې او د مانعینو مراد د هغې قسم ثانی دې. خو چونکه په قسم اول کښ هم د عوامو د عقائدو فساد ته د رسیدو ویره ده په دې وجه مطلقاً د دې نه منع کولې شی، وهو الحق حسب اقتضاء المقام او هم دا قول حق دې د دې عوارضو په وجه باندې، ځکه چه ډیر مستحبات هم د عارض د وجې نه حرام شی پاتې مباح. کوم تصور د شیخ چه حضرت لیکي دا د صوفیاء په نزد معروف دې دې لره بعض مشائخ د بعض سالکینو دپاره د مراقبې په وخت تلقین او تعلیم کوی، د سالک د منتشر خواطر د مجتمع کولو دپاره، ځکه چه د شیخ ذات د هغه د معتقد په نزد د ټولو نه زیات محبوب وی.

۱. پس هر کله چه د سهم او طریق تصور جائز دي نو د شیخ به په طریق اولی جائز وی.

نو دهغه تصور کولو سره دهغه خواطر مجتمع کول مقصود وی، ځکه چه د امر محبوب طرف ته د انسان طبیعت ډیر زر مائل کیږی او د هغه نه چه کوم ماسوا وی د هغوی نه معرض کیږی، هم په دې وجه مشائخ د بعض سالکین د حال مناسب د مراقبې په وخت تصور الشیخ علاجا بنائی، او د علی عليه السلام د دې حدیث نه د هغې تائید په فهم کښ راځی. خو څنگه چه حضرت لیکلی چه چونکه د عقائدو مسئله ډیره نازکه ده په دې وجه په دې کښ احتیاط ضروری گنړی شیخ کامل چه چاته اوانی هغه دې کوی په خپله خوښه دې نه کوی.

﴿ قَالَ وَنَهَانِي أَنْ أَضَعَ الْخَاتَمَ فِي هَذِهِ أَوْ فِي هَذِهِ لِلْسَّبَابَةِ وَالْوَسْطَى ﴾

یعنی منع کړم زه رسول الله صلی الله علیه و آله د دې نه چه گوتمه واچوم په دې کوته کښ اشاره ئې د سبابه طرف ته فرمائیلې وه یا د وسطی طرف ته دا راوی ته یاد نه دی.

امام نووی رحمته الله علیه فرمائی چه د مسلمانانو اجماع ده خاتم لره په خنصر کښ د اچولو.

﴿ وَنَهَانِي عَنْ الْقَسِيَّةِ وَالْمِثْرَةِ الْخ ﴾ د قسی تحقیق د کتاب اللباس په اول کښ په باب ما جاء

فی لبس الحریر نه پس په باب من کرهه کښ تیر شوې دې د میثره ذکر هم ډیر کرته راغلې دې وړاندې په روایت کښ دی ابو برده بیان کوی چه مونږ د علی عليه السلام نه تپوس او کړو چه د قسیه نه څه مراد دې نو هغوی او فرمائیل چه د کپړو یو قسم دې کومې چه به مونږ ته راتلې د شام نه یا د مصر نه. ﴿ مُضْلَعَةً فِيهَا أَفْئَالُ الْأَنْزَج ﴾ چه په هغې کښ به د رینسمو نری نری تارونه (کرنې) وې او په هغې کښ به د اترج په شان گلونه وو. ﴿ قَالَ الْمِثْرَةُ شَيْ الْخ ﴾ یعنی میثره هغه خیز دې کوم چه زنانه د خپلو خاوندانو دپاره جوړوی، په زین باندې پورته د اچولو دپاره یوه ښکلې او ډولۍ سره گډۍ. چه کله رینسمینه هم وی.

والحدیث أخرجه البخاری قول ابی بردة الى آخره تعلیقا، وأخرج مسلم حدیث وضع الخاتم وما بعده فی اللباس و حدیث الدعاء فی الدعوات، قاله المنذری.

باب مَا جَاءَ فِي التَّخْتُمِ فِي الْيَمِينِ أَوِ الْيَسَارِ

بابه ګوتمه په ښی لاس کښې اچول پکار دی او که په ګس لاس کښې؟

په مسئله الباب کښ د مذاهب ائمه تحقیق:

دا مسئله مختلف فیه ده د ائمه ترمینځه، او روایات حدیثیه هم مختلف دی چه لبس خاتم په ښی لاس کښ پکار دې او که په ګس کښ، امام شافعی رحمته الله علیه د یمین قائل دې، او جمهور چه پکښ ائمه ثلاثه هم دی د ترجیح یسار قائل دی، او په نسخ الیمین کښ یو حدیث هم راغلې دې چه ضعیف دې. د شوافعو په شان د احنافو یو قول هم د ترجیح یمین دې ځکه چه تختم د باب د زینت نه دې د کوم دپاره چه یمین اولې دې، او یو وجه د ترجیح یمین دا هم بیانولې شی لکه په کوکب الدرې کښ هم دغه شان دی چه تختم بالیسار د روافض وغیره شعار دې. خو په درمختار کښ د دې برعکس لیکلې شوي دی یعنی دا چه د روافض شعار تختم بالیمین دې نه بالیسار، امام ترمذی رحمته الله علیه په دې باب کښ ډیر روایات ذکر کړې دی چه په هغې کښ په اکثر و کښ یمین ذکر دې او د یسار ئې صرف یو روایت ذکر کړې دې او هغه هم موقوفا ﴿ كَانَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ يَتَخْتَمَانِ فِي يَسَارِهِمَا ﴾ او امام ترمذی رحمته الله علیه د تختم فی

اليمن روايت لره ترجيح ورکړې ده کما هو مسلک الشافعي وفي هامش البذل : وحكى القارى في جمع الوسائل : عن مالك استحباب اليسار وكراهة اليمين، وعن الشافعية وجهين، الصحيح ان اليمين افضل، وقال المناوى اليمنى عن تسعة من الصحابة واليسار عن الثلاثة، وقال الدردير، السنة اليسار قال الدسوقي : لانه اخر الفعلين عنه عليه السلام، په کوکب کښ د حضرت گنگوهي رائي هم دا ذکر ده چه دې باره کښ تقريبا يمين او يسار برابر دی اصالة، خو چونکه اتخاذ الخاتم في اليسار د روافضو عادت دې په دې وجه دا زمونږ دپاره مکروه دې، په بذل کښ هم دغه شان دی چه چونکه تختم في اليسار د روافض شعار دې په دې وجه ممنوع دې. (وهذا الوجه لبيان الكراهة ضعيف لانه من فعله عليه السلام وفعله عليه السلام سنة الى يوم القيامة لا يكره لاجل شعار احد من الكفرة وما تقول في العمامة السوداء اليست هذه شعار الروافض؟)

امام ابوداؤد رحمته الله د دې باب په شروع کښ د علي عليه السلام روايت ذکر کړو

[۴۲۲۶] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَالِيحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ شَرِيكَ بْنِ أَبِي ثَمَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: شَرِيكَ، وَأَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَمِينِهِ".

د علي عليه السلام نه روايت دې فرمائي چه شريك وائي ماته ابوسلمه بن عبد الرحمن خبر راكړې دې چه نبی عليه السلام به دښي لاس په گوتمه کښي گوتمه اچولي.
﴿أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- كَانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَمِينِهِ﴾ او دويم روايت د ابن عمر عليهما السلام (أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- كَانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَسَارِهِ﴾

[۴۲۲۷] (۲) حَدَّثَنَا نَعْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَسَارِهِ، وَكَانَ فَصَهُ فِي بَاطِنِ كَفِّهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ، وَأَسَامَةُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، بِإِسْنَادِهِ فِي يَمِينِهِ.

د ابن عمر نه روايت دې فرمائي چه نبی کریم و به پخپل گس لاس مبارک کښي گوتمه اچوله اوددې غمې به دورغوي طرف ته وو، امام ابوداؤد فرمائي ابن اسحق وټيلي دی چه اسامه بن زيد دنافع نه په دې سند سره بيان کړيدي چه نبی کریم و به گوتمه په ښي لاس کښي اچوله.

[۴۲۲۸] (۳) حَدَّثَنَا هَنَادٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، "أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَلْبَسُ خَاتَمَهُ فِي يَدِهِ الْيُسْرَى".

۱ دنافع نه روايت دې فرمائي چه ابن عمر به پخپل گس لاس کښي گوتمه اچوله.
دا مصنف رحمته الله په دوه طرقو سره ذکر کړې دې اول عبد العزيز بن نافع، په دې کښ خو هم دا ده ﴿كَانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَسَارِهِ﴾ او دويم طريق د ﴿اسامه بن زيد عن نافع﴾ په دې کښ په خائي د ﴿فِي يَسَارِهِ﴾ في يمينه دې. د دې نه پس مصنف رحمته الله د اول طريق يعنی د طريق عبد العزيز په تائيد

۱: سنن الترمذي للشمائل ۱۲ (۹۰)، سنن النسائي للزينة ۴۶ (۵۲۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۸۰) (صحيح)

۲: تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۷۶۶) (شاذ)

۳: تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۷۶۶) (صحيح الإسناد)

کنس د عبید الله عن نافع روایت ذکر کرو چه د ابن عمر رضی اللہ عنہما خپله عمل د تختم بالیسار وو، پس حاصل دا چه دا د باب اول حدیث یعنی حدیث د علی رضی اللہ عنہ نه د تختم بالیمین ثبوت او د حدیث ثانی یعنی د حدیث ابن عمر رضی اللہ عنہما نه د تختم فی الیسار ثبوت اوشو، د دې نه پس مصنف رحمہ اللہ یو بل روایت ذکر کړو د لبس بالیمین چه د هغې راوی ابن عباس رضی اللہ عنہما دي

[۴۲۲۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: "رَأَيْتُ عَلَى الصَّلَاتِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَوْفَلِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ خَاتَمًا فِي خَنْصَرَةِ الْيَمَنِ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَلْبَسُ خَاتَمَهُ هَكَذَا وَجَعَلَ فَصَّهُ عَلَى ظَهْرِهَا، قَالَ: وَلَا يَخَالُ ابْنُ عَبَّاسٍ إِلَّا قَدْ كَانَ يَذْكُرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ يَلْبَسُ خَاتَمَهُ كَذَلِكَ."

دمحمد بن اسحاق نه روایت دې فرمائی چه صلت بن عبد الله بن نوفل بن عبد المطلب مې ولیدو چه د نبي لاس په کچه گوتمه کنبې نې گوتمه اچولي وه ماورته او وئیل داخه دي؟ هغه او وئیل ما ابن عباس لیدلې وو چه گوتمه به نې داسې اچولي وه اود گوتمې غمې پي دورغوي شاطرف ته کړې وو اودائي هم او وئیل چه د ابن عباس متعلق داگمان کیدې شي چه هغه د دې خبرې ذکر کولو چه نبي صلی اللہ علیہ وسلم به هم داسې گوتمه اچوله.

خو په هغه روایت کنب دی (وجعل فصه علی ظهرها) او د دې نه مخکې د ابن عمر رضی اللہ عنہما په روایت کنب تیر شوې دی (وکان فصه فی باطن کفه) او دا مخکې تیر شو قال العلماء حدیث الباطن اصح، خو د ظهر کف ممانعت هم په یو روایت کنب نه دې راغلې، فالامر اوسع لکن الاولى هو الباطن للاتباع (حاشية النسائي) حدیث علی رضی اللہ عنہ اخرجه الترمذی والنسائي، وحدیث ابن عباس رضی اللہ عنہما اخرجه الترمذی، قاله المنذری.

باب مَا جَاءَ فِي الْجَلَّاجِلِ

باب د کونکرو کاناو اغوستلو بیان

جلجل د جلجل جمع ده، یعنی الجرس الصغير، والجرس ما يعلق بعنق الدابة او برجل البازي والصبيان (حاشية) یعنی وړوکي جرس او آواز کونکي کالي وهو المراد ههنا.

[۴۲۳۰] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَا: حَدَّثَنَا حُجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، أَنَّ عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ ابْنُ الزُّبَيْرِ: "أَخْبَرَنِي أَنَّ مَوْلَاةً لَهُمْ ذَهَبَتْ بِابْنَةِ الزُّبَيْرِ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَفِي رَجُلَيْهَا أَجْرَاسٌ، فَقَطَعَهَا عُمَرُ لَمَّا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنْ مَعَ كُلِّ جَرَسٍ شَيْطَانٌ."

عامر بن عبد الله وائی چه علی بن سهل بن زبیر راته وئیلی دی چه زمونږه ازاده کړي وينځه دزبیر دلورسره عمر فاروق ته لاره اودهغې په پنبو کنبې گنگروگان وو، عمر فاروق له دا گنگروگان پري کړل او وئې فرمائیل مادنبی صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دي چه فرمائیل نې چه د دې دهري یوي تلئ سره یو شیطان وي ځکه چه د دینه د ساز په شان آواز اوځي.

(۱) سنن الترمذی للیباس ۱۶ (۱۷۴۲)، (تحفة الأشراف: ۵۶۸۶) (حسن صحيح)

(۲) تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۸۱) (ضعيف)

قوله: «أَنَّ عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَ الزُّبَيْرِ - أَخْبَرَهُ أَنَّ مَوْلَاةً لَهُمْ ذَهَبَتْ بِابْنَةِ الزُّبَيْرِ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَفِي رِجْلِهَا أَجْرَاسٌ فَقَطَعَهَا عُمَرُ الْخ» د عبد الله بن زبیر رضی اللہ عنہ خونی عامر رضی اللہ عنہ فرمائی چه زمونږ یوې وینځې د زبیر رضی اللہ عنہ وړه لور یعنی د عامر ترور عمر رضی اللہ عنہ ته بوتله. چه د هغې په څپو کښ شرنګیدونکې کالې وو. عمر رضی اللہ عنہ هغه په خپل لاس باندې مات کړو او وې فرمائیل چه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چه د هر جرس سره شیطان وی. «ان مع کل جرس شیطان» دا حدیث په کتاب الجهاد کښ تیر شوی دې، د دې حدیث نه معلومه شوه چه هر هغه کالې چه شرنګ کوی په حرکت سره آواز کوی او په هغې کښ آواز پیدا کیږی هغه د جرس په حکم کښ دې لا یجوز لیسها للنساء والباسها للبنات الصغار، او کوم کالې چه د گونګرو والا نه وی خو د هغې خپل مینځ کښ د یو ځانې کیدو د وجې نه آواز پیدا کیږی په مزه مزه نو هغه په دې کښ داخل نه دې. (بذل)

[۴۲۳۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ بُنَاتَةَ مَوْلَاةٍ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَّانِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: بَيْنَمَا هِيَ عِنْدَهَا إِذْ دَخَلَ عَلَيْهَا بَخَارِيَّةٌ وَعَلَيْهَا جَلَّالٌ يُصَوِّتُنِ، فَقَالَتْ: لَا تَدْخِلْنَهَا عَلَيَّ إِلَّا أَنْ تَقْطَعُوا جَلَّالَهَا، وَقَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ جَرَسٌ".

دبنانه څوک چه د عبد الرحمن بن حسان انصاری ازاده کړي وینځه وه رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زه دام المومنین عائشې رضی اللہ عنہا سره وم چه یوه جینې دهغې خواته راغله اودهغې په پښو کښې داواز والا گونګروگان وو عائشه رضی اللہ عنہا او فرمائیل چه بیا د گونګروگانو کټ کولونه بغیر زما خواته مه رازه ځکه چه مادنبی صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چه فرمائیل نې په کوم کور کښې چه جرس (تلی) موجوده وي هلته فرشتي نه داخلېږي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي رِبْطِ الْأَسْنَانِ بِالذَّهَبِ

باب په سرو زرو باندې د غاښونو د پيوند کولو بيان

[۴۲۳۲] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخَزَاعِيُّ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَسْهَبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ طَرْفَةَ، "أَنَّ جَدَّهُ عَرْفَجَةَ بْنَ أَسْعَدَ قَطَعَ أَنْفَهُ يَوْمَ الْكَلَابِ فَأَتَاهُ أَنْفًا مِنْ وَرَقٍ فَأَتَتْهُ عَلَيْهِ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ".

د عبد الرحمن بن طرفه رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه دده دنيکه عرفجه بن اسعد پوزه د کلاب جنگ په ورځ پریکړي شوي وه نو هغه خانله د سپینو زرو نه پوزه جوړه کړه او په هغې کښې بدبوني پیدا شوه نونبې رضی اللہ عنہ ورته او فرمائیل چه د سرو زرو نه ئې جوړه کړه ځکه چه په سرو زرو کښې بدبوني نه وي.

قوله: «عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ طَرْفَةَ أَنَّ جَدَّهُ عَرْفَجَةَ بْنَ أَسْعَدَ قَطَعَ أَنْفَهُ يَوْمَ الْكَلَابِ فَأَتَاهُ أَنْفًا مِنْ

^۱: تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۸۵۲)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۴۳، ۲۴۲/۶) (حسن).

^۲: سنن الترمذي لللباس ۳۱ (۱۷۷۰)، سنن النسائي للربطة ۴۱ (۵۱۶۴)، (تحفة الأشراف: ۸۹۹۵)، وقد أخرجه: مسند

أحمد (۲۳/۵، ۳۴۲/۴) (حسن).

وَرَقِي فَأَتَنَ عَلَيْهِ فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَتَخَذَ أَتَقًا مِنْ ذَهَبٍ

یوم الکلاب د جاهلیت د زمانې د یو مشهور جنگ نوم دی. عبدالرحمن بن طرفه رضی الله عنه فرمائی چې زما د نیکه په دې جنگ کښ پوزه پرې شوې وه نو هغوی د چاندی پوزه جوړه کړه، خو ورځې پس په هغې کښ بوټې پیدا شو هغوی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه معلومه کړه نو د هغوی په امر باندي هغوی د سرو زرو پوزه جوړه کړه. مصنف رحمه الله په دې حدیث سره ترجمه الباب والا مسئله ربط الاسنان بالذهب په طریقه د قیاس ثابته کړې ده چې صحیح دی. ځکه چې هر کله مستقل اندام د سرو زرو جوړول جائز دی نو غائبونو لره د سرو زرو په تار باندي تړل په طریق اولی جائز شو، هم دغه شان که غائب د سرو زرو تیار کړې شی هغه به هم جائز وی. (بذل) والحديث اخرجه الترمذی والنسائی، وقال الترمذی حسن، قاله المنذری

[۴۲۳۳] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، وَأَبُو عَاصِمٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ طَرْفَةَ عَنْ عَرْفَجَةَ بْنِ أَسْعَدَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ يَزِيدُ قُلْتُ لِأَبِي الْأَشْهَبِ: أَذْرَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ طَرْفَةَ جَدَّهُ عَرْفَجَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ.

عبدالرحمن د عرفجه بن اسعد نه په بل سند سره ددې روایت په شان روایت نقل کړي دي، یزید وئیلی دی چې ما ابو الاشهب ته وئیل چې ایاد عبدالرحمن ملاقات د عرفجه سره ثابت دي؟ هغه وئیل هو.

[۴۲۳۴] (۲) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَبِي الْأَشْهَبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ طَرْفَةَ بْنِ عَرْفَجَةَ بْنِ أَسْعَدَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَرْفَجَةَ بِمَعْنَاهُ.

عبدالرحمن بن طرفه هم د عرفج بن اسعد نه ددې روایت هم مثل روایت نقل کړي دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي الذَّهَبِ لِلنِّسَاءِ

باب د ښځو دپاره د سرو زرو استعمال بیان

[۴۲۳۵] (۳) حَدَّثَنَا ابْنُ نَفِيلٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عَبَادٍ، عَنْ أَبِيهِ عَبَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلِيَّةً مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ أَهْدَاهَا لَهُ فِيهَا خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ فِيهِ قِصٌّ حَبَشِيٌّ، قَالَتْ: فَأَعَدَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعُودٍ مُعْرُضًا عَنْهُ أَوْ بِعُضٍّ أَصَابَهُ ثُمَّ دَعَا أَمَامَةَ ابْنَةَ أَبِي الْعَاصِ ابْنَةَ ابْنِ زَيْدٍ، فَقَالَ: تَحَلِّي بِهَذَا يَا بَنِيَّةُ."

دام المومنین عائشة رضی الله عنها نه روایت دي فرمائی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله ته زیورات راوړلي شول کوم چې ورته د حبشو بادشاه نجاشی په تحفه کښې رالېږلي وو، په دې زیوراتو کښې یوه دسروزرو گوتمه وه اویمني غمي پکښې لیدلي وو عائشه رضی الله عنها فرمائی چې نبی صلی الله علیه و آله په یو لرگي باندي راواخستله په داسې حال کښې چې توجه ئې ورته نه کوله او یانې په بعضې گوتوسره راواخستله او بیا ئې امامه بنت ابی العاص خوک چې د نبی صلی الله علیه و آله دلور زینب دلور

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۹۸۹۵) (حسن)

(۲) انظر حديث رقم: (۴۲۳۲)، (تحفة الأشراف: ۹۸۹۵) (حسن)

(۳) سنن ابن ماجه للالباس ۴۰ (۳۶۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۶۱۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۰۱/۸، ۱۱۹) (حسن الإسناد)

کوم کبڻ چه د سرو زرو په سرو باندې حرامیدل او د زنانو دپاره د حلالیدو تصریح ده. او یا به دا محمول کولې شی د هغه سرو زرو کالی باندې کوم چه د شهرت او فخر دپاره واچولې شی د کوم طرف ته چه په دې احادیثو کبڻ اشاره هم ذکر ده. «تظهره» او یا به د دې نه مراد هغه کالی اخستلې شی د کوم چه زکوة نه وی ورکړې شوې، یا اسوره غلیظه باندې محمول دې، یعنی د سرو زرو ډیر درانه درانه کالی کوم چه بعض د مالدارې کورنئ زنانه اچوی ځکه چه دا قسم کالی د تکبر علامت وی.

حدیث عائشة رضی اللہ عنہا اخرجہ ابن ماجه، وحدیث اخت حذیفة رضی اللہ عنہا اخرجہ النسائي، وحدیث اسماء بنت یزید رضی اللہ عنہا ایضا اخرجہ النسائي، قاله المنذرى

[۴۲۳۷] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاشٍ، عَنْ امْرِئِيَّةَ، عَنْ أُخْتِ حَذِيفَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ أَمَّا لَكُنَّ فِي الْفِضَةِ مَا تَحْلَيْنَ بِهِ أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ مِنْكُمْ امْرَأَةٌ تَحْلِي ذَهَبًا تَطْهَرُهُ إِلَّا عَذِبَتْ بِهِ".

دحذیفة رضی اللہ عنہا دخورنه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائيلي وو: ای د زنانو دلي ایاستاسو دپاره سپین زر کافي نه دی چه زیورات ورنه جوړ کړئ؟، خبردار په تاسو کبڻي داسې زنانه نشته چه دسروزرو زیورات واچوي او په دې باندې خان مزین کړي مگر ددې په وجه به دي ته دقیامت په ورځ باندې عذاب ورکولی شی.

[۴۲۳۸] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيَّ حَدَّثَهُ، أَنَّ سَمَاءَ بِنْتَ يَزِيدَ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّمَا امْرَأَةٌ تَقْلَدُتْ قِلَادَةً مِنْ ذَهَبٍ قِلَدَتْ فِي عُنُقِهَا مِثْلَهُ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِنَّمَا امْرَأَةٌ جَعَلَتْ فِي أُذُنِهَا خُرْصًا مِنْ ذَهَبٍ جَعَلَتْ فِي أُذُنِهَا مِثْلَهُ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

داسماء بنت یزید رضی اللہ عنہا نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائيلي دي هري یوي زنانه چه په غاړه کبڻي دسروزرو هار واچوونو دقیامت په ورځ به ددې هار په شان داوریوهار ددې په غاړه کبڻي واچولي شي او کوي زنانه چه دسرو زرووالي په خپلو غوږونو کبڻي واچولي نوپه غوږونو کبڻي به ئي دغه هومره اور واچولی شی د قیامت په ورځ.

[۴۲۳۹] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ مَيْمُونِ الْقَنَادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ رُكُوبِ الْيَمَارِ وَعَنْ لَيْسَ الذَّهَبِ إِلَّا مَقْلَعًا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَبُو قِلَابَةَ لَمْ يَلْقَ مُعَاوِيَةَ.

دمعاویة بن ابی سفیان رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمائيلي ده دنمار (یودرنده خنار) په څرمن باندې دسورلئ کولونه اودسروزرو د استعمال نه مگر چه لږوي. قوله: «عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ رُكُوبِ الْيَمَارِ وَعَنْ

۱: سنن النسائي للزينة ۳۹ (۵۱۴۰)، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۴۳، ۱۸۳۸۶)، وقد أخرجته: مسند أحمد (۱/۴۵۵، ۳۵۷، ۳۵۸).

۲: سنن الدارمي للاستئذان ۱۷ (۲۶۸۷) (ضعيف).

۳: سنن النسائي للزينة ۳۹ (۵۱۴۰)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۷۶)، وقد أخرجته: مسند أحمد (۱/۴۵۵، ۴۵۷، ۴۶۰) (ضعيف).

۴: سنن النسائي للزينة ۴۰ (۵۱۵۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۶۱)، وقد أخرجته: مسند أحمد (۴/۸۲، ۸۳، ۸۵، ۹۵، ۹۸، ۹۹) (صحيح).

لَبْسِ الذَّهَبِ إِلَّا مُقَطَّعًا) رسول الله ﷺ د جلود نمار (جلود سباع، د شیر او پرانگ په خرمن باندې د سوریډلو نه منع کړې ده (وقد تقدم) او د سرو زرو د اچولو نه مگر چه پرې کړې شوي وی یعنی په کم مقدار کښ.

دا حدیث که د زنانو په حق کښ محمول کړې شی نو بیا خو به دا حدیث د باب د زهد نه وی او دا هم ممکن ده چه د سرو په حق کښ وی په دې صورت کښ به دا قید دپاره د جواز وی، ځکه چه د سرو دپاره ضروره د سرو زرو د استعمال جواز ثابت دې. کما تقدم قریا فی باب ربط الاسنان بالذهب، والحدیث اخرجه النسائی، قاله المنذری.

آخر کتاب الخاتم

کتاب الفتن والملاحم

د فتنویان

باب ذِکْرِ الْفِتَنِ وَدَلَالِهَا

باب دهغه فتنویان چه نبی علیه السلام یې پیشنګولی کړې ده

(ما قبل سوره ربط او مناسبت)

د دې کتاب د ما قبل سوره مناسبت په غور کولو سره دا په سمجه کښ راتلې شی، یو لطیف مناسبت دا کیدې شی چه په جامه کښ پرده موندلې شی او د هغې بالمقابل په فتن کښ (انسان) برېښیږي، خپل مینځ کښ اختلاف او د نورو خلقو عیبونه بیانول او بې عزتی کول نو دا د اضدادو نه شو، او د ضدین خپل مینځ کښ ربط ښکاره دې ځکه چه هغه د وجود ذهني په اعتبار سره متلازم وی، او داسې هم وئیلې شي چه خپله بعض لباسونه داسې وی کوم چه په فتنه کښ غورځونکې وی لکه د مستوراتو لباس فاخره کښ د کور نه وتل، ونحو ذلک اذا النکات بعد الوقوع.

(تحقیق ومعانی فتن)

الفتن جمع فتنه کمن ومحنة لفظا ومعنا، ومعنی الاختبار والامتحان والضلال، والالتم، واذا به الذهب والفضة، ويطلق على المال والاولاد، اما اموالکم واولادکم فتنه الایة.. ومعنی اختلاف الآراء.

(تحقیق ومعانی ملاحم)

والملاحم جمع ملحمة، وهی بمعنی المعركة وموضع الحرب یعنی میدان جنگ، او الوقعة العظيمة یعنی لوڼي قسم جنگ.

د علم حدیث ابواب ثمانية :

د دې کتاب په مقدمه کښ دا مضمون تیر شوې دې چه د علم حدیث مضامین په ابواب ثمانية کښ منحصر دی.

۱: عقائد، ۲: احکام، ۳: تفسیر، ۴: تاریخ، ۵: رفاق، ۶: مناقب، ۷: آداب، ۸: فتن. او دا چه حضرات محدثین په دې ابواب ثمانية کښ په هر مضمون باندې بیل بیل مستقل

تصنیفات لیکلې دي، او بیا ئې د هر یو څه مثالونه هم لیکلې دي، هلته دا تیر شوې دي چې د احادیث الفتن نوم علم الفتن کیځودلې شي، په دې کښ هم ډیر تصنیفات دي، یو قدیم او اوږد تصنیف د نعیم بن حماد رحمہ اللہ دې او د اشراط الساعة یعنی علامات قیامت په موضوع باندې چې کوم کتابونه لیکلې شوې دي ښکاره خبره ده چې هغه به هم په دې علم الفتن کښ شمار کولې شي لکه الاشاعة لاشراط الساعة.... د سید شریف محمد البرزنجی کتاب دې او هم دغه شان الاذاعة د نواب صدیق حسن خان بهوپالی رحمہ اللہ، او د شاه رفیع الدین صاحب کتاب د علامات قیامت په نوم باندې په اردو کښ، هم دغه شان د حافظ ابن کثیر رحمہ اللہ په تاریخ کښ لوڼې جامع او مانع معروف او مشهور کتاب "البداية والنهاية" کښ خو د ټول عالم تاریخ ذکر دې کوم چې په یولس جلدونو کښ دې او نهایه د کوم چې دوه جلدونه دي په دې کښ هم دا د فتن او ملاحم او د علامات قیامت مضامین دي.

د اختلاف النسخ بیان:

د دې نه پس خان پوهه کړې چې دلته د کتاب نسخې مختلف دي، زمونږ په نسخه کښ خو هم دغه شان دي څنگه چې پورته لیکلې شوې دي، او په اکثر نسخو کښ دلته صرف کتاب الفتن ذکر دې او د کتاب الفتن د ختمیدو نه پس چې کوم اته یا لس صفحات دي په هغه نسخو کښ اول کتاب المهدی راځي او بیا د هغې اول باب باب الملاحم دې او زمونږ په موجوده نسخه کښ د کتاب الفتن په ختم باندې آخر کتاب الفتن باب الملاحم راځي. او هم په دې کښ یو باب باب فی ذکر المهدی دې چې په هغې کښ د امام مهدی متعلق څو روایتونه دي او د هغې نه پس بیا اول کتاب الملاحم شروع کیږي. زمونږ د دې موجوده نسخې تقاضه دا ده چې دلته دې صرف کتاب الفتن وي، ځکه چې کتاب الملاحم وړاندې مستقل راځي.

د کتاب الفتن په احادیثو کښ دا څیز قابل تحقیق وي چې دا کومې فتنې طرف ته اشاره ده، د دې مصداق څه دې آیا هغه تیره شوې ده که نه راروان وخت کښ به راځي، پس شارحین په دې باندې کلام او رائي ورکوي. په بذل المجهود کښ حضرت سهارنپوری رحمہ اللہ هم د بعض فتن تعین په خپلې رائي او قیاس سره کړې دي.

د کتاب الفتن د احادیثو نه دا هم مستفاد کیږي چې تر قیامته پورې راتلونکې فتن کښ چې څومره هم لوڼې لوڼې فتنې دي د ټولو علم رسول الله ﷺ ته ورکړې شوې وو. خو د هغې فتن د وقوع د زمانې او د تاریخ متعین طور سره رسول الله ﷺ ته هم علم نه وو پس په ډیرو احادیثو کښ راځي چې رسول الله ﷺ بعض صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ته او فرمائیل چې کله دا خبره پېښه شي نو ستاسو به دغه وخت کښ څه حال وي؟ تاسو به هغه وخت څه کوئ، صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض او کړو چې څه ستاسو حکم وي هم هغه شان به کوو، خو د هغه صحابی (۱) په زمانه حیات کښ هغه خبره یا فتنه پېښه نه شوه، د هغې مثالونه په کتاب

(۱) ولې نه کثیر اما یدکر لفظ الخطاب ویراد به العموم اي کل من یصح معه الخطاب دون المخاطب المخصوص فحیث لا یحتاج الي هذا القول اي عدم علمه ﷺ بالتاریخ، عن بعض الافاضل

کښ موجود دی کوم چه به مخي ته راشي. په الاشاعة لاشراط الساعة د کوم ذکر چه پورته راغلو کوم چه په دې موضوع باندې يو جامع تصنيف دې د کوم چه به حضرت شيخ هم تعريف فرمائيلو او هغوی به مطالعه کولو هم، په خپلو بعضو تصانیفو کښ حضرت د هغې نه حوالي هم ورکړې دي، د حضرت شيخ په هغې باندې اهم حواشی او تعليقات هم دي چه د هغې په باره کښ د حضرت خواش و و چه هغه طبع شی نو غوره به وي، عزيز گرامی قدر مولانا حبيب الله مظاهری حفظه الله د هغه کتاب سره د هغه حواشی خو کاله مخکښ طبع کړې ده فجزاه الله تعالى خير الجزاء.... د دې مطبوعه کتاب په آخر کښ د دې کتاب تکمله او لاندې کوم چه د حضرت شيخ د حواشی يو حصه ده هغه د " ذيل الاشاعة في الفتن الباقية " په نوم باندې په موجوده مطبوعه نسخه کښ شامل کړې شوې دې چه په هغې کښ حضرت شيخ د بعض فتن په تعين کښ چه د محدثينو کوم مختلف رأيي دي خصوصاً د شاه ولي الله رحمته الله عليه په حجة الله البالغة وغيره کتابونو کښ هغه ئي هم اشاره په طور د حوالي ذکر کړې دي.

[۴۲۴۰] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: "قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا فَمَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَلِكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا حَدَّثَهُ حِفْظُهُ مَنْ حِفْظُهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابُهُ هَؤُلَاءِ وَإِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّيْءُ فَأَذْكُرُهُ كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إِذَا غَابَ عَنْهُ ثُمَّ إِذَا رَأَاهُ عَرَفَهُ."

د حذيفة بن يمان رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی صلی الله علیه و آله زمونږ په مينځ کښې اودريدو او هيڅ يوداسې شې يې د بيانولونه پرې نخودو، کوم چه د قيامته پورې راتلونکې دې مگر بيان ئې کړو، اوبيا ئې اوفرمايل چاچه دا خبرې يا دې کړې نوهغه يا دې کړې او چاچه هيري کړې هغه هيري کړې اويقينا زما ملگرو دا خبرې بنی وپیژندلي، راوی وائی کله چه به په دې خبر وکښې کومې چه نبی صلی الله علیه و آله بيان کړې کومه يوه پيښه شوه نو ماته به داسې راياديدله لکه څرنگه چه څوک ديوکس پیژندگي کوي اوهغه ورنه غائب شوې وي اود ليدلوسره ئې شناخت اوکړي.

﴿ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَائِمًا فَمَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَلِكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ.....إِذَا غَابَ عَنْهُ لَمْ إِذَا رَأَاهُ عَرَفَهُ ﴾

امام بخاری او امام مسلم رضي الله عنهما د کتاب الفتن ابتداء څنگه فرمائيلي ده؟
امام بخاری رحمته الله عليه د کتاب الفتن ابتداء په دې باب سره کړې ده: باب ما جاء في قول الله تعالى واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة.... وما كان النبي صلی الله علیه و آله يحذر من الفتن.... او د هغې نه روستو ئې بيا هغه حديث الحوض ذکر فرمائيلي دې چه په هغې کښ دي: لَمَّا رَدُّنَا عَلَى أَقْوَامٍ أَغْرَقَهُمْ وَبَغَرُوا فِي لَمَّا يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَأَقُولُ أَيْ رَبِّ أَصْحَابِي فَيُقَالُ إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذَلُوا بِغَدَاكَ
او امام مسلم رحمته الله عليه په کتاب الفتن و اشراط الساعة کښ د ټولو نه اول دا حديث ذکر کړې دې

١: صحيح البخاري / القدر ٤ (٦٦٠٤)، صحيح مسلم / الفتن ٦ (٢٨٩١)، (تحفة الأشراف: ٣٣٤٠)، وقد أخرجه: مستد احمد (٤٠١، ٣٨٩، ٣٨٥، ٣٨٣/٥) (صحيح)

(أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اسْتَقْبَلَ مِنْ تَوْبِهِ وَهُوَ يَقُولُ « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَنَزَلَ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدْ اقْتَرَبَ فَتَحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدَمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلَ هَذِهِ الْحَدِيثِ ») او امام ترمذی رحمہ اللہ د کتاب الفتن پہ شروع کنب د یوم الدار والا حدیث ذکر فرمائیلی دې یعنی د عثمان رضی اللہ عنہ د کور چہ کله هغه شریانو محاصره کړې وه نو هغوی د کور په چہت باندي پورته ختلو سره هغوی ته مخ کولو سره هغوی ته خو احادیث اورولي وو.

مضمون الحديث :

امام ابوداؤد رحمہ اللہ د کتاب الفتن پہ شروع کنب د حذیفه رضی اللہ عنہ چہ د چا په باره کنب مشهوره ده چہ هغه صاحب سر رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دې د هغوی دا پورته ذکر کړې شوي حدیث ذکر کړې دې چہ په هغې کنب کلی طور سره رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د قیامته پورې پینیدونکی ټول فتن په تفصیل سره بیان فرمائیلي دي، د هغې حواله ده، پس هغوی فرماني چہ یوه ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خطبې ورکولو دپاره اودريده نو څومره چہ د قیامته پورې راتلونکې واقعات او فتن وو هغه ټول رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دې خطبه کنب بیان کړل. سیدنا حذیفه رضی اللہ عنہ فرماني چہ په مونږ کنب بعضو ته هغه فتنې يادې دي او بعضو نه هغه هیرې دي. بیا هغوی خپله د خپل ځان په باره کنب فرماني چہ د هغې حاصل دا دې چہ هغه ټولې خبرې مستحضر خوماته هم نه دي او مانه هیرې هم نه دي د حفظ په خزانه کنب محفوظ دي، چہ کله په هغه څیزونو کنب یو فتنه راپیښه شي نو ماته هم هغه رایاده شي. (چہ او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یو خبره دا هم بیان فرمائیلي وه) لکه چہ یو سړي بل سړي پیژني او بیا متعارف سړي چرته لار شي، غائب شي او د هغه صورت او شکل د انسان د ذهن نه اوځي خو بیا چہ کله څه موده پس دې هغه سړي وینی نو پیژني ئي چہ او دا فلاني سړي دې.

مصنف رحمہ اللہ دا حدیث د دې نه پس په بل طریق سره ذکر کړې دې، او په هغې کنب دا زیادت دې « مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ قَائِدٍ فِتْنَةٍ إِلَى أَنْ تَنْقُضَ الدُّنْيَا يَبْلُغَ مِنْ مَعَهُ ثَلَاثُمِائَةٍ فَصَاعِدًا إِلَّا قَدْ سَمَاهُ لَنَا بِاسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَاسْمِ قَبِيلَتِهِ »

[٤٢٣] ( ) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ قَارِبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ قُرُوقٍ، أَخْبَرَنِي أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ لَقِيصَةَ بْنِ دُوَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ حَدِيثُهُ بْنُ الْيَمَانِ "وَاللَّهُ مَا أَذْرَى أَنَسِي أَحْصَايَ أَمْ تَنَاسَوْا وَاللَّهُ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَائِدٍ فِتْنَةٍ إِلَى أَنْ تَنْقُضَ الدُّنْيَا يَبْلُغُ مِنْ مَعَهُ ثَلَاثَ مِائَةٍ فَصَاعِدًا إِلَّا قَدْ سَمَاهُ لَنَا بِاسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَاسْمِ قَبِيلَتِهِ".

د حذیفه بن یمان رضی اللہ عنہ نه روایت دې په الله قسم ماته معلومه نه ده چہ ایا دغه خبرې زما د ملګرونه هیري شوي دي او که په قصد سره یي هیري کړي دي، په الله قسم رسول کریم و دیوي فتنې سربراه، چہ دري سوه کسان یازیات ورسره وي نه دې پریخودلي کوم چہ د قیامته پورې راتلونکې وي مګر دهغه بیان ئي کړې دې اودهغه نوم اود پلارنوم اودهغه د قبیلې نوم ئي اخستلې دې تردې چہ دنیا به ختمه شي. یعنی د قیامته پورې چہ څومره تحریکونه موندلي شي نو د هغه ټولو تحریکونو د قائدینو

(۱): تقریبه ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۳۷۹) (ضعیف)

نومونه او د هغوی د پلارانو نومونه او د قبیلې نومونه په دې شرط چه د هغه قائد سره د تلونکو کسانو تعداد کم از کم درې سوه وی هغه ټول رسول الله ﷺ زموږ مخکښ بیان کړل. (وَاللّٰهُ مَا أَذْرٰی اَنْیْسٰی اَصْحَابِیْ اَمْ تَنَاسَوْا) یعنی واللّه زه نه شم و نیلې چه زموږ ملگرو د دې قائدینو نوم هیر کړو فی الواقع یا که د څه مصلحت په وجه باندې خپله هیره ښکاره کوی. یعنی په اظهار کښ فتنه گنړلو سره. والحديث اخرجه البخاری ومسلم، قاله المنذری.

[۴۲۴۱] (١) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عُمَانَ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَرْبَعُ فِتْنٍ فِي آخِرِهَا الْفَنَاءُ».

دعبدالله ﷺ نه روایت دې فرماني چه رسول الله ﷺ فرمانيلی دی په دې امت کښې به څلور فتنې لوټي لوټي پیداشي اوبیاددینه پس پناکیدل دي (یعنی قیامت به قائم شي اوهرڅه به ختم شي اوهیڅ به پاتي نه شي).

«عَنْ عَامِرٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ «يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَرْبَعُ فِتْنٍ فِي آخِرِهَا الْفَنَاءُ»

سیدنا عبدالله بن مسعود ﷺ د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه په دې امت کښ به څلور فتنې موندلې شي د هغې نه به په آخری فتنه باندې دنیا فنا شي، یعنی لوټې فتنې به څلور وي، او د فنا نه مراد یا خود دنیا فنا ده یا د امت اجابت فنا او د هغوی نه پس به څوک هم مسلمان پاتي نه شي. (بذل)

[۴۲۴۲] (٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُمَانَ بْنِ سَعِيدٍ الْجَنْصِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو الْمُفِيرَةِ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ، حَدَّثَنِي الْعَلَاءُ بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ هَانِئٍ الْعَلَسِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ: «كُنَّا قُعُودًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ فَذَكَرَ الْفِتْنِ فَكَثُرَ فِي ذِكْرِهَا حَتَّى ذَكَرَ فِتْنَةَ الْأَحْلَاسِ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا فِتْنَةُ الْأَحْلَاسِ؟ قَالَ: هِيَ هَرَبٌ وَحَرْبٌ، ثُمَّ فِتْنَةُ السَّرَّاءِ دَخْنَهَا مِنْ تَحْتِ قَدَمَيْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَزْعُمُ أَنَّهُ مِنِّي وَلَيْسَ مِنِّي وَأَمَّا أَوْلِيَايَ الْمُتَّقُونَ ثُمَّ يَصْطَلِمُ النَّاسُ عَلَى رَجُلٍ كَوْرِكَ عَلَى ضِلَعٍ ثُمَّ فِتْنَةُ الدَّهْمَاءِ لَا تَدْعُ أَحَدًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ إِلَّا لَطَمَتَهُ لَظْمَةً فَإِذَا قِيلَ: انْقَضَتْ تَمَادَّتْ بَعْضُهُمُ الرُّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَمُنْكَسِرًا حَتَّى يَصِيرَ النَّاسُ إِلَى قُسْطَاطَيْنِ قُسْطَاطٍ إِيْمَانٍ لَا يُنْفَاقُ فِيهِ وَقُسْطَاطٍ نِفَاقٍ لَا إِيْمَانَ فِيهِ فَإِذَا كَانَ ذَٰلِكَ فَانْتَظِرُوا الدَّجَالَ مِنْ يَوْمِهِ أَوْ مِنْ غَدِهِ».

دعبدالله بن عمر ﷺ نه روایت دې فرماني چه موږ د نبی کریم ﷺ سره ناست وواوښې ﷺ دفتنو ذکر کولو او په ډیر تفصیل سره ئې اوفرماښل تردې چه نبی ﷺ پخپل بیان کښې د احلاس دفتني ذکر وکړو په دې سلسله کښې یوکس عرض اوکړو ای دالله رسوله داحلاس فتنه کومه یوه ده؟ نبی ﷺ اوفرماښل تختبدل اولوت مار کول دي، بیا ددینه پس د سراء فتنه ده ددې لوگر به دداسې دخپو دلاندې نه راوخي کوم چه به دا گمان کوي چه هغه زما د خاندان ننه دې او حقیقت ددې چه هغه به زما د خاندان نه نه وي ځکه چه زما دوستان هغه خلق دي څوک چه پرهیزگاري کوي، بیابه خلق په داسې کس باندې اتفاق اوکړي یعنی خپل امیر به ئې جوړ کړي لکه کوناتي په یوي پوهتنی باندې اوددینه پس به د دهیما فتنه

١: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۹۶۳۹) (ضعیف)

٢: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۷۳۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۳۳/۲) (صحیح)

راشي هغه به هيڅوک بغير دمرگ نه نه پرېږدي بيا چه کله خلق دا وئيل شروع کړي چه فساد شروع شو نوبيا به دسحر په وخت کښې دغه فتنه نوره هم لويه شي په دې کښې به حال داسې وي چه يوکس به دسحر په وخت کښې مومن وي او ماښام به کافر شي تردې پورې چه خلق به ددوه ځيمو طرف ته راجع شي يوه ځيمه به دايماندارو وي په دوی کښې به هيڅوک منافق نه وي او دويمه ځيمه به دمنافقانو وي په دوی کښې به څوک ايماندار نه وي کله چه دا فتنه پيداشي نو په همدې ورځ يا ددينه دوه ورځي پس ددجال دراتلو انتظار وکړئ.

قوله: ﴿سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ كُنَّا قُعُودًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَلَذَكَرَ الْفِتْنُ فَأَكْثَرَ فِي ذِكْرِهَا حَتَّى ذَكَرَ فِتْنَةَ الْأَخْلَاسِ.... الخ﴾

دا د عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما حديث دې چه په هغې کښ لوڼې لوڼې درې فتنې شمار کړې شوې دي، هغوی فرمائي چه يوه ورځ مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو هغوی په دې مجلس کښ د فتن ذکر او کړو، ډيرې فتنې رسول الله ﷺ ذکر او فرمايلې تردې چه د هغه فتنو ذکر ئې هم او کړو (کومې چه وړاندې راوی بيانوي) فتنه الاحلاس، يو سائل تپوس او کړو يا رسول الله ﷺ فتنه الاحلاس څه ده؟ وې فرمايل منډې ترې او لوټ مار، هرب او حرب دواړه په فتحين سره ضبط کړې شوې دي. هرب يعنې د بعضو د بعضو نورو نه تختيدل د دشمنۍ د وجې نه، او حرب يعنې ناحق د نورو مال او اولاد باندې قبضه کول.

د فتنه الاحلاس مصداق:

رسول الله ﷺ د فتنه الاحلاس دا تفسير او فرمايلو، احلاس د جلس جمع ده هغه بوريا يا ټاټ کوم چه د قالين وغيره نه لاندې په زمکه باندې خورولې شي کوم چه د ډيرې مودې پورې خور وي، پورته څادر خو بدليږي، په دې کښ گويا اشاره ده د دې فتنې اوږدوالي او ډيرې مودې پورې کيدو ته، د دې په باره کښ حضرت په بذل کښ ليکلې دي: **والذي اظن انها فتنة حدث في آخر خلافة عثمان بن عفان رضي الله عنه واثارت بين المسلمين حتى تمادت وبقيت الى زمن خلافة معاوية رضي الله عنه واتفاق الناس عليه بعد صلح الامام حسن بن علي رضي الله عنه، يعنى د دې نه مراد غالبا د مقتل سيدنا عثمان رضي الله عنه فتنه مراد ده، د سيدنا عثمان رضي الله عنه په آخر د خلافت کښ چه کومو شرونو سر اوچت کړو د مصر بدمعاشانو د عثمان رضي الله عنه په بعض انتظاماتو باندې اعتراضات او کړو تردې چه د هغوی خلاف ئې محاذ قائم کړو، او دې خلقو په مدينه طيبه کښ د هغوی د کور نه محاصره او کړه تردې چه د هغوی قتل او شهادت ته خبره اورسيده. او بيا په دې باندې مرتب کيدونکي دويمه فتنه جنگ جمل او جنگ صفين تردې چه د حسن رضي الله عنه د معاويه رضي الله عنه سره په صلح کولو باندې واپس سکون پيدا شو.**

د دې نه پس دويمه فتنه کومه چه په دې حديث کښ ذکر ده هغې ته **(فتنة السراء)** وئيلې شي، علامه سندی فرمائي **(السراء)** النعماء اي فتنه سببها سرور الناس بكثره النعم او لانها تسر الاعداء لوقوع الخلل في المسلمين..... يعنى هغه فتنه چه د هغې سبب وقوع کثرت د فتوحات او د مال و دولت کثرت، او د خلقو سرور او د عيش ژوند کښ مست کيدل دي، او يا دې ته سراء په دې وجه وئيلې شوې ده چه په مسلمانانو کښ به د نقص او

خلل پیدا کیدو د وجې نه د هغوی د دشمنانو دپاره د خوشحالی سبب وی.

(دخنها) یعنی د دې فتنې ابتداء او اشتعال به د داسې سړي د قدمونو لاندې وی کوم چه به زما د اهل بیت نه وی چه د هغه به دعوی وی د اهل بیت نه د کیدو حال دا چه حقیقه به هغه زما نه نه وی، یعنی د خپل کردار او احوال په اعتبار سره اگر چه نسباً زما نه وی، ځکه چه زما کور والا او زما ملگری خو په اصل کښ هغه خلق دی چه متقیان وی، بیا به د هغه سړي په دور کښ خلق (هغه لره لرې کولو سره) صلح او کړی په یو نا اهل باندې چه د هغه په نا اهلی باندې رسول الله ﷺ صحابه کرام رضی الله عنهم په تشبیه سره پوهه کړل، (کورک علی ضلع) لکه کوناتې چه کیخودلې شی (یعنی وزنی څین) په پختی باندې، ښکاره خبره ده چه پختی او درولې شی او په هغې باندې وزنی څیز کیخودلې شی نو هغه به ئې برداشت نه کړې شی، او هغه به خوزی.

د فتنه السراء په باره کښ د حضرت سهارنپوری (رح) راټي:

اوس دا چه دا کومې خاص فتنې ته اشاره ده؟ په دې باره کښ د حضرت سهارنپوری رحمه الله راټي کومه چه حضرت په بذل المجهود کښ لیکلې ده چه د دې نه مراد د شریف حسین فتنه مراد ده کومه چه په رمضان ۱۳۳۴ هجری کښ په مکه مکرمه کښ پېښه شوې وه، یعنی په کومه زمانه کښ چه په حجاز کښ د ترکیانو حکومت وو نو هغه وخت د مکه مکرمه امیر شریف حسین وو هغه سره انگریزانو تعلق جوړ کړو په لکهونو اشرفی ئې ورله رشوت ورکړو او د ترکیانو خلاف ئې بغاوت ته تیار کړو. پس هغه بدوانو ته لالچ ورکړو او ترک فوج کوم چه په مکه مکرمه کښ مقیم وو هغوی ئې د بدو په ذریعه اوژل او د خپلې خود مختاری اعلان کولو سره ئې حکومت شروع کړو او خپل خان ته ئې ملک الحجاز وئیلو. د هغه دا حکومت تقریباً لس کاله وو او د هغه په دور کښ بدامنی وه، بیا د هغه نه روستو د حسین په خوی علی باندې صلح اوشوه خو د هغه نه د حکومت نظام او نه چلیدې شو، (ثم یصطليح الناس علی رجل کورک علی ضلع) په هغه باندې صادق راغلو. (بذل) په هغه وخت کښ چه کله دا فتنه شروع شوه، حضرت سهارنپوری رحمه الله په حجاز کښ تشریف فرما وو.

(د حضرت خلیل احمد سهارنپوری رحمه الله درې مقبول دعاګانې)

په تذکرة الخلیل کښ لیکلې دی چه حضرت سهارنپوری رحمه الله په ملتزم شریف باندې درې دعاګانې کړې وې یو دا چه دلته په حجاز کښ امن قائم شی، دویم دا چه زما تصنیف بذل المجهود پوره شی، دریمه دا چه ماته د مدینې طیبې خاوره نصیب شی یعنی د هغه ځانې وفات، پس د بذل المجهود په مدینه طیبه کښ تکمیل هم اوشو او د حضرت په حیاة کښ په حجاز کښ امن قائم شو، حضرت به فرمائیل چه د دریمې دعا د قبلیدو د الله پاک نه توقع ده، پس د حضرت دریمه دعا هم بحمد الله قبوله شوه او په مدینه طیبه کښ هم هلته وفات کیدو سره په بقیع کښ د قبه اهل بیت سره د څو قدمو په فاصله باندې نزدې مدفون شو. د دې نه پس په حدیث کښ دریمه فتنه د فتنه الدھیما په نوم سره مذکور ده، دھیما تصغیر دې د دهما په معنی د سوداء یعنی توره تیارة فتنه، او تصغیر په دې کښ د تعظیم

دپاره دې او وئيلې شي چه د مذمت دپاره دې، د کوم په باره کښ چه رسول الله ﷺ فرمائي: **(لَا تَدْعُ أَحَدًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ)** چه دا فتنه به د دې امت په افرادو کښ يو هم پريښدي بغير د سپړې ورکولو نه، يعنې هر سرې به د هغې د ضرر نه متاثر کيږي، په دې فتنه کښ بعض ورځو کښ سکون ليدو سره بعض خلق وائي **(انقضت)** چه بس اوس ختم شوه خو ناڅاپه به بيا اودريږي. او هم دا سلسله به روانه وي. د خلقو په احوالو کښ به ډير په سرعت سره انقلاب پيدا کيږي، که سحر يو سرې مسلمان وي او د ايمان په حالت کښ هغه صبا کړې دې نو هم هغه سرې به په داسې حال کښ مابښام کړي چه هغه به کافر شوې وي. د مومن کيدو نه مراد د خپل مسلمان رور ناحق قتل لره حرام گنړل دي، او د کفر نه مراد د هغه قتل لره حلال گنړل دي. د خلقو په احوالو کښ به اختلاف او تغير پيدا کيدو کيدو سره دا صورت پيښ شي چه خلق به په دوه فرقو کښ تقسيم شي، يو به د ايمان والو وي خالص بغير د نفاق نه، او يو فرقه به د خالص نفاق وي چه په هغې کښ به د ايمان لږه حصه هم نه وي د دې په باره کښ رسول الله ﷺ فرمائي چه کله احوال دې حده پورې اورسيږي نو بيا هم په دغه ورځ يا د هغې نه په بله ورځ باندې د خروج د جال انتظار کول پکار دي.

د فتنه الدهيماء مصداق :

د دې فتنه الدهيماء په باره کښ حضرت شيخ دا ليکلي دي چه شاه ولي الله ﷺ دا فتنه د چنگيز خان په فتنه باندې محمول کړې ده، د چنگيز خان فتنه په تاريخ کښ ډيره مشهوره ده، د تاريخ طرف ته دې رجوع او کړې شي. (۱)

(۱) د چنگيز خان فتنه : د تاريخ د يو کتاب نه مونږ لږ شان رانقل کوو : د محمد خوارزم شاه په زمانه کښ د منگوليا نه تر چين پورې يو سړی چنگيز خان (۱۲۰۶ء نه تر ۱۲۲۷ء) پورې يو زبردست حکومت قائم کړې وو او چين نې هم فتح کړې وو، دا د منگوليانو حکومت وو کوم چه د منگوليا اوسيدونکي وو، دا منگول کافر ډير وحشي بدمعاش او خونخوار وو، چنگيز خان د ښه ښه جامو شوقی وو او دا جامې چونکه په اسلامي دنيا کښ جوړيدې په دې وجه هغه يو ځل څه تاجران خوارزم ته اوليږل، محمد خوارزم شاه هغوی لره جاسوس گنړلو سره قتل کړل. په دې باندې چنگيز خان سخت غصه شو خبره وه هم د عصي سوداگرو لره بغير د څه گناه نه قتل کول د انصاف خبره نه ده. چنگيز خان د دې جواب طلب کړو خو خوارزم شاه د هغه قاصد هم قتل کړو. بس اوس څه وو چنگيز خان د وحشي منگوليانو زبردست فوج واخستلو او د خوارزم شاه په بادشاهت باندې نې حمله اوکړه. دغه شان د خوارزم شاه په وجه باندې اسلامي دنيا د يوې لوڼې تباهي سره مخ شو که خوارزم شاه داسې ظلم نه وې کړې نو وحشي منگوليانو به حمله نه وې کړې. د هغه په لږه شان غلطي سره په لکھونو انسانانو ته نقصان اورسيدو خو د ټولو نه بده خبره دا اوشوه چه محمد خوارزم شاه د چنگيز خان سره جنگ خو شروع کړو خو چه کله هغه حمله اوکړه نو يو ځاني کښ نې هم ميدان ته راتلو سره د هغه مقابله اونکړه هغه داسې په ويره اخته شو چه جرته نې هم مقابله اونکړه، چنگيز خان پرله پسې ښهرونه فتح کړل، او هغه ترې نه وړاندې منډې وهلې، تردې چه د بحر خضر په يو جزيره اېسکون کښ نې پناه واخستله او هم هلته په ۶۱۷ هجري ۱۲۲۰ء کښ مړ شو. د محمد خوارزم نه پس د هغه ځوني جلال الدين خوارزم شاه چه ډير بهادر وو، د مقابلي کولو کوشش اوکړو هغه تر څو کلونو پورې د منگوليانو سره جنگيدلو خو هغه هم کامياب نه شو، د منگوليانو دې حملې ډيره تباهي راوړه، سمرقند، بخارا، خوارزم، بلخ او نيشاپور نه غرض د اسلامي دنيا هغه ټول ښهرونه کوم چه په وسط ايشيا او ايران کښ وو هغوی برباد کړل. د خلقو قتل عام نې اوکړو په ښهرونو کښ نې اور.....

او حضرت سهارنپوری رحمۃ اللہ علیہ په بذل کښ د دې فتنې په باره کښ دا لیکلې دی چه دا فتنه به د ظهور مهدی نه لږه مخکښ موندلې شي او د عیسی عليه السلام د نزول پورې به روانه وي. او یعنی بیا به عیسی عليه السلام چه د هغوی سره به امام مهدی عليه السلام هم شامل وي په دجال پسې شي تر دې چه هغه به قتل کړي. حضرت چه څه لیکلې دی چه د دې فتنې وقوع به په آخر زمانه کښ وي د هغې طرف ته د دې حدیث د دې لفظ نه هم اشاره ملایوېږي. ﴿فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَانظُرُوا الدَّجَالَ مِنْ يَوْمِهِ أَوْ مِنْ غَدِهِ﴾

[۴۲۴۴] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ نَعْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ سُبَيْعِ بْنِ خَالِدٍ، قَالَ: أَتَيْتُ الْكُوفَةَ فِي زَمَنِ فُتِحَتْ تُسْتَرُ أَجْلُبُ مِنْهَا بَغَالًا، فَقَدَخْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا صَدْرُ مِنَ الرِّجَالِ وَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ يُعْرِفُ إِذَا رَأَيْتَهُ أَنَّهُ مِنْ رَجَالِ أَهْلِ الْحِجَازِ، قَالَ: قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَتَجَهَّنَّنِي الْقَوْمُ، وَقَالُوا: أَمَا تُعْرِفُ هَذَا؟ هَذَا حَدِيثُ بَنِي الْيَمَانِ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: حَدِيثُ بَنِي الْيَمَانِ؟ هَذَا حَدِيثُ بَنِي الْيَمَانِ عَنْ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّيْءِ، فَأَحَدَقَهُ الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقَالَ: إِلَيَّ قَدْ أَرَى الَّذِي تُتَكَبَّرُونَ، إِلَيَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ هَذَا الْخَيْرَ الَّذِي أُعْطَانَا اللَّهُ أَنْ يَكُونَ بَعْدَهُ شَرٌّ كَمَا كَانَ قَبْلَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَمَا الْعِصْمَةُ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: السِّيفُ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ مَاذَا يَكُونُ، قَالَ: إِنْ كَانَ لِلَّهِ خَلِيفَةٌ فِي الْأَرْضِ، فَضَرَبَ ظَهْرَكَ وَأَخَذَ مَالَكَ فَأَطْلَعَهُ وَلَا قُمْتُ وَأَنْتَ عَاضٌ بِمِجْدَلٍ شَجَرَةٍ، قُلْتُ: لِمَ مَاذَا؟ قَالَ: لِمَ تُخْرِجُ الدَّجَالَ مَعَهُ نَهْرًا وَقَفَيْنَ وَقَعٌ فِي نَارِهِ وَجَبَ أَجْرُهُ وَحُطَّ وَزُرَّةٌ وَمَنْ وَقَعٌ فِي نَهْرِهِ وَجَبَ أَجْرُهُ، قَالَ: قُلْتُ: لِمَ مَاذَا؟ قَالَ: لِمَ هِيَ قِيَامُ السَّاعَةِ.

د سبيع بن خالد رحمۃ اللہ علیہ نه روایت دې فرمائی چه زه دلستر مقام دفتح په وخت کښې کوفې ته راغلم او د دغه ځای نه مې قچري بولي زه جومات ته داخل شوم او اوي کتل چه څه خلق در میانه قد والا اوڅه حبشیان را جمع شوي دي او ناست دي او یوکس ددوی په مینځ کښې ناست دې دهغه په لیدلو سره به دامعلومیده چه دې د حجاز باشینده دي، مادخلقونه تپوس اوکړو داڅوک دی؟ په دې تسوس سره خلق برگ برگ شول او ونې وئیل آیا ته د نه پیژني داخو حذیفه بن یمان دې اودنبی عليه السلام صحابي دي، حذیفه بن یمان د اووئیل خلقو به دنبی عليه السلام نه دخیر دخبرو تپوسونه کول اوما به ورنه دشر په باره کښې معلوماتونه حاصلول په دې اوریدوسره خلقوده ته په غور او کتل هغه اووئیل زه په دې خبر یم چه په څه وجه باندي تاسو دا خبرې ښی نه گنړئ، ماعرض اوکړو اي دالله رسوله الله تعالی چه مونږ ته کوم خیر او کامیابي را کړې ده ایا ددینه پس به شروي لکه څنگه چه ددینه مخکښې شروو؟ نبی عليه السلام

... اولگولو، د ښهرونو ابادي نې اوسیزلې او په لږه موده کښ د اسلامي دنيا يو لويه حصه وررانه او تباہ شوه. مسجدونه، کتب خانې او مدرسي ټولې بربادې کړې شوې، د بخارا او سمرقند چه د هغې د آبادي اندازه د لسو لاکهو پورې کيدلې سې بالکل تباہ کړې شو، په خوارزم کښ د قتل عام نه پس منگوليانو د درياني جيحون بند مات کړو چه په هغې سره پوره ښهر په اوبو کښ ډوب شو، چنگيزخان د خوارزم شاه د بادشاهت د تباہ کولو سره سره د همدان او د آذربايجان ټولو ښهرونو لږه تباہ کولو سره منگوليا ته واپس لاړو او څه موده پس مړ شو، خو پنځوس کاله پس د هغه نمنی هلاکو خان يو قدم زيات راوچت کړو هغه په بغداد باندي د قبضي کولو اراده اوکړه کوم چه د اسلامي دنيا د ټولو نه لوڼې ښهر وو. ملت اسلامي کي مختصر تاريخ (۳۶۷)

۱: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۳۲)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/المناقب ۲۵ (۳۶۰)، صحيح مسلم/الإمامة ۱۳ (۱۸۸۷)، سنن ابن ماجه/الفتن ۱۳ (۲۹۸۱)، مسند احمد (۲۸۷۵، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۶) (حسن)

او فرمائیل هو. مایبیا عرض او کړو ددې شره به بچ کیدل څنگه وي؟ نبی ﷺ او فرمائیل په توره باندې، مایبیا عرض او کړو ای دالله رسوله ددینه پس به څه کیږي؟ نبی ﷺ او فرمائیل که چېرې دالله تعالی کوم خلیفه ستاملا ماتوي اوستامال لوټ کوي نوبیابه هم دهغه فرمانبرداري کوي او که چېرې هیڅوک خلیفه نه وي نو په څنگل کښې دیوي و فني لاندې پټ شه او مړ شه، ماعرض او کړو ددینه پس به څه وي یعنی څه به پیښیږي؟ نبی ﷺ او فرمائیل بیابه دجال راشي دهغه سره به نهرهم وي او اور به هم وي څوک چه دده اورته داخل شي نودالله په نزد دده دپاره ثواب اولیکلې شو او گناه ئې معاف شوه او څوک چه ددجال خبره اومني اودهغه نه رته داخل شي نودهغه گناه ثابته شوه او ثواب ئې برباد شو ما بیا عرض او کړو ای دالله رسوله ددینه پس به څه پیښیږي؟ نبی ﷺ او فرمائیل بیابه قیامت قائم شي.

قوله: ﴿عَنْ سُبَيْعِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ أَتَيْتُ الْكُوفَةَ فِي زَمَنٍ فُتِحَتْ تُسْتَرُ أَجْلُبُ مِنْهَا بِغَالًا فَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا صَدَعَ مِنَ الرِّجَالِ وَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ تَعْرِفُ إِذَا رَأَيْتَهُ أَنَّهُ مِنْ رَجَالِ أَهْلِ الْحِجَازِ قَالَ قُلْتُ مَنْ هَذَا فَتَجَهَّمَنِي الْقَوْمُ وَقَالُوا أَمَا تَعْرِفُ هَذَا؟ هَذَا حَدِيقَةُ بَنِ الْيَمَانِ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم﴾

دسبيع بن خالد يشکری نه روايت دې هغوی وائی چه په کومه زمانه کښ تستر ښهر فتح شو نو زه کوفې ته راغلم هلته نه د خچرو د بوتلو دپاره. تستر معرب دې د شوستر کوم چه د کاخوزستان يو لوټي ښهر دې په خلافت فاروقی کښ فتح شو د چه فاتح ئې ابوموسی اشعری ؓ دې. هغوی فرمائی چه زه د کوفې يو مسجد ته داخل شوم نو هلته مې د خلقو يو جماعت اولیدو، او د هغوی په مینځ کښ مې يو سړې ناست اولیدو چه د هغه په لیدو باندې دا اندازه کیده چه هغه د اهل حجاز نه دې، ما دغه مجلس ته رسیدو سره دا تپوس او کړو چه دا صاحب څوک دې؟ یعنی د چا نه چه گیر چاپیره خلق ناست دی، خلقو ماته په کړو سترگو او کتل او وې وئیل دوی نه پیژنې دا حدیفه بن الیمان صحابی رسول ﷺ دې.

قوله: ﴿فَقَالَ حَدِيقَةُ إِنَّ النَّاسَ كَانُوا يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الْخَيْرِ وَكَانَتْ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ فَأَخَذَهُ الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ فَقَالَ إِنِّي قَدْ أَرَى الَّذِي تُنْكِرُونَ﴾

مضمون حدیث او د اوږد حدیث شرح :

سبيع وائی چه زه هم په دغه مجلس کښ شریک شوم (د حدیفه ؓ د خبرو اوریدلو دپاره نو په دې کښ ما د هغوی نه واوریدل چه، نورو صحابه کرامو ؓ خو به د رسول الله ﷺ نه د خیر په باره کښ تپوس کولو او زما عادت دا وو چه ما به د هغوی نه د شر د خبرو تپوسونه کول، یعنی د راپیښیدونکې فتنو په باره کښ، د حدیفه ؓ په دې جمله باندې ټول خلق د هغوی طرف ته متوجه شو او د ټولو سترگې د هغوی په طرف شوې په طور د تعجب، په دې باندې حدیفه ؓ او فرمائیل چه زه ستاسو د طرف نه لږ شان تعجب محسوس کوم (که تعجب کوئ او که هر څه کوئ زما حال خو هم دا وو او بیا ئې هم دا قسم حدیث بیانول شروع کړل)

قوله: ﴿إِنِّي قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ هَذَا الْخَيْرَ الَّذِي أَعْطَانَا اللَّهُ أَيْكُونُ بَعْدَهُ شَرٌّ كَمَا كَانَ قَبْلَهُ قَالَ

« نَعَمْ » چه یو ځل ما د رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چه یا رسول الله ﷺ ماته خبر راکړئ چه دا خیر او عافیت او امن او نیکی وغیره کومه چه الله پاک مونږ ته راکړې ده آیا د دې نه پس به بیا شر راځی څنگه چه د دې نه مخکې وو، یعنی فسق وفجور او فتنه او فساد؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل: او وی به.....

قوله: قُلْتُ فَمَا الْعِصْمَةُ مِنْ ذَلِكَ قَالَ « السِّيفُ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ مَاذَا يَكُونُ قَالَ « إِنْ كَانَ لِلَّهِ خَلِيفَةٌ فِي الْأَرْضِ فَضَرَبَ ظَهْرَكَ وَأَخَذَ مَالَكَ فَأَطِعْهُ وَإِلَّا فَمُتْ وَأَنْتَ عَاصٍ بِجَذْلِ شَجَرَةٍ »

ما تپوس اوکړو چه بیا به د دې فتنې نه د بچ کیدو څه صورت وی؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل : توره.... یعنی قتال بالسيف او جهاد، ما بیا د هغوی نه تپوس اوکړو چه یا رسول الله ﷺ بیا به څه وی؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل دوه صورتونه دی که په دغه وخت کښ د مسلمانانو څوک خلیفه او موندلې شی نو تاسو د هغوی اطاعت کولو سره د ښهر ژوند اختیاروئ اگر که هغه خلیفه په تاسو باندې هر څومره ظلم او زیاتې کوی او که ددې نه علاوه بل حالت وی یعنی په دنیا کښ د مسلمانانو څوک خلیفه پاتې نه شی او مسلسل فتنې موندلې شی نو تاسو په داسې حال کښ ژوند تیروئ چه د ښهر اوسیدل پریځودلو سره د ځنگل د یوې اونې جرړې مضبوطې اونیسې او هلته اوسیرئ، یعنی په فتنه کښ د شرکت کولو په ځانې د ښهر اوسیدل هم پریږده، چرته چه فتنې دی، او ځانله کیدو سره د صحرا استوگنه اختیار کړه او ترمرگه پوری هلته اوسیره.

قوله: «قُلْتُ لَمْ مَادَا قَالَ» لَمْ يَخْرُجَ الدَّجَالُ مَعَهُ نَهْرٌ وَنَارٌ فَمَنْ وَقَعَ فِي نَارِهِ وَجِبَ أَجْرُهُ وَحُطُّ وَزْدُهُ وَمَنْ وَقَعَ فِي نَهْرِهِ وَجِبَ وَزْدُهُ وَحُطُّ أَجْرُهُ»

ما تپوس اوکړو بیا به څه وی؟ وې فرمائیل چه بیا به دجال راوځی چا سره به چه دوه نهرونه وی یو د اوبو او دویم د اور، یعنی د اوبو نهر او د اور خندق، پس څوک چه د هغه اور ته غورځیدل اختیار کړی د هغه اجر به د الله پاک په نزد ثابت شی او گناه به ئې معاف شی او څوک چه د هغه د اوبو نهر اختیار کړی نو د هغه گناه به ثابت شی او نیکیانې به ئې ټولې بریادې شی، یعنی د دجال چه کله خروج اوشی نو چونکه هغه به د خپل اولوهیت دعوی کوی او بیا به هغه عجیب عجیب خرق عادت امور بشودلو سره د خلقو مخکښ ثابتوی، او د هغوی مخې ته به دا خبره ږدی چه کوم سړې زما اولوهیت منی نو د هغه دپاره خو د اوبو نهر دې او څوک چه نه تسلیم کوی زما خدائی نو د هغه دپاره دا د اور خندق دې چه په دې کښ به ئې واچوم.

پہ یو بل حدیث کتب دی چہ تاسو دا اور اختیار کړئ ځکه چہ کوم اور لره دجال (او نور خلق) اور گنړی هغه اور نه دي بلکه اوبه دي او کوم چہ هغوی اوبه گنړی هغه اوبه نه دي بلکه اور دي، ﴿ فَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسَ أَنَّهُمَا النَّارُ فَمَاءٌ بَارِدٌ وَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسَ أَنَّهُ مَاءٌ بَارِدٌ فَنَارٌ تُحْرِقُ فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فَلْيَقِفْ فِي الَّذِي يَرَى أَنَّهُ نَارٌ فَإِنَّهُ عَذْبٌ بَارِدٌ ﴾ او په یو روایت کتب دی ﴿لَأَنَا بِمَا مَعَ الدَّجَالِ أَغْلَمُ مِنْهُ الْخ﴾ یعنی دجال سره چہ کوم خیزونه دي سیدنا حذیفه رضی اللہ عنہ د هغې په باره کتب فرمائی چہ د هغه خیزونو حقیقت باندې خومره زه پوهیوم دومره پرې هغه

خپله هم نه پوهیږي.

قوله: «قَالَ قُلْتُ لَمْ مَلَأًا قَالَ «لَمْ هِيَ قِيَامُ السَّاعَةِ»» یعنی د خروج الدجال او د هغه د قتل نه پس به کوم چه به په نزول د عیسی علیه السلام سره اوشی، بیا به قیامت راشی، د اشراط الساعة احادیث وړاندې مستقل راروان دی، په دې حدیث کښ لکه څنگه چه تاسو وینئ، حذیفه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ نه د راتلونکي حالاتو په باره کښ مسلسل تپوس کړې دې او رسول الله ﷺ هم دغه شان مسلسل جواب ورکړې دې او په دې کثرت سوال سره رسول الله ﷺ کله هم خفه شوې نه دې بلکه په خپل کامل جواب سره ئې هغه مطمئن کولو، یقینا دا خیز بغیر د کمال شفقت او همدردی نه نه شی کیدې. رسول الله ﷺ د خپل ځان په باره کښ خپله فرمائی:

قوله: «انما انا لکم بمنزلة الوالد اعلمکم دینکم» الله پاک دې مونږ ته د رسول الله ﷺ حق پیژندگلو رانصیب کړی. جزی الله سیدنا ومولانا محمدا عنا بما هو اهله.

[۲۴۵] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ قَارِبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ نَعْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ خَالِدٍ الْيَشْكُرِي، بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: قُلْتُ بَعْدَ السَّيْفِ، قَالَ: بَقِيَّةٌ عَلَى أَقْدَاءِ وَهْدَنَةَ عَلَى دَخْنٍ لَمْ سَأَقِ الْحَدِيثَ، قَالَ: وَكَانَ قَتَادَةُ يَضَعُهُ عَلَى الرِّدَّةِ الَّتِي فِي زَمَنِ أَبِي بَكْرٍ عَلَى أَقْدَاءِ يَقُولُ قَدْ دَى وَهْدَنَةَ يَقُولُ: صَلَحَ عَلَى دَخْنٍ عَلَى ضَعْفَيْنِ.

همدا حدیث دخالد یشکري نه هم منقول دې لیکن په دې روایت کښې داسې دی چه: حذیفه عرض اوکړو ای دالله رسوله بیابه دتورې نه پس څه وي یعنی څه به پینښیږي؟ نبی ﷺ او فرمایل انسانان به وي لیکن ددوی په زړونو کښې به فتنه او فساد وي اوددینه پس ئې حدیث تر آخره پورې بیان کړو، قتاده و به توره په هغه فتنه باندې حمل کوله کومه فتنه چه دابوبکر صدیق په زمانه کښې راغلې وه کله چه دعربو څه قبیلې ددین نه گرځیدلي وي اودزکات ورکولونه ئې انکار کړې وو بیا دغه خلق دتورې په سبب تابعدار جوړ شول او دروعلی اقداء،، نه مراد دادې چه په گندگي باندې به وي اودهندنه نه مراد صلح ده اود دخن نه مراد کینه ده.

قوله: «عن خالد بن خالد اليشكري بهذا الحديث»

دا د حدیث مذکور دویم طریق دې په اول سند کښ ابوعوانه عن قتاده وو، او په دې کښ معمر عن قتاده دې او دا خالد بن خالد هم هغه سبيع بن خالد دې کوم چه په اول سند کښ تیر شو د نصر بن عاصم استاد، هم دغه شان په کتب رجال (تقریب وغیره) کښ دی چه سبيع بن خالد ته خالد بن خالد هم وئیلې شی.

قوله: «قَالَ قُلْتُ بَعْدَ السَّيْفِ قَالَ «بَقِيَّةٌ عَلَى أَقْدَاءِ وَهْدَنَةَ عَلَى دَخْنٍ»»

یعنی سیدنا حذیفه رضی الله عنه فرمائی چه ما تپوس اوکړو چه د سیف نه پس به څه وی؟ نو رسول الله ﷺ دا جواب او فرمایل او په رومبی روایت کښ چه کله د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د سیف نه پس به څه وی نو هغوی فرمایلې وو: «ان كان الله تعالى خليفة في

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۳۰۷) (حسن)

الارض الخ) او د دې جملې مطلب کوم چه دلته ذکر دې دا دې چه د سيف نه پس به په دنيا کښ څه خير باقی وی خو هغه به خالص نه وی بلکه د خس و خشاک سره به وی، یعنی مکدر او غیر خالص.

قوله: الاقضاء هو جمع قذی وهو ما يقع فی العين والشراب من غبار.

قوله: (وهذنة علی دخن) یعنی څه صلح به باقی پاتې شی. دخن یعنی ضغن په معنی د کینې، یعنی په ظاهر کښ به صلح او صفائی شوې وی خو دننه به پکښ کینه وی،
قوله: (قَالَ كَانَ قِتَادَةً يَضَعُهُ عَلَى الرِّدَّةِ الَّتِي فِي زَمَنِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)

د يضعه.... ضمير هغه شر طرف ته راجع دې کوم چه په اول حديث کښ ذکر دې په دې قول کښ چه (ارایت هذا الخير الذي اعطانا الله تعالى ايكون بعده شر) راوی وائی چه زمونږ استاد قتاده به دا شر محمول کولو په هغه فتنة د ارتداد باندې کومه چه د ابوبکر صدیق رضي الله عنه په زمانه کښ پېښه شوې وه چه د هغې علاج هغوی په سيف باندې کړې وو، پس ابوبکر صدیق رضي الله عنه په دې موقع باندې صرف سيف استعمال کړې وو، خو په دې کښ دا اشکال دې چه په حديث کښ دا دی چه کله د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه تپوس او کړې شو چه د سيف نه پس به څه وی نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائیل چه لږ شان خير به باقی پاتې شی او هغه هم غیر خالص، څر شان، حال دا چه د خلفاء راشدینو زمانه خصوصا د شيخین رضي الله عنهم هغه خو خالص د خير زمانه وه. د دې دوه جوابونه کيدې شی: الاول ان يقال ان هذا بالنسبة الى زمن النبي صلى الله عليه وسلم..... یعنی وو خو خالص خير خو د رسول الله صلى الله عليه وسلم د زمانې په اعتبار سره داسې وو څنگه چه انس رضي الله عنه فرمائی چه (ما نفضا ايدنا حتى انكرنا قلوبنا) چه لا مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دفن کولو نه پس لاسونه هم نه وو صفا کړې چه په خپلو زړونو کښ مو تغیر بیا موندلو، او یا دې دا تاویل او کړې شی چه بعد دې په بعدیت فصلیه باندې حمل کړې شی نه په متصله باندې، یعنی فورا پس مراد نه دې بلکه په راروانه زمانه کښ.

د حديث په شرح کښ د گنگوهی رحمته الله رائي:

خو د گنگوهی رحمته الله رائي د قتاده رحمته الله د رائي په مقابله کښ داده چه دا شر دې په ځانې د ردة محمول کړې شی په قتل عثمان رضي الله عنه باندې او په دې صورت کښ به د سيف نه مراد د قاتلین عثمان رضي الله عنه سره قتال مراد کړې شی. (حضرت سهارنبوری رحمته الله هم په بذل کښ د دې رائي تائید فرمائیلي دي.

(يَقُولُ قَذَى) راوی وائی چه اقضاء کوم چه پورته ذکر شوې دې بقية علی اقضاء دا د قذی جمع ده. او قذی وائی هغه بسری وغیره ته کوم چه په سترگه کښ پریوخی.
(وَهَذَنَةُ يَقُولُ صَلَحَ) یعنی د هدنة معنی د صلح ده. (عَلَى دَخْنٍ عَلَى ضَغَائِنٍ) یعنی د دخن معنی ضغينه ده یعنی کینه، چه د هغې جمع ضغائن راخی.

۱، کوم چه اختیار نه کړې شو حال دا چه حل د دې هم هغه وو د دې حديث په رنډا کښ، ماشاء الله کان وما لم يشاء لم یکن

[۴۲۴۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ نَعْرِ بْنِ عَاصِمٍ اللَّيْثِيِّ، قَالَ: أَتَيْنَا الْيَشْكُرِيَّ فِي رَهْطٍ مِنْ بَنِي لَيْثٍ، فَقَالَ: مِنَ الْقَوْمِ؟ قُلْنَا: بَنُو لَيْثٍ أَتَيْنَاكَ نَسْأَلُكَ عَنْ حَدِيثٍ حَذِيفَةٍ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: فِتْنَةٌ وَشَرٌّ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ بَعْدَ هَذَا الشَّرِّ خَيْرٌ؟ قَالَ: يَا حَذِيفَةَ تَعْلَمُ كِتَابَ اللَّهِ وَأَتَّبِعُ مَا فِيهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ بَعْدَ هَذَا الشَّرِّ خَيْرٌ؟ قَالَ: هَذَانِ عَلَى دَخْنٍ وَجَمَاعَةٍ عَلَى أَقْدَاءٍ فِيهَا أَوْفِيهِمْ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَانِ عَلَى الدَّخْنِ مَا هِيَ؟ قَالَ: لَا تَرْجِعْ قُلُوبُ أَقْوَامٍ عَلَى الَّذِي كَانَتْ عَلَيْهِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: فِتْنَةٌ عَمِيَاءُ هَمَاءُ عَلَيْهَا دُعَاءُ عَلَى أَبْوَابِ النَّارِ فَإِنْ تَمَّتْ يَا حَذِيفَةَ وَأَنْتَ عَاصُ عَلَى جَذَلٍ خَيْرُكَ مِنْ أَنْ تَتَّبِعَ أَحَدًا مِنْهُمْ.

دنصر بن عاصم لیلیٰ رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ مونہ دلیث قبیلہ یو خوشکسانوسرہ یشکری تہ راغلو ہغہ تپوس اوکرو خوک یئ؟ مونہ اووئیل مونہ بنی لیت یو، مونہ تاتہ دحذیفہ بن یمان، د روایت دمعلومات حاصلولو پہ بارہ کنہی راغلی یو ہغہ حدیث بیانول شروع کرل تردی چہ دائی اووئیل حذیفہ بن یمان اووئیل ماعرض اوکروای داللہ رسولہ ایاددی شرنہ پس بہ خیر وی؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل فتنی بہ وی او شرونہ بہ وی مایبیا عرض اوکرو ای داللہ رسولہ ایاددغہ فتنو اوشرونونہ پس بہ دخیر دور راخی نبی صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل ای حذیفہ داللہ تعالیٰ کتاب و یادکرہ او پہ دی کنہی چہ خہ دی ددی تابعداری وکرہ اودا خبرہ تی درې خلہ اوفرمائیلہ، ددینہ پس مایبیا عرض اوکرو ایاددی شرنہ پس بہ بل خیر وی؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل زرونہ بہ دکیونہ دک شی مگر ظاہری صلح بہ وی، اویائی داسی اوفرمائیل چہ پہ درې کنہی بہ یوجماعت پہ شر باندی وی ماعرض اوکرو ای داللہ رسولہ ددی جملی خہ مفہوم دی؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل دقوم زرونہ بہ دی کیفیت طرف تہ نہ راخی پہ کوم باندی چہ مخکنہی وو، راوی وائی مایبیا عرض اوکرو ای داللہ رسولہ ایادداسی قسم خیرد دور نہ پس بہ شرو ی نبی صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل رندہ اوگنرہ فتنہ بہ راخی پہ دی کنہی بہ داور دروازونہ رابلونکی وی، ای حذیفہ کہ چری تہ مری نوپداسی حالت کنہی مہر شہ چہ دیوی و فی زیلی پہ خنگل کنہی جویوہ اوخورہ تی دا ستادپارہ بہتردی ددینہ چہ تہ ددغہ خلقو تابعداری وکری.

قولہ: (قَالَ أَتَيْنَا الْيَشْكُرِيَّ فِي رَهْطٍ مِنْ بَنِي لَيْثٍ) دا یشکری ہم ہغہ دی کوم چہ پور تہ راغلی دی یعنی خالد بن خالد.

قولہ: (قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: فِتْنَةٌ عَمِيَاءُ هَمَاءُ عَلَيْهَا دُعَاءُ عَلَى أَبْوَابِ النَّارِ) پہ دی طریق کنہی دا زیادت دی چہ (بقیہ علی اقلدء وھدنہ علی دخن) نہ پس صحابی تپوس اوکرو چہ د دی خیر نہ پس بہ بیا شروی؟ نورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جواب اوفرمائیلو: (فِتْنَةٌ عَمِيَاءُ اِلٰی اٰخِرَہ) یعنی داسی فتنہ چہ رندہ او کنرہ بہ وی، د فتنی صفت عمیاء او صماء اشارہ دہ دھنی سخت والی او تیری تہ چہ ہغہ فتنہ بہ داسی وی چہ انسان تہ بہ حق پہ نظر نہ راخی چہ ہغہ پہ کوم کنہی دی، او پہ دی فتنہ کنہی غورخیدونکی بہ بالکل کانرہ وی نصیحت او کلمہ د حق بہ بالکل نہ اوری.

(۱) انظر حدیث رقم: (۴۲۴۵)، (تحفة الأشراف: ۳۳۰۷) (حسن)

د (عليها دعاء) مطلب دا دې چه خو دې فتنې لره قائمونكى وى او نورو ته به هم دعوت وركوى په دې كښ د شركت حال دا چه هغه دعوت وركونكى به د جهنم په دروازو باندې ولاړ وى، يعنى په اعتبار د انجام، يعنى خلقو ته به د داسې خيز طرف ته دعوت وركوى كوم چه به هغوى لره د جهنم طرف ته بوځى.

د دې نه پس رسول الله ﷺ سيدنا حذيفه رضي الله عنه ته او فرمائيل چه اې حذيفه دا به هغه زمانه وى چه په هغې كښ به د انسان عزلت او گوت كښ كينا ستل اولى وى په نسبت د دې چه په دې فتنه كښ د شركت كونكو ډلو نه د يوې اتباع او كړى. والمحدث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۲۴۷] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ، عَنْ صَعْبِ بْنِ بَدْرٍ الْعَجَلِيِّ، عَنْ سُبَيْعِ بْنِ خَالِدٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ حُذَيْفَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَحْدِثْ يَوْمَئِذٍ خَلِيفَةٌ فَأَهْرُبْ حَتَّى تَمُوتَ فَإِنْ تَمُتَ وَأَنْتَ عَاثُ، وَقَالَ فِي آخِرِهِ، قَالَ: قُلْتُ: فَمَا يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ؟ قَالَ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا تَتَّبَعَ قَرْسًا لَمْ تُنْتَجِ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ.

د حذيفه بن يمان رضي الله عنه نه روايت دې فرمائى چه نبى صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى كه چرې په دغه ورځو كښې تاته خليفه ملاو نه شي نو لرې لاړ شه او وتښته تردې چه تاته مرگ راشي كه چرې تاته په داسې حالت كښې مرگ راشي چه ته درنو پاڼرې خوري نو داستادپاره بهتر دې ، د دې روايت په اخر كښې دې فرمائى چه ماعرض او كړو بيا به د دينه پس څه وي؟ نبى صلى الله عليه وسلم او فرمائيل كه چرې يو كس دخپل اس بچې پيدا كول او غواړي نو دخپل اس بچې به ئې پيدا كړې نه وي او قيامت به راشي.

قوله: (وَقَالَ فِي آخِرِهِ قَالَ قُلْتُ فَمَا يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ؟ قَالَ «لَوْ أَنَّ رَجُلًا تَتَّبَعَ قَرْسًا لَمْ تُنْتَجِ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ») د حديث حذيفه رضي الله عنه په دې طريق كښ يو بل زيادت دې كوم چه په رومبو طرغو كښ نه وو هغه دا چه هغوى تپوس او كړو چه د دې نه پس به بيا څه وى نو رسول الله ﷺ او فرمائيل چه دې وخت كښ به قيامت دومره رانزدې شوې وى چه كه يو سړې د خپلې اسې د بچې زيړولو دپاره او دريږى نو او به ئې نه زيړولى شي چه قيامت راشي.

[۴۲۴۸] (٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّ الْكَعْبَةِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدَيْهِ وَتَمَرَةً فَلْيُطْعِمْهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَأَخْرِبْ أَوَاقِبَةَ الْآخِرِ، قُلْتُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: سَمِعْتُهُ أَذْنًا يَوْمَ عَاةِ قُلَيْسٍ، قُلْتُ: هَذَا ابْنُ عَمْرٍو يُعَاوِيَةَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَفْعَلَ وَنَفْعَلَ، قَالَ: أَطِيعُوا فِي طَاعَةِ اللَّهِ وَأَعْصِيهِ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ".

د عبداللہ بن عمرو نه روايت دې فرمائى چه نبى صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چاچه ديو امام سره بيعت او كړو او دهغه په لاس كښې ئې خپل لاس كيځودو، او دهغه سره ئې د زړه په صدق اقرار وكړو نو څومره چه كيدې شي دهغه تابعدارى دي وكړي، خو كه چرې بل كس دخان نه امام

(١): انظر حديث رقم: ٤٢٤٤، (تحفة الأشراف: ٣٣٣٢) (حسن)

(٢): صحيح مسلم/الإمامه ١٠ (١٨٤٤)، سنن النسائي للبيهقي ٢٥ (٤١٩٦)، سنن ابن ماجه للفتن ٩ (٣٩٥٦)، (تحفة الأشراف: ٨٨٨١)، وقد أخرجه: مسند أحمد (١٦١/٢، ١٩١، ١٩٣) (صحيح)

جوړ کړي او د دغه امام سره جگړه کوي نو ده لره قتل کړي، عبدالرحمن وائي ماد عبدالله نه تپوس او کړو چه ايا تا دا د نبی ﷺ نه اوریدلی دی هغه او وئیل یقینا زما دواړه غوږونو اوریدلی دی او زما زړه دا یاد کړي دي ماعرض او کړو ستا د تره خوي معاویه مونږ ته حکم کوي چه مونږ فلاني فلاني کار وکړو عبدالله او وئیل په هغه کار کښې دده تابعداری وکړي په کومو کښې چه د الله تعالی تابعداری کیږي او په کومو کارونو کښې چه د الله تعالی نافرمانی کیږي په هغې کښې دده تابعداری مه کوئ.

دا د مثال په طور ده او مطلب دا دي چه هغه وخت به قیامت دومره رانزدې شوې وی چه کوم سړي په کوم کار کښ هم لگیدلي وی هغه به پوره نه کړي شی چه قیامت به راشي. قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَغْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِغْهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخِرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا رَقَبَةَ الْآخِرِ»

یعنی رسول الله ﷺ ارشاد او فرمائیلو چه کوم انسان د یو امام سره بیعت او کړو، وړاندې د بیعت مفهوم ذکر دي چه خپل لاس ئې د هغه په لاس کښ ورکړو او د خپل قلب ثمره ئې هغه ته ورکړه یعنی په اخلاص سره ئې هغه سره بیعت او کړو نو اوس هغه له پکار دی چه د خپل وس مناسب دي د هغه امام اطاعت کوي (فی غیر معصية الله تعالی) پس که په داسې حال کښ دویم انسان راشي او د خلافت په باره کښ د دي امام اول سره جنگ شروع کړی نو د هغه ست او هی. عبدالرحمن بن عبد وائي چه ما تپوس او کړو چه ایا واقعی تاسو دا حدیث د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي؟ نو هغوی او فرمائیل چه زما غوږونو دا حدیث د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي (او بله دا چه) زما قلب محفوظ کړې دي. عبدالرحمن وائي چه بیا ما د هغوی نه تپوس او کړو چه دا ستاسو د تره خوني معاویه ﷺ مونږ ته د دي حکم کوي چه مونږ داسې او کړو او هغه شان او کړو، یعنی د علی ﷺ سره منازعت او مقاتله، حال دا چه علی ﷺ مصداق دي د «من بايع اماما» او معاویه ﷺ مصداق دي د «فان جاء اخر ينازعه»؟ دا سوال داسې گران وو چه د هغې جواب هم گران دي چه دواړو طرفونو ته صحابه دی. خو عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ هم ډیر هوښیار وو، هغوی څه فیصله او نه فرمائیل بلکه د قاعده کلیه په طور ئې او فرمائیل «اطعه فی طاعة الله واعصه فی معصية الله» چه د هغې حاصل دا دي چه که معاویه وی یا بل څوک اصلی خبره هم دا ده چه په حق خبره کښ د یو حکم کونکی د حکم اطاعت کول دی او په معصیت او ناحق امر کښ عدم اطاعت.

په مشاجرات صحابه ﷺ باندې د گنگوهی ﷺ تقریر:

دلته په بذل المجهود کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه د بعض مشاجرات صحابه لکه د علی او معاویه ﷺ تر مینځه او هم دغه شان د یزید او د عبدالله بن زبیر ﷺ تر مینځه، هم دغه شان د سیدنا حسین ﷺ په طرز عمل باندې یو مختصر او جامع بیان دي چه په هغې کښ د دي اختلافاتو په اسباب و مناشی باندې د خلاصې په طور رنرا اچولې شوې ده چه د هغې مطالعه د دي مشاجراتو نه د خبریدو دپاره ډیره مفید ده.

والحدیث اخرجه مسلم والنسائی وابن ماجه مطولاً معناه، قاله المنذرى.

[۴۲۴۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدْ أَقْتَرَبَ أَفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ».

ابوهريره رضي الله عنه در رسول الله صلی الله علیه و سلم نه روایت بیانوي چه فرمائيلى نه دي: بربادي دي وي د عربو دپاره دهغه فتنې نه کومه چه رانزدې شوي ده، يقينا کامياب به شي هغه څوک چه ددې نه خان بچ اوساتي.

قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدْ أَقْتَرَبَ أَفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ»» يعنى خرابی او خساره ده د عربو دپاره د هغه شر او فتنې د وجې نه کومه چه نزدې راتلونکې ده، هغه سړې به کامياب وي کوم چه خپل خان په هغې کښ د شرکت کولو نه منع کړي.

علامه طيبي فرمائي چه يا خو په دې حديث کښ اشاره ده قتل د عثمان (رض) طرف ته او څه چه د هغې نه پس پېښ شول د علي او معاويه رضي الله عنهما تر مينځه، يا د دې نه مراد قضيه د يزيد ده کومه چه د حسين رضي الله عنه سره راپېښه شوې ده.

الشرط الاول من الحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي من حديث زينب بنت جحش رضي الله عنها مطولا، منذري مختصرا.

[۴۲۵۰] (۲) قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثْتُ عَنْ ابْنِ وَهَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُوشِكُ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يُحَاصِرُوا إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبْعَدُ مَسَاحِلِهِمْ سَلَاخٌ».

امام ابو داود فرمائي چه ماته د ابن وهب نه حديث بيان شوي دي هغه د جرير نه هغه د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه فرمائي چه نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمائيلى دی هغه وخت وين رافردي شوي دي چه مسلمانان به مدينه منوره محاصره کړي شي تردې چه دتولونه زياته فاصله به دصلاح مقام پورې وي يعنى دکوم خاتې پورې په دوی اثر در مسير هغه به سلاح مقام وي (سلاح د خيبر مره ذره ديو مقام نوم دي).

قوله: «قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثْتُ عَنْ ابْنِ وَهَبٍ «يُوشِكُ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يُحَاصِرُوا إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبْعَدُ مَسَاحِلِهِمْ سَلَاخٌ»»

دا مستقل حديث دې کوم چه وړاندې په "باب المعقل من الفتنة" کښ راروان دې او هم د دې مقام مناسب هم دې د هغې تشرېح به هم هلته کولې شي.

[۴۲۵۲] (۳) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ، عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ زَوَى لِي الْأَرْضَ، أَوْ قَالَ: إِنَّ رَبِّي

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۴۱۰)، وقد أخرجه: صحيح مسلم / للفتن ۱ (۲۸۸۰)، سنن ابن ماجه / الفتنة ۱ (۳۹۵۳)، مسند احمد (۳۹۰/۲، ۳۹۱، ۴۴۱، ۵۳۶، ۵۴۱) (صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۸۱۸) وأعادته المؤلف في الملاحم (۴۲۹۹) (صحيح)

(۳): صحيح مسلم / للإمارة ۵۳ (۱۹۲۰)، والفتن ۵ (۲۸۸۹)، سنن الترمذي / للفتن ۱۴ (۲۱۷۱)، سنن ابن ماجه / للفتن ۱ (۳۹۵۲)، (تحفة الأشراف: ۲۱۰۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۷۸/۵، ۲۸۴) سنن الدارمي / للمقدمة ۲۲ (۲۰۵) (صحيح)

رُؤْيَ لِي الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا وَإِنَّ مَلِكًا أُمِّيًّا سَيَلُغُ مَا رُؤْيَى لِي مِنْهَا وَأُعْطِيَتْ الْكُزْنَيْنِ الْأَخْمَرَ وَالْأَبْيَضَ، وَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي لِأُمِّي أَن لَّا يَهْلِكَهَا بَسَنَةٌ بَعَامَةٌ وَلَا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ بَنِي أُنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا؟ وَإِنْ رَبِّي قَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ إِنِّي إِذَا أَقْضَيْتُ قَضَاءَ فَإِنَّهُ لَا يَرُدُّ وَلَا أَهْلِكُهُمْ بَسَنَةٌ بَعَامَةٌ وَلَا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ بَنِي أُنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِ أَقْطَارِهَا، أَوْ قَالَ: بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يَهْلِكُ بَعْضًا، وَحَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يَسْبِي بَعْضًا، وَإِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمِّي الْأَهْمَةَ الْمُضِلِّينَ وَإِذَا وَضِعَ السَّيْفُ فِي أُمِّي لَمْ يَرَفْعْ عَنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُلْحَقَ قِبَابِلُ مِنْ أُمِّي بِالْمُشْرِكِينَ وَحَتَّى تَعْبُدَ قِبَابِلُ مِنْ أُمِّي الْأَوْتَانِ وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمِّي كَذَابُونَ ثَلَاثُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَلَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمِّي عَلَى الْحَقِّ، قَالَ ابْنُ عِيْسَى: ظَاهِرِينَ ثُمَّ اتَّفَقُوا لَا يَغْتَرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ.

د ثوبان رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چې رسول الله بن فرمايلى دى الله تعالى زما دپاره زمکه راټوله کړې ده او ماته ددې مشرق او مغرب وښودنې شول او يقينا زما دامت حکومت به دهغه ځايونو پورې ورسيرې کوم چې ماته دجمع کولونه راوښودلې شول او ماته سپينې اوسرې خزاني را کړې شوي دي د سپين زر اوسره زر) ماخپل پروردگار ته عرض او کړو چې زما امت به په يو عام قحط باندې نه هلاکوي او په دوى به داسې دشمن نه مسلط کوي کوم چې ددوينه نه وي اوددوى جرړي اوباسي (يعنى بالکل دين اسلام برياد کړي اوڅوک مسلمان پاتې نه شي زما رب ماته اوفرمايلى اې محمد زه چې کله حکم وکړم نو هغه نه واپس کيږي اوزه به ستا امتيان په يو عام قحط باندې نه هلاکوم او په دوى به داسې دشمن نه مسلط کوم کوم چې به ددوينه نه وي چې ددوى جرړي اوباسي اگر که په دوى باندې دتولي دنيا کافران حمله وکړي خوستا امتيان به پخپل مينځ کښې يو بل لره هلاکوي اوقيد کوي به ئې اوزه پخپل امت کښې دگمراه کونکو حاکمانو اوامامانونه ډير پريږم کله چې زما په امت کښې توره چليږي نوددوى نه به دقيامت په پورې توره پورته نکړې شي اودهغه وخته پورې به قيامت نه راځي ترڅو چې زما دامت خلق د مشرانوسره يوځای شوي نه وي اوتردې پورې چې زما دامت خلقو دبتانو عبادت نوي شروع کړې او نژدې ده چې زما په امت کښې به ديرش دروغژنان پيداشي په دوى کښې به هريوکس دا دعوي کوي چې زه نبي یم حالانکه زه دانبياءو سلسلي لره ختمونکې یم زمانه پس بل نبي نشته او زما په امت کښې به يوه ډله هميشه په حق باندې وي ، ابن عيسى وئيلي دى چې هميشه به غالبه وي څوک چې ددوى مخالفت کوي هغه به دوى ته هيڅ نقصان نشي رسولې تردې پورې چې دالله تعالى حکم يعنى قيامت قائم شي.

قوله: «عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ اللَّهَ رُؤْيَى لِي الْأَرْضَ» أَوْ قَالَ «إِنَّ رَبِّي رُؤْيَى لِي الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا وَإِنَّ مَلِكًا أُمِّيًّا سَيَلُغُ مَا رُؤْيَى لِي مِنْهَا وَأُعْطِيَتْ الْكُزْنَيْنِ الْأَخْمَرَ وَالْأَبْيَضَ»

شرح الحديث :

د رسول الله ﷺ ارشاد دې چې الله پاک ټوله زمکه راټوله کړې ده او زما مخې ته ئې کړه پس ما ددې په مشرقونو او مغربونو کښ هر څه اوليدل.

د راټولو نه مراد، که دا په حقیقت باندې محمول کړې شی نو مختصر کول دي، لکه چه د غټې آبادي نقشه په يو وړوکی کاغذ باندې جوړه کړې شی او يا د دې نه مراد خلق او ادراک دي يعنی د دې علم راته را کړې شو. وړاندې رسول الله ﷺ فرمائي چه زما د امت حکومت او بادشاهی به هغه ځانې ته رسيږي د کوم ځانې پورې چه دا زمکه زما مخې ته کړې شوې ده، د امت نه مراد امت اجابت دي يعنی مسلمان، او د ملک نه مراد يا خو حکومت دي او يا آبادي او د مسلمانانو خوريډل، او د حکومت مطلب دا نه دي چه په يو وخت کښنې په پوره مکه باندې حکومت شی بلکه په مختلفو وختونو کښ تر قيامته پورې. او ماته دوه خزاني را کړې شوې دي سره او سپينه، يعنی مقدر کړې شوې دي زما د امت دپاره کومې چه به نژدې هغوی ته ملاؤ شی، په سور او سپين سره يا خو اشاره فارس او روم ته ده او يا شام او فارس طرف ته ده، پس په مظاهر حق ۳/۰۰۰ کښن دي: يعنی د سرو او سپينو زرو، يعنی يو خو د کسري خزانه چه بادشاه دي د فارس هلته سره زر ډير زيات دي او يو د قيصر خزانه چه بادشاه دي د روم او هلته چاندي ډيره ده، او په اشعة اللمعات کښ په دي باندې اضافه ده چه د بعض علماء کرامو رائي دا ده چه د احمر نه مراد ملک شام دي ځکه چه د هغه ځانې د خلقو رنگونه سره دي او د ابيض نه مراد ملک فارس دي ځکه چه د هغه ځانې د خلقو رنگونه سپين دي. (۱) او ليکلې ټي دي چه اول معنی زياته ظاهره ده. بله دا چه په دي دواړو کتابونو کښ د ملک تفسير په بادشاهي سره کړې شوې دي، د پوره حديث ترجمه دا ده:

رسول الله ﷺ او فرمايل چه بيشکه الله پاک راټوله کړه زما دپاره زمکه، يعنی د تلي په شان ټي راته اوښودله پس اوليدل په دي کښ ما د هغې مشرقونه او مغربونه، يعنی ټوله زمکه مې اوليده، او بيشکه زما امت نژدې دي چه اورسيږي د هغوی بادشاهی هغه فاصلي ته چه يو ځانې کړې شوې ده زما دپاره د زمکې نه، يعنی په مغرب او مشرق کښ به بادشاهان شی او نصرت به اوکړي، او را کړې شوې دي ماته دوه خزاني سره او سپينه، او بيشکه ما او غوښتل د خپل رب نه چه هلاک ټي نه کړي په قحط عام سره، يعنی داسې قحط دي رانشي چه ټول امت هلاک کړي، او دا چه مسلط دي نه کړي په دوی باندې دشمن سوا د مسلمانانو نه، يعنی کافر، چه مباح او گنډی او واخلې ځانې د هغوی د جمع کيدو او د بادشاهي يعنی داسې اونشی چه دشمن د هغوی د استوگنې ځانې واخلې، او ټول اوژني يعنی د هغوی جمعيت او اکثريت ختم کړي او بيشکه فرمايلي دي زما رب چه اي محمد ﷺ يقينا چه کله زه حکم او کړم د يو امر پس بيشکه هغه نه ستيريږي، او يقينا ما درکړو تاته خپل عهد ستا د امت دپاره، يعنی د امت اجابت دپاره چه نه به هلاکوم هغوی په قحط عام سره او نه دا چه مسلط کړم په دوی باندې څوک دشمن سوا د مسلمانانو نه چه

(۱) پس حاصل دا چه کوم شارحينو داحمر او ابيض نه سره زر او سپين زر مراد اخستي دي هغوی د احمر مصداق فارس او د ابيض مصداق روم گرځولي دي، او چا چه د احمر او ابيض نه دهغه ځانې د اوسيدونکو رنگ مراد اخستي دي هغوی داحمر مصداق ملک شام او د ابيض مصداق فارس گرځولي دي.

هغه مباح او گنډې هغه ځانې کوم چه د هغوی د استوگنې وی اگر چه راجمع شی په هغوی باندې هغه خلق کوم چه د زمکې په ټولو طرفونو کښ دی، یعنی اگر چه کافر د ټول جهان راجمع شی هغوی سره د جنگ کولو دپاره، تر دې چه ستا په امت کښ بعضو لره هلاک کړی او بعضو لره قید کړی، یعنی کافر به په هغوی باندې غلبه او تسلط نه شی حاصلولی، او ټول ملک د اسلام به نه شی اخستلی، خو که ستا امت خپل مینځ کښ جنگ او کړی او بعضې به بعضو لره قید کړی، هم دغه شان د الله پاک قضاء او تقدیر الهی مقرر شو، هرگز به پکښ تغیر او تبدل بیا نه مومي. (مظاهرق)

قوله: ﴿وَأِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْأَئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ﴾

د رسول الله ﷺ د اهل بدعت نه د دیني ضرر سخته ویره:

او بله دا چه زما د خپل امت په باره کښ زیاته ویره د هغه مشرانو نه ده کوم چه به خلقو لره گمراه کونکی وی، یعنی بدعت چلونکی او د اهل بدعت مشران کوم چه به خپله هم گمراهان وی او نور خلق به هم گمراه کوی د دین په نوم باندې.

قوله: ﴿وَإِذَا وَضِعَ السَّيْفُ فِي أُمَّتِي لَمْ يُزَفَّ عَنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ او کله چه زما په امت کښ یو ځل توره او چلیبری یعنی د مسلمانانو خپل مینځ کښ خانه جنگی نو بیا به د دې سلسله تر قیامته پورې ختم نه شی، پس د عمر فاروق رضی الله عنه د ژونده پورې خپل مینځ کښ د جنگ سلسله نه وه شروع شوې، د دې نه پس ناخوښه آثار پیدا کیدل شروع شو او سیدنا عثمان رضی الله عنه په قتل سره د هغې په ښه طریقه باندې ظهور اوشو.

قوله: ﴿وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَلْحَقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي بِالْمُشْرِكِينَ وَحَتَّى تَفْقِدَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي الْأَوْثَانَ﴾

او قیامت به قائم نه شی تر دې چه شامل به شی زما د امت ډیر قبائل د مشرکینو سره یا خو په دې کښ اشاره ده د هغوی ارتداد ته کومه چه په خلافت صدیقی کښ بیا موندلې شوه او یا کوم چه د مغرب په ممالکو کښ په اندلس کښ اوشو (۱) چه کله هلته د نصاراو غلبه مکمل شوه نو ډیرو مسلمانانو د هغه ځانې نه هجرت او کړو او ډیر کوم چه هلته پاتې شو د هغوی نه جبرا نصاری جوړ کړې شو، او تر دې چه زما د امت بعض قبائل به د بتانو عبادت او کړی، د بتانو د عبادت نه یا خو اشاره ده قبرپرستی طرف ته کوم چه مبتدعین کوی او یا اشاره ده هغه حقیقی بت پرستی ته کومه چه به په آخر زمانه کښ واقع کیږی چه د هغې طرف ته په یو بل حدیث کښ رسول الله ﷺ اشاره فرمائیلي ده: ﴿لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَضْطَرَّ أَلْيَافُ دَوْسٍ عَلَى ذِي الْخُلَصَةِ﴾ رواه البخاری ومسلم، یعنی قیامت به نه قائمیږی ترڅو چه د قبيله دوس د زنانو کوناتي حرکت اونه کړی په ذوالخلصه باندې،

(۱) د تاریخ اسلام دا ډیره افسوسناکه واقعه شوې ده چه چرته د مسلمانانو تقریبا تر د اتو سوو کلونو پورې حکومت وو خو خپل مینځ کښ د اختلاف په وجه باندې دا ورځ هم اولیدې شوه په مزه مزه ټول مسلمانان جلا وطن کړې شو، چرته چه لوني لوني انمه ابن حزم، ابن عبدالبر، ابو الوليد الباجی، قاضی عیاض وغیره پیدا شول او د علومو مناره یې روښانه کړه، او لوني لوني ښهرونه قرطبه، اشبیلیه، سبته، مليله وغیره یې په علوم او فنون سره آباد کړل هغه ټول د مسلمانانو د لاس نه وتل، احادها الله بالسلامة والعالية الي المسلمين. حبیب الله

ذوالخلصه د یو مشهور بت کدې نوم دی، او د اضطراب سرین نه مراد د هغه زنانو د دې بت نه گیر چاپیره تاویدل دی او طواف کول مراد دی، یعنی ترڅو چه دوباره بت پرستی شروع نه شی (بذل، بتصرف) د ذوالخلصه ذکر په (درمنضود کښې) کتاب الجهاد کښ په باب فی بعثة البشراء کښ تیر شوي دي.

قوله: «وَأَنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي كَذَابُونَ ثَلَاثُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» او یقینا زما په امت کښ به دیرش دروغژن موندلې شی کوم چه به د خپل نبوت دعوی کوی، حال دا چه زه خاتم النبیین یم زما نه پس به هیڅ نبی نه راځی. په ترمذی کښ د ابوهریره رضی الله عنه په روایت باندې د «قريب من ثلاثين» لفظ راغلي دي.

لعین قادیان غلام احمد :

حضرت په بذل کښ لیکلې دی چه تر دې زمانې پورې ډیر په هغوی کښ ښکاره شوي هم دي، لکه چه په موجوده زمانه کښ د غلام احمد قادیانی ظهور شوي دي د پنجاب په اړخونو کښ په قادیان ښهر کښ کوم چه د امرتسر په مضافاتو کښ دي «فادعی انه مهدی، وانه المسيح وانکر نزول المسيح، وادعی ان عیسی بن مریم علیهما السلام توفی وقبره فی کشمیر» وړاندې حضرت فرمائی چه کیدې شی بعض د دې دیرشو نه باقی وی، او که په دیرشو باندې د دې عدد زائد هم شی نو د دې حدیث خلاف به نه وی «لان مفهوم العدد لا يعتبر وفي هامش الترمذی عن اللمعات والدجال الاکبر خارج عن هذا العدد لانه يدعی الالوهية وبه فارق الدجالين اهـ» (۱)

قوله: «وَلَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ» د حدیث پاک دا آخری تکرر په کتاب الجهاد باب دوام الجهاد کښ تیره شوي ده، ددې شرح

(۱) په دې حدیث شریف کښ د رسول الله ﷺ وصف خاص خاتم النبیین کیدل ذکر دی کومه چه د عقائد اسلامیه یو بنیادی عقیده ده چه په هغې باندې د اعتقاد او یقین نه بغیر د چا اسلام بالکل غیر معتبر دي کوم چه د نص قطعی (قرآن کریم) او احادیث صحیحه متواتره نه ثابت دي چه د هغې دپاره د یو مستقل تصنیف کولو هرگز ضرورت نشته، خو د بعض بددین او جاهل گمراهانو خلکو د اصلاح دپاره په دې مسئله باندې علماء حق مستقل تالیفات او کړل او مناظرو ته خبره اورسیده. حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه په معارف القرآن کښ ۱۶۳۷ په آیت کریمه «ما کان محمدا ابا احد من رجالکم ولكن رسول الله وخاتم النبیین» د لاندې لیکلې دی چه د رسول الله ﷺ خاتم النبیین کیدل او د هغوی آخری پیغمبر کیدل او د هغوی نه پس د بل پیغمبر دنیا ته نه مبعوث کیدل او د هر مدعی نبوت کاذب او کافر کیدل داسې مسئله ده چه په هغې باندې د صحابه گراموس رضی الله عنهم نه ترنن ورځې پورې د هر دور د مسلمانانو اتفاق او اجماع ده، په دې وجه ضرورت نه وو چه په دې باندې څه تفصیلی بحث کړې شوي وي، خو قادیانی دې په دې مسئله کښ د مسلمانانو په زړونو کښ د شکوک او شبهاتو د پیدا کولو دپاره ډیر زور لگولي دي، په سوونو واره او لوني کتابونه شائع کولو سره نې د کم علمه خلکو د گمراه کولو کوشش کړې دي په دې وجه احقر په دې مسئله باندې د پوره تفصیل دپاره یو مستقل کتاب ختم نبوت لیکلې دي چه په هغې کښ د سلو آیتونو او د دوه سوه نه زیات احادیثو او اقوال او آثار سلف و خلف سره دا مسئله واضحه کړې شوي ده او د قادیانی شبهې تفصیلی جواب ورکړې شوي دي اهـ

دې هلته او کتلي شی. والحديث اخرجه مسلم والترمذی مختصرا وابن ماجه بتمامه، قاله المنذرى.

[۴۲۵۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الطَّائِبِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ ابْنُ عَوْفٍ، وَقَرَأْتُ فِي أَصْلِ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي هَمَّامٌ، عَنْ شُرَيْبٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ يَعْزِي الْأَشْعَرِيَّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ أَجَارَكُمْ مِنْ ثَلَاثٍ خِلَالٍ: أَنْ لَا يَدْعُو عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتَهْلِكُوا جَمِيعًا، وَأَنْ لَا يَظْهَرَ أَهْلُ الْبَاطِلِ عَلَى أَهْلِ الْحَقِّ، وَأَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ».

د ابو مالک اشعري رحمه الله نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائیلى دى الله تعالى تاسو د درې قسمه افتونونه محفوظ کړي یو د دینه چه د الله تعالى نبي تاسو ته خیرې وکړي اوبیا تاسو ددې خبرو په وجه باندې هلاک شی دویم داچه باطل فرست به هیڅ کله په حق فرستونه غالب کیږي دریم داچه تاسو به ټول نه گمراه کیږي.

قوله: «عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ اللَّهَ أَجَارَكُمْ مِنْ ثَلَاثٍ خِلَالٍ أَنْ لَا يَدْعُو عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتَهْلِكُوا جَمِيعًا وَأَنْ لَا يَظْهَرَ أَهْلُ الْبَاطِلِ عَلَى أَهْلِ الْحَقِّ وَأَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ»»

مضمون الحديث :

رسول الله ﷺ ارشاد او فرمائیلى چه الله پاک تاسو یعنې امت محمدیه د درې څیزونو نه محفوظ ساتلى شي یو دا چه ستاسو نبي ﷺ به ستاسو دپاره داسې بد دعاء نه کوی چه په هغې سره تاسو ټول تباه شی (په خلاف د تیرو امتونو کوم چه د خپل طغیان او سرکشی په وجه باندې او د خپل نبي په بد دعاء سره تباه او برباد شو) دویم څیز دا چه هرگز به داسې نه وی چه اهل باطل دې په اهل حق باندې غالب راشي، یعنې بالعموم په ټول اهل حق باندې او که په یو خاص موقع باندې اهل باطل په بعض اهل حق باندې غالب راشي نو د هغې نفی نه ده. او دریم دا چه تاسو به ټول په ټول په ضلالت باندې نه متفق کیږئ، دا ضلالت عام دې علی الظاهر. که هغه د عقیدې په لحاظ وی او که د مسائل فرعيه په لحاظ پس دا مشهوره ده چه دا حدیث د اجماع امت د حجت شرعيه کیدو دلیل دې.

[۴۲۵۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْإِنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ يَرْبُوعِ بْنِ جِرَاشٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ نَاحِيَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «تَدُورُ عَلَى الْإِسْلَامِ الْخَمْسُ وَثَلَاثِينَ أَوْ سِتَّةٌ وَثَلَاثِينَ أَوْ سَبْعٌ وَثَلَاثِينَ فَإِنْ يَهْلِكُوا فَسَهْلٌ مِنْ هَلَكٍ وَإِنْ يَبْقَوْا فَهُمْ يَبْقَوْنَ سَبْعِينَ عَامًا، قَالَ: قُلْتُ: أَمَّا بَقِيٌّ أَوْ مِمَّا مَضَى، قَالَ: مِمَّا مَضَى» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مَنْ قَالَ جِرَاشٍ فَقَدْ أَخْطَأَ.

د عبد الله بن مسعود رحمه الله نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائیلى دى د اسلام جرنده به پنځه دریش کاله یا شپږ دریش کاله یا اوه دریش کاله گرځي بیا که چرې خلق هلاک شي نو ددې لار به د دوینو دمخکښو خلقو په شان وي او که چرې ددوی دپاره ددوی دین قایم کړي شو نو ددوی دپاره به تر اویا کالو پورې قائم وي، راوی وائی ما عرض او کړو ایا دراتلونکي زمانې په نسبت که دتیري شوي زمانې په نسبت نبي ﷺ او فرمائیلى دتیر شوي زمانې په

۱: تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۱۵۵) (ضعیف) حدیث کا آخری جمله (وان لا تجتمعوا الخ) صحیح.

۲: تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۹۱۸۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۳۹۰، ۳۹۳، ۳۹۵) (صحیح).

نسبت، ابو داؤد فرمائی که چرې څوک د حراش په ځانې باندې خراش او وائی نو دا خطا ده.
 قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «تَدْوُرُ رَحَى الْإِسْلَامِ لِيُخْضِرَ
 وَثْلَاكَيْنِ أَوْ سِتٍّ وَثْلَاكَيْنِ أَوْ سَبْعٍ وَثْلَاكَيْنِ فَإِنْ يَهْلِكُوا فَسَبِيلُ مَنْ هَلَكَ وَإِنْ يَنْقُمَ لَهُمْ دِيْنُهُمْ يَنْقُمَ لَهُمْ
 سَبْعِينَ عَامًا»»

شرح الحديث :

د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل چې د اسلام ميچن به
 روانه وي تر د پنځو ديرشو کالو پورې يا د شپږ ديرشو کالو پورې يا د اووه ديرشو کالو
 پورې، د دوران رحى دوه مطلبه کيدې شي يو خو دا چې د اسلام ميچن به صحيح روانه وي
 يعنى ددې نظام به صحيح قائم وي، يو معنى خو دا شوه يعنى قيام الاسلام على حسن النظام.
 دويم مطلب ئې دا کيدې شي چې د رحى نه مراد واخستلې شي رحى الحرب، يعنى په اسلام
 کښ د جنگ ميچن تاويدل، په اول صورت کښ به مطلب دا وي چې د اسلام قيام به په حسن
 نظام سره تر د پنځه ديرشو کالو پورې باقى وي، او په دويم صورت کښ به ئې مطلب دا وي
 چې په اسلام کښ به د جنگ د ميچن گرځيدو سلسله د پنځو ديرشو کالو نه پس شروع
 کيږي، يعنى په اول صورت کښ به بقاء مراد وي او په دويم صورت کښ به ابتداء. کوم
 کلونه چې په دې حديث کښ ذکر دي د هغې نه مراد د نبوت کلونه هم کيدې شي او د هجرت
 کلونه هم، که سنه هجرى مراد کړې شي نو په ۳۵ هجرى کښ مقتل عثمان رضي الله عنه دې يعنى د
 هغوى د شهادت واقعه او د نبوت کال مراد کيدو په صورت ۳۵ کاله پس د خلافت
 عمر رضي الله عنه انقضاء ده، ځکه چې ۳۵ کاله مطابق کيږي د ۲۳ هجرى سره په کوم چې د عمر رضي الله عنه
 شهادت اوشو، لهذا ونيلې کيدې شي د اول مطلب په اعتبار سره چې د خلافت عمرى رضي الله عنه
 پورې هغه روښانه دور موندلې شوې دې، او د دويمې معنى په اعتبار سره به دا ونيلې شي
 چې په ۳۵ هجرى سره به په اسلام کښ د جنگ سلسله شروع شي ځکه چې مقتل عثمان رضي الله عنه
 په ۳۵ هجرى کښ دې. دريم قول د دې حديث په شرح کښ دا هم دې چې په دې حديث کښ
 اشاره د خلافت راشده طرف ته ده د کوم په باره کښ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلې وو (الخِلافة بعدى ثلاثون سنة)
 چې خلافت راشده به زما نه روستو تر ديرشو کالو پورې باقى
 وي، دا ديرش کاله د علي رضي الله عنه د خلافت په اختتام باندې پوره کيږي ځکه چې د علي رضي الله عنه
 شهادت په ۴۰ هجرى کښ دې او د رسول الله صلى الله عليه وسلم وفات د ۱۰ هجرى نه پس د يولسمې
 هجرى په شروع کښ او چونکه رسول الله صلى الله عليه وسلم (بعدى) فرمايلې وو نو په دې وجه د دې
 ديرشو کالو ابتداء به د ۱۱ هجرى نه وي. مجموعه د لسو او ديرشو څلويښت کاله شو، په
 کوم چې د علي رضي الله عنه وفات دې.

وراندې په حديث کښ دوه کلونه نور ذکر دي شپږ ديرش او اووه ديرش، پس په ۳۲
 هجرى کښ جنگ جمل دې او په ۳۷ هجرى کښ جنگ صفين پيښ شوې دې. د دې نه پس
 رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل (فان يهلكوا الخ) په دې مذکوره موده کښ دوه احتماله دي يو
 خو به د خلقو دين قائم وي يا به نه وي که دين ئې قائم نه وي د کوم نه چې په حديث کښ په

هلاکت سره تعبیر کړې شوې دې، «فَإِنْ يَهْلِكُوا فَمِنْ هَلَكٍ» چه د هغوی نه پس به د خلقو هم هغه انجام وی کوم چه د مخکښ هلاک شوې یعنی د کفارو شو، او که دین باقی وی نو د اویا کالو نه زیات به باقی نه پاتې کیږي. «فَلْتُمْ أَمَّا بَقِي أَوْ مِمَّا مَضَى قَالَ» مِمَّا مَضَى «عبدالله بن مسعود رضی الله عنه راوی حدیث د رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چه دا اویا کاله به د ذکر کړې شوې پنځه دیرشو کالو نه علاوه وی یا که د هغې سره؟ نور رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل: د هغې نه علاوه نه د هغې سره، لهذا مطلب دا شو چه په شروع کښ چه رسول الله صلی الله علیه و آله د کومو پنځه دیرشو کالو ذکر فرمائیلې وو په هغې باندې ئې صرف د پنځه دیرشو کالو نوره اضافه او کړه، د پنځو دیرشو دوچند اویا شو.

دا مطلب د «فَإِنْ يَهْلِكُوا فَمِنْ هَلَكٍ» هغه دې کوم چه عام شارحینو اختیار کړې دې چه د هغې مبنی دا ده چه دې حضراتو شارحینو د هلاکت معنی لغوی یعنی د دین په تباہی او بربادې باندې محمول کړې ده په دې وجه د «من هلك» مصداق شارحینو تیر کفار گرزولی دی. او د حضرت گنگوهی رحمته الله علیه د تفسیر نه معلومیږي چه هغوی دا هلاکت په هلاکت حسیه باندې محمول کړې دې یعنی فناء او مرگ یعنی که د پنځه دیرشو یا اووه دیرشو کلونو تیریدو باندې ټول خلق ختم شو نو بیا به د هغوی انجام هم د هغه خلقو په شان وی کوم چه د دوی نه مخکښ وفات شوې دی، یعنی کبراء صحابه.

[۲۵۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنِّي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ الْعِلْمُ وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ وَيُلْقَى الشُّعْ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّهُ هُوَ؟ قَالَ: الْقَتْلُ الْقَتْلُ».

د ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه زمانه رانزدې کیږي (یعنی د قیامت نه مخکښې او علم به کم کړي شي او فتني به ظاهري شي او په خلقو کښې به بخل راپیداشي او هرج به زیات شي صحابه کرامو عرض وکړو چه هرج څه شي دي اي د الله رسوله نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل مرگ مرگ.

نوله: «أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ الْعِلْمُ وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ وَيُلْقَى الشُّعْ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ»..... قَالَ «الْقَتْلُ الْقَتْلُ»

شرح الحديث:

رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه زمانه به ورته واره نزدې کیږي. د دې درې بلکه څلور مطلبه شهر دی.

۱: د قیامت قرب مراد دې چه روزانه به د قیامت قرب رانزدې کیږي،
۲: د اهل زمان د بعضو د بعضو سره نزدې کیدل په شر او فتنه کښ چه ټول به تقریباً یو شان شي.

۳: د عمرونو کمیدل یعنی قصر اعمار اهل الزمان....

۱: صحيح البخاري للملم ۲۴ (۸۵)، والفتنة ۲۵ (۷۰۶۱)، صحيح مسلم للزكاة ۱۸ (۱۵۷)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۸۲)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه للفتن ۲۵ (۴۰۴۵)، ۲۶ (۴۰۵۱)، مسند احمد (۲/ ۲۳۳، ۴۱۷، ۵۲۵) (صحيح)

۴: د ایام او لیالی د مودې نزدې کیدل یعنی د زمانې بې برکتی لکه چه په روایت کښ راځي «حتى تكون السنة كالشهر والشهر كالجمعة والجمعة كالیوم والیوم كالساعة» او علم به هم کم شی د اهل علم د دنیا نه د رخصتیدو په وجه باندې، او فتنې به په کثرت سره ښکاره شی او د شدت بخل خصلت به په خلقو کښ واچولې شی، او د هرج کثرت به شی، صحابه کرام رضی الله عنہم عرض او کړو یا رسول الله صلی الله علیه و آله هرج څه څیز دي؟ نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل: قتل..... والحديث اخرجه البخاری ومسلم، قاله المنذرى.

بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ السَّغْيِ فِي الْفِتْنَةِ

باب په فتنه کښې د کوشش کولو د معانعت بیان

د فتنې اطلاق په هغه جهګړه او فساد باندې کیږي کومه چه د مسلمانانو خپل مینځ کښ موندلې شی په دوه مختلفو جماعتونو کښ، او د سعی نه مراد دي په هغې کښ شرکت، یعنی د یوې ډلې ملګرتیا کول.

دا اهم مسئله ده او په علماء دین کښ اختلافی ده، امام نووی رحمته الله علیه په دې کښ د اهل علم درې مسلکونه لیکلي دي،

۱: عدم التعرض مطلقا یعنی قطعا په دې کښ حصه نه اخستل، دا مسلک د صحابه کرام رضی الله عنہم د یو جماعت دي لکه ابوبکره او بعض نور حضرات صحابه کرام رضی الله عنہم.....

۲: جواز المدافعة: یعنی د مدافعت د حده پورې د حصه اخستلو گنجائش شته، یعنی په فریقینو کښ یو داسې ډله چه په مونږ باندې حمله او کړی نو صرف د هغوی دفاع کولې شي، دا مسلک دي د ابن عمر او عمران بن حصین رضی الله عنہم.....

۳: نصرة د اهل حق یعنی اول دي د دي تحقیق او کړې شی چه په فریقین کښ اقرب الی الحق څوک دي بیا د هغې مطابق چه څوک په حق باندې گنډې هغه سره دي تعاون او کړې شي، د جمهور صحابه کرام او تابعینو او اکثر اهل علم مسلک هم دا دي،

لغوله تعالی «وَأَنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ»

یو نازک اشکال او د هغې حل:

دلته به د جمهورو په مسلک باندې هم یو اشکال وی هغه دا چه په حدیث کښ په دخول فی الفتنة باندې وعید راغلې دي او دا چه «ان قتلاها فی النار» (قتیل فتنة جهنمی دي) وفي رواية: القاتل والمقتول فی النار، کما سیاتی فی هذا الكتاب، د دي جواب دا دي کوم چه حضرت په بذل کښ د حضرت گنګوهی رضی الله عنہ د تقریر نه نقل کړې دي: وكتب مولانا يحيى المرحوم من تقرير شيخه: قوله «قتلاها» ای الفتنة «كلهم فی النار» وقد عرفت ان الفتنة فتنة مالم تعلم ای الحق من الباطل، فمن قتل فيها من غير ان يقصد احقاق الحق كان كذلك، واما من قتل فی تأليه الحق، او قتل ظلما لا يريد قتل احد فليس هو قتل فتنة، فاغتم فانه غريب.... یعنی فتنة تر هغه وخته پورې فتنة ده چه ترڅو پورې تحقیق نه وی شوې چه په دې مسئله کښ حق څه دي او

غير حق څه دې، نو په دې صورت کښ چې کوم سرې څه حصه اخلي په دې فتنه کښ حال دا چې د هغه مقصود احقاق حق نه وي او بيا هغه سرې په دې کښ قتل کړې شو نو دې سرې ته به قتل فتنه ونيولې شي او دا وعيد به په هغه باندې صادقېږي، او کوم سرې چې په حق او باطل کښ د تميز او تحقيق کولو نه پس په دې فتنه کښ د تائيد حق په نيت باندې حصه واخستله او شرکت ئې اوکړو او مړ شو نو دا سرې قتل فتنه نه دې لهذا په وعيد کښ به هم داخل نه وي، اهد پس کوم صحابه کرامونږه چې په دې مشاجراتو کښ حصه واخستله هغه ئې د تحقيق حق نه پس واخستله د چا په نزد چې څه حق وو هغه هم د هغې ملگرتيا اوکره د حق په حمايت او د هغې په تائيد کښ. والله الهادي وهو الملهم للصدق والصواب.

[۴۲۵۶] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ عُثْمَانَ الشَّعَامِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُسْلِمُ بْنُ أَبِي بُرْقَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ يَكُونُ الْمُضْطَجِعُ فِيهَا خَيْرًا مِنَ الْجَالِسِ، وَالْجَالِسُ خَيْرًا مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ خَيْرًا مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي خَيْرًا مِنَ السَّاعِي، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِبِلٌ فَلْيَلْحَقْ بِإِبِلِهِ، وَمَنْ كَانَتْ لَهُ غَنَمٌ فَلْيَلْحَقْ بِغَنَمِهِ، وَمَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَلْحَقْ بِأَرْضِهِ، قَالَ: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: فَلْيَعِزْ إِلَى سَيْفِهِ فَلْيَضْرِبْ بِحِذِّهِ عَلَى حَرَّةٍ، ثُمَّ لِيَنْجِبْ مَا اسْتَطَاعَ النِّجَاءَ".

مسلم بن ابی بکره دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چې رسول الله فرمائی دی ډیره نږدی ده چې داسې فتنه به پیدا شي چې په دې کښې به پروت کس دناست نه بهتروي او ناست کس به دولاړ نه بهتروي او ولاړ به دروان نه بهتروي او روان به د منډي والانه بهتروي ماعرض اوکړو اني دالله رسوله زما دباره په دغه وخت کښې څه حکم دې؟ نبی ﷺ او فرمائیل دچاسره چې اوبښ موجود وي نوهغه تره پکار دي چې خپل بال بچ ته ورشي او دهغوی سره شامل شي اودچاسره چې چیلئ وي نوهغه دي دخپلو چیلوسره یوځای شي اودچاچه زمکه ربي هع، دي خپلې زمکې ته لاړ شي او هلته دي د سني (بعني د فساد د ځانې نه دي لري لاړ شي). صحابه کرامو بیا تپوس اوکړو د چاسره چې دا څیزونه موجود نه وي نوهغه لره مخه کول پکار دي نبی ﷺ وفرمائین هغه لره پکار دي چې خسرانه وره په کانري تیره کړي اوبیادي دفسادي خلقونه په تلو کښې توندي وکړي.

قوله: (۱) حَدَّثَنِي مُسْلِمُ بْنُ أَبِي بُرْقَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ يَكُونُ الْمُضْطَجِعُ فِيهَا خَيْرًا مِنَ الْجَالِسِ وَالْجَالِسُ خَيْرًا مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ خَيْرًا مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي خَيْرًا مِنَ السَّاعِي »

مضمون الحديث:

سیدنا ابوبکره رضی اللہ عنہ فرمائی چې رسول الله ﷺ او فرمائیل چې فتنې به بیا موندلې شي نو د دې فتنې په زمانه کښ به سملاستونکې انسان غوره وي د ناسته کونکی نه، او ناسته کونکې انسان به غوره وي د اودریدونکی نه، او هغه به غوره وي د تلونکی نه، او ماشی به غوره وي د منډه وهونکی نه، غرض دا چې کوم انسان د فتنې نه څومره لرې وي هغه به د خپل مقابل نه غوره وي، د دې حدیث اوریدلو نه پس ابوبکره رضی اللہ عنہ عرض اوکړو چې د فتنې په زمانه کښ

۱: صحيح مسلم/الفتن ۳ (۲۸۸۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۰۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۸، ۳۹/۵) (صحيح)

تاسو مونږ ته څه حکم کوئ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل د اوبسانو والا دې په خپلو اوبسانو کښ مصروف شی او د گډو بیزو والا دې په هغې کښ مصروف شی او د زمکې والا دې په خپل پټی او زمکه کښ مشغول شی، هغوی عرض او کړو چه د کوم سړی دپاره په هغې کښ یو څیز نه وی هغه څه او کړی؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چه هغه له پکار دی چه خپله توره دې واخلي او د هغې مخ دې یو کانړې ته اوهی (چه د جنگ د استعمال قابله پاتې نه شی او پسه شی، او د هغې نه پس دې د جنگ نه او تختی څومره چه لرې تختیدلې شی.

د دې حدیث راوی ابوبکره رضی الله عنه دې د چا مسلک چه پورته مطلقاً عدم التعرض تیر شوی دې. والحدیث اخرجه مسلم، واخرجه البخاری ومسلم من حدیث ابن المسیب والی سلمة عن ابی هريرة رضي الله عنه، قاله المنذرى.

[۴۲۵۷] (۱) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا مُفَضَّلٌ، عَنْ عَيَّاشٍ، عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَشْجَعِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ دَخَلَ عَلَى بَنِي وَبَسَطَ يَدَهُ لِيَقْتُلَنِي؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُنْ كَابْنِي آدَمَ وَمَوْلَا يَزِيدَ لَبْنٍ بَسَطَتْ إِلَيَّ يَدَكَ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ۲۸ الْآيَةُ."

سعيد بن عبد الرحمن اشجعي وائی چه ماد سعد بن ابی وقاص ، نه اوریدلی دی چه نبی ﷺ په مذکوره حدیث کښې فرمائیلې دي ماعرض او کړو اي د الله رسوله که چرې څوک زما کور ته داخل شی او زما دمرگ دپاره په ما باندې لاس اوچت کړي نو مالره څه کول پکار دي فرمائی چه نبی ﷺ او فرمائیل ته دادم په خامنو کښې بهتر څوي یعنی هابیل په شان شه او یزید دا ایت کریمه تلاوت کړو: (لَبْنٍ بَسَطَتْ إِلَيَّ يَدَكَ) ایت تر آخره پوري.

قوله: (أَنَّهُ سَمِعَ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي هَذَا الْحَدِيثِ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ دَخَلَ عَلَى بَنِي وَبَسَطَ يَدَهُ لِيَقْتُلَنِي الْخ)

دا جمله کومه چه د سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه په روایت کښ ده (قلت يا رسول الله ﷺ) دا په حدیث سابق یعنی حدیث ابی بکره رضی الله عنه کښ نشته. د (في هذا الحديث) مطلب هم دا دې چه کوم مضمون د حدیث سابق یعنی په حدیث ابی بکره رضی الله عنه کښ ذکر دې هم هغه مضمون د سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه په حدیث کښ هم دې. او په دې کښ زیادت دا هم دې چه کله کله د یو حدیث د بعضو طرقو زیادت بیانولې شی او کله داسې کیږی څنگه چه دلته دی چه په یو مستقل حدیث کښ د تیر شوی حدیث حواله ورکولو سره په هغه بل حدیث کښ چه کوم زیادت دې هغه بیانولې شی.

د دې جملې زاندي مضمون دا دې چه ما دا عرض او کړو يا رسول الله ﷺ خبر را کړئ چه که هغه مفسدان زما په کور باندې راوخیژی او زما د قتل کولو دپاره لاسونه راوږده کړی، نو رسول الله ﷺ او فرمائیل (كُنْ كَابْنِي آدَمَ) او په یو نسخه کښ دی (كن كخير ابني ادم) چه د آدم رضی الله عنه په خامنو کښ چه کوم یو غوره وو د هغه په شان شه یعنی د

هابیل په شان چه کله هغه لره د هغه رور قابیل د ناحق قتل کولو اراده اوکړه نو هغه مدافعت هم اونکړو بلکه د هغه په لاس باندي قتل شو.

[۴۲۵۸] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شَهَابُ بْنُ خِرَاشٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ رَاشِدٍ الْجَزْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ وَابِصَةَ الْأَسَدِي، عَنْ أَبِيهِ وَابِصَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: قَدْ كَرِبَ غَضُ حَدِيثِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: قَتَلَاهَا كُلَّهُمْ فِي النَّارِ، قَالَ فِيهِ: قُلْتُ: مَتَى ذَلِكَ يَا ابْنَ مَسْعُودٍ؟ قَالَ: تِلْكَ أَيَّامُ الْهَرَجِ حَيْثُ لَا يَأْمَنُ الرَّجُلُ جَلِيصَهُ، قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَذْرَكْنِي ذَلِكَ الزَّمَانَ؟ قَالَ: تَكْفُفُ لِسَانَكَ وَتَكُونُ جَلَسًا مِنْ أَخْلَاسٍ بَيْنَكَ، فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ طَارَ قَلْبِي مَطَارَةً فَرَكَيْتُ حَتَّى أَتَيْتُ دِمَشْقَ، فَلَقَيْتُ خُرَيْمَ بْنَ قَاتِكٍ فَحَدَّثَنِي، فَخَلَفَ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَسَمِعَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا حَدَّثَنِيهِ ابْنُ مَسْعُودٍ.

دعبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلي دي: اودابوبکره د حدیث په شان حدیث ئې بیان کړو، البته په دې روایت کښې دا اضافه ده چه: په دې فتنه کښې چه به کوم خلق مړه شي هغوی به دوزخ ته لارشي دابن مسعود نه وابصه روایت کوی چه دافتنه به کله وي هغه په جواب کښې وویل هغه لري ده او په مسلمانانو کښې به داسې قتل شروع شي چه دچابه په خپل دوست هم اعتماد پاتې نشي ماعرض وکړوکه چرې زه په دغه دور کښې موجودیم نوماله څه کول پکار دي هغه وویل خپله ژبه اولاسونه په قابو کښې اوساته او په خپل کور کښې دپروت زین دکپړوپه شان شه کله چه عثمان شهید شو نواچانک زما په زړه کښې داخبره راغله کيډي شي چه داهغه فتنه وي کومه چه ابن مسعود وئيلي وهنوزه په اوښ سور شوم اودمشق ته لارم او هلته مې دخريم بن فاتک رضی اللہ عنہ سره ملاقات اوشواودا ماجري مې هغه ته بیان کړه هغه وویل په هغه الله قسم چه دهغه نه علاوه بل څوک حقدار د بندگي نشته ماهم دښی صلی اللہ علیہ وسلم نه اوريدلی دی لکه دابن مسعود دحدیث پشان.

قوله: «عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ قَدْ كَرِبَ غَضُ حَدِيثِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ « قَتَلَاهَا كُلَّهُمْ فِي النَّارِ » قَالَ فِيهِ قُلْتُ مَتَى ذَلِكَ يَا ابْنَ مَسْعُودٍ ؟ قَالَ تِلْكَ أَيَّامُ الْهَرَجِ حَيْثُ لَا يَأْمَنُ الرَّجُلُ جَلِيصَهُ. قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَذْرَكْنِي ذَلِكَ الزَّمَانَ قَالَ تَكْفُفُ لِسَانَكَ وَتَكُونُ جَلَسًا مِنْ أَخْلَاسٍ بَيْنَكَ »

شرح الحديث :

د « قتلها » ضمير د "فتنة" طرف ته راجع دې يعنى د فتنې ټول مقتولين به په اور کښ وى. وابصه وائى چه ما تپوس اوکړو د ابن مسعود رضی اللہ عنہ نه چه دا حالت به کله پېښيږى نو هغوی اوفرمايل چه په ايام هرج کښ چه د خلقو حال به دا وى چه د سړى به خوا کښ ناست سړى باندي هم اطمینان نه وى، ما تپوس اوکړو که دا زمانه زه بيا مومم نو تاسو ماته څه هدايت کوئ د هغې په باره کښ، هغوی اوفرمايل چه خپله ژبه او لاس بند ساته او د خپل کور په بورو کښ يو بورى جوړه شوه او بهر مه اوځه. « فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ طَارَ قَلْبِي مَطَارَةً » يعنى چه کله

۱: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۵۲۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/ ۴۱۸، ۴۱۹) (ضعف الإسناد)

د سيدنا عثمان رضي الله عنه د قتل حادثه عظمی راغله نو زما زړه په خپل مطار كښ الوتل شروع كړل. يعنې مختلف خيالات به مې ذهن ته راتلل، كله څه او كله څه... چه آيا زه په دې واقعاتو كښ شريك شم او په دې جنگ كښ حصه واخلم، يا كه وانخلم، خو د ابن مسعود رضي الله عنه حديث مې هم ذهن كښ وو كوم چه د شركت نه مانع وو بيا چه كله خريم هم هغه حديث واورولو نو هم دې جهت تقويت او خورلو. (كذا في الهذل عن المجمع بزيادة) حضرت سهارنپوري رحمته الله فرماني چه ممكنه ده چه دا مطلب وي چه د دې حادثه عظمی په وجه باندي زما زړه بې صبره شو. لكه چه وئيلي شي چه زما زړه بې صبره شو. په دې صورت كښ به مطار مصدر وي.

قوله: «فَرَكَيْتُ حَتَّى أَتَيْتُ دِمَشْقَ فَلَقَيْتُ خُرَيْمَ بْنَ فَاتِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ» وابصه فرماني چه د دې نه پس زه سور شوم او دمشق ته راغلم او هلته مې د سيدنا خريم بن فاتك رضي الله عنه سره ملاقات او كړو او هغوی ته مې هغه حديث بيان كړو كوم چه مې د ابن مسعود رضي الله عنه نه اوريدلې وو نو هغوی قسم خورلو سره او فرمائيل چه ما هم دا حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلې وو څنگه چه دا حديث بيان كړو وو ماته يعنې وابصه ته ابن مسعود رضي الله عنه.....

[۴۲۵۹] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمَادَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوَّانٍ، عَنْ هُزَيْلٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُضِيعُ الرَّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَمُتَمَسِّيًا كَافِرًا، وَنَفْسِي مُؤْمِنًا وَيُضِيعُ كَافِرًا، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي، فَكَيْتَرُوا قِسِيَكُمْ وَقَطَعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرَبُوا سُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ، فَإِنْ دَخَلَ بَعْضُكُمْ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ".

د ابو موسی اشعری رضي الله عنه نه روایت دي فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دي د قیامت نه مخکښې داسې فتنې راروانې دي لکه د تیاري شپې په شان ددې فتنو په وخت کښې به سرې سحر مسلمان وي او ماښام به کافر شي او ماښام به مسلمان وي او سحر به کافر شي ناست په دې کښې غوره دي دولار نه اوروان په دې کښې غوره دي دمندی وهونکي نه تاسوددي فتنې په وخت کښې خپلې لیندي ماتي کړی اودخپلو لیندو مزي کتې کړی او خپلې تورې په گتوباندي ووهی بیا که چرې په تاسو باندي څوک حمله وکړي نو دادم دغوره خوي په شان شی.

(۱) «إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُضِيعُ الرَّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَمُتَمَسِّيًا كَافِرًا» يعنې د قیامت نه مخکښې به د شپې د تېرو په شان تیاري فتنې راځي.

(۲) «فَكَيْتَرُوا قِسِيَكُمْ وَقَطَعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرَبُوا سُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ فَإِنْ دَخَلَ - بَعْضُكُمْ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ - فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ» يعنې د فتنو په زمانه کښ خپلې لیندي ماتي کړی، او د هغې نه رېرونه (تيلی) جدا کړی، او خپلې تورې کانرو ته او هن چه پسې شی، پس که په تاسو کښ د چا په کور باندي څوک راوخیژی نو هغه دې د هابیل په شان شی، په دې حديث کښ (۱) یصبح ویسی) نه خاص د سحر او ماښام وخت نه دي مراد بلکه مطلق زمان او سرعت

۱: سنن الترمذي/الفتن ۳۳ (۲۲۰۴)، سنن ابن ماجه/الفتن ۱۰ (۳۹۶۱)، (تحفة الأشراف: ۹۰۳۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۵۸۷، ۴/۵۱۶) (صحيح)

انقلاب، لکه چه وئیلی شی په لږ شان وخت کښ یو شان او په لږ شان وخت کښ بل شان،
والحدیث اخرجه الترمذی، وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۲۶۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّلَالِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ رَقَبَةَ بْنِ مَصْقَلَةَ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ سَمُرَةَ، قَالَ: "كُنْتُ أَخِذًا بِيَدِ ابْنِ عُمَرَ فِي طَرِيقٍ مِنْ طُرُقِ الْمَدِينَةِ إِذْ أَتَى عَلَى رَأْسِ مَنْصُوبٍ فَقَالَ: شَقِيٌّ قَاتِلٌ هَذَا فَلَمَّا مَضَى، قَالَ: وَمَا أَرَى هَذَا إِلَّا قَدْ شَقِيَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ مَشَى إِلَى رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي لِيَقْتُلَهُ فَلْيَقُلْ هَكَذَا قَالِقَاتِلُ فِي النَّارِ وَالْمَقْتُولُ فِي الْجَنَّةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَوْنٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمِيرٍ أَوْ سُمَيْرَةَ، وَرَوَاهُ لَيْثُ بْنُ أَبِي سَلِيمٍ، عَنْ عَوْنٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمَيْرَةَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ لِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ يَعْنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، وَقَالَ: هُوَ فِي كِتَابِي ابْنِ سَبْرَةَ، وَقَالُوا سَمُرَةَ، وَقَالُوا سُمَيْرَةَ، هَذَا كَلَامُ أَبِي الْوَلِيدِ.

دعبد الرحمن بن سمره رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه ما یوخل د مدینې په یوه کوڅه کښې دابن عمر ر لاس نیولي وو او ورسره روان وم نو اچانک دیوزورند کړي شوي سرطرف ته ورغې او وئې فرمائیل چه دده قاتل ډیردبخت دي بیا مخکښې لاړو نو اوئې فرمائیل چه زه دابد بخت پیژنم مادنبی عليه السلام نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې څوک چه زماپه امت کښې دیوکس دمرگ دپاره روان شي نو هغه ته همداسې وئیل پکاردي چه قاتل دوزخ ته داخل شو او څوک چه قتل کړي شو هغه جنت ته داخل شو. امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت عون بن عبد الرحمن بن سمیر یا سمیره بیان کړې دې اولیث بن ابی سلیم دعون بن سمیرنه روایت بیان کړې دې. امام ابوداؤد فرمائی چه ماته دا روایت حسن بن علی دابو الولید نه دابوعوانه. په واسطه نقل کړي دي او وئیلی ئې دي چه دعبد الرحمن دپلار په نوم کښې اختلاف دي، زما په کتاب کښې دابن سبره لفظ دي اونور وعالمانو سمره سمیره بیان کړې دي.

قوله: (عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ - قَالَ كُنْتُ أَخِذًا بِيَدِ ابْنِ عُمَرَ فِي طَرِيقٍ مِنَ طُرُقِ الْمَدِينَةِ إِذْ أَتَى عَلَى رَأْسِ مَنْصُوبٍ فَقَالَ شَقِيٌّ قَاتِلٌ هَذَا. فَلَمَّا مَضَى قَالَ وَمَا أَرَى هَذَا إِلَّا قَدْ شَقِيَ)

عبد الرحمن بن سمره فرمائی چه زه د ابن عمر رضي الله عنه لاس نیولو سره د مدینې طیبې په یو لاره کښ روان اوم چه ناڅاپه هغوی په یو رازورند سر باندې اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه د دې مقتول قاتل نامراد شو، بیا لږ شان مخکښ تلو سره هغوی اوفرمائیل چه د دې مقتول په باره کښ هم زما رانې هم دا ده، ځکه چه ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوریدلی وو هغوی به فرمائیل چه کوم سړې زما د یو امتی د قتل کولو پسې لاړ شی نو هغه امتی له پکار دی چه خپل ځان دغه شان کړی لکه هابیل، یعنی خپل ځان دې د قتل پاره پیش کړی، (که هغه هم دغه شان او کرل زمونږ د هدایت مطابق، نو بیا به قاتل جهنم ته او مقتول جنت ته ځی.

د دې کلام مقابل شق مقدر دې کوم چه خپله د مقام نه په فهم کښ راځی، یعنی که هغه داسې اونه کرل بلکه د هغه مقابله ئې اوکړه نو بیا به دواړه جهنم ته ځی.

تنبیه: په علی راس منصوب باندې بعض شارحینو لیکلې دی: لعله راس ابن الزبیر..... حضرت په بذل کښ د دې تردید فرمائیلې دې ځکه چه د قتل ابن الزبیر واقعه په مکه

۱. تقرده ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۷۲۹۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۹۷۲، ۱۰۰) (ضعیف)

مکرمه کښ پيښه شوې وه نه په مدينه طيبه کښ، او دا هم نه شی وئيلې کيدې چه مراد دا دې چه هغه لاره چه کومه مدينې ته تلله ځکه چه دلته په روايت کښ « فی طريق من طرق المدينة » دې نه « فی طريق المدينة ۱هـ » من البذل... بله دا چه په روايت کښ د دواړو په باره کښ د شقاوت حکم لگولې شوې دې کوم چه په عبد الله بن زبير رضي الله عنه باندې صادق نه راځي.

[۴۲۶۱] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي عَمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ الشَّعْثِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا ذَرٍّ، قُلْتُ: لَيْبِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدُكَ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ فِيهِ: كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ الْبَيْتِ فِيهِ بِالْوَصِيفِ يَعْنِي الْقَبْرَ، قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، أَوْ قَالَ: مَا خَارَ اللَّهُ لِي وَرَسُولُهُ، قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أَوْ قَالَ: تَصْبِرُ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا أَبَا ذَرٍّ، قُلْتُ: لَيْبِكَ وَسَعْدُكَ، قَالَ: كَيْفَ أَنْتَ إِذَا رَأَيْتَ أَحْجَارَ الزَّيْتِ قَدْ غَرَّقَتْ بِالْذَّمِّ، قُلْتُ: مَا خَارَ اللَّهُ لِي وَرَسُولُهُ، قَالَ: عَلَيْكَ بِمَنْ أَنْتَ مِنْهُ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا أَخْذُ سَيْفِي وَأَضَعُهُ عَلَى عَاتِقِي، قَالَ: شَارَكْتَ الْقَوْمَ إِذِنْ، قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: تَلْزَمُ بَيْتَكَ، قُلْتُ: فَإِنْ دَخَلَ عَلَيَّ بَيْتِي، قَالَ: فَإِنْ خَشِيتَ أَنْ يَهْرَكَ شَعَاغُ السَّيْفِ فَأَلْقِ ثَوْبَكَ عَلَى وَجْهِكَ يَبُوءُ بِأَمْرِكَ وَأَمْرِهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَمْ يَذْكُرِ الشَّعْثُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ غَيْرَ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ.

د ابوذر رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله ماته اوفرمائيل اي ابوذر ماعرض اوکړو اي دالله رسوله حاضریم ستاد حکم پوره کولو دپاره بياني عليه السلام حديث بيان کړو او په دې حديث کښې داسې دی اي ابوذره ستا به په هغه زمانه کښې څه حالت وي کله چه په مدينه کښې دومره خلق اوسيدري چه قبر به ديو غلام په عوض کښې ميثرشي ماعرض اوکړو اي دالله رسوله الله تعالی او دالله تعالی رسول ښه پوهيدري نبی صلی الله علیه و آله اوفرمائيل دصبرنه به کار اخلي او بيا ئې اوفرمائيل اي ابوذره ماعرض اوکړو ستاسو په خدمت کښې حاضر او موجود یم رهي فرمائيل چه ستاسو به څه حالت وي کله چه تاسو احجار الزيت په وينوباندې لړل شوي اووينئ؟ ماعرض اوکړو الله اودهغه رسول چه څه حکم کوي نبی صلی الله علیه و آله اوفرمائيل ته چه دگوم ځانې يي هم هغلته لار شه ماعرض اوکړو اي دالله رسوله ايازه خپله توره راواخلم او پخپلو اوږوباندې ئې کينېږدم؟ نبی صلی الله علیه و آله اوفرمائيل په داسې کولوخوبه ته ددوی سره شريک شي ماعرض اوکړو نوبيا زما دپاره څه حکم دې؟ راته ئې اوفرمائيل پخپل کور کښې ناست اوسه، ماعرض اوکړو که چرې دوی په ما پسې زما گورته راشي؟ نبی صلی الله علیه و آله اوفرمائيل که چرې ته دتورو دپر قيدونه پريږي نو خپل ځادر پخپل مخ باندې واچوه «ددوی په لاسونو ځان مړ کړه، نودغه قاتلان به ستا اوخپله گناه دځان سره يوسي. امام ابو داؤد فرمائی په دې حديث کښې دحماد نه علاوه بل چا دمشعت ذکرندې کړې.

قوله: «عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « يَا أَبَا ذَرٍّ ». قُلْتُ لَيْبِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدُكَ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ فِيهِ « كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ الْبَيْتِ فِيهِ بِالْوَصِيفِ الْخ »

سیدنا ابوذر رضي الله عنه فرمائی چه يو ځل رسول الله صلی الله علیه و آله ماته اوفرمائيل چه ستاسو به څه حال وي

۱: سنن ابن ماجه/الفتن ۱۰ (۳۹۵۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۴۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۴۹/۵، ۱۶۳)، وأما المؤلف في الحدود (۴۴۰۹) (صحيح)

هغه وخت چه کله به دومره په کثرت سره مړی کيږي چه په هغې کښ به د يو قبر ځانې د يو غلام په بدل کښ ملاويږي. يا مطلب دا دي چه د قبر د کنستلو اجرت به دا وي يعنې د کثرت مقتولين د وجې نه به د دفن دپاره زمکه په بيع اخستلې شي. نو په دې باندې هغوی عرض اوکړو چه الله پاک او د هغه رسول ﷺ ښه پوهيږي. يعنې هم تاسو بيان کړئ چه څه کول پکار دي، نو رسول الله ﷺ او فرماييل: «عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ» چه صبر اختيار کړه، «لَمْ قَالَ لِي «يَا أَبَا ذَرٍّ». قُلْتُ لَبَيْكَ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ «كَيْفَ أَنْتَ إِذَا رَأَيْتَ أَخْجَارَ الزَّيْتِ قَدْ غُرِقَتْ بِاللَّحْمِ» د دې نه پس رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه اي ابو ذر! ستا به هغه وخت څه حال وي چه کله ته اوگورئ چه احجاز الزيت به لت پت شي په وينو سره؟ نو هغوی عرض اوکړو چه څه الله پاک او د هغه رسول ﷺ زما دپاره غوره کوي هم هغه به کوم «عَلَيْكَ بِمَنْ أَنْتَ مِنْهُ» نو رسول الله ﷺ او فرماييل: هغه وخت ته لازم او نيسه هغه خلق د چا نه چه ته ئې. يعنې خپل کور او قبيله، او يا دا مطلب دي چه د کوم امام سره ستاسو د بيعت تعلق دي د هغوی سره اوسيره، هغوی عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ آيا هغه وخت زه خپله توره اخستلو سره په خپلو اوږو باندې کيښدم؟ نو هغوی او فرماييل چه په دې صورت کښ خو به ته د هغه فتنه کونکو سره شرکت کونکې شي. «قُلْتُ فَإِنْ دُخِلَ عَلَيَّ بَيْنِي قَالَ «فَإِنْ خَشِيتَ أَنْ يَنْهَرَكَ شُعَاعُ السَّيْفِ فَأَلْقِ ثَوْبَكَ عَلَى وَجْهِكَ يَبُوءُ بِإِثْمِكَ وَإِثْمِهِ» هغوی عرض اوکړو چه که هغه وخت يو فتنين زما کور ته داخل شي نو بيا څه اوکړم؟ نو رسول الله ﷺ او فرماييل چه که د دشمن د تورې په باره کښ تاته خطره پيدا شي چه د هغې شعاع به په تاباندې غالب شي نو په دې وخت کښ ته د خپلې دفاع په ځانې خپله کپړه په خپل مخ باندې واچوه (چه پته او نه لگي چه څوک ما سره څه کوي پس په دې صورت کښ به هغه ستا قاتل ستا او دخپل ځان دواړو گناهونو سره واپس شي. «بِإِثْمِكَ» نه مراد اي باثم قتلک الذي ارتكبه القاتل او يا مراد د «بِإِثْمِكَ» نه خپله د مقتول گناهونه دي کوم چه هغه د دې نه مخکښ کړي دي، او په دې صورت کښ به د رجوع نه مراد دا نه وي چه ستا گناهونه به په هغه باندې اچولې شي بلکه مطلب به دا وي چه ستا سابقه گناهونه به ستا په مقتول او شهيد کيدو په وجه باندې معاف کولې شي. (۱)

په دې حديث کښ چه د کومې فتنې ذکر دي د دې په باره کښ په حاشيه د بذل کښ دي حضرت شيخ ليکلي دي: وفي اشراط الساعة انها وقعة الحرة اه (۲) او د وقعة الحرة ذکر په

(۱) مقصد زمونږ دا دي چه د حديث شريف مطلب دا نه دي چه د قتل ناحق په وجه باندې به د مقتول ټول گناهونه په قاتل باندې اچولې شي، د اهل السنة والجماعت دا مسلک نه دي د الله پاک د قول د وجې نه چه «الَا تَرَوْا زَادَهُ وَذَرَاخِرِي» بلکه صرف د مقتول د قتل گناه به پرې وي. او که د ټولو گناهونو معافۍ مراد کړې شي نو هغه هم صحيح ده په دې لحاظ سره چه دې قتل ناحق په وجه باندې مقتول شهيد شو او د شهادت په وجه باندې تير ټول گناهونه معاف کيږي. والله تعالي اعلم

(۲) وقعة الحرة: په مظاهر حق ۳۲۱/۴ کښ دي: چه احجاز الزيت نوم د يو ځانې دي د مدينې غربي طرف ته چه په هغې کښ کانري تور دي گویا په هغې باندې د زيتون تيل لگيدلې دي او رسول الله ﷺ دا خبر ورکړې دي د واقعه حره او دا ډيره لويه واقعه ده چه ژبه او غوږونه د هغې ..... به

کتاب الجهاد باب فی التفريق بين السبي د امام ابوداؤد په کلام کښ ضمنا تیر شوی دی چه د هغې الفاظ دا دی « قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَمَيْمُونٌ لَمْ يُذَكَّرْ عَلِيًّا قُتِلَ بِالْجَمَاعِ وَالْجَمَاعُ سَنَةُ ثَلَاثٍ وَثَمَانِينَ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَرَّةُ سَنَةُ ثَلَاثٍ وَسِتِينَ وَقُتِلَ ابْنُ الزُّبَيْرِ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَسِتِينَ » دا واقعه د سیدنا حسین علیه السلام د شهادت نه دوه کاله پس پینښه شوې وه، ځکه چه د شهادت حسین علیه السلام واقعه په ۶۱ هجری کښ پینښه شوې وه او دا وقعه الحرة په ۶۳ هجری کښ چه په هغې کښ په زرگونو صحابه کرام او تابعین قتل کړې شو، خو ابودر علیه السلام د دې جنگ زمانه نه ده بیا موندلې ځکه چه د هغوی وفات په ۳۲ هجری کښ شوې دې، هم په دې وجه علماء کرامو لیکلې دی چه د دې فتن د وقوع زمانه او د کال د تعیین علم رسول الله صلی الله علیه و آله ته هم نه وو. دلته یو احتمال بل هم دې او هغه دا چه ډیر کرته داسې کیږي چه په مقام د خطاب کښ اگر چه مخاطب خاص وی خو مراد ترې نه عموم وی نه مخصوص مخاطب، فلا یحتاج حیند الی نفی علمه بالتعین ای بتعین الزمان والوقت اه

قوله: « قَالَ أَبُو دَاوُدَ لَمْ يُذَكَّرِ الْمُشَعَثُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ غَيْرُ حَمَادِ بْنِ زَيْدٍ »

یعنی اکثر راویانو دا حدیث عن ابی عمران الجونی عن عبدالله بن الصامت نقل کړې دې. د مشعث د واسطې نه بغیر، پس حافظ فرمانی وقد رواه جعفر بن سلیمان وغیر واحد عن ابی عمران عن عبدالله بن الصامت نفسه ولم يذكر المشعث، وذكر حماد بن زيد فقط (کذا فی المذلل) والحدیث اخرجه ابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۲۶۲] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ، عَنْ أَبِي كَبْشَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فِتْنًا كَقِطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَتُمْسِي كَافِرًا، وَتُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: كُونُوا أَخْلَاسَ يَوْمِكُمْ".

د ابو موسی علیه السلام نه روایت دې فرمانی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمانیلې دی ستاسو په وړاندې ډیري فتنې ظاهریدونکي دي داسې لکه دتورو شیو دترو ددې فتنوپه وخت کښې به انسان دسحر په وخت کښې مومن وي او ماښام به کافر شي او ماښام به مومن وي سحر به کافر شي او په دې زمانه کښې دتلونکي کس نه ناست بهتر دې اوتلونکي د مندي وهونکي نه به ترده، محابه کرام ومرض ارکې ر بیا زمونږ دپاره څه حکم دې؟ نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل تاسو دخپل

۱۰۰۰۰ د وینا او د اوریدلو تحمل نه شی کولې او وقوع د هغې په منځ د هغه زمانې د بدبختی کښ ده کومه چه د یزید بن معاویه رضی الله عنه ده چه پس د قتل د امام حسین علیه السلام نه ئې ډیر لوڼې لښکر مدینې طیبې ته اولیږلو او د رسول الله صلی الله علیه و آله د مسجد او د دې حرمت والایشهر بې حرمتی اوشوه. او د صحابه کرامو رضی الله عنهم او د تابعینو جماعت کثیره ئې قتل کړو او ډیرې خرابیانې ئې اوکړې چه د بیان نه بهر دی، او پس د خرابولو د مدینې طیبې نه ئې مکې مکرمې ته هم لښکر اولیږلو او هم په دغه کښ کال هغه بدبخته جهنم ته لاړو.

۱. تفرده ابو داود، انظر حدیث رقم: (۴۲۵۹)، (تحفة الأشراف: ۹۱۴۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۰۸/۴) (صحیح)

خان نه دخپلو کورونو پات جوړ کړئ (یعنی خانونه پټ کړئ).

﴿قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى يَقُولُ الْحَدِيثَ﴾ دا حدیث نزدې تیر شوې دې.

[۴۲۶۳] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَسَنِ الْبُصَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا حُجَّاجُ بْنُ يَمِينٍ ابْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ جُبَيْرٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْبُقْعَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: أَيْمَنَ اللَّهُ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُتِبَ الْفِتْنُ إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُتِبَ الْفِتْنُ إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُتِبَ الْفِتْنُ وَلَمَنْ ابْتُلِيَ، فَصَبَرَ قَوَاهَا".

د مقداد بن اسود رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې په الله قسم د نبی صلی الله علیه و آله نه مې اوریدلی دی چې فرمائیل فینیقینانیک بخت هغه څوک دي چې دفتنونه بچ پاتې شي او یقینانیک بخت هغه څوک دي چې دفتنونه بچ پاتې شي او یقینانیک بخت هغه څوک دي چې دفتنونه بچ پاتې شي او څوک چې په دې کښې مبتلا شو یعنی په ازماښ کښې صابر وموندي شونود هغه به څه ووايو.

قوله: ﴿إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُتِبَ الْفِتْنُ إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُتِبَ الْفِتْنُ وَلَمَنْ ابْتُلِيَ فَصَبَرَ قَوَاهَا﴾ سعید هغه دې چې دفتنونه محفوظ وي په داسې طریقه چې یا خو نې هغه زمانه نه وي موندلې یا زمانه نې خو موندلې وي خو د هغې نه لرې وي دا خبره رسول الله صلی الله علیه و آله درې کرته او فرمائیل. او کوم انسان چې اخته شو په فتنو کښ او بغیر د قصد نه د هغې په ضد کښ راغلو او هغه په دې باندې صبر او کړو نو هغه سړې قابل افسوس او قلق دې. یا مطلب دا چې هغه سړې قابل داد دې چې هغه ډیر ښه او کړل چې صبر نې او کړو، دا دوه معنی ځکه چې علماء کرامو لیکلې دی کلمه واهې په باره کښ: ﴿هی کلمة معناها التهلف والتاسف وقد توضع ایضا موضع الاعجاب بالشیء﴾ کما فی مرقاة الصعود للسیوطی.

باب فی کف اللسان

باب د فتنو په وخت کښې د ژبې د بند ساتلو د بهتری بیان

[۴۲۶۴] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبٍ بْنُ اللَّيْثِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهَبٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ خَالِدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمَزٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "سَتَكُونُ فِتْنَةٌ صَمَاءٌ بِكَمَاءٍ عَمِيَاءٌ مِّنْ أَشْرَفٍ لَهَا اسْتَشْرَفَتْ لَهُ وَأَشْرَافُ اللِّسَانِ فِيهَا كَقَوَاعِ السَّيْفِ".

د ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلې دي: ډیره نزدې چې کته گونگه اورنده فتنه به راپیداشي هر هغه کس چې ورته متوجه شي نو دافتنه به هم ورته متوجه شي او په دې فتنه کښې ژبه استعمالول داسې دی لکه د تورې چلول.

قوله: ﴿سَتَكُونُ فِتْنَةٌ صَمَاءٌ بِكَمَاءٍ عَمِيَاءٌ مِّنْ أَشْرَفٍ لَهَا اسْتَشْرَفَتْ لَهُ وَأَشْرَافُ اللِّسَانِ فِيهَا كَقَوَاعِ السَّيْفِ﴾ فتنه عمیاء او صماء مخکښ په یو حدیث کښ تیره شوه کوم انسان چې دې فتنې ته ښکاره شو یعنی ورته نې

(۱) تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۵۴۲) (صحیح)

(۲) تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۹۴۴) (ضعیف)

او کتل نو دا فتنه به ئې خپل طرف ته راکاږې (لهذا فتنې ته د لرې نه کتل هم نه دی پکار پاتې لا دا چه په هغې کښ شرکت او کړې شي) (وَإِشْرَافُ اللِّسَانِ فِيهَا كَوُفُوعِ السِّنْفِ) او د دې نه روستو روایت کښ دی (اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السِّنْفِ)

شرح الحديث :

په کوکب کښ د دې جملې دوه معنې لیکلې شوې دي، او په شروع کښ لیکلې دي چه د لسان نه مراد کلمه ده یعنی د فتنې په زمانه کښ حق خبره د خولې نه راویستل ډیر گران کار وی د تورو د ضرب برداشت کولو نه هم زیات ځکه چه هغه اهل فتنه به په باطل باندې ولاړ وی او دویم دا چه د کلمې نه مراد کلمه باطل ده، یعنی کوم فریق چه په باطل دې د هغې تائید کول په گناه کیدو کښ د تورې چلولو نه زیات سخت دی اه... او دریمه معنی په هامش کوکب کښ د دې دا لیکلې ده چه د مسلمانانو په دوه ډلو کښ چه کله فتنه او جنگ وی نو په دې صورت کښ بغیر د تحقیق نه د یوې ډلې مذمت کول هم دغه شان حرام دی لکه په مسلمانانو کښ توره چلول، ځکه چه هغه جنگ د مسلمانانو تر مینځه دې د چا چه غیبت حرام دي.

او په مظاهر حق کښ دی: او ژبه اوږدل په دې فتنه کښ د تورې د چلولو په شان دی یعنی په تاثیر کښ بلکه زیات دی د دې نه لکه چه وئیلې شوې دی بیت ۱
جراحات اللسان لها التیام :: ولا یلتام ما جرح اللسان

هم په دې وجه اول روایت کښ وئیلې شوی دی چه زیات سخت د تورې چلولو نه اه د مظاهر حق والا معنی عام ده چه د فتنې او اختلاف په زمانه کښ ښکاره خبره کول په فریقینو کښ د یوې ډلې په حمایت کښ یا مذمت کولو کښ دا ډیر زیات موثر وی خو د دې دپاره د ډیر جراعت او همت ضرورت دي. والله تعالی اعلم.

[۴۲۶۵] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ رَجُلٍ يُقَالُ لَهُ: زِيَادٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ تَسْتَنْظِفُ الْعَرَبَ قَتْلَاهَا فِي النَّارِ اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السِّنْفِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ.

د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دي فرماني چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي: ډیره نزدې ده چه داسې فتنه به راپيداشي چه په عربو به احاطه وکړي څوک چه پکښې مړه شي اورته به داخل شي دژي کردار پکښې دتورې د چلولو نه ډیر سخت دي. امام ابوداود فرماني چه دا روایت ثوري دليث نه هغه دطاوس نه او هغه دالاعجم نه نقل کړي دي.

قوله: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ تَسْتَنْظِفُ الْعَرَبَ قَتْلَاهَا فِي النَّارِ »)

نزدې يو داسې فتنه راتلونکې ده چه د ټول عرب استيعاب به اوکړي په اعتبار د هلاکيدلو او د دې فتنې مقتولين به جهنم ته ځي.

۱: سنن الترمذي للفتن ۱۶ (۲۱۷۸)، سنن ابن ماجه للفتن ۲۱ (۳۹۶۷)، (تحفة الأشراف: ۸۶۳۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱۱/۲، ۲۱۲) (ضعيف)

شرح الحديث :

په مظاهر حق کښ لیکلې دی: نزدې ده چه لویه فتنه پیدا شی چه په عربو غالبه وی او شر نهې ټولو ته اورسیږي، چه څوک په کښ قتل کړې شی هغه به اور کښ وی، د دې فتنې نه مراد دا ده چه کومې دوه ډلې د مال او عزت دپاره جنگ کوي، او مقصود په دې کښ د حق ثابتول او د الله پاک د دین اوچتول نه وی، لکه څنگه چه د خانه جنگی کونکو حال وی چه بغیر د تحقیق نه یو بل سره په جنگ شی. اه.

او په کوکب کښ دی چه هغه خبره چه ظاهره ده او د تکلفاتو نه لرې ده هغه دا چه مونږ ته معلومه نه ده چه د دې نه مراد کومه فتنه ده اگر چه بعض حواشی والا وئیلې دی چه د دې نه مراد د علی او معاویه رضی الله عنهما فتنه ده، پس که دا تسلیم کړې شی نو د (قتلاها فی النار) معنی به دا وی چه کوم خلق په دې فتنه کښ قتل کړې شو نه هغه خلق چه د چا په وجه د فتنه جوړه شوې وه، لهذا د جهنمی کیدو د حکم نه به سیدنا عثمان او طلحه او زبیر رضی الله عنهم اوځی کوم چه شهید کړې شوې وو، ځکه چه دا حضرات خو هغه دی چه د چا د قتل په وجه باندې فتنه اوچته شوې ده نه دا چه دا حضرات په دې کښ قتل کړې شوې دی. اه او په حاشیه د کوکب کښ دی چه دا توجیه غوره ده د هغه توجیه نه کومه چه په بعض حواشی کښ ذکر ده یعنی دا چه دا حدیث په توبیخ او تغلیظ باندې محمول دي، ځکه چه مجتهد مخطئ شرعا معذور دي او دلته دواړه ډلې مجتهدین وو. اه.

(قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ الثَّوْرِيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ الْأَعْجَمِ) یعنی ثقیان الثوری رحمته الله علیه چه کله دا حدیث روایت کړو، عن لیث عن طاؤس نو په ځانې د عن رجل یقال له زیاد نهې عن الأعجم اووې او دا اعجم هم هغه دي یعنی زیاد سیمین گوش، لکه څنگه چه وړاندې راځی. والحديث أخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۲۶۶] **(حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى بْنُ الطَّبَّاعِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْقُدُوسِ، قَالَ زِيَادُ سِيمِينَ كُوشَ.)**

د عبد الله بن عبد القدوس رحمته الله علیه نه روایت دي فرمائی چه زیاد سیمین گوش (پیرو یا سپینو غوږونو والا) وو.

بَابُ مَا يَرْخَصُ فِيهِ مِنَ الْبَدَاوَةِ فِي الْفِتْنَةِ

باب د فتنې په وخت کښې څنګل ته د تلود جواز بیان

یعنی د فتنو په زمانه کښ د تبدی اجازت او رخصت، تبدی یعنی خروج الی البادية، د ښهرونو او آبادیانو استوګنه پریخودلو سره د څنګل طرف ته تلل.

[۴۲۶۷] **(حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعَصَعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَوِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ غَيْرُ**

١: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٨٦٣١)

٢: صحيح البخاري/الإيمان ١٢ (١٩)، بدء الخلق ١٥ (٣٣٠٠)، المناقب ٢٥ (٣٦٠٠)، الرقاق ٣٤ (٦٤٩٥)، سنن النسائي/الإيمان ٣٠ (٥٠٣٩)، سنن ابن ماجه/الفتن ١٣ (٣٩٨٠)، (تحفة الأشراف: ٤١٠٣)، وقد أخرجه: موطا امام مالك للاستدانة (١٦)٦، مسند احمد (٦٣، ٣٠، ٤٣، ٥٧) (صحيح)

مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمًا يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْمَطَرِ يُفَرِّدُ بِهِ مِنَ الْفِتَنِ".

د ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلي دي. دیره نزدې چه دمسلمانانو غوره مال به چیلی وي په کومو پسي چه انسان دغره په غوندو اودباران دوریدو په ځایونو گرځي دفتنو په وجه نه خپل دین هلته تختولی وي.

قوله: «يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرُ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمًا يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْمَطَرِ يُفَرِّدُ بِهِ مِنَ الْفِتَنِ» رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چه نزدې ده داسې زمانه به راشي چه په هغې کښ به د مسلمان بهترین مال گډې بيزې وی چه د څرولو دپاره هغه د غرونو څوکو ته بوځي او د بارانونو علاقو ته لار شی خپل دین لره دفتنو نه د محفوظ کولو دپاره.

د دې حدیث د ترجمه الباب سره مطابقت ښکاره دې دا خبره چه اختلاط افضل دي یا اعتزال په کتاب الجهاد کښ په باب فی ثواب الجهاد د لاندې راغلې دي. والحديث أخرجه البخاري والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب فی النهی عن القتال فی الفتنه

باب دفتنې په وخت کښې دقتال کولو دمعانعت بیان

[۴۲۶۸] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، وَيُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: خَرَجْتُ وَأَنَا أُرِيدُ يَغْنَى فِي الْقِتَالِ، فَلَقِينِي أَبُو بَكْرَةَ، فَقَالَ: أَرْجِعْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ».

د اخنف بن قيس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زه دجنگ په اراده باندې اووتلم په لار کښې راسره ابوبکره مخامخ شو هغه اوونیل واپس لار شه مادنبی عليه السلام نه اوریدلې دی چه فرمائیل ئې کله چه دوه مسلمانان پخپل مینځ کښې دیوبل دقتل کولو دپاره تورې راپورته کړي نو قتل کونکې او قتل کړې شوې دواړه به دوزخ ته ځي، په دې وخت کښې یوکس عرض اوکړو اې دالله رسوله قتل کونکې خوبه دوزخ ته لار شي لیکن څوک چه قتل شوې د هغه دوزخ ته په څه وجه ځي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ځکه چه دې دخپل ملگري دقتل کول دپاره راپاڅیدلې وو خو پخپله هلاک شو یعنی موقعه ورته ملاونه شوه.

قوله: «عَنِ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ خَرَجْتُ وَأَنَا أُرِيدُ يَغْنَى فِي الْقِتَالِ - فَلَقِينِي أَبُو بَكْرَةَ فَقَالَ أَرْجِعْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ»»

اخنف بن قيس وائی چه زه دخپل کور نه او تلم په جنگ جمل کښ د شرکت په اراده باندې، په لاره کښ راسره ابوبکره رضی اللہ عنہ ملاؤ شو نو هغوی ماته او فرمائیل واپس شه ځکه چه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دی چه کله دوه مسلمانان خپلو کښ په تورو سره مقابله کوی

۱: صحيح البخاري للإيمان ۲۲، (۳۱)، والديات ۲ (۶۸۷۵)، والفتن ۱۰ (۷۰۸۲)، صحيح مسلم للفتن ۴ (۲۸۸۸)، سنن النسائي للمحاربة ۲۵ (۴۱۲۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۵۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۳/۵، ۴۷، ۵۱) (صحيح)

نو قاتل او مقتول به دواړه په اور کښ وی.

(النهي عن السعي في الفتنة) چه کومه یو ترجمه تیره شوه، په هغې کښ د ابوبکره رضی الله عنه مسلک تیر شوی دې چه هغوی د هغه خلقو نه دی څوک چه په فتنه کښ مطلق د عدم شرکت قائل دی. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي، قاله المنذري.

[۴۲۶۹] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْلَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ مُخْتَصَرًا.

دحسن نه هم ددې روایت پشا روایت منقول دې لیکن اختصار شره.

باب فِي تَعْظِيمِ قَتْلِ الْمُؤْمِنِ

باب د مومن قتل کولو د وعید بیان

تعظیم یعنی تغلیظ، یعنی قتل مومن لره لویه گناه گنرل،

[۴۲۷۰] (٢) حَدَّثَنَا مُؤَمِّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ دِهْقَانَ، قَالَ: كُنَّا فِي غَزْوَةِ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ بِدُلْقِيَّةَ، فَأَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ فَلَسْطِينَ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَخَبَارِهِمْ يَعْرِفُونَ ذَلِكَ لَهُ يُقَالُ لَهُ: هَانِي بْنُ كَلْثُومِ بْنِ شَرِيكِ الْكُتَانِيِّ، فَسَلَّمَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي زَكْرِيَّا وَكَانَ يَعْرِفُ لَهُ حَقَّهُ قَالَ لَنَا خَالِدٌ، فَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زَكْرِيَّا، قَالَ: سَمِعْتُ أَمْرَ الدَّرْدَاءِ، يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَهُ إِلَّا مَنْ مَاتَ مُشْرِكًا أَوْ مُؤْمِنًا قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا، فَقَالَ هَانِي بْنُ كَلْثُومٍ، سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الرَّبِيعِ حَدَّثَ، عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا فَأَعْتَبَطَ بِقَتْلِهِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا، قَالَ لَنَا خَالِدٌ، ثُمَّ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي زَكْرِيَّا، عَنْ أَمْرِ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُغْنِقًا صَاحِبًا مَا لَمْ يُصِْبْ دِمَاحًا فَإِذَا أَصَابَ دِمَاحًا رَأَى بَلْعًا"، وَحَدَّثَ هَانِي بْنُ كَلْثُومٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ سَوَاءً.

دخالد بن دهقان رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه مرنې د قسطنطنیه په جنگ کښې دزلقيه په مقام کښې وو په دې دوران کښې یوکس څوک چه د فلسطین په معزینو کښې وو رامخامخ شو، خلق دده دمرتې نه خبر وو دې په هاني بن کلتوم بن شریک الکتاني باندې مشهور وو، د عبد الله بن ابو زکریا ته سلام او کړو او هغه دده دمقام او مرتبې نه واقف وو، خالد وائی بیا مونږ ته عبد الله بن ابو زکریا حدیث بیان کړو وئیل ئې چه مادام الدرداء رضی الله عنه نه اوریدلی دی هغې وئیل چه مادام الدرداء نه اوریدلی دی هغه وئیل مادنبی صلی الله علیه و آله نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې دهري یوي گناه متعلق دا امید شته چه الله تعالی ئې معاف کړي مگر څوک چه دشرک په حال کښې مړ شي یا څوک چه یو مسلمان په قصد سره مړ کړي (ددې دمعاف کیدو هیڅ امید نشته)، هاني بن کلتوم او وئیل مادام محمود بن ربیع نه اوریدلی دی هغه دعباده بن الصامت لا نه اوریدلی دی هغه دنبی صلی الله علیه و آله نه اوریدلی وو چه فرمائیل ئې څوک چه یو مسلمان په ناحقه په ظلم سره مړ کړي او قاتل پدې باندې راضی هم وي الله تعالی به

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۵۵)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۱۰۵، ۵۱۱۲، ۱۰۹۸۹، ۱۰۹۹۰) (صحیح)

ددې کس هېڅ يو عمل نه قبلوي نه فرض عمل اونه نفل عمل، ابن ابوزکریا بيا دام الدرداء په حواله باندې حديث بيان کړو چه هغې د ابوالدرداء نه او هغه د نبی ﷺ نه روايت بيان کړو چه نبی ﷺ او فرمايل مومن به هميشه بيغمه وي او نيک به وي ترڅو چه هغه په ناحقه څوک قتل نکړي کله چه هغه په ناحقه څوک قتل کړي نو دې د گناهونو په وجه دروند اوسست شي.

«عَنْ خَالِدِ بْنِ دِهْقَانَ قَالَ كُنَّا فِي غَزْوَةِ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ بِذُلْقِيَّةِ..... سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَهُ إِلَّا مَنْ مَاتَ مُشْرِكًا أَوْ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا»»

خالد بن دهقان فرمائي چه مونږ د غزوه قسطنطيه په موقع باندې په مقام ذلقيه كښ وو (دا هم د روم يو ښهر دې) نو يو فلسطيني سړی کوم چه د هغوی په اشرافو كښ وو يعنی هانی بن كلثوم هغه راغلو هغوی راتلو سره عبدالله بن ابی زکریا ته سلام او کړو، دا عبدالله بن ابی زکریا د خالد بن دهقان په استاذانو كښ دی. خالد وائی چه مونږ ته زمونږ استاد عبدالله بن ابی زکریا د دې راتلونکی سړی يعنی هانی بن كلثوم په موجودگي كښ د ابوالدرداء ﷺ دا حديث واورولو چه په هغې كښ دا دی چه رسول الله ﷺ او فرمايل چه د هرې گناه په باره كښ د بخښنې اميد كيدې شی سوا د هغه سړی نه چه د شرک په حالت كښ مړ شی او سوا د هغه مومن نه کوم چه بل مومن لره قتل کړی. هانی بن كلثوم چه هلته موجود وو په دې حديث اوریدلو سره ئې په خپل سند سره يو بل حديث د دې په تائيد كښ بيان کړو هغه دا دې «مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا فَاغْتَبَطَ بِقَتْلِهِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا فَاغْتَبَطَ» كښ دوه نسخې دی يو په عين مهمله سره او دويم په غين معجمه سره (ماخوذ من البطة) د عين مهمله په صورت كښ د حديث مطلب دا دې: کوم سړی چه يو مومن ظلما بغير د قصاص نه، او د غين معجمه په صورت كښ به د حديث معنى دا وی چه کوم سړی يو مومن قتل کړو او د هغه په قتل کولو باندې خوشحاله شو. يعنی په ځانې د پښيمانتيا او خفگان چه هغه ئې کړې وې نور هم خوشحاله شی، بهر صورت وړاندې په حديث كښ دی چه د داسې سړی لپاره پاک نه نفلی عبادت قبلوی او نه فرض.

«قَالَ لَنَا خَالِدٌ لَمَّا حَدَّثَنِي أَنَّهُ أَبِي زَكْرِيَّا» خالد بن دهقان وائی چه زمونږ استاد عبدالله بن ابی زکریا د هانی بن كلثوم د حديث نه پس يو بل حديث واورولو او هغه دا دې «لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُعْنِقًا صَالِحًا مَا لَمْ يُصِبْ دَمًا حَرَامًا فَإِذَا أَصَابَ دَمًا حَرَامًا بَلَغَ» معنق يعنی خفيف الظهر، سريع اليسر دا د عتق نه اخستلي شوې دې لکه چه په كتاب الحج كښ تير شوې دی. «كَانَ يَسِيرُ الْعِنَقَ فَإِذَا أَوْجَدَ فَجَوَّةَ نَصٍ» د پوره حديث مطلب دا دې چه مسلمان سړې په تيزی سره مخكښ ځی په صلاح او توفيق دينكی سره، گویا ترقي کوی تر څو چه ناحق وينه توتې نه کړی، خو چه کله د چا ناحقه وينه توتې کړی نو پوهه شه چه هغه سترې شو او د هر خير نه بند شو او ترقي د هغه ختمه شوه. وړاندې دا دی په روايت كښ چه هانی بن كلثوم هم د دې حديث اوریدلو نه پس هم دا حديث په خپل سند سره بيان کړو.

قوله: دا ٲول ٲلور اءادٲث شو دوه د عبد الله بن ابٲ زكربا رواٲت كړې شوې، او دوه د هانٲ بن كلثوم رواٲت كړې شوې، اول دواړه اءادٲث د ابوالءارء ؓ نه رواٲت كړې شوې دٲ او باقى دواړه د عباده بن الصامء ؓ نه، او په ٲولو كنبس ءعظٲم د قءل مومن موندلې شٲ كوم چه ءرءمة الباب دٲ چ

[۴۲۷۱] (ٲ) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُبَارَكٍ حَدَّثَنَا صَدِيقُهُ بْنُ خَالِدٍ أَوْ غَيْرُهُ، قَالَ: قَالَ خَالِدُ بْنُ دِهْقَانَ، سَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ يَحْيَى النَّسَائِيَّ عَنْ، قَوْلِهِ: اعْتَبَطَ بِقَتْلِهِ، قَالَ: الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ فِي الْفِتْنَةِ فَيَقْتُلُ أَحَدُهُمْ فَيَرَى أَنَّهُ عَلَى هُدًى لَا يَسْتَغْفِرُ اللَّهُ يَعْنِي مِنْ ذَلِكَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: فَاعْتَبَطَ يَصُبُّ دَمَهُ صَبًّا.

ءءالء بن دهقان ؓ نه رواٲت دٲ فرمائٲ چه ماديءى بن يحيى عصابى نه ٲٲوس او كړو چه په ذكر شوي ءءٲث كنبسې چه (واعءبط بقتله) كوم الفاظ دي ددې ٲه مفهوم دٲ؟ هغه په جواب كنبسې او وٲٲل ددٲنه هغه ءلق مراد دي ٲوك چه دفتنى په دور كنبسې يو بل په دٲ ءيال مر كړي چه مونږ په هءاٲت باندي يو او بيا هغه ددٲ قءل په باره كنبسې معافٲ هم اونه غواړٲ.

[۴۲۷۲] (ٲ) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَوْفٍ، أَنَّهُ خَارِجَةٌ بَنَ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فِي هَذَا الْمَكَانِ يَقُولُ: أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: "وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا" سَوْرَةُ النَّسَاءِ آيَةٌ ٣٢ بَعْدَ الَّتِي فِي الْفُرْقَانِ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ سَوْرَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ٦٨ بِسِتَّةِ أَشْهُرٍ.

د ءارءه بن زٲد ؓ نه رواٲت دٲ فرمائٲ چه دزٲد بن ءابء نه مي په دٲ كور كنبسې اورٲدلى دٲ چه وٲٲل شٲ دا اٲت: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا) ددٲ اٲت: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ) نه شېر مٲاشءى پس نازل شوې دٲ.

قوله: (أَنَّ خَارِجَةَ بَنَ زَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فِي هَذَا الْمَكَانِ يَقُولُ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا) بَعْدَ الَّتِي فِي الْفُرْقَانِ (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ) بِسِتَّةِ أَشْهُرٍ)

د ءاءق قءل مومن په باره كنبس د ابن عباس ؓ وءٲره مسلك:

دا دوه آٲتونه دٲ اول د سورة النساء چه د هغې مضمون دا دٲ چه كوم مسلمان بل مسلمان لره قصدا قءل كړٲ د هغه دائمى سزا جهنم دٲ، او بل آٲت كرىمه د سورة الفرقان دٲ، په دٲ آٲت كنبس د قءل مومن سزا ءلود فى النار بٲانولو نه پس د (من ءاب) استثناء بٲان كړې شوې ده. (وبءلء فىه مهاا الا من ءاب وامن وعمل صالحا) د دٲ استثناء په وجه باندي د دواړو آٲتونو په ظاهر كنبس ءعارض شو، د دٲ په باره كنبس زٲد بن ءابء ؓ دا فرمائٲ چه د سورة نساء والاٲت د سورة فرقان د آٲت د نزول نه شېر مٲاشءى پس شوې دٲ، يعنى د سورة نساء آٲت محكم او غير منسوخ دٲ، او د سورة فرقان د آٲت ءكم منسوخ دٲ. (منسوخ الحكم غير منسوخ التلاوة)

١: ءقرءه ابو داوء، (ءءفة الأشراف: ١٩٥٤٤) (صءٲ)

٢: سنن النسائى للمءارءة ٢ (٤٠١١)، (ءءفة الأشراف: ٣٧٠٦) (منكر)

د دې نه په روستو روایت کښ دا راځي - سعيد بن جبیر رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه د دې تعارض په باره کښ تپوس او کړو نو هغوی چه د دې کوم جواب را کړو د هغې حاصل دا دې چه د سورة فرقان د آیت تعلق د مشرکین سره دې، لهذا مطلب به دا وی چه که یو مشرک یو مسلمان لره قتل کړی یا د هغې نه علاوه بله چه هر څه گناه کوی هغه به ټول په ایمان را وړلو سره معاف شی، او د سورة نساء والا آیت تعلق د مسلمانانو سره دې چه کله یو مسلمان بل لره قصدا قتل کړی نو د هغې سزا به خلود فی النار وی. لهذا د دواړو آیتونو محمل بیل بیل دې او هیڅ تعارض نشته دواړه حکمونه په خپل خپل ځانې محفوظ دی.

[۴۲۷۳] (۱) حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا جَبْرِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَوْ حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ: "لَمَّا نَزَلَتِ الْآيَةُ فِي الْفُرْقَانِ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، قَالُوا: مَشْرُكُوا أَهْلَ مَكَّةَ: قَدْ قَتَلْنَا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَدَعَوْنَا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَأَتَيْنَا الْفَوَاحِشَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ سَوْرَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ٢٩، فَهَذِهِ لِأُولَئِكَ، قَالَ: وَأَمَّا الَّتِي فِي النِّسَاءِ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ سَوْرَةُ النِّسَاءِ آيَةٌ ٣٠، إِذَا عَرَفَ شَرَّائِعَ الْإِسْلَامِ لَمْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ لَا تَوْبَةَ لَهُ، فَذَكَرْتُ هَذَا لِمُجَاهِدٍ فَقَالَ: إِلَّا مَنْ نَدِمَ."

د سعيد بن جبیر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه د ابن عباس نه مې تپوس او کړو هغه او وئیل چه د سورة فرقان دا ایت کریمه: «وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ» په هغه وخت کښې نازل شو کله چه مشرکانو وئیل مونږ خو هغه نفس قتل کړو د کوم قتل گول چه الله تعالی حرام کړي دي او مونږ د الله تعالی نه علاوه نورو معبودانو ته چغه هم وهلي ده او مونږ د بدو مرتکب هم یو نویدی وخت کښې الله تعالی دا ایت کریمه: «إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ» نازل کړو، لیکن په سورة نساء کښې چه کوم ایت کریمه: «وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ» موجود در دا ایت دهغه کس په باره کښې د څوک چه مسلمان وي او د شریعت نه واقن، وي او د دې باوجود هغه بل صاحب ایمان لره په قصد سره مړ کړي نو د داسې کس سزا دوزخ دې او دده توبه به هم نه قبلېږي، سعيد وئيلي وي چه دا خبره ما مجاهد ته بیان کړه هغه په جواب کښې او وئیل که چرې قاتل پښیمانه وي او د زړه په صدق سره توبه اوباسي نودده توبه به قبوله کړې شی.

قوله: (فَذَكَرْتُ هَذَا لِمُجَاهِدٍ فَقَالَ: إِلَّا مَنْ نَدِمَ)

سعيد بن جبیر رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما د ابن عباس رضی اللہ عنہ دا راځي اوریدلو سره چه کله مجاهد ته بیان کړه نو هغوی او فرمائیل: الا من ندم.

د مجاهد دا قول په ظاهر کښ د ابن عباس رضی اللہ عنہ د راځي خلاف دې د هغوی راځي دا ده چه د ناحق قتل مومن نه پس د قاتل توبه چه په ندامت سره وی هغه قبلیدې شی، د جمهور

۱: صحیح البخاري/منقب الأئصار ۲۹ (۳۸۵۵)، التفسیر ۱۶ (۱۵۹۰)، تفسیر سورة الفرقان ۲ (۱۷۶۱)، صحیح مسلم للتفسیر ۱۶ (۳۰۲۳)، سنن النسائي للمحاربة ۲ (۱۰۰۷)، (نحلة الأشراف: ۵۶۲۴) (صحیح)

اهل السنة والجماعت رائي هم دا ده.

د باب د دې دواړو احاديثو نه ښکاره دا ثابتېږي چه په دې مسئله کښ زید بن ثابت او ابن عباس رضی اللہ عنہما دواړه متفق دي د قاتل مومن په خلود فی النار کیدو باندې، خو د زید بن ثابت رضی اللہ عنہ رائي د دې دواړو آیتونو په باره کښ د نسخ ده چه یو نسخ او بل منسوخ دې او د ابن عباس رضی اللہ عنہ رائي په ځاني د نسخ په اختلاف باندې محمول ده چه د دواړو آیتونو محمل بیل بیل دي، منسوخ په دې کښ یو هم نه دي، خو د بعض روایاتو نه معلومیږي چه ابن عباس رضی اللہ عنہ به کله خو د دې دواړو آیتونو په باره کښ هم دا فرمائیل یعنی اختلاف محمل، او کله به ئې هم هغه فرمائیل کوم چه زید بن ثابت رضی اللہ عنہ فرمائیلې دی یعنی نسخ، پس د بخاری په یو روایت کښ دی کما فی عون المعبود.

﴿ فَقَالَ أَيُّ إِبْنِ عَبَّاسٍ هَذِهِ مَكِّيَّةٌ أَرَأَاهُ نَسَخْتُهَا آيَةً مَدْيَنِيَّةٌ الَّتِي فِي سُورَةِ النَّسَاءِ قَالَ الْحَافِظُ فِي الْفَتْحِ : إِنَّ إِبْنَ عَبَّاسٍ كَانَ تَارَةً يَجْعَلُ الْآيَتَيْنِ فِي مَحَلٍّ وَاحِدٍ فَلِذَلِكَ يَجْزِمُ بِنَسْخِ إِخْدَاهُمَا وَتَارَةً يَجْعَلُ مَحَلَّهُمَا مُخْتَلِفًا ، وَيُمْكِنُ الْجَمْعُ بَيْنَ كَلَامَيْهِ بِأَنَّ عُمُومَ الَّتِي فِي الْفُرْقَانِ خَصَّ مِنْهَا مُبَاشَرَةَ الْمُؤْمِنِ الْقَتْلَ مُتَعَمِّدًا ، وَكَثِيرٌ مِنَ السَّلَفِ يُطْلِقُونَ النَّسْخَ عَلَى التَّخْصِصِ وَهَذَا أَوْلَى مِنْ خَلِّ كَلَامِهِ عَلَى التَّنَاقُضِ وَأَوْلَى مِنْ دَعْوَى أَنَّهُ قَالَ بِالنَّسْخِ ثُمَّ رَجَعَ عَنْهُ اهـ ﴾ (عون)

د ابن عباس رضی اللہ عنہما د مسلک په باره کښ امام نووی رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه د هغوی مشهور مسلک هم دا دي، او دویم روایت د هغوی نه دا هم دي چه د قاتل مومن دپاره توبه شته لقوله تعالى : ﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ او بیا فرماني چه د ابن عباس رضی اللہ عنہما چه کوم روایت ثانیه دي ﴿ هي مذهب جميع أهل السنة والصحابة والتابعين ومن بعدهم وما روى عن بعض السلف مما يخالف هذا محمول على التغليظ والتحذير من القتل وليس في هذه الآية التي احتج بها ابن عباس تصريح بأنه يخلد وانما فيها أنه جزاءه ولا يلزم منه أنه يجازى ١هـ ﴾ دا چه کومه آخری خبره د امام نووی رحمۃ اللہ علیہ په کلام کښ تیره شوه چه په دې آیت کریمه کښ د خلود تصریح نشته بلکه په آیت کریمه کښ خو دا دی چه د داسې سړي په قاعده او ضابطه کښ دا ده او د سزا کیدو نه دا نه لازمیږي چه هغه ته دي سزا هم ورکړي شي، دا خبره دلته په کتاب کښ د ابو مجلز نه روستورار وانه ده.

[٤٢٧٤] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا حُجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، حَدَّثَنِي يَعْقُبُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ فِي الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ، أَنَّ أَهْلَ الشِّرْكِ، قَالَ: وَنَزَلَ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ سُورَةُ الزَّمْرِ آيَةً ٥٣.

د سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرماني چه د ابن عباس ل نه مي همدا تپوس او کړو چه ایت کریمه : ﴿ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ﴾ نه مراد هغه خلق دي چا چه شرک کړي وي او وائي چه بیا دا ایت کریمه : ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ﴾ نازل شو.

١: صحيح البخاري / التفسير (زمر) ١ (٤٨٨٠)، صحيح مسلم / الإيمان ٥٤ (١٢٢)، سنن النسائي / المحاربة ٢ (٤٠٠٩)، (تحفة الأشراف: ٥٦٥٢) (صحيح)

[۴۲۷۵] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ الْمُؤَدَّبِ بْنِ النُّعْمَانِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا، قَالَ: مَا لَسَخَهَا شَيْءٌ".

د سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه ابن عباس نه وئیلی دی چه آیت کریمه: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا) په هیڅ یو ایت باندې نه دې منسوخ شوي

[۴۲۷۶] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ فِي قَوْلِهِ: "وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ سَوَاءٌ أَمَرَهُ النَّسَاءُ أَمْ لَا"، قَالَ: هِيَ جَزَاؤُهُ فَإِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنْهُ فَعَلَّ."

د ابو مجلز نه د الله تعالى ددې قول: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) په باره کښې منقول دي چه څوک یو مومن په قصد سره مړ کړي نو دده سزا همدا ده کوم چه الله تعالى فرمائيلي دي چه دغه کس به هميشه په دوزخ کښې سوزيږي او که چرې الله تعالى او غواړي نو مغفرت به ورته وکړي.

قوله: (عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ فِي قَوْلِهِ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) قَالَ هِيَ جَزَاؤُهُ فَإِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنْهُ فَعَلَّ) يعنى سزا خود داسې سړى هم دا ده خو الله پاک که او غواړي نو معاف به ئې کړي. حديث زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ اخرجه النسائي، واثر سعيد بن جبير اخرجه البخاري ومسلم بنحوه، قاله المنذرى.

باب مَا يُرْجَى فِي الْقَتْلِ

باب: (په فتنه کښې) د قتل کيدو نه پس (د مغفرت) د اميد ساتلو بيان

په ظاهره دا "القتل" مصدر مبنی للمفعول دې يعنى په فتنه کښې په خانې ددې چه په قتال کښې حصه واخستلى شى په خپله په مقتول کيدو کښې چه د کوم اجر او ثواب اميد کيدې شى دهغې ذکر.

[۴۲۷۷] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ سَلَامُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَا فِتْنَةً فَعَظَّمَ أَمْرَهَا فَقُلْنَا: أَوْ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَنْ أَذْرُكُنَا هَذِهِ لَتَهْلِكُنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَلَّا إِنَّ مَحْسَبَكُمْ الْقَتْلُ" قَالَ: سَعِيدٌ قَرَأْتُ إِخْوَانِي قَتَلُوا.

د سعید بن زید رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه مونږ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سره موجود وو چه دیوي فتنې ذکرني وکړو او نبی صلی اللہ علیہ وسلم ددې فتنې ډیر مذمت او شدت بیان کړو مونږ و وئیل ای د الله رسول که چرې دا فتنه په مونږ راشي نو مونږ خوبه هلاک کړي نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل هیڅکله نه ستاسو قتل کیدل کافي دي. سعید وائی چه ما خپل وروڼه قتل کړي شوي اولیدل.

قوله: (كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْنَا فِتْنَةً فَعَظَّمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

۱: صحيح البخاري / التفسير (سورة النساء) صحيح البخاري / التفسير ۱۶ (۴۵۹۰)، وتفسير سورة الفرقان ۲ (۴۷۱۳) صحيح مسلم / التفسير ۱۶ (۳۰۲۳)، سنن النسائي / المحاربة ۲ (۴۰۰۵)، (تحفة الأشراف: ۵۶۲۱) (صحيح) ۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۹۵۲۷) (حسن) ۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۴۶۹) (صحيح)

وسلم- « كَلَّا إِنَّ بِحَسْبِكُمُ الْقَتْلُ ») سعيد بن زيد رضي الله عنه فرمائی چه یوه ورځ مونږ د رسول الله ﷺ په مجلس كښ وو نو هغوی د یوې فتنې ذكر او فرمائیلو او د هغې غتیدل ئې ثابت كړل، په دې باندې مونږ عرض او كړو یا رسول الله ﷺ چه كه مونږ دا فتنه بیا موندله (ففي رواية ان ادركنا هذا لنهلكن) نو مونږ ټول به هلاك شو؟ نو په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل چه داسې نه ده بلكه ستاسو دپاره مقتول كیدل كافي دی یعنی خطره او ضرر خو په هغه صورت كښ دې چه كله تاسو په دې كښ شريكیدلو سره قتال كوئ، او كه د قتال په ځانې د هابیل په شان مقتول جوړ شئ نو بیا څه ضرر دې.

قوله: « قَالَ سَعِيدٌ قَرَأْتُ إِخْوَانِي قُتِلُوا » سیدنا سعيد بن زيد رضي الله عنه راوی حدیث فرمائی چه ما خپل روڼه اولیدل چه هغوی «د رسول الله ﷺ د وينا مطابق قتل كړې شو، لهذا د هغه فتنې د ضرر نه محفوظ شو.

[۴۲۷۸] (حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا السَّعُودِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بَرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أُمِّي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ، عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ".

د ابو موسی رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی ﷺ فرمائیلی دی زما دا امت، امت مرحومه دي ددوی دپاره په آخرت كښې داي عذاب نشته لیكن ددوی دپاره عذاب په دنیا كښې فتنې او زلزلې او قتلیدل دي.

قوله: « عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أُمِّي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ ») دا حدیث ډیر د امیدونو او د تسلی دې، رسول الله ﷺ فرمائی چه زما امت امت مرحومه دې، او بیا د دې تفصیل هغوی پخپله او فرمائیلو چه په آخرت كښ به په دوی باندې څه خاص عذاب نه وی (كه لږ شان وی نو وی به) د دې امت عذاب خو په دنیا كښ د فتنو راتلل او زلزلې او قتل دې.

یعنی دنیا ته چه کومې فتنې راځي او د گناهونو په وجه چه کوم آسماني آفتونه بیا موندلې شي په زلزلو او قحط سالي وغيره سره او نورو مصیبتونو او قتل و غارت وغيره هم دا څیزونه به د دې امت دپاره كفاره شي، په آخرت كښ به ان شاء الله څه خاص عذاب نه وي، معافی به او كړې شي. « ما يفعل الله بعذابكم ان شكرتم وامنتم وكان الله عليما حكيما »

د دې حدیث په باره كښ رسول الله ﷺ او فرمائیل : « امتی هذه » یعنی رسول الله ﷺ خپل طرف ته نسبت كولو سره او فرمائیل چه دا امت یعنی امت محمدیه، په دې كښ اشاره ده دې طرف ته چه دا کوم څیز چه د رسول الله ﷺ دې امت ته حاصل دې دا هم د دې نسبت اثر دې او هم د هغوی فیض او برکت دې. صلى الله عليه وسلم تسليما كثيرا..... جزى الله عنا مولانا محمدا ما هو اهله، لله در المصنف ماشاء الله د كتاب الفتن په آخر كښ ئې ډیر ښه حدیث راوړلې دې، الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات..... آخر كتاب الفتن.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۰۹۲)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۴/ ۴۱۰، ۴۱۸) (صحيح)

کِتَابُ الْمَلَا حِمِ

د لویو جنگو نوییان

کِتَابُ الْمِهْدِی

د مهدی متعلق بیان

(د نسخو اختلاف):

او په یو نسخه کښ دی «بسم الله الرحمن الرحيم» اول کتاب المهدی... د اختلاف النسخ نور تفصیل د کتاب الفتن په شروع کښ تیر شوې دي. او په بعضو نسخو کښ دی کتاب الملاحم... ملاحم د ملحمة جمع ده یعنی موضع قتال یا واقعه عظیمه یعنی لوڼي جنگ، دا یا خو د لحمه نه اخستلې شوې دي یعنی د لحمه الثوب نه لکثرة الاختلاف والاختلاط کما یختلط السداد واللحمه (ځکه چه په جنگ کښ اختلاف او اختلاط وي، او یا د لحم نه اخستلې شوې دي لکثرة لحوم القتلى فيها..... ملا علی قاری رحمه الله فرمائی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په نومونو مبارکو کښ یو نوم نبی الملحمة هم دي لکه څنگه چه د هغوی په نومونو مبارکو کښ یو نوم نبی الرحمة دي. چونکه هغوی آخري نبی خاتم النبیین دی او د هغوی امت اخر الامم دي، څنگه چه د هغوی نه پس بل نبی نشته هم دغه شان بل امت هم نشته لهذا قیامت او د هغې ټول متعلقات او لوازمات فتن وغیره د رسول الله صلی الله علیه و آله په امت کښ راپیښیدونکی دی هم په دي لحاظ سره رسول الله صلی الله علیه و آله نبی الملحمة شو.

[۴۲۷۹] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَزَالُ هَذَا الَّذِينَ قَابِلًا حَتَّى يَكُونَ عَلَيْكُمْ اثْنَا عَشَرَ خَلِيفَةً عَلَيْهِ الْأَمَّةُ، فَسَمِعْتُ كَلَامًا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ أَهْبَهُ، قُلْتُ لِأَبِي مَا يَقُولُ؟ قَالَ: كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ».

جابر بن سمره رضي الله عنه وائی چه ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه واؤریدل چه: دا دین به برابر قائم وي تردې چه په تاسو به دولس خلیفه گان وي، په هغوی کښې به هر یو باندې امت اتفاق کوي، بیا ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه یوه داسې خبره واؤریده چه په هغې زه پوه نه شوم، ما دخپل پلار نه تپوس او کړو: چه نبی کریم صلی الله علیه و آله څه او فرمائیل: هغوی راته او وئیل چه نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل: دا ټول خلفاء به د قریشو وي.

تخریج الحديث واختلاف الفاظه:

قوله: «عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «لَا يَزَالُ هَذَا الَّذِينَ قَائِمًا حَتَّى يَكُونَ عَلَيْكُمْ اثْنَا عَشَرَ خَلِيفَةً... الخ»

دا حدیث د ابو داؤد نه علاوه په ترمذی او مسلم شریف کښ هم دي، په الفاظو کښ څه اندازه اختلاف دي په ترمذی کښ دا الفاظ دي: «عن جابر بن سمرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه

١: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٢١٣٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري ٧/الأحكام ٥١ (٧٢٢٢)، صحيح مسلم ١/الإمارة ١ (١٨٢١)، سنن الترمذي ٤٦/الفتن (٢٢٢٤)، مسند أحمد (١٠٥، ٩٦، ٨٨، ٨٧، ٥) (صحيح)

و سلم يكون من بعدي اثنا عشر اميرا قال ثم تكلم بشيء لم أفهمه فسالت الذي يليني فقال قال كلهم من قرئش. قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح، وقد روى من غير وجه عن جابر بن سمرة، وفي الباب عن ابن مسعود و عبد الله بن عمرو) او په صحيح مسلم کښ په يو طريق کښ دی (إن هذا الأمر لا ينقضي حتى ينقض فيهم اثنا عشر خليفة، كلهم من قرئش وفي رواية لا يزال أمر الناس ماضيًا ما وليهم اثنا عشر رجلاً، كلهم من قرئش) او په يو روايت کښ دی (لا يزال هذا الدين عزيزًا منيعًا إلى اثني عشر خليفة) او په صحيح بخاری کښ هم دا حديث اگر چه دې خو مختصراً، ولفظ في كتاب الاحكام في باب بلا ترجمة من حديث جابر بن سمرة رضي الله عنه سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول يكون اثنا عشر اميرًا - فقال كلمة لم أسمعها فقال أبي إنه قال - كلهم من قرئش)

د حديث مطلب او په هغې باندې اشکال او جواب:

جابر بن سمرة رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوی چه دا دين يعنى اسلام به قائم او محفوظ وی تر د دولسو خليفه گانو پورې کوم چه به داسې وی چه امت به د هغوی په خلافت باندې متفق وی او هغه ټول به د قریشو نه وی.

په دې حديث باندې امام نووی رحمته الله علیه وغيره شارحینو دوه اشکالونه نقل کړي دي اول دا چه دا حديث د هغه حديث خلاف دې چه په هغې کښ دی چه (الخلافة بعدی ثلاثون سنة ثم بعد ذلك ملک) ځکه چه د دیرشو کالو پورې خو صرف څلور خليفه گان تیر شوي دي او په دې حديث کښ د دولسو خليفه گانو ذکر دې، جواب دا دې چه د ثلاثون سنة والا حديث نه مطلق خلافت نه دې مراد بلکه خلافت راشده او خلافت علی منهاج النبوة مراد دې، کوم چه په علی رضي الله عنه باندې پوره کيږي (۱) پس په بعض روایاتو کښ تصریح ده، (خلافة النبوة بعدی ثلاثون سنة ثم تكون ملکا) او په دې دویم حديث کښ د دولسو خليفه گانو ذکر دې د خلافت نه مراد مطلق خلافت مراد دې.

دویم اشکال دا کولې شی چه په دې حديث کښ چه کوم عدد ذکر دې يعنى دولس دغه شان خو دیر خلفاء تیر شوي دي، (۲) جواب ظاهر دې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله مراد دا دې چه دا دين به ان شاء الله تر د دولسو خلفاء پورې باقی وی، په دې کښ د زائد نفی کوم ده، لکه چه هم د دې کتاب الملاحم په آخری حديث کښ دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد او فرمائيلى: إني لأرجو أن لا تُفجز أمتي عند ربها أن يُولَخرَهم بَصفٌ. « قِيلَ لِسَعْدِ بْنِ وَكَمٍ يَصِفُ يَوْمَ قَالَ خَمْسُمِائَةٍ سَنَةً » يعنى د الله پاک نه اميد ساتم د دې خبرې چه زما امت به کم از کم د نيمې ورځې پورې باقی وی يعنى پنځه سوه کاله.

(۱) موده د خلافت د خلفاء راشدينو لاندې ليکلي شی، صديق اکبر دوه کاله او درې مياشتې عمر فاروق لس کاله او شپې مياشتې او عثمان ذوالنورين يولس کاله او يولس مياشتې او علی (رض) څلور کاله او نهه مياشتې او د دې نه پس د خلافت حسن شپې مياشتې يو ځانې کولو سره دیرش کلونه پوره کيږي رضي الله تعالى عنهم (۲) ځکه چه صرف د خلفاء بنو اميه تعداد د معاويه رضي الله عنه نه پس ديارلس دي او خلفاء عباسيه د دوی نه هم زيات يعنى پنځوس دي.

الكلام على شرح الحديث وبيان معانيه :

دلته سوال دا واردة يې چې د رسول الله ﷺ نه روستو چه کوم دولس خلفاء بيا موندلې شو چه په هغوی کښن خلفاء اربعه يعنی خلفاء راشدين، او باقي خلفاء د بنو اميه چه په هغوی کښن ډير غير عادل وو، مثلاً مروان بن يزيد وغيره بيا هغوی د دې حديث مصداق څنگه کيدې شي؟ د دې جواب دا دې چه د رسول الله ﷺ مراد په دې حديث کښن دا نه دي چه هغه خلفاء به ټول په ټوله عادلان وی بلکه هغوی که هرڅنگه وی نو د هغوی په زمانه کښن به د اسلام عزت او طاقت باقی وی. پس هم دغه شان اوشوه چه دې زمانې پورې د اسلام طاقت او حسن نظام باقی وو او بيا ديارلسم خليفه يعنی وليد بن يزيد بن عبدالمکک نه نظام سلطنت قائم پاتې نه شو او هغه د خلافت په څلورم کال باندې قتل کړې شو خو صرف په دې توجيه سره هم د اشکال نه خلاصيدل گران دی ځکه چه د دريم او څلورم خليفه په دور کښن جنگونه اوشو جنگ جمل او جنگ صفين وغيره، د هغې جواب دا کيدې شي چه دا اختلافات په مسئله د خلافت باندې نه وو بلکه د بادشاهي په نورو امورو يعنی انتظامي امور سره د هغې اصل تعلق وو، او وليد بن يزيد ته چه مونږ ديارلسم خليفه اووې هغه داسې چه د مينځ نه معاويه بن يزيد (بن معاويه) او مروان او عبد الله بن الزبير رضي الله عنه مستثنی کړې شي لعدم اجتماع الناس على ولايتهم... پس د هشام بن عبدالمکک پورې د دولسو عدد پوره شو د دې نه پس د خلافت په مسئله کښن د خلقو اجتماع او اتفاق پاتې نه شو کذا قال القاضي عياض وابن تيمية وغيرهما هذا هو المعنى الاول من المعانى المذكورة لهذا الحديث فى حاشية اللامع... دويم قول دلته دا دې چه په حديث کښن د امراء نه امراء عدل مراد دی خو دا مطلب نه دې چه دا دولس امراء به مسلسل على التوالى موندلې شي بلکه متفرق طريقې سره به تر د قيامت د قيام پورې وی او آخری به په هغوی کښن امام مهدى عليه السلام وی حضرت سهارنپوری په بذل کښن هم دا مطلب راجع کړې دې او دا ئې ليکلې دی: والتفصيل فى ذلك ذكره السيوطى فى تاريخ الخلفاء (مولانا الشمغولى الله الدهلوى فى قرّة العينين فى تفصيل الشيعين) اهد دې دويم قول تفصيل او تشريح وړاندې زمونږ په حاشيه کښن راځي او شيعه حضرات خصوصاً فرقه اثناء عشرية دا وائی چه د دې نه زمونږ دولس امامان مراد دی د رسول الله ﷺ نه پس اولهم على (۱) واخرهم محمد بن الحسن العسکرى المهدى المنتظر، کوم چه په غار سر من رای کښن پټ دې چه د الله پاک په حکم سره به د قيامت نه مخکښ ښکاره کيږي او په دنيا کښن به عدل او انصاف قائموی، او د حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښن دی، اختلفوا فى معنى الحديث على اقوال كثيرة كما بسطه المحشى والحافظ والعينى والقارى والبسط من الكل فى هامش اللامع ۳/۱۸۷. (فى کتاب الاحکام)

(۱) او د هغوی نه روستو حسن بن علی بيا حسين بن علی بيا علی بن حسين المشهور به امام زيد العابدين بيا محمد باقر بيا جعفر الصادق بيا موسى کاظم بيا علی رضا بيا محمد بن علی التقي بيا علی بن محمد النقی او بيا حسن بن علی العسکری

دا حدیث په بخاری کښ، په کتاب الاحکام کښ هم شته لکه چه په شروع کښ تیر شو، حضرت شیخ هلته په لامع الدراری کښ په حاشیه باندې ډیر په تفصیل سره کلام فرمائیلې دې چه څوک غواړي هلته دې اوگوري. (۱)

[۴۲۸۰] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا يَزَالُ هَذَا الدِّينُ عَزِيزًا إِلَى اثْنَيْ عَشَرَ خَلِيفَةً، قَالَ: فَكَبَّرَ النَّاسُ وَتَبَّحُوا، ثُمَّ قَالَ: كَلِمَةً خَفِيفَةً، قُلْتُ لِأَبِي: يَا أَبَتِ مَا قَالَ؟ قَالَ: كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ."

د جابر بن سمرة رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د رسول الله ﷺ نه مې اوریدلی دی چه فرمائیل ئې: دا دین به هیښه قائم وي تردې په تاسو باندې به د دولس خلیفه گانودور راشي

(۱) په حاشیه د لامع الدراری کښ ئې د دې حدیث په شرح کښ دولس اقوال ذکر کړي دي چه د هغې نه دوه درې اقوال خو مونږ پورته په شرح کښ ذکر کړي دي دوه اقوال دلته نور نقل کوو کوم چه زیات مشهور دی:

۱: په حدیث کښ چه کوم لفظ د بعدی راغلي دي هغه دې په بعدیه حقیقیه متصله باندې محمول کړي شی او په دې صورت کښ به د رسول الله ﷺ نه پس د صدیق اکبر نه تر د عمر بن عبدالعزیز پورې مسلسل خورالس خلفاء برابر شی چه په هغې کښ خود دوه کسانو خلافت صحیح او منعقد شوي هم نه دي او نه ئې څه وخت شوي دي یعنی معاویه بن یزید بن معاویه او مروان، لهذا اوس په هغه خوارلسو خلفاء کښ د دوو د اخراج نه پس د عمر بن عبدالعزیز د زمانې پورې دولس خلفاء باقی پاتې کیږي، د موصوف وفات په ۱۰۱ هجری کښ شوي دي یعنی قرن اول کوم چه خیر القرون دي د دې په ختمیدو باندې چونکه د دې نه پس په دې احوالو کښ مسلسل تغیر او انقلاب راتلو. او په دې باندې دا اشکال هم دي چه په حدیث کښ خودی (يجتمع الناس عليهم) او دا صفت په دې دولسو کښ په حسن بن علی او عبدالله بن الزبیر رضي الله عنه کښ نه دي موندلې شوي، د دې جواب دا کیږي شی چه (يجتمع عليهم) د اکثر و په اعتبار سره فرمائیلې شوي دي چه دا دولس خلفاء به داسې وي چه په هغوی باندې به اکثر خلق متفق او مجتمع شی.

۲: د رسول الله ﷺ مراد دا دي چه زما نه روستو به په ټوله موده د اسلام کښ تر قیامته پورې دولس خلفاء داسې موندلې شي چه د هغوی عمل به د هدایت او دین حق مطابق وي چه په هغوی کښ به دوه د آل بیت محمد نه وي لکه چه د مسند د مسدد په روایت کښ د دې تصریح ده، علامه سیوطي رحمته الله علیه د دې معنی تشریح کولو سره فرمائی چه په هغه دولسو کښ خلفاء اربعه او حسن، معاویه او ابن الزبیر او عمر بن عبدالعزیز خو تیر شوي دي او احتمال دي چه په دې کښ د خلفاء عباسیه نه مهتدي بالله هم شمار کړي شي ځکه چه هغه په خلفاء عباسیه کښ داسې دي لکه په امراء د بنو امیه کښ عمر بن عبدالعزیز هم دغه شان الظاهر عباسی چه ډیر زیات عادل وو، وړاندې د آل محمد نه دوه باقی پاتې شو چه په هغوی کښ یو خو حضرت مهدی دي یو بل څوک د هغوی نه علاوه، والله تعالی اعلم. حضرت سهارنپوری په بذل المجهود کښ هم دا قول غوره کړي دي چه د دې دولسو خلفاء نه مراد هغه دي کوم چه د خلفاء راشدینو په سیرت باندې وي او تر قیامته پورې به په مختلفو زمانو کښ موندلې شي او په آخر کښ به حضرت مهدی وي حافظ ابن کثیر رحمته الله علیه هم په خپل تفسیر کښ دا قول اختیار کړي دي د آیت کریمه (وعد الله الذين امنوا منكم وعملوا الصالحات ليستخلفنهم الاية) د لاندې اهد من هاشم اللامع.... دا معنی ثانی پورته په شرح کښ مختصراً تیره شوي ده، یو قول دلته دا هم دي چه دا حدیث دي هم دغه شان مبهم پریخودلې شي، قال الشيخ ابن تيمية في المنهاج ومنهم من قال لا اللهم بمعناه کافي بکرم بن العربي اهد (حاشیه اللامع)

۲: صحيح مسلم / الإمارة ۱ (۱۸۲۱)، (تحفة الأشراف: ۲۲۰۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸۷/۵، ۸۸، ۹۰، ۹۳، ۹۶، ۱۰۱، ۱۰۶) (صحيح)

پدرې کي به په هر يو خليف، با نه دی امت اتفاق کوي بيا نبی ﷺ يوه داسې خبره او فرمائيله په کومه چه زه پوهه نشوم نو مادخپل پلار نه تپوس وکړو چه څه مراد ئې دې؟ هغه راته او وئيل چه د نبی ﷺ مراد دادي چه د اتول خلفاء به د قريشونه وي.

[۴۲۸۱] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ نُفَيْلٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ غِيَمَةَ، حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ زَادَ فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ أَتَتْهُ قُرَيْشٌ فَقَالُوا: لِمَ يَكُونُ مَاذَا؟ قَالَ: لِمَ يَكُونُ الْهَرَجُ.

په دې سند سره هم د جابر بن سمره رضي الله عنه نه هم دغه حديث روايت دې، په دې کښي دومره اضافه ده چه بيا نبی کریم ﷺ خپل کور ته واپس لاړو نو د قريشو خلق هغوی ته راغلل او عرض ئې اوکړو چه: بيا به څه وي؟ نو نبی کریم ﷺ او فرمائيل: بيا به قتل وي.

بَابُ فِي ذِكْرِ الْمَهْدِيِّ

باب: د امام مهدي متعلق بيان

کتاب الفتن شروع دې فتنې چه څومره هم دی د هغې شمير د علامات قيامت نه دې او په علامات قيامت باندې مستقل کتابونه علماء کرامو ليکلي دي "الاشاعة لاشراط الساعة" د علامه برزنجي مشهور تصنيف د کوم ذکر چه د کتاب الفتن په شروع کښ راغلي دي د دې سلسلې ډير جامع او تحقيقي تصنيف دې.

د علامات قيامت تقسيم:

په دې کتاب کښ د دې مصنف رحمته الله عليه درې ابواب قائم کړي دي: الباب الاول في الامارات البعيدة التي ظهرت وانقرضت.... يعني د قيامت هغه علامات د کومو چه ظهور شوې دي او تير شوې دي لکه د رسول الله ﷺ وفات او د امير المومنين سيدنا عمر رضي الله عنه قتل، او جنگ جمل او صفين او جنگ نهروان وغيره وغيره، او دويم باب «الابواب الثاني في الامارات المتوسطة التي ظهرت ولم تنقض» يعني هغه علامات کوم چه په مينځ کښ موندلي کيدونکي دي چه د هغې ظهور د قسم اول نه پس شوې دې او ظهور ئې قائم دې د هغې انقراض نه دې شوې بلکه جاري دی، او قسم ثالث کوم چه راتلونکي دي هغې سره به ملاؤ شي، مثلاً په حديث کښ دي «لا تقوم الساعة حتى يكون اسعد الناس لكع بن لكع» او لکه «لا تقوم الساعة حتى يتباهى الناس في المساجد» او لکه «من اقتراب الساعة انتفاخ الاهلة» او لکه «ان تتخذ المساجد طرقا» وغيره وغيره او دريم باب الثالث في الاشارات العظام والامارات القريبة التي تعقبها الساعة... يعني هغه علامات کوم چه به بالکل په آخر کښ قيامت ته نژدې راځي، او دا اوگنړي چه بس د هغې نه روستو به قيامت وي.

په دې کتاب مذکوره کښ ئې چه د علامات د قسم ثالث نه اول کوم علامت شمار کړې دې هغه د امام مهدي ظهور دې، پس هغوی ليکي: فمنها المهدي وهو اولها واعلم ان الاحاديث الواردة فيه على اختلاف رواياتها لا تكاد تنحصر، فقد قال محمد بن الحسن الاسنوي في

کتاب مناقب الشافعی : قد تواترت الاخبار عن رسول الله ﷺ بذكر المهدي وانه من اهل بيته ﷺ او دې په حاشیه باندې حضرت شیخ لیکلې دی : وسط فی الروایات ابن حجر فی الفتاوی الحدیثیه اه هم دغه شان د علامه سیوطی رساله العرف الوردی فی اخبار المهدي ډیره مشهوره ده (۱) کومه چه په الحاوی للفتاوی کښ شامله ده، په دې رساله کښ هغوی لس کم سل (نوی) احادیث مرفوعه ذکر فرمائیلي دي د آثارو نه علاوه چه په هغې کښ شپږ دیرش روایاتو کښ د امام مهدي تصریح ده او په باقی کښ الخليفة العادل سره ذکر دي. په التعليق الصبيح علی مشکوة المصابيح صفحه ۱۹۶ (ازمولانا محمد ادریس کاندهلوی) کښ هم په دې باندې تفصیلي کلام دي وفيه وقد اخرج احادیث المهدي ائمة الحديث فی دواوين السنة كالامام احمد والترمذي والبخاري وابن ماجه والحاكم والطبراني وابويعلى الموصلي ونعيم بن حماد شيخ البخاري وغيرهم اه د دې سلسلې ډیر روایات خپله کتاب کښ راروان دي.

د امام مهدي په باره کښ عقیده

په تحفة الاحوذی کښ «باب ما جاء فی المهدي» په شروع کښ لیکلې دي چه د ټولو اهل اسلام ترمینځه د همیشه نه دا خبره مشهوره راروانه ده چه داسې به ضرور کیږي چه په اخره زمانه کښ په یو سرې د اهل بیت نه ښکاره کیږي چه د دین حمایت به کوي او په دنیا کښ به عدل وانصاف قائموي او مسلمانان به د هغه اتباع کوي، او ټول اسلامي ملکونه به د هغه د حکم نه لاندې وي، د چا نوم چه به مهدي وي (یعنی لقب به ئې دا وي په کوم سره چه به هغوی مشهور وي گیني نوم خوبه د هغوی محمد بن عبدالله وي لکه چه په احادیثو کښ تصریح ده، او دا چه خروج الدجال او د هغې نه روستو علامات قیامت به د هغوی نه روستو موندلې شي، او هم د هغوی په زمانه کښ به د عیسی علیه السلام د آسمان نه نزول کیږي او بیا به هغوی د امام مهدي ملگری کیدلو سره دجال قتل کړي، او په شروع کښ به هغوی یو مونځ هم د امام مهدي په اقتداء کښ ادا کوي (چه دا ظاهره شي چه د عیسی علیه السلام نزول په حیثیت د یو نبی نه دي، او د دې احادیث مهدي تخریج ډیرو اصحاب السنن ابوداؤد ترمذي ابن ماجه وغيرهم کړي دي. چه د هغوی احادیث صحیح حسن او ضعیف درې واړه قسمه دي.

او بیا وړاندې لیکي چه مشهور مورخ ابن خلدون مغربي په خپل تاریخ کښ د ټولو احادیث مهدي تضعیف په طریقه د مبالغې کړې دي چه په هغې کښ هغوی حق ته نه رسیدلې بلکه خطاء شوې دي. او بعض منکرین مهدي په خپله دعوی باندې دي حدیث مرفوع نه استدلال کړې دي چه د رسول الله ﷺ ارشاد دي : «لا مهدي الا عيسى ابن مريم» والحديث ضعفه البيهقي والحاكم، وفيه ابان بن صالح وهو متروك الحديث، والله تعالى اعلم كذا في عون المعبود اه. «لا مهدي الا عيسى ابن مريم» په ابن ماجه کښ دي، د ابن ماجه په حاشیه باندې په دې باندې تفصیلي کلام کړې شوي دي.

(۱) عزیز قدرمند مولوی محمد ارشد کاندهلوی سلمه دا رساله ډیر په اهتمام سره شائع کړې ده مختلفو نسخو لره مخې ته ږدلو سره فجزاه الله خيرا الجزاء

د ابن خلدون د اشکالاتو جوابونه حضرت تهانوی رحمۃ اللہ علیہ تفصیلا ذکر کړي دي کوم چه مستقل د یو رسالې په شکل کښ دی کومه چه د امداد الفتاوی شپږم جلد په آخره کښ ملحق ده، حضرت په دې رساله کښ د دې حدیث « لا مهدی الا عیسی ابن مریم » هم خو جوابونه کړي دي، د دې رسالې په باره کښ حضرت لیکلې دي چه د دې رسالې چه څنگه د بحث عقائده قدیمه سره تعلق دي لکه چه ظاهر دي دغه شان ئې د عقائد جدیده سره هم تعلق دي چه نوی تعلیم یافته هم د دې عقیده مهدی نافي دي، پس د دواړو مباحث نه پس د دې الحاق ډیر مناسب دي اه. د دې نه مخکښ په دې کښ امداد الفتاوی هم په دې جلد کښ دوه بحثونه نور ذکر دی کوم چه د عام عقائدو سره مناسبت لری هم په دې وجه حضرت داسې فرمائیلې دي.

څنگه چه د ختم نبوت مسئله په مسئله اعتقادیه کښ ده چه په هغې باندې د انسان د ایمان او اسلام صحت موقوف دي، هم دغه شان د دې سلسلې یو کړی د خروج مهدی مسئله ده چه د هغې په باره کښ بعض فرق باطله مستقل رائې لری لکه شیعه حضراتو کښ فرقه اثنا عشریه هغوی د امام مهدی په باره کښ خپله مستقل رائې لری لکه چه اوس مخکښ حدیث « لا یزال هذا الدین قائما » په شرح کښ تیر شو، بله دا چه په مختلفو زمانو کښ مختلفو خلقو د خپل ځان باره کښ د مهدی کیدو دعوی او کړه، دې لعین قادیان هم د خپل ځان په باره کښ د مسیح موعود کیدو دعوی کوله او کله ئې د مهدی موعود، هم په دې وجه علماء کرامو دا بحث د عقائدو په بحث کښ شامل کړي دي، نور هم بعض داسې مسائل دی چه د عقائدو په بحث کښ شامل کړي شوي دي مثلاً د شرب نبیذ مسئله او هم دغه شان د مسح علی الخفین مسئله، شرح عقائد کښ د ظهور مهدی مسئله د مسئله امامت د لاندې ذکر کړي شوي ده: « والمسلمون لا بدلهن من امام یقوم بتنفيذ احکامهم واقامة حدودهم وسد لغورهم وتجهیز جیوشهم - الی ان قال - ثم ینهی ان یکون الامام ظاهرا لا مختفيا ولا منتظرا خروجه عند صلاح الزمان، لا کما زعمت الشيعة خصوصا الامامية منهم الی آخره (۱) » د دې نه پس اوس احادیث الباب او گوري:

(۱) د امام مهدی په باره کښ د مودودي صاحب نظریه: هم دغه شان په موجوده زمانه کښ د ائمه تبلیس نه مودودي صاحب هم د امام مهدی انکار کړي دي د کوم جواب چه زمونږ حضرت شیخ په فتنه مودودیت کښ ورکړي دي، حضرت دا هم لیکلې دي: اصل خبره دا ده چه مودودي صاحب د زړه نه مهدی جوړیدل غواړي او د مقتدایانه سیرت نه د خپلې لیدرۍ د وجې نه عاجز دي په دې وجه هغه په ځانې د دې چه خپله ئې دا بابرکت تمدن اختیار کړي وې هر ځانې کښ بې محل هم د دې کوشش کوی چه انبیاء کرام او معروف اولیاء کرامو لره د لیدر لیدر په عنوان سره تعبیر کولو سره د دې تمدن نه د خلقو ذهنونه اړوي کوم چه د مقتدایانه تمدن مناسب دي اه. د دې نه مخکښ حضرت شیخ رحمۃ اللہ علیہ د مودودي صاحب خیالات د امام مهدی په باره کښ د هغوی په الفاظو کښ د تجدید احیاء دین نه داسې نقل کړي دي: خلق دا گنري چه امام مهدی به د پخوانۍ زمانې د مولویانه یا صوفیانه وضع قطع سرې وی تسبیح په لاس به ناڅاپه د یوې مدرسې یا خانقاه نه راوځي او د راتلو سره به د انا المهدی اعلان او کړي. الی آخره.

[۴۲۸۲] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُمْ، وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ يَحْيَى بْنُ عَيَّاشٍ، وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سَفْيَانَ، وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا زَائِدَةُ، وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ فِطْرِ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ كُلُّهُمْ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَوْ لَمْ يَنْقُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ، قَالَ: زَائِدَةُ فِي حَدِيثِهِ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ، ثُمَّ اتَّفَقُوا: حَتَّى يَنْبَغَتْ فِيهِ رَجُلًا مِثْلِي أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمَهُ اسْمِي وَأَسْمُ أَبِيهِ اسْمُ أَبِي زَادٍ فِي حَدِيثِ فِطْرِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مِلْتُ ظُلْمًا وَجَوْرًا، وَقَالَ فِي حَدِيثِ سَفْيَانَ: لَا تَذْهَبُ أَوْلَا تَنْقُضِي الدُّنْيَا حَتَّى يَمْلِكَ الْعَرَبُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمَهُ اسْمِي»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَفْظُ عُمَرَ وَأَبِي بَكْرٍ يَحْيَى سَفْيَانَ.

د جابر بن سمرة رضی اللہ عنہ نہ د تیر شوی روایت پہ شان روایت منقول دی مگر ددی اضافی سرہ فرمائی چہ بیا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دخپل کورطرف تہ واپس روان شونودقریشوخلق ئی پہ خدمت کنسې حاضر شول او عرض ئی وکړوچہ بیا ددی نہ پس خہ نشي پيښيدونکي دي؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل قتل و قتال به شروع شي.

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَوْ لَمْ يَنْقُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَنْبَغَتْ فِيهِ رَجُلًا مِثْلِي أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمَهُ اسْمِي وَأَسْمُ أَبِيهِ اسْمُ أَبِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مِلْتُ ظُلْمًا وَجَوْرًا»»

خروج مهدی یقینی امر دی :

سیدنا عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ روایت کوی چہ هغوی او فرمائیل چہ کہ د دنیا ټولې ورځې تیریدو سره صرف یو ورځ باقی پاتې شی (او بالفرض تر هغه وخته پورې د مهدی ظهور نه وی شوې، نو الله پاک به دا یوه ورځ دومره اوږده کړی تر دې چہ یو داسې سړې به دنیا ته راولیږي چہ زما نه به وی. یا ئې دا او فرمائیل چہ زما د اهل بیت نه به وی، د هغه نوم به زما د نوم په شان او د هغه د پلار نوم به زما د پلار د نوم په شان وی، (یعنی محمد بن عبداللہ) چہ د خپل راتلو نه پس به زمکه د عدل او انصاف نه ډکه کړی څنگه چہ به هغه د دې نه مخکښ د ظلم نه ډکه وی.

په بذل کښ لیکلې دی : وحاصل معنی الحديث ان بعثه موکد یقینی لا بد ان یکون ذلك، یعنی د دې قسم سړی ظهور به په آخر زمانه کښ ضرور کیږي، او په دې حدیث کښ په فرقه امامیه باندې رد دې څوک چہ د مهدی موعود په باره کښ داسې وائی چہ هغه محمد بن الحسن العسكري دي. اهوالحدیث اخرجه الترمذی وقال حسن صحیح، قاله المنذری.

[۴۲۸۳] (۲) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، حَدَّثَنَا فِطْرٌ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَرْزَةَ، عَنْ أَبِي الطَّغْيِيلِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَوْ لَمْ يَنْقُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَبَعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مِلْتُ جَوْرًا».

(۱) : سنن الترمذی للفتن ۵۲ (۲۲۳۰)، (تحفة الأشراف: ۹۲۰۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳۷۷، ۳۷۷، ۴۳۰، ۴۴۸)

(حسن صحيح)

(۲) : تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۵۴)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۹۹۷۱) (صحيح)

د عبد الله ﷺ نه روایت دې فرمائی چه ئې کریم ﷺ فرمائیلی دی: که چرې باقی پاتې نشي ددنیانه مگر یوه ورځ زانده وئیلی دی چه الله تعالی به دا ورځ دومره اوږده کړي چه په دې ورځ کښې به یو کس زمانه او که داسې ئې او فرمائیل چه زما اهل بیت نه ولیرلي شي، دده نوم به زما د نوم په شان وي او د پلار نوم به دهغه زما د پلا د نوم په شان وي، مگر د فطر راوی په روایت کښې دومره اضافه ده چه دغه کس به زمکه دانصاف نه ډکه کړي یعنی د زمکې په مخ به انصاف غالب شي لکه څنگه چه دغه زمکه د جور او ظلم نه ډکه شوي وه، د سفیان راوی په روایت کښې دومره اضافه ده چه د زمي میعاده دهغه وخته پورې نه پوره کیري ترڅو چه د جزیره العرب مالک به زما د اهل نه داسې کس شی چه نوم به ئې زما د نوم په شان وي، امام ابو داؤد وئیلی دی چه د عمر او بکر الفاظ د سفیان د الفاظو یشان دي.

[۴۲۸۴] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّقِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو الْمَلِيعِ الْحَسَنُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ يَزَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ نَفِيلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "الْمَهْدِيُّ مِنْ عِثْرَتِي مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ"، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَسَمِعْتُ أَبَا الْمَلِيعِ، يُكَلِّمُ عَلِيَّ بْنَ نَفِيلٍ وَيَذْكُرُ مِنْهُ صَلَاحًا.

د علی ﷺ نه روایت دې فرمائی چه رسول کریم ﷺ فرمائیلی دی کله چه پاتې نشي درماني ته مگر یوه ورځ، نو یقینا الله پاک به زما د اهل بیت نه یو داسې دی راویري څوک چه به زمکه دانصاف نه ډکه کړي (یعنی د زمکې په مخ به انصاف غالب شي لکه څنگه چه دغه زمکه د جور او ظلم نه ډکه شوي وه).

قوله: «عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: الْمَهْدِيُّ مِنْ عِثْرَتِي مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ»

رسول الله ﷺ فرمائی چه مهدی به د اولاد فاطمه ﷺ نه وي. اوس دا چه د حسن ﷺ د اولاد نه به وي او که د حسین ﷺ په دې کښ دواړه اقوال دی او دریم قول دا دې چه د والد د طرف نه به حسنی وي او د مور د طرف نه به حسینی، او هم دا اولی ده. (بذل) والحديث اخرجہ ابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۲۸۵] (۲) حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ كَثَامٍ، حَدَّثَنَا عُمَرَانُ الْقَطَّانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمَهْدِيُّ مِنْ أَجْلِ الْجَنَّةِ أَفْنَى الْأَنْفِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مِلْتُ جَوْرًا وَظُلْمًا يَمْلِكُ سِتْرَهُ سِتْرِينَ".

دام سلمه ﷺ نه روایت دي فرمائی چه د رسول الله ﷺ نه مې اوریدلی دی چه فرمائیل ئې: مهدی به زما دنسل نه یعنی د فاطمې ﷺ د اولاد نه وي، عبد الله بن جعفر د ابوالملیح نه د علی بن نفیل تعریف او توصیف د بیانولونه پس اوریدلي دي.

قوله: «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « الْمَهْدِيُّ مِنْ أَجْلِ

(۱): سنن ابن ماجه/الفتن ۳۴ (۴۰۸۶)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۵۳) (حسن)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۳۷۸)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الفتن ۵۳ (۲۲۳۲)، سنن ابن ماجه/الفتن ۳۴ (۴۰۸۶) (حسن)

الْجَنَّةِ أَقْنَى الْأَنْفِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جُورًا وَظُلْمًا وَ يَمْلِكُ سَبْعَ سِنِينَ »

په دې حديث كښ د حضرت مهدي حليه ذكر ده چه د هغوی به فراخه تندي وي او لوړه پوزه به ئې وي په دنيا كښ به عدل او انصاف قائموي او د هغوی حكومت به تر اووه كلونو پورې وي، او د دې نه په روستو روايت كښ كوم چه د ام سلمه رضي الله عنها نه دې په هغې كښ راځي، (قال بعضهم تسع سنين وقال بعضهم سبع سنين)

[۴۲۸۶] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ صَالِحِ بْنِ الْخَلِيلِ، عَنْ صَاحِبِ لَهُ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يَكُونُ اخْتِلَافٌ عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ هَارِبًا إِلَى مَكَّةَ فَيَأْتِيهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ فَيُخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارِهٌ، فَيَأْتِيَعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ وَيُبْعَثُ إِلَيْهِ بَعْثٌ مِنَ أَهْلِ الشَّامِ، فَيُخَسَفُ بِهِمْ بِالْبَيْدَاءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَإِذَا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَتَاهُ أَبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَابُ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَيَأْتِيَعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ ثُمَّ يَنْشَارُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَوْ خَوَالَهُ كَلْبٌ، فَيُبْعَثُ إِلَيْهِمْ بَعْثًا فَيُظْهِرُونَ عَلَيْهِمْ وَذَلِكَ بَعْثٌ كَلْبٌ وَالْخَبِيَّةُ لَمَنْ لَمْ يَشْهَدْ غَنِيمَةَ كَلْبٍ فَيَقْسِمُ الْمَالَ وَيَعْمَلُ فِي النَّاسِ بَسَنَةً نَبِيَّهُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُلْقِي الْإِسْلَامَ مُجْرَانِهِ إِلَى الْأَرْضِ فَيَلْبُثُ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ يَتَوَفَّى وَيُصَلَّى عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ بَعْضُهُمْ: عَنْ هِشَامٍ تِسْعَ سِنِينَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ سَبْعَ سِنِينَ.

د ابوسعید خدری رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه رسول كريم صلی الله علیه وسلم فرمائيلى دى: مهدي زما داو لاد نه دي دهغه حليه او اوصاف به داسې وي پراخه تندي لوړه پوزه اوزمكه به دانصاف نه ډكوي لكه څنگه چه به دظلم او جور نه ډكه شوي وي او په زمكه به اوه كاله حكومت كوي. دام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې فرمائي چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه مې آوريدلى دى چه فرمائيل فيديو خليفه دوفات په وخت كښې به په خلقو كښې اختلاف پيداشي اودمديني نه به يو كس مكې ته په تيخته روان شي هغه ته به دمي والا خلق راشي او خلق به دده سره د حجر اسود او مقام ابراهيم په مينځ كښې بيعت وكړي بيا به دده طرف ته دشام يولښكر وليږلي شي بيا به دغه لښكر په بيدا، مقام كښې په زمكه رانكلى شي كوم چه دمي اومديني په مينځ كښې واقع دې، بيا چه كله خلق دا حالت وويني چه دشام ابدال اود عراق جماعتونه دده خواته راغلې دي اودده سره بيعت كوي نوددې نه پس به په قریشو كښې يو كس پيداشي دده ماما خيل به د قبيله بنى كلب نه وي او هغه به دي خلقوته يولښكر راوليږي او په دې لښكر باندې دمهدي منونكي غالب شي، او همدا د كلب لښكر دې بيا په هغه كس باندې افسوس دي چه د كلب د جنگ غنيمت حاصل نكړي بيا به مهدي په خلقو باندې غنيمت تقسيم كړي او په خلقو كښې به دهغوی د نبی سنت ژوندي كړي اود دين اسلام به په خپله غاړه كښې واچوي اوبيا به داوه كالونه پس وفات شي او ټول مسلمانان به په ده باندې جنازه وكړي. امام ابوداود فرمائي بعضو دهشام نه نهه كاله نقل كړي دي اوبعضو وئيلي دي چه اوه كاله به ژوندي وي او حكومت به كوي.

خروج د مهدي به څنگه او كله وي:

قوله: « عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ »

۱. تفرده ابوداود، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۷۰، ۱۸۲۵۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱۶، ۲۵۹۷) (ضعيف)

يَكُونُ اخْتِلَافٌ عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ هَارِبًا إِلَى مَكَّةَ فَيَأْتِيهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ فَيُخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارَةٌ فَيَأْبِغُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ ﴿

ام سلمه رضی اللہ عنہا د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوی (چه په هغې کښ دا بیان کړې شوې دی چه خروج مهدی به څنگه وی د هغې به څه صورت وی) چه په آخیره زمانه کښ به د هغه وخت خلیفه وفات شی نو یو سړې به د اهل مدینه نه د مدینې طیبې نه اوڅی او د مکې مکرمې طرف ته به اوختی په دې خیال چه خلق هغه خلیفه نه کړی، خو داسې به اوشی چه دې سړی ته به د اهل مکه نه ډیر خلق راشی او په هغه باندې به زور راوړی د هغه د راتې خلاف هغه به د خپل قیام د ځانې نه مسجد حرام ته راوستلې شی د حجر اسود او مقام ابراهیم ترمینځه او د هغه په لاس باندې به بیعت کوی.

﴿وَيُبْعَثُ إِلَيْهِ بَعْثٌ مِنَ الشَّامِ فَيُخَسَفُ بِهِمُ بِالْبَيْدَاءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ﴾ یعنی د هغوی د بیعت د انعقاد نه پس به د هغوی د مخالفینو یوه ډله د شام د ملک نه راوچته شی پس الله پاک به هغوی په لاره کښ په مقام بیداء کښ کوم چه د مکې او مدینې طیبې ترمینځه دې په زمکه باندې تنباسی (د دې جماعت نه په بعث الخسف سره تعبیر کیدلې شی) ﴿لَإِذَا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَنَّهُ أَبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَائِبُ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَيَأْبِغُونَهُ﴾ پس چه کله خلق دا قصه وینی (یعنی د الله پاک د طرف نه د امام مهدی نصرت او حمایت) نو هغوی ته به د ملک شام نه ابدال او د عراق منتخب جماعتونه راشی او هغوی به هم دوی سره بیعت اوکړی. ﴿ثُمَّ يَنْشَأُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَخُوَالَهُ كَلْبٌ فَيَبْعَثُ إِلَيْهِمْ بَعَثًا فَيُظْهِرُونَ عَلَيْهِمْ وَذَلِكَ بَعَثُ كَلْبٍ﴾ بیا به یو قریشی سړې په حسد کښ پاسی چه د هغه قبيله به کلب وی، او دا قریشی سړې به دې بیعت کونکو سره د قتال دپاره یو لښکر راولیږی، خو د الله پاک په امداد سره به دا بیعت کونکی په هغوی باندې غالب شی، او دې لښکر ته به بعث کلب [۴۲۸۶] دواړه لښکرې به د امام مهدی او د هغه د متبعینو دشمنان وی دواړه به الله پاک ذلیل او مغلوب کړی.

﴿وَالْحَيَّةُ لَمَنْ لَمْ يَشْهَدْ غَنِيمَةَ كَلْبٍ﴾ او په خساره کښ به وی هغه خلق کوم چه په غنیمت د کلب کښ شریک نه شی، گویا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ترغیب ورکوی مسلمانانو ته د دې خبرې چه هغوی له پکار دی چه هغوی دې د امام مهدی په تائید کښ جیش کلب سره قتال کښ شریک شی او بیا دې د هغوی مال غنیمت لوټ کړی. ﴿فَيَقْسِمُ الْمَالَ وَيَقْعَلُ لِي النَّاسِ بِسُنَّةِ نَبِيِّهِمْ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ﴾ پس هغه مهدی به مال تقسیم کړی یعنی مال غنیمت لره او د خلافت امور به انجام ته اورسوی په خلقو کښ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د طریقې مطابق ﴿وَيُلْقِي الْإِسْلَامَ بِحِزَائِهِ إِلَى الْأَرْضِ﴾ او اسلام به خپل ست په زمکه باندې خورکړی یعنی د اسلام به ښه استحکام وی په دغه زمانه کښ او امن و امان، اوښ چه کله ښه په مستن کښ راشی د سکون په وخت نو په ناسته ناسته خپل ست په زمکه باندې اوغزوی. لهذا دا استعاره ده د مسلمانانو د اطمینان او سکون نه.

د مهدي د خلافت موده :

قوله: ﴿ قَبِلْتُ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ يُتَوَلَّى وَيُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ ﴾

تر د اووه کالو پورې به د هغوی خلافت وی بیا به وفات کیږي او مسلمانان به د هغه د جنازې مونځ کوي. بعض راویانو د اووه په ځانې نهه کاله وئيلي دي، ممکنه ده چه دوه کاله هغوی په قتال کښ مشغول وی چا چه نهه شمار کړل هغوی پکښ دوه هم شامل کړل او چا چه اووه بیان کړل هغوی دوه ساقط کړل. (بذل)

[۴۲۸۷] (۱) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَمِيدٍ، عَنْ هَمَامٍ، عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَقَالَ يَسَمُ سِنِينَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَالَ غَيْرُ مُعَاذٍ، عَنْ هِشَامٍ يَسَمُ سِنِينَ.

همام دقتاده رضي الله عنه نه دتيرشوي روايت په شان روايت بيان کړې دي مگر ددې اضافي سره مهدي به نهه کاله حکومت کوي. امام ابوداؤد وئيلي دي چه دمعاذ نه علاوه نورو راویانو د هشام نه تسع سنين لفظ نقل کړي دي يعنی مهدي به نهه کاله حکومت کوي.

[۴۲۸۸] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَوَّامِ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَبِي الْخَلِيلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ أَرْسَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَحَدِيثُ مُعَاذٍ أَتَمُّ.

ام سلمه رضي الله عنها د نبی صلی الله علیه و آله نه دپورتنی روايت په شان روايت بيان کړي لیکن دمعاذ کی حدیث زیات کامل دي.

[۴۲۸۹] (۳) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُقَيْعٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ابْنِ الْقُبَيْطِ، عَنْ أَرْسَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَصَّةِ جَيْشِ الْخَسَفِ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَيْفَ يَمُنُّ كَانٍ كَارَهَا؟ قَالَ: "يُخَسَفُ بِهِمْ وَلَكِنْ يَبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى نَبِيِّهِ".

ام سلمه رضي الله عنها د نبی صلی الله علیه و آله نه دجيش الخسف په قصه کښې روايت بيانوي فرمائی چه ماعرض وکړو اي دالله رسوله دهغه چا انجام به څه وي څوک چه دا بدگنري؟ نبی صلی الله علیه و آله او فرمائيل دوی به په زمکه کښې غرق کړي شي لیکن د قیامت په ورځ به دخپلو نیتونو مطابق راپورته کیږي.

قوله: ﴿ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ يَمُنُّ كَانٍ كَارَهَا الْخ ﴾ د ام سلمه رضي الله عنها په روايت کښ دا زیادت دي هغه فرمائی چه ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس اوکړو د جيش الخسف په باره کښ چه ممکنه ده په هغې کښ بعض خلق داسي هم وی چه هغوی په دې جنگ کښ شریکیدل نه غواړي او په زبردستی سره خلقو شریک کړي وی نو د داسي خلقو به څه انجام وی نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائيل: چه دغه وخت کښ خو به هغوی د خلقو سره په عمومی عذاب کښ شامل شی خو د قیامت په ورځ باندي به هغوی په خپل نیت باندي پاسی، او هغوی سره به د نیت مطابق معامله کولې شی.

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۷۰) (ضعيف)

(۲): انظر حديث رقم: (۴۲۸۶)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۷۰) (ضعيف)

(۳): صحيح مسلم / الفتن ۲ (۲۸۸۲)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۹۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۹۰/۸) (صحيح)

[۴۲۹۰] قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثْتُ عَنْ هَارُونَ بْنِ الْمُبَرَّكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي رَاضٍ اللَّهُ عَنْهُ: وَنَظَرَ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ، فَقَالَ: إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَيُخْرِجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَمَّى بِاسْمِهِ نَبِيٌّ كَمِثْلِهِ فِي الْخَلْقِ وَلَا يُشَبِّهُهُ فِي الْخَلْقِ، ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةَ يَمَلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا.

امام ابو داؤد فرمائی چه عمرو بن شعیب په واسطه د هارون سره د ابو اسحاق نه نقل کوي هغه وئيلي دي چه علی عليه السلام خپل خوي حسن ته وکتل او وئې وئيل چه زما داخوي به سردار وي لکه څنگه چه نبی عليه السلام دده دپاره دانوم تجويز کړي دي او ديره نزدې ده چه دده په نسل کښې به يوداسې کس پيداشي چه هغه به ستاسودني په نوم باندې مسي وي او په اخلاقو او عاداتو کښې به هم دهغه سره مشابه ري ليکن په شکل او صورت کښې به دنبي عليه السلام سره مشابه نه وي، او بياني دهغه قصه ذکر کړه چه په زمکه کښې به انصاف خور کړي، حديث نبوي ته اشاره، د عبد الله په روايت کښې هارون د قيس نه نقل کړي دي هغه دمطرف او هغه د حسن عليه السلام نه روايت بيان کړې دي او هغه دهلال بن عمرو نه روايت کوي چه ماد علی عليه السلام نه اوریدلی دی او هغه دنبي کریم عليه السلام نه اوریدلی دی چه فرمائيل ئې په ما وړاء النهر کښې به يو کس پيداشي اونوم به ئې حارث بن حارث وي او دده نه به مخکښې يوبل کس وي خلق به ورته منصور وائی هغه به دنبي عليه السلام په اولادي باندې قبضه يابه ورته دپناه دپاره ځانې ورکړي لکه چه قريشونې عليه السلام ته دپناه دپاره ځانې ورکړي وو په هريو مسلمان باندې ددغه کس سره تعاون کول ضروري دی ياد اچه نبی عليه السلام او فرمائيل په مسلمانانو باندې دده تابعداري کول لازمي دي.

قوله: « قَالَ عَلِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَنَظَرَ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ الْخ » يعنی يو ورځ سيدنا علی عليه السلام خپل خوي سيدنا حسن عليه السلام ته اوکتل او وې فرمائيل: زما دا خوئې به سيد وي لکه څنگه چه رسول الله عليه السلام فرمائيلي دي يعنی معزز، چه د سيادت او خلافت د حصول باوجود به مصلحة د هغې نه لاس واخلې چه په هغې سره به د بعض دنيا دارو په نظر کښ خو ذليل شي خو د الله پاک په نزد به عزيز وي، او بيا او فرمائيل علی عليه السلام چه دده د شانه به يو سرې پيدا کيږي چه د هغه نوم به محمد وي، « يُشَبِّهُهُ فِي الْخَلْقِ وَلَا يُشَبِّهُهُ فِي الْخَلْقِ » چه په سيرت کښ به د رسول الله عليه السلام مشابه وي نه په صورت کښ، « سَمِعْتُ عَلِيًّا - كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ - يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وَرَاءِ النَّهْرِ يُقَالُ لَهُ الْخَارِثُ خَرَّابٌ » علي عليه السلام فرمائي چه رسول الله عليه السلام فرمائيلي وو چه په آخره زمانه کښ به يو سرې راوځي د نهر د بل طرف نه يعنی د نهر جيحون بل طرف ته چه کوم ښهرونه دي يعنی بخارا او سمرقند وغيره، د چا نوم چه به حارث وي او دهقان به وي، « عَلَى مُقَدِّمِهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مَنْصُورٌ يُوْطَى أَوْ يُمَكَّنُ لِأَلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام » يعنی کوم نيک سرې چه به د ماوراء النهر نه راوځي د هغه په مقدمه الجيش باندې به يو سرې امير وي چه د هغه نوم به منصور وي چه د رسول الله عليه السلام د آل نه به

وی یعنی د امام مهدی په تائید او حمایت کښ به ولاړ وی لکه چه مومنین قریش د رسول الله ﷺ تائید کړې وو، د هغه وخت په هر مسلمان باندې به د هغه نصرت واجب وی.

د امام مهدی ﷺ ذکر دلته په کتاب الفتن والملاحم کښ په دې حیثیت سره دې چه د هغوی ظهور به په آخر کښ په داسې زمانه کښ وی چه د فتنو زمانه به وی گینې د مهدی وجود خو خیر محض دی او هم دغه شان د نزول عیسی ﷺ ذکر کوم چه بعض محدثین مصنفین هم په دې مقام باندې ذکر کوی. (۱)

بیا خان پوهه کړه چه ډیر داسې علامات دی چه د هغې د موندلې کیدو نه پس به د هغوی ظهور وی، د دې سلسلې روایات په "الاشاعة لاشراط الساعة" کښ ډیر ذکر شوې دی، د نسخه مجتبیایه په حاشیه باندې لیکلې دی چه: د هغوی خروج به د بلاد مشرق نه وی او خلق به د هغوی په لاس باندې بیعت کوی په مسجد حرام کښ، او په دار قطنی کښ د هغوی د ظهور یو علامت ذکر دې هغه دا چه په کوم کال باندې د هغوی ظهور وی نو په هغه کال باندې به په یکم رمضان باندې کسوف شمسی وی او په نصف رمضان کښ خسوف قمر، قلت وروایة ابی داؤد صریحة فی انه المهدی یخرج من المدینة بعد موت خلیفة هاربا الی مكة فتقع المبايعة فی المسجد الحرام.

په بعضو نسخو کښ دلته دی: آخر کتاب المهدی.

کتاب الملاحم

د جنکونو بیان

باب مَا يَدْكَرُ فِي قُرْنِ الْمِائَةِ

د هرې یوې صدی بیان

[۴۲۹۱] (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ شَرَّاحِيلَ بْنِ يَزِيدَ الْمُعَافِرِيِّ، عَنْ أَبِي عُلْفَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، فِيمَا أَعْلَمَهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةٍ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شَرِيحٍ الْأَسْكَدَرَانِيُّ لَمْ يَجْزِ بِهِ شَرَّاحِيلُ.

د ابو هريره رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه زما دعلم مطابق نبی ﷺ فرمائيلي دي: الله تعالى به په دې امت کښې هرسل کاله پس په دوی کښې یو داسې کس پیدا کوي چه دوی ته به ددوی د دین تجدید کوي. امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت عبدا الرحمن بن شریح اسکندراني نقل کړي دي اود شراحیل نه مخکښې نه دی تلي یعنی د شراحیل پورې ئې نومونه ذکر کړي دي.

(۱) کما فی جامع الترمذی وسنن ابن ماجه: او په صحیح مسلم کښ د نزول عیسی ﷺ باب په کتاب الایمان کښ دی گویا په اول حصه د کتاب کښ او په صحیح بخاری کښ کتاب الانبیاء یو مستقل کتاب دی ابواب المناقب سره متصل، امام بخاری دا باب په هغې کښ ذکر فرمائيلي دي، زمونږ امام ابوداؤد ﷺ په هغوی باندې هیڅ مستقل باب نه دې ترلې.

(۲) تهرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۴۵) (صحیح)

قوله: « عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِيمَا أَعْلَمُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا » »

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې. وړاندې د سند په راويانو کښ يو راوی وائی چه زما گمان دې چه د ابوهريره رضي الله عنه نه پس په دې سند کښ « عن رسول الله ﷺ » هم دې، يعنی ظن غالب دا دې چه دا حديث مرفوع دې.

مضمون د حديث دا دې چه الله پاک به په دې امت کښ د اصلاح او د دين محمدی د ترقی او د بقاء دپاره د هرې صدی په پوره کيدو باندې يو داسې سرې يا يو داسې جماعت پيدا کوي کوم چه د دې امت دپاره د دوی د دين تجديد او کړی، يعنی چه د سنت احياء او د بدعاتو خلاف ښکاره کار او کړی، گویا په دې حديث کښ د رسول الله ﷺ د طرف نه بشارت دې د دين اسلام د بقاء او د ترقی چه الله پاک د دې دين د حفاظت دپاره هره صدی کښ او د سلو کالو د پوره کيدو نه پس يو داسې سرې يا جماعت پيدا کوي چه د دې دين تجديد به کوي، حق لره د باطل نه او سنت لره د بدعت نه ممتاز کونکی به وی او د خلقو دپاره به نيغې لارې ته د راتلو ذريعه وی. په شروح حديث او د تاريخ په کتابونو کښ علماء کرامو د خپلې خپلې زمانې د مجددينو تعيين هم فرمائيلې دې، مشهوره ده چه د اولې صدی مجدد عمر بن عبدالعزيز دې چه د تدوين حديث مجدد او گویا بانی دې. (۱)

په اصل کښ چه کومه يو صدی ده هغه يو معتد به زمانه او موده ده چه په هغې کښ تقريبا د يوې زمانې خلق ټول ختمیږي. (۲) او نور خلق پيدا کیږي، نو څنگه چه د هرې صدی خلق بيل وی صدی تيریږي او نوی خلق دنيا ته راځي، او بدلیږي رابدلیري هم دغه شان الله پاک په دې راتلونکی انسانانو کښ د دين ښکاره خدمات سر ته رسونکی هم پيدا فرمائی، د خدمت دين شعبې مختلف دی وعظ او تذکیر، تصنيف او تالیف (نشر علوم دينيه) بيا په علوم دينيه کښ يو فن حديث دې يو فن فقه ده يو فن تفسير دې، يو فن تزکيه او سلوک دې، لهذا دا ضروری نه ده چه مجدد دې صرف يو سرې وی بلکه د هر شاخ مجدد بيل بيل کيدې شي، او دا هم ممکن ده چه په اختلاف د ممالک او اقاليم سره دې کښ تعدد وی، پس دا ضروری نه شوه چه کوم مجدد وی هغه دې د ټولو عالم په اعتبار سره وی. والله اعلم بالصواب (بذل)

علماء کرامو د تيرو صدو نه د هرې هرې صدی مجددین د خپل خپل معلومات او رجحان په اعتبار سره متعين کړي دی علامه طیبی هم د مشکوة په شرح کښ د ابوداؤد د دې حديث د شرح نه پس د هغې حضرات تعين د صاحب جامع الاصول نه نقل کړي دې. (۳)

۱، لکه چه د الدرر المنضود په مقدمه کښ د مدون حديث په بحث کښ تير شوې دی، هغې طرف ته دې رجوع او کړي شي.

۲، لکه چه مشهور حديث دې « اريتکم هله فان علي راس ملة سنة منها لا يقي من هو علي ظهر الارض احد الحديث »

۳، د مجددينو شمار: مونږ د هغوی عبارت بعينه دلته نقل کوو، هغوی په شروع کښ دا ليکلې دی چه د تيرو علماء کرامو داسې کړي دی چه هغوی د حديث په شرح کښ د مجدد تعيين په هغه سرې سره کړي دې چا چه د هغوی د مسلک سره تعلق لرلو او حديث ئي هم په هغوی باندې محمول.....

٤: وأما من كان علي رأس المائة الرابعة، فمن أولي الأمر: القادر بالله، ومن الفقهاء: أبو حامد أحمد بن طاهر الأسفراييني من أصحاب الشافعي، وأبو بكر محمد بن موسى الخوارزمي من أصحاب أبي حنيفة وأبو محمد عبد الوهاب بن علي بن نصر من أصحاب مالك، وأبو عبد الله الحسين بن علي بن حامد، من أصحاب أحمد. ومن الإمامية: .....^١

قوله: « قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شُرَيْحٍ الْإِسْكَنْدَرِيُّ لَمْ يَجْزِ بِهِ شَرَاهِيلُ »

يعنى عبد الرحمن بن شريح چه كله دا د شرا حیل نه روایت کړو نو په سند کښ د دې نه مخکښ نه شو، سند ئې هم په دې باندې اودرولو او د آخیرې دوه راویان ابو علقمه او ابو هريره ^{رضی الله عنہ} ئې ذکر نه کړل، لهذا د هغوی د سند په اعتبار سره دا حدیث معضل شو.

د حدیث المجددين مرتبه من حيث الثبوت والصحة :

هسې د مجددين والا حدیث صحیح او ثابت دې، په عون المعبود کښ د دې ثبوت او صحت د ډیرو کتابونو نه نقل کړې شوې دې: قال السيوطي في مرقاة الصعود: اتفق الحفاظ على تصحيحه منهم الحاكم في المستدرک والبيهقي في المدخل وممن نص على صحته من المتأخرين الحافظ ابن حجر اه وقال المناوي في فتح القدير: اخرج ابو داؤد في الملاحم والحاكم في الفتن وصححه، والبيهقي في كتاب المعرفة كلهم عن ابي هريرة، قال الزين العراقي وغيره سنده صحيح، اه د دې نه معلومه شوه چه دا حدیث د صحاح سته نه صرف په سنن ابوداؤد کښ دې.

۴۱.... المرتضي الموسوي أخو الرضي الشاعر. ومن المتكلمين: القاضي أبو بكر محمد بن الطيب الباقلائي، والأستاذ أبو بكر محمد بن الحسن بن فورك. ومن المحدثين: أبو عبد الله محمد بن عبد الله النيسابوري المعروف بالحاكم بن البيع. ومن القراء: أبو الحسن علي بن أحمد الحمامي. ومن الزهاد: أبو بكر محمد بن علي الدينوري.

۵: وأما من كان علي رأس المائة الخامسة، فمن أولي الأمر: المستظهر بالله.

ومن الفقهاء: الإمام أبو حامد محمد بن محمد الغزالي من أصحاب الشافعي، والقاضي فخر الدين محمد بن علي الأرسابندي المروزي من أصحاب أبي حنيفة... من أصحاب مالك، وأبو الحسن علي بن عبيد الله الراغوني من أصحاب أحمد. ومن المحدثين: رزين بن معاوية العبدري. ومن القراء: أبو العز محمد بن الحسين بن بندار القلاسي. هؤلاء كانوا المشهورين في هذه الأزمنة المذكورة. اهـ

صاحب د جامع الاصول د دریمې صدی په مجددينو کښ ابوجعفر الامامی او د څلورمې صدی مرتضی امام شيعی شمار کړې دې چه دا صحیح نه ده پس پس دې باندې صاحب د عون المعبود اظهار د تعجب کړې دې چه دا دواړه خو شيعه گان علماء دی او مجدد خو هغه سرې کيدې شی چه د سنت احياء او کړی او بدعت ختم کړی، او کوم سرې چه خپله مبتدع وی نو که هغه هر څومره لوڼي عالم وی هغه د دې قابل نه دې چه په مجددينو کښ شمير کړې شی، کُتِبَ وَهُمْ يُخَرِّجُونَ الدِّينَ فَكَيْفَ يُجَدِّدُونَ، وَتَمِثُّونَ السَّنَنَ فَكَيْفَ تُحْيَوْنَهَا، وَتَرَوْنَ الْبِدْعَ فَكَيْفَ تَمْثُلُونَهَا الي اخره وقد ذكره العلامة محمد طاهر في مجمع البحار ولم يعترض بذكر مسامحته ولم ينه علي خطئه، صاحب د جامع الاصول خو تر پنځمې صدی پورې مجددين شمار کړې دی، صاحب د عون المعبود په دې حدیث باندې ډیر اوږد کلام کړې دې او د پنځمې صدی نه پس ئې تر د دیارلسمې صدی پورې د مجددينو ذکر کړې دې. په هغې کښ دا هم لیکلې شوې دی چه علماء کرامو د خپلې زمانې نه مخکښ مجددين ذکر کړې دی علامه سیوطی ^{رحمه الله} هم په دې باندې هغوی لره په اشعارو کښ بیان کړې دی او د هغې نوم ئې ایخودلې دې: تحفة المهتدين باخبار المجددين چه په هغې کښ هغوی د نهمې صدی پورې مجددينو لره د خپلې راتې مطابق بیان کړی دی او په آخر کښ فرمائی:

وهذه تاسعة المثين قد اتت ولا يخلف ما الهادي وعد

وقد رجوت اني المجدد: فيها فضل الله ليس بجحد

هغوی فرمائی چه نهمه صدی راغلي ده او الله پاک وعده خلاقی نه فرمائی، زما د الله پاک نه اميد دې چه د دې صدی مجدد زه یم.

بَاب مَا يُدْكَرُ مِنْ مَلَاحِمِ الرُّومِ

در روم د جنگو نوییان

[۴۲۹۲] (۱) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ، قَالَ: مَالَ مَكْحُولٍ، وَابْنُ أَبِي زَكْرِيَّا إِلَى خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ وَبَلَغْتُ مَعَهُمْ فَحَدَّثَنَا، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ، عَنْ الْهَذَنَةِ، قَالَ: قَالَ جُبَيْرٌ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى ذِي مَخْبَرٍ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْنَاهُ فَسَأَلَهُ جُبَيْرٌ عَنِ الْهَذَنَةِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «سَتَصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا فَتَغْزُونَ أُنْتُمْ وَهُمْ عَدُوٌّ آمِنٌ وَرَأَيْكُمْ فَتَنْصَرُّونَ وَتَغْتَمُونَ وَتَسْلَمُونَ ثُمَّ تَرْجِعُونَ، حَتَّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِي ثُلُولٍ فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ النَّصْرَانِيَّةِ الصَّلِيبَ فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ فَيَغْضِبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَذُقُهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَقْدِرُ الرُّومُ وَتَجْمَعُ لِلْمُحَمَّةِ».

د حسان بن عطیه نه روایت دی فرمائی چه مکحول او ابن ابی زکریا خالد بن معدان ته لارل اوزه هم ورسره لارم هغه مونږ ته د جبير بن نفير نه حديث بيان کړو او ونې ونييل چه مونږ د نبی ﷺ صحابي ذی مخبر ته بوځه مونږ چه ورغلونو جبير ورته د صلح متعلق تپوس وکړو هغه ونييل چه مادنبی ﷺ نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې تاسوبه درو میانوسره صلح وکړئ اوبیا به تاسو او رومیان په شریکه دیوبل دشمن سره وجنگیږئ اوبیا به فتح بیامومی اود دشمن مال به دلوت کولونه پس راوړئ او په خیر خیریت سره به واپس راشئ، تردې چه تاسوبه یومیدان ته راشئ او بیا به یونصرانی صلیب پورته کړي او اعلان به وکړي چه صلیب غالب شو نو په مسلمانانو کبسي به یو غصه ناک کس ددوی سره جنگ وکړي او په دې وخت کبسي به رومیان معاهده ماته کړي او خلق به د جنگ کولو دپاره راجمع کړي.

قوله: (عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ مَالَ مَكْحُولٍ وَابْنُ أَبِي زَكْرِيَّا إِلَى خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ وَبَلَغْتُ مَعَهُمْ فَحَدَّثَنَا عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ عَنِ الْهَذَنَةِ قَالَ قَالَ جُبَيْرٌ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى ذِي مَخْبَرٍ - رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَتَيْنَاهُ فَسَأَلَهُ جُبَيْرٌ عَنِ الْهَذَنَةِ)

حسان بن عطیه فرمائی چه یو خل مکحول او ابن ابی زکریا خالد بن معدان ته لارل، زه هم هغوی سره لارم، زمونږ په رسیدو باندې هغوی یعنی خالد بن معدان د جبير بن نفير دا حديث واورولو د هدنه یعنی د صلح په باره کبس او د هغې د سند په طور ئې او ونييل چه یو خل داسې اوشو چه ماته (یعنی خالد بن معدان ته) جبير بن نفير اووې چه ماسره لار شه ذومخبر ﷺ صحابی ته، یعنی د هغوی د زیارت وغیره دپاره، پس مونږ هغوی ته لارو، خالد فرمائی چه هلته زما په موجودگي کبس جبير د هغوی نه یعنی ذی مخبر ﷺ نه د هدنه په باره کبس تپوس اوکړو یعنی دا تپوس ئې اوکړو چه د هدنه متعلق چه کوم حديث تاسو بیانوی هغه راته واوروی نو د هغوی په فرمائش باندې هغوی هغه حديث واورولو:

(سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « سَتَصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا فَتَغْزُونَ أُنْتُمْ وَهُمْ عَدُوٌّ آمِنٌ وَرَأَيْكُمْ فَتَنْصَرُّونَ وَتَغْتَمُونَ وَتَسْلَمُونَ ثُمَّ تَرْجِعُونَ الخ »)

۱. نظر حديث رقم: (۲۷۶۷)، (تحفة الأشراف: ۳۵۴۷) (صحیح)

مضمون الحديث :

ما د رسول الله ﷺ نه واوریدل هغوی او فرمائیل چه یو وخت به داسې راشی چه تاسو به د روم د نصاری سره مصالحت او کړئ او بیا به دواړه یو ځاني کیدو سره د یو دشمن سره جنگ کوئ چه په هغې کښ به تاسو ته فتح حاصله شی او مال غنیمت به حاصل شی، بیا چه کله د هغه ځاني نه واپس شی نو په واپسئ کښ به په لاره کښ تاسو یو سبزه زار کښ کوز شی چه په هغې کښ به غوندئ وی، نو هلته به دا خبره پیښه شی چه په نصاری کښ به یو سرې صلیب لره او چت کړی او وائی به « غلب الصلیب » یعنی صلیب والا نصاری غالب شو، په دې باندې به یو مسلمان له غصه ورشی او هغه به دا نصرانی او هی، په دې باندې به ټوله صلح ختم شی او ټول رومیان به په غداری باندې تیار شی او مسلمانانو سره به د جنگ دپاره تیار شی.

دا حدیث مختصراً په کتاب الجهاد باب فی صلح العدو کښ هم تیر شوې دې.
 قوله: « فعند ذلك تعذر الروم وتجمع للملحمة » د دې ملحمة نه مراد هم هغه ملحمة دې کوم چه په باب امارات الملاحم کښ را روانه ده « وخراب يثرب خروج الملحمة وخروج الملحمة فتح القسطنطينية » او د هغې نه په روستو باب کښ راځی « الملحمة الكبرى وفتح القسطنطينية وخروج الدجال فی سبعة اشهر » والحديث اخرجه ابن ماجه وقد تقدم فی الجهاد، قاله المنذرى.

[۴۲۹۳] (۱) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو، عَنْ حَسَّانِ بْنِ عَطِيَّةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَزَادَ فِيهِ وَيَتَوَرَّ الْمُسْلِمُونَ إِلَى أَسْلِحَتِهِمْ، فَيَقْتُلُونَ، فَيَكْرُمُ اللَّهُ تِلْكَ الْعِصَابَةَ بِالشَّهَادَةِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: إِلَّا أَنَّ الْوَلِيدَ جَعَلَ الْحَدِيثَ عَنْ جُبَيْرٍ، عَنْ ذِي مَخْبَرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَدَوَّاهُ رَوْحٌ، وَيَحْيَى بْنُ حُمَزَةَ، وَيَشْرَبُ بْنُ بَكْرِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، كَمَا قَالَ عِيسَى.

دا روایت هم د حسان بن عطیه نه منقول دې لیکن په دې کښې دا اضافه ده چه مسلمانان به په تیزی سره دخپلې اصلحي طرف ته ورشی او جنگ به شروع کړي الله تعالی به دې ډلي ته د شهادت عزت ورکړي. لیکن ولید دا روایت د جوبرنه بیان کړې دې او هغه د ذی مخبرنه او هغه د نبی ﷺ نه. امام ابوداؤد فرمائی دا روایت روح دیحي نه او هغه دبشرنه او هغه داوزاعي نه په دې سند سره بیان کړې دې یعنی په کوم سند سره چه عیسی بیان کړې دې.

باب فی أمارات الملاحم

باب د جنگونو د علاماتو بیان

[۴۲۹۴] (۲) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ بْنُ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ يَخْمَرٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَمْرَانُ بَيْنَ الْمُقَدِّسِ خَرَابٍ يَثْرَبُ، وَخَرَابٌ يَثْرَبُ خُرُوجُ الْمَلْحَمَةِ، وَخُرُوجُ الْمَلْحَمَةِ فَتَحُ قُسْطَنْطِينِيَّةَ، وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ خُرُوجُ الدَّجَالِ، ثُمَّ ضَرْبُ يَدَيْهِ عَلَى فُحْذِ الَّذِي حَدَّثَ أَوْ مَنْكِبِهِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ هَذَا

(۱): انظر حديث رقم: (۲۷۶۷)، (تحفة الأشراف: ۳۵۴۷) (صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۶۱)، وقد أخرجه: سنن الترمذي للفتن ۵۸ (۲۲۳۹)، مسند احمد (۳۳۲/۵) (حسن)

لَحَقَّ كَمَا أَنَّكَ هَاهُنَا أَوْ كَمَا أَنَّكَ قَاعِدٌ يَعْنِي مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ."

دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلى دى دبيت المقدس آباديدل دمدينى دخرابيدو باعث دي اودمدينى خرابيدل په فتنه برپا كيدل دي او په خلقو كښى فتنه برپا كيدل د قسطنطنيه دفتح كيدو باعث دي اود قسطنطنيه فتح كيدل د دجال دراتلو باعث دي اوبيانبى عليه السلام دمعاذ بن جبل ورون يا اوږه باندې ووهله او وني فرمائيل يقينا داخامخا داسې حق دي لكه ته چه دلته موجود نې ياناست نې يعنى معاذ بن جبل.

قوله: «عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «عُمْرَانُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ خَرَابٌ يَثْرِبُ وَخَرَابٌ يَثْرِبُ خُرُوجُ الْمَلْحَمَةِ وَخُرُوجُ الْمَلْحَمَةِ فَتَحُ قُسْطَنْطِينِيَّةَ وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ خُرُوجُ الدَّجَالِ». ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى فَيْحِ الَّذِي حَدَّثَ أَوْ مِنْكِهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذَا لَحَقٌّ كَمَا أَنَّكَ هَاهُنَا»

رسول الله ﷺ فرمائی چه په آخر زمانه كښ به د بيت المقدس آباديدل گويا د يثرب خرابيدل دي، او د يثرب خرابيدل گويا د محله او د جنگ ظهور دي او د ملحه كبرى فتح د قسطنطنيه فتح ده (كوم چه به امام مهدى عليه السلام فتح كوي) او هم دا فتح د قسطنطنيه خروج الدجال دي، يعنى په دي امور مذكوره اربه كښ هر يو د خپل مابعد دپاره علامت دي، د بيت المقدس آباديدل دا علامت دي د مدينې طيبي د تباه كيدو، خكه چه عمران بيت المقدس به د نصارى د غلبې د وجې نه وي، او د يثرب د خراب او تباه كيدو نه پس به هغه جنگ او ملحه كبرى شروع شي چه د اهل شام او د روم تر مينځ به وي چه د هغې منتهى او نتيجه به فتح د قسطنطنيه وي، لهذا خروج ملحه علامت شو د فتح قسطنطنيه دپاره، او چونكه خروج الدجال به د فتح قسطنطنيه نه پس وي لهذا د هغې فتح موندلې كيدل علامت شو د خروج الدجال دپاره، د دي مضمون بيانولو نه پس رسول الله ﷺ خپل لاس مبارك د هغه سړى په پتون يا اوږه باندې كيخودلو چاته چه رسول الله ﷺ حديث بيانولو يعنى معاذ بن جبل رضي الله عنه، دا ئي اوفرمائيل چه كوم علامات ما بيان كړي دي دا داسې برحق او يقينى دي لكه ستا دلته موجود كيدل چه يو امر يقينى او ناقابل ترديد خبره ده. د فتح قسطنطنيه ذكر مونږ سره په كتاب الجهاد (باب فى قوله عزوجل : ولا تلقوا بايدكم الى التهلكة) كښ تير شوې دي.

باب فى تَوَاتُرِ الْمَلَاحِمِ

باب: يو بل پسې د فتنو راتلو بيان

[۲۹۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْجَرٍ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ سَفْيَانَ الْقَسَائِمِيِّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قَتَيْبٍ السَّكُونِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمَلْحَمَةُ الْكُبْرَى وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ وَخُرُوجُ الدَّجَالِ فِي سَبْعَةِ أَشْهُرٍ".

دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلى دى لوبه فتنه راتلل او د قسطنطنيه فتح كيدل او د دجال ښكاره كيدل به په شپږ مياشتو كښى دننه وي.

۱: سنن الترمذي للفتن ۵۸ (۲۲۳۸)، سنن ابن ماجه للفتن ۳۵ (۴۰۹۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۲۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۳۴/۵) (ضعيف)

قوله: (الْمَلْحَمَةُ الْكُبْرَى وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ وَخُرُوجُ الدَّجَالِ فِي سَبْعَةِ أَشْهُرٍ)

په اول حديث كښ دا تير شو چه ملحه كبرى علامت دي د فتح قسطنطينيه او فتح قسطنطينيه علامت دي د خروج الدجال دپاره او په دي حديث كښ دا فرمائي چه د دي جنگ نه پس فتح راتلل او د هغي نه پس بيا خروج الدجال دا به په اووه مياشتو كښ دننه دننه كيږي، او د هغي نه په روستو روايت كښ دي چه دا جنگ او فتح به په شپږو كالو كښ دننه موندلي شي او خروج الدجال به په اووم كال باندي وي،

[۴۲۹۶] ( ) حَدَّثَنَا حَبِوَةُ بْنُ شُرَيْجٍ الْجُمَيْصِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي بِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ وَفَتْحِ الْمَدِينَةِ سِتُّ سِنِينَ وَخُرُوجُ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ فِي السَّابِعَةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عِيسَى.

دعبدالله بن بسر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمايلي دي په مينځ دفتني او دفتح دمدينه كښي به شپږ كاله وخت تيريږي اودجال به په اوم كال باندي را اوځي. امام ابوداود فرمائي چه دا روايت دعيسي د روايت نه زيات صحيح دي.

(رفع تعارض بين الحديثين)

حاصل دا چه اول حديث كښ مياشتي ذكر دي او په دويم كښ كلونه، د دي تعارض په باره كښ وړاندي راځي: قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عِيسَى.... مصنف رحمته الله روايت ثانيه لره چه په هغي كښ كلونه ذكر دي هغه روايت لره ترجيح وركوي په اول روايت باندي يعنى د كال ذكر صحيح دي او د مياشتي وهم، خو د دي تعارض توجيه دا هم كيدي شي هغه دا چه په اول روايت كښ په كوم كښ اووه مياشتي ذكر دي په هغي كښ دي دا بيان كړي شي چه د جنگ اختتام ترې نه مراد دي چه د جنگ په ختميدو او د قسطنطينيه په فتح كيدو كښ به اووه مياشتي اولگي يعنى د شپږو مياشتو فصل به وي او په اوومه مياشت به د فتح تكميل كولې شي، او د حضرت شيخ په حاشيه كښ دي چه ملا علي قاري رحمته الله په دي دواړو احاديثو كښ جمع په يو بله طريقه كړي ده هغه دا چه د ملحه مصداق په دي دواړو احاديثو كښ ځانله ځانله دي په اول حديث كښ د ملحه نه مراد ملحه الكبرى ده لكه چه په هغي كښ تصريح ده، او په دويم حديث كښ د ملحه نه بله يوه ملحه مراد ده.

په دي حديث كښ د حوادثو او ملاحم تواتر او تسلسل ذكر دي، هم په دي وجه مصنف رحمته الله په دي باندي ترجمه هم دا قائم كړي ده. اعاذنا الله تعالى منها، والحديث أخرجه الترمذی وابن ماجه وقال الترمذی غريب، قاله المنذرى.

بَابُ فِي تَدَاْعِي الْأُمَمِ عَلَى الْإِسْلَامِ

په عالم اسلام باندې د عالمي دنیا د حملې کولو بیان

[۴۲۹۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جَابِرٍ، حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ السَّلَامِ عَثْوَبَانٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُوشِكُ الْأُمَمُ أَنْ تَدَاْعِيَ عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاْعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قُضْعَتِهَا، فَقَالَ قَائِلٌ: وَمِنْ قَلِيلٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ هَؤُلَاءِ كَفَاءُ السَّيْلِ وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْذِفَنَّ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنَ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ".

د ثوبان رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائیلى دى کيدې شي چې نور امتونه په تاسو باندې حمله وکړي لکه څنگه چې خلق د خوراک دپاره کاسي ته راځي نو په دې وخت کېنې يو ويونکي وويل ايا زمونږ د کموالي په وجه به داسې کيږي؟ نبی ﷺ او فرماييل نه بلکه ستاسو تعداد به په دغه ورځ زیات وي لیکن تاسو به د زک په شان یی لکه څنگه چې د دریاب زگ وي، ستاسو رعب او دبدبه د دشمن د زړونو نه اوباسي او ستاسو په زړونو کېنې به وهن واچوي یوکس عرض وکړو اې دالله رسوله وهن څه شي وي؟ رسول الله ﷺ او فرمائيلى محبت کول د دنیا سره او ویره کول او بد گنډل د مرگ.

قوله: «عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «يُوشِكُ الْأُمَمُ أَنْ تَدَاْعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاْعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قُضْعَتِهَا»

تداعی که د باب تفاعل نه وی نو تا به مفتوح وی کوم چې په اصل کېنې «تداعی» وو او که دا د باب مفاعل نه او منلې شی نو تداعی په ضمی سره دې، په صیغه د مضارع واحد مونث غائب، تداعی د ملگرو یو بل لره رابلل په یو کار باندې د جمع کیدو دپاره، لکه څنگه چې دسترخوان خور شی نو یو بل رابللې شی د خوراک دپاره.

رسول الله ﷺ فرمائی چې یو داسې زمانه راروانه ده چې ټولې دشمنان اسلام فرقې به یو بل راغواړي د مسلمانانو خلاف د جنگ کولو دپاره په دې باندې یو صحابی د رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چې هغه وخت به مسلمانان لږ وي یعنې د هغوی د قلت په وجه باندې به کفار په هغوی باندې راجمع کيږي؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائيلى «بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ هَؤُلَاءِ كَفَاءُ السَّيْلِ» رسول الله ﷺ او فرمائيلى چې هغه وخت به مسلمانان لږ نه وي بلکه ډیر به وي خو د هغوی حال به داسې وي لکه چې په اوبو باندې زگ راشي چې په هغې کېنې خشاک او ډکي وغیره وي، مراد ترې نه ارډال الناس دی، یعنې مسلمانان به اگر چې ډیر وي خو د ایمان او اخلاقو په اعتبار سره به خراب او کمزوری او کم حیثیت والا وي، هم په دې وجه به کفار په هغوی باندې زړور شي.

قوله: «وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْذِفَنَّ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهْنَ» الله پاک به د مسلمانانو رعب او د هغوی هیبت د دشمنانو د سینو نه اوباسي او د مسلمانانو په

۱. تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۲۰۹۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۷۸/۵) (صحيح)

زړونو کښ به وهن یعنی کمزوری واچوی، یو صحابی تپوس او کړو چه د کمزوری نه څه مراد دي. (قال حب الدنيا وکراهية الموت) یعنی د کمزوری نه مراد د ایمان کمزوری چه د هغې مقصد به حب دنیا وی، په زړه کښ د دنیا او د متاع دنیا رغبت او مینه، چه د هغې اثر دا وی چه سرې د مرگ نه ویریږی،

(د الله والو رعب)

ما په یو کتاب کښ لوستلې وو چه د حضرت گنگوهی په ژوند کښ په گنگوه شریف کښ یو واقعه پیښه شوې وه چه د هغې د تفتیش او تحقیق دپاره لوڼې حکام د کلکتر وغیره خلقوسره ملاویدل او معلومات ټپ کول. د حضرت د خانقاه په دروازه باندې هم راوړسیدل د کلکتر د حضرت سره خبره اوشوه، او تپوس کولو نه پس لارو، په لاره کښې هغه دهغه خلقو نه تپوس اوکړو کوم چه دهغه سره وو، چه دا مشر سرې څوک وو؟ خلقو اووې دا د مسلمانانو غټ عالم او بزرگ دي، وې وئیل ښه هم دا خبره ده، چه زمونږ زړه دهغه نه ویریږلو، حضرت تهانوی رحمته الله علیه فرمائی چه د اهل الله د رعب د حق د معیت د وجې نه وی.

بَابُ فِي الْمَعْقِلِ مِنَ الْمَلَا حِمٍ

باب د جنگ په ورځ د اهل اسلام د پراو کولو بیان

معقل یعنی ملجاء او د پناه ځای، عقل یعقل عقولا پناه اخستل، او ټکانه جوړول. (۱)

[۴۲۹۸] (۱) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ جَابِرٍ، حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَرْطَاةَ، قَالَ: سَمِعْتُ جُبَيْرَ بْنَ نَفِيرٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ فُسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ بِالْفُوطَةِ إِلَى جَانِبِ مَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا: دِمَشْقُ مِنْ غَيْرِ مَدَائِنِ الشَّامِ».

د ابو الدرداء رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي: د دجال سره د مسلمانانو د جنگ کولو په ورځ باندې به د مسلمانانو د پراو مقام غوطه وي کوم چه د دمشق سره نژدې دي او دمشق د شام په ملک کښې واقع دي. او د شام د بهترینر علاقونه دي.

(عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «إِنَّ فُسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ بِالْفُوطَةِ إِلَى جَانِبِ مَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا دِمَشْقُ مِنْ غَيْرِ مَدَائِنِ الشَّامِ» (۲))

رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد او فرمائیلي چه د مسلمانانو خیمه او د پناه ځای به د جنگ په ورځ په مقام غوطه کښ وی د دمشق ښهر په یو طرف کښ هغه دمشق کوم چه د شام په بهترین ښهرونو کښ دي.

(۱) كما في الحديث وليعقلن الدين في الحجاز الأروية من راس الجبل (ترمذي كتاب الإيمان) يعني به اخير زمانه كښ به دين په حجاز مقدس كښ خپله استوگنه جوړه كړي لكه غريزه بيزه د غره په اوچتوالي باندې (۲) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۲۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۹۷/۵) (صحيح)

(۳) حدثت عن ابن وهب هكذا في الاصول والحديث رواه الحاكم من طريق احمد بن عبد الرحمن بن وهب وهو ابن اخي عبدالله بن وهب وهو ابن اخي عبدالله بن وهب عن عمر عبدالله بن جرير به وصححه علي شرط مسلم ووافقه الذهبي فلعل محدث لي داود هنا هو احمد هذا ولما لم يسمه أبو داود لما قيل من اختلاطه ورواية مسلم عنه كانت قبل ذلك (محمد هولمه)

په ظاهر کښ د ملحه نه مراد هم هغه ملحه مراد ده چه د هغې په پورته احاديثو کښ ذکر راغلي دي، چه د هغې نه پس به د قسطنطنيه فتح وي.

[۴۲۹۹] (۱) قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْشِكُ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يُحَاصِرُوا إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبْعَدَ مَسَاحِهِمْ سَلَاخٌ.

امام ابو داؤد فرمائی چه ماته دابن وهب نه حديث بيان شوي دي هغه د جرير بن حازم رضي الله عنه نه روايت بيانوي او هغه د عبید الله بن عمر نه هغه د نافع نه او هغه دابن عمر رضي الله عنه نه، فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائي لي دي: نزدې ده چه په مدينه کښې مسلمانان محاصره کړي شي تردې چه ددوی لري سرحد به سلاح مقام وي.

قوله: (قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « يَوْشِكُ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يُحَاصِرُوا إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبْعَدَ مَسَاحِهِمْ سَلَاخٌ »)

شرح الحديث :

رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه نزدې دي هغه وخت چه مسلمانان به گير کړي شي د مدينې طرف ته يعنی مسلمانان به بچ کيدو سره په هجرت کولو باندي مدينې طيبي ته راشي او دشمن به د هغوی محاصره کړي وي د مدينې نه گير چاپيره، او دشمن به دومره نزدې راورسي چه هغه وخت به د مدينې طيبي بعيد تر سرحد موضع سلاح وي، يعنی د هغه ځانې پورې به دشمن راورسيږي، په وړاندي روايت کښ دي، راوی وائی چه سلاح يو ځانې دي خيبر ته نزدې، حال دا چه خپله خيبر د مدينې طيبي نه زيات لرې نه دي، نو گويا اهل مدينه به د دشمن د حصار د وجي نه کافی تنگ وي، په بذل کښ ليکلي دي: «وهذا يدل على كمال التضيق عليهم واحاطة الكفار حوالهم»

دا حديث بعينه هم په دي سند سره د كتاب الفتن په آخر کښ تير شوي دي، د باب د اول حديث نه د غوطي معقل کيدل او د حديث ثاني نه د مدينې طيبي معقل کيدل ثابت شو.

[۴۳۰۰] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَالِبٍ عَنْ عُبَيْدَةَ عَنْ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ وَسَلَاخٌ قَرِيبٌ مِنْ خَيْبَرَ.

ترجمه: يونس د زهري رضي الله عنه نه روايت بيانوي چه فرمائي لي ئې ووسلاح خيبر ته نزدې ديو ځانې نوم دي.

باب اَرْتِفَاعِ الْفِتْنَةِ فِي الْمَلَا حِمٍ

باب د جنگونو نه د فتنو پيدا کيدو بيان

د فتنې اطلاق زيات تر په هغه جنگ باندي کيږي کوم چه خپل مينځ کښ د مسلمانانو تر مينځه وي، او ملحه هغه جنگ ته وائی چه د مسلمانانو او کفارو تر مينځه وي.

(۱): انظر حديث رقم: (۴۲۵۰)، (تحفة الأشراف: ۷۸۱۸) (صحيح)

(۲): انظر حديث رقم: ۴۲۵۱ (صحيح)

[۴۳۰۱] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ سَوَّارٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَابِرٍ الطَّائِي، قَالَ هَارُونُ فِي حَدِيثِهِ، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَنْ يَجْمَعَ اللَّهُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ سَيِّفَيْنِ سَيِّفًا مِنْهَا وَسَيِّفًا مِنْ عَدُوِّهَا".

دعوف بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دي: الله تعالى په دې امت باندې دوه مصیبتونه په یوځای باندې نه راولي چه په یو وخت کښې په خپل مینځ کښې هم جنگ کوي اود دشمن سره هم جنگ کوي.

قوله: ﴿لَنْ يَجْمَعَ اللَّهُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ سَيِّفَيْنِ سَيِّفًا مِنْهَا وَسَيِّفًا مِنْ عَدُوِّهَا﴾ د دې حدیث مضمون هم هغه دې کوم چه د ترجمه آلباب دې، یعنی الله پاک به په امت محمدیه کښې په یو وخت دوه توري نه جمع کوي چه خپل مینځ کښې دې هم جنگیږي، او هم په دې حال او وخت کښې دشمن هم په هغوی باندې حمله او کړی بلکه دشمن سره د جنگ په وخت که په مسلمانانو کښې خپل مینځ کښې قتال کیږي نو د دشمن د جنگ په وخت به د هغې نه بند شي.

بَابُ فِي النَّهْيِ عَنْ تَرْكِ التُّرْكِ، وَالْحَبْشَةِ

باب د ترک او د حبشو سره د چیر چار د ممانعت بیان

[۴۳۰۲] (۲) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ، عَنْ السَّيْبَانِيِّ، عَنْ أَبِي سَكِينَةَ رَجُلٍ مِنَ الْمُحَرَّرِينَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "دَعُوا الْحَبْشَةَ مَا وَدَّعُوكُمْ وَاتْرَكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ".

ابو سکینه د نبی ﷺ په صحابه گرامو کښې دیوکس رضی اللہ عنہ نه روایت کوي فرمائی رسول الله ﷺ فرمائیلي دي: د ترکیانو او حبش سره کار مه لرئ ترڅو چه دوی ستاسو سره چیر چار نه وي کړي.

قوله: ﴿دَعُوا الْحَبْشَةَ مَا وَدَّعُوكُمْ وَاتْرَكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ﴾ د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه اهل حبشه پریرېدئ، یعنی هغوی سره قتال مه کوي ترڅو پورې ئې چه تاسو پرېخودلي یئ، یعنی تاسو هغوی سره په قتال کښې مه رومې کیږئ، او هم دغه شان دا حکم رسول الله ﷺ مسلمانانو ته د ترکیانو په باره کښې ورکوي، او دا امر بالترک د اباحت او رخصت دپاره دې د وجوب دپاره نه دې بلکه په طور د مشورې دې.

په حدیث باندې یو اشکال او د هغې جواب:

په مظاهر حق ۳۳۹/۴ کښې دی چه پریرېدئ تاسو حبشیانو لره ترڅو چه تاسو هغوی پرېخودلي یئ، او پریرېدئ تاسو ترکیان ترڅو چه ئې تاسو پرېخودلي یئ، وړاندې په دې کښې دی.

فانده: که چرته په قرآن کریم کښې حکم دې ﴿قاتلوا المشركين كافة﴾ علی العموم ئې نومائیلي

۱: تقدیر به ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۱۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۶۶) (صحيح)

۲: سنن النسائي للجهاد ۴۲ (۳۱۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۵۶۸۹) (حسن)

دی چه د مشرکانو سره قتال کوي چرته چه هم وی. نو رسول الله ﷺ داسې ولې او فرمائیل چه دوی پریرېدی؟

جواب د دې دا دې چه حبشه او ترک د دې آیت د عموم نه خارج دی ځکه چه بنهرونه د هغوی بعید دی، د هغوی په بنهرونو کښ او د اسلام په بنهرونو کښ دشت او بیابانونه ډیر دی، ترڅو چه هغوی تعرض نه وی کړې او د اسلام په بنهرونو باندې نه وی راغلې تعرض د هغوی نه کول پکار دی خو که هغوی سبقت او کړی او د اسلام بنهرونو ته په قهر او غلبې سره راشی نو بیا به هغوی سره قتال فرض وی، یا دا اوایی چه آیت کریمه ناسخ د دې حدیث دې او حکم د دې حدیث په شروع د اسلام کښ وو په سبب د ضعف د اسلام، او کله چه اسلام قوی شو نو حکم عام شو. والحديث اخرجه النسائي، اتم منه، قاله المنذرى.

دا حدیث د یو اوږد حدیث آخری ټکړه ده، چه د هغې نه معلومېږي چه دا حدیث رسول الله ﷺ د خندق د کنستلو په موقع فرمائیلې وو، اصل حدیث دې په دې کښ او کتلې شی، کتاب الجهاد باب غزوة الترك والحبشة، کښ.

باب فِي قِتَالِ التُّرْكِ

باب د ترکیا نوسره د جنگ کولو بیان

ترک د نوح علیه السلام د ځوی یافت په اولاد کښ دی، او حبشه په اولاد د حام کښ دی او عرب په اولاد د سام کښ.....

[۴۳۰۳] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ يَعْنِي الْإِسْكَانْدَرَانِي، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ التُّرُكَ قَوْمًا وَجُوهُهُمْ كَالْمَجَانِ الْمُطْرَقَةِ يَلْبَسُونَ الشَّعْرَ».

د ابوهريره علیه السلام نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دي: قیامت دهغه وخته پورې نه قائمېږي ترڅو چه مسلمانانو د تري کافرانوسره جنگ نه وي کړي ددوی مخونه دد الونوپه شان دي او دورې نه جوړ شوي لباس به استعمالوي.

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ التُّرُكَ قَوْمًا وَجُوهُهُمْ كَالْمَجَانِ الْمُطْرَقَةِ يَلْبَسُونَ الشَّعْرَ »» او په بل روایت کښ دی. «حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا يَلْبَسُونَ الشَّعْرَ وَ تُقَاتِلُوا قَوْمًا صِفَارَ الْأَعْيُنِ ذُلْفَ الْأَنْوَابِ»

[۴۳۰۴] (٢) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَابْنُ السَّرِّحِ، وَغَيْرُهُمَا، قَالُوا: حَدَّثَنَا سَفْيَانُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَوَايَةً، قَالَ ابْنُ السَّرِّحِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا يَلْبَسُونَ الشَّعْرَ، وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا صِفَارَ الْأَعْيُنِ ذُلْفَ الْأَنْوَابِ كَأَنَّ وَجُوهَهُمُ الْمَجَانِ الْمُطْرَقَةُ».

١: صحيح مسلم/الفتن ١٨ (٢٩١٢)، سنن النسائي/الجهاد ٤٢ (٣١٧٩)، سنن ابن ماجه/الفتن ٣٦ (٤٠٩٦)، (تحفة الأشراف: ١٢٧٦٦)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الجهاد ٩٥ (٢٩٢٨)، ٩٦ (٢٩٢٩)، المناقب ٢٥ (٣٥٩٠)، مسند أحمد (٢) ٢٣٩/، ٢٧١، ٣٠٠، ٣١٩، ٣٣٨، ٤٧٥، ٤٩٣، ٥٣٠ (صحيح)
٢: صحيح البخاري/الجهاد ٩٦ (٢٩٢٩)، صحيح مسلم/الإمارة ١٢ (٢٩١٢)، سنن الترمذي/الفتن ٤٠ (٢٢١٥)، سنن ابن ماجه/الفتن ٣٦ (٤٠٩٦)، (تحفة الأشراف: ١٣١٢٥)، وقد أخرجه: مسند أحمد (٢٣٩/٢) (صحيح)

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائي دي: قيامت دهغه وخته پورې نه قائميږي ترڅو چه تاسو داسې قوم سره جنگيدلي نه يئ د چاچه پيزار دگړودوړي نه جوړدي او قيامت به دهغه وخته پورې نه قائميږي ترڅو چه تاسو داسې قوم سره جنگيدلي نه يئ څوك چه وړو وړو سترگو والادي او پيت پوزي دي او مخونه ئې د دالونوپه شان دي. د كوم قتال د ترك نه چه په اول حديث كښ منع كړې شوې ده، په دې حديث كښ هغوی سره د وقوع قتال پيشنگوئي ده چه د قيامت راتلو نه مخكښ به د مسلمانانو ته تركو سره د جنگ كولو يقينا حاجت راځي، او په دې كښ د هغه خلقو نقشه او د هغوی شكل او صورت هم بيان شوې دي د هغوی مخونه به د هغه د هال په شان وي چه پير او ډبل وي. دا تشبيه په تدوير او څرب كيدو كښ ده يعنې د هغوی مخونه به په گول كيدو كښ د د هال په شان وي او د هال هم هغه چه ډبل وي. دا د هغوی د مخونو د غتيدو طرف ته اشاره ده، **(الشمع)** يعنې د وړي نه جوړې جامې به اغوندي د خپل ملك د يځيدو د وجې نه او **(الشمع)** يعنې د هغوی خپلي به هم د د ويښتو والا وي او **(صغار الاعين)** سترگې به ئې وړې وي **(ذلف الانوف)** د ملاستو پوزو والا، ذلف جمع د اذلف ده چه اخستلې شوې دي د ذلف نه يعنې د پوزې د وړيدو سره سره د هغې خوريدل، صغر الانف واستواء الاربعة...

(د ترك نه مراد قاتار دی)

د دې ترك نه مراد هغه دی چاته چه تاتار وائي او كوم چه په صحرائي گوبي او د هغې د شمال په علاقه قازاخستان وغيره كښ اوسيږي ځكه چه كوم صفتونه په حديث كښ بيان كړي شوې دي هغه هم په هغوی باندې صادق راځي، او كوم چه په تركي كښ اوسيدونكي دي د هغوی صورت دا نه دي هغوی خو ډير ښكلي شكل والا دي.

امام نووي رحمته الله عليه په شرح د مسلم كښ فرمائي چه دا ټول د رسول الله ﷺ معجزات دي، هغوی فرمائي چه زمونږ په دې زمانه كښ هم د تركيانو سره قتال شروع دي كوم چه هم د دې صفاتو والا دي كوم چه رسول الله ﷺ په حديث كښ ذكر فرمائي دي يعنې صغار الاعين او ذلف الانوف وغيره، او د دې نه مخكښ هم مسلمانانو د دوی سره قتال كړې دي، مونږ د الله پاك نه د مسلمانانو په حق كښ د حسن انجام دعاء كوو. اه (بذل) امام نووي رحمته الله عليه د اوومې صدي دي د هغوی وفات ۶۷۶هـ كښ دي.

الحديث الاول اخرج مسلم والنسائي، والحديث الثاني اخرج البخاري ومسلم، والترمذي وابن ماجه، قاله النووي.

[۴۳۰۵] (۱) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ التَّيْسِيُّ، حَدَّثَنَا عَلَاذُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا بِشِيرُ بْنُ الْمَاجِرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَدِيثٍ، يَقَالُ لَكُمْ قَوْمٌ صَغَارُ الْأَعْيُنِ يَقْنُ التُّرْكَ، قَالَ: "تَسُوفُونَهُمْ ثَلَاثَ مَرَارٍ حَتَّى تُلْجِقُوهُمْ بِمِزْرَةِ الْعَرَبِ قَامًا فِي السِّبَاةِ الْأُولَى فَيُجْبَوْنَ مِنْ هَرَبٍ مِنْهُمْ، وَأَمَّا فِي الثَّانِيَةِ فَيُجْبَوْنَ بَعْضٌ وَبِهِلِكَ بَعْضٌ، وَأَمَّا فِي الثَّالِثَةِ فَيُضْطَلَمُونَ أَوْ كَمَا قَالَ."

د عبداللہ بن بریدہ رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ په هغه حدیث کښې فرمائیلي دي په کوم کښې چه دا جمله ده چه ستاسو سره به وړو وړو سترگو والا جنگ کوي، یعنی ترکیان اوبیانی اوفرمايل چه تاسو به دوی لره درې پيري په شاه وتمبوی تردې چه دجزیره العرب کناري ته به ئې اورسوئ نو په اولنی مرحله کښې چه څوک ددوی نه وتختي نو دي به نجات بیاموي او په دویمه مرحله کښې به بعضی خلق بچ شي او بعضی به هلاک شي او په دریمه مرحله کښې به د تمامو خلقو جرړي وویستلي شي.

قوله: « قَالَ » تَسُوْقُوْنَهُمْ ثَلَاثَ مَرَارٍ حَتَّى تُلْحِقُوْهُمْ بِجَزِيْرَةِ الْقَرْبِ فَأَمَّا فِي السَّيَاقَةِ الْأُولَى فَيَنْجُو مَنْ هَزَبَ مِنْهُمْ وَأَمَّا فِي الثَّانِيَةِ فَيَنْجُو بَعْضٌ وَيَهْلِكُ بَعْضٌ وَأَمَّا فِي الثَّالِثَةِ فَيُضْطَلَمُونَ. « الخ » رسول الله ﷺ اوفرمايل چه تاسو به راکاږی دوی لره درې کرته، په مظاهر حق کښ دی: راکاږی به تاسو دوی درې کرته یعنی یعنی هغوی به مغلوب او مقهور شی او ستاسو په تختولو سره به په تیخته شی تردې چه تاسو به ئې راورسوئ جزیره عرب ته اه پس بهر حال په اول خل رابښکلو سره یعنی اول حمله کښ چه کوم خلق د ترکیانو نه وتختي هغوی به خلاصی بیا مومی، اوبهر حال په دویمه حمله کښ به بعض ترکیان هلاک شی، اوبعض به نجات بیا مومی، او بهر حال په دریمه حمله کښ به د هغوی استیصال او کړې شی، په مظاهر حق کښ دی او هم په دې باندي (بهر حال) په دریم خل رابښکلو باندي به پرې کړې شی او د جرړې نه به ختم شی.

د حدیث الباب او د مسند احمد په روایت کښ تخالف:

تنبیه: حضرت په بذل کښ صاحب د عون المعبود نه نقل کړی دی چه د ابوداؤد په دې حدیث کښ او د مسند احمد په حدیث کښ تخالف دي ښکاره، ځکه چه د مسند احمد د روایت سیاق هغه په دې باندي دلالت کوی چه رابښکونکی به ترک وی، مسلمانان چه کوم هغوی لره درې کرته راکاږی تردې چه هغوی به د جزیره عرب سره لاحق کړی، او امام قرطبی رحمته الله علیه د مسند احمد د حدیث په باره کښ فرمائی اسناده صحیح..... صاحب د عون فرمائی چه زما په نزد د مسند احمد روایت صحیح دي او د ابوداؤد روایت په ظاهر کښ وهم دي، د یو راوی نه په دې کښ وهم واقع شوې دي.

تعریف د صاحب البذل رحمته الله علیه په باره د عون المعبود کښ:

د دې نه پس صاحب د عون د مسند احمد د روایت مضمون لره په مختلفو وجوه سره موید کړې دي: منها وقوع قصه فتنة التتار على حسب ما وقع في حديث احمد مفصلا: فجزاء الله تعالى خير الجزاء وهذا عندي كما قال، والله تعالى اعلم ومن شاء التفصيل فلينظر عون المعبود اه (۱) دا د حضرت سهارنپوری حق پرستی او انصاف خوښول دی والحق احق ان يتبع..... گینې زمونږ حضرت د صاحب عون نه الله پاک دي په هغوی رحم او کړی خفه شان وو د هغوی د ژبې د اوږدوالي او د ائمه احناف سره د گستاخانه معاملې د وجې نه، الله پاک دي مونږ ته هم د خپلو اکابرینو په نقش قدم باندي د تلو توفیق راکړی.

۱ د ابوداؤد د دې روایت په آخر کښ دی: او كما قال په دې باندي صاحب د عون المعبود لیکلي دي: وهذا يدل على ان الراوي لم يضبط لفظ الحديث ولذا رجعت رواية احمد اه

باب فی ذکر البصرة

باب د بصرې د ښار بیان

[۴۳۰۶] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُمَهَانَ، حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَنْزِلُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي بِغَائِطِ يَسْمُوْنَهُ الْبَصْرَةَ عِنْدَ نَهْرِ يُقَالُ لَهُ: دِجْلَةُ يَكُونُ عَلَيْهِ جَسْرٌ يَكْثُرُ أَهْلُهَا وَتَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُهَاجِرِينَ»، قَالَ ابْنُ يَحْيَى: قَالَ أَبُو مَعْمَرٍ: وَتَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُسْلِمِينَ فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضَ الْوُجُوهِ صِغَارُ الْأَغْنِي حَتَّى يَنْزِلُوا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ، فَيَتَفَرَّقُ أَهْلُهَا ثَلَاثَ فِرَقَةٍ يَأْخُذُونَ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَالْبَرَكَةِ وَهَلَكُوا، وَفِرَقَةٌ يَأْخُذُونَ لِأَنْفُسِهِمْ وَكَفَرُوا، وَفِرَقَةٌ يَجْعَلُونَ ذُرَابَهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ وَيَقَاتِلُونَهُمْ وَهُمْ الشُّهَدَاءُ.

مسلم بن ابی بکره دخپل پلار نه روایت کوي فرمائی چه رسول الله فرمائیلى دى زما دامت څه کسان به جوري زمکې ته لاړ شي کوي ته چه بصره وئيلې شي اوديو داسې درياب خواته به ورشي کوم چه په دجله باندې ياديري او په دې باندې به پوپل وي اوددې آبادي به زياته وي ، ابن يحيى وائى ابومعمر وئيلى دى چه دغه آبادي به دمسلمانانو دعلاقتي دښارونو وي اوکله چه آخره زمانه شي نو هلته به د ترکيانو دنیکه قنطورا اولاد راشي کوم چه به د پلنومخونو او وړو سترگو والا وي تردې پورې چه دغه خلق به ددې نهر غاري ته راورسيږي اوددې ځانې خلق به جدا جدا شي اودرې ډلي به شي په دوى کښې به يوي ډلي دغوا لکئ نيولي وي اود ميدان نه به وتښتي او هلاک به شي اوبله ډله به د خپل ځان دبيج کولو دپاره کافره شي اوددغه خلقونه به يوه بله ډله دخپل ځان نه شاته خپل اولاد پريږدي اوجنگ به کوي اوددغه دشهيدانودله ده.

(قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « يَنْزِلُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي بِغَائِطِ يَسْمُوْنَهُ الْبَصْرَةَ عِنْدَ نَهْرِ يُقَالُ لَهُ دِجْلَةُ يَكُونُ عَلَيْهِ جَسْرٌ يَكْثُرُ أَهْلُهَا وَتَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَتَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُسْلِمِينَ فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضَ الْوُجُوهِ صِغَارُ الْأَغْنِي حَتَّى يَنْزِلُوا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ »)

شرح الحديث الطويل :

د دې باب په اول حديث کښ د بغداد او په دويم حديث کښ د بصرې حال ذکر شوې دې، په اول حديث کښ په بغداد کښ په شروع کښ د مسلمانانو د آباديدلو او د هغوی د کثرت، او په آخر زمانه کښ دهغې دتباهي او بربادۍ ذکر دې، دحديث ترجمه دا ده سيدنا ابوبکره رضي الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل هغوی اوفرمايل چه زما د امت څه خلق به يوي ښکته زمکې ته کوز شي چه د هغې نوم به بصره وي د يو نهر په غاړه چه هغې ته دجله وائى «دجله چونکه په بغداد کښ ده نه په بصره کښ لهذا په دې حديث کښ به دا وئيلې شي چه د بصرې نه مراد معروف بصره نه ده بلکه باب بصره چه په بغداد کښ ده» په

دې نهر باندې به يو پل وي، د دې ښهر آبادي به ډيره زياته وي، يعنې مسلمانان، او هغه ښهر به د مهاجرينو د ښهرونو نه وي، او دويم راوي اووي چه د مسلمانانو د ښهرونو نه به وي، وړاندې چه به په هغوی باندې به انقلاب راشي د هغې ذکر دې او دا پوره حديث د پيشن گوښ او د اخبار بالغيب د قبيل نه دې، چه كله روستو زمانه راشي نو په دې باندې به بنو قنظنوراء راشي يعنې تاتار د مقابلي دپاره د پلنو مخونو او وړو سترگو والا تردې چه هغوی به کوز شي او پړاؤ به واچوي د نهر دجله په غاړه باندې.

قوله: ﴿فَيَتَفَرَّقُ أَهْلُهَا ثَلَاثَ فِرْقٍ فِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَالْبُرْيَةِ وَهَلَكُوا وَفِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ لَأَنفُسِهِمْ وَكَفَرُوا وَفِرْقَةٌ يَجْعَلُونَ ذُرَارِيَهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ وَيَقَاتِلُونَهُمْ وَهُمْ الشُّهَدَاءُ﴾

يعنې كله چه بنی قنظنوراء د مقابلي دپاره راشي نو د دې ښهر مسلمانان به په درې فرقو کښ تقسيم شي، يو جماعت خو به داسې وي چه د غويانو په لکو پسې به شي او ځنگل ته به لاړ شي، يعنې د جهاد او مقابلي نه بچ کيدو سره به زميندارو کښ مشغول شي او هلاک به شي، يعنې په خپل مقصد کښ به کامياب نه شي، او يوه ډله د چا په تقدير کښ چه الله پاک ليکلې دي هغوی به واخلې يعنې کفر او ارتداد لره، والعاذ بالله تعالی.... او يوه ډله به هغه وي کوم چه به خپلو زنانو لره په کورونو کښ پريخودلو سره هغوی سره (بنو قنظنوراء) سره قتال کوي او هم دا خلق به شهيدان وي.

په مظاهر حق کښ دي: بنو قنظنورا يعنې ترک دا نوم دې د هغوی د نيکه، چه ټول ترک د هغه د اولاد نه دي او په هغې کښ دا هم دي: په دې قضيه کښ کومه چه په حديث کښ ښکاره ذکر ده نوم د بصري دې، او علماء کرامو ويلي دي چه مراد د دې نه بغداد دې په دې دليل سره چه دجله او پل په بغداد کښ دي، نه په بصره کښ، او د بغداد ښهر د رسول الله ﷺ په زمانه کښ په دې هيئت باندې چه اوس دې نه وو بلکه کلی وو، متعدد و متفرق د مضافاتو د بصري نه او منسوب دهغې طرف ته، او رسول الله ﷺ د هغې نه د معجزې په طور خبر ورکړو د هغې د جوړيدو په دې وجه ئې او فرمائيل په لفظ د استقبال سره، چه وي به هغه ډير لوئي ښهر د مسلمانانو په ښهرونو کښ، او ډير به وي د هغې اوسيدونکي، او دا هم ده چه چترک بصري د جنگ او قتل دپاره په دې مخصوص کيفيت سره چه ذکر شو نه دې راغلي او اهل تواريخ هغه نه دي نقل کړي، خو بغداد ته به يقيني راغلي دي لکه چه معروف او مشهور دي.

[۴۳۰۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الصَّامِدِ، حَدَّثَنَا مُوسَى الْحَنَاطِ، لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا ذِكْرَهُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: "يَا أَنَسُ إِنَّ النَّاسَ يُخَصِّرُونَ أَمْصَارًا وَإِنْ مَضَى مِنْهَا يُقَالُ لَهُ: الْبَصِيرَةُ أَوِ الْبَصِيرَةُ فَإِنْ أَنْتَ مَرَرْتَ بِهَا أَوْ دَخَلْتَهَا فَإِيَّاكَ وَسِبَاغُهَا وَكِلَاءُهَا وَسُوقُهَا وَبَابُ أَمْرَائِهَا وَعَلَيْكَ بِضَوَائِجِهَا فَإِنَّهُ يَكُونُ بِهَا عَسْفٌ وَقَذْفٌ وَرَجْفٌ وَقَوْمٌ يَبْهَتُونَ بِصُحُوفٍ قِرْدَةٍ وَخَنَازِيرٍ".

دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دي اي انس خلق به

(۱): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۶۱۶) (صحيح)

ښارونه جوړوي او هم ددې ښارونو یو ښار کوم ته چه بصره وئیلې شي پس که چرې ته ددې ښار نه تیر شي یا دې ښار ته لار شي نو ددې ښار د ښوره زمکې نه او دکلاء مقام نه او ددې دبازار نه او ددې ښار د دولت مندو خلکو د دروازو نه او ته ددې ښار روښانه ځایونه اختیار کړه ځکه چه په دې ښار کېښې دننه په ځمکه کېښې د ښخیدلو او د کانرو وریدل او د زلزلي غذاب به وي، او یو قوم به شپه تیره کړي یعنی په صحیح حالت کېښې به اوده شي مگر سحر به هغوی خنزیران او شادوگان شوي وي.

قوله: « عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ لَهُ « يَا أَنَسُ إِنَّ النَّاسَ يُمَصِّرُونَ أَمْصَارًا وَإِنَّ مِصْرًا مِنْهَا يُقَالُ لَهُ الْبَصْرَةُ أَوِ الْبَصِيرَةُ فَإِنْ أَنْتَ مَرَرْتَ بِهَا أَوْ دَخَلْتَهَا فَلْيَاكُ وَبِإِخْوَانِهَا وَكَلَاءِهَا وَسُوقِهَا وَتَابَ أَمْرُهَا وَعَلَيْكَ بِضَوَاحِيهَا فَإِنَّهُ يَكُونُ بِهَا خَسْفٌ وَقَذْفٌ وَرَجْفٌ وَقَوْمٌ يَبِيتُونَ يُصْبِحُونَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ »

انس بن مالک رضي الله عنه فرمائی چه یو ځل رسول الله ﷺ ماته او فرمائیل چه خلق به ډیر ښهرونه جوړ کړي او په هغې کېښ به یو ښهر داسې وی چه هغې ته بصره وئیلې شي پس که ته په هغې باندې ورتیر شي نو ځان بچ کوه د هغه زمکې د شور نه او د هغې د مقام کلاء نه. کلاء په تشدید او تخفیف دواړو طریقو سره منقول دي یعنی کلاء په وزن د کتان، او کلاء په وزن د کتاب، کلاء گودی (بندرگاه) ته وئیلې شي او په بصره کېښ د یو ځانې نوم هم دي. او ځان بچ کړه د هغې د بازار نه او د هغه ځانې د امیرانو د دروازي نه، ضواحي د ضاحیه جمع ده، د ښهر نه بهر د هغې فراخه حصه، او لیکلې ئې دی چه په بصره کېښ د یو خاص ځانې نوم هم دي په مظاهر حق کېښ دی «وعلیک بضواحيها» او لازم اونیستی د هغې غاړو لره چه نوم د هغې ضواحي دي، ضواحي جمع د ضاحیه ده په معنی د غاړې د زمکې چه ښکاره او فراخه وی د نمر دپاره او ضاحیه البصرة نوم د یو ځانې دي په هغې کېښ او بعضو وئیلې دی چه مراد د دې نه د هغه ځانې غرونه دی او امر دي په گوټ کېښ د کیناستلو. (وراندې رسول الله ﷺ د دې مواضع مذکوره نه د بچ کیدو وجه دا بیان فرمائیلې ده چه) هلته به خسف او قذف یعنی د اسمان نه د کانرو وریدل، او رجف یعنی زلزلي واقع کیږي او مسخ هم، خلق به شپه تیروي او صبا کوی به په داسې حال کېښ چه د بیزوگانو او خنزیرانو په شکل کېښ به وی یعنی ځوانان به ئې بیزوگان شي او بوډاگان به ئې خنزیران، په دې حدیث کېښ د مغروفي بصرې ذکر دي چه مسلمانان به دې لره جوړوي او آبادوي به ئې، بصر ښهر چه کوم ځانې کېښ آباد دي هغه حضرت عتبه به غزوان په خلافت فاروقی کېښ فتح کولو سره ښهر جوړ کړې وو د هغې د فتح کولو ذکر د شمائل ترمذی په یو روایت کېښ ضمنا راغلې دي (۱) په دې حدیث کېښ د خسف او مسخ ذکر دي چونکه د نورو احادیثو نه معلومیږي چه خسف او مسخ به په قدریه کېښ وی چه د هغې نه گنرلې شي چه دلته به په بصره کېښ هغه وخت قدریه وی، په مظاهر حق کېښ دی چه په دې ځایونو کېښ به خسف

(۱) په آخر د شمائل کېښ باب ماجاء فی عیش النبی ﷺ کېښ په روایت د خالد بن عمیر وشوئس ابوالرقاد د دي رواية مضمون په خصائل نبوی کېښ کتلې شي

وغیره کیدې شی چه وی، په سبب د خبائثت د هغوی او په بازارونو کښ به وی په سبب د غفلت یا د وجې د کثرت لغو نه یا فساد د عقود او د بادشاهانو وغیره په دروازو باندې په سبب د کثرت ظلم.

[۴۳۰۸] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ صَالِحٍ بْنُ دُرْهَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: انْطَلَقْنَا حَاجِينَ فَإِذَا رَجُلٌ فَقَالَ لَنَا: إِلَى جَنَّتِكُمْ قَرْيَةٌ يُقَالُ لَهَا الْأُبْلَةُ؟ قُلْنَا: نَعَمْ، قَالَ: مَنْ يَغْتَمِنُ لِي مِنْكُمْ أَنْ يُصَلِّيَ لِي فِي مَسْجِدِ الْعَشَارِ رَكْعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعًا يَقُولُ: هَذِهِ لِأَبِي هُرَيْرَةَ، سَمِعْتُ خَلِيلِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ لَا يَقُومُ مَعَهُ شُهَدَاءُ بَدْرٍ غَيْرُهُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا الْمَسْجِدُ مِمَّا يَلِي النَّهْرَ.

د صالح بن درهم رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه مونږ د حج په نیت باندې روان شوي وونو هلته زمونږ سره اچانک یو کس ملاو شو اومونږ ته ئې وویل چه ستاسو طرف ته یو کلي دي ابله ورته وئيلي شي مونږ ورته وویل هونوده وویل چه په تاسو کښې به ماته څوک ددې خبرې ذمه واري وکړي چه هغه زما دپاره په مسجد عشار کښې دوه یا څلور رکعتونه مونږ وکړي اوداسې اوواښی چه ددې ثواب د ابوهریره رضي الله عنه دپاره دي ځکه چه مادخپل دوست محمد رضي الله عنه نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې یقینا د قیامت په ورځ به الله تعالی د مسجد عشار نه خپل شهیدان راپورته کړي په داسې حال کښې چه ددوی نه به علاوه دبدر شهیدانو سره به هیڅ څوک راپورته نکړي شي. امام ابو داود فرمائی چه دا مسجد نه رته نژدې دي.

مضمون الحديث او د عبادت بدنيه د وصول ثواب دليل :

قوله: (قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ انْطَلَقْنَا حَاجِينَ فَإِذَا رَجُلٌ فَقَالَ لَنَا إِلَى جَنَّتِكُمْ قَرْيَةٌ يُقَالُ لَهَا الْأُبْلَةُ قُلْنَا نَعَمْ.... الخ)

د دې حديث ترجمه مونږ د مظاهر حق نه کوو په هغې کښ دی : او روایت دې د صالح بن دينار تابعی نه هغوی فرمائی چه مونږ د حج کولو دپاره د بصرې نه مکې معظمې ته لاړو پس ناگهانه هلته یو سړې ولاړ وو یعنی سیدنا ابوهریره رضي الله عنه، پس هغوی مونږ ته اووې چه آیا ستاسو د ښهر په طرف کښ یو کلي شته چه هغې ته ابله (د همزه او باء په پېش او په تشدید د لام سره دا د یوې قریبې نوم دي چه مشهوره ده او بصرې ته نژدې ده) مونږ اووې او شته، هغوی اوفرمائیل په تاسو کښ څوک متکفل کیږي زما دپاره چه زما دپاره مونږ اوکړی یعنی زما نیت پکښ اوکړی (مسجد عشار) کښ دوه رکعتونه یا څلور رکعتونه او دا اوانی چه د دې مونږ ثواب زه بخښم ابوهریره رضي الله عنه ته (عشار نوم دي د مسجد چه په ابله کښ دی په هغې کښ د برکت د حصول دپاره مونږ کولې شي) واوریدل ما د خپل حبیب نه چه ابو القاسم رضي الله عنه دي چه یقینا الله پاک به اوچت کړی د مسجد عشار نه د قیامت په ورځ شهید، نه به پاسی یعنی د قبرونو نه یا په مرتبه کښ د بدر د شهیدانو سره نه غیر د دوی نه، او دا لوثې تعریف دي ددې جماعت چه د بدر د شهیدانو برابر دی، او دا نه ده معلومه چه هغوی به د دې امت په شهیدانو کښ وی یا که د نورو امتونو د شهیدانو نه به وی، پس

۱: تقدربه ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۵۱) (ضعیف)

چه هر کله دا مسجد داسې فضیلت او شرف لری نو په هغې کښ مونځ ادا کول فضیلت عظیم او ثواب عظیم لری.

په مقام مقدس کښ د مونځ وغیره عباداتو فضیلت :

او د دې نه معلومېږي چه مونځ ادا کول په مقدس مقاماتو کښ او په هغې کښ دینی عبادت کول لوڼې فضیلت لری او بخښل چاته د عبادت بدنی که هغه ژوندی ته وی او که مړ ته جائز دی او رسیږي او اکثر علماء په دې باندې دی، او د عبادت مالیه بخښل په اتفاق سره جائز دی. اه

قوله: « قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا الْمَسْجِدُ مِمَّا يَلِي النَّهْرَ » مصنف رحمته الله فرمائی چه دا مسجد العشار د نهر فرات کوم چه بصره کښ دې متصل واقع دې.

بَابُ النَّهْيِ عَنْ تَرْكِ الْحَبْشَةِ

باب د حبشیا نوییان

[۴۳۰۹] حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حَنِيْفٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "اتْرَكُوا الْحَبْشَةَ مَا تَرَكُوكُمْ فَإِنَّهُ لَا يَسْتَخْرِجُ كَنْزَ الْكُفَّةِ إِلَّا ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبْشَةِ".

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی په حبشیانو باندې تعارض مه کوی ترڅو چه دوی ستاسو سره جنگ نه وي کړي ځکه چه دبیت الله شریف خزانی ددې حبشیانو نه علاوه بل څوک نشي ویستلی کوم چه دور وپنډر والاوي.

« اتركوا الحبشة ما تركوكم فإنه لا يستخرج كنز الكفة إلا ذو السوئقتين من الحبشة »

شرح الحديث :

عبد الله بن عمر رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوی چه هغوی او فرمائیل چه تاسو حبشیان پرېږدئ او هغوی سره کار مه ساتئ ترڅو چه تاسو سره کار نه ساتئ او تعرض نه کوی تاسو سره ځکه په تحقیق سره شان دا دې چه نه به اوباسی د کعبې خزانه مگر یو سړې صاحب دوه نرو پنډو والا، چه د حبشو نه به وی، دغه امیر به د حبشې وی، یا ددې نه مراد د حبش لښکر دې، او سویقه تصغیر دې د ساق، ددې معنی ده پنډی، او پنډی د حبشو اکثر نړی او باریک وی.

(د کعبې د خزانی نه مراد)

او مراد د گنج (خزانی) نه هغه گنج دې کوم چه د کعبې نه لاندې ښخ دې، بعضو وئیلې دی چه مخلوق دې په هغې کښ، او بعضو وئیلې دی چه د دې نه مراد هغه مال دې کوم چه د نذرانی په طور راځی خادم ئې هلته جمع کوی.

(حرم خود امن خانی دې نو دا واقعه څنگه راپېښیدې شی؟)

او په حدیث کښ چه دا راځی چه خرابوی به کعبې لره ذوالسویقتین دا د الله پاک د قول سره

معارض نه دي چه «حرما امانا» خكه چه دا به قيامت ته نزدې وي هغه وخت چه پاتې به نه شي هيڅوك الله الله ونيلو والا، او ظاهره دا ده چه الله پاك دا حرم بامن شميرلې دي په اعتبار د غالب احوالو لكه چه دلالت كوي په دي باندې قضيه د ابن الزبير رضي الله عنه او د قرامطه او ددي په شان، يا مردا د حرام د بامن گرځولو نه دا دي چه الله پاك حكم فرمائيلې دي چه هغوي دي په امن باندې ساتي خلقو لره او تعرض دي نه كوي د چا سره په دي كېنې پس منقول دي چه رئيس د زندافه يعنې د قرامطه نه په داسې حال كېنې چه كله هغه فساد او كړو په قتل كولو د خلقو او په خرابولو د بشهرونو (يعنې چه د قتل او فساد كولو نه فارغ شو نو هغه اووي) چه چرته دي د الله پاك كلام چه «من دخله كان امانا» پس بعض اهل توفيق ورته اووي چه د دي معنی دا ده چه امن وركړئ په دي كېنې هغه چاته چه داخل شي دي ته د قتل او لوټ دپاره او د هغه سره تعرض مه كوي.

باب أَمَارَاتِ السَّاعَةِ

باب د قيامت د علاماتو بيان

امارات جمع د اماره ده په فتح د همزي سره لكه علامه لفظا او معنا او اماره په كسري د همزي سره يعنې امامت لفظا او معنا.

[۴۳۱۰] (۱) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَبِي حَبَّانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ إِلَى مَرْوَانَ بِالْمَدِينَةِ فَمِعْمُوهُ يُحَدِّثُ، فِي الْآيَاتِ أَنْ أَوَّلَهَا الدَّجَالُ قَالَ فَانصَرَفْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو فَحَدَّثَنِي، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَمْ يَقُلْ شَيْئًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «إِنَّ أَوَّلَ الْآيَاتِ خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا أَوِ الدَّابَّةُ عَلَى النَّاسِ ضُحًى فَأَيُّهُمَا كَانَتْ قَبْلَ صَاحِبَتِهَا فَأَلَاخْرَى عَلَى آثَرِهَا»، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَكَانَ يَقْرَأُ الْكُتُبَ وَأُظُنُّ أَوَّلَهَا خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا.

دابوزرعه نه روايت دي فرمائي چه په مدينه كېنې مروان ته يوڅو كسان راغلل هغوي دمروان يو حديث واوريډر كوم چه هغه بيانولو چه د قيامت د ټولونه مخكښ مخه د دجال راوتل دي ماچه دا واوريډل نو عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه ته لارم او ماورته ددي خبرې بيان وكړو عبد الله او وئيل هيڅ شي نه دي وئيلي مادنبی عليه السلام نه اوريډلي دي چه فرمائيل شي يقينا اوله علامه د قيامت په ښكاره كيدو كېنې دمغرب دطرف نه دنمر راختل دي يا دخلقو په نمر كېنې دودريدو په وخت كېنې د دابة الارض راوتل دي په دي دواړو كېنې چه هر يوشي مخكېنې شي نوبل به ورپسې ډير نزدې وي او عبد الله به تورات او انجيل لوستلو هغه او وئيل زماخيال دي چه د قيامت دراتلو دټولونه مخكښ نخه دمغرب دطرف نه دنمر راختل دي.

قوله: «جَاءَ نَفَرٌ إِلَى مَرْوَانَ بِالْمَدِينَةِ فَمِعْمُوهُ يُحَدِّثُ فِي الْآيَاتِ أَنْ أَوَّلَهَا الدَّجَالُ قَالَ فَانصَرَفْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو فَحَدَّثَنِي فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَمْ يَقُلْ شَيْئًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنَّ أَوَّلَ الْآيَاتِ خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا أَوِ الدَّابَّةُ عَلَى النَّاسِ ضُحًى فَأَيُّهُمَا كَانَتْ

(۱) صحيح مسلم للفتن ۲۳ (۲۹۴۱)، سنن ابن ماجه للفتن ۳۲ (۶۰۶۹)، (تحفة الأشراف: ۸۹۵۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۴/۲، ۲۰۱) (صحيح)

قَبْلَ صَاحِبَتِهَا فَلَا أُخْرَى عَلَى أَثَرِهَا». قَالَ عَبْدُ اللَّهِ... الخ

مضمون الحديث :

ابوزرعه فرمائی چه خه خلق مدینې طیبې ته د مروان خوا له راغلل نو هغوی د هغه نه واوریدل چه هغه د علامات قیامت په باره کښ بیانول چه په هغه علاماتو کښ اول علامت خروج الدجال دی، ابوزرعه فرمائی چه د دې نه روستو زه عبدالله بن عمرو رضی الله عنه ته لارم ما هغوی ته د دې ذکر او کړو نو هغوی او فرمائیل چه مروان چه خه اووې هغه هیڅ هم نه دی، یعنی غیر معتبر دی، ځکه چه ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلې دی چه اولنئ علامه راختل د نمر دی د مغرب نه یا خروج الدابة چه د چاشت په وخت باندې به وی او په دواړو کښ چه کوم یو علامت هم اول او موندلې شی دویم به د هغې نه روستو وی.

سیدنا عبدالله بن عمرو رضی الله عنه خپله رائي بیانوی چه زما دا گمان دې چه اول به طلوع الشمس من المغرب وی د دې نه پس به خروج الدابة وی، «وكان يقرأ الكتب» دا جمله معترضه ده چه د هغې قائل ابوزرعه دې هغوی دا بیانوی چه چونکه عبدالله بن عمرو رضی الله عنه به مخکښ کتابونه تورات او انجیل وغیره لوستل نو کیدې شی چه دهغوی دا رائي دهغې مطابق وی. حاصل د حدیث دا شو مروان اول الایات خروج الدجال ته اووې، او عبدالله بن عمرو رضی الله عنه د دې په ځانې طلوع الشمس من مغربها ته اووې، او علماء کرامو فرمائیلې دی چه دواړه خبرې په خپل ځانې باندې صحیح دی.

په اصل کښ علامات قیامت په دوه قسمه دی، یو آیات قرب الساعة، او دویم آیات وقوع الساعة، د مروان مراد اول قسم د علامت نه دې او هغه صحیح دې او د صحابی سیدنا عبدالله بن عمرو رضی الله عنه مراد دویم قسم دې او هغه واقعی طلوع الشمس من مغربها دې، د دې نور وضاحت په بذل کښ ذکر دې هغه دې او کتلې شی. والحديث اخرجه مسلم وابن ماجه، وليس في حديث ابن ماجه قصة مروان يتحدث، قاله المنذري.

[۴۳۱۱] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَهَنَادٌ، الْمَعْنَى، قَالَ مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، حَدَّثَنَا قُرَاتُ الْقَرَّازِ، عَنْ عَامِرِ بْنِ وَائِلَةَ، وَقَالَ هَنَادٌ، عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ، عَنْ حُدَيْفَةَ بْنِ أَبِي سَيْدٍ الْغِفَارِيِّ، قَالَ: كُنَّا قُعُودًا نَحْدُثُ فِي ظِلِّ غُرْفَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرْنَا السَّاعَةَ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَنْ يَكُونَ أَوْلَى تَقُومَ السَّاعَةُ حَتَّى يَكُونَ قَبْلَهَا عَشْرُ آيَاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ وَخُرُوجُ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ وَالذَّجَالُ وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَالْذَّخَانُ وَثَلَاثَةُ خُسُوفٍ: خُسُوفٌ بِالْمَغْرِبِ، وَخُسُوفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخُسُوفٌ بِهَيْزِرَةِ الْعَرَبِ، وَآخِرُ ذَلِكَ تَخْرُجُ نَارٌ مِنَ الْيَمَنِ مِنْ قَعْرِ عَدَنَ تَسُوقُ النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَرِ".

د حذیفه بن امید الغفاری رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه مونږ د نبی صلی الله علیه و آله د کور مبارک سوري ته ناست وو او د قیامت ذکر مو کولو په دې دوران کښې زمونږ اوازونه تیز شول یعنی شور او غوغا جوړه شوه نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل قیامت دهغه وخته پورې هیڅ کله نه قائمیري ترخوچه د دینه مخکښې لس علامات ښکاره نشي (۱) د مغرب د طرف نه د نمر

(۱) صحیح مسلم للفتن ۱۳ (۲۹۰۱)، سنن الترمذی للفتن ۲۱ (۲۱۸۳)، سنن ابن ماجه للفتن ۲۸ (۴۰۴۱)، (تحفة الأشراف: ۳۲۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷/۴) (صحیح)

راختل (۲) د دابة الارض ظاهریدل (۳) د یاجوج ماجوج وتل (۴) د دجال وتل (۵) د اسمان نه د عیسی علیه السلام راتلل (۱) لوگي شروع کیدل (۷) په درې خایونو کښې په زمکه کښې د ویدل (۸) یعنی په مشرق او مغرب کښې (۴) اود عربو په جزیره کښې د زمکې رابښکل (۱۰) اود دې ټولو په اخر کښې د اور راوتل د یمن د زمي نه د عدن په ژور والي کښې هغه اور کوم چه به خلق د حشر میدان ته راشي.

قوله: «فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَنْ تَكُونَ - أَوْ لَنْ تَقُومَ - السَّاعَةُ حَتَّى يَكُونَ قَبْلَهَا عَشْرُ آيَاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ وَخُرُوجُ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ وَالذُّجَالُ وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَالْذُّخَانُ وَثَلَاثُ خُسُوفٍ خَسَفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسَفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسَفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ تَخْرُجُ نَارٌ مِنَ الْيَمَنِ مِنْ قَعْرِ عَدَنَ تَسُوقُ النَّاسَ... الخ»

د علامات قیامت ترمینځه ترتیب :

رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د قیامت د واقع کیدو نه مخکښ د دې لسو ذکر کړي شوو علاماتو موندلې کیدل ضروري دی، په بذل کښ لیکلې دی چه په دې حدیث کښ دا علامات عشره د وقوع د ترتیب په لحاظ سره ذکر نه دی بلکه غیر مرتب مذکور دی (۱) ترتیب په دې کښ داسې دې چه د دې لسو نه (اولا خسوفات ثلاثة ثم خروج الدجال ثم نزول عيسى ثم خروج ياجوج وماجوج، ثم الريح الذي تقبض عندها ارواح اهل الايمان ثم طلوع الشمس من مغربها ثم خروج الدابة الارض، قلت والا قرب في مثله التوقف والتفويض الى عالمه (فتح الودود) او د دې نه پس حضرت فرمائی : المناسب ان يذكر الطلوع وخروج الدابة قبل الريح .... اهـ.

د دابة الارض او دخان تفسیر :

په مظاهر حق کښ د دابة الارض په باره کښ لیکلې دی چه دا به د مسجد حرام نه راوځي د صفا او مروه ترمینځه او قول د الله پاک : وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ..... محمول دي په دې باندې، او علماء کرامو لیکلې دی چه هغه څاروي دي چه د هغې اورېدوالي به شپته گزه وي او بعضو وئيلې دي چه هغه به مختلف الخلقه وي مشابه به د حیواناتو سره وي او جبل صفا لره شلولو سره به راوځي او هغه سره به د موسی علیه السلام همسا

۱) ځکه چه په دې حدیث کښ طلوع الشمس من المغرب اول او عیسی بن مریم ﷺ روستو ذکر دي حال دا چه د روایت صحیحه نه ثابته ده چه حضرت عیسی علیه السلام چه کله نازل شي نو خلقو ته به د ایمان دعوت ورکوي او خلق به ایمان قبول کړي، او د دې نه په روستو حدیث کښ دا راروان دی چه د طلوع الشمس من المغرب نه پس به ټول خلق ایمان راوړي خو د هغوی دا ایمان به معتبر نه وي، لهذا د دې جواب هم دا دي چه ترتیب د علامات قیامت داسې نه دي کوم چه په دې حدیث کښ ذکر دي، طلوع الشمس من المغرب به روستو موندلې شي او نزول عیسی علیه السلام په دې باندې مقدم دي، په معارف القرآن کښ د روح المعانی نه د دې اشکال جواب هم دا نقل کړي دي چه د طلوع الشمس واقعه د عیسی علیه السلام د تشریف راوړلو نه کافی زمانه روستو ده او هم هغه وخت به د توبې دروازه بنده شي، او علامه بلقینی شافعی د دې یو بل جواب ورکړي دي چه دا هم ممکنه ده چه عدم قبول ایمان د طلوع الشمس من مغربها دا حکم تراخړه پورې باقی نه وي بلکه څه موده پس دا حکم بدل شي او ایمان او توبه قبلیدل شروع شي.

او د سلیمان عليه السلام گوتمه وی او څوک به هم د هغه سره منډه نه شی وهلې، وهی به مومن په همسا سره او لیکي به د هغه په تندي باندې مومن، او مهر به لگوي په کافر باندې په چهارپ سره او لیکي به د هغه په تندي باندې کافر.

او په معارف القرآن ۶/۶۰۵ کښی دی ابن کثیر رحمه الله په حواله د ابوداؤد طیالسی د طلحه بن عمر نه یو اوږد حدیث کښی روایت کړې دې چه دا دابة الارض به مکه مکرمه کښی د کوه صفانه راوځی. او د خپل سر نه به خاورې سندلو سره په مسجد حرام کښی حجر اسود او د مقام ابراهیم ترمینځه راورسیرې، خلق به د هغه په لیدو باندې منډې وهی، یو جماعت به پاتې شی دا دابة به د هغوی مخونه د ستورو په شان روښانه کړی، د دې نه پس به هغه د زمکې طرف ته راوځی د هر کافر په مخ باندې به د کفر نخښه اولگوي څوک به هم د هغه د نیولو نه او تخیدلې نشی، دا به هر مومن او کافر لره پیژنی (ابن کثیر) امام ابن کثیر رحمه الله په دې ځانې کښی د دابة الارض د هیئت او کیفیاتو او حالاتو متعلق مختلف روایات نقل کړی دی چه په هغې کښی اکثر قابل اعتماد نه دی. الی اخره.

او د دخان په باره کښی په مظاهر حق کښی دی: یعنی لوږی چه راوځی به او ډک به شی ترې نه مشرق او مغرب او تر د څلویښتو ورځو پورې به وی او مسلمانان به د زکام وهلو په شان وی، او کافر به په شان د مستون (مدهوش) وی، لکه چه په یو بل حدیث کښی راغلی دی، او په قرآن کریم کښی په سورة دخان کښی راغلی دی: **يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ** هغه هم په دې باندې محمول دې په قول د حذیفه او تابعین (متبعین) د هغه، او د ابن مسعود او په نزد د تابعینو د هغه د دې نه مراد هغه قحط دې کوم چه په قریشو باندې راغلی وو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کښی د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعا سره چه وې فرمائیل یا الله راوله په دوی باندې قحط د اووه کلونو څنگه چه دې په مصریانو باندې راوستلې وو د یوسف عليه السلام په زمانه کښی، الی آخر ما ذکر ۳/۳۵۷...

د دخان په باره کښی د حذیفه بن الیمان او د ابن مسعود رضي الله عنهما د رائي اختلاف مشهور دې په بخاری وغیره کتب حدیث کښی.

والحدیث اخرجه مسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۳۱۲] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي شُعَيْبٍ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقُعَيْلِ، عَنْ عُمَارَةَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَظْلِمَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا أَطْلَعَتْ وَدَآهَا النَّاسُ آمِنٌ مَنْ عَلَيْهَا فَذَاكَ حِينٌ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا" سُوْرَةُ الْأَنْعَامِ آيَةُ ٥٥، الآية.

د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائیلی دی دهغه وخته پورې به

(۱) خاموش به وی، حیران او پریشان او بدحواسه به وی، او تک تور به وی لکه سوزیدلې ایره (مترجم).
(۲) صحیح البخاری/تفسیر القرآن ۷ (۶۳۵)، الرقاق ۴۰ (۶۵۰۶)، الفتن ۲۵ (۷۱۲۱)، صحیح مسلم بالإیمان ۷۲ (۱۵۷)، سنن ابن ماجه/الفتن ۳۱ (۴۰۶۸)، (تحفة الأشراف: ۱۴۸۹۷)، وقد أخرجه: سنن الترمذی/التفسیر ۷ (۳۰۷۲)، مسند احمد (۲۳۱/۲، ۳۱۳، ۳۵۰، ۳۷۲، ۵۳۰) (صحیح)

قیامت قائم نشي ترخوچه نمر د مغرب د طرف نه نوي راختلې کله چه راوخیږي او خلق ئې اوویني نو په دې وخت کښې به په زمکه کښې موجود خلق ایمان راوړي خوداهغه وخت کښې چه یونفس ته به دهغه ایمان فائده نه ورکوي ترخوچه مخکښې ئې ایمان نه وي راوړي او پاتې نیک عملونه نه وي کړي.

قوله: «فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا فَلَذَٰكَ حِينَ (لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا)». (الآيَةُ)

پوره آیت کریمه داسې دې: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا» رسول الله ﷺ فرماني چه په دې آیت کریمه کښ د بعض آیت نه مراد طلوع الشمس من المغرب دې چه دهغې د راتلو نه پس به د توبې دروازه بنده شي کوم سړی چه د دې نه مخکښ ایمان نه وو راوړې او اوس ایمان راوړی نو قبول به ترې نه نه شي، خلاصه دا شوه چه کافر به په خپل کفر سره او فاسق به په خپل فسق او معصیت سره که هغه وخت توبه اوباسی نو هغه به نه قبلېږي، سبب دا دې چه ایمان او توبه صرف هغه وخته پورې قبلېږي ترخوچه هغه د انسان په اختیار کښ وي. او کله چه د عذاب الهی او د حقائق آخرت مشاهده اوشوه نو هر انسان په ایمان راوړلو او د گناه نه په بچ کیدو کښ خپله مجبور شو. د مجبورئ ایمان او توبه قابل قبول نه ده، هم د دې آیت کریمه په تفسیر کښ د رسول الله ﷺ دا ارشاد منقول دې چه کوم وخت د قیامت په آخری نخبو کښ دا نخبه ښکاره شي چه نمر د مشرق په ثاني د مغرب نه راوخی نو د هغې په لیدو سره به د ټول جهان کافر کلمه وئیل شروع کړي او ټول نافرمان به فرمانبردار شي خو د هغه وخت ایمان به قابل قبول نه وي. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب حَسْرِ الْفُرَاتِ عَنْ كَنْزٍ

بابه د فرات نهر نه د خزانو راوتلو بیان

[۴۱۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْكِنْدِيُّ، حَدَّثَنِي عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ السَّكُونِيُّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ غَاوِسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَخْشَعَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَمَنْ حَضَرَهُ فَلْيَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا".

د ابوهريره رضی الله عنه نه روایت دې فرماني چه رسول الله ﷺ فرمانيلی دی نزدې ده چه د فرات نهر د سرو زرو خزانی راسرگندي کړي مگر خوک چه هلته موجود وي هغه دي د دینه څه نه اخلي.

[۴۱۴] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْكِنْدِيُّ، حَدَّثَنِي عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: يَخْشَعُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ.

ابوهريره به د نبی ﷺ نه د تیر شوي روایت په شان روایت بیان کړې دي مگر دا اضافه ئې

(۱) صحيح البخاري/الفتن ۲۴ (۷۱۱۹)، صحيح مسلم/الفتن ۸ (۲۸۹۴)، سنن الترمذي/صفة الجنة ۲۶ (۲۵۶۹)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۶۳)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الفتن ۲۵ (۴۰۴۶)، مسند احمد (۲/۲۶۱، ۳۳۲، ۳۶۰) (صحيح)؛ انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۷۹۵) (صحيح)

کړې ده چه نبی ﷺ او فرمائیل د سرو زرو یو غریبه را ظاهر کړي.
 قوله: « عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « يُوْشِكُ الْفَرَاتُ أَنْ يَخْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا » » او په بل روایت کښ دی « ان يحسر عن جبل من ذهب » او د ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ او فرمائیل چه فرات به اوچوی د سرو زرو د خزانو نه، یعنی د فرات اوبه به اوچې شی او د هغې د لاندې نه به د سرو زرو خزانې راوخی. پس چه څوک هلته حاضر وی هغه له پکار دی چه وانه خلی د هغې نه څکه چه د هغې باعث تنازع او تقاتل دې لکه چه په راروان حدیث کښ راځي، او بعضو وئیلې دی چه په دې وجه دې نه اخلی د دې خزانې نه چه د دې په سبب به آفات او مصیبتونه راځي، او هغه یو نخبه ده د الله پاک د قدرت د نخبو نه، او بعضو وئیلې دی چه سبب ئې دا دې چه دا مال معضوب او مکروه دې په شان د مال د قارون پس د دې نه به انتفاع حرامه وی (مظا هر حق) او د راروان حدیث نه مراد د کوم طرف ته چه اشاره شوې ده هغه دا حدیث دې « لا تقوم الساعة حتى يحسر الفرات عن جبل من ذهب يقتل الناس عليه فيقتل من مائة تسعة وتسعون، ويقول كل رجل منهم لعلی اکون انا الذي انجو » رواه مسلم مظا هر حق ۳۳۵/۲: جنگ به پرې کوی خلق د هغې د حصول دپاره او په اخستلو باندې الخ.
 الحديث الاول اخرجہ البخاری ومسلم والترمذی، والثانی اخرجہ مسلم والترمذی، اخرجہ البخاری تعلیقاً، قاله المنذری.

باب خُرُوجُ الدَّجَالِ

باب د دجال راوتلو بیان

خروج الدجال چه د قیامت د علاماتو نه دې د دې ثبوت د احادیث کثیره نه دې چه د هغې په باره کښ بعض علماء کرامو لیکلې دی چه هغه حد م تواتر ته رسیدلې دی، تردې چه د خروج دجال مسئله د اهل سنت په عقائدو کښ شمار کیږي هم په دې وجه د عقائدو په کتابونو کښ ددې ذکر دې پس په شرح عقائد کښ دی:

« وما اخبر به النبي ﷺ من اشراط الساعة من خروج الدجال ودابة الارض وباجوج وماجوج ونزول عيسى عليه السلام من السماء وطلوع الشمس من مغربها فهو حق الى ان قال والاحاث الصحاح في هذه الاشارات كثيرة جدا وقد روى احاديث مرفوعة والار في تفصيلها وكيفياتها فليطلب في كتب التفسير والسير والتواريخ » په دې کښ د بعض خوارجو، معتزلو او جهمیه اختلاف دې هغوی د دې د وجود نه انکار کړې دې، پس په فتح الباری کښ دی د باب ذکر الدجال په ضمن کښ، وقال القاضي عياض في هذه الأحاديث حجة لأهل السنة في صحة وجود الدجال وانه شخص معين يتلى الله به العباد ويقدره على أشياء كاحياء الميت الذي يقتله وظهور الخصب والأنهار والجنة والنار واتباع كنوز الأرض له وأمره السماء فتمطر والأرض فتنبت وكل ذلك بمشيئة الله ثم يعجزه الله فلا يقدر على قتل ذلك الرجل ولا غيره ثم يبطل أمره ويقتله عيسى بن مريم وقد خالف في ذلك بعض الخوارج والمعتزلة والجهمية فانكروا وجوده وردوا الأحاديث الصحيحة الخ غالباً هم په دې وجه چه

بعض فرقو د دې نه انکار کړې دې مصنف رحمۃ اللہ علیہ د دجال باب په آخر د کتاب کښ د کتاب السنه د لاندې دوباره قائم کړې دې، دې خبرې ته د اشارې کولو دپاره چه اهل سنت د دې قائل دی په خلاف د بعض فرق باطله.

د دجال په باره کښ کوم کوم تحقیقات مطلوب دی :

په فتح الباری کښ بل خائې کښ دی : ومما يحتاج إليه في أمر الدجال أصله وهل هو بن صياد أو غيره وعلى الثاني فهل كان موجودا في عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم أو لا ومتى يخرج وما سبب خروجه ومن أين يخرج وما الذي يدعيه وما الذي يظهر عند خروجه من الخوارق حتى تكثر أتباعه ومتى يهلك ومن يقتله، یعنی د دجال د تحقیق په سلسله کښ چه کوم امور د معلومولو دی هغه دا دی تقریبا لس دولس، بیا په فتح الباری کښ د دې ټولو امورو جواب هم ذکر دې، وړاندې چه په کتاب جساسة کښ کومه قصه راځی په باب فی خبر الجساسة کښ د دې خبرې دلیل دې چه دجال فی الحال په دنیا کښ موجود دې، د رسول الله ﷺ په زمانه کښ هم موجود وو، په بعض جزائرو کښ او دا چه هغه د ابن صياد نه علاوه بل څوک دې د شرح عقائد په شرح نبراس کښ دی : وهل الدجال موجود او يتولد؟ فالصحيح هو الاول... یعنی یو اختلاف دا هم دې چه دجال په دنیا کښ موجود دې یا که په آخره زمانه کښ به پیدا کیږی، او د هغه په باره کښ صحیح هم دا ده چه هغه موجود دې او بیا صاحب نبراس د دې په دلیل کښ د تمیم داری رحمۃ اللہ علیہ حدیث یعنی هم هغه خبر د جساسة ذکر فرمائیلي دې.

د لفظ دجال او مسیح تحقیق :

دجال د دجل نه دمبالغې صیغه ده د دجل معنی ده تغطیه یعنی پټول، دجال ته دجال په دې وجه وائی چه هغه حق لره په باطل باندې پټوی، د دجال معنی د رنگ کونکی هم ده، سیف مدجل وائی هغه تورې ته چه هغې ته د سرو زرو اوبه ورکړې شوې وی، او په اشعة اللمعات کښ دی :

ودجال مشتق از دجل است، ودجل بمعنی خلد ومکر وخداع وتلبیس آید، دجل الحق علی الباطل گویند وقتیکه کسے حق راباطل خلط کند وتمویه نماید، وبمعنی کذب نیز آید، ووجود این معانی در دجال ظاهر است، ومسیح اسم مشترک است میان وے عیسی علیه السلام واكثر آنست که اسم وے رامقید بدجال دارند (مسیح دجال) ودر عیسی علیه السلام مطلق گزارند (مسیح علیه السلام) وعیسی رامسیح ازاں گویند چه چون اکمه وابرص رامسح ولمس کردے به شدے (چه په لاس رابشکلو سره به ئې اکمه او ابرص صحیح او روغ شو) واز جهت ان که از شکم مادر ممسوح برآمد به آلائش وچرک که اطفال رانزد زائیدن باشند وبعضی گویند که یک چشم وے ممسوح وهموار است، وممسوح الوجه ومسیح الوجه کسے راگویند که یک طرف روئے هموار بودو چشم وابرو نباشد ادمختصرا.

[۴۳۱۵] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاشٍ، قَالَ: اجْتَمَعَ حَذِيفَةُ، وَأَبُو مَنْصُورٍ، فَقَالَ حَذِيفَةُ: "لَأَنَا بِمَعَةِ الدَّجَالِ أَغْلَمُ مِنْهُ إِنْ مَعَهُ بَحْرَا مِائِنَ مَاءٍ وَنَهْرَا مِائِنَ نَارٍ فَالَّذِي تَرَوْنَ أَنَّهُ نَارُ مَاءٍ وَالَّذِي تَرَوْنَ أَنَّهُ مَاءُ نَارٍ، فَمَنْ أَذْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَأَرَادَ الْمَاءَ فَلْيَشْرَبْ مِنَ الَّذِي يَرَى أَنَّهُ نَارٌ فَإِنَّهُ سَيَجِدُهُ مَاءً"، قَالَ أَبُو مَنْصُورٍ الْبَذَرِيُّ: هَكَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ.

د رباعي بن حراش نه روایت دې فرماني چه ابو مسعود رضي الله عنه او حذیفه رضي الله عنه یو ځل دواړه یو ځایي شول حذیفه او وئیل د دجال سره چه څه وي زه دهغې متعلق دهغه نه زیات پوهیږم چه داوبو پودریاب به ورسره وي او د اور یو نهر به ورسره وي کوم چه تاسوته اور ښکاري هغه به اوبه وي، نو څوک چه په تاسو کښې ددې حالت سره مخ شي او اوبه څکل غواړي نو دهغه نه دي وڅکي کوم چه ورته اور ښکاري زرده چه هغه به دي لره اوبه بیاموي، ابو مسعود بدرې په اووئیل ما هم دښې عليه السلام نه داسې اوریدلي دي.

قوله: «عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاشٍ قَالَ اجْتَمَعَ حَذِيفَةُ وَأَبُو مَنْصُورٍ فَقَالَ حَذِيفَةُ لَأَنَا بِمَعِ الدَّجَالِ أَغْلَمُ مِنْهُ» شرح الحديث:

یو ځل حذیفه رضي الله عنه او ابو مسعود رضي الله عنه یو ځایي ته راجمع شو نو حذیفه رضي الله عنه او فرمائیل چه د دجال سره چه به کوم څیز وی زه هغه د دجال نه ښه پیژنم چه هغه څه دی. او بیایي او فرمائیل: بیشکه هغه سره به یو نهر د او بو وی او یو د اور، یعنی د اور خندق، پس په هغې کښ چه کوم څیز اور ښکاري هغه به په اصل کښ اوبه وی، او کوم چه خلق اوبه گنړی هغه به په حقیقت کښ اور وی، او بیای هغوی او فرمائیل چه ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه هم دغه شان اوریدلي دي.

اصل کښ دجال به د خپل الوهیت دعوی کوی چه ما خدایي اومنی، نو څوک چه د هغه تصدیق کوی هغه به هغه لره په اوبو کښ داخلوی، او څوک چه د هغه تکذیب کوی هغه به په اور کښ داخلوی، نو د دې په باره کښ دې حدیث کښ دی چه تاسو د هغه تکذیب کوئ او د هغه د اور نه مه ویریرئ هغه به اوبه وی.

په دې کښ شارحینو دوه احتماله لیکلي دي یا خو دا چه دجال به ساحر وی او په خپل جادو سره به داسې ښائی یعنی اور لره اوبه او اوبو لره اور، او یا دا چه الله پاک چه کوم جنت او اور د دجال دپاره مسخر کړې وو الله پاک به د هغې باطن واپس کړی، په حاشیه د بذل کښ دی: واختلف فی هذه الاشياء التي مع الدجال هل هي حقائق ثابتة او ظنونات وتوهمات علی قولین ذکرهما النووي، امام نووی رحمته الله هم دا خبره فرمائیلي ده کومه چه پورته په فتح الباری کښ تیره شوې ده یعنی د دجال په باره کښ د اهل سنت والجماعت عقیده چه د هغې وجود برحق دي او دا چه الله پاک هغه ته د بعض خوارقو قدرت ورکړې دي او د دې نه روستو به بیاد هغه نه دا طاقت سلب کولو سره هغه عاجز کړی، په خلاف د خوارج او جهمییه او بعض معتزله کوم چه بالکل د هغه د وجود نه انکار کوی او په خلاف د جیانی معتزلی او د بعض

(۱) صحیح البخاري لأحاديث الأنبياء ۵۰ (۳۴۵۰) والفتن ۲۶ (۷۱۳۰)، صحیح مسلم للفتن ۲۰ (۲۹۳۴)، (تحفة الأشراف: ۳۳۰۹)، وقد أخرجاه: مسند أحمد (۳۹۹، ۳۹۵/۵) (صحیح)

جهمیه چه هغوی د دجال وجود خو منی خو د کومو خوارق چه به هغه دعوی کوی د هغې هیخ حقیقت نشته، د دې نه پس امام نووی رحمہ اللہ د هغوی د رائي تردید کړې دې او د هغوی د اشکال جواب ئې ورکړې دې فارجم الیه لو شت (نووی ۲/۲۹۷) والحديث أخرجه البخاري ومسلم بمعناه مختصرا ومطولا، قاله المنذري.

[۴۳۱۶] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الْعَلَيْالِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَا بُعِثَ نَبِيٌّ إِلَّا قَدْ أُنْذِرَ أُمَّتُهُ الدَّجَالَ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ إِلَّا وَانَّهُ أَغْوَرُ وَإِنْ رَيْتُمْ لَيْسَ بِأَغْوَرَ وَإِنْ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَكْتُوبًا كَافِرٌ".

دانس بن مالک رحمہ اللہ نه روایت دې فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل هیخ یونبی نه دې رالیږلې شوي مگر هغه خپل قوم د دجال نه پرولې دې کوم چه کانړې او ډیر سخت وړوکی وو نو تاسو خبردار اوسئ هغه کان سې (یوسترگې دې او ستاسو رب کانړې نه دې د دجال ددواړو سترگو په مینځ کښې یعنی په تندي باندې کافر لیکلې شوي وي. قوله: «مَا بُعِثَ نَبِيٌّ إِلَّا قَدْ أُنْذِرَ أُمَّتُهُ الدَّجَالَ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ إِلَّا وَانَّهُ أَغْوَرُ وَإِنْ رَيْتُمْ لَيْسَ بِأَغْوَرَ وَإِنْ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَكْتُوبًا كَافِرٌ»

دجال کوم چه به د اولوهیت دعوی کوی نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه د عوي تردید په داسې طریقه بیان فرمائی کوم چه بالکل ښکاره دلیل دې هغه دا چه هغه به اغور یعنی کانا وی هغه به صرف په یو سترگه باندې گوری په بلې سره نه، او الله پاک اغور نه دې دا خبره ټولو ته معلومه ده، او دویم دا چه د هغه په تندي باندې به کافر لیکلې شوي وي، په دې حدیث کښ دا هم دی چه په تیرو انبیاء علیهم السلام کښ هر نبی خپل امت لره د دهغه د شر نه ویروولې دی، په دې باندې دا اشکال کولې شی چه مخکښ انبیاء علیهم السلام خپل امتونه د دجال نه ولې ویروول حال دا چه په احادیثو کښ دا ثابت ده چه د هغه د خروج نه مخکښ به بعض نور علامات موندلې شی او دا چه هغه لره به عیسی علیه السلام د خپل نزول نه پس قتل کوی، د دې جواب دا ورکړې شوي دې چه مخکښ انبیاء کرامو علیهم السلام ته صرف د فتنه دجال علم ورکړې شوي وو، د هغوی په علم کښ هغه امور نه وو کوم چه به د هغه نه مخکښ موندلې شی، گویا د خروج د وخت او زمانې هغوی ته علم نه وو، بلکه خپله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته هم په شروع کښ معلومه نه وه لکه چه د هغوی د دې قول نه معلومېږي «ان یخرج وانا فیکم فانا حجیجه» الحدیث خو روستو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د هغه د خروج علم ورکړې شوي وو. (بذل عن مرقاة الصعود)

دهدیت په شرح کښ د شارحینو او دحضرت گنګوهی رحمہم اللہ بیله بیله رائي

په حاشیه د بذل کښ دی چه حضرت گنګوهی رحمہم اللہ دا جواب رد فرمائیلې دې لکه چه په الکوکب الدرې کښ دی، په کوکب درې کښ دا ذکر دی چه په احادیثو کښ چه دا راخی چه انبیاء علیهم السلام چه خپل امتونه د فتنه دجال نه ویروولې وو نو د هغې مطلب دا نه دې چه هغوی خپل امتونه د خروج الدجال نه ویروولې وو چه د هغه د راتلو خطر ده دا خبره خو انبیاء علیهم السلام

۱: صحیح البخاري/الفتن ۲۶ (۷۱۳۱) التوحید ۱۷ (۷۴۰۸)، صحیح مسلم/الفتن ۲۰ (۲۹۳۳)، سنن الترمذی/الفتن ۶۲ (۲۲۴۵)، (تحفة الأشراف: ۱۲۴۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۰۳/۳، ۱۷۳، ۲۷۶، ۲۹۰) (صحیح)

ته معلومه وه چه د هغه د خروج زمانه به د نبی آخر الزمان ﷺ د بعثت نه پس وی، بلکه د ویرولو مطلب فی نفسه دا بیانول دی چه دجال به د خپلې زمانې ډیره لویه فتنه وی چه هغوی په دې باندې د الله پاک شکر ادا کړی چه مونږ الله پاک د هغه د فتنې نه محفوظ اوساتلو چه هغوی د الله پاک د اوامرو په امتثال کښ کوشش او اهتمام کونکي وی چا چه دومره لوڼې لوڼې فتنې د بندگانو د امتحان دپاره پیدا کړی دی، او یو مصلحت په دې کښ د امت محمدیه ﷺ په اعتبار سره هم کیدې شی چه هغوی د دې نه ډیر بیدار او د محفوظ کیدو کوشش او کړی او د هغوی په ذهن کښ هم ددې فتنې اهمیت راشی چه واقعی هغه دومره لویه فتنه ده د کوم نه چه به تیرو شوو انبیاء کرامو ﷺ خپل امتونه ویروول. وهذا خلاصة ما في الكوكب، فله دره، والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي، قاله المنذري.

[۴۳۱۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ كَفَرٍ،

جعفر دشعبه نه د دجال په باره کښې ک، ف، ر، روایت بیان کړې دي.

[۴۳۱۸] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ الْحَنَابِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: يَقْرُؤُهُ كُلُّ مُسْلِمٍ.

همدا حدیث دانس بن مالک رضی الله عنه نه مروی دی په دې روایت کښې داسې دی: کوم مضمون چه دده په تندي باندې لیکلې شوې وي هر یو مسلمان به ئې لولي. وړاندې په روایت کښ دی «یقراه کل مسلم» یعنی د دجال په تندي باندې به چه کافر لیکلې شوې وی هغه به هر مسلمان لوستلې شی، که هغه لیکل او لوستل پیژنی او که نه پیژنی لکه چه د ابن ماجه په روایت کښ دی، «کل مسلم کاتب و غیر کاتب» یعنی کافر به هغه نه شی لوستلې.

او په یو روایت کښ دی «یقراه من کره عمله» په ظاهر کښ مطلب دا دی چه کوم مسلمان لره الله پاک په هدایت باندې قائم ساتل غواړی هغه به دا لیکل په هر حال کښ اولولی که لوستونکې وی او که نه وی، او د کوم سړی په قسمت کښ چه گمراهی او ضلالت وی هغه به دا نه شی لوستلې.

[۴۳۱۹] (۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي الدَّهْمَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ حَصِينٍ يُحَدِّثُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ سَمِعَ بِالْذَّجَالِ فَلْيُنْأ عنه قَوْلَهُ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ وَهُوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، فَيَتَّبِعُهُ مِمَّا يَنْعَثُ بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ، أَوْ لَمَّا يَنْعَثُ بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ، هَكَذَا قَالَ."

دعمران بن حصین رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی خوک چه د دجال خبر واورې نو هغه لره پکار دي چه ورنه په دده شي په الله قسم ده ته به خلق راخی او دا گمان به

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۴۱)

(۲): صحيح مسلم/الفتن ۲۰ (۲۹۳۳)، (تحفة الأشراف: ۹۱۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۱۱، ۲۴۹) (صحيح)

(۳): تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۳۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۴۳۱، ۴۴۱) (صحيح)

ورباندې کوي چه دې ايمان والادې او خلق به دده تابعدار جوړيږي ځکه چه دده سره به په شک کښې اچونکي څيزونه وي.

قوله: «مَنْ سَمِعَ بِالذَّجَالِ فَلْيُنَا عَنْهُ» رسول الله ﷺ فرمائي چه کوم سړي د دجال زمانه بيا مومي او د هغه د خروج خبر واوري (نو د هغه عجائب او غرائب ليدلو دپاره دې د هغه خواله نه ځي بلکه) د هغه نه دې لرې اوسيږي ځکه چه بعض خلق به د هغه خواله لار شي صرف د هغه د کتلو دپاره د معلوماتو په درجه کښې يا تفريحا او د هغوی به په خپل ايمان باندې اعتماد وي خو چه کله هغوی د هغه خواله لار شي او هغه ته اوگوري نو هم د هغه به شي، او د هغه د تابعدارو نه به شي، والعاذ بالله تعالى..... د هغه خوارقو او استدرجاتو په وجه په کومو سره چه به الله پاک هغه راليري.

[۴۳۲۰] (حَدَّثَنَا حَيُّوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةٌ، حَدَّثَنِي بِحَيْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّهُ حَدَّثَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنِّي قَدْ حَدَّثْتُكُمْ عَنِ الذَّجَالِ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ لَا تَعْقِلُوا إِنْ مَسِيَ الذَّجَالُ رَجُلٌ قَصِيرٌ أَفْحَجُ جَعْدًا غَوْرًا مَطْمُوسُ الْعَيْنِ لَيْسَ بِنَائِيَّةٍ وَلَا جَحْرَاءَ فَإِنْ أَلَيْسَ عَلَيْكُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ رَيْكُم لَيْسَ بِأَعْوَرَ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: عَمْرُو بْنُ الْأَسْوَدِ وَلِيَ الْقَضَاءَ.

دعبادة بن الصامت رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه نبی ﷺ فرمايلى دى ماسوته د دجال په باره کښې تردې حده پورې خبردرکړې دې چه زماسره دا انديخنه پيدا شوه چه تاسو دا ونه گنړئ چه مسيح دجال د يولنډ قد والا روان انسان دې اودده د دواړو خپو مينځ کښې فاصله ده اوگونجي ويښتو والا دې کانړې دې اوکړو سترگو والا دې دغه سترگه به نه بهر راوتلي وي اونه به دننه ننوتلي وي که چرې ستاسوپه دې کښې هم شبه وي نوتاسو ښه پوهه شئ چه ستاسو پروردگار کانړې نه دې، امام ابوداود فرمائي عمر بن اسود قاضى وو.

قوله: «إِنِّي قَدْ حَدَّثْتُكُمْ عَنِ الذَّجَالِ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ لَا تَعْقِلُوا إِنْ مَسِيَ الذَّجَالُ رَجُلٌ قَصِيرٌ أَفْحَجُ جَعْدًا غَوْرًا مَطْمُوسُ الْعَيْنِ لَيْسَ بِنَائِيَّةٍ وَلَا جَحْرَاءَ»

د دجال خلقى (پيدائش) صفتونه :

رسول الله ﷺ فرمائي صحابه کرام رضي الله عنهم ته چه ما د دجال په باره کښې ډير څه بيان کړى دى، يعنى د هغه احوال او د هغه علامات، خو د دې باوجود زه ويږيږم چه تاسو په دې باندې پوره نه يئ پوهه شوې (په دې وجه اوس د دې ډير واضح او ښکاره علامت درښاتم چه) مسيح دجال به داسې سړې وي چه د وړوکى قد والا به وي، او په تلو کښې به افحج وي، په مظاهر حق کښې ليکلې دى : افحج هغه ته وائى چه د خپو پنځې ئې په تلو کښې نژدې نژدې لگى (۱) او پونډې لرې لرې، او پنډئ به ئې چاودې وي، کدا قال شارح، او هم دغه شان په قاموس کښې هم دى، او په نهايه کښې دى چه فحج لري والى ته وائى په مابين د دواړو رونونو کښې، حاصل دا چه په نيغ تلو باندې به قادر نه وي بلکه خپې او پنډئ به ئې د تلو په وخت کږې وي، په يوه سترگه به روند وي او دويمه سترگه به ئې ورکه وي چه نه به خوره

۱: تفرد به ابوداود، (تحفة الأشراف: ۵۰۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۲۱/۵) (صحيح)

۲: پښتو کښې ورته کجې وائى مترجم)

وی او نه به دننه ننوتلې وی،

او په یو روایت کښې دی «اعور العين اليمنى كان عينه عبة طافية» لهذا داسې به وئیلې شی چې یوه سترگه د هغه به د انگور د دانې په شان راوچته وی او گسه سترگه به ئې ختمه شوې وی یعنې بالکل برابر، په اشعة اللمعات ۳۲۷/۳ کښې دی:

در حدیثی اعور عین الیمنی آمده چنانکه گزشت، ودر حدیث دیگر عین الیسری واقع شده وبالجملة احادیث در وصف دجال متناهی ومتخالف ورود یافته، وتور پستی گفته که وجه جمع میان این اوصاف متنافره آنست که فرض کرده شود که یکے از دو چشم وے مطلق رفته است، ودیگرے معیب است، پس هر یکے را اعور می توان گفت چه عور دراصل بمعنی عیب است فتدبراه.

پس حاصل دا شو چه گسه سترگه د هغه بالکل ممسوح او هواره ده لیست بناتنه ولا حجاء او دې گسې سترگې ته چه په بعض احادیثو کښې اعور وئیلې شوې ده دلته د اعور نه مراد عیب داره ده، ځکه چه هواریدل عیب دې، بنی سترگه د هغه چه اعور ده هغه پرسیدلې ده چه په هغې باندې د هغه لږ ډیر نظر لگي.

د طافیه او طافئه تحقیق:

او دا طافیه په یاء سره ده د طفا یطفو نه ناقص واوی، چه د هغې معنی د راپورته کیدو او اوچتیدو ده او هم د دې نه دې سمک طافی، او گسه سترگه د هغه طافئه ده په همزې سره یعنې مهموز اللام د طفی یطفاء نه چه د هغې معنی د مړ کیدو ده، او هم دې باره کښې دا راغلی دی لیست بناتنه ولا حجاء...

« فان البس علیکم فاعلموا ان ربکم لیس باعور » پس که ستاسو څه شبه پیدا شی د هغه په باره کښې په خوارق او شبهاتو لیدلو سره نو پوهه شی چه ستاسو رب اعور نه دې. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذري.

[۴۳۲۱] (١) حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ الدِّمَشْقِيُّ الْمُؤَدِّنُ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا ابْنُ جَابِرٍ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ جَابِرٍ الطَّائِي، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَبْرِ بْنِ لُفَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّوَاسِ بْنِ سَمْعَانَ الْكِلَابِيِّ، قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدَّجَالَ، فَقَالَ: "إِنْ يَخْرُجُ وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا عَجِيزُهُ دُونَكُمْ، وَإِنْ يَخْرُجُ وَلَسْتُ فِيكُمْ فَأَمْرُو عَجِيزِ نَفْسِي، وَاللَّهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ قُوَّةَ سُورَةِ الْكَهْفِ فَإِنَّهَا جَوَارِكُهُ مِنْ فَتْنَتِهِ، قُلْنَا: وَمَا بَشْتُهُ فِي الْأَرْضِ؟ قَالَ: أَرْبَعُونَ يَوْمًا: يَوْمَ كَسَنَةٍ، وَيَوْمَ كَشِيرٍ، وَيَوْمَ كَجَمْعَةٍ، وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي كَسَنَةٍ أَتُكْفِينَا فِيهِ صَلَاةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، قَالَ: لَا أَقْدِرُ وَالْهَ قَدْرُهُ لَمْ يَزَلْ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِي دِمَشْقٍ فَيَذَرُكَ عِنْدَ بَابٍ لِي قَبْلَتُهُ".

دنواس بن سمعان کلابی ^{رضی اللہ عنہ} نه روایت دې فرمائی چه نبی ^{صلی اللہ علیہ وسلم} د دجال ذکر وکړو اووې فرمائیل که چرې دې راوخي اوزه په تاسو کښې موجود یم نوزه به دخلقونه مخکښې دده مقابله اوکړم، او که چرې دې راوخي اوزه په تاسو کښې موجود نه یم نوهریوکس به پخپله

(۱): صحيح مسلم/الفتن ۲۰ (۲۹۳۷)، سنن الترمذي/الفتن ۵۹ (۲۲۴۰)، سنن ابن ماجه/الفتن (۴۰۷۵)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۱/۴، ۱۸۲) (صحيح)

دده سره مقابلې کوي او الله تعالی دهر مسلمان نگهبان دي ، لهذا په تاسو کښې چه څوک ده لره بيا موي نو هغه لره پکار دي چه د سورة کهف اولني آياتونه په ده باندې ولولي ځکه چه دغه آياتونه ستاسو دپاره ددې فتنې نه پناه ده ، بيا مونږه عرض او کړو چه د جال به په زمکه کښې څومره وخت تيروي؟ نبی ﷺ او فرماښل څلويښت ورځي او اوله ورځ به د کال برابر وي او دويمه ورځ به د مياشت برابر وي او دريمه ورځ به د هفتې برابر وي او باقی ورځي به نې ستاسو دور خو په شان وي ، مونږ عرض او کړو اي د الله رسول هغه يوه ورځ کومه چه د کال برابر وي ايا مونږ به په دې کښې صرف د يوې ورځي او شپې مونځونه کوو؟ نبی ﷺ او فرماښل نه ، په دغه ورځ به تاسو اندازه کوئ ، بيا به عيسى بن مريم عليهما السلام دمشق دښار په مشرقی جانب کښې د سپينې منارې سره د اسمان نه راکوز شي او هغه به د جال لره د باب الد مقام سره بيا مومي او هلته به نې قتل کړي.

قوله: «ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- الدَّجَالَ فَقَالَ «إِنْ يَخْرُجَ وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا حَاجِبُهُ دُونَكُمْ وَإِنْ يَخْرُجَ وَلَسْتُ فِيكُمْ فَأَمْرُؤُ حَاجِبُ نَفْسِهِ وَاللَّهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ»

رسول الله ﷺ فرمائی چه که د جال زما په موجودگي کښ راوځي نو زه به ستاسو د طرف نه د هغه خصم يم ، يعني مدافعت کونکي ، او که داسې وخت راوځي چه زه موجود نه يم ، يعني زما نه روستو نو بيا هر سرې خپله ذمه دار دي ، او الله پاک (چه د هميشه نه دي او هميشه به وي هغه) به د هر مسلمان دپاره زما خليفه او بدل وي . يعني که زه نه يم نو څه اوشو الله پاک خو به وي هغه به حفاظت فرمائي . گويا زما په موجودگي کښ به زما په توسط سره هغه محافظ وي او زما په عدم موجودگي کښ به هغه براه راست محافظ وي او په مظاهر حق کښ دي : او که د هغه خروج اوشو او نه اوم زه په تاسو کښ پس هر سرې په خپل ځان باندې حجت دي ، يعني هغه به دخپل ځان نه په خپله شر دفعه کوي په دليلونو قطعیه شرعيه او عقليه سره چه دهغه سره دي او غالب به راځي په هغه باندې . کذا قال الطيبي او دا په دې تقدير دي چه هغه واورې حجت والا پس معنی دا ده چه هر ځل به کوی د خپل نفس سره شر د هغه د تکذيب دپاره او اختياروي به د هغه د عذاب صورت ، او الله پاک زما خليفه او وکیل دي په هر مسلمان باندې يعني حافظ د هغه دي زما نه روستو . پس مدد به کوی د هغه او دفع کوی به ترې نه شر د جال ، او دا دليل دي په دې خبره چه د کوم مومن يقين وي هغه سره هميشه مدد کولې شي اگر چه هغه سره نبی او امام نه وي . پس په دې کښ رد دي په اماميه باندې ، وړاندې په حديث کښ دي چه کوم سرې د جال زمانه بيا مومي نو هغه لره پکار دي چه د سورة کهف اولني آيتونه اولولي ، وړاندې په روايت کښ راځي چه د هغې د شروع لس آيتونه او د هغې نه په روستو روايت کښ خواتيم سورة کهف ذکر شوي دي يعني د آخر لس آيتونه.

قوله: «قُلْنَا وَمَا بُنِئَتْ فِي الْأَرْضِ قَالَ «أَرَأَيْتُمْ يَوْمًا يَوْمَ كَسَنَةِ وَيَوْمَ كَشَفَرٍ وَيَوْمَ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرِ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ»

مونږ د رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چه د جال به په زمکه څومره موده وي؟ رسول الله ﷺ

او فرمائیل: ټولې څلویښت ورځې چه په هغې کښ به یوه ورځ د یو کال برابر وی، یو ورځ د یوې میاشتې برابر، او دریمه ورځ به د یوې هفتې برابر، او باقی اووه دیرش ورځې به د نورو ورځو په شان وی، مونږ عرض او کړو چه کومه ورځ د یو کال برابر وی آیا په هغې کښ به د یوې ورځ اود شپې یعنی پنځه مونځونه به کافی وی، (قال: لا اقدروا له قدره) یعنی نه بلکه د هرې ورځې د مونځونو حساب اولگوئ، یعنی په هر څلریشو گهڼو کښ به پنځه مونځونه کولې لوستلې شی، د دې وجه ئې دا لیکلې ده چه د دجال د دې ورځې اوږدوالې به حقیقه نه وی بلکه د هغه په جادو او تصرف سره به وی.

قوله: ثُمَّ يَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِي دِمَشْقَ فَيَذَرُكَ عِنْدَ بَابٍ لَّهُ فَيَقْتُلُهُ

د عیسی علیه السلام په نزول کښ اختلاف روایات:

په مظاهر حق کښ دی: پس چه دجال په دې هنگامو او خرابیانو او گمراه کولو کښ وی چه ناڅاپه به الله پاک مسیح د مریم خوښي علیه السلام راولیږي پس راکوز به شی هغوی په نزدې سپینه مناره چه د دمشق مشرقی طرف ته به وی، او په روایت کښ راغلی دی چه عیسی علیه السلام به په بیت المقدس کښ کوزیږي، او په روایت کښ دی چه په اردن کښ، او په روایت کښ دی چه په معسکر مسلمین کښ، زه وایم چه د هغوی د بیت المقدس په خوا کښ راکوزیدل د ابن ماجه په حدیث کښ دی، او هغه زما په نزد راجح دې او نه دې منافی د ټولو روایتونو ځکه چه بیت المقدس په شرقی طرف د دمشق کښ دې، او هغه معسکر د مسلمانانو دې ځکه چه هغه او اردن نوم دې د نواح بیت المقدس دپاره کما فی الصحاح، او بیت المقدس داخل دې په دې کښ اگر چه نشته په بیت المقدس کښ باب مناره، خو ضروری ده چه جوړه به شی مخکښ د راکوزیدلو د عیسی علیه السلام نه. والله تعالی اعلم وقد مر الکلام علی اختلاف الروایات فی محل نزول عیسی علیه الصلوة والسلام، وكذا فی تعیین الامام الذی یصلی بهم هل هو عیسی علیه السلام او المهدي فی الحل المفهم علی صحیح مسلم، فی کتاب الايمان فارجع الیه لو شئت.

[۴۳۲۲] (۱) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنِ السَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَذَكَرَ الصَّلَوَاتِ مِثْلَ مَعْنَاهُ.

ابو امامه له دښې کریم علیه السلام نه دتیر شوي روایت په شان روایت بیان کړې دې او په دې روایت کښي ئې دتیر شوي روایت په شان د مونځونو ذکر کړې دې.

[۴۳۲۳] (۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الدَّرْدَاءِ يَرْوِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَا قَالَ هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ، عَنْ قَتَادَةَ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ مَنْ حَفِظَ مِنْ خَوَاتِيمِ سُورَةِ الْكَهْفِ، وَقَالَ شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ مِنْ آخِرِ الْكَهْفِ.

دابو الدرداء نه روایت دې فرمائی چه رسول کریم علیه السلام فرمائیلی دی څوک چه دسورة کهف

(۱): سنن ابن ماجه للفتن ۳۳ (۴۰۷۷)، (تحفة الأشراف: ۴۸۹۶) (صحیح)

(۲): صحیح مسلم للمسارین ۴۴ (۸۰۹)، سنن الترمذی للفضائل القرآن ۶ (۲۸۸۶)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۶۳) (صحیح)

اولني لس آياتونه ياد کړي نو هغه به د دجال دفتني نه محفوظ پاتې شي او په يوبل روايت کښي دى کوم چه دشعبه نه منقول دى چه د سورة کهف آخرى لس آياتونه.

[۴۳۲۴] (۱) حَدَّثَنَا هُذَيْفَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَدَمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ يَعْنِي عِيسَى، وَإِنَّهُ نَازِلٌ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَعْرِفُوهُ رَجُلٌ مَرْبُوعٌ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ بَيْنَ مَمَصَرَتَيْنِ كَانَ رَأْسُهُ يَقْطُرُ، وَإِنْ لَمْ يُصِبْهُ بَلَلٌ، فَيُقَاتِلُ النَّاسَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَيَقْدُ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلُ الْخَنَزِيرَ وَيَضَعُ الْحِزْيَةَ وَهَئِذَاكَ اللَّهُ فِي زَمَانِهِ الْيَمَلُ كُلُّهَا إِلَّا الْإِسْلَامَ وَمَوْلَاكَ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ، فَيَمُوتُ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعِينَ سَنَةً ثُمَّ يُتَوَفَّى فَيُصَلَّى عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ».

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائيلى دى زما اود عيسى عليه السلام په مينځ کښي به بل نبی نه وي او يقينا چه عيسى عليه السلام به ښکته را کوزيږي تاسو چه نې کله اووينئ نودده شناخت او کړئ دې درميانه قد والاسړې دې او رنگ نې سوروالى اوسپين والي ته مائل دې او داسې به ښکاري چه دښتو دمينځ نه نې اوبه په توپونو را روانې دي او اگر چه دده ويښته به لمد ه شوي هم نه وي هغه به دخلقوسره داسلام دقبولولو په خاطر جهاد کوي او صليب به مات کړي او خنزير به قتل کړي او دکافرانو نه به جزیه اخستل موقوف کړي يعنى هغوى به اسلام قبلولوته مجبور کړي او يابه نې قتل کړي، الله تعالى به دده په دوره کښي ټول مذهبونه برباد کړي اودې به ملعون دجال لره قتل کړي او بيا به هغه په دنيا کښي دخلويښتو کالو پورې ژوندې پاتې شي ددينه پس به وفات شي او اهل اسلام به پخپله په ده باندې جنازه وکړي.

قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ - يَعْنِي عِيسَى - نَبِيٌّ - وَإِنَّهُ نَازِلٌ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَعْرِفُوهُ... الخ»»

د دې حديث تعلق د عيسى عليه السلام سره دې او زمونږ دا باب چه شروع دې دا باب د خروج الدجال په باره کښ دې امام نووي رحمته الله عليه خو په کتاب الفتن کښ په نزول عيسى عليه السلام باندې مستقل باب ترلې دې اولاباب ما جاء فى المهدى، او دويم باب ما جاء فى نزول عيسى بن مريم او دريم باب ما جاء فى الدجال، او بيا د دجال متعلق ډير ابواب دى باب ما جاء من اين يخرج الدجال، ما جاء فى علامات خروج الدجال، ما جاء فى فتنة الدجال. چه دهغې دلاندې نې يو اوږد حديث کر کړې دې، دهغې نه پس باب ما جاء فى صفة الدجال، باب ما جاء فى ان الدجال لا يدخل المدينة.. ما جاء فى قتل عيسى عليه السلام بن مريم الدجال، د دې ټولو نه پس بيا د ابن الصياد باب دې.

په حديث الباب کښ اصالة خو بيان د نزول عيسى عليه السلام دې خو چونکه په دې کښ دا هم دى چه هغه به د نزول عيسى عليه السلام نه پس مسيح دجال لره قتل کوى په دې مناسبت سره دا حديث مصنف رحمته الله عليه دلته راوړې دې.

قوله: «قوله رجل مربوع الى الحمرة والبياض»

(۱) تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۵۸۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۰۶۲، ۴۳۷) (صحيح)

شرح الحديث :

د عیسیٰ علیه السلام د حلیه شریفه وغیره امورو بیان دې چه د هغوی قد به درمیانه وی، او رنگ به ئې سور سپین وی، دوه پیکه زیرو خادرو کښ به وی، وړاندې د هغوی د حسن او جمال ذکر دې، او د بدن د تروتازه والی گویا اوس غسل کولو سره بهر راوتلې وی، پس په یو روایت کښ دی (اخرجه مسلم فی باب الاسراء/۵۵) «وَلَقِيتُ عِيسَى» . فَتَنَعْتُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- «فَإِذَا رَنَعَةً أَحْمَرًا كَأَنَّهَا خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ» - يَعْنِي خَمَامًا » او په یو روایت کښ دی. كما فی المشکوة عن الترمذی : إذا طأطأ رأسه قطر وإذا رفعه تحدر منه مثل جمان كاللؤلؤ،

په مظاهر حق ۳۶۴/۴ کښ دی، کله چه هغوی ښکته کړی خپل سر نو د هغې نه به اوسسیرې خوله د هغوی او کله چه سر اوچت کړی نو راکوزیرې به د هغوی د وینستو مبارکو اوبه په شان د دانو د چاندې چه د ملغرو په شان به وی، یعنی په صفایې او سپین والی کښ، هم په دې کښ وړاندې دی : یعنی چه کله خپل سر مبارک ښکته کړی نو د هغوی د سر مبارک نه به قطرې راپریوخی نورانی، او چه کله سر مبارک اوچت کړی نو بیا به هم هغه راساسی، کنایه ده د ډیر تازه والی نه او د هغوی د حسن وجمال نه.

وړاندې په روایت کښ دی چه هغوی به د خلقو سره قتال فرمائی د اسلام راوړلو دپاره، او صلیب به مات کړی یعنی نصرانیت به ختم کړی، او خنزیر به قتل کړی یعنی د هغې پالونکی لره او د هغې خوراک به حرام کړی او د هغې قتل به مباح کړی او جزیه به ساقط کړی، یعنی د جهاد په وخت به جزیه نه قبلوی بلکه اسلام یا قتل، او چونکه د دې حکم خبر خپله رسول الله ﷺ ورکوی نو گویا دې وخت کښ به د قبول جزیه نسخ د رسول الله ﷺ د طرف نه وی نه د هغوی د طرف نه، او وړاندې دې چه هغوی به په دنیا کښ تر څلویښتو کالو پورې وی او د هغې نه روستو به وفات شی او مسلمانان به د هغوی جنازه کوی او د مسلم په روایت کښ دی : «انه يهلك الدجال لم يمكث الناس سبع سنين» یعنی خلق به دهغوی د وفات نه پس صرف اووه کالو پورې اوسیرې. په عون المعبود کښ دی چه د مسند احمد په روایت کښ "ويهلك المسيح الدجال" نه پس دا زیاتوالې دې چه «لم تقع الآمنة على الأرض حتى تربع الأسود مع الإبل والتمار مع البقر والذئاب مع الغنم ويلعب الصبيان بالحيات» یعنی عیسی ﷺ چه کله دجال لره هلاک کړی نو په ټوله زمکه باندې به امن قائم شی تر دې چه شیر به د اوبښ سره څریرې او پرانگ د غواگانو سره او لیوان د گډو بیزو سره، او د انسانانو بچی به د مارانو سره لوبې کوی.

باب فی خبر الجساسة (۱)

باب د دجال ملعون د جاسوسانو بیان

(جسامه څوک وو؟ تطبیق بین الروایتین):

جساسة، د جساس مونت دي يعنى هغه زنانه چه د دجال جاسوسه او د هغې خبر ورکونکې ده، لکه چه په حديث الباب کښ دي (فاذا انا بامرة تجر شعرها) چه د هغې نه معلومېږي چه هغه څوک زنانه ده او هم د دي باب په يو بل حديث کښ هغې ته دابة ونيلې شوې ده. (فدخلوا الجزيرة فلقيتهم دابة اهل بك كثيرة الشعر) د دي دواړو روايتونو په باره کښ حضرت په بډل کښ ليکلي دي، (قيل في التوفيق بينهما انه يمكن ان يكون له جاسوسان دابة وامرأة، او انه يصح اطلاق الدابة على الانسان لغة، فانه اسم لكل ما يدب على الارض او لان الجساسة شيطان، يتمثل باى صورة شاء، فراها تارة بصورة امرأة وتارة بصورة دابة) يعنى يا خو دي دا او نيلى شي چه ممکنه ده د دجال دپاره دوه جاسوسان وي يو دابه او يو زنانه او يا دي دا او نيلى شي چه د دابه اطلاق لغة په زنانه باندې هم صحيح دي، ځکه چه په زمکه گرځيدونکې هر څيز ته دابه وائي، او يا دي دا او نيلى شي چه چونکه جساسة د شيطان د جنس نه ده په دي وجه هغه په مختلفو شکلونو باندې متشکل کيږي. مصنف رحمه الله خبر د جساسة لره کوم چه د فاطمه بنت قيس حديث دي په دوه طرقو سره ذکر کړې دي، اول په طريق د ابوسلمه عن فاطمه، او دويم د شعبي عن فاطمه، اول مختصر دي او دويم کښ تفصيل دي.

[۴۲۵] (۱) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَّرَ الْعِشَاءَ الْأَخْيَرَةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: "إِنَّهُ حَبْسَنِي، حَدِيثٌ كَانَ يُحَدِّثُنِيهِ تَمِيمُ الدَّارِيُّ، عَنْ رَجُلٍ كَانَ فِي جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ فَإِذَا أَنَا بِأَمْرَأَةٍ تَجْرُ شَعْرَهَا، قَالَتْ: مَا أَنتَ؟ قَالَتْ: أَنَا الْجَسَّاسَةُ أَذْهَبُ إِلَى ذَلِكَ الْقَعْرِ، فَأَتَيْتُهُ فَإِذَا رَجُلٌ يَجْرُ شَعْرَةً مُسَلَّسٌ فِي الْأَغْلَالِ يَتَرَفَّعُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَقُلْتُ: مَنْ أَنتَ؟ قَالَ: أَنَا الدَّجَالُ خَرَجَ نَبِيُّ الْأَمِّيَّةِ بَعْدِي، قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَطَاعُوهُ أَمْ عَصَوْهُ؟ قُلْتُ: بَلْ أَطَاعُوهُ، قَالَ: ذَاكَ خَيْرٌ لَهُمْ."

د فاطمه بنت قيس رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چه يوه ورځ نبي ﷺ ماسخوتن دمونځ دپاره ناوخته راغي کله چه راغي نووښي فرمائيل ماد تميم داري خبرې اوريدلي کوي چه ديوکس په باره کښې ئې کولې چه په سمندر د جزيرونه په يوه جزيره کښې وو (ددې کس کشتي په طوفان کښې دگيريدونه پس يوې جزيري ته رسيدلي وه) نو هغه اووئيل اچانک زه ديوي ښځې سره مخامخ شوم هغې خپل وينسته رابښکل ما ورنه تپوس اوکړو څوک يې؟ هغې په جواب کښې اووئيل زه جاسوسه يم ته ددې کور طرف ته لاړ شه زه چه دغه کورته ورسيدم نو وي ليدل چه يو کس خپل وينسته راکاږي او هغه په زنځيرونو تړلې شوې دي دزمي او اسمان په مينځ کښې توپونه وهي ماورنه تپوس اوکړو ته څوک يې؟ هغه اووئيل دجال يم

(۱) د دي ځانې نه مې په يکم رمضان ۲۴ هجري د نهې په ورځ ليکلي شروع کړل في المدينة المنورة، زاده الله شرها اللهم بلغه الي اتمام يا ذا الجود والاکرام
(۲) تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۳۹) (صحیح)

ایا امیینو پیغمبر راغلي دي؟ ماجواب ورکړو چه هو، هغه بیاتپوس اوکړو چه دي خلقو دهغه تابعداری اوکړه اوکه نافرمانی؟ ما ورته په جواب کښې اووئیل چه فرمانبرداری ئې وکړله هغه اووئیل دا خبره ددي خلقو دپاره غوره ده.

قوله: « عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَّرَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ لَمْ يَخْرُجْ فَقَالَ « إِنَّهُ حَسَنِي حَدِيثٌ كَانَ يُحَدِّثُهُ تَمِيمُ الدَّارِيُّ عَنْ رَجُلٍ كَانَ فِي جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ الْخ »
دا فاطمه بنت قيس هم هغه ده د چا مشهور روایت چه په کتاب الطلاق باب المبوته کښ تیر شوې دي، او کوم چه په ابواب الحيض کښ د فاطمې روایت تیر شوې دي هغه فاطمه بنت ابی حبیش ده.

د جساسة قصه:

د روایت مضمون دا دي: فاطمه بنت قيس رضي الله عنها فرمائی چه يوه ورځ رسول الله ﷺ د ماسخوتن د مانځه دپاره ناوخته تشریف راوړلو او د تاخير وجه ئې دا بيان او فرمائيله چه تميم داری رضي الله عنه ماته يو عجيب او غريب حديث بيانولو چه د هغې په وجه راباندې ناوخته شو، او بيا رسول الله ﷺ د ماسخوتن د مانځه نه وروستو دا واقعه خلقو ته ډير متوجه کولو سره بيان او فرمائيله، پس د باب په دويم روایت کښ راځی چه: « فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الصَّلَاةَ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَضْحَكُ »....

قوله: « فَإِذَا أَنَا بِامْرَأَةٍ تَجُرُّ شَعْرَهَا » دا د تميم داری رضي الله عنه مقوله ده هغوی فرمائی د دي جساسة په باره کښ چه هغه يو زنانه وه چه د هغې ويخته ډير اوږده وو، زمکې ته رسيدل گويا هغه ډيره هيبت ناکه وه.

دا روایت خو چونکه مختصر دي، په دويم روایت کښ د واقعي ابتداء داسې ده چه:

[٤٣٢٦] (حَدَّثَنَا حُجَّاجُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَمِيدِ، حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ حُسَيْنًا الْمَعْلَمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرْدَةَ، حَدَّثَنَا عَامِرُ بْنُ شَرَّاحِيلَ الشَّعْبِيُّ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ، قَالَتْ: سَمِعْتُ مَنْادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَادِي: أَنْ الصَّلَاةَ جَامِعَةً، فَخَرَجْتُ فَصَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَضْحَكُ قَالَ: لِيَلْزَمَ كُلُّ إِنْسَانٍ مُصَلَّاهُ، ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَذَرُونَ لِمَ جَمَعْتُكُمْ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: إِنِّي مَا جَمَعْتُكُمْ لِرَهْبَةٍ وَلَا رَغْبَةٍ وَلَكِنْ جَمَعْتُكُمْ أَنْ تَمِيمَ الدَّارِي كَانَ رَجُلًا نَعْرَانِيًّا فَجَاءَ فَبَايَعَهُ وَأَسْلَمَ، وَحَدَّثَنِي حَدِيثًا وَافِقَ الَّذِي حَدَّثْتُكُمْ، عَنِ الدَّجَالِ حَدَّثَنِي، أَنَّهُ رَكِبَ فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ مَعَ ثَلَاثِينَ رَجُلًا مِنْ لُحْمٍ وَجُذَامٍ فَلَعِبَ بِهِمُ الْمَوْجُ شَهْرًا فِي الْبَحْرِ وَأَرْفَعُوا إِلَى جَزِيرَةٍ حِينَ مَغْرِبِ الشَّمْسِ، فَجَلَسُوا فِي أَقْرَبِ السَّفِينَةِ، فَدَخَلُوا الْجَزِيرَةَ، فَلَقِيَتْهُمْ دَابَّةٌ أَهْلَبُ كَثِيرَةِ الشَّعْرِ، قَالُوا: وَبَلِّغْ مَا أَمَرْتُ؟ قَالَتْ: أَنَا الْجَسَاسَةُ انْطَلِقُوا إِلَى هَذَا الرَّجُلِ فِي هَذَا الدَّيْرِ فَإِنَّهُ إِلَى خَبَرِكُمْ بِالْأَشْوَاقِ، قَالَ: لَمَّا سَمِعْتُ لَنَا رَجُلًا فَرَقْنَا مِنْهَا أَنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً، فَأَنْطَلَقْنَا بَعْرًا حَتَّى دَخَلْنَا الدَّيْرَ فَإِذَا فِيهِ أَكْثَرُ إِنْسَانٍ رَأَيْنَاهُ قَطُّ خَلْقًا وَأَشَدَّهُ وَثَاقًا مُجْبُوعَةً يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَتَأَسَّسَ عَنْ تَخْلِيقِ بَيْسَانَ وَعَنْ عَيْنِ زَعْرَوَانَ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ، قَالَ: إِنِّي أَنَا الْمَسِيحُ وَإِنَّهُ يُوشِكُ أَنْ يُؤْذَنَ لِي فِي الْخُرُوجِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَإِنَّهُ فِي بَحْرِ الشَّامِ أَوْ بَحْرِ الْيَمَنِ لَا بَلَّ مِنْ قَبْلِ الْمَشْرِقِ مَا هُوَ مَرَّتَيْنِ وَأَوْ مَا يَبْدِي قَبْلَ الْمَشْرِقِ، قَالَتْ:

١: صحيح مسلم للفتن ٢٤ (٢٩٤٢)، سنن الترمذي للفتن ٦٦ (٢٢٥٣)، ق للفتن ٣٣ (٤٠٧٤) (تحفة الأشراف: ١٨٠٢٤)، وقد أخرجه: مستد أحمد (٣٧٤/٦، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٨) (صحيح)

حَفِظْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَأَقُ الْحَدِيثَ.

دفاطمه بنت قيس رضي الله عنها نه روايت دې فرمائي چه مادني عليها السلام دموذن نه اوريدلي دي چه اواز ئې كولومونځ جمع كيدونكي دې (يعني دمونځ دپاره حاضريدل اويوځاي كيدل ضروري دي) نوزه هم اووتلم اودنبي عليها السلام سره مې مونځ اداكړو كله چه نبي عليه السلام خپل مونځ مكمل كړو نو دخندا په حال كښې په نمبر باندې كښناستو اوونې فرمائيل هريو كس دخپل مونځ په ځانې باندې ناست پاتې شي ، اوبيا ئې اورفرمائيل ايا تاسوته معلومه ده چه ماتاسودڅه دپاره راټول كړي يئ؟ مونږ اووئيل الله اودهغه رسول ته ددې ښه علم دې ، نبي عليه السلام اورفرمائيل ما تاسو د يرولو اود زيري وركولو دپاره نه يئ راجمع كړي بلكه ددې اطلاع دركولو دپاره ما راجمع كړي يئ چه تميم داري يونصراني سرې وو بيا هغه راغې او زما په لاسو ئې اسلام قبول كړو او بيعت ئې وكړو اوده ماته يوه داسې خبره كړې ده چه دهغه خبره ددې خبرې سره مطابق شوه كومه چه ماتاسوته د دجال په باره كښې كړي وه چه هغه په يوه سمندري كشتي كښې سور وو ددې ديرشو لڅمي او جزامي كسانوسره دسمندر چپو په دوي باندې يوه مياشت لوبي وكړي خوبيا هغه يوه ورځ دنمر دپريوتو په وخت كښې يوي جزيرې ته لاړو او هلته داس په شان يو ځناور چن لويه الكئ او اوږده ويسته ئې وو وموندو ده ته خلقواووئيل اي بدبخته ته څه شي يي؟ هغه اووئيل زه جاسوس يم ، تاسو يقينا ددې آيت كريمه تلاوت كوئ اوتاسودي كس ته وروسته ورشي ځكه چه دغه كس ستاسو نه دخبريدو دير شوق مند دې ، تميم وائي كله چه دغه ښځې زمونږ په وړاندې ددغه كس نوم واخستو نومونږ ورنه ويريدو هسي نه چه چرته شيطان نه وي نو مونږ ددغه ځانې نه په تيزه منډه راغلو او د كورته داخل شو مونږ دلته دومره لوي كس اوليدو چه مونږ چرته مخكښې داسې څوك نه وو ليدلې دغه كس ښه مضبوط ترلې شوې وو او دواړه لاسونه ئې په خټ پورې تړل شوي وو اوبيا ئې حديث تر آخره پورې بيان كړو اودده نه ئې تپوس او كړو چه دبيسان مقام كجورې څنگه وي اوزغر نوي چينه څنگه ده اودنبي عليه السلام حال څنگه دې؟ ددينه پس ئې اووئيل زه مسيح دجال يم اونزدې ده چه ماته ددې ځاي نه دوتلو اجازت راكړې شي ، بياني عليه السلام اورفرمائيل دجال په شام كښې په سمندر كښې ياداچه په يمن كښې په سمندر كښې نشته بلكه مشرق طرف ته دې اونبي عليه السلام پخپل لاس مبارك باندې دوه پيري دمشرق جانب ته اشاره اورفرمايله فاطمي عليها السلام اووئيل مادا حديث درسول الله و نه يادكړې دې اوبيا راوي پوره حديث بيان كړو.

رسول الله ﷺ په منبر باندې مسكې كيدو سره تشریف فرما شو او دا ئې اورفرمائيل چه هر سرې دې په خپل ځانې باندې كيني ، او بيا ددې نه روستو رسول الله ﷺ اورفرمائيل چه زما مقصد دې وخت كښ ستاسو مخې ته هغه واقعه بيانول دي كومه چه ماته تميم داري ﷺ بيان كړې ده ، او وې فرمائيل چه تميم داري ﷺ يونصراني سرې وو ، پس دې ماته راغلو او زما په لاس باندې ئې د اسلام بيعت او كړو او ورسره ئې هغه واقعه هم بيان كړه چه كومه به ما تاسو ته د دجال په باره كښ وئيله. هغوی ماته بيان او كړو چه هغوی په يوه كشتي كښ د

درياب سفر کولو د قبيله لخم او جذام د دیرشو کسانو سره، د سمندر مخالف هواگانو او چپو هغوی تر یوې میاشتنې پورې په سمندر کښ تاولهل بیا یوه ورځ هغوی داسې اوکړل چه خپله کشتی ئې یوې جزیرې ته نزدې کړه د ماښام په وخت، یعنی دلرې نه په جزیره نظر راتلو باندې ئې دخپلې کشتی لنگر واچولو، **﴿فَجَلَسُوا فِي أَقْرَبِ السَّفِينَةِ﴾** او بیا په وړه کشتی کښ کیناستلو سره هغه جزیرې ته داخل شو، لفظ اقرب د قارب جمع ده یعنی وړه کشتی، دا دستور دې چه په بحری سفر کښ خان سره په لویه کشتی کښ وړې کشتی هم ساتلې شی چه د ضرورت په وخت د هغې نه هم کار واخستلې شی.

قوله: ﴿فَلَقَيْنَهُمْ ذَابَةً أَهْلَبُ كَثِيرَةَ الشَّعْرِ﴾ (حاشیه: او د ترمذی په روایت کښ دی **﴿فاذا هم بدابة لباسه ناشرة شعرها﴾** په دې باندې په کوکب کښ لیکلې دی: ای کثیرة الملابس ولعله عبر عن كثرة الشعر بكثرة اللباس اه او ممکنه ده چه دا د مبالغې صیغه وی لبس په معنی د خلط سره، یعنی خلقو لره په مغالطه کښ اچونکې او مکاره، صاحب قاموس هم دا اختیار کړې ده، نو کله چه دا خلق هغه جزیرې ته اورسیدل نو هلته هغوی یو زنانه اولیده گڼو وپښتو والا **﴿د ویرونکی شکل والا﴾** **﴿قَالُوا وَنَلَيْكَ مَا أَنْتِ قَالَتْ أَنَا الْجَسَّاسَةُ انْطَلِقُوا إِلَى هَذَا الرَّجُلِ فِي هَذَا الدَّيْرِ فَإِنَّهُ إِلَى خَبَرِكُمْ بِالْأَشْوَاقِ﴾** هغوی د دې زنانه نه تپوس اوکړو چه ته څه بلا ئې هغې اووې زه جساسه یم (یعنی د دجال جاسوسه) او وې وئیل چه لار شی هغه سړی طرف ته کوم چه په دغه گرجه کښ دې هغه ستاسو د خبرونو او د خبرو ډیر مشتاق دې، یعنی هغوی د بهر خبرونه اوریدل غواړی چه په دنیا کښ څه حالات شروع دی او څه څه انقلابات راځی تمیم داری **﴿فَلَمَّا﴾** فرمائی چه کله هغې د رجل لفظ اووې چه لار شی هغه سړی ته، نو مونږ اویریدو چه کیدې شی دې دا انسان نه وی بلکه د جناتو نه دې، بهر حال هم د هغې د ښودنې مطابق مونږ هغه گرجې طرف ته په تیزی سره لاړو **﴿فاذا فيه اعظم انسان رايناه قط﴾** هلته مونږ اولیدل چه یو داسې لوڼې بدن والا انسان دې کوم چه مونږ چرته هم نه وو لیدلې، چه د خپل خلقت په اعتبار سره هم ډیر لوڼې وو او ترلې شوې هم ډیر په سخته طریقه باندې وو د هغه لاسونه او خپې په ست کښ ترلې شوې وو، **﴿فلذکر الحديث﴾** دا اشاره ده اختصار طرف ته چه مونږ روایت لره مختصر کوو، او هغه اختصار غالباً هم هغه دې کوم چه د باب په اول روایت کښ تیر شوې دې. **﴿لَإِذَا رَجَلٌ يَجُرُّ شَعْرَهُ مُسَلَّسٌ فِي الْأَغْلَالِ يَنْزُو فِيمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾** چه هغه په زنخیرونو کښ د ترلې کیدو سره سره پورته طرف ته رازوړند وو، او توپونه ئې وهل.

قوله: ﴿وَسَأَلَهُمْ عَنْ نَخْلٍ بَنِيَّانَ وَعَنْ عَيْنٍ زُغَرٍ وَعَنْ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾ یعنی هغه (دجال) د دې خلقو نه د ډیرو خبرو په باره کښ تپوس اوکړو یو د هغې نه دا دې چه د نخل بیسان په باره کښ ئې تپوس اوکړو **﴿هل یثمر ام لا﴾** چه په هغې باندې میوه راځی که نه، او د زغر د چینې په باره کښ ئې تپوس اوکړو چه آیا د هغې اوبه جاری دی که نه؟

قوله: بیسان په اردن کښ د یو ځانې نوم دې چه په هغې کښ د کهجورو باغونه په کثرت

سره دی، او زغر په شام کښ یو خانې دې، صاحب د معجم البلدان فرمائی چه زه بیسان ته دیرخل تلې یم خو اوس په هغې کښ صرف دوه اونې دکهجوړو پاتې دی، او هغه هم اوچې، کوم چه د خروج الدجال د علاماتو نه ده او د عین زغر په باره کښ هغوی فرمائی چه هغه به په آخره زمانه کښ اوچ شی او دا یعنی د هغې اوبه منقطع کیدل د علامات قیامت نه دی.

په دې روایت کښ خو صرف دومره ده «وعن النبی الامی ﷺ» او په اول روایت کښ تیر شوې دی، چه آیا د امیین د رسول ﷺ خروج او ظهور شوې دې نو تمیم داری ﷺ جواب ورکړو چه او شوې دې، بیا په دې باندې دجال د هغوی نه تپوس اوکړو: «اطاعوه ام عصوه الخ» چه خلق د هغوی اطاعت کوی که نافرمانی؟ هغوی جواب ورکړو چه د هغوی خبره منی، په دې باندې هغه اووې: «ذلک خیر لهم» چه د هغوی اطاعت کول د هغوی په حق کښ غوره دی. اوگورئ دجال څه وائی، حقیقت د کذاب په ژبه باندې هم راخی.

قوله: «قَالَ إِنِّي أَنَا الْمَسِيحُ وَإِنَّهُ يُوشِكُ أَنْ يُؤْذَنَ لِي فِي الْخُرُوجِ» او هغه خپله اووې چه زه مسیح دجال یم، او دیرزر ماته د وتلو اجازت کیدونکې دې د دې حدیث نه معلومه شوه چه دجال د اول نه په دنیا کښ موجود دې او په بعض جزائرو کښ محبوس او مقید دې، قیامت ته نزدې به په خپل وخت باندې د هغه خروج او ظهور وی او د دې نه دا هم ثابت شوه چه ابن صیاد دجال نه دې.

محل د خروج دجال :

قوله: «قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» «وَإِنَّهُ فِي بَحْرِ الشَّامِ أَوْ بَحْرِ الْيَمَنِ لَا بَلَّ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ مَا هُوَ مَرْتِنٌ» (۱) رسول الله ﷺ او فرمائیل چه هغه یعنی دجال یا خو په بحر شام کښ دې یا په بحر یمن کښ، نه بلکه د مشرق په طرف کښ دې، او دا خبره رسول الله ﷺ دوه کرته او فرمائیل. په "ما هو" کښ لفظ "ما" زانده دې.

وراندې په دریم روایت کښ راخی چه په هغې کښ داسې دی

[۴۳۲۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صُدْرَانَ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي حَالٍ، عَنْ فَجَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ قَبِيصٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ صَوَّاهُ الْيَهُودَ وَكَانَ لَا

(۱) الاشارة لاشراط الساعة : کښ د دجال د محل خروج او وقت خروج مستقل بحث دې هغوی لیکي : اما محل خروجه فالمشرق جزما، ثم جاء في رواية انه يخرج من خراسان روي ذلك احمد والحاكم من حديث أبي بكر ﷺ، وفي اخري انه يخرج من اصبهان اخرجهما مسلم وعند الحاكم وابن عساكر من حديث ابن عمر ﷺ انه يخرج من يهودية اصبهان اي محلة خارج اصبهان ومثله عند احمد عن عائشة ﷺ وعند الطبراني من حديث فاطمة بنت قيس يخرج من بلدة يقال لها اصبهان من قرية من قراها يقال لها استقباد اه وفيه ايضا في موضع اخر : وعن كعب الاحبار قال يتوجه الدجال لينزل عند باب دمشق الشرقي اي ابتداء قبل خروجه ثم يلتبس فلا يقدر عليه شيء ثم يري عند المنارة التي عند نهر الكسوة ثم يطلب فلا يدري اين توجه فينسي ذكره ثم يظهر بالمشرق فيعطى الخلافة ثم يظهر السحر ثم يدهي النبوة فيغرق الناس عنه يعني المسلمين فياتي النهر فيامر ان يسيل فيسيل ثم يامر ان يرجع فيرجع ثم يامر ان يسيل فييس الحديث بطوله رواه نعيم بن حماد، ويتبعه سبعون الفا من يهود اصبهان وثلاثة عشر الف امرأة وعامة من يتبعه لليهود والترك والنساء، ويبعث الله له شياطين فيقولون له استعن بنا علي ما تريد فيقول نعم انهبوا الي الناس فقولوا اتا ربهم فيبشتم في الأفاق الي غير ذلك اهـ

(۲) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۲۴) (ضعيف)

يَصْعَدُ عَلَيْهِ إِلَّا يَوْمَ جُمُعَةٍ قَبْلَ يَوْمَيْدٍ ثُمَّ ذَكَرَ هَذِهِ الْقِصَّةَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَابْنُ صُدْرَانَ بَصْرِيٌّ غَرِقَ فِي الْبَحْرِ مَعَ ابْنِ مِسْوَرٍ لَمْ يَسْلَمْ مِنْهُمْ غَيْرُهُ.

د فاطمه بنت قيس رضي الله عنها نه روایت دي فرمائي چه نبی صلی الله علیه و آله د ماسپخین مونخ اوکړو او بیا په منبر باندې کښیناستو او نبی صلی الله علیه و آله به د دینه مخکښې د جمعي نه علاوه په نورو ورځو کښې په منبر باندې نه کیناستو لیکن صرف په دې ورځ په منبر کیناستو او همدا واقعې ته بیان کړه، امام ابو داؤد فرمائي ابن صدران دبصری اوسیدونک وو او د ابن مصور سره په اوبو کښې غرق شوې وو او په دې خلقو کښې دده نه علاوه بل چا اسلام نه وو قبول کړې.

قوله: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ وَكَانَ لَا يَصْعَدُ عَلَيْهِ إِلَّا يَوْمَ جُمُعَةٍ قَبْلَ يَوْمَيْدٍ» د دې نه معلومېږي چه دا قصه رسول الله صلی الله علیه و آله د ماسپخین د مانځه نه پس اورولي وه.

قوله: «قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ صُدْرَانَ بَصْرِيٌّ غَرِقَ فِي الْبَحْرِ مَعَ ابْنِ مِسْوَرٍ لَمْ يَسْلَمْ مِنْهُمْ غَيْرُهُ» په سند کښ محمد بن صدران مذکور دي د مصنف رحمته الله استاذ، مصنف د هغوی په باره کښ فرمائي چه یو ځل ئې د ابن مسور د جماعت سره د دریاب سفر کولو، د هغه کشتی ټول مسافر غرق شو په دریاب کښ په هغوی کښ څوک هم نه وو بچ شوې سوا د محمد بن صدران نه.

[۴۳۲۸] (۱) حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُمَيْعٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى الْمِنْبَرِ: إِنَّهُ يَنْتَمِي أَنَا سَيِّدُونَ فِي الْبَحْرِ قَنْدِ طَعَامُهُمْ، فَرَفَعَتْ لَهُمْ جَزِيرَةٌ، فَخَرَجُوا يَرِيدُونَ الْخَيْزَ فَلَقِيَتْهُمْ الْجَسَّاسَةُ، قُلْتُ لِأَبِي سَلَمَةَ: وَمَا الْجَسَّاسَةُ؟ قَالَ: امْرَأَةٌ تَجْرُ شَعْرَ جَلْدِهَا وَرَأْسُهَا قَالَتْ: فِي هَذَا الْقَعْرِ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَسَأَلَ عَنْ نَحْلِ يَسَّانَ، وَعَنْ عَيْنِ زُغَرٍ، قَالَ: هُوَ الْمَسِيحُ، فَقَالَ لِي ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ: إِنَّ فِي هَذَا الْحَدِيثِ شَيْئًا مَا حَفِظْتُهُ، قَالَ: شَهِدَ جَابِرٌ أَنَّهُ هُوَ ابْنُ صَيَّادٍ قُلْتُ: فَإِنَّهُ قَدْ مَاتَ قَالَ: وَإِنْ مَاتَ قُلْتُ: فَإِنَّهُ أَسْلَمَ، قَالَ: وَإِنْ أَسْلَمَ، قُلْتُ: فَإِنَّهُ قَدْ دَخَلَ الْمَدِينَةَ، قَالَ: وَإِنْ دَخَلَ الْمَدِينَةَ.

د جابر رضي الله عنه نه روایت دي فرمائي چه رسول الله لا یوه ورځ په منبر باندې اوفرماښل څه کسانوپه دریاب کښې سفر کولو اوددوی سره خوراک ختم شو نویوه جزیره ورته راپورته کړې شوه دوی ددوی په تالاش کښې پدنی جزیره کښې روان شو او یوه جاسوسه ښځه ئې پیدا کړه ما ابوسلمه رضي الله عنه ته اووئیل هغه جاسوسه ښځه څوک وه؟ هغه اووئیل هغه یوه داسې ښځه وه چه دخپل سر اود بدن ویښته ئې رابښکل اوبیا ئې حدیث تر آخره پورې بیان کړو، د دینه پس د جال دبیسان مقام دونوپه باره کښې تپوس اوکړو اودزغر دچیني په باره کښې ئې تپوس اوکړو راوی وئیلی دی چه همدا د جال وو، ابن ابی سلمه وئیلی دی چه جابر په دې روایت کښې نور څه هم بیان کړي وو لیکن هغه ماته یاد نه دي اودانې هم وئیلی وو چه د جال ملعون همدغه ابن صیاد دي ماورته اووئیل هغه خومر شوې دي هغه راته په جواب کښې اووئیل اگرکه مړ شوې وي ماورته اووئیل هغه خواسلام قبول کړې وو نوده

اووئیل اگرکه اسلام ئې قبول کړې وي ماورته اووئیل هغه خو مدینه ته داخل شوې وو او دجال خو مدینه ته نشي داخلیدلې، هغه اووئیل اگرچه مدینې ته هم داخل شوې وي. قوله: «حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا الْخ» په دې روایت کښ داسې دی «فَنَقَلَ طَعَامُهُمْ فَرَفَعَتْ لَهُمْ جَزِيرَةً فَخَرَجُوا يُرِيدُونَ الْخُبْزَ فَلَقِيَتْهُمْ الْجَسَّاسَةُ» یعنی د هغه خلقو د لارې توخه ختمه شوه د خوراک د انتظام کولو دپاره دې جزیرې ته داخل شوې وو، هلته ئې اتفاقاً دا جساسه په نظر شوه.

(ایا ابن صیاد دجال وو؟)

دا روایت د فاطمه بنت قیس رضی اللہ عنہا په ځانې د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دې، وړاندې د دې حدیث په آخر کښ دی:

قوله: «قَالَ شَهِدَ جَابِرٌ أَنَّهُ هُوَ ابْنُ صَيَّادٍ قُلْتُ فَإِنَّهُ قَدْ مَاتَ. قَالَ وَإِنْ مَاتَ الْخ»

ابوسلمه عبدالرحمن وائی چه جابر رضی اللہ عنہ به فرمائیل چه دا دجال هم دغه ابن الصیاد دې، هغوی فرمائی چه په دې باندې ما د هغوی نه تپوس اوکړو چه ابن صیاد خو مړ شوې دې (او دجال په بعض جزائرو کښ موجود دې) هغوی اوفرمائیل اگر چه مړ دې خو بیا هم، ما اووې چه ابن الصیاد خو اسلام قبول کړې وو، نو هغوی اوفرمائیل: اگر چه اسلام ئې قبول کړې وی، هم دغه شان وړاندې د دخول مدینه ذکر هم دې.

په دې باندې په بذل کښ د فتح الودود نه نقل کړی دی چه: وکانه مبنی علی تجویز تعدد الصور و المظاهر كما هو منقول في بعض الاولياء..... یعنی یو سرې په مختلف صورتونو او مختلف مواضع کښ اولیدلې شی داسې کیدې شی لکه چه د بعض اولیاء په باره کښ منقول دی، خو په حاشیه د ابو داؤد کښ امام بیهقی او د حافظ ابن کثیر نه د دې خلاف لیکلې دی، ابن کثیر رحمته اللہ علیہ فرمائی چه ابن صیاد دجال صغیر وو، او ابن صیاد هغه دجال نه دې د چا خروج چه به په آخره زمانه کښ وی د چا دلیل چه د فاطمه بنت قیس رضی اللہ عنہا حدیث دې او هم دا خبره امام بیهقی رحمته اللہ علیہ هم فرمائیلې ده، بله دا چه کوم حضرات دا دواړه یو منی د هغوی په علم کښ د تمیم داری رضی اللہ عنہ دا واقعه نه ده راغلې، والا فالجمع بینهما بعد جدا الی آخر ما فی حاشیة شیخ الہند ۲/۲۴۷)

حدیث فاطمة المطول اخرجہ مسلم والحديث الثالث اخرجہ ابن ماجه، واخرجہ الترمذی وفي الفاظه اختلاف واخرجہ النسائي بنحو من حديث مسلم، قاله المنذرى.

باب فی خبر ابن صاید

باب د ابن صیاد په باره کښ بیان

دا هم هغه ابن الصیاد دې د کوم چه پورته ذکر راغلې دې، ابن الصیاد په او ابن صائد دواړو طریقو سره نقل دې، د احادیث الباب نه معلومیږي چه دا ابن صیاد یو یهودی هلک وو چه د کاهنانو په شان به ئې د غیب خبرې بیانولې، بعض صحابه کرامو لکه عمر او ابن عمر رضی اللہ عنہما به قسم خوړلو چه دجال هم دا دې. امام نووی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه ابن صیاد د چا نوم چه صفا دې علماء کرامو فرمائیلې دی چه د هغه قصه هم ډیر گرانه او مشتبه ده. یعنی

دا چه مسيح دجال چه کوم مشهور دې هغه هم دا دې او که د هغه نه علاوه بل څوک دې، خو په دې کښ شک نشته چه هغه هم يو دجال من الدجاله ضرور دې. د احاديثو د ظاهر نه دا معلومېږي چه په رسول الله ﷺ باندې هم دې باره کښ څه وحی نه وه نازل شوې، خو رسول الله ﷺ ته د صفات دجال وحی شوې وه، او په ابن صياد کښ قرائن محتمله د دې خبرې موندلې شو خو رسول الله ﷺ د هغه په باره کښ هيڅ قطعی فيصله نه وه فرمائيلې هم دا وجه وه رسول الله ﷺ عمر رضی الله عنه ته چه کله هغه د ابن صياد د قتل اجازت غوښتلې وو فرمائيلې وو چه که واقعی دا دجال وی نو ته د هغه په وژلو باندې قادر نه ئې (ځکه چه د هغه په باره کښ خو دا فيصله شوې ده چه عيسى عليه السلام به ئې قتل کوي، باقی خپله د ابن صياد دا احتجاج او استدلال «دې باره کښ چه هغه دجال نه دې» چه زه خو مسلمان یم او دجال به کافر وی، او دا چه دجال خو به لا ولد وی او زما اولاد شوې دې او دا چه دا دجال به مکې او مدينې (زادهما الله شرفا) ته نه شی داخلیدې او زه په مدينه کښ مستقل اوسېرم، وغيره وغيره، دا استدلال صحيح نه دې، ځکه چه رسول الله ﷺ چه کوم د دجال صفات بيان فرمائيلې دی نو د هغې مطلب خو دا دې چه کله د دجال خروج اوشی په دنيا کښ د دجال په حیثیت نو هغه وخت به په هغه کښ دا صفات موندلې شی، حافظ ابن حجر رحمه الله په دې باندې تفصیلی کلام فرمائيلې دې په کتاب الاعتصام کښ، په باب «من رای ترک النکیر من النبی ﷺ حجة الخ» د لاندې پس هغې ته رجوع او کړه که دې خوښه وی. (کذا فی العون)

امام نووی رحمه الله هم په شرح د مسلم کښ په دې باندې ډیر کلام فرمائيلې دې د هغې طرف ته دې رجوع او کړې شی، او د دې باب په آخر کښ حضرت هم په بذل المجهود کښ په دې باندې کلام فرمائيلې دې په آخر کښ لیکي: وأقرب ما يجمع به بين ما تضمنه حديث تميم وكون ابن صياد هو الدجال أن الدجال بعينه هو الذي شاهده تميم موثقاً وأن ابن صياد شيطان تبدى في صورة الدجال في تلك المدة إلى أن توجه إلى أصبهان فاستتر مع قريته إلى أن تجيء المدة التي قنر الله تعالى خروجه فيها ولشدة التباس الأمر في ذلك سلك البخاري مسلك الترجيح فاقصر على حديث جابر عن عمر في ابن صياد ولم يخرج حديث فاطمة بنت قيس في قصة تميم اه بزيادة من الفتح (۳۴۰/۱۳)

[۴۳۲۹] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ خُشَيْشُ بْنُ أَصْرَمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَرَّ بِابْنِ صَيَّادٍ فِي نَقْرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَّامِ عِنْدَ أَطْرَمِ بْنِ مَقَالَةَ وَهُوَ غُلَامٌ فَلَمَّا شَعَرَ حَاتِي ضَرْبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهَرَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ: "أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: فَتَنَظَّرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيَّادٍ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأَمِّيَّةِ، ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ، ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يَا بَنِيكَ؟ قَالَ: يَا بَنِي صَادِقٍ وَكَاذِبٍ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خُلِطَ عَلَيْكَ الْأُمُورُ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِلَى قَدْ خَبَأَتْ لَكَ حَبِيبَةٌ وَخَبَأَ لَكَ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ سَوْدَةٌ

۱: صحيح البخاري/الجنائز ۷۹ (۱۳۵۴)، الجهاد ۱۷۸ (۳۰۵۵)، الأدب ۹۷ (۶۶۱۸)، صحيح مسلم للفتن ۱۹ (۲۹۳۰)، سنن الترمذي للفتن ۶۳ (۲۲۴۹)، تحفة الأشراف: ۶۹۳۲، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۴۸/۲، ۱۴۹) وأما المؤلف في السنة (۴۷۵۷) (صحيح)

الدخان آية ۱۰ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: هُوَ الدُّخَانُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْسَأْ قُلْنَ نَعْدُ وَقَدَّرَكَ، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ائْذَنْ لِي فَأَخْرِبَ عَنْقَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ يَكُنْ قُلْنَ نُسَلِّطَ عَلَيْهِ يَعْنِي الدَّجَالَ وَلَا يَكُنْ هُوَ فَلَا خَيْرَ فِي قَتْلِهِ."

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه رسول الله ﷺ و دخپلو صحابه گراموسره چه عمر رضي الله عنه په کښې هم وو دابن صياد په خوا کښې تيريدل په دي وخت کښې ابن صياد ديني مغاله دقلا سره د ماشومانو سره لوبي کولي او په دي وخت کښې دي هم ماشوم وو دي دنبي ﷺ دورتلونه خبر نشو تردي چه نبي ﷺ دده په شاباندې لاس کيخودو او ورته ئي اووئيل ايا ته ددي خبرې گواهي ورکوي چه زه دالله رسول يم هغه دنبي ﷺ طرف ته وکتل او وئي وئيل زه گواهي ورکوم چه ته په اهل عربو کښې داميانو رسول بي ، بيان صياد نبي ﷺ ته اووئيل ايا ته گواهي ورکوي چه زه دالله رسول بم نبي ﷺ ورته اوفرمايل ماپه الله اودهغه په رسولانو ايمان راوړي دي بياني ﷺ ده ته اووئيل ايا تاته څه شي راځي؟ ده جواب ورکړو چه ماته خو صادق او کاذب راځي نبي ﷺ ورته اوفرمايل ستا معامله مشتبه ده نبي ﷺ اوفرمايل ماستاپه باره کښې پخپل زړه کښې يوه خبره پته نيولي ده اونبي ﷺ دا ايت کریمه : (يوم تاتي الشتاء بدان مبین) په زړه کښې پت اونيولو هغه اووئيل پت نيولي شوې شي دخ دي نبي ﷺ ورته اوفرمايل لري شه ته دخپلې اندازې نه مخکښې نشي تلې عمر فاروق له عرض اوکړو اي دالله رسوله ماته دده دخت دوهلو اجازت راکړه نبي ﷺ اوفرمايل که چرې دي دجال وي نوستاپه ده باندې زورنه رسيږي اوکه چرې دجال نه وي نودده په وژلو کښې ستادپاره هيڅ خير نشته.

د باب د اولنی حديث مضمون دا دي چه ابن عمر رضي الله عنه فرمائي چه يو ځل رسول الله ﷺ دخپلو څو ملگرو سره چه په هغوی کښ عمر رضي الله عنه هم وو په ابن صياد باندې تير شو په داسې حال کښ چه ابن صياد د قبيله بنومغاله د اوچت کور يا غونډۍ سره نژدې د ماشومانو سره لوبي کولي، هغه ته د رسول الله ﷺ د تيريدو خبر او نه شو تردي چه رسول الله ﷺ خپل لاس مبارک د هغه په ملا باندې اوهلو، او وي فرمايل «اشهد اني رسول الله» هغه رسول الله ﷺ ته اوکتل او وي وئيل چه زه گواهي ورکوم چه ته رسول الاميين ئي. دا اشاره ده قوم عرب طرف ته ځکه چه دي خو په ظاهر کښ د يهودو نه وو، بيا ابن صياد خپله رسول الله ﷺ ته اوئيل : «اشهد اني رسول الله» په دي باندې رسول الله ﷺ اوفرمايل : «امت بالله ورسله» يعنی کوم چه واقعي د الله پاک حقيقي رسولان دي په هغوی زما ايمان دي.

په دي باندې د حضرت گنگوهي رضي الله عنه په تقرير کښ ليکلي دي چه رسول الله ﷺ په صراحة سره د هغه د رسالت انکار اونکړو کيدي شي په دي مصلحت سره چه د هغه د رسول الله ﷺ نه ويږه پيدا نه شي چه په هغې سره به د رسول الله ﷺ مقصود فوت شي يعنی رسول الله ﷺ خو د هغه نه نور سوالات هم کول چه د هغې جوابونه مطلوب وو، او بهر حال چه کومه خبره رسول الله ﷺ اوفرمايله هغه سراسر حق ده چه په هغې سره د هغه د رسالت د دعوی خپله تردید کيږي بيا رسول الله ﷺ د هغه نه تپوس اوفرمايلو : «ما ياتيك» تا ته

څه راځي؟ يعنې د غيب خبرونه كوم چه ته بيانوي، هغه جواب ورکړو: «ياتيني صادق وکاذب چه ماته دواړه قسم خبرې رارسيرې رښتيا هم او دروغ هم، په دې باندې رسول الله ﷺ او فرماييل: «خلط عليك الامر» چه ستا معامله مخلوط او گډه وده ده. بيا رسول الله ﷺ او فرماييل چه ما ستا دپاره په خپل زړه کښ يو خبره پته کړې ده، او رسول الله ﷺ په خپل زړه مبارک کښ دا خبره پته کړې وه «يوم تاتي السماء بدخان مبين» هغه د سوچ کولو نه پس اوئييل: هو الدخ چه هغه دخ دې رسول الله ﷺ او فرماييل: څه لرې شه! ته هرگز د خپل حيثيت نه وړاندې نه شي تلې. «اخْسَأْ فَلَنْ تَغْدُوَ قَدْرَكَ».

ابن صياد پوره جمله او پوره آيت كوم چه رسول الله ﷺ زړه کښ نيولي وو څه بيان کړو صرف کلمه دخان ئې هم پوره بيان نه کړه هم په دې وجه رسول الله ﷺ او فرماييل چه بس ستا حقيقت معلوم شو، خو دلته دا سوال واردېږي چه هغه چه دا څه بيان کړل دا ئې څنگه بيان کړل اگر چه هغه ناقص کلمه ولې نه وې؟ د دې جواب دا ليکلې شوې دې چه کيدې شي رسول الله ﷺ د هغې ذکر بعض صحابه کرامو سره کړې وې چه د هغې څه حصه شيطان استراق کړې وې، يا په آسمان کښ د هغې ذکر شوې وې او د هغه ځانې نه شيطان سرقه کړې وې او بيا شيطان د هغې خبر ابن صياد ته ورکړې وې لکه چه معروف ده چه شياطين د سرقه کولو نه پس کاهنانو ته د هغې خبرونه ورکوي. (كذا في المذيل عن الفتح الودود) «فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْخ» سيدنا عمر رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ نه د هغه د قتل په باره کښ تپوس اوکړو نو هغوی او فرماييل چه که هم دا ابن صياد دجال دې نو بيا خو ته د هغه په قتل کولو باندې نه شي قادر کيدې او که داسې نه وې نو بيا د ده په قتل کولو کښ هيڅ خير نشته، ځکه چه ابن صياد په يهودو کښ دې چا سره چه د مصالحت معامله شوې ده لهذا هغه ذمی شو. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي وليس في حديثهم، وخاله «يوم تاتي السماء بدخان مبين»، قاله المنذرى.

په وړاندې روايت کښ راځي:

[۴۳۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: "وَاللَّهِ مَا أَشْكُ أَنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ ابْنُ صَيَّادٍ".

د نافع نه روايت دې فرمائي چه ابن عمر د اوئييل په الله قسم زه په دې کښې شک نه كوم چه مسيح دجال ابن صياد دې.

«كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ وَاللَّهِ مَا أَشْكُ أَنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ ابْنُ صَيَّادٍ» او د دې نه پس دا راځي محمد بن المنكدر فرمائي چه ما جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ اوليدلو هغوی به قسم خورلو سره فرماييل چه ابن صياد دجال دې، ما اووې چه تاسو په دې باندې د الله پاک قسم خورئ؟ نو هغوی او فرماييل چه عمر رضی اللہ عنہ هم په دې باندې قسم خورلې وو د رسول الله ﷺ مخکښ نو هغوی انکار نه وو فرماييلې.

[۴۳۳۱] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: رَأَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَخْلِفُ بِاللَّهِ أَنَّ ابْنَ صَاحِبِ الدَّجَالِ، فَقُلْتُ: يَخْلِفُ بِاللَّهِ؟ فَقَالَ: "إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ يَخْلِفُ عَلَى ذَلِكَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَنْكِرْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

دمحمد بن المنکدر رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه ماجابر بن عبد الله وليدو چه په الله ني قسم وکړوچه ابن صياد دجال دي ماوونيل چه اياتاسويدي باندي قسم کوي هغه وونيل چه مادنبي عليه السلام سره عمر رضي الله عنه په قسم کولو ليدلي وو مگر نبي عليه السلام دا خبره بده ونه گنرله. وحديث جابر رضي الله عنه اخرجه البخاري ومسلم، قاله المنذري.

[۴۳۳۲] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ يَغْنِي ابْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "فَقَدْنَا ابْنَ صَيَّادٍ يَوْمَ الْحَرَّةِ".

د جابر رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چه زمونږنه دحري په ورځ ابن صياد ورک شو. «عَنْ جَابِرٍ قَالَ فَقَدْنَا ابْنَ صَيَّادٍ يَوْمَ الْحَرَّةِ» ابن صياد چه په مدينه کښ اوسيدو د هغه په باره کښ جابر رضي الله عنه فرمائی چه هغه په وقعة الحرة کښ ورک شوې وو، بيا د هغه پته او نه لگيده د وقعة الحرة ذکر خو کړته په کتاب کښ راغلي دي.

[۴۳۳۳] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَغْنِي ابْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ ثَلَاثُونَ دَجَالُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ".

دابوهريره رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى دهغه وخته پورې قيامت نشي قائميدي ترخوچه ديرش دجالان نه وي راوتلي او په دې دجالانوكښې به هريودجال خپل خان دالله رسول گنري. «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ ثَلَاثُونَ دَجَالُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ»» دا حديث د کتاب الفتن په شروع کښ د يو اوږد حديث د لاندې هم تير شوې دي، وانا خاتم النبیین لا نبی بعدی

[۴۳۳۴] (۴) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ يَغْنِي ابْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ ثَلَاثُونَ دَجَالًا كُلُّهُمْ يَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ وَعَلَى رَسُولِهِ".

دابوهريره رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى دهغه وخته پورې قيامت نشي قائميدي ترخوچه ديرش دروغژن دجالان نه وي راوتلي او په دې دجالانوكښې به هريودجال خپل دالله اودرسول تكذيب کوي.

(۱): صحيح البخاري/الاعتصام ۲۳ (۷۳۵۵)، صحيح مسلم للفتن ۱۹ (۲۹۲۹)، (تحفة الأشراف: ۳۰۱۹) (صحيح)
(۲): تفرد به أبو داود (صحيح الإسناد) (راجع المنع/الاعتصام: ۲۳، وتحفة الأحوذ: ۴۲۷۶)
(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۴۰۶۹)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۴۵۷، ۴۵۰/۲) (صحيح)
(۴): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۱۰۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۴۵۷، ۴۵۰/۲) (حسن الإسناد)

[۴۳۵] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، عَنْ جَرِيرٍ، عَنْ مُخَبَّرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ السَّلْمَانِيُّ هَذَا الْخَبَرُ، قَالَ: قَدْ كَرِهْتُمُوهُ فَقُلْتُ لَهُ: أَتَرَى هَذَا مِنْهُمْ يَغْنِي الْمُخْتَارَ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَمَّا إِنَّهُ مِنَ الرَّغُوسِ.

ابراهيم وټيلي دی چه مباد عبیده سلماني نه تپوس وکړو چه ایا داسې روایت دي فرق صرف دادي چه مادهغه نه تپوس وکړو چه مختار بن عبیده هم ددي دجالانونه دي هغه وټيل دي ددوی سردار دي.

قوله: ﴿ قُلْتُ لَهُ أَتَرَى هَذَا مِنْهُمْ - يَغْنِي الْمُخْتَارَ - فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ أَمَّا إِنَّهُ مِنَ الرَّغُوسِ ﴾ ابراهيم فرماني چه ما د خپل استاد عبیده سلماني نه تپوس اوکړو چه تاسو دي يعنی مختار بن ابی عبید الثقفي لره په ثلاثين دجالين کښ شماري؟ نو هغوی او فرمائيل چه دا خود هغوی په سردارانو کښ دي.

دا مختار بن ابی عبید هم په دروغونو مدعیان نبوت کښ وو، لکه چه په حدیث کښ راځي: ﴿ يَخْرُجُ مِنْ ثَقِيفٍ كَذَابٍ وَمَبِيرٍ ﴾ کما فی صحیح مسلم و الترمذی، وټيلي شوې دي چه د مبیر (ظالم) نه مراد حجاج بن یوسف الثقفي دي، او د کذاب نه مراد هم دا مختار بن ابی عبید دي، د هغه پلار ابو عبید چه نوم ئې مسعود رضی الله عنه دي خپله په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښ دي او د هغه خور صفيه بنت ابی عبید د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما بنځه وه. په شروع کښ خود هغه حالات ډیر ښه وو او په قاتلین حسین کښ ئې دیو یونه بدله واخستله، خو بیا د هغه حالات په مزه مزه خرابیدل تر دي چه په آخر کښ ئې د نبوت دعوی اوکړه.

بَابُ الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ

باب د نیکو عملونو حکم کول او د بدو کارونو نه منع کول

مصنف رضی الله عنه د کتاب الفتن اختتام په دي باب سره کړې دي چه په هغې کښ ئې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر متعلق روایات راوړي دي لملله در المصنف ما اللفظ نظره..... گویا اشاره ده دي طرف ته چه فتنې چه کومې دنیا ته راځي هغه خو به راځي خو انسان لره د خپل طرف نه د هغې د دفع کولو علاج او تدبیر کول پکار دي.

[۴۳۶] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ هَازِمَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ أَوَّلَ مَا دَخَلَ النَّفْسُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ الرَّجُلُ يَلْقَى الرَّجُلَ، فَيَقُولُ: يَا هَذَا اتَّبَعَ اللَّهَ وَدَعَا مَا تَصْنَعُ فَإِنَّهُ لَا يَجِيزُ لَكَ، ثُمَّ يَلْقَاهُ مِنَ الْقَدَمِ فَلَا يَمْنَعُهُ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ أَكْبَلَهُ وَشَرِيئَهُ وَكَعِيدَهُ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ هَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ، ثُمَّ قَالَ: لَوْنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ إِلَى قَوْلِهِ فَاسْمُكَ سَوْرَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ مَسْمُومَةٍ ثُمَّ قَالَ: كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذْنَ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَلَتَأْطِرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا".

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دي فرماني رسول کریم صلی الله علیه و آله فرمائيلى دي په بنی اسرائیلو کښې چه کومه اوله خرابي راغلې وه هغه داوه کله چه به یوکس دبل سره ملاقات

(۱): تخریج: تفرده به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۹۹۹) (ضعیف)

(۲): سنن الترمذی/تفسیر القرآن ۶ (۳۰۴۷، ۳۰۴۸)، سنن ابن ماجه/الفتن ۲۰ (۴۰۰۶)، (تحفة الأشراف: ۹۶۱۴)، و له

لغيره: مسند احمد (۳۹۱/۱) (ضعیف)

وګړونو هغه ته به ئې اووئیل دا الله نه خوف وکړه او دخپلو حرکتونو نه منع شه ځکه چه داسې کارونه ستاد پاره مناسب نه دي نو کله چه به ئې ورسره بله ورځ ملاقات وکړو نو دې به ئې ددې کارونو نه منع کولو ځکه چه هغه به ددوی سره دخوراک ځڅاک په محفلونو کښې شرکت کولو، کله چه دي خلقو داسې وکړل نو الله پاک هم ددوی دبعضو خلقو زړونه دبعضو نورو سره ملا وکړل اوبیاني او فرمائیل په بنی اسرائیلو کښې چه چا کفر اختیار کړو نو الله تعالی په دوي باندې په ژبه د داود او د عیسی علیهما السلام دلعت اخرني ایت او فرمائیلو یعني: «لَعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ» تر (فَاسْقُونَ) پوري، بیا ئې او فرمائیل په الله تعالی قسم تاسو به دخیر خبرې کوي او د ممنوعه کارونو نه به منع کوئ او دده دواړه لاسونه به نیسئ او د حق طرف ته به ئې داسې راتیتوي لکه څنگه چه د تیتولو حق دې او په حق باندې به پي تینگوئ لکه څنگه چه د تینګیدو حق دې.

مضمون الحديث :

قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: ..... وَاللَّهُ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَأْخُذُنَّ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَتَأْطُرُنَّهُ» (۱) عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا»

رسول الله ﷺ ارشاد: چه په بنو اسرائیل کښ د خراب والی او نقصان ابتداء داسې اوشوه چه یو سړی به بل سړی لره چه په کومه گناه لیدلو نو هغه به ئې د هغې نه منع کولو، بیا به ئې چه د هم هغه سړی سره په بله ورځ ملاقات کیدلو نو (سره د هغه سړی په خپل معصیت باندې د قائم پاتې کیدو باوجود) د هغه هغې گناه لره کول هغه سره د خوراک او ځڅاک کولو نه نه مانع کیدل، یعنی د گناه د کولو باوجود به ئې د هغه سره ناسته او خورک ځڅاک جاری ساتلو، پس چه کله هغوی دا صورت اختیار کړو نو الله پاک د دواړو زړونه یو شان کړل.

په حدیث شریف کښ دی: «افضل الاعمال الحب فی الله والبغض فی الله» بله دا چه په دعاء قنوت کښ دا جمله ده «ونخلع ونترک من یفجرک» چه د هغې تقاضه دا ده چه فساق او فجار او کوم خلق چه گناهونه کوی ترڅو چه هغوی هغه گناهونه نه پریرېدی د هغوی نه خپل تعلقات او روابط پرې کول پکار دی، او که داسې نه کوی نو بیا به هغه هم د هغوی په شان شی. بیا وړاندې په دې حدیث کښ دی: رسول الله ﷺ په قسم سره تاکیدا فرمائی چه تاسو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او د ظالم لاس نیولو سره هغه د ظلم نه بندوئ او هغه د ظلم نه لرې کولو سره په حق باندې کلکوئ.

د رسول الله ﷺ د خپل امت سره کمال همدردی او خیرخواهی :

په دې حدیث کښ خو دا حکم د رسول الله ﷺ د امت سره متعلق دې او په یو بل حدیث کښ رسول الله ﷺ خپل دا خپل حال بیان کړې دې، پس د ترمذی په کتاب الامثال کښ دا روایت دې چه «عن أبي هريرة: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إنما مثلي ومثل أمي كمثل

(۱) قال الشيخ (الخطابي) قوله لتأطرنه معناه لترونه عن الجور، وأصل الأطر العطف أو الثني ومنه تأطر المعاص وهو ثنية له

رجل استوقد نارا فجعلت الذباب والفراش يقعن فيها وأنا آخذ بحجزكم وأنتم تقحمون فيها) رسول الله ﷺ فرمائی چه زما مثال د خپل امت په باره کښ داسې دې لکه چه یو سرې اور بل کړی شمع وغیره نو پتنگان په کثرت سره د هغې خوا ته جمع کیدلو سره هلاکېږی، نو رسول الله ﷺ فرمائی چه زما هم دا حال دې چه خلق د گناهونو ارتکاب کولو سره جهنم ته داخلیدل غواړی او زما حال دا دې چه زه تاسو ستاسو د شاگانو نه اونیسم او په نیولو نیولو سره مو د جهنم نه بل طرف ته راکاږم او تاسو ئې چه د هغې طرف ته روان یئ. جزى الله عنا سيدنا ومولانا محمدا ما هو اهله.

[۴۳۷] (۱) حَدَّثَنَا خَلْفُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ الْحَنَاطِيُّ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَحْوِيلٍ زَادَ أَوْ لِيُفَرِّقَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ ثُمَّ لِيَلْعَنَنَّكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ: قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ الْمُحَارِبِيُّ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمٍ الْأَقْطِسِيِّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَاهُ خَالِدُ الطَّحَّانُ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ.

عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ د نبی ﷺ نه د تیرشوي روایت په شان روایت بیان کړې دې مکرر دې اضافي سره چه: الله تعالى به ستاسو د بعضو زړونه د بعضو نورو سره ملحق کړي اوبیا به الله تعالى په تاسو باندې هم لعنت وکړي لکه څنگه چه پي په هغوی باندې هم لعنت کړي وو. امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت محاربي د علاء بن مسیب نه هغه د عبدالله بن عمرو بن مره نه هغه د سالم افطس نه او هغه د ابو عبیده نه او هغه د عبدالله نه نقل کړي دي، او همدارنگې دا روایت خالد الطحان د علاء بن مسیب نه هغه د عبدالله بن عمرو بن مره نه او هغه د ابو عبیده نه نقل کړي دي.

[۴۳۸] (۲) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، وَحَدَّثَنَا عَمْرِو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ إسماعيلَ، عَنْ قَيْسٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَعُونَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا عَلَى غَيْرِ مَوَاضِعِهَا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَزْكُرْكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةٌ هـ. قَالَ: عَنْ خَالِدٍ، وَأَنَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَيْهِ يَدِيهِ أَوْ شَكَّ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ، وَقَالَ عَمْرُو، عَنْ هُشَيْمٍ، وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي ثُمَّ يَقْدِرُونَ عَلَى أَنْ يُغَيِّرُوا ثُمَّ لَا يُغَيِّرُوا إِلَّا يَوْشِكُ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ بِعِقَابٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ كَمَا قَالَ خَالِدُ أَبُو إِسْمَاعِيلَ، وَجَمَاعَةٌ وَقَالَ شُعْبَةُ فِيهِ مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي ثُمَّ أَكْثَرُ مِنْ يَوْمِئِذٍ.

د قيس نه روایت دي فرمائی چه ابو بکر رضی اللہ عنہ د الله تعالى د حمد او ثناء بیانولونه پس او فرمائیل: اي خلقو تاسو خو دا ایت کریمه «عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَصْرُكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ» لولئ لیکن په نامناسبه محل باندې ئې حمل کوئ او حال دادي چه مادنبی ﷺ نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې یقینا کله چه څوک د ظالم ظلم و ویني او دهغه لاس ونه نیسي

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۹۶۱۴) (ضعيف)

(۲): سنن الترمذي/اللفظ ۸ (۲۱۶۸)، تفسير القرآن سورة المائدة ۱۹ (۳۰۵۷)، سنن ابن ماجه/اللفظ ۲۰ (۱۰۰۵)، (تحفة الأشراف: ۹۶۱۵)، وقد أخرجه: مستند احمد (۲/۱، ۵، ۹۰۷) (صحيح)

نوزدې ده چه الله تعالى به په دې ټولو خلقو باندې عذاب راوړي او عمرو د هښم نه نقل کوي وائي ابوبکر رضي الله عنه وويل چه د نبی ﷺ نه مې اوریدلې دی چه فرمائیل ئې هیڅ یو قوم داسې نشته چه بد عملونه پکښې نه کیږي او د قدرت باوجود خلق دغه بد کارونه ختم نکړي نو الله تعالى به په دوی باندې عذاب مسلط کړي امام ابو داود فرمائي چه دا روایت خالد، ابواسامه او یوې ډلې بیان کړې دي، شعبه وئیلې دی داسې هیڅ یو قوم نشته چه په دوی کښې گناه کیږي او په دوی کښې زیات خلق د گناهونو مرتکب وي او بیا په ټولو باندې عذاب الهي نازل نشي.

قوله: «عَنْ قَيْسٍ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللَّهَ وَأَتَى عَلَيْهِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا عَلَى غَيْرِ مَوَاضِعِهَا (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَصُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا افْتَدَيْتُمْ) وَإِنَّا سَمِعْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْتَمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ»

د تبليغ اهميت او د هغې وجوب :

سیدنا ابوبکر صدیق رضي الله عنه خلقو ته فرمائي چه تاسو دا آیت لولئ او دا په غلط ځانې باندې ېږدئ، یعنی د دې غلط مطلب اخلي، د دې آیت کریمه ترجمه دا ده کوم چه پورته ذکر شو (تاسو خپل فکر کوئ، که تاسو په هدایت باندې یئ نو د گمراه کونکي گمراهی به ستاسو دپاره ضرر نه لري، یعنی تاسو په دې آیت کریمه باندې دا گنړئ چه نورو ته تبليغ کول ضروري نه دی خپله د انسان په هدایت باندې کیدل کافی دی، بیا هغوی وړاندې فرمائي : حال دا چه مونږ د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغوی به فرمائیل چه خلق چه کله ظالم لره د هغه په ظلم باندې وینی او هغه نه منع کوي نو نزدې ده چه په ټولو باندې عذاب راشي، په گناه کونکو باندې هم او په نه منع کونکو باندې هم، او په دویم روایت کښ داسې دی چه د هغې راوی هښم دي، حال دا چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغوی به فرمائیل چه په کوم قوم کښ گناهونه کیږي، کوم خلق چه د هغې په منع کولو باندې قادر وي او بیا هغې لره نه منع کوي نو عذاب به په دې ټولو باندې راځي.

وړاندې مصنف رحمته الله علیه یو دریم روایت ذکر کړو یعنی د شعبه نه چه په هغې کښ دا زیادت دي «هم اکثر ممن يعمله» او گناه نه کونکي په تعداد کښ د گناه کونکو نه زیات وي، دا قید په ظاهر کښ په دې اعتبار سره دي چه قدرت علی المنع به هم هغه وخت وي چه کله نه کونکي زیات وي، حضرت په بذل المجهود کښ د شعبه روایت د مسند احمد نه نقل فرمائیلې دي او فرمائي چه هلته د شعبه په روایت کښ دا زیادت نشته کوم چه مصنف رحمته الله علیه فرمائي. والله تعالى اعلم والحديث أخرجه الترمذي والنسائي وابن ماجه بنحوه، وقال الترمذي حسن صحيح، قاله المنذري.

[۴۳۹] (حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِسِ، حَدَّثَنَا أَبُو اسحاق، أَطْنَهُ عَنْ ابْنِ جَرِيرٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ رَجُلٌ يَكُونُ فِي قَوْمٍ يَعْمَلُ فِيهِمْ بِالْعَاصِي يُقْدِرُونَ عَلَى أَنْ يُغَيِّرُوا عَلَيْهِ فَلَا يُغَيِّرُوا إِلَّا أَصَابَهُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَمُوتُوا".

۱: نورد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۲۴۲)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه لاقتن ۲۰ (۶۰۰۹) (حسن)

جرير رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه نبي صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په يوقوم كښي چه يو كس د بدكار مرتكب وي او د قوم خلق د قدرت باوجود ددي كس حالت او دده عمل تبديل نكړي نو الله تعالى به دوي لره ددوي د مرگ نه مخكښي په عذاب كښي مبتلا كړي.

[۴۳۴۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، وَهَذَا بْنُ السَّرِيِّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَجَاءٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَعَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ رَأَى مِنْكُمْ أَمْسَطَاعًا أَنْ يَغْتَبِرَ بِيَدِهِ فَلْيُغْتَبِرْ بِيَدِهِ، وَقَطَعَ هَذَا بَقِيَّةَ الْحَدِيثِ وَقَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَسَاهِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَسَاهِهِ وَذَلِكَ أَوْعَفُ الْإِيمَانِ".

د ابو سعيد خدری رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه دنبي صلي الله عليه وسلم نه مې اوريدلى دي چه فرمائيل ئي: په تاسو كښي چه څوك خلاف شرع كار وويني او په لاس سره ددي د منع كولو طاقت لري نو په خپل لاس باندې دي دغه كار منع كړي او كه چرې په لاس باندې د منع كولو طاقت نه لري نو په ژبي سره دي منع كړي (يعنې بد دي ورته ووايي) او كه چرې ددي هم طاقت نه لري نو په زړه كښي دي ورته نفرت وكړي او دا دايمان آخرى كمزوري درجه ده.

قوله: «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: ..... وَقَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ - « فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَسَاهِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَسَاهِهِ وَذَلِكَ أَوْعَفُ الْإِيمَانِ »»

په دي حديث كښ د تغير منكر مرتبي بيان كړې شوې دي، اول تغيير باليد چه په خپل لاس باندې دي منع كړي او كه د هغې طاقت ئي نه وي نو په ژبه باندې دي د منع كولو كوشش او كړي، او كه د هغې گنجائش هم نه وي نو د زړه نه دي هغه بد او گنډې، د هدايه نه معلومېږي چه د امام صاحب رحمه الله په نزد د تغير باليد حق ټولو ته نه دي حاصل بلكه امراء او حكام ته دي، او د صاحبين په نزد عام دي. (۲)

والحديث اخرجه مسلم والترمذی والنسائي وابن ماجه مختصرا ومطولا، وقد تقدم في كتاب الصلوة قاله المنذرى.

[۴۳۴۱] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عُثْبَةَ بْنِ أَبِي حَكِيمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ جَابِرَةَ اللَّخْمِيُّ، حَدَّثَنِي أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخَثَنِيَّ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذِهِ آيَةِ عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةٌ هـ؟ قَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرَ رِاسَلَةٍ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "بَلِّ الْأَثْمَرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شَعْمًا مَطَاعًا وَهُوَ مُتَبَعًا وَذَنْبًا مُؤْتَرَةً وَاعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ بِغَيْرِكَ وَدَعْرُكَ عَنْكَ الْعَوَامُّ فَإِنَّ مِنْ وَدَائِكُمْ أَبَا أَمَّ الصَّبْرِ الْعَبْرُ فِيهِ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ ثَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ وَزَادَنِي غَيْرُهُ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ ثَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالَ: أَجْرُ ثَمْسِينَ مِنْكُمْ".

(۱): انظر حديث رقم: (۱۱۴۰)، (تحفة الأشراف: ۴۰۸۵) (صحيح)

(۲): وظاهر ما في الحديث ۳۷۲/۳ ان الامر بالمعروف باليد عام عند الصحابين، ولما عند الامام (لهي حنفية) فباليد الي الامراء وباللسان الي غيرهم، يعنى تغيير باليد د صاحبينو په نزد خو عام دي، او د امراء او غير امراء ټولو په حق كښ دي، او د امام صاحب په نزد په دي كښ تفصيل دي هغه دا چه د تغير باللسان حق د ټولو دپاره دي او تغيير باليد يعنى په لاس سره اصلاح كول دا د امراء او حكامو كار دي د عام خلقو نه دي.

(۳): سنن ترمذي/ تفسير القرآن سورة المائدة ۱۸ (۳۰۵۸)، سنن ابن ماجه لافتن ۲۱ (۴۰۱۴)، (تحفة الأشراف: ۱۸۸۱) (صحيح)

د ابو امیه شعبانی رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه نه مې تپوس وکړو چه اي ابو ثعلبه د دې آیت کریمه: (علیکم انفسکم) په باره کښې ته څه وائی؟ هغه وویل د دې په باره کښې مادنې عليه السلام نه تپوس وکړو نو راته ئې او فرمائیل: تاسو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ تردې پورې چه تاسو ووينئ چه د گنجوس پیروي کيږی او د نفساني خواش تابع داري کيږی او په دنیا پسي منډي وهلي شي او هریو زي راي په خود پستندئ کښې مبتلا دي نو پداسې وخت کښې تاسو د خپل خان خیال اوساتئ او دعوا مو خیال د زړه نه اوباسئ ځکه چه ستاسونه پس یوه داسې ورځ را روانه ده په کومه کښې چه به صبر کول داسې مشکل وي لکه په لاس کښې سگروته نیول او داسې ورځو کښې به په دین باندې عمل کونکي ته د پنځوسو کسانو د اجر برابر اجر ورکولی شي، راوی وائی چه یو بل راوی دا اضافه کړې ده چه یو صحابي عرض وکړو اي د الله رسوله ایا دهغوی نه د پنځوس کسانو اجر؟ نبی عليه السلام او فرمائیل نه بلکه ستاسونه د پنځوسو کسانو د اجر برابر اجر به ورته ورکړي شي.

قوله: (حَدَّثَنِي أَبُو أُمِيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيَّ فَقُلْتُ يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ) قَالَ أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا)

هغه کوم وخت دي چه په هغې کښې ترک تبليغ مضر نه دي؟

د دې حديث تعلق هم د هغه آیت باره کښې دي چه د هغې په باره کښې د ابو بکر صدیق رضی الله عنه قول تیر شو، د ابو ثعلبه رضی الله عنه نه چه کله د دې آیت په باره کښې تپوس او کړې شو نو هغوی سائل ته او فرمائیل چه تاسو د دې آیت کریمه په باره کښې د داسې سړي نه تپوس کړې دي کوم چه د دې نه خبر دي، مراد ئې ترې نه خپل ذات دي، او دا هم احتمال دي چه دا «سالت» په صیغه د متکلم وی په دې صورت کښې به د خیر مصداق رسول الله صلی الله علیه و آله وی چه ما د دې په باره کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس کړي وو نو هغوی دا جواب او فرمائیلو: بلکه تاسو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ، او کله چه تاسو هغه حالت او گورئ، کوم چه وړاندې په حديث کښې مذکور دي. نو بیا داسې او کړئ چه بس خپل فکر کوئ او د عوامو فکر پرېږدئ، او هغه حالت دا دي چه خلق سخت بخل اختیار کړی او د انسان په فطرت کښې چه کوم د بخل صفت دي د هغې کامله اتباع شروع کړی «شحا مطاعا» او دویم صفت دي «وهو متعا» چه خلق به صرف د خواهشات نفسانيه اتباع کوی «ودنيا موثره» یعنی په هره معامله کښې دنیوی مصلحت ته ترجیح ورکوی، او څلورم صفت دا دي «واعجاب کل ذی رای برایه» چه هر سړي خپله رائی خوښوی.

دا دي د خلقو هغه حالت چه د هغې د موندلې کیدو په وخت ترک تغیر او ترک تبليغ د سړي دپاره مضر نه دي په دې حديث د ابو ثعلبه رضی الله عنه کښې د صدیق اکبر رضی الله عنه د حديث مقابله کښې زیاته تشریح ده، حاصل د هغې هم دا دي چه ترک تبليغ په یو مخصوص وخت کښې دي په هر حال کښې نه دي، د علماء کرامو نه د دې یو توجیه نقل کړې شوې ده هغه دا چه په دې آیت کریمه کښې ترک تبليغ ته غیر مضر وئیلې شوې دي په داسې حال کښې چه خلق په هدایت باندې وی «اذا اهتديتم» او خلق به په هدایت باندې هم هغه وخت وی چه کله هغوی د خپلو

تولو فرائضو تکمیل کړی، او د تولو فرائضو نه یو تبلیغ هم دې، لهذا د ترک تبلیغ په صورت کښ به «اذا اهتديتم» والا شرط نه موندلې کیږي، پس حاصل به د دې په دې صورت کښ دا وی چه د تبلیغ باوجود هم که خلق او نه منی نو بیا ستاسو په حق کښ هیڅ ضرر نشته وړاندې په حدیث کښ دی: «فان من ورائکم ایام الصبر فیه مثل قبض علی الجمر» (۱) رسول الله ﷺ فرمائی بیشکه وړاندې په تاسو داسې ورځې راروانې دی چه په هغې کښ به دین باندې قائم اوسیدل به د سړی دپاره داسې گران شی لکه په موتی کښ سکروته نیول او په دغه زمانه کښ به په دین باندې د عمل کونکی دپاره د پنځوس کسانو برابر اجر لیکلې شی، داسې پنځوس چه د هغه په شان عمل کوی.

قوله: «قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالَ «أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ»» (۲)

یعنی د هغه پنځوس کسانو نه آیا هم د هغه زمانې پنځوس سړی مراد دی؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل نه بلکه ستاسو نه پنځوس مراد دی.

ایا غیر صحابی د صحابی رضی الله عنه افضل کیدې شی؟

په بذل کښ د فتح الودود نه نقل کړې دی چه د دې غیر صحابی د عمل اجر د صحابه کرامو په عمل باندې پنځوس چنده مضاعف کیدل صرف د هغه عمل په اعتبار سره دی چه د هغې اختیارول به په راروانه زمانه کښ زیات سخت وی نه مطلقا اه... لهذا په دې حدیث سره دا کنترول صحیح نه دی چه د غیر صحابی اجر کلا د صحابی د اجر نه زیاتیدلې شی. اه والحديث اخرجه الترمذی وابن ماجه، وقال الترمذی حسن غریب، قاله المنذری.

[۴۳:۲] حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، أَنَّ عَبْدَ الْعَزِيزِ بْنَ أَبِي حَازِمٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كَيْفَ يَكْفُرُ وَيَزْمَانُ أَوْ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ زَمَانٌ يَقْرُبُ النَّاسُ فِيهِ غُرْبَةً تَبْقَى خِثَالَةٌ مِنَ النَّاسِ قَدْ مَرَجَتْ عُيُودُهُمْ وَأَمَانَاتُهُمْ وَاخْتَلَفُوا، فَكَانُوا هَكَذَا وَشَبَكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، فَقَالُوا: وَكَيْفَ بَنَى رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: تَأْخُذُونَ مَا تَعْرِفُونَ وَتَذَرُونَ مَا تَنْكُرُونَ وَتَقِيلُونَ عَلَى أَمْرِ غَاصَتِكُمْ وَتَذَرُونَ أَمْرَ عَامَتِكُمْ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَكَذَا رَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ.

(۱) د دې د ماقبل سره څه مناسبت دي؟ د دې په باره کښ په کوکب ۲۱۶۷ کښ لیکلې دی چه دا د یو سوال مقدر جواب دي چه آیا د تولو خلقو دا حالت هم کیدې شی؟ نو د دې په باره کښ رسول الله ﷺ او فرمائیل چه په دې کښ څه تعجب دي ځکه چه دا زمانه خو به هغه زمانه وی چه په هغې کښ به په دین باندې قیام داسې گران شی لکه په موتی کښ سکروته نیول، پس په داسې ماحول او فضاء کښ چه هر څومره بدتر حالت راپیښ شی هغه قیاس ته نږدې دي.

(۲) دا خود جمهورو د مسلک مطابق دي او بعض علماء کرامو لکه ابن عبدالبر هغوی خود دي قسم روایاتو نه استدلال کړې دي چه غیر صحابی د صحابی نه افضل کیدې شی، کذا فی هامش البذل او په مظاهر حق کښ «مثل امتي مثل المطر لا يدرى اوله خير ام اخره» د دې حدیث د لاتدي د حافظ ابن عبدالبر دا مسلک کوم چه پورته ذکر شوې دي لیکلې دي، او د جمهورو استدلال د نورو تولو دلائلو نه د دي حدیث نه هم دي کوم چه وړاندې په باب فی فضل اصحاب النبي ﷺ خير امتي القرن الذي بعثت فيهم ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم الحديث.

(۳) سنن ابن ماجه ۱۰ (۳۹۵۷)، تحفة الأشراف: ۸۸۹۳، وقد أخرجه: صحيح البخاري، الصلاة ۸۸ (۴۸۰)، مسند احمد (۲۱۲/۲) (صحيح)

د عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائیلي دي: په دغه وخت کښې به ستاسو څه حالت وي، یاني داسې او فرمائیل زرده چې داسې وخت راشي د کار خلق به پکښې پتولي شي یعنی څه خلق به وفات شي او بیکاره خلق به پاتې شي کوم چې خس او خشاک دي د چاچه به عهد او پیمان او امانتونه مړه شوي وي او په خپل مینځ کښې به دا اختلاف ښکارشي نې چې دا او فرمائیل نو دخپل یو لاس گوتي ئې په بل لاس کښې واچولي صحابه کرامو عرض وکړو چې ای د الله رسول به دې وخت کښې زمونږ دپاره څه کول پکار دیښي ﷺ ورته او فرمائیل کومه خبره چې درته ښه ښکاري هغه اختیار کړئ او کومه چې درته بده ښکاري هغه پرېږدئ صرف خپل فکر کوئ او دبل چا فکر پرېږدئ.

قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «كَيْفَ بِكُمْ وَزَمَانٍ». يُغْرِبُ النَّاسُ فِيهِ غَرْبَةً تَبْقَى خِثَالَةٌ مِنَ النَّاسِ قَدْ مَرَجَتْ... الخ»

د فتنو په زمانه کښې سړی لږه څنګه کیدل پکار دی؟

رسول الله ﷺ فرمائی چې څه حال به وي ستاسو، یعنی څه به کوئ تاسو، چې کله داسې زمانه راشي چې په هغې کښې به خلق چا تر کړې شي، رذیل او بیکاره خلق به په دنیا کښې پاتې شي چې د هغوی معاملات او امانتونه به مخلوط او ګډوډ شي، او دې وخت کښې رسول الله ﷺ د خپلو گوتو مبارکو ترمینځه تشبیه او فرمائیلو، په دې باندې صحابه کرامو رضي الله عنهم عرض او کړو چې بیا دغه وخت کښې مونږ له څه کول پکار دی؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چې کوم معروف او نیک کارونه دي هغه اختیار کړئ او کوم چې ناجائز او منکر دي هغه ترک کړئ. او بس خپل فکر کوئ عوام په خپل حال باندې پرېږدئ. او د دې نه په روستو روایت کښې دی چې رسول الله ﷺ د عبد الله بن عمرو په سوال باندې او فرمائیل: «الزم بیتک واملک علیک لسانک الخ» چې د کور نه بهر مه راوځه او خپله ژبه په قابو کښې ساته. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۳:۴۳] (۱) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دَكْنٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ خَبَّابٍ أَبِي الْعَلَاءِ، قَالَ: حَدَّثَنِي عِكْرَمَةُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: يَتِمُّ لَكُمْ حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ ذَكَرَ الْفِتْنَةَ، فَقَالَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ النَّاسَ قَدْ مَرَجَتْ عُيُودُهُمْ وَخَفَّتْ أَمَانَاتُهُمْ وَكَانُوا هَكَذَا وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، قَالَ: فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: كَيْفَ أَفْعَلُ عِنْدَ ذَلِكَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟ قَالَ: الزَّمِ بَيْتَكَ وَامْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَخُذْ بِمَا تَعْرِفُ وَدَعْ مَا تَنْكَرُ وَعَلَيْكَ بِأَمْرِ خَاصَّةٍ نَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ أَمْرَ الْعَامَّةِ".

د عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ نه چاپیره ناست وواود فتنو د ګرځندو وروسته په دې وخت کښې نبي ﷺ او فرمائیل. کله چې تاسو ووينئ چې لوظونه ماتېږي او امانتونه پیمابل کیږي او د خلقو حالت داسې شي، چې دا او فرمائیل نو دخپل نیو لاس گوتي ئې په بل لاس کښې واستولي ماچه دا واوریدل نو پاڅیدم او عرض مې وکړو چې ای د الله رسول به دې وخت کښې زما دپاره څه کول پکار دي؟ نبي ﷺ ورته او فرمائیل د داسې فتنې په وخت کښې په کور کښې کینه او خپله ژبه په قابو کښې وساته

۱: تفرده أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۸۸۹۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۱۲) (حسن صحيح)

او کومه خبره چه دوی ته نه ښکاري هغه اختیار کړه او کومه چه درت بهد.. بکاري هغه پریرده، صرف خپل فکر کړه او دین جانکر پریرده.

[۴۳۴۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَادَةَ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُمَادَةَ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَذْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَابِرٍ أَوْ أَمِيرٍ جَابِرٍ».

ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلي دي: فعل عمل جهاد دادي په یو انسان دیو سالم بادشاه یا حکمران په وړاندې دانصاف خبره وگړي. قوله: «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ مَرْفُوعًا» أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَذْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَابِرٍ. «أَوْ» «أَمِيرٍ جَابِرٍ» دا حدیث د ترجمه الباب عین موافق دي هم په دي وجه دلته راوړلې شوې دي، د ظالم بادشاه مخکښ حق خبره وئیلو ته افضل جهاد په دي وجه وئیلې شوې دي چه مجاهد ته په جهاد مع الکفار کښ دوه احتماله وی د خپلې غلبې هم او د مغلوب کیدو هم، د اول امید او د ثانی ویره، خو د ظالم بادشاه مخکښ حق خبره کولو کښ د خپل هلاکت ظن غالب وی لهذا دا زیات گران کار شو پس افضل هم دا شو. الحديث اخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۳۴۵] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ زِيَادٍ الْمُوَصِّلِيُّ، عَنْ عَبْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ الْعُرْسِ ابْنِ عَمِيرَةَ الْكَنْدِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِذَا عَمِلْتَ الْخَطِيئَةَ فِي الْأَرْضِ كَانَ مِنْ شَهْدَها فَكَّرْها، وَقَالَ: مَرَّةً أَنْكَرها كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْها وَمَنْ غَابَ عَنْها فَرَضِيها كَانَ كَمَنْ شَهِدَها».

د عرس بن عمیره الکندی نه روایت دي فرمائی چه رسول پاند صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلي دي: کله چه په زمکه کښې گناهونه کیري او څوک ئې وويني اوبده ئې وگړي، مر، وئیلی دی چه دغه گناه ئې بده رکنرله نوید، مثال دي دي لکه چا چه گناه نه وي لیدلي او چا چه دغه گناه نه وي لیدلي نیکن هغه په دي گناه باندې خوشحاله دي نو دا داسې ده لکه چه ده دغه گناه لیدلي وي. «عَنِ الْعُرْسِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا عَمِلْتَ الْخَطِيئَةَ فِي الْأَرْضِ كَانَ مِنْ شَهْدَها فَكَّرْها»». «كَمَنْ غَابَ عَنْها وَمَنْ غَابَ عَنْها فَرَضِيها... الخ»

یعنی کله چه په یو ځانې کښ څه ناجائز او حرام کار کیري نو کوم سړې چه هلته د مخکښ نه موجود دي خو هغه ئې بد گنری نو هغه د هغه سړی په شان دي کوم چه هغه ځانې کښ بالکل حاضر نه وی، او د دي برعکس چه کوم سړې په هغه ځانې کښ د خپل بدن په اعتبار سره غیر موجود وی دي ناجائز کار لره هغه خوبسوی نو هغه په حکم کښ د هغه سړی په شان دي کوم چه په هغه ځانې کښ موجود وی او په هغه کار کښ شریک وی.

[۴۳۴۶] (۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ، عَنْ مُغِيرَةَ ابْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، قَالَ: مَنْ شَهِدَها فَكَّرْها كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْها.

۱: سنن الترمذی/الفتن ۱۲ (۲۱۷۴)، سنن ابن ماجه/الفتن ۲۰ (۴۰۱۱)، (تحفة الأشراف: ۴۲۳۴) (صحیح)

۲: تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۸۹۴) (حسن)

۳: تفرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۸۹۴، ۱۹۰۰۶) (حسن)

۱ عدي بن عدي د نبی ﷺ نه د تير شوی روایت په شان روایت بيان کړې دې مگر ددې اضافې سره چه: چاچه گناه د کيدو په وخت کښې وليدله او بده ئې وگنړله نو دې داسې دی لکه چه ده بلکل ليدلې نه وي.

[۴۳۴۷] (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، وَحَفْصُ بْنُ غُمَرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، وَهَذَا الْفُطْلُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ وَقَالَ سُلَيْمَانُ، حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتَّى يَغْذِرُوا أَوْ يُغْذِرُوا مِنْ أَنْفُسِهِمْ».

د ابو البختري رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه هغه چا راته خبرې را کړي دي چاچه د نبی ﷺ نه اوریدلي ووجه فرمائیل ئې: خلق به هرگز هلاک نکړي شي ترخوچه خلق گناهونه کوي اودخان دپاره څه عذر پری نږدي.

قوله: « حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتَّى يَغْذِرُوا أَوْ يُغْذِرُوا مِنْ أَنْفُسِهِمْ » » (۲)

شرح الحديث :

يعنى رسول الله ﷺ او فرمائیل چه خلق به نه هلاکيږي تردې چه د هغوی عیوب او معاصی غالب نه شی په دې کښ دواړه لغتونه دی « اعذر » د باب افعال نه او د عذر يعذر مجرد نه پس د دې حاصل معنی دا ده او په اصل کښ دا د « قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا » د قبیلې نه دې او د دې یو مثال هغه دې کوم چه په آخر د کتاب کښ په باب الخلفاء کښ راروان دې د حجاج په کلام کښ ویا غديری من عبد هذیل.

يعنى که ما د دې نه پس تاسو نه څه سوال او کړو نو بیا تاسو ما د خپل خان سره مه ساتئ گویا په دې صورت کښ به تاسو سره زما د نه ساتلو معقول عذر وی، هم دغه شان دلته هم ده چه خلق به تر هغه وخته پورې هلاک نه شی، يعنى الله پاک به هغوی ته عذاب نه ورکوی تر څو چه د هغوی گناهونه غالب رانشی، خو چه کله د هغوی معاصی غالب شی او د حد نه تیرې شی نو الله پاک به هغوی ته عذاب ورکړی او گویا د خلقو دا حالت به د الله پاک دپاره هغوی ته د عذاب ورکولو یو معقول عذر وی.

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۸۰)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۴/۲۶۰، ۲۹۳/۵) (صحيح)

(۲): وفي النهاية: ومنه الحديث [لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتَّى يَغْذِرُوا مِنْ أَنْفُسِهِمْ] يقال: اعذر فلان من نفسه إذا امتكن منها يعني أنهم لا يهلكون حتى تكثر ذنوبهم وغيوبهم فيستوجبون العقوبة ويكون لم يغلبهم عذر كأنهم قاموا بقدره في ذلك ويروي بفتح الياء من عذرتة وهو بمعناه. وحقيقة عذرت: مخوت الإساءة وطعنتها.

تنبیه: د خطابي او د بډل په نسخه کښ « لمن يعذبهم » مصحف کيدو سره « لمن يعذبهم » جوړ شوي دي، فليتنبه.

باب قیام الساعة

باب د قیامت قاله میدو بیان

داد کتاب الفتن آخری باب دی، د تولو فتنو انتهاء د قیام قیامت سره ده.

[۴۳۴۸] (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ سُلَيْمَانَ، أَنَّ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ صَلَاةَ الْعِشَاءِ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ، فَقَالَ: "أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ فَإِنْ عَلَى رَأْسِ مِائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقَى مِنْهُ مَنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ، قَالَ ابْنُ عُمرَ: قَوْلُ النَّاسِ فِي مَقَالَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ فَمَا يَكْهَنُونَ عَنْ هَذِهِ إِلَّا حَادِيثٌ عَنْ مِائَةِ سَنَةٍ، وَأَمَّا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَبْقَى مِنْهُ هُوَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ يُرِيدُ بِأَنْ يَنْعَزِمَ ذَلِكَ الْقَرْنُ".

د عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دی فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پخپل اخری عمر کښې یو شپه د ماسخوتن مونځ اوکړو هرکله چه فارغ شو نو اودریدو او وښي فرمائیل ایا ستاسو نننۍ شپې ته خیال دی چه په نننۍ شپه کښې په توله زمکه کښې چه خومره انسانان دي په دوی کښې به یوکس هم سل کاله پس ژوندې نه وي، ابن عمر رضی اللہ عنہما او فرمائیل خلقو چه دا واوریدل نو په غلط فهمۍ کښې مبتلا شول چه دی خو داسې حدیث نقل کوي چه سل کاله پس به قیامت راځی اوحال دادې چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې وو په زمکه کښې چه اوس خومره خلق دي په دوی کښې به یوکس هم سل کاله پس ژوندې نه وي ددې مطلب داوو چه دا دا نسل به تیر شي اوبل نسل به شروع شي.

مضمون الحديث :

قوله: «فَإِنْ عَلَى رَأْسِ مِائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقَى مِنْهُ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ» الخ (۲) عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی چه یوه ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته د ماسخوتن مونځ راکړو په خپل آخری ژوند کښ، د مانځه د سلام نه پس هغوی اودریدل او وې فرمائیل چه تاسو خپله دا شپه وینئ؟ په شرح کښ لیکلی دی چه د دې جواب محذوف دی تقدیره : قالوا نعم قال فاضبطوها..... یعنی د دې مقام نه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دا جواب په فهم کښ راځی او د مقام نه دا خبره په فهم کښ راځی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه ښه بیا دا خبره په ذهن کښ اوساتئ. او هغه دا چه د دې شپې نه سل کاله پس به چه خومره خلق هم په زمکه باندې موجود دی په هغوی کښ به هیڅوک باقی نه وی، ابن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی چه د خلقو غلط فهمی پیدا شوه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دې ارشاد په باره کښ او د دې سلو کالو په باره کښ ټي رائي ورکول شروع کړل، یعنی دا ټي فهم کړه چه کیدی شي مراد ټي دا وی چه د دې شپې نه واخله تر سلو کالو پورې به قیامت راشی، هغوی فرمائی : حال دا چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مراد

(۱) صحیح مسلم لفضائل الصحابة ۵۳ (۲۵۳۷)، سنن الترمذي للفتن ۶۴ (۲۲۵۱)، (تحفة الأشراف: ۶۹۳۴)، وقد أخرجه: صحیح البخاري للعلم ۴۱ (۱۱۶)، مواقيت الصلاة ۲۰ (۶۰۱) (صحیح)

(۲) بسط الكلام عليه ابن قتيبة في ((التاويل)) وقال المراد ((أي منكم)) وأجاب العيني ۵۷۲/۲ بأن المراد من لئنه، وبسطه في ۵۸۳/۱ والمحاظ ۲۵۲/۱، والنووي ۳۱۰/۲، (هامش البذل)

دا وو چه دې وخت کښ چه هر څومره خلق موجود وی په هغوی کښ به څوک هم د هغوی نه سل پس نه وی، نه دا چه هیڅوک به هم په دنیا کښ باقی وی.

ابن بطال فرمائی چه د رسول الله ﷺ مقصد په دې ارشاد سره خلقو ته نصیحت کول دی او هغوی ته خبر ورکول دی د دې امت د عمرونو د کمیدو او د دې چه د هغوی عمرونه د تیرو امتونو په شان اوږده نه دی چه هغوی په عبادت کښ کوششونه او کړی. زه وایم چه د رسول الله ﷺ نصیحت صرف د صحابه کرامو په باره کښ نه وو بلکه دا نصیحت عام او دائمی دې، تقریبا د هرې زمانې په خلقو باندې صادق راځی لهذا د هرې زمانې خلقو لره د رسول الله ﷺ د ارشاد نه نصیحت حاصلول پکار دی.

(د ټولو نه په اخر کښې وفات شوې صحابی)

په صحابه کرامو ﷺ کښ د ټولو نه په اخر کښ وفات شوې ابو الطفیل عامر بن وائله ؓ دې، یو قول د هغوی د وفات په باره کښ د ۱۰۰ هجری دې او دویم قول د ۱۱۰ هجری دې او په دواړو صورتونو کښ د رسول الله ﷺ د قول صداقت ښکاره دې ځکه چه رسول الله ﷺ دا خبره د خپل عمر شریف په آخره کښ فرمائیلي وه، په حاشیه د بذل کښ د سیوطی د تدریب نه نقل کړې دی چه د دې حدیث نه په دې باندې استدلال کړې شوې دې چه که یو سړې د رسول الله ﷺ د وفات نه سل کاله پس د صحبت یعنی د خپل صحابی کیدو دعوی او کړی نو هغه به ناقابل قبول وی. اه حضرت شیخ فرمائی واخرج احمد فی مسنده ۳۲۶/۲ انه قال ذلك قبل الموت بشهر اه.

والحدیث اخرجہ البخاری ومسلم والترمذی والنسائی، قاله المنذری.

[۴۳۹] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ سَهْلٍ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَنْ يَفْجُرَ اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ».

د ابو ثعلبه الخشنی ؓ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی الله تعالی به دا امت د نیمې ورځې نه په کم وخت کښې نه ختموي (د نیبي ورځې نه مراد د قیامت دورځې نیمه ورځ ده یعنی پنځه سوه کاله).

قوله: (عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَنْ يَفْجُرَ اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ» (۲) رسول الله ﷺ ارشاد فرمائی چه الله پاک به دا امت محروم نه کړی د نیمې ورځې نه، یعنی کم از کم د نیمې ورځې پورې دا امت به باقی وی د دې نه پس به قیامت راځی، د دې نیمې ورځې نه تر پنځه سوو کالو پورې مراد ده لکه چه په روستو حدیث کښ راځی، د آخرت ورځ مراد دې کوم چه به د زرو کالو برابر وی، قال الله تعالی: وان یوما عند ربک کالف سنة مما تعدون... (۳)

(۱) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۶۴)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۱۹۳/۴) (صحیح)

(۲) وفي هامش البذل: وكذب ابن حزم في الملل والنحل ۱۰۵/۲ لمن عين للعنينا عمرا، وفي الدرر المنتور ۵/۲: من مجموع المقطعات ما يدل علي ان عمرها ۱۷۴۰ سنة)

(۳) ذكر القاري ۱۸۵/۵ تحت حديث ابن ماجه، الايات بعد الماتين احتمالا لهما بعد الالف لعدم راجع الي الاصل لو شئت

[۴۳۵۰] (۱) حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ، عَنْ شُرَيْعِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ: النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا تُعْجَزَ أُمَّتِي عِنْدَ رَبِّهَا أَنْ يُؤَخِّرَهُمْ نَصْفَ ذَلِكَ الْيَوْمِ؟ قَالَ: ثَمَسُ مِائَةِ سَنَةٍ".

د سعد بن ابی وقاص نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم فرمائیلی دي زه امید لرم چه زما امت به دومره عاجزه نه شی چه الله تعالی ورته نیمه ورخ مهلت ورنکړي سعد له ته خلقو او وئیل د نیمی ورخي څه مطلب دي؟ هغه په جواب کښي او وئیل پنځه سوه کاله. آخر کتاب الملاحم

بسم الله الرحمن الرحيم
کتاب الحدود
د حدود و احکامو بیان

(د حد لغوی او شرعی معنی):

حدود د حد جمع ده او حد وائی هغه څیز ته کوم چه د دواو څیزونو تر مینځه حائل شی او د هغوی د اختلاط نه مانع وی، حدود شرعیه ته حدود په دې وجه وائی چه هغه هم مانع وی د فاعل دپاره د دوباره ارتکاب نه، او د بل سړی دپاره هم د انزجار باعث وی، وفي الهدایة: الحد لغة هو المنع ومنه الحداد للبواب وفي الشريعة هو العقوبة المقدرة حقا لله تعالى حتى لا یسمى القصاص حدا لانه حق العبد ولا التعزیر لعدم التقدير، یعنی حد د هغه مقرر سزا نوم دي چه حق دي د الله پاک هم په دې وجه د هغې قائمول ضروری دی بڅښنه کول په دې کښ جائز نه دی، په خلاف د قصاص چه هغه حق العبد دي هم په دې وجه صاحب حق (ولی د مقتول) لره د هغې د معاف کولو حق دي لهذا دي ته به حق نه شی وئیلې کیدي او نه به تعزیر ته د عدم تقدير او عدم تعیین د وجې نه، بیا وړاندې په دې کښ دی: والمقصد الأصلي من شرع الانزجار عما يتضرر به العباد والطهارة ليست أصلية فيه بدليل شرعه في حق الكافر، دا وئیل غواړی چه حدود زاجرات دی نه مکفرات چه مشهوره اختلافی مسئله ده.

امام بخاری او امام ترمذی خو په دې باندې مستقل باب قائم کړي دي، باب ما جاء ان الحدود كفارة لاهلها، هم په دې وجه زمونږ په نزد دلته سره د حد جاری کیدو د توبې وجوب باقی وی، صاحب هدایه د دې دلیل دا بیان کړي دي چه گوري حدود د کافر په حق کښ هم مشروع دی او ښکاره خبره ده چه د کافر په حق کښ طهارت نه پاتې کیږي قال الراغب: ويطلق الحدود ويراد بها نفس المعاصي كما في قوله تعالى وتلك حدود الله فلا تقرها (من الاوجز)

۱: تقرده به لېو دوا، (تحفة الأشراف: ۳۸۶۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۱۷۰) (صحیح)

باب الْحُكْمِ فِيمَنْ ارْتَدَّ

د مرتد دا حکامو بیان

[۴۳۵۱] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أُخْرِقَ نَاسًا ارْتَدُّوا عَنِ الْإِسْلَامِ، فَبَلَغَ ذَلِكَ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ: لَمْ أَكُنْ لِأَخْرِقَهُمُ بِالنَّارِ، إِنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ وَكُنْتُ قَاتِلَهُمْ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، فَبَلَغَ ذَلِكَ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: وَيْحَ ابْنَ عَبَّاسٍ».

عکرمه د ابو ایوب رضی اللہ عنہ نه روایت کوی فرمائی چه علی رضی اللہ عنہ هغه خلق سوزولی وو څوک چه مرند شوي وو، ابن عباس به ته چه کله ددې خبرې اطلاع ملاو شوه نو هغه او فرمائیل که چرې زه په دغه وخت کښې موجود وې نو مابه دوی نه وو سوزولی ځکه چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی د الله تعالی په مخصوص عذاب باندې چاته عذاب مه ورکوئ بلکه مابه د دین نه اوریدونکو ته د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د فرمان مطابق سزا ورکړي وه او قتل کړي به مې وو ځکه چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی څوک چه د دین اسلام په پریخودوسره بل دین اختیار کړي نوده لره قتل کړئ، کله چه د ابن عباسه د فرمان اطلاع علی ته ورسیده نووي فرمائیل شاباس ای ابن عباسه (یعنی علی نه د ابن عباس رای خوښه کړه).

قوله: (عَنْ عِكْرَمَةَ أَنَّ عَلِيًّا رضی اللہ عنہ أُخْرِقَ نَاسًا ارْتَدُّوا عَنِ الْإِسْلَامِ فَبَلَغَ ذَلِكَ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَخْرِقَهُمُ بِالنَّارِ إِنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ » وَكُنْتُ قَاتِلَهُمْ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَإِنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ » فَبَلَغَ ذَلِكَ عَلِيًّا رضی اللہ عنہ فَقَالَ وَيْحَ ابْنَ عَبَّاسٍ)

شرح الحديث :

یعنی علی رضی اللہ عنہ څه خلقو لره چه مرتد شوی وو د اسلام نه د احراق بالنار سزا ورکړه، سیدنا ابن عباس رضی اللہ عنہ ته چه کله د دې خبر ملاؤ شو چه دغه وخت کښ د بصرې امیر وو د علی رضی اللہ عنہ د طرف نه نو هغوی او فرمائیل چه که زه اوم نو هغوی ته به مې د تحریق سزا نه ورکوله، ځکه چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی (لا تعذبوا بعذاب الله) بلکه ما به هغوی قتل کړي وې ځکه چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دې: (مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ) چه کوم انسان مرتد شی هغه قتل کړئ،

(د ویح معنی)

چه کله علی رضی اللہ عنہ ته د ابن عباس رضی اللہ عنہ دا قول ملاؤ شو نو هغوی او فرمائیل: (ویح ابن عباس) چه ابن عباس رضی اللہ عنہ څه ښکلې خبره فرمائیلی ده پس د ترمذی په روایت کښ په ځانې د (ویح) صدق ابن عباس رضی اللہ عنہ ذکر دې، د اکثر و اهل علمو رائي دا ده کما قال القاری چه لفظ ویح د د

(۱) صحيح البخاري/الجهاد ۱۴۹ (۳۰۱۷)، المرتدين ۲ (۶۹۲۲)، سنن الترمذي/الحدود ۲۵ (۱۴۵۸)، سنن النسائي/المحاربة ۱۱ (۴۰۶۴)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲ (۲۵۳۵)، (تحفة الأشراف: ۵۹۸۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۲/۱، ۲۸۳، ۳۲۳) (صحيح)

خوښولو د اظهار دپاره راځي، او دويم قول په دې کښ دا دې چه دا کلمه د ترحم ده او دا به په هغه صورت کښ وي چه کله دا اوئيلى شي چه هغوى د ابن عباس رضي الله عنه اعتراض لره نه وي خوښ کړې ځکه چه د هغوى په نزد **﴿ لا تعذبوا بعذاب الله ﴾** دا نهى د تنزيه دپاره ده، په خلاف د ابن عباس رضي الله عنه چه هغوى دا قول په تحریم باندې محمول کولو سره په علي رضي الله عنه باندې نکير فرمائيلې دې.

زمونږ په نسخه هم داسې دى **﴿ ويح ابن عباس ﴾** او په يو نسخه کښ دى **﴿ ويح ام ابن عباس ﴾** د لفظ ام په زيادت سره او په بله نسخه کښ دى **﴿ ابن ام عباس ﴾** قال صاحب العون انه سهو من الكاتب.

په قتل د مرتد او مرتده کښ اختلاف د ائمه :

امام ترمذى رحمه الله د دې حديث په باره کښ فرمائى : والعمل على هذا عند أهل العلم في المرتد واختلفوا في المرأة إذا ارتدت عن الإسلام فقالت طائفة من أهل العلم تقتل وهو قول الأوزاعي وأحمد وإسحق وقالت طائفة منهم تحبس ولا تقتل وهو قول سفيان وغيره من أهل الكوفة، يعنى مرتد که سړې وي نو د دې په باره کښ خو اتفاق دې چه د هغه سزا قتل دې آيا مخکښ د توبې طلب کولو نه يا پس د هغې نه؟ دا مسئله مختلف فيده ده جمهور د استتابة قائل دې او د حسن بصرى او اهل ظاهر په نزد د هغوى قتل فى الحال واجب دې مخکښ د توبې نه، اوس دا چه د دې استتابة چه جمهور ئې قائل دى هغه په طريق د وجوب دې يا په طريق د استحباب، د مالکيانو په نزد معروف وجوب دې او د احنافو په نزد دلته استحباب فى اللامع. او د شوافعو او د حنابله په نزد په دواړه روايتونو دى وجوب او استحباب. (تراجم بخارى) او د مرتدې زنانه په باره کښ اختلاف دې د ائمه ثلاثه په نزد. کما فى اللامع عن الموفق. د سړى او ښځې ترمينځه په دې مسئله کښ هيڅ فرق نشته د دواړو حکم قتل دې، او امام ابو حنيفه رحمه الله : **﴿ لا تجبر على الاسلام بالحبس والضرب ولا تقتل لقوله لا تقتلوا امراء، ولانها لا تقتل بالكفر الاصلى فلا تقتل بالطارى كالصبى ﴾** يعنى د کافرې حربى په باره کښ چه کله دا دى چه هغه نه شى قتل کولې چه د هغې کفر اصلى دې هم دغه شان به مرتده هم نه شى قتل کولې چه د هغې کفر طارى دې هم دغه شان د احنافو تائيد د دې نه هم کيږي چه صديق اکبر رضي الله عنه د نساء بنو حنيفه استرتاق فرمائيلې وو او هغوى ئې نه وې قتل کړې، پس په هغوى کښ يوې زنانه هغوى سيدنا علي رضي الله عنه ته ورکړې وه چه د هغې نه محمد بن الحنفية پيدا شو. (لامع)

والحديث اخرجه البخارى والترمذى والنسائي وابن ماجه مختصرا ومطولا، قاله المنذرى.

[۴۳۵۲] (۱) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجِلُّ دَمُ جَلِيٍّ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ"

۱: صحيح البخاري/الدييات ۶ (۱۸۷۸)، صحيح مسلم/القسم ۶ (۱۶۷۱)، سنن الترمذي/الدييات ۱۰ (۱۴۰۲)، سنن النسائي/المحاربة ۵ (۴۰۲۱)، سنن ابن ماجه/الحدود ۱ (۲۵۳۴)، (تحفة الأشراف: ۹۵۶۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۳۴۴/۱)، دي/الحدود ۲ (۲۳۴۴) (صحيح)

إِلَّا يَأْخُذِي ثَلَاثٌ: الثَّيْبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُقَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ."

دعبدالله ﷺ نه روایت دی فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی وو حلال نه دی وژل دهغه مسلمان خوک چه دلا اله الاالله گواهی ورکوي اوددی خبرې گواهی ورکوي چه زه دالله رسول یم، خو په یو ددرې خبرو سره یو دنکاح کولونه پس چه خوک زنا وکړي دویم دنفس په بدل کنبی نفس دریم هغه خوک چه مرند شي او دین اسلام پریرېدی او بل دین اختیار کړي اودمسلمانانو دجماعت نه جداشي.

﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَا يَجِلُّ دَمُ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا يَأْخُذِي ثَلَاثُ الثَّيْبِ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ ... الخ ﴾

یعنی د مسلمانانو وینه د درې وجهو نه حلاله کیدی شي یو زنا پس د احصان نه، چه د محصن کیدو باوجود زنا کوی او بل په قصاص کنب، او دریم د ارتداد د وجې نه.

والحدیث أخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۳۵۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْبَاهِلِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رَفِيعٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عَمِيرٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا يَأْخُذِي ثَلَاثٌ: رَجُلٌ زَنَى بَعْدَ إِحْصَانٍ فَإِنَّهُ يُرْجَمُ، وَرَجُلٌ خَرَجَ مُحَارِبًا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّهُ يُقْتَلُ أَوْ يُصَلَّبُ أَوْ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ، أَوْ يُقْتَلُ نَفْسًا فَيُقْتَلُ بِهَا".

دعائشه ﷺ نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دي حلال نه دی وژل دهغه مسلمان خوک چه دلا اله الاالله گواهی ورکوي اوددی خبرې گواهی ورکوي چه زه دالله رسول یم، خو په یو ددرې خبرو سره یو دنکاح کولونه پس چه خوک زنا وکړي خکه چي دي به رجم کولې شي دویم هغه کس چه دالله اودرسول سره دجنگ دپاره راپاخیدلي وي خکه چه دي به قتل کولې شي بابه پهانسي کولې شي اویابه شرلي شي دملک نه اودریم وژل دیونفس خکه چه دي به ذهني په بدل کنبی کولی شي.

﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَا يَجِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا فِي خِذَى ثَلَاثٍ رَجُلٌ زَنَى بَعْدَ إِحْصَانٍ فَإِنَّهُ يُرْجَمُ وَرَجُلٌ خَرَجَ مُحَارِبًا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّهُ يُقْتَلُ أَوْ يُصَلَّبُ أَوْ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ أَوْ يُقْتَلُ نَفْسًا فَيُقْتَلُ بِهَا ﴾

په دې حدیث کنب هم د دریو ذکر دې یو زنا بعد الاحصان، او دویم رجل محارب، دریم قاتل نفس یعنی قصاص، په دې حدیث کنب په خانی د تارک لدينه رجل محارب ذکر دې.

وراندې په کتاب کنب د دې مستقل باب راروان دې، باب ما جاء فی المحاربة، لهذا په دې باندې به کلام هم هلته راخی، ان شاء الله تعالی، والحدیث أخرجه النسائی، قاله المنذرى.

[۴۳۵۴] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَوِيدٍ، قَالَ مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَرْدَةَ، قَالَ: قَالَ أَبُو مُوسَى: أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعِيَ رَجُلَانِ

۱: سنن النسائي للمحاربة ۹ (۴۰۵۳)، (تحفة الأشراف: ۱۶۳۲۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۱/۸، ۲۱۴) (صحيح)

۲: صحيح البخاري المرتدين ۲ (۶۹۲۳)، صحيح مسلم الامارة ۳ (۱۷۳۳)، سنن النسائي للطهارة ۴ (۴)، (تحفة الأشراف: ۹۰۸۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۰۹/۴) (صحيح)

مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، أَحَدُهُمَا عَنْ يَمِينِي وَالْآخَرُ عَنْ يَسَارِي فِكِلَاهُمَا سَأَلَ الْعَمَلَ وَالنَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَكْتُ فَقَالَ: "مَا تَقُولُ يَا أَبَا مُوسَى أَوْ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ، قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَطْلَعَانِي عَلَى مَا فِي أَنْفُسِهِمَا وَمَا شَعَرْتُ أَنَّهُمَا يَظْلُمَانِ الْعَمَلَ وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى سِوَاكِه تَحْتِ شَفْتَيْهِ فَلَمَسْتُ، قَالَ: لَنْ تُسْتَعِيلَ أَوْ لَا تُسْتَعِيلَ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ وَلَكِنْ أَذْهَبَ أَنْتَ يَا أَبَا مُوسَى أَوْ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ فَبِعَثُّهُ عَلَى الْيَمَنِ ثُمَّ أَتْبَعَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قَالَ: فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِ مُعَاذٌ قَالَ: الْإِزْلُ وَاللَّيْلُ لَهُ وَسَادَةٌ وَإِذَا رَجُلٌ جُنْدَةٌ مُرْتَقٍ قَالَ: مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا كَانَتْ يَدَايُهَا تَقْدَحُهُ لَمَّا رَأَيْتُ دِينَهُ دِينَ السُّوءِ، قَالَ: لَا أَجْلِسُ حَتَّى يُقْتَلَ قَضَاءُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، قَالَ: أَجْلِسْ لَعَنَ الْإِلَاحُ: لَا أَجْلِسُ حَتَّى يُلْقَلَ لِقَاءُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَأَمَرِيهِ، فَقُتِلَ ثُمَّ تَذَكَّرَ أَقْيَامَ اللَّيْلِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ أَمَا أَنَا فَأَنَا مُوَأَقُومُ أَوْ أَقُومُ وَأَنَا مُوَأَرْجُوفِي تَوَمَتِي مَا أَرْجُوفِي قَوْمَتِي".

د ابو موسی رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر شوم او زما سره دوه کسه اشعریان هم وویوز ماښي طرف ته وو او بل کس طرف ته دواړو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه دعا ملتوب مطالبه کوله او نبی صلی اللہ علیہ وسلم خاموش ناست وو بیا ئې او فرمائی اې ابو موسی یا اې عبد الله بن قيس ته په دې سلسله کښې څه وائی؟ ماعرض او کړو په هغه ذات مې دې قسم وي چاچه ته په حقه پیغمبر رالیرلې بي دوی دواړو زه دخپل زړه دخبرې نه نه وم خبر کړې اوماته معلومه نه وه چه دوی عاملین مقرریدل غواړي ابو موسی وائی گویا کښې ما په دې وخت کښې د نبی صلی اللہ علیہ وسلم مسواک ته کتل کوم چه دهغه دشوندو دلاندې وو او شونده ئې ورله پورته کړي و، بیانی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل مونږ پخپلو کارونو باندې هغه څوک نه مقرر وو څوک چه ددې غوښتل کوي لیکن اې ابو موسی با عبد الله بن قيس ته لار شه اوبیانی صلی اللہ علیہ وسلم ابو موسی لره د یمن گورنر مقرر کړو او په دې پسي ئې بیا معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ ولیږلو کله چه معاذ ابو موسی ته ورسیدو نوهغه معاذ ته او وئیل کوز شه اودهغه دپاره ی پیوه تکیه ایخودلي وه معاذ ده چه وکتل نویوکس په پرو ترلې شوې وو تپوس ئې وکړو دا څوک دې؟ ابو موسی ورته او وئیل دا یو یهودي وو بیانی اسلام قبول کړو اوس داسلام نه دوباره اوریدلې دې او خپل زور ناکاره دین ته ورگرځیدلې دې معاذ رضی اللہ عنہ او وئیل زه ترهغې پورې نه کینم تر څوچه دا کس دالله اودهغه درسول دحکم مطابق قتل نکړې شي، ابو موسی ورته او وئیل ته خو کښینه همداسې به وشي معاذ رضی اللہ عنہ او وئیل زه به هیڅ کله کښې ننم تر څوچه دا کس دالله اودهغه درسول دحکم مطابق قتل نکړې شي، درې پیري ئې داسې او فرمائیل نو په دې وخت کښې ابو موسی اشعری و حکم وکړو او دې قتل کړې شو، ددینه پس ابو موسی او معاذ رضی اللہ عنہ دواړو دشپې دشوگيري په باره کښې (دنوافلودپاره) خبرې شروع کړي پدوی دواړو کښې یوکس او وئیل شاید معاذ کار وئیل زه دشپې خوب هم کوم او عبادت هم کوم یا عبادت هم کوم او خوب هم کوم او زما امید دې چه ماته به په خوب کښې هم دومره اجر ملاو شي څومره چه په عبادت کښې ملاویري.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُسَدَّدٌ قَالَ أَبُو مُوسَى أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-

وَمَعِيَ رَجُلَانِ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ أَحَدُهُمَا عَنْ يَمِينِي وَالْآخَرُ عَنْ يَسَارِي الْخ ﴾

مضمون الحديث :

ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ فرمائی چه زه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ روان اوم، ها سره د قبيله اشعر دوه سړي نور شو زما نه ښي او گس طرف ته، د رسول الله ﷺ خدمت ته د راتلونو نه پس دې دواړو د رسول الله ﷺ نه عمل طلب کړو يعنې دا چه هغوی لره د يو ځانې عامل جوړ کړې شي، رسول الله ﷺ په دې سوال باندې خاموش پاتې شو او زما طرف ته متوجه کيدو سره نې اوفرمائيل چه تاسو څه وايئ، په ظاهره نې مطلب دا دې چه تاسو د دوی د سفارش دپاره راغلي يئ لکه چه د صورت حال نه معلومېږي، هغوی فرمائي چه ما عرض اوکړو چه قسم په الله ماته دې دواړو خپل غرض نه وو بيان کړې او نه زما په ذهن کښ دا خبره وه چه دا په دې وجه راغلي دي، رسول الله ﷺ زما جواب اوريدو سره اوفرمائيل : **«لَنْ نُسْتَفْعِلَ عَلَى عَمَلِنَا مِنْ أَرَادَهُ»** چه مونږ يو داسې چالره عامل نه جوړو کوم چه د دې طالب او خوښونکې وي، په دې روايت کښ دا هم دي **«وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى سِوَاكِه تَحْتَ شَفْتَيْهِ قُلَصْتُ»** ابوموسی رضی اللہ عنہ فرمائي چه د کوم وخت دا واقعه ده په دغه وخت کښ رسول الله ﷺ مسواک فرمائيلو او مسواک نې د شونډو مبارکو نه لاندې وو چه د هغې په وجه نې شونډه مبارکه پورته اوچتيدله، گویا دا منظر زما مخې ته دې، او د بذل نه معلومېږي چه حضرت د دې مفهوم دا اخستلې دې چه دا د رسول الله ﷺ د شونډو اوچتيدل په مسواک کولو کښ د اودريدو د وجې نه وه **«تاسفا على سوالهما»** يعنې چونکه په رسول الله ﷺ باندې د دې دوه کسانو سوال بد اولگيدو نو په افسوس کښ نې د شونډو نه لاندې مسواک نيولې وو. والله تعالى اعلم.

د حديث دا ټکړه مختصرا په کتاب القضاء باب في طلب القضاء کښ تيره شوې ده، او د دې نه مخکښ په کتاب الطهارة کښ، باب كيف يستاك کښ تيره شوی ده، او دلته دا لفظ دې : وهو يستاك وقد وضع السواک على طرف لسانه، او هلته د دې په باره کښ يو بل اختلاف روايات هم تير شوې دې، استحمال او استعمال دواړه بيل بيل واقعات دي، فارجع اليه.

وراندې په حديث کښ دي چه رسول الله ﷺ ابوموسی اشعری رضی اللہ عنہ ته اوفرمائيل : **«وَلَكِنْ اذْهَبْ أَنْتَ يَا أَبَا مُوسَى فَبَعَثَهُ عَلَى الْيَمَنِ ثُمَّ أَتْبَعَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ»** د ابوموسی ملگرو خو چونکه عمل طلب کړې وو په دې وجه رسول الله ﷺ هغوی ته انکار اوفرمائيلو او ابوموسی رضی اللہ عنہ چونکه د دې په باره کښ غوښتونکې بالکل نه وو بلکه د خپلو ملگرو د طلب عمل نه هم ويريديلي وو په دې وجه رسول الله ﷺ وفرمائيل چه تاسو د دې اهل يئ مونږ تالره عامل جوړولو سره ليرو، او بيا د دې نه روستو معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ هم رسول الله ﷺ راوليږلو.

دا د بعث معاذ رضی اللہ عنہ روايت په کتاب الزکوة کښ هم تير شوې دې او هلته دا اختلاف هم تير شوې دې چه سيدنا معاذ رضی اللہ عنہ لره رسول الله ﷺ والي ليږلې وو يا که قاضي، خو بهر حال رسول الله ﷺ دې دواړو لره بيل بيل مستقل د عمل دپاره ليږلې وو، پس د بخاري په يو روايت کښ دي کما في العون **«ان كلا منهما كان على عمل مستقل»** يعنې د دواړو علاقې بيلې بيلې وې او دا هم راځي چه کله به هغوی يو بل ته نژدې کيدل نو خپل مينځ کښ به نې

یو بل سره ملاقات کولو.

قوله: «ثَلَّ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِ مُعَاذٌ قَالَ انْزِلْ. وَأَلْقَى لَهُ وَمَادَّةً فَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ مُوَلَّقٌ الْخ» یعنی معاذ رضی اللہ عنہ چه په شروع کښ کله یمن ته اورسیدو نو ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ سره کوز شو، ابو موسی رضی اللہ عنہ د هغوی په لیدو باندې د هغوی دپاره تکیه راغوښتلو سره کیخودله، سیدنا معاذ رضی اللہ عنہ هغوی سره یو قیدی ترلې اولیدو نو هغوی د سورلۍ نه د کوزیدو نه مخکښ تپوس اوکړو چه دا څوک دې ابو موسی رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه دا یهودی وو او اسلام ئې قبول کړې وو بیا مرتد شو نو معاذ رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه زه نه کینم ترڅو چه ته په دۀ باندې حد جاری نه کړې یعنی قتل چه د الله پاک او د هغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم فیصله ده، هغوی او فرمائیل تاسو کینئ دا کار هم اوس کوم، هغوی او فرمائیل زه نه کینم ترڅو چه تاسو دې قتل کړې نه وی، مطلب دا دې چه تاسو زما د اعزاز او اکرام فکر مه کوئ کوم کار چه ډیر ضروری او اهم دې یعنی د حدود الله تنفیذ هغه اول اوکړئ، پس هغوی هغه سرې قتل کړو، (بیا هغوی د ابو موسی رضی اللہ عنہ سره په اطمینان باندې کیناستل) «ثم تذاکرا قیام اللیل» یعنی خپل مینځ کښ ئې خبرې اترې کولې او د خبرو ترمینځه د تهجد او د قیام لیل ذکر هم راغلو، دلته په روایت کښ دی چه سیدنا معاذ رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه زما عادت خو د شپې په اوده کیدو او آرام کولو کښ هم دا دې او د مونځ کولو هم، «وارجو فی نومتی ما ارجو فی قومتی» او زه خو د الله پاک نه په خپل خوب باندې هم د هغه ثواب امید لرم د کوم امید چه ترې نه په قیام کښ لرم، په دې روایت کښ د ابو موسی رضی اللہ عنہ حال ذکر نه دې چه هغوی به د شپې څه څه کول، د کلام د سیاق نه معلومیږي چه هغوی به په عبادت کښ مبالغه کوله هم په دې وجه سیدنا معاذ رضی اللہ عنہ د هغې په مقابله کښ خپل معمول بیان کړو، پس حافظ لیکي: وفي رواية سعيد بن ابی بردة: فقال ابو موسی اقراؤه قائما وقاعدا وعلى راحلتی واتفوقه تفوقا ای الازم قراءته فی جمیع الاحوال.. یعنی هغوی او فرمائیل چه زه خو په هر حال کښ د قرآن کریم تلاوت کوم. او د هغوی قراعت دې هم ډیر مشهور ډیر په ښکلی آواز سره به ئې قرآن لوستلو، پس یو ځل رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغوی قراعت اوریدلو سره او فرمائیل: اعطیت مزارا من مزامیر داؤد، د دې حدیث نه معلومه شوه چه د حد ثابتیدلو نه پس د هغې په تنفیذ کښ ناوخته کول نه دی پکار.

والحدیث فیہ اکرام الضیف والمبادرة الی انکار المنکر، وإقامة الحد علی من وجب علیه وان المباحات یوجر علیها بالنیة اذا صارت وسائل للمقاصد الواجبة او المندوبة، او تکمیل لشي منهما اه (عون) والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی، قاله المنذری

[۴۳۵۰] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا الْحِمَازِيُّ بِغَنِي عَبْدِ الْحَمِيدِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، وَبُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: "قَدِمَ عَلَيَّ مُعَاذٌ وَأَنَا بِالْيَمَنِ وَرَجُلٌ كَانَ يَهُودِيًّا، فَاسْلَمَ فَأَرْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ، فَلَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ، قَالَ: لَا أَنْزِلَ عَنْ دَابَّتِي حَتَّى يَقْتَلَ، فَقَتِلَ قَالَ: أَحَدُهُمَا وَكَانَ قَدْ اسْتَيْبَ قَبْلَ ذَلِكَ."

د ابو موسی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه معاذ زما خواته راغې اوزه په یمن کښې وم یو یهودي سرې مسلمان شوې وو او بیا د اسلام نه بیرته گرځیدلې وو هرکله چه معاذ راغې نووښې وئیل زه دخپلې سورلۍ نه ترهغه وخته پورې نه کوزیرم ترخوچه دې قتل شوې نه وي نو دې قتل کړې شو راوی وائی په دوی دواړو کښې یوکس اووئیل ددې یهودي نه دقتل کولونه مخکښې دتوي غوښتنه هم شوي وو.

قوله: «وكان قد استيب قبل ذلك» د تیر شوی روایت نه په ظاهره معلومیږي چه د دې رجل موثق قتل قبل الاستتابة کړې شوې وو، په دې روایت کښ دا زیادت دې چه داسې نه ده بلکه د دې نه مخکښ استتابة کړې شوې وو، او د دې نه په روستو روایت کښ راځي «قال فأتى ابو موسى برجل قد ارتد عن الاسلام فدعاه عشرين ليلة او قريبا منها»

[۴۳۵۶] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا حَفْصٌ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: فَأَتَى أَبُو مُوسَى بِرَجُلٍ قَدْ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ، فَدَعَاهُ عَشْرِينَ لَيْلَةً أَوْ قَرِيبًا مِنْهَا، فَجَاءَ مُعَاذٌ فَدَعَاهُ فَأَتَى، فَغَرَبَ عَنْقُهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، لَمْ يَذْكُرِ الْإِسْتِثَابَةَ وَرَوَاهُ ابْنُ فَضِيلٍ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى لَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْإِسْتِثَابَةَ.

د ابو برده نه هم دا حدیث مروی دې مگر په دې روایت کښې داسې دی چه ابو موسی اشعری هته یوکس راوستلی شو کوم چه مرتد شوې وو هغه ورته اسلام ته دواپس کیدو او دنوي ویستلو دپاره دشلو ورځو پورې ترغیب ورکړو بیامعاذ رضی الله عنه راغې هغه هم ورته اووئیل چه اسلام قبول کړه لیکن ده انکار وکړو نودده خت اووهلې شو (قتل کړې شو) امام ابوداود فرمائی چه دا حدیث د عبد الملک بن ابو برده نه هم منقول دې لیکن دنوي ذکر په کښې نشته او ابن فضل هم دا روایت د شیباني نه او هغه د سعید بن ابی برده او هغه دخپل پلار ابو موسی نه داستغفار دمطالبې د ذکر نه بغیر بیان کړې دې.

د استتابة په باره کښ روایات مختلف دی لکه چه وړاندې مصنف رحمه الله پخپله فرمائی.

حدیث عبد الملك اخبره البخاری مرسلًا، وطريق فضيل اخبره البخاری، ومسلم، قاله المنذرى.

[۴۳۵۷] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا السَّعْدِيُّ، عَنِ الْقَاسِمِ، بِهَذِهِ الْقِصَّةِ قَالَ: فَلَمْ يَنْزِلْ حَتَّى غَرَبَ عَنْقُهُ وَمَا اسْتِثَابَهُ.

د قاسم نه هم دا روایت منقول دې لیکن په دې روایت کښې داسې دی چه معاذ دخپلې سورلۍ نه دهغه وخته پورې نه کوزیدو ترخوچه دده خت نه وو وهلې شوې اودده نه دتوي ویستلو غوښتنه نه وه شوي.

[۴۳۵۸] (۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَوْزِيُّ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بَزِيدِ النَّصَوِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي بَرْزٍ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَزَلَهُ الشَّيْطَانُ فَلَجَّحِيَ بِالْكَفَّارِ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ، فَاسْتَجَارَ لَهُ عُمَانُ بْنُ

۱: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: ۴۳۵۴، (تحفة الأشراف: ۹۰۹۶، ۹۱۱۳، ۱۹۱۹۵) (صحيح الإسناد)

۲: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (۴۳۵۴)، (تحفة الأشراف: ۹۰۹۶) (ضعيف الإسناد)

۳: سنن النسائي للمحاربة ۱۲ (۴۰۷۴)، (تحفة الأشراف: ۶۲۵۲) (حسن الإسناد)

عَفَانٌ فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

د ابن عباس به نه روایت دې فرمائی چه عبد الله بن سعد بن سرح د نبی ﷺ کاتب وو ده لره شیطان دوکه کړې وو او د کافرانوسره یوځانې شوې وو په کومه ورځ چه مکه فتح شوه په دغه ورځنې ﷺ دده دقتل کولو حکم اوکړو بیا دده دپاره عثمان بن عفان به پناه وغوښتله نبی کریم به ورته پناه ورکړه اودوباره په اسلام کښې داخل شو.

قوله: (عن ابن عباس قال كان عبد الله بن سعد بن أبي لسخ يكذب لرسول الله - صلى الله عليه وسلم - فأزله الشيطان)

شرح الحديث :

يعني عبد الله بن سعد بن أبي سرح چه د حضرت عثمان رضاعی رور وو د رسول الله ﷺ د کاتبينو نه وو رسول الله ﷺ به په هغه باندې ليکل کول، شیطان هغوی په لعزش کښ اخته کړل بیا هغه د کفارو سره ملاؤ شو، د فتح مکه په ورځ رسول الله ﷺ د هغه د قتل حکم ورکړو خو هغه په تيخته د سيدنا عثمان رضاعی په پناه کښ راغلو، رسول الله ﷺ د هغوی امن قائم اوساتلو. دا روایت مختصر دې، د دې نه په روستو روایت کښ تفصيل دې او هغه تفصيل په کتاب الجهاد کښ تیر هم شوې دې، باب قتل الاسير ولا يعرض عليه الاسلام د لاندې او هلته د دې روایت هم کوم چه دلته راغلې دې حواله ورکړې شوې ده، او اشکال و جواب هم کوم چه په دې مقام باندې وی، دلته په بذل کښ حضرت د هغې په باره کښ ليکلي دی: قال في فتح الودود وفيه ان التوبة عن الكفر في حياته ﷺ كانت موقوفة على رضا ﷺ دومره خبره په درمنزود کتاب الجهاد کښ تیره شوې ده د علامه سندی نه، دلته په بذل کښ حضرت په دې باندې دا اضافه فرمائيلى ده: قلت لعله مخصوص بمن امر النبي ﷺ باهدار دمه قبل ذلك، يعني علامه سندی چه دا فرمائيلى دی چه د رسول الله ﷺ په ژوند کښ د توبه عن الكفر معتبر وه د رسول الله ﷺ په رضا باندې، حضرت فرمائی چه داسې مطلقاً نه ده بلکه دا د هغه سړی په باره کښ ده کوم ته چه رسول الله ﷺ مهدر الدم ونيلي وی، لکه چه دلته د عبد الله بن سعد بن أبي سرح سره اوشوه.

پورته په حديث کښ راغلی دی، د ابن ابی سرح په باره کښ، (فأزله الشيطان) کيدې شی چه دا زله هم هغه وی کوم چه د هغه په ترجمه کښ په اسد الغابة کښ د هغه په حالاتو کښ ذکر دې په هغې کښ ليکلې شوې دی چه دې سړی به د رسول الله ﷺ دپاره وحی ليکله بیا مرتد کيدو سره د مشرکينو سره يوځانې شو او هغوی ته ئې اووې چه (إني كنت اصرف محمدا حيث أريد) چه ما به د رسول الله ﷺ مخ چرته چه اړول غوښتل اړولو به مې، هغه به په ما باندې املاء کوله، عزيز حکيم (فاقول) او (عليم حکيم) فيقول نعم كل سواء يعني رسول الله ﷺ به ماته فرمايل د عزيز حکيم د ليکلو نو ما به ورته اووې چه عليم حکيم اوليکم؟ نو هغوی به فرمايل چه او اوليکه دواړه برابر دی.

والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۳۵۹] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرِ، قَالَ زَعَمَ السَّيِّدِيُّ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ اخْتَبَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرِجٍ عِنْدَ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، فُجَاءَ بِهِ جُنْدِي أَوْقَعَهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا عَبْدَ اللَّهِ، فَرَقَرَهُ رَأْسُهُ فَنَظَرَ إِلَيْهِ ثَلَاثًا كُلَّ ذَلِكَ يَأْتِي، فَبَايَعَهُ بَعْدَ ثَلَاثِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: "أَمَا كَانَ فِيكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ يَقُومُ إِلَى هَذَا حَيْثُ رَأَيْتُمْ كَفَعْتُ يَدِي عَنْ بَيْعَتِهِ فَيَقْتُلُهُ، فَقَالُوا: مَا نَذَرِي يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا فِي نَفْسِكَ إِلَّا أَوَمَاتِ إِلَيْنَا بِعَيْنِكَ، قَالَ: إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِنَبِيِّ أَنْ تَكُونَ لَهُ خَائِنَةً الْأَعْيُنُ".

د سعد رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی په کومه ورځ چه مکه فتح شوه نو عبد الله بن سعد بن ابی سرح د عثمان خواته لاړو هلته ئې خان پټ کړو عثمان رضي الله عنه ده لره د نبی صلی الله علیه و آله په خدمت کښې حاضر کړو او رائي وستلو تردې چه د نبی صلی الله علیه و آله په وړاندې مخامخ ودرولی شو او عرض ئې وکړو یا رسول الله د عبد الله سره بیعت وکړه نبی صلی الله علیه و آله خپل سر مبارک پورته اوچت کړو او درې پیري ئې ده ته وکتل او هرځل به ئې دده سره د بیعت کولونه انکار کولو د درې پیري انکار کولونه پس نبی صلی الله علیه و آله دده سره بیعت اوکړو ددې نه پس نبی صلی الله علیه و آله صحابه کراموته متوجه شواو ئې فرمائیل ایا په تاسو کښې څوک عقلمند نه وو؟ چه ده ته ورپاسیدلې وې کله چه یی ده لره ولید و چه ماورسره بیعت ونکړو ددې دپاره چه دده په قتل پسي ورپاسیدلې وې، صحابه کرامو عرض اوکړو ای دالله رسوله مونږ ستادزړه دحان نه خبر نه یو البته که چرې تا په سترگو دده دقتل دپاره اشاره کړي وې نومونږ به ضرور قتل کړې وونږی او فرمائیل اشاري کول د نبی صلی الله علیه و آله سره نه ښائي چه هغه دي د سترگو په گوټونو پټی اشاري وکړي.

[۴۳۶۰] (۲) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي اسْحَاقَ، عَنْ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِذَا بَقِيَ الْعَبْدُ إِلَى الشِّرْكِ فَقَدْ حُلَّ دَمُهُ".

د جریر رضي الله عنه نه روایت دی فرمائی چه در رسول الله صلی الله علیه و آله نه مې اوریدلی دی چه فرمائیل یی: کله چه یر غلام دخپل مالک نه دکفر او شرک طرف ته وروتنښتي نودده وژل جائز دي.

بَابُ الْحُكْمِ فِي مَنْ سَبَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۲)

باب د هغه چا د سزا بیان چه در رسول الله صلی الله علیه و آله ې ادبی او ځکړی

یعنی کوم سړې چه در رسول الله صلی الله علیه و آله په شان کښ گستاخی، بدردې یا کنخل اوکړی د هغه د حکم بیان.

[۴۳۶۱] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ مُوسَى الْحَنْبَلِيُّ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَدَنِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُثْمَانَ الشَّحَامِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ، "أَنَّ أَعْمَى كَانَتْ لَهُ أُمُّ وَلَدٍ تُشْتَمُّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَقَعُ فِيهِ

(۱) انظر حديث رقم: (۲۶۸۳)، (تحفة الأشراف: ۳۹۳۸) (صحيح)

(۲) صحيح مسلم للإيمان (۶۸)، سنن النسائي للمحاربة ۱۰ (۴۰۵۷)، (تحفة الأشراف: ۳۲۱۷)، وقد أخرجه: مسند احمد

(۳۶۵/۴) (ضعيف)

(۳) واختلف في قبول توبة سب النبي صلی الله علیه و آله كما في رسائل ابن عابدين ۱/ ۱۴ وله في ذلك رسالة مستقلة ۳۱۳ (هامش البذل)

(۴) سنن النسائي للمحاربة ۱۳ (۴۰۷۵)، (تحفة الأشراف: ۶۱۵۵) (صحيح)

فَإِنَّمَا هِيَ فَلَا تَنْتَهِي وَيَزْجُرُهَا فَلَا تَزْجُرُ، قَالَ: فَلَمَّا كَانَتْ ذَاتَ لَيْلَةٍ جَعَلَتْ تَقْعُرُ فِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَشْتُمُهُ، فَأَخَذَ الْيَمْعُولُ قَوْضَعَهُ فِي بَطْنِهَا وَاتَّكَأَ عَلَيْهَا فَفَقَتَلَهَا فَوَقَعَ بَيْنَ رَجُلَيْهَا طِفْلٌ، فَلَمَّا طَلَعَتْ مَا هُنَاكَ بِالْذَّمِّ فَلَمَّا أَصْبَحَ ذَكَرَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَمَعَ النَّاسَ فَقَالَ: أَلَسْتُ اللَّهُ رَجُلًا فَعَلَّ مَا فَعَلَ لِي عَلَيْهِ حَقٌّ إِلَّا قَامَ فَقَامَ الْأَعْمَى يَتَخَطَّى النَّاسَ وَهُوَ يَزَلْزَلُ حَتَّى قَعَدَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا صَاحِبُهَا كَانَتْ تَشْتُمُكَ وَتَقْعُرُ فِيكَ فَأَمَّا هِيَ فَلَا تَنْتَهِي وَأَزْجُرُهَا فَلَا تَزْجُرُ وَلِي مِنْهَا ابْنَانِ مِثْلُ اللَّؤْلُؤَيْنِ وَكَانَتْ بِي رَفِيقَةً فَلَمَّا كَانَ الْبَارِحَةَ جَعَلْتُ تَشْتُمُكَ وَتَقْعُرُ فِيكَ فَأَخَذْتُ الْيَمْعُولَ قَوْضَعَهُ فِي بَطْنِهَا وَاتَّكَأْتُ عَلَيْهَا حَتَّى قَتَلْتُهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَشْهَدُ وَأَنْ دَمَهَا هَذَرٌ.

دا بن عباس رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه ديونا بينا سرې يوه ام ولده وينځه وه اودنبی عليه السلام بدبه ئې وئيل اودنبی عليه السلام حجوه به ئې بيانوله دغه نابينا کس به ددې عمل نه منع کوله ليکن هغه به نه منع کيدو او هغه به رتله ليکن په هيڅ شان به ئې نه منل يوه شپه حسب معمول هغې دنبي عليه السلام بد وئيل شروع کړل او کنځل ئې کول نودې نابينا کس چاره راواخستله اوددې په خيټه ئې کينودله چارې ته ئې زور ورکړو اودانې قتل کړه ددې بنځې د دواړو خپو په مينځ کښې بچې وغورځيدو او په وينو کښې لت پت شو هرکله چه صبا شو نودنبی عليه السلام په خدمت کښې ددې واقعي ذکر وشونبي عليه السلام ټول خلق راجمع کړل او وئې فرمائيل چاچه دا کار کړې وي زه هغه ته په الله قسم ورکوم او خپل حق ورته قسم ورکوم کوم چه زما په ده باندې دې چه هغه دي پاڅي (اقرار دي وکړي) نابينا چه دا خبره واوريده نو اودريدو اودخلقو په مينځ کښې په توپونو توپونو راغي او حاضر شوتردې چه دنبي عليه السلام په وړاندې مخامخ کښينا ستو او عرض ئې اوکړو اي دالله رسوله زه هغه کس يم چاچه دا وينځه وژلي ده ، دي وينځي به تاته کنځل کول اوستا بد به ئې وئيل مابه دا منع کوله خونه به منع کيدله اومابه دا رتله ليکن دي به نه منله اوددې دخيټي نه زما دوه د ملغلرويشان خامن دي او دا زما يوه ښه ملگري وه تيره شوي شپه دې وينځي تاته بد وئيل شروع کړه اوستا حجوه ئې بيانوله ماچاره راواخسته اوددې په خيټه مې گينوده او په چاره مې خپل وزن ورواچوو تردې چه قتل شوه نبي عليه السلام چه دا واوريدل نووئې فرمائيل اي خلقو تاسو گواه اوسئ چه ددې وينځي وينه عبس ده (يعنی ددې قصاص به نشي اخستلې).

قوله: « عَنْ عِكْرَمَةَ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ أَعْمَى كَانَتْ لَهُ أُمٌّ وَلَدَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَتَقْعُرُ فِيهِ الْخ »

مضمون الحديث :

د ابن عباس رضي الله عنه روايت دې چه يو نابينا صحابی وو چه د هغه يو ام ولده وه يعنی غير مسلمه چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان کښ به ئې گستاخی کوله او کنځل به ئې کول، هغه نابينا صحابی د هغې مالک به هغه منع کوله، د يوې شپې واقعه ده چه هغې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان کښ بکواس کولو نو دې صحابی داسې اوکړل چه يو سيخ ئې واخستلو او د هغې سوکه ئې د هغه وينځې په خيټه باندې کيخودله او خپل بوج ئې پرې ورواچولو او هغه ئې هلاکه کړه، او چونکه هغه وخت هغه حامله وه په داسې کولو سره هغه ماشوم بهر راغلو او

هغه ټول ځاني په وينو باندې ليت پيت شو. چه كله صبا شو نو رسول الله ﷺ ته د هغې د قتل تذکره او کړې شوه، رسول الله ﷺ خلق راجمع کړل او مجمع ته خطاب کولو سره ئې دا وفرمائيل چه د الله پاک واسطه درکولو سره وایم هغه سړی ته چا چه دا کار کړې دې چه په خپل ځان باندې زما څه حق منی نو هغه دې اودریږی، په دې خبره اوریږدو باندې هغه نابینا صحابی رضی الله عنه اودریږدلو او چونکه هغوی په مجلس کښ شاته ناست وو په دې وجه د خلقو په اوږو باندې راوختلو او ریږدلو سره د رسول الله ﷺ مخې ته کیناستلو او عرض ئې اوکړو یا رسول الله ﷺ د دې قاتل زه یم. او هغې چه به کوم حرکتونه کول د هغې ذکر ئې اوکړو، او دا ئې هم اوئیل چه د دې نه زما دوه ډیر ښکلی ځامن هم دی، او زما پخوانې ښځه وه، تیره شپه هغې ستا په شان کښ گستاخی کوله نو ما چاره راواخستله او د هغې په خپته باندې مې کیخودله او بوج مې پرې واچولو تر دې چه هغه مړه شوه، رسول الله ﷺ دې خبرې اوریږدلو سره وفرمائيل: **«الا شهد وان دمها هدر»** ټول خلق گواه شئ چه د دې ښځې وینه معاف ده.

په مسئله مترجم بها کښ د فقهاء گرامو رائې:

په مسئله الباب کښ لږ اختلاف او تفصیل دې او دا چه که ساب النبی ﷺ که مسلم وی نو هغه به مرتد شی او هغه به بالاجماع قتل کولې شی بغیر د استتابة نه، او که ذمی وی نو د جمهورو په نزد به په داسې کولو سره د هغه عهد مات شی لهذا هغه به هم قتل کولې شی، البته امام مالک رحمته الله علیه فرمائی چه که د سب النبی ﷺ نه پس هغه اسلام راوړی نو نه به شی قتل کولې، او د احنافو په نزد که هغه ذمی دې نو په داسې کولو سره به د هغه نقض مات شی او د هغه به سزا قتل نه بلکه تعزیر وی.

والحدیث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۳۶۲] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، عَنْ جَرِيرٍ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِزْوَانَ، أَنَّ يَهُودِيَّةً كَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَقَعُ فِيهِ فَتُخَنَّفُ رَجُلٌ حَتَّى مَاتَتْ فَأَبْطَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَمَهَا.

دعلی رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه یو یهودنرې به نبی ﷺ ته کنځل کول اودده که بد به ئې وئیل په دې خبره باندې یوکس ددې خټ تاو کړو تردې چه مړه شوه نبی ﷺ ددې وینه هدر وگرځوله.

[۴۳۶۳] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَنَصِيرُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَطْرَفٍ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ، قَالَ: "كُنْتُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَنَقِظَ عَلِيَّ رَجُلٌ، فَأَشْتَدَّ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ: تَأْذَنُ لِي يَا خَلِيفَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَضْرِبُ عَنْقَهُ، قَالَ: فَأَذْهَبْتُ كَلِمَتِي غَضَبُهُ فَقَامَ، فَدَخَلَ فَأَرْسَلَ إِلَيَّ فَقَالَ: مَا الَّذِي قُلْتَ أَنْفَاءً؟ قُلْتُ: أَتَذَنُ لِي أَضْرِبُ عَنْقَهُ، قَالَ: أَكُنْتُ فَأَعْلَلُو أَمْرَتَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا كَانَتْ لِي بِشَرِّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ:

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠١٥٠) (ضعيف الإسناد)

(٢): سنن النسائي / المحاربة ١٣ (٤٠٧٦)، (تحفة الأشراف: ٦٦٢١، ١٨٦٠٢) (صحيح)

هَذَا لَفْظٌ يَزِيدُ، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: أَيْ لَمْ يَكُنْ لِأَبِي بَكْرٍ أَنْ يَقْتُلَ رَجُلًا إِلَّا بِأَحَدِي الثَّلَاثِ الَّتِي قَالَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُفْرًا بَعْدَ إِيْمَانٍ، أَوْ زَانًا بَعْدَ إِحْصَانٍ، أَوْ قَتَلَ نَفْسٍ بِغَيْرِ نَفْسٍ، وَكَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقْتُلَ.

د ابو برزه اسلمی رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه زه دابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره ناست وم او هغه یوکس ته غصه شو اوسخته غصه نه وکړه ماورته او وئیل ای دالله درسول هلیفه ماته اجازت راکړه چه زه دده خټ اووهم په دې خبرې سره به دده غصه کمیدله تردې چه پاخیدو او دننه لارو بیا نه زه وغوښتلم اووئې فرمائیل تاوس څه خبره کوله؟ ماعرض اوکړو ماته اجازت راکړه چه زه دده خټ اووهم، صدیق اکبره او فرمائیل که چرې ماتاته حکم کړې وې نوتاپه رینستیا سره دده خټ وهلو؟ ماعرض اوکړو یقینا مابه دده خټ وهل رو ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او فرمائیل دنبی صلی اللہ علیہ وسلم نه پس دا مقام کوم انسان ته نه دې حاصل شوې امام ابوداؤد فرمائی دا الفاظ دیزید بن زریع دي.

«عَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَتَغَيَّظَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَأَشْتَدَّ عَلَيْهِ فَقُلْتُ تَأْذَنُ لِي يَا خَلِيفَةُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ فَأَذْهَبْتُ كَلِمَتِي الْخ»

مضمون الحديث :

سیدنا ابوبرزه الاسلمی رضی اللہ عنہ فرمائی چه زه یوه ورځ د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ سره اوم هغه په یو سړی باندې ناراضه شو په دې باندې هغه سړې د هغوی سره په بې ادبۍ باندې راغلو یعنی د هغوی په شان کښ نه گستاخی اوکړه، ابوبرزه وائی چه ما د هغوی نه اجازت طلب کړو چه یا خلیفه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آیا زه د هغه ست اووهم؟ هغوی فرمائی چه زما دې لفظ د هغوی غصه سره کړه (او هغوی هلته کیناستلې نه شو) پس اودریدل او دننه لارل، او دننه تلو سره نه د یو سړی په ذریعه زه راطلب کړم او وې فرمائیل چه تا اوس څه خبره کړې وه؟ ما عرض اوکړو چه ما ستاسو نه د هغه سړی د قتل اجازت طلب کړې وو، صدیق اکبر رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه که ما تاته اجازت درکړې وې نو تا به داسې کړې وې؟ ما اووې اوجی ضرور، هغوی او فرمائیل قسم په الله پاک دا خبره د هیڅ انسان دپاره جائز نه ده د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه پس، یعنی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خو دا مقام دې چه که هغوی د چا نه خفه کیدو سره د هغه د قتل حکم اوکړی نو دهغه قتل به جائز وی، اوهم دغه شان څوک چه دهغوی په شان کښ گستاخی اوکړی نو دهغه قتل به هم جائز وی، خو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه پس د هغوی خلفاء کښ د چا هم دا حکم نه دې چه دهغوی په وجه باندې دهغه قتل جائز شی. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَحَارِبَةِ

باب د لارې شو کونکي د سزا بيان

امام بخاري رحمته اللہ علیہ خو په دې مسئله باندې د مستقل کتاب عنوان اختیار کړې دې کتاب المحاربين من اهل الكفر والردة او بیا نه د هغې نه لاندې څو ابواب ذکر کړې دي، په ظاهر کښ دا مسئله وسیع الذیل ده.

[۴۳۶] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ قَوْمًا مِنْ عُكْلٍ أَوْ قَالٍ مِنْ غُرَيْنَةَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَجْتَوُوا الْمَدِينَةَ "فَأَمَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلِقَاحٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَالْبَائِغِهَا، فَأَنْطَلَقُوا فَلَبَّيَّا صَحُوحًا قَتَلُوا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْثَمُوا النَّعَمَ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَبْرَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ، فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آثَارِهِمْ فَمَا أَرْتَقَعَ النَّهَارُ حَتَّى جِيءَ بِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فَقُطِعَتْ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ وَسُيِّرَ أَعْيُنُهُمْ وَالْقَوَافِي الْحَرَّةُ يَسْتَسْقُونَ فَلَا يَسْقُونَ"، قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ قَوْمٌ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا أَبْعَدَ إِلَهُهُمْ وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه خه کسان د عکله یا عرینه قبیلې په مدینه منوره کښې د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر شول او ونې وئیل په مونږ باندې د مدینې آب هوا موافق رانغله نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته یو څولنگي اوښي ورکړي او حکم ئې ورته وکړو چه ددې اوښو شود او امتیازي څکي دوی دغه اوښي څنگل ته بوتلي کله چه روع شول نو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم شپونک ئې قتل کړو او اوښي ئې وشرلي او بوئې تلي کله چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته ددې واقعي خبر ورسیدو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم په دوی پسي صحابه کرام وروزلغول ډيري ورځي نه وي تیري شوي چه هغوی ټول ئې ونيول او حاضرئې کول نبی صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړو او ددوی لاسونه خپي پریکړې شواو ددوی په سترگو کښې گرم سلاي رابښکلې شواو په گرموکانو وباندې واچولې شو دتندی په وجه به ئې اوبه غوښتل لیکن اوبه به ورته نشوې ورکولې، ابو قلابه وئیلی دی چه دغه خلقو غلا او قتل کړې وو او دایمان د قبلولونه پس کافر شوي وو او دالله اودرسول سره ئې جنگ کړې وو.

قوله: «عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ قَوْمًا مِنْ عُكْلٍ - أَوْ قَالٍ مِنْ غُرَيْنَةَ - قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -»

دا حدیث په حدیث العربیین سره مشهور دې، امام ترمذی رحمته اللہ علیہ خو دا د کتاب الطهارة نه پس ذکر فرمائیلې دې ځکه چه په دې کښ د بول ماکول اللحم د طهارت اونجاست مسئله ده او په کتاب الاطعمة کښ هم مختصراً او امام ابوداؤد رحمته اللہ علیہ دا دلته په کتاب الحدود کښ ذکر فرمائیلې دې ځکه چه په دې حدیث کښ د حد او مثله وغیره ذکر دې، او په نسائی کښ دواړه ځایه دې او په صحیح بخاری کښ خو په ډیرو ځایونو کښ دې.

د حدیث العربیین شرح :

عکله او عرینه دا دواړه مستقل دوه قبیلې دی اگر چه دا هم وئیلې شوې دی چه دا دواړه یو دی خو حافظ دې ته وهم وئیلې دې، په دې روایت کښ خو په شک سره راغلې دې او په بعض روایاتو کښ صرف عکله دې او په بعضو کښ صرف عرینه، او په بعض کښ «من عکله وعرینه» په عطف سره، حافظ فرمائی چه هم دا صحیح ده ځکه چه یو روایت په طبرانی کښ

^۱: صحیح البخاري/الوضوء ۶۶ (۲۲۳)، الجهاد ۱۵۲ (۳۰۱۸)، صحیح مسلم/القسم۲ (۱۶۷۱)، الطل۶ (۲۰۴۲)، سنن النسائي/الطهارة ۱۹۱ (۳۰۶)، المحاربة ۷ (۴۰۲۹)، (تحفة الأشراف: ۹۴۵)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الطهارة ۵۵ (۷۲)، الأطلعة ۳۸ (۱۸۴۵)، مسند احمد (۳/۱۰۷، ۱۷۷، ۱۹۸، ۲۰۵، ۲۸۷) (صحیح)

^۲ أخرجه البخاري في تسع مواضع النظر: ۳۶/۱، ۴۰۳/۱، ۴۲۳/۱، ۶۶۳/۲، ۸۴۸/۲، ۸۵۲/۲، ۱۰۰۵/۲، ۱۰۱۹/۲

دا دې چه په هغې کښ څلور د عرينه وو، او درې د قبيله عكل، او په بعض رواياتو کښ د هغوی اته کيدل ذکر دی قال الحافظ لعل الثامن ليس منهما كما في الفيض السعائي

د دې خلقو په باره کښ سيدنا انس رضي الله عنه فرمائی چه دا خلق د رسول الله ﷺ په خدمت کښ مدينې طبيې ته راغلل نو د هغه ځانې آب و هوا پرې موافق رانغله. په يو روايت کښ دی «ابوعوانة» **﴿فعمظمت بطونهم كما في الحفة﴾** چه د مدينې طبيې د خوراک موافق نه راتلو په وجه باندې د هغوی معدې خرابې شوې او د نفخ شکايت پيدا شو، نو رسول الله ﷺ ه هغوی په باره څو د پيو والا اوښو حکم او فرمائيلو چه د هغې پي هم اوڅکئ او واره بول هم اوڅکئ،^(۱) پس دوی هغه ځانې ته لارل او هلته تلو سره ئې د هغې پي او بول اوڅکل، خو چه کله روغ شو نو هغوی دا حرکت او کړو چه د رسول الله ﷺ شپونکې ئې قتل کړو او هغه اوبښان ئې په تيزي سره اوختول، چه کله رسول الله ﷺ ته د دې قصې علم اوښو نو حضور ﷺ د هغوی په تعاقب کښ په اسونو سواره يو جماعت اوليرلو (فقې روايه خيلا من المسلمين اميرهم كرز بن جابر الفهري) رسول الله ﷺ سحر وختی دا دسته د هغوی په تعاقب کښ اوليرله، نو دا خلق د ورځې د راوچتيدلو نه مخکښ اونيولې شو، رسول الله ﷺ د هغوی په باره کښ فيصله او فرمائيله چه د هغوی لاسونه خيې دې د جانب مخالف نه پرې کړې شي يعنی د هغوی د يو طرف خپه او د بل طرف لاس، لکه چه د ترمذی په روايت کښ دی، **﴿فقطع ايديهم وارجلهم من خلاف﴾** او دويمه سزا هغوی ته دا ورکړې شوه چه سلاښان گرمولو سره د هغوی په سترگو کښ رانښکلي شو، په بل روايت کښ راځی **﴿فامر بمسامير فاحميت فكحلهم﴾** دا د مسمار جمع ده يعنی د اوسپنې ميخ، او په مقام حره کښ هغوی واچولې شو، اوبه به ئې طلب کولې خو د هغوی دا فرمائش پوره نه کړې شو.

په دې باندې دا اشکال کړې شوې دې چه دې خلقو ته د څکلو دپاره اوبه ولې ورنکړې شوې ځکه چه دا خو اجماعی مسئله ده چه د کوم مجرم سزا قتل وی که هغه اوبه طلب کړی نو منع کولې به شي، د دې مختلف جوابونه کړې شوې دی: بعض وائی دا د صحابه کرامو د طرف نه وه هغوی په خپل اجتهاد سره داسې کړې وو نه د رسول الله ﷺ په حکم سره، قال الحافظ: وهو ضعيف جدا لان النبي ﷺ اطلع على ذلك وسكوتة كاف في ثبوت الحكم او وئيلې شوې دی ځکه چه د دغه خلقو ناشکری کړې وه په البان د ابل سره په کوم سره چه هغوی ته شفاء حاصله شوې وه^(۲) په دې وجه هغوی ته سزا هم هغه ورکړې شوه د کومې چه هغوی ناشکری کړې وه، د علامه سندی رائي دا ده چه هغوی سره داسې قصاصا اوکړې

^(۱) في هامش البذل: وتقدم الكلام علي حكم الابوال في هامش البذل ٤٠٥/١ تحت باب الجنب يتيم تحت حديث ابی ذر رضي الله عنه انه قال اجنوبت المدينة فامر لي رسول الله ﷺ بدود ويغتم فقال لي اشرب من البانها واشك في ابوالها. ولم يتعرض لها الشيخ في المحلين، قال ابن العربي ص ١٦٣ ج ١ في شرح الترمذي، هذا حديث صحيح ثابت ثم بسط الكلام علي شرحه اهـ

^(۲) يعنی د مريدو په ناشکري کښ ورته دا سزا ورکړې شوه او هغوی تېرى مړه کړې شو، او هاره نه کړې شو

شو ځکه چه هغوی د رسول الله ﷺ د راعی سره داسې کړې وو یعنی هغه ئې تېرې وژلې وو، پس د نسائی په یو روایت کښ دی: اللهم عطش من عطش آل محمد ﷺ.

﴿ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ فَهَؤُلَاءِ قَوْمٌ مَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيْمَانِهِمْ وَخَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾

د ابوقلابه مقصد کوم چه د حدیث راوی دې د عرنیین شدت جنایت لره بیانول دی چه هغوی د ډیرو جرائمو ارتکاب کړې وو په دې وجه هغوی ته دومره سخته سزا ورکړې شوه، پس وړاندې په کتاب کښ راځی: ﴿ وهم الذين اخبر عنهم انس بن مالك الحجاج حين سأل ﴾ یعنی حجاج بن یوسف د انس رضی الله عنه نه په یوه موقع باندې دا سوال کړې وو چه رسول الله ﷺ کومې سزا گانې ورکړې دی په هغې کښ ستاسو په نزد د ټولو نه سخته سزا څه وه؟ نو هغوی په دې باندې قصه د عرنیین بیان کړې وه وړاندې په روایت کښ راځی ﴿ قطع ارجلهم وایدیهم وما حسمهم ﴾

[۴۳۶۵] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، بِإِسْنَادِهِ بِهَذَا الْحَدِيثِ قَالَ فِيهِ: فَأَمَرَ بِمَسَامِيرَ فَأُخْرِجَتْ فَكُحِّلَتْ وَقُطِعَ أَيْدِيهِمْ وَأُرجِلُهُمْ وَمَا حَسَمَهُمْ.

دایوب نه په دې روایت کښې داسې مروي دي چه نبی ﷺ د سلايانو گرمولو حکم کړې وو اودوی په سترگو کښې رابښکلې شول اوددوی لاسونه او پښې پرېکړې شو اودوی په یوځل باندې قتل نکړې شول.

چه رسول الله ﷺ د دې خلقو د لاس خپې پرې کولو نه پس هغوی ته داغ نه وو ورکړې، ځکه چه سارق ته چه د قطع ید نه پس کوم داغ ورکولې شی هغه خو په دې وجه چه ټوله وینه بهیدو سره هلاک نه شی، حال دا چه هغه لره هلاکول مقصود نه دی په خلاف د عرنیین چه د هغوی هلاکول مقصود وو.

[۴۳۶۶] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سَفْيَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ۛ وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْنَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ فِيهِ: فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَلَبِهِمْ قَافَةً فَأَتَى بِهِمْ، قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي ذَلِكَ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا سَوْرَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ٢٢ الْآيَةُ.

د انس بن مالک رضی الله عنه همدا روایت نقل شوي دي مگر ددې اضافي سره چه نبی ﷺ ددوی په تعاقب پسي یوڅوکسان مخبران اولیېل هغوی د گرفتاریدونه پس راوستلې شول نو په دې باره کښې الله تعالی دا آیت: ﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۖ أَنَّا جَزَاءُ ۙ نَزَلَ كَرُو آیت تر آخره پورې.

﴿ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي ذَلِكَ ﴾ (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا)

دې باره کښ په روایاتو او د علماء کرامو اختلاف راځی چه دا آیت د محاربه د

١: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٩٤٥) (صحيح)

٢: انظر حديث رقم: (٤٣٦٤)، (تحفة الأشراف: ٩٤٥) (صحيح)

کومو خلقو په باره کښ نازل شوې دي، (۱) يو قول خو په دې کښ دا شو چه د عرنين په باره کښ نازل شو، د حسن او د عطاء قول هم دا دي، او د امام بخاري رحمه الله رأي په دې کښ دا ده چه دا د مرتدينو په باره کښ نازل شوې لکه چه وړاندې د دې آيت کریمه د تفسير د لاندې راځي او د جمهورو رأي دا ده چه د عرنين تخصيص نشته بلکه مطلقا د قطاع الطريق او د مفسدين في الارض په باره کښ دي، حافظ فرمائي: قول معتمد دا دي چه د آيت کریمه نزول خو د عرنين په باره کښ شوې وو اولاً چه مرتد وو خو دا آيت کریمه د خپل عموم الفاظ په وجه باندې مسلمان مفسدين او قاطعین طريق ته هم شامل دي خو سزا به د دواړو بيله بيله وي.

د قطاع الطريق سزا او په هغې کښ د علماء کرامو اختلاف بالتفصيل:

که دا قطاع الطريق او مفسدين کفار وي نو امام ته به اختيار وي چه کله په هغوی باندې قابو بيا مومي چه څه غواړي سزا دي ورکړي، او که هغه مسلمان وي نو د امام مالک رحمه الله رأي دا ده چه هلته هم د امام دپاره تخيير دي، او جمهور علماء کرام احناف او شوافع وغيره وائي چه د جرم نوعيت ته به کتلې شي او د هغې په اعتبار سره به هغوی ته سزا ورکولې شي، لهذا آيت کریمه «ان يقتلوا او يصلبوا او تقطع ايديهم وارجلهم من خلاف او ينفوا من الارض» کښ لفظ «او» د تنويع او تفصيل دپاره دي په خلاف د امام مالک رحمه الله چه د هغوی په نزد د تخيير دپاره دي، پس په بدائع الصنائع کښ د احنافو د مسلک تفصيل داسې کړې شوې دي (۲)، چه د قطع الطريق څلور صورتونه دي باخذ المال فقط، بالقتل فقط،

۱ «وکتب الشيخ في ((الابواب والتراجم)) ۲۲۱/۸ ذکر في هامش اللامع اختلاف العلماء في تعيين من نزلت هذه الآية في حقهم باليسط وبسط منه في الجزء السادس من الاوجز فقد ذکر فيه ان في اية المحاربة ثلاثة مسائل الاولى انه في الكفرة او في المسلمين الثانية في تعريف المحارب الثالثة ان الاحكام الاربعة في الآية علي التخيير او التنويع اء او په هغې کښ دا هم ليکلي دي: والجمهور علي انها نزلت في قطاع الطريق، اود قطاع الطريق څلور قسمونه د بدائع نه وړاندې راځي، ۲ «قطع طريق تعريف: اوس دا چه د قطع طريق حقيقت څه دي (کوم چه د سرقه يو لوني قسم دي) زيلعي علي الكنز کښ د باب قطع الطريق په شروع کښ ليکلي دي: شرائط قطع الطريق في ظاهر الرواية ثلاثة يعني ما يختص به دون السرقة الصغرى ثلاثة ان يكون من قوم لهم قوة وسوكة تقطع بهم الطريق، وان لا يكون في مصر ولا فيما بين القري ولا بين ممرتين، وان يكون بينهم وبين الممر مسيرة سفر لان قطع الطريق إنما يكون بانقطاع المارة ولا ينقطعون في هذه المواضع عن الطريق لانهم يلحقهم الغوث من جهة الإمام والمسلمين ساعة بكد ساعة فلا يترك المرو ولا يستطرقون وعن أبي يوسف أنهم لو كانوا في الممر لئلا أو فيما بينة وبين الممر أقل من مسيرة سفر تجزئ عليهم أحكام قطاع الطريق وعمله الفتوى لمصلحة الناس وهي دفع شر المتغلب المتلصص اء يعني د قطع الطريق حقيقت دا دي چه د ډاکوانو او مفسدينو دومره لوني جماعت يا طاقت او شوکت داسې وي چه قطع الطريق کولي شي يعني لاره بندولي شي او دا هله کيدې چه د ښهر يا د دوه ښهرونو تر مينځه وي، يا دغه شان د څو کلو تر مينځه وي بله دا چه د دې قطاع الطريق او ښهر تر مينځه فاصله د مسافت د سفر په اندازه وي ځکه چه دا مواضع داسې دي چرته چه د حکومت د طرف نه او هم دغه شان د عام خلقو د طرف نه مدد رارسيدلې شي او تلل نه منقطع کيږي. هم په دې وجه دا قيود اولگولي شو چه داسې مواضع دي نه وي، او د امام ابو يوسف رحمه الله نه يو روايت دي چه که دا خلق په ښهر کښ وي او د شپې وخت وي او يا د هغوی او د ښهر تر مينځه د سفر د مسافت نه کمه فاصله وي نو بيا به هم په هغوی باندې د قطاع الطريق احکام جاري کولي شي د خلقو د مصلحت او د هغه باغيانو د شر دفع کولو دپاره،

باخذ المال والقتل یا بالتخويف فقط، په اول صورت کښ به صرف قطع ديد او رجل وی، او په دویم صورت کښ صرف قتل او د دواړو د جمع کولو به صورت کښ د امام صاحب او د صاحبینو اختلاف دي، امام صاحب فرمائی چه امام ته اختیار دي چه که غواړی نو دواړه سزاګانې دي جمع کړی یعنی قطع ديد او رجل سره قتل یا صلب هم، او که غواړی نو صرف د قتل یا د صلب سزا دي ورکړی او قطع دي نه کوی (۱)، او د صاحبینو په نزد د جمع بین الجنایتین په صورت کښ سزا صرف قتل دي بغیر د قطع نه، او کوم سړی چه نه مال واخستلو او نه قتل بلکه صرف تخويف ئې اوکړو نو د هغه سزا نفی من الارض ده. الی آخر ما فی البذل صفحه ۱۲۲.....

د نفی نه څه مراد دي په دي کښ د علماء کرامو اختلاف دي: قال مالك والشافعي يخرج من بلد الجنایة إلى بلدة أخرى زاد مالك فيحبس فيها وعن أبي حنيفة بل يحبس في بلدة وتعقب بان الاستمرار في البلد ولو كان مع الحبس إقامة فهو ضد النفی فان حقيقة النفی الإخراج من البلد وحجته أنه لا يؤمن منه استمرار المحاربة في البلدة الأخری فانفصل عنه مالك بأنه يحبس بها، یعنی د امام مالک او امام شافعی رحمهما الله په نزد د ښهر نه ویستل دي، د امام مالک رحمهما الله په نزد مع الحبس، او د امام شافعی رحمهما الله په نزد مطلقا، او د امام صاحب په نزد د دي نه مراد صرف حبس دي د ښهر نه ویستل نه دي، ځکه چه د ښهر نه په ویستلو کښ هم دا خطر ده چه کوم کار هغه دلته کولو هغه به هلته هم کوی، په دي باندې امام مالک رحمهما الله فرمائیلي دي چه د ښهر نه ویستلو سره دي هلته قید هم کړې شی چه دا خطر نه وي، ځکه چه د نفی حقیقت خو اخراج من البلد دي کوم چه صرف په حبس سره نه حاصلیږي. (عون)

[۴۳۶۷] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ، وَقَتَادَةُ، وَحُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ، قَالَ أَنَسٌ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَحَدَهُمْ يَكْدِمُ الْأَرْضَ بِفِيهِ عَطَشًا حَتَّى مَاتُوا.

دانس بن مالک رحمهما الله نه همدا روایت نقل شوي دي مگر ددي اضافي سره چه انس رحمهما الله وویل: ما پدري کښې يو کس اولیدو چه په خپله ژبه ئې زمکه خټله دتندي نه تردې چه مړه شول.

(۱) او په زیلعی علی الکنز ۲۳۲ کښ هم د دي مسئلې کافی تفصیل مذکور دي جمع بین الجنایتین یعنی قتل او د اخذ مال حکم په دي کښ داسې لیکلي دي: والحالة الرابعة أن يؤخذ ويُقتل النفس وأخذ المال فإن الإمام فيه مخير إن شاء قطع يده ورجله من خلاف وقتله، وإن شاء قتله وصلبه، وإن شاء قطع يده، وإن شاء قطع يده ورجله من خلاف وقتله وصلبه، وقال محمد رحمته الله يقتل أو يعصّب ولا يقطع وأبو يوسف معه في المشهور لأن القطع حد علي حدة والقتل كذلك بالنص فلا يجتمع بينهما بجنابة واحدة وهي قطع الطريق إذ لا يجوز الجمع بين الحدين بجنابة واحدة ولأبي حنيفة رحمه الله رضي عنه أنه وحده الموجب لهما وهو القتل وأخذ المال فيستوفيان الی آخر ما بسط... گویا د صاحبینو رائي دا ده چه دا قطع طریق چه هغې ته سرقه کبری هم ونیلي کیدي شی یو ډیر جامع جنایت دي چه په هغې کښ کله کله صرف اخذ د مال وی او کله پکښ صرف تخويف وی او کله اخذ د مال او قتل دواړه موندلي شی، وفيه ايضا: والحالة الثالثة أن يؤخذ ويُقتل النفس ولم يأخذ المال فإن الإمام يقتله حداً حتى لو عفا الأولياء لم يلتفت إلي عفوهم الی آخر ما ذکر.

(۱) سنن الترمذي / الطهارة ۵۵ (۷۲)، سنن النسائي / المحاربة ۷ (۴۰۳۹) (تحفة الأشراف: ۱۱۵۶، ۳۱۷) (صحیح)

[۴۳۶۸] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ نَحْوَهُ زَادَ لَمْ يَمْنَعْ، عَنْ الْمُثَنَّى، وَلَمْ يَذْكُرْ مِنْ خِلَافٍ وَرَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، وَسَلَامُ بْنُ مِسْكِينٍ، عَنْ ثَابِتٍ جَمِيعًا، عَنْ أَنَسٍ لَمْ يَذْكُرْ مِنْ خِلَافٍ وَلَمْ أَجِدْ فِي حَدِيثِ أَحَدٍ قَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ إِلَّا فِي حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ.

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه همدا روایت نقل شوي دي مگر ددي اضافي سره چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم د مثلی کولونه منع او فرمائیله او من خلاف الفاظ تي په روایت کښي نه دی بیان کړي.

[۴۳۶۹] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ أَحْمَدُ هُوَ يَعْنِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ "أَنَّ نَاسًا أَغَارُوا عَلَى إِبْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَأْذَنُوا وَأَرْتَدَوْا عَنِ الْإِسْلَامِ وَقَتَلُوا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُؤْمِنًا فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ فَأَخَذُوا فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَمَلَ أَعْيُنَهُمْ، قَالَ: وَنَزَلَتْ فِيهِمْ آيَةُ الْحَارَبَةِ، وَهُمْ الَّذِينَ أَخْبَرَهُمْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْحَجَّاجَ حِينَ سَأَلَهُ".

د ابن عمر رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائي چه يوڅو کسانو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په اوبښانو باندې حمله وکړه او بوني تلل او د دين اسلام نه واوریدل او د نبی صلی اللہ علیہ وسلم مومن شپونکې پی قتل کړو نبی صلی اللہ علیہ وسلم په دوی پسي کسان ولیږل او گرفتارني کړل نبی صلی اللہ علیہ وسلم دهغوی نه لاسونه پښي پریکړل او د دوی په سترگو کښي نې گرم سلايان رابښکل ددغه خلقو په باره کښي دا ایت کریمه: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا) نازل شو او انس بن مالک رضی اللہ عنہ هم د دې کسانو تذکیرہ حجج ته کړیوه کله چه حجج دده نه سوال کړي وو. (وهم الذين اخبر عنهم انس بن مالك الحجاج حين ساله) په دې باندې مونږ مخکښ لیکل کړی دی.

[۴۳۷۰] (۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ السَّرِّحِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهَبٍ، أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَطَعَ الَّذِينَ سَرَقُوا لِقَاحَهُ وَسَمَلَ أَعْيُنَهُمْ بِالنَّارِ عَاتَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا) سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ۳۳ الْآيَةُ".

د ابو الزناد رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائي هرکله چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم دهغه کسانو لاسونه او پښي پریکړل چاچه اوبښان پټ کړي وو او د دوی سترگي نې په اور سره او ویستلي نو په دې باره کښي الله تعالی دا آیاتونه نازل کړل د عتاب په طریقہ او وني فرمائیل: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا). قوله: (عَنْ أَبِي الزِّنَادِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَطَعَ الَّذِينَ سَرَقُوا لِقَاحَهُ وَسَمَلَ أَعْيُنَهُمْ بِالنَّارِ عَاتَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ الْآيَةُ))

^۱: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (۴۳۶۸)، (تحفة الأشراف: ۱۳۸۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۷۷/۳) (صحيح)

^۲: سنن النسائي / المحاربة ۷ (۴۰۴۶)، (تحفة الأشراف: ۷۲۷۵، ۱۸۸۹۸) (حسن صحيح)

^۳: سنن النسائي / المحاربة ۷ (۴۰۴۷)، (تحفة الأشراف: ۷۲۷۵، ۱۸۸۹۸) (ضعيف)

دا روایت مرسل دي، قال المنذري هذا مرسل، واخرجه النسائي مرسلا.
ابو الزناد وائی چه رسول الله ﷺ د غرنیین سره چه کومه معامله فرمائیلي وه د قطع او د سمل اعیین نو په دي باندې د آیت محاربه نزول اوشو په طور د عتاب، په بذل المجهود کښ ليکلي دي چه يو قول د دي آیت کریمه په تفسیر کښ هم دا دي، که دا قول صحیح وی نو د دي وجه دا کيدې شی عدم انتظار الوحي ومسارعة الاجتهاد فی الحكم اه او دویم قول په دي کښ دا دي چه غرنیین په دي آیت کریمه کښ داخل نه دی لان جرمهم فوق ما ذکر فی هذه الایة لهذا دعتاب قول صحیح نه دي.

[۴۳۷۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا م. وَحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَبَاءُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ الْخُذُودُ يَعْنِي حَدِيثَ أَنَسٍ.

دمحمد بن سيرين رحمه الله نه روایت دي فرمائی چه دانس حديث مخکښې د نازلیدلو حدودونه وو.

قوله: (عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ الْخُذُودُ يَعْنِي حَدِيثَ أَنَسٍ)

د غرنیین سره چه کومه مثله وغيره او کړې شوه د هغې توجیه او جوابات :

يعنی رسول الله ﷺ دي قوم سره مثله او کړه او تعذيب بالنار نې ورکړو دا منسوخ ده، دا د نزول حدود نه مخکښ واقعه ده، د ابن سيرين دا قول امام ترمذي رحمه الله هم ذکر کړې دي، او د دي نه مخکښ هغوی د انس رضي الله عنه د دي روایت تخريج کړې دي چه د هغې الفاظ دا دي : إنما سمل النبي صلى الله عليه وسلم أعينهم لأنهم سملوا أعين الرعاة قال أبو عيسى هذا حديث غريب لا نعلم أحدا ذكره غير هذا الشيخ (يحيى بن غيلان) عن يزيد بن زريع وهو معنى قوله (والجروح قصاص) د هغې حاصل دا شو چه په غرنیین سره چه کومه مثله وغيره کړې شوې ده هغه قصاصا کړې شوې ده ځکه چه هغه خلقو هم د رسول الله ﷺ د شپونکی سره داسې کړې وو، او د ابن سيرين د قول مطلب دا شو چه د غرنیین سره چه کومه مثله کړې شوې وه هغه د نزول حدود او د نسخ مثله نه مخکښ واقعه ده روستو په دي کښ نسخ واقع شوه خو د اول جواب په باره کښ چه په هغې کښ دا دی چه دا معامله د هغوی سره قصاصا کړې شوې وه ځکه چه هغوی هم د رسول الله ﷺ د راعی سره داسې کړې وو، امام ترمذي رحمه الله دي ته غريب وئيلي دي کما تقدم ألفا، زه وایم چه دا خبره کول چه هغوی هم د رسول الله ﷺ د راعی سره هم دغه شان کړی وو، د صحيح بخاری په روایت کښ خو دا نشته خو د مسلم په روایت کښ شته : قَالَ الْعَيْنِيُّ فِي غَمْدَةِ الْقَارِي : السُّؤَالُ الثَّانِي مَا وَجْهُ تَغْلِيْبِهِم بِالْثَّارِ؟ الْجَوَابُ : أَنَّهُ كَانَ قَبْلَ نَزُولِ الْخُذُودِ وَآيَةِ الْمُحَارَبَةِ وَالتَّهْيِ عَنْ الْمُثْلَةِ فَهُوَ مَنْسُوخٌ ، وَقِيلَ لَيْسَ بِمَنْسُوخٍ وَإِنَّمَا فَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِصَاصًا لِأَنَّهُمْ فَعَلُوا بِالرَّعَاةِ مِثْلَ ذَلِكَ ، وَقَدْ رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي بَعْضِ طُرُقِهِ إِنْتَهَى (تحفه) حاصل دا چه د غرنیین سره چه کومه مثله کړې شوې ده هغه يا خو قصاصا کړې شوې ده او يا دا چه دا د نسخ د مثله نه مخکښ واقعه ده او منسوخ ده، حافظ فرمائی

۱: صحيح البخاري/الطب ۶ (۵۶۸۶)، (تحفة الأشراف: ۱۹۲۹۱) (ضعيف)

چه د نسخ دليل دا كيدې شى چه د بخارى په كتاب الجهاد كښ د ابوهريره رضي الله عنه حديث دي
 چه د هغې نه دا معلومېږي چه جواز مشله لم النهي عنه، دا دواړه خيزونه د هغوى مخې ته
 راپېښ شو (گويا د ابوهريره رضي الله عنه داسلام نه پس راپېښ شو) او د عرنيين قصه د
 ابوهريره رضي الله عنه د اسلام نه مخكښ ده.^(۱)

[۴۳۷۲] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ ثَابِتٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ يَزِيدَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ،
 عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ
 تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ إِلَى قَوْلِهِ غُفُورٌ رَحِيمٌ سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةٌ ۳۳-۳۴ نَزَلَتْ هَذِهِ
 الْآيَةُ فِي الْمُشْرِكِينَ، فَمَنْ تَابَ مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يُقْدَرَ عَلَيْهِ لَمْ يَمْنَعْهُ ذَلِكَ أَنْ يُقَامَ فِيهِ الْحَدُّ الَّذِي أَصَابَهُ».

د ابن عباس به نه روايت دي فرمائي چه دالله تعالى دا قول : «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ
 وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ
 يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ» نه تر «غفور رحيم» پورې د مشرانو په باره كښې نازل شوې دي پدري
 كښې چه چا د گرفتاريدونه مخكښې توبه ويستلي وي نوددينه دانه لازمېږي چه ده ته دي
 حد معاف شى.

قوله: «عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا
 أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ) إِلَى قَوْلِهِ (غُفُورٌ رَحِيمٌ) د مينځ
 آيت دا دي، «ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ... إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ
 تُنْزَلَ عَلَيْهِمُ الْعَذَابُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غُفُورٌ رَحِيمٌ» (نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي الْمُشْرِكِينَ فَمَنْ تَابَ مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ
 يُقْدَرَ عَلَيْهِ لَمْ يَمْنَعْهُ ذَلِكَ أَنْ يُقَامَ فِيهِ الْحَدُّ الَّذِي أَصَابَهُ)

د اية المحاربة تفسير عند الجمهور:

د ابن عباس رضي الله عنه د رائي نه قطع نظر كولو سره جمهورو چه كومه معنى د آيت كريمه اخستلي
 ده اول دي په هغې خان پوهه كړې شى، د دي آيت كريمه تفسير په معارف القرآن ادريسي
 كښ داسې دي: په تير شوى آيت كريمه كښ د فساد فى الارض او د قتل ناحق شناعت (بدى)
 بيان فرمائيلي ځكه چه د فساد يو صورت قطع طريق يعنى لوت مار او لاري شو كول دي،
 ځكه په دي آيت كښې اوس د فساد د انسداد (بندين) دپاره اول د قطاع الطريق يعنى
 لوتمارانو (شوكمارانو) شرعى سزا لره بيان فرمائي او د دي نه پس په آيت كښ د سارق
 (غل) سزا بيانوى كوم چه هم د دي حكم سابق تنمه او تكمله ده ځكه چه غلا هم يو قسم
 فساد دي:

بيشكه سزا د هغه خلقو دپاره ده چه د الله پاك او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم سره جنگ كوي، (يعنى
 د شريعت مقابله كوي او د هغې د احكامو علانيه مخالفت كوي) او په زمكه كښ د فساد

^(۱) د حافظ عبارت دا دي: يدل عليه (اي علي النسخ) ما رواه البخاري في الجهاد من حديث أبي هريرة في النهي عن
 التعذيب بالنار بعد الإذن فيه وقصة العرنيين قبل إسلام أبي هريرة وقد حضر الإذن ثم النهي اهو وقصة العرنيين قبل إسلام
 أبي هريرة.

^(۲) سنن النسائي للمحاربة ۷ (۱۰۵۱)، (تحفة الأشراف: ۶۲۵۱) (حسن)

په اراده باندې منډې وهی یعنی قتل او قطع طریق (شوکی او ډاکی) کوی د داسې خلقو سزا هم دا ده چه قتل کړې شی یا په سولنې کړې شی یا د هغوی خپې لاسونه د مخالف طرف نه پرې کړې شی یعنی ښې لاس او گسه خپه، یا جلا وطن کړې شی.

د جمهور علماء کرامو قول دا دې چه دا آیت کریمه د قطاع الطريق متعلق دې که هغه مسلمان وی یا کافر، او د «الذین یحاربون» کښ د محاربه نه مراد قطع الطريق دې، او د بعض علماء کرامو قول دا دې چه دا آیت کریمه د مرتدینو په باره کښ نازل شوې دې او په آیت کریمه کښ د محاربه نه مراد ارتداد دې او په «ان یقتلوا او یصلبوا» تر آخره پورې کښ چه کوم لفظ د "او" راغلي دي هغه د صحابه کرامو او د تابعینو رضی الله عنہم د یو جماعت په نزد د تخیر دپاره دې چه امام ته اختیار دې چه په هغه څلورو سزاگانو کښ د جرم د نوعیت په لحاظ چه کومه سزا مناسب گنږی او د جمهور علماء کرامو په نزد لفظ "او" ..... د تنويع او تقسیم دپاره دې، یعنی په مختلف حالاتو کښ د اختلاف احکام دپاره دې، او مطلب دا دې چه دا سزاگانې په جرمونو باندې تقسیم دی چه د کوم قسم جرم ارتکاب او کړې شی هم د هغه قسم سزا به ورکولې شی، مثلاً که چا څوک صرف قتل کړل نو د هغه سزا به صرف قتل وی او که د قتل سره سره ټي مال هم لوټ کړې وی نو هغه به هم قتل کولې شی او په سولنې کولې به هم شی یعنی قتل کولو سره به د عبرت دپاره په سولنې باندې زورندولې شی او که صرف مال ټي لوټ کړې دې نو صرف د یو طرف لاس او د بل طرف خپه به ټي پرې کولې شی، او که صرف لاروی ټي ویرولې وی نو هغه به جلا وطن کولې شی، لکه چه امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی یا دې په قید کښ واچولې شی لکه چه امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی، د امام شافعی رحمته الله علیه په نزد د «ینفوا من الارض» نه جلا وطنی مراد ده او د امام صاحب په نزد دې نه مراد قید او حبس دې، ځکه چه که دا خلق د مسلمانانو بل ښهر ته هم اولیولې شی نو د هغه ځانې مسلمانانو ته به هم تکلیف رسوی، او که د کفارو ملک ته لار شی نو د هغوی د ارتداد ویره ده، «ذلک لهم خزی فی الدنیا ولهم فی الآخرة عذاب عظیم» دا حدونه او سزاگانې د هغوی دپاره په دنیا کښ ذلت او رسوائی ده او په آخرت کښ د هغوی دپاره لوټې عذاب دې، خو کوم خلق چه ستاسو د نیولو او گرفتاریدو نه مخکښ د خپلو گناهونو نه توبه او کړی نو ښه پوهه شی چه الله پاک د خپلو حقونو معاف کونکې دې او مهربان دې، باقی حقوق العباد بغیر د بندگانو د معاف کولونه ساقطیږي نه.

په ایت کریمه کښ یو بله مسئله فقیهه :

مطلب دا دې چه که د گرفتاری نه مخکښ توبه او کړی نو څه چه د الله پاک حق دې هغه خو به معاف شی (۱) او حد به د هغوی نه ساقط شی، خو حق العبد به باقی وی، پس که که مال

(۱) لهذا د مال د اخستلو په صورت کښ خو به قطع د ید او د رجل نه وی، او د قتل نفس په صورت کښ به قتل حدا نه وی اگر چه قصاصاً به وی که ولی د مقتول او غواری، او که د گرفتاری نه مخکښ توبه اونکړی دا حد کوم چه د الله پاک حق دې یعنی قطع ید ورجل او دا قتل به ضرور وی او صاحب مال یا د مقتول د ولی په معاف کولو سره به نه شی معاف کیدلې

نې اخستلې دې نو د هغې ضمان به ورکول وی او که څوک نې وژلې دی نو قصاص به لازم وی، خو د دې قصاص او ضمان د معاف کولو حق به صاحب مال او د مقتول ولی ته حاصل وی، او ولی د مقتول که هغه لره قتل کړی نو هغه قتل به د قصاص په طور وی نه د حد په طور، ښه خان پوهه کړه.

نصیه : د دې حد نه سوا نور باقی حدود مثلاً حد زنا او حد خمر او حد سرقه او حد قذف په توبې سره نه ساقطیږي کذا فی النبیة.

امام ابوبکر رازی او امام فخر الدین رازی فرمائی چې د سلف او خلف قول دا دې چې دا آیت کریمه د قطاع الطريق یعنی د ډاکه اچونکو په باره کښ نازل شوې دې که هغه فاسق او فاجر مسلمان وی یا کافر، او بعض علماء کرامو (لکه امام بخاری) دې طرف ته تلی دی چې دا آیت کریمه د مرتدینو په باره کښ نازل شوې دې، خو دا قول شاذ دې او اول قول صحیح دې الخ (۱)

د ابن عباس رضی الله عنهما د رائي تشریح :

د دې آیت کریمه د تفسیر مخامخ کیدو نه تاسو ځان پوهه کړئ چې د ابن عباس رضی الله عنهما دا حدیث دلته په آبوداؤد کښ مختصر دې د ابن عباس رضی الله عنهما مفصل او واضح روایت په سنن نسائی کښ شته، په هغې کښ داسې هم دی : نزلت هذه الآية في المشركين فمن تاب منهم قبل ان يقدر عليه لم يكن عليه سبيل وليست هذه الآية للرجل المسلم فمن قتل وافسد في الأرض وحارب الله ورسوله ثم لحق بالكفر قبل ان يقدر عليه لم يمنعه ذلك ان يقام فيه الحد الذي اصاب، د نسائی د دې روایت د وجې نه د ابن عباس رضی الله عنهما د قول مطلب دا شو چې په دې آیت کریمه کښ چې راغلې دې « الا الذين تابوا من قبل ان تقدروا عليهم الآية » چې په دې قطاع الطريق کښ چې کوم داسې وی چې هغوی د گرفتاری نه مخکښ توبه او کړی نو د هغوی نه به حد یعنی د الله پاک حق معاف شی دا په هغه صورت کښ دې چې کله هغه قاطع مشرک وی ځکه چې دا آیت کریمه د مشرکین په باره کښ دی خو که هغه قاطع طریق په مسلمین کښ دی او د گرفتاری نه مخکښ قطع طریق کولو سره دار الحرب ته اوختی نو د هغې حکم دا نه دې په هغه باندې که د حد جاری کولو موقع راوځي په داسې طریقه چې هغه بیا څه وخت

۱، ځکه چې د مرتد قتل په هر حال کښ واجب دې او په اظهار د فساد باندې موقوف نه دې، دویم دا چې د مرتد صرف قتل واجب دې د مرتد صرف لاس پرې کول یا د هغه جلاوطن کول کافی نه دی، دریم دا چې د دې آیت کریمه نه معلومیږي چې دا حد به هغه وخت ساقطیږي چې کله مجرم د گرفتاریدو نه مخکښ توبه او کړی او که د گرفتاری نه پس توبه او کړی نو دا حد به نه ساقطیږي خو دا حکم د قاطع الطريق خو دې خو د مرتد دا حکم نه دې ځکه چې د مرتد حد په هر حال کښ په توبې سره ساقطیږي، مرتد که د گرفتاری نه مخکښ توبه او کړی یا روستو په هغه باندې به حد نه شی جاری کولی، څلورم دا چې د مرتد حکم قتل دې نه صلب (سولی) پنځم دا چې د آیت کریمه الفاظ عام دی کوم چې ارتداد او ډاکي او شوکي او ناحق قتل ته شامل دی، غایة ما فی الباب که او هم منلی شی چې آیت د مرتدینو په باره کښ نازل شوې نو اعتبار به عموم دد لفظ لره وی نه د خصوص السبب لره او ګوره تفسیر کېږ ۴/۱۰۷ و احکام القرآن للجصاص ۲/۴۰۷ (معارف القرآن)

دارالاسلام ته راشی نو په هغه باندې به حد شرعی نافذ کولې شی یعنی هم هغه سزا کومه چه د قطاع الطريق وی په یو صورت کښ صرف قطع ید ورجل او په یو صورت کښ قتل یا دواړه، هغه به پرې جاری کولې شی، «وانت تعلم ان هذا ليس هو مسلك الجمهور فان عندهم هذه الآية والحكم المذكور فيها ليس مختصا باهل الشرك بل هو عام سواء كانوا اى قطاع الطريق مسلمين او مشركين» خو په بذل کښ د گنگوهی د تقریر نه د ابن عباس رضی الله عنهما دې قول توجیه نقل کړې ده چه د ابن عباس رضی الله عنهما قول «لَمْ يَمْنَعَهُ ذَلِكَ أَنْ يُقَامَ فِيهِ الْحَدُّ الَّذِي أَصَابَهُ» کښ د دې حد نه مراد حد شرعی نه دې بلکه حق العبد مراد دې، مثلاً هغه مال کوم چه دې قاطع طریق اخستلې دې یا نفس سهی، خو په دې صورت کښ به دا قتل د قصاص په طور وی د حد په طور به نه وی کما تقدم عن معارف القرآن، خو د نسائی د روایت مفصله د راتلو نه پس به د حضرت دا توجیه توجیه القول بما لا يرضى به القائل د قبیل نه شی^(۱) بلکه هم دا به وئیل پکار وی چه په دې مسئله کښ د ابن عباس رضی الله عنهما مسلک د جمهورو خلاف دې لکه چه خپله په البذل المجهود کښ د نسخه احمدیه په حاشیه کښ د مولانا شاه اسحاق صاحب دا قول نقل کړې شوي دې لعله مذهب ابن عباس، والله تعالى اعلم بالصواب وهذا جهد المقل في توضيح هذا المقام. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

باب فی الحدّ یُشْفَعُ فِيهِ

باب د شرعی حد د معاف کولو دپاره د سفارش بیان

[۴۳۷۳] (۱) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ح. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ النَّقْفِيُّ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمُّهُمْ شَأْنُ الْمَرَاةِ الْمَخْزُومَةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يَكْلُمُ فِيهَا يَعْنِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِعُ إِلَّا أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِبَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَكَلِمَةُ أَسَامَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَسَامَةُ أَتَشْفَعُ فِيهِ حَتَّى مِنْ حُدُودِ اللَّهِ، ثُمَّ قَامَ فَأَخْطَبَ، فَقَالَ: إِنَّمَا هَلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ وَإِنَّ اللَّهَ لَوَ أَنْ فَاحِشَةً بَنَتْ مُحَمَّدٌ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا".

دعائشه رضی الله عنها نه روایت دې فرمائی چه د قبيله بن مخزوم یوي ښځې قریش په مشکل کښې واچول په دې وجه چه دغه ښځې غلا کړي وه بیا دوی پخپل مینځ کښې شروع شول چه وئیل بسې اباددې ښځې په باره کښې کوم کس دښی رضی الله عنه سره خبرې کولې شي؟ خلقو په جواب کښې اووئیل چه په دې خبره باندې صرف اسامه بن زید رضی الله عنه جرات کولې شي ځکه چه هغه دښی رضی الله عنه دوست دې، اسامه بن زید دښی رضی الله عنه په خدمت کښې حاضر شو او عرض

^(۱) که دې روایت د ابوداؤد ته د نورو روایاتو په شان اوکتلې شی نو دا یو غوره توجیه وه د حضرت د طبع لطیف مطابق ځکه چه د حضرت ذوق په دې قسم مواقع کښ د تنقید نه دې بلکه د توجیه دې.
^(۲) صحيح البخاري للشهادات ۸ (۲۶۴۸)، الأنبياء ۵۴ (۳۴۷۵)، فضائل الصحابة ۱۸ (۳۷۳۲)، المغازي ۵۳ (۴۳۰۴)، الحدود ۱۱ (۶۷۸۷)، ۱۲ (۶۷۸۸)، ۱۴ (۶۸۰۰)، صحيح مسلم بالحدود ۲ (۱۶۸۸)، سنن الترمذي بالحدود ۶ (۱۴۳۰)، سنن النسائي لقطع السارق ۵ (۴۹۰۳)، سنن ابن ماجه بالحدود ۶ (۲۵۴۷)، (تحفة الأشراف: ۱۶۵۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۲/۱)، سنن الدارمي بالحدود ۵ (۲۳۴۸) (صحيح)

نبي وکړو نبي ﷺ ورته او فرمائيل اي اسامه اياته دالله تعالی په حدونو کښې ديو حد په باره کښې سفارش کوي ددينه پس نبي کریم ﷺ اودريدو او خطبه ئې ورکړه اوداسې ئې او فرمائيل همدي خيز خوهغه خلق هلاک کړي رو کوم چه ستاسونه مخکښې تيرشوي دي چه کله به په دوی کښ يو صاحب حيثيت کس غلا وکړه نوهغه به دسزا ورکولونه بغير پريخودلې شو او کله چه به پدري کښې يو غريب کس دغلا جرم وکړو نو په هغه باندې به دغلا سزا جاري کړې شوه، په الله قسم دمحمده لور فاطمه هم که چرې غلا وکړي نودهغي به هم خامخا لاس پريکوم.

قوله: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ قُرَيْشًا أَهْمَهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومَةِ الَّتِي سَرَقَتْ فَقَالُوا مَنْ يَكْلَمُ فِيهَا تَغْنِي رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قَالُوا وَمَنْ يَجْتَرِي إِلَّا أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حِبُّ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخ)

مضمون الحديث :

سيده عائشه صديقه ﷺ فرمائي چه د قريشو يو زنانه غلا اوکړه چه د هغي په وجه باندې قريش فکرمند وو چه د هغي په باره کښ رسول الله ﷺ ته څوک سفارش اوکړي، ځکه چه د غلا د ثبوت نه پس د هغي سزا قطع يد لازمي ده او د خاندان قريش دپاره به دا خبره ډيره د شرم باعث وي چه د يوې قريشيه لاس پرې کړې شي په دې وجه هغوی د رسول الله ﷺ محبوب خادم اسامه بن زيد ﷺ لره تيار کړو دې خبرې ته چه رسول الله ﷺ ته سفارش اوکړي پس هغوی د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راتلو سره د هغي په باره کښ سفارش اوکړو، رسول الله ﷺ په دې باندې ډير زيات خفه شو پس په دې خبره باندې رسول الله ﷺ يو خطبه ارشاد او فرمايله: (إِنَّمَا هَٰلِكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ)

چه تيرشوی ډير امتونه هم په دې وجه هلاک شوی دی چه که په هغوی کښې به د يوې عزت مندې کورنۍ يو کس غلا اوکړه نوهغه به ئې پريخودلو، او که د کمې درجې سړي به وو نو په هغه به ئې حد جاري کولو، او نبي عليه السلام او فرمائي: وایم الله لو ان فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم سرت لقطعت يدها، په دې موقع باندې اعاذنا الله من ذلك لوستل پکار دی په بذل کښ ليکلې شوې دی، په ابن ماجه کښ هم دا روايت چه د هغي په آخر کښ دی: قال محمد بن رمح (شيخ المصنف) سمعت الليث بن سعد يقول قد اعادها الله عز وجل ان تسرق: وكل مسلم ينبغي له ان يقول هذا،

والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٣٧٤] (حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْبُدُ بْنُ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَتْ امْرَأَةٌ مَخْزُومِيَّةٌ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَهْجِدُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَطْعِ يَدِهَا وَقَصَّ نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ، قَالَ: فَقَطَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهَا، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى ابْنُ وَهْبٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، وَقَالَ فِيهِ كَمَا قَالَ اللَّيْثُ: إِنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ فِي

عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ الْفَتْحِ، وَرَوَاهُ اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ يَأْسَنَادُهُ، فَقَالَ: اسْتَعَارَتْ امْرَأَةٌ وَرَوَى مَسْعُودُ بْنُ الْأَسْوَدِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا الْخَبَرِ قَالَ: سَرَقَتْ قَطِيفَةً مِنْ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَوَاهُ أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ فَعَاذَتْ بِزَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

دعائشه عليها السلام نه روایت ئې فرمائی چه دقبيله بن مخزوم یوې ښځې به دخلقونه سوالي او امانې خیزونه غوښتل او بیا به په هغې باندې منکریدله نونبې عليها السلام دهغې دلاس په پریکولو باندې حکم وکړو اوباقی حدیث ئې دلپټ دحدیث په شان بیان کړو، راوی وائی نبی صلی الله علیه و آله دهغې لاس پریکړو، ابوداؤد فرمائی دا روایت ابن وهب دیونس نه او هغه دزهري نه بیان کړې دې هغه دزفري نه او په دې روایت کښې هم داسې ذکر کړیدي لکه څرنګه چه دلپټ په روایت کښې وو چه یوه ښځې دنبی صلی الله علیه و آله په زمانه کښې دمې دفتح په کال باندې غلا کړیوه اودا روایت لیث دیونس نه بیان کړې دې او هغه دابن شهاب نه په همدې سند سره نقل کړې دې او پدې روایت کښې داسې دی چه دغه ښځې دچانه څه شې دفرض په طور اغستلې وو (اوبیا ئې انکار وکړو) اودا روایت مسعود بن الاسود رضی الله عنه دنبی صلی الله علیه و آله نه بیان کړې دې او په دې روایت کښې داسې دی چه دغه ښځې دنبی صلی الله علیه و آله دکور نه یوخادر پټ کړې وو، امام ابوداؤد فرمائی دا روایت ابوزبیر دجابر نه نقل کړې دې چه بوي ښځې غلا کړې وه اوبیا ئې دنبی صلی الله علیه و آله دلود زینب نه پناه وغوښتله.

﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَتْ امْرَأَةٌ مَخْزُومِيَّةٌ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجْخِذُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِقَطْعِ يَدِهَا وَقَصَّ نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ زَوَى ابْنُ وَهْبٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ فِيهِ كَمَا قَالَ اللَّيْثُ إِنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ﴾

د باب په اول روایت کښ چه د هغې راوی لیث دې په هغې کښ قطع ید لاجل السرقة ذکر دې، او دا د حدیث دویم طریق یعنی معمر عن الزهري په دې کښ قطع ید لاجل جحود العارية ذکر دې، هم دې اختلاف د روایت لره مصنف رحمه الله دلته ذکر فرمائی، خو په انکار د عاریه باندې د قطع ید مسئله مختلف فیه ده، ائمه ثلاث او جمهور د دې قائل نه دی خو امام احمد د دې قائل دې، پس د څو ابوابو نه پس په یو باب کښ راځی، باب فی القطع فی العارية اذا جحدت، او هلته مصنف رحمه الله هم د دې ترجمې مطابق روایات ذکر کړي دی، په ظاهر کښ د حنابله د مسلک په تائید کښ، ځکه چه حبله مصنف رحمه الله حنبلی دې علی ما هو المشهور لهذا جمهور به د دې په جواب کښ هم دا وائی چه د دې امرأه مخزومیه چه یو طرف ته دا عادت وو چه هغوی د خلقو په نوم باندې کورونو ته تلو سره کالی وغیره په سوال باندې اخستل او روستو به ئې انکار کولو نو یو طرف ته چه د هغوی عادت دا وو بل طرف ته به هغوی کله کله غلام هم کوله لکه چه په حدیث الباب کښ راغلی دی، لهذا د راتلونکي باب جواب د جمهورو د طرف نه هم دا ورکولې شی، چه د هغې قطع ید لاجل السرقة وو نه د جحود عاریه په وجه باندې.

[۴۳۷۵] (۱) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي قُدَيْكٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ زَيْدٍ نَسَبَهُ جَعْفَرُ إِلَى سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقِيلُوا ذُيُوهَا أَهْلِيَّاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلَّا الْخُدُودَ».

دعائشه عليها السلام نه روایت دي فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلى دى دبامروته خلقو لغزشونه معاف کوي خو د حدودونه علاوه (يعنى داسي خلق کوم چه عموما نيك وي او په عام طور سره په گناهونو او جرائمو کښې ملوث نوي که چرې ددوينه خطائي وشي نومعافي ورته کوي مگر کچري داسي گناه ورته وشي کومه چه په حدودو کښې شامل وي نوهغه نشي معاف کيدې.

قوله: « عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَقِيلُوا ذُيُوهَا أَهْلِيَّاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلَّا الْخُدُودَ » »

شرح الحديث:

رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد او فرمائیلى حکام او اميرانو لره ته خطاب کولو سره چه د ښه او بدو خلقو غلطو لره معاف کوي، مگر حدود چه په دې کښ به د چا رعایت هم نه شي کولې. امام شافعي رحمته الله فرمائی چه ذوالهيئة هغه سړې دي چه د هغه حالت غير مشکوک وي، او وئيلي شوې دي چه د دې نه مراد هغه خلق دي کوم خلق چه په شرارت کښ مشهور نه وي نو که د داسي سړي نه څه خطاء اوشي نو هغه ته بخښنه کوي، او يا د دې نه مراد باحيثيته خلق دي، او د عثرات نه مراد وئيلي شوې دي چه واره گناهونه دي، په دې صورت کښ به «الا الحدود» استثناء منقطع وي، يا به د ذنوب نه مراد مطلق گناهونه وي، او د حدود نه مراد هغه گناهونه کوم چه حد ته رسونکي دي، په دې صورت کښ به استثناء متصل وي خو دا حديث بعض علماء لکه سراج الدين قزويني موضوع گرزولې دي خو حافظ ابن حجر د دې ترديد کړې دي او د دې ټي نور طرق بيان کړي دي د دې په سند کښ يو راوی دي عبد الملك بن زيد چه د هغه په باره کښ کلام دي څه حصه تفصيل دي د هغې په بدل المجهود کښ او کتلي شي. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

بَابُ الْعُقُوبَةِ مِنَ الْخُدُودِ، مَا لَمْ تَبْلُغِ السُّلْطَانَ

باب: حکومه معامله چه قاضی ته لا نه وي پيش شوې دهغې دمعاف کولو بيان

[۴۳۷۶] (۲) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ جُرَيْجٍ يُحَدِّثُ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَاوُوا الْخُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».

دعبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه رسول کریم فرمائیلى دي تاسو پخپل مينځ کښې يو بل ته د حدودي معافي کوي ليکن کله چه ماته ديو حد په باره کښې

^۱: تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۱۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۱/۶) (صحیح)

^۲: سنن النسائي لقطع السارق ۵ (۱۸۸۹)، (تحفة الأشراف: ۸۷۴۷) (صحیح)

معامله را اور سیرې نوبیا حد خامخا واجبیرې.

قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «تَعَاَفَوْا الْخُدُودَ» (۱) فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغْتُمْ مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجِبَ» یعنی هغه گناهونه او امور کوم چه موجب حد دی نو هغې لره قاضی ته د رسیدو نه مخکېن خپل مینځ کښ تاسو معاف کولې شی خو چه کله مسئله قاضی ته اور سیرې نوبیا هغه وخت د معافۍ گنجائش نشته بلکه حد به واجب وی هم دا قانون دې د سفارش هم او گنرلې شی چه د بلوغ الی السلطان نه مخکېن خپل مینځ کښ د یو بل سفارش کیدې شی روستو نه. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى

بَابُ فِي السَّتْرِ عَلَى أَهْلِ الْخُدُودِ

باب په چا چه حد واجب شوي وي په هغوی د پردې اچولو بیان

یعنی د کوم سړی نه چه د داسې فعل صدور اوشی کوم چه موجب حد دې شرعا، په هغې کښ اخفاء او پرده کول اولی دی لکه زنا او شراب څکل، په بذل کښ لیکلې دی ای استحبابه، ولعله مقصود فیما فيه حق الله تعالى فقط اه د کوم مثال چه مونږ پورته ورکړې دې، او چرته چه د بنده حق ضائع کیږي هلته ستر اولی نه دې پس په کتاب الجهاد کښ حدیث تیر شوي دې، من کتم غالا فهو مثله.

[۴۳۷۷] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ يَزِيدِ بْنِ نَعِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ مَاعِزًا أَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَعْنَاهُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَأَمَرَ بِرَجْمِهِ، وَقَالَ لَهُ زَالٍ: "لَوْ سَتَرْتَهُ بِثَوْبِكَ كَانَ خَيْرًا لَكَ".

يزيد بن نعيم دخپل پلار نه روايت کوي فرمائی چه ماعز د نبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او د نبی ﷺ په وړاندې ئې څلور پیري اقرار وکړو او نبی ﷺ ورباندې درجم حکم جاري کړو، او هزال ته ئې وویل که چرې په خپله جامه باندې دي دې پټ کړې وي نو ستا دپاره بهتره وه.

قوله: «وقال له زال لو سترت بثوبك كان خيرا لك» د سيدنا ماعز بن مالک اسلمی ﷺ چه د هغوی په باره کښ دا حدیث دې او چا چه د رسول الله ﷺ مخکېن اقرار بالزنا کړې وو دا هغوی د هزال په مشوره باندې کړې وو لکه چه وړاندې په روايت کښ د دې تصريح راروانه ده، په دې وجه رسول الله ﷺ هزال ته فرمائی که تا د ماعز په باره کښ پرده پوښی کړې وه نو ستا دپاره غوره وه. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۳۷۸] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدَرِ، أَنَّ هَزَالَ أَمَرَ مَاعِزًا أَنْ يَأْتِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُظْهِرَهُ.

د ابن منکدر نه روايت دې فرمائی چه هزال ماعز ته ويلي وو چه نبی ﷺ ته ورشي او په واقعه باندې ئې خبر کړي.

(۱) وسيأتي ص ۲۵۶ من البذل في باب التجسس حديث ابن مسعود رضي الله تعالى عنه وفيه انا نهينا عن التجسس. انتهى.

(۲) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۵۱)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۱۷/۵) (ضعيف).

(۳) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۲۹) (ضعيف).

بَابُ فِي صَاحِبِ الْحَدِيثِ الْفَقِيرِ

باب څوکه چه حاکم ته راشی او د جرم اقرار او کړی دهغې بیان

[۴۳۷۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا الْقُرَيْبِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَايِلٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ امْرَأَةً خَرَجَتْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُرِيدُ الصَّلَاةَ فَتَلْقَاهَا رَجُلٌ فَتَجَلَّلَهَا فَقَضَى حَاجَتَهُ مِنْهَا فَصَاحَتْ وَانْطَلَقَ فَمَرَّ عَلَيْهَا رَجُلٌ، فَقَالَتْ: إِنَّ ذَاكَ فَعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا، وَمَرَّتْ عِصَابَةَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ فَقَالَتْ: إِنَّ ذَلِكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا فَأَنْطَلَقُوا فَأَخَذُوا الرَّجُلَ الَّذِي ظَنَنْتُ أَنَّهُ وَقَعَ عَلَيْهَا فَأَتَوْهَا بِهِ فَقَالَتْ: نَعَمْ هُوَ هَذَا، فَأَتَاهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَمَرَهُ بِهَا صَاحِبُهَا الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهَا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا صَاحِبُهَا، فَقَالَ لَهَا: أَذْهَبِي فَقَدْ غُفِرَ اللَّهُ لَكَ، وَقَالَ لِلرَّجُلِ قَوْلًا حَسَنًا، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: يَعْنِي الرَّجُلَ الْمَأْخُوذَ، وَقَالَ لِلرَّجُلِ الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهَا أَرْجُمُوهُ، فَقَالَ: لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَقُبِلَ مِنْهُمْ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرٍ أَيْضًا، عَنْ سِمَاكٍ.

د وائیل بن حجر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې یوه ښځه دمونځ دپاره ووتله او ددې زنانه سره په لاره کښې یو کس مخامخ شو هغه په دې باندې ور اوختو او جماع ئې ورسره وکړله نو دې زنانه شور جوړ کړو او دغه کس لارو په دې وخت کښې یو بل کس ددې زنانه په خوا کښې تیریدو دې زنانه و وئیل فلانی کس زما سره دا کار کړي دي او د مهاجرې شو یوه ډله راغله او دې زنانه ورته خپل بیان وکړو چه فلانی کس زما سره دا حرکت کړي دي هغوی ټولو چه دا خبره واوریده نولارل او دغه کس ئې و نیولوپه چا باندې چه زنانه دجانبه الزام وودنیولو نه پس دزنانه خواته راوستلې شونوزنانه دالزام تصدیق وکړو او داسې ئې و وئیل چه همدا کس دې، نو په دې خبره باندې صحابه کرامو دغه کس نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته بوتلونو نبی صلی اللہ علیہ وسلم په ده باندې حکم کول او غوښتل چه یکدم هغه اصلي کس پاڅیدو او وي وئیل ای دالله رسوله دا حرکت ما کړي روښی صلی اللہ علیہ وسلم زنانه ته او فرمائیل ته خولاره شه الله تعالی ستا گناه معاف کړه او نبی صلی اللہ علیہ وسلم دا ولني ملزم تعریف وکړو، بیا صحابه کرامو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته و وئیل چه چه دا وروستني کس سنگسار کړئ نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه ده داسې توبه ویستلي ده که چرې ټول مدیني والاداسې توبه وکړي نو ددوی نه به قبوله شي، امام ابو داؤد فرمائی چه دا روایت سماک د اسباط بن نصر نه هم بیان کړې دې.

قوله: (عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَايِلٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ امْرَأَةً خَرَجَتْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تُرِيدُ الصَّلَاةَ فَتَلْقَاهَا رَجُلٌ فَتَجَلَّلَهَا (۱) فَقَضَى حَاجَتَهُ مِنْهَا الخ)

مضمون الحديث :

د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې یو زنانه د کور نه اوتله مسجد ته د مانځه په غرض سره په لاره کښې یو نامعلومه سړې هغې ته ملاؤ شو پس هغه په هغې باندې راخوړ شو او خپل حاجت ئې د هغې نه پوره کړو، هغه زنانه په دې باندې چغې کړې خو هغه سړې خپل کار کولو سره لارو، د دې نه پس یو بل سړې دغه زنانه باندې تیر شو نو دغه زنانه هم د دې

(۱) سنن الترمذی/الحدود ۲۲ (۱۴۵۴)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۹/۱) (حسن)

(۲) بالجمیم فهو کتابة عن الجماع قاله السيوطي وقال القاري أي فحشيها بثوبه فصار كالجل عليه. اه. (عون).

سری په باره کښ دا وئیل شروع کړل چه هم دې سری ما سره دا کار کړې دې، د مهاجرینو یو جماعت په هغه ځای باندې راتیر شو نو هغوی ته هم دې زنانه هم داسې اووې، دې خلقو هغه سړې اونیولو او هغه زنانه ته ئې نژدې راوستلو، زنانه اووې او هم دا سړې دې، خلقو هغه سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راوستلو، چه کله رسول الله ﷺ په هغه سړی باندې د حد جاری کولو حکم وفرمائیلو نو اوس اصل سړې په مجلس کښ اودریده او عرض ئې اوکړو یا رسول الله ﷺ صاحب د واقعي خوزه یم، د دې نه پس

داسې اوشو چه رسول الله ﷺ هغه زنانه ته وفرمائیل چه ته لاره شه الله پاک ته معاف کړې، ځکه چه هغه خو مجبوره وه څه چه د هغې سره اوشو هغه بغیر د هغې د ارادې او رضا نه اوشو، او د هغه سړی په باره کښ ئې چه بری وو ښه خبره ارشاد وفرمائیل، د هغه د زړه ساتلو دپاره، صحابه کرامو رضی الله عندهم رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو د هغه سړی په باره کښ کوم چه صاحب د واقعي وو چه دې رجم کړئ، خو د ترمذی په روایت کښ دی چه خپله رسول الله ﷺ د خلقو ته د رجم کولو حکم وفرمائیلو ولفظه: ﴿وقال للرجل الذی وقع علیها ارجمه﴾

تحقیق نفیس واجب التنبيه :

دلته په البذل المجهود کښ حضرت لیکلی دی : فامر برجمه فرجم... چه رسول الله ﷺ د هغه صاحب واقعه د رجم حکم وفرمائیلو، پس هغه رجم کړې شو، د حضرت دا رائي د ترمذی د روایت موافق ده خو د ابوداؤد روایت چه د هغې سیاق، د سیاق ترمذی خلاف دې په دې کښ د حضور ﷺ د طرف نه د امر بالرجم تصریح نشته لهذا د ابوداؤد د روایت د وجې نه دا نه شی وئیلې کیدې چه رسول الله ﷺ د دې سړی رجم کړې وی بلکه د دې تقاضا خو دا ده چه رسول الله ﷺ دا سړی رجم نه کړو ځکه چه خلقو چه کله رسول الله ﷺ ته درخواست اوکړو د رجم په باره کښ نو رسول الله ﷺ په دې باندې وفرمائیل ﴿لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَّوْ تَابَهَا أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَقِيلَ مِنْهُمْ﴾ د حضرت شیخ رائي هم دا ده او د ترمذی د روایت په باره کښ حضرت په حاشیه د بذل کښ لیکلی دی هو عندی وهم کما فی هامش الکوکب الدری، په حاشیه د کوکب کښ حضرت شیخ د ابوداؤد سیاق لره ترجیح ورکولو سره خپله رائي دا لیکلې ده چه د دې سړی رجم او نه کړې شو چه بعض صحابه کرامو رضی الله عندهم رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو د رجم په باره کښ، حضرت شیخ لیکلی : وبوافق سیاق ابی داؤد سیاق الذهبی فی التذکره بلفظ فقالوا : ارجمه؟ فقال لقد تاب توبة الخ وكذا ما في مسند احمد فقیل یا نبی الله الا ترجمه؟ فقال لقد تاب توبة الخ وهذا تحقیق نفیس لم يعترض له الشراح، والله تعالی اعلم بالصواب.

او رسول الله ﷺ دا هم ارشاد وفرمائیلو چه دې سړی داسې توبه کړې ده چه که داسې توبه ټولې مدینې والا هم د خپلو گناهونو دپاره اوکړی نو د ټولو نه به قبوله کړې شی.

(اشكال): دلته یو څیز بل قابل غور دې او هغه دا چه په دې روایت کښ راغلی دی، ﴿فلما امر به قام صاحبها﴾ په دې باندې دا اشکال دې چه تر اوسه پورې دې سړی د زنا اقرار نه دې کړې، او نه ورسره باقاعده څوک گواهان وو نو بیا رسول الله ﷺ د دې رجل بری د رجم اراده څنگه وفرمائیل؟

(جوابات): هم په دې وجه شارحینو د دې حدیث تاویل داسې کړې دې چه کیدې شی د راوی مراد دا وی « فلما قارب ان یامر به » یعنی د ظاهر حال نه معلومیدې چه بس اوس به رسول الله ﷺ په هغه باندې د رجم فیصله او فرمائی، ځکه چه خلقو دا سرې د رسول الله ﷺ مخې ته حاضر کړې وو، او رسول الله ﷺ د هغه په باره کښ تفتیش کولو، او د حضرت گنګوهی په تقریر کښ دی: الظاهر ان الامر لم یکن الا باخراجه وابعاده حیث راه اختل عقله وتشت امره ولم یثبت علیه شی الخ یعنی د رسول الله ﷺ دا امر د حد جاری کولو دپاره نه وو بلکه د هغه د مجلس نه د ویستلو باره کښې وو، ځکه چه دغه سرې ددې تهمت په وجه پریشانې او گډ وې وو، خبرې ئې هم نه شوې کولې، په دې وجه نبی علیه السلام دهغه دمجلس نه د وتلو حکم او فرمائیلو، خو هغه واقعی والا دا او گنړله چه هغه د اقامه حد دپاره بوتللي شو په دې وجه هغه فوراً د خپل فعل اقرار او کړو ددې بری سرې لره د بیج کولو دپاره، الی آخر ما فی البذل. والحديث اخرجه الترمذی، وابن ماجة بنحوه، قاله المنذری.

باب فی التلقین فی الحد

باب د حد دپاره د تلقین کولو بیان

د تلقین فی الحد مطلب دا دې چه چرته د حد ثبوت په طریق اقرار وی نو هلته د قاضی دا کوشش کول چه د حد ثبوت اونه شی نو غوره ده گویا هغه د خپل اقرار نه واورې، وهذا التلقین مستحب لدرا الحد، لا لاسقاط حق المسروق منه، فیعطی له حقه وان اندر الحد کذا فی البذل، یعنی په دې تلقین سره مقصود حق العبد لره ضائع کول نه دی لهذا مسروق منه ته به د هغه حق ورکولې شی اگر چه حد ساقط شی مثلاً یو سرې قاضی ته راتلو سره د زنا اقرار او کړې نو هغه ته دې اوائی چه ای بیوقوفه! تا ته خبر هم شته چه زنا څه ته وائی او مسلمان هم چرته زنا کولې شی، او هم دغه شان د قاضی د دې اقرار بالزنا په وخت اعراض کول د هغه د طرف نه مخ اړول، او لکه څنگه چه دلته په حدیث الباب کښ دی چه رسول الله ﷺ هغه غل ته چا چه د هغوی مخکښ د غلا اقرار کړې وو او فرمائیل: « ما اخالک سرق » چه زمونږ خو دا خیال نشته چه تا به غلا کړې وی.

[۴۳۸۰] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي الْمُنْذِرِ مَوْلَى أَبِي ذَرٍّ، عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الْخَزْزَمِيِّ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى يَلْعَبُ قَدْ اعْتَرَفَ اعْتِرَافًا وَلَمْ يُوْجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا إِخَالُكَ سَرَقْتَ، قَالَ: بَلَى، فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَأَمَرَهُ فْقَطَعَهُ وَجِيءَ بِهِ، فَقَالَ: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَتُبْ إِلَيْهِ، فَقَالَ: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ ثَلَاثًا، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ عُزْرُوبُنُ عَاصِمٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

د ابوامیه مخزومی رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته یوغل راوستل شواو اقراري

١: سنن النسائي لقطع السارق ٣ (٤٨٨١)، سنن ابن ماجه، للحدود ٢٩ (٢٥٩٧)، (تحفة الأشراف: ١١٨٦١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٣/٥) (ضعيف)

هم کړي وومگرڅه مال ورسره برامدنشونبی ﷺ او فرمائیل زما خیال دي چه تا غلا کړې ده ده وونیل هوکړي مې ده بیانیی ﷺ دده په وړاندې دوه یادرې پیري همداسې وونیل اوبیانی وړباندې حد جاري کړواولاس نې پرې کړي شو بیا یوخل نبی ﷺ ته راوستلې شوورته نې او فرمائیل دالله تعالی نه مغفرت او غواړه او هغه ته رجوع وکړه هغه وونیل زه دالله نه معاني غواړم او هغه ته رجوع کوم، بیانیی ﷺ درې پیري او فرمائیل ای الله دده توبه قبوله کړي او ده ته مغفرت وکړي. امام ابوداؤد فرمائی چه دي روایت لره عمرو بن عاصم دهمام نه او هغه داسحاق نه او هغه دابو امیه نه نقل کړي دي.

﴿ قال بلی فاعاد علیه مرتین ﴾ اعتراف سرقه د جمهورو په نزد د غلا د ثبوت دپاره یو خل کافی دې او د امام احمد او ابویوسف په نزد دوه کرته اقرار ضروری دې.
﴿ فقال استغفر الله وتب اليه، فقال استغفر الله واتوب اليه ﴾

حدود صرف زواجر دی او که کفارات هم؟

یعنی د قطع د ید نه پس چه کله هغه سارق رسول الله ﷺ ته راوستلې شو نو رسول الله ﷺ هغه ته د توبې او استغفار حکم او فرمائیلو، په دې سره د احنافو تائید کیږي چه وائی چه حد مکفر نه دی بلکه زاجر دی پس په بذل المجهود کښ دی : وهذا يدل على ان الحد ليس بكفارة للذنوب والكفارة هي التوبة اه په دې مسئله باندې په صحیح بخاری کښ مستقل باب دې، باب الحدود كفارة : او هم دغه شان په ترمذی کښ : باب ما جاء ان الحدود كفارة لاهلها، په دې کښ هغوی د عبادة بن صامت رضي الله عنه حدیث ذکر کړې دې : ﴿ كنا عند النبي صلى الله عليه وسلم في مجلس فقال تباعوني على أن لا تشركوا بالله شيئا ولا تسرقوا ولا تزنوا قرأ عليهم الآية فمن وفى منكم فأجره على الله ومن أصاب من ذلك شيئا فعوقب عليه فهو كفارة له الخ ﴾ او په عرف الشذی کښ دی : في كتب أصولنا أن الحدود زواجر ، وعند الشافعية سواثر وكفارات ، ولم أجد عن أئمتنا ومشائخنا أن الحدود زواجر فقط لا كفارات ، لكن المحقق أن الحدود كفارات بعض الكفارة وعلى هذا عندي نقول، شاه صاحب دا فرمائی چه دا خبره "حدود كفارة نه دی" د احنافو په نزد، دا نقل صحیح نه دې، د احنافو په نزد هم په حدودو کښ تکفیر ته دخل دې یعنی فی الجملة هغه مکفر دی، او بیا نې د دې موافق د بعض ائمه احنافو عبارتونه رانقل کړی دی، فارجع اليه لو شئت، او په حاشیه د بذل کښ حضرت شیخ د فریقین دلائلو طرف ته اشاره کړې ده. ^(۱) والمحدث أخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

.....

^(۱) ففي هامش البذل : قال القاري في المرقاة ۸۰/۱۰ في حديث عبادة : من أصاب من ذلك شيئا فعوقب في الدنيا فهو كفارة، ومنه أخذ أكثر العلماء أن الحدود كفارات، وحديث لا ادري الحدود كفارات أم لا قبل العلم بذلك اه وينظر النووي ۷۳/۲ وذكر العيني ۱۸۷/۱ الموائد لحديث عبادة أن الحدود كفارات، قلت ويؤيد الحنفية حديث الباب وقوله تعالى إنما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله آية.... وفيها عذاب الآخرة مع عذاب الدنيا، ولذا اضطر صاحب تفسير الجمل بتأويل الآية بالكافر أو بمن لم يقم عليه الحد اه ما في الهامش

باب فِي الرَّجُلِ يَعْتَرِفُ بِمَحْدٍ وَلَا يَسْتَمِيهِ

باب څوک څه د جرم اعتراف او کړی خو نوم نه واخلی دهغه بیان

[۴۳۸۱] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرٍَا، حَدَّثَنِي أَبُو أَمَامَةَ، "أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، قَالَ: تَوَضَّأتَ حِينَ أَقْبَلْتَ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: هَلْ صَلَّيْتَ مَعَنَا حِينَ صَلَّيْنَا، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَذْهَبَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ عَفَا عَنْكَ."

د ابوامامة رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې یوکس د نبی صلی الله علیه و آله په خدمت کښې حاضر شو او عرض نه وکړو څه ای د الله رسول له زه حد ته رسیدلي یم په ماني جاري کړه، نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل آیا اودس دي کړي وو کله څه مونږ ته راتلي؟ هغه وویل هو بیایي ورته او فرمائیل ایامونځ دي کړي دي کله څه مونږ مونځ کولو؟ هغه وویل هو بیایي ورته او فرمائیل لاړ شه یقینا الله تعالی تاته معاني وکړه

(حَدَّثَنِي أَبُو أَمَامَةَ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْهُ عَلَيَّ قَالَ « تَوَضَّأتَ حِينَ أَقْبَلْتَ ». قَالَ نَعَمْ الْخ)

یو سړی د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښې راغلو او عرض نه وکړو یا رسول الله صلی الله علیه و آله زما نه گناه شوې ده په ما باندې حد قائم کړئ رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل تا د راتلو په وخت کښې اودس کړې وو، هغه عرض اوکړو کړې مې وو، بیا رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه نه د مانځه په باره کښې تپوس اوکړو څه تا مونږ سره مونځ کړې وو څه کله مونږ مونځ کولو هغه اووې او جی، رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل څه الله پاک ته معاف کړې.

شارحینو لیکلی دی. کما فی البذل ..... څه په ظاهره دې سړی په صفاتو کښې د یوې گناه ارتکاب کړې وی، خو د هغه گمان دا وو څه دا د حد سبب دې او کیدې شی څه رسول الله صلی الله علیه و آله ته د وحی په ذریعه د دې علم شوې وی څه هغه فعل په صفاتو کښې دې هم په دې وجه رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه نه وضاحت طلب نه کړو، څه د هغه یو قرینه دا ده څه مونځ او اودس د صفاتو دپاره مکفر دی نه د کبائرو دپاره. والحديث اخرجه مسلم والنسائي مختصرا ومطولا، قاله المنذري.

باب فِي الْإِمْتِحَانِ بِالضَّرْبِ

باب د تفتیش دپاره د مجرم دوهلو بیان

[۴۳۸۲] (حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةٌ، حَدَّثَنَا صَفْوَانٌ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَّازِيُّ "أَنَّ قَوْمًا مِنَ الْكَلَّاعِينَ سَرَقَ لَهُمْ مَتَاعٌ، فَأَتَتْهُمْ أُنَاسًا مِنَ الْحَاكِمَةِ، فَأَتَوْا النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَبَّرُوهُمُ أَيَّامًا ثُمَّ خَلَّى سَبِيلَهُمْ فَأَتَوْا النُّعْمَانَ، فَقَالُوا: خَلَّيْتَ سَبِيلَهُمْ بِغَيْرِ ضَرْبٍ وَلَا إِمْتِحَانٍ، فَقَالَ النُّعْمَانُ: مَا شِئْتُمْ أَنْ أَضْرِبَهُمْ فَإِنْ خَرَجَ مَتَاعُكُمْ فَذَلِكَ وَإِلَّا أَخَذْتُ مِنْ ظُهُورِكُمْ مِثْلَ مَا أَخَذْتُ مِنْ ظُهُورِهِمْ، فَقَالُوا:

۱: صحيح مسلم للتوبة ۷ (۲۷۶۵)، (تحفة الأشراف: ۱۸۷۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۵۱/۵، ۲۶۲، ۲۶۵) (صحيح)

۲: سنن النسائي لقطع السارق ۲ (۱۸۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۱) (حسن)

هَذَا أَحْكَمُكَ، فَقَالَ: هَذَا أَحْكَمُ اللَّهِ وَحُكْمُ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: إِنَّمَا أَرْهَبُهُمْ بِهَذَا الْقَوْلِ أَيْ لَا يَجِبُ الْغَرْبُ إِلَّا بَعْدَ الْإِعْتِرَافِ.

دازهر بن عبد الله حرازی رحمہ اللہ نہ روایت دی فرمائی چہ دقبیلہ کلاع دیو خو کسانو مال پت کړي شو هغوی په یو خو جولگانو باندې دغلا الزام ولگولو اودوی ئې د نبی صلی اللہ علیہ وسلم صحابی نعمان بن بشیر ته راوستل نعمان دوی لره یو خو ورځي گرفتار کړي شوي وساتل، او بیا ئې پریخودل بیا هغوی ټول نعمان بن بشیر رحمہ اللہ ته حاضر شو هغوی عرض وکړو چہ تاسو خو غلاگان دوهلو ټکولو او تفتیش نه بغیر پریخودل نعمان ورته وویل تاسو څه غواړئ؟ که ستاسو خوښه وي زه به ئې ووهم مگر دې شرط سره که چرې ددوی سره ستاسو مال برامد شي خوتهیک ده او که ورسره پیدا نشي نو دغه هومره به تاسو هم و هم هغوی ورته وویل آیا داستاخیل حکم دي؟ نعمان ورته وویل دادا الله تعالی اودهغه در رسول حکم دي.

شرح الحديث ومسئلة الباب :

قوله: (حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَازِيُّ أَنَّ قَوْمًا مِنَ الْكَلَاعِيِّينَ سَرَقَ لَهُمْ مَتَاعٌ فَأَتَهُمُوهَا أَنَا مِنَ الْخَاكَةِ الْخ) بعض خلق چہ د کلاعیین نه دی یعنی په قبیلہ ذی کلاع کښ چہ د یمن یو قبیلہ ده، د هغوی سامان غلا شو، د هغوی په څه خلقو باندې شک وو چہ د کپړو جوړونکو نه وو، حاکم جمع ده د حاکم یعنی جولا، نو هغوی نعمان بن بشیر رحمہ اللہ ته لارل کوم چہ هغه وخت د کوفی امیر وو، هغوی ته تلو سره ئې خپله واقعه بیان کړه او خپله شک او شبهه ئې ښکاره کړه هغوی دا متهم خلق خو ورځي نظر بند اوساتل، چہ کله ورته هیڅ هم د ثبوت دپاره ملاؤ نه شو نو هغوی ئې پریخودل، هغه کلاعیین هغوی ته راغلل او وې وویل چہ تاسو دوی بغیر د وهلو او امتحان نه پریخودل هغوی او فرمائیل چہ آیا تاسو غواړئ چہ زه هغوی او ووهم، زه داسې کولی شم که تاسو غواړئ، د دې نه پس که ستاسو سامان د هغوی نه برامد شو نو صحیح ده گینې بیا به ستاسو ملاگانو لره هم دومره وهل ورکوم څومره چہ هغوی او وهلي شي، په دې باندې هغوی او وې چہ دا ستاسو فیصله ده؟ هغوی او فرمائیل دا زما نه بلکه د الله پاک او د هغه در رسول صلی اللہ علیہ وسلم فیصله ده.

د دې حدیث نه معلومه شوه چہ رجل متهم د تحقیق او تفتیش دپاره قید کولی شي خو وهل ئې جائز نه دی، پس په کتاب القضاء کښ یو باب تیر شوې دې باب فی الدین هل یحبس به، وتقدم هناك لی الواجد یحل عرضه وعقوبته، قال ابن المبارک یحل عرضه یغلظ له، وعقوبته یحبس له، وفی رواية من هذا الباب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم حبس رجلا فی تهمة.

په بذل کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه نقل کړې شوې دی : الا ان العلماء جوزوا فی ایامنا هذه الامتحان بالضرب وبما شاء من التهديد، (۱) لما روا من تفويت الحقوق واللافها لولا ذلك، وكان فيما مضى من الزمان یكتفى بالیسر من التهديد فی اعتراف السارق اه یعنی زمونږ په موجوده زمانه کښ علماء کرامو د امتحان بالضرب وغیره اجازت ورکړې دې گینې د دې نه بغیر د

(۱) وفي هامش البذل: وفيه تفصيل عند الحنفية من ان المعروف بالیر لا یحبس ولا یعاقب وهل یحلف فيه قولان المستور یحبس والمعروف لفسق یعاقب (الشامي ۲/ ص ۲۱۴ و ۲۰۵)

حقوق ضائع کیدو ویره ده، او په تیرو زمانو کښ تهديد یسیر کافی وو، والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

باب مَا يَقْطَعُ فِيهِ السَّارِقُ

باب د څومره مال په وجه به د غل لاس کټ کولې شی؟

یعنی په څومره مال غلا کولو کښ به قطع د ید کولې شی، یعنی د سرقي نصاب څه دی؟
د سرقي تعریف او په نصاب د سرقي کښ مذاهب اتمه:

سرقه د باب ضرب یضرب نه ده او سرق هم په دې معنی کښ ده، د دې تعریف فقهاء کرامو ډاکړې دی: اخذ مال محرز خفیه، یعنی د بل چا داسې مال چه محفوظ وی په پټه باندې اخستل، د سرقي د نصاب په باره کښ په بذل المجهود کښ د علامه شوکاني رحمته الله علیه نه نقل کولو سره یولس مذاهب ذکر کړی دی، علامه شوکاني رحمته الله علیه فرمائی چه په دې کښ اصل مذاهب خو هم د ادی یعنی یولس مذاهب کوم چه مونږ ذکر کړې دی او په فتح الباری کښ ئې دا مذاهب شلو ته رسولې دی خو د دې یولسو نه علاوه چه کوم مذاهب دی هغې ته مستقل مذاهب نه شی وئیلې کیدې چه هغه هم دې یولسو ته راجع دی. د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد ربع دینار دې، د امام مالک او احمد په نزد درې دراهم، د احنافو په نزد لس دراهم، د داؤد ظاهري او حسن بصری په نزد مطلق مال، که لږ وی او که ډیر.

[۴۳۸۳] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُهُ مِنْهُ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْطَعُ فِي رُبْعٍ دِينَارٍ فَصَاعِدًا".

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله به د دینار د څلوري حصي په غلا کولو باندې د غل لاس پرېکولو.

قوله: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقْطَعُ فِي رُبْعٍ دِينَارٍ فَصَاعِدًا الْخ» دا د امام شافعي رحمته الله علیه دلیل شو چه د هغوی په نزد نصاب د سرقي ربع دینار دې. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۳۸۴] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَوَهْبُ بْنُ يَمَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا حَرْوُ حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تَقْطَعُ يَدَ السَّارِقِ فِي رُبْعٍ دِينَارٍ فَصَاعِدًا"، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: الْقَطْعُ فِي رُبْعٍ دِينَارٍ فَصَاعِدًا.

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلى دی چه د غل لاس د دینار د څلوري حصي په مقدار یاد دې نه په زیاته غلا کوسره کټ کولې شي. احمد بن صالح وئیلی دی د لاس پرېکول په غلا کولو مقدار د ربع د دینار باندې دي.

^۱: صحيح البخاري/الحدود ۱۳ (۶۷۸۹)، صحيح مسلم/الحدود ۱ (۱۶۸۴)، سنن الترمذي/الحدود ۱۶ (۱۴۴۵)، سنن النسائي/قطع السارق ۷ (۴۹۲۰)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۲ (۲۵۸۵)، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۲۰)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الحدود ۷ (۲۳)، مسند احمد (۳۷۶، ۸۰، ۸۱، ۱۰۴، ۱۶۳، ۲۴۹، ۲۵۲)، سنن الدارمي/الحدود ۴ (۲۳۴۶) (صحيح)
^۲: صحيح البخاري/الحدود ۱۳ (۶۷۹۰)، صحيح مسلم/الحدود ۱ (۱۶۸۴)، سنن النسائي/قطع السارق ۷ (۴۶۲۱)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۹۵)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الحدود ۷ (۲۴)، دي/الحدود ۴ (۲۳۴۶) (صحيح)

[۴۳۸۵] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ فِي مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ".

دعبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ددرهمودال په وجه دغل لاس پریکړي وو.

قوله: «عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَطَعَ فِي مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ» یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غل لاس پرې کړې دي د دال په غلا کښ چه د درې درهمو وو، وړاندې هم د ابن عمر رضی اللہ عنہما په بل روایت کښ هم دا راځي دا د امام مالک او امام احمد دلیل شو،

[۴۳۸۶] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ، أَنَّ نَافِعًا مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ حَدَّثَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُمْ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ يَدَ رَجُلٍ سَرَقَ ثَرَسًا مِنْ صُفَةِ النِّسَاءِ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ".

دعبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیوکس لاس پریکړو چه غلاني کړي وه چاچه دصفة النساء نه دال پټ کړي وو اوددې دال قیمت درې درهمه وو. ددې نه پس د ابن عباس رضی اللہ عنہما په روایت کښ دی:

[۴۳۸۷] (۳) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَلَانِيُّ، وَ هَذَا الْقُطْبُ وَهُوَ أَثَرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ ثَمَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ رَجُلٍ فِي مِجَنٍّ قِيمَتُهُ دِينَارٌ أَوْ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، وَ سَعْدَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ بِإِسْنَادِهِ.

دعبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیوکس لاس پریکړو چه غلاني کړي وه اوددې دال قیمت پودینار اویا لس درهمه وو.

قوله: «قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَدَ رَجُلٍ فِي مِجَنٍّ قِيمَتُهُ دِينَارٌ أَوْ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ» یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دال په غلا کښ لاس پرې کړو چه د هغې قیمت یو دینار یا لس درهم وو. په بذل کښ لیکلې دی چه د جمهورو استدلال د باب د شروع د احادیثو نه دي او د احنافو د دي آخری حدیث د ابن عباس رضی اللہ عنہما نه.

اصل په دي کښ دا دي چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه مال په غلا کښ قطع دید کړي دي کوم چه په قیمت کښ د دال د قیمت برابر وی، اوس د دال د قیمت په باره کښ روایات مختلف دي، ربع دینار، ثلاثة دراهم او عشرة دراهم، امام طحاوی رحمہ اللہ فرمائی چه هر کله

۱: صحيح البخاري/الحدود ۱۳ (۶۷۹۵)، صحيح مسلم/الحدود ۱ (۱۶۸۶)، سنن النسائي/قطع السارق ۷ (۴۹۱۲)، (تحفة الأشراف: ۸۳۳۳)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الحدود ۱۶ (۱۴۴۶)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۲ (۲۵۸۴)، موطا امام مالك/الحدود ۷ (۲۱)، مسند احمد (۶۷، ۵۴، ۶۴، ۸۰، ۱۴۳)، سنن الدارمي/الحدود ۴ (۲۳۴۷) (صحيح)

۲: صحيح مسلم/الحدود ۱ (۱۶۸۶)، سنن النسائي/قطع السارق ۷ (۴۹۱۳)، (تحفة الأشراف: ۷۴۹۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۴۵/۲)، دي/الحدود ۴ (۲۳۴۷) (صحيح)

۳: سنن النسائي/قطع السارق ۷ (۴۹۵۴)، (تحفة الأشراف: ۵۸۸۴) (شاذ)

قيمت د مجن په دې کښ اصل دې او د هغې په تعيين کښ چونکه روايات مختلف دي لهذا په دې کښ به احتياطا هغه مقدار اخستلې شي په کوم چه ټول روايات صادقې او چونکه يو روايت د هغه قيمت په باره کښ عشرة دراهم هم دې لهذا هم هغه به اختيارولي شي، ځکه چه دا مقدار خو مجمع عليه دې او کوم چه د دې نه کم دې هغه غير متفق عليه مقدار دې، په بذل المجهود کښ دې: استدال الطحاوی للحنفية بحديث أَيْمَنَ الْحَبَشِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَذْنِي مَا يُقَطَّعُ فِيهِ السَّارِقُ ثَمَنُ الْمَجْنُ»، وفي رواية عن أَيْمَنَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَقْطَعُ يَدَ السَّارِقِ إِلَّا فِي جُحْفَةٍ، د احنافو نور دلائل په بذل المجهود کښ کتلي کيدې شي.

بَاب مَا لَا قِطْعَ فِيهِ

باب د کومو څيزونو په پټولو چه د غل لاس نه شي پريکولي د هغې بيان

[۴۳۸۸] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ، أَنَّ عَبْدًا سَرَقَ وَدِيًّا مِنْ حَابِطٍ رَجُلٍ فَعَرَسَهُ فِي حَابِطِ سَيِّدِهِ فَخَرَجَ صَاحِبُ الْوَدِيِّ يَلْتَمِسُ وَدِيَهُ فَوَجَدَهُ، فَاسْتَعْدَى عَلَى الْعَبْدِ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ، فَسَجَنَ مَرْوَانَ الْعَبْدَ وَأَرَادَ قِطْعَ يَدِهِ فَأَنْطَلَقَ سَيِّدُ الْعَبْدِ إِلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "لَا قِطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنَّ مَرْوَانَ أَخَذَ غُلَامِي وَهُوَ يَرِيدُ قِطْعَ يَدِهِ وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ تَمْشِيَ مَعِيَ إِلَيْهِ فَتُخْبِرَهُ بِأَلَّذِي سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَئِي مَعَهُ رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ حَتَّى أَتَى مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ فَقَالَ لَهُ رَافِعُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: لَا قِطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ فَأَمَرَ مَرْوَانَ بِالْعَبْدِ فَأَرْسَلَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْكَثْرُ الْجَمَارُ.

د محمد بن يحيى بن حبان رحمته الله نه روايت دې فرماني چه يو کس د کجور و د باغ نه د بوتي غلا وکړه اودابوتي پي دخپل مالک په باغ کښې ولگولو د بوتي مالک دخپل بوتي په تلاش پسي اووتلو او بيا ئې هغه بوتي پيدا کړو او په مدينه کښې ئې دوخت حاکم مروان بن حکم ته مقدمه يورله ، اودخپل خان دپاره ئې مدد وغوښتو مروان دغه غلام قيد کړو اودده دلاس کټ کولو اراده ئې وکړه اوددې غلام دمالک رافع بن خديج خواته لاړو اودهغه نه ئې ددې مسئلې تپوس اوکړو هغه ورته اووئيل مادنبی کریم فانه اوريدلی دی چه فرمائيل ئې دميوي اودميوي دوگي په پټولو باندې دغل لاس نشي پريکولي ده اووئيل مروان زماغلام گرفتار کړې دې او هغه دده لاس پريکول غواړي زما خواهش دې چه ته زما سره مروان ته لاړ شي اوتاچه دنبی عليه السلام نه کوم حديث اوريدلې دې هغه ورته بيان کړي رافع بن خديجه دده سره يوځانې لاړو تردې چه مروان ته اورسيدل او ورته ئې اووئيل چه مادنبی عليه السلام نه اوريدلی دی چه فرمائيل ئې چه دميوي اودميوي دغونچک په وجه دغل لاس نشي کټ کولي مروان چه دا واوريدل نو غلام ئې پريخودو ، امام ابوداؤد فرماني چه دکثر لفظ معنی ده دميوي وگې.

(۱) سنن الترمذي/الحدود ۱۹ (۱۴۴۹)، سنن النسائي/قطع السارق ۱۰ (۴۹۶۴)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۷ (۲۵۹۳)، (تحفة الأشراف: ۳۵۸۱، ۳۵۸۸)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الحدود ۱۱ (۳۲)، مسند احمد (۴/۶۳، ۴/۶۴، ۵/۱۴۰، ۱۴۲)، سنن الدارمي/الحدود ۷ (۲۳۵۰) (صحيح)

قوله: (عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ أَنَّ عَبْدًا سَرَقَ وَدِيًّا مِنْ حَائِطِ رَجُلٍ فَعَرَسَهُ فِي حَائِطِ سَيِّدِهِ فَخَرَجَ صَاحِبُ الْوَدِيِّ يَلْتَمِسُ وَدِيَّهُ فَوَجَدَهُ فَاسْتَعْدَى عَلَى الْعَبْدِ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ)
شرح الحديث :

مضمون حدیث دا دی چه دیو سری غلام، دا غلام د واسع بن حبان وو یعنی د راوی حدیث محمد بن یحیی تره، او د غلام نوم فیل لیکلې شوې دې. د چا د باغ نه ئې بوتې پټ کړو، او د غلام کولو نه پس ئې د خپل آقا په باغ کښ نال کړو، د بوتې مالک د هغې په لتون کښ اوتلو پس هغه ئې بیا موندلو او د هغه د عبد خلاف ئې د مروان بن الحکم ته چه دغه وخت کښ امیر المدینه وو ته فریاد اوکړو. مروان په دې باندې غلام قید کړو او د قطع ید اراده ئې اوکړه، د غلام مالک واسع بن حبان، رافع بن خدیج رضی الله عنه ته لارو، او د هغوی نه ئې معلومه کړه، هغوی ده ته د رسول الله صلی الله علیه و آله دا حدیث بیان کړو: (لا قطع فی ثمر ولا کثر) په دې اوریدلو باندې واسع بن حبان اووې چه امیر المدینه خوزما غلام نیولې دې او د هغه د قطع ید اراده کوی، لهذا تاسو مهربانی اوکړئ او ماسره مروان ته لار شئ، او هغه ته دا حدیث واوروې، پس رافع بن خدیج رضی الله عنه هغه سره مروان ته لارو او د تلو سره هغوی ته دا حدیث واورولو، مروان حدیث اوریدلو سره غلام لره د پریخودلو حکم او فرمائیلو.

قال ابوداؤد : اکثر الجمار .... د حدیث مطلب دا دی چه په اونو باندې لگیدلې میوې او جمار غلام کولو کښ قطع دید نشته، جمار د کهجورې د تنې په مینځ کښ چه کوم مغز وی سپین سپین هغې ته وائی، او په دې کښ د قطع ید نه کیدو وجه دا ده چه د دې څیزونو په اخستلو کښ د سرقه معنی نه شی موندلې د عدم حرز په وجه باندې ځکه چه دا څیزونه محفوظ نه دی، د امام احمد رحمه الله په روایت کښ دی چه کومه اونه په مکان محفوظ کښ وی د هغې د ثمر په غلام کولو کښ قطع دید شته، او په ثمر کښ د قطع ید د نه کیدو یو بله وجه هم ده چه هغه د ما یتسارع الیه الفساد د قبیل نه دې چه د هغې په غلام کولو کښ زمونږ په نزد قطع ید نشته، پس چه کوم خوراک مهیا لاکل وی د هغې په غلام کښ هم قطع ید نشته، په روستنی روایت کښ اضافه ده: فَجَلَدَهُ مَرْوَانُ جَلْدَاتٍ وَغَلَى سَبِيلَهُ، یعنی مروان دې غلام ته تعزیرا خو کورې ورکړې او بیانی پریخودلو.

والحدیث أخرجه النسائي مختصراً.... وأخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه موصولاً مختصراً

كذلك، قاله المنذرى.

[۴۳۸۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: فَجَلَدَهُ مَرْوَانُ جَلْدَاتٍ وَغَلَى سَبِيلَهُ.

د محمد بن یحیی نه په دې روایت کښې داسې منقول دي چه مروان دغه غلام ته یو څو کورې سزا ورکړه او بیانی پریخودو.

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۳۵۸۱) (شاذ)

[۴۳۹۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ عُجْلَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُبِّلَ عَنِ الثَّمَرِ الْمُعْلَقِ، فَقَالَ: «مَنْ أَصَابَ بِفِيهِ مِنْ ذِي حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيَّةٌ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْتِيَ الْجَرِينَ قَبْلَهُ تَمَنَّ الْجَرِينَ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ وَمَنْ سَرَقَ دُونَ ذَلِكَ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيَّةٌ وَالْعُقُوبَةُ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْجَرِينَ الْجَوْحَانُ.

دعبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه دنی کريم صلی الله علیه و آله نه دزورندو میوو په باره کښي تپوس او کړې شو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل هریو ضرورتمند چه دغه میوه وخورله او پخپله لمن کښي ئې جمع نکره نوپه ده باندې هیخ گناه نشه اوڅوک چه ددینه دځان سره ویسی نوده ته به وهل ورکولې شي اوددې دوچنده جرمانه به ورکوي ، اوچاچه ددینه ددې دوچولو دځانې نه دجمع کولونه پس غلا وکړه اودهغې قیمت دیودال برابر وو نودده کس لاس به پریکولې شي.

شرح الحديث

«عن عبد الله بن عمرو بن العاص عن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أنه سُبِّلَ عَنِ الثَّمَرِ الْمُعْلَقِ فَقَالَ « مَنْ أَصَابَ بِفِيهِ مِنْ ذِي حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيَّةٌ وَالْعُقُوبَةُ »

یعنی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه په اونو باندې د لگیدلې میوې په باره کښ تپوس او کړې شو (۱) نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه که حاجت مند دي لره ماتولو سره په خوله کښ کیردې په دې شرط چه ځان سره ئې یونسی نو په هغه باندې هیخ تاوان نشته او کومه چه او شوکوی او ځان سره ئې یوسی ، په هغه باندې د هغې تاوان او ضمان دي او سزا هم ، یعنی تعزیر .
یعنی قطع ید خو په دواړو صورتونو کښ نشته د عدم حرزد وجې نه لکه چه پورته تیر شو ، او صرف په شوکولو سره خورلو کښ هیخ باک نشته او ځان سره د اورلو اجازت نشته ، په دې کښ به تعزیر وی او ضمان ، په قاعده کښ خو به ضمان برابر اخستلې شي خو دلته په روایت کښ نسخې مختلف دي په بعضو کښ دي « غرامة مثله » او په بعض کښ « غرامة مثليه » د دوچند ضمان حکم اوس نشته هغه منسوخ دي .

ما استفيد من الحديث :

په دې حديث کښ مسافر لره د میوو شوکولو سره د خوراک اجازت ذکر دي ، امام ترمذی رحمته الله علیه په دې حديث باندې په کتاب البيوع کښ دا ترجمه قائم کړې ده باب ما جاء في الرخصة في اكل ثمار للمار بها ، علامه طیبی رحمته الله علیه فرمائی چه علماء کرامو دا په مجاعة او

(۱) : سنن الترمذي / البيوع ۵۴ (۱۲۸۹) ، سنن النسائي / قطع السارق ۹ (۴۹۶۱) ، سنن ابن ماجه / الحدود ۲۸ (۲۵۹۶) ، تحفة الأشراف : ۸۷۹۸ ، وقد أخرجه : مسند احمد (۱۸۷۲) (حسن)

(۲) : يا د معلق نه مراد د کهجوري هغه غنچک ده کومه چه د اونې نه شوکولو سره د څو ورځو دپاره درمن (ستور) ته د رسولو نه مخکښ زورنده کړې شي فی الجملة د خشکۍ دپاره په دې وجه که هغه غونچک هم دغه شان په درمن کښي جمع کړې شي نو د خرابیدو خطر به ئې وي .

ضرورت باندې محمول کړې دې په دې وجه دا حدیث د نصوص مقابله نه شی کولې کوم چه د تحریم د مال مسلم په باره کښ راغلی دې. ادا او په کوکب الدرۍ ۳۷۷ کښ دا دی چه دا د انصارو په عرف باندې محمول دې د هغوی په نزد د ثمر ساقط د خوړلو اجازت وو او د جائع دپاره د ثمر مغلق هم پس د دې بنیاد په عرف باندې دې که په یو ځانې کښ د معلق اجازت هم عام وی د جائع او غیر جائع دواړو دپاره نو هلته به د دواړو دپاره جائز وی. ادا دې نه معلومه شوه چه که په یو ځانې کښ مطلقا اجازت نه وی نو د چا دپاره به هم جائز نه وی.

قوله: ﴿وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَغْدًا أَنْ يُنَوِّيهُ الْجَرِيْنُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْمِجَنِّ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ﴾

او که یو سړی د دې میوې (کهجورې وغیره) غلا په هغه وخت کښ او کړی چه کله هغه درمن ته رسولې شوې وی د حفاظت دپاره او د هغې مقدار وی هم دومره چه ثمن مجن ته رسیږی نو په دې صورت کښ به قطع دید وی.

قوله: ﴿غیر متخذ خبنة﴾ یعنی په کپړه کښ دې ځان سره پټ نه اوړی، صرف هم هلته دې اوخوری، خبنة وائی معطف الازار ته، یعنی د لنگ هغه سره چه راتا و هلو سره لنگ تړلې شی لکه په پا جامه کښ چه بده وی. والحديث أخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه بنحوه، وقال الترمذی حسن، قاله المنذری.

باب الْقَطْعِ فِي الْخُلْسَةِ وَالْخِيَانَةِ

باب یو څیز په زور اخستلو سره یا په امامت کښی خیانت کولو سره د لاس کټ کولو بیان

[۴۳۹۱] حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو الزَّيْتِ، قَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ عَلَى الْمُتَّهَبِ قَطْعٌ وَمَنْ انْتَهَبَ نَهْبَةً مَشْهُورَةً فَلَيْسَ مِنَّا".

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی. نشته دې په تالان کونکي باندې لاس پریکول او چاچه په زبردستی سره د چامال غصب کړونو هغه زمونږ نه دي.

[۴۳۹۲] وَهَذَا الْإِسْنَادُ قَالَ: وَهَذَا الْإِسْنَادُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ عَلَى الْخَائِنِ قَطْعٌ".

اوپه همدې سند سره د اهم مروی دې چه نبی کریم فرمائیلی دی چه په خیانت کونکي باندې هم قطع دید نشته یعنی دده لاس به نشي پریکولې.

«عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - « ليس على المتَّهَب قطع ومن انتَهَب نَهْبَةً مَشْهُورَةً فَلَيْسَ مِنَّا وليس على الخائِن قطع »»

رسول الله ﷺ فرمائی چه په لوټ مار کولو والا باندې قطع دید نشته او څوکه چه داسې ښکاره د نورو مال اخلی هغه زمونږ نه دي.

۱: سنن الترمذی/الحدود ۱۸ (۱۴۴۸)، سنن النسائی/قطع السارق ۱۰ (۴۹۷۵)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۶ (۲۵۹۱)، (تحفة الأشراف: ۲۸۰۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۲۸۰)، سنن الدارمی/الحدود ۸ (۲۳۵۶) (صحيح)

۲: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۲۸۰۰) (صحيح)

په ترجمه الباب کښ د خلسته لفظ وو او په حديث کښ د نهبه، د دواړو مفهوم يو دې او په دې کښ د قطع يد نه کيدو وجه ښکاره ده چه د انتها ب او د سرقه دواړو حقيقت مختلف دې، ځکه چه په انتها ب کښ اخذ خبيته نه وي بلکه علانيه وي، او په خیانت کښ نشته ځکه چه هلته د حرز معنی مفقود ده او دا دواړه د سرقي په حقيقت کښ داخل دی.

د حضرت گنگوهی په تقرير کښ ليکلي دي چه چونکه د حدود نه مقصود زجر دې او د زجريات حاجت په هغه جنایاتو او جرمونو کښ وي چه د هغې شيوخ او عموم وي په خلاف د خلسته او نهبه چه په دې باندي اقدام کول د هر سړي کار نه شی کيدې، مگر هم هغه سړي چه ډير زيات بي باک او جری وي، خو تعزير پکښ شته څه چه حاکم مناسب او گنړی.

[۴۳۹۳] (۱) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ، زَادَ وَلَا عَلَى الْمُخْتَلِسِ قَطْعٌ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا فِي الْحَدِيثَيْنِ لَمْ يَسْمَعْهُمَا ابْنُ جُرَيْجٍ مِنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، وَيُلْفَنِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّمَا سَمِعَهُمَا ابْنُ جُرَيْجٍ مِنْ يَاسِينَ الزِّيَّاتِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَدْ رَوَاهُمَا الْمُغِيرَةُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

جابر د نبی ﷺ نه ددې په شان روایت بیان کړې دي مگر دا اضافه نې کړې ده نشته دې په مختلس باندي د لاس پريکول امام ابو داؤد فرمائی ابن جریج د ابوزبیر نه دا دواړه حدیثونه نه دي اوریدلي دي او ماته د امام احمد بن حنبل نه دا خبر رارسیدلې دې چه ابن جریج دا احادیث د یاسین زیات نه اوریدلي دي امام ابو داؤد فرمائی دا دواړه روایتونه مغیره د ابو زبیر نه او هغه د جابره نه بیان کړې دي.

قوله: (۱) قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا فِي الْحَدِيثَيْنِ لَمْ يَسْمَعْهُمَا (۲) ابْنُ جُرَيْجٍ مِنْ أَبِي الزُّبَيْرِ وَيُلْفَنِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا سَمِعَهُمَا ابْنُ جُرَيْجٍ مِنْ يَاسِينَ الزِّيَّاتِ

د قال ابو داؤد تشریح :

مصنف ﷺ په دې دواړو احادیثو باندي کلام کوي اول د محمد بن بکر او دویم د عیسی بن یونس، او دا چه ابن جریج دا دواړه احادیث د ابو الزبیر نه نه دي اوریدلي، او هم دا رائي د امام نسائی هم ده، امام نسائی فرمائی چه دا حدیث د ابن جریج نه د هغه ډيرو شاگردانو روایت کړې دې په هغوی کښ چا هم حدیثی ابو الزبیر... نه دی وئيلي (یعنی د حدیث لفظ کوم چه په سماع باندي دلالت کوي، ولا احسبه سمعه من ابی الزبیر... گویا د دې دواړو رائي متفق ده، او امام ابو داؤد ﷺ د خپلې رائي تائید د خپل استاد احمد بن حنبل ﷺ د کلام نه کړې دې چه هغوی او فرمائیل (۱) إِنَّمَا سَمِعَهُمَا ابْنُ جُرَيْجٍ مِنْ يَاسِينَ الزِّيَّاتِ (۲) گویا د ابن جریج او د ابو الزبیر ترمینځه واسطه د یاسین الزیات ده، حافظ منذری د دې ټولو د نقل کولو نه پس فرمائی: قد صححه الترمذی من حدیث ابن جریج عن ابی الزبیر وهذا يدل على انه تحقق اتصاله، یعنی د امام ترمذی ﷺ د کلام نه معلومیدې چه د هغوی په نزد حدیث متصل دې

(۱) انظر حديث رقم: (۴۳۹۱)، (تحفة الأشراف: ۲۸۰۰) (صحیح)

(۲) وفي هامش البذل: قال ابن الهمام صححه الترمذي وسكت عنه ابن القطان وعبدالحق في احكامه فهو تصحيح له منهما فتعليل لمي دلاله مرجوح الخ

هیڅ انقطاع پکښ نشته، په حاشیه د نسائی کښ د نیل الاوطار نه د دې انقطاع فی السند د رائی تضعیف داسې کړې دې: اجیب بان سوید بن نصر روی عن ابن المبارک عن ابن جریج اخبرنی ابوالزبیر، وقد اخرجہ عبدالرزاق فی مصنفه الی اخر ما فی الحاشیة، والحديث اخرجہ الترمذی والنسائی وابن ماجه، وقال الترمذی حسن صحيح.

باب مَنْ سَرَقَ مِنْ حِرْزِ

باب څوک چه یو محفوظ څیز پټ کړې دهغه بیان

په سرقه کښ حرز د جمهور علماء کرامو په نزد شرط دې، گینې بغیر د دې نه سرقه سرقه نه ده، داؤد ظاهری او د اسحاق بن راهویه په نزد شرط نه دې، هم دا وجه ده چه په نباش باندې قطع د ید نشته، ځکه چه کفن غیر محرز دې، بعض شراح د امام احمد رحمته الله مذهب هم د ظاهریه په شان لیکلې دې خو دا صحیح نه ده، پس په اوجز ۱/۲۷۷ کښ دې: الشرط الرابع کوم المسروق فی حرز عند جمهور العلماء خلافا لداؤد الظاهری اذا لا يعتبر الحرز، ثم قال الموفق: اذا ثبت اعتبار الحرز والحرز ما عد حرزا فی العرف الخ.....

[۴۳۹۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ حَمَادٍ بْنُ طَلْحَةَ، حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَخِي صَفْوَانَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ: "كُنْتُ نَائِبًا فِي الْمَسْجِدِ عَلَى خِمِصَةٍ لِي مِمَّنْ ثَلَاثِينَ دِرْهَمًا فَجَاءَ رَجُلٌ، فَأَخْتَلَسَهَا مِنِّي فَأَخَذَ الرَّجُلُ قَاتِي بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمْرَهُ لِقُطْعَةٍ قَالَ: فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ: أَتَقْطَعُهُ مِنْ أَجْلِ ثَلَاثِينَ دِرْهَمًا؟ أَنَا أَبِيعُهُ وَأُسْنُهُ ثَمَنًا قَالَ: قَهْلًا كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ زَائِدَةُ، عَنْ سِمَاكِ، عَنْ جُعَيْدِ بْنِ حَجَّيْنٍ، قَالَ: ثَامَ صَفْوَانَ، وَرَوَاهُ مُجَاهِدٌ، وَطَاوُسٌ أَنَّهُ كَانَ نَائِبًا فَجَاءَ سَارِقٌ، فَسَرَقَ خِمِصَةً مِنْ تَحْتِ رَأْسِهِ وَرَوَاهُ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: فَاسْتَلَّهُ مِنْ تَحْتِ رَأْسِهِ فَاسْتَنْقَطَ فَصَاحَ بِهِ فَأَخَذَ وَرَوَاهُ الزُّهْرِيُّ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: فَتَأَمَّرَ فِي الْمَسْجِدِ وَتَوَسَّدَ رِدَاءَهُ فَجَاءَ سَارِقٌ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَخَذَ السَّارِقُ فَجِيءَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

دصفوان بن امیه رحمته الله نه روایت دې فرمائی چه زه یوه ورځ په جومات کښې اوده وم په یوڅادر باندې کوم چه د دیرشو درهمو برابر وو په دې وخت کښې یوکس راغې اودغه څادر ئې زما نه وتښتولو بیا دغه کس گرفتار کړې شو اونبې رحمته الله ته راوستلې شونې رحمته الله دده دلاس د پریکولو حکم اوکړو، زه دنبې رحمته الله په خدمت کښې حاضر شوم او عرض مې اوکړو ای دالله رسوله د دیرشو درهمو دپاره ته دده لاس پریکوي زه به دغه څادر په ده باندې په قرضو خرڅ کړم نبې رحمته الله چه دا واوریدل نو ونې فرمائیل تاکه چرې داسې کولې نوماته دراتلونه مخکښې به دي کړي وو، امام ابوداؤد فرمائی چه دا حدیث زانده دسماک نه او هغه دعبد بن حجیرنه بیان کړې دې هغه وائی چه صفوان که اوده وو او طاووس او مجاهد وائی چه هغه اوده کیدو او په دې وخت کښې غل راغې اوڅادر ئې دده دسر دلاندې نه غلا کړو. او همدارنگې دا روایت دابوسلمه بن عبدالرحمن نه هم مروی دي فرمائی چه دده دسر نه ئې وتختولونو چه راویخ شونو چغه یې ووهله نوغل ونيولي شو. او همدارنگې زهري

(۱) سنن النسائي لقطع السارق ۴ (۴۸۸۲)، سنن ابن ماجه للحدود ۲۸ (۲۵۹۵)، (تحفة الأشراف: ۴۹۴۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۰۱/۳، ۴۶۵/۶، ۴۶۶) (صحيح)

دصفوان بن عبدالله نه نقل کړي دي فرمائي چه په جومات کښې اوده شو او د خادر نه ئې بالځ جوړ کړي وو او غل ورته راغې اوده خادر ئې واخستويياد د ئې نه پس غل ونيولي شو اونبې عليه السلام ته راوستلې شو.

قوله: « عَنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ كُنْتُ نَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ عَلَى خِمِيصَةٍ لِي لَمَنْ ثَلَاثِينَ دِرْهَمًا فَبَجَاءَ رَجُلٌ فَأَخْتَلَسَهَا مِنِّي فَأَخَذَ الرَّجُلُ الْخِصْمَ »

شرح الحديث والكلام عليه من حيث الفقه :

صفوان بن اميه عليه السلام فرمائي چه زه په مسجد کښ اوده ووم (۱) په ما د پاسه يو خادر يا کمبل پروت وو چه د هغې قيمت ديرش درهمه وو يو سړې راغلو او زما نه ئې دا خادر يوړلو، هغه سړې اونيو لي شو او رسول الله عليه السلام ته راوستلې شو رسول الله عليه السلام د ثبوت سرقه نه پس د هغه د قطع يد حکم او فرمائيلو. صفوان فرمائي چه د رسول الله عليه السلام په دې فيصله باندې زه د هغوی په خدمت کښ راغلم او ما عرض او کړو چه صرف د ديرشو درهمو په وجه باندې زه نه غواړم چه د هغه لاس پرې کړې شي (په دې وجه زه دا حيله اختياروم چه) زه دا خادر په هغه باندې قرض خرڅوم يعنی روستو به ترې نه پيسې اخلم، لهذا د هغه لاس دې پرې نه کړې شي په دې باندې رسول الله عليه السلام ارشاد او فرمائيلو: «فَهَلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ» چه تا دا صورت غل لره ماته د راوستلو نه مخکښ ولې اختيار نه کړو، مطلب دا دې چه قاضي ته د مسئلې د رسيدلو نه پس د سفارش او د ترک حد گنجائش باقی نه پاتې کيږي.

دا خادر د هغوی په بدن وو يا چرته وو د دې په باره کښ روايات مختلف دي کوم چه مصنف عليه السلام وړاندې خپله بيانوی، پس په يو روايت کښ دی: فَسَرَقَ خِمِيصَةً مِنْ تَحْتِ رَأْسِهِ او په دويم روايت کښ دی «فَنَامَ فِي الْمَسْجِدِ وَتَوَسَّدَ رِجَاءَهُ»

د باب رومبې روايت مطلق وو «علي خميصة» (۲) او د دې دواړو نه معلومه شوه چه د سر نه لاندي ئې وو، د سر نه د لاندي کيدو په صورت کښ خو حرز بالاتفاق موندلې شي خو که خادر د اوده کيدونکي په خوا کښ کيخودلې شوي وي نو بيا به هم د صحيح قول په بناء په حرز کښ شمارلې کيږي، پس په حاشيه د بذل کښ دی: وفي الهداية بعد ما ذكر الحرز بالمكان وبالمحافظ ولا فرق بين ان يكون المحافظ مستيقظا او نائما والمتاع عنده او تحته هو الصحيح لانه بعد النائم عند متاعه حافظا له في العادة، يعنی کوم سړې چه د خپل سامان سره اوده وي نو په دې صورت کښ به هغه د خپل مال حفاظت او نگراني کونکې عرفا گنرلې شي، قال ابن الهمام قوله هو الصحيح احتراز عن قول بعضهم باشتراط كون المتاع تحت راسه او تحت جنبه اه.

په حديث الباب کښ يوه بله مسئله :

په دې واقعه کښ يو اختلافی مسئله بله هم ده هغه دا چه قاضي د قطع يد د فيصلې کولو

^۱ مسجد المدينة او مسجد مكة قولان كما في الاوجز ۶۲/۸ هامش البذل

^۲ کذا في نسخة البذل علي بتشديد الياء وكذا في نسخة الشيخ ويحتمل ان يكون علي بحرف الجر علي خميصة وعلي هذا يمكن ان يحمل علي معني الروايتين الاخيرين والله اعلم

نه پس که مسروق منه یعنی مالک دخیز سارق لره د مسروق خیز مالک جور کری یا نه د هغه په لاس خرڅ کری نو قطع د ید به وی او که نه؟ مسئله اختلافی ده د احنافو په نزد خو به قطع د ید نه وی، د شوافعو حنابلہ او ابویوسف په نزد به قطع د ید وی د حدیث الباب د وجہ، د طرفین د طرف نه د دې حدیث جواب په بذل المجهود کنب او د هغې نه په زیات تفصیل سره په اوجز کنب ورکړې شوې دې، فارجم الیه لو شنت، مختصرا دا وئیلې کیدې شی چه دلته د سارق دپاره ثبوت د ملک چرته اوشو ځکه چه مسروق منه تملیک په طریقه د بیع غواړی، او د بیع تحقق صرف په ایجاب سره نه شی کیدې تر څو چه قبول نه وی موندلې شوې لهذا دا حدیث د هغوی خلاف نه دې. والحدیث اخرجه النسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

باب فی القَطْعِ فی الْعَارِیَةِ إِذَا جُحِدَتْ

باب څوک چه د استعمال دپاره یو څیز امانتاً او غواړی اوبیا دهغې نه انکار او کړی

یعنی مستعیر که یو څیز په سوال باندې د اخستلو نه پس د عاریه اخستلو نه انکار او کړی نو په دې صورت کنب به قطع د ید وی یا نه؟ مسئله اختلافی ده کومه چه په 'درمنظود' کنبې په باب فی الحد یشفع کنب تیره شوې ده د دې باب حواله هم تیره شوې ده، وفي الهامش البذل، قال ابن الهمام: بذلك قال اسحاق بن راهويه وهو رواية عن احمد، والجمهور على انها لا تقطع الخ.....

[۴۳۹۵] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الْبَغْهَيَّي، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، قَالَ: مُحَمَّدٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، "أَنَّ امْرَأَةً مُخْزُومِيَّةً كَانَتْ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتُجَدُّهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَا فَقُطِعَتْ يَدَاهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ جُوزَيْعٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَوْ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ زَادَ فِيهِ: وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ خَطِيبًا فَقَالَ: هَلْ مِنْ امْرَأَةٍ تَأْتِيهِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَتِلْكَ شَاهِدَةٌ، فَلَمْ تَقُمْ وَلَمْ تَتَكَلَّمْ وَرَوَاهُ ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ، قَالَ فِيهِ: فَشَدَّ عَلَيْهَا.

دعبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دې فرمائی چه یو یو مخزوي بنځي به دخلقونه په سوال څیزونه غوښتل اوبیا به منکریدله نونبی ﷺ په دې باندې دلاس دکت کولو حکم او کړو اوددې لاس پریکړې شو، امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت جویریې دنافع نه اوهغې دابن عمر نه یاد صفیه بنت ابی عبیدنه نقل کړې دې او په دې کنبې دا اضافه ده چه: نبی ﷺ دخطي ورکولو دپاره پاڅیدو او ونې فرمائیل: آیا داسې یوه ښځه شته چه الله تعالی اودهغه درسول په وړاندې توبه اوباسي اوداڅیره ئې درې پیري اوفرمائیلله اودغه ښځه حاضره وه نه پاڅیدله اونه ئې خبرې وکړي. امام ابوداؤد فرمائی دا روایت ابن غنجم دنافعنه اوهغه دصفیه بنت ابی عبیدنه نقل کړې دې او په دې کنبې داسې دی چه په دې باندې ئې گواهی ورکړله.

قوله: ﴿وَزَادَ فِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَامَ خَطِيبًا فَقَالَ « هَلْ مِنْ امْرَأَةٍ تَأْتِيهِ إِلَى اللَّهِ

(۱): سنن النسائي / قطع السارق ۵ (۴۹۰۲)، (تحفة الأشراف: ۷۵۴۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۵۱/۲) (صحيح)

وَرَسُولِهِ». ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَتِلْكَ شَاهِدَةٌ فَلَمْ تَقُمْ وَلَمْ تَتَكَلَّمْ

یعنی رسول الله ﷺ د دې امرأه مخزومیه د قطع ید نه پس په ولاړه باندې خطبه ورکړه او په هغې کښنې بغیر د هغه زنانه د نوم اخستلو نه د توبې ترغیب ورکړ او درې کرته یې اوفرمائیل هم د هغې مخزومیه په موجودگي کښن خو هغه اوندریده او نه یې په ژبه باندې څه اووي، د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چه د اقامت حد نه پس هم د توبې احتیاج باقی وی خو کوم علماء چه حد لره مکفر منی هغوی د دې جواب دا ورکولې شی چه د دې توبې تعلق د راروانې زمانې سره دي چه د بیا دپاره به دا حرکت نه کوم.

[۴۳۹۶] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنِ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: كَانَ عُرْوَةُ يُحَدِّثُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "اسْتَعَارَتِ امْرَأَةً تَعْنِي خَلِيفًا عَلَى النَّبِيِّ أَنَا بِنْتُ يَزِيدٍ، وَقَالَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَالَ."

دام المومنين عائشة رضی الله عنها نه روایت دي فرمائی چه یوي ښځې کومه چه چانه پیژندله هغې دیوڅو معروفو او مشهورو کسانو په ذریعه باندې دچانه څه زیورات او غوښتل اوبیا یې خرڅ کړل اوددې پیسې په وخورلي بیاد اښځه گرفتاره کړې شوه اونبې رضی الله عنها ته راوستل شوه نبی ﷺ ددې دلاس پریکولو حکم اوکړو اودا هغه ښځه ده دکومې په سلسله کښې چه اسامه بن زید نبی رضی الله عنها ته سفارش کړې وو اونبې رضی الله عنها فرمائيلي وو څه چه یې فرمائیل (کوم چه ډیر مشهور دي).

قوله: (كَانَ عُرْوَةُ يُحَدِّثُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَعَارَتِ امْرَأَةً - تَعْنِي - خَلِيفًا عَلَى النَّبِيِّ أَنَا بِنْتُ يَزِيدٍ، وَقَالَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَالَ)

دا حدیث هم د هغه امرأه مخزومیه په باره کښن دي چه هغې یو خل داسې اوکړل (بلکه دا خود هغې عادت وو کما هو مصرح فی الروایة الاتية) چه یو کور ته لاړه او د هغوی نه یې عاریه د هغوی کالې راوړل د داسې خلقو په نوم باندې چه پیژندگلو کورنی وه، د نورو په نوم باندې ځکه چه دا خو خپله د دې لائق نه وو چه دا دې خلق اوپیژنی او په دې باندې اعتماد اوکړی، هم په دې وجه یې د نورو په نوم باندې واخستل چه د فلانی کور زنانو ستاسو کالې په سوال باندې غوښتلې دي، وړاندې راوی وائی چه هغې د اخستلو نه پس هغه خرڅ کړو بیا روستو هغه او هم نیولې شوه او رسول الله ﷺ ته راوستلې شوه، رسول الله ﷺ د هغه د قطع ید حکم اوفرمائیلو. وړاندې راوی وائی چه دا هم هغه زنانه وه چه د هغې په باره کښن اسامه رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته سفارش کړې وو، او رسول الله ﷺ هغه سخته خبره ارشاد فرمائيلي وه کومه یې چه فرمائيلي وه، د مصنف رحمه الله مقصد دي روایاتو لره په دې باب کښن د راوړلو دا دي چه انکار د عاریه نه په حکم د سرقه کښن دي، ځنګه چه په سرقه کښن قطع د ید وی هم دغه شان به په دې کښن هم وی، لکه چه د اسحاق بن راهویه

۱: • تخریج: صحیح البخاري/الشهادات ۸ (۲۶۴۸)، الحدود ۱۵ (۶۸۰۰)، صحیح مسلم/الحدود ۲ (۱۶۸۸)، سنن النسائي/قطع السارق ۵ (۴۹۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۹۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۲/۸) (صحیح)

مذهب دي او د امام احمد يو روايت، وقد تقدمت المسئلة قبل ذلك مرارا، والجواب عنه ايضا من جانب الجمهور، والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۳۹۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَتْ امْرَأَةً مُخْزُومِيَّةً تُسَوِّرُ الْمَتَاعَ وَتُجْعَدُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْطَعُ يَدَهَا وَقَصَّ نَحْوَ حَدِيثِ قُتَيْبَةَ، عَنْ اللَّيْثِ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ زَادَ، فَقَطَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهَا.

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روايت دي فرماني چه يوي مخزومي بنهي به دخلقونه په سوال خيزونه غوښتل اوبيا به منكر يده نونبي عليه السلام په دي باندې دلاس دكت كولو حكم او كړو اوباقى حديث ئې دقتي به د حديث په شان دليث نه او هغه دابن شهاب نه بيان كړو اودا اضافې ئې وكړله چه نبى عليه السلام ددي لاس پرې كړو.

باب فِي الْمَجْنُونِ يَسْرِقُ أَوْ يُصِيبُ حَدًّا

باب يوليوني غلا او كړي يا د حد قابل جرم او كړي دهغي بيان

[۴۳۹۸] (۲) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَبْرَأَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ».

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روايت دي فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: قلم پورته كړي شوي دي (معاف كړي شوي دي)، ددرې كسانونه يو اوده دي ترخو چه پاڅيدلي نه وي بل مريض (ليوني) دي ترخو چه روع شوي نه وي اوبل ماشوم دي ترخو چه بالغ شوي نه وي. «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ (۲) وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَبْرَأَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ»

رفع القلم كناية ده د عدم تكليف نه، رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرماني چه درې كسان مرفوع القلم او غير مكلف دي او قابل د مواخذي نه دي، يو اوده ترخو چه بيدار شوي نه وي، او يو هغه چه په ليونتوب كښ اخته وي ترخو چه په هوش كښ نه وي راغلي، او دريم نابالغ ماشوم ترخو چه بالغ شوي نه وي.

د حديث نه د ترجمه الباب والا مسنلي حكم معلوم شو چه په هغه باندې به حد نه شي جاري كولي او نه به د هغه په دي كښ خه گناه وي، يعنى د حقوق الله په اعتبار سره، خو په حقوق العباد كښ په د هغوى نه مطالبه كيږي پس كه دا درې واړه د چا خه نقصان او كړى نو د هغوى په مال كښ به ضمان واجب وي (بذل) په حاشيه د بذل كښ حضرت شيخ ليكلي دي

(۱): انظر حديث رقم: (۴۳۷۴)، (تحفة الأشراف: ۱۶۶۴۳) (صحیح)

(۲): سنن النسائي/الطلاق ۲۱ (۳۴۶۲)، سنن ابن ماجه/الطلاق ۱۵ (۲۰۴۱)، (تحفة الأشراف: ۱۵۹۳۵)، وقد أخرجه: مسند

احمد (۱۰۰/۶، ۱۰۱/۱، ۱۴۴)، دي/الحدود ۱۳ (۲۳۴۳) (صحیح)

(۳) لكن ذكر العموي في الاشياء والنظائر وان النائم كالمستقيظ في خمس وعشرين مسئلة ثم بسطها، وكذا بسط الكلام في احكام الصبيان بما لا مزيد عليه وحديث الباب تكلم عليه صاحب العون ۲/۴۴۱ والمالحظ في الفتح ۳/۱۶۷ و ۴/۱۷۱ والمعني ۵/۱۱، ۱۵۱/۱ (هامش البذل)

چه ډیر مسائل داسې دی چه په هغې کښ نائم په منزله د مستقیظ دې لکه چه په الاشباه والنظائر کښ دی. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۱۳۹۹] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "أَتَى عُمَرُ بِمَجْنُونَةٍ قَدْ زَنَتْ فَاسْتَشَارَ فِيهَا أَنَسًا فَأَمَرَ بِهَا عُمَرُ أَنْ تُرْجَمَ، مَرَّهَا عَلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: مَا شَأْنُ هَذِهِ؟ قَالُوا: مَجْنُونَةٌ بَنَى فُلَانٌ زَنْتَ فَأَمَرَ بِهَا عُمَرُ أَنْ تُرْجَمَ، قَالَ: فَقَالَ ارْجِعُوا بِهَا ثُمَّ أَنَا، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْقَلَمَ قَدْ رُفِعَ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَبْزَأَ، وَعَنِ النَّابِغِ حَتَّى يَسْتَبْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَغْقِلَ، قَالَ: بَلَى، قَالَ: فَمَا بَالُ هَذِهِ؟ تُرْجَمُ، قَالَ: لَا شَيْءَ قَالَ: فَأَرْسَلَهَا قَالَ: فَأَرْسَلَهَا قَالَ: فَجَعَلَ يُكَبِّرُ"

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه عمر فاروق رضي الله عنه په یوه لیونۍ راوستلې شوه چه زناني کړي وو او د خلقونه ئې ددې متعلق مشهوره واخستله نو عمر فاروق ددې درجم کولو حکم وکړ نو په دې وخت کښې دلته دعلی رضي الله عنه تیریدل وشول ، هغه ددې متعلق تپوس وکړ وخلقو ورته وویل چه دا یوه لیونۍ ده د فلانۍ قبیلې ، زناني کړي ده، او عمر ددې درجم کولو حکم کړي دي، علی رضي الله عنه او فرمائیل چه دا واپس راولئ او بیا امیر المومنین ته ورغې او عرض ئې وکړ چه ای امیر المومنین ایاتاته معلومه نه ده چه قلم پورته کړي شوي دي (معاف کړي شوي دي) ددرې کسانونه یواو ده دې ترخوچه پاخیدلي نه وي بل لیونۍ دي ترخوچه روغ شوي نه وي او بل ماشوم دي ترخوچه بالغ شوي نه وي هغه وویل چه ولي راته نه ده معلومه علی وویل بیا دابځه ولي رجم کولې شي عمر وویل ددې هیڅ وجه نشته راوی وائی بیا ئې پریخودله او عمر شروع شو چه الله اکبر او ازونه شروع کړل.

شرح الحديث :

قوله: «عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَتَى عُمَرُ بِمَجْنُونَةٍ قَدْ زَنَتْ فَاسْتَشَارَ فِيهَا أَنَسًا فَأَمَرَ بِهَا عُمَرُ أَنْ تُرْجَمَ الخ» مضمون حدیث دا دې چه د هغې راوی ابن عباس رضي الله عنه دې چه د عمر رضي الله عنه په زمانه کښ هغوی ته یوه لیونۍ زنانه راوستلې شوه چه هغې زنا کړې وه. سیدنا عمر رضي الله عنه د دې په باره کښ د خلقو نه مشوره طلب کړه او بیا هغوی د هغې درجم حکم او فرمائیلو. کله چه هغه زنانه بوتلې شوه نو په لاره کښ په علی رضي الله عنه باندې تیره شوه نو هغوی تپوس او کړو چه د دې خه معامله ده، دا چرته بوځئ، خلقو ورته صورت حال بیان کړو په دې باندې هغوی او فرمائیل چه دا واپس بوځئ او سیدنا عمر رضي الله عنه ته ئې عرض او کړو چه ای امیر المومنین آیا تاسو ته معلومه نه ده چه درې کسان مرفوع القلم دی (چه په هغوی کښ یو لیونۍ هم دي) سیدنا عمر رضي الله عنه او فرمائیل: ولي نه یعنی د هغوی تصدیق ئې او کړو، نو علی رضي الله عنه تپوس او کړو چه بیا دا تاسو ولي رجم کوئ نو هغوی او فرمائیل: نه هیڅ خبره نه ده، علی رضي الله عنه او فرمائیل بیا دا پریږدئ، په دې وینا باندې هغوی دا پریخودله. (قال فجعل یکر) سیدنا عمر رضي الله عنه د معاملې نزاکت باندې پوهیدلو سره تکبیر وویل شروع کړل.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۹۶)، وقد أخرجه: سنن الترمذي / الحدود ۱ (عقيب ۱۴۲۳)، مسند احمد (۱۵۸، ۱۵۵/۱) (مصحح)

(حضرت عمر (رض) د رجم حکم ولې ورکړې وو؟)

د دې واقعي توجیه امام خطابی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې په اصل کې د جنون دوه قسمونه دي یو مطبق او یو غیر مطبق، یعنی یو هغه چې په هغې کې کله کله انسان روغ شي او بل هغه چې په هغې کې انسان کله هم نه رغیږي هر وخت یو شان لیوني وي د عمر رضی اللہ عنہ دا امر بالرجم د قسم اول دپاره نه وو بلکه د قسم ثاني دپاره وو او د هغوی مقصد دا وو چې که یو لیوني د روغ والي په حالت کې زنا او کړي او بیا وروستو په هغه باندې لیونتوب راشي نو د هغه دا جنون د اقامت حد نه مانع کیدل نه دی پکار، او د علي رضی اللہ عنہ د رائي حاصل دا دي چې جنون داسې شبهه ده چې د هغې د وجې نه د حد درأ کیدل پکار دی ځکه چې دا ضابطه ده، الحدود تدراء بالشبهات.... پس کیدي شي چې دې لیوني زنانه چې کومه زنا کړې وه هغه ئې د کامل روغ والي په حالت کې نه وي کړې بلکه په داسې وخت کې ئې کړې وي چې د لیونتوب اثر پکې باقی وي، د علي رضی اللہ عنہ د دې رائي د معلومیدو نه پس سیدنا عمر رضی اللہ عنہ د هغې موافقت او فرمائیلو او حد ئې د هغه نسخې نه ساقط کړو.

[۴۴۰] (١) حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ نَحْوَهُ، وَقَالَ أَيْضًا: حَتَّى يَغْفَلَ، وَقَالَ: وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَفِيقَ، قَالَ: فَيُجْعَلُ عَمْرُكَ بَيْنَهُمَا.

وکیع داعمش نه دتیر شوي روایت په شان روایت بیان کړې دي او دا اضافه ئې هم کړې ده ترڅو چې ماشوم عاقل شي اولیوني جوړشي راوی وائی چې په دې وخت کې عمر رضی اللہ عنہ تکبیر وئیل شروع کړل.

[۴۴۱] (٢) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَرَّ عَلَى عَلِيٍّ بِنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمَعْنَى عُثْمَانَ قَالَ: أَوْ مَا تَذْكُرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ حَتَّى يَفِيقَ، وَعَنِ النَّائِبِ حَتَّى يَسْتَقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَتَكَلَّمَ، قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ فُحْلِي عَنْهَا.

د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چې په علي رضی اللہ عنہ تیر شو باقی روایت د عثمان د روایت په شان دي مگر ددې اضافي سره چې: علي رضی اللہ عنہ ورته وئیل چې ایاتاته یاد نه دی چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلي دي: قلم پورته کړي شوي دي ددري کسانونه یو دلیوني نه چې عقل ئې مغلوب شوي وي ترڅو چې جوړ شوي نه وي او د اوده نه ترڅو چې بیدار شوي نه وي او د ماشوم نه ترڅو چې محتلم شوي نه وي عمر رضی اللہ عنہ ورته وئیل رښتیا دي وئیل اوبیاني هغه زنانه پریځودله.

د دې نه په روستو روایت کې دا زیادت دي چې علي رضی اللہ عنہ ... عمر رضی اللہ عنہ ته عرض او کړو ﴿وَإِنْ هَذِهِ مَغْنَمَةٌ بَنِي فَلَانٍ لَعَلَّ الَّذِي أَتَاهَا أَتَاهَا وَهِيَ فِي بِلَانِهَا. قَالَ فَقَالَ عَمْرُ لَا أَذْرِي. فَقَالَ عَلِيٌّ (رض) وَأَنَا لَا أَذْرِي﴾

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠١٩٦) (صحيح)

(٢): انظر حديث رقم: (٤٣٩٩)، (تحفة الأشراف: ١٠١٩٦) (صحيح)

[۴۴۰۲] (۱) حَدَّثَنَا هَنَادٌ، عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ، رَوَى عَنْهُمَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ الْمَعْنَى، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّاهِبِ، عَنْ أَبِي ظَلْيَانَ، قَالَ هَنَادُ الْجَنْبِيُّ، قَالَ: "أَتَى عُمَرُ بِأَمْرَةٍ قَدْ فَجَرَتْ فَأَمَرَ بِرَجْمِهَا فَمَرَّ عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخَذَهَا، فَحَلَّى سَبِيلَهَا فَأَخْبَرَ عُمَرُ، قَالَ: اذْعُوَالِي عَلِيًّا فَجَاءَ عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْلَمَ، وَعَنِ النَّابِغِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمَعْتُوهِ حَتَّى يَبْرَأَ، وَإِنْ هَذِهِ مَعْتُوهُ بَنَى فَلَا يَنْ لَعَلَّ الَّذِي أَتَاهَا وَهِيَ فِي بَلَاءٍ مَا قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: لَا أَذْرِي، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَنَا لَا أَذْرِي".

د هناد الجنبی رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه عمر فاروق ته بنځه راوستلې شوه کوي چه بد عملي کړي وو نو عمر فاروق ددې په رجم کولو حکم وکړونو په دغه وخت کښې علي رضی اللہ عنہ تيريدو او دغه بنځه ئې ونيوله او هغه ئې د حدنه خلاصه کړه نو په دې باره کښې عمر فاروق ته خبر ورسيدو هغه و وئيل عليه ماته راوړلې چنانچه علي رضی اللہ عنہ راغې او وئې وئيل چه اي امير المومنين تاته خو معلومه ده چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائيلی دی ددرې کسانونه د مواخذي قلم پورته کړي شوي دي پونا بالغه ماشوم دي ترخوچه بالغ شوي نه وي او بل اوده دې ترخوچه ويخ شوي نه وي او بل ليونې دي ترخوچه روغ شوي نه وي اودا بنځه د فلاني قبيلې ليونې ده شايد چابه ورسره دليونتبوب په وخت کښې زنا کړې وي او دا د الله تعالی د طرف نه په مصيبت کښې مبتلا ده عمر فاروق و وئيل ماته معلومه نه ده علي رضی اللہ عنہ و وئيل ماته هم معلومه نه ده چه دا بنځه د زنا په وخت کښې ليونې وه او که نه وه.

دا هم هغه خبره ده کومه چه د امام خطابی رحمۃ اللہ علیہ په کلام کښ تيره شوه چه د هغې دا زنا د روغ والی په حالت کښ نه وی، عمر رضی اللہ عنہ د روغ والی د حالت اعتبار کولو سره د رجم حکم فرمائيلی وو، او علي رضی اللہ عنہ د شبه او تردد حالت ظاهر فرمائيلو سره عدم رجم ته ترجيح ورکړه کومه چه په اخر کښ سيدنا عمر رضی اللہ عنہ هم اومنله.

والحدیث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۴۰۳] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي الضَّحَى، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّابِغِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْلَمَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَادَ فِيهِ وَالْخَرْفُ.

علي رضی اللہ عنہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت بیانوي فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائيلی دي: ددرې کسانونه د مواخذي قلم پورته کړي شوي دي يو اوده دې ترخوچه ويخ شوي نه وي او بل يون بالغه ماشوم دي ترخوچه بالغ شوي نه وي او بل ليونې دي ترخوچه روغ شوي نه وي، امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت ابن جريج د قاسم بن يزيد نه هغه د علي رضی اللہ عنہ نه او هغه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کړي دي اودا اضافې ئې کړه ده چه د بېودانه ځکه چه د هغه عقل ځي راځي.

«عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - زَادَ فِيهِ «وَالْخَرْفُ»»

(۱): تقریبه ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۹۶، ۱۰۰۷۸) (صحیح)

(۲): تقریبه ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۲۷۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۷۱، ۱۴۰) (صحیح)

یعنی په یو روایت کښ د مجنون سره د خرف هم اضافه ده، خرف په فتح د خاء او په کسري دراء سره اخستلې شوې دي د خرف نه وهو فساد العقل من الکبر، یعنی د بوداوالی د وجې نه د عقل خرابیدل. وهو غیر المجنون فان الجنون من الامراض السوداء يقبل العلاج، والخرف بخلاف ذلك، ولهذا لم يقل في الحديث حتى يعقل لان الغالب انه لا يبرأ من الى الموت. (بذل)

د حديث الباب په بعضو طرقو کښ دی (عن المجنون) او په بعضو کښ دی (عن المجنون المغلوب على عقله) او په یو کښ دی (عن المعتوة) حضرت خو په بذل کښ دا لیکلې دی: المعتوة ای المجنون لان العتة نوع من الجنون او په کوکب دري ۳۵۰/۱ کښ دی: کل طلاق جائز الاطلاق المعتوة المغلوب على عقله، باندي لیکلې دی: المراد بالمعتوة هنا المجنون ځکه چه په حديث کښ د المعتوة سره المغلوب على عقله مذکور دي، لا المعنى المشهور وهو الذى ليس برشيد وليس له كثير تجربة وخبرة وبصيرة فى الامور اه يعنى د معتوة معنى خو په اصل کښ د بيوقوف ده خو هغه دلته نه ده مراد، د حضرت شيخ په حاشیه د بذل کښ دی: اختلف فى ان المعتوة فى حكم المجنون او الصبي.

باب فى الغلام يصاب الحد

بابه نابالغ که د حد قابل جرم او کړی نودهغې بيان

یعنی چه نابالغه ماشوم داسې جرم او کړی چه موجب حد وي د بالغ په حق، د هغې په باره کښ په حاشیه د بذل کښ د شرح اشباه والنظائر نه نقل کړې دی چه د داسې هلک به تعزیر کولې شی د ادب دپاره، او هم دغه شان حبس هغه هم تاديباً نه عقوبة.

[٤٤٠٤] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ، حَدَّثَنِي عَطِيَّةُ الْقُرْظِيُّ، قَالَ: "كُنْتُ مِنْ سَبِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَكَانُوا يَنْظُرُونَ فَمَنْ أَتَيْتَ الشَّعْرَ قَتَلُوا وَمَنْ لَمْ يُنْبِتْ لَمْ يُقْتَلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ لَمْ يُنْبِتْ".

د عطية القرظي نه روایت دي فرمائي چه زه د بني قريظة په قيديانو کښې وم صحابه کرامو به کتل چه د چازيرناف ويښته ټوکيدلي وونوهغه به ئې قتل کولو او د چاچه به نه وو راتوکيدلي نوهغه به ئې نه قتل کولو اوزه په هغو ماشومانو کښې وم د چاچه نه وو راتوکيدلي. قوله: (حَدَّثَنِي عَطِيَّةُ الْقُرْظِيُّ قَالَ كُنْتُ مِنْ سَبِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَكَانُوا يَنْظُرُونَ فَمَنْ أَتَيْتَ الشَّعْرَ قَتَلُوا وَمَنْ لَمْ يُنْبِتْ لَمْ يُقْتَلْ فِيمَنْ لَمْ يُنْبِتْ) (١)

عطية قرظي نه روایت دي او د يهودو د بنو قريظه نه وو، د بنو قريظه په باره کښ په کتاب الجهاد کښ تير شوې دي چه د هغوی رجال قتل او نساء او صبيان رسول الله ﷺ قيد فرمائيلې وو. او د چا په باره کښ ئې چه شبه وه د بلوغ او عدم بلوغ نو د هغې په باره کښ فيصله د نامه نه لاندې ويښتو باندې او کړې شوه، د چا چه انبات شوې وو هغه قتل کړې شو او د چا چه نه وو شوې هغه پريخودلې شو، نو دا عطية د خپل ځان په باره کښ

(١): سنن الترمذي/السير ٢٩ (١٥٨٤)، سنن النسائي/الطلاق ٢٠ (٣٤٦٠)، قطع السارق ١٤ (٤٩٨٤)، سنن ابن ماجه/الحدود ٤ (٢٥٤٢)، (تحفة الأشراف: ٩٩٠٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١٠/٤، ٣٨٣، ٣١٢/٥، ٣٨٣) (صحيح)

(٢) قال الباجي ج ٣ ص ١٦٩ وبه قال أكثر أصحابنا في حقوق الناس لا حقوق الله الخ. (حاشية بذل)

فرمائی چه چونکه زما هم هغه وخت کښ انبات نه وو شوې په دې وجه پریخودلې شوم اوم.

[۴۴۰۵] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: فَكَشَفُوا عَائِي فَوَجَدُوا هَالِكًا تَنْبُتًا، فَجَعَلُونِي فِي السَّبْيِ.

عبد الملک بن عمیر همدا روایت ددې اضافي سره بیان کړې دې: فرمائی چه هغوی زما شرم گاه برېنده کړه اووه نې لیدل چه ویښته ورباندې نشته نوزه نې په قیدیانو کښې شامل کړم. تشریح: د دې نه پس حدیث د ابن عمر رضی اللہ عنہما راروان دې چه هغوی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مخکښ پیش کړې شوې وو د غزوه احد په موقع باندې په جنگ کښ د شرکت دپاره خو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اجازت نه وو ورکړې او حال دا چه د هغوی عمر خوارلس کاله وو، بیا د دې نه پس په راروان کال په غزوه خندق کښ د شرکت کولو دپاره پیش کړې شو نو هغه وخت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اجازت او فرمائیلو.

[۴۴۰۶] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ، وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعٍ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ يَجْزِهِ وَعَرَضَهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَهُوَ ابْنُ خَمْسٍ عَشْرَةَ سَنَةً فَأَجَازَهُ".

د ابن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دې فرمائی چه ز نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته دا حد په ورځ پیش کړي شوم اود خوارلسو کالو وم نوماته نې په جنگ کښې شاملیدو اجازت رانکو او په غزوه خندق کښې د پنځلسو کالووم نوبیاني راته اجازت راگړو.

تشریح: دا حدیث په کتاب الخراج باب متى يفرض للرجل في المقاتلة، کښ تیر شوې دې. حدیث عطية القرظي اخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، وقال الترمذی، حسن صحيح، قاله المنذرى.

[۴۴۰۷] (۳) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ نَافِعٌ: حَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الْحَدِيثَ بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

نافع وائی چه دا حدیث مې عمر بن عبد العزيز ته بیان کړو هغه وویل چه دبالم او دنابالم په مینځ کښې حد دې.

باب السَّارِقِ يَسْرِقُ فِي الْغَزْوِ أَوْ يَقْطَعُ

باب څوک چه په غزوه (جهاد) کښې غلا او کړی دهغه دلاس کت کولو بیان

[۴۴۰۸] (۴) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ شَرِيحٍ، عَنْ عِيَّاشِ بْنِ عَبَّاسٍ الْقَتَبَانِيِّ، عَنْ شَيْبَةَ بْنِ بَيْتَانَ، وَبِزِيدِ بْنِ صُبَيْرٍ الْأَصْبَحِيِّ، عَنْ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، قَالَ: كُنَّا مَعَ بُسَيْرِ بْنِ أَرْطَاةَ فِي الْبَحْرِ فَأَتَى سَارِقٌ يُقَالُ لَهُ: مُصَدَّرٌ قَدْ سَرَقَ بُخْتِيَةَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا تَقْطَعُ الْأَيْدِي فِي السَّفَرِ وَلَا ذَلِكَ لِقَطْعَتِهِ".

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۹۹۰۴) (صحيح)

(۲): انظر حديث رقم: (۲۹۵۷)، (تحفة الأشراف: ۸۱۵۳) (صحيح)

(۳): سنن الترمذی للحدود ۲۰ (۱۴۵۰)، سنن النسائي لقطع السارق ۱۳ (۴۹۸۲)، (تحفة الأشراف: ۲۰۱۵)، وقد أخرجه:

مسند احمد (۱۸۱/۴) (صحيح)

د جناده بن ابوامیه نه روایت دې فرمائی چه مونږ د بسر بن ارطاة سره په سمندر کښې سفر کولو او هغه ته یو غل راوستلې شو چه نوم ئې مصدر وو هغه یو اوبښ پټ کړې وو هغه او وئیل مادنبی کریم ﷺ نه اوریدلې دی چه فرمائیل ئې د سفر په دوران کښې به د لاس نشی کټ کولې په دې بنا باندې زه دده لاس نه پریکوم او که داسې نه وې نو خامخا به مې دده لاس پریکړې وو.

قوله: « سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « لَا تُقَطِّعُ الْأَيْدِي فِي السَّفَرِ ». وَلَوْلَا ذَلِكَ لَقَطَعْتُهُ »

مضمون حدیث دا دې جناده بن امیه فرمائی چه زه د بسر بن ارطاة سره اوم په دریابی سفر کښ نو یو غل راوستلې شو چه د هغه نوم مصدر وو چا چه یو بختی اوبښ پټ کړې وو نو هغوی او فرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وو هغوی به فرمائیل چه په سفر کښ لاس نه دی پرې کول پکار، او که دا د سفر حالت نه وی نو ما به دده لاس پرې کړې وو.

الكلام على الحديث من حيث الفقه :

په بذل کښ لیکلې دی چه دا حدیث امام اوزاعی اختیار کړې دې، اکثر فقهاء کرام د دې قائل نه دی، بعضو دا جواب ورکړې دې چه دا حدیث ضعیف دې، او بعضو وئیلې دی چه د دې نه په مال غنیمت کښ غلا کول مراد دی او چونکه په غنیمت کښ د هغه هم حصه ده په دې وجه قطع دید به نه شی کولې، او د دې یو جواب دا هم ورکړې شوې دې چه دا د هغه سړی په باره کښ دې چه د هغه د قطع ید د وجې نه د لحوق بدار الحرب ویره وی اه.

او د جمهورو دلیل د سیدنا عباده رضی الله عنه دا حدیث دې « جاهدوا الناس فی الله القرب والبعد، ولا تبالوا فی الله لومة لائم، واقیموا حدود الله فی الخضر والسفر، رواه عبدالله بن احمد فی مسند ایه » یعنی د زوائد مسند احمد روایت دې، قال فی مجمع الزوائد : يشهد لصحیته عُمُومَاتُ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَإِطْلَاقَاتُهَا لِغَدَمِ الْفَرْقِ فِيهَا بَيْنَ الْقَرِيبِ وَالْبَعِيدِ وَالْمُقِيمِ وَالْمُسَافِرِ إِنْتَهَى (عون) امام ترمذی رحمه الله د دې حدیث په باره کښ فرمائی : « والعمل على هذا عند بعض أهل العلم منهم الأوزاعي لا يرون أن يقام الحد في الغزو بحضرة العدو مخافة أن يلحق من يقام عليه الحد بالعدو فإذا خرج الإمام من أرض الحرب ورجع إلى دار الإسلام أقام الحد على من أصابه كذلك قال الأوزاعي اه.

په دار الحرب کښ حد جاری کول پکار دی یا نه؟

او په دې کښ د حضرت شیخ رانې کوم چه حضرت په حاشیه د بذل کښ لیکلې ده، والظاهر عندي اخذ به الحنفية، والمعنى ان الحدود لا تقام في دار الحرب كما في البدائع ۱۳۱/۷ وهو يخالف ما في الكوكب ۴۰۴/۱ (۱) وفي المعنى ۵۳۷/۱ لا يقام الحد في دار الحرب وبه قال الاوزاعي ويقام اذا رجع وقال الحنفية : ولا اذا رجع وقال مالك والشافعي يقام فيه ايضا، واستدل

(۱) یعنی د صاحب کوكب رانې دا نه ده څه چه حضرت شیخ فرمائی، په کوكب کښ خو دا لیکلې دی چه عدم اقامة د حد که د لحوق د ویرې نه وی نو بیا به دا عدم اقامت حد موقت وی دار الاسلام ته د واپس کیدو پورې وجلي هذا لکنني علي الاستحباب لانه لا يجوز إقامة الحدود هناك اه من الكوكب

لمذهبه بحديث الباب، یعنی چونکه دا واقعه د دارالحرب وه په دې وجه هغه صحابی حد جاری نه کړو، او د احنافو مسلک هم دا دې چه په دار الحرب کښ دې حد جاری نه کړې شی لکه چه په بدائع وغیره کښ د دې تصریح ده، او د امام احمد رحمته الله مذهب لکه چه په مغنی کښ دی دا دې چه په دارالحرب کښ دې خو حد قائم نه کړې شی خو د واپسې نه پس دې قائم کړې شی او هم دا مذهب هغوی د امام اوزاعی هم منلې دې، او د احنافو مذهب نې دا لیکلې دې چه د هغوی په نزد به د واپسې نه پس حد قائمولی شی، او د امام مالک او امام شافعی مسلک دا دې چه هم په دار الحرب کښ دې حد قائم کړې شی.

والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی، وقال الترمذی غریب، قاله المنذری.

باب فِي قَطْعِ النَّبَاشِ

باب د کفنونو د غلا کونکي د لاس کټ کولو بیان

نباش هغه سرې چه نبش د قبور وکوی یعنی قبر کنستلو سره کفن غلا کوی، مسئله مختلف فیه ده، د طرفین (امام ابوحنیفه او امام محمد) په نزد دې کښ قطع نشته وه قال الثوری والزهری، او د ائمه ثلاث او امام ابویوسف رحمته الله په نزد په دې کښ قطع د ید شته کذا فی المرقاة (حاشیه مشکوۃ ۲۰۶) واحکام القرآن للجصاص (هامش البذل) د احنافو په نزد عدم قطع په دې وجه ده چه قبر حرز نه دې،

[۴۴۰۹] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ، عَنِ الْمُشَعَّثِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا ذَرٍّ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، فَقَالَ: كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ يُعْنَى الْقَبْرُ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، أَوْ مَا خَارَ لِي اللَّهُ وَرَسُولُهُ، قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أَوْ قَالَ: تَصْبِرُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ حَمَّادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ يَقْطَعُ النَّبَاشَ: لِأَنَّهُ دَخَلَ عَلَى الْمَيِّتِ بَيْتَهُ.

د ابوذر رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ماته نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل ای ابوذر ماعرض او کړو حاضریم او اطاعت مگذاریم ای د الله رسوله نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل کله چه خلقو ته مرگ راشي نوته به په دغه وخت کښې څه کوي؟ او په دغه وخت کښې به گور (قبر) دخادم په عوض وي ماعرض او کړو الله او د هغه رسول ښه پوهیږي یامي داسې او وئیل الله او د هغه رسول چه زما په باره کښې څه او فرمائیل نوزه به هم هغسي کوم نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل په تاباندي صبر کول ضروری دی. امام ابو داؤد فرمائی حماد بن ابی سلمه وئیلی دی چه د کفن پټونکي لاس به پریکولې شي ځکه چه دې دمري کورته داخل شوې دې.

او د جمهورو استدلال د حدیث الباب نه دې چه په هغې کښ دادی ﴿يَا أَبَا ذَرٍّ﴾. قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ فَقَالَ كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ يُعْنَى الْقَبْرُ﴾ دا حدیث په کتاب الفتن کښ تیر شوې دې، په دې حدیث کښ چونکه په قبر باندي د بیت اطلاق کړې شوې دې په دې باندي جمهورو په خپل مسلک باندي استدلال کړې

دې، بذل کښ په دې باندې لیکلې دی چه اگر چه په حدیث کښ په قبر باندې د بیت اطلاق کړې شوې دې خو کله چه کور خالی وی او په هغې باندې څوک نگران او محافظ نه وی نو هغه حرز نه وی، والحديث اخرجه ابن ماجه، قاله المنذرى.

باب فی السَّارِقِ یَسْرِقُ مَرَارًا

بابه څوک چه بار بار غلا کوی دهغه د حکم بیان

په مسئله الباب کښ مذاهب ائمه :

یعنی که یو سړې بار بار غلا اوکړی نو د هغه څه حکم دې؟ په دې مسئله کښ احناف او حنابله یو طرف ته دی او مالکیان او شوافع بل طرف ته، زمونږ په نزد په سرقه اولی کښ ښې لاس او په ثانیه کښ گسه خپه، که د دې نه پس غلا اوکړی نو د قطع سزا نشته بلکه تعزیر او حبس دائم دې تر دې چه توبه اوباسی، او د شوافعو او مالکیانو په نزد دریم ځل کښ گس لاس او څلورم ځل کښ ښې خپه پریکول دی، که د دې نه پس اوکړی نو تعزیر او حبس دې، او حدیث الباب د دې ټولو خلاف دې.

[۴۱۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عَقِيلٍ الْهَلَالِيُّ، حَدَّثَنَا جَدِّي، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ ثَابِتِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: جِئَ بِسَارِقٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «اقْتُلُوهُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا سَرَقَ، فَقَالَ: اقْطَعُوهُ، قَالَ: فَقُطِعَ ثُمَّ جِئَ بِهِ الثَّانِيَةَ، فَقَالَ: اقْتُلُوهُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا سَرَقَ، فَقَالَ: اقْطَعُوهُ، قَالَ: فَقُطِعَ ثُمَّ جِئَ بِهِ الثَّالِثَةَ، فَقَالَ: اقْتُلُوهُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا سَرَقَ فَقَالَ: اقْطَعُوهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ الرَّابِعَةَ، فَقَالَ: اقْتُلُوهُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا سَرَقَ، قَالَ: اقْطَعُوهُ فَاتَى بِهِ الْخَامِسَةَ، فَقَالَ: اقْتُلُوهُ، قَالَ جَابِرٌ: فَأَنْطَلَقْنَا بِهِ فَقَتَلْنَاهُ ثُمَّ اجْتَرَأْنَا أَنْ نَقْلِبْنَاهُ فِي بَيْتٍ مِنْ بَنَاتِ الْحَبَارَةِ».

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله ته یو غل پیش کړې شو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل دې قتل کړئ صحابه کرامو عرض اوکړو ای دالله رسوله ده خو غلا کړې ده. نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل دده لاس پریکړئ راوی وائی چه دده لاس پریکړې شو، یوه ورځ همدا غل دوباره راوستلی شو نو نبی صلی الله علیه و آله دده د قتل حکم وکړو صحابه کرامو عرض اوکړو ای دالله رسوله ده خو غلا کړې ده نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل دده خپه پریکړئ نودده یوه خپه پریکړې شوه ددینه پس دریم ځل بیا راوستلی شونې نبی صلی الله علیه و آله دده د قتل حکم وکړو نو بیا عرض اوکړې شواي دالله رسوله ده خو غلا کړې ده نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل نودده بل لاس پریکړې شو ددینه پس په څلورم ځل بیا راوستلی شو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل قتل ئې کړئ صحابه کرامو عرض اوکړو ای دالله رسوله ده خو غلا کړې ده نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل نودده بله خپه پریکړې شوه کله چه په پنځم ځل راوستلې شو نودده دقتل کولو حکم ئې وکړو جابر فرمائی چه بیا مونږه دې بوتلو او قتل موکړو او یو کوهي ته مو وروغور ځوو او دبره نه موپه کاندو او ویشتو. قوله: «عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ جِئَ بِسَارِقٍ إِلَى النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ «اقْتُلُوهُ» فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا سَرَقَ. فَقَالَ «اقْطَعُوهُ». قَالَ فَقُطِعَ ثُمَّ جِئَ بِهِ الثَّانِيَةَ الْخَامِسَةَ».

(۱) سنن النسائي لمقطع السارق ۱۲ (۴۹۸۱)، (تحفة الأشراف: ۳۰۸۲) (ضعيف)

یعنی یو غل رسول الله ﷺ ته راوستلې شو نو هغوی او فرمائیل دې قتل کړی، په دې باندې صحابه کرامو رضی الله عنہم عرض او کړو یا رسول الله ﷺ! دې سړی صرف غلا کړې ده (نو د قتل حکم ولې؟) رسول الله ﷺ او فرمائیل ښه لاس ترې نه پرې کړی، پس هم دغه شان او کړې شو، بیا په دویم ځل هم هغه غل راوستلې شو او دریم ځل هم او څلورم ځل هم، هر ځل به ئې د قتل حکم فرمائیلو او د صحابه کرامو رضی الله عنہم په عرض کولو باندې به ئې په ځانې د قتل د قطع حکم فرمائیلو، تر دې چه د هغه څلور واړه لاسونه او خپې پرې کړې شو بیا هغه په پنځم ځل راوستلې شو، رسول الله ﷺ او فرمائیل «اقتلوه، قَالَ جَابِرٌ فَأَنْطَلَقْنَا بِهِ فَقَتَلْنَاهُ ثُمَّ اجْتَرَزْنَاهُ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي بَيْتٍ وَرَمَيْنَا عَلَيْهِ الْحِجَارَةَ» دې قتل کړی سیدنا جابر رضی الله عنہ فرمائی چه مونږ هغه بوتلو او قتل مو کړو او بیا مو رابښکلو او په کوهی کښ مو گزار کړو او دپاسه مو پرې کانږی کیخودل پس انجام د هغه سړی هم هغه شو کوم چه الله پاک په لسان نبوت باندې د شروع نه جاری کړې وو. د دې حدیث نه معلومیږی چه په سرقه کښ به د څلورو واړو لاسو او خپو قطع کولې شی لکه چه د شوافعو او مالکیانو مسلک دې خو په دې حدیث کښ پنځم ځل د سارق د قتل حکم کړې شوې دې د کوم چه دا دواړه امامان قائل نه دی بلکه څوک ئې هم په ائمه اربعه کښ قائل نه دې، خو ابو مصعب مالکی د دې قائل دې.

حدیث د ائمه اربعه خلاف دې د دې جوابات :

لهذا دا حدیث د هغه دواړو امامانو هم خلاف دې، د دې حدیث په توجیه کښ په مختلفو آراء کښ وئیلې شوې دی چه دا قتل د هغه د ارتداد د وجې نه وو «ولذا جرده ولم یصلوا علیه ولم یدفوه» او یو قول دا دې چه دا حدیث منسوخ دې لحدیث لا یحل دم امری مسلم الا باحدی ثلاث، او د امام نسائی رائې دا ده چه الحدیث منکر غیر صحیح مصعب بن ثابت راوی غیر قوی دې، قال النسائی ولا اعلم فی هذا الباب حدیثا صحیحا، یعنی د قتل سارق په باره کښ هیڅ حدیث صحیح نشته، او د حافظ ابن القیم رحمه الله رائې په دې کښ دا ده چه د قتل شارب فی الرابعة حکم او هم دغه شان د قتل سارق حکم که حدیث صحیح شی نو په مصلحت او تعزیر باندې محمول دې، د علامه شامی رائې هم دا ده چه دا قتل سیاسته وو. (هامش البذل)

اصل مترجم بها چه یو اختلافی مسئله ده کما سبق بیان الاختلاف په دې کښ یو صحیح حدیث مرفوع نشته، د شوافعو او مالکیانو استدلال د حدیث الباب نه دې چه په هغې باندې کلام پورته تیر چه هغه خو د هغوی هم خلاف دې، بله دا چه حدیث منکر دې لکه چه امام نسائی رحمه الله فرمائی.

په مسئله الباب کښ د احنافو دلیل :

هم دغه شان د احنافو استدلال هم په دې باره کښ د صحابه کرامو رضی الله عنہم د آثارو نه دې پس

په هدايه ۵۴۷/۲ كښ دى : ولنا قول علي رضي الله عنه فيه (۱) «إني لأستحي من الله تعالى أن لا أَدع له بدا يأكل بها ويستنجي بها ورجلا يمشي عليها وبهذا حاج بقية الصحابة رضي الله عنهم فحجهم فانهقد إجماعا ولأنه إهلاك معني لما فيه من تفويت جنس المنفعة والحد زاجر (اى لا متلف) ولأنه نادر الوجود والزجر فيما يغلب وقوعه بخلاف القصاص (۲) لأنه حق العبد فيستوفى ما أمكن جبرا لحقه والحديث طعن فيه الطحاوي رحمه الله أو نحمله على السياسة اه د دې حديث نه مراد هغه دى كوم چه په شروع كښ د امام شافعي رحمه الله د طرف نه صاحب هدايه نقل كړى دى، و لفظه : من سرق فاقطعوه فان عاد فاقطعوه فان عاد فاقطعوه.

او په موطاء د امام محمد رحمه الله كښ دى : وقد بلغنا ان عمر بن الخطاب وعن علي بن ابي طالب انهما لم يزيذا في القطع على قطع اليمنى أو الرجل اليسرى فإن أتى به بعد ذلك لم يقطعه وضمناه. وهو قول ابي حنيفة والعمامة من فقهاءنا رحمهم الله..... دا روايت د بلاغات موطاء نه دې چه د هغې مضمون دا دې چه د عمر او علي رضي الله عنهما نه د غل په باره كښ صرف اول ځل او دويم ځل قطع ثابت ده د دې نه پس د دې دواړو نه تضمين ثابت دې يعنى د سارق نه به د مال مسروق ضمان اخستلې شى، او په اول او دويم ځل به قطع د يد او رجل وى تضمين به نه وى، وهذا عند ابي حنيفة خلافا للشافعي وغيره والمسئلة مبرهنة فى كتب الاصول (كذا فى التعليق الممجّد) وحديث الباب اخرجه النسائي وقال هذا منكر، قاله المنذرى.

باب فِي السَّارِقِ تَعْلُقُ يَدُهُ فِي عُنُقِهِ

باب: د غل لاس به د كټ كولو نه پس دهغه په غاړه كښ زور ندولې شى

يعنى د غل لاس دې د پرې كولو نه پس د هغه په مرئ كښ زور ند كړې شى، په حديث الباب كښ هم داسې دى.

[۴۱۱] (۳) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُخَيْرٍ، قَالَ: سَأَلْنَا فَضَالَ بْنَ عُبَيْدٍ عَنْ تَعْلُقِ الْيَدِ فِي الْعُنُقِ لِلْسَّارِقِ أَمِنْ السَّنَةِ هُوَ؟ قَالَ: "أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

(۱) يعنى د احنافو دليل په دې كښ د علي رضي الله عنه قول دې هغوى فرمانى چه ماته حياء راخى د الله پاك نه به دې خبره چه زه په غلا كښ د غل نه لاس پرېدم چه به هغې باندې هغه خوراك او كړې او استنجا او كړې او نه ني خپه پرېدم چه به هغې باندې هغه اوگر خپلې شى، هم دا دليل هغوى د صحابه كرام رضي الله عنهم مخكښ پيش او فرمائيلو چه د هغې په وجه علي رضي الله عنه به هغوى باندې غالب شو، پس گويا په دې باندې اجماع منعقد شوه، او دويمه وجه دا ده چه دا سزا (څلور واړه لاس خپې پرې كول) دا خو په حقيقت كښ انسان لره بالكل هلاكول دى د جنس منفعت د فوت كيدو د وجې نه حال دا چه په حد سره مقصود زجر دى نه تلف كول، او دريمه وجه دا ده چه د يوې خپې او يو لاس پرې كيدلو نه پس بيا په دريم او څلورم ځل هم څوك غلا او كړى داسې خو ډير قليل او نادر دى حال دا چه زجر كوم چه مقصود بالحد دې هغه خو په هغه جرمونو كښ دې هغه په كثير الوقوع وى، وړاندې يو دفع د دخل مقدر ده،

(۲) دا دفع د دخل مقدر ده هغه دا چه كه يو سړى د چا څلور واړه لاسونه او خپې پرې كړى نو د هغې په بدله كښ به د هغه جنايت كونكى هم څلور واړه لاسونه او خپې پرې كولې شى، وحاصل الجواب ان

القصاص حق العبد واما قطع اليد في السرقة فهو من قبيل حق الله تعالى (سنن الترمذي/الحدود ۱۷ (۱۴۴۷)، سنن النسائي/قطع السارق ۱۵ (۴۹۸۵)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۳ (۲۵۸۷)،

(تحفة الأشراف: ۱۱۰۲۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۹/۸) (ضعيف)

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَارِقٍ فَقَطَعَتْ يَدَهُ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَعُلِقَتْ فِي عُنُقِهِ."

عبد الرحمن بن محيريز وئيلي دی چه مونږ دفضاله بن عبید که نه تپوس اوکړو چه ایا دغل لاس دپریکولونه پس دهغه په غاړه کښې زورندول سنت دي؟ هغه په جواب کښې اووئیل یوخل یوغل نبی ﷺ ته مخامخ کړې شو اودهغه لاس پریکړې شوې وونبې ﷺ دهغه په غاړه کښې دهغه دلاس زورندولو حکم وکړو چنانچه دهغه په غاړه کښې دهغه لاس زورند کړې شو.

قوله: (أَتَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- سَارِقٍ فَقَطَعَتْ يَدَهُ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَعُلِقَتْ فِي عُنُقِهِ) د شوافعو او د حنابلو په نزد تعلیق مسنون دې پس په مغنی کښ دی: ویسن تعلیق الید فی عنقه لما روی فضالة بن عبید الخ یعنی حدیث الباب، رواه ابوداؤد وابن ماجه، وفعل ذلك علی ﷺ اه قال ابن الهمام ۲۴۸/۴ وَيُسَنُّ تَغْلِيْقُ يَدِهِ فِي عُنُقِهِ لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَمَرَ بِهِ وَعِنْدَنَا ذَلِكَ مُطْلَقٌ لِلْإِمَامِ إِنْ رَأَاهُ، وَلَمْ يَثْبُتْ مِنْهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي كُلِّ مَنْ قَطَعَهُ لِيَكُونَ سُنَّةً) یعنی د رسول الله ﷺ نه تعلیق الید د هر سارق په باره کښ نه دې ثابت چه دې ته سنت اووئيلي شی، لهذا د امام په رائي ده که دهغه خوښه وی. والحديث أخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب بَيْعِ الْمَمْلُوكِ إِذَا سَرَقَ

باب: کوم غلام چه غلا اوکړی دهغه د خرڅولوبیان

[۴۴۱۲] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ يَعْنَى ابْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا سَرَقَ الْمَمْلُوكُ فَبِعْهُ وَلَوْ بِنَشٍ."

د ابوهريره ﷺ نه روايت ئې فرمائي چه نبی ﷺ فرمائيلى دی کله چه یو غلام غلا وکړي نو خرڅ ئې کړئ هغه اگرچه په ډیر کم قیمت باندې خرڅ کړې شي. قوله: (إِذَا سَرَقَ الْمَمْلُوكُ فَبِعْهُ وَلَوْ بِنَشٍ) د ابوهريره ﷺ حدیث مرفوع دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه که د چا غلام غلا اوکړی نو هغه دې خرڅ کړی اگر چه په هر څومره کم قیمت باندې ولې نه وی، نش وئيلي شی نصف اوقیه ته یعنی شل درهمه، د حضرت گنگوهی په تقریر کښ دی چه مصنف ﷺ دا حدیث دلته راوړلو په دې لحاظ سره چه دا هغه څیز لره په کم قیمت باندې خرڅول هم یو قسم تعزیر دې. والحديث أخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

باب فِي الرَّجْمِ

باب: درجم دا حکماو بیان

[۴۴۱۳] (٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ ثَابِتٍ الْأَمْرَوَزِيُّ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ يَزِيدَ النَّخَوِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "وَاللَّاتِي بَاتَيْنَ الْفَاجِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةٌ مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا سَوْرَةُ النِّسَاءِ آيَةُ ٥٥، وَذَكَرَ الرَّجُلُ بَعْدَ

(١) سنن النسائي لقطع السارق ١٣ (٤٩٨٣)، سنن ابن ماجه/الحدود ٢٥ (٢٥٨٩)، (تحفة الأشراف: ١٤٩٧٩) (ضعيف)

(٢) تقرده أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٢٦٧) (حسن الإسناد)

الْمَرْأَةُ تَمَّ جَمْعُهُمَا، فَقَالَ: وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِي مِمَّنْكُمْ فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا سُورَةُ النِّسَاءِ آيَةٌ ٢١، فَنَسَخَ ذَلِكَ بِآيَةِ الْجُلْدِ، فَقَالَ: الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ سُورَةُ النُّورِ آيَةٌ ٢.

دا بن عباس رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه دالله تعالی داقول: «واللّٰتی یأتین الفاحشة من نسائکم فاستشهدوا علیهن أربعة منکم فإن شهدوا فأمسکوهن فی البیوت حتی یتوفاهن الموت أو یجعل الله لهن سبیلا» په دې کښې دسرې ذکرېس دښځې نه دي ، اوبیاني دواړه په لاندیني ایت کښې جمع کړي دي: «واللذان یأتیانها منکم فأذوهما فإن تابا وأصلحا فأعرضوا عنهما» نودا ایت ددروپه ایت باندې منسوخ شوي دي یعني: «الزانیة والزانی فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة».

قوله: «عن ابن عباس قال (واللّٰتی یأتین الفاحشة من نسائکم فاستشهدوا علیهن أربعة منکم فإن شهدوا فأمسکوهن فی البیوت حتی یتوفاهن الموت أو یجعل الله لهن سبیلا)»

توجه: کومې زنانه چه ستاسو د ښځو نه د بي حیايي ارتکاب اوکړی نو تاسو په هغوی باندې څلور گواهان قائم کړئ پس کله چه گواهان قائم شی نو تاسو فی الحال هغه زنانو لره په کور کښ بندې کړئ تردې چه په هغوی باندې مرگ راشی یا الله پاک د هغوی دپاره بل څه صورت تجویز کړی دا د شروع حکم دې د حد د زنا د نزول نه مخکښ، پس کله چه حد زنا مشروع شو نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل لکه چه د باب په دویم حدیث کښ راروان دی: «خذوا عني خذوا عني قد جعل الله لهن سبیلا» زما نه د داسې زنانو حکم واخلئ (یعنی زده کړئ) الله پاک د هغوی دپاره فیصله او فرمائیل.

قوله: «وَذَكَرَ الرَّجُلَ بَعْدَ الْمَرْأَةِ ثُمَّ جَمَعَهُمَا فَقَالَ (وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِي مِمَّنْكُمْ فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا)»

په اول آیت کریمه کښ صرف د زنانو حکم وو، او په دویم روایت کښ «والذان یأتیانها» د دواړو ذکر جمع کړې شو، هم دې لره ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه الله پاک ذکر کړو سرې لره د ښځې نه پس په داسې طریقه چه دواړه نې جمع کړل، په دې آیت کریمه کښ هم څه خاص حد د زنا مذکور نه دې بلکه دا پکښ دی: «أذوهما» چه کوم سرې او زنانه زنا اوکړی نو هغوی ته تکلیف ورکړئ، هم په دې وجه ابن عباس رضي الله عنه فرمائی «فَنَسَخَ ذَلِكَ بِآيَةِ الْجُلْدِ فَقَالَ (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ)» په دې آیت کریمه کښ هغه سبیل ذکر دې د کوم وعده چه په اول آیت کریمه کښ کړې شوې وه.

[٤٤١٤] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ ثَابِتٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ، عَنْ شَيْبَةَ، عَنْ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: السَّبِيلُ الْحَدُّ، قَالَ سَفِيَانُ فَأَذُوهُمَا سُورَةُ النِّسَاءِ آيَةُ ٢ الْبُكَرَانِ، فَأَمْسَكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ سُورَةُ النِّسَاءِ آيَةُ ٥ الثَّبَاتُ.

دامام التفسير مجاهدنه روایت دي فرمائی چه دالله تعالی په قول کښې دسبیل نه مراد حد دي ، سفیان وئیلی دی پدې ایت کښې د «فأذوهما» نه مراد غیر شادي شده کسان دي اود

١: تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٢٦٧) (حسن)

(«فأمسكوهن في البيوت») نه مراد واده شوی کسان دي.

[٤٤١٥] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ حَظَّانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خُذُوا عَنِّي خُذُوا عَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهْنُ سَبِيلِ الثَّيِّبِ بِالْثَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَرَمَى بِالْحِجَارَةِ وَالْبَكْرُ بِالْبَكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَفَى سَنَةٌ".

دعبادة بن الصامت رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی زمانه زده کړی زمانه زده کړی یقینا الله تعالی ددوی دپاره الارمقرر کړې ده چه ثیب کله دثیب سره زنا وکړي نو ددوی دپاره سل کوري اود سنگسارولو حکم دي او کله چه خلني دپیغلې سره زنا وکړي نو ددوی دپاره سل کوري اود وطن نه شړل پکار دي.

قوله: (٢) «الثَّيِّبُ» بِالْثَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَرَمَى بِالْحِجَارَةِ وَالْبَكْرُ بِالْبَكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَفَى سَنَةٌ» په آیت کریمه کښ صرف د بکر حکم مذکور دي او په دي حدیث کښ د بکر او ثیب دواړو، د ثیب نه مراد واده کړې نه دي بلکه محصن مراد دي (٣) د دي سزا په دي حدیث کښ رجم

او سل کوري او د بکر یعنی غیر محصن سزا سل کوري او یو کال دپاره جلا وطن کول دي چه هغې ته تغریب عام وائی بیان کړې شوي ده. جمع بین الرجم والجلد یعنی د رجم سره سل کوري هم ورکول دا د امام احمد، اسحاق بن راهویه او داود ظاهري مسلک دي، او ائمه ثلاث او په یو روایت کښ امام احمد رضي الله عنه رجم سره د کورو قائل نه دي د هغوی په نزد دا د جمع کولو حکم منسوخ دي او ناسخ د دي دپاره د رسول الله صلی الله علیه و آله فعل دي د معاذ بن مالک اسلمی رضي الله عنه سره چه رسول الله صلی الله علیه و آله هغوی صرف رجم کړل بغیر د جلد نه او په بکر کښ جلد مائة یعنی سل کورو سره تغریب عام یعنی یو کال دپاره جلا وطن کول دا د ائمه ثلاث مسلک دي، احناف د نفی سته قائل نه دي یعنی دا د حد جزء نه گنري بلکه دا په سیاست باندي محمول کوي، په بذل کښ په دي اختلافاتو باندي په تفصیل سره کلام کړې شوي دي او په اخیر کښ د بدائع نه نقل کړې شوي دي:

(وَلَنَا) قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ { الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ { وَالْأَسْذَلُ بِهِ مِنْ وَجْهِهِ أَخَذَهُمَا أَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمَرَ بِجَلْدِ الزَّانِيَةِ وَالزَّانِي، وَلَمْ يَذْكُرِ التَّغْرِيبَ، فَمَنْ أَوْجَبَهُ فَقَدْ زَادَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالزِّيَادَةُ عَلَيْهِ نَسْخٌ، وَلَا يَجُوزُ نَسْخُ النَّصِّ بِخَيْرِ الْوَاحِدِ، وَالثَّانِي - أَنَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى جَعَلَ الْجَلْدَ جَزَاءً، وَالْجَزَاءُ اسْمٌ لِمَا تَقَعُ بِهِ الْكِفَايَةُ مَأْخُودٌ مِنَ الْإِجْتِزَاءِ - وَهُوَ الْإِكْتِفَاءُ -

١: صحيح مسلم للحدود ٣ (١٦٩٠)، سنن الترمذي للحدود ٨ (١٤٣٤)، سنن ابن ماجه للحدود ٧ (٢٥٥٠)، تحفة الأشراف: ٥٠٨٣، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٧٥/٣، ٣١٧، ٣١٨، ٣٢٠)، سنن الدارمي للحدود ١٩ (٢٣٧٢) (صحيح)

٢: اي اذا زني الثيب بالثيب وكذا قوله البكر بالبكر، لكن هذا القيد ليس باحترازي بل اذا زني الثيب بالبكر او اذا زني البكر بالثيب يرجم الثيب منهما ويجلد البكر، زاني او مزنيه كه دواړه ثيب دي نو بيا خو به دواړه رجم كيږي او كه دواړه بكر دي نو د دواړو دپاره به سل سل کوري وي او كه يو ثيب او بل بكر وي نو چه كوم ثيب وي د هغه حكم رجم دي او چه كوم بكر وي د هغه حكم به سل کوري وي

٣: دا د تسمية الكل باسم الجزء د قبيل نه دي چه ونيلي شوي خو دي ثيب او مراد ترې نه محصن دي احصان د څو صفاتو د مجموعې نوم دي چه په هغې کښ يو صفت ثيوبه هم دي يعني ثيب كيدل، محصن چه د كومو صفاتو د مجموعې نوم دي د هغې تفصيل وړاندي راځي

فَلَوْ أَوْجَبْنَا التَّغْرِيبَ لَا تَقَعُ الْكَفَايَةُ بِالْجَلْدِ ، وَهَذَا خِلَافُ النَّصِّ ..... یعنی په خبر واحد سره په کتاب الله باندې زیادت جائز نه دې لکه چه د اصول فقه مشهوره مسئله ده، او تغریب عام لره جزء د حد منلو سره د خبر واحد په ذریعه په کتاب الله باندې زیادت لازمیږي.

وراندې هغوی یوه بله عقلی وجه بیان کړه چه تغریب خو خلاف د مصلحت دې او گویا هغه ته نوره هم موقع ورکول دی د دې ناجائز کار ، ځکه چه که په خپل ښهر کښ او سیرې نو چونکه هلته به د هغه نور خپلوان او تعلق دار موجود وی نو د هغوی د وجې نه به شرم کوی دوباره د جرم د ارتکاب کولو نه، په خلاف د نورو ښهرونو چه هلته به دا مانع نه وی، باقی د مطلقا عدم تغریب مونږ قائل نه یو، که امام په تغریب کښ مصلحت گنږي نو په طور د تغزیر کولې شی نه په طریق د حد اهد. د حدیث الباب نه معلومه شوه چه د ثیب د زنا سزا رجم ده او په بکر کښ د زنا سزا جلد مائة، د ثیب نه مراده هغه سړې یا ښځه ده چه محصن وی او د بکر نه مراد غیر محصن دی.

احصان د کومو صفاتو د مجموعې نوم دی :

د رجم دپاره د صفت احصان کیدل بالاجماع ضروری دی، اوس دا چه د احصان شرائط څه څه دی هغه کتل پکار دی، د بخاری ترجمه ده، "باب رجم المحصن" قال العینی : والمحصن بفتح الصاد من الإحصان وهو المنع في اللغة وجاء فيه كسر الصاد فمعنى الفتح أحصن نفسه بالتزوج عن عمل الفاحشة ومعنى الكسر على القياس وهو ظاهر والفتح على غير القياس، قال أصحابنا شروط الإحصان في الرجم سبعة الحرية والعقل والبلوغ والإسلام والوطى والسادس الوطى بنكاح صحيح والسابع كونهما محصنين حالة الدخول بنكاح صحيح وقال أبو يوسف والشافعي وأحمد الإسلام ليس بشرط لأنه صلى الله عليه وسلم رجم يهوديين قلنا كان ذلك بحكم التوراة قبل نزول آية الجلد في أول ما دخل صلى الله عليه وسلم المدينة فكان منسوخا بها وقال ابن المنذر وأجمعوا على أنه لا يكون الإحصان بالنكاح الفاسد ولا الشبهة وخالفهم أبو ثور فقال يكون محصنا واختلفوا إذا تزوج الحر أمة هل تحصنه فقال الأكثرون نعم وعن عطاء والحسن وقتادة والثوري والكوفيين وأحمد وإسحاق لا.

معلومه شوه چه د احصان شرطونه اووه دی، په هغې کښ په بعضو کښ اختلاف هم دې، پس په مغنی کښ دی : الرابع الحرية وهي شرط في قول أهل العلم كلهم إلا أبا ثور قال : العبد والامة هما محصنان يرجمان إذا زنيا وقال الأوزاعي في العبد تحته حرة محصن يرجم إذا زنا وان كان تحته أمة لم يرجم، هم دغه شان په صفت اسلام کښ اختلاف دې، د احنافو او مالکیانو په نزد په شرائطو د احصان کښ دې، د حنابلو او شوافعو په نزد نه دې، کما سیاتی فی باب رجم اليهوديين او په در مختار کښ دی : شرائط (إحصان الرجم) سبعة (الحرية والتكليف) ای عقل والبلوغ (والإسلام والوطى) وكونه (بنكاح صحيح) حال الدخول و كونهما (بصفة الإحصان) المذكورة وقت الوطى فأحصان كل واحد منهما شرط لصيرورة الآخر محصنا فلو نكح أمة أو الحرة عبد فلا إحصان إلا أن يطأها بعد العتق فيحصل به لا بما قبله... الى آخره... قال ابن عابدين :

(قوله (رح) شَرَّائِطُ إِحْصَانِ الرَّجْمِ) وقیده به لِأَنَّ إِحْصَانَ الْقَذْفِ غَيْرُ هَذَا، و(قَوْلُهُ بِنِكَاحٍ صَحِيحٍ) خَرَجَ الْقَاسِدُ كَالنِّكَاحِ بِغَيْرِ شُهُودٍ فَلَا يَكُونُ بِهِ مُخَصَّنًا، (قَوْلُهُ خَالَ الدُّخُولِ) اخْتِزَازًا عَمَّا لَوْ وَطِئَ فِي نِكَاحٍ مَوْقُوفٍ عَلَى الْإِجَازَةِ ثُمَّ أَجَازَتْ الْمَرْأَةُ الْعَقْدَ أَوْ وَلِيُّ الصَّغِيرَةِ فَلَا يَكُونُ بِهَذَا الْوُطْئِ مُخَصَّنًا وَإِنْ كَانَ الْعَقْدُ صَحِيحًا ؛ لِأَنَّهُ وَطِئَ فِي عَقْدٍ لَمْ يَصِحَّ إِلَّا بَعْدَهُ لَا فِي خَالَةِ الْوُطْئِ، وفي الكنز والدخول بالنكاح الصحيح وكونهما محصنين حالة الدخول، قال الزيلعي اما الدخول فلقوله عليه الصلوة والسلام الشيب بالشيب الحديث، والشيابة لا تكون بغير دخول، ولانه باصابة الحلال تنكسر شهوته ويشبع فيستغنى به عن الزنا، واما احصانهما حالة الدخول فان هذه النعمة به تتكامل، اذا الطبع ينفر عن صحبة المجنونة وقلما يرغب في الصغيرة لقلة رغبتها فيه، وفي المملوكة حذرا عن رق الولد، علامه زيلعي ددي شرطونو د احصان نه د هر هر شرط لم او علت هم ذکر کړی دی، لهذا هغه دي او کتلي شي چه مفيد او موجب د بصيرت دي والله تعالى الموفق، وفي الاوجز عن الموفق السابع : ان يوجد الكمال فيهما جميعا حال الوطى فيطأ الرجل العاقل الحر امرأة عاقلة حرة، وهذا قول ابى حنيفة واصحابه الخ موفق عليه السلام چونکه حنبلي دي لهذا هم دا مسلك د حنابله شو، د دي نه پس هغوی په دي کښ د امام شافعي او امام مالک عليهم السلام اختلاف نقل کړې دي کوم چه په اوجز کښ ذکر دي فارجع اليه لو شنت.

د ذکر کړي شوي عبارت خلاصه :

د دي ټولو حاصل دا دي چه زنا فاحشه عظمی ده، هم په دي وجه د دي سزا عقوبة شديده يعنى رجم كيخودلي شوې دي، خو د زنا دا سزا يعنى رجم مطلقا نه دي بلكه په هغه وخت كښ ده چه په زاني كښ صفت د احصان هم موندلې شي، ځكه چه د صفت احصان د وجې نه د زنا وقاحت او شناعة نور هم زياتيږي ځكه چه صفت احصان د هغه صفاتو مجموعه ده كوم چه د زنا د ارتكاب نه مانع دي خو يو سړي د هغې باوجود د زنا ارتكاب كوي چه د هغې په وجه باندي د هغه دا جرم ډير سخت شي او هغه صفتونه د جمهور علماء كرامو په نزد اووه دي: حريه، عقل، بلوغ، اسلام، نكاح صحيح، وطى بنكاح صحيح، د دخول په وخت په واطى او موطوءه كښ د دي صفت احصان موندلې كيدل (د كوم نه چه په احصان سره تعبير كولې شي) لهذا كه يو آزاد د وينځې سره نكاح او كړه او هم په دي حالت كښ ئې وطى او كړه او د دي نه پس په دوى دواړو كښ د يو نه زنا اوشوه او د دي نه روستو بيا هغه زنانه آزاده هم كړې شوه نو چونكه دلته صفة الاحصان وقت الدخول بيا نه موندلې شو د وطى په وخت د موطوءه د وينځې كيدو د وجې نه په دي وجه دي صورت كښ به د زنا حكم د رجم نه وي مگر دا چه د دي وينځې د آزاديدلو نه پس دوباره د هغې سره وطى كړې شوې وي او د هغې نه روستو زنا او موندلې شوه نو په دي صورت كښ به د هغه حكم رجم وي، يا هم دغه شان يو آزادي زنانه د غلام سره نكاح او كړه او بيا هغه پورته صورت بيا موندلې شونو د هغې هم دا حكم دي، حاصل دا چه په كوم سړي او زنانه كښ چه پورته ذكر شوې د احصان صفت بيا موندلې شي او بيا د هغې نه روستو هغه سړي يا زنانه زنا او كړي نو رجم كولې به شي گينې نه.

[۴۱۶] (۱) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا هُثَيْمٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْحَسَنِ، بِإِسْنَادٍ يَخْتَلِي، وَمَعْنَاهُ قَالَ: جُلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ.

منصور دحسن نه په خپل سند سره ددې روایت هم معنی روایت بیان کړي او دواړو وئیلی دی چه دزنا کار سزا سل کوري او رجم دي.

[۴۱۷] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الطَّائِي، حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ رَوْحٍ بْنِ خُلَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ يَغْنِي الْوَهْبِيُّ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دَهْمٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ، عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ نَاسٌ لِسَعْدِ بْنِ عِبَادَةَ: يَا أَبَا ثَابِتٍ قَدْ نَزَلَتْ الْجُدُودُ لَكَ وَأَنْتَ مَعَ امْرَأَتِكَ رَجُلًا كَيْفَ كُنْتَ صَانِعًا؟ قَالَ: كُنْتُ ضَارِبَهُمَا بِالسَّيْفِ حَتَّى يَسْكُنَا أَفَأَنَا أَذْهَبُ فَأَجْمَعُ أَرْبَعَةَ شَهْدَاءٍ قَالِي ذَلِكَ قَدْ قَضَى الْحَاجَةَ فَأَنْطَلَقُوا فَأَجْمَعُوا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَمْ تَر إِلَى أَبِي ثَابِتٍ؟ قَالَ: كَذًا وَكَذَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَفَى بِالسَّيْفِ شَاهِدًا، ثُمَّ قَالَ: لَا لَا أَخَافُ أَنْ يَتَّبَعَهُ فِيهَا السَّكْرَانُ وَالْغَيْرَانُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى وَكَيْعٌ أَوَّلَ هَذَا الْحَدِيثِ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ دَهْمٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ قَبِيصَةَ بِنِ حُرَيْثٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلِأَمَّا هَذَا إِسْنَادُ حَدِيثِ ابْنِ الْمُحَبِّقِ: أَنَّ رَجُلًا وَقَعَ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْفَضْلُ بْنُ دَهْمٍ لَيْسَ بِالْحَافِظِ كَانَ قَصَابًا بِوَاسِطَ.

عباده بن صامت رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه همدغه حدیث روایت کوی په دې کښې دی چه څه خلقو سعد بن عباده ته او وئیل: ای ابو ثابت! حدود نازل شوی دی که تاسو دخپلې ښځې سره څوک سرې بیامومی نو څه به کوئ؟ هغوی او وئیل: ددوی دواړو کار به تورې سره پوره کړم. آیا زه به څلورو گواهانو جمع کولو دپاره څم، تر هغې خوبه هغوی خپل کار پوره کړي وی، نو هغوی واپس شو او رسول الله صلی الله علیه و آله ته لارل او عرض ئې اوکړو چه ای دالله د رسوله صلی الله علیه و آله آیا تاسو د ابو ثابت نه اوریدلی دی هغه داسې داسې وائی، نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل: د گواه دپاره هم توره کافی ده، بیا نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل: نه، نا، هغه مه قتلوی، ځکه ماته ویره ده چه غصه ناک او غیرت مند به ورپسې نه شی (بغیر ددې تحقیق نه چه زنا شوې ده او که نه هسې په گمان باندې) او هغوی قتل نه کړی، ابوداؤد وائی ددې حدیث ابتدائی حصه وکیع د فضل بن دهم نه، فضل دحسن نه، حسن د قبیصه بن حریش نه، قبیصه د سلمه بن محبق نه، سلمه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه مرفوعاً روایت کړې دې دا سند دکوم ذکر چه وکیع کړې دې د ابن محبق والا روایت سند دې په هغې کښې دی چه یو سړی د خپلې ښځې وینځې سره جماع اوکړه. ابوداؤد وائی: فضل بن دهم حافظ د حدیثو نه وو، هغه په واسطه کښې یو قصاب وو.

د رجم په ثبوت کښې د بعضو فرقو اختلاف:

د دې نه پس ځان پوهول پکار دی کړه چه د رجم په مسئله کښې د بعضو فرقو اختلاف دې قال الحافظ قال ابن بطلال أجمع الصحابة وأئمة الأمصار على أن المحصن إذا زنى عامدا عالما مختارا فعليه الرجم ودفع ذلك الخوارج وبعض المعتزلة واعتلوا بأن الرجم لم يذكر في القرآن وحكاه

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۵۰۸۳) (صحيح)

(۲) تقدم به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۰۸۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۴۷۸۳) (ضعيف)

ابن العربي عن طائفة من أهل المغرب لقيهم وهم من بقايا الخوارج واحتج الجمهور بأن النبي صلى الله عليه وسلم رجم وكذلك الأئمة بعده وثبت في صحيح مسلم عن عبادة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال خذوا عني قد جعل الله لهن سبيلا الثيب بالثيب الرجم اهـ

كله من "الابواب والتراجم" واجز المسالك "بزيادة من الزيلعي، الحديث أخرجه مسلم والترمذي والنسائي، قاله المنذري.

[٤٤١٨] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَطَبَ، فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ فِيمَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ فَقَرَأْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا، وَرَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا مِنْ بَعْدِهِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ طَالَ بِالنَّاسِ الزَّمَانُ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ: مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَيُضِلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةِ أَنْزَلَهَا اللَّهُ تَعَالَى، فَالْرَّجْمُ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ إِذَا كَانَ مُحْصَنًا إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ أَوْ كَانَ حَمْلًا أَوْ اعْتِرَافًا، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَوْلَا أَنْ يَقُولَ النَّاسُ زَادَ عُمَرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَكُنْتُمْهَا".

دعبدالله بن عباس رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه عمر بن الخطاب رضي الله عنه په خطبه كښې اوفرمايل: الله تعالى محمد صلی الله علیه و آله په حق سره ليږلي دي او په هغه باندي ئې كتاب نازل كړي دي كوم آياتونه چه په هغه باندي نازل شوي وو په هغې كښې درجم ايت وو، مونږ لوستلي وو او ياد كړي مو وو، نبی صلی الله علیه و آله هم درجم په حكم باندي عمل كړي وو او مونږ هم دهغه نه پس په رجم باندي عمل كړي وو خورماسره اوس دا ويره پيدا شوي ده هسي نه چه دوخت په تيريدو څوك درجم نه انكار وكړي اوداسې وواي چه مونږ درجم ايت دالله په كتاب كښې نه وينونو ديوې فريضي په پر يخودوبه گمراه شي كومه چه الله تعالى نازله كړې ده پس رجم حق دي په هغه نارينوو اوزنانوو باندي چه زنا وكړي كله چه شادي شده وي خوهله چه گواهان ورباندي قائم كړي شي اوحمل موجود وي او زني كاران په خپله اقرار وكړي په الله قسم كه چرې خلقودانه وئيلي چه عمر دالله په كتاب كښې اضافه كړې ده نومابه داحكم ليكلي وو.

﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ - ابْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَطَبَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْحَقِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ فِيمَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ فَقَرَأْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا وَرَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَرَجَمْنَا مِنْ بَعْدِهِ وَإِنِّي خَشِيتُ - أَنْ طَالَ بِالنَّاسِ الزَّمَانُ - أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَيُضِلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةِ أَنْزَلَهَا اللَّهُ تَعَالَى ﴾

مضمون هديت:

سیدنا عمر رضي الله عنه د رجم په باره کښې فرمائی چه د رجم حکم برحق دي په قرآن کریم کښې د دې په باره کښې آیت نازل شو کوم چه مونږ په شروع کښې لوستلي وو. یعنی اگر که روستو منسوخ التلاوة شو. او د هغې مطابق رسول الله صلی الله علیه و آله زانی لره رجم کړو او د رسول الله صلی الله علیه و آله نه روستو

١: صحيح البخاري/الحدود ٣٠ (٦٨٢٩)، صحيح مسلم/الحدود ٤ (١٦٩١)، سنن الترمذي/الحدود ٧ (١٤٣٢)، سنن ابن ماجه/الحدود ٩ (٢٥٥٣)، (تحفة الأشراف: ١٠٥٠٨)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الحدود ١ (٨)، مسند احمد (٢٣/١)، ٢٤، ٤٠، ٤٧، ٥٥)، سنن الدارمي/الحدود ١٦ (٢٣٦٨) (صحيح)

مونږه هم، خو ما ته دا خطر ده چه څه موده پس خلق د رجم نه انکار شروع نه کړی په دې وینا چه د دې ذکر په کتاب الله کبس نشته او بیا گمراه شی، لهذا پوهه شی چه د زانی محصن او محصنه دپاره د رجم حکم حق دې، اذا قامت البینه او کان حمل او اعتراف.

د ثبوت زنا اسباب :

د ثبوت زنا صورت بیان فرمائی چه یا خو په ذریعه د گواهانو یا په اعتراف د زنا او یا د وجود حمل په ذریعه، یعنی په ناواده کړې زنانه کبس د حمل موندلې کیدل، اعتراف زنا او شهادت شهود د دې دواړو نه د زنا ثبوت خو متفق علیه دی خو ظهور حمل والا مسئله مختلف فیه ده. په ائمه کبس امام مالک رحمته الله علیه د دې قائل دي، په بذل کبس دی د شوکانی نه: وهو مروي عن عمر ومالك وأصحابه قالوا إذا حملت ولم يعلم لها زوج ولا عرفنا إكراهها لزمها الحد إلا أن تكون غريبة وتدعي أنه من زوج أو سيد. وذهب الجمهور أن مجرد الحمل لا يثبت به الحد بل لا بد من الاعتراف أو البينة واستدلوا بالأحاديث الواردة في درء الحدود بالشبهات.. الى آخر ما في البذل.. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي مختصرا ومطولا، قاله المنذرى.

بَابُ رَجْمِ مَا عَزَبَ بَيْنَ مَالِكَ

باب د ماعز بن مالک درجم بیان

[٤٤١٩] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ نَعِيمٍ، عَنْ هِزَالٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "كَانَ مَا عَزَبَ نَبِيَّكَ يَتِمُّ فِي حِجْرِ أَبِي فَأَصَابَ جَارِيَةً مِنَ الْحَيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ بِمَا صَنَعْتَ لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ لَكَ، وَإِنَّمَا يُرِيدُ بِذَلِكَ رَجَاءً أَنْ يَكُونَ لَهُ فَخْرٌ جَاءَ، فَأَنَّهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَعَادَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِمَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَعَادَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِمَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، حَتَّى قَالَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّكَ قَدْ قُلْتَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، فَمِمَّنْ؟ قَالَ: بِفُلَانَةٍ، فَقَالَ: هَلْ ضَاغَعْتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: هَلْ بَاشَرْتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: هَلْ جَامَعْتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَمْرِي بِهِ أَنْ يُرْجَمَ فَأَخْبِرْ بِهِ إِلَى الْحَرَّةِ، فَلَمَّا رَجِمَ فَوَجَدَ مَسَّ الْحِجَارَةِ جَزَعٌ، فَخَرَجَ يَشْتَدُّ فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَنَيْسٍ وَقَدْ عَجَزَ أَصْحَابُهُ، فَزَعَرَهُ بِوُطِيفٍ بَعِيرٍ فَرَمَاهُ بِهِ فَفَتَلَهُ، ثُمَّ أَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: هَلَا تَرَ كَثْمُوهُ لَعَلَّهُ أَنْ يَتُوبَ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ."

نعيم بن هزال دخپل پلار نه روايت كوي فرمائي چه ماعز بن مالك يويتيم وو كوم چه زما پلار پاللي و ونودكلي ديوي جينئ سره ئې زنا وكړه زما پلار ورته ووييل چه نبی ﷺ ته ورشه او په خپل عمل ئې خبر كړه كيدي شي چه ستادپاره مغفرت او غواړي ددې مشوري وركونونه دهغه مطلب داوو چه دده دپاره څه لار وويستلې شي ، ماعز د نبی ﷺ په خدمت كښې حاضر شو او عرض ئې وكړو چه اې دالله رسوله مادزني ارتكاب كړي دي قراني حكم راباندې جاري كړه تردې چه څلور پيري ئې ووييل بيانې ﷺ او فرماييل تاو څلور پيري دا خبره وكړه ليكن دچاسره دي زني كړې ده هغه ووييل دفلانئ سره نبی ﷺ ورته او فرماييل ايا ورسره ځملاستلي وي ده ووييل هو، نبی ﷺ ورته او فرماييل ايا ورسره دي

^١: تفرد به أبو دواد، (تحفة الأشراف: ١١٦٥٢)، وقد أخرجه: مسند أحمد (٢١٧/٥) (صحيح)

مباشرت کړي وو ده ووئيل هو نبی ﷺ ورته او فرمائيل ايا ورسره دي جماع کړې ده ده ووئيل چه هوراوی وائی چه نبی ﷺ ورباندې درجم حکم وکړواو حري ته درجم دپاره بوتلي شوهرکله چه رجم کړي شو هرکله چه هغه دکانرو وارونه ولیدل نو او برید واو اوتختید و عبدالله بن انیس ورپسې لاړو او دوباره ئې راوستو هرکله چه دده ملگري دوهلونه سترې شول نوداوبن په هډوکي ئې وويشتلو او قتل ئې کړو، بیانیی ﷺ ته راغې اوتوله واقعہ ئې ورته بیان کړه نبی ﷺ ورته او فرمائيل اياولي مونه پریخودلو شاید توبه به ئې ویستلي وه او الله تعالی به ورته مغفرت کړي وو.

قوله: « حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ نُعَيْمٍ بْنُ هَزَالٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ يَتِيمًا فِي حَجْرٍ أَبِي. فَأَصَابَ جَارِيَةً مِنَ الْحَيِّ فَقَالَ لَهُ أَبِي إِنَّكَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْبَرَهُ بِمَا صَنَعْتَ لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ لَكَ وَإِنَّمَا يُرِيدُ بِذَلِكَ رَجَاءً أَنْ يَكُونَ لَهُ مَخْرَجًا الْخ »

دا د ماعز بن مالک اسلمی ﷺ حدیث دې یعنی د هغوی د زنا متعلق کوم چه مصنف ﷺ په ډیرو طرقو او مختلفو الفاظو سره ذکر کړې دې په دې روایت کښ دی نعیم بن هزال فرمائی چه ماعز بن مالک یو یتیم هلک وو چه زما د پلار په غیر کښ لوئې شوې وو هغه د قبیلې د یوې وینځې سره (په زنا کښ) اخته شو. په حاشیه د بذل کښ دی چه د هغې نوم فاطمه وو او د هزال وینځه وه کما فی التلخیص صفحه ۳۷۱ الابن الجوزی. وقیل اسمها منیره کما فی تهذیب اللغات للنوی ۳۷۲/۲، نعیم فرمائی چه د دې واقعې نه پس زما پلار هزال ماعز ته اووې چه رسول الله ﷺ ته لاړ شه او څه چه ستا نه اوشو د دې خبر هغه ته ورکړه، کیدې شی چه هغه ستا دپاره دعا او استغفار اوکړی، او ته د دې گناه نه خلاص شی، پس هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کش حاضر شو او هلته تلو سره ئې د زنا اقرار اوکړو او دا هم چه په ما باندې حکم شرعی جاری کړئ، رسول الله ﷺ د هغوی خبره اوریدلو سره اعراض او فرمائیلو، د هغوی د اقرار او د رسول الله ﷺ د اعراض څلور کرته حاجت راغلو.

په ثبوت د زنا بالاقرار کښ تعدد د اقرار او په دې کښ د ائمه اختلاف :

هم په دې وجه احناف وائی چه د ثبوت د زنا بالاقرار دپاره څلور کرته اقرار اخستل ضروری دی په مختلفو مجالسو کښ، ( ) او د امام احمد بن حنبل ﷺ په نزد هم اگر چه څلور کرته اقرار ضروری دې خو اختلاف مجلس د هغوی په نزد ضروری نه دې، او باقی دوه امامان یعنی مالک او شافعی د هغوی په نزد یو ځل اقرار هم کافی دې. وړاندې په روایت کښ دا دی چه رسول الله ﷺ هغوی ته او فرمائيل: « إِنَّكَ قَدْ قُلْتَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَيَمَنْ قَالَ بِفُلَانَةٍ. قَالَ « هَلْ ضَاجَعْتَهَا؟ الْخ » یعنی رسول الله ﷺ د هغه نه ښه واضحه تپوسونه اوکړل چه د هغې هغوی صفا صفا جوابونه ورکول د دې نه پس رسول الله ﷺ په هغه باندې د رجم د جاری کولو حکم او فرمائیلو.

قوله: « فَأَمَرَ بِهِ أَنْ يُرْجَمَ » دلته یو اختلافی مسئله ده کومه چه حضرت شیخ په حاشیه د بذل

۱، د مجالسو ته مراد د اقرار کونکی مجلسونه دی، نه د قاضی او هغه دلته موندلې شوې دی په دې وجه رسول الله ﷺ چه به کله خپل رخ بدلولو نو هغوی به هم هغه طرف ته تلو سره بیا اقرار کولی

کنس لیکلی ده هغه دا چه په مجلس د رجم کنس د امام او گواهانو حاضریدل ضروری دی یا نه، د امام احمد او امام شافعی رحمهما په نزد واجب نه دی، او د امام مالک او ابوحنیفه په نزد واجب دی، امام نووی رحمهما د دې حدیث نه د خپل مذهب استدلال کړې دې «واستدل صاحب الهدایة بانه منصوص عن علی رضی الله عنه فیما لا یدرک بالقیاس» د دې نه پس حضرت شیخ خپله رائي احتمالا دا لیکلی ده چه کیدې شی دله هم د رجم شروع رسول الله صلی الله علیه و آله کړې وی لکه چه د غامدیة په قصه کنس راخی چه د هغې الفاظ دا دی «ثم رماها بحصاة مثل الحمصة ثم قال ارموا» یعنی په دغه واقعه کنس د رمی شروع رسول الله صلی الله علیه و آله اوکړه د یو وړوکی کانړی په ذریعه او بیا رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه اوس تاسو دا رمی اوکړئ. په روایت کنس دی چه کله هغه رجم کولې شو نو دوی جزع او فزع کول شروع کړل او منډې رامنډې ئې وهلې چه د هغې په وجه باندې رجم کول گران شو، په دې کنس عبداللہ بن انیس رضی الله عنه راغلو او هغوی ئې د اوبس په هډوکی باندې اووهلو چه د هغې په وجه دهغه کار تمام شو، بیا چه کله رسول الله صلی الله علیه و آله ته د هغه د تیختې وغیره ذکر اوکړې شو نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل: «هلا ترکموه لعله ان یتوب فیتوب الله علیه»

د رجوع عن اقرار الزنا حکم :

د رسول الله صلی الله علیه و آله د دې جملې نه معلومه شوه چه په کوم صورت کنس د زنا ثبوت په اقرار سره وی، او بیا هغه د خپل اقرار نه رجوع اوکړی نو په دې سره حد ساقطیږی، د جمهور علماء کرامو مسلک هم دا دې د احنافو، شوافعو او حنابلہ، او د ابن ابی لیلی او ابو ثور په نزد رجوع عن الاقرار معتبر نه ده، په دې سره به حد نه ساقطیږی، او هم دا یو روایت د امام مالک او د امام شافعی دې، په حاشیه د بذل کنس دی: وحکی صاحب الهدایة فیہ خلاف الشافعی، لکن قال ابن الهمام ان المسطور فی کتبهم انه لو رجع قبل الحد او بعد ما اقيم علیه بعضه سقط. وبسط الحافظ فی الفتح ۱۰۴/۱۲ الاختلاف فیہ.

[۴۴۲۰] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَرُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: ذَكَرْتُ لِعَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ قِصَّةَ مَا عَزَّابْنِ مَالِكٍ، فَقَالَ لِي: حَدَّثَنِي حَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ذَلِكَ، مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَهَلَّا تَرَكْتُمُوهُ مِنْ شَيْئِهِمْ مِنْ رِجَالٍ أَسْلَمَ مِنْهُمْ لَا أَتَهُمْ، قَالَ: وَلَمْ أَعْرِفْ هَذَا الْحَدِيثَ، قَالَ: فَجِئْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، فَقُلْتُ: إِنَّ رِجَالًا مِنْ أَسْلَمَ مُحَمَّدٌ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُمْ حِينَ ذَكَرُوا لَهُ جَزَعًا مَاعِزٍ مِنَ الْحَجَارَةِ حِينَ أَصَابَتْهُ: «الْأَتْرَكْتُمُوهُ، وَمَا أَعْرِفُ الْحَدِيثَ، قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي أَنَا أَعْلَمُ النَّاسَ بِهَذَا الْحَدِيثِ كُنْتُ فِيهِمْ رَجَمَ الرَّجُلِ، «إِنَّا لَمَّا خَرَجْنَا بِهِ فَرَجَمْنَاهُ فَوَجَدَ مَسَّ الْحَجَارَةِ، صَرَّخَ بِنَا: يَا قَوْمُ رُدُّونِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ قَوْمِي قَتَلُونِي وَغَرُّونِي مِنْ نَفْسِي، وَأَخْبَرُونِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ قَاتِلِي، فَلَمْ نَنْزَعْ عَنْهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ، فَلَمَّا رَجَعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرْنَاهُ، قَالَ: فَهَلَّا تَرَكْتُمُوهُ وَجِئْتُمُونِي بِهِ لِيَسْتَشِيرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُ فَأَمَّا لِيُتْرِكَ حَدِيْقًا، قَالَ: فَعَرَفْتُ وَجْهَ الْحَدِيثِ.

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۲۳۱)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳/۳۸۱) (حسن)

د محمد بن اسحق نه روایت دې فرمائی چې ما عاصم بن عمر بن قتاده ته دماعز بن مالک دواقي ذکر وکړوهغه او وئیل چې ماته حسن بن عمر د محمد بن علی بن ابی طالب د نبی ﷺ حدیث بیان کړې دې چې تاسو دې ولي نه پریخودلو څوک چې تاسو غواړئ داسلم والا نه هغه څوک چې زه په هغوی باندې تهمت نه لگوم هغه او وئیل زه دا حدیث نه پیژنم اوزه جابر بن عبد الله ته لارم او هغه ته مې ذکر وکړو چې داسلم قبیلې والا څه کسان یو حدیث بیانوي چې تا ورته وئیلی دی کله چې هغوی ته دکانو دپریوتو په وجه دماعز دویري واقعہ بیان شوه نو وئې وئیل چې تاسو دې ولي نه پریخودو او مادا حدیث نه پیژندو جابر رضی الله عنه او وئیل ای زما وراره زه ددې حدیث نه ښه واقف یم زه هم په دغه خلقو کښې موجود وم چا چې ماعز رجم کړې وو ، کله چې مونږه دې بوتلو او په کانږو مو وویشتو نو هغه په کانډو باندې خوږ شو او چغه ئې وکړه او وئې وئیل چې ای خلقو تاسو مانبي عليه السلام ته واپس بوځئ ځکه چې زه زما قوم دوکه کړې وم اوزه هغوی وژلې یم هغوی ماته وئیلی وو چې نبی عليه السلام ماته قتل کوي ، لیکن مونږ منع نه شو اودې مو وویشتو کله چې مونږ نبی عليه السلام ته واپس راغلو واقعہ مو ورته بیان کړه نو نبی عليه السلام او فرمائیل تاسو دې ولي نه پریخودو یعنی رجم کول موولي نه موقوف کولو اودې مو ماته ولي نه راوستلو دا خبره نبی عليه السلام په دې وجه کړې وه چې ماعز حد قبلولوته ثابت قدم کړې چې ددنیا تکلیف برداشت کول داخرت دعذاب نه بهتر دې نه په دې وجه چې سزابه ملتوي کړې شي نو په دې وخت کښې زه د حدیث په مطلب پوهه شوم.

د حدیث شرح :

قوله: ﴿ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « فَهَلَّا تَرَكْتُمُوهُ » . مَنْ شِئْتُمْ مِنْ رَجَالِ أَسْلَمَ مِنْ لَأَ أَتَهُمْ... الخ ﴾

عاصم بن عمر وائی چې ما ته حسن بن محمد بن علی یعنی د محمد الحنفیه ځوی حسن دا اووې چې ماته د رسول الله ﷺ دا ارشاد ﴿ فَهَلَّا تَرَكْتُمُوهُ ﴾ د قبیلہ اسلم دومره خلقو بیان کړو څومره چې ستا خوښه وی یعنی ډیرو خلقو، دا لفظ ﴿ من شئتم ﴾ په ترکیب کښ فاعل واقع شوې دې، د حدثنی ذلک دپاره حسن بن محمد فرمائی اگر چې دا جمله خو ماته ډیرو بیان کړې ده خو د حدیث د دې جملې په مطلب زه نه اوم پوهه شوې چې څه دې (ځکه چې د هغوی په ذهن کښ دا دوه چې په رجوع عن الاقرار سره نه ساقط کیږي، په دې وجه زه جابر بن عبد الله رضی الله عنه ته لارم او د هغوی په خدمت کښ حاضریدلو سره مې د هغوی نه د حدیث د دې جملې مطلب اوتپوسلو، هغوی او فرمائیل ای زما وراره زه د دې ټولې قصې نه ښه خبر یم ځکه چې زه خپله په رجم کونکو کښ اوم، خبره دا پېښه شوه چې کله مونږ ماعز د رجم دپاره بوتلو نو هغه په چغو چغو وئیل چې ما رسول الله ﷺ ته واپس بوځئ ځکه چې زما قوم زه مرگ له ورکړې یم او ماته ئې دهوکه راکړې ده، او هغوی ماته وئیلی وو چې رسول الله ﷺ به تا نه قتل کوي. جابر رضی الله عنه فرمائی خو مونږ د هغه د وینا پرواه اونکره بلکه هغه مو رجم کړو، بیا چې کله مونږ واپس کیدو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شو، او د ماعز رضی الله عنه د حال خبر مو هغوی ته ورکړو نو رسول الله ﷺ دا جمله ارشاد او فرمائیله چې تاسو

هغه ولې نه پریځودلو او ماته به مو راوستلې وې، نو دا رسول الله ﷺ په دې وجه وئیلې وه چې د هغه د تیختې سبب معلوم کړی چې آخر څه وئیل غواړی، «فاما لترک حد فلا» او د رسول الله ﷺ مقصد دا نه وو چې د هغه نه حد ساقط کړې شوې وې، حسن بن محمد فرمائی: «فعرفت وجه الحديث» چې اوس د جابر رضی الله عنه په بیان سره د حدیث مطلب زما په فهم کښ راغلو.

د جابر رضی الله عنه دا رائي د ابن ابی لیلی او ابو ثور وغیره د مذهب خو موافق ده چې په رجوع عن الاقرار سره حد نه ساقط کیږي، خو جمهور علماء کرامو د دې دا مطلب نه دې اخستلې، او په بذل المجهود کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه د دې مقام شرح بل شان ده چې د جمهورو د مسلک موافق ده هغه دا چې حسن بن محمد ته خو دا تردد کیدلو چې د حد د فیصلې نه پس خو هغه نه ساقطیږي نو بیا چې رسول الله ﷺ دا او فرمائیل چې تاسو هغه ولې پریځودلو، دا رسول الله ﷺ څنگه او فرمائیل؟ نو جابر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ مراد دا بیان کړو چې د هغوی مراد هغه لره داسې مطلقا پریځودل نه دی بلکه دا وو چې مونږ د هغه نه د تیختې مقصد معلوم کړو چې هسې د تکلیف د وجې نه تختی او که نه مقصود ئې رجوع عن الاقرار ده، که هغه خپل غرض رجوع عن الاقرار بیان کړې وې نو په دې باندې به مونږ هغه پریځودلې وې، والله تعالی اعلم، دا مطلب د جمهور علماء کرامو د مسلک مطابق دې.

په ماعز رضی الله عنه باندې د جنازې مونځ کښ اختلاف :

د دې نه په روستو حدیث کښ راځي «فَانْطَلِقْ بِهِ فَرَجَمَ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ» وړاندې څو حدیثه پس هم دا راځي: «فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- خَيْرًا وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ» او د بخاری په روایت کښ دی «وصلی علیه» خو د دې نه پس امام بخاری رحمه الله فرمائی «لَمْ يَقُلْ يُؤْنَسُ، وَابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فَصَلَّى عَلَيْهِ، سئل أبو عبد الله هل قوله فصلی علیه یصح أم لا قال رواه معمر قیل له هل رواه غیر معمر قال لا» په دې باندې حافظ په فتح الباری کښ کافی اختلاف رواة بیان کړې دي او کثرت ئې د هم هغه راویانو بیان کړې چې په دې حدیث کښ لفظ د «صلی علیه» نه دې ذکر کړې، او بیا وړاندې تلو سره حافظ فرمائیلې دی چې په ظاهر کښ د امام بخاری رحمه الله میلان د دې لفظ د ثبوت طرف ته د نورو شواهدو د وجې نه دې او بیا هغوی د سنن ابی قرة روایت ذکر کړې دي (۱) چې د سنن ابی قرة حدیث په ابی امامه کښ داسې دي «فقیل یا رسول الله ﷺ اتصلی علیه قال لا قال فلما کان من الغد قال صلوا علی صاحبکم فصلی علیه رسول الله ﷺ والناس» د دې نه معلومه شوه چې په اوله ورځ باندې رسول الله ﷺ په هغه مونځ اونه کړو په دویمه ورځ ئې اوکړو پس حاصل دا چې د بخاری روایت د صلاة علی

(۱) د حافظ رائي هم دا ده چې د امام بخاری رحمه الله رائي د دې لفظ د ثبوت ده، که دا صحیح وی نو بیا به دا اشکال وی چې د قراءه خلف الامام په مسئله کښ چې د «لا صلوة لمن لم یقرأ بفاتحة الكتاب فصاعدا» والا حدیث کښ چې د فصاعدا کوم زیادت احنافو پیش کړې دي نو د هغې جواب د امام بخاری رحمه الله نه دا منقول دي چې دا زیادت ثابت نه دي (تقرده به معمر قائل)

ما عز په باره کښ په طريق د اثبات دي. او د سنن په رواياتو ابوداؤد ترمذی او نسائی کښ د صلوٰة نفی ده او په صحيح مسلم کښ د صلوٰة يا ترک صلوٰة سره هيڅ تعرض نشته ترڅو چه زمونږ تتبع ده، خود امرأة جهينه په باره کښ بغير د اختلاف نه د مونځ کولو ثبوت شته، دي باره کښ يو خاص نکته هم د حضرت شيخ نور الله مرقده نه په کتاب الجنائز کښ نقل کړې ده، اوس دا چه د مړي جنازه به کولې شي يا نه؟ په دي کښ د امام مالک او احمد رأيي دا ده چه خپله امام او نور اهل فضل و علم خلق دي دهغه جنازه نه کوي د هغوی په حق کښ مکروه ده او جمهور علماء کرام ومنهم ابوحنيفة والشافعي په نزد به د هغه د جنازي مونځ کولې شي بلکه د هر کلمه گو د اهل قبله نه من غير فصل بين اهل الفضل وغيره، په دي مسئله باندې کلام په کتاب الجنائز، کښ په باب الصلوٰة على قتلة الحدود، کښ تير شوې دي.

حديث محمد بن اسحاق اخرجہ النسائي، واخرج البخاري ومسلم والترمذی والنسائي من حديث ابی سلمة بن عبد الرحمن عن جابر رضي الله تعالى عنه طرفاً منه بنحوه، قاله المنذري.

[۴۲۱] (١) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي الْحَدَّاءَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: "أَنَّ مَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ أَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّهُ زَنَى، فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَأَعَادَ عَلَيْهِ مِرَارًا، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَسَأَلَ قَوْمَهُ: أَتَجْنُونَ هُوَ؟ قَالُوا: لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، قَالَ: أَفَعَلْتَ بِهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَهُ أَنْ يُرْجَمَ فَأُطْلِقَ بِهِ فَرَجَمُوهُمُ يُصَلِّ عَلَيْهِ".

دا بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه ماعز بن مالک د نبی عليه السلام په خدمت کښې حاضر شو او عرض ئي وکړو چه ما دزنا ارتکاب کړې دي نبی عليه السلام ورنه مخ واپولو او هغه به بار بار همدا خبره کوله او نبی عليه السلام به ورنه مخ اړولو، د دينه پس نبی عليه السلام دده د قوم نه تپوس اوکړو چه دي خوليوني نه دي؟ خلقو او وئيل نه، هيڅ قسم مرض په ده باندې نشته دي نبی عليه السلام ورته او فرمائيل اياتازني کړي ده؟ دده و وئيل هونبي عليه السلام دده درجم کولو حکم وکړو بيا ده لره خلقو بوتلو اورجم ئي کړو اونبي عليه السلام ورباندې (بذات خود) جنازه ونکړله.

[۴۲۲] (٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ يَمَّاكٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: "رَأَيْتُ مَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ جِيءَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا قَصِيرًا أَعْضَلَ لَيْسَ عَلَيْهِ رِدَاءٌ، فَشَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ أَنَّهُ قَدْ زَنَى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَلَعَلَّكَ قَبِلْتَهَا، قَالَ: لَا وَاللَّهِ إِنَّهُ قَدْ زَنَى الْآخِرُ، قَالَ: فَرَجَمَهُ، ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ: أَلَا كَلِمَاتُ نَفَرًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَلَفَ أَحَدُهُمْ لَهُ نَيْبٌ كَنَيْبِ التَّيْسِ يَمْتَنِعُ أَحَدَاهُنَّ الْكُثْبَةَ، أَمَا إِنَّ اللَّهَ إِنْ يُمْكِنَتِي مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ لَأَنْكَلْتُهُ عَنْهُمْ".

د جابر بن سمرة رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه ماعز بن مالک مې وليد وکله چه نبی عليه السلام ته راوستلې شوي يو خورب لندقد والا سرې وو او خادر ورسره نه وو، هغه دخپل خان خلاف څلور پيري گواهي ورکړله چه مازني کړې ده نبی عليه السلام ورته او فرمائيل تابه ځکل کړې وي هغه ورئيل والله مازني کړې ده بياني عليه السلام سنگسار کړو او خطبه ئي او فرمائيله تاسو خبرشئ کله چه به مونږ د الله په لاره کښې د جهاد دپاره سفر کوو نوڅه کسان زمونږ نه وروسته پاتي

١: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٥، ٦٦) (صحيح)

٢: صحيح مسلم للحدود ٥ (١٦٩٢)، (تحفة الأشراف: ٢١٩٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٨٧، ٨٧٥) (صحيح)

شي او د چيلوپه شان او ازونه کوي او کوي بنځي ته څه ورکړي اوزنا ورسره وکړي واورئ که چرې الله تعالی ماته په داسې قسم کس باندې قدرت را کړي نوزه به ده ته داسې سزا ورکړم چه دې به ددغه بنځونه اخوا مړ کړم.

قوله: (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ رَأَيْتُ مَا عَزَّ بَنَ مَالِكٍ حِينَ جِئَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا قَصِيرًا أَغْضَلَ لَيْسَ عَلَيْهِ رِدَاءٌ) وفي نسخة رجلا قصيرا وهو الموافق للقواعد.

مضمون الحديث :

جابر رضي الله عنه فرمائي چه كله ماعز بن مالك رضي الله عنه د رسول الله ﷺ مجلس ته راوستلې شو نو ما او كتل چه هغه د وړوکی قد والا او ډك بدن والا وو، او د هغوی په بدن باندې هغه وخت خادر هم نه وو، چه كله هغوی د رسول الله ﷺ مخکښ څلور کړته اقرار او کړو نو رسول الله ﷺ هغوی ته او فرمائیل (فَلَعَلَّكَ قَبْلَتْهَا؟ قَالَ لَا وَاللَّهِ إِنَّهُ قَدْ زَنَى الْآخِرُ) یعنی رسول الله ﷺ هغه ته او فرمائیل کیدې شی چه تا هغه صرف خکل کړې وی، یعنی د دې نه به دې زیات هیڅ نه وی کړې. (دا دې هغه څه ته چه تلقین فی الحد و نیلې شی چه د هغې باب مخکښ تیر شوي دي، هغه اووې والله دې ذلیل او خوار خو زنا کړې ده. اخر بروزن کید بفتح فکسر، او دا دې آخر یا آخر او نه لوستلې شی. پس هغه رجم کړې شو.

(ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ «أَلَا كَلَّمَا نَفَرْنَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَلَفَ أَخَذَهُمْ لَهُ نَيْبٌ كَنَيْبِ النَّبِيِّ يَفْتَحُ إِخْذَاهُنَّ الْكُتْبَةَ أَمَا إِنَّ اللَّهَ إِنْ يُمْكِنِي مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ إِلَّا نَكَلْتُهُ عَنْهُنَّ»)

د ماعز رضي الله عنه د قیصی د پېښیدو نه پس رسول الله ﷺ یو خطبه ارشاد او فرمائیله چه د هغې نه یو خو دا خبره معلومه شوه چه دغه شان چه په صحابه کرام رضي الله عنهم کښ بعض قصی د زنا موندلې شوي دي نو دا په هغه وخت کښ دی چه د هغه کورنو سړي د جهاد دپاره وتلي وو او بیا رسول الله ﷺ د زانی د زنا د وخت کیفیت او هیئت لره په قباحه کښ د یو نر چیلې د کیفیت او هیئت سره تشبیه ورکړې ده چه كله هغه په بنځې چیلې باندې په بریدو سره سوریږي، رسول الله ﷺ فرمائي: (يَمْنَحُ إِخْذَاهُنَّ الْكُتْبَةَ) چه کوم سړي (چه زنا کوي) په هغوی کښ یوې ته یعنی په زنانو کښ یوې ته کتبه ورکوي، د کتبه تفسیر راوی په لبن قلیل سره کړې دي چه د هغې نه مراد منی ده، او بیا رسول الله ﷺ ډیر په جلال سره او فرمائیل چه گوري که ماته الله پاک قدرت راکړو په هغه زنا کونکو کښ په یو تن باندې نوزه به هغه ته ښه سخته سزا ورکړم. والحديث اخرجه مسلم والنسائي، قاله المنذرى.

[۴۴۲۳] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ يَمَّاكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ يَهْدِي الْحَدِيثَ، وَالْأَوَّلُ أَثَرٌ، قَالَ: فَرَدَهُ مَرَّتَيْنِ، قَالَ يَمَّاكُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، فَقَالَ: إِنَّهُ رَدَّهُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ.

سماک وائی چه د جابر بن سمره نه مې دا حدیث اوریدلی دی لیکن اولني حدیث زیات کامل دي او پدې کښې دا اضافه ده چه نبی ﷺ ده لره څلور ځیري واپس کړو.

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۲۱۸۱) (صحیح)

[۴۲۴] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي عَقِيلٍ الْبَغْدِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ شُعْبَةُ: فَسَأَلْتُ سِمَاكَ عَنِ الْكُتْبَةِ؟ فَقَالَ: اللَّبْنُ الْقَلِيلُ.

ترجمه: شعبه وئیلی دی چه دسماک نه می دکتبه په باره کنبی تپوس وکړو کتبه لړ و شود و ته وئیلی شی.

[۴۲۵] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ: "أَحَقُّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ؟" قَالَ: وَمَا بَلَغَكَ عَنِّي؟ قَالَ: بَلَغَنِي عَنْكَ أَنَّكَ وَقَعْتَ عَلَى جَارِيَةٍ بَنِي فَلَانٍ، قَالَ: نَعَمْ فَشَهِدْتُ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، فَأَمَرَنِي قُرْجَمٌ.

د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله ماعز بن مالک ته وئیل: ایاستا متعلق چه ماته خه رارسیدلې هغه رښتیادي؟ هغه ورته وئیل چه زما متعلق تاخه اوریدلې دي؟ نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل زه خبر شوي یم چه تا د فلانی قبیلې دخلقو دوینځې سره بدفعلی کړې ده هغه وئیل هو او په خپل ځان باندې ئې څلور ځله گواهی وکړله نو نوښی صلی الله علیه و آله دده درج کولو حکم وکړو اورجم کړي شو.

شرح الحديث:

قوله: «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ «أَحَقُّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ؟»» يعنى رسول الله صلی الله علیه و آله د ماعز نه تپوس اوکړو چه آیا ستا متعلق چه ماته کوم خبر رارسیدلې دي؟ هغه صحیح دي؟ نو هغوی تپوس اوکړو چه تاسو ته خه خبر راغلې دي؟ رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل هغه دا چه تا د فلانی قبیلې د وینځې سره داسې کړې دي؟ هغوی په جواب کښ اووې چه او تاسو ته صحیح خبر رارسیدلې دي. دا روایت د روایت مشهوره خلاف دي چه په هغې کښ دا تیر شوی دی چه ماعز رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله مجلس ته حاضریدلو خپله د زنا اقرار کړې وو، علامه طیبی په شرح د مشکوة کښ د دې توجیه دا کړې ده چه ممکنه ده چه رسول الله صلی الله علیه و آله ته د ماعز د راتلو نه مخکښ دا واقعه رارسیدلې وی، بیا چه کله ماعز د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ حاضر شو نو رسول الله صلی الله علیه و آله ترې نه د دې واقعې په باره کښ تپوس اوکړو چه هغه انکار اوکړی د هغه څیز نه کوم چه هغه ته منسوب کولې شی چه د هغه نه حد ساقط شی خو هغه په ځانې د انکار اقرار اوکړو چه په هغې باندې رسول الله صلی الله علیه و آله اعراض او فرمائیلو خو هغه بار بار اقرار کولو، لهذا په دې روایت کښ اختصار او شو. والحديث أخرجه مسلم والترمذى والنسائى، قاله المنذرى.

[۴۲۶] (۳) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْتَرَفَ بِالزَّانَا مَرَّتَيْنِ فَطُرِدَهُ، ثُمَّ جَاءَ فَأَعْتَرَفَ بِالزَّانَا مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ: "شَهِدْتَ عَلَى نَفْسِكَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، أَذْهَبُوا بِهِ فَأَرْجُمُوهُ".

۱: انظر حديث رقم: (۴۲۲۲) (صحيح)

۲: صحيح مسلم بالحدود ۵ (۱۶۹۳)، سنن الترمذي بالحدود ۴ (۱۴۲۷)، (تحفة الأشراف: ۵۵۱۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۴۵/۱، ۳۱۴، ۳۲۸) (صحيح)

۳: تفرد به أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۵۵۲۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱۴/۱) (صحيح)

د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه ماعز بن مالک نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته راغې او دوه پيري نې ووثیل: مازني کړې ده نونبې صلی اللہ علیہ وسلم ده لره وشرلو څه وخت پس بیاراغي اودوه پيري نې دزني اعتراف وکړونبې صلی اللہ علیہ وسلم ورته اوفرمائیل په خپل ځان دي څلورپيري گواهی وکړله ، اوصحابه کراموته نې اوفرمائیل دي بوخی اورجم نې کړئ.

[۴۴۲۷] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، حَدَّثَنِي يَعْلَى، عَنْ عِكْرَمَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حَرْبٍ، وَعُقْبَةُ بْنُ مَكْرَمٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ يَعْلَى يَعْزِي ابْنَ حَكِيمٍ مُحَدِّثٌ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ: «لَعَلَّكَ قَبِلْتَ أَوْ عَمَزْتَ أَوْ نَظَرْتَ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: أَفِيكَتْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ أَمَرَ بِرَجْمِهِ، وَلَمْ يَذْكُرْ مُوسَى: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَهَذَا الْقُطْبُ وَهَبٌ.

د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه ماعز بن مالک ته ووثیل کيدي شي چه تاخکل کړې وی اویا بدي سکوندلي وي اویا به دي ورته کتلي وي هغه ووثیل نه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته اوفرمائیل ایا وطې کړي دي ده؟ هغه ووثیل هو راوی وائی چه په دي وخت کښې نبی صلی اللہ علیہ وسلم دده په رجم کولو باندې حکم وکړو. اودموسی په روایت کښې د ابن عباس ذکر نشته اوداد وهب د روایت الفاظ دي.

«عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ «لَعَلَّكَ قَبِلْتَ أَوْ عَمَزْتَ»»
يعني رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماعز بن مالک رضی اللہ عنہ ته اوفرمائیل د هغوی د اقرار بالزنا په وخت کيدي شي چه تا صرف تقبیل کړې وی اویا به دي د ځان نه لاندې کړې وی.

په بذل کښ د بعض شروح نه نقل کړې شوې دی، الغمز الکبس باليد وبالعين وبال حاجب، يعني د غمر معنی په لاس د رانیولو هم کيدي شي او په سترگو او وريځو باندې د اشارې په ذریعه هم چه هغې ته لاندې او پورته حرکت ورکړی خپل طرف ته د مائل کولو دپاره، «ويحتمل الحديث هذه المعاني كلها، قلت ويحتمل ان يكون معنى الغمز الکبس بالذكر بان لا يدخل حتى يتحقق الزنا» د دي نه پس حضرت فرمائی چه دا هم احتمال دي چه د ذکر په ذریعه مس کول مراد وی، او مطلب دا دي چه تا به صرف خپل ذکر هغې سره لگولي وی چه په هغې سره د زنا تحقق نه کيږي.

«او نظرت ای الی فرجها قال لا، قال أفیکتھا» نکت په وزن د بعت ناک ینیک نیکا دا لفظ په مقصود کښ بالکل صریح دي چه هغې ته په اردو کښ چودنا (او په پښتو کښ غول) وائی. «قال نعم قال فعند ذلك امر برجمه»

د اقرار بالزنا دپاره صریح الفاظ ضروری دی:

د دي حدیث نه معلومه شوه چه د حدود په ثبوت کښ صریح الفاظ پکار وی، اشارات او کنایات هلته نه چلیږي، د دي کتاب په مقدمه کښ د آداب طالب حدیث د لاندې تیر شوی دی چه زمونږ د حضرت شیخ رحمۃ اللہ علیہ عادت شریفه دا وو چه په کتاب الحدود کښ به

(۱) خ لا الحدود ۲۸ (۶۸۲۴)، (تحفة الأشراف: ۶۲۷۶، ۱۹۱۲۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۲۳۸، ۲۷۰) (صحيح)

چه کله په یو حدیث کښ څه فحش یا د کنخلو لفظ راغلو نو د هغې ترجمه به ئې صفا صفا کوله او فرمائیل به ئې چه د عربی کنخل دی چه کله ضروره او مصلحه رسول الله ﷺ هغه په خپله ژبه مبارکه باندې راوستلې شی نو زموږ څه حیثیت دې په کتاب الحدود کښ دا لفظ (افکتها) او په بخاری شریف ۳۷۸/۱ کښ د صلح حدیبیه والا حدیث کښ د صدیق اکبر ﷺ په کلام کښ دا لفظ راځی (امصص بظر اللات) نو د دې الفاظو به ئې په اردو کښ ترجمه صفا کوله. والحديث اخرجه ايضا مرسلًا، واخرجه البخاري والنسائي مسندًا، قاله المنذري

[۴۲۸] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الصَّامِتِ ابْنَ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: "جَاءَ الْأَسْلَمِيُّ إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَنَّهُ أَصَابَ امْرَأَةً حَرَامًا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ كُلَّ ذَلِكَ يُعْرِضُ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَقْبَلَ فِي الْخَامِسَةِ، فَقَالَ: أَيْنَ كُنْتُمْ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: حَتَّى غَابَ ذَلِكَ مِنْكَ فِي ذَلِكَ مِنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: كَمَا يَفْصِلُ الْبُرُودُ فِي الْمِكْحَلَةِ وَالرِّشَاءُ فِي الْبُئْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَهَلْ تَذَرِي مَا الزَّيْنَاءُ؟ قَالَ: نَعَمْ أَتَيْتُ مِنْهَا حَرَامًا مَا يَأْتِي الرَّجُلُ مِنْ امْرَأَتِهِ حَلَالًا، قَالَ: فَمَا تُرِيدُ بِهَذَا الْقَوْلِ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَنْ تُظَهِّرَنِي، فَأَمْرِي بِهِ فُرْجَمَ، فَسَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِهِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِبِصَاحِبِهِ: انْظُرْ إِلَى هَذَا الَّذِي سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمْ تَدْعُهُ نَفْسُهُ حَتَّى رُجِمَ رَجْمَ الْكَلْبِ، فَسَكَتَ عَنْهُمَا ثَمَّ سَاعَةً حَتَّى مَرَّ بِجِيفَةٍ حَمَارٍ شَابِلٍ بِرُجْلَيْهِ، فَقَالَ: أَيْنَ فُلَانٌ وَفُلَانٌ؟ فَقَالَا: نَحْنُ ذَايَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: انْزِلَا فَكُلَا مِنْ جِيفَةِ هَذَا الْحَمَارِ، فَقَالَا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَنْ يَأْكُلُ مِنْ هَذَا؟ قَالَ: فَمَا نِلْتُمَا مِنْ عَرِضٍ أَحْيَاكُمْ أَنْفَا أَشَدَّ مِنْ أَكْلِ مِنْهُ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ الْآنَ لَفِي أَنْهَارِ الْجَنَّةِ يَنْقَسُ فِيهَا".

د ابو هريره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه داسلم قبیلې والیوکس نبی ﷺ ته راغې او په خپل خان ئې څلور پیري گواهی وکړله او هرځل به ورنه نبی ﷺ اعراض کولو تردې چه پنځم ځل ته راوړسیدونبی ﷺ ورته اوفرمائیل ایا تاوړسره صحبت کړي دي ده وویل هو نبی ﷺ ورته اوفرمائیل ایا په داسې شان سره چه ستا اندام مخصوصه دهغې په شرمگاه کښې غائب شوي وو؟ معزووئیل هو بلکل همداسې ، نبی ﷺ ورته اوفرمائیل ایا داسې جماع دي کړي وه لکه سلاتي په نجرومه کښې یا پرې چه کوهي ته کوزولي شي؟ ده وویل هو همداسې مې کړي دي نبی ﷺ ورنه تپوس وکړوچه ایاتاته معلومه ده چه زني څه شي دي؟ معزو وویل بلکل ئې پیژنم او هغه داسې چه په حلاله طریقه یوسرې دخپلې ښځې سره څه کوي ماهم هغه کار په حرامه طریقه کړي دي نبی ﷺ ورته اوفرمائیل اوس ستامقصد څه دي؟ معاز جواب ورکړوچه اوس مې ته دگناه نه پاک کړي نونبی ﷺ حکم وکړو اودي سنگسار کړي شو، بیانی نبی ﷺ د معاز په ملگرو کښې ددوه کسانونه داخبره واوریډله کومه چه هغوی په خپل مینځ کښې یوبل ته کوله چه معازته وگورئ الله تعالی ورباندې پرده اچولي وه لیکن ده لره دده نفس پرې نخودوتردې چه په کاندو باندې وویشتلي شولکه څنگه شي سپی ویشتلي شي نبی ﷺ چه دا واوریډل نو خاموش شو اوبیا یوه شیبه پس چرته روان شو او په لاره کښې ئې یومرځر اولیدوچه دپرسیدو په وجه ئې خپه نیغه نیولي وه نبی ﷺ اوفرمائیل - هغه کس اوفلاني چرته دي؟ هغوی عرض وکړواي

دالله رسوله مونږ حاضر يونښي ﷺ ورته او فرمائيل كوزشي اوددې مږ خرغوبښه او خورئ هغوى وويل اي دالله رسوله ددې خرغوبښه به څوك و خوري نبي ﷺ ورته او فرمائيل تاسو چه لږ مخكښې دخپل مسلمان ورور غيبت كړي دي هغه ددې مرداري دخوړلونه ډيريد دي په هغه ذات مې دي قسم وي دچاپه قبضه كښې چه زما روح دي ماعز اوس دجنت په نهرونو كښې غوږې وهي.

قوله: ﴿ كَمَا يَغِيبُ الْمَرْوُودُ فِي الْمُكْحَلَةِ وَالرِّشَاءِ فِي الْبُيْرِ ﴾ لكه سلاتى چه په سرمه دانئ كښ تلو سره غائبه شى او رسئ په كوهى كښ.

﴿ فَسَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِهِ الْخ ﴾

د غيبت حرمت او بدى :

يعني رسول الله ﷺ د دوه كسانو خپل مينځ كښ خبرې واوريدي يو بل ته وويل چه اوگوره كنه دې سړى ته الله پاك د هغه عيب پټ كړې وو يعنى د دې گناه چاته هم خبر نه وو بيا هغه څه كم عقلتوب او كړو چه داسې كار ئې او كړو يعنى د رسول الله ﷺ مخكښ ئې اقرار او كړو، تر دې چه د سپى په مرگ باندې مړ شو، رسول الله ﷺ په دې اوريدلو باندې خاموش شو بيا لږ لرې لاړو نو په يو مردار خر باندې تير شو چه د هغه يو خپه هم راوتلې پرته وه، نو رسول الله ﷺ هلته اودريده او د دوه سړو نوم اخستلو سره ئې تپوس او كړو چه فلانى فلانى چرته دى؟ هغوى عرض او كړو جى مونږ حاضر يو، رسول الله ﷺ او فرمائيل د خپلې سورلئ نه راكوز شئ او د دې مردار خر غوبښه او خورئ (انزلا ئې په دې وجه او فرمائيل چه يا خو هغوى سواره وو يا دا چه هغه خر به چرته په كنده وغيره كښ پروت وو) په دې باندې هغوى دواړو عرض او كړو يا نبي الله ﷺ د دې مردار نه څوك خوراك كولې شى؟ په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائيل ﴿ فَمَا نَلْتُمَا مِنْ عَرَضٍ أُخِيكُمَا إِنَّمَا أَشَدُّ مِنْ أَكْلِ مَنَةٍ ﴾ په لما كښ لام د تاكيد دپاره دې او ما موصوله ده چه بيشكه هغه خيز كوم چه تا خراب كړې دې د خپل رور د عزت نه هغه د دې مردار د خوراك نه زيات سخت دى، ﴿ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ الْآنَ لَفِي أَنْهَارِ الْجَنَّةِ يَنْقَمِسُ فِيهَا ﴾ قسم په هغه ذات چه د هغه په لاس كښ زما سده چه دا مرجوم دې وخت كښ د جنت په نهرونو كښ غوږې وهي.

والحديث اخرجه النسائي، وقاله فيه، انكحتها (اي مكان انكحتها) قاله المنذرى.

[۴۲۹] (١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ ابْنِ عَمْرِو أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِأَخْوَاهُ، زَادَ: وَاخْتَلَفُوا عَلَيَّ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: رُبُّهُ إِلَى شَجَرَةٍ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: وَقَفَ.

په دې سره هم د ابوهريره رضی الله عنه نه داسې حديث نقل دې په دې كښې دومره اضافه ده چه په خلقو كښې اختلاف دې د بعضي خلقو وينا ده چه هغه يوې ونې پورې تړلې شوې وو، او د بعضو وينا ده چه هغه (په ميدان كښې) اودرولې شوې وو.

(۱): تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۵۹۹) (ضعيف)

[٤٤٣٠] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْكَلَانِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَاعْتَرَفَ بِالزَّنا فَاغْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ اعْتَرَفَ فَاغْرَضَ عَنْهُ، حَتَّى شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّكَ جُنُونٌ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَحْصَيْتَ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَمَرِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَجَمَ فِي الْمِصْلَى، فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحِجَارَةُ قَرَفَ أَذْرَكَ فَرَجَمَ حَتَّى مَاتَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرًا، وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ".

د جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه داسلم قبیلې والا یوکس د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر شو او عرض ئې وکړو چه ما زني کړې ده نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورنه مخ واپړولو ده بیا د زني اعتراف وکړو نو بیا ورنه نبی صلی اللہ علیہ وسلم مخ واپړولو تر دې چه دخپل خان خلاف ئې خلور خله گواهی وکړله نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل ایا لیونې خونه ئې؟ هغه ووئیل نه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل ایا واده دي کړي دي؟ هغه ووئیل هونو نبی صلی اللہ علیہ وسلم په ده باندې حکم وکړو اورجم کړي شو په عیدگاه کښې هرکله چه په ده باندې کانړي ور او غورخیدل نو وختخیدو بیا و نیولي شو اورجم کړي شو تر دې چه مرشو نبی صلی اللہ علیہ وسلم دده کامیابی بیان کړه او په ده باندې ئې جنازه ونکړله.

قوله: ﴿ فرجم فی المصلی ﴾ د مصلی نه مراد مصلی الجنائز والعيد ده یعنی د هغې خوا کښ کومه چه د بقیع الغرقد طرف ته ده، پس د مسلم په روایت کښ دی ﴿ فانطلقنا به الى بقیع الغرقد ﴾ او قاضی عیاض دا گنړلې ده چه د راوی مراد دا دې چه رجم خاص په مصلی کښ واقع شوې دې او بیا په دې باندې تفریع کولو سره هغوی او فرمائیل چه د دې نه معلومه شوه چه مصلی د مسجد په حکم کښ نه ده گینې رجم به په دې کښ نه شو کولې د تلویث د ویرې نه، په خلاف د هغې کوم چه دارمی د بعض علماء کرامو نه نقل کړی دی چه مصلی د مسجد په حکم کښ وی، حافظ فرمائی چه د قاضی عیاض دا استنباط صحیح نه دې لان الرجم وقع عنده لا فيه ﴿ ولم يصل عليه ﴾ په تیرو شوی روایات کښ په دې باندې کلام تیر شوې دې. والحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي، قاله المنذري

[٤٤٣١] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زُرَيْعٍ، وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا وَهَذَا لَفْظُهُ، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: لَمَّا "أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجْمِ مَا عَزَبَ مِنْ مَالِكٍ، خَرَجْنَا بِهِ إِلَى الْبَقِيعِ، فَوَاللَّهِ مَا أَوْثَقْنَاهُ وَلَا حَقَرْنَا لَهُ وَلَكِنَّهُ قَامَ لَنَا، قَالَ أَبُو كَامِلٍ: قَالَ فَرَمَيْنَاهُ بِالْعِظَامِ وَالْمَدْبَرِ وَالْخَرْفِ فَاشْتَدَّ وَاشْتَدَّ دَنَا خَلْفَهُ، حَتَّى أَتَى عَرْضَ الْحَرَّةِ فَانْتَصَبَ لَنَا فَرَمَيْنَاهُ بِجَلَامِيدِ الْحَرَّةِ حَتَّى سَكَتَ، قَالَ: فَمَا اسْتَقْرَلَهُ وَلَا سَبَّهُ".

د ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی هرکله چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم و ما عز بن مالک درجم

(١): خ: الطلاق ١١ (٥٢٧٠)، الحدود ٢١ (٦٨١٤)، ٢٥ (٦٨٢٠)، صحيح مسلم للحدود ٥ (١٦٩١)، سنن الترمذي للحدود ٥ (١٤٢٩)، ن: للجنائز ٦٣ (١٩٥٨)، (تحفة الأشراف: ٣١٤٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٢٣)، دي للحدود ١٢ (٢٣٦١) (صحيح) إلا أن (خ) قال: وصلي عليه وهي شاذة
(٢): صحيح مسلم للحدود ٥ (١٦٩٤)، (تحفة الأشراف: ٤٣١٣)، وقد أخرجه: سنن الدارمي للحدود ١٤ (٢٣٦٥) (صحيح)

حکم وکړونو مونږ بقیع مقام ته بوتلو په الله قسم مونږ ترلي هم نه وواونه مودده دپاره دوغل کنستلي وو بلکه دي په خپله مونږ ته راپاڅیدو راوی وائی ابوسعید خدری ووثیل مونږ په هدوکو او لوتو (چمانو) او کانرو باندې وویشتلو نو او تختیدو، مونږ هم ورپسې منډې کړې، تردې چه هغه حره کانریجنې زمکې ته راغې، نو اودریدو، مونږ هغه د حره مقام په غټو غټو کانرو اوویشتلو، تردې چه یخ شو (غلي شو) نو نه هغوی دهغه د مغفرت دپاره دعا اوکړه، او نه ئې ورته بد اووئیل.

قوله: ﴿فَوَاللَّهِ مَا أَوْثَقْنَاهُ وَلَا خَفَرْنَا لَهُ وَلَكِنَّهُ قَامَ لَنَا. - قَالَ أَبُو كَامِلٍ قَالَ - فَرَمَيْنَاهُ بِالْعِظَامِ وَالْمَذَرِ وَالْخَرْفِ الْخ﴾

يعني ماعز بن مالک رضي الله عنه د رجم په وخت نه اوترلې شو او نه د هغه دپاره کنده اوکنستلې شوه بلکه هغه زمونږ مخې ته ولاړ وو پس کله چه مونږ د هغه رجم شروع کړو په عظام او مدر وغيره سره نو هغه منډه کړې نو مونږ هم په هغه پسې منډه کړې، تردې چه هغه د حره په يو طرف کښ زمونږ مخې ته اودریدلو مونږ په مقام حره کښ کانری اوچتولو سره د هغوی په هغې باندې رجم اوکړو.

والحديث اخرجه مسلم والنسائي بمعناه، قاله المنذري.

قوله: ﴿قَالَ - فَمَا اسْتَغْفَرَ لَهُ وَلَا سَبُّهُ﴾ يعني رسول الله ﷺ د رجم د پوره کیدو نه پس د هغوی په باره کښ سکوت اوفرمائیلو نه ئې دعاء اوفرمائیله او نه بددعاء، او د دي نه په روستو روایت کښ دی چه بعض خلقو په هغه باندې لعن طعن شروع کړو نو رسول الله ﷺ هغوی ددې نه منع کړل بیا هغوی د هغه دپاره استغفار شروع کړو نو رسول الله ﷺ د هغې نه هم منع کړل، ﴿هُوَ رَجُلٌ أَصَابَ ذَنْبًا حَسِيئَهُ اللَّهُ﴾

[۴۴۳۲] (حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ أَبِي نُفَرَةَ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَلَيْسَ بِتَمَامِهِ، قَالَ: ذَهَبُوا يَسُبُّوهُ فَتَهَا هُمْ، قَالَ: ذَهَبُوا يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ فَتَهَا هُمْ، قَالَ: هُوَ رَجُلٌ أَصَابَ ذَنْبًا حَسِيئَهُ اللَّهُ.

د ابو نضره نه روایت دي چه يو سرې نبي کریم ﷺ ته راغې، ورپسې ئې همدغسې روایت کړې دي، او پوره نه دي، په هغې کښې دی چه خلقو هغه ته بدې ردې اووئيلي، نو نبي کریم ﷺ هغوی منع کړل، بیا خلقو دهغه د مغفرت دعاگانې کولې، نو نبي کریم ﷺ هغوی منع کړل او وې فرمائیل: دا يو سرې وو چه گناه ئې اوکړه، اوس به الله ورسره پوهه شی. (که غواړی معاف به ئې کړی گنی سزا به ورکړی تاسو پکښې ولي دخل کوئ).

توضیح الحديث

د رسول الله ﷺ د استغفار نه کولو مصلحت ښکاره دي چه د خلقو دپاره عبرت شی او د خلقو په زړونو کښ د دي جرم بدې او سپیره والې پیدا شی.
وراندې په روایت کښ دی: ﴿أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اسْتَنَكَهَ مَاعِزًا﴾

(۱): تفرد به أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۳۳۱) (ضعيف)

[۴۴۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلَى بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ غِيلَانَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ ابْنِ بَرِيدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَنْكَهَ مَاعِزًا".

بریده رضی اللہ عنہ روایت کوی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ماعز خوله بوئی کړله (په دې خیال چه چرته شراب خو ئې نه دی څکلی).

توضیح الحديث

چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ماعز د اقرار په وخت د هغه خوله بوئی کړه چه معلومه شی چه هغه په نشه کښ خونه دي، ځکه چه د سکران اقرار معتبر نه دي.

والحديث اخرجه مسلم بطوله، قاله المنذرى

[۴۴۴] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا بُشَيْرُ بْنُ الْمُهَاجِرِ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرِيدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنَّا أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْدُثُ: "أَنَّ الْغَامِدِيَّةَ، وَمَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ لَوْ رَجَعَا بَعْدَ اغْتِرَافِهِمَا، أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ يَرْجِعَا بَعْدَ اغْتِرَافِهِمَا لَمْ يَطْلُبْهُمَا، وَإِنَّمَا رَجَمَهُمَا عِنْدَ الرَّابِعَةِ".

بریده رضی اللہ عنہ وائی چه مونږ به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د صحابو ذکر کولو چه غامديه او ماعز بن مالک که د اقرار نه گرځیدلی وو، یا ئې د اقرار نه پس بیا اقرار نه وې کړې، ن نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به هغوی دواړو ته سزا نه وې ورکړې، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغوی دواړه هغه وخت رجم کړل (سنگسار ئې کړل) چه کله ئې دوه څلور ځله اقرار او کړو. (او دهغوی په اقرار کښې هېڅ قسم څه شک باقی نه وو پاتې شوې).

د الفاظ حديث شرح :

قوله: «كُنَّا أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ نَحْدُثُ أَنَّ الْغَامِدِيَّةَ وَمَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ لَوْ رَجَعَا بَعْدَ اغْتِرَافِهِمَا أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ يَرْجِعَا بَعْدَ اغْتِرَافِهِمَا لَمْ يَطْلُبْهُمَا وَإِنَّمَا رَجَمَهُمَا عِنْدَ الرَّابِعَةِ»

دا لفظ د راوی په شک سره دي چه استاد «لو رجعها» وئيلې وو یا «لو لم يرجعها» خو جزاء د دواړو يو ده «لم يطلبهما» لهذا دا جمله تشریح او توجیه ته محتاج ده، که «لو رجعها» وی نو بیا خو مطلب دا دي چه که دي دواړو د زنا د اقرار کولو نه پس د دي نه مطلقا رجوع کړې وې نو بیا به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دوی نه طلب کولې بلکه پریخودلی به ئې وې لکه چه د جمهور علماء کرامو مسلک دي خلافا لابن ابی لیلی وایی ثور، او که دا «لو لم يرجعها» دي نو په دي صورت کښ به ئې مطلب دا وی چه که د یو یا دوه کرته اقرار کولو نه پس د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مجلس نه تلې وې او د دي نه پس واپس نه وې راغلی په دریم او څلورم ځل د اقرار کولو دپاره نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به هغوی د تکمیل اقرار دپاره نه طلب کولې ځکه چه اقرار کوم چه معتبر دي هغه څلور کرته اقرار دي او گویا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به په «ادرؤا الحدود ما استطعتم» باندي عمل فرمائیلو. والحديث اخرجه النسائي نحوه، قاله المنذرى.

۱: صحيح مسلم للحدود ۵ (۱۶۹۵)، (تحفة الأشراف: ۱۹۳۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴۷/۵، ۳۴۸)، سنن

اللازمي للحدود ۱۴ (۲۳۶۶) (صحيح)

۲: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۹۴۸) (ضعيف)

[۴۳۵] حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ صَبِيحٍ، قَالَ عَبْدَةُ: أَخْبَرَنَا حَرْمِيُّ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلَاءَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْجَلَّاحِ حَدَّثَهُ، أَنَّ الْجَلَّاحَ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ، "أَنَّهُ كَانَ قَاعِدًا يَعْمَلُ فِي السُّوقِ فَمَرَّتْ امْرَأَةٌ تَحْمِلُ صَبِيًّا فَتَارَ النَّاسَ مَعَهَا وَتُرِثُ فِيمَنْ تَارَ، فَأَنْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ يَقُولُ: مَنْ أَبُو هَذَا مَعَكَ؟ فَسَكَتْتُ، فَقَالَ شَابٌ حَدَّثَنَا: أَنَا أَبُو هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَقْبَلَ عَلَيَّهَا، فَقَالَ: مَنْ أَبُو هَذَا مَعَكَ؟ قَالَ الْغَيُّ: أَنَا أَبُو هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَعْضِ مَنْ حَوْلَهُ يَسْأَلُهُمْ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَا عَلِمْنَا إِلَّا خَيْرًا، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَحْصَيْتُ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَهُ بِرُجْمٍ، قَالَ: فُخِّرْنَا بِهِ فَخَرْنَا لَهُ حَتَّى أَمَكْنَا ثُمَّ رَمَيْنَاهُ بِالْحِجَارَةِ حَتَّى هَذَا، فَجَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ عَنِ الْمَرْجُومِ فَأَنْطَلَقْنَا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْنَا: هَذَا جَاءَ يَسْأَلُ عَنِ الْخَبِيثِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هُوَ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ، فَإِذَا هُوَ أَبُو هَذَا فَأَعْنَاهُ عَلَى غَسْلِهِ وَتَكْفِينِهِ وَدَفْنِهِ، وَمَا أَدْرِي؟ قَالَ: وَالصَّلَاةُ عَلَيْهِ أَمْرًا؟"، وَهَذَا حَدِيثٌ عَبْدَةُ وَهُوَ أَثَرٌ.

دخالد بن لجلاج بيان دې چه ددوی پلار لجلاج دوی ته اووئیل چه هغه بازار کښي ناست وو کار ئي کولو چه په دې کښي یوه ښځه تیره شوه چه یو ماشوم ئي په غیږ کړې وو، نو خل دهغي په لیدلو اودریدل، په هغه ولاړو خلقو کښي زه هم ووم، او زه نبی کریم ﷺ ته اورسیدم. هغوی ﷺ دهغي نه تپوس کولو چه: ددې ماشوم پلار څوک دې؟ هغه ښځه چپ وه، یو ځوان چه دهغه په خوا کښي ولاړ وو هغه اووئیل: ای دالله رسوله ﷺ! زه دده پلار یم، نبی کریم ﷺ بیا دهغه ښځې طرف ته متوجه شو او تپوس ئي ترې اوکړو چه: ددې ماشوم پلار څوک دې؟ نو هغه ځوان بیا اووئیل: ای دالله رسوله ﷺ! زه دده پلار یم، په دې اوریدو سره نبی کریم ﷺ د خپل گیر چاپیره ناستو خلقو کښي چا طرف ته اوکتل دهغه نه ئي ددې ځوان باره کښي معلومات کول، نو خلقو اووئیل: مونږ خو دا نیک گنږو، بیا نبی کریم ﷺ دهغه نه تپوس اوکړو: آیا تا واده کړې دې؟ هغه اووئیل: آو جی، نو نبی کریم ﷺ دهغه د رجم کولو حکم اوفرمائیلو. نو هغه رجم کړې شو، په هغي کښي دی چه مونږ دې بوتلو او په یوه کنده کښي مو ښخ کړو، بیا مو په کانږو اوویشتلو، تردې چه هغه سوړ شو، په دې کښي یو سړې راغي، او ددې رجم کړې شوی سړی باره کښي ئي تپوس اوکړو، نو هغه مونږ نبی کریم ﷺ ته ور وستلو، او مونږ اووئیل: دا ددغه خبیث باره کښي تپوس کوی، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: هغه د الله په نزد د مشکو د بوئی نه هم زیات پاک دې. بیا پته اولگیده چه دا دهغه پلار وو، مونږ دهغه په غسل او کفن دفن کښي دهغه مدد اوکړو. ابوداود وائی: ماته معلومه نه ده چه هغوی په هغه باندې په مونځ کولو کښي هم (د مدد) اووئیل اوکه نه؟ دا د عبده روایت دې، او زیات کامل دې.

مضمون الحديث :

قوله: «أَنَّ الْجَلَّاحَ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ كَانَ قَاعِدًا يَعْمَلُ فِي السُّوقِ فَمَرَّتْ امْرَأَةٌ تَحْمِلُ صَبِيًّا فَتَارَ النَّاسَ مَعَهَا وَتُرِثُ فِيمَنْ تَارَ فَأَنْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم الخ»
خالد بن اللجلاج وائی چه ماته زما پلار خبر راکړو چه هغوی په بازار کښ ناست وو څه کار

(۱) تفرد به ابوداود، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۷۹۷) (حسن الإسناد)

نې کولو، یو زنانه چه د هغې په غیږ کېښ ماشوم وو تیره شوه، خلق هغې سره روان شوز ه هم په هغوی پسې شاته د تلونکو نه اوم تردې چه مونږ رسول الله ﷺ ته اورسیدو، هلته مې اولیدل چه رسول الله ﷺ د هغه زنانه نه تپوس فرمائیلو چه تاسره چه دا کوم ماشوم دې د ده پلار څوک دې؟ هغه خاموشه وه د هغې خوا کېښ یو ځوان ناست وو هغه اووې یا رسول الله ﷺ زه یم د دې ماشوم پلار، د دې نه پس بیا رسول الله ﷺ هغه زنانه ته متوجه کیدو سره تپوس اوکړو چه د دې ماشوم پلار څوک دې بیا هم هغه ځوان اووې یا رسول الله ﷺ د دې ماشوم پلار زه یم، په دې باندې رسول الله ﷺ د خواوشا ولاړو خلقو نه د هغه ځوان په باره کېښ تپوس اوکړو یعنی دا چه هغه صحیح العقل دې لیونې خو نه دې؟ خلقو عرض اوکړو چه زمونږ په نزد دې روغ دې، د دې نه پس رسول الله ﷺ د دې ځوان نه تپوس اوکړو چه ته محصن نې؟ هغه د محصن کیدو اقرار اوکړو، رسول الله ﷺ د هغه د رجم کولو حکم او فرمائیلو. راوی وائی چه مونږ دا ځوان بوتلو او د هغه دپاره مو کنده اوکنستله تردې چه مونږ د هغه په رجم باندې قابو بیا موندلو، پس مونږ د هغه رجم اوکړو تردې چه هغه یخ شو، لږ ساعت پس یو سړې د دې مرجوم په باره کېښ تپوس کولو سره راغلو مونږ هغه رسول الله ﷺ ته بوتلو او مونږ عرض اوکړو چه دا سړې د دې خبیث په باره کېښ تپوس کوی، په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل:

قوله: ﴿لَهُوَ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ﴾ چه قسم په الله هغه د الله پاک په نزد د مشکو د خوشبویی نه هم زیات پاک دې، ﴿فاذا هو ابوه﴾ یعنی معلومه شوه چه هغه سړې د دې مرجوم پلار دې پس مونږ دهغه امداد اوکړو دهغه مرجوم په غسل اودهغه په تکفین دفن باندې، د مانځه په باره کېښ د راوی شک دې چه په روایت کېښ د هغې ذکر شته یا نه.

په دې حدیث کېښ د سړې د رجم دپاره د حفر ذکر دې، په حاشیه د بذل کېښ دی: فيه الحفر للرجل.... وقال الموفق ۱۲۲/۸ لا يحفر للرجل اجماعا اه د دې جواب دا کیدې شی والله تعالی اعلم، چه بعض صحابه کرامو ﷺ به په خپل اجتهاد سره داسې کړې وی.

والحدیث اخرجه النسائي، قاله المنذرى

[۴۳۶] حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ، رَوَيْنَاهُ عَنْ عَاصِمِ بْنِ الْأَنْطَاكِيِّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ جَمِيعًا، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، وَقَالَ هِشَامُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الشَّعْبِيُّ، عَنْ مُسْلِمَةَ بِنْتِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَعْضِ هَذَا الْحَدِيثِ.

دمسلمه بن عبد الله الجهني رحمه الله نه روایت دې فرمائی چه خالد بن الحلاج دخپل پلار نه په دې سند سره د تیر شوي حدیث بعضی حصه بیان کړیده.

[۴۳۷] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا طَلْقُ بْنُ عَنَاصٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَاقْرَأَ عِنْدَهُ أَنَّهُ زَنَى بِامْرَأَةٍ سَمَاهَا لَهُ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَرْأَةِ، فَسَأَلَهَا عَنْ ذَلِكَ، فَأَنْكَرَتْ أَنْ تُكُونَ زَنَتْ، فَجُلِدَتْ الْحَدَّ وَتَرَكَهَا."

۱: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۷۱) (حسن الإسناد)

۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۷۰۵)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳۳۹/۵، ۳۴۰)، ويأتي برقم (۴۱۶۶) (صحیح)

د سهل بن سعد رضی الله عنه نه روایت دې چې یو سړی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته راغی اقرار ئې اوکړو چې ده د یوې ښځې سره زنا کړې ده، چې دهغې نوم ئې واخستلو، نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه ښځه راوغوښتله او دهغې نه ئې دده باره کښې تپوس اوکړو، نو هغې ددې خبرې نه انکار اوکړو چې ده زنا کړې ده، نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دغه سړی باندې حد نافذ کړو، او ښځه ئې پرېخوډه.

[۴۴۳۸] (حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ الْمَعْنَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: "أَنَّ رَجُلًا زَنَى بِامْرَأَةٍ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجُلِدَ الْحَدَّ، ثُمَّ أَخْبَرَأَنَّهُ مُخَصَّنَ فَأَمَرَ بِهِ فَرَجِمَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، مَوْفُوقًا عَلَى جَابِرٍ، وَرَوَاهُ أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، بِمَعْنَى ابْنِ وَهْبٍ، لَمْ يَذْكُرِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ رَجُلًا زَنَى فَلَمْ يَعْلَمْ بِأَخْصَانِهِ فَجُلِدَ ثُمَّ عُلِمَ بِأَخْصَانِهِ فَرَجِمَ.

د جابر رضی الله عنه نه روایت دې چې یو سړی د یوې ښځې سره زنا اوکړه نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم دهغه متعلق حکم ورکړو نو هغه ته په حد کښې کورې اولگولې شوې، بیا ورته اوونیلې شو چې دا خو واده کړې وو، نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم حکم ورکړو چې دا رجم کړې شی، نو هغه رجم کړې شو، ابوداؤد وائی: دا حدیث محمد بن بکر برسانی د ابن جریج نه په جابر باندې موقوفه روایت کړې دې، ابو عاصم د ابن جریج نه داسې روایت کړې دې څنگه چې ابن وهب روایت کړې دې، په هغې کښې دوی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم ذکر نه دې کړې، په هغې کښې دې چې یو سړی زنا اوکړه دهغه د واده علم نه وو، نو هغه ته کورې اولگولې شوې، بیا پته اولگیده چې هغه واده کړې دې، نورجم کړې شو.

قوله: ﴿عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا زَنَى بِامْرَأَةٍ فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَجُلِدَ الْحَدَّ ثُمَّ أَخْبَرَ أَنَّهُ مُخَصَّنٌ فَأَمَرَ بِهِ فَرَجِمَ﴾

ملا علی قاری رحمته الله فرمائی چې د دې نه معلومه شوه چې جلد د رجم قائم مقام نه شی کیدې، خو د دې عکس کیدې شی، ځکه چې په کوم صورت کښ جلد ماته کفاره کیدې شی نورجم به په طریق اولی وی سره د زیادت نه.

[۴۴۳۹] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَبُو يَحْيَى الْبُرْزُ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: "أَنَّ رَجُلًا زَنَى بِامْرَأَةٍ فَلَمْ يَعْلَمْ بِأَخْصَانِهِ فَجُلِدَ ثُمَّ عُلِمَ بِأَخْصَانِهِ فَرَجِمَ".

د جابر رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې یو کس دیوې زنانه سره زنا وکړه او دده محسن کیدل معلوم نشونوپه درووهي شوبیا چې کله دده محسن کیدل معلوم شو نورجم کړې شو.

په حدیث باندې یو اشکال او دهغې جواب:

په بذل کښې په دې حدیث باندې اشکال کړې دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه زانی ته کورې ورکړې دهغه د محسن کیدو د وجې نه، بیا چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر ورکړې شو چې هغه محسن دې نو رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه رجم کړو، چې دهغې تقاضا دا ده چې د جلد خطاء وقوع اوشوه حال دا چې د امت په دې باندې اتفاق دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خطاء د صدور نه پس په

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۸۳۲) (ضعیف)

۲: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۸۳۲) (ضعیف)

هغې باندې قائم او برقرار نه شی پاتې کیدې. (لا یقر علی الخطاء) او دا اشکال علی مذهب الجمهور دې، او د کومو علماء کرامو په نزد چه جمع بین الجلد والرجم جائز ده د هغوی د مسلک په لحاظ هیڅ اشکال نشته،

حضرت د دې اشکال هیڅ جواب نه دې لیکلې، د بذل په عبارت «وهذا اقرار علی الخطاء» باندې مولانا اسعد الله صاحب رحمته لیکلی دی: فيه نظر لانه علیہ الصلوة والسلام علم خطاه باخبار الناس اه یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله په خطاء باندې کله قائم پاتې شو هغوی د خپلې خطاء نه خبر شوې وو د خلقو په خبرولو باندې، احقر وائی چه د مولانا اسعد الله صاحب رحمته خبره په خپل ځانې صحیح ده خو د صاحب البذل مراد خو د خطاء نه تحقق الجلد مع الرجم دې وهو خطاء علی مسلک الجمهور، خو دې ته به اقرار علی الخطاء نه شی وئیلې کیدې اقرار علی الخطاء به هله وې چه رسول الله صلی الله علیه و آله ته د هغه د محسن کیدو خبر نه وې او د هغه زانی رجم نه وې شوې فتامل.

بَابُ فِي الْمَرْأَةِ الَّتِي أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجْمِهَا مِنْ جُهَيْنَةَ

باب د هغه جهینه بنی بنی بیان چه نبی علیه السلام دهغې د رجم کولو حکم کړې وو

په کتب حدیث کښ د زنا متعلق دوه قصې زیاتې مشهورې دی یو د ماعز بن مالک اسلمی رضی الله عنه، او دویمه دا واقعه چه په هغې باندې مصنف رحمته مستقل ترجمه قائم کړې ده یعنی د امرأه جهینه، په احادیثو کښ د دې زنانه صفت غامدیه رضی الله عنها هم راځی او بارقیه هم، پس وړاندې په کتاب کښ راځی «قال النسائي وغامد وبارق واحد» په حاشیه د ابن الجوزی کښ د تلخیص صفحه ۳۶۲ نه نقل کړی دی اسمها سبعة قيل ابیه بنت فرج.

«عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ - أَتَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ إِنَّهَا زَنْتٌ وَهِيَ حُبْلَى الْخ»

[۴۴۰] (۱) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، أَنَّ هِشَامًا الدَّسْتَوَائِيَّ، وَأَبَانَ ابْنَ يَزِيدَ، حَدَّثَاهُمَا الْمَعْنَى، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ: أَنَّ امْرَأَةً، قَالَتْ فِي حَدِيثِ أَبَانَ: مِنْ جُهَيْنَةَ، أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: "إِنَّهَا زَنْتٌ وَهِيَ حُبْلَى، فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِيَّاهَا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَحْسِنِ إِلَيْهَا فَإِذَا وَضَعَتْ فَجْءُهَا، فَلَمَّا أَنْ وَضَعَتْ جَاءَ بِهَا، فَأَمَرَ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَكَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَرَجَمَتْ، ثُمَّ أَمَرَهُمْ فَصَلُّوا عَلَيْهَا، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّي عَلَيْهَا وَقَدْ زَنْتَ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُتِمَتْ بَيْنَ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ، وَهَلْ وَجَدْتَ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَادَتْ بِنَفْسِهَا"، لَمْ يَقُلْ: عَنْ أَبَانَ، فَشَكَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا.

د عمران بن حصین رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه د جهینه قبیلې یوه ښځه نبی صلی الله علیه و آله ته راغله او هغې وویل چه ما زنا کړې ده او هغه حامله وه نو نبی صلی الله علیه و آله دهغې یو وارث را اوغوښتو او

۱: صحیح مسلم للحدود ۵ (۱۶۹۶)، سنن الترمذی للحدود ۹ (۱۴۳۵)، سنن النسائی للجنائز ۶۴ (۱۹۵۹)، سنن ابن ماجه للحدود ۹ (۲۵۵۵)، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۷۹، ۱۰۸۸۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/ ۴۲۰، ۴۳۵، ۴۳۷، ۴۴۰)، دې للحدود ۱۸ (۲۳۷۰) (صحیح)

ورته ئې او فرمائیل ددې سره ښه سلوک کوه او کله چه ددې ولادت وشي نوماته ئې راوله ، هرکله چه دهغې ولادت وشو نونبی ﷺ ته ئې راوستله نونبی ﷺ دهغې متعلق حکم وکړونوهغې په خپل ځان پورې خپلې جامې راتولي کړي او بیا ئې دهغې درجم کولو حکم وکړو او رجم کړي شوه اوبیاني صحابه کراموته حکم وکړو نوهغوی ورباندې جنازه وکړله عمر رضی الله عنہ وویل ای دالله رسوله ته خو په دې باندې جنازه کوي اوحال دادي چه دي خوزنا کړې ده نبي ﷺ او فرمائیل په هغه ذات مې دي قسم وي دچا په قبضه کښې چه زما روح دې چه دي زنانه داسې توبه کړې ده که چرې دا توبه دمدینې په اويا کسانو باندې تقسیم کړي شي نو ددوی دپاره به کافي وي، نوایا ددې نه هم بله ښه خبره کیدی شي چه دي خپل ځان قربان کړو (یعنی په خپله درجم دپاره دربارنبوي ته حاضره شوه) راوی دابان نوم نه دی اخستلې اوبیا په دې زنانه پورې ددې جامې ور وتړلي شوي.

مضمون الحديث :

یعنی دې امرأة جهینه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راتلو سره د خپلې زنا او بیا د هغې نه د حمل اقرار او کړو، رسول الله ﷺ د هغې ولی راطلب کړو او وې فرمائیل چه دې سره ښه سلوک کوه او کله چه ددې وضع د حمل اوشی نو بیا دا راوله، پس هغه د وضع حمل نه پس هغه راوستله، رسول الله ﷺ درجم نه مخکښ هدایت او فرمائیلو چه ددې د بدن جامې دې دهغې نه په ښه طریقه تاؤ کړې شی او بیا ئې رجم کړه، بیا رسول الله ﷺ خلقو ته او فرمائیل چه په دې دې مونځ او کړې شی. پس خلقو په هغې باندې مونځ او کړو، سیدنا عمر رضی الله عنہ او فرمائیل یا رسول الله ﷺ آیا مونږ په دې باندې مونځ او کړو حال دا چه دې زنا کړې ده؟ نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چه قسم دې په هغه ذات باندې چه د چا په قبضه کښ زما روح دې دې زنانه داسې توبه کړې ده چه هغه د مدینې په اويا کسانو باندې (چا چه د کبائرو ارتکاب کړې وی) تقسیم کړې شی نو د ټولو دپاره به کافي شی، او آیا د دې نه به غوره او افضل خبره نوره څه وی چه دې په خپل اختیار باندې خپل ځان اوبخلو.

[۴۴۱] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، قَالَ: فَشُكِّتَ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا يَعْنِي فَشُدَّتْ.

ولید وائی چه اوزاعی وئیلی دی چه د شکت نه مراد شدت دي یعنی ددې جامې ورپورې وروتړلي شوي.

مصنف رحمه الله دې واقعي لره په ډیرو طرقو او مختلفو الفاظو سره چرته بتمامها او چرته په اختصار سره ذکر فرمائیلې ده، دا رومبې روایت چه د هغې راوی عمران بن حصین رضی الله عنہ دې دا خو مجمل وو، د دې نه په روستو روایت کښ تفصیل دې چه د هغې راوی بریده بن الحصبیب رضی الله عنہ دې، پس د هغې مضمون دا دې چه :

(١) : انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠٨١) (صحيح)

[۴۴۴۲] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ الْمُهَاجِرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرِيدَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ أَمْرَأَةً يَغْنِي مِنْ غَامِدٍ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: "إِنِّي قَدْ فَجَرْتُ، فَقَالَ: ارْجِعِي فَرَجَعْتُ، فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ أَتَتْهُ، فَقَالَتْ: لَعَلَّكَ أَنْ تَرُدَّنِي كَمَا رَدَدْتَ مَا عَزَبَ بَيْنَ مَالِكٍ وَبِاللَّهِ إِنِّي لَحَبْلِي، فَقَالَ لَهَا: ارْجِعِي فَرَجَعْتُ، فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ أَتَتْهُ، فَقَالَ لَهَا: ارْجِعِي حَتَّى تَلِدِي فَرَجَعْتُ، فَلَمَّا وَلَدَتْ أَتَتْهُ بِالصَّبِيِّ، فَقَالَتْ: هَذَا قَدْ وَلَدْتُهُ، فَقَالَ لَهَا: ارْجِعِي فَأَرْضِعِيهِ حَتَّى تَقْطِيعَهُ فَجَاءَتْ بِهِ وَقَدْ قَطَعْتَهُ وَفِي يَدِهِ شَيْءٌ يَأْكُلُهُ، فَأَمَرَ بِالصَّبِيِّ فَدْفَعَهُ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَمَرَ بِهَا فَخُفِرَ لَهَا وَأَمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ، وَكَانَ خَالِدٌ فِيهِمْ يَرْجُمُهَا فَرَجَمَهَا بِحَجَرٍ فَوَقَعَتْ قَطْرَةً مِنْ دِمَائِهَا عَلَى وَجْنَتِهِ فَسَبَّهَا، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْلَا يَا خَالِدُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكِّي لَغُفِرَ لَهُ، وَأَمَرَ بِهَا فَصُلِّيَ عَلَيْهَا فَدْفِنْتُ."

د عبد الله بن بریده دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه یوه غامدیه بنسخه نبی ﷺ ته راغله او عرض ئې وکړوچه مابدفعلی کړې ده نبی ﷺ ورته اوفرمائیل واپس لاره شه نوهغه واپس لاره کله چه صباشو نوبیا ورته راغله او وي وئیل کیدی چه تاسوماهم دما عزبه شان واپس کړئ (یعنی حدبه راباندې جاري نکړئ) اوزه حامله شوې یم نونبی ﷺ ورته اوفرمائیل واپس لاره شه تردې چه ولادت دي اوشي نوهغه واپس لاره اوکله چه دهغې ماشوم پیدا شونوماشوم پي ورته راوستو او ونې وئیل چه هغه ماشوم دادې نونبی ﷺ ورته اوفرمائیل واپس لاره شه او ده ته تې ورکړه تردې چه دتي نه تې واپروي نوهغه واپس لاره او چه کله تې دتي نه واپرولونوبیا راغله او هغه ماشوم تې دخان سره راوستواوپه لاس کښې تې دخوراک څه شي ووچه خوړلوئي نوماشوم پي یو مسلمان ته حواله کړو اوددې دپاره یوه کنده وکنستلي شوه او په دې باندې تې د رجم حکم وکړواوهغه رجم کړي شوه او خالد هم په هغه کسانو کښې ووچاچه دارجم کړي وه اوچه کله تې په یوه گټه وویشتله نو ددې دوینیو څاڅکي دده په مخ ولگیدو نوهغه دي بنسخې ته کنخل وکړل نبی ﷺ خالد ته اوفرمائیل اې خالده اودریزه په هغه ذات مې دي قسم وي دچا په قبضه کښې چه زما روح دي یقینا دي بنسخې داسې توبه کړې ده که چرې یوظالم او دخلقو دحقوقو پالونکي داسې توبه کړي وې نوهم به ورته مغفرت شوي روبيادنبی ﷺ په حکم باندې په دې باندې جنازه وکړي شوه او دفن کړي شو.

د قبيله غامد یوې زنانه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغله او دخپلې زنا اقرار ئې اوکړو رسول الله ﷺ هغې ته د واپس کیدو حکم اوفرمائیلو هغه دې وخت کښ لاره او په بله ورځ باندې بیا حاضره شوه او عرض ئې اوکړو چه کیدی شي چه تاسو به ما واپس کوئ هم دغه شان څنگه مو چه ماعز بن مالک رضی الله عنه واپس کړې وو زه قسم خوړلو سره وایم چه زه حبلی من الزنی یم، رسول الله ﷺ ورته دې وخت کښ هم دغه اوفرمائیل چه واپس شه، پس هغه واپس شوه او په بله ورځ باندې بیا دریم ځل راغله، دې ځل رسول الله ﷺ هغه په دې وینا باندې واپس کړه چه د وضع حمل نه پس راشه پس هغه لاره او چه خو ورځې پس ئې وضع د حمل اوشو نو هغې ماشوم رسول الله ﷺ ته راوستلو، هغوی په دې وینا باندې

۱: صحیح مسلم للحدود ۵ (۱۶۹۵)، (تحفة الأشراف: ۱۹۴۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵/۵۴۷، ۳۴۸)، سنن الترمذي للحدود ۱۴ (۲۳۶۶) (صحیح)

واپس کړه چه دې ماشوم ته پښ ورکوه او د رضاعت د مودې پوره کیدو نه پس راشه، پس هغه د فطام نه پس بیا راغله او د هغه ماشوم په لاس کښ څه خیز د خوراک وو، رسول الله ﷺ د ماشوم په باره کښ او فرمائیل چه دې څوک په خپل کفالت کښ واخلي. ﴿وَأَمَرَ بِهَا فَحْفَرٌ لَهَا وَأَمَرَ بِهَا فُرْجَمَتْ﴾ رسول الله ﷺ د هغې دپاره د کندی کنستلو حکم او فرمائیلو او بیا ئې د رجم، د هغې په رجم کونکو کښ خالد بن ولید رضی الله عنه هم وو، د رجم کولو په وخت د وینې یو قطره د هغه په مخ باندې راغله په دې باندې هغوی هغې ته سخت الفاظ او وئیل، رسول الله ﷺ په اوریدو باندې او فرمائیل: ﴿مَهْلًا يَا خَالِدُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَفَقِرَ لَهُ﴾ ای خالده منع شه! په الله پاک قسم چه دې داسې توبه کړې ده چه که داسې توبه صاحب د مکس هم او کړی نو د هغه به هم بخښنه اوشی او بیا پرې رسول الله ﷺ د مانځه حکم او کړو او د هغې نه وروستو دفن کړې شو.

د صاحب مکس نه مراد هغه عشار دې کوم چه په ناجائز طریقې سره عشر وصول کړی، یعنی ناجائز ټیکس، د کتاب الخراج په شروع کښ د سیدنا عقبه بن عامر رضی الله عنه حدیث مرفوع تیر شوي دې: ﴿لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْسٍ﴾

والحدیث اخرجه مسلم والنسائي وحديث مسلم اتم من هذا، قاله المنذرى.

[۴۴۴۳] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكَيْعُ بْنُ الْجَرَّاحِ، عَنْ زَكْرِيَّا بْنِ عِمْرَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ شَيْخًا يُحَدِّثُ، عَنْ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَمَ امْرَأَةً فَحْفَرَ لَهَا إِلَى التَّنْدُؤَةِ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَفْهَمَنِي رَجُلٌ، عَنْ عُثْمَانَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ الْغَسَّانِيُّ: جَهَنَّمُ، وَغَامِدٌ، وَبَارِقٌ وَاحِدٌ.

ابوبکره دخپل پلار نه روایت کوی فرمائی چه نبی ﷺ یوه ښځه رجم کړي وه او د هغې دپاره ئې یوه کنده ویستلي وه دسینې پوري. امام ابوداؤد فرمائی دا روایت ماته یوکس د عثمان رضی الله عنه نه بیان کړې دې ابوداؤد وئیلی دی چه غسانی وئیلی دی چه جهنمه او غامدیه او بارق یو شې دي.

﴿عَنْ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجَمَ امْرَأَةً فَحْفَرَ لَهَا إِلَى التَّنْدُؤَةِ﴾ یعنی رسول الله ﷺ په خلقو د یوې زنانه د رجم کولو دپاره یو کنده او کنستله د سړی د سینې پورې، او د دې نه په وروستو روایت کښ دی. ﴿ثُمَّ رَمَاهَا بِحَصَاةٍ مِثْلِ الْخُمْصَةِ ثُمَّ قَالَ «ارْمُوا وَاتَّقُوا التَّوَجَّهَ»﴾ یعنی رسول الله ﷺ د هغې د رجم شروع پخپله د چنرئ برابر کانرئ نه اوکړه او بیا ئې نورو خلقو ته او فرمائیل چه اوس تاسو دا رجم کړئ یعنی د رجم په ذریعه ئې هلاکه کړئ، او رسول الله ﷺ دا هم او فرمائیل چه په مخ دې او نه ویستلي شی.

دخپلی د رجم متعلق څو اختلافی مسائل:

په دې احادیثو کښ څو داسې مسائل دی:

(د وضع حمل نه پس به رجم کله کولې شی؟)

اول دا چه چه د حاملې رجم دې د وضع حمل نه پس او کړې شی دا خو متفق علیه ده اوس دا

۱: تفرد به ابوداؤد، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۸۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۷۵، ۴۲، ۴۳) (صحیح)

چه د وضع حمل نه پس به رجم کله کولې شی؟ امام نووی رحمته الله علیه په شرح د مسلم کښ لیکلې دی چه د امام شافعی او احمد او مالک رحمته الله علیهم مشهور قول دا دی چه ترڅو پورې ئې د رضاعت انتظام نه وی شوی نو نه به شی رجم کولې، او که څوک ورکونکې نه وی نو بیا دې زنانه خپله هغې ته پټ ورکوی په موده د رضاعت کښ او بیا د فطام نه پس دې د هغې رجم او کړې شی، او امام ابوحنیفه او امام مالک رحمته الله علیهم فی روایة فرمائی چه د وضع حمل نه پس به رجم کولې شی او د یوې مرضعې د حصول انتظار به نه شی کولې. الی آخر ما ذکر. وفي الهدایة : واذا زنت الحامل لم تحدد حتى تضع حملها كيلا يؤدي إلى هلاك الولد وهو نفس محترمة واذا كان حدها الجلد لم تجلد حتى تتعالي من نفاسها وعن أبي حنيفة رحمه الله أنه يؤخر إلى أن يستغني ولدها عنها إذا لم يكن أحد يقوم بتربيته لأن في التأخير صيانة الولد عن الضياع وقد روي أنه عليه الصلاة والسلام قال للغامدية بعد ما وضعت ارجعي حتى يستغني ولدك اه وفي الدر المختار : ويقام على الحامل بعد وضعها لا قبله أصلا (فإن كان حدها الرجم جمت حين وضعت) إلا إذا لم يكن للمولود من يريه، قال ابن عابدين : (قَوْلُهُ إِلَّا إِذَا لَمْ يَكُنْ الْخ) هَذِهِ رَوَايَةٌ عَنِ الْإِمَامِ أَقْتَصَرَ عَلَيْهَا صَاحِبُ الْمُخْتَارِ قَالَ فِي الْبَحْرِ : وَظَاهِرُهُ أَنَّهَا هِيَ الْمَذْهَبُ وَفِي التَّهْرِ : وَلَعَمْرِي أَنَّهَا مِنَ الْحُسْنِ بِمَكَانٍ، معلومه شوه چه د احنافو په دې کښ دوه قوله دی په متن هدايه کښ ئې هم دا اختيار کړې دې، کوم د احنافو مذهب چه امام نووی رحمته الله علیه نقل کړې دې، دویم روایت په دې کښ د جمهورو موافق دې د علامه شامی د کلام نه معلومیږي چه راجح قول هم دا دې دا خو دی مذاهب ائمه، او دلته په کتاب کښ د غامديه په باره کښ دوه مختلف روایتونه راغلي دی د عمران بن حصین رضی الله عنه د ظاهر روایت نه معلومیږي چه رجم بعد الوضع فورا او کړې شو او د بریده په روایت کښ د فطام تصریح ده، امام نووی رحمته الله علیه د دې اختلاف د ذکر کولو نه پس فرمائی « فوجب تاويل الاولى الى الثانية لتفقا » کذا فی المذلل. او د دې خلاف د امام ابن الهمام رائي د ترجیح ده چه هغوی اول روایت ته اصح وئیلې دې، وقال لان فی الثانية بشیرا فيه مقال اه من هامش المذلل.

(د حفر مسئله)

دویمه مسئله دلته د حفر ده د مرجوم دپاره، حافظ لیکي : وعند الشافعية لا يحفر للرجل وفي وجه يتخير الامام وهو أرجح لثبوتها في قصة ماعز والمثبت مقدم على النافي وفي المرأة أوجه ثالثها الأصح ان ثبت زناها بالينة استحباب لا بالإقرار وعن الأئمة الثلاثة في المشهور عنهم لا يحفر وقال أبو يوسف وأبو ثور يحفر للرجل وللمرأة أو ابن قدامه رحمته الله علیهم د امام احمد مذهب دا نقل کړې دې چه د سړی دپاره به حفر نه شی کولې او د زنانه په باره کښ هم د امام احمد ظاهري کلام دا دې چه د هغې دپاره دې حفر نه شی کولې، او بیا ئې دویم قول هم هغه لیکلې کوم چه د شوافعو په نزد اصح دې، وفي الهداية: الرجل والمرأة في ذلك سواء لأن النصوص تشملهما، وإن حفر لها في الرجم جاز لأنه عليه الصلاة والسلام حفر للغامدية إلى ثدوتها، قال الباجي قال مالک لا يحفر للمرجوم ولا سمعت احدا ممن مضى يحب ذلك، وقال الشافعي يحفر للمرأة... الی

آخر ما فی الاوجز ۵/۶، د «ان نقول» نه معلومه شوه چه د ائمه ثلاثه په نزد حفر مطلقا نشته لا للرجل ولا المرأة او د شوافعو په نزد د سړي په حق کښ دوه قوله دی په اثبات او نفی کښ او اول قول راجح دی، او د زنانه په باره کښ درې روایتونه دی د اثبات او د نفی او دریم روایت کوم چه اصح دی هغه هم هغه دی کوم چه پورته تیر شوې دي الفرق بین ثبوت الزنا بالاقرار وبالبنية... والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى

[۴۴۴] (۱) قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثْتُ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكْرِيَّا بْنُ سُلَيْمٍ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ، زَادَ ثَمَرُ مَا هَا بِحَصَاةٍ مِثْلَ الْحِصَّةِ، ثُمَّ قَالَ: ارْمُوا وَاتَّقُوا الْوَجْهَ، فَلَمَّا طَفِئَتْ أُخْرِجَهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا، وَقَالَ فِي التَّوْبَةِ نَحْوَ حَدِيثِ بَرِيدَةَ.

زکریا بن سلیم په خپل سند سره د تیر شوي روایت په شان روایت بیان کړې دي مگر دې اضافي سره چه بیا ئې په گیتوباندي وويستله چه د چنرې برابر وي، بیا ئې او فرمائیل چه ويشتل کو خودمخ نه خان ساتی هر کله چه مړه شوه نود دوغل نه ئې راوويستله او جنازه ئې ورباندي وکړله اودتوبي متعلق ئې هم هغه خبره ارشاد او فرمائیله کومه چه دبریده په حدیث کښې تیره شوه.

[۴۴۵] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّهُمَا أَخْبَرَاهُ "أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصِمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ اقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ، وَقَالَ الْآخَرُ وَكَانَ أَفْقَهَهُمَا: أَجَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ وَائْذَنْ لِي أَنْ أَتَكَلَّمَ، قَالَ: تَكَلَّمْ، قَالَ: إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفًا عَلَى هَذَا الْعَسِيفِ الْأَجِيرِ فَرَزَيْ بِأَمْرَاتِهِ، فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِي الرَّجْمَ فَأَقْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَبِجَارِيَةٍ لِي، ثُمَّ إِنِّي سَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِي جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِيبَ عَامٍ وَإِنَّمَا الرَّجْمُ عَلَى أَمْرَاتِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ، أَمَّا غَنَمُكَ وَجَارِيَتُكَ فَرُدَّ إِلَيْكَ وَجَلْدَ ابْنَهُ مِائَةً وَغَرِبَهُ عَامًا، وَأَمَرَ أُنَيْسًا الْأَسْلَمِيَّ أَنْ يَأْتِيَ أَمْرَأَةَ الْآخَرِ فَإِنْ اعْتَرَفَتْ رَجَمَهَا، فَأَعْتَرَفَتْ فَرَجَمَهَا".

دابي هريره او زيد بن خالد الجهني (رضي الله عنه) نه روایت دي فرمائی چه دوه کسانوښي (عليهما السلام) ته جگړه راوړله نو ووييل يو کس پدوی کښې اي دالله رسوله فيصله وکړه زمونږ په مينځ کښې دالله تعالی په کتاب باندي اوپه دوی کښې دويم کس ووييل کوم چه پوهووپدوی کښې په مونږ کښې دالله په کتاب باندي فيصله وکړه او ماته دخبرو کولو دپاره اجازت راکړه، ښي (عليهما السلام) ورته ووييل خبرې شروع کړه هغه ووييل زماخوي دده سره مزدور وو اودده دښځي سره ئې زني وکړه نو ماته عالمانو ووييل چه زما په خوي باندي سل درې اويو کال دملک نه شړل دي نومادهغه نه په سلوگډو او يوي وينځي باندي فديه ورکړله کومه چه زماوه، بياي داهل

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۸۴) (ضعيف)

(۲): صحيح البخاري/الوكالة ۱۳ (۲۳۱۴)، الصلح ۵ (۲۶۵۵)، الشروط ۹ (۲۷۲۴)، الإيمان ۳ (۶۶۳۳)، الحدود ۳۰ (۶۸۲۷)، ۳۴ (۶۸۳۵)، ۳۸ (۶۸۵۹)، ۴۶ (۶۸۶۰)، الأحكام ۴۳ (۷۱۹۳)، الأحاد ۱ (۷۲۵۸)، صحيح مسلم/الحدود ۵ (۱۶۹۷)، سنن الترمذي/الحدود ۸ (۱۴۲۳)، سنن النسائي/آداب القضاة ۲۱ (۵۴۱۲)، سنن ابن ماجه/الحدود ۷ (۲۵۴۹)، (تحفة الأشراف: ۳۷۵۵)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الحدود ۱ (۶)، مسند احمد (۱۱۶، ۱۱۵/۴)، سنن الدارمي/الحدود ۱۲ (۲۳۶۳) (صحيح)

علمونه تپوس وکړو هغوی راته ووتل چې زما په ځوي باندې سل درې اویو کال دملک نه شړل دي او دده په ښځه باندې رجم دې، نبی ﷺ ورته او فرمائیل زما دې قسم وي په هغه ذات باندې دچاپه قبضه کښې چې زما روح دې ضرور به زه فیصله کوم دالله په کتاب باندې هرچه گډان او وینځه ده نو هغه به واپس کړي شي تاته او دده ځوي ته نې سل درې ورکړي او ديو کال دپاره نې دملک نه وشړلو، او انيس اسلمي ته نې حکم وکړو چې ددغه بل کس ښځه راولي که چېرې اعتراف نې وکړو نور رجم نې کړئ نو هغې اعتراف وکړو او رجم کړې شوه.

قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجَهْنِيِّ أَنَّهُمَا أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ أَحَدُهُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ اقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ. وَقَالَ الْآخَرُ وَكَانَ أَفْقَهُهُمَا أَجَلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ وَادْنِ لِي أَنْ أَتَكَلَّمَ. قَالَ «تَكَلَّمْ» الْخ»

مضمون الحديث :

د سيدنا ابوهريره رضي الله عنه او د زيد بن خالد الجهني رضي الله عنه نه روايت دې چې دوه کسان د چا چې خپل مينځ کښ جهگړه وو، د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغلل، په هغوی کښ يو اووې يا رسول الله ﷺ زمونږ ترمينځه د کتاب الله موافق فيصله او فرمايئ، بل اووې : کوم چې په دوی کښ زيات پوهه وو او يا رسول الله ﷺ د کتاب الله مطابق فيصله اوکړئ، او ماته اجازت راکړئ چې زه واقعہ بيان کړم.

راوی په دې دواړو کښ يو ته افقه اووې يا خو د خپل علم سابق په بناء باندې چې هغه دا دواړه د مخکښ نه پيژندل يا نې د هغه د طرز کلام وغيره خبرو نه اندازه اولگوله په دې وجه هغه اجازت طلب کړو د واقعي د بيانولو او په قاعده کښ نې پوره واقعہ بيان کړه، واقعہ هغه دا بيان کړه چې زما ځونې دلته په مزدورئ باندې لگيدلې وو کار نې کولو هغه دهغه ښځې سره زنا اوکړه، بعضو خلکو ماته اووې چې زما ځونې به رجم کولې شي نو ما د رجم په بدل کښ په طور د فدئې هغه سړی لره (د مزنيه خاوند ته) سل بيزې او يو وينځه ورکړه (۱) بيا ما د نورو اهل علم نه دې باره کښ تپوس اوکړو نو هغوی ماته اوويل چې زما د ځوی حد خو سل درې او تغريب عام دې او رجم خو فی الواقع د هغه سړی په ښځه باندې دې د دې هرڅه اوريدلو نه پس رسول الله ﷺ او فرمائيل چې زه به د کتاب الله مطابق فيصله کوم بيا رسول الله ﷺ دا فيصله او فرمائيله چې ستا گډې بيزې او وينځه تاته واپس کولې شي، او رسول الله ﷺ د هغه ځوی ته سل کورې ورکړې او هغه نې د يو کال دپاره د ښهر نه ويستلو، «وَأَمَرَ أُنَيْسَ الْأَسْلَمِيُّ أَنْ يَأْتِيَ امْرَأَةَ الْآخَرِ الْخ» او رسول الله ﷺ خپل خادم انيس اسلمي ته حکم ورکړو چې د دې بل سړی ښځې ته لار شي که هغه هم اعتراف د زنا اوکړي نو هغه دې رجم کړې شي، پس هغې اعتراف اوکړو او هغه رجم کړې شوه.

يو اشکال سره د جواب نه :

دلته يو مشهور اشکال دې چې رسول الله ﷺ هغه زنانه ته سړې اوليرېلو چې که هغه اقرار د

(۱) قال الحافظ: الضمير في قوله فالتديت منه لخصمه وكانهم ظنوا أن ذلك حق له يستحق أن يعفو عنه علي مال يأخذه وهذا ظن باطل.

زنا او کړې نو هغه به رجم کولې شی حال دا چه د زنا په باره کښ خو تجسس نه شی کولې بلکه د هغې خلاف تلقین مستحب دې چه څو پورې کیدې شی د حد ثبوت اونشی نه، د دې جواب دا ورکړې شوې دې چه په دې واقعہ کښ د دې عسیف یعنی د مزدور پلار د رسول الله ﷺ په مجلس کښ یا د هغوی مخکښ دا اووې چه زما خوی د دې سړی ښځې سره زنا کړې ده، د هغه دا قول د قذف او تهمت حیثیت لری ځکه چه د هغه دا وینا بغیر د گواهانو نه وه لهدا په دې صورت کښ دې زنانه ته د معلومیدو نه پس (چه په ما باندې د زنا تهمت لگولې شوې دې) د حد قذف د مطالبې حق ملاویرې په دې شرط چه هغه د زنا اقرار اونکړی نو د رسول الله ﷺ دا لیږل په دې اعتبار سره وو نه په هغه اعتبار سره کوم چه په اعتراض کښ ذکر شوې دی (چه که هغه د زنا اقرار او کړی نو هغه دې رجم کړې شی).

د انیس په لیږلو دې دا اشکال اونکړې شی چه توکیل فی الحدود جائز نه دې د احنافو په نزد فقی الهدایة : وتجوز الوكالة بالخصومة في سائر الحقوق وكذا يابفانها واستيفانها إلا في الحدود والقصاص فإن الوكالة لا تصح باستيفانها مع غيبة الموكل عن المجلس، ځکه چه کوم توکیل ناجائز دې هغه خو هغه دې کوم چه خپله د خصم د طرف نه وی، یعنی احد الخصمین د حد په معاملہ کښ بل چالره وکیل جوړولو سره قاضی ته اولیرې د استیفاء دپاره ځکه چه دلته دا صورت نشته، دلته خو خپله رسول الله ﷺ یعنی والی او حاکم خپل سړې د حد دپاره د حاکم په حیثیت لیږلې دې او دا جائز ده، په دې کښ هیڅ اشکال نشته.

والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

باب فی رجم الیهودیین

باب د یهودیانو د رجم بیان

(ایا اسلام د احسان د شرائطو څڼې دې؟)

هم دا هغه مسئله ده چه د هغې په وجه باندې امام شافعی او احمد ﷺ د دې خبرې قائل دی چه اسلام د شرائط احسان نه نه دې، په خلاف د احنافو او مالکیانو د هغوی په نزد اسلام په شرائط احسان کښ داخل دې او د حدیث الباب یعنی رجم الیهودیین جواب د هغوی د طرف نه دا ورکړې شوې دې چه د رسول الله ﷺ دا فیصله د تورات په حکم باندې وه یعنی د توراۃ د حکم د وجې نه، یعنی تر دغه وخته پورې د رجم حکم نه وو نازل شوې او په توراۃ کښ د رجم حکم عام دې په محصن او غیر محصن باندې، او په رسول الله ﷺ باندې به چه د یو څیز په باره کښ څه حکم نه وو نازل شوې نو په اتباع بما فی التوراۃ باندې مامور وو، کذا فی البذل نقل عن الحافظ، پس وړاندې په روایت کښ تصریح ده چه : فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « فَإِنِّي أَخْكُمُ بِمَا فِي التَّوْرَةِ ». فَأَمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا. قَالَ الزُّهْرِيُّ قَبَلْنَا أَنَّ هَذِهِ الْآيَةُ نَزَلَتْ فِيهِمْ (إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَخْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا) كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِنْهُمْ. او په کوکب ۲۰۳ کښ دې باره کښ لیکلی دی: قوله رجم يهوديا ويهودية وكان تعزير الشيوخ الفحشاء فيما بينهم والا فالاحسان منتف ههنا فلم يبق الا الجلد، وقد

ورد فی الروایة من اشرك بالله فليس بمحصن اه) په دې صورت کښ به د دې وینا ضرورت نه وی چه دا واقعه د شروع ده په اسلام کښ د رجم د حکم د نزول نه د مخکښ ده.

[۴۴۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: "إِنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَأَمْرًا زَنِيًّا، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الزَّانَا؟ فَقَالُوا: نَفَضُحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ إِنَّ فِيهَا الرِّجْمَ، فَأَتَوْا بِالتَّوْرَةِ فَتَشَرُّوْهَا فَجَعَلَ أَحَدُهُمْ يَدُهُ عَلَى آيَةِ الرِّجْمِ، ثُمَّ جَعَلَ يَقْرَأُ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: أَرْفَعُ يَدَيْكَ، فَرَفَعَهَا فَإِذَا فِيهَا آيَةُ الرِّجْمِ، فَقَالُوا: صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ فِيهَا آيَةُ الرِّجْمِ، فَأَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَجِمَا، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: قَرَأْتُ الرَّجُلَ يَخْنِي عَلَى الْمَرْأَةِ يَقِيهَا الْحِجَارَةَ".

د ابن عمر نه روایت دې فرمائی چه یو څو یهودیان نبی ﷺ ته راغلل اوری وئیل چه پدوی کښې یو سړې او یوې ښځې زنا کړې ده نبی ﷺ ورته تپوس وکړو چه په نورات کښې د زنا دپاره څه حکم دي؟ هغوی و وئیل مونږ ئې شرموو او په دروئي وهلو عبدالله بن سلامه ورته و وئیل دروغ مو و وئیل په دې کښې رجم دې نو هغوی تورات راوړو او بیرته ئې کړو نو پدوی کښې یو کس درجم په ایت باندي لاس کیخود و او بیاني لوستل شروع کړل د پټ کړي شوي ځانې مخکښې او وروسته ، عبدالله بن سلام ورته و وئیل لاس دي پورته کړه ، نو چه لاس ئې پورته کړو نو هلته درجم ایت ووهغوی و وئیل ای محمدي رښتیا وائی په دې کښې درجم ایت دې ، نو نبی ﷺ ددوی درجم کولو حکم وکړو اودوی رجم کړي شول عبدالله بن عمر رضی الله عنهما وائی چه ما هغه سړې لیدلو چه په دغه ښځو راتیتیدو اود کانرونه به ئې بچ کوله.

قوله: (عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَأَمْرًا زَنِيًّا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الزَّانَا » . فَقَالُوا نَفَضُحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ الخ)

یعنی یو ځل څه یهود د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغلل او راتلو سره ئې د یو یهودی او یهودیه د زنا ذکر او کړو، رسول الله ﷺ تپوس او کړو چه په تورا کښ د زنا څه حکم لیکلې شوې دې؟ هغوی جواب ورکړو دا دې چه هغوی رسوا کړې شی او کورې ورکړې شی په دې باندي عبدالله بن سلام رضی الله عنهما او فرمائیل چه تاسو دروغ ژن یئ، په تورا کښ خو د رجم حکم موجود دي، هغوی تورا راوړلو او هغه ئې پرانستلو یو یهودی په هغه ځانې باندي چرته چه د رجم حکم وو خپل لاس کیخودلو او آیت د رجم پریخودلو سره ئې د هغې ماقبل او مابعد لره لوستل شروع کړل، عبدالله بن سلام رضی الله عنهما او فرمائیل خپل لاس اوچت کړه، چه کله هغه لاس اوچت کړو نو هلته د رجم آیت موجود وو، روستو هغه اووې صدق یا محمد ﷺ فیها ایه الرجم، رسول الله ﷺ د هغوی د رجم حکم او فرمائیلو: (قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يَخْنِي عَلَى الْمَرْأَةِ يَقِيهَا الْحِجَارَةَ) سیدنا ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه ما

۱: صحیح البخاری/الجنائز ۶۰ (۱۳۲۹)، المناقب ۲۶ (۳۱۳۵)، الحدود ۲۴ (۶۴۸)، صحیح مسلم/الحدود ۶ (۱۶۹۹)، سنن الترمذی/الحدود ۱۰ (۱۴۳۳)، سنن ابن ماجه/الحدود ۱۰ (۲۵۵۶)، (تحفة الأشراف: ۸۰۱۴، ۸۳۲۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷۶، ۶۳/۷/۲)، موطا امام مالك/الحدود ۱۱ (۱)، سنن الدارمي/الحدود ۱۵ (۲۳۶۷) (صحیح)

هغه يهودی اوليدو چه بنسکته کيدو يعنی د رجم په وخت په هغه يهوديه باندي د رجم نه د بچ کولو دپاره چه هغه په کانرو باندي او نه لگی. والحديث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائي، قاله المنذرى.

[۴۴۷] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: "مَرُّوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودِيٍّ قَدْ حُجِّمَ وَجْهَهُ وَهُوَ يُطَافُ بِهِ، فَنَاشَدَهُمْ: مَا حَدَّثَ الزَّانِي فِي كِتَابِهِمْ؟ قَالَ: فَأَحَالُوهُ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ، فَتَشَدَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا حَدَّثَ الزَّانِي فِي كِتَابِكُمْ؟ فَقَالَ: الرَّجْمُ، وَلَكِنْ ظَهَرَ الزَّانِي فِي أَشْرَافِنَا، فَكُفِّرْنَا أَنْ يَتْرَكَ الشَّرِيفُ وَيَقَامَ عَلَى مَنْ دُونَهُ، فَوَضَعْنَا هَذَا عَنَّا، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَجَمَ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَوَّلُ مَنْ أَحْيَا مَا أَمَّا تَوَامِنُ كِتَابِكَ".

دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه دني عليه السلام په وړاندي يو يهودي تير شو اومخ ئې تور کړې شوې وونبې عليه السلام يهوديان راوغوښتل اوددوبنه ئې تپوس اوکړو چه ايا تاسو په تورات کښې دهغه چا دپاره چه زنا ئې کړې وي دا سزا ليدلې ده؟ هغوی اووئيل هو، نبی عليه السلام ددوی يو عالم راوغوښتو او هغه ته ئې په هغه الله باندي قسم ورکړو چاچه په موسی عليه السلام باندي تورات نازل کړې دي او ورته ئې اوفرماييل ايا تاسو په تورات کښې دزنا کونکي دپاره دا سزا وينئ (چه مخ ئې تور کړې شي او په خلقو کښې وگرځولې شي) نو هغه اووئيل نه اوکه چرې تا ماته دومره لوي قسم نه وي راکړې نومابه درته دانه وو بيان کړي (يعنی صحيح خبره به مې درته نه وه کړي)، زمونږ په کتاب کښې دزنا کونکي حد رجم کول دي، ليکن کله چه په اميرانو کښې زنا عامه شوه نوکله چه به يو عزتمند سړي په دې جرم کښې اونيولې شو نو هغه به پريخودلې شو اوکله چه به يو غريب او کمزوري کس په دې جرم کښې اونيول شو نو په هغه به ئې حد جاري کولو، بيا مونږه مشهوره اوگره چه راشئ او ټول به په يوه سزا باندي اتفاق اوکړو اوداسې يوه خبره به خوښه کړو چه په عزتمند او کمزوري دواړو باندي ئې جاري کولې شي نو په دې سلسله کښې مونږه په مخ تورولو اودرو وهلوباندي اتفاق اوکړو او سنگسار کول مو پريخودل، نبی عليه السلام چه دا واوريدل نو وئې فرماييل اي الله زه په تما موخلاقو کښې اول ستاحکم ژوندي کونکي يم کله چه دي خلقو کالعدم گرځولې وو.

[۴۴۸] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: "مَرُّوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودِيٍّ مُجْلُودٍ، قَدْ عَاقَهُمْ، فَقَالَ: هَكَذَا أُعْجِدُونَ حَدِّ الزَّانِي، فَقَالُوا: نَعَمْ، قَدْ عَارَ جَلَامِنَ عُلَمَائِهِمْ، قَالَ لَهُ: تَشَدُّكَ بِاللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَةَ عَلَى مُوسَى أَهَكَذَا أُعْجِدُونَ حَدِّ الزَّانِي فِي كِتَابِكُمْ؟ فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَا وَلَوْلَا أَنْكَ تَشَدُّتَنِي بِهَذَا لَمْ أَخْبِرْكَ، ثُمَّ حَدَّثَ الزَّانِي فِي كِتَابِنَا الرَّجْمَ، وَلَكِنَّهُ كُفِّرَ فِي أَشْرَافِنَا فَكُنَّا إِذَا أَخَذْنَا الرَّجُلَ الشَّرِيفَ تَرْكَنَاهُ، وَإِذَا أَخَذْنَا الرَّجُلَ الضَّعِيفَ أَقَمْنَا عَلَيْهِ الْحَدَّ، فَقُلْنَا: نَعَالُوا فَنَجْمِمُ عَلَى شَيْءٍ نَقِيمُهُ عَلَى الشَّرِيفِ وَالْوَضِيعِ، فَأَجْتَمَعْنَا عَلَى التَّخْيِيمِ وَالْجَلْدِ وَتَرْكِنَا الرَّجْمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَوَّلُ مَنْ أَحْيَا أَمْرَكَ إِذَا أَمَرْتَهُ، فَأَمَرَهُ فَرَجَمَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِلَى قَوْلِهِ يَكُونُونَ إِنْ أُوْتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا سَوْرَةَ الْمَائِدَةِ آيَةَ

(۱): صحيح مسلم الحدود ۶ (۱۷۰۰)، سنن ابن ماجه الاحكام ۱۰ (۲۳۲۷)، الحدود ۱۰ (۲۵۵۸)، (تحفة الأشراف: ۱۷۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۷۴، ۲۹۰، ۳۰۰) (صحيح)
(۲): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۷۷۱) (صحيح)

۳۱. اِلَى قَوْلِهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ فِي الْيَهُودِ إِلَى قَوْلِهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ سورة المائدة آية ۴۴-۴۵. فِي الْيَهُودِ، إِلَى قَوْلِهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ سورة المائدة آية ۴۴، قَالَ: هِيَ فِي الْكُفَّارِ كُلِّهَا يَعْنِي هَذِهِ الْآيَةُ.

د براء بن عازب رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې د نبی صلی الله علیه و آله په وړاندې یو یهودي تیر شو چه مخ ئې تور کړې شوې وو او په درو وېلي شوي وو، نبی صلی الله علیه و آله یهودیان راوغوښتل اوددویننه ئې تپوس اوکړو چه ایا تاسو په تورات کښې هغه چا د پاره چه زما هې کړې وې دا ستوا لیدلې ده؟ هغوی اووئیل هو، نو نبی صلی الله علیه و آله ددوی د عالمانونه یو عالم راوغوښتو او هغه ته ئې په هغه الله باندې قسم ورکړو چاچه په موسی علیه السلام باندې تورات نازل کړې دې او ورته ئې اوفرمائیل ایا تاسوپه تورات کښې دزنا کونکي دپاره دا سزا وینئ (چه مخ هې تور کړې شي او په خلقو کښې وگرځولې شي) نو هغه اووئیل نه اوکه چرې تا ماته دومره لوي قسم نه وې راکړې نومابه درته دانه وو بیان کړي (یعنی صحیح خبره به مې درته نه وه کړې) زمونږ په کتاب کښې دزنا کونکي حد رجم کول دي، لیکن کله چه په امیرانو کښې زنا عامه شوه نوکله چه به یو عزتمند سړې په دې جرم کښې مونږ اونیولو نو هغه به مو پریخودلو اوکله چه به یو غریب او کمزورې کس په دې جرم کښې اونیولو نو په هغه به مرحد جاري کولو، بیا مونږه مشهوره اوکړه چه راشي او ټول به په یوه سزا باندې اتفاق اوکړو اوداسې یوه خبره به خوښه کړو چه په عزتمند او کمزوري دواړو باندې ئې جاري کولې شو نو په دې سلسله کښې مونږه په مخ تورولو اودرو وهلو باندې اتفاق اوکړو او سنگسار کول مو پریخودل، نبی صلی الله علیه و آله چه دا واوریدل نو ئې فرمائیل ای الله زه په ټولو خلقو کښې اول ستاحکم ژوندي کونکي یم کله چه دي خلقو کالعدم گرځولې وونوددغه کس درجم کولو حکم ئې وکړو او رجم کړي شونو په دې وخت کښې الله تعالی دا آیت نازل کړ: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ لَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ﴾ نه تر «يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخَذُوهُ وَإِنْ لَمْ تَأْتَوْهُ فَاحْذَرُوا» پورې اود «وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» پورې. یعنی «دیهودیانو په باره کښې» اود «وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» نه تر «دیهودیانو په کښې» «وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» پورې، راوي وائی چه دا ایت د کفارو په باره کښې دي. ﴿عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ مَرُّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَهُودِيٍّ مُحْكَمٍ مَجْلُودٍ فَدَعَاهُمْ فَقَالَ «هَكَذَا تَجِدُونَ حَدَّ الزَّانِي». فَقَالُوا نَعَمْ. فَدَعَا رَجُلًا مِنْ عُلَمَائِهِمْ الْخ

رسول الله صلی الله علیه و آله ته یو یهودي راغلو د چا مخ چه تور کړې شوې وو، رسول الله صلی الله علیه و آله ترې نه تپوس اوکړو چه ایا ستاسو په نزد د زانی حد هم دا دې هغوی اوفرمائیل او هم دا دې په دې باندې رسول الله صلی الله علیه و آله یو عالم راوغوښتلول، یعنی عبدالله بن صوريا لره، رسول الله صلی الله علیه و آله هغه ته اوفرمائیل چه زه ستا نه د هغه رب په ذات قسم اخلم چا چه په موسی علیه السلام باندې تورات نازل کړې دې چه ایا په توراۃ کښ د د زنا حد هم دا دې؟ هغه جواب ورکړو قسم په الله نه او وې وئیل چه که تاسو ماته دومره لوئې قسم نه وې راکړې نو ما به درته نه وو وئیلی، خبره دا ده چه زمونږ په کتاب کښ د زنا حد خو رجم دې خو زمونږ په شریفانو کښ د

زنا کثرت شروع شو نو کیدل به دا چه که یو شریف او معزز سرې به په زنا کښ اونیولې شو نو هغه به مونږ پریخودلو او که څوک کمزورې او کم حیثیته سرې به اونیولې شو نو په هغه باندې به مو حد قائمولو. ﴿فَقُلْنَا تَعَالَوْا فَتَجْتَمِعْ عَلَى شَيْءٍ نَّقِيمُهُ عَلَى الشَّرِيفِ وَالْوَضِيعِ فَاجْتَمَعْنَا عَلَى التَّخْمِيمِ وَالْجُلْدِ وَتَرَكْنَا الرَّجْمَ﴾

د رجم کوم بدل چه یهودو د خپل ځان نه تجویز کړې وو :

زمونږ مشوره روستو دا شوه چه خپل مینځ کښ په اتفاق دې یو داسې سزا تجویز کړې شی کومه چه په شریف او غیر شریف دواړو باندې قائم کړې شی، نو زمونږ اتفاق په تحمیم او جلد باندې اوشو. یعنی د زانی او زناکارې د دواړو مخونه تورول او هغوی ته سل کورې ورکول. او وړاندې په روایت مفصله کښ د ﴿تجییه﴾ ذکر هم راغلې دې او د هغې تفسیر هم هغه چه زانی او زانیه دې په یو خر باندې سواره کړې شی او په هغې باندې دې داسې کینولې شی چه د دواړو ملا د ملا سره اولگی د یو مخ دې د سورلئ طرف ته وی او د بل دې بل طرف ته، او دغه شان دې هغوی په خر باندې سورولو سره په پوره ښهر کښ او ګرځولې شی. او د جلد په باره کښ په یو بل روایت کښ داسې راځی. ﴿یضرب منه بحیل مطلق بقار﴾ یعنی کورې دې په تارکولو کښ لوندولو سره ورکړې شی، رسول الله ﷺ د هغوی په دې خبره اوریدلو باندې وفرمائیل: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَوَّلُ مَنْ أَخِيَا أَمْرَكَ إِذْ أَمَاتُوهُ﴾ چه یا الله بیشکه ما د ټولو نه مخکښ ستا دا امر ژوندې او جاری کړو کوم چه دې یهودو ختم کړې وو، او بیا رسول الله ﷺ د رجم حکم وفرمائیلو، په دې باندې دا آیت کریمه نازل شو، ﴿وَلَا يَخْرُكُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ الْآيَةَ﴾ والحديث أخرجه مسلم والنسائي وابن ماجه بنحوه، قاله المنذرى.

[۴۴۹] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَسْلَمَ حَدَّثَهُ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: أُنِّي نَفَرٌ مِنْ يَهُودٍ قَدَّعُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْقَفِّ فَأَتَاهُمْ فِي بَيْتِ الْمَدْرَاسِ، فَقَالُوا: "يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ رَجُلًا مَنَّا زَنَى بِأَمْرَأَةٍ، فَأَحْكُمْ بَيْنَهُمْ، فَوَضَعُوا الرَّسُولَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَادَّةً فَجَلَسَ عَلَيْهَا، ثُمَّ قَالَ: التُّونِي بِالتُّورَةِ فَأَتَى بِهَا، فَزَعَرُوا سَادَّةً مِنْ تَحْتِهِ فَوَضَعَ التُّورَةَ عَلَيْهَا، ثُمَّ قَالَ: أَمَنْتُ بِكَ وَبِمَنْ أُنْزِلَ، ثُمَّ قَالَ: التُّونِي بِأَعْلَمِكُمْ، فَأَتَى بِغَنَى شَابٍ"، ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةَ الرَّجْمِ، ثُمَّ وَحَدِيثَ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ.

د ابن عمر رضی الله عنہ نه روایت دې فرمائی چه څه کسان د یهودیانو نه مدینې ته راغلل اونی ﷺ یسې قف مقام ته راوغوښتونې ﷺ بیت المدراس ته راغې دوی اوونیل ای ابو القاسم په مونږ کښې یوکس دیوې ښځې سره زنا کړې ده ته ددې فیصله وکړه اودوی دښې ﷺ دپاره یوه تکیه کیخوده نبی ﷺ ورباندې کښیناستو اوونې فرمائیل ماته تورات راوړئ چنانچه تورات راوړلې شو نبی ﷺ دلاندې نه هغه تکیه راواغسته او تورات ئې ورباندې کیخودو اوبیا ئې وفرمائیل هغه کس راوولی څوک چه په تاسو کښې زیات علم لري نو یونوجوان راوغوښتلې شو، اوددینه پس ئې دسنگسارولو واقعه بیان کړه.

(۱) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۶۷۳۰) (حسن)

(أَتَى نَفَرٌ مِنْ يَهُودٍ فَدَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الْكُفِّ فَأَتَاهُمْ فِي بَيْتِ الْمِذْرَاسِ) يعني څو يهوديان رسول الله ﷺ ته راغلل او هغوی ته ښې دعوت ورکړو وادی قف ته د تلو، پس رسول الله ﷺ د هغوی یو مدرسې ته لاړو چه په هغې کښ به هغوی د تورات درس ورکولو، یهودو رسول الله ﷺ ته عرض او کړو چه مونږ ته د یو زنانه او د یو سړی د زنا قصه راپښه شوې ده په هغې کښ فیصله او فرمائیږ په دې موقع باندې هغوی د رسول الله ﷺ دپاره تکیه هم راطلب کړه د رسول الله ﷺ د ډډې وهلو دپاره، رسول الله ﷺ هلته د کیناستلو نه پس او فرمائیل چه ماته تورات راوړئ پس هغه راوړلې شو، چه کله تورات رسول الله ﷺ ته راوړلې شو نو رسول الله ﷺ د خپل ځان نه لاندې تکیه راویستله او مخې ته ږدلو سره ښې په هغې باندې تورات په ډیر په احترام سره کیخودلو او د تورات په باره کښ ښې او فرمائیل: زه په تا باندې ایمان لرم او په هغه ذات هم چا چه ته نازل کړې ښې او بیا ښې او فرمائیل چه خپل یو لوښي عالم ماته راطلب کړئ پس یو ځوان عالم راوستلې شو، یعنی عبد الله بن صوريا.

[۴۴۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنَا رَجُلٌ مِنْ مَزِينَةَ. وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ سَمِعْتُ رَجُلًا مِنْ مَزِينَةَ مِنْ بَنِي الْعِلْمِ وَيَعْنِيهِ ثُمَّ اتَّفَقَا، وَتَحْنُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، فَحَدَّثَنَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَهَذَا حَدِيثٌ مَعْمَرٌ، وَهُوَ أَثَرٌ، قَالَ: "رَزَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ، وَأَمْرًا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: أَذْهَبُوا بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ فَإِنَّهُ نَبِيٌّ بُعِثَ بِالْخَفِيفِ، فَإِنْ أَفْتَانَا بِفَتْيَا دُونَ الرِّجْمِ قَبْلَنَا هَا وَاحْتَجَجْنَا بِهَا عِنْدَ اللَّهِ، فَلْنَا: فُتِيَائِي مِنْ أَنْبِيَائِكَ، قَالَ: فَأَتَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ فِي أَصْحَابِهِ، فَقَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ مَا تَرَى فِي رَجُلٍ وَأَمْرًا زَنِيًّا؟ فَلَمْ يَكَلِّمُهُمْ كَلِمَةً حَتَّى أَتَى بَيْتَ الْمِذْرَاسِ، فَقَامَ عَلَى الْبَابِ، فَقَالَ: أَتَشْكُرُونَ بِاللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَةَ عَلَى مُوسَى، مَا تَعْبُدُونَ فِي التَّوْرَةِ عَلَى مَنْ رَزَى إِذَا أَحْسَنَ؟ قَالُوا: يُحْتَمُّ وَيُجَبَّةُ وَيُجَلَّدُ وَالْتَّجْبِيَّةُ أَنْ يُجْعَلَ الزَّانِيَانِ عَلَى حِمَارٍ وَتُعَابَلُ أَفْئِئْتُهُمَا وَيُطَافُ بِهِمَا، قَالَ: وَسَكَتَ شَابٌّ مِنْهُمْ، فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَكَتَ الظُّبَيْهِ الشَّدَّةَ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ اذْشُدْنَا فَإِنَّا نَجِدُ فِي التَّوْرَةِ الرِّجْمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَمَا أَوَّلُ مَا ارْتَحَضْتُمْ أَمْرَ اللَّهِ، قَالَ: رَزَى ذُو قُرَابَةِ مِنْ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِنَا فَأَخْرَعْنَاهُ الرِّجْمَ، ثُمَّ رَزَى رَجُلٌ فِي أَسْرَةٍ مِنَ النَّاسِ فَأَرَادَ رَجْمَهُ فَحَالَ قَوْمُهُ دُونَهُ، وَقَالُوا: لَا يَرْجَمُ صَاحِبُنَا حَتَّى نَمِيَّ بِصَاحِبِكَ فَتَرْجَمَهُ، فَاصْطَلَحُوا عَلَى هَذِهِ الْعُقُوبَةِ بَيْنَهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ بِمَا فِي التَّوْرَةِ، فَأَمَرَ بِهِمَا فَرَجَمَا"، قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَهَلَفْنَا أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمَا إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ نَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا سُورَةُ الْمَائِدَةِ آيَةُ ۴۴، كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ.

یونس او محمد بن مسلم دواړه وائی چه ما د مزینه قبیلې دیوکس نه اوریدلی دی څوک چه ددوی نه وو او علم ښې حاصلولو او په باقی راویت کښې دواړه متفق دي فرمائی چه مونږ د سعید بن مسیب سره موجود وو چه مونږ ته ښې د ابوهریره رضی الله عنه نه حدیث بیان کړو چه په یهودیانو کښې یونارینه اویوه زنانه زنا کړیوه نوپه دوی دواړو کښې یوبل ته او وئیل چه دي رسول ته به ورشو ځکه چه دا رسول د بوج کمولو دپاره رالیرلې شوې دي که چرې د سنگس رولو نه ښې دکمي درجي د سزا حکم وکړو نومونږ به ښې اومنو او د الله تعالی په وړاندې به

زمونږ عذر جوړ شي چه ستا په انبياو کښې مونږ ديونې حکم منلې وو نو په دې سلسله کښې هغوی ټول د نبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شول او نبی ﷺ د ضحابه کرامو سره په مسجد کښې ناست وو يهوديانو او وئيل آي ابوالقاسم تاسو دهغه نارينو اوزنانو په باره کښې څه حکم کوئ چه زناني کړې وی نبی ﷺ چه دا واوريدل نو هيڅ جواب ئې ورنکړو اودي خلقوسره دمدرسي طرف ته لاړو هلته په دروازه اودريدو اوونې فرماني چه زه تاسوته قسم درکوم په هغه الله باندې چاچه په موسی ﷺ باندې تورات نازل کړې دې چه تاسودزناده پاره په تورات کښې څه حکم مومئ؟ خو کله چه هغه شادي شده وي يهوديانو او وئيل چه دداسې کس مخ تورولې شي او په خر سور کړې شي او په بازار کښې وگرځولې شي او په درو او وهلي شي ليکن په دوی کښې چه يونوجوان داخبره واوریده نو خاموش پاتې شو کله چه نبی ﷺ ده لره خاموش اوليدو نو نبی ﷺ ده ته دوباره قسم ورکړو نو په دې وخت کښې دغه کس او وئيل کله چه تا مونږ ته پوره قسم راکړو (نواوس به درته پوره خبره وکړو) چه مونږ په تورات کښې د سنگسارولو حکم ليدلې دې نبی ﷺ او فرمائيل بيا تاسو دکوم وخت نه دالله تعالی داحکم په سپک گنړلوسره پريخودلې دې؟ دغه کس او وئيل: په مونږ کښې يو ځل ديو بادشاه رشته دارزنا وکړه نوبادشاه هغه سنگسار نکړو، بيايوبل عام کس زنا وکړه نوبادشاه وغوښتل چه دې سنگسار کړي ليکن دهغه دقوم خلق رامخکښي شول اوبادشاه ته ئې او وئيل چه زمونږه سر به نه شي سنگسارولې ترڅو چه تاسو مخکښې خپل سرې سنگسار نکړئ، بهر حال ټولو خلقو اتفاقي فيصله وکړه چه سزا همدا (مخ تورول په خر سورول په بازار کښې گرځول) مناسب ده، نبی ﷺ او فرمائيل زه خوبه هغه حکم کوم کوم چه په تورات کښې موجود دې اوبياني ﷺ حکم وکړو هغه يهودي سرې اوبنځه سنگسار کړې شول، زهري وئيلي دی چه ماته داخبره رارسيدلې دې چه دا ايت کريمه: «إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا» ددغه کسانو په باره کښې نازل شوې دې.

قوله: «فَقَالَ بَغْضُهُمْ لِبَغْضِ بَنَاتِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ فَإِنَّهُ نَبِيٌّ بُعِثَ بِالتَّخْفِيفِ الْخ»

يعنی په يهودو کښ د زنا د يوې واقعي د پيښيدو نه پس بعضو نورو بعضو ته اووې چه مونږ دې نبی ﷺ ته بوځن ځکه چه د هغوی په دين کښ تخفيف دې پس که هغوی مونږ ته د رجم نه علاوه د بل څه خيز فتوی راکړی نو هم هغه به قبول کړو او د قيامت په ورځ باندې به الله پاک ته دا عذر پيش کړو چه دا هم ستا د يونې ﷺ فتوی ده پس هغوی د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغلل او رسول الله ﷺ په مسجد کښ ناست وو، او راتلو سره ئې د زنا حکم اوتپوسلو، په دې باندې رسول الله ﷺ خاموش پاتې شو او هيڅ خبره ئې اونکړه بلکه نيغ د هغوی مدرسي ته اورسيدلو او په دروازه باندې رسيدو سره اودريده، او د هغوی نه ئې قسم ورکولو سره تپوس اوکړو چه په توراۃ کښ د زنا څه حکم دې چه کله زانی محصن وی؟ (۱) هغوی د تحميم او تجبيه او د جلد مائه ذکر اوکړو (دلته په روايت کښ د تجبيه صورت

(۱) د دې نه معلومېږي چه د رجم دپاره احسان په يهودو کښ هم شرط وو، د دې نه مخکښ.....

هم مذکور دې کوم چه مونږ وړاندې ليکلې دې، خو يو ځوان په دې کښ خاموش پاتې شو، چه کله رسول الله ﷺ هغه خاموش اوليدو «الظُّ بِه التَّشْدُّةُ» نو رسول الله ﷺ هغه ته قسم ورکړو او تپوس ئې ترې نه اوفرمايلو، هغه عرض اوکړو چه کله تاسو ماته قسم راکولو سره تپوس کړې دې (نو اوس به ئې زه خامخا وایم او بيا) هغه اووې چه په تورات کښ د رجم حکم دې، نو رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه د ټولو نه مخکښ تاسو کله دا حکم معمولی اوگنړلو او عمل مو پرې پريخودلو؟ «فَمَا أَوَّلُ مَا ارْتَخَضْتُمْ أَمْرَ اللَّهِ» (ای جعلوه رخصا وسهلا) (عون) هم دې ځوان د دې وجه دا بيان کړه چه په شروع کښ يو ځل داسې شوې وه چه زمونږ د بادشاه يو رشته دارزنا کړې وه نو هغه بادشاه په هغه باندې رجم جاری نه کړو، د دې نه پس په عام خلقو کښ يو کس زنا اوکړه بادشاه د هغه د رجم اراده اوکړه چه په دې باندې د هغه قوم حائل شو او هغه خلقو اوئیل ترڅو چه ته د خپل سړی رجم اونکړې زمونږ د سړی به هم نه کوي، نو هغه وخت د رجم په ځانې په دې سزا باندې خپل مينځ کښ اتفاق او شو، «فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» «فَأَنَّى أَحْكُمُ بِمَا فِي التَّوْرَةِ». فَأَمَرَ بِهِمَا فَرَجَمَا

[۴۴۵۱] (حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى أَبُو الْأَصْبَغِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنْ مَزِينَةَ، يُحَدِّثُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "رَأَى رَجُلًا وَامْرَأَةً مِنَ الْيَهُودِ وَقَدْ أَحْصَيْنَا جَدِينَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ، وَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ مَكْتُوبًا عَلَيْهِمْ فِي التَّوْرَةِ، فَتَرْكُوهُ وَأَخَذُوا بِالْأُتْبِيَةِ يُضْرَبُ مِائَةً يُجْبَلُ مَطْلِي بِقَارٍ وَيُجْبَلُ عَلَى حِمَارٍ وَجْهَهُ مِمَّا يَلِي دُبُرَ الْحِمَارِ، فَاجْتَمَعَ أَخْبَارٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِمْ، فَبَعَثُوا قَوْمًا آخَرِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: سَلُوهُ عَنْ حَدِّ الزَّانِي، وَسَأَى الْحَدِيثِ، فَقَالَ فِيهِ: قَالَ: وَلَمْ يَكُونُوا مِنْ أَهْلِ دِينِهِ فَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ، فَخَبَّرَ فِي ذَلِكَ، قَالَ: فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ سُوْرَةُ الْمَائِدَةِ آيَةٌ ٣٢".

د ابوهريره رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زني وکړه يوسرې اويوي ښځې ديهوديانونه اودواړه شادي شده رو کله چه دوی په مدينه نبی ﷺ ته راغلل اورجم پدوی باندې مقررشوي وو په تورات کښې نودوی هغه پريخودو او په خرياني ئې الته سورکړواوسل پيري به ئې په غوره کړي شوي رسئ باندې وهلواوپه خرياندې به پي په داسې طريقه سورکړوچه مخ به ئې دڅرکونې ته نژدې وونوددوی په عالمانوکښې يوڅو عالمان را جمع شول اونبى ﷺ ته ئې يووفد راوليږو اوهغوی ته ئې ووييل چه دزنا دحد متعلق ورنه تپوس وکړئ اوحديث ئې تر آخره پورې بيان کړو، او په دې کښې داسې دى چه چونکه هغوی دنبى ﷺ په دين نه وو نوځکه نبى ﷺ ته اختيار ورکړي شو چه که ته ددوی فيصله وکړي اوکه ونکړي الله تعالى فرمائي: «إِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ» که چرې ته ددوی فيصله ونکړي نودوی تاته ضررنشي رسولي اوکه فيصله ئې

۴۶... د حافظ په کلام کښ تير شوي دى چه د هغوی په تړد دا شرط نه وو خو چرته چه حافظ وئيلي وو هلته د اسلام بحث شروع وو ممکنه ده چه حافظ هم په دې لحاظ سره نفی کړې وى بلکه هم دا متعين ده او دلته د احصان نه په ظاهر کښ نکاح مراد ده پس هيڅ اختلاف نشته،
۱: تفرد به ابو داود، انظر حديث (۴۸۸)، (تحفة الأشراف: ۱۵۴۹۲) (ضعيف)

و کړي نو په انصاف فيصله وکړه او یاد دوی نه مخ واره.

« عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رَأَى رَجُلًا وَامْرَأَةً مِنَ الْيَهُودِ وَقَدْ أَخَصِنَا الْخ »

په دې حديث كښ د تجبييه او د سلو كورو په تاركولو كښ د لت پت كولو نه پس د لگولو او د تجبييه صورت ذكر دې، « قَالَ فِيهِ قَالَ وَلَمْ يَكُونُوا مِنْ أَهْلِ دِينِهِ فَيَخُكُمُ بَيْنَهُمْ فَخِيَرٌ فِي ذَلِكَ قَالَ (فَإِنْ جَاءُوكَ فَاخُكُمُ بَيْنَهُمْ أَوْ اغْرَضْ عَنْهُمْ) » په دې حديث كښ چه كومه مسئله ذكر ده په هغې باندې مصنف رحمته مستقل ترجمه قائم كړې ده په كتاب القضاء كښ باب الحكم بين اهل اللمة او هلته دا ليكلي شوې دي يعنى مسلمان قاضى لره په دارالاسلام كښ د ذميانو فيصله كول پكار دي يا نه، د امام مالك رحمته رايې په دې كښ د تخيير ده او د احنافو په نزد د مرافعه په صورت كښ د فيصلې حكم دې هم داسې نه، او د امام شافعي رحمته په دې كښ دوه قوله دي يو هم دا يعنى د وجوب عند المرافعة، او دويم دا چه مطلقا واجب دي.

[٤٤٥٢] (١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى الْبَلْخِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو اسَامَةَ، قَالَ: فَجَالِدٌ أَخْبَرَنَا، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "جَاءَتِ الْيَهُودُ بِرَجُلٍ وَامْرَأَةٍ مِنْهُمْ زَنِيًّا، فَقَالَ: ائْتُونِي بِأَعْلَمِ رَجُلَيْنِ مِنْكُمْ فَأَتَوْهُ بِابْنَيْ صُورِيَا، فَشَدَّهُمَا: كَيْفَ تَجِدَانِ امْرَهَيْنِ فِي التَّوْرَةِ؟ قَالَا: نَجِدُ فِي التَّوْرَةِ إِذَا شَهِدَ أَرْبَعَةٌ أَنَّهُمَا زَاوَا ذَكَرَةً فِي قَرْجَاهَا مِثْلَ الْبَيْلِ فِي الْمَكْحَلَةِ رُجْمًا، قَالَ: فَمَا مَنَعَكُمَا أَنْ تَرْجُمُوهُمَا، قَالَا: ذَهَبَ سُلْطَانُنَا فَكَّرَ هُنَا الْقَتْلَ، فَقَدَّارَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشُّهُودِ، فَجَاءُوا بِأَرْبَعَةٍ فَشَهِدُوا أَنَّهُمَا زَاوَا ذَكَرَةً فِي قَرْجَاهَا مِثْلَ الْبَيْلِ فِي الْمَكْحَلَةِ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرُجْمِهِمَا".

د جابر بن عبد الله رحمته نه روایت دي فرمائی چه یهودیانو یوزنا کارسې او بنځه په دربار نبوي کښې حاضر کړل نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل دخپل دین والا دوه زیات علم والا عالمان راوړل نو هغوی دصوریادوه ځامن راوستل نبی صلی الله علیه و آله دوی دواړوته قسم ورکړو او تپوس ئې ورنه وکړو چه ددوی دپاره په تورات کښې څه حکم دې دې؟ هغوی وویل چه مونږخوپه تورات کښې دحکم لیدلي دې چه کله څلورگواهان گواهی ورکړي چه دوی دسې ذکر دښخي په شرمگاه کښې داسې لیدلي دي لکه چه سلاني په تنجرومه کښې وي نوییاددوی دپاره درجم حکم دې بیاتاسودوی دواړه ولي رجم نکړل؟ هغوی وویل چه اوس خوزمونږ حکومت باقی نه دی شوي نو په دې وجه مونږقتل بد گنرو، پس نبی صلی الله علیه و آله گواهان څلورگواهان را اوغوښتل هغوی داسې گواهی ورکړله چه دوی دسې دښخي په شرمگاه کښې داسې لیدلي دي لکه سلاني په تنجرومه کښې وي نوییاتي ددوی درجم کولو حکم وکړو.

قوله: « عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ جَاءَتِ الْيَهُودُ بِرَجُلٍ وَامْرَأَةٍ مِنْهُمْ زَنِيًّا فَقَالَ ائْتُونِي بِأَعْلَمِ رَجُلَيْنِ مِنْكُمْ فَأَتَوْهُ بِابْنَيْ صُورِيَا »

د دې روایت نه معلومه شوه چه په تیرو روایاتو کښ چه کوم لفظ شاب یا په لفظ د اعلم رجل منكم سره راغلې دې د هغې نه مراد ابن صوريا دي لکه چه هلته شارحینو لیکلی دی په دې روایت کښ تصریح ده چه د ثبوت زنا دپاره په تورات کښ هم د څلورو سړو

(١) سنن ابن ماجه/الأحكام (٢٣٢٨)، (تحفة الأشراف: ٢٣٤٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٢٨٧)، صحيح مسلم/الحدود (٢٣٧٤) (صحيح)

شهادت معتبر وو څنگه چه زمونږ په نزد دې او د دې روايت نه دا هم معلومېږي چه په تورات كښ هم د ثبوت زنا دپاره د صريح الفاظو كيدل ذكر دى.

(قَالَ فَمَا يَمْنَعُكُمَا أَنْ تَرْجُمُوهُمَا قَالَا ذَهَبَ سُلْطَانُنَا فَكُفِّرْنَا الْقَتْلَ) رسول الله ﷺ ترې نه تپوس او فرمائيلو چه تاسو رجم ولې ترك كړو نو هغوى جواب ور كړو چه زمونږ حكومت او زور ولې ختم شو ځكه چه د قتل سزا مونږ نه خوښوله چه كم به شو او د بې وسې ژوند كښ به راشو. والحديث اخرجه ابن ماجه، مختصراً، قاله المنذرى.

[۴۴۳] (١) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةٍ، عَنْ هُشَيْمٍ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَالشَّعْبِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، لَمْ يَذْكُرْ دَعَا بِالشُّهُودِ فَشَهِدُوا.

ابراهيم او شعبي د نبى ﷺ نه روايت بيان كړې دې دتير شوي روايت په شان مېگرداني پكښې نه دى ذكر كړي چه گواهان ئې را اوغوښتل او گواهي ئې ور كړه.

[۴۴۴] (٢) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةٍ، عَنْ هُشَيْمٍ، عَنِ ابْنِ شُبْرَمَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ بِنَحْوِهِ.

ابن شبرمه هم د شعبي تير شوى روايت په شان روايت بيان كړې دې.

[۴۴۵] (٣) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَسَنِ الْبَصِيِّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الزُّبَيْرِ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: "رَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُلَامًا مِنَ الْيَهُودِ وَأَمْرَأَةً زَنِيًّا".

د جابر بن عبد الله نه روايت دي فرمائي چه نبى ﷺ د يهوديانو يوسرې او يوه ښځه رجم كړي وو چه زنا ئې كړي وه.

بَابُ فِي الرَّجُلِ يَزْنِي بِحَرَمِهِ

باب: محرماتو سره د زنا كولو د سزا بيان

او د دې نه پس باب راځي باب الرجل يزني بحرامه، په هر دوه بابونو كښ چه مصنف ﷺ كوم حديث راوړې دې هغه د حنابلې مستدل دې، مصنف ﷺ هم حنبلې دې.

مذاهب ائمه :

كه يو سړې خپل محرمې زنانه سره نكاح او كړى نو د امام احمد ﷺ په نزد دا ده چه انه يقتل كما فى حديث الباب، او د شوافعو او د مالكيانو په نزد به په هغه باندې د قاعدې مطابق حد جارى كيږي (د محصن كيدو په صورت كښ او كه غير محصن وي نو جلد) او هم دا رائي ده د صاحبينو، او د امام صاحب په نزد په دې كښ تعزير دې اشد التعزير لاجل الشبهة بسبب النكاح، اگر چه نكاح صحيح نه دې، والحديث عند الجمهور محمول على المستحل فلذا قتل لاجل الارتداد.

^(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٢٣٤٦، ١٨٤٠٢، ١٨٨٧١) (صحيح)

^(٢): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٢٣٤٦، ١٨٨٧١، ١٨٤٠٢)

^(٣): صحيح مسلم/الحدود ٦ (١٧٠١)، (تحفة الأشراف: ٢٨١٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٢١، ٣٨٦) (صحيح)

[۴۴۵۶] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ، عَنْ أَبِي الْجَهْمِ، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: "بَيْنَمَا أَنَا أَطُوفُ عَلَى إِبِلٍ لِي ضَلَّتْ إِذْ أَقْبَلَ رَكْبٌ أَوْ قَوَارِسُ مَعَهُمْ لُؤَاءٌ، فَجَعَلَ الْأَعْرَابُ يَطْلِفُونَ بِي لِمَنْزِلَتِي مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ اتَّوَقَّعْتُهُ فَاسْتَحَرَّ جُؤَامِنَهَا رَجُلًا فَضَرَبُوا عُنُقَهُ، فَسَأَلْتُ عَنْهُ فَقَدَرُوا أَنَّهُ أَعْرَسَ بِأَمْرَأَةٍ أَبِيهِ".

دبراء بن عازب رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زما اوبنان ورگ شوي وو اوزه دهغوی په تلاش پسي وتلې وم چه په دې دوران کښې یو څو سواره کسان را ورسیدل اوددوی سره یوه جهندا وه اوباند چیان زمانه چاپیره گرځیدل ، زما دهغه مقام په وجه چه ماته دښی رضی اللہ عنہ دقریت په وجه حاصل وو، بیا هغه خلق یو یو تبی ته ورغلل اودهغې نه ئې یوسرې راوویستلو او دهغه سر ئې کټ کړو، پدې باره کښې ماددوی نه تپوس وکړوهغوی وونیل چه ده دخپلې مور سره زنا کړي وه.

مضمون الحديث :

قوله: «عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَطُوفُ عَلَى إِبِلٍ لِي ضَلَّتْ إِذْ أَقْبَلَ رَكْبٌ أَوْ قَوَارِسُ مَعَهُمْ لُؤَاءٌ» سیدنا براء رضی اللہ عنہ فرمائی چه زما اوبن کوم چه ورگ شوې وو زه د هغې په لتون کښ گرځیدم چه ناڅاپه زما مخې ته یو جماعت د سورو کسانو راغلو چه هغوی سره جهنده هم وه (چه د هغې نه معلومه شوه چه دا دسته د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د طرف نه رالیږلې شوې ده ځکه چه جهنده د امارت علامت دې، ډیر اعراب او بانده چیان زما نه خواوشا جمع شو زما د هغه مرتبې او قرب د وجې نه کومه چه مې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره وه، پس ناگهانه هغه دسته د سورو کسانو یو قبې ته اورسیده او د هغې نه ئې یو سرې راوویستلو او د هغه سټ ئې اوهلو، دلته د دې روایت په سیاق کښ څه تقدیم او تاخیر معلومېږي، ځکه چه د «فجعل الاعراب» تعلق د جمله سابقه «اذا قبل ركب» سره هیڅ هم نشته هم دغه شان وړاندې «اذا توقعت» کښ ضمیر اقرب یعنی د اعراب طرف ته نه واپس کیږي بلکه د دې تعلق د ركب سره دې.

د دې روایت په سیاق او الفاظو کښ ډیر اختلاف دې د ترمذی او نسائی وغیره په روایاتو کښ لکه څنگه چه په بذل کښ ذکر دی «فسالت عنه» سیدنا براء رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما د هغوی نه د دې قتل سبب معلوم کړو نو هغوی اووې چه دې سړی د خپلې میرنې مور سره نکاح کړې وه، یعنی د جاهلیت د زمانې د دستور مطابق چه د پلار د مرگ نه پس به د هغه مشر خوی د مور سره نکاح کوله، غالباً هغه هم داسې جائز او حلال گنرلو سره اوکړل چه د هغې په وجه باندي هغه مرتد شو، وفي الابواب والتراجم ۲۲۲/۶ فی «باب رجم المحصن» قال الحافظ: وأشهر حديث في الباب حديث البراء لقيت خالي ومعه الراية فقال بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى رجل تزوج امرأة أبيه أن أضرب عنقه أخرجه أحمد وأصحاب السنن وفي سنده اختلاف كثير اه قال ابن قدامة: وَإِنْ تَزَوَّجَ ذَاتَ مَخْرَمٍ، فَالتَّكَاخُ بِاطِلٍ بِالْإِجْمَاعِ فَإِنْ وَطَّئَهَا، فَقَوْلُهُ الْخُدُّ فِي قَوْلِ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ، مِنْهُمْ الْحَسَنُ، وَجَابِرُ بْنُ زَيْدٍ وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَبُو يُوسُفَ،

(۱) سنن الترمذی/الأحكام ۲۵ (۱۳۶۲)، سنن النسائي/النكاح ۵۸ (۳۳۳۳)، سنن ابن ماجه/الحدود ۳۵ (۲۶۰۷)، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۳۴، ۱۷۶۶)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۲۹۲/۴، ۲۹۵، ۲۹۷)، سنن الدارمي/النكاح ۴۳ (۲۲۸۵) (صحيح)

وَمُحَمَّدٌ، وَاسْحَاقُ، وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَالثَّوْرِيُّ: لَا خَدَّ عَلَيْهِ؛ لِأَنَّهُ وَطِئَ تَمَكَّنَتْ الشَّبَهَةُ مِنْهُ، فَلَمْ يُوجِبِ الْخَدَّ، ثُمَّ قَالَ وَإِذَا ثَبَتَ هَذَا، فَاخْتَلَفَ فِي الْخَدِّ، فَرُوِيَ عَنْ أَحْمَدَ أَنَّهُ يُقْتَلُ عَلَى كُلِّ خَالٍ، وَالرَّوَايَةُ الثَّانِيَّةُ، حَدُّهُ خَدُّ الزَّانِي وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ؛ لِعُمُومِ الْآيَةِ وَالْخَبَرِ، وَالْقَوْلُ فِي مَنْ زَنَى بِذَاتِ مَحْرَمِهِ مِنْ غَيْرِ عَقْدٍ، كَالْقَوْلِ فِي مَنْ وَطِئَهَا بَعْدَ الْعَقْدِ إِلَى آخِرِ مَا بَسَطَ) وَفِي الْهَدَايَةِ: وَمَنْ تَزَوَّجَ امْرَأَةً لَا يَحِلُّ لَهُ نِكَاحُهَا فَوَطِئَهَا لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَدُّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَلَكِنْ يُوَجَّعُ عَقُوبَةُ إِذَا كَانَ عِلْمٌ بِذَلِكَ وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَمُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ عَلَيْهِ الْحَدُّ إِذَا كَانَ عَالِمًا بِذَلِكَ لِأَنَّهُ عَقْدٌ لَمْ يَصَادَفْ مُحَلَّهُ فَيُلْغَوُا اهـ)

(مذاهب ائمه)

معلومه شوه چه په دې مسئله کښ درې مذاهب شو يو د امام احمد يعنى د قتل لکه چه په حديث الباب کښ دى، دويم د امام شافعى (١)، او د صاحبينو چه په هغه باندې حد د زنا دى، او دريم د امام صاحب چه په دې کښ تعزير دى، او د موفق په کلام کښ هم تير شوى دى چه په دې مسئله کښ نکاح او عدم نکاح دواړه برابر دى، يعنى که دا وطى د عقد نه پس وى او که بغير د عقد نه وى خو دا د موفق په کلام کښ دى کوم چه حنبلى دې خو زمونږ په نزد دا په هغه صورت کښ ده چه کله وطى بعد العقد وى ځکه چه شبهه خو د عقد د وجې نه پيدا شوې ده هم په دې وجه حد ساقط شوې دى، او که بغير د عقد نه ئې هغې سره وطى او کره نوبيا به حد جارى کيږي پس په شامى کښ دى:

«تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِمَّنْ لَا يَحِلُّ لَهَا نِكَاحُهَا فَدَخَلَ بِهَا لَا خَدَّ عَلَيْهِ وَإِنْ فَعَلَهُ عَلَى عِلْمٍ لَمْ يُحَدَّ أَيْضًا وَيُوجَّعُ عَقُوبَةٌ فِي قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَقَالَ إِنْ عِلْمٌ بِذَلِكَ فَعَلِيهِ الْحَدُّ فِي ذَوَاتِ الْمُحَارَمِ اهـ)

هم دغه شان په درمختار کښ دى ولا حد ايضا بشبهه العقد اى عقد النکاح عند الامام کوټى محرم نکحها وقالوا ان علم الحرمة حد وعليه الفتوى.

د جمهورو د طرف نه د حديث جواب پورته تير شو چه د هغوى په نزد دا په مستحل باندې محمول دى، او د جمهورو د مذهب دليل دا آيت کریمه دى: «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا الْاَيَةَ» او هم دغه شان هغه حديث کوم چه په شروع کښ تير شوې دى «التيب بالتيب جلد مائة والرجم الحديث» ځکه چه دا نکاح باطل او کالعدم دى لهذا زنا کيدل په دې باندې صادق شو. والحديث اخرجه الترمذى والنسائى وابن ماجه، قاله المنذرى.

[٤٤٥٧] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ قُسَيْطٍ الرَّقِّيُّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أَنَسَةَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْبَرَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَقِيتُ عُمَرَ وَمَعَهُ رَأْيَةٌ، فَقُلْتُ لَهُ: أَيْنَ تُرِيدُ، قَالَ: "بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً أَبِيهِ، فَأَمَرَنِي أَنْ أَضْرِبَ عُنُقَهُ وَأَخْذَ مَالَهُ".

دبراء بن عازب رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه ما دخپل تره سره ملاقات وکړو اودهغه سره يوه جنده وه ما ورته ووييل چرته څي؟ هغه ووييل نبی ﷺ په يوکس پسي ليرلي يم چاچه دمورسره بدفعلي کړې ده ماته ئې حکم کړي دي چه سړني پريکړم اومال ئې واخلم.

(١) وهو روايت عن احمد كما تقدم عن موفق.

(٢) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٥٥٣٤) (صحيح).

باب فِي الرَّجُلِ يَزْنِي بِجَارِيَةِ امْرَأَتِهِ

باب: څوک چې د خپلې ښځې د وینځې سره زنا او کړی دهغې بیان

[۴۴۵۸] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبَانٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَرْفَطَةَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، أَنَّ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَنْبِنٍ وَقَعَ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَرَفَعَ إِلَى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ وَهُوَ أَمِيرٌ عَلَى الْكُوفَةِ، فَقَالَ: "لَأَقْضِيَنَّ فِيكَ بِقَضِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنْ كَانَتْ أَحْلَتْهَا لَكَ جِلْدُكَ مِائَةً، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ أَحْلَتْهَا لَكَ رَجَمْتُكَ بِالْحِجَارَةِ". فَوَجَدُوهُ أَحْلَتْهَا لَهُ فَجِلَدَهُ مِائَةً. قَالَ قَتَادَةُ: كَتَبْتُ إِلَى حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ فَكَتَبَ إِلَيَّ بِهَذَا.

د حبيب بن سالم رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې د عبد الرحمن بن حنین په نوم باندې یو کس د خپلې ښځې د وینځې سره زنا وکړله نو د مقدمه نعمان بن بشیر ته پیش شوه او هغه د کوفې امیر وو، هغه و وئیل ضرور به زه په تاسو کښې د رسول الله فیصله کوم، که چرې ستا ښځې خپله وینځه ستا د پاره حلاله کړې وی نو په سلو درو باندې به دې و هم او که چرې داسې نه وي نو په کانرو باندې بدې رجم کړم نو معلومه شوه چې دهغه ښځې دده د پاره حلاله کړې وه نو په سلو درو ئې ووهلو، قتاده وائی په دې باره کښې مې حبيب بن سالم ته ولیکل نو هغه راته همدا حدیث لیکل شوي را ولیکلو.

قوله: (عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ أَنَّ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَنْبِنٍ وَقَعَ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ فَرَفَعَ إِلَى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ وَهُوَ أَمِيرٌ عَلَى الْكُوفَةِ فَقَالَ لَأَقْضِيَنَّ فِيكَ بِقَضِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم الخ) یعنی کوم سړی چې د خپلې ښځې د وینځې سره وطی کړې وه د هغه په باره کښې نعمان بن بشیر رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د فیصلې مطابق دا فیصله او کړه چې دهغه د ښځې نه دې معلومه کړې شی چې دهغه داسې او اتی چې زما د طرف نه دې وطی اجازت دې نو بیا خو به سل کورې د هغه سزا وی او که دهغې د طرف نه اجازت نه وی نو بیا دې سزا رجم دې، پس دهغه د ښځې نه معلومه کړې شوه نو هغې او وې چې زما د طرف نه اجازت وو پس هغه ته سل کورې ورکړې شوې.

[۴۴۵۹] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَرْفَطَةَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ يَأْتِي جَارِيَةَ امْرَأَتِهِ، قَالَ: "إِنْ كَانَتْ أَحْلَتْهَا لَهُ جِلْدُ مِائَةٍ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ أَحْلَتْهَا لَهُ رَجَمْتَهُ".

نعمان بن بشیر د نبی صلی الله علیه وسلم نه دهغه کس په باره کښې روایت بیان کړې دې څوک چې د خپلې ښځې د وینځې سره کوروالي وکړې، نبی صلی الله علیه وسلم او فرمائیل که چرې ښځې دخپل خاوند د پاره خپله وینځه حلاله کړې وی نو په سلو درو باندې به و هلي شي، او که چرې داسې نه وي نور رجم کولې به شي.

(۱) سنن الترمذي/الحدود ۲۱ (۱۴۵۱)، سنن النسائي/النكاح ۷۰ (۳۳۱۲)، سنن ابن ماجه/الحدود ۸ (۲۵۵۱)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۳)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۶/۲۷۲، ۲۷۶، ۲۷۷)، دي الحدود ۲۰ (۲۳۷۶) (ضعيف)
(۲) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۳) (ضعيف)

په مسئله الباب کښې مذاهب ائمه :

په دې مسئله کښې مذاهب ائمه دا دی چه د امام احمد رحمه الله مسلک خو هم هغه دې کوم چه په حدیث الباب کښې تیر شو یعنی په یو صورت کښې صرف جلد او په یو صورت کښې رجم، او د شوافعو او مالکیانو په نزد به د قاعدې مطابق حد جاری کولې شی د تحلیل او عدم تحلیل اعتبار نشته، او د احنافو مسلک دا دې چه که هغه دا کار حلال گنړلو سره کړی وی نو بیا خو به حد ساقط شی او د شبهې د وجې نه به د تعزیر مستحق وی او که وطی ئې د حرام گنړلو باوجود کړې وی نو بیا به په هغه باندې حد وی، د جمهورو د طرف نه د حدیث الباب جواب دا دې چه امام ترمذی رحمه الله فرمائی د دې په سند کښې اضطراب دې، او امام خطابی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث غیر متصل دې، وفی الاوجز ۵۲/۶ حدیث النعمان بن بشیر ضعفه المحدثون، قال الترمذی فی اسناده اضطراب سمعت محمدا یعنی البخاری : يقول لم يسمع قتادة من حبيب، وابوالبشر لم يسمعه ايضا من حبيب بن ابي ثابت وسالت محمد بن اسماعيل عنه فقال انا انفي هذا الحديث (وفی المنذرى انا اتقى هذا الحديث) وقال النسائي هو مضطرب كما حكاه عنه ابن القيم فى الهدى كذا ضعفه البيهقي وغيره والحديث الذى ذكره ابن عبد البر اخرجه ابوداؤد عن سلمة بن المحبق، قال النسائي لا يصح هذا الحديث، وقال ابوداؤد سمعت احمد بن حنبل يقول الذى رواه عن سلمة بن المحبق شيخ لا يعرف - الى اخر ما فى الاوجز ۵۲/۶... دا د سلمه بن المحبق حدیث وړاندې په کتاب کښې راځی.

[۴۶۰] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي رَجُلٍ وَقَعَ عَلَى جَارِيَةٍ أَمْرًا: إِنْ كَانَ اسْتَكْرَهَهَا فَبِئْسَ حُرَّةٌ وَعَلَيْهِ لِسَيْدَتُهَا مِثْلُهَا، فَإِنْ كَانَتْ طَاوَعَتْهُ فَهِيَ لَهُ وَعَلَيْهِ لِسَيْدَتِهَا مِثْلُهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى يُونُسُ بْنُ عَبْدِ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ وَمَنْصُورُ بْنُ زَادَانَ وَسَلَامٌ عَنِ الْحَسَنِ، هَذَا الْحَدِيثُ بِمَعْنَاهُ، لَمْ يَذْكُرْ يُونُسُ، وَمَنْصُورٌ قَبِيصَةَ.

د سلمه بن محبق نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د هغه کس په حق کښې د ا فیصله کړې وو چا چه دخپلې ښځې دوینځې سره جماع کړې وه ، او هغه داسې که چرې جماع ئې ورسره په زور باندې کړې وی نووینځه آزاده ده او په ده باندې ددې وینځې مالي ته داسې وینځه ورکول لازم شول او که چرې هغې په رضا باندې دده سره جماع کړې وی نو داوینځه دده شوه او په ده باندې ددې دمالي دپاره ددې وینځې په برابر تاوان ورکول لازم دي. امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت یونس بن عبید او عمرو بن دینار او منصور بن زاذان او سلام د حسن نه ددې په شان بیان کړې دې، او یونس او منصور په خپل روایت کښې د قبیصه ذکر ندي کړي. قوله: (عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي رَجُلٍ وَقَعَ عَلَى جَارِيَةٍ أَمْرًا: إِنْ كَانَ اسْتَكْرَهَهَا فَهِيَ حُرَّةٌ وَعَلَيْهِ لِسَيْدَتِهَا مِثْلُهَا فَإِنْ كَانَتْ طَاوَعَتْهُ فَهِيَ لَهُ وَعَلَيْهِ لِسَيْدَتِهَا مِثْلُهَا) یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه سړی په باره کښې چا چه د خپلې ښځې د وینځې سره وطی کړې وه

(۱) سنن النسائي للكتاب ۷۰ (۳۳۶۵)، سنن ابن ماجه للحدود ۸ (۲۵۵۲)، (تحفة الأشراف: ۴۵۵۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷۷۳، ۷۷۵) (ضعيف)

دا فیصله او فرمائیله چه که هغه د وینځي سره وطی جبرا کړې وی نو بیا به هغه وینځه آزاده شی او د دې واطی دپاره به د هغې وینځې د مالکې په ضمان کښ هم د دې په شان وینځه واجب وی، او که هغه دې وینځې سره وطی د هغې په رضا باندې کړې ده نو هغه وینځه به د واطی دپاره شی او په دې واطی باندې به هم هغه شان وینځه واجب وی د مالکې دپاره، د دې حدیث په باره کښ امام خطابی فرمائی: « لا اعلم احدا من الفقهاء يقول به، وفيه امور يخالف الاصول الى آخر ما فی البذل » یعنی د دې حدیث یو فقیه هم قائل نه دې، او په دې کښ ډیر څیزونه د اصولو خلاف دی، او په حاشیه د بذل کښ دی: وما ل ابن القيم فی الهدی ۱/۱۹۱ الى تصحيح هذا الحديث وقال قواعد الشرع تقتضيه وضعف حديث سلمة بن المحبق الآتي وبسط الكلام عليهما.

[۴۴۶۱] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ الدِّرْهَمِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: وَإِنْ كَانَتْ طَاوَعَتْهُ فَيَسَّ وَمِثْلُهَا مِنْ مَالِهِ لَسَيِّدَتِهَا.

سلمه بن محبق د نبی ﷺ نه د تیر شوي روایت په شان روایت بیان کړې دې مگر د دې اضافي سره چه که چرې وینځې په خوشی سره صحبت کړې وی نو هغه وینځه او دهغې په شان یوه بله وینځه به ښځې ته د خاوند د مال نه ورکولي شي.

حدیث النعمان بن بشیر رضی الله عنه اخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، وحدیث سلمة بن المحبق اخرجه النسائی، وقال لا تصح هذه الاحادیث وحدیث الحسن اخرجه النسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

باب فِيمَنْ عَمِلَ عَمَلٌ قَوْمِ لُوطٍ

د لواطت د حرمت بیان

په مسئله الباب کښي مذاهب ائمه:

لواطت د جمهورو په نزد د زنا په حکم کښ دې لهذا په هغې باندې به حد زنا جاری کیږي، پس که محصن وی نو رجم کیږي به او که غیر محصن وی نو جلد، د امام شافعی او د صاحبینو رضی الله عنهم مسلک هم دا دې، او د امام مالک رضی الله عنه په نزد د هغې حد مطلقا رجم دې، او د امام احمد رضی الله عنه په دې کښ دوه روایتونه دی یو د امام مالک رضی الله عنه په شان یعنی مطلقا د رجم، او دویم په مثل د شافعی، او د امام ابوحنیفه رضی الله عنه په نزد لواطت د زنا په حکم کښ نه دې په دې وجه د هغوی په نزد په دې کښ صرف تعزیر دې، وفي حاشية الترمذی من عمل عمل قوم لوط فلا حد علیه عند ابی حنیفة ولكنه يعزر ويسجن حتى يموت او يتوب ولو اعتاد اللواط قتلہ الامام محصنا کان او غیر محصن سياسة، وقالای الصاحبان هو كالزنا فيحد جلدا ان لم يكن احصن، ورجما ان احصن ولا بى حنیفة انه ليس بزنا ولا فى معناه فلا يثبت فيه حده، وذلك لان الصحابة اختلفوا فى موجهه ومنهم من اوجب التحريق بالنار ومنهم من قال يهدم عليه الجدار، ومنهم من نكسه من مكان مرتفع مع اتباع الحجارة فلو كان زنا او فى معناه لم يختلفوا...

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۹) (ضعيف)

[۴۴۶۲] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَلِيٍّ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ وَجَدَ ثَمُوءَ يَغْمَلُ عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ فَأَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو مِثْلَهُ، وَرَوَاهُ عِبَادُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَفَعَهُ، وَرَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحَصِينِ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَفَعَهُ.

دعبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه رسول اکرم فرمائیلی دی هر هغه کس خوګ چه تاسو د قوم لوط په عمل باندې ولیدو نو فاعل او مفعول دواړه قتل کړئ ، امام ابوداؤد فرمائی چه دا روایت عمرو بن ابی عمرو په همدې سند سره بیان کړې دې او عباد بن منصور دعکرمه نه او هغه دابن عباس په واسطه مرفوعا بیان کړې دې او ابن جریرج دابراهم نه هغه د داود نه هغه دعکرمه نه او هغه دابن عباس په واسطه مرفوعا بیان کړې دې.

« عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَنْ وَجَدَ ثَمُوءَ يَغْمَلُ عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ فَأَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ » » او د دې نه په روستو روایت کښ داسې دی : « عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي الْبَكْرِ يُوجَدُ عَلَى اللُّوطِيَّةِ قَالَ يُرْجَمُ »

[۴۴۶۳] (۲) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَاهُوَيْهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ خُثَيْمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، وَمُجَاهِدًا يُحَدِّثَانِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، « فِي الْبَكْرِ يُؤْخَذُ عَلَى اللُّوطِيَّةِ، قَالَ: يُرْجَمُ »، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدِيثُ عَاصِمٍ يُضَعَّفُ حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو.

دابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه که چرې یونوجوان لوند په بچه بازی کښې و نیولې شي نورجم کولې بشي.

اول حدیث مرفوع وو او دا موقوف، بله دا چه په اول روایت کښ د قتل لفظ وو او په دې کښ د رجم، « قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدِيثُ عَاصِمٍ يُضَعَّفُ حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو » دا عبارت دلته بې محل دې، د عمرو بن ابی عمرو او عاصم د دواړو احادیث په راروان باب، باب من اتی بهیمة کښ را روان دې، حافظ منذری هم په دې باندې دا اشکال کړې دې، د عمرو بن ابی عمرو حدیث خو دا دې :

(۱) (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنِي عَمْرِو بْنُ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَنْ أَلَى بِهِيْمَةٍ فَأَقْتُلُوهُ وَأَقْتُلُوا هَامِعَهُ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا شَأْنُ الْبَهِيْمَةِ؟ قَالَ: مَا أَرَاهُ قَالَ ذَلِكَ، إِلَّا أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يُؤْكَلَ لَحْمُهَا وَقَدْ عَمِلَ بِهَا ذَلِكَ الْعَمَلُ »، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَيْسَ هَذَا بِالْقَوِيِّ.

(۱) : سنن الترمذي/الحدود ۲۴ (۱۴۵۶)، سنن ابن ماجه/الحدود ۱۲ (۲۵۶۱)، (تحفة الأشراف: ۶۱۷۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۶۹/۱، ۳۰۰) (حسن صحيح)

(۲) : انظر ما قبله (صحيح الإسناد)

(۳) : دا او ورپسې حدیث دا دواړه په راروان باب کښې موجود دی. دلته ددې احادیثو ذکر شوې وو نو ځکه نقل کړې شو. مترجم

(۴) : انظر حديث رقم (۴۴۶۲)، (تحفة الأشراف: ۶۱۷۶) (حسن صحيح)

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چاچه دخناور سره جماع وکړله نو هغه لره مړ کړئ او هغه خاړوي هم مه کړئ عکرمه وائی چه ماد ابن عباس نه تپوس وکړو چه ددې خاړوي خه قصور دي؟ عکرمه په خپله وائی چه زما خیال دي چه هغه دا خبره په دې وجه وکړه چه دکوم خناور سره بدفعلی شوي وي نو ابن عباس دهغه غوښه خوړل ښه نه گنړي.

قوله: « عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَنْ أَتَى بِهِيمَةً فَأَقْتُلُوهُ وَاقْتُلُوهَا مَعَهُ » » او د عاصم حديث داسې دي:

[٤٤٦٥] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، أَنَّ شَرِيكَاً، وَأَبَا الْأَخْوِصَ، وَأَبَا بَكْرَ بْنَ عَيَّاشٍ، حَدَّثُوهُمْ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَيْسَ عَلَى الَّذِي يَأْتِي الْبَهِيمَةَ حَدٌّ، وَكَذَلِكَ قَالَ عَطَاءٌ، وَقَالَ الْحَكَمُ: أَرَى أَنْ يُجْلَدَ وَلَا يُبْلَغَ بِهِ الْحَدُّ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ بِمَنْزِلَةِ الزَّانِي، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدِيثُ عَاصِمٍ يُضْعِفُ حَدِيثَ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو.

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چاچه دخناور سره بدفعلی وکړله نو په هغه باندې حد نشته. امام ابوداؤد فرمائی چه عطاء هم دا روایت په دې سند سره بیان کړې دې او حکم وئیلی دی چه داکس به په درو وهلي شي لیکن دحد ددرونه کم، حسن وئیلی دی چه دداسې کس سزا دزنا کار دسزا په شان ده. امام ابوداؤد وئیلی دی چه د عاصم روایت د عمرو د روایت تضعیف کوي.

قوله: « عَنْ أَبِي رَزِينٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَيْسَ عَلَى الَّذِي يَأْتِي الْبَهِيمَةَ حَدٌّ »

په دواړو کښ مخالفت ښکاره دې چه په اول حديث کښ د اتیان بهيمه سزا ذکر ده يعنی قتل او په بل حديث کښ د مطلقاً حد نفی ده، بله دا چه دا د ابن عباس رضي الله عنه حديث موقوف دې گویا دا د هغوی خپله رائي او فتوی ده، هم په دې وجه مصنف رحمه الله فرمائی چه د عاصم په حديث سره د حديث عمرو تضعیف کیږي، زموږ دا خبره د حافظ منذری د رائي سره خو موافق ده خو د حضرت ښکېلې په تقرير کښ بل خه دی د هغوی په رائي کښ دا « قال ابوداؤد » بې محل نه دې او د هغې وجه دا ده چه په اصل کښ د عمرو بن ابی عمرو دوه احادیث دی یو په اول باب کښ چه په هغې کښ د لواطت ذکر دې او یو د عمرو بن ابی عمرو حديث هغه دې کوم چه به په راروان باب « باب فیمن اتی بهيمه » کښ راروان دې نو حضرت د مصنف رحمه الله په کلام کښ د عمرو بن ابی عمرو د حديث نه د مخکښ باب والا حديث مراد کړې دې چه د هغې مضمون دا دې چه په لواطت کښ فاعل او مفعول به دواړه قتل کړې شي، او د عاصم د حديث مضمون خو دا دې چه د ابن عباس خپل قول دې « ليس على الذي يأتي البهيمه حد » نو حضرت فرمائی چه هر کله د ابن عباس رضي الله عنه په نزد د اتیان بهيمه په صورت کښ حد نشته نو بیا به د هغوی به نزد په لواطت کښ هم حد نه دی کیدل پکار ځکه چه قضاء الشهوة فی غیر محل الحرث په دواړو ځایونو کښ موندلې شي، لهذا د اول باب حديث د ابن عباس رضي الله عنه د رائي خلاف شو او گویا دې دویم حيث راتلو سره د اول

(١) سنن الترمذي/الحدود ٢٣ (١٤٥٥)، انظر حديث رقم (٤٤٦٢)، (تحفة الأشراف: ٦١٧٦) (حسن)

باب د حدیث تضعیف او کړو، خو زموږ په نزد ظاهره د شارحینو رائي ده. (١) منذري وغيره او په دې کتاب کښ یعنی په سنن ابی داؤد کښ نور هم داسې په بعض ځایونو گڼښ شوی دی چه د قال ابوداؤد ذکر فی غیر محله شوې دې زموږ په ذهن کښ د دې مثالونه شته یو ځانې په کتاب الحج کښ داسې شوې دی او یو ځانې په کتاب الصلوة کښ په ابواب صلوة الخوف کښ..... واللہ تعالی اعلم.

باب فِيمَنْ أَتَى بِبَيْمَةٍ

باب د څارو سره د بدکاری کولو د سزایان

د دې باب دواړه احادیث د دې نه مخکښ باب کښ نقل شوی دی. چه د هغې مضمون دا دی چه کوم سړی د یو حیوان سره بدفعلی او کړه نو بد فعلی کونکې او هغه حیوان دواړه قتل کړی، او بیا د شاگرد په تپوسلو باندې د قتل حیوان مصلحت ابن عباس رضی الله عنهما دا بیان کړو چه کیدې شی په دې وجه چه د رسول الله صلی الله علیه و آله دا خوښه نه وه چه د داسې حیوان غوښه دې او خورلې شی د کوم سره چه دا گنده کار کړې شوې دې، شراح د دې نور هم ډیر مصلحتونه لیکلي دی مثلاً دا چه چرته داسې اونشی چه د دې فعل نه پس د دې څاروی داقسم بچې پیدا شی کوم چه د دې ځناور مشابه وی، او وئیلې شوې دی چه که هغه حیوان ژوندي وو نو ترڅو چه په هغه باندې نظر پریوځی نو د هغه فعل تصور او تذکره به کیرې، او د هغه فاعل د شرمندگي باعث به وی.

[٤٤٦٤] (٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَتَى بِبَيْمَةٍ فَأَقْتُلُوهُ وَأَقْتُلُوهُمَا مَعَهُ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا شَأْنُ الْبَيْمَةِ؟ قَالَ: مَا أَرَاهُ قَالَ ذَلِكَ، إِلَّا أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يُكَلَّلَ لَحْمُهَا وَقَدْ غَمِلَ بِهَا ذَلِكَ الْعَمَلُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَيْسَ هَذَا بِالْقَوِيِّ.

دا بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چاچه د ځناور سره جماع وکړله نو هغه لره مړ کړی او هغه څاروي هم مهکړی عکرمه وائی چه ماد ابن عباس نه تپوس وکړو چه د دې څاروي څه قصور دي؟ عکرمه په خپله وائی چه زما خیال دي چه هغه دا خبره په دې وجه وکړه چه د کوم ځناور سره بدفعلی شوي وي نو ابن عباس د هغه غوښه خورل ښه نه گنري.

[٤٤٦٥] (٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، أَنَّ شَرِيكَمَ، وَأَبَا الْأَحْوِسَ، وَأَبَا بَكْرَ بْنَ عَيَّاشٍ، حَدَّثُوهُمْ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَيْسَ عَلَى الذِّبْيِ يَأْتِي الْبَيْمَةَ حَدٌّ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ قَالَ عَطَاءٌ، وَقَالَ الْحَكَمُ: أَرَى أَنَّ

(١) ځکه چه حضرت د عمرو بن ابی عمرو د حدیث نه مخکښ باب والا حدیث مراد اخلی نو مصنف رحمته الله د هغې تضعیف څنگه کولې شی ځکه چه مصنف رحمته الله د عمرو بن ابی عمرو د اول حدیث د هغې په متابعاتو او د نورو طرقو په ذریعه په اول باب کښ تقویت بیان کړې وو، پس مصنف رحمته الله هلته وئیلې وو قال ابوداؤد رواه سليمان بن بلال عن عمرو بن ابی عمرو ومثله ورواه عباد بن منصور عن كرمه عن ابن عباس رفعه، ورواه ابن جريج عن ابراهيم عن داؤد بن الحصين عن عكرمة عن ابن عباس رفعه.

(٢) انظر حديث رقم (٤٤٦٢)، (تحفة الأشراف: ٦١٧٦) (حسن صحيح)

(٣) سنن الترمذي/الحدود ٢٣ (١٤٥٥)، انظر حديث رقم (٤٤٦٢)، (تحفة الأشراف: ٦١٧٦) (حسن)

يُجْلَدُ وَلَا يُنْفَرُ بِهِ الْحَدُّ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ مَعْتَرِ لَةِ الزَّانِي، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدِيثُ عَاصِمٍ يُضْعِفُ حَدِيثَ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو.

دا بن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چاچه دخناور سره بد فعلی وکړله نو په هغه باندې حد نشته. امام ابوداؤد فرمائی چه عطاء هم دا روایت په دې سند سره بیان کړې دې او حکم وئیلی دی چه دا کس به په درو وهلي شي لیکن دحد ددرونه کم، حسن وئیلی دی چه دداسې کس سزا دزنا کار دسزا په شان ده. امام ابوداؤد وئیلی دی چه دعاصم روایت دعمر و د روایت تضعیف کوي.

توضیح: د دې نه پس دا پیژندل پکار دی چه په اتیان بهیمه کښ د جمهور علماء او ائمه اربعه مذهب صرف تعزیر دې د چا په نزد هم په دې کښ حد نشته، پس په بذل کښ دی فذهب الائمة الاربعة الى ان من اتى بهيمة يعزر ولا يقتل، والحديث محمول على الزجر والتشديد اه خو په حاشیه د بذل کښ دی چه د امام احمد په یو روایت کښ د دې حکم په مثل د لواطت دې کما فی الهدی لابن القيم (ینظر احکام القرآن ۲/۳۷۳)

بَابُ إِذَا أَقْرَأَ الرَّجُلُ بِالزَّانَا وَلَمْ تُقْرَأِ الْمَرْأَةُ

باب چه سرې د زنا اقرار او کړی او ښځه یې او نه کړی دهغې بیان

[۴۶۶] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا طَلْحُ بْنُ عَتَامٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَاقْرَأَ عِنْدَهُ أَنَّهُ زَنَى بِامْرَأَةٍ سَمَاهَا لَهُ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَرْأَةِ، فَسَأَلَهَا عَنْ ذَلِكَ فَأُكْرِتَ أَنْ تَكُونَ زَنْتً، فَجَلَدَهُ الْحَدُّ وَتَرَكَهَا".

سهل بن سعد د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته یوکس راغې اود نبی صلی اللہ علیہ وسلم په وړاندې ئې د زنی اقرار وکړ او دیوې ښځې نوم ئې واخستو چه دفلانئ سره مې زنا کړې ده نونبې صلی اللہ علیہ وسلم په هغه زنانه پسې څوک ولیږل اودهغې نه ئې تپوس وکړو ددې کاریه باره گڼسې هغې د زنی کولونه انکار وکړو نونبې صلی اللہ علیہ وسلم سرې په درو ووهلو او ښځه ئې پریخودله.

﴿ أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَاقْرَأَ عِنْدَهُ أَنَّهُ زَنَى بِامْرَأَةٍ سَمَاهَا لَهُ الْخ ﴾

دا د سهل بن سعد رضی اللہ عنہ حدیث مرفوع دې چه یو سرې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښ راتلو سره د یوې زنانه نوم واخستلو او هغې سره ئې د زنا اقرار وکړو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ښځې ته سرې اولیږلو او د هغې نه ئې معلومه کړه نو هغې د زنا نه انکار وکړو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په هغه زانی اقرار کونکی باندې د سلو کورو حد جاری کړو (هغه به غیر محصن وو) او زنانه ئې په خپل حال باندې پریخودله هغې سره ئې هیڅ کار اونه لرلو، په ظاهر کښ په دې وجه چه هغې د قذف مطالبه نه وه کړې، که مطالبه ئې کړې وه نو په دې زانی باندې به حد قذف هم جاری کړې شوې وې او دا هم ممکنه ده چه هغې د قذف مطالبه کړې وې، او په هغه سرې باندې حد قذف هم جاری کړې شوې وو خو راوی د هغې ذکر اونکړو. (بذل) په بذل کښ خو صرف هم دومره دی.

(۱) انظر حديث رقم: (٤٤٣٧)، (تحفة الأشراف: ٤٧٠٥) (صحيح)

مسئله مترجم بهها کښې مذاهب ائمه :

خو حضرت په حاشیه د بذل کښې په ترجمه الباب والا مسئله کښې د جمهورو او د احنافو اختلاف نقل کړې دې هغه دا چه په دې صورت کښې په اقرار کونکې باندې حد د جمهورو او د صاحبین په نزد دې او د امام صاحب په نزد نشته، پس په در مختار کښې دی : (وبیت) ایضا (بافراه) صریحا صاحبیا ولم یکذبه الآخر قال ابن عابدين ۱۴۳/۳ فُلُوْا اَقْرَبُ بِالزَّانَا بِفُلَانَةٍ فَكَذَّبَتْهُ دُرِيُّ الْحَدُّ عَنْهُ سَوَاءٌ قَالَتْ تَزَوَّجْنِيْ اَوْ لَا اَعْرِفُهُ اَصْلًا ، وَعَلَيْهِ الْمَهْرُ اِنْ ادَّعَتْهُ الْمَرْأَةُ ، وَاِنْ اَقْرَبَتْ بِالزَّانَا بِفُلَانٍ فَكَذَّبَهَا فَلَا حَدَّ عَلَيْهَا اَيْضًا عِنْدَهُ خِلَافًا لِّهَمَا فِي الْمَسْأَلَتَيْنِ (د بختر) (۱) او دویمه مسئله دلته داده چه دښخې دانکار نه پس به حد قذف په سړی باندې جاری کیږي او که نه؟ نو پورته د بذل المجهود په حواله تیر شو چه دا دهغه په مطالبه باندې موقوف دی چه که مطالبه او کړي نو حد قذف به هم پرې جاری کیږي گڼي نه به جاری کیږي، په دې کښې د نور امامانو اختلاف دې، لکه چه په حاشیه د بذل کښې دی چه: قال القيم فی الحديث امران احدهما وجوب الحد على الرجل وان كذبت المرأة خلافا لأبي حنيفة انه لا يحد، والثاني لا يجب عليه حد القذف، وحديث ابن عباس الآتي منكر. الخ، ددې نه معلومه شوه چه دحنابله و په نزد په دې صورت کښې سړی باندې حد قذف نشته، او د ابن عباس رضی الله عنهما کوم روایت چه دلته په کتاب کښې وړاندې راروان دې په هغې کښې دادی: "أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَأَهُ أَنَّ زَنَى بِامْرَأَةٍ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، فَجَلَدَهُ مِائَةً وَكَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَكُونَ عَلَى الْمَرْأَةِ، فَقَالَتْ: كَذَبَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَجَلَدَهُ حَدَّ الْفُزَيْرَةِ ثَمَانِينَ". د حنابله په نزد چونکه په دې صورت کښې حد قذف نشته په دې وجه ابن قیم ددې جواب دا ورکړې چه دا حدیث منکر دي، لکه چه پورته تیر شو، د نورو امامانو مذاهب په دې کښې پاتې دی، د امام نووی د کلام نه معلومېږي چه د شوافعو په نزد په دې صورت کښې حد قذف دې ځکه چه امام نووی رحمه الله (وامر انيس الاسلامي ان ياتي امرأة الاخر) په شرح کښې چه کوم اشکال نقل کړې دې چه په حد زنا کښې تجسس نه وي او بیا ئې د هغې چه کوم جواب کړې دې چه دا لیرېل د اقامت حد دپاره نه وو بلکه زنانه ته د دې وینا دپاره وو چه فلانی سړی په تا باندې د زنا تهمت لگولې دې نو که ته د دې انکار کړې نو ستا دپاره د حد قذف د مطالبې حق دې، او بیا د دې نه روستو فرمائی: (وقد اخرج ابوداؤد والنسائي عن ابن عباس الخ) یعنی هم هغه حدیث کوم چه پورته ذکر شو، د دې نه پس فرمائی: (وقد سكت عليه ابوداؤد وصححه الحاكم واستنكره النسائي) د دې نه د شوافعو مذهب هم معلوم شو، چه د هغوی په نزد هم په

(۱) یعنی که سړي دا اقرار او کړي چه ما د فلانی زنانه سره زنا کړي ده نو د امام صاحب په نزد به په هغه سړی باندې حد زنا هله وي چه کله هغه زنانه د هغه تصدیق او کړي گڼي نه به وي، هم دغه شان د زنانه هم دا حکم دې چه که هغه د زنا اقرار او کړي چه فلانی سړی سره ما زنا کړي ده خو سړي د هغې تکذیب کوي نو په زنانه باندې به هم د زنا حد نه جاری کیږي، او د صاحبینو او د جمهورو په نزد به په دواړو مسئلو کښې په اقرار کونکې باندې حد جاری کیږي. که بل څوک ئې تصدیق کوي او که نه کوي.

دې صورت کښې حد قذف دې څنگه چې د احنافو په نزد دې خود جنابله په نزد نه دي.

[۴۶۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ الْبُرْدِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ قَبَاضٍ الْأَنْبَازِيِّ، عَنْ خَلَادِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: "أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَأَهُ زَنَى بِامْرَأَةِ أَرْبَعٍ مَرَّاتٍ، فَجَلَدَهُ مِائَةً وَكَانَ يَكْرَاهُ سَأَلَهُ الْبَيْتَةَ عَلَى الْمَرْأَةِ، فَقَالَتْ: كَذَبَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَجَلَدَهُ حَدَّ الْغَرِيبَةِ ثَمَانِينَ".

د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دي فرماني چې د بکر بن لیث قبیلې یو کس نبی ﷺ ته راغی او خلور پیري ئې اقرار وکړو چې مادیوي بنځې سره زنا کړې ده نو نبی ﷺ دسلو در و سزا ورکړه او دي لوندو او بیاني دهغه نه په بنځه باندې گواهان وغوښتل هغې وویل چې دروغ ئې وئیل دی په الله قسم نو نبی ﷺ په ده باندې د تهمت حد چې اتیادري دي جاري کړو.

بَابُ فِي الرَّجُلِ يُصِيبُ مِنَ الْمَرْأَةِ دُونَ الْجَمَاعِ فَيَتُوبُ قَبْلَ أَنْ يَأْخُذَهُ الْإِمَامُ
باب د دهغه کس د سزا بیان چې د بنځې سره د جماع نه علاوه

هرڅه او کړی خود نیولو نه مخکې توبه اویاسی

[۴۶۸] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسْرَهْدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِسِ، حَدَّثَنَا سِمَاكٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسْوَدِ، قَالَا: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنِّي عَالَجْتُ امْرَأَةً مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ فَأَصَبْتُ مِنْهَا مَا دُونَ أَنْ أَمْسَهَا فَأَنَا هَذَا فَأَقِمْ عَلَيَّ مَا شِئْتَ، فَقَالَ عُمَرُ: قَدْ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْكَ لَوْ سَتَرْتَ عَلَى نَفْسِكَ فَلَمْ يَرِدْ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا، فَأَنْطَلَقَ الرَّجُلُ فَاتَّبَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا، فَدَعَاهُ فَتَلَا عَلَيْهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ سُرَّةَ هُودَايَةَ ۖ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَهُ خَاصَّةٌ أَمْ لِلنَّاسِ كَافَّةٌ؟ فَقَالَ: لِلنَّاسِ كَافَّةٌ".

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دي فرماني چې یو کس نبی ﷺ ته راغی او وئې وئیل چې مادمینې دلاندې حصي دیوي بنځې نه فائده واخستله په خکلولو او معانقي وغیره سره اود جماع نه علاوه مې ورسره هرڅه وکړل، زه ستا په وړاندې حاضریم زما د پاره چې څه سزاوي ماته ئې راکړه، عمر رضی الله عنه ورته وویل یقینا پتا باندې الله تعالی پرده اچولي وه خو کاش چې تابه خپل خان باندې په خپله پرده اچولي وي، اونی ﷺ ورته هیڅ جواب ورنکړ او دي روان شو، بیا ورپسې نبی ﷺ څوک ورولیکلو او دي ئې راوغوښتلو او دا ایت کریمه ئې ورته تلاوت کړون «أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ» ایت تر آخره پورې نو په خلقو کښې یو کس وویل ای د الله رسوله ایا دا حکم دده دپاره خاص دي او دهر چا دپاره دي؟ نبی ﷺ او فرمائیل بلکه دهر چا دپاره دي.

قوله: (قَالَ عَبْدُ اللَّهِ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ إِنِّي عَالَجْتُ امْرَأَةً مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ فَأَصَبْتُ مِنْهَا مَا دُونَ أَنْ أَمْسَهَا)

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۶۶۴) (منکر)

(۲): صحيح مسلم التوبة ۷ (۲۷۶۳)، (تحفة الأشراف: ۹۱۶۲)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/مواقيت الصلاة ۴ (۵۲۶)،

التفسير ۴ (۴۶۸۷)، سنن الترمذي/التفسير ۱۲ (۳۱۱۲)، سنن ابن ماجه/إقامة الصلاة ۱۹۳ (۱۳۹۸) (حسن صحيح)

مضمون الحديث :

عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه يو سړې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كښ حاضر شو او عرض ئې او كړو چه ما د مدينې په لړۍ طرف كښ يعنې د مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم نه په ډيره فاصله باندې يو زنانه او چيرله او سوا د زنا نه مې هغې سره هر څه او كړل، لهذا زه حاضر يم كومه سزا چه تاسو ماته راكول غواړئ هغه راكړئ، هلته سيدنا عمر فاروق رضي الله عنه هم موجود وو هغوی او فرمائيل چه كه چرې دا معامله په راز كښ ساتلې وي لكه څنگه چه الله پاك دا راز فاش نه كړو نو دا به زياته غوره وي، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم خاموش شو او هغه سړې لاړو (هم په دې وخت كښ په هغوی باندې وحى نازل شوه) نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو سړې په ذريعه ئې هغه را طلب كړو او د هغه د راتلو نه پس رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه ته دا آيت واورولو ﴿ أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنْ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ ﴾ چه د دې نه معلومه شوه چه د دې سړې دا گناه د هغه د اعمال حسنه د وجې نه معاف شوه، په حاضرينو كښ يو سړې تپوس او كړو چه يا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا حكم يعنې د معاف كيدو بشارت صرف هم د دې سړې دپاره دې يا كه د ټولو خلقو دپاره دې؟ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل: ﴿ بَلْ لِلنَّاسِ كَافَةٌ ﴾ چه د ټولو دپاره دې.

(دا صحابي څوك وو؟)

د دې صاحب واقعه په نوم كښ په بذر كښ ليكلې دى، قيل هو ابو اليسر، وقيل بنهان التمار، وقيل عمرو بن غزوة اه او په حاشيه د بذر كښ دى: وبه جزم صاحب التلخيص صفحه ٢٨٤ اذ قال هو ابو اليسر كعب بن عمرو انصارى وقال النووى فى الاسماء واللغات ٣١١ ابو اليسر او عمرو بن غزوة، وسط الحافظ الاختلاف فى اسمه وحمله على التعدد، وكذا ذكر اختلاف الفاظ الرواية فى ذلك اه او په بذر كښ هم دى. ﴿ فقال رجل من القوم ﴾ په شرح كښ وفي رواية البخارى قال الرجل الى هذه وظاهره ان صاحب القصة هو السائل، وفي رواية عند مسلم: فقال يا رسول الله صلى الله عليه وسلم اه وحد وللدارقطنى مثله ويحمل على تعدد السائلين، قاله الحافظ. والحديث اخرجه مسلم والترمذى والنسائى، قاله المنذرى.

بَابُ فِي الْأَمَةِ تَزْنِي وَلَمْ تُحْصَنْ

باب د ناواده شوې زناكارې وينځې د سزا بيان

خان پوهه كړه چه د عبد او امه حد پنځوس كورې دې كه هغه بكر وي او كه ثيب د څلورو واړو امامانو په نزد (١) ځكه چه حريه په شرائطو د احصان كښ دې لهذا د دوى رجم به په هيڅ حال كښ نه شى كولې، او د بعض علماء كرامو لكه ابو ثور رحمه الله په دې كښ اختلاف دې، هغوی فرمائي چه كه دا دواړه ناواده كړى دى نو بيا خو هم دغه شان ده او كه واده كړى وي نو دواړه به رجم كولې شى ځكه چه حريه د هغوی په نزد د شرائط احصان نه نه دې كسافى الاوجز، يا داسې او ايښ چه د غلام او وينځې احصان د ابو ثور په نزد هم دا دې چه هغه دې واده كړې وي د دې نه پس اوس تاسو حديث الباب واخلي.

(١) په دې كښ د نورو علماء كرامو اختلاف دې بنظر التفصيل فى الاوجز ٣٤٨

[٤٤٦٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبُلَ عَنِ الْأُمَةِ إِذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصَنْ؟ قَالَ: إِنْ زَنَتْ فَأَجْلِدُوهَا ثَمَّ إِنْ زَنَتْ فَأَجْلِدُوهَا ثَمَّ إِنْ زَنَتْ فَبِعُوهَا وَلَوْ بَضْفِيرٍ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: لَا أَذْرِي فِي الثَّلَاثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ، وَالضَّفِيرُ: الْحَبْلُ.

د ابوهريره اوزيد بن خالد الجهني رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه د نبی صلی الله علیه و آله نه دغیرشادي شده وينځې د زنا د سزا متعلق تپوس وکړي شونې عليه السلام او فرمائيل کله چه زنا وکړي نو په دروني ووهي، بيا چه کله زنا وکړي نو په دروني ووهي، بيا چه کله، زنا وکړي نو نو خرڅه نه کړي اگر دورې په يو پري باندې وي، ابن شهاب وائي چه زه نه پوهيږم چه داسې نه ورته په دريم او که په څلورم ځل باندې ووييل، اوضفير رسن ته وئييلي شي.

« عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- سُبُلَ عَنِ الْأُمَةِ إِذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصَنْ قَالَ « إِنْ زَنَتْ فَأَجْلِدُوهَا الخ » »

شرح الحديث من حيث الفقه :

د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د هغه وينځې په باره کښ تپوس اوکړې شو کومې چه زنا اوکړه او حال دا چه هغه محصنه نه وه نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائيل چه که هغه زنا اوکړي نو هغې ته دې کورې ورکړې شي، او که بيا زنا اوکړي نو بيا دې هم کورې ورکړې شي، په روايت کښ هم دغه شان درې کرته دی او وړاندې دا دی چه که د دې نه پس هم زنا اوکړي نو هغه خرڅه کړي اگر چه د يوې رسن د ټکړې په بدل کښ ولې نه وي (١).

ضفير يعنی شعر مضفور، کمسئ وينسته د کوم نه چه د رسن کار اخستلي شي، دلته دا مشهور اشکال دې چه د دې وينځې بيع د هغه حديث خلاف ده چه په هغې کښ دا دی « لا یومن احدکم حتی یرضی لایخيه ما یرضی لنفسه » چه کوم څيز د ځان دپاره خوښوی هم هغه دې د خپل مسلمان رور دپاره خوښ کړي نو هر کله چه هغه دې وينځې لره د خپل ځان دپاره نه خوښوی نو د چا په لاس نه چې چه خرڅوی د هغه دپاره نه ولې خوښوی، د دې اول جواب خو دا دې چه دا ممانعت په هغه صورت کښ دې چه کله هغه بل خپله هغه څيز د ځان دپاره خوښ نه کړي او چه کله نه چې مشتری خپله خوښوی سره د هغه عیب نه، ځکه چه په بيع کښ د مبيع د عیب اظهار ضروري دې کما یشیر الیه بقوله ولو بضفير... نو بيا په دې کښ د حديث مخالفت نشته، او دویم جواب د دې دا ورکړې شوې دې چه « ان لتبدل الایدی د خلافي ازالة هذه الخصال » چه دا ضروري نه ده چه دې وينځې ته چه د کومې بې حیايي جرأت دې مالک سره کيږي هغه دې د بل مالک سره هم کوي. کذا فی هامش البذل عن الکوکب الدرر، وفيه ايضاً، واجاب عنه الحافظ ١٣٤/١٢ بوجه اخر.

١: خ لحدود ٢٢ (٦٨٣٧ و ٦٨٣٨)، صحيح مسلم لحدود ٦ (١٧٠٣)، سنن ابن ماجه لحدود ١٤ (٢٥٦٥)، (تحفة الأشراف: ٣٧٥٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي لحدود ١٣ (١٤٣٣)، موطا امام مالك لحدود ٣ (١٤)، دي الحدود ١٨ (٢٣٧١) (صحيح)
٢: دا امر بالبيع د جمهورو په نزد د استحباب دپاره دې وزعم ابن الزمعة انه للوجوب ولكن نسخ (كلًا في البذل) وفي هامشه: وبالوجوب زعم داؤد كما قال النووي (٧٠/٢)

په دې حديث كښن «اذا زنت ولم تحصن» دې. (۱) د دې لم تحصن د قيد نه معلومېږي په طور د مفهوم مخالف چه كه وينځه محصنه وي نو بيا د هغې دا حكم يعنى جلد نه دې بلكه رجم دې، او دا خبره د ائمه اربعه د مسلك خلاف ده خو د ابو ثور نه د دې تائيد كيږي چه د هغه په دې مسئله كښن د جمهورو سره اختلاف دې، د دې خبرې د جمهورو د طرف نه ډير جوابونه كړي شوي دي يو دا چه دا لفظ په دې حديث كښن شاذ دې صرف د امام مالك رحمه الله په روايت كښن دې قاله الشراح الموطاء، يو جواب دا وركړي شوي دې چه مفهوم مخالف معتبر نه دې او يا دې دا او ثيلې شي چه د احصان نه مرد دلته عتق دې يا عفت، ځكه چه احصان په څلورو معاني كښن مستعمل دې، ۱: عفة، ۲: التزوج، ۳: العتق، ۴: الاسلام. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۷۰] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِذَا زَنْتَ أُمَّةً أَحَدِكُمْ فَلْيَحْذَها وَلَا يُعْزِها ثَلَاثَ مِرَّاتٍ، فَإِنْ عَادَتْ فِي الرَّابِعَةِ فَلْيَجْلِدْها وَلْيَبْعُها بِضَفِيرٍ أَوْ بِجَبَلٍ مِنْ شَعْرِ».

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دي كله چه په تاسو كښنې ديوكس وينځه زنا وكړي نوحد دي ورباندې جاري كړي اوصرف په شرمولودي ئې نه پريږدى اودا خبره ئې درې پيري اوفرماييله اركه چرې په څلورم ځل ئې بيا زنا وكړه نوپه درودي ووهل شي او خرڅه دي كړي اكر كه په يوپرې وي يادوړئ په پرې باندې. د دې نه روستو حديث كښن دا زيادت دې: «فَلْيَضْرِبْها كِتَابُ اللَّهِ وَلَا يَثْرِبْ عَلَيْها»

[۴۷۱] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ ثَعْلَبٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ فِي كُلِّ مَرَّةٍ: فَلْيَضْرِبْها كِتَابُ اللَّهِ وَلَا يَثْرِبْ عَلَيْها، وَقَالَ فِي الرَّابِعَةِ: فَإِنْ عَادَتْ فَلْيَضْرِبْها كِتَابُ اللَّهِ ثُمَّ لْيَبْعُها وَلَوْ بِجَبَلٍ مِنْ شَعْرِ.

ابو هريره رضي الله عنه دنبي ﷺ نه روايت كوي فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دي او همدا تير شوي حديث ئې بيان كړو مگر دا اضافه ئې وكړه چه په هر ځل كښنې به ئې ورته فرماييل چه پس ودي وي دي لره اودا دالله پاك دطرف نه مقرره شوي سزا ده، اوصرف په رتلو باندې ئې مه پريږدى او كه چرې داوينځه بيا په څلورم ځل زنا وكړي نو دالله حد ورباندې جاري كړئ او بيا ئې خرڅه كړي اكر كه دورئ په پرې باندې وي.

يعنى رسول الله ﷺ دا اوفرماييل چه هر ځل دې دهغې د زنا نه پس د كتاب الله مطابق اووهي يعنى حد دې پرې جاري كړې شي، قال تعالى: «فعلين نصف ما على المحصنات من العذاب»

(۱) وفي الاوجز عن العيني قوله ولم تحصن ومفهومه أنها إذا أحصنت لا تجلد بل ترجم كالحرّة لكن الأمة تجلد محصنة كانت أو غير محصنة ولكن لا اعتبار للمفهوم حيث نطق القرآن صريحاً بخلافه في قوله تعالى فإذا أحصن فإن أتيت بفاحشة فعليهن نصف ما على المحصنات من العذاب فالحديث دل على جلد غير المحصن والآية على جلد المحصن لأن الرجم لا ينصف ليجلداً عملاً بالدليلين الي آخر ما في الاوجز ۳/۴۸

(۲) صحيح مسلم/المحدود ۶/۱۷۰۳، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۹۸۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۷۷۲) (صحيح)

(۳) انظر حديث رقم: ۴۴۶۹، (تحفة الأشراف: ۱۴۳۱۹) (صحيح)

او د دې نه په مخکښ روایت کښ د « لا یثرب علیها » په ځانې « ولا یعیرها » دې په بذل کښ لیکلې شوې دی چه مطلب دا دې چه هغې ته په سزا ورکولو کښ دې صرف په تعییر او سب و شتم باندې اکتفا نه کوی، بلکه حد دې پرې قائم کړی، وقیل المراد النهی عن التریب بعد الجلد فان الجلد صارت كفارة (بذل) والحديث اخرجه البخاری ومسلم والنسائي، بنحوه، قاله المنذرى.

په حدیث الباب کښ یوه بله اختلافی مسئله :

په دې حدیث کښ چه دا راغلی دی « اذا زنت امة احکمکم فليجدها » د دې نه او هم دغه شان د دې نه پس چه کوم په کتاب کښ راروان دی « اقيموا الحدود على ما ملکت ایمانکم » سره ائمه ثلاث په دې باندې استدلال کړې دې چه مولی ته په خپل مملوک باندې د حد د قائم کولو حق شته، د احنافو په نزد غیر امام ته د اقامت حد حق نشته، هم په دې وجه هغوی دا حدیث په تسبیب باندې حمل کوی ای لکن سببا لجلدها رافعا الی الامام یعنی دا مطلب نه دې چه خپله دې جاری کړی بلکه د قاعدې مطابق حد جاری کول مراد دی، د احنافو استدلال د هغه روایت نه دې کوم چه د ابو مسعود او ابن عباس او ابن زبیر رضی الله عنہم نه موقوفا او مرفوعا روایت دې : « اربع الی الولاة الحدود والصدقات والجمعات والقی » (من البذل)

باب فی إقامة الحد علی المریض

باب په مریض باندې د حد جاری کولو بیان

یعنی کوم سرې چه د حد مستحق دې که هغه مریض وی نو په هغه باندې به دې حالت کښ حد جاری کولې شی یا که پس د جوړیدو او صحت نه؟ جواب دا دې چه که د مریض حد داسې وی چه په هغې کښ مقصود د هغه تلف کول وی لکه چه په رجم کښ وی نو د صحت د انتظار کولو ضرورت نشته، او که د مریض حد جلد وی نو د صحت انتظار ضروری دې چه هلاکت ته خبره او نه رسی، کذا فی الهدایة ۲/۳۹۳.

[۴۷۲] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو أَمَامَةَ بْنُ سَهْلٍ بْنُ حَنِيفٍ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَنْصَارِ: "أَنَّهُ اشْتَكَى رَجُلٌ مِنْهُمْ حَتَّى أَضْمِنَ، فَعَادَ جِلْدَةً عَلَى عَظْمٍ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ جَارِيَةً لِبَعْضِهِمْ فَبَشَّهَا فَوَقَعَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ قَوْمِهِ يَعُودُوهُ أَخْبَرَهُمْ بِذَلِكَ، وَقَالَ: اسْتَفْتُوا لِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنِّي قَدْ وَقَعْتُ عَلَى جَارِيَةٍ دَخَلْتُ عَلَى، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالُوا: مَا رَأَيْنَا بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ مِنَ الْغَيْرِ مِثْلَ الَّذِي هُوَ بِهَ لَوْ حَمَلْنَاهُ إِلَيْكَ لَتَفْسَخْتَ عِقَامَهُ مَا هُوَ إِلَّا جِلْدٌ عَلَى عَظْمٍ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْخُذُوا لَهُ مِائَةَ شِمْرٍ أَخْرِقُفَرِيَّةً بِهَا ضَرْبَةٌ وَاحِدَةٌ".

امامه بن سهل بن حنیف په انصار و صحابه گرامو کښې دیوکس رضی الله عنہ نه روایت کوی فرمائی چه په دوی کښې یوکس بیمار شو تردې چه کمزوري شو په هډوکوئې صرف خرمن پاتې شوه نو په دې وخت کښې پدري کښې دیوکس وینځه په ده باندې داخله شوه ده چه ولیدله نو خوښه ئې شوه نو جماع ئې ورسره وکړله اودده د قوم خلق دده دبیمار پرسی دپاره دده

(۱) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۲۸)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه للحدود ۱۸ (۲۵۷۴) (صحيح)

کورته په دغه وخت ورغلل نو دوی ته ئې ددې واقعي خبر ورکړو او وئې وئیل چه زما دپاره دنبی ﷺ نه فتوی او غواری چه ما د یوې وینځې سره جماع کړې ده، صحابه کرامو ددې خبرې ذکرنبی ﷺ ته وکړو او هغوی داهم ووئیل چه مونږ چرته دده نه سخت بیمارنه وو لیدلي که چرې مونږ تاته راوړلي نو هډوکي به ئې ختلي ووپه هډوکويي صرف خرمن خوره وه نو نبی ﷺ دده متعلق حکم وکړو چه سل لختي راواخلئ اودي ورباندې یوگذار ووهئ.

(أَخْبَرَنِي أَبُو أُمَامَةَ بْنُ سَهْلٍ بْنُ حَنِيْفٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَّهُ اشْتَكَى رَجُلٌ مِنْهُمْ حَتَّى أَضْنَى فَعَادَ جِلْدَهُ عَلَى عَظْمٍ فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ جَارِيَةٌ لِيَغْضِيَهُمْ فَهَشَّ لَهَا فَوَقَعَ عَلَيْهَا الْخ)

ابو امامه رضي الله عنه د چا نوم چه سهل بن سعد بن حنيف دې هغوی د بعض انصاری صحابه کرامو رضي الله عنه نه روایت کوی چه په هغوی کښ یو سرې بیمار شو او د بیماری نه دومره کمزورې شو چه د هډوکو او خرمنې نه علاوه پرې هیڅ هم باقی پاتې نه شو خو د هغې باوجود یو وینځه هغه ته لاره او د هغې په لیدو باندې هغه کښ تازگی پیدا شوه او هغې سره ئې وطی اوکړه، د دې نه پس چه کله خلق هغه ته د تپوس دپاره راغلل نو دې مریض صحابی هغوی ته اووې چه زما باره کښ چه څه مانه شوې دی د رسول الله ﷺ نه د هغې په باره کښ تپوس اوکړئ، دې خلقو رسول الله ﷺ ته د هغه صحابی ضعف او کمزوری بیانولو سره د هغه د حکم تپوس اوکړو، او دا ئې هم اووې که مونږ هغه تاسو ته راوولو نو د هغه هډوکي به هم روغ پاتې نه شی، رسول الله ﷺ دهغه دپاره دا فیصله وفرمائیله: (أَنْ يَأْخُذُوا لَهُ مِائَةَ شِفْرَاحٍ فَيَضْرِبُوهُ بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً) چه د کهجورې سل ځانگي واخلي او په یو ځل ئې د هغوی بدن ته راواچوئ، یعنی په داسې طریقه چه د هغه ټولو بڼاخونو د هغه په بدن باندې لگیدل معلوم شی.

په حيله مذکوره فی الحدیث باندې د کوم امام عمل دي :

په امامانو کښ د دې حدیث صرف امام شافعی رحمه الله قائل دي، امام مالک او احناف د دې قائل نه دی، د هغوی په نزد په حد کښ صحیح او مریض یو شان دی د جمهورو د طرف نه امام خطابی رحمه الله فرمائی چه که په مریض کښ دا صورت جائز وي نو په حامله کښ هم دا صورت جائز کیدی شو، خو د حاملې په باره کښ د ټولو اتفاق دې چه په هغې کښ دا صورت کافی نه دي، کذا فی المذلل عن الخطائی.....

خو په مذکوره صورت کښ یعنی کله چه په مریض کښ د جلد تحمل نه وی او د صحت ئې هم توقع نه وی په دې صورت کښ احناف هم د امام شافعی رحمه الله سره دی څنگه چه ابن الهمام وئیلی دی، علامه شوکانی رحمه الله فرمائی چه دا عمل په هغه حیلو کښ دې کومې چه شرعا جائز دی او د دا قسم حیلو اجازت الله پاک هم ورکړې دي پس ارشاد دي، (وخلد بیدک ضغنا) الایة ۱ هدا آیت کریمه د سیدنا ایوب رضي الله عنه په قصه کښ په سورة ص کښ ذکر دي چه هغوی د خپلې بی بی په یو خبره باندې ناراض کیدو سره دا قسم خوړلې وو چه زه به تا سل گزاره وهم، الله پاک په قرآن کریم کښ د هغې حيله دا بیان وفرمائیله: (وخلد بیدک

ضعفا فاضرب به ولا تحنث) چه ای ایوب ته په خپل لاس کښ یو جارو واخله چه په هغې کښ سل ډکۍ وی او خپله بی بی په هغې باندې اوهه، او خپل قسم مه ماتوه، پس د دې آیت کریمه په رنړا کښ د احنافو مسلک دا دې چه که یو سړې د سلو گزارو ورکولو قسم اوخوری او روستو بیل بیل د سلو گزارونو وهلو په ځانې د ټولو ډکو یو موټې جوړ کړی او یو ځل نې پرې اوهی نو په دې سره قسم پوره کیږی، خو د دې دپاره دوه شرطونه ضروری دی، کما قال ابن الهمام، یو خو دا چه د هغه سړی په بدن باندې هره چوکه طولا او عرض ضرور اولگی، دویمه دا چه د هغې نه څه نه څه تکلیف ورته ضرور محسوس شی، او که دومره سپک نې بدن ته اولگوی چه بالکل ورته تکلیف نه وی نو قسم به پوره نشی.

(ملخصاً من معارف القرآن)

[۴۷۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "فَجَرَتْ جَارِيَةٌ لَأَلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا عَلِيُّ انْطَلِقْ فَأَقِمْ عَلَيْهَا الْحَدَّ، فَأَنْطَلَقْتُ فَإِذَا بِهَا دَمَ يَسِيلُ لَمْ يَنْقُطْ، فَأَتَيْتُهُ، فَقَالَ: يَا عَلِيُّ أَفَرَعْتَ؟ قُلْتُ: أَتَيْتُهَا وَدَمُهَا يَسِيلُ، فَقَالَ: دَعُهَا حَتَّى يَنْقُطَ دَمُهَا ثُمَّ أَقِمْ عَلَيْهَا الْحَدَّ، وَأَقِيمُوا الْحُدُودَ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ أَبُو الْأَحْوِسِ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، وَرَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، فَقَالَ فِيهِ قَالَ: لَا تَضْرِبُهَا حَتَّى تَضَعَ، وَالْأَوَّلُ أَصَحُّ.

د علی بن ابی طالب عليه السلام نه روایت دي فرمائی چه د نبی صلی الله علیه و آله په اهل بیتو کښې دیوکس وینځې بدفعلی وکړله نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل ای علی لار شه او په دې باندې حد جاري کړه علی عليه السلام وائی چه زه لارم نودهغې نه وینه جاري وه کومه چه نه بنیدله نوزه نبی صلی الله علیه و آله ته ورغلم اونبی صلی الله علیه و آله رانه تپوس وکړوچه ایا حد نافذولونه فارغ شوي؟ علی په جواب کښې وویل زه چه ورغلم نودهغې نه وینه جاري وه، نبی صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل پري نې ږده چه وینه نې ودریږي بیابه پري حد جاري کړي، او په خپلو وینځو باندې حدونه جاري کوئ. امام ابوداؤد وائی چه دا روایت ابو الاحوص هم عبدالاعی نه نقل کړي دي، اوشعبه هم د عبدالاعلی نه بیان کړې دې خودشعبه په روایت کښې دی چه نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل. مه نې وه ترڅوچه ولادت نې وشي لیکن اولني روایت زیات صحیح دې.

«عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَجَرَتْ جَارِيَةٌ لَأَلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «يَا عَلِيُّ انْطَلِقْ فَأَقِمْ عَلَيْهَا الْحَدَّ». فَأَنْطَلَقْتُ فَإِذَا بِهَا دَمَ يَسِيلُ الْخ»

علی عليه السلام فرمائی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله یوې وینځې د زنا ارتکاب اوکړو، هغوی فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله ماته او فرمائیل چه ای علی لار شه او په دې باندې حد قائم کړه، ما هغه بوتله نو اومې کتل چه د هغې نه وینه روانه ده، زه واپس د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ حاضر شوم نو هغوی تپوس اوکړو چه آیا د هغه کار نه فارغ شوي؟ ما عرض اوکړو چه زه هغه وینځې ته تلې اوم خو د هغې نه وینه روانه ده نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل بڼه هغه فی الحال پریږده، روستو پري حد جاري کړه او دا نې هم او فرمائیل: وَأَقِيمُوا الْحُدُودَ عَلَى مَا

۱: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۲۸۳)، وقد أخرجه: صحيح مسلم للحدود ۷ (۱۷۰۵)، سنن الترمذي للحدود ۱۳ (۱۴۴۱)، مسند أحمد (۱/ ۸۹، ۹۵، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۴۵) (صحيح)

مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ د حديث په دې اخري تکره باندې کلام اوس اوس تير شوې دې او اختلاف د علماء کرامو هم، والحديث اخرجه النسائي ومسلم والترمذي معناه.

باب فِي حَدِّ الْقَذْفِ

باب د دروغو تهمت لکونکي د سزا بيان

د قذف تعريف او د قذف د احصان مصداق :

د قذف لغوی معنی د رمی ده وفي الشرع نسبة من احصن الى الزنا صريحا او دلالة (هامش البذل) یعنی محصن شخص لره د زنا طرف ته منسوب کول، که نسبت صراحة وی یا دلالة، لهذا په غیر محصن باندې تهمت لگولو سره به په قاذف باندې قذف نه جاری کیږي او د احصان معنی وړاندې د هدایه نه راځي څنگه چه د رجم دپاره په زانی کښ د صفت احصان موندلې کیدل ضروري دی بغیر د هغې نه نه رجم کیږي هم دغه شان د حد قذف دپاره هم په مقذوف کښ د صفت احصان موندلې کیدل ضروري دی. وفي الهدایة ص ۵۲۹ ج ۲: وإذا قذف الرجل رجلا محصنا أو امرأة محصنة بصريح الزنا وطالب المقذوف بالحد حده الحاكم ثمانين سوطا إن كان حرا لقوله تعالى { والذين يرمون المحصنات } إلى أن قال { فاجلدوهم ثمانين جلدة } ويشترط مطالبة المقذوف لأن فيه حقه من حيث دفع العار واحصان المقذوف لما تلونا، والإحصان أن يكون المقذوف حرا عاقلا بالغا مسلما عفيفا عن فعل الزنا اه دا چه د احصان تعريف دلته ذکر دې دا احصان القذف دې، او هغه احصان کوم چه په باب الرجم کښ تير شوې دې هغه احصان الرجم وو هم په دې وجه دواړو کښ فرق دې، وقد سبقت الإشارة اليه هنا اه.

[٤٧٤] (حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ الثَّقَفِيُّ، وَمَالِكُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمِصْمَعِيُّ، وَهَذَا حَدِيثُهُ: أَنَّ ابْنَ أَبِي عَدِيٍّ حَدَّثَهُمْ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "لَمَّا نَزَلَ عُذْرِي، قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَذَكَرَ ذَلِكَ وَتَلَا تَعْنِي الْقُرْآنَ فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ الْمِنْبَرِ أَمَرَ بِالرَّجُلَيْنِ وَالْمَرْأَةِ فَضَرَبُوا أَحَدَهُمْ."

دام المومنين عائشة رضي الله عنها نه روایت دې فرمائی چه کله چه زما د پاکدامنی په سلسله کښې آیت کریمه نازل شو نوبی ﷺ په منبر باندې اودریدو اوددې ذکر ئې وکړو اودقران کریم تلاوت ئې وکړو ددې نه پس نبی ﷺ دمنبر نه کوز شو او دواړو سړو اوبښخي ته ئې دحد حکم وکړو اوبیا خلقو په هغوی باندې حد جاری کړو.

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا نَزَلَ عُذْرِي قَامَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى الْمِنْبَرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ - تَعْنِي الْقُرْآنَ - فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ الْمِنْبَرِ أَمَرَ بِالرَّجُلَيْنِ وَالْمَرْأَةِ فَضَرَبُوا أَحَدَهُمْ اود دې نه په روستو روایت کښ دی : مِنْ تَكْلَمَ بِالْفَاحِشَةِ حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ وَمِنْطَجِحُ بْنُ أَكَاثَةَ. قَالَ الثَّقَلَيْنِ وَيَقُولُونَ الْمَرْأَةُ حَمْنَةُ بِنْتُ جَحْشٍ)

١: سنن الترمذي/تفسير النور ٢٥ (٣١٨١)، سنن ابن ماجه/الحدود (٢٥٦٧)، (تحفة الأشراف: ١٧٨٩٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٨٦٤، ٣٥٨، ٦١) (حسن)

[۴۷۵] (۱) حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، لَمْ يَذْكُرْ عَائِشَةَ، قَالَ: فَأَمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَأَمْرًا مِمَّنْ تَكَلَّمُ بِالْفَاحِشَةِ: حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ، وَمُسْطَحِرُّ بْنُ أَثَاثَةَ، قَالَ النَّفِيلِيُّ: وَيَقُولُونَ: الْمَرْأَةُ حَمْنَةُ بِنْتُ جَحْشٍ.

د محمد بن اسحق نه ددې په شان روایت مروی دې او په دې روایت کښې دا ذکر شوي دي چې نبی ﷺ دواړه سړو او ښځې ته چاچه بدي خبرې کړي وي هغه حسان بن ثابت او مسطح بن اثاثه وو نفيلي ويلى چې خلكو وئيلي دي چې زړانه حمنه بنت جحش وه.

حديث الافك :

په دې باب کښ مصنف رحمه الله په دې امت کښ چې کومه د ټولو نه لويه د قذف او تهمت واقع کيدې شي د هغې متعلق د حديث يو جزء راوړې دې، حديث الافك يعنى په عائشې رضي الله عنها باندې لگيدلې تهمت چې د هغې تفصيلي واقع په صحيح بخاري کتاب المغازي صفحه ۵۹۳ او په صحيح مسلم کتاب التوبة کښ په باب في حديث الافك وقبول توبة القاذف... او د ترمذی په کتاب التفسير په تفسير د سورة النور کښ په څو صفحاتو کښ ذکر ده.

د افك دا واقع په غزوه نبی المصطلق کښ پيښه شوې وه په ۵ هجري کښ کماfi تاريخ الخميس ۱/ ۴۵، وفي التلخيص لابن الجوزي ۶ هجري، او د حديث الافك ذکر په ابوداؤد کښ هم په باب من لم ير الجهر بيسم الله الرحمن الرحيم کښ هم اشاره راغلې دې.

ولفظه : عَنْ عَائِشَةَ وَذَكَرَ الْإِفْكَ قَالَتْ جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ وَقَالَ « أَعُوذُ بِالسَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ » (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ) . الآية،

دلته په دې باب کښ دا دی : سيده عائشه رضي الله عنها فرمائي چې کله زما د براءه په باره کښ آيتونه نازل شو نو رسول الله ﷺ منبر ته تشریف يوړلو او د دې آيتونو د نزول ذکر ئې او فرمائيلو او دا آيتونه ئې تلاوت او فرمائيل (چې اس آيتونه د سورة نور دي) او بيا ئې د منبر نه د راکوزيدو نه پس په دوه سړو او يو زړانه باندې د حد قذف د جاري کولو حکم او فرمائيلو يعنى حسان بن ثابت او مسطح بن اثاثه او حمنه بنت جحش رضي الله عنهم.....

په عبدالله بن ابی باندې حد قذف جاري کړې شويانه؟

په دې روایت کښ د عبدالله بن ابی ذکر نه دې راغلې حال دا چې هم د هغه په باره کښ په قرآن کریم کښ دی (والذي تولى كبره منهم له عذاب اليم) په کتب صحاح کښ خو نه په عبدالله بن ابی باندې د حد د جاري کيدو ذکر شته او نه د تهمت لگولو، د قاضی عياض رائي دا ده چې د هغه نه قذف ثابت نه دې، خو هغه دا مسئله خوروله ضرور او په مجالسو کښ به ئې بيانوله، (بل الذي ثبت انه كان يستخرجه ويتوشيه) خو حافظ په دې باندې اعتراض کولو سره فرمائي : قلت وقد ورد أنه قذف صريحا ووقع ذلك في مرسل سعيد بن جبير عند بن أبي حاتم وغيره وفي مرسل مقاتل بن حيان عند الحاكم في "الأكليل" "بلفظ" فرماها عبد الله بن أبي، او حافظ فرمائي چې دا هم په بعض روايات مرسله کښ راغلې دي چې په هغه باندې حد جاري

(۱) : انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۷۸۹۸) (حسن)

کړې شو اخرجه الحاکم فی الاکلیل.. او د حافظ په کلام کښ دا هم دی چه ابن القیم رحمہ اللہ هم په هغه خلقو کښ دې د چا چه رائي دا ده چه په عبدالله بن ابی باندې حد قذف جاری نه کړې شو، او بیا هغوی د دې یو حکمت هم بیان کړو، بیا حافظ د دې رائي رد کولو سره هم هغه خبره اولیکله کومه چه پورته تیره شوه. (من البذل)

بَابُ الْحَدِّ فِي الْخَمْرِ

بابه د شرابو د حد بیان

د حد زنا په یو صورت کښ کورې او په یو صورت کښ رجم دې او دا دواړه حکمونه په قرآن کریم کښ موجود دی، خو آیت د رجم منسوخ التلاوة دې، او حد د زنا سل کورې دی لکه چه په قرآن کریم کښ د دې تصریح ده: «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ» او هم دغه شان حد قذف اتیا کورې دې چه د هغې په قرآن کریم کښ تصریح ده «وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً» خو د حد شرب خمر چه د هغې دا باب شروع کیږي د هغې هیڅ حد او سزا په قرآن کریم کښ نه ده ذکر شوې صرف د خمر تحریم ذکر دې: «إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» خو حد شرب د احادیثو نه ثابت دې خو په احادیث مرفوعه کښ د دې څه خاص مقدار معین طریقی سره ثابت نه دې لکه چه د باب د اول حدیث نه چه ثابتیږي.

[٤٤٧٦] (١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَهَذَا حَدِيثُهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ رِكَانَةَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَقِيَ فِي الْخَمْرِ حَدًّا"، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: شَرِبَ رَجُلٌ فَسَكِرَ فَلَقِيَ يَمِيلُ فِي الْفَجْرِ فَأَنْطَلِقَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا حَازَى بَدَارَ الْعَبَّاسِ انْقَلَبَ فَدَخَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ فَالْتَزَمَهُ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكَ، وَقَالَ: أَفَعَلَهَا وَلَمْ يَأْمُرْ بِهِ شَيْءٌ؟ قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا مِمَّا تَقَرَّدَ بِهِ أَهْلُ الْمَدِينَةِ: حَدِيثُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ هَذَا.

د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د شرابو په څکلو باندې څه حد نه دې مقرر کهي ابن عباس له وئیلی دی چه یو سړې شراب وڅکل اونشه شو د لیونوپه شان په لاري په گدا روان وو نونبی صلی الله علیه و آله ته بوتلې شو کله چه د عباس د کور برابرې ته ورسیدو نوهغه ئې دم و تنبیدو او د ابن عباس کورته داخل شو او پت شو او بیا دا قصه رسول الله ته بیان کړې شوه نبی صلی الله علیه و آله و خندل او بیا ئې او فرمائیل ایاده همداسې کړي دي؟ او دده متعلق ئې په دې باب کښې څه حکم ونکړو، امام ابو داود فرمائی چه دا حدیث د حسن بن علی داسې حدیث دې په کوم کښې چه اهل مدینه متفرد دي.

قوله: «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا بَقِيَ فِي الْخَمْرِ حَدًّا»

شرح الحديث :

یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله په خمر کښ د حد مقدار معین نه دې فرمائیلې. دا مطلب نه دې چه د دې دپاره رسول الله صلی الله علیه و آله بالکل څه حد نه دې مقرر فرمائیلې لکه چه بعض خلقو ته د دې نه

هم دا وهم پيدا شوې دې او هغوی وئيلي دي چه په خمر کښ يو حد واجب نشته بلکه په دې کښ صرف تعزير دې خو دا غلطه خبره ده ځکه چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه په دې کښ په وجوب حد باندې اجماع نقل ده، او دا چه وړاندې د ابن عباس رضي الله عنه په حديث کښ راځي چه د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کښ يو سړی شراب او څکل چه په هغې سره هغه نشه شو او په لاره کښ يو خوا بل خوا غورځيدلو سره او ښکته پورته کيدو سره هغه اوليدلي شو، خلقو هغه اونيوولو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ئې راوستلو، چه کله په لاره کښ د عباس رضي الله عنه د کور مخې ته تير شو نو د خلقو د لاسونو نه وتلو سره د عباس رضي الله عنه کور ته داخل شو او په هغوی پورې اونختلو، خلقو د دې څيز ذکر رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوکړو، رسول الله صلي الله عليه وسلم په دې باندې مسکې شو او وې خندل چه آيا واقعي هغه داسې کړې دي، او نور ئې د هغه په باره کښ څه حکم نافذ او نه فرمائيلو.

د دې قصې نه په عدم الحد في الشرب باندې استدلال صحيح نه دې، بلکه د دې نه خو دا ثابتيږي چه د امام دپاره دا ضروري نه ده چه صرف د خلقو په خبر ورکولو سره په يو سړی باندې حد جاری کړي يا د هغې په باره کښ بحث او تفتيش اوکړي تر څو چه هغه خپله د امام مخکښ د موجب حد اقرار اونکړي يا په گواهي د گواهانو سره ثابت نه شي، او په دې واقعه کښ دا څيز بيا نه موندلي شو.

په حد د خمر کښ مذاهب ائمه :

اوس دا خبره چه د شرب خمر د حد مقدار شرعا څومره دې؟ په دې کښ د ائمه اختلاف دې د امام ابوحنيفه او امام مالک په نزد اتيا کورې دي، او د امام شافعي او احمد په نزد څلوېښت کورې دي، دواړه روايات مختلفه وړاندې په کتاب کښ راوان دي. والحدیث سکتہ علیہ المنذری، وقد رواه النسائي كما في تعليق الشيخ محمد عوامه.

[۴۷۷] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ اَهْلَادٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ اِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ، فَقَالَ: اضْرِبُوهُ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَمِنَّا الضَّارِبُ يَدَيْهِ وَالضَّارِبُ بِنَعْلَيْهِ وَالضَّارِبُ بِثَوْبِهِ، فَلَمَّا انْهَرَفَ، قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: أَخْزَاكَ اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُولُوا هَكَذَا لِأَعْيُنُوا عَلَيْهِ الشَّيْطَانُ."

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې فرماني چه نبی صلي الله عليه وسلم ته يو کس راوستل شو چه شراب ئې څکلي وو نبی صلي الله عليه وسلم او فرمائيل دې اووه ئې ابوهريره وائی چا په لاسونو اووهلو او چا په پيزارونو او چا په جامو باندې کله چه مونږه دده دوهلونه فارغ شو نو بعضې خلقو ورته اوويل الله تعالی دي وشرموه، نبی صلي الله عليه وسلم او فرمائيل داسې مه وائی دده په خلاف د شيطان مدد مه کوئ.

« عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فَقَالَ « اضْرِبُوهُ الخ » يعنى رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يو شارب خمر راوستلي شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل دې اوهئ، سيدنا ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه بعضو په مونږ کښ هغه په لاس باندې اووهلو او بعضو په پيزار باندې، او بعضو په خپلې کپړې باندې، يعنى هغې لره راټولو سره او د

۱: صحيح البخاري المجلد ۴ (۱۷۷۷)، ۵ (۱۷۸۱)، (تحفة الأشراف: ۱۴۹۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۹۹/۲، ۳۰۰) (صحيح)

کورې په شان جوړلو سره (پښتو کښ ورته ډبلې وائی) چه کله هغه سرې روان شو نو بعض خلقو اووې چه « اخزاك الله » الله پاک دې رسوا کړه نو رسول الله ﷺ د داسې وينا نه منع او فرمائيله، او وې فرمائيل چه د هغه په باره کښ د شيطان مدد مه کوئ، خکه چه الله پاک دې رسوا کړی نو هم دغه شان به په گناهونو کښ مشغول وی کوم چه د شيطان عين مقصود دې، لهذا په دې کښ د شيطان اعانت دې. والحديث اخرجه البخاری، قاله المنذری.

د دې نه په روستو روایت کښ دی چه رسول الله ﷺ د وهلو نه پس خلقو ته او فرمائيل چه هغه ته زجر او توبیخ ورکړئ، په دې باندې خلقو هغه ته اووې چه ته د الله پاک نه نه ویریرې، ستا د الله پاک نه ویره نه کیږی، او د رسول الله ﷺ نه هم نه شرمیدی؟ بیا په آخر کښ رسول الله ﷺ او فرمائيل: « قُولُوا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ »

[٤٤٧٨] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ أَبِي تَاجِيَةَ الْإِسْكَنْدَرَانِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَحَبِوَةُ بْنُ شَرِيحٍ، وَابْنُ هُبَيْعَةَ، عَنِ ابْنِ الْهَادِ بِإِسْنَادِهِ، وَمَعْنَاهُ قَالَ فِيهِ بَعْدَ الضَّرْبِ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ: بَكُّوهُ، فَأَقْبَلُوا عَلَيْهِ، يَقُولُونَ: مَا اتَّقَيْتَ اللَّهَ مَا خَشِيتَ اللَّهَ وَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَرْسَلُوهُ، وَقَالَ فِي آخِرِهِ: وَلَكِنْ قُولُوا: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، وَيَعْضَمُ زَيْدُ الْكَلِمَةِ وَمَنْحُوهَا.

ابن الهاد پخپل سند سره دتیر شوي روایت په شان بیان کړې دي مگر ددې اضافي سره کله چه خلق دده دهلونه فارغ شول نوبی ﷺ صحابه کراموته او فرمائيل دي ښه اووهی او وئي رتهئ نو خلقو ورته داسې اووئيل آیا ته دالله نه نه بیریرې، اوته دالله نه خوف نه کوي اوتا دنبی ﷺ نه شرم او حیا ونکړه اوبیا ئې پریخودو، ددې روایت په اخر کښي داسې دی چه نبی ﷺ او فرمائيل الیکن ای خلقو داسې اووائی چه ای الله دي کس ته بخنه وکړي او په ده باندې رحم وکړي بعضي نورو خلقو ته روایت د کمی او زیاتی سره بیان کړې دي.

[٤٤٧٩] (٢) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ ح وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامِ الْمُعْتَمَرِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَدَ فِي الْخُمُرِ بِالْجَرِيدِ وَالنِّعَالِ وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَرْبَعِينَ، فَلَمَّا وَلَّى عَمْرُ دَعَا النَّاسَ، فَقَالَ لَهُمْ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ دَنَوْا مِنَ الرَّيْفِ، وَقَالَ مُسَدَّدٌ: مِنَ الْقُرَى وَالرَّيْفِ فَمَا تَرَوْنَ فِي حَدِّ الْخُمُرِ؟ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: نَرَى أَنَّ تَجْعَلُهُ كَأَخْفِ الْحُدُودِ فَجَلَدَ فِيهِ ثَمَانِينَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ جَلَدَ بِالْجَرِيدِ وَالنِّعَالِ أَرْبَعِينَ، وَرَوَاهُ شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: ضَرَبَ بِجَرِيدَتَيْنِ ثَمَوَ الْأَرْبَعِينَ.

د انس بن مالک ﷺ نه نقل شوي دي چه نبی ﷺ په پزارونو اود کجورو په لختو سره یو شرابي ته حد ورکړو او ابوبکر صدیق نه یو شرابي خلویښت کورې وهلې وو، بیا چه کله د عمر فاروق ﷺ د خلافت دور راغې نو هغه صحابه کرام راوغوښتل خلق ابادوته رانزدې شول، مسدد وئيلي دی چه د کي آبادی ته خلقوته ئې اووئيل دشرابي دحد په باره کښي ستاسوڅه خیال دي؟ عبد الرحمن بن عوف نه په جواب کښي اووئيل چه زمونږ رائي خوداده

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٤٩٩) (صحيح)

(٢): صحيح البخاري للحدود ٢ (١٧٣)، صحيح مسلم للحدود ٨ (١٧٠٦)، سنن الترمذي للحدود ١٤ (١٤٤٣)، سنن ابن ماجه للحدود ١٦ (٢٥٧٠)، (تحفة الأشراف: ١٣٥٢)، وقد أخرجه: مسند أحمد (١١٥/٣، ١٨٠)، سنن الترمذي للحدود ٩ (٢٣٥٧) (صحيح)

چه دټولونه کم سپک او وړوکی حد دې هغه دي ددې دپاره متعین شي چنانچه نبی ﷺ داتیا کورو وهلو حکم وکړو، امام ابوداؤد فرمائی ابن عروبه دقتاده ﷺ نه روایت کړې دې چه نبی ﷺ د کجورو په لختو او پیزارونو باندې څلویښت پیري وهل کړي وو شعبه وئیلی دی چه دې به په دوه لرگوباندې څلویښت پیري او وهلي شي.

قوله: «عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَلَدَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنَّعَالِ وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَرْبَعِينَ فَلَمَّا وَلِيَ عُمَرُ دَعَا النَّاسَ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ النَّاسَ قَدْ دَنَوْا مِنَ الرَّيْفِ - وَقَالَ مُسَدَّدٌ مِنَ الْقُرَى وَالرَّيْفِ - فَمَا تَرَوْنَ فِي حَدِّ الْخَمْرِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ نَرَى أَنْ تَجْعَلَ كَأَخْفِ الْحُدُودِ. فَجَلَدَ فِيهِ ثَمَانِينَ»

مضمون الحديث :

د انس ﷺ روایت دې چه رسول الله ﷺ د شرب خمر په سزا کښ په جرید او نعال سره وهل او کړل (په دې روایت کښ د هغې مقدار نه دې ذکر) او ابوبکر صدیق ﷺ څلویښت کورې ورکړې او بیا چه کله عمر ﷺ خلیفه شو نو هغوی صحابه کرام ﷺ را جمع کړل او د هغوی مخکښ ئې دا خبره کیخوده چه اوس خلق باغونو او پټو ته نژدې شوې دی، مقصد دا دې چه اوس د میوو او انگورو د کثرت د وجې نه شراب ځکل ډیر شوی دی، نو هغوی تپوس او کړو چه اوس ستاسو رائي د حد خمر په باره کښ څه ده نو په دې باندې عبدالرحمن بن عوف ﷺ اوفرمائیل چه زمونږ رائي دا ده چه په حدود ثابتې کښ چه کوم د ټولو نه خفیف حد دې هغه دې مقرر کړې شی، پس په دې باندې اتیا کورې مقرر شوې. والحديث اخرجه مسلم بتمامه، واخرج البخاري المسند وفعل الصديق فقط واخرجه ابن ماجه المسند منه فقط قاله المنذرى.

[۴۴۸۰] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مَسْرُودٍ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ الدَّائِجُ، حَدَّثَنِي حُصَيْنُ بْنُ الْمُنْذِرِ الرَّقَاشِيُّ هُوَ أَبُو سَاسَانَ، قَالَ: "شَهِدْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَانَ وَأَتَى بِالْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ، فَشَهِدَ عَلَيْهِ خُمْرَانٌ، وَرَجُلٌ آخَرٌ، فَشَهِدَ أَحَدُهُمَا أَنَّهُ رَأَاهُ شَرِبَهَا يَعْنِي الْخَمْرَ وَشَهِدَ الْآخَرُ أَنَّهُ رَأَاهُ يَتَّقِيهَا، فَقَالَ عُثْمَانُ: إِنَّهُ لَمْ يَتَّقِهَا حَتَّى شَرِبَهَا، فَقَالَ لِعَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَقِمْ عَلَيْهِ الْحَدَّ، فَقَالَ عَلِيُّ لِلْحَسَنِ: أَقِمْ عَلَيْهِ الْحَدَّ، فَقَالَ الْحَسَنُ: وَلِجَارَهَا مَنْ تَوَلَّى قَارَهَا، فَقَالَ عَلِيُّ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ: أَقِمْ عَلَيْهِ الْحَدَّ، قَالَ: فَأَخَذَ السَّوْطَ فَجَلَدَهُ وَعَلَى يَدَيْهِ فَلَمَّا بَلَغَ أَرْبَعِينَ، قَالَ: حَسْبُكَ جَلْدُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعِينَ، أَحْسَبُهُ قَالَ: وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ، وَعُمَرُ ثَمَانِينَ، وَكُلُّ سَنَةٍ وَهَذَا أَحَبُّ إِلَيَّ."

د حصین بن منذر الرقاشی ﷺ نه روایت دې فرمائی چه زه دعثمان بن عفان نه خواته موجود وم چه په دې وخت کښې ولید بن عقبه راوستل شو او په ده باندې عمران (څوک چه آزاد کړې شوي غلام وو) او یو بل حبشي گواهی ورکړه نویوکس او وئیل مادي په داسې حال کښې لیدلې وو چه شراب ئې ځکلی وو او بل کس داسې گواهی ورکړه چه ما ولید په داسې حال کښې ولیدو چه دشرابو ځکلو په وجه ئې قی کولو عثمان اوفرمائیل دشرابو ئې خود هله کړې دې کله چه ده شراب ځکلی وو عثمان ﷺ علیه ته په ده باندې دحد قائمولو

(۱) صحیح مسلم للحدود ۸ (۱۷۰۷)، سنن ابن ماجه للحدود ۱۶ (۲۵۷۱)، (تحفة الأشراف: ۱۳۵۲، ۱۰۰۸۰)، وقد أخرجه: صحیح البخاري للحدود ۴ (۶۷۷۳)، مسند احمد (۸۲/۱، ۱۴۰، ۱۴۴)، سنن الدارمي للحدود ۹ (۲۳۵۸) (صحیح)

حکم وکړو حسن به جواب ورکړو څوک چه دخلافت مزي څي نو هغه له بوج وړل هم پکار دي (ددې مطلب داوړ چه عثمان رضي الله عنه دي پخپله حد ورکړي يا دې خپل کوم رشته دار ته حکم وکړي بيا علي رضي الله عنه عبدالله بن جعفر ته او وئيل ته ورباندې حد قائم کړه ، هغه دره راوغستله اوددې شرابي په وهلوبې شروع وکړه او علي نه به ورته بار بار وئيل کله چه څلوښتوته ورسې نو داگافي دي ځکه چه نبی صلي الله عليه وسلم به شرابيانو له څلوښت درې وهل ورکول او ابوبکر صدیق رضي الله عنه به هم څلوښت درې وهلواو عمر فاروق نه به ورباندې داتبادرو حد جاري کولو اوداتول سنت دي اوزه څلوښت درې وهل خوښوم.

«قال ابو داؤد رواه ابن ابی عروبة الخ» او بيا د هشام په روايت کښ د قتاده نه دا راغلی دی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په باره کښ «انه جلد في الخمر بالجريد والنعال» بغير د ذکر د تعداد نه، مصنف رحمه الله فرمائي چه د ابن ابی عروبه په روايت کښ د دې تعداد ذکر دې يعنی اربعين، او د شعبه په روايت کښ د قتاده نه «ضَرَبَ بِجَرِيدَتَيْنِ نَحْوَ الْأَرْبَعِينَ» دي، نو گويا اوس درې قسمه روايتونه شويو مطلق بغير د ذکر د عدد نه او په يو کښ دی «جَلَدَ بِالْجَرِيدِ أَرْبَعِينَ»، او په دريم باب کښ دی «بِجَرِيدَتَيْنِ نَحْوَ أَرْبَعِينَ»، په دې دريم روايت کښ به د ضرب تعداد اتيا کرته شی ځکه چه هر ضرب به متضمن وی دوه ضربونو لره د دوه ښاخونو د مجموعه کيدو د وجې نه، په دې حديث کښ راغلل، «كاخف الحدود» يعنی کوم حدود چه په قرآن کریم کښ منصوص دی او هغه درې دی يو حد السرقة قطع يد، او حد الزنا جلد مائة، او حد القذف ثمانون جلدة، دا حديث په حد خمر کښ د احنافو او مالکيانو دليل دي چه د هغوی په نزد حد قذف اتيا کورې دی. حديث الى عروبة مرسل وحديث شعبه اخرجه مسلم والترمذي واخرجه البخاري ولم يذكر اللفظ، قاله المنذري.

قوله: «عن حصين بن المنذر ابوساسان قال شهدت عثمان بن عفان وأتى بالوليد بن عتبة فشده عليه خمران ورجل آخر فشده أخذهما أنه رآه شربها - يغني الخمر - وشهد الآخر أنه رآه يتقيأها فقال عثمان إنه لم يتقيأها حتى شربها»

مضمون الحديث :

ابوساسان فرمائي چه زه د عثمان رضي الله عنه سره موجود اوم زما مخکښ هغوی ته وليد بن عتبة راوستلې شو چه په هغه باندې حمران د عثمان رضي الله عنه غلام او يو بل سړی گواهی ورکړه، يو گواهی ورکړه چه ما دې په شرابو ځکلو باندې ليدلې دي او بل اووې چه ما دې د شرابو په قئ کولو باندې ليدلې دي، عثمان رضي الله عنه او فرمائيل چه د شرابو ځکلو نه بغير خو د هغې قئ نه شی کولې، گويا د دې شهادت ئې اعتبار او فرمائيلو، بيا ئې علي رضي الله عنه ته او فرمائيل چه په هغه باندې حد جاري کړه، هغوی خپل خوی حسن رضي الله عنه ته او فرمائيل چه ته په هغه باندې حد جاري کړه، هغوی په دې باندې ډير کلک جواب ورکړو «وَلْ حَارَهَا مَنْ تَوَلَّى قَارَهَا» (١)

(١) وفي هامش البذل مثل معروف وقد قال عمر رضي الله عنه لابي مسعود اذ ساله لما يبلغني انك تقضي ولست بامير لقال نعم ول حارها من تولي قارها، كذا في ازالة الخفا ١١٩/٢

چه په ښه څيزونو باندې چه تاسو کوم انسان امير کړې وو په بدو څيزونو باندې هم هغه امير کړئ، په دې باندې علي عليه السلام عبدالله بن جعفر عليه السلام ته او فرمائيل چه ته حد قائم کړه، هغوی کوربه او چته کړه او وهل ئې شروع کړل او علي عليه السلام شميرل کول، چه کله څلويښت پوره شوې نو علي عليه السلام هغه منع کړو او وې فرمائيل «حسبک» رسول الله صلى الله عليه وسلم څلويښت کورې ورکړې دي او هم دغه شان ابوبکر رضي الله عنه هم او عمر رضي الله عنه اتيا کورې ورکړې دي، او دواړه مشروع دي زما په نزد دا زيات خوښ عمل دي يعنې څلويښت، او په صحيح مسلم کښ هم دغه شان دي يعنې اربعين.

جمع بين الروايات المختلفة :

امام نووي رحمه الله فرمائي چه د دې روايت نه معلومېږي خو هم دا چه سيدنا علي عليه السلام وليد بن عقبه رضي الله عنه ته څلويښت کورې ورکړې او په صحيح بخاري کښ دي د عبيدالله بن عدي بن الخيار په روايت کښ چه علي عليه السلام هغه ته اتيا کورې ورکړې حال دا چه قصه يوه ده. قاضي عياض رحمه الله فرمائي چه د علي عليه السلام مشهور مذهب په شرب خمر کښ د اتيا کورې دي. لهذا جمع بين الروايتين دې هم دغه شان او کړې شي کوم چه په يو روايت کښ راځي. «انه جلد به سوط له راسان فضربه براسيه اربعين» يعنې په يو روايت کښ راځي چه هغوی کومه کوربه استعمال کړې وه او څلويښت ئې لگولې وې د هغې دوه سرونه وو، لهذا په يو ځل کښ دوه کورې اولگيدې پس مجموعه اتيا شوه او په دې صورت کښ به «وهذا احب الي» نه اشاره د عمر رضي الله عنه فعل ته يعنې د ثمانين طرف ته وي.

دا وليد بن عقبه د چا چه دا قصه ده د عثمان رضي الله عنه اخيافي رور وو، دفتح مکه په ورځ ئې اسلام قبول کړې وو، د عثمان رضي الله عنه سره لوټې شو، تردې چه هغوی د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د معزول کولو نه پس هغه د کوفې والي مقرر کړو، وقصه صلاحه بالناس اربعا وهو سکران مشهورة، وقصه عزله بعد ان ثبت عليه شرب الخمر ايضا مخرجة في الصحيحين، وعزله عثمان بعد جلد به عن الكوفة، ولما قتل عثمان اعتزل الوليد الفتنة فلم يشهد مع علي ولا مع غيره، ولكنه كان يحرض معاوية على قتال علي بكتبه وبشعره (بذل) د دې حديث نه معلومېږي چه د شرابو نه قتي کول د حد د ثبوت دپاره کافي کيږي لکه چه د امام مالک رحمه الله مذهب دي، امام نووي رحمه الله فرمائي چه زمونږ مذهب دا دي چه صرف په دې باندې به حد نه شي جاري کولې ځکه چه په دې کښ مختلف احوال دي مثلا دا چه کيدې شي هغه په بې خبري کښ ځکلي وي، شراب ئې نه وي گنرلې او ځکلي وي، يا پرې چا په زور ځکلي وي وغير ذلک من الاعذار المسقطة للحد، او وړاندې هغوی فرمائي چه د امام مالک رحمه الله دليل دلته قوي دي «لان الصحابة اتفقوا على جلد الوليد بن عقبه المذكور في الحديث» او زمونږ اصحاب د دې دا جواب ورکوي چه غالبا سيدنا عثمان رضي الله عنه ته د وليد د شرب علم وو «فقضى بعلمه وهذا تاويل ضعيف» اه (بذل) په حاشيه د بذل کښ ليکلي دي چه په دې کښ چه کوم مذهب د شوافعو دي هم هغه د احنافو دي کما في الهداية.

[٤٤٨١] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنِ الدَّائِمِ، عَنْ حُصَيْنِ بْنِ الْمُنْذِرِ، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "جَلَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ وَأَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ وَكَمَلَهَا عُمَرُ ثَمَانِينَ، وَكُلُّ سُنَّةٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَالَ الْأَضْمَعِيُّ: وَلِإِسْمَاعِيلَ قَارَهَا وَلِشَدِيدِهَا مَنْ تَوَلَّى هَيْنَهَا، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا كَانَ سَيِّدَ قَوْمِهِ حُصَيْنُ بْنُ الْمُنْذِرِ أَبُو سَاسَانَ.

د علي رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې نبی ﷺ د شرابو په حد کښې مجرم ته درې ورکړي وي او ابوبکر څلویښت درې ورکړي وي او عمر رضی الله عنه به پوره اتیا درې ورکولي اودا ټول سنت دي امام ابو داؤد فرمائی اصمعي وئيلي دي د «من تولى قارها ول شديدها من تولى هينها» مطلب دادې چې چا دخلافت سهوليات حاصل کړې وي نوده لره د مشکلاتو برداشت کولو ته پرېږدئ. قوله: «عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَلَدَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فِي الْخَمْرِ وَأَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ وَكَمَلَهَا عُمَرُ ثَمَانِينَ وَكُلُّ سُنَّةٍ» د دې حديث مضمون مخکښ تير شو.

بَابُ إِذَا تَتَابَعُ فِي شُرْبِ الْخَمْرِ

بابه بار بار د شرابو څکلو د سزا بيان

[٤٤٨٢] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ذُكْوَانَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا شَرِبُوا الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمْرَانِ شَرِبُوا فَاجْلِدُوهُمْ ثَمْرَانِ شَرِبُوا فَاقْتُلُوهُمْ".

دمعاويه بن ابی سفیان رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائيلي دي کله چې خلق شراب اوڅي نو په درو ئې ووهئ چې کله ئې دوباره بل وخت بيا اوڅکي نو بيا ئې په درو ووهئ او چې بل وخت ئې بيا اوڅي نو بيا سې په درو ووهئ خوکه چېرې ددې نه پس ئې بيا اوڅکل نو قتل ئې کړئ.

قوله: «عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «إِذَا شَرِبُوا الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمْرَانِ شَرِبُوا فَاجْلِدُوهُمْ ثَمْرَانِ شَرِبُوا فَاقْتُلُوهُمْ»»

يعني درې کرته دې په شرب خمر کښ کورې ورکړې شي بيا که په څلور ځل اوڅکي نو قتل دې کړې شي د دې نه پس د ابن عمر رضی الله عنهما روایت دې چې په هغې کښ دي «وَأَخْبَهُ قَالَ فِي الْخَامِسَةِ «إِنْ شَرِبَهَا فَاقْتُلُوهُ»»

[٤٤٨٣] (٣) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ ثَابِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بِهَذَا الْمَعْنَى، قَالَ: وَأَخْبَهُ قَالَ فِي الْخَامِسَةِ: إِنْ شَرِبَهَا فَاقْتُلُوهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ فِي حَدِيثِ أَبِي عَطِيْفٍ فِي الْخَامِسَةِ.

د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائيلي دي د حديث متن د تير

١: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠٠٨٠) (صحيح)

٢: سنن الترمذي للحدود ١٥ (١٤٤٤)، سنن ابن ماجه للحدود ١٧ (٢٥٧٣)، (تحفة الأشراف: ١١٤١٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩٥/٤، ٩٦، ١٠٠) (حسن صحيح)

٣: تقدم به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٧٦٥٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٣٧٢) (ضعيف الإسناد)

شوي روایت په شان دې مگر په دې کښې دا اضافه ده زما گمان دې چه داسې ئې اوښل که چرې په پنځلم ځل باندې ئې بیا وڅکل نو قتل ئې کړئ ، امام ابوداؤد فرمائی اوهمدارنگې په حدیث د ابو عطفیف کښې دی چه دې په پنځم ځل باندې قتل کړئ.

[۴۴۸۴] (حَدَّثَنَا نَعْرُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَنْطَاقِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُلَبٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا سَكَّرَ فَأَجْلِدُوهُ ثُمَّ إِنْ سَكَّرَ فَأَجْلِدُوهُ ثُمَّ إِنْ سَكَّرَ فَأَجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ فَأَقْتُلُوهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَا حَدِيثُ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ فَأَجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ فَأَقْتُلُوهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَا حَدِيثُ سَهْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي نَعْمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَكَذَا حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالشَّرِيدِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفِي حَدِيثِ الْمُجْدَلِيِّ: عَنْ مُعَاوِيَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَإِنْ عَادَ فِي الثَّالِثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ فَأَقْتُلُوهُ.

د ابوهريره به نه روایت دې فرمائی چه رسول الله فرمائیلى دی کله چه څوک شراب وڅکي نو په دروئې ووه ، بیا که چرې بل ځل بیا وڅکي نو په دروئې ووهئ ، بیا که چرې بل ځل بیا وڅي نو په دروئې ووهي ، بیا که چرې په څلورم ځل ئې بیا وڅکي نو قتل ئې کړئ . امام ابوداؤد فرمائی اوهمدارنگې حدیث د عمر بن ابی سلمه دې دخپل پلار نه اود ابوهريره رضی الله عنه نه چه هغه د نبی صلی الله علیه و آله نه نقل کړې دې که چرې څوک شراب اوڅکي نو په دروئې ووهئ خو که په څلورم ځل ئې بیا اوڅکل نه قتل ئې کړئ ، امام ابوداؤد فرمائی همدا رنگې حدیث سهل دې د ابوصالح نه او هغه د ابوهريره رضی الله عنه نه او هغه د نبی صلی الله علیه و آله نه که چرې په څلورم ځل ئې شراب اوڅکل نو قتل ئې کړئ ، اوهمدارنگې حدیث د ابونعیم دې د ابوعمر نه او هغه د نبی صلی الله علیه و آله نه اوهمدا رنگې حدیث د عبدالله بن عمرو دې د نبی صلی الله علیه و آله نه اوهمدارنگې روایت د شرید دې د نبی صلی الله علیه و آله نه او په حدیث د جدلي کښې دی د معاویه نه چه نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیلى که چرې په دریم یا څلورم ځل ئې بیا اوڅکل نو قتل ئې کړئ .

وراندې هم مصنف رحمه الله د طرق اختلاف په خامسه او رابعه کښې بیانوی ، وړاندې د قبیصه بن ذویب په روایت کښ راځي ، (فَأَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ وَرَفَعَ الْقَتْلَ فَكَانَتْ رُخْصَةً) یعنې په څلورم ځل رسول الله صلی الله علیه و آله شارب خمر ته کورې ورکړې ، لهذا د قتل حکم کوم چه د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه قولا وو هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په عمل سره منسوخ شو .

د قتل شارب فی الرابعة د نسخ بحث :

منذری د امام شافعی نه نقل کوی : والقتل منسوخ بهذا الحديث وغيره، او امام خطابی رحمه الله فرمائی کیدې شی چه د حدیث الامر بالقتل نه مقصود زجر و تهدید وی لکه چه په دې حدیث کښ دی (مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ) هغوی فرمائی او دا هم احتمال

۱: سنن النسائي/الأشربة ۴۳ (۵۷۶۵)، سنن ابن ماجه/الحدود ۱۷ (۲۵۷۲)، (تحفة الأشراف: ۱۴۹۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۸۰، ۲۹۱، ۵۰۴، ۵۱۹) (حسن صحيح)

دې چه قتل فی الخامسة واجب وی او بیا په اجماع د امت سره منسوخ شوې وی، خو یو طائفة شاذه د قتل قائل دی د خلورو کړتو نه پس په پنځم ځل کښ (بذل عن المنذری) (١) امام ترمذی رحمته الله هم د نسخ قول اختیار کړې دې هم د دې قبیصه بن ذویب د حدیث د وجې نه، او هم د دې مضمون بل حدیث چه د هغې راوی جابر بن عبد الله رضی الله عنه دې د هغې نه روستو امام ترمذی فرمائی: ومما يقوى هذا ما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم من اوجه كثيرة انه قال لا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله إلا بإحدى ثلاث الثيب الزاني والنفس بالنفس والتارك لدينه اه او په حاشیه د بذل کښ دی: وانكر الدمى على الترمذی ٢٦٧/١ نسخ القتل وسط الكلام ورجح القتل اه... دا دمنتی یعنی علی بن سلیمان الدمندی المالکی دی هغوی کوم چه د علامه سیوطی رحمته الله حواشی دی په کتب سته باندې د هریو بیل بیل تخلص کړې دې، د سیوطی حاشیه کومه چه په ترمذی باندې ده د هغې نوم قوت المغتذی دې او دمنتی د تخلص نوم نفع قوت المغتذی دې، هم دغه شان په ابوداؤد باندې چه کومه حاشیه ده د سیوطی، "مرقاة الصعود" د هغې کوم تخلص چه دمنتی او کړو د هغې نوم ئې کیخودلو، "ادرجات مرقاة الصعود" دې علامه دمنتی په دې خپله حاشیه کښ ډیر روایات د قتل شارب بعد الرابعة په ثبوت کښ ذکر کړی دی او بیا په آخر کښ لیکي: ﴿فهذه بضعة عشر حديثا كلها صحيحة صريحة في قتله بالرابعة وليس لها معارض صريح وقول من قال بالنسخ لا يعضده دليل، وقولهم انه صلى الله عليه وسلم اتى برجل قد شرب بالرابعة فضربه ولم يقتله، لا يصلح لرد هذه الاحاديث لوجوه، الاول انه مرسل، الى اخر ما بسط في ذلك﴾ حافظ په فتح الباری کښ د منکرین نسخ د اشکالاتو جوابات کښ ورکړی دی په بذل کښ د خطابی نه نقل کړې وو، ﴿واجمعوا على انه لا يقتل اذا تكرر منه﴾ په دې باندې په حاشیه د بذل کښ دی فقد ذکر الحافظ ٥١/١٢ ان النعيان جلد في الخمر اكثر من خمسين مرة ﴿او په حاشیه کښ دا هم دی: ﴿وبدلالة اجماع استدل في تدريب الراوى ١٩٦ على النسخ وسط له قرائن﴾ د دې نعيان بعض واقعات په فتح الباری کښ ذکر دی د دې باب د لاندې باب ما يكره من لعن شارب الخمر.... چه په هغې کښ امام بخاری رحمته الله دا حدیث راوړې دې: ﴿عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَجُلًا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اسْمُهُ عَبْدَ اللَّهِ ، وَكَانَ يُلْقَبُ حِمَارًا ، وَكَانَ يُضْحِكُ رَسُولَ اللَّهِ : وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَلَدَهُ فِي الشَّرَابِ فَأَتَى بِهِ يَوْمًا فَأَمَرَ بِهِ فَجُلِدَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ اللَّهُمَّ الْعَنهُ مَا أَكْثَرَ مَا يُؤْتَى بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَلْعَنُوهُ فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ دا عبدالله د چا لقب چه حمار دې دا او نعيان دواړه یو دی او که بیل بیل په دې باندې کلام دې په فتح الباری کښ او کتلې شی ﴿وكان يضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم﴾ چه دوی به رسول الله صلى الله عليه وسلم خندولو په خپلو عجیبه او نااشنا خبرو سره، د هغه بعض ښکلي واقعات په فتح الباری کښ ذکر دی.

(١) قال الحافظ وكان اشار الي بعض اهل الظاهر فقد نقل عن بعضهم واستمر عليه ابن حزم منهم واحتج له وادعي ان (الاجماع الخ)

[۴۴۸۵] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّغِيِّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: الزُّهْرِيُّ أَخْبَرَنَا، عَنْ قَبِيصَةَ بِنِ دُؤَيْبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَأَجْلَدُوهُ فَإِنْ عَادَ فَأَجْلَدُوهُ فَإِنْ عَادَ فِي الثَّالِثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ فَأَقْتُلُوهُ، فَأَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فُجْلَدَ ثُمَّ أَتَى بِهِ فُجْلَدَ ثُمَّ أَتَى بِهِ فُجْلَدَ ثُمَّ أَتَى بِهِ فُجْلَدَ وَرَفَعَ الْقَتْلَ، وَكَانَتْ رُخْصَةً"، قَالَ سُفْيَانُ: حَدَّثَ الزُّهْرِيُّ بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَعِنْدَهُ مَنْصُورُ بْنُ الْمُغْتَمِرِ، وَمُخَوَّلُ بْنُ رَاشِدٍ، فَقَالَ لَهُمَا: كُونَا وَافِدَيَّ أَهْلَ الْعِرَاقِ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الشَّرِيدُ بْنُ سُوَيْدٍ، وَشَرَحِبِيلُ بْنُ أُوَيْسٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، وَأَبُو غَطَفِيٍّ الْكِنْدِيُّ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

د قبيصة بن ذؤيب رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمانيلى دى خوك چه شراب اوخي نوپه درو ئې ووهئ كه چرې بيا ئې اوخكي نوبيا ئې په درو اووهئ او كه چرې په دي باندې هم منع نه شو او په دريم څلورم ځل ئې بيا وڅكل نو قتل ئې كړئ، يو ځل صحابه كرامو يو كس راوستو چه شراب ئې خكلي وو نونبى عليه السلام په درو اووهلو بل ځل بيا دغه كس راوستلى شو نوبيا ئې په درو اووهلو چه په دريم ځل بيا راوستلى شو نوبيا ئې په درو اووهلو چه په څلورم ځل بيا راوستلى شو نو په درو ئې ووهلو اودده د قتل كولو حكم ئې پورته كړو كوم چه درخصت متعلق وو، سفيان وئيلى دى چه دا حديث زهري په هغه وخت كښې بيان كړې دي كله چه دهغه سره منصور او مخول ناست وو دوى ته زهري بيان كړو چه تاسو ددې ځانې نه عراقيانو ته دا حديث په تحفه كښې يوسئ.

﴿ قَالَ سُفْيَانُ حَدَّثَ الزُّهْرِيُّ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَعِنْدَهُ مَنْصُورُ بْنُ الْمُغْتَمِرِ وَمُخَوَّلُ بْنُ رَاشِدٍ فَقَالَ لَهُمَا كُونَا وَافِدَيَّ أَهْلَ الْعِرَاقِ بِهَذَا الْحَدِيثِ ﴾

يعنى امام زهري رحمته الله چه كله دا پورتنې حديث بيان كړو نو هغوى سره دغه وخت كښ منصور او مخول ناست وو نو امام زهري هغوى ته او فرمايل چه زما د طرف نه دا حديث اهل عراق ته واوروئ، او وفد جوړيدو سره هغوى ته لار شئ، د هغې وجه په بذل كښ دا ليكلي ده چه په عراق كښ څه خوارج وو چه د هغوى عقیده وه چه د كبيره مرتكب كافر دي اوس ښكاره ده چه د دې تقاضه دا ده چه شارب خمر دي په اول ځل كښ قتل كړې شى حال دا چه رسول الله صلی الله علیه و آله په پنځم ځل څكلو باندې هم قتل نه كړو.

[۴۴۸۶] (۲) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْغَزَارِيُّ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "لَا أَدِي أَوْ مَا كُنْتُ لِأَدِي مَنْ أَقَمْتُ عَلَيْهِ حَدًّا إِلَّا شَرِبَ الْخَمْرَ، فَإِنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْنِ فِيهِ شَيْئًا إِلَّا مَا هُوَ شَىءٌ قُلْنَا نَحْنُ".

د علي رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چه په چاباندې چه زه حد قائم كړم او هغه د حد قائمولو په وجه، مړ شي نوزه دهغه ديت نه وركوم مگر د شرابو څكونكي څكه چه رسول الله د شرابو څكلو د سزا دپاره څه حد نه دي مقرر كړې او څه چه مقرر شوي دي هغه مونږ مقرر كړي دي. قوله: ﴿ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا أَدِي أَوْ مَا كُنْتُ لِأَدِي مَنْ أَقَمْتُ عَلَيْهِ حَدًّا إِلَّا شَرِبَ الْخَمْرَ الْخَمْرُ الْخَمْرُ ﴾

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۹۱۱) (ضعيف)

(۲): صحيح البخاري/ الحدود ۵ (۶۷۷۸)، صحيح مسلم/ الحدود ۸ (۱۷۰۷)، سنن ابن ماجه/ الحدود ۱۶ (۲۵۶۹)، (تحفة الأشراف: ۱۰۲۵۴)، وقد أخرجه: مستند أحمد (۱/ ۱۲۵، ۱۳۰) (صحيح)

سیدنا علی عليه السلام فرمائی چه زه په یو سری باندې حد جاری کړم (یعنی حد الجلد چه په هغې کښ اهلک مقصود نه وی) او بیا د حد د جاری کیدو د وجې نه هغه مړ شی نو زه به د هغې دیت نه ادا کوم، سوا د شرب خمر نه چه که هغه د شرب خمر د وجې نه مړ شی نو زه به د هغه دیت ورکوم ځکه چه د شرب خمر حد د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه متعین نه وو، هغه مونږ خلقو خپل مینځ کښ په مشوره باندې مقرر کړې وو، او هغه چه په دې سلسله کښ د عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه ذکر راغلې وو چه هغوی په دې باره کښ د اخف الحدود مشوره ورکړې وه په بعض روایاتو کښ په ځانې د عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه د علی عليه السلام نوم ذکر دې لکه چه د موطاء په روایت کښ دی، امام نووی رحمته الله علیه فرمائی: وکلاهما صحیح و اشار جمیعا، چه د دواړو ذکر دلته صحیح دې چه دې دواړو حضراتو دا مشوره ورکړې وه.

[٤٤٨٧] (١) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ الْبَصْرِيُّ ابْنُ أَخِي رِشْدِينَ بْنِ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، أَنَّ ابْنَ شَهَابٍ حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ، قَالَ: "كَانِي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْآنَ وَهُوَ فِي الرَّحَالِ يَلْتَمِسُ رَحْلَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ، فَقَالَ لِلنَّاسِ: اضْرِبُوهُ، فَبَيْنَهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالتِّعَالِ وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالْعَصَا وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالْمِيتَةِ، قَالَ ابْنُ وَهْبٍ: الْحَرِيدَةُ الرُّطْبَةُ، ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَابًا مِنَ الْأَرْضِ فَرَمَى بِهِ فِي وَجْهِهِ."

د عبد الرحمن بن ازهر رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ماته داسې ښکاري لکه چه زه اوس هم نبی صلی الله علیه و آله وینم، هغه داوښانو په قطار کښي ولاړ وو اود خالد بن ولید، داوښ کجاوه نې لټوله نو په دې وخت کښي نبی صلی الله علیه و آله ته یو کس راوستلی شو چاچه شراب څکلی وو، نبی کریم صلی الله علیه و آله خلکو ته حکم وکړو که دا کس په څه څیز باندې اووهی نوچاچه پیزارونو او چاچه لوړو اووهلو اوچا دکجورو په الختوباندې، این وهب وټیلی دی یعنی دکجورو دونو په هغه لختو چه کچه اوتازه وي اودپانرونه بغیر وي په دې نې شرابي او وهلو، بیانی صلی الله علیه و آله دزمکې نه لږه خاوره راواخسته اوددغه کس په مخ نې وروشیندله.

قوله: «عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ قَالَ كَانَ كَانِي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْآنَ وَهُوَ فِي الرَّحَالِ يَلْتَمِسُ رَحْلَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ» او په یو بل روایت کښ کوم چه د ابوداؤد په بعض نسخو کښ دې، د بذل په حاشیه باندې هم شته په هغې کښ دا زیادت دې، «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غَدَاةَ الْفَتْحِ وَأَنَا غَلَامٌ شَابٌ يَتَخَلَّلُ النَّاسَ يَسْأَلُ عَنْ مَنْزِلِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، فَأَتَى بِشَارِبٍ فَأَمَرَهُمْ فَضَرْبُوهُ بِمَا فِي أَيْدِيهِمْ فَبَيْنَهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالسُّوطِ وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِعَصَا وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِتِغْلٍ، وَحَتَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّرَابَ، فَلَمَّا كَانَ أَبُو بَكْرٍ أَتَى بِشَارِبٍ فَسَأَلَهُمْ عَنْ ضَرْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي ضَرَبَهُ لَحْزَمَةُ أَرْبَعِينَ، فَضَرَبَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ، فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ كَتَبَ إِلَيْهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اتَّهَمُوكَ فِي الشَّرْبِ وَتَحَاقَرُوا الْحَدَّ وَالْعُقُوبَةَ، قَالَ: هُمْ عِنْدَكَ فَسَلِّمْهُمْ وَعِنْدَهُ الْمَهْجُورُونَ

[٤٤٨٩] (٢) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ الْفَتْحِ وَأَنَا غَلَامٌ شَابٌ يَتَخَلَّلُ النَّاسَ يَسْأَلُ عَنْ مَنْزِلِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، فَأَتَى بِشَارِبٍ فَأَمَرَهُمْ فَضَرْبُوهُ بِمَا فِي أَيْدِيهِمْ فَبَيْنَهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالسُّوطِ وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِعَصَا وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِتِغْلٍ، وَحَتَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّرَابَ، فَلَمَّا كَانَ أَبُو بَكْرٍ أَتَى بِشَارِبٍ فَسَأَلَهُمْ عَنْ ضَرْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي ضَرَبَهُ لَحْزَمَةُ أَرْبَعِينَ، فَضَرَبَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ، فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ كَتَبَ إِلَيْهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اتَّهَمُوكَ فِي الشَّرْبِ وَتَحَاقَرُوا الْحَدَّ وَالْعُقُوبَةَ، قَالَ: هُمْ عِنْدَكَ فَسَلِّمْهُمْ وَعِنْدَهُ الْمَهْجُورُونَ

١. تهرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ٩٦٨٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/ ٨٨، ٣٥٠، ٣٥١) (حسن صحيح)

٢. انظر حديث رقم: (٤٤٨٧)، (تحفة الأشراف: ٩٦٨٥) (حسن)

الْأَوَّلُونَ، فَسَأَلَهُمْ فَأَجْمَعُوا عَلَى أَنْ يَضْرِبَ ثَمَانِينَ، قَالَ: وَقَالَ عَلِيٌّ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا شَرِبَ افْتَرَى قَارِي أَنْ يَجْعَلَهُ كَحَدِّ الْفَرَسِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَذْخَلَ عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ بَيْنَ الزُّهْرِيِّ وَبَيْنَ ابْنِ الْأَزْهَرِ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ: عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَزْهَرِ، عَنْ أَبِيهِ.

عبد الرحمن بن ازهر وائی چه ما د فتح مکې په دویمه ورځ د سحر رسول الله ﷺ اولیدلو، زه ماشوم ووم، په خلقو کښې به پټ پټ تلم راتلم، نبی کریم ﷺ د خالد بن ولید رضی الله عنه خیمه لټوله، چه په دې کښې یو شرابی راوستلې شو، نبی کریم ﷺ دهغه د وهلو حکم ورکړو، نو دخلقو په لاسونو کښې چه څه خیز هم وو، هم په هغې نې هغه وهلو، چا هغه په درې سره، چا په چوکه سره، چا په خپلې سره، او نبی کریم ﷺ دهغه په مخ خاورې واچولې، بیا کله چه د ابوبکر رضی الله عنه زمانه راغله، نو هغوی ته یو شرابی راوستلې شو نو هغوی دخلقو نه د نبی کریم ﷺ دهغې وهلو متعلق تپوس اوکړو کوم چه نبی کریم ﷺ وهلې وو، نوخلقو دهغې اندازه اولگوله چه هغه به څلویښت کورې وهلې شوې وی، نو ابوبکر رضی الله عنه دهغه حد څلویښت کورې مقرر کړې، بیا کله چه د حضرت عمر رضی الله عنه زمانه راغله نو خالد بن ولید هغه ته اولیکل چه خلقو په کثرت سره شراب څکل شروع کړی دی او ددې حد او سزا ته هیڅ اهمیت نه ورکوی، او وئې لیکل چه خلق تاسو سره دی دهغوی نه تپوس اوکړئ، دغه وخت دهغوی سره مهاجرین اولین موجود وو، عمر رضی الله عنه دهغوی نه تپوس اوکړو نو دټولو په دې خبره باندي اتفاق اوشو چه اتیا درې به وهلې شی، علی رضی الله عنه اووئیل: سرې چه کله شراب څکی نو بهتان لگوی په دې وجه زما رائې داده چه دهغه حد د بهتان حد (برابر) کړې شی. د دې نه معلومه شوه چه دا د سفر واقعه ده د فتح مکه د ورځې.

عبد الرحمن بن ازهر فرمائی چه د فتح مکه د ورځې خبره ده چه رسول الله ﷺ په خیمو کښ د خالد بن الولید رضی الله عنه خیمه لټوله او دا منظر گویا زما د سترگو دوراندې دې، په دغه وخت کښ رسول الله ﷺ ته یو سرې راوستلې شو چه شراب ئې څکلی وو نو رسول الله ﷺ خلقو ته اوفرمائیل چه دې اوهئ، پس خلقو د هغه وهل شروع کړل، بعضو هغه په پیزار سره وهلو او بعضو په ډنډو سره او بعضو د کهجورې په شنو ښاخونو باندي او بیا رسول الله ﷺ په اخر کښ د زمکې نه خاورې اوچته کړه او د هغه په مخ ئې ویشته.

د دې حدیث د شروع تکرر ضمن او استطرا دا راوی ذکر کړې ده د خپل حفظ د پوخ والی د بیانولو دپاره پس په بذل کښ دی والمقصود بهذا الكلام بیان شدة حفظه اه.

او د دې نه پس چه کوم روایت راروان دې په هغې کښ د حنین ذکر دې چه رسول الله ﷺ ته یو شارب خمر راوستلې شو چه کله هغوی په حنین کښ وو او په هغې کښ دا زیادت دې ﴿فَتَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- ثُمَّ جَلَدَ أَبُو بَكْرٍ فِي الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ ثُمَّ جَلَدَ عُمَرُ أَرْبَعِينَ صَدْرًا مِنْ إِمَارَتِهِ ثُمَّ جَلَدَ ثَمَانِينَ فِي آخِرِ خِلَافَتِهِ ثُمَّ جَلَدَ عُثْمَانُ الْحَدِيثَيْنِ كِلَاهُمَا ثَمَانِينَ وَأَرْبَعِينَ ثُمَّ أَثَبَتْ مُعَاوِيَةُ الْحَدِيثَ ثَمَانِينَ﴾

[٤٤٨٨] (١) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْمِ، قَالَ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِ خَالِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَزْهَرِ أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "اتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَارِبٍ وَهُوَ بِمُحَنِّينَ، فَحَثَى فِي وَجْهِهِ التُّرَابَ ثُمَّ أَمَرَ أَصْحَابَهُ فَضَرَبُوهُ بِنَعَالِهِمْ وَمَا كَانَ فِي أَيْدِيهِمْ، حَتَّى قَالَ هُمْ: أَرْفَعُوا أَرْفَعُوا، فَتَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ جَلَدَ أَبُو بَكْرٍ فِي الْخَمْرِ أَرْبَعِينَ، ثُمَّ جَلَدَ عُمَرُ أَرْبَعِينَ صَدْرًا مِنْ إِمَارَتِهِ، ثُمَّ جَلَدَ ثَمَانِينَ فِي آخِرِ خِلَافَتِهِ، ثُمَّ جَلَدَ عُثْمَانُ الْحَدَّيْنِ كِلَيْهِمَا ثَمَانِينَ وَأَرْبَعِينَ، ثُمَّ اثْبَتَ مُعَاوِيَةُ الْحَدَّ ثَمَانِينَ".

عبدالرحمن بن ازهر دخيل پلارنه روايت كوي فرمائي چه دنبي ﷺ په خدمت كښي يو شرابي حاضر شو اونبي ﷺ په عزوه حنين كښي مصروف وو، نبي ﷺ ددغه كس په خوله باندي اوبه واړولي اوصحابه كراموته ئې دده دوهلو حكم وكړو نوهغوي په خپلو پيزارونو باندي دا شرابي اووهلو اودپيزارونونه علاوه شه چه ددوي په لاسونو كښي وو يا ورته نژدې وو په هغې ئې هم ووهلو تردې چه نبي ﷺ او فرمايل بس كړئ نو په دې خبره باندي خلقو دې پريخودو بياچه كله نبي ﷺ وفات شو نودهغه نه پس ابوبكر صديق نه به دشرابوپه حد كښي مجرم څلويښت درې وهلو اور عمر فاروق به هم په ابتداء د دور خلافت كښي څلويښت كوري وركولي اوبيا ئې دخيل خلافت په اخر كښي اتياكوري سزا مقرر كړه اوعثمان رضي الله عنه به هم اتياكوري وركولي او كله كله به ئې څلويښت وركولي او معاويه به هم اتيا درې مقرر كړي وي.

يعنى د رسول الله ﷺ په ژوند كښ خو هم داسي كيدل چه باقاعده به په شرب خمر باندي كورې نه شوي وركولې په متعين طريقې سره بلكه په مختلفو خيزونو سره به هغه وهلي شو د چا په لاس كښ چه به شه وو مثلا خپلئ، ډنډا، د كهجوري خانگه، خو د هغوي د وفات نه روستو د خلفاء راشدينو په زمانه كښ په دې كښ كورې استعمال كړې شوې اكر چه په تعداد كښ اختلاف وو، صديق اكبر رضي الله عنه اربعين اختيار كړو او عمر فاروق رضي الله عنه په شروع كښ اربعين او په اخير كښ ثمانين او عثمان غني رضي الله عنه دواړه، خو بيا په آخر كښ د دې استقرار د معاويه رضي الله عنه په زمانه كښ په ثمانين باندي اوشو.

باب فِي إِقَامَةِ الْحَدِّ فِي الْمَسْجِدِ

باب په جومات كښي د حد قائمولو بيان

[٤٤٩٠] (١) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا صَدَقَةُ يَغْنِي ابْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا الشَّعْبِيُّ، عَنْ زُفَرِ بْنِ وَثِيكَةَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ، أَنَّهُ قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُسْتَفَادَ فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ الْأَشْعَارُ، وَأَنْ تُقَامَ فِيهِ الْحُدُودُ".

دحكيم بن حزام رضي الله عنه روايت دې فرمائي چه نبي ﷺ منع فرمايلي ده ددې خبرې نه چه په جومات كښي قصاص واغستلي شي يا په كښي شعرونه اووئيلي شي او يابه كښي حد قائم كړي شي (ددې دپاره چه په مسجد كښي شور او غوغا اوغوبل جوړ نشي).

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٩٦٨٥) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٤٤٨٧)، (تحفة الأشراف: ٣٤٢٥)، وقد أخرجه: مسند أحمد (٤٣٤/٣) (حسن)

(عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ أَنَّهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُسْتَقَادَ فِي الْمَسْجِدِ وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ الْأَشْعَارُ وَأَنْ تُقَامَ فِيهِ الْخُدُودُ)

يعنى رسول الله ﷺ منع او فرمائيله په مسجد كېن د قصاص اخستلو (او نامناسب) اشعار ونيولو نه او د دې نه چه په دې كېن حدود قائم كړې شى، خكه چه په دې كېن د تلویت مسجد قوی احتمال دې تلویت بالدم وغيره (بذل) مونږ سره په كتاب كېن په كتاب الايمان والنذور كېن په باب ما جاء فى تعظيم اليمين عند منبر النبى ﷺ كېن تير شوې دى چه د رسول الله ﷺ فيصلې به عموما د مسجد شريف د منبر په خوا كېن كيدلې اگر چه هغه فيصلې د حدود او قصاص سره متعلق ولې نه وى، خو د دې حدود او قصاص اجراء او استيفاء دا د مسجد نه بهر كيدل پكار دى كوم چه مصنف ﷺ په دې باب كېن بيان كړى دى.

باب فِي ضَرْبِ الْوَجْهِ فِي الْحَدِّ (۱)

باب په حد كېنې دمخ دوهلود ممانعت بيان

په دې باب كېن مصنف ﷺ د ابوهريره رضی الله عنه دا حديث مرفوع ذكر كړې دى، (إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ)

[۴۹۳] ( ) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ".

ابوهريره رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ نه روایت کوی چه فرمائیل ئې کله چه څوک چالره وهي نو په مخ باندې دي دوهلونه خان اوساتي.

يعنى د وهلو په وخت دې مخ بچ کوی په هغې دې وهل نه کوی، دا حکم عام دې حد ته هم شامل دې لکه چه د مصنف ﷺ د ترجمې نه ثابتیږي. والحدیث اخرجه مسلم، قاله المنذرى.

(۱) تر دې ځانې پورې د حدود بیان وو اوس مصنف ﷺ تعزیر شروع کوی مصنف ﷺ په کتاب الحدود كېن ټول شپږ قسمه حدود بیان كړل د ټولو نه اول رده، د هغې نه پس جرابه، د هغې نه پس حد سرقة، بیا حد زنا بیا حد قذف او حد خمر، او قصاص لره وړاندې مصنف ﷺ د كتاب الديات د لاندې بیان كړې دې په كومو كومو څيزونو كېن په شريعت كېن حد ثابت دى د دې په باره كېن په اوجز كېن د حافظ نه نقل كړې دې چه بعض علماء كرامو دا په اولس څيزونو كېن منحصر كړې دې چه په هغې كېن بعض متفق عليه دى او بعض مختلف فيه، فمن المتفق عليه الردة والحاربة ما لم يتب قبل القدرة والزنا والقذف والزنا وشرب الخمر سواء أسكر اولم يسكر والسرقة، ددې شپږو بيان په كتاب كېنې تير شو. ومن المختلف فيه جحد العارية وشرب ما يسكر كثيره من غير الخمر والقذف بغير الزنا والتعريض بالقذف واللواط ولو بمن يحل له نكاحها وإتيان البهيمة والسحاق وتمكين المرأة القرد وغيره من الدواب من وطئها والسكر وترك الصلاة تكاسلا والفطر في رمضان وهذا كله خارج عما تشرع فيه المقاتلة كما لو ترك قوم الزكاة ونصبوا لذلك الحرب اهد به دې مختلف فيه حدود كېن مصنف ﷺ جحد العارية هم ذكر كړې ده او هم دغه شان لواطت او اتيان البهيمة هم.

(۲) تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۴۹۸۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۴۴، ۲۵۱، ۴۳۴) (صحيح)

باب فی التَّعْزِيرِ

باب د تعذیر بیان

د تعزیر تعریف او د هغې ثبوت او مشروعیت :

فقهاء کرام هم د کتاب الحدود نه د بیان د فراغت نه پس د تعزیر دپاره مستقل فصل قائموي، د تعزیر په باره کښنې لیکلې دي چه « والتعزیر تادیب دون الحد » چه تعزیر د هغه سزا او تادیبی کارروایی نوم دې کوم چه د حد شرعی نه کم وي، دا اخستلې شوې دې د عزر نه په معنی درد او ردع یعنی منع کول او ټوکل، قال البهري ٢١١/٤ والاصل فی هذا ان من قذف غيره بكبيرة ليس فيها حد مقدر يجب التعزير، یعنی کوم سړې چه د یو سړي طرف ته د داسې کبیره گناه نسبت او کړې چه د هغې دپاره شرعا څه حد مقرر نشته نو هلته تعزیر واجب وي، ابن الهمام فرمائی : هُوَ مَشْرُوعٌ بِالْكِتَابِ ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى { فَعِظُوهُمْ وَاهْجُرُوهُمْ فِي الْمَصَاحِعِ وَاضْرِبُوهُمْ فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا } أَمَرَ بِضَرْبِ الزُّوْجَاتِ تَأْدِيبًا وَتَهْذِيبًا وَفِي الْكَافِي قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا تَرْفَعُ عَصَاكَ عَنْ أَهْلِكَ } إِلَى آخِرِ مَا ذَكَرَ (١)

[٤٤٩١] (١) أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشْعَثِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَابِرٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: «لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلَدَاتٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

د ابو برده نه روایت دې فرمائی چه رسول الله و به فرمائیل دالله تعالی دمقرر کړې شور حدودونه علاوه د تعزیر په طور باندې دي څوک د لسو درونه زیات ونه وهلې شي « عَنْ أَبِي بُرْدَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلَدَاتٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ »

د تعزیر په باره کښنې د ائمه مذاهب تحقیق :

امام خطابی رحمته الله فرمائی چه امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چه سړی ته حق حاصل دې چه

(١) وَرَوَى أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَزَّرَ رَجُلًا قَالَ لغيره: يَا مُخَنَّثٌ، وَفِي الْمَحِيطِ: رَوَى عَنْهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ «رَحِمَ اللَّهُ أُمَّراً عُلِقَ سَوْطُهُ حَيْثُ يَرَاءُ أَهْلَهُ» وَأَقْوَى مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ إِلَّا فِي حَدٍّ» وَقَوْلُهُ «وَاضْرِبُوهُمْ هَلِي تَرْكُهَا لِعَشْرِ» فِي الصَّيَّانِ، فَهَذَا دَلِيلٌ شَرْعِيٌّ عَلَى التَّعْزِيرِ وَاجْتِمَاعِ عَلَيْهِ الصَّحَابَةُ، وَبِالْمَعْنَى وَهُوَ أَنَّ الزُّجَرَ عَنْ الْأَفْعَالِ السَّيِّئَةِ كَمَا تَصِيرُ مَلَكَاتٌ فَيَفْخَشْنَ وَتَسْتَنْزِجُ إِلَى مَا هُوَ أَقْبَحُ وَالْحَشْرُ فَهُوَ وَاجِبٌ، وَذَكَرَ الشُّرَكَاشِيُّ عَنْ السَّرْحَسِيِّ أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ مُقَدَّرٌ بَلْ مُفَوَّضٌ إِلَى رَأْيِ الْقَاضِي، لَأَنَّ الْمُتَعَزِّدَ مِنَ الزُّجْرِ، وَأَحْوَالُ النَّاسِ مُخْتَلِفَةٌ فِيهِ لِمَنْهُمْ مَنْ يَنْزَجِرُ بِالصَّبِيحَةِ وَمَنْهُمْ يَحْتَاجُ إِلَى اللَّطْمَةِ وَإِلَى الضَّرْبِ، وَمَنْهُمْ مَنْ يَحْتَاجُ إِلَى الْحَبْسِ، ((وَفِي الثَّلَاثِي)): التَّعْزِيرُ عَلَى مَرَاتِبٍ: تَعْزِيرُ أَشْرَافِ الْأَشْرَافِ وَهُمْ الْعُلَمَاءُ وَالْعُلَوِيَّةُ بِالْإِعْلَامِ وَهُوَ أَنْ يَقُولَ لَهُ الْقَاضِي بَلْغَنِي أُنْكَ تَفْعَلُ كَذَا وَكَذَا فَيَنْزَجِرُ بِهِ، وَتَعْزِيرُ الْأَشْرَافِ وَهُمْ الْأَمْرَاءُ وَالنَّهَاقِينَ بِالْإِعْلَامِ الْجَرِّ إِلَى بَابِ الْقَاضِي وَالْخُصُومَةِ فِي ذَلِكَ، وَتَعْزِيرُ الْأَوْسَاطِ وَهُمْ السُّوْفَةُ بِالْجَرِّ وَالْحَبْسِ، وَتَعْزِيرُ الْأَحْسَاءِ بِهَذَا كُلِّهِ وَالضَّرْبِ، وَهَذَا أَبِي يُونُسَ: يَجُوزُ التَّعْزِيرُ لِلْمُلْطَانِ بِأَخْذِ الْمَالِ، وَبَعْدَئِذَا (الطَّرِيقِينَ) وَتَأْقِي الْمَانِعَةَ الْكَلَامَةَ لَا يَجُوزُ.

١: صحيح البخاري/الحدود ٤٢ (٦٨٤٨)، صحيح مسلم/الحدود ٩ (١٧٠٨)، سنن الترمذي/الحدود ٣٠ (١٤٦٣)، سنن ابن ماجه/الحدود ٣٢ (٢٦٠١)، (تحفة الأشراف: ١١٧٢٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٦٧٣، ٤٥/٤)، سنن الدارمي/الحدود ١١ (٣٦٠) (صحيح)

هغه خپل غلام او هې په ترك صلاة وغيره معصيت باندې، خو د لسو كورپو نه دې زيات نه وهی، او هم دا قول دې د اسحاق بن راهويه، او امام شافعي رحمهم الله فرماني چه تعزير څلويښتو كورپو ته نه دی رسيدل پكار، او هم دا قول دې د امام ابو حنيفه او د امام محمد رحمهم الله، او امام ابويوسف رحمهم الله فرماني چه تعزير د جرم د حيثيت په اعتبار سره دې د كومې درجې چه جرم وی او د هغې دپاره چه كومه سزا حاكم مناسب گنړی د اتيا كورپو نه كمه كمه، او د امام مالك رحمهم الله نه روايت دې چه تعزير د جرم په اعتبار سره وی، پس كه د هغه جرم د قذف نه هم زيات وی نو سل او د سلو نه زياتې كورپې هم وركولې شي. اهـ

په دې كښ د امام شافعي رحمهم الله مذهب هغه دې كوم چه علامه قسطلانی ليكلې دې چه ادنی حد ته دې نه رسوی د هغې نه دې كم وی، او ادنی الحدود د هغوی په نزد حد شرب دې څلويښت كورپې، اوس دا چه د حد حر اعتبار دې او كه د حد عبد؟ قسطلانی فرماني چه په دې كښ د هغوی دواړه اقوال دی، كه حد الحر واخستلې شي نو د تعزير زيات نه زيات مقدار به د هغوی په نزد يو كم څلويښت كورپې وی، او كه حد العبد واخستلې شي نو نور لس كورپې به وی، او په در مختار كښ دی چه زيات نه زيات د هغې مقدار يو كم څلويښت كورپې دې يعنی د حد العبد نه كم، او كم از كم دزې كورپې، او په هدايه كښ هم داسې دی، او په دې كښ د امام ابويوسف رحمهم الله قول دا ليكلې شوې دې چه د تعزير مقدار تر پنځه اويا كورپو پورې كيدلې شي. وړاندې په دې كښ دی چه طرفين د حد القذف فی الحد اعتبار سره كولو سره د هغې نه يو كوره كمه كړه په يو روايت كښ وهو قول زفر وهو القياس. او په بل روايت كښ پنځه كورپې كمولو سره د هغې مقدار پنځه اويا كورپې مقرر كړې شوې دې (١) او په در مختار كښ دا هم دی (التعزير ليس فيه تقدير بل هو مفوض الى رأي القاضى لان المقصود منه الزجر واحوال الناس فيه مختلفة، په دې باندې علامه شامی فرماني ای ليس في انواعه تقدير) يعنی زيات نه زيات خو د دې مقدار متعين دې چه مادون الحد كيدل پكار دی، خو د كوم نوع تعزير دې وی مثلا ضرب حبس يا فرک الاذن؟ په دې لحاظ سره دې كښ تعين نشته، (من الابواب والتراجم ٣٣١/٢) او حديث الباب د امام احمد او چا چه د هغه موافقت كړې دې دليل دې، او د جمهورو د طرف نه ددې حديث جواب په بذل كښ د لمعات نه دا نقل كړې دې چه دا حديث منسوخ دې ځكه چه د صحابه كرامو رضي الله عنهم نه تجاوز عن العشرة ثابت دې، او بعضو دا جواب وركړې دې چه دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د زمانې په اعتبار سره دې. (ځكه چه هغه خير القرون وه) والحديث اخرجه البخاري والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[٤٤٩٢] (١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ بُكَيْرَ بْنِ الْأَشَجِّ حَدَّثَهُ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جَابِرٍ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَرْدَةَ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

(١) په خلاصه المذاهب كښ د دې په باره كښ دادی: امام احمد ١٠ كورپې، امام شافعي رحمهم الله نولس يا نهه ديرش كورپې، طرفين (ابو حنيفه و محمد) نهه ديرش كورپې، ابويوسف رحمهم الله نهه اويا يا پنځه اويا كورپې، امام مالك رحمهم الله علي رأي الامام بحسب الجرم وان زاد علي المائة)
(٢) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١١٧٢٠) (صحيح)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ، قَدْ كَرَّمَعْنَا.

د ابوبرده رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چې رسول کریم ق نه مې اوریدلی دی چې فرمائیل شي ،
اوبيا ئې دتير شوي روايت په شان روايت بيان کړو .

آخر کتاب الحدود

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب الديات

ددیت د احکامو بیان

امام بخاری رحمته الله د کتاب الحدود نه پس د کتاب الديات نه مخکې کتاب
المحاربين من اهل الكفر والردة مستقلا ذکر کړې دې او امام ابوداؤد رحمته الله رده او حرا به په
کتاب الحدود کښن ذکر کړی دی .

ددیت تعریف :

قال القسطلاني : والدية هي المال الواجب بالجناية على الحر في نفس او فيما دونها، وهي ماخوذة من
الودي وهو دفع الدية اه وقال الحافظ : وهي ما جعل في مقابلة النفس وسمى دية تسمية بالمصدر
يعنى دية په اصل کښن ودي وو چه مصدر دې د ودي یدی یعنی دية ادا کول او دیت هغه مال
دې کوم چه د نفس په بدل کښن وي ، او يو وي ارش یعنی هغه مال کوم چه د نفس نه د کم بدله
وي ففى الدر المختار : الدية فى الشرح اسم للمال الذى هو بدل النفس والارش اسم للواجب فيما
دون النفس اه خو قسطلانى د دية په تعريف کښن نفس او مادون النفس دواړه ذکر کړی دی ،
لکه چه اوس تير شو خو هغوی د دیت په تعريف کښن يو قيد زيات کړو هغه دا چه په جناية
على الحر سره چه کوم مال واجب کيږي هغې ته دیت وائی ، چه د هغې نه معلومېږي چه د
جناية على العبد نه چه کوم مال واجب کيږي هغه دیت نه دې ، ځکه چه د حر دیت خو متعين
دې په خلاف د عبد چه د هغه دیت متعين نه دې بلکه د عبد چه کوم قيمت وي هغه به د هغه
دیت وي او ښکاره خبره ده چه د غلامانو قيمت کم او زياتيږي د منافع په حساب سره ، پس
فقهاء کرامو د جناية على العبد فصل بيل منعقد کړې دې ، په تنوير الابصار او د هغې په
شرح درمختار کښن دی : دية العبد قيمته فان بلغت هي دية الحر وبلغت قيمة الامة دية الحرية نقص
من كل من دية عبد وامة عشرة دراهم اظهار الانحطاط رتبة الرقيق عن الحر وتعين العشرة باثر ابن
مسعود رضي الله عنه وعنه من الائمة خمسة، یعنی په کوم عبد باندي چه جنايت کړې شوې دې او هغه
تلف کړې شوې دې نو د هغه دیت به د هغه بازاری قيمت وي د هغه غلام چه په بازار کښن
هرڅه قيمت وي په دې شرط چه هغه د حر د دیت مقرر نه کم وي او که د هغې برابر وي یعنی
لس زره درهم نو په هغې کښن به لس درهمه کمولې شي د عبد د مرتبې د انحطاط د ښکاره
کولو دپاره ، لکه څنگه چه د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه منقول دی . مصنف رحمته الله د ديات د لاندې
قصاص هم بيان کړې دې هم دغه شان امام بخاری هم ، حافظ فرمائی :

« وأورد البخاري تحت هذه الترجمة (كتاب الديات) ما يتعلق بالقصاص لأن كل ما يجب فيه القصاص يجوز العفو عنه على مال فتكون الدية أشمل» يعني په کومو کوموڅيزونو کښ چه قصاص واجب کيږي هلته قصاص معاف کولو سره مال اخستل جائز دی او د ديه حقيقت هم مال دي په دي وجه د ديت عنوان اعم او اشمل دي، وړاندي حافظ فرمائي: وترجم غيره كتاب القصاص وأدخل تحته الديات بناء على أن القصاص هو الأصل في العمد اه يعني د عمدا جنايت کولو په صورت کښ اصل حکم قصاص دي، قصاص معاف کولو سره مال اخستل هغه بل امر دي (۱) وفي البدائع: والأصل فيه نص الكتاب العزيز، وَهُوَ قَوْلُهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى { وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٌ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ } وَالنَّصُّ وَإِنْ وَرَدَ بِلَفْظِ الْخَطَا لَكِنْ غَيْرُهُ مُلْحَقٌ بِهِ... (من الابواب والتراجم ۲/۳۳۳)

باب النفس بالنفس

باب: یو نفس د بل نفس په بدل کښي د قتلولو بیان

يعني د قصاص بالنفس بيان:

[۴۴۹۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مُوسَى، عَنْ عَلِيِّ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ يَمَالِكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ قُرَيْظَةُ، وَالنَّضِيرُ وَكَانَ النَّضِيرُ أَشْرَفَ مِنْ قُرَيْظَةَ فَكَانَ إِذَا قَتَلَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْظَةَ رَجُلًا مِنَ النَّضِيرِ قَتَلَ بِهِ وَإِذَا قَتَلَ رَجُلٌ مِنَ النَّضِيرِ رَجُلًا مِنْ قُرَيْظَةَ فُودِيَ بِمِائَةِ وَسْقٍ مِنْ تَمْرٍ، فَلَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ رَجُلٌ مِنَ النَّضِيرِ رَجُلًا مِنْ قُرَيْظَةَ، فَقَالُوا: ادْفَعُوا إِلَيْنَا نَقْتُلَهُ، فَقَالُوا: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَوْهُ، فَتَزَلَّتْ: وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ سورة المائدة آية ۴۴، وَالْقِسْطُ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ، ثُمَّ تَزَلَّتْ: فَأَحْكُمَ الْجَاهِلِيَّةُ يَبْغُونَ سورة المائدة آية ۵۰، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قُرَيْظَةُ، وَالنَّضِيرُ جَمِيعًا مِنْ وَلَدِ هَارُونَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

دا بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه په بنونضير او بنو قريظه کښي زورور بنو نضير وو، کله چه به د بنو قريظه والا يو کس د بنو نضير والا يو کس مړ کړونودده په عوض کښي به په بنو قريظه کښي به دغه کس په طور د قصاص قتل کيدې شو، او کله چه به د بنو قريظه يو کس د بنو نضير يو کس مړ کړونوسل وسقه کجورې به ئې په فديه کښي ادا کولي، کله چه نبي کریم صلی الله علیه و آله مبعوث شو نود قبيله بنونضير يو کس د بنو قريظه يو کس لره مړ کړو د بنو قريظه خلکو او وڼيل چه قاتل مونږ ته حواله کړي تردې چه مونږ ئې قتل کړو د بنونضير والا خلکو د پخوا په شان د قاتل د حواله کولونه انکار وکړو بيا دوی او وڼيل راشئ چه نبي صلی الله علیه و آله ته لار شو هغه چه هرڅنگه فيصله وکړي منئ به يي، ټول کسان نبي صلی الله علیه و آله ته لارل نو په

(۱) حاصل دا چه بعض مصنفينو د كتاب الديات عنوان ذکر کولو سره قصاص د هغې د لاندې ذکر کړې دي په دي حيثيت سره چه په ديت کښ عموم او شمول دي ځکه چه د قصاص په ځاني ديت اخستلي کيدې شي او د دي برعکس (د ديت په ځاني قصاص نه) او بعض مصنفينو د دي برعکس د قصاص عنوان اختيارولو سره ديت د هغې د لاندې ذکر کړې دي په دي حيثيت سره چه قصاص هميشه اصلي وي د ديت بدل نه شي کيدې، په خلاف د ديت چه هغه کله اصلي وي او کله د قصاص بدل وي لهذا ديت لره د قصاص تابع کول پکار دي نه د دي عکس
(۱) سنن النسائي للقسامة ۴ (۷۳۶)، (تحفة الأشراف: ۶۱۰۹) (صحیح)

دې وخت کښې دا ایت کریمه : «وان حکمت فاحکم بینهم بالقسط» نازل شو ، او انصاف دادې چه یونفس دي دبل نفس په بدل کښې قتل کړې شي بیا دا ایت کریمه نازل شو «افحکم الجاهلیة یغون» امام ابوداؤد فرمائی بنوقریظه اوبنو نضیر دواړه دهارون عليه السلام داولاد نه دي.

قوله: «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ قُرَيْظَةُ وَالتَّضِيرُ - وَكَانَ التَّضِيرُ أَشْرَفَ مِنْ قُرَيْظَةَ - فَكَانَ إِذَا قُتِلَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْظَةَ رَجُلًا مِنَ التَّضِيرِ قُتِلَ بِهِ وَإِذَا قُتِلَ رَجُلٌ مِنَ التَّضِيرِ رَجُلًا مِنْ قُرَيْظَةَ فُودِيَ بِمِائَةِ وَسْقٍ مِنْ تَمْرٍ» یعنی په مدینه منوره کښ د یهودو دوه قبیلې قریظه او بنو نضیر وې، چه په هغوی کښ بنو نضیر شریف گنرلې کیدل د بنو قریظه په مقابلې کښ، پس که یو قرظی سړی به په بنو نضیر کښ څوک قتل کړل نو په قصاص کښ به هغه قتل کولې شو، او که په بنو نضیر کښ به چا څوک قرظی قتل کړو نو په دې صورت کښ به په قصاص کښ سل وسق کهجورې د هغه په فدیې کښ ورکولې شوې، په شروع کښ هم داسې وه، بیا چه کله د رسول الله ﷺ بعثت اوشو او هغوی مدینې طیبې ته تشریف راوړلو نو یو نضیری یهودی یو قرظی قتل کړو. نو د بنو قریظه یهودو اووې بنو نضیر ته چه دا خپل قاتل مونږ ته حواله کړئ چه مونږ دې قصاص کړو، هغوی اووې چه زمونږ او ستاسو ترمنځه به محمد ﷺ حکم وی په هغوی باندي دې فیصله اوکړې شي پس دوی دواړه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شو نو په دې باندي دا ایت کریمه نازل شو، «وان حکمت فاحکم بینهم بالقسط» چه که تاسو د دوی ترمنځه فیصله کوئ نو په عدل کوئ، راوی د حدیث وائی چه قسط چه کوم دې هغه هم دا دې چه نفس دې د نفس په بدل کښ واخستلې شي، ثم نزلت «افحکم الجاهلیة یغون» یعنی چه کله هغه یهودو د دې ایت حکم خوښ نه کړو او خپل مینځ کښ ئې نزاع شروع کړه نو په هغې باندي دا دویم ایت کریمه نازل شو چه آیا دوی د جاهلیت قوانین لتوی.

په دې حدیث کښ یو مسئله د قضاء بین اهل الذمة ده چه که مسلمان قاضی به د اهل کتاب په مینځ کښ فیصله کوی یا به نه کوی چه په هغې کښ د علماء کرامو اختلاف دي، په باب الرجم کښ مسئله تیره شوي.

دلته په بعض نسخو کښ دا دی : قَالَ أَبُو دَاوُدَ قُرَيْظَةُ وَالتَّضِيرُ جَمِيعًا مِنْ وَلَدِ هَارُونَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، چه یهود دا دواړه قبیلې د هارون عليه السلام په اولاد کښ دي، ام المومنین صفیه رضی الله عنها هم د هغوی نه ده لکه چه په باب سهم الصفی کښ تیر شوې دی سیده قریظه والنضیر، والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذرى.

باب لَا يُؤْخَذُ الرَّجُلُ بِجَرِيرَةٍ أَخِيهِ أَوْ أَبِيهِ

باب د پلار یا د ورور په گناه کښې به ځوي یا ورور نه شي نیولې کیدې

[٤٤٩٥] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ إِيَادٍ، حَدَّثَنَا إِيَادٌ، عَنْ أَبِي رَمَثَةَ، قَالَ: "انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي تَمُوذٍ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي: ابْنُكَ هَذَا؟ قَالَ: إِي

وَرَبُّ الْكُفَّةِ، قَالَ: حَقًّا، قَالَ: أَشْهَدُ بِهِ، قَالَ: قَتَبَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَاحِكًا مِنْ ثُبُتِ شَبَّهِ فِي أَبِي وَمِنْ جَلْفِ أَبِي عَلِيٍّ، ثُمَّ قَالَ: أَمَّا إِنَّهُ لَا يَجْنِي عَلَيْكَ وَلَا يَجْنِي عَلَيْهِ، وَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى سُوْرَةُ الْأَنْعَامِ آيَةٌ ١٢٣.

د ابو رمشه عليه السلام نه روایت دې فرماني چه زه دخپل پلار سره دنبي عليه السلام په خدمت کښې حاضر شوم نبي عليه السلام زما پلارته اوفرماښل ايا دا ستا ځوي دې؟ زما پلار اووښل هو، زما دې دبیت الله شریف په رب باندې قسم وي نبي عليه السلام اوفرماښل رښتيا وائي؟ زما پلار په جواب کښې اووښل يقينا زه ددې خبرې گواهي ورکوم، نبي عليه السلام اوخندل ځکه چه زه په مکمل طور دخپل پلار هم شکل وم او زما پلار قسم وکړو چه زه دهغه ځوي يم، ددينه پس نبي عليه السلام اوفرماښل خبردار نه به دې ستا په گناه باندې نيولې کيږي اونه به ته دده په گناه باندې نيولې کيږي، اونبي عليه السلام دا ايت کريمه ولوستلو: «ولا تزر وازرة وزر اخرى».

قوله: «عَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي نَحْوِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِأَبِي «ابْنُكَ هَذَا». قَالَ إِي وَرَبُّ الْكُفَّةِ قَالَ «حَقًّا». قَالَ أَشْهَدُ بِهِ الْخ»

شرح الحديث :

سیدنا ابو رمشه عليه السلام فرماني چه زه دخپل پلار سره د رسول الله عليه السلام په خدمت کښ حاضر شوم (چه کله رسول الله عليه السلام مونږ دواړو ته اوکتل نو هغوی زما په باره کښ زما د پلار نه تپوس اوکړو چه ايا دا ستا ځوښي دې؟ نو هغوی اوفرماښل جی د کعبې په رب مې دې قسم وی، رسول الله عليه السلام اوفرماښل ايا واقعي داسې ده؟ هغوی جواب ورکړو او جی زه د دې خبرې گواهي ورکوم، په دې باندې رسول الله عليه السلام اوخندل چه د هغې وجه هغوی خپله بيانوی د دوه وجو نه يو خو زما دخپل پلار سره د ډير مشابهت د وجې نه، دويم زما د پلار د دې قسم خوړلو د وجې نه، په دې موقع باندې رسول الله عليه السلام زما پلار ته دا خبره هم ارشاد اوفرماښله چه نه خو په تا باندې ستا ځوښي جنايت کوی او نه ته په خپل ځوی باندې جنايت کوي، مطلب دا دې چه په تاسو دواړو کښ به د يو د جنايت سزا بل ته نه ملاويږي، بلکه چه څوک هم جنايت کوی که پلار وی او که ځوښي، د هغې قصاص او ضمان به هم په هغه باندې وی، يعنی اسلامي قانون دا دې او د زمانه جاهليت والا طريقه په اسلام کښ جائز نه ده چه په هغه زمانه کښ به دا کيدل چه د جنايت سزا صرف د جاني سره خاص نه وه بلکه د جاني څوک هم ملاوشي پلار يا رور ياد هغه ځوښي يا د د هغه د قبيلې يو سړي، او په اسلام کښ دا دی: «وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى» او هم دغه شان «ولکم فی القصاص حیاة»

دا حديث د دې نه مخکښ هم تير شوې دې، باب فی الخصاب کښ خو مختصرا او د هغې نه مخکښ هم په باب فی الخضرة کښ، په دې حديث باندې په حاشيه د بذل کښ دی چه ابن قدامة ددې حديث نه په دې خبره باندې استدلال کړې دې چه د عمدا جنايت ديت خپله په جاني باندې دې، په عاقله باندې نه واجب کيږي اه... مسئله زمونږ په نزد هم دا ده پس په درمختار کښ دی:

(و) اعلم انه (لا تعقل عاقلة جنابة عبد ولا عمد) (قَوْلُهُ جَنَابَةٌ عَبْدٌ) مِنْ إِضَافَةِ الْمُصَدَّرِ إِلَى فَاعِلِهِ وَأَمَّا

إِذَا جَنَى حَرْءٌ عَلَى نَفْسٍ عَبْدٍ فَسَيَأْتِي (قَوْلُهُ وَلَا عَمْدَ) أَيِّ فِي النَّفْسِ أَوْ الطَّرَفِ فَإِنَّ الْعَمْدَ لَا يُوجِبُ التَّخْفِيفَ بِتَحْمُلِ الْعَاقِلَةِ فَوَجِبَ الْقَوْدُ بِهِ ١ هـ) دا مسئله په اصل کښ د کتاب الديات ده هلته هم راروانه ده. والحديث أخرجه الترمذی والنسائي مختصرا ومطولا، وقال الترمذی: حسن غريب لا نعرفه الا من حديث عبد الله بن زياد، قاله المنذرى.

باب الإمام يأمرُ بالعفو في الدِّمِ

بابه حاکم چه دچا د خون معاف کولو حکم او کړی

يعني په کوم صورت چه قصاص واجب کيږي که د هغه قصاص تعلق د نفس سره وي يا په طرف سره نو په دې صورت کښ رسول الله ﷺ ولي د دم ته چاته چه د قصاص د اخستلو حق رسيږي هميشه به ئې ورته د عفو او د ترک قصاص ترغيب ورکولو پس په دې باب کښ د اول حديث نه علاوه خومره چه احاديث دي په هغې کښ د رسول الله ﷺ د طرف نه د قصاص په ځانې مطلقا د عفو يا د عفو باخذ الدية ترغيب ذکر شوې دي، خو د باب په اول حديث کښ دي کوم چه د ابو شريح خزاعي نه مرفوعا روايت دي.

[٤٤٩٦] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ فُضَيْلٍ، عَنْ سَفْيَانَ بْنِ أَبِي الْعَوْجَاءِ، عَنِ أَبِي شَرِيحٍ الْخَزَاعِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَصِيبَ بِقَتْلِ أَوْ خَبْلِ فَإِنَّهُ يَخْتَارُ إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ يَقْتَصَّ وَإِمَّا أَنْ يَغْفُو وَإِمَّا أَنْ يَأْخُذَ الدِّيَّةَ، فَإِنْ أَرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ، وَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابُ أَلِيمٌ".

د ابو شريح الخزاعي ﷺ نه روايت دي فرمائي چه نبي ﷺ فرمايلي دي په چاباندې چه د قتل افت راشي يا ورباندې په جسم کښې ديواند ام دکت کولو مصيبت راشي نودغه کس ته په درې خبرو کښې ديوي د خوښولو اختيار دي يا قصاص اغستل يا معاني کول ياديت اغستل او که چرې دغه کس د دينه علاوه کومه بله څلورمه خبره اختيارول غواړي نو دده لاسونه ونيسي (يعني منع ئې کړي) او څوک چه د حد نه تجاوز او کړي نو د هغه دپاره دردناک عذاب دي.

قوله: (مَنْ أَصِيبَ بِقَتْلِ أَوْ خَبْلِ فَإِنَّهُ يَخْتَارُ إِحْدَى ثَلَاثٍ الْخ) د قتل تعلق د نفس سره دي او د خبل د طرف سره، يعني قطع د عضو، يعني کوم جنايت چه عمدا وي که د هغې تعلق د نفس سره وي يا د اندام سره نو هلته به مجني عليه يا د هغه ولي ته درې اختيارات حاصل دي يا خو دي قصاص واخلې او يا دي مطلقا معاف کړي او يا دي ترې نه ديت واخلې، (فَإِنْ أَرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ) او که هغه د دي درې څيزونو نه علاوه څلورم صورت اختيار کړي نو هغه منع کړي، په دي حديث کښ خو گويا رسول الله ﷺ د قاعدې مطابق د مقتول ولي ته چه کوم شرعا حق حاصل دي هغه بيان او فرمايلو چه هغه ته په دريو کښ د يو اختيار حاصل دي کوم چه هغه اختياروي، د دي دريو نه علاوه دلته بل څيز نشته، اوس دا چه په

(١) سنن ابن ماجه للديات ٣ (٢٦٢٣)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٥٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١/٤)، ومن العلوم للديات (٢٣٩٦) (ضعيف)

دې دريو کښ اولی کوم خيز دې د دې ذکر په روستو روايت کښ راځي هغه دا چه رسول الله ﷺ به په دې دريو کښ اولاً بخښني او دويم ديت ته ترجيح ورکوله لکه د مصنف رحمه الله په ترجمه الباب کښ چه دی.

په قتل عمد کښ د قصاص په ځاي د ديت

اخستلو حق د مقتول ولي ته کله حاصل دي؟

د دې نه پس ځان پوهول پکار دی چه په دې حديث کښ يو مختلف فيہ مسئله ده، د «واما ان ياخذ الدية» په باره کښ هغه دا چه د قتل عمد په صورت کښ اصل حکم خو د قصاص دي چه د مقتول ولي دي د قاتل نه قصاص واخلي، او په قتل عمد کښ د ديت اخستلو اختيار د دوه امامانو په نزد خو مطلقاً دي يعنی د امام شافعي او احمد رحمهما، او دا يو روايت دي د امام مالک رحمه الله هم، او د امام مالک او امام ابوحنيفه رحمهما په نزد د مقتول ولي ته د ديت د اخستلو په هغه صورت کښ دی چه کله قاتل په ديت ورکولو باندي راضي وي، او که هغه راضي نه وي نو د اخذ ديت حق نې نشته، دا حديث په دې مسئله کښ د شوافعو او حنابله موافق دي، په دې مسئله باندي مستقل باب وړاندي راروان دي، باب ولي العمد ياخذ الدية، د احنافو دليل به هلته وړاندي راشي، دلته په حديث الباب کښ دی، «ومن اعتدى بعد ذلك فله عذاب اليم» يعنی کوم سړي چه د دې امور ثلاثه نه څلورم ته تجاوز اوکړی پس د هغي نه يعنی هغه ته د دې خبرې د رسيدو نه پس چه اختيار صرف په درې امورو کښ دي، هغه څلورم خيز څه کيدې شي مثلاً د معاف کولو نه پس يا د ديت اخستلو نه پس بيا قتل اوکړی يا نې په شروع کښ مطلقاً معاف کړو بغير د ديت نه بيا نې ديت هم طلب کول شروع کړل. والحديث اخرجه ابن ماجه وحديث انس الاتي اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[۴۴۹۷] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ الْمُزَنِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ إِلَيْهِ شَيْءٌ فِيهِ قِصَاصٌ إِلَّا أَمَرَ فِيهِ بِالْعَفْوِ".

دانس بن مالک رحمه الله نه روايت دي فرماني چه مانبي عليه السلام اوليد و چه کله به هغه ته يوه داسې مقدمه پيش شوه په کومه کښي چه قصاص لازم وي نونبی عليه السلام به دمعاف کولو ترغيث ورکولو يعنی دمقتول وارثانوته دقاتل دمعاف کولو.

[۴۴۹۸] (٢) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "قَتَلَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَفَعَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَفَعَهُ إِلَى وَلِيِّ الْمَقْتُولِ، فَقَالَ الْقَاتِلُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ قَتْلَهُ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْوَلِيِّ: أَمَا إِنَّهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا ثُمَّ قَتَلْتَهُ دَخَلْتَ النَّارَ، قَالَ: فَخَلَّى سَبِيلَهُ، قَالَ: وَكَانَ مَكْتُوفًا بِنِسْعَةٍ فَخَرَجَ بِحُرِّ نِسْعَتِهِ فَسَمِيَ ذَا النِّسْعَةِ".

١: سنن النسائي/القسمه ۲۳ (۴۷۸۷، ۴۷۸۸)، سنن ابن ماجه/الديات ۳۵ (۲۶۹۲)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۵)، وقد أخرجه:

مسند احمد (۲۵۲، ۲۱۳/۳) (صحیح)

٢: سنن الترمذي/الديات ۱۳ (۱۴۰۷)، سنن النسائي/القسمه ۳ (۴۷۲۶)، سنن ابن ماجه/الديات ۳۴ (۲۶۹۰)، (تحفة

الأشراف: ۱۲۵۰۷) (صحیح)

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چه دښي عليه السلام په زمانه كښي يو كس قتل كړي شو اونبي عليه السلام ته دهغه مقدمه پيش كړي شوه نونبي عليه السلام قاتل لره دمقتول وارثانوته حواله كړو قاتل عرض او كړو اي دالله رسوله مادغه سرې د قتل كولو په اراده باندې نه دي قتل كړي ، نبي عليه السلام دمقتول وارثانوته او فرمائيل او گوري كه چرې دي رښتونې وي او تاسو ئې قتل كړئ نودوزخ ته به لاړ شئ دوى چه دا خبره واوريده نو قاتل ئې پريخودو اودده دواړه لاسونه په پرې تړل شوي وو دي په داسې حال كښي اووتو چه پرې يي په خان پسي رابښكلونو په دي وجه په ده باندې ذا الشعير نوم كيخودې شو يعنى دپري والا .
قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَتَلَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَفَعَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخ»

شرح الحديث :

يعنى د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه كښ يو سرې قتل كړي شو نو دا واقعه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راورسولې شوه په دي باندې رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه قاتل د مقتول ولى ته اوسپارلو ، دي قاتل رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دا عرض او كړو يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! قسم په الله زما اراده دهغه د قتل كولو نه وه (صرف د وهلو وه) خو هغه مړ شو ، نو په دي باندې رسول الله صلى الله عليه وسلم ولى د مقتول ته او فرمائيل چه دا قاتل كه په خپل قول كښ رښتيني وي او بيا هم تا قتل كړو نو ته به جهنم ته ځي ، د مقتول ولى په دي خبره اوريدلو باندې هغه پريخودلو ، راوى وائى چه هغه سرې د خرمني د يوې تسمې سره مكتوف وو ، (هغه چه پرانستلې شو نو او تختيدلو د هغه په تيختې سره هغه رسئ هم په هغه پسي رابښكلن كيده په دي وجه د هغه نوم ذوالنسعة كيخودلې شو (تسمې والا)

د دي حديث نه معلومه شوه چه په كوم قتل باندې د قتل عمد تعريف صادقېرى نو هلته د قاتل دا وينا چه زما اراده د قتل نه وه دا قضاء معتبر نه ده ، خو كه هغه قاتل په خپل قول كښ صادق وي نو دهغي دا قول به ديانة قابل قبول وي گيڼي د هغه وبال به د مقتول په ولى باندې وي . (بذل) والحديث اخرجه الترمذى والنسائى وابن ماجه ، قاله المنذرى

[۴۹۹] (١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ الْجَشْمِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا حَمْزَةُ أَبُو عُمَرَ الْعَابِذِيُّ، حَدَّثَنِي عَلْقَمَةُ بْنُ وَائِلٍ، حَدَّثَنِي وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: "كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَ بِرَجُلٍ قَاتِلٍ فِي عُنُقِهِ النِّسْعَةُ، قَالَ: فِدَعَا وَلِيَّ الْمَقْتُولِ، فَقَالَ: أَعْفُو؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَتَأْخُذُ الدِّيَّةَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَتَقْتُلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَذْهَبَ بِهِ، فَلَمَّا وَلِيَ، قَالَ: أَعْفُو؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَتَأْخُذُ الدِّيَّةَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَتَقْتُلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَذْهَبَ بِهِ، فَلَمَّا كَانَ فِي الرَّابِعَةِ، قَالَ: أَمَا إِنَّكَ إِنْ عَفَوْتَ عَنْهُ يَبُوءُ بِأَلَمِهِ وَإِلْمِ صَاحِبِهِ، قَالَ: فَعَفَا عَنْهُ، قَالَ: فَأَنَا رَأَيْتُهُ يَجْرُ النِّسْعَةُ."

(۱) مكتوف وائى هغه سرې ته چه د هغه دواړه لاسونه شاته بوتلو سره په رسى وغيره باندې اوتړلې شى د هغه زمانې د هتکرو طريقه هم دا وه

(۲) صحيح مسلم للقسمه ۱۰ (۱۶۸۰)، سنن النسائي للقسمه ۳ (۴۷۲۸)، القضاء ۲۵ (۵۴۱۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۶۹)، وقد أخرجه: سنن الدارمي للديات ۸ (۲۴۰۴) (صحيح)

د وائل بن حجر رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه زه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سره موجود وم چه یو قاتل راوستل شو او دهغه په مرئ کښې پرې اچولې شوې وونې صلی اللہ علیہ وسلم دمقتول وارث طلب کړو او تپوس ئې ورنه او کړو چه ایا ته دې معاف کوي هغه او وئیل نه بیا ورته نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ایا دیت اخلي هغه او وئیل نه، بیانی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ایا ده لره قتل کول غواړي؟ ده او وئیل هو نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل دې بوخه کله چه ده روان کړو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل ایا ته دې معاف کوي هغه او وئیل نه، بیا ئې ورته او وئیل ایا دیت اخلي هغه جواب ورکړو نه بیا ئې ورته او وئیل ایا دده قتل کول غواړي هغه جواب ورکړو هو، بیا ئې ورته او فرمائیل ده لره بوخه، بیا ئې ورته په څلورم ځل او وئیل او گوره که چرې ته دې معاف کړي نو دې به خپله گناه او دقتل شوي گناه پخپل ځان باندې رابار کړي دمقتول وارثانو چه دا واوریدل نو دې یې پریخودو وائل او وئیل ماهغه کس اولیدو چه پرې یې په ځان پسي راښکلو.

قوله: (حَدَّثَنِي وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذْ جَاءَ بِرَجُلٍ قَاتِلٍ فِي عُنُقِهِ النَّسْعَةُ الْخ)

مضمون الحديث مع الشرح :

وائل بن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چه زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره اوم، یو قاتل هغوی ته راوستلې شو چه د هغه په غاړه کښ د چمپرې تسمه پرته وه، نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د قاتل ولی راطلب کړو او ترتیب وار ئې د هغه مخې ته درې خبرې کیخودلې اول د عفو خبره چه ایا ته معافی کولې شي؟ هغه انکار او کړو، د دې نه پس رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دیت د اخستلو او فرمائیل، هغه د دې نه هم انکار او کړو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ایا ته قتل کول غواړئ نو هغه او وې او، نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ښه څه دې بوخه، هم دغه شان د سوال او جواب نوبت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او د هغه قاتل ترمینځه راغلو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل : (أَمَا إِنَّكَ إِنْ عَفَوْتَ عَنْهُ يَبُوءَ بِإِثْمِهِ وَإِثْمِ صَاحِبِهِ) که تا دې معاف کړې وې نو هغه به واپس شوې وې د خپلو تیرو گناهونو سره، او د دې صاحب واقعه یعنی د مقتول د گناهونو سره یعنی د هغه د قتل د گناه سره د "إِثْمِ صَاحِبِهِ" نه مراد "إِثْمِ قَتْلِ صَاحِبِهِ" دې او خپله د مقتول گناه مراد نه ده یعنی دا مطلب نه دې چه که ته دا قاتل معاف کړې نو هغه به د مقتول د گناهونو سره واپس کیږي، یعنی د مقتول گناه به په هغه باندې واچولې شي، ځکه چه دا مطلب د (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) خلاف دې په دې اوریدلو سره د مقتول ولی دا قاتل معاف کړو او پرې ئې خودلو، هغه خپله تسمه راښکلو سره په تیخته شو، د دې جملې دا مطلب په بذل کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه هم دا نقل کړې شوې دې، او حضرت دا هم لیکلی دی چه مراد خو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا دې کوم چه مونږ لیکلې دې خو عبارت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم داسې راوړلو چه هغه موهم دې نورو معنو لره کوم چه غیر مقصود دی (د مقتول گناهونه په قاتل باندې اچول) د مقتول ولی لره په عفو باندې د تیارولو دپاره، او علامه سندی رحمته الله علیه هم د دې حدیث معنی مراد هم دا لیکلی دی، او د هغې سره ئې دا هم لیکلې دی چه په دې مطلب کښ د عفو دترغیب سره څه خاص مناسبت نشته. پس هغوی فرمائی : وهذا المعنى لا يصلح للترغيب الا

ان يقال الترغيب باعتبار ايهام الكلام بالمعنى الظاهر ويجوز الترغيب بمثله توسلا به الى العفو واصلاح ذات البين كما يجوز التعريض في محله اه او دا خبره يعنى د ايهام كلام والا د حضرت په تقرير كښ تيره شوې ده، حاصل دا چه د دې حديث كومه ظاهري معنى ده نو په هغې كښ خو واقعي ترغيب او عفو ښه ښكاره ده خو هغه معنى د اصولو خلاف ده لهذا ظاهري معنى پريخودلو سره د هغې تاويل ضروري دې، او د تاويل نه پس د حديث معنى هم هغه كيږي كومي چه پورته ليكلې شوې دى، پاتې شوه خبره د ترغيب نو هغه د ايهام كلام نه حاصليدې شي، او د صحيح مسلم او د نسائي د يو روايت الفاظ دا دى: «ان يوء بائكم واثم صاحبك» اى اتم قتل صاحبك، د صاحبك نه مراد خو مقتول دې لكه چه دلته د ابوداؤد په روايت كښ ذكر دى خو په دې روايت كښ د بائمه په خائې بائمك دې چه د هغې نه مراد د مقتول ولى دې خكه چه خطاب هم هغه ته دې د دې توجيه دا كړې شوې ده چه چونكه د دې قتل ناحق په وجه باندې د مقتول ولى ته غم او تكليف رسيدلې دې، او د هغې باوجود هغه معافى كړې ده چه په هغې سره د دې مقتول دولي گناه معاف او زائل شوه نو په دې ازاله د گناهونو كښ د قاتل قتل لره هم فى الجملة دخل دې نو په دې حيثيت سره اوئيلى شو «يوء بائكم» يعنى د قاتل دا قتل او بيا ستا عفو به د معاصي د ختمولو ذريعه شي.

[۴۵۰۰] (۱) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي جَامِعُ بْنُ مَطَرٍ، حَدَّثَنِي عَلْقَمَةُ بْنُ وَاثِلٍ، بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ.

علقمه بن واثل رضي الله عنه نه دتير شوي روايت په شان روايت نقل شوي دي.

[۴۵۰۱] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الطَّائِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ الْحَجَّاجِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَطَاءٍ الْوَاسِطِيُّ، عَنْ يَمَّانٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاثِلٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْبِسُنِي، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا قَتَلَ ابْنَ أَخِي، قَالَ: كَيْفَ قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: ضَرَبْتُ رَأْسَهُ بِالْفَأْسِ وَلَمْ أَرِدْ قَتْلَهُ، قَالَ: هَلْ لَكَ مَالٌ تُوَدِّي دَيْتَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ أَرْسَلْتُكَ تَسْأَلُ النَّاسَ تَجْمَعُ دَيْتَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَمَوَالِيكَ يُعْطُونَكَ دَيْتَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: لِلرَّجُلِ: خُذْهُ، فَخَرَجَ بِهِ لِيُقْتَلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا إِنَّهُ إِنْ قَتَلَهُ كَانَ مِثْلَهُ، فَبَلَغَ بِهِ الرَّجُلُ حَيْثُ يَسْمَعُ قَوْلَهُ، فَقَالَ: هُوَذَا فَرَفِيقُهُ مَا شِئْتُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرْسِلْهُ، وَقَالَ مَرَّةً: دَعُهُ يَبُوءُ بِالْأَمْرِ صَاحِبِهِ وَأَمِيمِهِ فَيَكُونُ مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ، قَالَ: فَأَرْسَلَهُ."

علقمه بن واثل دخپل پلار نه روايت كوي فرمائي چه يو كس يو حبشي لره نبی ﷺ ته راوستو او عرض ئې وكړو چه ده زما وراره وژلې دې نبی ﷺ ورنه تپوس او كړو چه تا دده وراره څنگه وژلې دې ده او وئيل مادهغه سر په تير وهلې دې او مړ شو ليكن مادده دوژلو اراده نه وه كړي ورته ئې او فرمائيل ايا څه مال در سره شته چه ديت ورباندې ادا كړې شي؟ هغه او وئيل نه ورته ئې او فرمائيل كه چرې زه دي پرېږدم نو د خلقونه په سوال ديت را جمع كولې شي هغه او وئيل نه بيا ئې ورته و فرمائيل ايا ستار شته داران به تاته مال در كړي هغه او وئيل نه، نو په دې وخت كښې نبی ﷺ د قتل شوي تره ته او وئيل دې بوځه او هغه د قتل

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۶۹)

(۲): انظر حديث رقم: (۴۴۹۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۶۹) (صحيح)

په اراده باندې دخان سره بوتلو نبي ﷺ او فرمائيل كه چرې دې دغه كس قتل كړي نو دې به هم دهغه په شان شي دمړي تره چه كله دا واوريدل نودغه حبشي ئې بيا دوباره راوستو او عرض ئې وكړو دادې حاضر كړې مې دې ستاسو چه څه خوښه وي دده متعلق فيصله وكړئ نبي ﷺ او فرمائيل دې پرېږده ، ده به خپله گناه اوستادواړه گناه په سر باندې اغستلي وي او په دوزخ كښې به وي نودقاتل وارث چه دا واوريدل نوحبشي ئې پريخودو .

﴿ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِحَبَشِيٍّ فَقَالَ إِنَّ هَذَا قَتَلَ ابْنَ أَخِي . قَالَ « كَيْفَ قَتَلْتَهُ » . قَالَ ضَرَبْتُ رَأْسَهُ بِالْقَاسِ وَلَمْ أَرِذْ قَتَلَهُ . قَالَ « هَلْ لَكَ مَالٌ تُؤَدِي دِيْنَهُ » . قَالَ لَا الْخ »

په روايت كښ چه كوم لفظ د "حبشي" راغلې دې هغه په بذل المجهود كښ په ضمه د حاء او په سكون د باء سره ضبط كړې شوې دې او دا چه حبشي د يو ځانې نوم دې جبل باسفل مکه، بينه وبين مکه سته اميال الخ خو ظاهره دا ده چه دلته دا لفظ منسوباً يعنى په ياء نسبت سره واقع دې يعنى برجل حبشي، لهذا دا نسبت د حبشي طرف ته شو او د حبشه طرف ته نسبت الحبشي په بفتحين مشهور دې لكه بلال حبشي ؓ... پس په نسخه د مندرى مطبوعه كښ "حبشي" مشگل كولو سره ليكلې شوې دې.

شرح الحديث :

مضمون د حديث دا دې : وائل بن حجر ؓ فرمائي چه د رسول الله ﷺ په خدمت كښ يو سړى يو حبشي راوستلو او وې وئيل چه دې سړى زما وراره قتل كړې دې، رسول الله ﷺ د هغوى نه تپوس او فرمائيلو چه تا هغه څنگه قتل كړو هغه اووې ما د هغه په سر باندې د تبر گزار او كړو خو زما اراده د هغه د وژلو نه وه، او د مسلم په روايت كښ دى چه هغه داسې اووې چه مونږ دواړو د يوې اونې نه پانړې راسنډلې هغه ماته په څه خبره باندې كنځل او كړل چه په هغې باندې ماته غصه راغله، په دې باندې چه ما سره كوم تبر په لاس كښ وو هغه مې د هغه سر ته راوچولو چه په هغې سره هغه مړ شو رسول الله ﷺ تپوس او كړو چه تاسره دومره مال شته چه په هغې سره ته د هغه ديت ادا كړې شي؟ هغه اووې نه په دې باندې په حاشيه د بذل كښ ليكلې دى چه دا دليل دې په دې خبره باندې چه په قتل عمد كښ ديت د قاتل په مال كښ وى نه په عاقله باندې، وهو مجمع عليه... بيا رسول الله ﷺ او فرمائيل: چه كه زه تا پرېږدم نو ته دخلقو نه په غوښتلو غوښتلو سره ددې ديت جمع كولې شي؟ هغه اووئيل نه، بيا نبي عليه السلام تپوس او كړو چه ستا مالكان تاته د هغه ديت دركولې شي؟ هغه د دې نه هم انكار او كړو، رسول الله ﷺ د مقتول ولى ته او فرمائيل چا چه دا قاتل راوستلې وو چه دې اونيسه او بوئې څه د قتلولو دپاره، چه كله هغه دې بوتلو نو رسول الله ﷺ او فرمائيل كه دا سړى دې قتل كړو نو دې به هم د قاتل په شان شى، د دې جملې شارحينو دوه مطلبه ليكلې دى يو دا چه د مرتبې په لحاظ به دواړه يو شى اود مقتول ولى ته به په قاتل باندې هيڅ فوقيت اوفضيلت نه وى، دخپل حق د اخستلو د وجې نه، دويم مطلب دا چه په گناه او ظلم كښ به دواړه برابر شى، ځكه چه قاتل دا خبره كړې ده چه زما مقصود د هغه هلاكول نه وو، پس دا قتل قتل خطاء شو يا شبه عمد چه په هغې كښ

قصاص نشته، ذکر الوجهين الامام الخطابي، خو په بذل کښ اول معنی اختیار کړې شوې ده او په حاشیه د بذل کښ دی و په جزم فی احکام القرآن ۱/۱۵۶.

قوله: ﴿فَبَلَغَ بِهِ الرَّجُلُ حَيْثُ يَسْمَعُ قَوْلَهُ﴾ یعنی د مقتول ولی هغه قاتل هغه ځانې ته بوتلو د چرته نه ئې چه د رسول الله ﷺ آواز اوریدلې وو او هغوی ته رسیدو سره ئې عرض او کړو واخلئ دا قاتل حاضر دې د ده په باره کښ چه څه فیصله موخوښه وی او کړئ، په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل چه دې پریرده، د خپل گناهونو سره به واپس شی، او جهنم ته به ځی، په دې باندې هغه سړی قاتل پریخودلو.

دا د وائل بن حجر رضی الله عنه حدیث دې کوم چه مصنف رحمته الله علیه په څو طرقو سره په اختلاف د الفاظو سره ذکر کړې دې، دا په ظاهر کښ هم یوه واقعه ده د امام نسائی رحمته الله علیه د طرز نه هم دا په فهم کښ راځی. والحديث اخرجه مسلم والنسائي، قاله المنذرى.

[۴۵۰۲] (١) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى ابْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ، قَالَ: "كُنَّا مَعَ عُثْمَانَ وَهُوَ مُحْصُورٌ فِي الدَّارِ، وَكَانَ فِي الدَّارِ مَدْخَلٌ مِّنْ دَخَلِهِ سَمِعَ كَلَامَ مَنْ عَلَى الْبَلَاءِ، فَدَخَلَهُ عُثْمَانُ فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَهُوَ مُتَغَيِّرُ لَوْنِهِ، فَقَالَ: إِنَّهُمْ لَيَتَوَاعَدُونََنِي بِالْقَتْلِ أَيْغَا، قَالَ: قُلْنَا: يَكْفِيكُمُ اللَّهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: وَلِمَ يَقْتُلُونَنِي؟ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُّسْلِمٍ إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثٍ: كُفْرٍ بَعْدَ إِسْلَامٍ، أَوْ زَنًا بَعْدَ إِحْصَانٍ، أَوْ قَتْلِ نَفْسٍ بِغَيْرِ نَفْسٍ"، قَوْلَ اللَّهِ مَا زَنَيْتُمْ فِي جَاهِلِيَّةٍ وَلَا فِي إِسْلَامٍ قَطُّ، وَلَا أَحْبَبْتُ أَنْ لِي بِيَدِي بَدَلًا مِّنْ هَذَانِي اللَّهُ، وَلَا قَتَلْتُ نَفْسًا، فَبِمَ يَقْتُلُونَنِي؟" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: عُثْمَانُ، وَأَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا تَرَكََا الْخَمْرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ.

د سهل بن ابی امامه رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه مونږ د عثمان بن عفان له سره موجود وو او هغه په کور کښې بند کړې شوې وو او په دغه کور کښې د داخلیدو یوه خفیه لار وه څوک چه به ورته ورننوټونو خبرې به ئې هغه چا اوریدي څوک چه به د ددې لاري دخولي سره وواو عثمان رضی الله عنه ورته ورداخل شو او مونږ ته راووتلو اورنگ ئې تغیر شوي وو اووئې وئیل چه دوی لږ مخکښي زما د مرگ خبرې کولې مونږ ورته وئیل ای امیر المومنین الله تعالی به ستا د ملگرتیا د پاره کفایت وکړي، عثمان رضی الله عنه وئیل دوی ما ولي وژني؟ ما دنسې رحمته الله علیه نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئې: دیوسړې قتلول نه دی جائز مگر په یو ددرې کارونو سره پس د اسلام نه په کفر اختیارولو سره او په شادي شده حالت کښې په زنا کولو سره او دیونفس په وژلو سره کوم چه د بل نفس په بدل کښې نه وي، په الله قسم ماخونه په جاهلیت کښې زنا کړې ده اونه په اسلام کښې، اونه مې د دین د بدلولو خواش کړي دي دکله نه چه ماته الله تعالی دین اسلام ته هدایت کړي دي، اونه مې څوک قتل کړي دي، نودوی ما په څه باندې وژني؟ امام ابوداؤد فرمائی عثمان او ابوبکر رضی الله عنهما په جاهلیت کښې شراب پریخودلي وو.

(۱) سنن الترمذي/الفتن ۱ (۲۱۵۸)، سنن النسائي/المحاربة ۶ (۴۰۲۴)، سنن ابن ماجه/الحدود ۱ (۲۵۳۳)، (تحفة الأشراف: ۹۷۸۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۶۱، ۶۲، ۶۵، ۷۰)، دي/الحدود ۲ (۲۳۴۳) (صحیح)

[۴۵۳] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، الزُّبَيْرُ، قَالَ: سَمِعْتُ زِيَادَ بْنَ ضَمِيرَةَ الضَّمَرِيَّ. ۴ وَأَخْبَرَنَا وَهْبُ بْنُ يَسَّانَ، وَأَمَّادُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ زِيَادَ بْنَ سَعِيدِ بْنِ ضَمِيرَةَ السُّلَمِيِّ، وَهَذَا حَدِيثٌ وَهْبٍ وَهُوَ أَثَرٌ، يُحَدِّثُ غُرُورَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ مُوسَى، وَجَدَهُ، وَكَانَا شَهِدَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُنَيْنًا، ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَى حَدِيثِ وَهْبٍ: أَنَّ مُحَلِّمَ بْنَ جَنَامَةَ اللَّيْثِيَّ قَتَلَ رَجُلًا مِنْ أَشْجَعٍ فِي الْإِسْلَامِ وَذَلِكَ أَوَّلَ غَيْرِ قُضِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَتَكَلَّمَ عُيَيْنَةُ فِي قَتْلِ الْأَشْجَعِيِّ لِأَنَّهُ مِنْ غُطَفَانَ وَتَكَلَّمَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ ذُونَ مُحَلِّمٍ لِأَنَّهُ مِنْ خَنْدَفٍ، فَأَرْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَكَثُرَتِ الْخُصُومَةُ وَاللُّغْطُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا عُيَيْنَةُ أَلَا تَقْبَلُ الْغَيْرَ؟" فَقَالَ عُيَيْنَةُ: لَا وَاللَّهِ حَتَّى أَذْخَلَ عَلَى نِسَائِهِ مِنَ الْحَرْبِ وَالْحُزْنِ مَا أَذْخَلَ عَلَى نِسَائِي، قَالَ: ثُمَّ أَرْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَكَثُرَتِ الْخُصُومَةُ وَاللُّغْطُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا عُيَيْنَةُ أَلَا تَقْبَلُ الْغَيْرَ؟" فَقَالَ عُيَيْنَةُ مِثْلَ ذَلِكَ أَيْضًا، إِلَى أَنْ قَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي لَيْثٍ يُقَالُ لَهُ مُكَيْتِلٌ عَلَيْهِ شِكَّةٌ وَفِي يَدِهِ دَرَقَةٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَمْ أَجِدْ لِمَا فَعَلَ هَذَا فِي غُرَّةِ الْإِسْلَامِ مِثْلًا إِلَّا غَنَمًا وَرَدَّتْ فَرُمِي أَوْهَا فَفَنَرَّ أَخْرَهَا اسْتَنْيَ الْيَوْمَ وَغَيْرُ غَدَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَمْسُونَ فِي قُورِنَا هَذَا وَخَمْسُونَ إِذَا رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ وَذَلِكَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، وَفَحَلِمَ رَجُلٌ طَوِيلٌ أَدْمُوهُو فِي طَرَفِ النَّاسِ، فَلَمْ يَزَلْ الْوَاحِتِيُّ تَحْلُسُ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَيْنَاهُ تَدْمَعَانِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ فَعَلْتُ الَّذِي بَلَغْتُ وَإِنِّي أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَقْتَلْتَهُ بِسِلَاحِكَ فِي غُرَّةِ الْإِسْلَامِ! اللَّهُمَّ لَا تَغْفِرْ لِمُحَلِّمٍ بِصُوتِ عَالٍ، زَادَ أَبُو سَلَمَةَ: فَقَامَ وَهُوَ لَيْتَلْقَى دُمُوعَهُ بِطَرَفِ رِدَائِهِ، قَالَ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ: فَزَعَمَ قَوْمُهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَغْفَرَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ النَّضَرِيُّ بْنُ شَمِيلٍ: الْغَيْرُ الدِّيَّةُ.

عروه بن زبیر دخپل پلار او هغه دده دنیکه نه روایت کوی او هغوی دواړه په عزوه حنین کښې در رسول الله سره موجود وو اوس مونږ دوباره دوهب حدیث ته راځو، چه په لیث قبیلې کښې د محلم بن جشامه په نوم باندې یوکس داسلام په دور کښې دقبیلې اشجع نه یوکس قتل کړو او دا دتولونه اولنې دیت دې دکوم چه نبی ﷺ فیصله کړي وه نوعینېه قبیلې د اشجعي دطرف نه خبرې وکړي ځکه چه دهغه تعلق دعطفان قبیلې سره وو، اواقرع بن حابس دمحلم دطرف نه خبرې وکړي ځکه چه دهغه تعلق دخندف سره وو، په دې وخت کښې اوازونه ډیر تیز شول (ددواړو ډلو دطرف نه)، اوشور او جفي جوړې شوي نبی ﷺ اوفرمائیل ای دعینېه قبیلې خلقو ایا تاسو دیت نه اخلی دعینېه والا اووئیل نه، په الله قسم زه دیت نه اخلم ترڅوچه ددغه کس ښخوته مې دغه شان تکلیف اوغم نه وي ورپېښ کړې کوم چه زمانښخوته رسیدلې دې، بیاوازونه نور هم تیز شول اوښه مضبوط جنگ اوشور او غوبل وشو، بیانبی ﷺ اوفرمائیل ای عینېه ایا ته دیت نه اخلی عینېه بیاهم په مخکنی طریقې باندې جواب ورکړوتردې چه په لیث قبیلې کښې یوکس پاڅیدو چه مکیتل به ورته وئیلې شو او هغه اصلحه په ځان پورې ترلې وو اوتوره اودال نه په لاس کښې نیولې وو، عرض نهې اوکړو ای دالله رسوله یقینا زه نه وینم دده دعمل مثال داسلام په شروع کښې نن ورځ

(۱) سنن ابن ماجه، اللیات ۴ (۲۶۲۵)، (تحفة الأشراف: ۳۸۲۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۰/۶، ۱۱۲/۵) (ضعیف)

(یعنی د محلم) مگر داسې چې یوڅو چیلې داوبو څکلو دپاره یوې چینې ته لارې مگریو کس اولنئ چیلې مړه کړه دکوي په وجه چې اخیرنئ چیلې هم او تښتیدله نوته نن یو قانون جوړ کړه اوصبانې ختم کړه نبی ﷺ او فرمائیل پنځوس اوبسان اوس ادا کړئ او پنځون اوبسان به کله چې مونږ مدینې ته واپس شو نور ورکوئ (چنانچه نبی ﷺ ددغه کس نه دیت ادا کړو) اودا واقعه دسفر په دوران کښې پیښه شوي ده ، محلم یولور غنم رنگې سرې وو اودخلقونه یو طرف ته ناست وو اوخلق هم په دې خیال ناست وو چې دې بچ کړې شي په هر حال محلم نبی ﷺ ته راغي او دهغه په وړاندې کښیناستو دسترگونه ئې اوبښکي روانې وي اوعرض ئې اوکړو ای دالله رسوله مادغه گناه کړې ده دکوي چې تاته خبر رارسیدلې دې. اوس زه الله تعالی ته توبه اوباسم ته زما دپاره دمغفرت دعا وغواړه نبی ﷺ او فرمائیل ایاتاداسرې داسلام د دور په شروع کښې پخپله اصلحه باندې قتل کړې وو؟ ای الله محلم ته پخه ونکړي اوبښې ﷺ دا خبرې په چغه اوتیز اواز سره وکړي ، ابوسلمه راوی دا اضافه کړې ده کله چې محلم دا واوریدل نو اودریدو اودڅادر په پلوپې خپلې اوبښکي پاکولي ابن اسحق راوی وئیلې دی چې دحلم قوم اووئیل چې بیا نبی ﷺ ددې نه پس د محلم دپاره دمغفرت دعا وغوښتله.

د محلم بن جثامة اللیثی واقعه دقتل او دهغې تشریح :

اوس وړاندې د محلم بن جثامة اللیثی د قتل واقعه په روایت کښ راروانه ده کومه چې مصنف ﷺ په دوه طرقو سره ذکر کړې ده په اول طریق کښ د مصنف ﷺ استاد موسی بن اسماعیل دې او په دویم کښ وهب بن بیان، او دواړه طرق په محمد بن جعفر بن الزبیر باندې یو ځانې کیږي، او محمد بن جعفر روایت کوی د زیاد بن سعد نه او زیاد بن سعد روایت کوی د خپل پلار (په طبع سابق کښ دلته بل شان وو دا د اصلاح نه پس دې) سعد بن ضمیره نه (لکه چې د وهب په روایت کښ دی) او د موسی په روایت کښ د عن ابیه نه پس وعن جده هم دې چې د هغې نه مراد ضمیر "ه" دې چې د هغې مطلب دا شو چې زیاد دا حدیث د خپل پلار سعد او نیکه ضمیر "ه" دواړو نه روایت کړې دې.

قوله: ﴿ یحدث عروة بن الزبیر ﴾ د یحدث فاعل زیاد او عروه په ترکیب کښ مفعول دې او د دې جملې مطلب دا دې محمد بن جعفر وائی چې دا حدیث ما د زیاد بن سعد نه هغه وخت واوریدلو چې هغه دې روایت لره د عروه نه بیانولو یعنی قصدا خوئې هغه ئې عروه ته اورولو ضمنا ما هم واوریدلو، ﴿ وکانا شهدا مع رسول الله ﷺ حینا ﴾ د موسی په روایت کښ دا دی چې دا دواړه سعد او ضمیره د رسول الله ﷺ سره په حنین کښ شریک وو،

قوله: ﴿ ثم رجعنا الی حدیث وهب ﴾ مصنف ﷺ دلته په دې دواړو طرقو کښ طریق ثانی لره یعنی د وهب بن بیان الفاظ نقل کوی.

یعنی اگر چې روایت خومصنف ﷺ ته د موسی او وهب دواړو نه رسیدلې دې خو دلته چې مصنف کوم الفاظ ذکر کوی هغه د وهب د روایت دی (تر دې ځانې پورې د سند حل او د هغې تشریح وه) ﴿ أَنَّ مُحْلَمَ بْنَ جَثَامَةَ اللَّيْثِيِّ قَتَلَ رَجُلًا مِنْ أَشْجَعٍ فِي الْإِسْلَامِ وَذَلِكَ أَوَّلُ غَيْرِ قَضَى

بِهِ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَتَكَلَّمَ عَيْنَةُ فِي قَتْلِ الْأَشْجَعِيِّ لِأَنَّهُ مِنْ غَطَفَانَ وَتَكَلَّمَ أَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ دُونَ مُحَلِّمٍ لِأَنَّهُ مِنْ خِنْذَفٍ فَارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَكَثُرَتِ الْخُصُومَةُ وَاللَّفْظُ ﴿

راوی واقعہ بیانوی چه محلم بن جثامة الليثی د قبيله اشجع یو سرې قتل کړو چه د هغه نوم عامر بن الاضبط الاشجعی دی (وېه جزم فی مجمع الزوائد ۸/۷ و ذکر القصة) دا د قتل قصه د ابتداء اسلام ده لکه چه وړاندې هم په دې روایت کښ راځی چه په هغې کښ رسول الله ﷺ د دیت فیصله فرمائیلي وه چونکه دا د قتل اوله واقعہ وه، لهذا د دیت فیصله هم اول اوشوه لکه څنگه چه راوی وائی ﴿وذلك اول غير﴾ غیر کدیه لفظا ومعنی....

په دې باندې عیینة بن حصن او اقرع بن حابس اودریدلو، اول الذکر د مقتول د طرف نه چه د هغه د قبیلې وو او موخر الذکر قاتل یعنی د محلم د طرف نه، ځکه چه هغه د محلم د قبیلې نه وو، مطلب دا چه کوم سرې د قاتل د قبیلې نه وو یعنی اقرع بن حابس هغه خو دا غوښتل چه فیصله په ځانې د قتل او قصاص په دیت باندې اوشی او کوم سرې چه د مقتول د طرف نه وو یعنی عیینة بن حصن هغه فیصله په ځانې د دیت د قصاص غوښتله، په دواړو ډلو کښ وړانې راغلو او په مجلس کښ شور شو، په سيرة ابن هشام کښ دې چه کله رسول الله ﷺ د ماسپڅین د مانځه نه فارغ کیدو سره چه کله هغوی د حنین په مقام کښ وو د یوې اونۍ د سوري لاندې ناست وو او هلته دا خبرې اترې په دواړو ډلو کښ اوشوې، رسول الله ﷺ عیینة ته اوفرمائیل چه آیا ته د دیت قبلولو دپاره تیار نه ئې؟ هغه اووې نه! قسم په الله ترڅو پورې چه زه د قاتل په کور والو باندې غم او مصیبت واقع نه کړم کوم چه هغه زمونږ د کور په خلقو واقع کړې دې، په دې باندې بیا شور او جنگ زیات شو رسول الله ﷺ عیینة ته بیا هم هغه خبره اوکړه هغه هم دغه شان جواب ورکړو چه مخکښ ئی ورکړې وو ﴿إِلَى أَنْ قَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي لَيْثٍ يَقُولُ لَهُ مُكَيَّلٌ عَلَيْهِ شِكَّةٌ وَفِي يَدِهِ دَرَقَةٌ﴾ تردې چه یو سرې کوم چه لیثی یعنی د قاتل د قبیلې وو چه د هغه نوم مکیتل وو چه د هغه په بدن باندې وسله وه او په لاس کښ یو ډهال وو هغه په مجلس کښ اودریدلو او وې وئیل ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَمْ أَجِدْ لِمَا فَعَلَ هَذَا فِي غُرَّةِ الْإِسْلَامِ مَثَلًا إِلَّا غَنَمًا وَرَدَّتْ فَرُمِي أَوْلَهَا فَتَفَرَّ آخِرُهَا اسْتَنْيَ الْيَوْمَ وَغَيَّرَ غَدًا﴾ هغه سړی اودریدو سره د تقریر په انداز کښ رسول الله ﷺ ته خطاب کولو سره عرض اوکړو چه د هغې خلاصه دا ده چه سره د دې چه هغه د قاتل د قبیلې دې خو هغه رسول الله ﷺ ته د قصاص د اخستلو مشوره ورکړه او د خپلې رائې د تائید او تقویت دپاره ئې دوه مثالونه پیش کړل په اول مثال کښ ئې د قصاص اخستلو فائده اوبښودله او په دویم مثال کښ ئې د ترک قصاص ضرر، په اول مثال کښ دا دی لکه د گډو بیزو کنډک چه د اوبو طرف ته ځی چه په هغې کښ یوه چیلئ وړاندې روانه وی او یو ښکاری د هغه ښکار اوکړی نو ښکاره ده چه روستو ټولې گډې بیزې به ځان بچ کولو سره اوتختی، دا مثال خو شو د قصاص اخستلو په فائده کښ په داسې طریقه چه دا واقعہ د قتل په اسلام کښ رومبئ واقعہ ده اوس که په دې کښ د قاتل نه قصاص واخستلې شو او هغه قتل کړې شو نو نور خلق کوم چه دا قسم حرکتونه کوی هغوی به قتلونه نه کوی او د دې نه به عبرت

حاصل کړی او بیا دپاره به هغوی د دې قسم وړداتو همت نه شی کولې.

او دویم مثال چه په هغې کښ د ترک قصاص ضرر لره بیانول مقصود وو هغه دا دې: «اسن الیوم وغیر غذا» (۱) چه که تاسو دې خل د قصاص په ځانې دیت قبول کړو او د دې نه پس بیا د قتل څه قصه راپیښه شوه نو هلته به هم د قاتل اولیا، هم په دې باندې اصرار کوی چه په دې موقع باندې دې هم د دیت فیصله او کړې شی او قصاص دې وانخستلې شی، او که تاسو قصاص اخلئ نو بیا به هم خلق دې ته نه تیارېږی او وائی به چه دې خل دیت قبول کړئ او که د نن نه پس که د قتل څه قصه راپیښه شوه په هغې کښ تاسو قصاص واخلئ، حاصل د دې مثال دا دې چه دې خل به په ترک قصاص او دیت اخستلو سره به د بیا دپاره د دیت دروازه پرانستلې شی او بیا به هم دا سلسله شروع شی، خو رسول الله ﷺ د هغه د تقریر نه څه متاثر نه شو بلکه د دې نه پس هم رسول الله ﷺ د دیت فیصله او فرمائیل او د هغه تقریر ئې قطعاً نظر انداز کړو، پس په روایت کښ دی «فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «خَمْسُونَ فِي قَوْلِنَا هَذَا وَخَمْسُونَ إِذَا رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ» وَذَلِكَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ» یعنی رسول الله ﷺ او فرمائیل چه په دیت کښ به سل اوښان اخستلې شی پنځوس فی الحال او پنځوس مدینې ته په واپس کیدو باندې، وړاندې په روایت کښ دی «وَمُحَلَّمٌ رَجُلٌ طَوِيلٌ آذَمٌ وَهُوَ فِي طَرَفِ النَّاسِ» یعنی هغه قاتل محلم یو لوړ سړی وو غنم رنگې، د مجلس په غاړه باندې ناست وو، د هغوی نه گیر چاپیره چونکه خلق راجمع وو نو هغه محلم د خپل ځانې نه پاسیدو او گویا د خلقو مجمعي لره څیرې کولو سره د رسول الله ﷺ په خوا کښ کیناستلو، د هغه د سترگو نه اوښکې بهیدلې، هغه د خپل جرم اعتراف کولو سره د رسول الله ﷺ مخکښ توبه او کړه او رسول الله ﷺ ته ئې د استغفار درخواست او کړو، رسول الله ﷺ او فرمائیل تا په ابتداء د اسلام کښ په خپلې تورې سره هغه په ناحقه قتل کړې دې، او بیا ئې خفه کیدو سره د استغفار په ځانې په اوچت آواز باندې او فرمائیل: «اللَّهُمَّ لَا تَغْفِرْ لِمُحَلَّمٍ» یا الله محلم ته بخښنه اونکړې، په دې باندې هغه محلم د خپل ځادر په څوکه باندې خپلې اوښکې پاکولو سره پاسیدو، راوی د حدیث ابن اسحق فرمائی چه د محلم د قبیلې والا وائی چه رسول الله ﷺ د هغې نه روستو د محلم دپاره استغفار او فرمائیلو.

د رسول الله ﷺ د دې بد دعاء او واقعي ذکر او حواله مونږ په ابواب المرور بین یدی المصلی کښ د یو حدیث د لاندې چه په هغې کښ رسول الله ﷺ خپلې مخې ته تیر شوی یو سړی ته فرمائیلې وو «اللهم اقطع الره» هلته تیر شوی دی مکیتل چه په خپل تقریر کښ کوم دوه مثالونه بیان کړی دی د هغې په باره کښ په حاشیه د بذل کښ حضرت شیخ لیکلې شوی دی ذکر فی هامش ابی داؤد عدة معانی لقول مکیتل، فارجع الیه، یعنی د دې جملو په وضاحت کښ نور هم اقوال دی کوم چه په حاشیه د ابوداؤد کښ لیکلې شوې دی.

(۱) نن تاسو هغه طریقه اختیار کړئ (کومه چه مویه شروع کښې کړې وه یعنی دیت) بیا آننده چه تاسو څه غواړئ هغه تغیر او کړئ.

او دا چه په روایت کښ راغلی دی د راوی په کلام کښ «ذلک اول غیر» چه دا د دیت اول فیصله ده، په دې کښ تسامح دې ځکه چه دا واقعہ خو په غزوہ حنین کښ پېښه شوې ده په اتمه هجرئ کښ لکه چه پورته تیر شو، لہذا دا اولیت اولیت اضافی کیدی شی په یو لحاظ سره، یا زیات نه زیات داسې اوایی چه د اول مطلب دا دې چه د شروع شروع قصہ ده، والحديث اخرجه ابن ماجه مختصرا، قاله المنذري.

بَابُ وَلِيِّ الْعَمْدِ يَأْخُذُ الدِّيَّةَ

باب: د مقتول وارث چه کله د دیت په اخستلو راضی وی نو دیت اخستلې شی

یعنی د قتل عمد په صورت کښ که د مقتول ولی دیت اخستل غواړی نو اخستلې شی یعنی د قصاص په ځانې، خو دا دیت اخستل د احنافو او د امام مالک رحمہم اللہ د مشهور قول مطابق د دواړو ډلو په رضامندی باندې موقوف دی، لہذا بغیر د قاتل د رضامندی نه د مقتول ولی ته د دیت د اخستلو حق نشته بلکه قصاص دې، او دریم حق یعنی بخښنه خو بهر حال ده چه نه دیت واخلی او نه قصاص، او د امام شافعی او د امام مالک رحمہم اللہ د یو قول مطابق او د داؤد ظاہری رحمہم اللہ په نزد د مقتول ولی ته اختیار دې مطلقا، که قاتل غواړی او که نه غواړی، دا مسئلہ او په دې کښ اختلاف مخکښ هم تیر شوې، او دا خو د دې مسئلې اصل محل دې هم.

[۴۵۰۴] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مَسْرُودٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا شَرِيحَ الْكَعْبِيِّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا إِنَّكُمْ يَا مَعْشَرَ خُزَاعَةَ قَتَلْتُمْ هَذَا الْقَتِيلَ مِنْ هَذِلٍ وَإِنِّي عَاقِلُهُ، فَمَنْ قَتَلَ لَهُ بَعْدَ مَقَاتِلِي هَذِهِ قَتِيلَ فَأَهْلُهُ بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ: أَنْ يَأْخُذُوا الْعَقْلَ، أَوْ يَقْتُلُوا".

د ابو شريح کعبی رحمہم اللہ نه روایت دې فرمائی چه رسول الله ﷺ او فرمائیل: ای د خزاعہ قبیلې خلکو تاسو د هذیل قبیلې یو کس قتل کړو او زه دهغه دیت ورکوم، زما ددې وینانه پس د چاچه کوم کس قتل کړې شي نو دهغه وارثانو ته په دوه خبرو کښې اختیار دې یابه دیت اخلي او یابه قاتل وژني.

قوله: «أَلَا إِنَّكُمْ يَا مَعْشَرَ خُزَاعَةَ قَتَلْتُمْ هَذَا الْقَتِيلَ مِنْ هَذِلٍ وَإِنِّي عَاقِلُهُ الْخ»

شرح الحديث من حيث الفقه:

د کوم قتل د واقعي ذکر چه په دې روایت کښ دې هغه قتل د فتح مکه په کال باندې پېښ شوې وو چه د هغې ذکر مونږ سره په مقدمۃ العلم کښ د کتابۃ الحديث په بحث کښ تیر شوې دې، د صحیح بخاری روایت دې په کتاب العلم کښ «أَنْ خُزَاعَةُ قَتَلُوا رَجُلًا مِنْ بَنِي لَيْثٍ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ بِقَتِيلٍ مِنْهُمْ قَتَلُوهُ فَأَخْبَرَ بِذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَخَطَبَ الْحَدِيثَ» چه د هغې په آخر کښ هغه راغلي دی کوم چه دلته په روایت کښ ذکر دی، په دې اول روایت کښ هم او د دې نه په روستو کښ هم، حاصل دا چه یو خزاعی سړی یو هذلی

(۱) سنن الترمذی للذیات ۱۳ (۱۴۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۲۰۵۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱/۴) (صحیح)

سرې هم په هغه ورځو کښ په مکه مکرمه کښ قتل کړو د زمانه جاهليت د يو قتل په انتقام کښ کوم چه هذيل کړې وو چه کله رسول الله ﷺ په دې باندې خبر شو نو هغوی او فرمائيل چه زه د خپل طرف نه د دې ديت ادا کوم، او بيا رسول الله ﷺ باقاعده د قاعدې کليې په طور او فرمائيل چه که د يو قوم عمدا قتل او کړې شی نو د مقتول ولی ته دوه اختياره دی يا دې ديت واخلی يا قصاص. «أَنْ يَأْخُذُوا الْعَقْلَ أَوْ يَقْتُلُوهُ» او په روستو روايت کښ هم دا دی د هغې لفظ دا دې «إِمَّا أَنْ يُؤْذَى أَوْ يُقَادَ» يعنی د مقتول ولی ته دې يا ديت ورکړې شی او يا دې هغه قصاص واخلی، دا حديث د خپل اطلاق او عموم د وجې نه د امام شافعی او د امام احمد دليل دې په پورته ذکر شوې مسئله کښ، او د احنافو او د مالکيانو په نزد د ديت حکم مقيد دې يعنی په دې شرط چه قاتل د ديت په ورکولو باندې راضی وی، د اکثرو رواياتو الفاظ خو داسې دی او د ترمذی په يو روايت کښ داسې دی کوم چه د دې باب اول روايت دې: «باب ما جاء في حكم ولي القتيل في القصاص والعفو» ذکر دې، په روايت د ابوهريره رضي الله عنه: «ومن قتل له قاتل فهو بخير النظرين إما أن يعفو وإما أن يقتل.....» په دې کښ صرف عفو يا قصاص ذکر کړې شوې دې، او بل روايت هم هغه د ابو شريح دې چه د هغې الفاظ هم هغه دی کوم چه په ابوداؤد کښ تير شوې دی: «فمن قتل له قاتل بعد اليوم فأهله بين خيرتين إما أن يقتلوا أو يأخذوا العقل» او په دريم روايت کښ داسې دی: «من قتل له قاتل له قاتل له قاتل أو يغفو أو يأخذ الدية» په دې کښ درې واړه اختيارات ذکر شوې دی، امام ترمذی رحمته الله فرمائی: ذهب الى هذا (ای الاختيار بين الامور الثلاثة) بعض اهل العلم وهو قول احمد واسحق» او د دې په حاشيه کښ د لمعات نه نقل کړې شوې دی: وهو مذهب الشافعي واحمد، وعند ابی حنيفة ومالك لا يثبت الدية الا برضا القاتل، وهو احد قولی الشافعي لان موجب القتل عمدا هو القصاص لقوله تعالى «كتب عليكم القصاص في القتلى» الا انه تعمد (كذا في الاصل والظاهر بدله بقيد) بوصف العمد لقوله صلى الله عليه وسلم العمد قود، ای موجه فايجاب المال زيادة فلا يكون للولي اخذ الدية الا برضا القاتل، والمسئلة مختلفة فيها بين الصحابة ومن بعدهم ويمكن حمل الحديث على ذلك ايضا، فافهم.

په مسئله الباب د احنافو دليل:

په بذل کښ د احنافو د طرف نه د امام طحاوی رحمته الله دا جواب نقل کړې شوې دې قال الطحاوی: والحجة لهم حديث انس في قصة الربيع عمته، فقال النبي ﷺ كتاب الله القصاص، فانه حكم بالقصاص ولم يخير، ولو كان الخيار للولي لاعلمهم النبي ﷺ الى آخر ما في البذل، دا حديث کوم چه د امام طحاوی په کلام کښ دې دا وړاندې په کتاب کښ په باب القصاص من السن کښ راروان دې: ولفظه: «كَسَرَتِ الرَّبِيعُ أُخْتُ أَنَسِ بْنِ النَّضْرِ ثِيْبَةً امْرَأَةً فَأَتَوْا النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَضَى بِكِتَابِ اللَّهِ الْقِصَاصَ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسَرُ ثِيْبَتُهَا الْيَوْمَ. قَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ» الحديث او د دې حديث جواب د احنافو د طرف نه دا کيدې شی چه دا حديث مقيد دې د نورو احاديثو په بناء باندې.

[۴۵۰۵] (۱) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنِ مَزِيدٍ، أَخْبَرَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي يَحْيَى. وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَمَّا قُتِلَتْ مَكَّةُ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "مَنْ قَتَلَ لَهُ قَتِيلًا فَهُوَ بِغَيْرِ النَّظَرَيْنِ: إِمَّا أَنْ يُودَى، أَوْ يُقَادَ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ يُقَالُ لَهُ أَبُو شَاةٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اكْتُبْ لِي، قَالَ الْعَبَّاسُ: اكْتُبُوا لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اكْتُبُوا لِأَبِي شَاةٍ"، وَهَذَا لَفْظُ حَدِيثِ أَحْمَدَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: اكْتُبُوا لِي يَعْنِي خُطْبَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی کله چه مکه فتح شوه نونبی عليه السلام اودريدو او ونې فرمائيل دهرې قبيلې څوک کس چه قتل کړې شي نو هغوی ته اختيار دې چه دقاتل نه ديت اخلي او که قصاص اخلي ددې حکم په اوريدوسره يو يمېني کس چه نوم ئې ابو شاه وو پاڅيدو او عرض ئې او کړو اي دالله رسوله داحکم ماته ليکلي راکړه ، عباس بن وليد راوی وائی چه ابو شاه د اکتب لي په ځانې باندې اکتبوا لي او وئيل نبي عليه السلام او فرمائيل ده ته ئې ليکلي ورکړی اودا داحمد دحديث الفاظ دي، امام ابوداؤد فرمائی چه دغه کس داسې او وئيل زما دپاره دنبي عليه السلام خطبه اوليکي.

[۴۵۰۶] (۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقْتُلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ، وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعِدًّا دَفَعَهُ إِلَى أَوْلِيَاءِ الْمَقْتُولِ، فَإِنْ شَاَعُوا قَتَلُوهُ وَإِنْ شَاَعُوا أَخَذُوا الدِّيَّةَ".

ترجمه: عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اوهغه دده دنيکه نه روايت کړې دې چه نبي عليه السلام فرمائيلي دي نه بشي وژلي مومن دکافر په بدل کښې ، او څوک چه يومومن په قصد سره مړ کړي نو دا قاتل به دمقتول وارثانوته حواله کولې شي دهغوی خوښه ده چه وژني ئې او که ديت ور نه اخلي.

باب مَنْ قَتَلَ بَعْدَ اخْذِ الدِّيَّةِ

بابه څوک چه د ديت اخستلو نه پس قاتل قتل کړی

[۴۵۰۷] (۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا مَطَرُ الْوَرَّاقُ، وَأَخْبَهُ عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا أُغْفَى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ اخْذِ الدِّيَّةِ".

جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه رسول الله عليه السلام فرمائيلي دي يقينا زه معافي نه کوم هغه کس ته چه د ديت اخستلو نه پس قاتل لره قتل کړي.
قوله: «عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَا أُغْفَى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ اخْذِ الدِّيَّةِ »»

۱: انظر حديث رقم: (۲۰۱۷)، (تحفة الأشراف: ۱۵۳۸۳، ۱۵۳۸۵) (صحيح)

۲: سنن النسائي / القسامة ۲۷ (۴۸۰۵)، سنن ابن ماجه / اللديات ۶ (۲۶۳۰)، ويأتي برقم (۴۵۴۱)، (تحفة الأشراف: ۸۷۰۹) (حسن صحيح)

۳: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۲۲۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۳۶۳) (ضعيف)

شرح الحديث :

په دې « لا اعفی » کښ علامه سندی دوه احتماله لیکلي دي یو دا چه دا د ماضی مجهول صیغه ده په وزن د اکرم، یا د د مضارع معروف واحد متکلم د اعفاء نه (لا اعفی) په اول صورت کښ دا معنی لیکلې ده ای لا کثر ماله ولا استغنی.... یعنی الله پاک دې اوکړی چه د دې سړی په مال کښ کثرت او برکت نه وی چا چه د دیت د اخستلو نه پس قتل اوکړو. او په دویم صورت کښ به ئې دا مطلب وی چه زه نه معاف کوم هغه سړې (بلکه ضرور به سزا ورکوم) چا چه د دیت اخستلو نه پس قصاص واخستلو، او هم دغه شان بعینه په بذل المجهود کښ هم دی او صاحب نهاییه په دې کښ صرف یو احتمال لیکلې دې او مونږ سره چه کومه د نهاییه نسخه ده په هغې کښ ئې دا د لا اعفی د ماضی معروف په طور لیکلې ده، او لیکلې ئې دی هذا دعاء علیه ای لا کثر ماله ولا استغنی اه.

دا مضمون د حدیث هم هغه دې کوم چه د دې نه مخکښ نزدې تیر شو، فان اراد الرابعة فخذوا علی یدیه ومن اعتدی بعد ذلک فله عذاب الیم..

بَابُ فِيمَنْ سَقَى رَجُلًا سَمًا أَوْ أَطْعَمَهُ فَمَاتَ أَيْقَادُ مِنْهُ

باب څوک چه چاله زهر ورکړی او مړی شی آیا قصاص به ترې اخستلې شی؟

[۴۵۰۸] (١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ بْنِ عَرَبِيٍّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: "أَنَّ امْرَأَةً يَهُودِيَّةً أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَاةٍ مَسْمُومَةٍ فَأَكَلَ مِنْهَا، فَجِيءَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهَا عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَتْ: أَرَدْتُ لِأَقْتُلَكَ، فَقَالَ: مَا كَانَ اللَّهُ لِيُسَلِّطَكَ عَلَى ذَلِكَ، أَوْ قَالَ: عَلَى، فَقَالُوا أَلَا نَقْتُلُهَا؟ قَالَ: لَا، فَمَا زِلْتُ أَعْرِفُهَا فِي هَوَاتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه یو یهودنري ښځې نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته په زهر و لړلې یوه چیلې راوړله اونبې صلی اللہ علیہ وسلم دهغې نه خوراک اوکړو بیا دغه ښځه اونبولې شوه اوپه دربار نبوي کښې حاضره کړې شوه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته تپوس اوکړو ددې په باره کښې نوهغې اوونیل سنا دوړلو دپاره نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل الله تعالی هیڅ کله تا دي کار کولوته نه پریردی، اوکه داسې ئې ورته او فرمائیل الله تعالی تالره په ما باندې نه مسلط کوي، صحابه گرامو عرض اوکړو ای دالله رسوله مونږ ته اجازت راکړه چه قتل ئې کړو؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته او فرمائیل نه، انس ته ونیلې دی چه بیابه ددې زهر و اثر همیشه دنبی صلی اللہ علیہ وسلم په ورو کښې ښکاریدو.

[۴۵۰۹] (٢) حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا عَبَادُ بْنُ الْعَوَّامِ، وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَادُ، عَنْ سَعْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، وَأَبِي سَلَمَةَ قَالَ هَارُونُ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْيَهُودِ أَهْدَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً مَسْمُومَةً، قَالَ: فَمَا عَرَضَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذِهِ أُخْتُ مَرْحَبِ الْيَهُودِيَّةِ الَّتِي سَمَتِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

١: صحيح البخاري/الهيئة ٢٨ (٢٦١٧)، صحيح مسلم/السلام ١٨ (٢١٩٠)، (تحفة الأشراف: ١٦٣٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٨١/٣) (صحيح)

٢: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥١٤٠، ١٣١٢٢، ١٥١٤٠)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الجزية ٧ (٣١٦٩)، المغازي ٤١ (٤٢٤٩)، الطب ٥٥ (٥٧٧٧) (صحيح)

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه يوي يهودنري بنځي نبی عليه السلام ته په زهرو لرلي يو چيلي راوليرلو اونبی عليه السلام ددې بنځي سره هيڅ قسم چيرچار ونکړو امام ابوداؤد فرمائی دا بنځه دمرحب نوم سرې خوروه چاچه دنبی عليه السلام دپاره د چيلی په غوښه کښي زهر اچولی وو.

[۴۵۱۰] (۱) حَدَّثَنَا سَلَمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ: "أَنَّ يَهُودِيَّةً مِنْ أَهْلِ خَيْبَرَ سَمِعَتْ شَاةَ مُصَلِّيَّةٍ ثُمَّ أَهْدَتْهَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدَّرَاعَ فَأَكَلَ مِنْهَا وَأَكَلَ رَهْطٌ مِنْ أَصْحَابِهِ مَعَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ، وَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ فَدَعَاَهَا، فَقَالَ لَهَا: أَسَمِعْتِ هَذِهِ الشَّاةَ؟ قَالَتْ الْيَهُودِيَّةُ: مَنْ أَخْبَرَكَ؟ قَالَ: أَخْبَرْتَنِي هَذِهِ فِي يَدَيَّ لِلدَّرَاعِ، قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا أَرَدْتَ إِلَى ذَلِكَ؟ قَالَتْ: قُلْتُ إِنَّ كَانَ نَبِيًّا فَلَنْ يَضُرَّهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا اسْتَرْحَنَامُنْهُ، فَعَفَا عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُعَاقِبْهَا، وَتَوَقَّى بَعْضُ أَصْحَابِهِ الَّذِينَ أَكَلُوا مِنَ الشَّاةِ، وَاحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى كَاهِلِهِ مِنْ أَجْلِ الَّذِي أَكَلَ مِنَ الشَّاةِ، حَجَمَهُ أَبُو هِنْدٍ بِالْقُرْنِ وَالشُّقْرَةِ، وَهُوَ مَوْلَى لَيْثِي بَيَاضَةَ مِنَ الْأَنْصَارِ."

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه مروي دي چه خيبر اوسيدونكي يوي يهودنري بنځي په يو وريت شوي چيلي کښي دنبي عليه السلام دپاره زهر اچولي وو اونبی عليه السلام ته نې په تحفه کښي راليرلي وونبی عليه السلام ددينه ديو ولي غوښه اوخوره اودنبی عليه السلام سره يوخوصحابه کراموهم خورلي وه بيانبی عليه السلام صحابه کراموته اوفرماښل لاسونه اوچت کړي (يعنی مه خوري) او په دې بنځه پسي نې څوک اوليرلو او راوبې غوښتله او بياني ورته تپوس اوکړو چه ايا تا په دې چيلي کښي زهر اچولي وو؟ هغې اووئيل تاته داچا اووئيل؟ نبی عليه السلام ورته اوفرماښل ماته دچيلي ولي اووئيل کوم چه زماپه لاس کښي وو (دمعجزې په طور) دي بنځي جواب ورکړو يقيناماپه کښي زهر اچولي وونبی عليه السلام ورته تپوس اوکړو چه په زهر اچولو کښي ستاخه مقصد وو؟ هغې اووئيل ما پخپل زړه کښي دا اووئيل که چرې ته دالله پيغمبر يي نوتاته زهر نقصان نشي رسولې که چرې پيغمبر نه يي نومونز به ستانه خلاص شو نونبی عليه السلام ددې بنځي جرم معاف کړو او هيڅ سزائي ورنکړه ، نبی عليه السلام په صحابه کرامو کښي چاچه ددغي غوښي نه خورلي وو ددغه زهرو داتر په وجه مړه شول ، اونبی عليه السلام ددې زهرو په وجه دخپلو دواړو اوږوپه مينځ کښي ښکر ولگوو، ابوهند دغواښکر د چارې په زريعه ولگوو، او ابوهند دقبيله بنو بياضه آزاد کړي غلام وو.

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ امْرَأَةً يَهُودِيَّةً أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِشَاةٍ مَسْمُومَةٍ فَأَكَلَ مِنْهَا فَجِئَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-... او د باب په دريم روايت کښي دی :
فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الدَّرَاعَ فَأَكَلَ مِنْهَا وَأَكَلَ رَهْطٌ مِنْ أَصْحَابِهِ مَعَهُ
په رسول الله عليه السلام باندې د زهريله غوښي خوړلو قصه :

دا قصه د ۷ هجري ده کماfi هامش البذل عن التلقيح پس په يو روايت کښي دی هم د دې باب چه (اهدت له يهودية بخير) ددې نه معلومه شوه چه د غزوه خيبر د موقعي قصه ده، دحديث مضمون دادې چه يوه يهودنره بنځه چه دهغې نوم زينب بنت الحارث ليکلي دي چه

۱: (تقرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۰۰۶)، وقد أخرجه: سنن الدارمي /المقدمة ۱۱ (۶۹) (ضعيف)

د سلام بن مشکم بنسخه وه هغې د رسول الله ﷺ په خدمت کښ د چيلئ وريته کړې شوې غوښه چه په زهرو ککړه وه پيش کړه، رسول الله ﷺ د هغې نه لاس (يعنی مخکښ خپه) اوچتولو سره خوراک شروع کړو او رسول الله ﷺ سره د هغوی خو ملگرو هم اوخوړله او بيا ناخپه رسول الله ﷺ د خوراک نه لاس اونيولو، او هغه يهودنې ته ئې يو سپرې اوليرلو د راطلب کولو دپاره چه کله هغه حاضره شوه نو رسول الله ﷺ د هغې نه تپوس اوکړو چه تا په دې غوښه کښ زهر گډ کړې دى؟ هغې اووې تاسو ته چا خبر درکړو نو رسول الله ﷺ هغه ذراع طرف ته اشاره اوفرماييله کوم چه د هغوی لاس کښ وو چا ماته دې خبرې راکړې دې، په دې اوريدلو باندې هغې اعتراف اوکړو، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو ستا مقصود په دې سره څه وو؟ هغې جواب ورکړو چه ما دا سوچ اوکړو چه که دې واقعې د الله پاک نبی وی نو ده ته به هيڅ نقصان نه رسيږي او که په حقيقت کښ نبی نه دې (نو ښه ده مړ به شى او خلاص به شو ترې نه) رسول الله ﷺ دې جواب اوريدلو سره معافى اوکړه، او بيا روستود باب په آخرى حديث کښ دى ﴿فمات بشر بن البراء بن معرور﴾

[۴۵۱۱] (حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَتْ لَهُ يَهُودِيَّةٌ بَخِيرَ شَاةٍ مُصْلِيَّةً، نَحْوَ حَدِيثِ جَابِرٍ، قَالَ: فَمَاتَ بَشْرُ بْنُ الْبَرَاءِ بْنِ مَعْرُورٍ الْأَنْصَارِيُّ، فَأَرْسَلَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى الَّذِي صَنَعْتَ؟ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ جَابِرٍ، فَأَمَرَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَتَلَتْ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَمْرَ الْحِجَامَةِ.

د ابوسلمه رضي الله عنه نه روايت دې فرمايى چه يوي يهودنې بنسخې نبی عليه السلام ته زهر الوده گډ په خيبر کښې دتحفې په طور وروليرلو، باقى د جابر دحديث په شان دې ليکن په دې کښې دا اضافه ده چه ددې غوښې دخوړولو په وجه بشر بن براء بن معرور انصارى صحابى مړ شو، بيانې عليه السلام دغه بنسخه را اوغوښتله او تپوس ئې ورنه وکړو چه دا کار دي ولي کولو؟ باقى د جابر د روايت په شان دي ليکن په دې روايت کښې داهم دي چه نبی عليه السلام ددې دقتل کولو حکم وکړو او قتل کړې شوه اودښکر لگولو معامله ئې نه ده بيان کړې.

قوله: عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَتْ لَهُ يَهُودِيَّةٌ بَخِيرَ شَاةٍ مُصْلِيَّةً، نَحْوَ حَدِيثِ جَابِرٍ... الخ،، چونکه د دې خوراک په خوړونکو کښ بشر بن براء بن معرور انصارى صحابى هم وو هغه د دې زهرو په اثر سره وفات شو نو بيا رسول الله ﷺ هغه يهوديه قصاصا قتل کړه، په روايت کښ راځي راوى وائى ﴿فَمَا زِلْتُ أَغْرِفُهَا فِي لَهَوَاتِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ﴾ چه د دې زهريله غوښې اثر به رسول الله ﷺ په خپل حلق کښ هميشه محسوس کولو، لهواتو جمع ده د لهات د حلق په بالکل اخير کښ چه کومه د غوښې وړه شان تکره زورنده وى چه هغې ته تالو وائى. او روستو په يو روايت کښ دا هم دى چه رسول الله ﷺ د هغې د زهرو د اثر نه د بچ کيدو دپاره علاجا د خپلو اوږې نزدې ښکر هم لگولې وو، دلته په دې باب کښ د ابوداؤد په بعض نسخو کښ خو مبارکې روايات زائد دى کوم چه د بذل المجهود په حاشيه باندې ليکلې شوې دى په هغې کښ په يو روايت کښ دا دې:

ثم قال في وجعه الذي مات فيه.. الخ.

[۴۵۱۲] (۱) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ، وَلَا يَأْكُلُ الصَّدَقَةَ"، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ، وَلَا يَأْكُلُ الصَّدَقَةَ، زَادَ: فَأَهْدَتْ لَهُ يَهُودِيَّةٌ بَخْبِيرَ شَاةٍ مَسْمُومَةٍ سَمَّيْنَاهَا، فَأَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا وَآكَلَ الْقَوْمُ، فَقَالَ: ارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ فَإِنَّهَا أَخْبَرْتَنِي أَنَّهَا مَسْمُومَةٌ، فَمَاتَ بَشْرُ بْنُ الْبَرَاءِ بْنِ مَعْرُورٍ الْأَنْصَارِيُّ، فَأَرْسَلَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى الَّذِي صَنَعْتَ؟ قَالَتْ: إِنْ كُنْتُ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ الَّذِي صَنَعْتُ وَإِنْ كُنْتُ مَلِكًا أَرْحَمُ النَّاسِ مِنْكَ، فَأَمَرَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُتِلَتْ، ثُمَّ قَالَ فِي وَجَعِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: مَا زِلْتُ أَجِدُ مِنَ الْأَكْلَةِ الَّتِي أَكَلْتُ بَخْبِيرَ، فَهَذَا أَوَانُ قَطَعْتُ أَبْهَرِي.

ابوهريره رضي الله عنه وائي چه رسول الله صلی الله علیه و آله به هديه قبلوله او صدقه به ئي نه خوړله، او همدې سند سره په يوبل مقام كښې د ابوهريره رضي الله عنه د ذكر نه بغير صرف د ابوسلمه رضي الله عنه نه روايت دې هغه وائي چه: رسول الله صلی الله علیه و آله به هديه قبلوله او صدقه به ئي نه خوړله، په هغې كښې دومره اضافه ده چه نبی كريم صلی الله علیه و آله ته يوې يهودي ښځې يوه وريت كړې شوې چيلې په تحفه كښې راووليږه، چه په هغې كښې هغې زهر ملاؤ كړې وو، رسول الله صلی الله علیه و آله دهغې نه خوراك او كړو او خلقو هم اوخوړلو، بيا نبی كريم صلی الله علیه و آله خلقو ته او فرمائيل: خپل لاسونه بند كړئ، دې (غوښې) ماته او وئيل چه دې كښې زهر دی، بيا بشر بن براء بن معرور انصاري مړ شو، نو نبی كريم صلی الله علیه و آله دغه يهودنږه ښځه راوغوښتله، ورته ئي او فرمائيل: په داسې كولو باندې تاسو څه خيز راضي كړي يئ؟ هغې او وئيل: كه تاسو پيغمبر يئ نو كوم څه چه ما كړې دی هغه تاسو ته نقصان نه شی در رسولې، او كه تاسو بادشاه يئ نو ما خلقو ته د ستاسو نه نجات وركړو، نو رسول الله صلی الله علیه و آله حكم او كړو نو هغه ښځه قتل كړې شوه، بيا نبی كريم صلی الله علیه و آله دخپل دغه تكليف باره كښې او فرمائيل په كوم كښې چه دهغوى صلی الله علیه و آله وفات او شو چه ما به برابر د خيبر په دې خوراك كښې اثر محسوسولو، تر دې پورې چه اوس هغه وخت راغې چه دې زما د شا رگ كپ كړو.

[۴۵۱۳] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ ابْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ أُمَّ مُبَشِّرٍ، قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: "مَا يَتَّهَمُ بِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَإِنِّي لَا أَتَّهَمُ بِأَبْنِي شَيْئًا إِلَّا الشَّاةَ الْمَسْمُومَةَ الَّتِي أَكَلْتُ مَعَكَ بَخْبِيرَ، وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَنَا لَا أَتَّهَمُ بِنَفْسِي إِلَّا ذَلِكَ، فَهَذَا أَوَانُ قَطَعْتُ أَبْهَرِي"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرُبَّمَا حَدَّثَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ بِهَذَا الْحَدِيثِ مُرْسَلًا، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرُبَّمَا حَدَّثَ بِهِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، وَذَكَرَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: أَنَّ مَعْمَرَ أَكَانَ يُحَدِّثُهُمْ بِالْحَدِيثِ مُرَّةً مُرْسَلًا فَيَكْتُبُونَهُ وَيُحَدِّثُهُمْ مُرَّةً بِهِ فَيَسْنِدُهُ فَيَكْتُبُونَهُ وَكُلُّهُ صَحِيحٌ عِنْدَنَا، قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: فَلَمَّا قَدِمَ ابْنُ الْمُبَارَكِ عَلَى مَعْمَرٍ، أَسْنَدَ لَهُ مَعْمَرٌ أَحَادِيثَ كَانَ يُوقِفُهَا.

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۲۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۹/۲) (حسن صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۳۹، ۱۹۸۱۵، ۱۸۳۵۸، ۱۸۳۷۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۷/۱) (صحيح)

کعب بن مالک رضی اللہ عنہ روایت کوی چه ام بشر رضی اللہ عنہا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته په هغه مرض کنبی په کوم کنبی چه هغوی رضی اللہ عنہ وفات شو او وئیل: ای دالله رسوله صلی اللہ علیہ وسلم! ستاسو شک دڅه څیز دې؟ زما د ځوی په سلسله کنبی زما شک خو په هغه د زهرو ملاؤ شوی چیلئ باندې دې کوم چه هغه تاسو سره په خیبر کنبی خوړلې وه، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: دځان باره کنبی هم زما شک په همدغه باندې دې، او اوس هغه وخت راغلي دې چه هغې زما د شا رگ کټ کړې دې. ابوداؤد وائی: عبدالرزاق کله دا حدیث د معمر نه، معمر د زهری نه، زهری د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه مرسلأ روایت کړې دې او کله معمر دا د زهری نه او زهری د عبدالرحمن بن کعب بن مالک په واسطه بیان کړې دې، او عبدالرزاق ذکر کړی دی چه معمر دا حدیث دهغوی نه کله مرسلأ روایت کولو نو هغه به لیکلو او کله به ئې مسندأ روایت کولو نو هم به ئې لیکلو، او زمونږ په نزد دواړه صحیح دی. عبدالرزاق وائی: کله چه ابن مبارک د معمر خواته راغې نو معمر هغه ټول احادیث کوم چه به هغوی موقوفأ روایت کول هغوی نه ئې متصلأ روایت کړل.

یعنی د بشر بن البراء مور د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنب حاضره شوه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په مرض الوفاة کنب او تپوس ئې اوکړو چه تاسو د دې بیماری په باره کنب څه خیال کوئ؟ زه خو د خپل ځوی په باره کنب هم دا خیال کوم چه په هغه کنب د هم هغه زهریله غوښې اثر دې کومه چه هغوی تاسو سره خوړلې وه نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه زما هم د خپل ځان په باره کنب هم دا خیال دې او بس دا زما د شه رگ د انقطاع وخت دې، په صحیح بخاری کنب هم په کتاب المغازی کنب باب مرضی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ووفاته کنب د دې مضمون روایت دې:

﴿قَالَتْ عَائِشَةُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ يَا عَائِشَةُ مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْرٍ فَهَذَا أَوَانٌ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَنْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السَّمَ﴾.

[۴۵۱۴] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا رَبَاحٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أُمِّهِ أُمِّ مُبَشِّرٍ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ بْنُ الْأَعْرَابِيِّ: كَذَا قَالَ: عَنْ أُمِّهِ، وَالصَّوَابُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ مُبَشِّرٍ، دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مَعْنَى حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، ثُمَّ حَدَّثَنِي جَابِرٌ، قَالَ: فَمَاتَ بَشَرُّ بْنُ الْبَرَاءِ بْنِ مَعْرُورٍ، فَأُرْسِلَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى الَّذِي صَنَعْتَ؟ فَذَكَرْتُ نَحْوَ حَدِيثِ جَابِرٍ، فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَتَلْتُ، وَلَمْ يَذْكُرِ الْحِجَامَةُ.

د ام بشر رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه هغه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راغله بیا راوی د مخلد بن خالد دحدیث مفهوم هغه شان ذکرکړو څنگه چه د جابر په روایت کنبی دی، په هغې کنبی دی چه بشر بن براء بن معرور مړ شو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یهودنږه ښځه راوغوښتله او تپوس ئې ترې اوکړو: دا په داسې کولو ته کوم څیز راضی کړې وې؟ بیا راوی هغه خبرې ذکرکړې کومې چه د جابر په حدیث کنبی دی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حکم اوکړو او هغه قتل کړې شوه، خو هغوی د ښکر لگولو ذکر اونه کړو.

په مسئله الباب کښن مذاهب ائمه :

د مصنف رحمۃ اللہ علیہ غرض په دې احادیثو سره دې مسئلې لره بیانول دی کومه چه په ترجمه الباب کښن ذکر ده چه که یو سړې په چا باندې زهر اوڅکي یا اوخوری او هغه مړ شي نو په دې صورت کښن قصاص شته یا نه؟ په دې مسئله کښن مذاهب په بذل المجهود کښن د امام خطابی رحمۃ اللہ علیہ نه دا نقل کړې شوي دي چه که یو سړې د چا په خوراک کښن زهر ګډ کړي او هغه ئې اوخوری او د خوړلو نه پس مړ شي نو د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په نزد په دې کښن هر صورت باندې قصاص دي، او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد دا ده چه که زهر ګډولو سره په هغه اوڅکي یا اوخوی بغیر د وینا نه نو په دې صورت کښن خو قصاص دي او که په خوراک کښن زهر ګډولو سره د هغه مخې ته کیږدي او دا او نه وائی چه ته دا اوخوه بلکه هغه پخپله خوراک څکاک او کړي او مړ شي نو په دې صورت کښن قصاص نشته، دا د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ قول دي، او که په زوره پرې اوڅکي نو په دې صورت کښن د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد هم قصاص متعین دي او د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ مسلک دا دي چه صرف د څکولو په صورت کښن خو پرې قصاص نشته خو د ایجار په صورت کښن به پرې دیت واجب وي یعنی چالره څملولو سره د هغه په حلق کښن زهر واچوی نو بیا دیت شته گینې نشته، په بدائع کښن هم د احنافو مذهب هم دا لیکلې شوي دي چه که یو سړې د چا مخې ته په خوراک یا څکاک کښن زهر ګډولو سره کیږدي او بل سړې ئې خپله په خپل لاس باندې اوخوری یا اوڅکي، نو په دې صورت کښن دیت نشته بلکه تعزیر او تادیب دي، او که د ایجار صورت اختیار کړي نو په دې کښن به دیت واجب وي، پس حاصل دا شو چه د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په نزد په دې مسئله کښن مطلقا قصاص دي، او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد د اکراه په صورت کښن خو قصاص دي او بغیر د اکراه نه دوه صورتونه دي یو دا چه د هغه مخې ته کیږدي او څه او نه وائی نو په دې صورت کښن قصاص نشته او که مخې ته ږدلو سره ورته د خوراک یا څکاک امر او کړي نو په دې صورت کښن د هغوی یو قول دي چه چه قصاص به واجب وي، په دویم قول کښن نشته، او د احنافو په نزد قصاص خو په هیڅ صورت کښن نشته، او د عرض په صورت کښن صرف تعزیر دي او د ایجار په صورت کښن د هغوی په نزد دیت دي.

په حدیث الباب کښن چونکه قصاص اخستل ذکر شوي دي کوم چه د احنافو د مسلک خلاف دي بلکه د شوافعو د مسلک هم خلاف دي ځکه چه د هغوی په نزد هم قصاص د اکراه په صورت کښن دي غالبا هم په دې وجه باندې امام خطابی د دې دا جواب ورکړې دي چه په دې روایاتو کښن چه په کومو کښن قصاص مذکور دي په هغې کښن اختلاف او اضطراب دي او په بعضو کښن انقطاع، او دویم جواب دا کیدي شي چه دلته د دې یهودیه قتل قصاصانه وو بلکه تعزیرا وو.....

حدیث انس رضی اللہ عنہ أخرجه البخاری ومسلم، قاله المنذري.

.....

باب مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ أَوْ مَثَلَ بِهِ أَيْقَادُ مِنْهُ

باب څوک چه خپل غلام قتل کړی یا ترې اندام پریکړی نو آیا قصاص به ترې اخستلې شی؟
یعنی کوم سرې چه خپل غلام قتل کړی یا د هغه یو اندام ضائع نو په دې کښ
قصاص شته یا نه؟

[۴۱۵] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، وَحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتْلَانًا، وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدْعَانًا».

د سمره رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي چا چه خپل غلام قتل کړو
نو مونږ به هغه لره قتل کوو او څوک چه دخپل غلام غوږ پوزه وغیره پریکړي نومونږ دده
سره همدغه عمل کوو.

قوله: (عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتْلَانًا وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدْعَانًا »)

د حدیث شرح او د مذاهب ائمه تفصیل :

د جدع معنی ده پوزه یا غوږ پریکول، او زیات ترد دې استعمال په قطع الانف کښ کيږي،
رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه کوم سرې خپل غلام قتل کړی مونږ به هغه قتل کړو او چا چه د
خپل غلام پوزه پرې کړه مونږ به د هغه پوزه پرې کړو،

د غلام او د هغه د مالک ترمینځه قصاص چه د غلام دې د مولې نه قصاص واخستلې
شی لکه چه په دې حدیث کښ دی داسې په ائمه اربعه کښ د چا په نزد هم نشته، خو بعض
علماء کرام د دې قائل دي لکه سفیان ثوري، قال الثوري اذا قتل عبده او عبد غيره قتل به کذا
فی البذل عن الخطابي..... (۲)

د احنافو په نزد خو دا حکم یعنی ترک د قصاص دخپل غلام باره کښي دې څوکه غلام دبل
چا دې نو په حر او عبدغیر په مینځ کښي احناف د قصاص قائل دي. (۳) که خپل غلام وی
او که د بل چا وی، خو دلته په په حدیث کښ خپله د مالک او د هغه د غلام ترمینځه د
قصاص ثبوت دې کومه چه د ائمه اربعه خلاف دي.

د جمهورو او ائمه اربعه د طرف نه د حدیث الباب توجیه :

د دې تاویل دا کولې شی چه دا په زجر او توبیخ باندې محمول دي (۴) چه خلق د دې اقدام

(۱) سنن الترمذي/الديات ۱۸ (۱۴۱۴)، سنن النسائي/القائمة ۶ (۴۷۴۰)، ۷ (۴۷۴۳)، ۱۲ (۴۷۵۷)، سنن ابن ماجه/الديات

۲۳ (۲۶۶۳)، (تحفة الأشراف: ۴۵۸۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۰/۵، ۱۱، ۱۲، ۱۸)، دي/الديات ۷ (۲۴۰۳) (ضعيف)

(۲) او اصل په خطابی کښ د دې نه پس دا دی: وقد اختلف عنه (اي عن الثوري) في ذلك وحكي انه قال مثل قول
ابي حنيفة واصحابه

(۳) یعنی قصاص فی النفس او قصاص فی ما دون النفس بين الحر والعبد د دي احناف هم قائل نه دي
ففي الهداية ۵۵۳/۴ ولا قصاص بين الرجل والمرأة فيما دون النفس ولا بين الحر والعبد ولا بين العبدین (اي فيما دون
النفس)

(۴) علامه سندی فرمائی کوم تاویل او توجیه چه شارحین کوی چه په دې لفظ سره مقصود.....

همت اونکړې شی لکه د شارب خمر په باره کښ چې راځی چه هغه دې په پنځم ځل قتل کړې شی، او بل تاویل د دې حدیث دا کړې شوې دې چه د دې عبد نه مراد خپل آزاد کرده دې یعنی کوم چه مخکښ د هغه عبد وو لکه په آیت کریمه کښ دی: ﴿وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَبِذُرُونَ ازواجاً﴾ په دې آیت کریمه کښ په کنډې زنانه باندې د خاوند د وفات نه پس هم د زوج اطلاق کړې شوې دې یعنی د ماکان په اعتبار سره، او یو جواب د نسخ ورکړې شوې دې چه دا حدیث د سمره منسوخ دې، او په دې حدیث کښ د قتل نه پس دویم جزء د جدع دې اول یعنی قتل دا خو شو قصاص فی النفس او ثانی یعنی جدع دا شو قصاص فیما دون النفس، په دې دویم جزء کښ د علماء کرامو اتفاق دې چه قصاص فیما دون النفس بین العبد والحر مطلقاً نشته که هغه خپل عبد وی او که عبد د غیر وی. او که د بعض علماء کرامو اختلاف دې هم نو صرف په جزء اول یعنی قصاص فی النفس کښ، د بعضو نه مراد سفیان ثوری رحمه الله دې لکه چه مخکښ تیر شو، هم په دې وجه بعض علماء کرامو وئیلې دی چه هر کله دا حدیث د جزء ثانی په اعتبار سره منسوخ دې نو د جزء اول په اعتبار سره هم منسوخ دې، لما ثبتا ثبتا معا فلما نسخا نسخا معا (کذا فی البذل عن الخطابی) امام ترمذی رحمه الله د حدیث الباب نه پس فرمائی: هذا حدیث حسن غریب وقد ذهب بعض أهل العلم من التابعین منهم إبراهیم النخعی إلى هذا وقال بعض أهل العلم منهم الحسن البصري و عطاء بن أبی رباح لیس بین الحر والعبد قصاص فی النفس ولا فیما دون النفس وهو قول أحمد و إسحق وقال بعضهم إذا قتل عبده لا یقتل به وإذا قتل عبد غیره قتل به وهو قول سفیان الثوري اه امام ترمذی رحمه الله په دې حدیث باندې عمل د ابراهیم النخعی رحمه الله ذکر کړې دې او د ثوری مذهب ئې د احنافو موافق لیکلې دې په خلاف د خطابی چه هغوی په دې باندې عمل د ثوری لیکلې دې او د نخعی مذهب ئې د احنافو موافق لیکلې دې خو د خطابی نه هیږه شوه چه د سفیان ثوری په دې کښ دوه قوله دی پس کیدې شی چه د نخعی نه هم دوه روایتونه وی لکه د سفیان ثوری په شان، والله تعالی اعلم.

[۵۱۶] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَصَى عَبْدَهُ خَصِينَةً، لَمْ ذَكَرْ مِثْلَ حَدِيثِ شُعْبَةَ، وَحَمَّادٍ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، عَنْ هِشَامٍ، مِثْلَ حَدِيثِ مُعَاذٍ.

۴۶.... زجر او توبیخ ده د هغې نه خو دا مطلب دې چه د دې لفظ نه سوا د زجر نه بله معنی مراد نه ده ځکه چه بیا خو به هغه لفظ مهمل شی او نه ئې دا مطلب دې چه دا لفظ مستعمل خو په معنی حقیقی کښ دې خو مقصود زجر دې ځکه چه د دې خو به گویا مطلب دا شی چه مصلحة کذب جائز دې بلکه د دې توجیه مطلب دا دی چه دا لفظ د مقام سره مناسب یعنی معنی مجازی کښ مستعمل دې مثلاً مطلق سزا او سخت لفظ استعمال کړې شوې دی د زجر او توبیخ دپاره اه.... ډیره غوره تشریح ده لله دره.... یو ځل حضرت شیخ وئیلې وو چه ما د خپل پلار مخکښ د یو حدیث په باره کښ دا اووې چه دا خو په تغلیظ باندې محمول دې نو شیخ فرمائی چه زما پلار په دې باندې ډیر زیات غصه شو او وې فرمائیل چه د تغلیظ توجیه په اخبار کښ نه چلیږی.

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۵۸۶) (ضعیف)

د قتاده رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دي: چاچه خپل غلام خصي کړو نو مونږ به ده لره خصي کړو او باقی روایت ئې د حماد او دشعبه د روایت په شان بیان کړو، امام ابوداؤد فرمائی او همدارنگې دا روایت ابوداؤد الطيالسي دهشام نه د معاذ د حدیث په شان بیان کړې دي.

د ائمه ثلاث استدلال کوم چې مطلقا د قصاص بين الحر والعبد قائل نه دی د دې آیت کریمه نه دي: کتب عليكم القصاص فى القتلى الحر بالحر والعبد بالعبد.... او د احنافو د طرف نه د دې جواب دا دي تخصیص الشئ بالذكر لا ینفی الحكم عما عداه....

[۴۵۱۷] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عُرْوَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، بِإِسْنَادٍ شُعْبَةَ مِثْلَهُ، زَادَ: ثُمَّ إِنَّ الْحَسَنَ نَسِيَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَكَانَ يَقُولُ: لَا يَقْتُلُ حُرٌّ عَبْدًا.

قتاده دمخکني روایت په شان روایت د نبی ﷺ نه بیان کړې دي مگر د دې اضافي سره اوبیا دا حدیث د دې حدیث در او ی حسن نه هیرشوي دي او هغه ووئیل چې آزاد به د غلام به بدل کښې نشي قتل کولی.

په روستو روایت کښ دا دی «ثُمَّ إِنَّ الْحَسَنَ نَسِيَ هَذَا الْحَدِيثَ فَكَانَ يَقُولُ « لَا يَقْتُلُ حُرٌّ عَبْدًا »» قتاده کوم چې د حسن بصری رضي الله عنه شاگرد دې هغوی فرمائی چې زمونږ استاد د دې حدیث د بیانولو نه پس هیر کړو، پس هغوی به فرمائیل چې لا یقتل حر بعبد... امام خطابي رضي الله عنه فرمائی چې دا ضروری نه ده بلکه کیدې شی چې د هغوی په نزد حدیث موؤل وی او په زجر او توبیخ باندې محمول وی، ختکه چې جمهور وائی یا به ئې بل څه تاویل کولو او الحدیث اخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذرى.

[۴۵۱۸] (۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «لَا يُقَادُ الْحُرُّ بِالْعَبْدِ».

حسن وئیلی دی چې اصیل د غلام په بدل کښې نشي قصاص کولی.

[۴۵۱۹] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ تَسْنِيمٍ الْعَتَكِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا سَوَّارُ أَبُو حَمْرَةَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ مُسْتَهْزِئًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: جَارِيَةٌ لَهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: وَيَحْكَ مَا لَكَ؟ قَالَ: شَرَأُ أَبْصَرْتُ لِسِيدِهِ جَارِيَةً لَهُ فَقَارَ فَجَبْتُ مَذَاكِيرَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيَّ بِالرَّجُلِ، فَطَلِبَ فَلَمْ يُقَدِّرْ عَلَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبْ فَأَنْتَ حُرٌّ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى مَنْ نُصِرْتِي؟ قَالَ: عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ، أَوْ قَالَ: كُلِّ مُسْلِمٍ»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الَّذِي عَتَقَ كَانَ اسْمُهُ رَوْحُ بْنُ دِينَارٍ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هَذَا زُبَاعٌ أَبُو رَوْحٍ كَانَ مَوْلَى الْعَبْدِ.

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اودهغه دده دنيکه روایت کوی فرمائی چې نبی ﷺ ته يوکس په چغه راغي او وئې وئیل چې زما يوه وينځه وه اي دالله رسوله ، نبی ﷺ ورته او فرمائیل هلاک شي دا درباندي څه وشول هغه ووئیل ډیر بد وشول زما د مالک يوه وينځه وه ماهغه وليدله نوهغه د غيرت په وجه باندي زما اندام مخصوصه پریکړو، نبی ﷺ او فرمائیل دده

۱: و نظر حدیث رقم: (۴۵۱۵)، (تحفة الأشراف: ۴۵۸۶) (صحیح)

۲: تقدیه ابو داود، نظر حدیث رقم: (۴۵۱۵)، (تحفة الأشراف: ۱۸۵۳۶) (صحیح)

۳: سنن ابن ماجه للذیات ۲۹ (۳۸۰)، (تحفة الأشراف: ۸۷۱۶، ۴۵۸۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۲/۲، ۲۲۵) (حسن)

مالک را او غواړئ هغه تلاش کړي شو لیکن پیدانشو بیانی علیه السلام ورته او فرمائیل ته آزاد شوي ده عرض وکړو ای دالله رسوله که چرې زما مالک په زور باندې مایيساغلام کړي نو زما امداد به څوک کوي؟ نبی علیه السلام او فرمائیل هریو مسلمان یا هریو مومن به ستا امداد کوي.

مضمون الحديث :

قوله: «عَمَرُو بَنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مُنْتَضِرُخٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ جَارِيَةٌ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ «وَنَحْكَ مَا لَكَ». قَالَ شَرًّا أَبْصَرَ لِسَيِّدِهِ جَارِيَةٌ لَهُ فَقَارَ فَجَبٌ مَذَاكِيرَهُ الْخ» یعنی یو سړې په چغو وهلوسره رسول الله ﷺ ته راغلو، او داني وئیل جاريه له یا رسول الله ﷺ ! چه د هغه وینځه یا رسول الله ﷺ ..... یعنی د شدت تکلیف د وجې نه ئې پوره جمله ادا نه کړې شوه بس هم دومره ئې اووې چه د هغه وینځه، رسول الله ﷺ هغه ته او فرمائیل خوار شې څه چل درباندي شوې دې؟ یعنی وړاندې خبره هم اوکړه کته، په دې باندي هغه اووې چه ډیر بد اوشو ما د خپل مالک وینځه لیدلې وه چه په هغې باندي هغه ته غیرت ورغلو او زما ذکر هغه پرې کړو، رسول الله ﷺ او فرمائیل هغه سړې دې ما ته راوستلې شی، هغه تلاش کړې شو خو ملاؤ نه شو رسول الله ﷺ هغه غلام ته اووې ته لاړ شه ته آزاد ئې، هغه عرض اوکړو زما حمایت او امداد به څوک کوی یعنی که زما مالک ما اونیسې، نور رسول الله ﷺ او فرمائیل ستا مدد په هر مسلمان باندي واجب دې.

په بذل کښ دی چه دا روایت په ابن ماجه کښ هم شته او په هغې کښ د دې چغې وهونکی غلام جواب دا ذکر شوې دې. «سیدی رانی اقبل جارية له فجب مذاکیری» او د ابوداؤد په بعض نسخو کښ دی چه د دې غلام دمولى نوم زنباع دې ابوروح، او په حاشیه د بذل کښ د ابن الجوزی د تلخیص نه نقل دی چه د دې غلام نوم سندر دې.

بَابُ الْقَسَامَةِ

باب د قسامت بیان

د قسامه په باره کښ مباحث اوبه :

دلته څلور بحثونه دی:

- ۱: د لفظ قسامه لغوی او شرعی معنی.
- ۲: د قسامت مشروعیت او په هغې کښ د علماء کرامو اختلاف.
- ۳: د قسامت کیفیت او طریقه.
- ۴: القصاص بالقسامه یعنی د قسامه نه د قصاص ثبوت هم کیدې شی یا نه. یا صرف دیت ثابتیږي.

بحث اول : د قسامه لغوی او شرعی معنی

وئیلې شوې دی چه قسامه مصدر دې په معنی د قسم، او وئیلې شوې دی چه دا مصدر دې، يقال اقسم يقسم قسامه، او د دې اطلاق په هغه جماعت باندي هم کیږي کوم چه قسمونه خوري، د امام الحرمین نه نقل دی چه قسامت د فقهاء کرامو په نزد خو نوم دې د ایمان، او

د اهل لغت په نزد د قسم خورو د جماعت، او شرعا قسامت نوم دې د هغه قسمونو کوم چه اولياء مقتول خوری په استحقاق د دم باندې (هذا عند الجمهور) یا د هغه قسمونو کوم چه مدعی علیهم خوری په نفی د قتل باندې (على قول الحنفية).

دویم بحث : د قسامت مشروعیت او اختلاف العلماء

قسامت په هغه امورو کښ دې کوم چه به د جاهلیت په زمانه کښ موندلې شو او بیا اسلام هم دا برقرار اوساتل، ابن عبدالبر فرمائی : كانت في الجاهلية فاقرها النبي ﷺ على ما كانت عليه في الجاهلية. رواه عبدالرزاق..... او په صحيح بخاری کښ دی د ابن عباس رضی الله عنه روایت دې چه په جاهلیت کښ اولاً چه کوم قسامت موندلې شوې وو هغه په مونږ بنو هاشم کښ موندلې شوې وو. کان رجل من بني هاشم استاجر رجلاً من قريش من فخذ اخوي الى اخر القصة امام بخاری په دې باندې عنوان قائم کړې دې «القسام في الجاهلية» او دې نه مخکښ باب دې «باب ايام الجاهلية» او دا دواړه ابواب د ابواب المناقب په ضمن کښ دی او د دې نه روستو بیا امام بخاری رحمه الله د کتاب الحدود نه پس د کتاب الديات په ضمن کښ دوباره د کتاب القسامه باب قائم کړې دې

چه په هغې کښ هغوی په اسلام کښ د رسول الله ﷺ په زمانه کښ چه کوم قسامه پيښ شوې وو هغه ذکر فرمائيلې دې، او امام نسائی د کتاب البيوع نه پس متصلاً د کتاب القسامه والقود والديات ذکر کړې دې او د هغې په شروع کښ ئې هم دا د ابن عباس رضی الله عنه والا روایت د قسامه في الجاهلية ذکر کړو، د دې نه پس ئې د قسامه دویم باب قائم کړو چه په هغې کښ ئې د يهود خيبر د قسامت ذکر او کړو چه د قسامت في الجاهلية والا قصه مونږ سره په ابوداؤد او ترمذی کښ نشته.

قاضی عياض فرمائی چه قسامه په اصولو د شرع کښ يو اصل دې، تقريباً ټول علماء کرام صحابه او تابعين د دې قائل دی اگر چه د دې په کیفیت کښ اختلاف دې، خو بعض علماء کرام د دې قائل نه دی لکه سالم او سليمان بن يسار، قتاده او ابن عليه او امام بخاری او د عمر بن عبدالعزيز نه په دې کښ دوه روايتونه دی او ابن رشد هم دا خبره ليکلې ده او د دې نه پس هغوی ليکی چه د جمهور علماء کرامو مستدل هغه حديث دې کوم چه د حويصه او محيصه د قصې نه ثابت دې.

وهو حديث متفق عليه صحته من اهل الحديث الا انهم مختلفون في الفاظه او د دې نه پس ليکی : او دویمه ډله کومه چه د دې منکره ده هغوی وائی چه قسامه د شريعت د اصول مجمع عليها خلاف دې او بیا هغوی هغه ذکر کړل (کما في الاوجز/۵۸)

د قسامه په باره کښ د امام بخاری رحمه الله مسلك :

حضرت شيخ په حاشيه د لامع الدراری او په الابواب والترجم کښ ليکی چه قاضی عياض چه دا کومه خبره او فرمائيله چه امام بخاری رحمه الله د قسامه قائل نه دې، هم دغه شان د ابن المنير او علامه کرمانی په کلام کښ هم ده، او علامه قسطلانی د کتاب القسامه په شروع کښ هم داسې فرمائيلی دی خو په آخر باب کښ ئې په هغه چا باندې رد کړې دې چه وائی

امام بخاری رحمہ اللہ د قسامۃ قائل نہ دی، ہم دغه شان حافظ رحمہ اللہ ہم دا خبرہ فرمائیہی دہ چہ دا وئیل چہ امام بخاری رحمہ اللہ د نفس قسامت قائل نہ دی صحیح نہ دہ، د نفس قسامۃ خو هغوی قائل دی خو د قصاص بالقسامۃ قائل نہ دی، او د دی خبری ہم قائل دی چہ شروع د قسم دی د مدعی نہ وی بلکه پہ دی کبس د هغوی رانی دا دہ چہ پہ دی مسئلہ کبس روایات مختلف دی پہ قصہ د انصارو کبس. یعنی د بعضو نہ معلومیہی ابتداء بالایمان بالمدعین، او د بعض نہ ابتداء بالایمان بالمدعی علیہم، لہذا د دی اختلاف پہ صورت کبس هغوی امر متفق علیہ اختیار کری دی یعنی الیمین علی المدعی علیہ (۱) «والبینۃ علی المدعی» الی اخر ما ذکر... او ہم دا خبرہ علامہ عینی رحمہ اللہ ہم فرمائیہی دہ چہ امام بخاری رحمہ اللہ د قصاص بالقسامۃ منکر دی نہ د اصل قسامۃ، او حضرت شیخ فرمائی چہ ہم دا رانی زما د عمر بن عبدالعزیز پہ بارہ کبس ہم دہ چہ هغوی ہم د قصاص بالقسامۃ منکر دی نہ د مطلق قسامت.

بحث ثالث :

د قسامت کیفیت او طریقہ او پہ هغی کبس د علماء کرامو اختلاف :

او د احنافو او د جمهورو دلیل او منشاء د اختلاف دا من حیث الفقہ یو اہم بحث دی، د حافظ پہ کلام کبس پورته تیر شو چہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ کبس د انصارو او د خیبر د یهودو ترمینحہ چہ د قسامۃ کومہ قصہ پینہ شوہی وہ پہ هغی کبس روایات مختلف دی، هغہ اختلاف ہم دا دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د قسم شروع د انصارو نہ کوم چہ مدعین وو او کرہ او کہ د یهودو نہ کوم چہ مدعی علیہم وو؟ پس امام ابوداؤد رحمہ اللہ دلته دوه ابواب قائم کری دی او پہ دواړو کبس ئی د سهل بن ابی حشمہ او د رافع بن خدیج رضی اللہ عنہما حدیث ذکر فرمائیہی دی، د اول باب حدیث پہ طریق د یحیی بن سعید عن بشیر بن یسار. دی پہ دی طریق کبس خو شروع د قسم د مدعین نہ دہ پس د هغی الفاظ دا دی : «يُقْسِمُ خَمْسُونَ مِنْكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ فَيَذْفَعُ بِرُمْتِهِ». «قَالُوا أَمْزَلُ لَمْ نَشْهَدْهُ كَيْفَ نَخْلِفُ قَالَ «فَتَبَرُّكُمْ يَهُودُ بِأَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْهُمْ»» یعنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انصارو ته او فرمائیل چہ ستاسو نہ دی پنخوس کسان قسم او کری پہ یهودو کبس پہ یو کس باندی نو بیا به هغہ سرې پوره تاسو ته حوالہ کولی شی. انصارو عرض او کرو چہ مونږ څنگه قسم خوړلې شو چہ مونږ د قتل مشاہدہ نہ دہ کری، نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چہ بیا دی د یهودو نہ پنخوس کسان قسم خوړلو تاسو د دی قسم خوړل د تکلیف نہ بری کری «د قصې تکمیل به مونږ بیا ذکر کوو، او پہ دویم باب کبس مصنف رحمہ اللہ دا حدیث پہ طریق د «سعید بن عید عن بشیر بن یسار» ذکر کری دی کوم چہ د دی اول روایت خلاف دی پہ هغی کبس داسې دی چہ کله انصار د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خدمت ته راوړسیدل او دا د قتل واقعہ ئی هغوی ته بیان کرہ نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل : «تَأْتُونِي بِالْبَيِّنَةِ عَلَى مَنْ قُتِلَ». «قَالُوا مَا لَنَا بِبَيِّنَةٍ. قَالَ «فَيَخْلِفُونَ لَكُمْ». «قَالُوا لَا نَرْضَى بِأَيْمَانِ الْيَهُودِ» او گورئ پہ دی کبس انصار کوم چہ مدعین وو د هغوی نہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د بیئہ مطالبہ کری

(۱) گویا کومہ رانی چہ د احنافو دہ پہ دی کبس ہم هغی لره هغوی اختیار کری دہ)

ده، چه كله هغوی د بینة د پیش کولو نه عذر او کړو نو بیا رسول الله ﷺ او فرمائیل چه اوس به یهود قسمونه خوری الی آخر القصة..... دا دوه مختلف روایتونه دی د یحیی بن سعید او د سعید بن عبید، په هغوی کښ جمهورو د یحیی بن سعید روایت اخستلې دي او احنافو د سعید بن عبید روایت لره، او امام بخاری رحمه الله په باب القسامة کښ هم دا دویم روایت ذکر فرمائیلې دي، هم په دې وجه شراح وائی چه امام بخاری رحمه الله په دې مسئله کښ د احنافو موافقت کړې دي، هم دغه شان په نسائی کښ یو روایت دي د « عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده » په طریق باندې چه په هغې کښ داسې دی : « فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : أقم شاهدين على من قتله أدفعه إليكم برمته قال يا رسول الله ومن أين أصيب شاهدين » حافظ ابن القيم د مختصر سنن ابی داؤد په شرح تهذيب السنن کښ د جمهورو د طرف نه جواب ورکولو سره لیکلې دي : قَالَ النَّسَائِيُّ : لَا نَعْلَمُ أَحَدًا تَابَعَ عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَلَى هَذِهِ الرَّوَايَةِ ، وَلَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ عَلَى رِوَايَتِهِ عَنْ بَشِيرِ بْنِ يَسَّارٍ ، وَاللَّهِ تَعَالَى اعْلَم . وَقَالَ مُسْلِمٌ : رِوَايَةُ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ غَلَطَ وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ أَخْفَظَ مِنْهُ..... (خو پورته تاسو کتلی دی چه امام بخاری رحمه الله د قسامة په باره کښ د سعید بن عبید روایت اخستلې دي، یعنی کوم چه د اصل مسئلې محل دي هلته، او د یحیی بن سعید روایت هم اگر چه هغوی ذکر کړې دي خو په بل مقام کښ یعنی په ابواب الجزية کښ..... (پس ابن المنير فرمائی چه امام بخاری رحمه الله د یحیی بن سعید والا طریق، په باب القسامة کښ قصدا نه دي ذکر کړې چه څوک په مسئله د قسامة کښ ددې نه استدلال اونکړي، د دې نه پس حافظ ابن القيم رحمه الله په دې دواړو مختلف روایتونو کښ د امام بیهقی د طرف نه تطبیق داسې ورکړې دي د یحیی بن سعید روایت لره اصل منلو سره چه ممکنه ده د سعید بن عبید روایت کښ د پینه نه مراد د هغې متبادر معنی وی یعنی گواه بلکه د دې نه دي مراد ایمان المدعین وی) چه د هغې تفسیر او بیان د یحیی بن سعید په روایت کښ راغلو. او یا دي داسې اوئیلې شی چه د سعید بن عبید په روایت کښ د بینة نه متبادر معنی مراد دی خو چه كله هغوی د بینة نه کیندو عذر پیش کړو نو رسول الله ﷺ په هغوی باندې ایمان پیش کړو لکه څنگه چه د یحیی بن سعید په روایت کښ دی « د دې دویمې توجیه حاصل دا شو چه په دې دواړو روایتونو کښ اختصار واقع شوې دي او واقعه دا ده چه د رسول الله ﷺ د طرف نه دا دواړه څیزونه موندلې شوې وو او د مجموعه روایتین نه هم دا ثابتیږي چه که د مقتول اولیاء سره که گواهان نه وی نو د هغوی نه به قسمونه اخستلې شی، وهذا هو مسلک الجمهور)

خان پوهه کړه چه د علماء کرامو یو جماعت لکه چه په بحث ثانی کښ تیر شو د قسامة بالکل انکار کړې دي په دې وینا چه دا د مجمع علیها اصولو خلاف دي او په هغه اصول کښ یو مجمع علیه دا هم دي « البينة على المدعى واليمين على المدعى عليه » احنافو چه کوم صورت د قسامة اختیار کړې دي په هغې کښ کم از کم د دې اصل مخالفت نشته

هغه طریقه د دې د مخالفت نه محفوظ ده، لهذا د احنافو مسلک په دې کښ معتدل شو، فتامل وتدبر ولا تکن من المستعجلین.

وړاندې په روایت کښ دی چه صحابه کرامو رضی الله عنہم چه کله رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه د دې یهودو د قسمونو څه اعتبار دي دوی خو به دروغ قسمونه اوخوری نو د هغې نه پس دا دی: «فَوَدَاهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مِنْ قَبْلِهِ» چه کله انصارو د یهودو د قسمونو په باره کښ دا اوئیل چه هغه ناقابل اعتبار دی نو اوس مقدمه خارج شوه ځکه چه انصارو ته هم دغه دوه اختیارات حاصل وو (علی مسلک الجمهور) چه یا خو دې هغوی خپله قسمونه اوخوری او یا دې بیا د مدعی علیهم نه قسمونه واخستلې شی، خو هغوی دې دواړو ته تیار نه شو لهذا مقدمه خارج شوه... خو چونکه هغوی غمژن وو د قتل په وجه باندې نو رسول الله ﷺ جبراً لخواطهره یعنی د هغوی د زړه ساتلو دپاره او د اختلاف د ختمولو دپاره او د اصلاح ذات البین دپاره د خپل طرف نه سل اوبنان په دیت کښ انصارو ته ورکړل.

د من عنده او من ابل الصدقة توجیه:

په یو روایت کښن خو دی: «من عنده» او په یو کښ دی «من ابل الصدقة» په دواړو روایتونو کښ جمع داسې کړې شوې ده چه رسول الله ﷺ هغه اوبنان د زکوة اوبنانو نه څه په بیع واخستل (اشتراها من ابل الصدقة بمال دفعه من عنده) او یا دې داسې اوئیلې شی د «من عنده» نه مراد ذاتی مال نه دي بلکه د دې نه بیت المال مراد دي چه د هغې انتظام د رسول الله ﷺ په لاس مبارک کښ وو په مصالحو کښ د خرچ کولو دپاره. (تحفة)

د دې کلي اختلافاتو د پیژندگلو نه پس اوس تاسو د جمهور علماء کرامو او د احنافو ترمینځه د قسامه په پوره صورت باندې ځان پوهه کړئ، صاحب هدایه فرمائی چه کله یو قتیل په یو محله کښ بیا موندلې شی (چه په هغه کښ د قتل وغیره اثر او نخبه وی) او قاتل معلوم نه وی نو په هغه اهل محله کښ دې د پنځوس کسانو نه قسم واخستلې شی چه د هغې انتخاب به د مقتول ولی کوی هغوی دې داسې قسم اوخوری «بالله ماقتلناه ولا علمنا قاتلا» چه کله هغوی دا قسم اوخوری نو په هغوی باندې به د دیت فیصله اوکړې شی، او امام شافعی رحمه الله فرمائی چه د هغوی د قسم خوړلو نه پس به په هغوی باندې دیت واجب نه وی ځکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلې وو «تبرنکم یهود بایمانها» او مونږ وایو چه رسول الله ﷺ د دیت او قسامه ترمینځه جمع فرمائیلې وه لکه چه په حدیث د سهل کښ دی او د رسول الله ﷺ دا ارشاد «تبرنکم یهود» محمول دي زمونږ په نزد په ابراء عن القصاص باندې، یعنی د یهود به په قسم خوړلو سره به تاسو د قصاص دمطالبې نه بری کړی نه د دیت نه، او بیا وړاندې صاحب هدایه لیکي چه په دې پنځوسو کښ چه کوم سړي د قسم خوړلو نه انکار اوکړی نو هغه به قید کولې شی تردې چه قسم اوخوری. اه

او د جمهور علماء کرامو او ائمه ثلاث په نزد د قسامه صورت دا دي چه اول دي دا اوکتلې شی چه د دواړو ډلو ترمینځه لوټ شته یا نه؟ د لوټ مطلب دا دي چه هلته یو داسې قرینه

موندلی کیږي کوم چه د مدعين په صدق باندې دلالت کوي چه د هغوی دا خیال صحیح دې چه قاتلان به هم دا خلق وی، مثلاً عداوت د هغوی دواړو ترمینځه، پس که لوټ نه وی نو بیا خو د دې دعوی او مقدمې حکم هم هغه دې کوم چه د نورو دعوو وی او که مدعی بینة پیش کړی نو د هغه په حق کښ به فیصله کولې شی والا فالقول قول المنکر.... خو که د هغوی ترمینځه دشمنی او لوټ وی نو په دې صورت کښ به اول د دم اولیاء یعنی د مدعين نه د پنځوس کسانو نه قسم اخستلې شی، که هغوی قسمونه اوخوری نو دهغوی په حق کښ (۱) به د دیت فیصله اوکړې شی او که هغوی د قسم خوړلو نه انکار اوکړی نو بیا به د مدعی علیهم نه قسمونه اخستلې شی او د قسمونو خوړلو نه پس به هغوی بری شی، متن ابی شجاع کوم چه په فقه شافعی کښ دې په هغې کښ د قسامت په باره کښ صرف دومره دی چه کله د دعوی د دم سره لوټ موندلې شی چه په هغې سره د صدق د مدعی گمان غالب وی نو مدعی دې پنځوس قسمونه اوخوری په دې باندې به هغه د دیت مستحق شی او که هلته لوټ او موندلې شی چه په هغې کښ د صدق گمان غالب وی نو مدعی دې پنځوس قسمونه اوخوری او په دې باندې به هغه د دیت مستحق شی او که هلته لوټ نه وی نو بیا به یمین په مدعی علیه باندې راځی، او د شرح اقناع ۱۷۲/۲ نه معلومیږي چه د شوافعو په نزد که د مقتول وارث کوم چه مدعی دې هغه یو وی نو ځانله دې هغه پنځوس قسمونه اوخوری او که څو وارثان دی نو دا پنځوس قسمونه به په هغوی باندې تقسیم کړې شی د هغوی د حق وراثت په اعتبار سره، تفصیلات دې خپله د هغوی په کتابونو کښ اوکتلې شی، او امام نووی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په دې کښ د علماء کرامو اختلاف دې چه په قسامه کښ به قسمونه په چا باندې راځی د امام مالک او شافعی او جمهورو په نزد به د مقتول وارثان قسمونه خوری یعنی مدعين، او د هغوی په پنځوس قسمونو خوړلو سره به د هغوی حق ثابت شی، الی آخر ما ذکر من الکلام علی الدلائل..... د تیر عبارت نه دا معلومه شوه چه د قسامه دپاره د ائمه ثلاث په نزد د لوټ کیدل ضروری دی صرف په یو محله کښ د مقتول موندلې کیدل سبب د قسامت د هغوی په نزد نه دې، په خلاف د احنافو چه د هغوی په نزد صرف د قتل موندلې کیدل کافی دی او په دې کښ د هغوی په نزد د لوټ حاجت نشته. د دې نه علاوه د احنافو او د جمهورو په مذهب کښ دوه اختلافات نور هم ښکاره دی اول دا چه د جمهورو په نزد د قسم شروع د مدعين نه ده په ځانې د بینة او د احنافو په نزد د مدعين سره د بینة نه کیدو په صورت کښ یمین صرف په مدعی علیهم باندې راځی او دویم اختلاف دا چه د مدعی علیهم د قسمونو نه پس د جمهورو په نزد دیت ساقطیږي او د احنافو په نزد واجب وی، اول خبره د جمهورو خلاف قیاس ده او دویمه خبره د احنافو خلاف قیاس ده، خو مقصد د دواړو دلو اتباع د حدیث ده. شکر الله تعالی مساعیهم.

(۱) مطلقاً د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په نزد علی القول الاصح او د امام مالک او امام احمد رحمۃ اللہ علیہ په نزد د قتل خطا په صورت کښ او د قتل عمد په صورت کښ د قصاص فیصله په دې شرط چه معین سړی باندې دعوی وی.

بحث رابع : یعنی په قسامت سره قصاص ثابتیری یا نه؟

پس امام مالک او احمد او شافعی رحمهم په قدیم قول کښ د قصاص بالقسامه قائل دی چه کله دعوی د قتل عمد وی، او احناف او امام شافعی رحمهم فی الجدید وهو الاصح عندهم.... د قسامه د قصاص قائل نه دی صرف د وجوب د دیت قائل دی، کذا قال النووی ۵۵/۲ او ابن رشد فرمائی: وهل يجب بها الدية او الدم او رفع مجرد الدعوى؟ فقال مالک واحمد يستحق بها الدم في العمد والدية في الخطاء، وقال الشافعي والثوري وجماعة تستحق بها الدية فقط، وقال بعض الكوفيين لا يستحق بها الا دفع الدعوى. دوی هم دغه خبره فرمائی چه د امام مالک او د امام احمد په نزد په قسامه سره د قصاص ثبوت راځي د قتل عمد په صورت کښ یعنی که د قتل عمد دعوی وی، او د قتل خطاء په صورت کښ د دیت ثبوت دي، او د امام شافعی او یو جماعت په نزد صرف د دیت ثبوت وی، او دریم قول په دې کښ د بعض کوفیانو دې (غیر احناف) چه قسامه یعنی د مدعی علیهم د قسمونو په ذریعه صرف دعوی د مدعی رفع کیږي، په هغې سره نه د قصاص ثبوت راځي او نه د دیت. اه.

اوس احادیث الباب او گوري

[۴۵۲۰] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْمَعْنِي، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَسَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَاشِمَةَ، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ: "أَنَّ مُحْيِصَةَ بِنْتُ مَسْعُودٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ انْطَلَقَا قَبْلَ خَيْبَرَ فَتَقَرَّ قَا فِي النَّخْلِ، فَقَتَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ فَأَتَاهُمَا الْيَهُودُ، فَجَاءَ أَخُوهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ، وَأَبْنَا عَمِّهِ حُوَيْصَةُ وَمُحْيِصَةُ فَأَتَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَتَكَلَّمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فِي أَمْرِ أَخِيهِ وَهُوَ أَصْغَرُهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْكَبِيرُ الْكَبِيرُ، أَوْ قَالَ: لِيَبْدَأِ الْكَبِيرُ، فَتَكَلَّمَا فِي أَمْرِ صَاحِبَيْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُقْسِمُ خَمْسُونَ مِنْكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ فَيَذْفُوهُ بِرُمْتِهِ، قَالُوا: أَمَرَلَمْ نَشْهَدُ كَيْفَ تَحْلِفُ؟ قَالَ: فَتَبَرَّئُكُمْ يَهُودُ بِأَيْمَانٍ خَمْسِينَ مِنْهُمْ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كَفَّارٌ، قَالَ: قَوْلَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قِبَلِهِ، قَالَ سَهْلٌ: دَخَلْتُ مَرْبِدًا لَهُمْ يَوْمًا فَرَكَضْتَنِي نَاقَةٌ مِنْ تِلْكَ الْإِبِلِ رَكْضَةً بِرَجْلَيْهَا، قَالَ حَمَادُ هَذَا أَوْ تَحْوَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ بَشِيرُ بْنُ الْمُبَاضِّ وَمَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ فِيهِ اتَّخَلَفُونَ خَمْسِينَ يَمِينًا وَتَسْتَحِقُّونَ دَمَ صَاحِبِكُمْ أَوْ قَاتِلِكُمْ، وَلَمْ يَذْكُرْ بَشِيرٌ دَمًا، وَقَالَ عَبْدَةُ: عَنْ يَحْيَى، كَمَا قَالَ حَمَادُ، وَرَوَاهُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى، قَبْدًا بِقَوْلِهِ: تَبَرَّئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِينًا يَحْلِفُونَ، وَلَمْ يَذْكُرِ الْإِسْتِحْقَاقَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهَذَا وَهُمْ مِنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ.

د سهل بن ابی خیشمه اورافع بن خدیج رحمهم نه روایت دي فرمائی چه محیصه بن مسعود او عبد الله بن سهل د خیبر طرف ته روان شول او په نخل مقام کښې جدا شول نو عبد الله بن سهل قتل کړي شو او الزام ئې په یهودیانو ولگولود عبد الرحمن بن سهل ورور اودده دتره ځامن چه حریصه او محیصه نبی صلی الله علیه و آله ته راغلل او عبد الرحمن دخپل ورور په باره کښې خبرې وکړي او هغه پدري کښې کشر وو، نبی صلی الله علیه و آله او فرمائل کوم یو مشرکس دي خبرې

(۱): صحيح البخاري/الصلح ۷ (۲۷۰۲)، الجزية ۱۲ (۳۱۷۳)، الأدب ۸۹ (۶۱۴۳)، الديات ۲۲ (۶۸۹۸)، الأحكام ۲۸ (۷۱۹۲)، صحيح مسلم/القسامه ۱ (۱۶۶۹)، سنن الترمذي/الديات ۲۳ (۱۴۴۲)، سنن النسائي/القسامه ۲ (۴۷۱۴)، سنن ابن ماجه/الديات ۲۸ (۲۶۷۷)، (تحفة الأشراف: ۴۶۴، ۱۵۵۳۶)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/القسامه ۱ (۱)، مسند احمد (۳، ۲/۴)، سنن الدارمي/الديات ۲ (۲۳۹۸) (صحيح)

وکړي يعنی ده ته ئې په اشاره ووئيل چه مشر خبرو کولوته پریږده ، بیا دوی دواړو دخپل سرې په باره کښې خبرې وکړي نبي ﷺ ورته اوفرمائیل په تاسو کښې به پنځوس کسان ددوی دسرې په باره کښې قسم کوي بیابه دي خپل څټ تاسوته حواله کړي هغوی ووئيل چه مونږ خودقتل کولوپه وخت کښې نه دي لیدې نوڅنگه قسم وکړو؟ نبي ﷺ اوفرمائیل بیابه دیهودیانو پنځوس کسان قسم وکړي او ځان به درنه آزاد کړي دوی ووئيل چه اې دالله رسوله یهودیان خو کافران دي راوی وائی چه بیا نبي ﷺ دخپل طرف نه دوی ته دیست ورکړو سهل وائی چه یوه ورځ زه ددوی داوښانو ترلوځانې ته ورغلم او هلته یو اوښ زه په لته ووهلم ، او حماد هم دابیان یاددې په شان بیان کړې دې . اماما بوداود وائی چه داحديث بشر بن مفضل اوما لک دیحي بن سعید نه نقل کړي دي په دې کښې دی چه نبي ﷺ اوفرمائیل ایا تاسو جنځوسو قسمونو کولوته تیاری؟ نو دخپل قاتلی دوینی مستحق بشی بشر په خپل روایت کښې ددم ذکرندي کړې ، بلکه دبشرنه علاوه نورو راویانو دیحي نه دحماد په شان روایت بیان کړې دې ، ابن عیینه خودیحي نه درسول الله ددې قول نه ابتداء کړې ده چه یهودیان به درته پنځوس قسمونه وکړي او ځان به درنه خلاص کړي او هغه دوینو داستحقاق خبره نه ده ذکرکړي ، امام ابوداؤد وائی چه داد ابن عیینه وهم دې .

قوله: (عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ مُحَيِّصَةَ بِنَ مَسْعُودٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ انْطَلَقَا قَبْلَ خَيْرٍ فَتَفَرَّقَا فِي النَّخْلِ فَقُتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ الْخ)

سهل بن ابی حثمه او رافع بن خدیج ﷺ فرمائی چه محیصه بن مسعود او عبدالله بن سهل دا دواړه د مدینې طیبې نه خیبر ته لاړل ، هلته یو باغ ته اورسیدل ، هلته دتلو نه پس د یو بل نه جدا شو ، بیا چه کوم ځانې کښ جدا شوي وو هلته راتلو سره محیصه خپل ملگری عبدالله بن سهل لره د لیدلو دپاره واپس راغلو نو او ئې کتل چه هغه د یوې کهجورې د اونې لاندې مړ پروت دې ، او ښکاره خبره ده چه هلته د یهودو نه علاوه څوک قاتل کیدې شی لهذا د هغوی په باره کښ شک او کړې شو پس د مقتول رور عبدالرحمن بن سهل او د هغوی دوه د ترة ځامن حویصه او محیصه د رسول الله ﷺ په خدمت کښ حاضر شو ، عبدالرحمن کوم چه د مقتول رور او ولی وو هغوی رسول الله ﷺ سره خبره شروع کړه ، خو په عمر کښ دې د ټولو نه وړوکې وو ، رسول الله ﷺ اوفرمائیل : (الکبر الکبر) چه کوم په تاسو کښ مشر دې هغه رامخکښ کړئ ، پس د هغه دواړو ملگرو په دې سلسله کښ د رسول الله ﷺ سره خبرې اوکړې ، دلته دا سوال واردیږی چه د مقتول ولی او اصل مدعی خو عبدالرحمن دې لهذا دعوی او مطالبه د هغوی د طرف نه کیدل پکار وو په قاعده او ضابطه کښ ، د دې جواب دا کړې شوې دې چه د رسول الله ﷺ مراد خو دا نه دې چه دعوی دې د منز د طرف نه وی ، دعوی خو به په اصل کښ د ولی د طرف نه وی ، بلکه د هغوی مراد دا وو چه واقعه چه کومه پیښه شوې ده د دې صورت حال دې په تاسو کښ مشر بیان کړی ، پس رسول الله ﷺ د پوره خبرې اوریدلو نه پس اوفرمائیل : (یقسم خمسون منکم الخ) چه په تاسو کښ دې پنځوس کسان قسم اوخوری ، دا مضمون په بحث ثالث کښ تیر شوې دې ،

دا پوره قصه پورته ذکر شوې ده، وړاندې په آخر د قصې کښ دا دی: «قَالَ سَهْلٌ دَخَلْتُ مِزْبَدًا لَهُمْ يَوْمًا فَرَكَصْتَنِي نَاقَةً مِنْ تِلْكَ الْإِبِلِ رَكَضَةً بِرِجْلَيْهَا» سهل بن ابی حشمه راوی د حدیث وائی چه زه یوه ورځ د اوبسانو غوژل ته ننوتلم د یو ضرورت په وجه، نو په اوبسو کښ چه کومی په دیت کښ ملاؤ شوې وې یوې اوبسې ماته ډیره په زور لته راکړه، په ظاهر کښ د دې ذکر کولو نه مقصود دا دې چه ماته دا د قسامه قصه پوره طریقې سره یاده ده، دا یو خبره پاتې شوه نو دا ولې پرېږدم.

قوله: «قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ بَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ وَمَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ فِيهِ «أَتَخْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِينًا» اول روایت د حماد بن زید و و د یحیی بن سعید نه، د هغه د روایت الفاظ نور و و او د دوی یعنی بشر او مالک الفاظ دا دی کوم چه ئې دلته ذکر کړی دی، اختلاف الفاظ لره بیانول مقصود دی، دا روایت لکه چه مخکښ تیر شو د احنافو خلاف دې ځکه چه د دې نه معلومېږی چه ابتداء د یمین به د مدعین نه کیږی. په دې باندې تفصیلی کلام خو مخکښ تیر شو، د دې یو جواب د احنافو د طرف نه دا ورکړې شوې دې چه په دې باره کښ د روایاتو الفاظ مختلف دی په یو کښ دی «يقسم خمسون منكم» او په دې روایت کښ دی په استفهام سره «اتخلفون خمسين يمينًا» حضرت فرمائی چه دا استفهام انکاری دې، او په دې صورت کښ به مطلب دا وی چه رسول الله ﷺ انصارو ته فرمائی چه ایا ستاسو دا خیال دې چه زه به صرف هم ستاسو نه قسمونه اخستلو سره ستاسو په حق کښ فیصله کوم، د هغه انصارو طرز کلام به داسې و و چه گویا دا امر یقینی دې چه دا قتل یهودو کړې دې لهذا مونږ په خپله دعوی کښ رشتینی یو، او زمونږ حق دې د هغوی نه واخستلې شی په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل چه ایا تاسو دا غواړئ چه مونږ صرف ستاسو نه قسمونه اخستلو سره ستاسو په حق کښ فیصله او کړو په دې باندې هغوی بیدار شو چه نه داسې څنگه کیدې شی چه مونږ بغیر د لیدلو نه قسمونه او خورو. د دې نه پس رسول الله ﷺ کوم چه اصل حکم و و هغه بیان کړو چه هر کله تاسو سره بیڼه نشته نو بیا به د یهودو په قسمونو باندې فیصله کولې شی، په دې باندې هغه خلق تیار نه شو چه د هغوی قسمونه د اعتبار قابل نه دی، لهذا مقدمه خارج، خو بیا رسول الله ﷺ د انصارو د زړه ساتلو دپاره د خپل طرف نه دیت ادا او فرمائیلو دا جواب هلته هم راتلل پکار دی چرته چه مونږ په شروع کښ د احنافو دلیل بیان کړې و و د دې نه پس مصنف رحمه الله یو بل اختلاف بیانوی:

قوله: «وَرَوَاهُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى قَبْدًا بِقَوْلِهِ «تُبَرِّئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِينًا يَخْلِفُونَ». وَلَمْ يَذْكُرِ الْإِسْتِخْقَاقَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَهَذَا وَهَمٌّ مِنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ»

د دې نه مخکښ هم مصنف رحمه الله د یحیی بن سعید د شاگردانو اختلاف په الفاظو د حدیث کښ بیان کړې دې کوم چه اوس نزدې تیر شو، دلته د یحیی بن سعید د یو بل شاگرد سفیان بن عیینة اختلاف بیانوی هغه دا چه د دې روایت سیاق بالکل بدل دې، د هغوی په روایت کښ د شروع نه د ایمان یهود ذکر دې په ځانې د ایمان مدعین چه د هغې احناف قائل دی خو مصنف رحمه الله دې ته د ابن عیینة وهم وئیلې دې ځکه چه د ابن عیینة نه علاوه

واپس راغی او خلقو ته ئې اووئیل عبدالله بن سهل قتل کړې شوې دې او هغه دیوې کندی یاچیني خواته غورځولې شوې دې او هغه بیا یهودیانو ته ورغی او ورته ئې اووئیل په الله قسم هم تاسو دې وژلې دې هغوی اووئیل په الله قسم چه مونږ نه دې وژلې نو دې راروان شو تر دې چه خپل قوم ته راوړسیدو او ټوله واقعہ ئې ورته بیان کړه بیا دې پخپله اودده بل ورور حریصه کوم چه دده نه مشر وو او عبدالرحمن بن سهل لارل محیصه ورغی چه خبرې وکړي اودا ددوی هغه ورور وو کوم چه په خیبر کښې اوسیدو رسول الله له ورته اووئیل چه مشر خبر کولو ته پریرېده نو حویصه هم خبرې وکړي او محیصه هم وکړي نبی ﷺ ورته اوفرمائیل دغه یهودیان دي دیت ادا کړي یا دې جنگ ته تیار شي بیانیې ﷺ په دې سلسله کښې خط اولیکلو دوی دخط په جواب کښې دا اولیکل چه په الله قسم مونږ دې نه دې وژلې ، بیانیې ﷺ حویصه او محیصه او عبدالرحمن ته اووئیل ایا تاسوبه قسم وکړئ چه دخپل ورور دویني قصاص وگتئ هغوی عرض اوکړو چه نه ، بیانیې ﷺ اوفرمائیل یهودیان به تاسوته قسم اوکړي هغوی اووئیل یهودیان خومسلمانان نه دي بیانیې ﷺ دخپل طرف نه سل اوبنان د دیت په طور باندي دوی ته ورکړل تردې چه دغه اوبنان دوی ته ددوی کورونو ته ورسیدل سهل وئیلی دی په دغه اوبنانو کښې یوې سرې اوبنې زه په لته وهلی وم.

[۴۵۲۲] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، وَكَيْفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرْدَنَّا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سَفْيَانَ، أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّهُ قَتَلَ بِالْقَسَامَةِ رَجُلًا مِنْ بَنِي نَضَرَ بْنِ مَالِكٍ بِبَحْرَةِ الرُّغَاءِ عَلَى شَطْرِ لِيَةِ الْبَحْرَةِ، قَالَ: الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ مِنْهُمْ"، وَهَذَا لَفْظُ مُحَمَّدٍ بِبَحْرَةِ، أَقَامَهُ مُحَمَّدٌ وَحْدَهُ عَلَى شَطْرِ لِيَةِ.

عمر و بن شعیب د نبی ﷺ نه روایت کوی فرمائی چه نبی ﷺ په قسامت کښې یوکس په بحرة الرغاء مقام کښې د سمندر په غاړه قتل کړو دچاچه د قبيله بن نضر بن مالک سره تعلق وو، راوی وائی چه د قاتل اود مقتول دواړو تعلق ددې قبیلې سره وو اودا د محمود بن خالد د روایت الفاظ دي، د ببحرة لفظ صرف محمود وئیلې دې دلیه البحر په غاړه باندي.

﴿عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَتَلَ بِالْقَسَامَةِ رَجُلًا مِنْ بَنِي نَضَرَ بْنِ مَالِكٍ بِبَحْرَةِ الرُّغَاءِ عَلَى شَطْرِ لِيَةِ الْبَحْرَةِ﴾

یعنی رسول الله ﷺ د قسامت په ذریعه یو سرې چه د قبيله نضر بن مالک نه وو په مقام بحرة الرغاء کښ کوم چه د لیه البحر طرف ته واقع دې قتل کړو، قاتل او مقتول دواړه د یوې قبیلې نه وو بحرة الرغاء د طائف په طرفونو کښ لیه ته نزدې د یو ځانې نوم دي، په بذل کښ د محمد بن اسحاق نه نقل کړې شوې دی چه رسول الله ﷺ د غزوه حنین نه په واپس کیدو باندي د طائف اراده فرمائیل نو هلته په لاره کښ ئې په بحر الرغاء کښ د یو سرې قصاص واخستلو.

۱: تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ۱۹۱۷۳) (ضعیف)

(وهذا لفظ محمود) د مصنف عليه السلام په دې حديث كښ دیر استاذان دی د محمد نه علاوه خو مصنف عليه السلام فرمائی چه (على لية البحر) دا د محمود لفظ دې او نورو استاذانو لفظ د بحر نه دې ذكر كړې بلكه صرف (على شط ليه) نې ذكر كړې دې. په دې حديث كښ د قصاص بالقسامة ثبوت دې د كوم چه امام مالك او امام احمد دواړه قائل دی، د احنافو او د شوافعو د طرف نه دا جواب كيدې ی چه د دې واقعي تفصيل زمونږ په علم كښ نشته، كيدې شی چه دلته د قتل ظهور د بينة يا د قسامة نه پس د قاتل د اقرار نه پس شوې وی، كذا في المذلل.

باب في ترك القود بالقسامة

باب په قسامت كښې د قصاص پريخودلو بيان

دا ترجمه الباب صرف د احنافو او د امام شافعي عليه السلام د اصح قول مطابق دې څنگه چه په دې مسئلې كښ اختلاف اول بيان كړې شو.

[۴۶۲۳] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الصَّبَّاحِ الزَّعْفَرَانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّائِيُّ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، زَعَمَ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ سَهْلُ بْنُ أَبِي حَتْمَةَ أَخْبَرَهُ: أَنَّ نَفَرًا مِنْ قَوْمِهِ انْطَلَقُوا إِلَى خَيْبَرَ فَتَفَرَّقُوا فِيهَا، فَوَجَدُوا أَحَدَهُمْ قَتِيلًا، فَقَالُوا لِلَّذِينَ وَجَدُوهُ عَنْدهُمْ: قَتَلْتُمْ صَاحِبَنَا، فَقَالُوا: مَا قَتَلْنَاهُ وَلَا عَلِمْنَا قَاتِلًا، فَأَنْطَلَقْنَا إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَقَالَ لَهُمْ: "تَأْتُونِي بِالْبَيِّنَةِ عَلَى مَنْ قَتَلَ هَذَا، قَالُوا: مَا لَنَا بِبَيِّنَةٍ، قَالَ: فَيَخْلِفُونَ لَكُمْ، قَالُوا: لَا تَرْضَى بِإِيمَانِ الْيَهُودِ، فَكَرِهَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْطَلَ دَمُهُ، قَوْدَاهُ مِائَةً مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ".

د بشير بن يسار رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه په انصارو كښې يو كس د چا چه سهل بن ابی حصمه نوم وو وئیلی دی چه دده د قوم څه كسان خيبر ته لاړل هلته چه ورسيدل نو جدا جدا شول اوبيا هلته په دوی كښې يو كس قتل كړې شو په كوم ځای كښې چه هغه مړ موندلې شوې وو نودهغه ځانې خلقونه دوی او وئيل چه دې تاسو قتل كړې دې هغوی او وئيل مونږ نه دې قتل كړې اونه مونږ دده د قاتل نه خبر يو، ددينه پس ټول خلق په دربار نبوي كښې حاضر شول، راوی وائی چه نبی صلی الله علیه وسلم او فرمائيل تاسو گواه پيشكړئ په هغه كس باندې چاچه دې وژلې دې دوی او وئيل زمونږ سره خو گواه موجود نه دې، نبی صلی الله علیه وسلم او فرمائيل بيا به هغوی تاسو ته قسمونه او كړي دوی په جواب كښې لو وئيل چه مونږ ديهوديانو په قسم باندې نه راځی كيږو نبی صلی الله علیه وسلم دابده گنړله چه ددغه كس وينه ضايع شي نود زكاة دمال نه ئې سل اوشان دده په ديت كښې وركړل.

قوله: (سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّائِيُّ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ زَعَمَ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ سَهْلُ بْنُ أَبِي حَتْمَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ نَفَرًا مِنْ قَوْمِهِ انْطَلَقُوا إِلَى خَيْبَرَ فَتَفَرَّقُوا فِيهَا الخ)

د دې روايت په آخر كښ دې: (فَقَالَ لَهُمْ «تَأْتُونِي بِالْبَيِّنَةِ عَلَى مَنْ قَتَلَ هَذَا».) قَالُوا: مَا لَنَا بِبَيِّنَةٍ. قَالَ «فَيَخْلِفُونَ لَكُمْ». قَالُوا لَا تَرْضَى بِإِيمَانِ الْيَهُودِ. فَكَرِهَ نَبِيُّ اللَّهِ -صلى الله عليه

وسلم - أَنْ يُبْطِلَ دَمَهُ قُودَاهُ مِائَةً مِنْ إِبْلِ الصَّدَقَةِ)

د دې باب په روايت باندې كلام د اول باب د لاندې تير شوې دې، امام بخاري رحمه الله هم د سهل بن ابی حشمه دې حديث لره هم په دې الفاظو سره هم په دې طريق سره ذکر فرمائيلې دې او دا د احنافو د مسلک عين مطابق دې، جمهور چه د دې روايت کوم جواب ورکوي هغه په اول باب کښ تير شو.

[۴۵۲۴] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ رَافِعٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّمِيمِيِّ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ رِفَاعَةَ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: أَصْبَحَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مَقْتُولًا بِخَيْبَرَ، فَأَنْطَلَقَ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: «لَكُمْ شَاهِدَانِ يَشْهَدَانِ عَلَى قَتْلِ صَاحِبِكُمْ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يَكُنْ ثَمَّ أَحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَإِنَّمَا هُمُ يَهُودٌ وَقَدْ يَجْتَرُونَ عَلَى أَكْظَمِ مِنْ هَذَا، قَالَ: فَأَخْتَارُوا مِنْهُمْ خَمْسِينَ فَاسْتَحْلَفُوهُمْ، فَأَبَوْا، قُودَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ».

د رافع بن خديج رحمه الله نه روايت دې فرمائي چه په انصارو کښې يو کس په خيبر کښې قتل کړې شو او وارثان ئې په درباري نبوي کښې حاضر شول او ټوله واقعه ئې بيان کړه نبی ﷺ دوی ته او فرمائيل ايا ستاسو سره دوه داسې گواهان موجود شته څوک چه ستاسو ددې کس په وژلو باندې گواهي ورکړي؟ هغوی عرض اوکړو اي دالله رسوله هلته خوپه مسلمانانو کښې هيڅوک موجود نه وو او هلته خو ټول يهوديان وو او هغوی خوددې کار نه په لوټو کارونو باندې جرات کوي نبی ﷺ او فرمائيل تاسو په دوی کښې پنځوس کسان خوښ کړئ او قسم ورته ورکړئ مگر دوی انکار اوکړو بيانيې ﷺ دده ديت دخپل طرف نه ورکړو. قوله: (عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّمِيمِيِّ حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ رِفَاعَةَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ أَصْبَحَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مَقْتُولًا بِخَيْبَرَ فَأَنْطَلَقَ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ «لَكُمْ شَاهِدَانِ يَشْهَدَانِ عَلَى قَتْلِ صَاحِبِكُمْ»... الخ)

په اول باب کښ د سهل بن ابی حشمه او د رافع بن خديج دواړو حديث په يو طريق او يو مضمون سره تير شوې دې او په دې باب کښ د دواړو احاديثو سند مختلف دې خو مضمون متحد، په دواړو کښ رسول الله ﷺ د مدعين نه د بينة مطالبه فرمائيلې ده په پورته حديث کښ (من ابل الصدقة) وو او په دې دويم حديث کښ (من عنده) دې د دې اختلاف توجيه په اول باب کښ تيره شوې ده.

[۴۵۲۵] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ابْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُجَيْدٍ، قَالَ: إِنْ سَمِعْنَا وَاللَّهِ أَوْ هَمَّ الْحَدِيثُ، «إِنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى يَهُودٍ أَنْ يَجِدُوا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ قَتِيلًا فَدُودُهُ، فَكُتِبُوا بِخَيْبَرَ بِمِائَةٍ مِائَةً نَاقَةً».

د عبد الرحمن بن بجيد رحمه الله نه روايت دې فرمائي چه سهل په دې حديث کښې وهم کړې دې اصل خبره داده چه نبی ﷺ يهوديانو ته اوليکل چه په تاسو کښې يو مړې موندلې شوې دې

(۱): تفرده ابو داود، (تحفة الأشراف: ۳۵۶۴) (صحيح)

(۲): تفرده ابو داود، انظر حديث رقم: (۴۵۲۰)، (تحفة الأشراف: ۹۶۸۶) (منكر)

اوس به تاسو ددې مړي ديت ورکوي ، دوی په جواب کښې او وئيل چه مونږ به پنځوس قسمونه اوکړو او اوبه وايو چه مونږ دې نه دې قتل کړې اونه مونږ دده قاتل پيژنو بياني عليه السلام دده ديت دخپل طرف نه ادا کړو په يوروايت کښې دې چه سل اوښان ئي ورکړل .
قوله: « عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بُجَيْدٍ قَالَ إِنَّ سَهْلًا وَاللَّهِ أَوْهَمَ الْحَدِيثِ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَتَبَ إِلَى يَهُودَ « أَتَهُ قَدْ وَجَدَ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ قَيْلَ قُدُوءٍ ». فَكَتَبُوا ..... الخ »

د باب اول حديث کوم چه د جمهورو مستدل دې دهغي وهم کيدل :

عبدالرحمن بن بجيد فرمائي چه والله بالتحقيق سهل بن ابی حشمه ته د حديث القسامه په بيان کښ وهم پيدا شوې دې (څنگه چه هغوی بيان کړو يعنی شروع د قسم د مدعين نه داسې نه ده بلکه داسې ده) چه رسول الله ﷺ د (قتل د قصي د پيښيدو او د انصارو د دعوي قائميدلو نه پس) د خيبر يهودو ته اوليکل چه په تاسو کښ يو مقتول موندلې شوې دې لهذا د هغه ديت ادا کړئ، هغوی د دې په جواب کښ په پنځوس قسمونو سره دا مضمون راوليرلو « ما قتلناه وما علمنا قاتلا الخ » عبدالرحمن بن بجيد د اول باب حديث لره د کوم نه چه جمهور استدلال کوي وهم مني، د عبدالرحمن بن بجيد د قول نقل کونکو په سند کښ محمد بن ابراهيم دې، حافظ په اصابه کښ د محمد بن ابراهيم قول نقل کړې دې چه هغوی فرمائي « وما كان سهل بن ابی حشمه باكثر منه علما ولكنه كان اسن منه » اه چه سهل بن ابی حشمه زمونږ د استاد عبدالرحمن بن بجيد نه په علم کښ زيات نه وو خو دا ضرور وه چه هغه ترې نه په عمر کښ مشر وو، د عبدالرحمن په باره کښ په عون المعبود کښ د اصابه وغيره کتب رجال نه د هغوی د صحبت په باره کښ اختلاف نقل کړې شوې دې، بعض حضراتو د هغوی دپاره صحبت ثابت کړې دې او بعضو د تردد اظهار کړې دې، او ابن عبدالبر فرمائي : « ادرك النبي ﷺ ولم يسمع منه ما احسبه وفي صحبته نظر الا انه روى فممنهم من يقول ان حديثه مرسل وكان يذكر بالعلم » او حافظ منذري رحمته الله د امام شافعي رحمته الله جواب نقل کړو چه کله يو سائل د هغه نه تپوس اوکړو چه تاسو د ابن بجيد احاديث ولي نه اختياروي نو هغوی جواب ورکړو چه د هغي حاصل دا دې چه د ابن بجيد په سماع کښ زمونږ تردد دې، که سماع ثابته نه وي نو د هغه حديث مرسل شو په خلاف د سهل بن ابی حشمه چه د هغوی صحبت او سماع دواړه معلوم دي . د دې نه پس مصنف رحمته الله په دې باب کښ يو بل حديث ذکر کړو.

[۴۵۲۶] (١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْبَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَسَلِيمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ رِجَالٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْيَهُودِ وَيَدَايَهُمْ يَخْلِفُ مِنْكُمْ ثَمْسُونَ رَجُلًا، فَأَبَوْا، فَقَالَ لِلْأَنْصَارِ: اسْتَحِقُّوا، قَالُوا: نَخْلِفُ عَلَى الْغَيْبِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَعَلَّهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَّةً عَلَى يَهُودٍ لِأَنَّهُ وَجَدَ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ.

عبدالرحمن اوسليمان بن يسار د انصاري حضراتو نه روايت کوي فرمائي چه نبی ﷺ اول يهوديانو ته او وئيل چه په تاسو کښې به پنځوس کسان قسمونه کوي هغوی انکار وکړو

بیانې ﷺ انصاروته او فرمائیل تاسو خپل حق ثابت کړئ دوی په جواب کښې او وئیل ای دالله رسول له ایا مونږ دغیبو په خبره باندې قسمونه وکړو، بیانې ﷺ دیهودیانو دطرف نه دوی ته دیت ادا کړو ځکه چه مړې دهغوی خواته موندلې شوې وو.

قوله: «عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ رِجَالٍ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ لِلْيَهُودِ وَتَدَأُ بِهِمْ «يَخْلِفُ مِنْكُمْ خَمْسُونَ رَجُلًا» الْحَدِيثُ»
پس معلومه شوه چه د دې باب ثانی په ټولو روایاتو کښ شروع د ایمان د یهودو نه ده.

بَابُ يُقَادُّ مِنَ الْقَاتِلِ

باب: آیا قاتل چه څوک په کومه طریقه او په کومو څیزونو

قتل کړې وی نو دې به هم په داسې طریقه قتل کولې شی؟

او په یو نسخه کښ دی «ایقاد من القاتل بحجر او بمثل ما قتل» یقاد د قود نه اخستلې شوې دې په معنی د قصاص د دې دویمې نسخې نه معلومه شوه چه د مصنف ﷺ غرض په دې باب سره قصاص بالمثل لره بیانول دی یعنی څنگه او په کومه آله چه قاتل قتل کړې دې په قصاص کښ قاتل هم هغه شان قتل کول چه د هغې جمهور قاتل دی، په خلاف د احنافو چه د هغوی مسلک دا دې چه «لا قود الا بالسيف» دا د یو حدیث مرفوع الفاظ دی کوم چه امام طحاوی ﷺ روایت کړې دې په خپل سند سره د نعمان بن بشیر ﷺ نه واخرجه ابوداؤد والطیالسی ولفظه: لا قود الا بحديدة... کذا فی البذل.

[۴۵۲۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا هَبَاءُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ: "أَنَّ جَارِيَةً وَجَدَتْ قَدْ رَضَّ رَأْسَهَا بَيْنَ حَجَرَيْنِ، فَقِيلَ لَهَا: مَنْ فَعَلَ بِكَ هَذَا؟ أَفَلَانٌ أَوْ فُلَانٌ حَتَّى سُمِّيَ الْيَهُودِي فَأَوْمَتْ بِرَأْسِهَا، فَأَخَذَ الْيَهُودِي فَأَعْتَرَفَ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بِالْحِجَارَةِ".

د انس بن مالک ﷺ نه مروی دي چه یوه جینې داسې اوموندې شوه چه دهغې سر ددوه گټو په مینځ کښې چقولې شوې وو نو دهغې نه معلومه کړې شوه چه ستا سره داسې چاکړي دي؟ ایافلانی فلانی کس تردې پورې چه دیو یهودي نوم ئې هم واغستو نو هغې په خپل سر باندې په اشاري کولو سره او وئیل، بیا دا یهودي اونیولې شو او اقرارئې وکړو اونیې ﷺ ددې یهودي دسر چقولو حکم اوکړو.

قوله: «عَنْ أَنَسٍ أَنَّ جَارِيَةً وَجَدَتْ قَدْ رَضَّ رَأْسَهَا بَيْنَ حَجَرَيْنِ فَقِيلَ لَهَا مَنْ فَعَلَ بِكَ هَذَا أَفَلَانٌ أَوْ فُلَانٌ حَتَّى سُمِّيَ الْيَهُودِي فَأَوْمَتْ بِرَأْسِهَا فَأَخَذَ الْيَهُودِي فَأَعْتَرَفَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بِالْحِجَارَةِ»

مضمون الحديث :

سیدنا انس ﷺ فرمائی چه یو جینې په لاره کښ داسې اوموندلې شوه چه د هغې سر د دوه

۱: صحیح البخاری/الوصایا ۵ (۲۷۴۶)، والطلاق ۲۴ (تعلیقاً)، الدیات ۴ (۶۸۷۶)، ۵ (۶۸۷۷)، ۱۲ (۶۸۸۴)، صحیح مسلم/القسمۃ ۳ (۱۶۷۲)، سنن الترمذی/الدیات ۶ (۱۳۹۴)، سنن النسائی/المحاربة ۷ (۴۰۴۹)، القسمۃ ۸ (۴۷۴۶)، سنن ابن ماجه/الدیات ۲۴ (۲۶۶۵)، (تحفة الأشراف: ۱۳۹۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۳/۳، ۱۸۳، ۲۰۳، ۲۶۷)، سنن الدارمی/الدیات ۴ (۲۴۰۰) (صحیح)

کانړو تر مینځه میده کړې شوې وو، خو لا پکښې لږه سا باقی وه، رسول الله ﷺ ته د دې خبر ورکړې شو، رسول الله ﷺ هغې ته تشریف راوړلو او د څو خلقو نومونه ئې بیل بیل واخستل چه آیا فلانی ته قتل کړې ئې هغې د طاقت د نه کیدو په وجه باندې د سر په اشارې سره انکار کولو، تر دې چه رسول الله ﷺ د هغې مخې ته د یهودی نوم واخستلو نو د هغه په نوم باندې هغې اشاره او کړه په او سره. د باب په یو حدیث کښ دی، ﴿کان علیها اوضح﴾ د وضح جمع ده د سپینو زرو کالی ته وائی یعنی چا چه د چاندئ کالی اچولې وو، او دې یهودی دې جینئ لره د دې کالو په لالچ کښ وژلې وه، رسول الله ﷺ د دې یهودی په باره کښ هم دا فیصله او فرمائیله چه هغه دې هم دغه شان قتل کړې شی څنگه چه هغه دا جینئ قتل کړې ده. ﴿فقتل بین حجرین﴾

دې حدیث کښ دوه مسئلې :

د دې حدیث نه د قصاص بالمثل ثبوت ملاؤ شو لکه چه د ائمه ثلاث مسلک دې، لهذا دا حدیث د احنافو خلاف شو په دې لحاظ سره، او په یو بل لحاظ سره دا حدیث د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه خلاف دې نه د صاحبین، لکه چه د علامه انور شاه صاحب په تقریر د ترمذی عرف الشذی کښ دی هغه دا چه کوم قتل په مثقل کبیر سره وی هغه د امام صاحب په نز دپه شبه عمد کښ داخل دې او د ائمه ثلاث او صاحبینو په نزد په قتل عمد کښ داخل دې. پس د ائمه ثلاث او صاحبینو په نزد خو دا قتل قتل عمد دې چه په هغې کښ قصاص دې، او د امام صاحب په نزد دا قتل شبه عمد وو چه په هغې کښ دیت دې نه قصاص حال دا چه دلته قصاص واخستلې شو، د دې دواړو خبرو جواب د احنافو د طرف نه دا ورکړې شوې دې چه د دې یهودی سره چه کومه معامله او کړې شوه هغه تعزیر او سیاسته ده، او د قتل شبه عمد والا اشکال جواب دا هم ورکړې شوې دې چه دې قاتل یهودی قطع طریق هم کړې وو لهذا په قطاع الطريق کښ شو، او په قطع طریق کښ د قتل سزا چه هغه هر څنگه وی قتل ده.

یو دریمه مسئله :

د دې حدیث د بعض طرقو نه چونکه دا معلومیږي چه د دې یهودی د قتل صرف د جینئ په اقرار قتل باندې کړې شوې دې په دې وجه بعض مالکیانو د دې نه په دې استدلال کړې دې چه د قتل د ثبوت دپاره صرف د مقتول اقرار کافی دې خو دا استدلال په لا علمئ باندې بنا دې ځکه چه د دې حدیث په بعض طرقو کښ تصریح ده د دې خبرې چه دې یهودی د قتل اقرار کړې وو، کذا فی تقریر شیخ الهند رحمه الله تعالى علی جامع الترمذی، او په بذل المجهود کښ دا دریمه مسئله او په دې کښ د مالکیانو اختلاف د هغې ذکر نه دې کړې شوې خو دا ده چه : ادعی بعض المالکیه ان زیادة قتادة هذه (د دې زیادت نه مراد اقرار د یهودی دې کوم چه د قتاده په روایت کښ ذکر شوی دی) غیر مقبولة قال الحافظ، ولا یخفی فساد هذه الدعوی لقتادة حافظ، زیادته مقبولة الخ.

[۴۵۲۸] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ: "أَنَّ يَهُودِيًّا قَتَلَ جَارِيَةً مِنَ الْأَنْصَارِ عَلَى حُلِيِّهَا ثُمَّ أَلْقَاهَا فِي قَلْبِ وَرَضَخٍ رَأْسَهَا بِالْحِجَارَةِ، فَأَخَذَ قَاتِي بِه النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَهُ أَنْ يُرْجَمَ حَتَّى يَمُوتَ، فَرَجَمَ حَتَّى مَاتَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ أَيُّوبَ نَحْوَهُ.

د انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه مروي دي چه يوييهوي په انصارو کښې يوه جينئ دهغې نه دهغې دزيوراتو داخستلو دپاره مړه کړه اوبيا ئې په يوکوهي کښې وغورځوله اوددې سريې په کانرو باندې وچقولو بيا دغه کس اونيولې شو او نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته پيش کړې شو نبی صلی اللہ علیہ وسلم دده درجسم کولو حکم اوکړو تردې چه مړ شي ، نو دې سنگسار کړې شو تردې چه مړ شو، امام ابوداؤد فرمائی دا روايت ابن جريج دايوب نه دمخکني روايت په شان بيان کړې دې.

حديث الباب الاول اخرجہ البخاری ومسلم والترمذی والنسائي وابن ماجه، والحديث الثاني اخرجہ مسلم والنسائي، والحديث الثالث اخرجہ البخاری ومسلم والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

تفسيه : د باب دويم حديث دې (قال ابوداؤد : رواه ابن جريج عن ايوب نحوه) پورته په سند کښ داسې راغلی دی : عبدالرزاق عن معمر عن ايوب، د دې قال ابوداؤد نه دا په فهم کښ راځي چه ابن جريج براه راست د ايوب نه رويت کوي څنگه چه پورته په سند کښ معمر د ايوب نه روايت کوي، د حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښ په دې باندې دا نقد کړې شوې دې چه د ابن جريج روايت په طحاوی او دارقطني کښ هم دې او هلته په سند کښ داسې دی : ابن جريج عن معمر عن ايوب، او هم دغه شان په صحيح مسلم کښ په روايت د محمد بن بکر عن ابن جريج، فالظاهر سقوط لفظ معمر من رواية ابی داؤد اه لهذا ابن جريج د عبدالرزاق عدیل دې نه د معمر کما يتوهم من هذه العبارة.

[۴۵۲۹] (۲) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ جَدِّهِ أَنَسٍ: "أَنَّ جَارِيَةً كَانَتْ عَلَيْهِمْ أَوْصَاحٌ لَهَا فَرَضَخَ رَأْسَهَا يَهُودِيٌّ بِحَجَرٍ، فَدَخَلَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِهَا رَمَقٌ، فَقَالَ لَهَا: مَنْ قَتَلَكَ فُلَانٌ قَتَلَكَ؟ فَقَالَتْ: لَا بِرَأْسِهَا، قَالَ: مَنْ قَتَلَكَ فُلَانٌ قَتَلَكَ؟ قَالَتْ: لَا بِرَأْسِهَا، قَالَ: فُلَانٌ قَتَلَكَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ بِرَأْسِهَا، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَتَلَ بَيْنَ حَجَرَيْنِ".

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه مروي دي چه په انصارو کښې يوي جينئ دسرو زرو کالي اغوستلي وو دا جينئ يو يهودي اونيوله او په کانروني ددې سر اوچقولو بيانې ددې جينئ خواته لاړو اوددې دژوند يوڅو لحي باقی وي نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورنه تپوس اوکړو ته چا وژلي يبي ايافلاني وژلي يي هغې پخپل سر باندې په اشاري سره اووئيل چه نه، بيا ورنه نبی صلی اللہ علیہ وسلم تپوس اوکړو ته چا وژلي يي ، ته چا وژلي بي، اودي جينئ به پخپل سر باندې په اشاري سره انکار کولو بيا ئې ورته په دريم ځل اووئيل ايا فلاني کس ته وژلي بي دي پخپل سر سره اشاره وکړه چه هو، بيانې ددې جينئ دقاتل په باره کښې حکم اوکړو او هغه ددوه گټو په مينځ کښې اوچقولې شو.

(۱) : صحيح مسلم / الحدود ۳ (۱۶۷۲)، سنن النسائي / المحاربة ۷ (۴۰۴۹)، (تحفة الأشراف: ۹۵۰)، وقد أخرجہ: مسند

احمد (۱۶۳/۳) (صحيح)

(۲) : انظر حديث رقم: (۴۵۲۷)، (تحفة الأشراف: ۱۶۳۱) (صحيح)

باب أَيْقَادُ الْمُسْلِمِ بِالْكَافِرِ

باب آیا مسلمان به د کافر په بدل کښې قصاص کولې شی؟

[۴۵۳۰] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، قَالَ: انْطَلَقْتُ أَنَا وَالْأَشْجَرُ إِلَى عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقُلْنَا: هَلْ عَهْدُ الْمَلِكِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا لَمْ يَغْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً؟ قَالَ: لَا إِلَّا مَا فِي كِتَابِي هَذَا، قَالَ مُسَدَّدٌ: قَالَ: فَأَخْرَجَ كِتَابًا، وَقَالَ أَحْمَدُ: كِتَابًا مِنْ قِرَابِ سَيْفِهِ، فَإِذَا فِيهِ: "الْمُؤْمِنُونَ تَكَاثُرًا دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ إِلَّا لَا يَقْتُلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلَا دُوعَهْدٍ فِي عَهْدِهِ، مَنْ أَخَذَ حَدًّا فَفَعَلَ نَفْسِهِ وَمَنْ أَخَذَ حَدًّا أَوْ أَوْى مُخِذًا فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ"، قَالَ مُسَدَّدٌ: عَنْ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، فَأَخْرَجَ كِتَابًا.

د قيس بن عباد رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چې زه او اشتر دواړه علي بن ابی طالب رضي الله عنه ته لاړو او هغه ته مو او وئيل ايا نبی عليه السلام ستا په حق کښې تاته کوم خاص حکم فرمايلې وو کوم چې هغه دنورو خلقو په حق کښې نه وو فرمايلې؟ هغه او وئيل نه مگر هغه کوم چې زما په دې کتاب کښې دی او يو کتاب ئې راوويستلو احمد وئيلي دی چې دخپلې تورې دغلاف نه ئې راوويستلو او په هغه کښې دا ليکلې شوي وو دمو منانو ويني په خپل مينځ کښې يو برابر دي ، اودوی دمسلمانانونه علاوه نورو خلقوته يو لاس دي اودوی ته دزمواري کولو به ادني مسلمان هم پابند وي او خبردار مومن به د کافر په بدل کښې نشي وژلې اونه هغه څوک چې دهغه سره معاهده شوي وي دهغه دمعاهدي په دوران کښې ، څوک چې په دين کښې يونوې کار پيدا کړي نوددې ضرر به ده ته رسيږي ، او چاچه په دين کښې نوې کار پيدا کړو او پاتې نوي کار پيدا کونکي ته ځانې ورکړو نوپه ده باندې دالله تعالی اودفرشتو اودتولو خلقو لعنت دې، مسدد دابن ابی عربيه نه داسې نقل کړيدي چې يو کتاب ئې راوويستلو.

قوله: (عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ انْطَلَقْتُ أَنَا وَالْأَشْجَرُ إِلَى عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقُلْنَا هَلْ عَهْدُ إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَيْئًا لَمْ يَغْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً قَالَ لَا إِلَّا مَا ..... الخ)

د ذمی قصاص د مسلمان نه او په هغې کښې د احنافو دليل :

د دې حديث د شروع حصه د الدر المنضود په مقدمه کښې د کتابت حديث په بحث کښې تيره شوی ده او آخری حصه : الْمُؤْمِنُونَ تَكَاثُرًا دِمَاؤُهُمْ. دا په کتاب الجهاد باب فی السرية وعلى اهل العسكر کښې تيره شوې ده، د دې شرح هلته کتلې کيدې شی، او هلته دا هم تير شوی دی چې ﴿ لا يقتل مومن بکافر ولا ذو عهد فی عهده ﴾ په مسئله الباب کښې د احنافو دليل دې، هغه دا چې د کافر ذمی په بدل کښې به مسلمان قتل کولې شی يا نه؟ د جمهورو په نزد به د ذمی قصاص د مسلمان نه نه شی اخستلې په خلاف د احنافو، د هغوی په نزد اخستلې شی، په مسئله د قصاص کښې د هغوی په نزد کافر ذمی او مسلمان دواړه برابر دی، په دې حديث کښې دا هم دی ﴿ مَنْ أَخَذَ حَدًّا فَعَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَخَذَ حَدًّا أَوْ أَوْى مُخِذًا الخ ﴾ چې کوم سړي په دين کښې

یو نوې خبره جاری کړی یعنی بدعت نو د هغې وبال به هم په هغه باندې وی او کوم سړې چه یو بدعت جاری کړی یا د یو مبتدع حمایت او اعانت او کړی نو په هغه باندې د الله پاک او د ملائکو او د ټولو انسانانو لعنت دې. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى.

[۴۵۳۱] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ذَكَرْتُ حَدِيثَ عَلِيٍّ، زَادَ فِيهِ: وَيُحِبُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ وَيُرِيدُ مُشَدَّهُمْ عَلَى مُضْعِفِهِمْ وَمُتَسِّرِهِمْ عَلَى قَاعِدِهِمْ.

عمرو بن شعيب د خپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روایت کوی فرمائی چه رسول الله فرمائی دی او باقی حدیث ئې د عیبه د حدیث په شان بیان کړو مگر ددې اضافي سره چه پناه به ورکولې شي پدوی کښې معمولي کس په تاسو باندې اود غنیمت په مال کښې د کمزوري اوزور ورڅارولي والا برابر وي او څوک چه دلښکر نه بهراوځي او جنگ وکړي او څوک په لښکر کښې موجود وي (هغوی هم د غنیمت په مال کښې د برابرې حصي حق دار دي).

باب فِي مَنْ وَجَدَ مَعَ أَهْلِهِ رَجُلًا أَيْقَلْتُهُ

باب څوک چه د خپلې ښځې سره بل سړې بیاموي نو آیا قتل کوی به ئې؟

[۴۵۳۲] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ مُجَدَّةَ الْخَوَطِيُّ الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، قَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يَجِدُ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا أَيْقَلْتُهُ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا، قَالَ سَعْدٌ: بَلَى وَالَّذِي أَكْرَمَكَ بِالْحَقِّ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْمَعُوا إِلَى مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ"، قَالَ عَبْدُ الْوَهَّابِ: إِلَى مَا يَقُولُ سَعْدٌ.

د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چه سعد بن عباده رضي الله عنه وویل ای د الله رسوله کله چه یو کس د خپلې ښځې سره بل سړې بیاموي نو آیا وژني به ئې؟ نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل نه سعد عرض وکړو ولي نه قسم په هغه ذات چاچه تاته په رښتیا سره عزت درکړي دي نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل واورئ ستاسو سردار څه وائي؟ اود عبد الوهاب په روایت کښې دی چه تاسو واورئ سعد څه وائي.

قوله: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يَجِدُ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا أَيْقَلْتُهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَا » . قَالَ سَعْدٌ بَلَى وَالَّذِي أَكْرَمَكَ بِالْحَقِّ الْخ»

شرح الحديث او د مسئله الباب تحقيق :

سیدنا سعد بن عباده رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چه که یو سړې څوک اوینی چه هغه د هغه د ښځې سره زنا کوی نو آیا هغه کتونکې یعنی خاوند دې زانی لره قتل کولې شی نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل نه، یعنی قتل کول جائز نه دی، نو په دې باندې هغوی عرض او کړو، ولي نه قسم په هغه ذات چا چه تاسو ته عزت درکړې دې، یعنی هغه به دې

(۱): تفرد به أبو داود، وقد مضى بتمامه ۲۷۵۱، (تحفة الأشراف: ۸۸۱۵)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الدييات ۳۱ (۲۶۸۵)

(حسن صحيح)

(۲): صحيح مسلم/اللعان ۱ (۱۴۹۸)، سنن ابن ماجه/الحدود ۳۴ (۲۶۰۵)، (تحفة الأشراف: ۱۲۶۹۹)، وقد أخرجه: موطا

لعام مالك/الأقضية ۱۹ (۱۷)، الحدود ۱ (۷)، مسند احمد (۴۶۵/۲) (صحيح)

زانی لره ضرور قتل کوی او هغه به په دې کښ لږ تامل هم نه کوی په دې باندې رسول الله ﷺ او فرمائیل نورو حضراتو ته خطاب کولو سره (غالباً هغوی به هم د هغه د قوم وی ځکه چه هغه رئیس الخرج وو) او گورئ دا ستاسو سردار څه وائی. په بذل کښ لیکلې دی چه شراح دا وائی چه د حضرت سعد مراد - والعیاذ بالله - د رسول الله ﷺ د کلام تردید نه دې او نه د هغوی مراد دا دې چه په داسې صورت کښ هغه لره قتل کول جائز دی بلکه د هغوی مراد دا دې چه د باغیرت سړی طبیعت دې معاملې لره لیدلو سره برداشت نه شی کولې او هغه بغیر د قتل نه نه شی پاتې کیدې، هم په دې وجه رسول الله ﷺ هم د هغوی تردید یا په دې باندې تنبیه او نه فرمائیل بلکه د تعجب اظهار ئې او فرمائیلو د هغوی په حمیت او غیرت باندې، او بهر حال مسئله هم هغه ده کومه چه رسول الله ﷺ فرمائیلې ده چه قتل کول ئې جائز نه دی، پس دا مسئله په الدرر المنضود کښ په کتاب اللعان کښ تیره شوې ده، د بذل المجهود نه نقل کولو سره، او هغه دا ده چه یو سړې د خپلې ښځې سره څوک په زنا کولو باندې وینی او هغه زانی لره قتل کړی نو په دې صورت کښ د جمهور ورائې دا ده چه دا قاتل به هم قصاصاً قتل کولې شی ځکه چه دا قتل بغیر د شهود نه دې، خو که بینة قائمه شی یا د زانی وارثان د زنا اعتراف او کړی نو بیا په دې صورت کښ قصاص نشته، دا حکم خو قضاء دې او دیانة په هغه باندې فیما بینه وین الله د قتل گناه نشته د هغه د صادق کیدو په صورت کښ اه..... او هم دا خبره په الحل المقهر کښ د حضرت گنگوهی د تقریر نه نقل کړې شوې ده خو حضرت شیخ په حاشیه د بذل کښ په باب اللعان کښ د درمختار دا مسئله نقل کړې ده: دخل رجل بیده فرای رجلا مع امراته او جاریده فقتله حل له ذلک ولا قصاص علیه اه چه په هغې کښ تصریح ده د دې خبرې چه په پورته ذکر کړې شوې مسئله کښ د احنافو مسلک د جمهورو خلاف دې کوم چه په بذل کښ ذکر شوې دې، خو د هغې جواب دا دې چه علامه شامی په دې کښ دوه قیدونه ذکر کړی دی د بعض فقهاء کرامو نه یو دا چه چه هغه پردې سړې محصن وی، او دویم دا چه د کور د مالک یعنی د خاوند په شور باندې هم هغه د زنا نه منع نه شی، خو بیا هغوی د احصان په قید باندې اشکال کړې دې ځکه چه دلته جواز د قتل زانی په طور د حد نه دې چه د احصان قید اولگولې شی بلکه د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د قبیلې نه دې او بیا ئې وړاندې دا هم لیکلې دی چه که هغه زنانه د دې پردی سړی په فعل باندې راضی وی او د منع کولو بل څه صورت نه وی نو بیا دواړو لره قتل کولې شی. شامی ۵/۲۵۹

[۴۵۳۲] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُكَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَرَأَيْتَ لَوْ وَجَدْتُ مَعَ امْرَأَتِي رَجُلًا أَمْلَهُ حَتَّى آتَى بِأَرْبَعَةِ شَهْدَاءَ؟ قَالَ: نَعَمْ."

د ابوهریره رضی الله عنه روایت دې فرمائی چه سعد بن عبادة رضی الله عنه نښی ﷺ ته وویل ستا څه خیال

شوی؟ دوی او وئیل مونږ راضی یونبی ﷺ او فرمائیل زه به ستاسو په مخ کښې خطبه وایم او د دوی په مخ کښې به ستاسو دراضی کیدو بیان کوم دوی او وئیل سمه ده نبی ﷺ د خلقو په وړاندې خطبه ورکړه او تپوس ئې ورته او کړو چه اوس تاسو رضایئ دوی او وئیل هو.
 قوله: «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ أَبَا جَهْمَ بْنَ حُذَيْفَةَ مُصَدِّقًا فَلَا جَهَّ رَجُلٌ فِي صَدَقَةٍ فَضَرَبَهُ أَبُو جَهْمٍ فَشَجَّهُ»

مضمون الحديث :

عائشه صدیقه ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ ابو جهم بن حذیفه د صدقاتو د وصولی دپاره اولیرلو نو د صدقې د وصولولو په سلسله کښ د یو سړی سره د هغوی اختلاف شو هغه دغه سړی په یو خیز او هلو چه د هغه سر زخمی شو نو د هغه د قوم خلق د رسول الله ﷺ په خدمت کښ راغلل د قصاص یعنی بدلې اخستلو دپاره، نو رسول الله ﷺ یو مقدار د مال د هغوی مخې ته کیخودلو چه هغه دا واخلی خو هغه راضی نه شو، رسول الله ﷺ په دې مقدار کښ نوره هم اضافه او کړه په هغې باندې هم راضی نه شو بیا ئې نوره هم اضافه او کړه په هغې باندې راضی شو نو رسول الله ﷺ او فرمائیل تاسو ټول ماښام راشئ زه به په مجلس کښ د ټولو خلقو مخکښ دا معامله او ستاسو رضامندی ښکاره کړم، هغوی اووې غوره ده... پس هم دغه شان او شوه چه ماښام د ټولو خلقو مخکښ دا خبره کیخودلې شوه یعنی دا چه دا خلق په دومره مال اخستلو باندې راضی شو، رسول الله ﷺ دوباره د خلقو مخکښ د هغوی نه اقرار اخستل غوښتل د رضامندی، خو هغوی د خپلې خبرې نه واوریدل، په دې باندې مهاجرینو د هغوی د اصلاح اراده او کړه خو رسول الله ﷺ چه هغوی د دې نه منع کړل نو منع شو، بیا په بل مجلس کښ رسول الله ﷺ هغوی دا خلق بیا راطلب کړل او د مال په سابقه مقدار کښ اضافه کولو سره ئې هغوی راضی کول او غوښتل نو هغوی منظور کړه، پس رسول الله ﷺ د خلقو مخکښ د هغوی د رضامندی ذکر او فرمائیلو یا ئې د ټولو مخکښ د هغوی نه تپوس او فرمائیلو چه وایئ تاسو راضی یئ؟ قالوا نعم... په دې باندې معامله رفع دفع شوه، دا عامل ابو جهم ﷺ هم هغه دې د چا په باره کښ چه په کتاب النکاح کښ تیر شوې دی : اما ابو جهم فلا یضع عصاه عن عاتقه، د هغوی په مزاج کښ تیزی او غصه وه هم په دې وجه دا قصه هم پېښه شوه. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

بَابُ الْقَوْدِ بِغَيْرِ حَدِيدٍ

باب د حد نه علاوه د قصاص اخستلو بیان

په دې باب کښ مصنف ﷺ د "رَضُ رَاسٍ جَارِيَةٍ" والا حدیث ذکر کړې دې کوم چه نزدې تیر شوې دي،

[۴۵۳۵] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا هَبَاءُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ: "أَنَّ جَارِيَةً وَجَدَتْ قَدْرُضَ رَأْسِهَا بَيْنَ شَجَرَيْنِ، فَقِيلَ لَهَا: مَنْ فَعَلَ بِكَ هَذَا؟ أَفَلَانُ أَمْ لَوْلَانُ حَتَّى سَمِيَ الْيَهُودِي فَأَوْمَتْ بِرَأْسِهَا، فَأَخَذَ الْيَهُودِي فَأَعْتَرَفَ،

فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بِالْحِجَارَةِ".

دانس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه یوه جینی وموندلي شوه چه ددوه کانړوپه مینځ کښې ئې سرچقولي شوي ووهغې ته وویلې شو چه دا درباندي چاکړي دي ایا فلانی ایا فلانی تردې چه دیهوي نوم واخستلې شونوهغې اقرار وکړو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړو چه دده سردي په گټه باندي وچقولي شي.

په بذل کښ لیکلي دی چه : وهذا الحديث مكرر بسنده ومتمه، تقدم قريبا، د تکرار څه خاص فائده په فهم کښ رانغله هم په دې وجه په بعض نسخو کښ دا باب او حدیث نشته.

بَابُ الْقَوْدِمِ الصَّرْبَةِ وَقَصِّ الْأَمِيرِ مِنْ نَفْسِهِ

باب د وهلوپه وجه د حاکم د طرفه د قصاص ورکولو بیان

یعنی په معمولی شان وهلو باندي هم څه قصاص او ضمان وی؟ او دویم جزء د ترجمه دا دي چه که د رعایا په امیرانو کښ څوک په چا باندي څه جنایت او کړی نو د هغه د خپل نفس نه بدل اخستل.

[۴۵۳۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَعْنَى ابْنِ الْحَارِثِ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ مَسَافِرٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ قَسْمًا أَقْبَلَ رَجُلٌ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ، فَطَعَنَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعُرْجُونٍ كَانَ مَعَهُ فَجُرِحَ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَالَ فَاسْتَقِدْ فَقَالَ بَلْ عَفَوْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ".

د ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دي فرمائی چه یوخل نبی صلی اللہ علیہ وسلم تقسیم کولو په دې وخت کښې یوکس راغې او په نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندي راټیټ شو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم په یوه لخته او وهلو لخته دده په مخ باندي اولگیده اوزخمي شونې صلی اللہ علیہ وسلم ورته اوفرمائیل راشه زمانه قصاص واخله ده عرض اوکړو اي دالله رسوله ماته معاف کړې ئې.

قوله: «أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقْسِمُ قَسْمًا أَقْبَلَ رَجُلٌ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ فَطَعَنَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِعُرْجُونٍ كَانَ مَعَهُ فَجُرِحَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- تَعَالَ فَاسْتَقِدْ» فَقَالَ بَلْ عَفَوْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یو ځل په خلقو کښ څه مال تقسیمولو پس په دې کښ یو سړي رامخکښ شو کوم چه د مال اخستلو دپاره په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم باندي راغورځیدلو او رانښکته کیدو، دې وخت کښ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په لاس مبارک کښ یو چوکه وه، هغوی تنبیها هغه په هغه چوکه باندي اوهلو هغه اتفاقا د هغه په مخ باندي اولگیده، چه په هغې سره د هغه مخ زخمی شو، په دې باندي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته اوفرمائیل راشه زما نه خپل بدل واخله هغه عرض اوکړو نه یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بلکه ما معافی اوکړه.

(والحدیث اخرجه النسائي، قاله المنذرى)

۱: سنن النسائي/القسم ۱۶ (۷۷۷)، (تحفة الأشراف: ۱۴۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۳) (ضعيف)

[۴۵۳۷] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْمَاعِيلَ الْفَزَارِيُّ، عَنِ الْجَرْنِيِّ، عَنْ أَبِي نَعْرَةَ، عَنْ أَبِي فَرَّاسٍ، قَالَ: خَطَبَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: إِنِّي لَمْ أَبْعَثْ عُمَّالِي لِيَضْرِبُوا أَبْشَارَكُمْ وَلَا لِيَأْخُذُوا أَمْوَالَكُمْ، فَمَنْ فَعَلَ بِهِ ذَلِكَ فَلْيَرْفَعْهُ إِلَيَّ أَقْصَهُ مِنْهُ، قَالَ عُمَرُ بْنُ الْعَاصِ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَذَبَ بَعْضَ رَعِيَّتِهِ أَقْصَهُ مِنْهُ؟ قَالَ: إِي وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ أَقْصَهُ، وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْصَ مِنْ نَفْسِهِ".

د ابو فراس رضي الله عنه نه روایت دې فرمائی چې عمر فاروق رضي الله عنه مونږ ته خطبه راكړه او ونيې فرمائيل زه خپل عاملان ددې دپاره نه ليرېم چې هغوی دي تاسو اووهي يا دې ستاسو مالونه وصول كړي، او كه چرې څوك داسې وكړي نو تاسو ماته دهغه معامله پيش كړئ زه به ورته انتقام اخلم، عمرو بن العاص په جواب كښې اووئيل كه چرې كوم عامل خپلو نوكرانو ته څه سزا وركړي نو تاسو به ددې بدله د عامل نه اخلي؟ عمر رضي الله عنه اووئيل هو په هغه ذات مې دي قسم وي دچاپه اختيار كښې چې زما روح دې زه خوبه بدله اخلم او مانبي عليه السلام ليدلې وو چې دخپل ځان نه ئې قصاص وركړې وو.

قوله: (عَنْ أَبِي فَرَّاسٍ قَالَ خَطَبَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ إِنِّي لَمْ أَبْعَثْ عُمَّالِي لِيَضْرِبُوا أَبْشَارَكُمْ وَلَا لِيَأْخُذُوا أَمْوَالَكُمْ فَمَنْ فَعَلَ بِهِ ذَلِكَ فَلْيَرْفَعْهُ إِلَيَّ أَقْصَهُ مِنْهُ الْخ)

ابو فراس فرمائی چې يو ځل عمر بن الخطاب رضي الله عنه خطبه وركړه (ممکنه ده چې د يو عامل د زياتۍ او تشدد شكایت به هغوی ته شوې وي چې په هغې باندي، هغوی او فرمائيل چې زه خپل عمال دې دپاره نه ليرېم چې هغوی تاسو اووهي يا درنه د واجب نه زيات مال واخلي، پس كوم سړی سره چې داسې معامله او كړې شي د يو عامل د طرف نه نو هغه دې خپله معامله زما مخكښ پيش كړي زه به هغه ته د هغه قصاص د هغه عامل نه وركوم، په دې باندي عمرو بن العاص رضي الله عنه عرض او كړو چې كه څوك د خپل يو ماتحت سره تاديبا يو كار او كړي نو آيا تاسو به ترې نه بدله اخلي؟ نو په دې باندي عمر رضي الله عنه او فرمائيل او قسم په الله زه به د هغې بدله اخلم، ما رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلې دې چې هغوی د خپل نفس نه قصاص وركړې دي، غالباً مطلب دا دې چې رسول الله صلي الله عليه وسلم بل ته د قصاص داخستلو درخواست كړې دي لكه چې پورته حديث كښ تير شو. والحديث أخرجه النسائي، قاله المنذرى

بَابُ عَفْوِ النِّسَاءِ عَنِ الدَّمِ بابه زنانه هم قصاص معاف كولي شي

د مسئله الباب توضيح :

مسئله دا ده چې په قتل عمد كښ كه د مقتول اولياء كښ د يو كس رائي د ترك قصاص او د معاف كولو وي نو بيا قصاص اخستل جائز نه دي، اوس دلته سوال دا واردېږي چې كه په دغه اولياء كښ كه څوك زنانه وي او هغه قصاص اخستل نه غواړي نو آيا د هغې عفو كول به معتبر وي يا نه؟ د جمهورو په نزد معتبر ده، امام خطابي رحمته الله عليه فرمائي قال اكثر اهل العلم عفو النساء عن الدم كعفو الرجال، وقال الاوزاعي وابن شبرمة ليس للنساء عفو، يعني د جمهورو په نزد خو معتبر ده، د امام اوزاعي وغيره په نزد معتبر نه ده.

۱. سنن النسائي للقسامة ۱۹ (۴۷۸۱)، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۱/۱) (ضعيف)

[۴۵۳۸] (۱) حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ حُصَيْنًا، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ، يُخْبِرُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: «عَلَى الْمُقْتَلِينَ أَنْ يَنْحَجِرُوا الْأَوَّلَ فَلَا أَوَّلَ وَإِنْ كَانَتْ امْرَأَةً» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: بَلَّغْنِي أَنْ عَفْوُ النِّسَاءِ فِي الْقَتْلِ جَائِزٌ إِذَا كَانَتْ إِحْدَى الْأُولِيَاءِ، وَبَلَّغْنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ، فِي قَوْلِهِ: يَنْحَجِرُوا يَكْفُوا عَنِ الْقَوْدِ.

دعائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلى دی کومو کسانوچه جنگ کرې وي نو هغوی لره پکار دي چه د قصاص اخستلونه خان بچ وساتي اول کوم چه ډیر نزدې رشته داردې هغه معاف کرې بیاچه کوم په ده پسي دي اگرچه بنځه وي ، امام ابوداؤد فرمائی د وينحجزه معنی دقصاص داغستلونه خان ساتل دي.

قوله: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَّهُ قَالَ «عَلَى الْمُقْتَلِينَ أَنْ يَنْحَجِرُوا الْأَوَّلَ فَلَا أَوَّلَ وَإِنْ كَانَتْ امْرَأَةً» قَالَ أَبُو دَاوُدَ «يَنْحَجِرُوا» «الْخ»

شرح الحديث :

سیده عائشه رضی اللہ عنہا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد نقل کوی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه په اولیاء د قاتل او اولیاء د مقتول کښ چه کله خپل مینځ کښ جنگ اوشی یعنی اولیاء د قاتل اصرار کوی په ترک قصاص او عفو باندې، او اولیاء د قاتل په قصاص اخستلو باندې، نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چه دا جنگ دي ختم کرې شی چه د هغې شکل هغوی دا بیانوی: «ان ينحجزوا» چه د مقتول اولیاء ته پکار دی چه هغوی د قصاص اخستلو نه منع شی، او یا مراد د مقتولین نه دا دي چه په اولیاء مقتول کښ خپل مینځ اختلاف او جنگ پیدا شو بعض عفو کول غواړی او بعض قصاص، او چونکه د اقرب والی په موجودگي کښ د ابعده ولی قول ساقط دي په دي وجه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په اولیاء کښ چه کوم اقرب القاتل دي هم هغه ته خاص طور سره د بخښنې ترغیب او د پیش قدمي کولو حکم کوی د امام اوزاعي رحمته الله قول د دي حدیث خلاف دي.

والحدیث اخرجه النسائي، قاله المنذري.

باب مَنْ قُتِلَ فِي عِيَاءَ بَيْنَ قَوْمٍ

باب څوکه چه په تیاره کښې د خلقو په مینځ کښې مړشي دهغې بیان

[۴۵۳۹] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، وَحَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، وَهَذَا حَدِيثُهُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ طَاوُسٍ، قَالَ: مَنْ قُتِلَ؟ وَقَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قُتِلَ فِي عِيَاءٍ فِي رَمِي يَكُونُ بَيْنَهُمْ مَجَارَةٌ أَوْ بِالسَّيَاطِ أَوْ ضَرْبَ بَعْضٍ فَبُهِتَ عَقْلُ الْخَطِيئِ، وَمَنْ قُتِلَ عَمْدًا فَهُوَ قَوْدٌ، قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ: قَوْدٌ يَدِي ثُمَّ اتَّفَقَا، وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لُعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ»، وَحَدِيثُ سُفْيَانَ أَثَمَ.

د طاوس رضی اللہ عنہ نه روایت دی فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلى دی څوک چه د خلقو د لیدونه بغیر یعنی په تیاره کښې په تیر اندازی کښې د خلقو په مینځ کښې مړشي کومه چه د خلقو په

(۱): سنن النسائي/القسم ۲۵ (۴۷۹۲)، (تحفة الأشراف: ۱۷۷۰۶) (ضعيف)

(۲): سنن النسائي/القسم ۲۶ (۴۷۹۳)، سنن ابن ماجه/الدييات ۸ (۲۶۳۵)، ويأتي هذا الحديث برقم (۴۵۹۱)، (تحفة الأشراف: ۱۸۸۲۸ ۵۷۳۹) (صحيح)

مینځ کښې کیږي یاددرې په وهلو مړشي یادلوړ په وهلو مړشي نودده حکم دقتل خطاء دې اودده دیت هم دقتل خطاء دیت دې اوڅوک چه دقتل په قصد سره مړشي نو په دې صورت کښې قصاص واجب دې، ابن عبید وئیلی دی دنورو دیتونو برابر دیت دې اوڅوک چه په دې کښې مانع جوړ شي نو په ده باندې دالله تعالی لعنت دې او چه الله ورته په غضب شي نونه به دده فرائض قبول کړي شي اونه نوافل.

قوله: ﴿حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ - وَهَذَا حَدِيثُهُ - عَنْ عَمْرِو عَنْ طَاوُسٍ قَالَ مَنْ قُتِلَ. وَقَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

شرح السند :

په دې حدیث کښ د مصنف رحمه الله دوه استاذان دی محمد بن عبید او ابن السرح، د محمد بن عبید استاد حماد دې او د ابن السرح استاد سفیان، دا دواړه روایت کوی یعنی سفیان او حماد د عمرو نه او هغه د طاؤس نه، د ابن السرح سند خو هم دلته ختم شو، لهذا دا روایت موقوف شو بلکه مقطوع شو او د محمد بن عبید په روایت طاؤس روایت کوی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه لهذا دا حدیث مرفوع مرسل شو، د حدیث متن دا دې:

قوله: ﴿مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَا فِي رَمِي يَكُونُ بَيْنَهُمْ بِحَجَارَةٍ أَوْ ضَرْبٍ بِالسَّيَاطِ أَوْ ضَرْبٍ بِعَصَا فَهُوَ خَطَاٌ وَعَقْلُهُ عَقْلُ الْخَطَاِ﴾

شرح الحديث :

یعنی کوم سړې چه په گډوډ جنگ کښ قتل شی چه د هغې صورت دا دې چه په دوه جماعتونو کښ جنگ اوشو او لرگی ډنډې او کانری ټپ استعمال کړل د جانبینو نه او بیا په هغې کښ یو سړې مړ شو چه په هغې کښ یقین سره معلومه نه ده چه دې څنگه قتل شو په مثقل کبیر سره یا صغیر سره نو دې قتل ته به قتل خطاء وئیلی شی لهذا دقتل خطاء دیت به واجب وی. ﴿ومن قتل عمدا فهو قود﴾ یعنی د کوم قتل په باره کښ چه معلومه شی چه هغه قتل قتل عمد دې په داسې طریقه چه دقتل عمد تعریف هلته صادق راځی نو د هغې حکم قصاص دې، او د ابن عبید په روایت کښ دی، ﴿قود ید﴾ د ید نه مراد نفس یعنی قصاص فی النفس.

قوله: ﴿لَمْ اتَّفَقَا﴾ «وَمَنْ خَالَ ذُوَّهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ» تر اوسه پورې د حدیث الفاظ چه کوم تیر شوی دی هغه د ابن السرح د روایت نه وو او دا د اخیری الفاظ د ابن السرح او د ابن عبید دواړو دی، مطلب دا دې چه کوم سړې د قاضی د طرف نه د قصاص د فیصلې نه پس د هغه قصاص د اخستلو نه مانع جوړیږي نو هغه به د الله پاک د غضب او د لعنت مستحق وی، نه د هغه نفل عبادت قبلیری او نه فرض.

قوله: ﴿وَحَدِيثُ سُفْيَانَ أَثْمٌ﴾ یعنی د حماد په مقابله کښ د سفیان روایت اتم دې، په شروع کښ مصنف رحمه الله فرمائیلی وو: ﴿وهذا حديثه﴾ چه مونږ د سفیان حدیث روایت کوو، نو گویا د سفیان د روایت د اختیارولو وجه د ترجیح دا شوه.

[۴۵۴۰] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَالِيٍّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَدْ كَرَّمَعْنِي حَدِيثُ سُقْيَانَ.

طاوس د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت بیان کړې دې چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلى دى ، اودسفيان د حدیث په شان حدیث کی بیان کړو.

قوله: (عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ الخ)

دا روایت د عمرو بن دینار په روایت د سلیمان بن کثیر مسندا دې. والحدیث اخرجه النسائی وابن ماجه مرفوعا، قاله المنذرى

بَابُ الدِّيَةِ كَمْ هِيَ

باب د دیت د مقدار بیان

د کتاب الدیات په شروع کښ تیر شوی دی چه د دیت اطلاق د فقهاء کرامو په عرف کښ په بدل النفس باندې، او په بدل الاطراف باندې د ارش اطلاق کولې شی او هسې توسعا په ارش باندې د دیت اطلاق هم کولې شی.

د قتل اقسام او تعریفات :

چه کله دا معلومه شوه چه د دیت استعمال په قتل د نفس کښ کیرى او د مصنف رحمته الله علیه غرض دلته د دیت مقدار بیانول دی چه د هغې مقدار د قتل په نوعیت باندې دې، خکه چه د قتل د ائمه ثلاث او صاحبین په نزد درې قسمونه دی قتل عمد او قتل شبه عمد او قتل خطاء (۲) او د هر یو حکم او دیت بیل بیل دې لهذا اوس حاجت دې ته دې چه د دې قتل قسمونه او پیژندلې شی او د هغې تعریف معلوم کړې شی او د هغې نه پس د هر یو دیت معلوم کړې شی. پس خان پوهه کړه چه د قتل آلات درې دی محدد، مثقل کبیر، مثقل صغیر... قتل عمد هغه دې کوم چه د وسلې په ذریعه وی یا په هغه خیز چه جاری مجرى السلاح وی یعنی محدد (هر تیره خیز). او شبه عمد هغه دې کوم چه په مثقل صغیر سره وی یعنی هغه بې سوکې او پس خیز چه په هغې باندې اکثر هلاکت نه واقع کیرى لکه معمولی شان ډنډه، وړوکې کانرې، او قتل خطاء عام دې که هغه په هر څه آله وی، بیا د خطاء دوه قسمونه دی یو خطاء فی الفعل او بل خطاء فی الظن (سیاتی بیان) او کوم قتل چه په مثقل کبیر سره وی یعنی هغه پس خیز چه په هغې سره اکثر هلاکت واقع شی په هغې کښ اختلاف دې چه هغه په قتل عمد کښ داخل دې یا په شبه عمد کښ، د امام صاحب په نزد په شبه عمد کښ، او د صاحبین او د جمهورو په نزد په قتل عمد کښ.

د دې تفصیل نه معلومه شوه چه مثقل کبیر د امام صاحب په نزد ملحق دې د مثقل صغیر سره، او د جمهورو او د صاحبین په نزد ملحق دې د محدود سره، او کوم پورته تیر شوې دی چه د خطاء دوه صورتونه دی خطاء فی الفعل دا ده چه یو سرې وژل غواړی یو

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۵۷۳۹، ۱۸۸۲۸) (صحیح)

(۲): او د امام مالک رحمته الله علیه په نزد صرف دوه قسمونه دی هغه د شبه عمد قاتل نه دې

خناور لره خو نخښه ئې خطاء شوه او انسان پرې اولگیدو، او خطاء فی الظن دا دې چه د لرې نه یو سړی یو انسان په کمبل اغوستلو کښ اولیدو دې گنړلو سره چه دا شیر یا پړانگ دې او هغه ئې مړ کړو، دا خطاء فی الظن ده قصاص صرف په قتل عمد کښ دې او په قتل شبهه عمد او خطاء کښ صرف دیت دې، په شبهه عمد کښ دیت مغلظه او په خطاء کښ غیر مغلظه دې، بله دا چه په قسمین آخرین کښ دیت سره کفاره هم ده په خلاف د قتل عمد چه په دې کښ کفاره واجب نه ده.

د اهل دیت تفصیل :

دیت که په اوبسانو سره ورکړې شی نو د هغې تعداد بالاتفاق سل دې، د قتل خطاء دیت بالاتفاق احساسا دی یعنی سل اوبسان د پنځو قسمونو، هر یو د شلو شلو، چه په هغې کښ څلور قسمونه خو متفق علیه دی بنت محاض، بنت لبون، حقه، جذعه، د پنځم په تعیین کښ اختلاف دې، د احنافو او د حنابله په نزد هغه ابن محاض دې او د شوافع او مالکیانو په نزد ابن لبون، او د شبهه عمد دیت د امام شافعی او امام محمد په نزد اثلاثا دې حقه، جذعه، خلفه، اول دوه دیرش دیرش او خلفه څلویښت، خلفه یعنی حامله، او د شیخین (ابوحنیفه او ابویوسف) او د امام محمد رحمهم په نزد د شبهه عمد دیت ارباعا دې یعنی سل اوبسان څلور قسم د هر یو نه پنځویشت، بنت محاض، بنت لبون حقه، جذعه، او دا مخکښ تیر شو چه امام مالک رحمهم د شبهه عمد قائل نه دې.

د دیت مصداق کوم کوم څیزونه دی :

د ذکر کړې شوې تفصیل خو په هغه صورت کښ دې چه کله په دیت کښ اوبسان ورکړې شی، اوس دا چه په دیت کښ کوم کوم څیزونه ورکولې شی؟ په دې کښ د ائمه اختلاف دې د امام شافعی رحمهم په نزد په دیت کښ اصل ابل دې، د امام احمد رحمهم په نزد هم یو روایت هم دغه دې که اوبسان ملاویږی نو هغه دې ورکړې شی «فان لم توجد فقیمته بالغة ما بلغت» یعنی د سلو اوبسانو قیمت به ورکولې شی هر څومره چه وی. او د امام ابوحنیفه او امام مالک رحمهم په نزد د دیت مصداق درې څیزونه دی، الابل، الدارهم، الدنانیر، د امام صاحب په نزد په درې وارو کښ اختیار دې او د امام مالک رحمهم په نزد د کلی په حق کښ ابل متعین دې او د سرو او سپینو والو په حق کښ سره او سپین زر. او د حنابله په قول راجح کښ د دیت مصداق پنځه څیزونه دی درې هغه کوم چه پورته ذکر شو او دوه د هغې نه علاوه بقر او شاة، او څلورم مذهب په دې کښ د صاحبینو دې، د هغوی په نزد د دیت مصداق شپږ دی، پنځه پورته ذکر شوی څیزونه او شپږم څیز حلل ..... د ابل په باره کښ خو تیر شوی دی چه هغه بالاتفاق سل دی، او د بقر تعداد دوه سوه دې هم دغه شان د حلل هم او د گډو دوه زره، کذا فی هامش البذل عن الاوجز، وړاندې په یو حدیث کښ د دې شپږو څیزونو ذکر دې، د دراهم په تعداد کښ هم اختلاف دې، امام ترمذی رحمهم په ابواب الدیات کښ اول باب ترلې دې : «باب ما جاء فی الدية کم هی من الابل» او دویم باب دې «باب ما جاء فی الدية کم هی من الدراهم» په دویم باب کښ هغوی دا حدیث ذکر کړو «عن ابن

عباس رضي الله عنه عن النبي ﷺ انه جعل الدية اثني عشر ألفاً **﴿ د دې نه پس فرمائی : والعمل على هذا الحديث عند بعض أهل العلم وهو قول أحمد و إسحق ورأى بعض أهل العلم الدية عشرة آلاف وهو قول سفيان الثوري وأهل الكوفة وقال الشافعي لا أعرف الدية إلا من الإبل وهي مائة من الإبل ﴾** د دراهمو تعداد د جمهورو په نزد دولس زره دې او د احنافو په نزد لس زره دې، روایات دواړه قسمه شته، او جمع بین الروایتین داده چه د دراهمو دوه اقسام دی: وزن ستة او وزن سبعة، د وزن ستة په اعتبار سره دولس زره، او د وزن سبعة په لحاظ سره لس زره، د وزن ستة مطلب دا دې چه هر لس درهمه د شپږو مثقالو برابر وی او په وزن سبعة کښ دا ده چه هر لس درهمه د اووه مثقالو برابر وی.

او امام ترمذی رحمته الله په اول باب کښ دا هم فرمایلي دي: **﴿ وقد أجمع أهل العلم على أن الدية تؤخذ من ثلاث سنين في كل سنة ثلث الدية ورأوا أن دية الخطأ على العاقلة الخ ﴾** یعنی دیت فوری په یو ځل نه شی اخستلي بلکه په درې قسطونو کښ په درې کالو کښ، او دا چه د قتل خطاء دیت د قاتل په عاقله باندې یعنی په عصبه باندې واجب وی، او بیا د دې نه پس هغوی د عاقله مصداق او په هغې کښ د علماء کرامو اختلاف لیکلي دي او مونږ سره مخکښ تیر شو چه د قتل عمد دیت د قاتل په مال کښ واجب وی او دا اجماعی مسئله ده. وفي الهداية: والدية في الخطأ مائة من الإبل أخماساً، ومن العين ألف دينار ومن الورق عشرة آلاف درهم وقال الشافعي رحمه الله من الورق اثنا عشر ألفاً، ولا تثبت الدية إلا من هذه الأنواع (الإبل والذهب والفضة) وقال منها ومن البقر مائتا بقرة ومن الغنم ألفا شاة ومن الحلل مائتا حلة كل حلة ثوبان لأن عمر رضي الله عنه هكذا جعل على أهل كل مال منها..... یعنی د عمر رضي الله عنه نه په دې پورته ذکر شوی شپږو څیزونو کښ دیت اخستل ثابت دی کوم چه د څه اهل وو د هغې نه ئې هم هغه واخستلو، د اهل ابل نه ابل او د اهل دراهم نه دراهم، او د اهل ذهب نه دنانیر او هم دغه شان، او د امام صاحب رحمته الله په دلیل کښ دا لیکلی دی چه دا اشیاء ثلاثه باقیه چه کوم دی چه د هغې صاحبین قاتل دی د هغې ثبوت په آثار مشهوره سره نه دي، په دې وجه امام صاحب دا درې واړه نه دي اخستلي.

اوس احادیث الباب اوگوری

[٤٥٤١] (١) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ، وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدٍ بْنُ أَبِي الزَّرْقَاءِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنْ سَلَمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ مَنْ قَتَلَ غَطَا فِدْيَتُهُ مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ: ثَلَاثُونَ بَنَتْ فَخَاضَ، وَثَلَاثُونَ بَنَتْ لَبُونًا، وَثَلَاثُونَ جَفَّةً، وَعَشْرَةُ بَنِي لَبُونٍ ذَكَرَ."

عمر وبن شعيب دخپل پلار نه روایت کوی اودده پلار دده دنيکه نه روایت کوی فرمائی چه نبی ﷺ فيصله کړي وه څوک چه چالره په خطاسره مرکزي نوددغه مقتول دیت سل اوبنان دي په دې کښې به دیرش اوبنان یو کلن وي اودیرش اوبنان به دوه کلن وي اودیرش اوبنان به

١: سنن الترمذی/اللدیات ١ (١٣٨٧)، سنن ابن ماجه/اللدیات ٤ (٢٦٢٦)، (تحفة الأشراف: ٨٧٠٨)، وقد أخرجه: مسند أحمد (١٨٣/٢، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ٢١٧، ٢٢٤) (حسن)

درې کلن وي اولس اوښان به هغه وي دوه کاله ئې پوره شوي وي او په درېم ورگډه شوي وي.
قوله: «عَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَضَى أَنْ مَنْ قُتِلَ خَطَأً الْخ»

په دې حديث كښ د قتل خطاء ديت سل اوښان په دې ترتيب سره ذكر دى، بنت لبون، بنت محاض او حقه هر يو ديرش ديرش اولس ابن لبون، په بذل كښ د خطابى نه نقل كړې دى لا اعرف احدا قال به من الفقهاء..... چه زما په علم كښ نشته چه دا قول په فقهاء كرامو كښ چا اختيار كړې وي، په دې باندې حضرت شيخ په حاشيه د بذل كښ ليكي چه ابن قدامة دې ته د طاؤس مذهب ونيلى دې هم د دې حديث په بناء باندې.

والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

[٤٥٤٢] (١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْمَعْلَمُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "كَانَتْ قِيَمَةُ الدِّيَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِ مِائَةِ دِينَارٍ أَوْ ثَمَانِيَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ، وَدِيَةُ أَهْلِ الْكِتَابِ يَوْمَئِذٍ النِّصْفُ مِنْ دِيَةِ الْمُسْلِمِينَ، قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ حَتَّى اسْتَخْلَفَ عُمَرُ رَجِمَهُ اللَّهُ فَقَامَ خُطْبِيًّا، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ الْإِبِلَ قَدْ غَلَّتْ، قَالَ: فَقَرَضَهَا عُمَرُ عَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفَ دِينَارٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْوَرِقِ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا، وَعَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَيْ بَقْرَةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الشَّاءِ أَلْفَ شَاةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْحَلَلِ مِائَتَيْ حُلَّةٍ، قَالَ: وَتَوَكَّ دِيَةَ أَهْلِ الدِّمَةِ لَمْ يَرْفَعَهَا فِيمَا رَفَعْنَا مِنَ الدِّيَةِ."

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه روايت كوي اودده پلار دده دنيكه نه روايت كوي فرمائي چه دني **عليه السلام** په زمانه كښې د ديت مقدار اته سوه ديناره يا اته زره درهمه وو اود اهل كتابو د ديت مقدار په دغه وخت كښې د مسلمانانو د ديت په نيمه باندې وو، راوى وائي چه بيا د ديت مقدار په هم دي طريقه اوچليدو تردې چه عمر فاروق خليفه شو او هغه دخطبي ورگولو دپاره اودريدو او وني فرمائيل چه اوس داوښ قيمت زيات شوي دي راوى وائي چه عمر فاروق زر ديناره يادولس زره درهمه مقرر كړل او په غوا او اوښانو والا كس باندې ئې دوه سوه غواگانې او په چيلر والا باندې دوزره چيلى مقرر كړي او په كپرو والا باندې ئې دوه سوه جوړې مقررې كړي اود اهل ذمه ديت ئې پريخود وي يعنى زيات پي نكړو، لكه څنگه چه ئې باقى اهل اسلام ديت زيات كړو.

«عَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَتْ قِيَمَةُ الدِّيَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- ثَمَانِ مِائَةِ دِينَارٍ أَوْ ثَمَانِيَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ»

عبدالله بن عمرو بن العاص **رضي الله عنه** فرمائي چه د ديت قيمت يعنى د ديت د سلو اوښانو قيمت ځكه چه اصل په ديت كښ ابل دې، د رسول الله **ﷺ** په زمانه كښ اته سوه ديناره يا اته زره درهمه وو، او ديت د اهل كتابو يعنى ذميانو هغه وخت يعنى د رسول الله **ﷺ** په زمانه كښ د مسلمانانو د ديت نصف وو، پس د ديت هم دا مقدار چليدو يعنى اته سوه ديناره يا اته زره درهمه، تردې چه سيدنا عمر فاروق **رضي الله عنه** كله خليفه شو نو هغوى د خپل خلافت په زمانه كښ خطبه او فرمائيله چه اوښان اوس گران شو، په دې باندې اوس عبدالله بن عمرو **رضي الله عنه**

فرمائی: پس هغوی (یعنی خلیفه ثانی) د اتو سوو دینارو په ځانې زر مقرر کړل د اهل ذهب په حق کښ او دراهم ئې دولس زره مقرر کړل د چاندئ والو په حق کښ، او په اهل بقر باندې ئې دوه سوه او په اهل شاة باندې ئې دوه زره شاة او په اهل حلل باندې ئې دوه سوه حلې، وړاندې عبد الله بن عمرو رضی اللہ عنہ فرمائی چه هغوی د اهل ذمه دیت نه دې زیات کړې بلکه هغه ئې هم په هغه حال باندې پریخودلو، د اهل ذمه د دیت باب وړاندې مستقل راروان دې، په هغې باندې به کلام هم هلته راشی، په دیت کښ چه کوم څیزونه ورکولې شی هغه ټول شپږ دی په دې حدیث کښ هغه ټول ذکر شوي دي.

[۴۵۴۳] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الذِّبْيَةِ عَلَى أَهْلِ الْإِبِلِ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَعَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتِي بَقَرَةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الشَّاءِ أَلْفِي شَاةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْحُلَلِ مِائَتِي حَلَةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْقَمَحِ شَيْئًا لَمْ يَحْفَظْهُ مُحَمَّدٌ.

د عطاء بن ابی رباح نه روایت دې فرمائی چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم د دیت په سلسله کښې فرمائیلې دي چه په اوبسانو والاباندې سل اوبسان دي او په غواوالاباندې دوه سوه دي او په چیلر والا باندې دوه زره او په کپړو والا باندې ئې دوه سوه جوړې مقررې کړې او غنمو والا په باره کښې چه پي څه او فرمائیل هغه ماته یاد نه دي.

[۴۵۴۴] (۲) قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَرَأْتُ عَلَى سَعِيدِ بْنِ يَعْقُوبَ الطَّالِقَانِي، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ثُمَيْلَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: ذَكَرَ عَطَاءٌ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَدْ كَرِمْتُ حَدِيثَ مُوسَى، وَقَالَ: وَعَلَى أَهْلِ الطَّعَامِ شَيْئًا لَا أَحْفَظُهُ.

امام ابوداؤد فرمائی چه ماته دا حدیث سعید بن یعقوب په واسطه د ابو تمیله دمحمد بن اسحق نه او هغه د عطاء نه او هغه د جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ نه او هغه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه دموسی د روایت په شان بیان کړو او وئې وئیل د غمنو والا په باره کښې چه ئې څه او فرمائیل هغه ماته یاد نه دي.

[۴۵۴۵] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ خُشْفِ بْنِ مَالِكٍ الطَّالِقِي، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فِي ذِبْيَةِ الْخَطَا عِشْرُونَ جَفَّةً، وَعِشْرُونَ جَدْعَةً، وَعِشْرُونَ بِلْتًا مَخَاضٍ، وَعِشْرُونَ بِلْتًا لَبُونٍ، وَعِشْرُونَ بِنَى مَخَاضٍ ذَكَرٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَبْدِ اللَّهِ."

عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه د قتل خطاء متعلق نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې دي په دې کښې شل حقي دي او شل جذعي دي او شل بنت مخاض او شل بنت لبون او شل بنت مخاض دي (يعني ديو كال والا نران او بنځي او بنې).
قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فِي ذِبْيَةِ الْخَطَا الْخ»

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۴۸۲) (ضعيف)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۲۴۸۲) (ضعيف)

(۳): سنن الترمذي/الدييات ۱ (۱۳۸۶)، سنن النسائي/القسمة ۲۸ (۴۸۰۶)، سنن ابن ماجه/الدييات ۶ (۲۶۳۱)، (تحفة الأشراف: ۹۱۹۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۸۴/۱، ۴۵۰)، دي/الدييات ۱۳ (۲۴۱۲) (ضعيف)

په دية الخطاء كنبى د احنافو او د حنابله دليل :

د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه په دې حديث كښ د قتل خطاء ديت كښ سل اوښان په دې تفصيل سره ذكر دي، حقه، جذعة، بنت محاض، بنت لبون او ابن محاض، هر يو شل شل، په دې حديث كښ پنځم خيز ابن محاض دې، هم دا مذهب د احنافو او حنابله دې، او د امام مالك او امام شافعي رضي الله عنه په نزد د ابن محاض په ځاني ابن لبون دې.

والحديث اخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[۴۵۴۶] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحَبَابِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: "أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي عَدِي قُتِلَ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَّتَهُ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ عِيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَمْ يَذْكُرْ ابْنَ عَبَّاسٍ.

د عبد الله بن عباس رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د قتل خطاء د دیت په باره کښې فرمائيلي دي چه په قبيله بنی عدي کښې يو کس قتل کړې شو نو نبی صلی الله علیه و آله دده دیت دولس زره (درهمه) مقرر کړو امام ابو داؤد فرمائی چه دا روایت ابن عیینه د عکرمه په ذریعه باندې بیان کړې دي او په دې کښې د ابن عباس ذکر نشته.

بَابُ دِيَّةِ الْخَطَايَا شِبْهِ الْعَمْدِ

باب د قتل خطاء او د قتل شبه عمد د دیت بیان

[۴۵۴۷] (٢) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، وَمُسَدَّدُ الْمَعْنِي، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ يَوْمَ الْفَتْحِ بِمَكَّةَ فَاكْبَرُ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ صَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدُهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، إِلَى هَاهُنَا حَفِظْتُهُ، عَنْ مُسَدَّدٍ، ثُمَّ اتَّفَقَا، أَلَا إِنَّ كُلَّ مَأْثَرَةٍ كَانَتْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تُذَكَّرُ وَتُدْعَى مِنْ دَمٍ أَوْ مَالٍ تَحْتَ قَدَمِي، إِلَّا مَا كَانَ مِنْ سِقَايَةِ الْحَاجِّ وَبِدَائِهِ الْبَيْتِ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا إِنَّ دِيَّةَ الْخَطَايَا شِبْهِ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسُّوْطِ وَالْعَصَا مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ مِنْهَا أَرْبَعُونَ فِي بَطْنٍ أَوْلَادُهَا"، وَحَدِيثُ مُسَدَّدٍ أَتَمُّ.

د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دي فرمائی چه نبی صلی الله علیه و آله د فتح مکي په ورځ په مکه کښې خطبه ورکړله درې ځله الله اکبري وويلو اوبياني دا دعا او فرمائیده: «لا إله إلا الله وحده صدق وعده ونصر عبده وهزم الأحزاب وحده» امام ابو داؤد وائی چه دا روایت مې تردې ځاني پورې دمسدنه یاد کړي دي او په باقی روایت کښې دواړه راویان متفق دي، واورئ د جاهلیت چه څومره فضیلت رو یا د جاهلیت دوخت چه څومره وعدي وي برابر خبره ده چه دغه وعدي د وینووي او که د مال وي هغه ټولي زما د پخولاندې دي مگر حاجیانوته اوبه ورکول اود بیت الله خدمت کول اوبياني او فرمائیل خبردار د قتل خطاء دیت د شبه عمد د دیت برابر دي، کله چه څوک په دره یا لور باندې قتل شوي وي نو دهغه دیت سل اوښان دي په دې کښې څلویښت اوښان حامله وي، اود مسدد روایت مکمل دي.

١: سنن الترمذی/اللدیات ۲ (۱۳۸۸)، سنن النسائي/القسمه ۲۹ (۱۸۰۷)، سنن ابن ماجه/اللدیات ۶ (۲۶۲۹)، (تحفة الأشراف: ۶۱۶۵)، وقد أخرجه: سنن الدارمي/اللدیات ۱۱ (۲۴۰۸) (ضعيف)

٢: سنن النسائي/القسمه ۲۷ (۱۷۹۷)، سنن ابن ماجه/اللدیات ۵ (۲۶۲۸)، (تحفة الأشراف: ۸۸۸۹) (حسن)

شرح الحديث :

قوله: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَطَبَ يَوْمَ الْفَتْحِ بِمَكَّةَ فَكَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخَدَهُ صَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدُهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَخَدَهُ»... «أَلَا إِنَّ كُلَّ مَائِرَةٍ كَانَتْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تُذَكَّرُ وَتُدْعَى مِنْ دَمٍ أَوْ مَالٍ تَحْتَ قَدَمِي إِلَّا مَا كَانَ مِنْ سِقَايَةِ الْحَاجِّ وَبِدَائِلِهِ الْبَيْتِ»» يعني په کومه ورځ باندې چه مکه مکرمه فتح شوه رسول الله ﷺ خطبه ارشاد او فرمائيله او په روستو روايت کښ دى چه دا خطبه رسول الله ﷺ د بيت الله په پاوړي باندې او دريدلو سره ورکړه (۱) چه په هغې کښ نې درې کرته تکبير اوکړو او بيا نې دا جملې ارشاد او فرمائيلى چه د الله پاک نه سوا هيڅوک معبود نشته، چا چه خپله وعده رشتينې کړه او د خپل بنده نصرت نې او فرمائيلى. د وعدي نه مراد د مکې مکرمې فتح کيدل دى او د اسلام غلبه او وړاندې دى او کوم ذات چه د کفارو لښکرو ته شکست ورکړو. اشاره ده غزوه احزاب او غزوه خندق طرف ته، او دا نې هم ارشاد او فرمايه چه بيشکه کوم امور چه د جاهليت په زمانه کښ عزت او فخر گنرلې کيدو او هغه حقوق کوم چه به هغوى خپل حق گنرلو، مثلا ديت يا د سود مال يا سودى قرضه، هغه ټول زما د خپو لاندې دى، يعنى زه هغې ته باطل وایم، يعنى اسلام راتلو سره هغه باطل کړل، خو بعض امور د جاهليت د دې نه مستثنى دى (چه د هغې ذکر وړاندې راځي) يعنى سقايه الحاج د حج په زمانه کښ د حاجيانو دپاره سبيل لگول او هغوى ته اوبه ورکول. او د بيت الله خدمت او دربانى، او بيا په حديث کښ قتل خطاء کوم چه شبه عمد وى د هغې ديت ذکر دې چه هغه سل اوښان دى چه په هغې کښ څلوېښت اوښې بلارې وى.

والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، واخرجه البخارى فى التاريخ الكبير وساق اختلاف الرواة فيه، واخرجه الدارقطني فى سننه وساق ايضا اختلاف الرواة فيه، قاله المنذرى.

[٤٥٤٨] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ خَالِدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ مَعْنَاهُ.

وهيب دخالد په دې سند سره د مخکني روايت هم معنى روايت بيان کړې دې.

[٤٥٤٩] (٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ رِبْعَةَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعْنَاهُ، قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ أَوْ فَتَحَ مَكَّةَ عَلَى دَرَجَةِ الْبَيْتِ أَوِ الْكَعْبَةِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: كَذَرَأَوْاهُ ابْنُ عُيَيْنَةَ أَيْضًا، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ رِبْعَةَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رَوَاهُ أَبُو السَّخْتِيَانِيُّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ رِبْعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، مِثْلَ حَدِيثِ خَالِدٍ، وَرَوَاهُ حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ يَعْقُوبَ السُّدُوسِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَوْلُ زَيْدٍ، وَأَبَى مُوسَى، مِثْلَ حَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحَدِيثِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما نه د نبی ﷺ نه د تير شوى روايت په شان روايت بيان کړې دې مگر دا

(۱) د بيت الله شريف دروازه د زمکې د سطح نه کافى اوچته ده د انسان د قد نه هم زياته هم په دې وجه بيت الله ته د داخلیدو دپاره د پاوړي ضرورت وى.

(۲) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۸۸۸۹)

(۳) سنن ابن ماجه/الدييات ۵ (۲۶۲۸)، وانظر حديث رقم: (۴۵۴۷)، (تحفة الأشراف: ۷۲۷۲) (ضعيف)

اضافه ئې کړې ده چه نبي ﷺ دفتح مکي په ورځ په مکه کښې يادبيت الله په پورې کښې خطبه ورکړله، «امام ابوداؤد وائي چه دا روايت ابن عينه هم دعلي بن زيد نه او هغه دقاسم بن ربیع نه او هغه دابن عمر رضي الله عنه نه نقل کړي دي.

باب أَسْنَانُ الْإِزِيلِ

باب د اوسنانو د عمرو نو تفصيل

[۴۵۰] (۱) حَدَّثَنَا الثَّقَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: "قَضَى عُمَرُ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ ثَلَاثِينَ حَقَّةً، وَثَلَاثِينَ جَذَعَةً، وَأَرْبَعِينَ خَلْفَةً، مَا يَبْنِي ثَنِيَّةً إِلَى بَازِلٍ عَامِيًّا".

ترجمه: دمجاهد نه د شبه عمد دقتل متعلق منقول دي چه عمر فاروق رضي الله عنه فيصله کړي وه چه درې دیرش حقي او څلویښت هغه اوسنان کوم چه عمر د شپږو اونهو کالو په مینځ کښې وي.

د امام شافعی او امام محمد دلیل :

قوله: «عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ قَضَى عُمَرُ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ ثَلَاثِينَ حَقَّةً وَثَلَاثِينَ جَذَعَةً وَأَرْبَعِينَ خَلْفَةً» د شبه عمد دا دیت کوم چه په دې حدیث کښ ذکر دې هم دا د امام شافعی او امام محمد رضي الله عنه مسلک دې یعنی اثلاثا، او د شیخین او امام احمد په نزد ارباعا دې وتقدم بیان الاختلاف قبل ذلك... په دې حدیث کښ دا هم دی چه دا اوسنان د ثنیه او بازل عام ترمینځه کیدل پکار دی، ثنیه هغه اوسنه ده کومه چه د پنځو کالو کیدو سره په شپږم کال کښ داخله شی، او په بازل هغه دی چه د اتم کال کیدو سره په نهم کښ داخله شی، د بازل اوسنو په نومونو کښ چه کومې د عمر په لحاظ سره وی دا آخری نوم دې یعنی کوم چه په نهم کال کښ داخل وی، د دې نه پس چه کله په لسم کال کښ داخل شی نو دې ته مخلف وائي، او دا دواړه نومونه د خپلې مادې په اعتبار سره آخری دی پس د هغې نه روستو داسې وئیلی شی. بازل عام بازل عامین، مخلف عام او مخلف عامین وهکذا.

[۴۵۱] (۲) حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَسِ، عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: "فِي شِبْهِ الْعَمْدِ أَلَاثُ: ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ حَقَّةً، وَثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ جَذَعَةً، وَأَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ ثَنِيَّةً، إِلَى بَازِلٍ عَامِيًّا وَكُلُّهَا خَلْفَةٌ".

دعاصم بن ضمره نه روايت دې چه علي بن ابي طالب کرمه الله وجهه د شبه عمد په باره کښې وئیلی دی په درې ثلثونو تقسیم دې درې دیرش حقي دي اودرې دیرش جذعي دي او څلور دیرش هغه دوه کلن اوسنان دي چه ټول غاښونه ئې راختلي وي یعنی عمر ئې اته کالوته رسیدلي او حامله شوي وي.

قوله: «عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ أَلَاثُ الْخ» په دې کښ د شبه عمد دیت خو دې اثلاثا خو په اعداد کښ فرق دې پس په دې کښ درې دیرش حقه او جذعه درې

۱: تفرد به ابو داود (ضعيف الإسناد)

۲: تفرد به ابو داود (ضعيف الإسناد)

دیرش او خلفه خلور دیرش دی، دا په ائمه اربعه کښ د چا مذهب هم نه دي.

[۴۵۵۳] (١) حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأُسُودِ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ "فِي شِبْهِ الْعَمْدِ: خَمْسَ وَعِشْرُونَ حَقَّةً، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ جَذَعَةً، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ بَنَاتِ لَبُونٍ، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ بَنَاتِ مَخَاضٍ".

د ابو عياض نه روایت دي فرمائی چه د عثمان بن عفان به او زید بن ثابت نه د دیت مغلظه په باره کښې مروی دي چه خلویښت جزعه او بنان او دیرش حقی او دیرش بنت لبون، او د قتل خطاء په دیت کښې دیرش حقی دیرش بنت لبون شل ابن لبون او شل بنت مخاض دي.
قوله: ﴿ قَالَ عَلَى رَضَى اللَّهِ تَعَالَى عَنْهُ فِي الْخَطَاءِ أَرْبَاعًا ﴾ یعنی د قتل خطاء دیت ارباعا دي.
په دي تفصیل سره حقه، جذعه، بنت لبون، بنت محاض، هر یو پنځوښت پنځوښت.

[۴۵۵۲] (٢) عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأُسُودِ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ "فِي شِبْهِ الْعَمْدِ: خَمْسَ وَعِشْرُونَ حَقَّةً، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ جَذَعَةً، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ بَنَاتِ لَبُونٍ، وَخَمْسَ وَعِشْرُونَ بَنَاتِ مَخَاضٍ".

عبد الله بن مسعود رضی الله عنه د شبه العمد متعلق فرمائی دی چه په دي کښې پنځه ویشته حقیې دی او پنځه ویشته جزعې دی او پنځه ویشته بنت لبون او پنځه ویشته بنت مخاض.
قوله: ﴿ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأُسُودِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ الْخ ﴾
په دي حدیث کښ د شبه عمد دیت ارباعا ذکر دي په هغه تفصیل سره کوم چه شیخین او امام احمد اختیار کړي دي وقد تقدم.

[۴۵۵۴] (٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ رَهِ، عَنْ أَبِي عِيَّاضٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ "فِي الْمُغْلَظَةِ: أَرْبَعُونَ جَذَعَةً خَلْفَةً، وَثَلَاثُونَ حَقَّةً، وَثَلَاثُونَ بَنَاتِ لَبُونٍ، وَفِي الْخَطَاءِ: ثَلَاثُونَ حَقَّةً، وَثَلَاثُونَ بَنَاتِ لَبُونٍ، وَعِشْرُونَ بَنَاتِ مَخَاضٍ".

د عاصم بن ضمره نه روایت دي چه علی بن ابی طالب کرمه الله وجهه د قتل خطاء په باره کښې وئیلی دی په خلور ربع و تقسیم دي پنځه ویشته حقی دي او پنځه ویشته جزعې دي او پنځه ویشته بنت لبون او پنځه ویشته بنت مخاض.
قوله: ﴿ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ فِي الْمُغْلَظَةِ الْخ ﴾

په دي روایت کښ د شبه عمد دیت هم اثلاثا دي په دي تفصیل سره، خلویښت جذعه چه خلفه وی یعنی حامله او دیرش حقه او دیرش بنت لبون او د قتل خطاء دیت په دي کښ ارباعا دي حقه، او بنت لبون دیرش دیرش، او ابن لبون او بنت محاض شل شل.

[۴۵۵۵] (٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَوِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ فِي الذِّبَةِ الْمُغْلَظَةِ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً.

د سعید بن مسیب رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چه د زید بن ثابت رضی الله عنه نه د دیت مغلظه په باره کښې په دي طریقې باندې روایت منقول دي لکه څنگه چه مخکښې تیر شو،

١: تفرد به ابو داود (ضعيف الإسناد)

٢: تفرد به ابو داود (ضعيف الإسناد)

٣: تفرد به ابو داود (صحيح)

٤: تفرد به ابو داود (صحيح الإسناد)

(۱) قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ وَعَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ إِذَا دَخَلَتِ النَّاقَةُ فِي السَّنَةِ الرَّابِعَةِ فَهُوَ حَقٌّ وَالْأُنْثَى حَقَّةٌ، لِأَنَّهُ يَسْتَحِقُّ أَنْ يُحْمَلَ عَلَيْهِ وَيُكَبَّ، فَإِذَا دَخَلَ فِي الْخَامِسَةِ فَهُوَ جَذَعٌ وَجَذَعَةٌ، فَإِذَا دَخَلَ فِي السَّادِسَةِ وَالْقَى ثِنْتَهُ فَهُوَ ثِنْيَةٌ، فَإِذَا دَخَلَ فِي السَّابِعَةِ فَهُوَ رَبَاعٌ وَرَبَاعِيَّةٌ، فَإِذَا دَخَلَ فِي الثَّامِنَةِ وَالْقَى السِّنَّ الَّذِي بَعْدَ الرَّبَاعِيَّةِ فَهُوَ سَدِسٌ وَسَدَسٌ، فَإِذَا دَخَلَ فِي التَّاسِعَةِ وَقَطَرْنَا بَهُ وَطَلَمَ فَهُوَ بَازِلٌ، فَإِذَا دَخَلَ فِي الْعَاشِرَةِ فَهُوَ مُخْلِفٌ ثُمَّ لَيْسَ لَهُ اسْمٌ، وَلَكِنْ يُقَالُ بَازِلٌ عَامِرٌ وَبَازِلٌ عَامِرِينَ وَمُخْلِفٌ عَامِرٌ وَمُخْلِفٌ عَامِرِينَ إِلَى مَا زَادَ، وَقَالَ النَّضَرُ بْنُ شَمِيلٍ: ابْنَةُ مُخَاضٍ لِسَنَةٍ، وَبِنْتُ لَبُونٍ لِسَنْتَيْنِ، وَحَقَّةٌ لثَلَاثٍ، وَجَذَعَةٌ لِأَرْبَعٍ، وَثِنْيٌ لْخَمْسٍ، وَرَبَاعٌ لِسِتٍّ، وَسَدِسٌ لِسَبْعٍ، وَبَازِلٌ لِمِائَةٍ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ أَبُو حَاتِمٍ، وَالْأَصْمَعِيُّ: وَالْجَذُوعَةُ وَقَتٌ وَلَيْسَ بِسِنٍّ، قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: قَالَ بَعْضُهُمْ: فَإِذَا الْقَى رَبَاعِيَّتَهُ فَهُوَ رَبَاعٌ، وَإِذَا الْقَى ثِنْتَهُ فَهُوَ ثِنْيٌ، وَقَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: إِذَا الْقَحَتْ فِيهِ خِلْفَةٌ، فَلَا تَزَالُ خِلْفَةٌ إِلَى عَشْرَةِ أَشْهُرٍ، فَإِذَا بَلَغَتْ عَشْرَةَ أَشْهُرٍ فَهِيَ عَشْرَاءُ، قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: إِذَا الْقَى ثِنْتَهُ فَهُوَ ثِنْيٌ، وَإِذَا الْقَى رَبَاعِيَّتَهُ فَهُوَ رَبَاعٌ.

امام ابو داؤد فرمائی ابو عبید دیونہ دزیاتو کسانونہ نقل کوی کله چه یو اوبن په خلورم کال کبني داخل شي نودا حق دې اوددې مونث حقه دې خکه چه دا دسورلئ اودبار ورلو لاتق گنرلې شي ، اوکله چه په پنځم کال کبني داخل شي نودا جزعه ده اوکله چه په شپږم کال کبني داخل شي او مخامخ غابنونه وغورځوي ثني دې کله چه بيا په اوم کال کبني داخل شي نودي ته رباع اورباعيه وئيلې شي کله چه په اتم کال کبني داخل شي اوهغه غابنونه وغورځوي کوم چه په خلورم کال راخيږي نودغه اوبن ته سدیس وئيلې شي اودغه اوبن چه کله نهم کال ته واوري او نوي غابنونه ئې راوخيږي نودي ته بازل وائی اودغه اوبنه چه کله په لسم کال کبني داخل شي نودي ته مخلف وائی اوددينه پس داوبني بل نوم نشته لیکن بیا داسې وئيلې شي چه دیوال بازل اود دوو کالو بازل دیو کال مخلف اود دوو کالو مخلف ، نضر بن شمیل راوی وئیلی دی بنت مخاض دیوال بجي ته اوبنت لبون داوبن دوه کلن بجي ته وئيلې شي اوحقه د درې کالو اوبني ته اوجزعه خلورکلن اوبن ته وئيلې شي ثني پنځه کلن رباع شپږ کلن سدیس اوه کلن بازل اته کلن، ابو حاتم او اصمعي وئیلی دی چه جذوعه دیو وخت نوم دې د کوم عمر نوم نه دې ابو حاتم وئیلی دی چه کله دغه اوبن رباعي غابنونه وغورځوي نودا رباع شي ، ابو عبیده وئیلی دی چه کله دغه اوبنه حامله شي نودي ته حلقه وئيلې شي دلسو میاشتو پورې اودلسو میاشتونه پس دغي اوبني ته عشره وئيلې شي ، امام ابو حاتم وئیلی دی چه کله ددغه اوبن مخامخ غابنونه راوخيږي نو ثني ورته وئيلې شي اوکله چه درباعيه اوبني غابنونه راوخيږي نه رباع ورته وئيلې شي.

(۱) قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ وَعَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ) په بعض نسخو کبني د دې عبارت نه مخکېن (باب اسنان الابل) ذکر دې، او د دې نه مخکېن په کتاب الزکوة کبني، د (تفسير الاسنان الابل) په عنوان سره یو مفصل باب تیر شوې دې چه په هغې کبني د دې نه زیات تفصیل ذکر دې فتدکو خو هلته دا جمله نه ده تیره شوې فاذا بلغ عشرة اشهر فهي عشاء.... باقی چونکه هر څه تیر شوی په دې وجه دلته د لیکلو حاجت نشته.

بَابُ دِيَاتِ الْأَعْضَاءِ

باب داندامونود دیت بیان

[۴۵۵۶] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ يَعْنِي ابْنَ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ غَالِبِ التَّمَارِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ أُوَيْسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْأَصَابُ سَوَاءٌ عَشْرٌ عَشْرًا مِنَ الْإِبِلِ".

دابو موسی رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی گوتی پہ دیت کنبی یوشان دی دھری گوتی پہ دیت کنبی بہ لس لس اوبنان ورکولی شی.

[۴۵۵۷] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ غَالِبِ التَّمَارِ، عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ أُوَيْسٍ، عَنْ الْأَشْعَرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْأَصَابُ سَوَاءٌ، قُلْتُ: عَشْرٌ عَشْرًا، قَالَ: نَعَمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ غَالِبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَسْرُوقَ بْنَ أُوَيْسٍ، وَرَوَاهُ إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي غَالِبُ التَّمَارِ، بِإِسْنَادِ أَبِي الْوَلِيدِ، وَرَوَاهُ حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي صَفِيَّةٍ، عَنْ غَالِبٍ، بِإِسْنَادِ إِسْمَاعِيلَ.

دمسروق بن اوس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی گوتی پہ دیت کنبی پوشان دی ماورته ووثیل ایا دھری گوتی پہ دیت کنبی بہ لس لس اوبنان ورکولی شی؟ هغه ووثیل هو امام ابوداؤد فرمائی دا روایت محمد بن جعفر پہ واسطه دشعبه سره دغالب نہ بیان کری دی او هغه دمسروق بن اوس نہ اوریدلی دی او اسماعیل دغالب نہ دابوالولید پہ سند سره بیان کری دی، اوحنظله دغالب نہ داسماعیل پہ سند سره بیان کری دی. دابن عباس رضی اللہ عنہما نہ روایت دی فرمائی نبی کریم و فرمائیلی دی: دا اودا یعنی مینخنی مسواکی اورکچہ گوتمه پہ دیت کنبی یوبرابر دی.

[۴۵۵۸] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، وَحَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي. وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "هَذِهِ وَهَذِهِ سَوَاءٌ يَعْنِي الْإِبِلَ مَوَالِجِنَهُ".

دابن عباس رضی اللہ عنہما نہ روایت ده فرمائی ٹی کریم فرمائیلی دی تولی گوتی پہ دیت کنبی پوشان دی اوتول غابنونه پہ دیت کنبی پوشان دی مخامخ غابنونه اودجامو غابنونه دا اودا پہ دیت کنبی یوشان دی امام ابوداؤد وائی همدارنگی نقل کری دی دا روایت نصر بن شمیل دشعبه نہ دعبالصمد دمتن پہ شان، ابوداؤد وائی دا حدیث مونر ته داری هم دنضرنه بیان کری دی.

(۱) سنن النسائي/القسم ۳۸ (۴۸۴۷)، سنن ابن ماجه/الديات ۱۸ (۲۶۵۴)، (تحفة الأشراف: ۹۰۳۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۷/۴، ۳۹۸، ۴۰۴)، دي/الديات ۱۵ (۲۴۱۴) (صحيح)

(۲) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۹۰۳۰) (صحيح)

(۳) صحيح البخاري/الديات ۲۰ (۶۸۹۵)، سنن الترمذي/الديات ۴ (۱۳۹۲)، سنن النسائي/القسم ۳۸ (۴۸۵۱)، سنن ابن ماجه/الديات ۱۸ (۲۶۵۲)، (تحفة الأشراف: ۶۱۸۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۳۹/۱)، سنن الدارمي/الديات ۱۵ (۲۴۱۵) (صحيح)

[۴۵۵۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنِي شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْأَصَابِعُ سَوَاءٌ وَالْأَسْنَانُ سَوَاءٌ وَالْغُرْسُ سَوَاءٌ، هَذِهِ وَهَذِهِ سَوَاءٌ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ النَّضَرُ بْنُ شَمِيلٍ، عَنْ شُعْبَةَ، بِمَعْنَى عَبْدِ الْعَمِيدِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثَنَا هَذَا ابْنُ الدَّارِمِ، عَنْ النَّضَرِ.

دا بن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلى دى دتولو غابونو په ديت کښي حکم يودي او ټولي گوتې په ديت کښي يوشان دي.

[۴۵۶۰] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ بَزِيمٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ، أَخْبَرَنَا أَبُو حُمَزَةَ، عَنْ يَزِيدَ النَّخَوِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْأَسْنَانُ سَوَاءٌ وَالْأَصَابِعُ سَوَاءٌ".

دا بن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې فرمائی چه نبي صلی اللہ علیہ وسلم دخپو گوتې يو برابر وگرځولي (د ديت په باره کښي) برابر خبره ده چه دخپو هره يوه گوته وي او که دلاس گونه وي.

[۴۵۶۱] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو حُمَيْلَةَ، عَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلِّمِ، عَنْ يَزِيدَ النَّخَوِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابِعَ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ سَوَاءً".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اودده پلار دده دنيکه نه روایت کوي فرمائی چه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم دخپي په دوران کښي او فرمايل او په دې وخت کښي نبي صلی اللہ علیہ وسلم خپله شاه مبارکه بيت الله شريف ته کړي وه، په گوتو کښي ديت لس لس اوبښان دي.

[۴۵۶۲] (۴) حَدَّثَنَا هُذَيْفَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "فِي خُطْبَتِهِ وَهُوَ مُسْنِدٌ ظَهَرَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ فِي الْأَصَابِعِ: عَشْرٌ عَشْرٌ".

حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ وائی چه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپله خطبه کښي کله چه هغوی خپله شا کعبې ته لگولي وه، او فرمايل: په گوتو کښي لس لس اوبښان دي.

[۴۵۶۳] (۵) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ أَبُو عَيْمَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "فِي الْأَسْنَانِ: ثَمَسٌ ثَمَسٌ".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اودده پلار دده دنيکه نه روایت کوي فرمائی چه نبي کریم فرمائیلى دى دهر غابښ په ديت کښي به پنځه پنځه اوبښان ورکولي شي.

د دې باب د شروع ډير روايتونه د اصابع او اسنان په ديت يعنى ارش کښ ذکر دى، هغه دا چه په هر اصبع کښ من اصابع اليد والرجل لس اوبښان دى او په اسنان کښ د هر سن په بدل کښ پنځه اوبښان دى، لهذا د دواړو لاسونو د لسو گوتو ديت به سل اوبښان وي، او هم دغه شان په اصابع الرجلين کښ هم، او د دې نه معلومه شوه چه صرف دلاس په گوتو کښ

۱: سنن ابن ماجه/الدييات ۱۷ (۲۶۵۰)، (تحفة الأشراف: ۶۱۹۳) (صحیح)

۲: سنن الترمذي/الدييات ۴ (۱۳۹۱)، (تحفة الأشراف: ۶۲۴۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۹/۱) (صحیح)

۳: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۶۲۴۹) (صحیح)

۴: سنن النسائي/القسم ۳۸ (۴۸۵۴)، (تحفة الأشراف: ۸۶۸۴)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الدييات ۱۸ (۲۶۵۳)، مسند

احمد (۲۰۷/۲) (حسن صحیح)

۵: سنن النسائي/القسم ۳۸ (۴۸۵۴)، سنن ابن ماجه/الدييات ۱۹ (۲۳۵۴)، (تحفة الأشراف: ۸۶۸۵) (حسن صحیح)

پنځوس اوښان دی هم دغه شان صرف د یوې خپې په ګوتو کښ هم پنځوس اوښان دی، د ید او د رجل د هر یو جنس بیل بیل دي او د دیت اصول او قاعده دا ده چه په هغې کښ د جنس منفعت اعتبار وی او جنس منفعت پوره ضائع کړې شو نو پوره دیت به وی او په نیم کښ به نصف دیت وی، هم دغه شان به په عینین کښ دا قاعده جاری کیږي، او پوزه چونکه په خپل جنس کښ یوه ده لهذا د هغې په ضائع کولو کښ به پوره دیت واجب وی، دلته په حدیث کښ دی ﴿هذه وهذه سواء﴾ یعنی الإبهام والخنصر په بل روایت کښ دی ﴿الاسنان سواء والأصابع سواء أصابع اليدين والرجلين سواء﴾ قال الخطابي واتفق عامة اهل العلم على ترك التفصيل وان في كل سن خمسة ابرة وفي كل اصبع عشر عشر من الابل، خلاصهها وابهامها سواء، الي آخر ما ذكر في البذل..... یعنی صحیح مسئله هم بالاتفاق هم دا ده. د سیدنا عمر رضی الله عنه په باره کښ منقول دی چه هغوی به په شروع کښ د ګوتو ترمینځه فرق فرمائیلو فقی البذل عن الخطابي: أنه كان يجعل في الإبهام خمس عشرة، وفي السبابة عشرة، وفي الوسطى عشرة، وفي البنصر تسعاً، وفي الخنصر ستاً حتى وجد كتاباً عند أبي عمرو بن حزم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أن الأصابع كلها سواء فأخذ به.

د اندامونو د دیت ضابطه او قاعده:

د اندامونو په دیت کښ فقهاء کرامو دا قاعده لیکلې ده چه په کوم صورت کښ د جنس منفعت تفویت په طریقه د کمال وی، یا د جمال مقصود تفویت وی هلته به پوره دیت واجب وی، فقی الهدایة: وفي المارن الدية وفي اللسان الدية وفي الذكر الدية والأصل في الأطراف أنه إذا فوت جنس المنفعة على الكمال أو أزال جمالا مقصودا في الآدمي على الكمال يجب كل الدية لإتلافه النفس من وجه وهو ملحق بالإتلاف من كل وجه تعظيما للآدمي..... یعنی جنس منفعت لره فوت کول دا فی الجملة اتلاف نفس دي او د فی الجملة اتلاف نفس حکم هغه مقرر کړې شوې دي کوم چه اتلاف د من کل وجه دي تعظيما للآدمي او د جمال مقصود په مثال کښ لحيه هم لیکلې ده فقی الهدایة ۵۷۰/۴ ﴿وفي اللحية إذا خلقت فلم تثبت الدية لانه يفوت به منفعة الجمال﴾ یعنی که د چا گیره نې داسې اوخریله چه د هغې نه پس دوباره را اونه خيژي نو هلته به هم کامل دیت واجب وی ځکه چه گیره د سړي په حق کښ داسې جمال دي کوم چه مقصود دي، په خلاف د زنانه د گیرې چه که د هغې په مخ باندې ويسته راوځي او هغه ترې نه څوک لرې کړي نو په هغې کښ هيڅ واجب نه دی ځکه چه گیره د زنانه په حق کښ نقص دي نه جمال، کذا في الشامي ۵/۳۷۰.

خان پوهه کړه چه د اندامونو دیت بعض وخت د نفس د دیت نه زیاتیرې پس فقهاء کرامو تصریح کړې ده چه که څوک د چا ټول غاښونه مات کړي نو چونکه په یو غاښ کښ پنځه اوښان منصوص دی په دي اعتبار سره به په ټولو غاښونو کښ یو سل شپيته اوښان واجب وی لکه چه په بذل المجهود کښ د درمختار نه نقل کړې شوې دی او د دي په باره کښ نې لیکلې دی: ولا باس فيه لانه ثابت بالنص على خلاف القياس اه.

حديث الى موسى رضى الله تعالى عنه الشالى اخرجه النسائى وابن ماجه وحديث ابن عباس رضى الله تعالى عنهما الاول اخرجه البخارى والترمذى والنسائى وابن ماجه وحديث الشالى اخرجه الترمذى وابن ماجه (بالفاظ مختلفة) وحديث عمرو بن شعيب الاول اخرجه النسائى وابن ماجه والشالى اخرجه النسائى، قاله المنذرى.

[٤٥٦٤] (١) قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِي، عَنْ شَيْبَانَ، وَلَمْ أَسْمَعْ مِنْهُ، فَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرٍ صَاحِبُ لَنَايَةِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ رَاشِدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ يَعْنِي ابْنَ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ دِيَةَ الْخَطَا عَلَى أَهْلِ الْقَرْيَةِ أَرْبَعَ مِائَةِ دِينَارٍ أَوْ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ وَيَقُومُهَا عَلَى أَهْلِ الْإِبِلِ، فَإِذَا غَلَّتْ رَقَمَ فِي قِيَمَتِهَا، وَإِذَا هَاجَتْ رُخْصَانَقَصَ مِنْ قِيَمَتِهَا، وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَتَيْنِ أَرْبَعَ مِائَةِ دِينَارٍ إِلَى ثَمَانِ مِائَةِ دِينَارٍ، وَعَدْلُهَا مِنَ الْوَرَقِ ثَمَانِيَةَ آلَافٍ دِرْهَمٍ، وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَيْ بَقْرَةٍ، وَمَنْ كَانَ دِيَّةً عَلَيْهِ فِي الشَّاءِ فَأَلْفُ شَاةٍ، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْعَقْلَ مِيرَاثُ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ عَلَى قَرَابَتِهِمْ فَمَا فَضَلَ فَلِلْعَصْبَةِ، قَالَ: وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَنْفِ إِذَا جُدِعَ الدِّيَّةُ كَامِلَةً، وَإِنْ جُدِعَتْ تَنَدُّوتُهُ فَنِصْفُ الْعَقْلِ خَمْسُونَ مِنَ الْإِبِلِ أَوْ عَدْلُهَا مِنَ الذَّهَبِ أَوْ الْوَرَقِ أَوْ مِائَةُ بَقْرَةٍ أَوْ أَلْفُ شَاةٍ، وَفِي الْيَدِ إِذَا قُطِعَتْ نِصْفُ الْعَقْلِ، وَفِي الرَّجْلِ نِصْفُ الْعَقْلِ، وَفِي الْمَأْمُومَةِ ثُلُثُ الْعَقْلِ ثَلَاثٌ وَتَلَاوُونَ مِنَ الْإِبِلِ وَثُلُثٌ أَوْ قِيَمَتُهَا مِنَ الذَّهَبِ أَوْ الْوَرَقِ أَوْ الْبَقَرِ أَوْ الشَّاءِ وَالْجَائِفَةُ مِثْلُ ذَلِكَ، وَفِي الْأَصَابِعِ فِي كُلِّ أَصْبَعٍ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ، وَفِي الْأَسْنَانِ فِي كُلِّ سِنٍّ خَمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ، وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ عَقْلَ الْمَرْأَةِ بَيْنَ عَصَبَتِهَا مَنْ كَانُوا الْأَيْرُثُونَ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا مَا فَضَلَ عَنْ وَرَثَتِهَا، وَإِنْ قُتِلَتْ فَعَقْلُهَا بَيْنَ وَرَثَتِهَا وَهُمْ يَقْتُلُونَ قَاتِلَهُمْ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ لِلْقَاتِلِ شَيْءٌ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَارِثٌ فَوَارِثُهُ أَقْرَبُ النَّاسِ إِلَيْهِ وَلَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئًا"، قَالَ مُحَمَّدٌ: هَذَا كُلُّهُ حَدَّثَنِي بِهِ سُلَيْمَانُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ مِنْ أَهْلِ دِمَشْقَ هَرَبَ إِلَى الْبَصْرَةِ مِنَ الْقَتْلِ.

عمرو بن شعيب دخيل پلار نه اودده پلار دده دنيكه نه روايت كوي فرمائي چه نبى كريم ﷺ اوفرمائيل: چه په غابونو كنبي ديت پنخه او بنان دي (يعنى دهر غابن ديت پنخه او بنان دي) امام ابوداود فرمائي ما پخيل كتاب كنبي دشعبان ﷺ نه روايت نقل كړې دې ليكن مادهغه نه دا حديث نه دې اوريدلې بيا زمايو ملگري ابوبكر ماته روايت بيان كړو دشعبان نه او هغه د محمد بن راشد نه او هغه د سليمان بن موسى نه او هغه د عمرو بن شعيب نه هغه دخيل پلار نه اودده پلار دخيل پلار نه يعنى دده دنيكه نه چه نبى ﷺ به دقتل خطا به دپاره ديت مقررولو دلو په اوسيدونكو باندې خلورسوه ديناره ياد دې برابر سپين زر اويابه ئې ددې قيمت ولگولو اودا وبنانو قيمت به ئې هم اولگولو (يعنى دزرود قيمت برابر به او بنان په ديت كنبي وركړې شو) بيا چه كله گراني شروع كيد نه نو ددې په ماليت كنبي به ئې اضافه كوله او چه كله به ارزاني راتله نو ديت به ئې كمولو دنبى ﷺ په دور كنبي دديت قيمت دخلورسوه دينارونه اته سوه دينارونه رسيدلې وو اوددې برابر سپين زر اته زره درهم اونبى ﷺ په غوار او غوايانو والا خلقو باندې دوه سوه غوا مقرر كړي وي او په

١: سنن النسائي للقسامة ٢٧ (٤٨٠٥)، سنن ابن ماجه للديات ٦ (٢٦٣٠)، (تحفة الأشراف: ٨٧١٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٨٣/٢، ٢١٧، ٢٢٤) (حسن)

چیلووالاباندې دوه زره راوی وائی چه نبی ﷺ او فرمائیل ددیت مال دمقتول دوارثانو میراث دې دخپلې رشته داری مطابق دې چه کوم مالی ددې وارثانونه فالتو پاتې شي نو هغه به دمړي عصبات ته ملاویږي ، راوی ونیلي دی چه نبی ﷺ او فرمائیل کله چه دچانه پوره پوزه پریکړې شي نو پوره دیت به ورباندې لازمېږي ، اوکله چه دپوزي لاندې نرمه حصه پریکړې شي نو نیم دیت به وي یعنی پنخوس اوبنان یاددې برابر سره زر باسیل غواگانې یازر چیلې اوکله چه دچایولاس پریکړې شي نو په دې صورت کښې به نیم دیت ضروری وي او په دې طریقې سره په یوه خپه کښې هم نیم دیت اداکول ضروری دی او مامومه (یعنی هغه زخم وغیره کوم چه دماغوته ورسېږي) په دې کښې ددیت دریمه حصه اداکول دي یعنی درې دیرش اوبنان اویوثلث یاددې برابر سپین زر یا سره زر یا غواگانې یا چیلې او په جائفه (یعنی هغه زخم چه خیتي ته ورسېږي) کښې هم داحکم دې یعنی کوم حکم چه دمامومه د هغه دجائفه هم دې او په گوتو کښې دهرې گوتي په عوض کښې لس اوبنان ادا کول ضروری دی اودهرغابښ په بدل کښې پنځه اوبنان ، اونی ﷺ حکم اوکړو چه دښځې دجنایت دیت به ددې په عصباتو باندې تقسیرې یعنی هغه عصبات کوم چه دښځې دگوم خیز وارثان نشي جوړیدې البته کوم چه دذوي الفروض باقی پاتې شي دوی دهغوی وارثان جوړیدې شي پس که چرې کومه ښځه خپل خان پخپله مړ کړي نو ددې دیت به ددې په ټولو وارثانو تقسیرې اوغه خلق به دقصاص مالکان هم وي نبی ﷺ او فرمائیل قتل کونکي ته به دترکي نه هیڅ نه ملاویږي او که چرې دمقتول وارث نه وي نو بیا چه کوم دټولونه نزدې رشته داز وي هغه ددې وارث دې لیکن قتل کونکه هرگز وارث نشي جوړیدې محمد او وئیل چه داتول څه چه بیان شول سلیمان دعمر و بن شعیب نه او هغه دخپل پلار نه اودده پلار دده دنیکه نه او هغه دنبی ﷺ نه نقل کړيدي

قوله: «عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يُقَوِّمُ دِيَّةَ الْخَطَا عَلَى أَهْلِ الْقُرَى أَرْبَعِمِائَةِ دِينَارًا وَعَدْلُهَا مِنَ الْوَرَقِ يُقَوِّمُهَا عَلَى أَلَمَانَ الْإِبِلِ فَإِذَا غَلَّتْ رَفَعَ فِي قِيَمَتِهَا... الخ»

شرح الحديث :

یعنی رسول الله ﷺ به د قتل خطاء د دیت قیمت د اهل قری په حق کښې څلور سوه دینارونه متعین فرمائیلو یا دهغې د قیمت برابر سپین زر ، او د دیت مقدار متعین کولو کښې به ئې د اوبنانو د قیمت اعتبار کولو ، چه کله به اوبنان گران شو نو د دیت قیمت به رسول الله ﷺ زیاتولو او کله به چه ارزان شو نو قیمت به ئې کمولو او د دیت قیمت د رسول الله ﷺ په زمانه کښې د څلورو سوو دینارو نه تر د اتو سوو دینارو پورې پاتې شوې دې یا دهغې برابر اته زره درهم ، حاصل دا چه په دیت کښې د اوبنانو تعداد خو متعین دې په هغې کښې هیڅ کمې یا زیادت نشته ، او که یو سړې د اوبنانو په ځانې دراهم او دنانیر ورکړی نو هغه به د اوبنانو د قیمت په اعتبار سره ورکولې شي.

وراندې په روایت کښې دی : «قال رسول الله ﷺ إِنَّ الْعَقْلَ مِيرَاثُ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ عَلَى قَرَابَتِهِمْ

فَمَا فَضَلَ لِلْعَصَبَةِ) یعنی د مقتول دیت به د هغه په میراث کښ شمارلې کیږي، او د مقتول په وارثانو کښ به د نور میراث سره تقسیمېږي په حسب د قرابت چه د چا خومره حصه وي، چه په هغې کښ به ذوی الفروض مقدم ساتلې شي، د هغوی نه چه څه پاتې شي هغه به د عصبه دپاره وي.

او وړاندې په روایت کښ دی چه د رسول الله ﷺ فیصله د انف په باره کښ دا ده چه که هغه د جرړې نه پرې کړې شي نو پوره دیت به وي، او که د هغې پورته نرمة حصه پرې کړې شي نو بیا نیم دیت دي، پنځوس اوښان یا دهغې د قیمت برابر سره او سپین زر یا سل غواگانې یا زر بیزې، او دیو لاس په پرې کیدو کښ نیم دیت او هم دغه شان په یوه خپه کښ

(وفي المامومة ثلث العقل) مامومه د سر هغه زخم کوم چه ام الدماغ ته اورسیږي په دې کښ رسول الله ﷺ ثلث دیت یعنی درې دیرش اوښان او د یو اوښ ثلث مقرر کړې دي، او جائفه کښ هم ثلث دیت دي، جائفه هغه زخم کوم چه خیتې ته اورسیږي، په دې حدیث کښ د شجین ذکر یا د مامومه او جائفه، په کنز کښ د الديات د لاندې د شجاج په باره کښ مستقل یو فصل دي د هغې په حاشیه کښ لیکلې دي چه مصنفه ﷺ د شجاج دپاره یو مستقل فصل منعقد کړو د هغې د مسائلو د کثرت د وجې نه، او په هغې کښ دا هم لیکلې دي چه شجاج جمع ده د شجة او دا په لغت کښ د هغه زخم نوم دي چه په سر یا مخ کښ وي، او کوم چه د دې نه علاوه د بدن په نورو حصو کښ وي هغه ته جراحت وائی. لهذا چه کوم زخم په مخ یا سر کښ وي، د هغې د دیت مقدار خو به متعین وي، او عام جراحتو کښ د دیت مقدار معین نه دي بلکه هلته د حکومت عدل اعتبار دي، او په هغې کښ دا هم لیکلې دي چه د شجاج دوه قسمونه دي بیا ئې د هغې تفصیل لیکلې دي، هم دغه شان په حاشیه د بذل کښ دی: وقال ابن رشد قال اهل اللغة والفقه عشرة اولها الدامية وهي التي تدمي ثم الحارصة هي التي تشق الجلد، ثم الباضعة الخ.....

وړاندې هم په دې حدیث کښ دی: (وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّ عَقْلَ الْمَرْأَةِ بَيْنَ عَصَبَتَيْهَا مَنْ كَانُوا لَا يَرْتَوْنَ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا مَا فَضَلَ عَنْ وَرَثَتِهِ)

شرح الحديث:

یعنی رسول الله ﷺ دا فیصله او فرمائیله چه کوم دیت د یوې زنانه د قتل کولو د وجې نه واجب شي هغه به په عصبه القاتله (د هغه زنانه په عصبه) باندې واجب وي هغه که هر څوک وي، او د قاعدې مطابق به عاقله یعنی عاقله المقتول د هغه وارث نه وي بلکه ورثه المقتول به د هغه د دیت وارثان وي، خو څه چه ذوی الفروض ته د ورکولو نه پس بچ شي هغه به بیشکه عصبه ته ملاوېږي. مطلب دا دي چه څنگه د سړي د جنایت قاعده ده چه د هغه دیت د جانی په عصبه باندې واجب کیږي او د مجنی علیه وارثانو ته ملاوېږي هم دا حکم د زنانه د جنایت هم دي چه هر کله خبره دا ده چه کوم حکم د سړي د جنایت دي هم هغه د زنانه د جنایت هم دي نو بیا په دې باندې تنبیه ولې او کړې شوه، هغه په دې وجه چه هسې نه چه څوک دا اوگنړي چه کیدې شي زنانه په دې مسئله کښ د سړي په شان وي بلکه د عبد

په شان نه وی چه د هغې د جنایت عاقله متحمل نه وی، د دې وهم د لرې کولو دپاره دا تصریح او کړې شوه.

وراندې دی: فان قتلت فعقلها بین ورثتها وهم یقتلون قاتلهم، یعنی او که په ښځه باندې جنایت او کړې شی او هغه قتل کړې شی نو اوس چه د جانی د عاقله نه ددې څه دیت حاصلیږي هغه به د ښځې په ورثاؤ کښې تقسیمولې شی، که حاصلیدونکې خیز دیت وی، او که د دیت په ځانې د قصاص مسئله وی نو د قصاص اخستلو حق به هم د ښځې وارثانو ته وی.

قوله: « وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لَيْسَ لِلْقَاتِلِ شَيْءٌ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَارِثٌ فَوَارِثُهُ أَقْرَبُ النَّاسِ إِلَيْهِ وَلَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئًا » »

یعنی که یو سړې خپل رشته دار قتل کړي او حال دا چه هغه قتل کونکې د مقتول په وارثانو کښ وی نو د هغه د قتل په دیت کښ به د دې قاتل وارث حصه نه وی بلکه نورو وارثانو ته به ملاویري. او که د مقتول بل څوک وارث نه وی سوا د هغه نه نو بیا به داسې کوو چه د قاتل نه علاوه بل څوک رشته دار چه د باقی رشته دارانو په نسبت اقرب الی المقتول وی هغوی ته به ورکولې شی، مثلاً ځوی پلار قتل کړو او د دې مقتول څوک وارث نه وو سوا د هغه ځوی نه، خو دې مقتول یو نمسئ هم پریخودلې دې نو اوس به د دې مقتول پلار میراث په ځانې د قاتل د ځوی د هغه د ځوی ځوی ته ملاویري چه د ځوی نه پس بیا اقرب الی المقتول هم دغه نمسئ دې، کذا قالوا فی شرح هذا الحديث. والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذرى

[۴۵۶۵] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ قَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارٍ بْنُ بِلَالٍ الْعَمَلِيُّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ابْنِ رَاشِدٍ، عَنْ سَلَمَانَ بْنِ يَحْيَى ابْنِ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «عَقْلُ شَبِّهِ الْعَمْدِ مَغْلُظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ»، قَالَ: وَزَادَنَا خَلِيلٌ: عَنْ ابْنِ رَاشِدٍ: وَذَلِكَ أَنْ يَنْزُو الشَّيْطَانُ بَيْنَ النَّاسِ فَتَكُونُ دِمَاءُ فِي عَمِيَّا فِي غَيْرِ ضَعِيفَةٍ وَلَا حَمَلٍ سِلَاحٍ.

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اودده پلار دده دنيکه نه روايت کوي فرماني چه نبی کریم اه او فرمائيل: دقتل شبه عمد دیت دقتل عمد په شان سخت وي، او په دې صورت کښې به قاتل نشي وژلې راوی وائی خليل دابن راشد نه دا الفاظ نقل کړي دي چه شيطان دخلقومينځ ته ننوځي اوگر وه قتل او قتال وشي په کومه کښې چه د دشمني يا اصلي څه دخل نوي.

قوله: « عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « عَقْلُ شَبِّهِ الْعَمْدِ مَغْلُظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ ». « وَذَلِكَ أَنْ يَنْزُو الشَّيْطَانُ بَيْنَ النَّاسِ فَتَكُونُ دِمَاءُ فِي عَمِيَّا فِي غَيْرِ ضَعِيفَةٍ وَلَا حَمَلٍ سِلَاحٍ » »

یعنی د شبه عمد دیت دقتل خطاء نه زیات سخت دې او مغلظ دې څنگه چه د قتل عمد دیت مغلظ دې او د شبه عمد والا قاتل به قتل کولې نه شی یعنی اخستلې خو به ترې

(۱) تفرد به ابو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۸۷۱۳) (حسن)

شی دیت او قتل کولې به نه شی خو دیت مغلظ به ترې نه اخستلې شی.

د قتل عمد د دیت مسئله او دهغې تحقیق:

د دې حدیث نه معلومېږي چه په قتل عمد کښ هم دیت وی، د احنافو په نزد خو د دې هیڅ ضابطه نشته بلکه په هر یو څیز باندې چه صلح اوشوه د طرفینو په رضامندی سره د قصاص نه اخستلو په صورت کښ، خو د شوافعو په کتابونو کښ د دې تصریح ده چه په قتل عمد کښ به دیت وی او هغه به مغلظ وی، پس دا اختلاف مخکښ تیر شوي دي چه د شوافعو او حنابلو په نزد په قتل عمد کښ د مقتول اولیاء ته اختیار دي، د قصاص خوشته شته د دیت هم اختیار شته که قاتل راضی وی او که نه وی، هم په دې وجه د هغوی په نزد د دې مصداق هم متعین دي، د هغوی په کتابونو کښ لیکلي دي چه د قتل عمد دیت اثلاً دې حق او جذعه دیرش دیرش او خلفه څلویښت. او هم دا د هغوی په نزد په شبهه عمد کښ هم دیت دي، خو په دې کښ یعنی په عمد کښ نور تغلیظ په دوه اعتبار سره نور دي او هغه دا چه دیت به په قاتل باندې واجب وی نه په عاقله باندې بل دا چه حالاً به وی او موجل به نه وی، په خلاف د شبهه عمد د دیت چه هغه په عاقله باندې وی او موجل وی په درې کالو کښ په درې قسطونو باندې اخستلې شی، کما تقدم فی محله. (۱)

وراندې په روایت کښ دی ﴿وذلك ان ينزو الخ﴾ رسول الله ﷺ د شبهه عمد صورت بیان فرمائی چه په هغې کښ څه وی چه د خلقو مینځ ته شیطان راټوپ کړی او معمولی خبره زیاتولو زیاتولو سره ویني ته خبره اورسیري او د گرم جنگ کار شروع شی بغیر د کیني او دشمنی نه او بغیر د وسلې د استعمال نه، حاصل دا چه د قتل عمد خو یو معقول وجه او بنیاد وی عداوت او کینه وغیره، او په دې کښ قصدا انسان وسله استعمالولو سره قتل کوی، په خلاف د شبهه عمد چه هغوی هسې په څه معمولی خبره باندې په ناپوهی سره خبره په زیاتیدو زیاتیدو په هغې کښ قتل ته خبره اورسیري، قتل کول هلته مقصود نه وی، هم په دې وجه ورته شبهه عمد وائی.

[۴۵۶۶] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فَضِيلُ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: أَخْبَرَنَا حُسَيْنُ بْنُ يَعْنَى الْمَعْلَمِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "فِي الْمَوَاضِيحِ: خُمْسٌ".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اوده پلار دده دنيکه نه روایت کوی فرمائی چه نبی کریم

(۱) پس د شوافعو په کتاب فیض الاله المالک ۲۹۱/۲ کښ دی: فصل اذا كان القتل خطاء او عمد خطاء (شبهه العمد) او آل الامر في العمد بالعفو الي الدية وجبت الدية ودية الحر المسلم الذكر مائة من الابل، فان كان عمدا فهي مغلظة من ثلاثة اوجه كونها حالة وعلي الجاني ومثلثة ثلاثين حقة وثلاثين جذعة واربعين خلفه اي حوامل، وان كان شبهه عمد فهي مغلظة من وجه (واحد) كونها مثلثة مخففة من وجهين كونها موجلة وعلي العاقلة الخ..... يعني د قتل عمد دیت مغلظ دي په درې لحاظو او د شبهه عمد دیت هم مغلظ دي صرف په يو لحاظ سره او مخفف دي په دوو حیثیتو سره. او بیا وړاندې په دې کښ دی چه د قتل خطاء دیت په درې وارو لحاظو سره مخفف دي فارجع اليه لوشت.

(۲) انظر حديث رقم (۳۵۴۷)، (تحفة الأشراف: ۸۶۸۰، ۸۶۸۳) (حسن صحيح)

ﷺ او فرمائیل: د مواضع په دیت کښې به پنځه اوبښان ورکولې شي «مواضع هغه زخم ته وئیلې شي په کوم کښې چه هډوکې ښکاره شوې وي او د داسې زخم دیت پنځه اوبښان دي او مواضع د مواضع جمع ده».

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « فِي الْمَوَاضِعِ خَمْسٌ »
يعني رسول الله ﷺ او فرمائیل چه په شجه مواضعه کښې پنځه اوبښان دي، مواضعه هغه زخم دي کوم چه د غوښې او څرمنې نه تیریدو سره هډوکي ته اور سیرې او هغه ښکاره کړي او د دې نه په روستو حدیث کښې دی.

«قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي الْعَيْنِ الْقَائِمَةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا بِثَلَاثِ الدِّيَةِ»

[۴۵۶۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ السُّلَمِيُّ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، حَدَّثَنَا عَلَاءُ بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَيْنِ الْقَائِمَةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا بِثَلَاثِ الدِّيَةِ".

عمرو بن شعيب دخپل پلار نه اوده پلار دده دنيکه نه روايت کوي فرمائي چه نبي کريم و فيصله او فرمائيله چه يوه سترگه پخپل ځاي کښې موجوده وي ليکن دهغې نظر ختم شوې وي نو په دې کښې د ديت دريمه حصه ده.

شرح الحديث من حيث الفقه وبيان المذاهب :

يعني رسول الله ﷺ فيصله او فرمائيله د سترگې په باره کښې کومه چه په خپل ځاي باندې قائمه او باقی وي يعني چه صرف نظر ئې ضائع شو د ثلث ديت ۳/۱ ديت، دا حدیث د جمهور علماء کرامو او ائمه ثلاث خلاف دې صرف د امام احمد ﷺ د يو روايت موافق دې گڼي د ټولو علماء کرامو رائي په دې کښې دا ده چه په دې صورت کښې حکومت عدل دې (۲) يعني د يو عادل سړي فيصله، د دې حدیث توجیه دا هم کيږي شي چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد يعني ثلث ديت په طور د معيار او قاعده کليه نه دې بلکه په يو خاص واقعه کښې رسول الله ﷺ دا فيصله فرمائيلې وه، او کيږي شي چه په دې واقعه کښې حکومت عدل هم دا وي. والله اعلم

حديث المواضع أخرجه الترمذی والنسائي وابن ماجه، وحديث العين أخرجه النسائي، قاله المنذرى.
[الحمد لله اتم جلد ختم شو]

(۱) : سنن النسائي / القسامة ۳۶ (۴۸۴۴)، (تحفة الأشراف: ۸۷۷۰) (حسن)
(۲) : په هدايه کښې دی : ولما دون الموضحة حكومة العدل لانه ليس فيها ارش مقدر ولا يمكن اعداره فوجب اعتباره بحكم العدل، يعني په مواضعه کښې چونکه ديت منصوص دې په دې کښې به هم هغه واجب وي او د کوم زخم اثر چه د هغې نه کم وي په هغې کښې حکومت عدل واجب دې، او د حکومت عدل تفسير دا ليکلي شوي دي چه د حر په ځاني دې سړي لره غلام فرض کولو سره دا اوکتلي شي چه د هغه قيمت بغير د زخم نه څومره دې په بازار کښې او د جراحت سره څومره دې نو د دې جراحت د وجې نه چه په قيمت کښې څومره نقصان موندلې شي مثلاً عشر قيمت نو په دې کښې به عشر ديت واجب وي، دا تفسير د امام طحاوي نه منقول دې په هدايه کښې، په دې کښې يو قول بل هم دې کوم چه د امام کرخي نه نقل کړي شوي دي